

**BOSNALI ATFÎ AHMED EFENDİ'NİN ŞERH-İ TUHFE-İ ŞÂHİDÎ'Sİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK-DİZİN)
(CİLT-1)**

Hasan EKİCİ

DOKTORA TEZİ

**Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK**

**Adıyaman
Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Mart, 2017**

Bu tez çalışması ADYÜBAP komisyonunca kabul edilen **FEFLTP/2014-0001** nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK danışmanlığında, Hasan EKİCİ tarafından hazırlanan **“Bosnalı Atfî Ahmed Efendi’nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî’si (İnceleme – Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)”** başlıklı çalışma 10/03/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK

İmza:

Danışman : Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Nazmi ÖZEROL

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ

İmza:

10/03/2017

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Bosnalı Atfı Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidi'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)**” başlıklı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

10/03/2017

Hasan EKİCİ

ÖZET

BOSNALI ATFÎ AHMED EFENDİ’NİN ŞERH-İ TUHFE-İ ŞÂHİDÎ’Sİ (İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK-DİZİN)

Hasan EKİCİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mart 2017

Danışman: Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

Klasik Türk edebiyatının didaktik eserlerinden biri olan manzum sözlükler, hacimce küçük ama içerik bakımından zengin eserlerdir. Bu eserlerin kaleme alınışının temelinde eğitime yeni başlayan çocuklara, kabiliyetlerine göre yabancı bir dildeki sözcükleri öğretme amacı vardır. Ayrıca bu tür eserler, nazım yoluyla birtakım gramer kuralları, vezin ve aruz bilgileri ihtivâ etmeleri bakımından önem taşımaktadır. Bu sözlüklerde sıbyân mekteplerinde okuyan öğrencilerin edebiyat, kültür, vezin, kelime ve şiir bilgisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Manzum sözlüklere yazılan şerhler ise birtakım yanlış okumaların, bilgilerin düzeltilmesi amacıyla kaleme alınan ayrıntılı eserlerdir. Türk edebiyatında en çok şerh edilen manzum sözlük, Şâhidî’nin *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eseridir. Bu esere yazılan manzum sözlük şerhlerinden biri de Bosnalı Atfî Ahmed Efendi’nin kaleme aldığı *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*’dir. Tezimizin konusu olan bu çalışma dört ana başlıktan oluşmaktadır: Giriş bölümünde, klasik Türk edebiyatında manzum sözlük yazma geleneği, klasik şerh, manzum şerh metodu ve manzum sözlüklere yapılan şerhler hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Atfî’nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri tanıtılmış, ikinci bölümde eserin adı, yazılış tarihi, yazılış sebebi, şerh metodu ve içerik özellikleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise nüshaların tanıtımı, tenkitli metin oluşturulurken izlenen yol hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölüm transkripsiyonlu metin, sözlük, sonuç ve özel isimler dizininden meydana gelmektedir. Eserin tıpkıbasımı da son kısma eklenmiştir. Çalışma neticesinde *Tuhfe-i Şâhidî* adlı manzum sözlüğün Atfî tarafından nasıl yorumlandığına, bu yüzyılda

yaşamış bir şârihin beyitlerdeki kelime ve kavramlara yaklaşım tarzına ve 18. yüzyılda hâkim olan sanat, kültür, tarih ve edebiyatla ilgili açıklayıcı bilgilere ulaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Farsça-Türkçe Manzum Sözlük, Şerh-i Tuhfe-i Şâhîdî, Bosnalı Atfî Ahmed Efendi.

ABSTRACT

BOSNALI ATFÎ AHMED EFENDİ'S WORK NAMED ŞERH-İ TUHFE-İ ŞAHİDİ (EXAMINATION-CRITICIZED TEXT- DICTIONARY-INDEX)

HASAN EKİCİ

Department of Turkish Language and Literature

Adıyaman University Graduate School of Social Studies

March 2017

Advisor: Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

Poetic dictionaries one of the didactic works of classical Turkish Literature are small in volume but rich in terms of their content. The main aim of these works is to teach words in a foreign language to children beginning education according to their capabilities. Also, these kinds of works are of importance in terms of including some grammar rules through poetry, information about prosody and aruz prosody. By this way, it is aimed to improve literature, culture, prosody, and vocabulary and poetry knowledge of students in infants' schools. However, annotations for poetic dictionaries are detailed works created to correct some misreading and wrong information. Şahidi's work named *Tuhfe-i Şahidi* is the most annotated poetic dictionary in Turkish Literature. One of the annotations for poetic dictionary on it is Atfi's work named *Şerh-i Tuhfe-i Şahidi*. This study is composed of under four main titles. Information about the tradition of writing poetic dictionary in classical Turkish Literature, classical annotation, the method of poetic annotation and annotations for poetic dictionaries is given in the introduction. The life of Atfi, his literary personality and his works have been introduced in the first part. The name of the work, the date and the reason it has been written. The method of annotation and the content properties have been examined in the second part. The introduction of the copy editions and the way through which the critical text was written is given in the third part. The way *Tuhfe-i Şahidi* was commented by Atfi, the approach of a commentator living in that century for words and concepts in couplets and

explanatory information on the art, culture, history and literature in the 18th century will be got at the end of the study.

Key Words: Poetic Dictionary in Persian-Turkish, Şerh-i Tuhfe-i Şahidi, Bosnalı Atfi Ahmet Efendi.

ÖN SÖZ

*Ana bir şerh yazdum hûb u ra'nâ
Olalar müstefid a'lâ vü ednâ*

Atfî

Türkçenin tarihî sürecinde farklı dilleri etkilediği ya da bu dillerden etkilendiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde ilim ve edebiyatta Arapçanın ve Farsçanın etkisi bilinen bir gerçektir. Bu dönemde kaleme alınan te'lif ve şerh mahiyetindeki eserler Türkçe, Farsça ve Arapçanın ortak bir kültürün ifade vasıtası olduğunu göstermektedir. Anadolu ve İran sahaları arasındaki kültürün ilmî ve edebî çalışmaları etkilediği görülmektedir. Coğrafyalar ve kültürler arasındaki bu etkileşim, farklı dillerin imkanlarından faydalanmayı gerekli kılmıştır. Başta Arapça ve Farsça olmak üzere birçok dil ile Türkçe arasında çok sayıda eserler yazılmıştır. Bu çok dilli eserlerden biri de dil öğretmek amacıyla yazılan manzum sözlüklerdir.

Manzum sözlükler “hacmi küçük, faydası çok ve ezberi kolay” eserler olarak tanımlanmıştır. İki dille yazılan manzum sözlükler çoğunlukla; Farsça-Türkçe, Arapça-Türkçe şeklinde yazılmıştır. Bunun yanında Arapça-Farsça-Türkçe üç dille yazılan manzum sözlükler de mevcuttur. Manzum sözlükler; sıbyân mekteblerinde eğitime yeni başlayan öğrencilere, Farsça ve Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarını ezberletmek, aruz veznini ve taktî'i öğretmek, gramer bilgisi ve edebî sanatları kavratmak amacıyla kaleme alınmış eserlerdir. Dil öğretimine yardımcı olmak amacıyla medreselerde ders kitabı olarak okutulan manzum sözlüklere zamanla müderrisler tarafından manzum sözlük şerhleri yazılmıştır. Manzum sözlük şerhlerinin yazılış amacının temelinde kelimelerin etimolojisini, hareke kayıtlarını vererek doğru telaffuzunu kavratmak, gramer kuralları, aruz vezinleri ve taktî'i konusunda ayrıntılı bilgiler vermek gibi hususlar yer alır.

Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidi*'si üzerine yapılan bu çalışma, eserin yazıldığı döneme ait dil ve edebiyat malzemesini ortaya koymak amacıyla seçilmiştir. Klasik Türk edebiyatı sahasında hâlen araştırılmamış ve incelenmemiş pek çok manzum sözlük şerhi bulunmaktadır. Bu nedenle manzum sözlük şerhleri çalışmalarına bir nebze de olsa katkıda bulunmak gaye edinilmiştir. İncelenen bu eser, manzum sözlükler arasında en çok ilgi gören Muğlalı İbrahim

Şâhidî Dede'nin (öl. M. 1550) *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserinin şerhidir. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* H. 1123/ M. 1711 yılında tamamlanmıştır.

Çalışmamız, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü; Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği, Klasik Şerh, Manzum Şerh Metodu ve Manzum Sözlüklere Yapılan Şerhler başlıklarından oluşmaktadır. Bu bölümde *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'nin Klasik Türk edebiyatı sahasında, manzum sözlük şerhleri içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'nin müellifi Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Tezkirelerde şârihin hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Şârihin hayatı, eserlerinden elde edilen bilgilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserin çalışılması sonucunda şârihin kimliği ve edebî kişiliğiyle ilgili sınırlı bilgilere yenileri ilave edilmiştir. Bu bölümde ayrıca Atfî'nin eserleri tanıtılarak bu eserlerle ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eser; şekil, şerh metodu ve içerik özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. İçerik kısmı; din, cemiyet, tabiat, gramer, edebiyat ve belağat bilgileri gibi alt başlıklara göre tasnif edilmiştir. Manzum sözlükteki kavramlar, *Şerh-i Tuhfe*'deki kullanımları noktasında ele alınmıştır. Metinde geçen âyet ve hadislerin anlamlarıyla birlikte kaynakları, Arapça ve Farsça ibâre ve şiirlerin anlamları dipnotta verilmiş, genel kaynakları kaynakçada gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, nüshaların tanıtımı, tenkitli metnin hazırlanmasında izlenen yöntem, imlâ hususiyetleri, çeviri yazı sistemi ve tenkitli metin yer almaktadır. Metinde yer alan beyit numaraları sonradan tarafımızdan verilmiştir. Tenkitli metnin ardından ise metne sadık kalarak hazırlanan metin sözlüğü eklenmiştir. Metin sözlüğü kısmında, eserde geçen bütün kelimelerin metinde geçtiği şekliyle anlamlandırılmasına dikkat edilmiştir. Sözlüğe alfabetik sıralamaya göre alınan kelimeler koyu karakterlerle belirtilmiştir. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de geçen şahıs, eser, yer adları gibi özel isimlerle ilgili dizin oluşturulmuştur. Araştırmacıların doğrudan asıl metni kullanabilmesi amacıyla (E) nüshasının tıpkıbasımı

çalışmanın sonuna eklenmiştir. Eserin tenkitli metni hazırlanırken şu ana kadar tespit edilen on bir yazma nüsha değerlendirmeye alındı. Adana İl Halk Ktp. No. 362/5 ve Adnan Ötüken Ktp. No. 1714 nüshalarının varak sayıları eksik oldukları için değerlendirme dışı tutuldu. Bu çalışmanın neticesinde oluşan şecereden hareketle tenkitli metin üç nüsha üzerine kurulmuştur. Bunlar, E olarak kısaltılan İstanbul Millet Ktp. (Ali Emîrî) No. 258 nüshası, Z olarak kısaltılan Kütahya Zeytinoğlu Ktp. No. 379/1 nüshası ve H olarak kısaltılan Hâlet Efendi (Süleymaniye Ktp.) No. 572 MFA 3210 nüshasıdır. E nüshası istinsah tarihi bakımından en eski oluşu ve diğer nüshalarda olmayan derkenarlar nedeniyle tercih edilmiştir. Diğer nüshalar, hareke kayıtları, kelime kadrosu, sayfa düzeni ve içerik yönünden incelendi ve benzerlik gösteren nüshalar tasnif edilmiştir. Bu tasnifler sonucunda diğer nüshaların E, Z ve H kolbaşlarından gelebileceği kanaatine varılmıştır.

Tenkitli metni oluştururken nüshalar arasındaki farklılıkların çokluğu dikkat çekmektedir. Bir sayfadaki nüsha farklılıkları, varyantları oldukça fazladır. *Şerh-i Tuhfe*'nin yazma nüshalarındaki herhangi bir beytin şerh kısmındaki kelime ve ibârelerde, aynı kelimelerin yazımında ve hareke kayıtlarında pek çok farklılıklar bulunmaktadır. Nüshalardaki aynı beytin şerhinde varyantlar, atlamalar, yanlış yazımlar, müstensih hataları gibi problemlerle karşılaşmaktadır. Bu farklılıkların çokluğu, tenkitli metnin dipnotunda rahatlıkla görülecektir. Mümkün olduğu kadar bütün farklılıklar dipnotta gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, tespit edilen nüshalardan sadece metni kurmada esas alınanların tavsifleri verildi, diğer nüshaların ise buldukları Kütüphane, arşiv numaraları ve varak sayıları tablo şeklinde gösterilmiştir.

Çalışmanın sonunda, tezi hazırlarken istifade edilen çalışmalar ve eserler kaynakça bölümünde sunulmuştur.

Bu tezin oluşum sürecinden bitimine kadar pek çok kişinin yardımını ve desteğini gördüm. En başta, yoğun gündemi ve mesâîsi olmasına rağmen hiçbir konuda desteğini esirgemeyen, görüş ve önerileriyle eserin olgunlaşmasına katkı sağlayan danışman hocam Sayın Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK'a, Farsça beyit ve ibârelerin okunması ve anlamlandırılması konusunda hatalarımı düzelten, tez

aşamasında bilgi ve deneyimlerinden istifade ettiğim saygıdeğer hocam Sayın Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK'a, Arapça kelimelerin okunması ve anlamlandırılması konusunda desteklerini gördüğüm değerli arkadaşlarımlarım Mehmet GÜRBÜZ ile Mehmet Halit AYDIN'a ve bu eserin düzenlenmesinde emeği geçen Fatih ELÇİ'ye teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmalarım süresince kendilerine yeterli zaman ayıramadığım eşim Filiz EKİCİ'ye, biricik kızlarım Bengisu Damla ve Ayşe Simla EKİCİ'ye sabırlarından ve desteklerinden dolayı minnet borçluyum.

Son olarak tez ile ilgili çalışmaların sürdürülmesinde maddî olanak sağlayan Adıyaman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimine (BAP) ve tüm emeği geçenlere teşekkür ederim.

Adıyaman- 2017

Hasan EKİCİ

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
Giriş	1
1. Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği	1
1.1. İlk Manzum Sözlüklerin Ortaya Çıkışı	1
1.2. Manzum Sözlüklerin Yazılış Amacı.....	2
1.3. Manzum Sözlüklerin Tertip Özellikleri	3
1.4. Türk Edebiyatında Tespit Edilebilen Manzum Sözlükler	6
1.4.1. Farsça-Türkçe manzum sözlükler	6
1.4.2. Arapça-Türkçe manzum sözlükler	7
1.4.3. Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlükler	8
1.4.4. Arapça-Farsça dışındaki dillerde yazılan manzum sözlükler....	8
2. Klasik Türk Edebiyatında Manzum Şerh Metodu	10
3. Manzum Sözlük Şerhleri	15
3.1. Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri.....	15
3.1.1. Tercümeleleri.....	18
3.1.2. Nazîre ve tazmînleri	19
3.2. Tuhfe-i Vehbî Şerhleri.....	19
3.3. Şerh-i Lügat-ı Bahrü'l-Garâ'ib	20
3.4. Şerh-i Lügat-ı Ferišteoğlu	21
3.5. Şerh-i Sübha-i Sıbyân.....	21
3.6. Şerh-i Nazmü'l-Cevher el-Müsemmâ be-İzz-i Zafer	22
3.7. Şerh-i Nazmü'l-Le'âl	22

3.8. Şerh-i Nisâbü's-Sıbyân.....	22
3.9. Şerh-i Se-Zebân.....	22
3.10. Şerh-i Nuhbe-i Vehbî.....	23
3.11. Şerh-i Manzûmetü'l-Lüga.....	23

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri.....	24
1.1. Hayatı ve Edebî Kişiliği.....	24
1.2. Eserleri.....	26
1.2.1. Miftâh-ı Kavâ'id-i Tuhfe	26
1.2.2. Hulâsa-i İ'mâli'l-Mu'addil	26
1.2.3. Mukantarât Risâlesi	27
1.2.4. Ceyb-i Âfâk Risâlesi	27
1.2.5. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî.....	28
2.1. Adı ve Yazılış Tarihi.....	28
2.2. Yazılış Sebebi	28
2.3. Şerh Metodu	29
2.4. Muhtevâsı.....	34
2.4.1. Din.....	36
2.4.1.1. Allâh	36
2.4.1.2. Melek.....	37
2.4.1.3. Peygamberler	37
2.4.1.4. Kitaplar.....	38
2.4.1.5. Âhiret ile ilgili mefhumlar.....	38
2.4.1.6. Din ile ilgili mefhumlar	38
2.4.1.7. İbâdet ile ilgili mefhumlar.....	38
2.4.2. Cemiyet.....	39
2.4.2.1. Tarihî ve mitolojik mefhumlar	39
2.4.2.1.1. Türk tarihi	39

2.4.2.1.2. İran kaynaklı mitolojik kişiler	39
2.4.2.2. Kavim adları.....	39
2.4.2.3. Ülkeler ve şehirler	40
2.4.2.4. İctimâî hayat.....	40
2.4.2.5. Savaş.....	42
2.4.2.6. Av	43
2.4.2.7. Mûsikî	43
2.4.2.8. Süslenme	44
2.4.2.9. Giyim ve kuşam.....	45
2.4.2.10. Sofra ve yiyecekler	46
2.4.2.11. Mimarî /inşâî unsurlar	46
2.4.2.12. Tabâbet	47
2.4.2.13. Alış veriş	48
2.4.2.14. Ölçü birimleri.....	48
2.4.2.15. Yazı ile ilgili hususlar	49
2.4.2.16. Oyunlar	49
2.4.2.17. Telakkî ve inanışlar	50
2.4.2.18. Âdet ve gelenekler.....	50
2.4.2.19. Taşıma araçları	50
2.4.3. İnsan	51
2.4.3.1. Bedenin genel özellikleriyle ilgili olan kelimeler	51
2.4.3.2. Doğrudan organlarla ilgili olan kelimeler	52
2.4.3.3. Maddî ve manevî hâllerle ilgili unsurlar	54
2.4.4. Tabiat.....	54
2.4.4.1. Kozmik âlem.....	54
2.4.4.1.1. Zaman ve zamanla ilgili kavramlar	56
2.4.4.1.2. Dört unsur	56
2.4.4.2. Hayvanlar	58
2.4.4.3. Bitkiler	60
2.4.5. Gramer, edebiyat ve belâgat bilgileri	63

2.4.5.1. Gramer terimleri	63
2.4.5.2. Edebiyat bilgileri ve belâgat	84
2.4.5.3. Kıt'alara göre aruz bahirleri ve vezinler	86
2.4.5.4. Aruz ıstılâhları	88
2.4.5.5. Ebced hesabı ve manzum tarih	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (Tenkitli Metin)	99
3.1. Nüshaların Tanıtımı	99
3.1.1. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî 258 [E]	99
3.1.2. Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 379/1 [Z]	100
3.1.3. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi 572 [H] ...	101
3.2. İmlâ Husûsiyetleri	102
3.3. Nüshaların Tavsîfi ve Şeceresi	105
3.4. Çeviri Yazı Sistemi (Transkripsiyon Alfabesi)	108
3.5. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'nin Tenkitli Metni	109
3.6. Metin Sözlüğü	548
Sonuç	630
KAYNAKÇA	634
DİZİN	646
EKLER	651
EK 1: İstanbul Millet Ktp. (Ali Emîrî) nüshasındaki der-kenârlar	651
EK 2: Tıpkıbasım	667
ÖZ GEÇMİŞ	949

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Manzum Sözlüklerdeki Aruz Bahirleri.....	5
Tablo 2. Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri.....	16
Tablo 3. Tuhfe-i Vehbî Şerhleri	20
Tablo 4. İnsan Tipleri.....	41
Tablo 5. Tabâbet.....	47
Tablo 6. Bedenin Genel Özellikleriyle İlgili Olan Kelimeler	51
Tablo 7. Doğrudan Organlarla İlgili Olan Kelimeler.....	52
Tablo 8. Aylar	56
Tablo 9. Hayvanlar.....	58
Tablo 10. Umumî Olarak Ağaç, Çiçek Çeşitleri ve Otlar	61
Tablo 11. Meyve/Sebze ve Çeşitleri	62
Tablo 12. Diğer Nebatlar.....	63
Tablo 13. Aruz Bahirleri ve Vezinler.....	87
Tablo 14. Ebced Kelimelerindeki Harflerin Sayı Değerleri.....	95
Tablo 15. Tuhfe-i Şâhidî'nin Te'lif Tarihi.....	97
Tablo 16. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'nin Te'lif Tarihi	97
Tablo 17. Yazma Nüshaların Bulunduğu Kütüphaneler	99
Tablo 18. Çeviri Yazı Alfabeti	108

KISALTMALAR LİSTESİ

Ank.	: Ankara
AEME	: Ali Emîrî Efendi Manzum Eser
B.	: Beyit
bk.	: Bakınız
b.	: Bin (oğlu)
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
EKEV	: Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Dergisi
HK.	: Halk Kütüphanesi
H	: Hicrî
Hız.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan(lar)
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
K.	: Kıt'a
Ktp.	: Kütüphanesi
M	: Miladî
MFA	: Mikrofilm Arşivi
MÜ	: Marmara Üniversitesi
No.	: Numara
öl.	: Ölüm tarihi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SK	: Süleymaniye Kütüphanesi
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu

TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzerleri
vd.	: Ve diğlerleri
vs.	: Vesâire
Yay.	: Yayını, yayınları
yk.	: Yaprak
Yz.	: Yazma

Nüsha Kısaltmaları

- A.** Adana İl Halk Ktp.No. : 362/5
- B.** Bağdatlı Vehbî (Süleymaniye Ktp.) No. : 1736
- E.** İstanbul Millet Ktp. (Ali Emîrî Efendi) No. : 258
- H.** Hâlet Efendi (Süleymaniye Ktp.) No. : 572 MFA 3210
- İ.** İzmir Millî Ktp.No. : 105
- M1.** Ankara Millî Kütüphane No. : 469
- M2.** Ankara Millî Kütüphane No. : 3147
- M3.** Ankara Millî Kütüphane No. : 5448
- Ö.** Adnan Ötüken Ktp. No. : 1714
- U.** Konya Uzluk İl Halk Ktp. No. : 6886
- Z.** Kütahya Zeytinoğlu Ktp. No. : 379/1

Giriş

1. Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği

1.1. İlk Manzum Sözlüklerin Ortaya Çıkışı

Manzum sözlükler, şiirin vezin ve ritim unsurlarından istifade edilerek yabancı dil öğrenmeye başlayan çocuklar için yazılan didaktik eserlerdir. Şiir yoluyla temel bilgilerin (aruz, vezin, günlük yaşamla ilgili kavramlar...) öğretilmesini amaçlayan manzum sözlüklerin ilk örnekleri, Arap dilciler tarafından kaside tarzında kaleme alınmıştır. Yemenli dilci ve şair İsmail b. İbrahim b. Muhammed er-Rib'î (öl. H. 480/M.1087)'nin *Kaydu'l-Evâbid* adlı eseri, Halîl b. Ahmed'in "*Kitabu'l-'Ayn*" ez-Zemahşerî'nin H.513-514/M.1119-1120 yılında yazdığı "*el-Mufassal'ı*", Cemaluddîn Ebî Abdullâh Muhammed b. Malik b. Muhammed et-Tâ'î (öl. H.672/ M. 1274)'nin "*Teshîlü'l-Fevâid* ve *Tekmilü'l-Mekâsıd*" ve Edîb Natanazzî (öl. H. 499/ M.1106)'nin *Düstûru'l-Lüga* ve *Kitabu'l-Halas* adlı eserler iki dille yazılan manzum sözlüklerin ilk ve kısmî örnekleri kabul edilir (Öz, 1999:1).

İki dilli manzum sözlük yazma geleneğinin ilk örneği, 13. yüzyılda Bedrüddin Ebû Nasr Mes'ud b. Ebî Bekr el-Ferâhî'nin (öl. H 639-40/ M. 1242-3) *Nisâbü's-Sıbyân* adlı Arapça-Farsça lügatidir. Bu eser, İran, Anadolu, Türkistan ve Hindistan'da oldukça ilgi görmüştür. Bu ilgi, eser hakkında çeşitli şerhler yapılmasından anlaşılmaktadır. Bilinen ikinci manzum sözlük ise yine 13. yüzyılda Şükrullâh b. Şemsüddîn Ahmed b. Seyfüddîn Zekeriyâ tarafından yazılan *Zühretü'l-Edeb* adlı eserdir (Kılıç, 2009:14). Anadolu'daki ilk manzum sözlükler arasında başka eserler de bulunmaktadır: Bunlar, 13. yüzyılın ortalarında Hüsâmeddin Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî'nin *Nasîbu'l-Fityân* ve *Nesîbü't-Tibyân*'ı, Abdulhamîd el-Engûrî'nin M.1356'da te'lif ettiği *Silkü'l-Cevâhir*'i, Germiyanlı şair Ahmedî'nin (öl. 1413) M.1377'de nazmettiği tahmin edilen *Mirkâtü'l-Edeb*'i ve Germiyanlı şair Ahmed Dâ'î'nin (öl. 1421) şehzâde Murad'ın okuması için nazmettiği *Ukûdu'l-Cevâhir* adlı eserlerdir. 15. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında Farsça öğretiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu dönemde Farsça-Türkçe manzum sözlük yazımı ağırlık kazanmıştır. Hüsâm b. Hasan el-Konevî (öl. 1399) tarafından yazılan *Tuhfe-i Hüsâmî*, Farsça-Türkçe manzum lügat geleneğinin ilk örneği kabul edilmektedir. İlk

Arapça-Türkçe sözlük ise 13. yüzyılın sonlarında Abdülatîf İbn Melek tarafından kaleme alınan *Lügat-ı Ferišteoğlu* adlı eserdir (Öz, 1999:3-4).

İki dille yazılan manzum sözlüklerin dışında Arapça-Farsça-Türkçe yazılan üç dilli pek çok sözlük te'lif edilmiştir. Anadolu sahasında ilk Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlük Bahâüddîn İbn Abdurrahman-ı Magalkaravî tarafından 1424'te yazılan *U'cûbetü'l-Garâyib fi-Nazmi'l-Cevâhiri'l-'Acâyib* adlı eserdir. Bu kapsamda ele alınan diğer manzum sözlükler şunlardır: Abdülkerîm'in 1594'te nazmettiği *Lügat-i Abdülkerîm*, Hâkî Mustafa Üsküdârî'nin 1632-1633 yıllarında kaleme aldığı *Menâzîmü'l-Cevâhir*, Hasan Aynî'nin *Nazmü'l-Cevâhir* ve Mustafa bin Osman Keskin'in yazmış olduğu *Manzûme-i Keskin* örnek olarak verilebilir.

Arapça ve Farsça dışında Batıya yönelişin etkisiyle başka dillerde de manzum sözlükler yazılmıştır. Bunlar arasında Ahmed Fevzi Kîsedâr-zâde tarafından yazılan Türkçe-Rumca *Tuhfetü'l-'Uşşâk*, Yusuf Hâlis Efendi tarafından yazılan Türkçe-Fransızca *Miftâh-ı Lisân*, Mustafa Sabrî tarafından yazılan Türkçe-Bulgarca *Tuhfe-i Sabri An Lisân-ı Bulgarî*, Refî'-i Kâlâyî'nin *Lügat-ı Ermeniyesi*, Bosnalı Üsküfî'nin *Boşnakça-Türkçe Makbûl-i Ârifî* adlı eserler sayılabilir (Ölker, 2009:875-876).

Manzum sözlüklerle ilgili çalışmaların bir kısmı kitap, tez veya makale olarak günümüz araştırmacısının istifâdesine sunulmuştur. Söz konusu eserler üzerine yapılan incelemeler kaynakça bölümünde yer almaktadır.

1.2. Manzum Sözlüklerin Yazılış Amacı

Manzum sözlükler, okula yeni başlayan “sıbyân” ve “mübtedî” tabir edilen çocuklara dil öğretmek amacıyla yazılan eserlerdir. Medreselerde ders kitabı olarak okutulan bu eserler, özellikle önemli miktarda kelime ezberlemeyi esas alırlar. Ayrıca manzum sözlüklerle bazı gramer kurallarının öğretilmesi, edebî sanatların kavratılması, aruz ve vezin bilgilerinin sunulması hedeflenmiştir. Te'lifi “fenn-i hatîr” olan bu sözlükler, “hacmi küçük, faydası çok ve ezberi kolay” eserler olarak nitelenmiştir (Öz, 1999:5). Nazım şeklinde dil öğretme, eski müelliflerimizin başvurduğu yöntemlerdendir. Müellifi Ahmed er-Rûmî olan *Subha-i Sıbyân* adlı manzum eserde, lügatların nazım yoluyla ezberlenmesinin daha kolay olduğu söylenir:

*‘İlm-i lüğat emr-i mühimm olmağın
Hıfzını teshîl için ehl-i yakîn*

*Nazmîle bir nice lüğat yazdılar
Silk-i me’ânide nice dürer dizdiler¹ (Duru ve Eren, 2014:1-2)*

Manzum sözlüklerin te’lif sebepleri arasında ilmin anahtarı olması, ahmak, budala insanların zekâ seviyelerini yükseltmesi belirtilir. Mustafa bin Osman Keskin tarafından nazmedilen *Manzume-i Keskin* adlı manzum sözlükte bu husus şöyle açıklanmıştır:

*Lüğat oldu çü her ‘ilmin kilîdi
Lüğat ‘ilmi zekî eyler belîdi (Kılıç, 2009:37)*

Farsça-Türkçe manzum sözlük yazma geleneğinin son halkası olan *Tuhfe-i Remzî* müellifi Ahmed Remzî de bu tür sözlüklerin ezberlenmesinin kolay olduğunu belirtmiştir:

*Tıfl-ı nâzım al, oku hıfzı kolay
Çalışırsan hele sürmez bir ay 28 (Kartal, 2003:54)*

1.3. Manzum Sözlüklerin Tertip Özellikleri

Tertip özellikleri bakımından Klasik Türk edebiyatında manzum sözlükler, gelenekselleşmiş bir anlayışla nazmedilmiştir. Genellikle mesnevî nazım şekliyle yazılmış bu tür sözlükler; giriş yani mukaddime, asıl sözlük bölümü ve mesnevî nazım şekliyle yazılmış bir hâtimeden oluşur. Sözlüklerin hâtimelerinde genellikle ebced hesabına dair bilgiler ve uygulamalar sözkonudur. Klasik eser tertibinde yazılan bu eserler besmele, hamdele ve salvele ile başlar. Daha sonra sebab-i te’lif kısmında eserin yazılış nedeni belirtildikten sonra eserin ismi verilir (Gümüş, 2006:3). Bu eserlerin asıl bölümü sözlük kısmıdır. Sözlükler, kıt’a adı verilen değişik sayıdaki manzum parçalardan oluşur. Bu parçalar mesnevî, müstezâd ve terkîb-i bend nazım şekilleriyle yazılmıştır. *Tuhfe-i Hüsamî*’nin 32 beyitlik 9. kıt’ası, *Tuhfe-i Şâhidî*’nin 131 beyitlik 27. kıt’ası, *Tevfiye*’nin 27. kıt’adan 46. kıt’aya kadar olan bölümleri mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. *Bahrü’l-Garâyib*’in 7. ve *Lüğat-ı Feyzî*’nin 5. kıt’alarında müstezad; *Bahrü’l-Garâyib*’in 107 beyit ve beş bendden

¹ Son mısra vezne uymuyor. Vezin fazla.

oluşan 8. kıt'ası terkîb-i bend tarzında nazmedilmiştir (Öz, 1999:10). Manzum sözlükler, tertib özellikleri bakımından genel olarak şu özelliklere sahiptir:

1. Aynı bahir ve vezinde yazılan beyitler kıt'a başlığı altında ele alınmıştır.
2. Taktî beyitleri yazılmıştır.
3. Kıt'aların sıralanışında bir tertip söz konusu değildir.
4. İlk kıt'alarda dinî terimler yer alır.
5. Manzum sözlüklerde genellikle yabancı sözcükler ile karşılıkları numaralandırılmıştır (Öz, 1999:11-12).

Manzum sözlüklerde isim ve sıfat türü kelimelerle birlikte Farsça fiillerin mâzî, muzâri kökleri, çekimleri ve mastar halleri de gösterilmiştir. Bu tür sözlüklerde dinî-tasavvufî ıstılâhların yanında edebiyat, gramer, mantık, felsefe, astronomi, hendese, hesap, fıkıh, hadîs... ile ilgili terimler sıkça kullanılmıştır. Manzum sözlüklerin kelime hazinesi birbirinden farklıdır. Beyit ve kelime sayısı bakımından manzum sözlüklerin en hacimli *Nazmü'l-Cevâhir* adlı eserdir. Manzum sözlüklerde yabancı dilden nazmedilen kelime sayısı 500 ile 3000 arasında değişmektedir (Öz, 1999:13).

Müelliflerin kelime seçiminde farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Bir kısmı Kur'ân-ı Kerim'in daha iyi anlaşılması için Kur'ân-ı Kerim'de geçen belli kelimeleri seçmiştir. Bir kısmı da İbrahim Şâhidî gibi, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde geçen anlaşılması güç ve garip kelimelerden derleme yaparak sözlüğünü nazmetmiştir (Gümüş, 2006:6).

Manzum sözlüklerde aruz vezni kullanılmıştır. 13 Farsça-Türkçe manzum sözlükte aruzun 12 bahri ve 14 Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlükte ise 16 aruz bahri kullanılmıştır. Bu aruz bahirleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Öz, 1999:14):

Tablo 1.
Manzum Sözlüklerdeki Aruz Bahirleri

Sıra No	Bahir	Kıt'a Sayısı (Farsça-Türkçe)	Kıt'a Sayısı (Arapça-Farsça-Türkçe)
1	Remel	165	223
2	Hezec	78	110
3	Hafif	36	23
4	Recez	29	76
5	Mütekârib	20	17
6	Muzârî	16	15
7	Münserih	14	21
8	Müctes	10	20
9	Müktedab	2	3
10	Kâmil	1	6
11	Tavîl	1	2
12	Vâfir	1	5
13	Basît	---	2
14	Medîd	---	2
15	Serî'	---	3
16	Mütedârik	---	2

Manzum sözlüklerde kullanılan vezin, genellikle her kıt'anın sonunda taktî beyitleriyle ifade edilmiştir. *Menâzîmü'l-Cevâhir* adlı eserin 1. kıt'anın 12. beytinde şöyle gösterilmiştir:

Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün
Eyle geniz güç itme bunun sonunu Mevlâ

1.4. Türk Edebiyatında Tespit Edilebilen Manzum Sözlükler¹

Manzum sözlükleri klasik Türk edebiyatı açısından Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça ve Türkçe-Arapça-Farsça olmak üzere üç başlık altında değerlendirmek mümkündür (Kılıç, 2006:88). Ancak bunların dışında yazılan manzum sözlükler de mevcuttur. Bunlar, Türkçe-Fransızca, Türkçe-Rumca, Türkçe-Bulgarca, Türkçe-Ermenice ve Türkçe-Boşnakça gibi sözlüklerdir. Bu eserlere çok dilli yazılan manzum sözlükler de eklenebilir. Şu ana kadar yapılan araştırmalar ve incelemeler neticesinde tespit edilen manzum sözlükler dört başlıkta toplandı. Söz konusu edilen manzum sözlükler şunlardır:

1.4.1. Farsça-Türkçe manzum sözlükler

Klasik Türk edebiyatında şu ana kadar tespit edilen Farsça-Türkçe manzum sözlük sayısı yirmi birdir. Tespit edilen manzum sözlükler şunlardır:

1. *Tuhfe-i Hüsamî Ez-Mültekât-ı Sâmi*, Hüsam b. Hasan el-Konevî, H. 802/ M. 1399-1400.
2. *Bahrü'l-Garâyib*, Lütfullâh Halîmî b. Ebî Yûsuf, H. 850/ M.1446.
3. *Şâdiyye*, Mehmed b. Yahyâ-i Konevî, H. 889/ M. 1484.
4. *Lehçetü't-Türk*, H. 916/ M. 1511.
5. *Tuhfe-i Şâhidî*, Şâhidî İbrâhîm Dede, H. 921/ M. 1515.
6. *Lügat-ı Manzûme*. Lâmi'î Çelebi, H. 933/ M. 1527'den önce.
7. *İlm-i Lügat*, 'İmâdzâde Velî b. Yûsuf-i 'İmâdî, H. 968/ M. 1560.
8. *Manzûme*, Osman b. Hüseyin-i Bosnavî, H. 991/ M.1583.
9. *Nazmü'l-Esâmî*, Ali ?, 16. yüzyılın ikinci yarısı.
10. *Fethü'l-Fettâh*, Sun'î-yi Malatyavî, H. 1007/M. 1599.
11. *Kân-ı Me'ânî*, Hasan Rızâyî, H. 1082/ M. 1671.
12. *Tuhfe-i Kusûrî*, Kusûrî Ömer Efendi, H. 1125/ M. 1714.

¹ Bu bölüm hazırlanırken şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Ahmet Hilmi İmamoğlu (1993), *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü* (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum; Yusuf Öz (2010), *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, TDK Yayınları, Ankara; Atabey Kılıç (2009), *Manzume-i Keskin, Türkçe-Arapça-Farsça Manzum Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara; Ahmet Kartal (2003), *Tuhfe-i Remzî*, Akçağ Yayınları, Ankara; Perihan Ölker (2015), *Manzum Sözlük Geleneği ve Mahmûdiyye (Arapça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Palet Yayınları, Konya; Ahmet Tanyıldız (2013), *Tuhfe-yi Lutfî (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük)*, Akademik Kitaplar, İstanbul, Mehmet Akif Gözitok (2016), *Çelebizâde Ali İlmî, Nazm-ı Bedî* (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük), Mim Yayınları., Erzurum.

13. *Tuhfetü'l-Hâfiz*, Hâfiz 'Abdullah b. Halil b. 'Alî, H. 1174/ M. 1761.
14. *Tuhfe-i Vehbî*, Sünbülzâde Vehbî, H. 1197/ M. 1782.
15. *Tuhfe-i Şemsî*, Şemsî, 18. yüzyılın sonları.
16. *Nazm-ı Bedî'*, 'İlmî Alî Efendi, H. 1224/ M. 1809.
17. *Nazm-ı Dil-ârâ*, Bozoklu Osman Şâkir, H. 1231/ M. 1815.
18. *Tuhfe-i Lutfî*, Mes'ûd Lutfî Efendi, M. 1832/1833.
19. *Güher-Rîz*, Süleymân Dürrî, H. 1263/ M. 1847.
20. *Tuhfetü'l-Ma'nâ*, 'Osmân Şıklovîsî, H. 1268/ M. 1852.
21. *Tuhfe-i Remzî*, Ahmed Remzi Akyürek, H. 1343/ M. 1924.

1.4.2. Arapça-Türkçe manzum sözlükler

Şu ana kadar tespit edilen Arapça-Türkçe manzum sözlükler şunlardır:

1. *Lügat-ı Ferišteoğlu*, Abdüllatif İbn Melek, H. 794/M. 1392.
2. *Mahmûdiyye*, Yazarı bilinmemektedir. H. 957/M. 1550-51 (Ölker, 2015:14).
3. *İslâh-ı Merkezî*, Merkez-zâde Ahmed Efendi, XVI. yüzyıl.
4. *Teşrîh-i Tıbâ'*, Budinli Cihâdî, H.999/M. 1591-92 (Doğan, 2016: 16-32).
5. *Sübha-i Sıbyân*, Ebu'l-Fazl Muhammed bin Ahmed er-Rûmî, H. 1062/ M.1652.
6. *Cevâhirü'l-Kelîmât*, Şemsî, XVII. yüzyıl.
7. *Tuhfe-i Fedâî*, Mehmed Fedâî, H. 1043/M. 1634.
8. *Nazmü'l-Le'âl*, Şeyh Ahmed, H. 1051/ M. 1641.
9. *Müfîdü'l-müstefîdîn*, Yazarı bilinmemektedir. H. 1052/M.1643.
10. *Nazm-ı Ferâ'id*, Ayıntâbî Abdülmecîd-zâde Hâfiz Efendi, H. 1108/M. 1697
11. *Şehdü'Elfâz*, Bozoklu Osman Şâkir, H. 1204/M. 1789-90.
12. *Tuhfe-i Âsım*, Ayıntâbî Ahmed Âsım, H. 1212/M. 1798.
13. *Nuhbe-i Vehbî*, Sünbülzâde Vehbî, H. 1213/ M.1799.
14. *Kitâb-ı Lügat-ı İbn Kalender*, İbn Kalender, telif tarihi ?
15. *Tuhfe-i Lebîb*, Lebîb bin Mustafa. 18. yüzyıldan sonra.
16. *Tuhfe-i Fevzî*, Mehmed Fevzî Efendi, 19. yüzyıl.

1.4.3. Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlükler

Şu ana kadar tespit edilen Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlükler şunlardır:

1. *U'cûbetü'l-Garâyib Fî-Nazmi'l-Cevâhiri'l-'Acâyib*, Behâ'üddîn İbn 'Abdurrahmân-ı Magalkaravî, H. 827/M. 1424.
2. *Lügat-ı 'Abdülkerîm*, 'Abdülkerîm, H. 1002/M. 1594.
3. *Fethu'l-Fettâh*, Sun'î-i Malatyavî, H. 1008/M. 1599.
4. *Genc-i Le'âl*, Gencî Pîr Mehmed, H. 1041/M. 1631.
5. *Menâzîmü'l-Cevâhir*, Hâkî Mustafâ Üsküdârî, H. 1042/M. 1632-1633.
6. *Tevfiye*, 'Abdurrahmân Zâhidî-i Konevî, H. 1133/M. 1721.
7. *Se-Zebân*, Şeyh Ahmed, H. 1135/M. 1723.
8. *Lügat-ı Feyzî*, Eşref Feyzî, H. 1148/M. 1736.
9. *Nazm-ı Giridî*, Ahmed Resmî b. İbrâhîm-i Giridî, H. 1153/M. 1740.
10. *Manzûme-i Keskin*, Keskin b. 'Osmân, H. 1171/M.1758.
11. *Tuhfetü'l-İhvân ve Hediyyetü's-Sıbyân*, M. 'İlmî b. İbrâhîm, H.1186/M. 1772.
12. *Müselles-nâme-i Şâkir*, O. Şâkir b. Mustafa Bozokî, H. 1210/ M. 1795-1796.
13. *Dürrü'n-Nizâm*, Hasan 'Aynî, H. 1226/M. 1811.
14. *Tuhfe-i Zîbâ*, Hayret Mehmed Efendi, H. 1234/M. 1819.
15. *Nazmü'l-Cevâhir*, Hasan 'Aynî, H.1171/M. 1821.
16. *Tuhfe-i Nushî*, Nasûh Efendi, M. 1839-1861 arası.
17. *Hayrü'l-Lügat*, Süleymân Hayrî, H. 1307/ M.1891'den önce.

Genc-i Le'âl, Gencî Pîr Mehmed tarafından H. 1041/ M. 1631 yılında kaleme alınan manzum bir sözlüktür. Eser iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümü Arapça-Türkçe, ikinci bölümü Farsça-Türkçe yazılmıştır (Öz, 2010:191).

1.4.4. Arapça-Farsça dışındaki dillerde yazılan manzum sözlükler

Manzum sözlükler sadece Arapça-Farsça-Türkçe içerikli olmamış, bir arada yaşama, komşuluk ilişkileri veyahut Batılılaşma hareketleri gibi sebeplerle yüzyıllar içerisinde farklı bir nitelik sergilemeye başlamıştır (Ölker, 2015:12). Bu gelişmelerin etkisiyle Türkçe-Fransızca, Türkçe-Rumca, Türkçe-Bulgarca, Türkçe-Ermenice, Türkçe-Boşnakça ve Urduca-Farsça-Arapça-Türkçe manzum sözlükler kaleme alınmıştır. Arapça, Farsça dışında farklı dillerde yazılan manzum sözlükler şunlardır:

1. *Miftâh-ı Lisân*, Yûsuf Hâlis Efendi, H. 1266/ M. 1849, (Türkçe-Fransızca)
2. *Tuhfetü'l- 'Uşşâk*, Ahmed Feyzî Kîsedâr-zâde H. 1231/M.1815 (Türkçe-Rumca)
3. *Tuhfe-i Rûmî*, Yusufyan Han, H. 1197/M. 1783, (Türkçe-Rumca)
4. *Lugat-ı Manzûme-i Nûriye*, Hanyalı Nûrî, H. 1211/M. 1797, (Türkçe-Rumca)
5. *Zeyl-i Lugat-ı Manzûme-i Nûriye*, H. 1223/M. 1809, (Türkçe-Rumca)
6. *Tuhfe-i Sabrî An Lisân-ı Bulgarî*, Mustafa Sabrî, H. 1294/M.1878, (Türkçe-Bulgarca)
7. *Manzum Lugat-ı Ermeniyye*, Ref'î Kâlâyî, 19. yüzyıl, (Türkçe-Ermenice)
8. *Makbûl-ı Ârif*, Bosnalı Üsküfî, H. 1039/M. 1630, (Türkçe-Boşnakça)
9. *Nisâb-ı Türki*, Yazarı bilinmiyor. XVI. yüzyıl sonu veya XVII. yüzyıl başı. (Çağatayca-Farsça)
10. *Almanca Tuhfe*, Şerefeddîn Paşa, H. 1334/M. 1916
11. *Garâ'ibü'l-Lugât*, (Urduca-Farsça-Arapça-Türkçe) Sirâcuddîn Alî Hân-ı Ekberânî.
12. *Nisâb-ı Şeş Zebân*, Yusuf, 1833'den önce.¹

¹ Klasik Türk edebiyatında tespit edilen manzum sözlükler üzerine yapılan incelemeler için bk. Ahmet Tanyıldız, Mes'ûd Lutfî Efendi Tuhfe-yi Lutfî (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük), Akademik Kitaplar, İstanbul 2013.

2. Klasik Türk Edebiyatında Manzum Şerh Metodu

Şerh, lügatlerde (Ahterî, 1310:434; Devellioğlu, 1997:991; Sami, 1989:773; Nâcî, 2009:636) açma, yarma, açıklama, genişletme, izah etme, anlaşılır hâle getirme olarak tanımlanır. Terim olarak, bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifade ve nüktelerini açıklama ve yorumlama, anlaşılması zor bir metni izah etme anlamlarına gelir (Ceylan, 2007a:1). Tunca Kortantamer, şerhi “bir metin daha iyi anlaşılсын diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması” şeklinde tanımlamıştır (Kortantamer, 1994: 1-10). Muhammed Nur Doğan ise şerh kavramını, “Bir edebî eseri, bir risâleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek, içinde bulundurduğu bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlamayı anlatır.” şeklinde tanımlar (Doğan, 2002:11).

Şerh metodu ile ilgili çalışmalar söz konusudur. Bunlardan ilki Ali Nihat Tarlan’ın “*Metinler Şerhine Dair*” çalışması şerhe bilimsel manada bir yaklaşım gösterdi. Bu bilimsel yaklaşımlar şöyle sıralanabilir:

1. Metnin kendisini incelemek gerekir.
2. Şairin bilinçaltında olan ve farkında olmadan yazdıklarını anlamak
3. Şairin zihin ve his dünyasının işleyişini kavramak
4. Farklı şekillerde metinleri inceleyerek ortak ve farklı özelliklerini tespit etmek (Güleç, 2010:87).

Tunca Kortantamer’in “*Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi*” adlı makalesi şerhle ilgili diğer bir çalışmadır. Bu çalışmada şerhlerin tamamen objektif, tenkidin de tamamen subjektif olamayacağı iddia edilmektedir. Söz konusu şerhle ilgili üçüncü çalışma Mine Mengi’nin “*Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine*” başlıklı yazısıdır. Bu üç çalışma dışında şerhe teorik olarak yaklaşan çalışmalar gerçekleşmedi (Kılıç, 2009: 327). Şerhlerin ortaya çıkışında Kur’ân-ı Kerim’i daha iyi anlama gayretleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu gayretler, tefsir ilminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Klasik Türk edebiyatı sahasındaki şerhlerle tefsir arasındaki benzerlikler olduğu görülmektedir. Tefsirlerde çoğunlukla sûreler ve âyetlerde geçen mühim noktalar izah edilmeye çalışılır. Böylelikle zahirî mananın

altındaki batınî mana ve asıl maksat ortaya çıkarılmaya çalışılır. Bu yapılırken sûre ve âyetlerde geçen telmîhler, atıflar, ikinci, üçüncü manalar, kaynak metinle bağlantılı olarak ele alınır. Klasik şerh anlayışında da tefsirlerde izlenen yolun devam ettirildiği söylenebilir. Şârih, kaynak metinde geçen kelime ya da kelime grupları, cümle, atıf, telmih ve hadiseleri ele alır, kendi bilgi ve anlayışına göre izah eder (Kılıç, 2007:1). Edebiyatımızda şerh geleneğine bakıldığında ilk şerhlerin daha çok hadîs-i şerîflere, Sa'dî (öl M 1269)'nin *Bostân*, *Gülistân* ve Şeyh Mahmûd Şebüsterî (öl. M 1340?)'nin *Gülşen-i Râz* adlı eserlere yazıldığı görülmektedir. Mahmut b. Ali'nin *Nehcü'l-Ferâdis* adlı eseri bir kırk hadîs şerhidir. İbn-i Arabşâh'ın varlığını haber verdiği Ahmedî'nin *Kasîde-i Sarsarî Şerhi* edebiyatımızın ilk şerh örneklerinden sayılabilir (Erdoğan, 1997:4). Şerh edebiyatı, muhtevâları itibarıyla genel olarak tasavvufî ve klasik olmak üzere iki başlık altında tasnif edilmiştir: Tasavvufî şerhlerde daha çok dinî-tasavvufî karakterdeki eserler ele alınır. Yunus Emre, Niyazî-i Mısrî, Ümmî Sinan gibi şahsiyetlerin şiirleri tasavvufî öğreti bakımından şerh edilmiştir. *Fusûsu'l-Hikem*, *Muhammediye*, *Esmâ-i Hüsnâ* manzumeleri, *Gülşen-i Râz* gibi eserler bu bağlamda ele alınmıştır. Tasavvuf felsefesini sistemleştirip İslam düşünce ve edebiyatına canlılık kazandıran Muhyiddîn Arabî'nin eserleri tasavvufî eserler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Mevlânâ'nın Farsça yazdığı *Mesnevî* adlı eseri yüzyıllarca şairlere ilham kaynağı olmuştur. Türk edebiyatında en çok rağbet gören *Mesnevî* şerhleri şunlardır: Ankaralı İsmail Rüsûhî Dede (öl. 1631)'nin *Fâtihü'l-Ebyât*, Sarı Abdullah (öl. 1661)'in *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* ve Bursalı İsmail Hakkı (öl. 1724)'nin *Rûhu'l-Mesnevî* adlı şerhleridir (Çaldak, 2006:78). Klasik şerhlerde genellikle Arap ve Fars edebiyatının klasik eserleri şerh edilir. Bu eserlere klasik denilmesinin sebebi, kendi türleri içinde şâheser niteliği taşımalarıdır (Yılmaz, 2007:271).

Klasik Türk edebiyatında özellikle manzum metin şerhleri beyit merkezlidir. Beyitlerdeki kelime, ibâre ve terkiplerin açıklanması esas alınır. Şerhlerde kelimelerin dilbilgisi bakımından yapı özellikleri, hareke kayıtları, kelimelerin anlam özellikleri üzerinde durulur. Bazı şerhlerde “mahsûl-i beyt” başlığı altında genel bir değerlendirme yapılır. Bazı kavramlarla ilgili ek bilgiler verilerek şerhin kapsamı genişletilir. Bu tür şerhlerde Kur'ân, tefsir, hadîs, fıkıh, tasavvuf, peygamber kıssaları, mitoloji, astronomi, din büyükleri, çağın gelenek, görenek ve inançlarıyla

ilgili anlayışlar göz önünde tutulmuş ve yorumlar bu minvalde yapılmıştır. Ayrıca manzum metin şerhlerinde aruz vezinleri, bahirleri, taktî'leri ve nazım biçimi ve edebî sanatlar hakkında bilgiler verilir (Mengi, 2010:198-199). Klasik şerhlerde şârih, sebab-i telif kısmında şerh etme sebepleri hakkında bilgi verir. Manzum lügat şerhlerinde, öncelikle yabancı dil öğretimine ait fonetik bilgiler verilir. Kelimelerin hareke kayıtları verildikten sonra kelime ya da kelime gruplarının anlamı üzerinde durulur. Bu arada edebiyat öğretimi de ihmal edilmez, metinde geçen edebî sanatlara kısaca değinilir. Beyitlerde geçen ilginç kelimelerle ilgili hikâye, anekdot, gelenek ve göreneklere ait inanışlar şerh metnine dahil edilir. Bunun yanında haftanın günleri, aylar bir bütün olarak şerhlerde yer alır (Taşcı, 2014:84-87). Sözlükler dışında gramer, kelam, fıkıh, tecvîd, kıraat vb. konulardaki manzumelerin de Türkçe şerhlere kaynaklık ettiği görülmektedir. Şerh edilen Türkçe metinlerin ise neredeyse tamamı manzumdur (Yazar, 2011:67). Pedagogik özelliklerin ağırlıklı olduğu bu klasik şerh metodunda sanat ikinci plândadır. İzlenen bu yöntemlerle şerh edilen metinlerin doğru anlaşılması hedeflenir.

Klasik manzum şerh metodundaki bu genel yaklaşımları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Klasik Türk edebiyatı manzum şerh geleneğinde şerh edilen metinlerin dili genellikle Arapça veya Farsçadır. Öncelikle kelimelerin Türkçe karşılığı verilir.
2. Kelimelerin hareke kayıtları verilir.
3. Manzum sözlük şerhlerinde beyit merkezli açıklamalar söz konusudur. Türkçe manzûmelere yapılan şerhlerde beyit yerine manzûmenin bütünlüğü esas alınır (Ceylan, 2007a: 60).
4. Şerh edilecek ibâreler, imlâ ve gramer özellikleri bakımından ele alınır. Açıklama yönü ağır basan şerhlerde sarf ve nahiv gibi temel Arapça gramer özellikleri verilir. Şerh edilen metinler Arapça veya Farsça yazıldığı için, şârihler bu metindeki sözcüklerin okunuşlarını açıklamaya özen gösterir. (Yazar, 2011:72-73).
5. Bazı kelimelerin kökeni hakkında bilgi verilir, kelime ile ilgili edebî sanatlar gösterilir. Arapça ve Farsçadan dilimize geçen kelimeler ve bunların söylenişi

belirtilir. Kelimelerin sözlük anlamı yanında, unutulmaya yüz tutmuş ilk anlamları verilir (Yeniterzi, 1992: 67).

6. Şârih, bazı beyitleri anlam özellikleri yönüyle ayrıntılı açıklar. Bazen de anlamca birbiriyle ilişkili olan beyitleri bir arada şerh eder. *Mesnevî* şerhlerinde bu metodun sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Yalap, 2014:79-86).

7. Şerhlerde verilen bilgilerle ilgili örneklere yer verilir. Bu örnekler genel olarak Kur'ân âyetleri, hadîs metinleri, kelâm-ı kibâr ve Arapça, Farsça manzum parçalardan oluşur.

8. Şârih, bazı konularla ilgili açıklamalarda bulunurken şerhin uzayacağını düşünüyorsa detaylı bilgiler için o konuyla ilgili kaynak eserlere işaret eder. Şârih bu eserlerin okuyanlarca bilindiğini düşünerek kaynak ismi zikreder (Ayçiçeği, 2014: 36).

9. Manzum sözlük şerhlerinde aruz ıstılâhları, kıt'aların bahir ve vezinleri ile ilgili bilgiler verilir, vezinlerin taktî'i yapılır.

10. Şerhlerde istişhâd (delillendirme, kanıtlama) metodundan istifade edilir.

11. Şârih bazı kelimelerle ilgili açıklamalarda bulunurken kendi görüş ve düşüncelerine yer verir, yaşadığı dönemin kültürel özelliklerini yansıtır.

12. Şârih bazı kavramlarla ilgili bilgiler verirken daha önceki değerlendirmelere eleştiriler (reddiyeler) getirir. Özellikle *Mesnevî*, *Gülistân* ve manzum sözlük şerhlerinde bu metodun sıklıkla kullanıldığı görülür.

13. Hacimli eserlerde rastlanan metin içi göndermeler ve bazı şerhlerde görülen nüsha-rivayet tenkitleri de geleneksel şerh metodunun önemli unsurlarıdır (Ceylan, 2010: 566).

14. Klasik Türk edebiyatı şerh geleneğinde, genel olarak şerh edilen edebi metinlerin edebî yönünü ortaya çıkaracak izahların yapılmadığı görülmektedir.

15. Şerh sırasında tereddüte düşülen kısımlarda, çeşitli sebeplerle konu hakkında yorum yapan diğer şârihlerin görüşüne yer verilir. Şârih, bazen ele aldığı ibârenin olabilecek birden fazla anlamını şerhe dahil ederek yorumu okuyucuya bırakır (Yılmaz, 2012: 267-268).

16. Muammâ şerhlerinde de diğer şerhlerde olduğu gibi şerh edilen metnin anlamı Türkçeye aktarılır. Diğer şerhlerden farklı olarak kaynak metinde saklanan isim,

muammâ çözüme teknikleri kullanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılır. Bu teknikler “kâ’ide veya kavâ’id” başlığı altında açıklanır.

17. Klasik Türk edebiyatında manzum *Esmâü'l-hüsnâ* şerhleri de söz konudur. Bu tür eserlerde şerh edilen isimlerin havâssı (hangi zamanda okuduklarında hangi maddî ve manevî faydaya sebebiyet verecekleri) hakkında bilgi verilmeye çalışılır.¹

1. Klasik Türk edebiyatında “Şerh Metodu” hakkında daha ayrıntılı değerlendirmeler ve örneklemeler için bk. Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE. s. 69-90, İstanbul 2011.

3. Manzum Sözlük Şerhleri

Klasik Türk edebiyatında manzum sözlüklerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla şerh metinleri yazılmıştır. Bu şerh metinleri, hem kültürümüz hem de edebiyatımız açısından büyük önem taşımaktadır. Manzum sözlük müelliflerinin beyitlerle birlikte verdiği bilgiler, bu sözlüklere yapılan şerhlerde ayrıntılı bir şekilde açıklanmış, kelimelerin ilk anlamıyla beraber diğer anlamları da ele alınmıştır (Tanyıldız, 2013: 17).

Klasik Türk edebiyatında en çok şerh edilen sözlüklerin başında Şâhidî İbrahim Dede'nin *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eseri gelmektedir. *Lügat-ı Ferišteoğlu*, *Tuhfe-i Vehbî*, *Nazmü'l-Le'âlî*, *Sübha-i Sıbyân* gibi eserler de çok sayıda şerhi yapılan manzum sözlüklerden biridir (Kaya, 2016:12). Kütüphane kataloglarından ve kaynaklardan yapılan araştırmalar neticesinde şu ana kadar tespit edilen manzum sözlük şerhleri şu şekilde sıralanabilir:

3.1. Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri

Tuhfe-i Şâhidî, Mevlevî şeyhlerinden Şâhidî mahlasıyla bilinen İbrâhîm Dede'nin Farsça-Türkçe manzum sözlüğüdür. Kronolojik sıraya göre türünün dördüncü örneği olan *Tuhfe*, H. 921/ M. 1515 yılında nazmedilmiştir (Öz, 1993:23). Eser, *Mesnevî-i Ma'nevî*'yi okuyanlara yardımcı olmak maksadıyla, *Mesnevî*'de geçen bazı Farsça kelimeler derlenerek *Mesnevî*'deki anlamlarına göre nazmedilmiştir. Hüsâm b. Hüseyin el-Konevî tarafından nazmedilen *Tuhfe-i Hüsâm* adlı sözlüğe nazire olarak yazılmıştır. *Tuhfe-i Şâhidî*; mukaddime, 27 kıt'a ve bir hâtimedden oluşmaktadır. *Tuhfe-i Şâhidî*, 455 beyitten oluşmaktadır (Kartal, 2003:27). Manzum sözlük şerhleri arasında en çok rağbet edilen manzum sözlük, *Tuhfe-i Şâhidî*'dir. Yusuf Öz'ün *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri* adlı çalışmasında adı geçen eserler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2.*Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Te'lif Tarihi (H. / M.)
1.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Sûdî-i Bosnavî	H. 1006/ M. 1598'den önce
2.	Ta'ribu Tuhfeti's- Şâhidî	Abdulkadir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî	1050-78/1640-67
3.	Er-Risâle 'ale's- Şâhidî	Kara İbrahim Efendi	1071/1661'den sonra
4.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Abdulkadir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî	1078/1667
5.	Tuhfetü'l- Mülûk	Abdurrahman b. Abdullah-i Kuddusî	1093/1682
6.	Tezkiretü'l-Müntehâ ve İfâdetü'l-Mübtedî	Ahmed b. Mehmed Selamî İbn Ağrıboz	1105/1695
7.	Dâ'iretü'l-İhtisâr ve't-Ta'lîl 'ale'l-İksâr ve't-Tatvîl	İbrahim b. Süleyman el-Ezherî el-Ensarî	1114/1703
8.	Şerh-i Tuhfe	Atfî Ahmed-i Bosnavî	1123/1711
9.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	İbrahim Vahdî Efendi	1123/1711
10.	Şerhu Tuhfe-i Şâhidî	İbrahim b. Süleyman el-Ezherî el-Ensarî	1130/1717
11.	Tuhfe-i Mîr	Pîrî Paşazâde Cemâlî Mehmed b. Abdalbâkî	1131/1719
12.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Hüseyn (Nurî) el-Keşfî el-Karahisarî eş-Şarkî	1134/1722'den önce
13.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Akovalızâde Hatem Ahmed	1143/1730-1
14.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Ali Gürcî Bektaşî	1143-1153/1731-1740 arası
15.	Feyzü'l-Hâdî fi Hallî Müşkikati Şâhidî	Mehmed İsmet b. İbrahim	1153/1740
16.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Mustafa İbn Mirza	1153/1740
17.	Şerhu Tuhfeti's- Şâhidî	İbrahim b. Süleyman el-Ezherî el-Ensarî	1159/1746
18.	Gülşen-i Şâhidî	Mustafa İsâmuddîn b. Abdullah	1163/1750
19.	Tuhfetü'l-Vüzerâ	Şahinzâde Ali Dilkesîr el-Mar'aşî	1173/1759
20.	Tuhfe-i Taksîrî	Ali Ruhavî	1174/1761
21.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Nâdîde Ahmed Hafız	1176/1763
22.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Muhammed Necib	1195/1781
23.	Et-Tuhfetü'l-Hicâbiye 'ale't-Tuhfeti's-Şâhidiye	Yorgancızâde Ali Hicâbî	1225/1810
24.	Müzîlü'l-Hafâ	Mehmed Murad en-Nakşibendî	1255/1839
Müellifi Bilinmeyen Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri			
25.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî		1121/1709
26.	Celâl-i Tuhfe-i Şâhidî		1122/1710 ya da önce

27.	Sürûr 'ale's- Şâhidî		1157/1744 ya da önce
28.	Şerh-i Şâhidî		1200/1786
29.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî		XIX. yüzyılın ikinci yarısı
30.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî		1269/1853
Nüshası Görülmeyen Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri			
31.	Hulle-i Manzûme	Mustafa b. Yusuf b. Murad el-Mostarî el-Bosnavî	1110/1698-99
32.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî ve Tercüman-i Luğat-ı Şâhidî	Karadenizli Ahmed Efendi	1111/1700
33.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Zeki Ali Efendi	1123/1711'den önce
34.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Fa'iz Efendi	1123/1711'den önce
35.		Ebî İshak İbrahim b. Abdullah	
36.		Hayatî Ahmed-i Elbistanî	
37.		Penbezâde Erzen er-Rûmî	
38.		Ahmed b. Şa'ban en-Neccâr el-'utâbî	
39.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Mehmed Muslu	
Alfabetik Tertipleri Yönünden Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri			
40.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Şeyh Ahmed el-Mevlevî	1617-1663 arası
41.	Tuhfe-i İzzetî Berâ-yi Tefrîk-i Lügat-ı Şâhidî ve Ta'rib-i Şâhidî	İzzet-i Tokadî	1206/1792
42.	Kâşifü'l-Ezkiyâ	Mehmed Sa'id İbn Yusuf Efendi	
43.	Muhavvel	Hac Torun Salih Efendi	1247/1832
Bahir ve Vezinlerin İzahı İçin Yazılan Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri			
44.	Miftâh-ı Kavâ'id-i Tuhfe	Atfî Ahmed-i Bosnavî	1123/1710 ya da sonrası
45.	Risâle fî Beyâni Vechi Tesmiyeti Buhûr-i Tuhfetü's- Şâhidî	Ali Ferdî b. Mustafa el-Kayserî	XII./XVIII. yüzyıl
46.	Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî	Abdurrahman b. Ali el-Kozanî el-Hakî el-Aynî	XII./XVIII. yüzyıl ortaları
47.	Feyzî-i Üsküdarî		18. yüzyıl
48.	Buhûr ve Evzân-ı Tuhfe-i Şâhidî		XII. Yüzyıl
49.	Taktî'-i Tuhfe-i Şâhidî	Derviş Fedâî	XII./XVIII. yüzyıl sonları

Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri ile ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

1. Zehra Gümüş, (2006). *Pîrî Pâşâ-zâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-i Mîr (Tuhfe-i Şerh-i Şâhidî)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
2. Serap Yavaş (2013). *Nâdîde Ahmed Efendi, Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
3. Şeyma Nur Zararsız (2015). *Tuhfetü'l-Mülûk (Tuhfe-i Şâhidî Şerhi, (İnceleme - Tenkitli-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
4. İlham Köse (2017). *Bosnalı Sûdî'nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi, (İnceleme-Çeviriyazılı Metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
5. Muhammet Kaya (2016), *Akovalı-zâde Hâtem Ahmed b. Osmân, Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Kayseri: Gece Kitaplığı Yayınları.

3.1.1. Tercümelere

Tuhfe-i Şâhidî adlı eserin şu ana kadar tespit edilen tercümelere şunlardır:

1. *Brian Braxton*, British Museum, Harl. 5494.
2. *El-Hâc Mûsâ eş-Şerefi b. el-Hâc Hasan el-Abbâsî*, British Museum, Sloane 3583.
3. *Solomon Negri*, British Museum, Sloane 4084.
4. *Ta'ribu's-Şâhidî*, Safiyullâh Mûsâ el-Mevlevî et-Tırablûsî, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, 1453.
5. *Şerh-i Ta'ribu's-Şâhidî*, Abdülbâkî Nâsır Dede, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, 1483.
6. Yanyalı Mehmed Es'ad b. Alî'nin *Tuhfe'yi Rumca'ya* tercüme ettiğie eseridir (Öz, 1999:89-95).

3.1.2. Nazîre ve tazmînleri

Tuhfe-i Şâhidî adlı esere yazılan nazîre ve tazmînler şunlardır:

1. *Tazmîn-i Tuhfe-i Şâhidî*, Ömer Kusûrî (H. 1126/ M. 1714)
2. *Nazîre-i Tuhfe-i Şâhidî*, Abdurrahman el-Halvetî (H. 1182/ M. 1768)
3. *Manzume-i Keskin*, Mustafa Keskin b. Osman (H. 1171/ M. 1758)
4. *Tuhfe-i Fedâî*, Fedâî, Mehmed-i Ayntâbî (H. 1044/ M. 1634)
5. *Müfîdü'l-Müstefîdîn* (H.1053/ M. 1643)
6. *Nazm-ı Ferâ'id*, Hafız Mecîdzâde-i Ayntâbî (H. 1109/ M. 1697-8)

Tuhfe-i Şâhidî ile ilgili olarak yukarıda adları verilen eserlerden hareketle şu bilgilere ulaşılabılır: Bunlardan 39'u şerh, 6'sı tercüme, 6'sı nazîre ve tazmîn, 4'ü alfabetik tertip ve 6'sı bahir ve vezinler hakkında yazılmıştır.¹

3.2. Tuhfe-i Vehbî Şerhleri

Tuhfe-i Vehbî, Farsça-Türkçe sözlükler arasında *Tuhfe-i Şâhidî*'den sonra en çok rağbet gören ve okunan manzum sözlüklerden biridir. Sünbül-zâde Vehbî tarafından yazılan eser, 93 beyitlik bir mukaddime, 57 kıt'a "İstılâhât-ı Acem" başlıklı 201 beyitlik sözlük kısmı ve sonunda 5 beyitlik bir tarih kıt'asından oluşur. Bazı kaynaklarda *Tuhfe-i Şâhidî* örnek alınarak ve taklit edilerek yazıldığı belirtilse de Ahmed Remzî *Tuhfe-i Şâhidî*'ye nazire olarak yazdığını ifade eder (Kartal, 2003:36-37). Bu esere aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, şerh, tazmîn, alfabetik tertip, nazîre türünde eser ve risâleler yazılmıştır.

¹Klasik Türk edebiyatında yazılmış *Tuhfe-i Şâhidî* şerhleri, tercüme, nazîre ve tazminleri hakkında daha ayrıntılı bilgiler için bk. Yusuf Öz, "*Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*" Selçuk Üniversitesi Yayınları. Konya, 1999.

Tablo 3.
Tuhfe-i Vehbî Şerhleri

Sıra No.	Eserin Adı	Müellifi	Te'lif Tarihi (h. / M)
1.	Şerh-i Tuhfe-i Vehbî	Akovalı-zâde Hatem Ahmed b. Osman	----
	Tuhfe Şerhi	Ahmed Hayâtî-i Elbistânî	1206/1792
2.	Tuhfe Şerhi (Müntehab-ı Lebîb)	Mehmed Lebîb	1250/1834
3.	Tuhfe-i Vehbî Hâşiyesi	Ali Mahvî	1275/1859
4.	Tuhfe-i Vehbî Şerhi	Yesârî-zâde Mustafa İzzet	-----
5.	Baba Dağlı Şerhi	-----	-----
Nazîre ve Tazmînleri			
6.	Tazmînât-ı Tuhfe ve Nuhbe	Mehmed Lebîb	1263/1847
7.	Mu'âraza	Mâşî-zâde Dervîş Fikrî	----
8.	Nazîre-i Tuhfe-i Vehbî	Mehmed Emin Sabrî	----
9.	Nazîre-i Tuhfe-i Vehbî	Ziyâ Paşa	----
10.	Tuhfe-i Âsım	Mütercim Ahmed Âsım Efendi	1213/1798
Alfabetik Tertipleri			
11.	Miftâhü'l-Fürs	Mehmed Nehîcüddîn İbn Aşîr Efendi	1276/1859

Tuhfe-i Vehbî için haşiyeye ve fihrist türünde yapılmış bazı çalışmalar da mevcuttur. Birer lügat risâlesi mahiyetinde olan bu tür çalışmaların tesbit edilebilen bazı nüshaları şunlardır:

1. Ankara Millî Ktp., Yz. A. 4134
2. Isparta il Halk Ktp., 91/3
3. Uppsala Üniversitâtıbibliothek 547 (Öz, 1997: 219-232).

3.3. Şerh-i Lügat-ı Bahrü'l-Garâ'ib

Bahrü'l-Garâ'ib bugünkü bilgilere göre Anadolu'da yazılmış manzum Farsça-Türkçe sözlüklerin ikincisidir. Eserin sözlük kısmı 756 beyit olup 19 kıt'aya taksîm edilmiştir (Kartal, 2003:26). *Lügat-ı Halîmî* olarak bilinen bu manzum sözlük, Lütfullâh b. Yusuf b. Abdülhalim el-Amasî Halîmî tarafından şerh edilmiştir. Başlıca nüshaları şunlardır: Lütfullah b. Yusuf b. Abdülhalim el-Amasî Halîmî (öl.1481) SK. Ayasofya 4744, Ayasofya K. 4739, Ayasofya K. 4740, Ayasofya 4760, Kadızâde

Mehmed 534, Damad İbrahim Paşa 1138, Süleymaniye 1012, Şehid Ali Paşa 2634/1, 2635, Yazma Bağışlar 3308, Fatih 5236, 5237, 5238, Lâleli 3602, 3603, 3604; İÜ Nadir Eserler: TÜR 623, 1309, 1382, 1404, 3638, 3644; Topkapı Sarayı Ktp.: III. Ahmed 2763, 2769, Bağdat Köşkü 381, 382, Emanet Hazinesi 2023, Revan Köşkü 1876, 1898 (Yılmaz, 2007: 288).

3.4. Şerh-i Lügat-ı Ferišteoğlu

Abdullatif İbn Melek tarafından M. 1392 yazılan Arapça-Türkçe manzum bir lügattir. Bu eser Yahyâ bin Nâsuh el-Tosyevî (öl. M. 1565) tarafından *Şerh-i Lügat-ı Ferišteoğlu ve Şerh-i Lügat-ı Kânûn-ı İlâhî* adlarıyla şerh edilmiştir. Hacı Selim Ağa Ktp. Hacı Selim Ağa 1238 ve 1257 numaralarda da şârihi belli olmayan bir *Lügat-ı Ferišteoğlu Şerhi* mevcuttur (Yılmaz, 2007:289). Ayrıca, Kara Yahyâ b. İsrâil'in *Şerh-i Lügatı Ferišteoğlu* isimli eseri bulunmaktadır (Kaya, 2016: 13).

3.5. Şerh-i Sübha-i Sıbyân

Sübha-i Sıbyân, sözlüğü manzum olarak yazılan ilk Arapça-Türkçe sözlüklerdendir. Eser kelime anlamı olarak “çocukların tesbihi” anlamına gelmektedir. Bu eser mekteplerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Öğrencilere Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarını kolay ve zevkli bir şekilde öğretmeyi esas almıştır. Eserin te’lif tarihi ve müellifin kimliğine dair bilgi bulunmamaktadır. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi’ndeki *Sübha-i Sıbyân* nüshalarına bakıldığında müellifin ismi Osman b. İbrahim el-Bosnevî (öl.M.1752) şeklinde kayıtlıdır (İriç, 2015:13-14). Bu eser, çeşitli adlarla şerh edilmiştir. Bu şerhler şunlardır:

1. *Ukdetü'l-Mercân fî Şerhi Sübha-i Sıbyân*, Mustafa b. İbrahim el-Kütahî.
2. *Hediyyetü'l-İhvân fî Şerhi Sübha-i Sıbyân*, Mehmed Necîb.¹
3. *Şerh-i Sübha-i Sıbyân*, Fodulacı-zâde Rasim Efendi tarafından şerh edilmiştir (Yılmaz, 2007:289).
4. *Şerh-i Sübha-i Sıbyân*, Hâcî İsmâîl Zuhdî b. Ömer
5. *Şerhü Sübhâti's-Sıbyân*, Seyyidî Efendi
6. *Şerh-i Hediyyetü's-Sıbyân*, Ahmed Nâtıkî
7. *Sübha-i Sıbyân*, Ebu'l-Fazl Muhammed bin Ahmed er-Rûmî (Kaya, 2016: 13).

1. Atabey Kılıç “Bosnavî Mehmed Necîb, *Sübha-i Sıbyân Şerhi Hediyyetü'l-İhvân* (İnceleme-Metin)”, Laçın Yayınları. Kayseri, 2007.

3.6. Şerh-i Nazmü'l-Cevher el-Müsemâmâ be-İzz-i Zafer

Bu eser, Ayıntabî Hüseyin Aynî tarafından nazmedilen *Nazmü'l-Cevher* adlı Arapça, Farsça-Türkçe lügatın şerhidir. Müellifi Mevlevî şeyhlerinden Tokatlı Ahmed Sâfi (öl. M. 1873-74)'dir (Yılmaz, 2007:289).

3.7. Şerh-i Nazmü'l-Le'âl

Şeyh Ahmed Şihâbî'nin *Nazmü'l-Leâl* adlı eseri Türkçe-Arapça manzum bir sözlüktür. 1641 yılında hazırlanan bu eser, 57 farklı bölüm ve 106 beyitlik mukaddime bölümünden oluşmaktadır. 664 beyitten oluşan eserde 3000'den fazla Arapça kelimeye Türkçe karşılıklar verilmektedir. Şeyh Ahmed ve *Nazmü'l-Le'âl* üzerinde ayrıntılı bir inceleme ve değerlendirme Ömer Asım Aksoy tarafından yapılmıştır (Aksoy, 1988: 205-248). *Nazmü'l-Le'âl* adlı manzum sözlükle ilgili yapılan şerhler şunlardır:

1. *Şerh-i Nazmü'l-Le'âlî*, Ahmed b. Ahmed Behisnî
2. *Şerhu Nazmü'l-Le'âlî*, Ali Efendi-zâde Hâkî Abdurrahmân Efendi
3. *Şerhu Nazmü'l-Le'âlî*, Muhammed Arif b. Raif yer almaktadır (Gümüş, 2007:428).

3.8. Şerh-i Nisâbü's-Sıbyân

Ebû Nasr Mes'ûd b. Ebû Bekr el-Ferâhî (öl. H. 640/M. 1249) tarafından yazılan Arapça-Farsça bir sözlüktür. Bu esere yapılan şerhler şunlardır:

1. *Şerh-i Nisâbü's-Sıbyân*, Muhammed b.Fasîh b.Muhammed Kerîm Deştibeyazî
2. *Şerhu Nisabi's-Sıbyân*,Nizameddin b. Kemal b. Cemal el-Herevî
3. *Şerhu Nisabi's-Sıbyân*, Es-Seyyid Şerif-Ali b. Muhammed el-Cürcanî
4. *Şerh-i Nisabü's-Sıbyan*, Murad b. Yasin (Gümüş, 2007:428).

3.9. Şerh-i Se-Zebân

Se-Zebân, Ahmed-i Antakî tarafından yazılan Arapça-Farsça-Türkçe manzum bir sözlüktür. 64 beyitlik manzum bir giriş, 748 beyitlik sözlük kısmı ve 6 beyitlik hâtime bölümü ile eser toplam 818 beyitten oluşmaktadır (Ölker ve Duyar, 2013:19). Şu ana kadar tespit edilen şerh eserleri şunlardır:

1. *Şurûhu'l-Kâfiye Se Zebân*, Cemalüddin Osman b. Ömer ed-Dimaşkî en-Nahvî İbnü'l-Hâcib
2. *Şerhu'l-Kâfiye Se Zebân*, Es-Seyyid eş-Şerif Ali b. Muhammed el-Hüseynî el-Cürcanî
3. *Şurûhu'l-Kâfiye Se Zebân*, Sûdi el-Bosnevî (Gümüş, 2007:429).

3.10. Şerh-i Nuhbe-i Vehbî

Nuhbe-i Vehbî, Sünbülzâde Vehbî tarafından yazılan Arapça-Türkçe manzum bir sözlüktür. Sünbül-zâde Vehbî, eserini H.1214/M.1799 yılında tamamlayıp devrin padişahı III. Selim'e ithaf etmiştir (Yurtseven, 2003:25). Bu esere yazılan şerhler şu şekilde sıralanabilir:

1. *Şerh-i Nuhbe-i Vehbî*, Ali Rıza b. Mehmed Rüşdi Yalvacî
2. *Şerh-i Nuhbe-i Vehbî*, Yayaköylü Ahmed Reşid el-İzmirî
3. *Nuhbe-i Vehbî Şerhi (matbu)*, Raşid Efendi (Gümüş, 2007:429).

3.11. Şerh-i Manzûmetü'l-Lüga

Kaynaklarda *Manzûmetü'l-Lüga* adlı manzum sözlükle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Eserle ilgili şu ana kadar tespit edilen bir çalışma mevcuttur:

Manzûmetü'l-Lüga Şerhi, Derviş Ömer el-Belgradî (Gümüş, 2007:429).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

1.1. Hayatı ve Edebî Kişiliği

Atfî Ahmed Efendi, Bosnalı olup 18. yüzyıl şairlerindedir. Tezkirelerde şârihin hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Kaynaklarda ve şaire ait eserlerde doğum yeri, doğum tarihi, ailesi ve eğitimi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak *Şerh-i Tuhfe*'nin te'lif tarihi olan 1710'dan hareketle, Atfî'nin 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı söylenebilir. Konya İl Halk Kütüphanesindeki nüshanın der-kenârında “*Şerh târihi H. 1123 ya'nî Üçüncü Sultân Ahmed zamanıdır.*” (yk. U. 131) bilgisi yer almaktadır. *Şerh-i Tuhfe*'nin hâtîme bölümünde yer alan aşağıdaki beyitte şârihin sıbyan mekteplerinde ders okuttuğu anlaşılmaktadır:

Pes andan sonra iy pâkîze-gevher
Okudurum luğat etfâle ez-ber (E. 264b, B.9)

Müellifin Farsçaya ve Arapçaya hâkim olduğu ve iyi bir eğitim almış olduğu hâtîme bölümünde bulunan aşağıdaki beyitlerden anlaşılmaktadır:

Lugât-ı Fârsî'i çok tetebbu'
İdüp kıldum nice dürlü temettu' (E. 264b, B.10)

Mürâdif eyledüm Tâzî luğatlar
Ki olmaya ma'ânîde galatlar (E. 265a, B.23)

Atfî'nin kaleme aldığı eserlerinden hareketle astronomi ve uzay bilimleri alanında iyi bir eğitim aldığı söylenebilir. Tespit edilen eserlerinde astronomi âletlerinin tanıtımı ve bazı hesaplamalarla ilgili bilgilerin yer aldığı görülmektedir. *Şerh-i Tuhfe*'de kozmik âlemlerle ilgili kavramların ayrıntılı açıklanması, şârihin bu alanda oldukça bilgili olduğunu göstermektedir.¹

İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr* adlı eserinde, şiirlerinde “Atfî” mahlasını kullanan müellifin üç beyitlik bir gazeline yer vermiştir:

¹ Kozmik âlemlerle ilgili açıklamalar için bk. (K.1, B.6), (K.4, B. 2-3), (K.13, B. 1-2).

Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün

*Sanmanuz meyledede sâğar-ı sahbâ çekerüz
Def'ine renc-i gamun şîşe-i mînâ çekerüz*

*Bî-sebeb sanma bizüm âh-ı şerer-rîzümizi
Düşmenün kasdına şemşîr-i mücellâ çekerüz*

*'Atfiyâ kilik-i güher-pâşumuz aldukça ele
Rişte-i nazmumuza lü'lü'ü'lâ çekerüz (Belîğ, 63a)*

Atfî'ye ait Millet Kütüphanesi AEME 663 numaralı mecmuada birçok gazel ile Dimetoka'da Hâşimî İsmâil Ağa'ya yazıp gönderdiği bir mektubunun sûreti bulunmaktadır.

Sadettin Nüzhet, *Türk Şairleri* adlı eserinde Atfî'nin bir gazeline yer vermiştir:

Mef'ûlü / Fâ'îlâtü / Mefû'îlü / Fâ'îlün

*İy dâg-ı aşkı sîneye pinhân koyup giden
Kânûn-ı dilde âteş-i hirmân koyup giden*

*İy girye-senc-i nâle-i fûrkat iden beni
İy hem-nişîn-i külbe-i ahzân koyup giden*

*Ölsem de derd-i hecr ile olmaz devâ-resim
Bu tengnâ-yı mihnete şâyân koyup giden*

*Bir reh-neverd-i cevr ü cefâ-pîşedür beni
Sahrâ-yı gamda hem-dem-i hicrân koyup giden*

*Kılmaz mı dest-i lutf ile ma'mûr aceb yine
Bu hâne-i derûnumu vîrân koyup giden*

*Hayfâ ki la'l-i nâbını bir kerre sunmadı
Ser-şâr-ı câm-ı aşk ile hayrân koyup giden*

*Bir nev-hirâm-ı arsa-i nahvet-perestdir
Atfî-i zârı bî-ser ü sâmân koyup giden (Ergun, 1936: 561).*

Bu gazellere ve Millet Kütüphanesi 663 numaralı mecmuada Atfî'ye ait diğer şiirlere bakıldığında beyitlerinde aşkın terennümü ve sevgilinin tasviri konusunda sanat ve estetiğin ön planda olduğu görülmektedir.

1.2. Eserleri

1.2.1. Miftâh-ı Kavâ'id-i Tuhfe

Atfî Ahmed Efendi'nin aruz ilmine dair yazdığı bir eserdir. Te'lif tarihi H 1123/ M 1710'dur. Eser bir mukaddime, iki fasıl, bir hâtîme ve yedi kaideden oluşmaktadır. Bu eserin mukaddime kısmında, klasik geleneğe uygun olarak hamdele ve salveleden sonra te'lif sebebinin anlatıldığı kısa bir bölüm vardır. Müellif, aruz ilmini bilmenin önemini belirttikten sonra eserini "*Miftâh-ı Kavâ'id-i Tuhfe*" adıyla dostlarına hediye ettiğini ifade etmiştir. Eserde *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserde geçen aruz bahirleri ve vezinlerinin izahı hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Tezimizin içeriğiyle ilgili olması nedeniyle bu eserin transkripsiyonlu metni eserin sonunda verildi. Eserin nüshaları İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi 258/2, Ankara Millî Kütüphane 469/2, Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 379/2, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi 572/2, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbî 1736/2, Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi 410'da bulunmaktadır.

1.2.2. Hulâsa-i İ'mâli'l-Mu'addil

Atfî Ahmed Efendi'nin astronomi ile ilgili yazdığı bir eserdir. Eserde mu'addil adlı astronomi âletinin özellikleri, kullanımı hakkında bilgiler verilmiştir. Kible tayini başta olmak üzere astronomi ile ilgili hesaplamaların nasıl yapılacağı hakkında bilgiler yer almaktadır. Te'lif tarihi H.1133/ M.1720 Şeyh 'İzze'd-dîn 'Abdu'l-'Azîzi'l-Vefâyî'nin Arapça eserinin Türkçeye tercümesidir. On üç varaktan oluşan eser; mukaddime, yirmi beş bâb ve bir hâtîmeden oluşmaktadır.

Müellif, bu eserin oluşum safhasında Şeyh 'İzze'd-dîn 'Abdu'l-'azîzi'l-Vefâyî, Şeyh Şemse'd-dîn Ebû'l-Fethi's-Sûfî ve büyük âlimlerin çeşitli eserlerinden faydalandığını belirtmiştir. Atfî, bu eserin daha iyi anlaşılması için Türkçeye tercüme ettiğini ifade etmektedir.

Müellif, hata ve kusurlarının ehl-i maârif tarafından düzeltilmesini istirham ettikten sonra eserini *Hulâsa-i İ'mâli'l-Mu'addil* olarak isimlendirdiğini belirtmiştir. Eserin bilinen nüshaları, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi 4987/1 ve İstanbul Millet Kütüphanesi 204, 205/1'de bulunmaktadır.

1.2.3. Mukantarât Risâlesi

Mukantarât, kemer şeklinde olan şeyler anlamına gelir (Devellioğlu, 1997: 678). İstılâhî olarak levhaların alâka yanına, meridyen (hatt-ı vasatu's-semâ') üzerine çizilmiş bir daire demektir (Tağman, 2007: 61). On dokuz varaktan oluşan bu eser, bir mukaddime ve yirmi bir bâbdan oluşmaktadır. İstinsah tarihi H.1205/ M.1790'dur. Eserde “mukantarât” adlı astronomi âletinin kullanımı ve özellikleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu özellikleriyle eser, astronomi bilimi açısından önem taşımaktadır.

Eserin bilinen tek nüshası, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu 205/2'de bulunmaktadır.

1.2.4. Ceyb-i Âfâk Risâlesi

Bu eserde ceyb-i âfâkî adlı astronomi âletinin kullanımı ve özellikleriyle hakkında açıklamalar bulunmaktadır. Eserde aylar, mevsimler ve burçlarla ilgili matematiksel işlemler cetvellerle gösterilmiştir. Eser sekiz varaktır. İstinsah tarihi H.1205/ M. 1790'dur.

Eserin bilinen tek nüshası, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu 205/3'te bulunmaktadır.

1.2.5. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî

Şerh-i Tuhfe, Şâhidî İbrâhim Dede'ye ait Farsça-Türkçe manzum sözlük olan “*Tuhfe-i Şâhidî*” adlı eserin Bosnalı Atfî Ahmed Efendi tarafından yazılan şerhidir. Çalışma konumuz olan eserle ilgili bilgiler, ikinci bölümde ayrıntılı verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî

2.1. Adı ve Yazılış Tarihi

Atfî Ahmed Efendi, mukaddime bölümünde eserinin adının *Şerh-i Tuhfe* olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

“... hezâr i’ tizârdan soñra şad hezâr ibrâm u ikdâmı ile ‘alâ kâdri’l-ımkân taşhîh-i lügât u tebyîn-i me‘ânî vü keşirü’l-berekâtını vâzîh tarîk üzere ki mübtedilere fehmi âsân ola bizâ‘ a-i qalîl ile birkaç varaq tesvîdine şürû‘ olup **Şerh-i Tuhfe** ismiyle mevsûm kılındı” (E. 3a).

Ayrıca hâtime bölümünde geçen şu beyitten eserin adının *Şerh-i Tuhfe* olduğu anlaşılmaktadır:

*Çü buldı hayr ile bu nüşha itmâm
Didüm ben **Şerh-i Tuhfe**’dür buña nâm (E. 265a, B. 25)*

Şerh-i Tuhfe, H.1123/ M.1710 tarihinde te’lif edilmiştir. Müellif, eserin sonuna “*Kıt‘a-ı berâ-yı şerh-şoden-i Tuhfe-i Şâhidî*” başlıklı kıt’ayla tarih düşürmüştür:

*Nesîc-i tâze-kâlâ Şerh-i Tuhfe
Be-yümn-i feyz-i vehhâbu’l-‘atıyye
İrûp pâyâna luft-ı hakla târîh
Didüm bir şerh-i zîbâ Şâhidîye (E. 264b)*

Son mısradaki kelimelerin ebced hesabına göre toplamı olan hicrî 1123 sayısı *Şerh-i Tuhfe*’nin bitiriliş tarihini vermektedir.

2.2. Yazılış Sebebi

Ahmed Atfî Efendi, *Şerh-i Tuhfe* adlı eserin mukaddimesinde zamanla tahrif olan Tuhfe metnini tashih etmek, aruz bahirleri ve vezinleri hakkında doğru bilgi vermek, Fars dilini yeni öğrenenlere kolaylık sağlamak ve onlara faydalı olmak amacıyla yazdığını belirtir. Şârih, Farsça kelimelerin doğru okunmasını göstermek amacıyla harf ve hareke kayıtlarını vermiştir. Müellif eserin te’lif hikâyesi ve sebebini mukaddimede şu ifadelerle izah etmiştir:

Tuhfe-i Şâhidî ismiyle mevsûm olan luğat-ı pür-berekâtdan hazz-ı keşîre nâ'îl ve nice aḥbâb u ṭâlibîn ifâdesiyle füyûz-ı nâ-mütenâhiye vâşıl u müstefîd olup fe-emmâ bermukteżâ-yı mürûr-ı eyyâm u kurûr-ı a'vâm şî'ri şa'rden fark idemeyüp vebâli daḥı bâl zann eyleyen kalem-i nüssâḥân-ı ğalaṭ-nüvîsân ile ekşeri taḥrîf olunup ba'zî şübhelere izâle idemeyüp gâh bir nokta kuşûriyla ğaybı 'ayb ve gözi kôr ve cilâyı ḥilâ zamânı rummân ve gâh bir ḥarf suķûtiyla nâşır'ı nâr eylemişlerdür. Ve her yazanlar daḥı birbirinden saķîm yazmağla ekşer yerleri taḥrîfât-ı ceheleden sâlim olmamağla nüşḥa nüşḥaya bedel olup nef'î kâlîl ve buḥûr u evzânı her biri bir yüzden çep u râst düşüp ma'ânî vü luğâtınûñ gerek Türki gerek Fârsî'sinde izâḥa kâbiliyet ḳalmayup keç ü meç bir nüşḥa-i ğarîbeye dönmişdür. Binâen'aleyh ecille-i aḥbâbdan ba'zî eḥillâ-yı ma'ârif-cüyan iltimasıyla belki hezâr i'tizârdan şoñra şad hezâr ibrâm u iḳdâmı ile 'alâ ḳadri'l-imkân taşḥîḥ-i luğât u tebyîn-i me'ânî vü keşîrû'l-berekâtını vâziḥ ṭarîḳ üzere ki mübtedilere fehmi âsân ola bizâ'a-i kâlîl ile birḳaç varaḳ tesvîdine şürû' olunup *Şerḥ-i Tuhfe* ismiyle mevsûm ḳılındı (E. 2b).

Müellif, hâtim bölümünde *Tuhfe-i Şâhidî*'nin cahil kimseler tarafından tahrif edildiğini, *Tuhfe*'yi okuyan kimselerin istenilen düzeyde eserden faydalanmadığını ifade etmiştir. Her kesimden insanın *Tuhfe*'den istifade edebilmesi için anlaşılması garip lafızları düzelttiğini ve metni ayrıntılı şerh ettiğini belirtmiştir:

*Velî taḥrîf-i nüssâḥân elinden
Bozulmuşdur ki bilmezler dilinden*

*Pes andan mübtedî kim bilmeye dil
Okıyup eyleyemez nef'î ḥâşıl*

*Diledüm ki anı teşriḥ ideydüm
Ġarîb elfâzını tavziḥ ideydüm*

*Aña bir şerḥ yazdum ḥûb u ra'nâ
Olalar müstefîd a'lâ vü ednâ*

*Mufaşşal neşr ile itdüm ifâde
Ki ideler ḥalk andan istifâde (E. 265a)*

2.3. Şerh Metodu

Atfî Ahmed Efendi'nin *Şerḥ-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserinde, klasik şerh metodu bağlamında şu özellikler sıralanabilir:

1. *Şerḥ-i Tuhfe-i Şâhidî*'de şâriḥ bilgi ve becerisine göre kaynak metni ele almıştır. Şâriḥ, şerh edeceği metnin tamamını şerh metnine dahil etmiştir.
2. Mukaddime bölümünde sebep-i te'lif açıklamıştır. Şâriḥ, zamanla tahrife uğrayıp aslından uzaklaşan *Tuhfe-i Şâhidî*'yi tashih etmek amacıyla yazdığını belirtmiştir.

3. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*; mukaddime, şerh metni ve hâtimededen oluşmuştur.
4. Şerh edilecek beyitler orijinal haliyle en başa kaydedilmiş, bundan sonra beyitlerin şerhine başlanmıştır.
5. Aruz vezinleri ve bahirleri hakkında bilgi verilmiştir.
6. Aruz ıstılâhları tanımlanmıştır.
7. Ebced hesabı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Atfî'nin şerh metodundaki ana başlıklar bu şekilde belirlendikten sonra, ayrıntı sayılabilecek diğer hususları örneklerle göstermekte fayda vardır:

8. Kelime şerhi esastır. Önce kelimelerin hareke kayıtları verilmiştir. Kelimelerin yazılışı ve söyleyişi ön plandadır.

Leb, lām-ı meftūhadan soñra bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla Fārsî'dür. Türkî'de dudaḡ dirler. 'Arabî'de fetḫateyn ile şefe ma'nāsınadır. Ruḡ rā-ı ḡayr-i menḡūtanuñ zammesiyle ve ḡā-ı mu'cemenüñ sükūnıyla Fārsî'dür (K.1, B.3).

9. Kelimelerin ya da kelime gruplarının gramer özellikleri verilmiş, eklerin dilbilgisi tahlilleri yapılmıştır. Farsçaya ait gramer kuralları metin içinde yer geldikçe açıklanmıştır.

Bi-ḡur bā-ı faşīḡa ve ḡā-ı mu'cemenüñ kesreleriyle ve sükūn-ı rā-ı mühmele ile Fārsî'dür. Bunda daḡı ḡā-ı mu'cemenüñ fetḫi ve kesri cā'izdür. Ḥiriden'den müştak emr-i ḡāzırdur. Evvelinde olan bā-ı meksüre te'kid içündür. Ma'lūm ola ola ki ḡarf-i bā fi'l-i müstakbeldür. ḡayrisine ulaşıcaḡ te'kid için olur ve eger bā'nuñ mā-ba'di ḡurūf-ı şefeden olursa ol vaḡt be-her-ḡal maẓmūm olur (K.3, B.34).

10. Klasik metin şerhlerinde görülen üç dilin birden kullanılma özelliḡi, *Şerh-i Tuhfe-i Şahidi*'de de görölmektedir. Kelimelerin Farsça ve Türkçe karşılıkları verildikten sonra o kelimenin Arapça karşılıḡı da verilmiştir. Şâriḡ, kelimelerin Farsça ve Arapça okunuşlarını, hareke kayıtlarını beyan etmiştir.

Çam ağacı Türkî'dür. Fārsî'de kāf-ı 'Acem'üñ kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı taḡtāniyyenüñ ve zā-ı Pārs'üñ iskānlarıyla ḡij dirler. 'Arabî'de şād-ı mühmelenüñ ve nūn'üñ fetḡalarıyla ve vāv-ı sākine ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḡasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla **şanevber** dirler (K. 25, B. 1).

11. Sanattan uzak, açık, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Arı Türkî'dür, ism-i cinsdür. Cümle arılara ıtlâk olunur. Fârsî'de zâ-ı 'Arabî'nün fethasıyla ve nün-ı sâkine ve bâ-ı muvaḥḥadenün zammesiyle ve vâv-ı aşlıyye ile ve râ-ı mühmelenün iskânlarıyla zenbûr dirler. 'Arabî'de daḡı zenbûr dinür ki aşlı 'Arabî'dür. Ammâ bal arısına 'Arabî'de naḡl dirler (K. 4, B. 4).

12. Atfî, şerh sırasında çeşitli münasebetlerle beyitlerde geçen edebî sanatların adını zikretmiştir.

Reste vü ḡasr u ḡasûyîne nedür
Er şırası ḡaynata ḡaynanadur

Reste râ-ı mühmelenün fethasıyla ve sîn-i mühmelenün sükûniyle ve şâliş-i ḡurûf-ı teheccî olan tâ-ı ḡarâşet fethi ve hâ-ı ḡayr-i melfûza ile Fârsî'dür. Türkî'de er şırası dimekdür ki ikinci mışrâ' uñ evveline ḡayd olunmuşdur. Bu beyit leff ü neşr-i mürettteb tarîḡi üzere ikinci mışrâ' evvelki mışrâ' uñ tefsîridür (K. 27, B. 58).

13. Şârih, aslında dilde mevcut olan, ancak kullanımda olmayan arkaik kelimelere yer vermiştir.

Sagu sağmak: Ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek.

Aḡlamak Türkî'dür. Ya' nî aḡlayup ḡaḡu ḡaḡmaḡa dirler. Zirâ ḡaḡu ḡaḡmayup aḡlamaḡa ḡiryē dirler (K. 27, B. 92).

Yilüp yopurmak: Telaşla koşmak, durmadan seḡirtmek.

Yilici Türkî'dür. Ya' nî yilüp yopurup ḡoḡ ḡezen âdeme dirler (K. 14, B.4).

Buru: Ağrı, sancı.

Ḳalbe ḡuvvet virür ve göbek burusın izâle ider (K. 27, B. 69).

Yaykamak: Yıkamak.

Eḡer ḡoparup yayḡamadan yiseler mi' denün elemine nâfi' dür (K. 27, B. 1).

14. Şârih, önemli ve gerekli gördüğü yerlerde okuyucuya ansiklopedik bilgiler vermiştir. Mesela, astronomi ve coğrafya ile ilgili sözcükler ile Farsça ay, mevsim adları ve zamanla ilgili kavramlar şerh edilirken ayrıntılı açıklamalar verilmiştir.

Ḥür ḡâ-ı mu'cemenün zammesiyle ve vâv-ı resmî ve râ-ı mühmelenün sükûniyle Fârsî'dür. Türkî'de güneş dirler. 'Arabî'de **şems** ma'nâsınadır. Seb'a-i seyyârenün

dördüncüsüdür. Biri felek-i rābī'dür. Sa'd-ı aşgardur. Cümle kevākibüñ ekberi ve a'zamıdır ki neyyir-i a'zam dirler. Mü'ennesdür tabī'atı hār u yābisdür. İklim-i rābī' buña mensūbdur. Vilāyet-i Rūm ve İrān halkı ve pādīşāhlar buña müte'allıkdur. Cirmi yüz altmış altı cirm-i arz kadardur. Seyri ğarbdan şarkadur. Hareket-i aşıyyesi bir senede devresin tamām ider. Her burcda bir ay mekş ider. Ma'lūm-ı erbāb-ı tabī'at ve mefhūm-ı aşhāb-ı fıtnatdur ki bu 'ālem-i kevn u fesādda sene i' tibār ve anuñla 'amel u kār itdükleri iki nev'dür. Birine sene-i şemsiyye ki sene-i rümiyye dinür. Üç yüz altmış beş gün ve altı sā'atdur. Ya'nī rub'-ı yevmdür ve biri sene-i kameriyye didükleri üç yüz elli dört gün sekiz sā'at kırk dört daķıkadur. Sene-i şemsiyye-i rümiyyenüñ bir ayı otuz ve bir ayı otuz bir gün olup māh-ı şubat yigirmi sekiz gündür ki dört senede bir kebīsā olduğda yigirmi toķuz olur ve ol dört senede sā'at ve deķāyık tefāvüti ile üç yüz altmış altı gün olur. Ve sene-i kameriyyenüñ bir ayı yigirmi toķuz ve bir ayı otuz gün olur. Hikmeti oldur ki her bir ay ki muħarrem ve şaferdür ilā āhrihi yigirmi toķuz gün on iki sā'at kırk dört daķıka ider. İkinci ay daķı on iki sā'at kırk dört daķıka ider. Evvelki ayuñ on iki sā'atı ile ikinci ayuñ on iki sā'atı yigirmi dört sā'at olur ki bir gün tamām olur. Ve kırk dört daķıka ki bunda vardur. İkinci ayda otuz gün seksan sekiz daķıka olur. Ol ecden bir ay otuz ve bir ay yigirmi toķuz gün olmak iktizā ider. Hāşıl-ı kelām felek kamer devriyle bir ay yigirmi toķuz buçuķ olduğü gün olduğü sebebden her birinüñ naķz u cebirinden bir ay yigirmi toķuz ve bir ay otuz gün olur. Ve'l-ilmü 'inde'llāhi'l-'allām. Ve şemsüñ şarkı daķı ğamel burcınuñ on toķuzuncı derecesine taħvīl idecegi maħaldur (K.1, B.6).

15. Metin şerh edilirken beyitte geķen hayvan ve bitki isimleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Şārih, yaşadığı dönemle ilgili ādetler, gelenekler, inanışlar ve hastalıkların tedavi yöntemleri hakkında bilgiler vermiştir.

Hāşhaş Türkī'dür. Bir ma'rūf dānedür tabī'atı üçüncü derecede şovukdur yaşıdur. Yaprağıyla başlarını kaynadup gice ile uykusı gelmiyen ādemüñ başına dökseler uyhusını getürüp uyudur ve içerlerse daķı münevvidür. Eger başlarını şü ile muħkem kaynadup ba'dehu sürseler bal ile tekrār kaynatsalar koyulınca bu baldan yiseler öksürüğü ve eski ishāli def' ider nāfi'dür. Eger toħmından on dirhem kadarı döküp ve eleyüp şeker ile yiseler münevvidür ve öksürüğü izāle ider. Eger ğabuğundan çıkarup sāde ğabuğın döküp şabāħ ve aħşām nışf-ı dirhem miķdārını şovuk şü ile isti'māl eyleseler ğarāreti olan ishāli def' ider ve yüreginde ğan gidene daķı nāfi'dür (K. 27, B.93).

16. Şārih, önceden şerh ettiğı kavramlara metin içi gönderme yaparak tekrara düşmemeye çalışmıştır.

Berz toħm ma'nāsınadır ve ger lafzı kāf-ı Pārsī ile edāt-ı nisbetdür. Ne kelimeye lāhık olursa ekşer şan'at ma'nāsın ifāde ider. Āhenger ve zerger ve keşger gibi berzger daķı böyledür. Tafşili kıt'a-i ūlāda "**Bay tüvānger**" mışra'ımuñ şerhinde geķmişdür (K. 3, B. 5).

17. Şārih, bazen de sözü fazla uzatmamak amacıyla ayrıntılı bilgi vermeye gerek duymamıştır.

Bu ıtnābdan ğaraż ancak tır-māh bunda ğüz ayına maḥşūş olmayup fuşūl-ı erba‘anuñ şayfisinuñ evvelki ayı olduğı ma‘lūm olmağ‘çundur ve illā bu muhtaşaruñ bu mertebe ıtnāba taḥammūli yoğdur (K. 27, B. 125).

18. Şârih, şerh edilen beyite uygun âyet iktibası, Arapça ve Farsça iktibasları yapmıştır. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*’de Farsça manzum iktibasların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

“Ve’l-ilmü ‘inde’llâhi’l-‘allām”

“İlim Allâh’ın katındadır.” Ahkaf 46/23, Mulk 67/26

Fuşūl-ı ‘İmâdiyye’de meşûrdur ki “Lev kâle ‘alā vechi’l-müzâh men ḥudâyem yüridü bihi fe-ğad kefer.”

(Bir kişi şaka ile “Ben Hudâyım.” derse ve onunla “Ben kendim olucuyum, geliciyim.” manasını kastetse şüphesiz kâfir olur.)

*Çü der-demend be-nâğür cümle-i ervâh
Çü ḥayl-i naḥl şevd münteşir suy-ı hāmūn [E. 14a]*

(Sûra üfürüldüğünde bütün ruhlar, arı sürüsünün ovaya dağılması gibi yayılırlar.)

19. Vezinlerin taktî’i verilmiştir.

*Düpdüze hem-vâre dihem daḥı yeksân
Kes bü-bür enbür kırsac u örse di sindân*

*düpdüze hem-müfte‘ilün vâre di fâ‘ilât hem daḥı yek müfte‘ilün sân fâ‘ kes bü-bür en müfte‘ilün bür
kırsac u fâ‘ilât örse di sin müfte‘ilün dâñ fâ‘ (K. 19, B. 1).*

20. Şârih, eserinde birçok kaynaktan istifade etmiştir. Eserinde bu kaynakların ismini zikretmiştir.

Ḥidiv daḥı Fârsî’dür, ḥudāvend ma‘nâsınadır. Nî‘metu’llâh ḥarekât-ı şülüşe ile naḥl idüp dimiş ki fî enḥâ‘i’l-meftūḥa ḥadiv bi-ma‘nâ efendi ve fî enḥâ‘-i’l-meksûre ḥidiv bi-ma‘nâ ulu pâdişâh ve mâl şâhibi ve ev şâhibi ve ferid u yegâne ma‘nâsına ḥaḳıkatda ‘âlemūñ şâhibi ve mâliki ‘âlemūñ şâhibi ve mâliki ve ferid u yegâne Ḥaḳḳ te‘âlâ ulu olduğundan ötüri Ḥaḳḳ te‘âlânūñ ismi olmuştur. İzed gibi. Ve fî enḥâ‘i’l-mazmūme ḥudiv bi-ma‘nâ emir-i büzürk ve şâhib-i mâl ve şâhib-i ḥâne. Hâzâ naḳlehu (K. 12, B. 8).

21. Atfî’nin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* eserinde dikkat çeken özelliklerden birisi de ana metinde ileri sürülen görüşleri, anlamlandırmaları değerlendirerek reddiyelerde/eleştirilerde bulunmasıdır. Bu eleştiriler arasında, gramer, kelime veya kelime

gruplarına verilen yanlış anlamlar, tercüme hatalarından doğan eksik veya kusurlu ifadeler sayılabilir.

*Bu sözümi ez-ber it gön'lünüñ aç pasını
İn sühanem yād kon jeng-i dilet mī-zedāy*

Ez-ber it Türkî 'ibâretdür. Fârsî'de yād kün dimişdür. Ammâ bu ma' nāya ekşer giriften ve dāşten zamimesiyle isti' māl olunur. Yād giriften hâırda tutmak ve ezberlemek ma' nāsınadır. Ve yād dāşten hâırda şaklamak hıfz eylemek ma' nāsınadır. Yād kon ise zikr eyle ve an ya' nī hâıra getir dimekdür. Pes bundan ma' lüm oldu ki yād kon ezber it ma' nāsına degüldür. Gerek idi ki yād kon yerine yād-gır yāhūd yād-dār söyleye (K.1, B.10).

22. Atfî, şerh yaparken bir mısranın ya da kelimenin başka şerh metnindeki kullanımına da dikkat çekmiştir.

Ba' zî nüshada mısra' -1 şānī “**Fesligendür yek bünî dirler hemān**” vāki' olmuşdur (K. 27, B. 82).

Ba' zî nüshada bu mısra' “**Bāb-1 hırmenile süpüründüsi jāj**” vāki' olmuşdur (K. 27, B. 98).

Fârsî'de cīm-i 'Acem'üñ fetħiyle ve rā-ı mühmele ve zā-ı 'Arabî ile çerz dirler. Ba' zî nüshada āhıri zā yerine sīn-i mühmele ile çers vāki' olmuşdur (K. 27, B. 10).

2.4. Muhtevâsı

Şerh-i Tuhfe-i Şāhidî adlı eser, üç bölümden oluşmaktadır: Mukaddime, şerh metni ve mesnevî tarzında yazılmış 26 beyitlik bir hâtime. Mukaddime bölümünde eserin adı zikredilmiş, eserin yazılış amacı verilmiştir. Mukaddime ve dua sözlerinden sonra Atfî Ahmed Efendi, şerhine birinci kıt'adan başlamıştır. Şerhte önce kıt'anın bahir ve vezni hakkında bilgi verilmiş, kıt'ada geçen aruz ıstılâhlarının tanımı yapılmıştır. Daha sonra manzum sözlükteki beyitlerin şerhine geçilmiştir. Bu beyitlerde geçen Farsça kelimelerin önce hareke kayıtları verilmiş, harekelerinde ihtilafa düşülen kelimelerin farklı okunuşları verilmiştir. Lüzum görülen yerlerde şârih, gramer bilgilerine değinmiştir. Manzum beyitlerde geçen Farsça ve Türkçe kelimelerin Arapça karşılıkları da şerh metninde verilmiştir. Şârih, kelimelerin Arapça karşılıklarını verirken el-Cevheri'nin *es-Sihahu'l-Lüga* ve Muslihuddin Mustafa b. Şemseddîn el-Karahisarî'nin *Ahterî* adlı sözlüklerinden faydalandığını belirtmiştir. İlk dizesi Farsça, ikinci dizesi Türkçe olan beyitlerden hareketle leff ü neşr sanatından örnekler verilmiştir. Her beyit tef'ilelerine göre taktî' edilmiştir. Atfî

Ahmed Efendi, hâtime bölümünde yararlandığı bazı kaynakları şu beyitlerde ifade etmiştir:

*Getürdüm çok cevâhir Cevherî'den
Nice dürr-i mülemma 'Ahterî'den*

*Müterâdif eyledüm Tâzî luğatlar
Ki olmaya ma'ânîde galatlar (E. 265a)*

Şârih, metni şerh ederken faydalandığı ya da daha önce gördüğü bazı eserlere göndermelerde bulunmuştur. Bazı eserlerden de kısmî iktibaslar yaparak şerh metnini sağlam temellere oturtmaya çalışmıştır. Yukarıda adı geçen eserler dışında şârih şu kaynaklardan yararlanmıştır:

Bahrü'l- Garâ'ib, Lutfullâh Halîmî b. Ebî Yûsuf, *Lügat-ı Ni'metullâh*, Ni'metullâh b. Ahmed b. Mübârek er-Rûmî, *Lügat-ı Halîmî*, Lutfullâh Halîmî b. Ebî Yûsuf, *Fusûl-ı İmâdiyye*, Abdurrahîm b. Ebî Bekr b. İmâdüddîn b. Ebî Bekr Ali b. Abdülcelîl el-Merginânî el-Fergânî es-Semerkindî, *Dekâyıku'l-Hakâyık*, Kemâl Paşa-zâde Şemsüddîn Ahmed b. Süleymân, *Düstûru'l-'Amel*, Riyâzî Mehmed, *Bahrü'l- Ma'ârif*, Sürûrî, *Muhtar-ı Sihâh*, Ebû Bekir er-Râzî, *Şerh-i Gülistân*, Sûdî, *Vesîletü'l-Makâsîd ilâ-Ahzeni'l-Merâsîd*, Hatîb Rüstem el-Mevlevî, *Nisâb-ı Sıbyân*, Ebû Nasr Ferâhî, *Risâlet (Risâle fî-mane't-tilmîz)*, Abdulkadir el-Bağdâdî, *Mi'yâr-i Cemâlî*, Şems-i Fahrî, *Sihâh-ı Fûrsî*, Muhammed İbn Hinduşâh-ı Nahcivânî, *Şeh-nâme*, Firdevsî.

Şârih, adı geçen bu eserlerden alıntılar yaparak ve örnekler vererek şerh metnindeki bilgileri sağlam temellere oturtmaya çalışmıştır. Metinde bu eserlerin dışında 16. yüzyıl tezkirecilerinden ve divan şairi Latîfî'den iki beyit, İran edebiyatı şairi Senâyî'den bir beyit iktibas edilmiştir.

E nüshasındaki der-kenârlar kısmında şârihin faydalandığı kaynaklar arasında *Tuhfetü'l-Mülûk*, Abdurrahmân b. Abdullâh-ı Kuddûsî, *Metâlib*, İmâm-ı Râzî, *el-Keşşâf*, Zemâhşerî, *Kâmûsü'l-Muhît ve'l-Kâbûsu'l-Vesît*, Fûrûzâbâdî, ve Es'ad b. el-Yanyevî'den kısmî iktibaslar yer almaktadır.

Metnin sonunda ise eserin te'lif tarihi ve dua kısmı bulunmaktadır.

Atfî'nin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* eserinde çeşitli kitabî bilgiler bulunmaktadır. Metinde din, coğrafya, tarih, kültür, edebiyat ve belâgat ile ilgili birtakım bilgilere rastlanmaktadır. Şârih, şerh esnasında yeri geldikçe metinde geçen kavramlarla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Bu nedenle eserin muhtevâsı din, cemiyet, insan, tabiat ana başlıklarına göre incelendikten sonra gramer, edebiyat ve belâgat unsurları açısından değerlendirilmiştir.

2.4.1. Din

Dinî inançlar, insanlık tarihinde ve sosyal yaşamda önemli bir role sahiptir. Klasik Türk edebiyatı ürünlerinde dinî kavramlardan sıkça istifade edilmiştir. Bu ürünler gözden geçirildiğinde gerek nesir gerekse manzum yapıtlarda çok yüksek seviyede dinî malzemenin âyet ve hadîslerin; teolojik birikimin ve sûfistik rengin varlığı dikkat çekecektir (Kara, 2016: 31). *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de de dinî muhtevâ ile ilgili kavramlar yer almaktadır. Birinci kıt'anın birinci beyitinde Tanrı mefhumunun Farsça ve Arapça karşılıkları verilmiş, Allâh'ın isim, sıfat ve tezâhürleri ile ilgili bilgilere değinilmiştir.

2.4.1.1. Allâh

Şârih, kaynak metinde geçen Tanrı, İzzid, Yezdân ve Hudây kelimelerinin hareket kaydını vermiştir. Bu kelimelerin Arapça karşılığı olan Allâh kelimesini şerh etmiştir.

Tafrî Türkî' ibâretdür. **Allâhu** te'âlânun ism-i şerîfidür. Fârsî'de **İzzid** dirler hemze-i meksûre ve yâ-ı müşennât-ı tahtâniyyenün sükûniyle ve zâ-ı 'Arabîyye'nün kesresiyle eşaḥḥdur. Fetḥa ile daḥı mervîdür ve sükûn-ı dâl-ı mühmele ile **İzed** dinür, ism-i zâtdur. 'Arabî'de **Allâh** demek gibi ve daḥı âḥir-i hurûf-ı teheccî olan yâ'nuñ fetḥasıyla ve zâ-ı 'Arabî'nün sükûniyle ve dâl-ı mühmele-i meftûhadan sonra elif ve nûn-ı sâkine ile **Yezdân** daḥı Fârsî'dür. Bâri 'azze ismühünüñ vaşfidur, yaratıcı ma' nasına. 'Arabî'de **Hâlık** ma' nâsinadur ism-i şifâtdur. Hâ-ı mu' cemenün zammıyla **Hudây** daḥı Fârsî'dür (K. 1, B. 1).

Allâh'ın sübuti sıfatlarından tekvîn (yaratıcı) ve Esmâ-i Hüsnâ'dan Rezzâk ismi şerh edilmiştir (K.14, B.2).

Bunun dışında Allâh'ın isimlerinden Mâlik (mülk issi), [K. 12, B. 8] ve besleyici (perverdigâr), [K. 20, B. 10] kavramları şerh metninde yer almaktadır.

2.4.1.2. Melek

Metinde melek, kavram olarak yer almıştır. Bu kavramın Farsça ve Arapça karşılıkları verilmiştir:

*Ferişte Türkî'dür. Semāvāt halkına dirler. Fārsî'de sîn-i mühmelenüñ ve rā-ı ğayr-i menkūtanuñ zammeleriyle ve vāv'uñ ve şîn-i mu'cemenüñ iskānlarıyla sürüş dinür. 'Arabî'de fetḫateyn ile **melek** dirler (K. 25, B. 9).*

Metinde sūru üflemekle görevli olan İsrâfil meleğin adı geçmektedir.

*'Arabî'de nāḳūr şūr didükleri nesnedür ki kıyāmetde nefḫ olınsa gerekdür. Cümle ervāḫ-i 'ālem içindedür. **İsrâfil** nefḫ idince cümlesi andan çıḳup her birisi kendi gövdesine varur (K. 1, B. 9).*

E nüshasındaki der-kenârda ise Cebrâ'il'in peygamberlere vahiy getirmekle görevli melek olduğu bilgisi yer almaktadır.

*Enbiyāya peyām-ber didükleri **Ḥaḳḳ** Te'ālādan yā bi-z-zāt yā **Cebrâ'il** vāsıtasıyla ümmetlerine ḫaber iletçükleri i'tibāryladur (E. 5a).*

2.4.1.3. Peygamberler

Birinci kıt'anın ikinci beyitinde ise peygamber kelimesinin hareke kaydı verilmiştir. Daha sonra peygamber mefhumu ile ilgili anlamsal ve gramatiksel açıklamalar verilmiştir.

Peygām-ber bā-ı 'Acem'üñ fetḫasıyla ve yā-ı ḫuṭṭinüñ sükünüyla ve ğayn-ı mu'ceme-i meftūḫa ve mīm-i sākine ve bā-ı muvaḫḫadenüñ fetḫasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla Fārsî'dür. Yā bi-z-zāt yā vāsıta ile 'Arabî'de **resül** ma'nāsınadır (K. 1, B. 1).

Şerh metninde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatından bahsedilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) ismi yirmi yedinci kıt'ada, sekseninci beytin şerhinde istiḫâd beyitte yer almıştır.

Be-hil āyîn berzîn u zerrādüş

*Be-şer'-i **Aḫmed-i Muḫtār** dih püş*

(Āteşperestin ve Zerdüş'tün yolunu bırak, seçilmiş Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatına dayan.)

Ayrıca peygamberlerden Hz. İsâ (K. 26, B. 2) ve Hz. Nuh (K. 27, B. 124) isimleri ifade edilmiştir.

2.4.1.4. Kitaplar

Şerh metninde Hz. İsa ve ona indirilen kitap İncil ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İncil Türkî'dür. **Tersâlar** içinde bir mu'teber kitâbuñ adıdır ki **Hâzret-i 'İsâ** 'aleyhi's-selâma nâzil olmuştur. Fârsî'de elif-i meftûha ve nûn-ı sâkine ve kâf-ı 'Acem'üñ ve lâm'üñ kesreleriyle ve âhîr-i hurûf-ı teheccî olan yâ'nuñ zammıyla ve vâv'la nûn'üñ sükûniyle Engiliyûn dirler. 'Arabî'de dağı İncil dirler (K. 26, B. 2).

2.4.1.5. Âhîret ile ilgili mefhumlar

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî adlı eserde âhîret ile ilgili olarak uçmak (cennet) ve tamu (cehennem) kavramları verilmiştir.

İkinci uçmak lafzı dağıTürkî'dür ki ya'nî cennet dimekdür âhîretde mu'minlere cây-ı âsâyiş olacağ yirdür. Fârsî'de bâ-ı muvañhadenüñ ve hâ-ı hevvezüñ kesreleriyle ve şîn-i mu'cemenüñ ve tâ-ı çarâsetüñ iskânlarıyla bihişt dirler. 'Arabî'de **cennet** dirler. Dûzağ dâl-ı mühmelenüñ zammesıyla ve vâv-ı sâkine ve zâ-ı 'Arabiyye'nüñ fethasıyla ve hâ-ı mu'cemenüñ sükûniyle Fârsî'dür. Türkî'de tamu dirler ki âhîrinde müşriklere ne'üzû bi'llâh cây-ı 'içâb olacağdur. 'Arabî'de **cehennem** dirler (K. 26, B. 1).

2.4.1.6. Din ile ilgili mefhumlar

Şerh-i Tuhfe'de, kaynak metinde geçen din ve dinle ilgili kavramların hareke kayıtları verilmiştir. Din, mezhep, zâhid, suç, günah, kâfir, put, kilise gibi kavramlar şerh edilmiştir.

Şuç zamme-i şâd-ı mühmele ile Türkî'dür. Fârsî'de kâf-ı 'Acem'üñ zammesıyla günâh dirler. 'Arabî'de cîm-i mazmûme ile **cünâh** dinür ve kesre-i hâ-ı mühmele ile **hîns** dağı dirler (K. 8, B. 5).

Kilise Türkî'dür. Fârsî'de kâf-ı 'Arab'üñ zammıyla ve nûn-ı meksûre ve şîn-i mu'cemenüñve tâ-ı çarâsetüñ iskânlarıyla künişt dirler. **Kâfirlerüñ** putları durduğı hânedür ki anda varup putlarına 'ibâdet iderler. 'Arabî'de dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla **deyr** dirler (K. 26, B. 2).

Bunun dışında kâfir (muğ), [K. 27, B. 104] ve zâhid (pârsâ), mezheb ve din [K. 22, B. 8] kavramlarına yer verilmiştir.

2.4.1.7. İbâdet ile ilgili mefhumlar

Şerh metninde ibâdet ve oruç ile ilgili mefhûmların hareke kayıtları verilmiştir.

Tapmak Türkî'dür ki 'ibâdet ma'nâsınadır. Fârsî'de bâ-ı 'Acem'üñ fethasıyla ve râ-ı mühmele-i meftûha ve sîn-i gayr-i menkûtanuñ sükûniyle ve tâ-ı çarâsetüñ kesresiyle ve şîn-i mu'cemenüñ sükûniyle perestîş dirler. Perestîden'den ism-i maşdardur. 'Arabî'de 'ubûdiyyet ma'nâsınadır (K. 22, B. 8).

Rûze râ-ı mühmelenüñ zammesıyla ve vâv-ı sâkine ile ve zâ-ı 'Arabî'nüñ fethasıyla ve âhîrinde hâ-ı resmî ile Fârsî'dür. Türkî'de **oruç** dirler. 'Arabî'de **şavm** ma'nâsına (K. 25, B. 6).

2.4.2. Cemiyet

2.4.2.1. Tarihî ve mitolojik mefhumlar

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de şârihin tarihi ve mitolojik bilgilerini de yansıtan açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Beyit içerisinde peygamberler tarihi, Türk, İran ve Arap kültürüne ait malzemeye ilgili bir kavram varsa bu konulara açıklık getirilmiştir. Atfî, kimi konulara ismen değinirken kimi konularda da detay bilgiler vermiştir.

2.4.2.1.1. Türk tarihi

Şerh metninde Selçuklu Sultanı Melikşâh döneminde uygulamaya konulan Celâlî takviminden bahsedilmektedir:

Biri ıstılâh-ı Fûrs-i İslâmiyedür ki **Sultân-ı Celâlî'd-devle Melikşâh-ı Selçukî** 'aşrında muḳavvimîn bu zıkr olınan ayları kebise i'tibârıyla Ferverdîn ayınıñ evvelini nev-rüz gününden tutup dört faşluñ her birisine üçer ay ta'yîn eylediler (K. 27, B. 125).

2.4.2.1.2. İran kaynaklı mitolojik kişiler

Atfî'nin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* eserinde Acem kaynaklı kişilerden Dârâ, İskender-i Zülkarneyn, Dârâb Şâh, Mânî, Erdeşir, Zerdüşt ve Cemşîd'den bahsedilmektedir.

Dârâ bir büyük pâdişahuñ ismidür ki **İskender-i zü'l-ḳarneyn**'üñ evvel zuhûrında Mışır'da Pâdişâh idi ve memâlike hûkm iderdi. **Dârâb Şâh**'uñ pederidür (K. 12, B. 9).

Zerdüşt daḫı bu ma'nâya gelür ki Gebr dininde âteşperestler mezhebinde peygamberlik da'vâsın idüp **Zend-âvestâ** nâm bir kitâb te'lif eylemişdür ammâ mecûsidür (K. 27, B. 80).

Biri ıstılâh-ı Fûrs-i câhiliyedür ki târiḫ-i ḳadimî dimekle meşhûrdur. İbtidâsı **Cemşîd-i pelîd** zamânındadır (K. 27, B. 125).

2.4.2.2. Kavim adları

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de kavim ve kabile adları ele alınmıştır. Metinde kavim u kabile adları Türkçe olarak değerlendirilmiştir. Şârih, Kürt ve Türkmen kavimlerinden bahsetmiştir.

Ḳavm u ḳabile kelimeleri Türkî 'ibâretdür. Fârsî'de tâ-ı ḳaraşetüñ ve bâ-ı muvahḫadenüñ fetḫalarıyla ve elif ve râ-ı mühmelenüñ iskânlarıyla tebâr dirler. 'Arabî'de ve râ-ı mühmelenüñ fetḫasıyla ve hâ-ı hevvezüñ ve tâ-ı mühmelenüñ iskânlarıyla reḫt dirler ve ḳabile daḫı dinür. Cem' i ḳabâ'il gelür (K. 2, B. 5).

Ḳara ev Türkî'dür ki **Ekrâd** ve **Türkmen** tâ'ifesi isti'mâl iderler (K. 15, B. 6).

2.4.2.3. Ülkeler ve şehirler

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de bazı yer isimleri ve bunlarla ilgili bilgiler vardır. Şârih, bilgi ve tecrübelerine dayanarak birçok yararlı bilgi verir. Yer isimleri arasında Mısır, Çin, Ferhâr, Şam, Arabistan; Labseki (Çanakkale), Vodina (Yunanistan), Hirî, Râz, Mürvez (Horasan), Alem, Tabes, Vahş (Belh), Buhara, Âmûn, Kürdistân ve Katû bulunmaktadır.¹ Bu yer isimleri, metinde çeşitli özellikleriyle yer alır.

Ferhâr Türkistân'da bir şehriñ adıdır ve hem dağı bir büt-hânenüñ adıdır. Dirler ki anda güzel câriyeler тұrup ol bütlere ħidmet iderler, yitmişden eksük olmaz. Her biri hüsn ü cemâlde bi-naẓirdür. Şöyle ki birisine bir miqdâr tağayyur vâķi' olsa anı giderüp yirine bir a' lâsın getürürler. Bir kimesne büt-hâneye gelüp şanemlere secde eylese zıkr olunan câriyelerden her kañısına iltifât eylese fi'l-hâl ol câriye anuñ ħalvetine varup murâdın ħaşıl idüp ecr ü şevâbın zu' mlarınca ol bütlere işâr u nişâr iderler (K. 4, B. 5).

2.4.2.4. İctimâî hayat

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî içerisinde 17. ve 18. yüzyıllara ait sosyal ve kültürel yaşamla ilgili bazı özelliklere rastlanılmaktadır. Bu kültürel özellikler arasında; içtimâî tabakalar, insan tipleri, meslekler ve meslek erbabları, âdet ve gelenekler, telakkî ve inanışlar, oyunlar, alış-veriş ve ölçü âletleri, tabâbet gibi konular sayılabilir. Metinde rastladığımız kültürel unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

Osmanlı devletinde sultan (pâdişah, ulu han), sosyal hayatın en üst tabakasında bulunan kişidir. Sultanın çevresinde kul, karavaş, cariye, esir gibi insan tipleri bulunur (Sefecioğlu, 2001:76).

Ulu ħâna terkibi Türkî'dür. Ya'ni büyük beg ve pâdişâh dimekdür. Fârsî'de kâf-ı 'Arabî'nüñ fetħasıyla key dirler (K. 9, B. 2).

Pâdişehler lafzı Türkî'dür. Cem' -i pâdişâhdur. Fârsî'de kâf-ı 'Arabî'nüñ fetħiyle ve yâ-ı ħuħtinüñ sükûniyla ve hâ ve elif ve nün'la keyhân dinür. 'Arabî'de mülük dirler (K. 27, B. 117).

Dârâ Fârsî'dür. Türkî'de **ulu sultâna** dirler (K. 12, B. 9).

Ķaravaş Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı Fârsî'nüñ ve rā-ı mühmelenüñ fetħalarıyla ve tā-ı ħaraşetüñ fetħi ve elif ve rā-ı ħayr-i menħûtanuñ iskânlarıyla perestâr dirler ki mısra' -ı şânîye kayd olunmuş ya'ni ħul ve ħaravaş dimekdür. 'Arabî'de 'abîd ve ħulâm ve cevârî ma' nâsinadur (K. 2, B. 6).

Bendegî bā-ı muvaħħadenüñ fetħasıyla ve nün-ı sâkine ve dâl-ı mühmele-i meftûħa ve hâ-ı resmî ile ve âħirinde kâf-ı meksüre ile ve yâ-ı sâkine ile Fârsî'dür. Türkî'de **ħulluħ** dimekdür (K. 27, B. 53).

¹Burada yer alan yer isimlerinin sayfa numaraları "Özel İsimler Dizini" kısmında yer aldığından kıt'a ve beyit numaraları verilmedi.

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de yazıcı (kâtip), çeribaşı (sipehdâr, sipehbed) [K.12, B. 9], leşker başı (ser-asker, bölükbaşı) [K. 27, B. 90] gibi resmî görevler zikredilmiştir.

Yazıcı Türki'dür. Fârsî'de dâl-ı mühmelenün fethasıyla ve bâ-ı muvaḥḥadenün kesresiyle veyâ-ı ḥuṭṭî ve râ-ı mühmelenün iskânlarıyla debîr dinür. 'Arabî'de kâtib ma'nâsınadır (K. 27, B. 66).

Tipler temsil ettikleri sosyal değerler dolayısıyla manalıdır. Onlar muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ederler (Kaplan, 1996:5). Tip, en kısa tanımıyla bir grubun belli başlı karakteristik özelliklerini kendinde toplayan parçasıdır. İnsan tipi ise, dış görünüşü, kıyafeti, davranış biçimi, zevkleri, zihniyeti, kısacası yaşam biçimi aynı veya yakın olan bir grubu temsil eden kişiliktir (Tunç, 2015: 25). *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de sosyal yaşamda yer alan değişik tiplere yer verilmiştir. Bu tipler, akrabalıkla ilgili tipler ve diğer tipler olarak tasnif edilmiştir. Şerh metninde tiplerle ilgili tespit edilen kavramlar şunlardır:

Tablo 4.

İnsan Tipleri

No.	Türkçe	Farsça	Arapça	Kıt'a ve Beyit No.
AKRABALIKLA İLGİLİ TİPLER				
1	Dede	niyâ	cedd	K. 2, B. 6
2	Kardeş	bürâder/ dâder	ehh	K. 3, B. 1/ K. 12, B. 7
3	Oğlancık	kûdek	sabî	K. 4, B. 6
4	Oğul	pür / ferzend	ibn	K. 4, B. 6 / K. 27, B. 3
5	Avrat	zen	zevce	K. 6, B. 4
6	Er (koca)	şevher / şûy	zevc	K. 6, B. 4 / K. 27, B. 2
7	Kız kardeş	hâher	uht	K. 18, B. 2
8	Anne	mâder	umm	K. 18, B. 2
9	Ata (baba)	peder	eb	K. 18, B. 2
10	Kız	duhter	bint	K. 18, B. 14
11	Kaynana	zen-mâder / hasûyîne	ummu zevce / sıhret	K. 27, B. 2 / K. 27, B. 2
12	Yinge	piyû	---	K. 27, B. 2
13	Kaynata	Zen-peder / hasr	ebu zevce / sıhr	K. 27, B. 2 / K. 27, B. 58
14	Güyegü	dâmâd	haten	K. 27, B. 3
15	Torun	nebîre	hâfid	K. 27, B. 4

DİĞER TİPLER				
1	Yoldaş	hem-râh	refik	K. 3, B. 1
2	Yiğit (genç)	cüvân	Fetâ/ şebâb	K. 4, B. 6
3	Yaşlı	pîr	şeyh	K. 4, B. 6
4	Yaşlı kadın	pîre-zen	'acûze	K. 4, B. 7
5	Konuk alan	mîzubân	muzîf	K. 19, B. 8
6	Konuk (misafir)	mihmân	zayf	K. 19, B. 8

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de mamı (ebe), ekinci, demirci, kuyumcu, çerçi, bennâ (mimar), çulha (dokumacı, kazzâz), gibi meslek isimleri zikredilmektedir. Şerh metninde bu mesleklerle ilgili öne çıkan özellikler verilmiştir.

Ya' nî **avurda** 'avrat ki ebe dağı dirlir. Oğlan toğurdurur. Fârsî'de zâ-ı 'Acem'üñ fethiyle ve mîm-i sâkine ile jem dinür. 'Arabî'de kâbile ma' nâsınadır (K. 27, B. 8).

Mamı Türkî'dür. Ebe didükleri 'avratdur ki oğlan toğurur. Fârsî'de kesre-i bâ-ı 'Acemî'le ve yâ-ı müşennât-ı tahtiyenüñ ve şîn-i mu' cemenüñ iskânlarıyla ve âhîr-i hurûf-ı teheccî olan yâ-ı meftûhadan şoñra elif'le ve râ-ı mühmele ile pişyâr dinür (K. 27, B. 45).

Ekinci Türkî'dür. Ya' nî çiftçi dimekdür. Fârsî'de bâ-ı muvâhâdenüñ fethasıyla ve zâ-ı menkûta ve râ-ı gayr-i menkûtanüñ iskânlarıyla ve kâf-ı 'Acem'üñ fethasıyla ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla berzger dirlir. Berz toğm ma' nâsınadır ve ger lafzı kâf-ı Pârsî ile edât-ı nisbetdür. Ne kelimeye lâhîk olursa ekşer şan'at ma' nâsın ifâde ider. **Âhenger** ve **zerger** ve **kefsger** gibi berzger dağı böyledür (K. 3, B. 5).

İnce yol Türkî'dür. Meşelâ yaya yolivesâ'iri şâh-râhı olmayan ince yollara dinür. Bennâ ipi dağı Türkî'dür. Ya' nî **bennâlaruñ** ipi ki yapu yapduklarında gererler bir sicimdür (K. 27, B. 90).

Târ tâ-ı karâşetüñ fethiyle Fârsî'dür. Türkî'de arış dirlir. **Çulhalaruñ** beze doğıdukları erişdür ya' nî iplik (K. 12, B. 4).

2.4.2.5. Savaş

Şerh metninde savaş ve savaşla ilgili kavramlar, hareke kaydı yönüyle ele alınmıştır.

Şavaş Türkî'dür. Fârsî'de cîm-i 'Arabîyye'nüñ fethasıyla ve nûn-ı sâkine ve kâf'üñ iskânlarıyla ceng dirlir ve bâ-ı 'Acem'üñ fethasıyla ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla ve hâ-ı mu' cemenüñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve şîn-i menkûtanüñ sükûniyla **perhâş** dağı Fârsî'dür. Cenk ma' nâsına. Cenk Türkî'de dağı müsta' meldür 'Arabî'de **harb** ma' nâsına (K. 3, B. 6).

Bunun dışında savaş (peykâr) [K. 12, B. 6], zafer (pîrûz), intikam almak (keyfer) [K. 12, B. 14], uruş (rezm), kavga (halâluş), [K. 25, B. 8], tüfenk (zebtâne), [K. 27, B. 60], neberd (hamle ve cenk etmek) [K. 27, B. 80], hedef (nişâne), [K. 27, B. 106] gibi kavramlar şerh metninde ele alınmıştır.

Metinde demren (peykân), mızrak (nîze), yay kirişi (zîh), ok (tîr), yay (kemân) [K. 1, B. 5], Kılıç (şemşîr, tîğ), hançer (deşne), kın (ğılâf), [K. 5, B. 5], kalkan (siper), ok ve yay konacak yer (kîş), ok gezi (süfâr) [K. 16, B. 3], [K. 21, B. 7], gürz [K. 27, B. 97], ok (nâvek) [K. 27, B. 111] gibi savaş âletlerinin hareke kayıtları verilmiştir.

Tiğ dağı tâ-ı karşıet ve yâ-ı müşennât-ı tahtıyye ve ğayn-ı mu' ceme ile kesre-i vâhîde ile Fârsî'dür. Türkî'de **kılıç** dirler, âlât-ı harbden meşhûr âletdür. 'Arabî'de fetħa-i sîn-i mühmelenüñ fetħasıyla seyf ma' nâsınadır. Deşne dâl-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve şîn-i mu' cemenüñ sükûniyla ve nûn-ı meftûħa ve hâ-ı ğayr-ı mefûza ile Fârsî'dür. Türkî'de **hançer** dinür. Âlât-ı harbden iki yüzlü bir âletdür (K. 5, B. 5).

2.4.2.6. Av

Sosyal hayatın unsurlarından biri olan av, şerh metninde öncelikle kavram olarak ele alınmış ve hareke kaydı yapılmıştır (K. 27, B. 23).

Ayrıca metinde av için eğitilmiş atmaca ve doğanlardan bahsedilmiştir:

Atmaca Türkî'dür. Sibâ' -ı tıyûr envâ' indan bir nev' i kuşdur. Kolda gezdirüp ta' lîm ile avladurlar (K. 17, B. 7).

Doğan Türkî'dür. Bu dağı envâ' -ı sibâ' dandur, kolda gezdirüp ta' lîm ile av avladurlar (K. 17, B. 7).

Av ile ilgili malzemelerden ağ, balık ağı (şest) [K. 22, B. 6] ve çenber adı verilen karda batmayı engelleyen av malzemelerine yer verilmiştir.

Pâçile bâ-ı 'Acem'üñ fetħasıyla ve medle ve cîm-i 'Acem'üñ kesresiyle ve sükûn-ı yâ-ı huṭṭî ile ve lâm-ı meftûħa ve hâ-ı resmî ile Fârsî'dür. Türkî'de ol çenbere dirler ki ayak altına alup kara batmaya. Ya' nî ol çenber didüğü bir âletdür ki ağaçdan düzüp kara batmaya ya' nî ağaçdan bir çenberdür ki karda yürümek için düzerler ve ayağa muhkem bağlarlar çok kar yağduğı vakitlerde anuñla yürüyüp batmazlar ve **av avlarlar** (K. 27, B. 133).

2.4.2.7. Mûsikî

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de muhtelif mûsikî âleti geçmektedir. Eğlence hayatının önemli bir unsuru olan mûsikî âletleri olarak çeng (kanun), tanbur, kemançe, kopuz (ud), dumrı (deff), düdük (ney) gibi kelimeler söz konusu edilmektedir (K.1, B. 9).

Nâkıır lafzını nâzım Türkî tefsîr idüp çeng âletine mürâdifitmiştir. **Çeng** cîm-i 'Acemiyye'nüñ fetħasıyla Fârsî'dür. Türkî'si âlât-ı sâzdan **kanun** didükleri âletdür. Nâkıır 'Arabî'dür. Ammâ bu ma' nâya olduğı bulunmamışdur ancak 'Arabî'de **nâkıır** şûr didükleri nesnedür ki kıyâmetde nefh olınsa gerekdür. Cümle ervâh-i 'âlem içindedür. İsrâfîl nefh idince cümlesi andan çıkup her birisi kendi gövdesine varur.

Mûsikî makamlarından nevâ ile ilgili bilgi verilmiştir.

Nevā nūn-ı maẓmūme ve meftūha ile cā'izdür ve vāv-ı meftūha ve medd-i elif ile Fārsi'dür. Türki'de nağmedirler. 'Arabî'de dağı nağme dinür. Cümle lisānda meşhūrdur 'ilm-i mūsikiden bir maqāmuñ adıdur (K. 27, B. 76).

2.4.2.8. Süslenme

Metinde süs, ziynet anlamında bezek kelimesi açıklanmıştır.

Bezек Türki'de 'avratlar bezendügi cevāhir ve sā'ir zīnet için ve altun gümüş gibi nesneye dirler ki bir şey'i nağş idüp bezedükleri şey'dür, şan'atuñ ismidür (K. 12, B. 2).

Metinde süslenme ile ilgili olarak bezenilmiş (ârâste) [K. 8, B. 1], bezek (firih) [K. 27, B. 122] kelimeleri de zikredilmiştir.

Şerh-i Tuhfe-i Şāhidî'de altın (zer), gümüş (sîm) gibi kıymetli madenler yer almaktadır.

Gümüş Türki'dür. Fārsi'de sîn-i mühmelenüñ kesresiyle sîm dirler. 'Arabî'de fā'nuñ kesresiyle ve müşedded dād-ı mu'cemenüñ fethasıyla fîdā dinür. **Altın** Türki'dür. Fārsi'de zā-ı 'Arabîyye'nüñ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyyla zer dirler. 'Arabî'de zāl-ı mu'cemenüñ ve hā-ı hevvezüñ fethalarıyla zeheb dirler (K. 6, B. 2).

Metin içerisinde süs unsurları olarak yüzük (hâtem), yüzük kaşı (nigîn) [K. 27, B. 25], bilezik (dest-i ebrecen), halhal, küpe (güşvâr) [K. 27, B. 27], kalabak (gerzen) [K. 15, B. 6], tâc (efser) [K. 23, B. 5], tarak (şâne) kavramları zikredilmektedir. Şârih, kelimelerin hareke kayıtlarını verdikten sonra süs eşyaları ile ilgili bilgiler vermiştir.

Dest-i ebrecen dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve sîn-i mühmelenüñ ve tā-ı karşıtüñ iskânlarıyla ve elif-i meftūha ve bā-ı muvaḥḥade sükūnyyla ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine ve fetha-i cīm-i 'Arabî ve āḫirinde nūn-ı sākine ile Fārsi'dür. Türki'de iki kelimedenden mürekkebdür. Biri dest el ma'nāsına ve biri ebrecen **bilezik** ma'nāsınadır ḥāzf-ı elif ile berencen de dirler. 'Umūm üzeredir, el ve ayak bilezicine dirler. Taḥşîş murād olınsa dest ve pā ile terkib olunur. Bunda dest ile olduğu gibi. Ya'nî dest-i ebrecen ele taḥduḫları bilezige dirler ki nisā ṭā'ifesine maḥşūşdur. Gümüşden veyā altundan ḥāḫadur ki ḳollarına taḫarlar. 'Arabî'de taḥşîş ile olınsa kesre ile sivār dirler. Ammā 'umūm üzere **ḫalḫāl** dirler. Fārsi'de ve Türki'de dağı bu lügat müsta'meldür. Güşvâr kāf-ı 'Acem'üñ zammesiyle ve vāv-ı sākine ve şin-i mu'cemenen şoñra ikinci vāv-ı meftūha ve elif ve sākine-i rā-ı mühmele ve āḫirinde hā-ı 'alâmetle Fārsi'dür. Türki'de **küpe** dirler ki ḳulağa aşarlar. Ḥaşāyiş-i nisevâtdandur. 'Arabî'de ḳāf-ı maẓmūme ile ḳurṭa dirler ve ḫādūr dağı dinür (K. 27, B. 27).

2.4.2.9. Giyim ve kuşam

Metin içerisinde sosyal hayatın unsurlarından biri olan kumaş ve çeşitleri ile ilgili kavramlar zikredilmiştir. Metinde genel anlamıyla kumaş, nakışlı (perneyân), atlas (dibâc) aba (şâl) gibi kumaşlar çeşitli vesilelerle söz konusu edilmiştir.

Kālā kāf-1 ‘Arabî’nün fethasıyla ve elif-i memdüde ve lām-1 memdüde ve medd-i elif’le Fârsî’dür. Türkî’de **ķumaş** dinür (K. 3, B. 4).

Aba Türkî’dür, ‘abā didükleri metā’dur ki yünden tokıyup yağmurluk ve kepenek yaparlar. Fârsî’de şâl dirler (K. 4, B. 3).

Perneyân bā-1 ‘Acem’ün fethiyle verā-1 mühmelenüñsükünüyla ve nün-1 meftūha ve yā-1 huṭṭi ve elif ve nün iskānlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de **naḥışlu** dinür ve münakkaş ķumaşa daḥi dirler, gerekse bile tokınmış olsun gerek el ile işlenmiş olsun (K. 27, B. 63).

Perend bā-1 ‘Acem’ün ve rā-1 mühmelenüñ fethalarıyla ve nün’ün ve dāl-1 ğayr-i menķūtanuñ iskānlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de **ibrişim** dinür ki anuñla çuķa ve ķumaş dikerler. ‘Arabî’de ķāf’ün fethası ve kesresiyle ve teşdidi ile **ķazz/ ķızz** dirler. Bundandır ki ibrişim bükücü ve işleyiciye ķazzāz dirler. Dibâc daḥi ibrişim ma’nāsına gelür mu’arredür. ‘Arabî’de ķumāşa ve atlasa ve mişillüya **dībâc** ve yā’suz **dībâc** daḥi dirler. **İpek** Türkî’dür. Fârsî’de kāf-1 ‘Acemî ile ve zā-1 Pârsî ile geĵ dinür. Bu daḥi ibrişim ma’nāsınadır ki ķazz lafzından ta’cīm olmuşdur veyāḥūd ķazz lafzı andan ta’rib olmuş (K. 20 B. 6).

Metin içerisinde giymek fiili (bi-pûş), yaka (girîbân), cep, iç don yakası (nefyē), kaftan, gömlek gibi kavramlar söz konusu edilmiştir.

Gey kāf-1 ‘Acem’ün fethiyle emrdür giyinmege Türkî’dür. Meşelā kaftan ve sâ’ir eşvâb giymege emr eylemekdür. Fârsî’de bā-1 te’ķidden soñra bā-1 ‘Acem’ün zammesiyle ve vāv-1 sākine ile bi-pûş dirler. Pūşiden’den emrdür. ‘Arabî’de ilbis ma’nāsına. **Geydür** Türkî’dür. Bu daḥi şıĵa-i emrdür. Fârsî’de bā-1 müfredde-i meksüreden soñra bā-1 Pârsî’nün zammesiyle ve vāv-1 sākine ve şin-i menķūta ile ve elif ve nün ‘alâmet-i ta’diyedür. Bi-puşān dinür. Neyfe nün-1 meftūhadan soñra āḥir-i ħurūf-1 teheccî olan yā’nuñ sükünüyla ve fā-1 meftūha ve hā-1 ‘alâmetle Fârsî’dür. Türkî’de **iç ton yakası** dinür. Meşelā tumanuñ uçķurluĵına dirler. ‘Arabî’de nıfaķ dinür mu’arredür. **Yaka** Türkî’dür. **Ķaftan** ve sâ’ir giyecek eşvābuñ yakasına dirler. Fârsî’de kāf-1 Pârs’ün ve rā-1 mühmelenüñ kesreleriyle girîbān dinür. ‘Arabî’de feth-i cīm’le **ceyb** dinür. Bu luĵat Fârsî’de daḥi müsta’meldür (K. 12, B. 18).

Dāmen dāl-1 ğayr-i menķūtanuñ fethasıyla medd-i elif ve feth-i mīm ve sükün-1 nün’la Fârsî’dür. Türkî’de **etek** ma’nāsınadır ki gerek **ķaftan** ve gerek **göñlek** olsun kenārına etek dirler (K. 5, B. 7).

Bunun dışında metinde; eşem (bir tür şalvar) [K. 15, B. 6], hırka (bezden mâmul elbise) [K. 19, B. 12], kuşak (kemer) [K. 6, B. 1], ayakkabı (kefş) [K. 22, B. 5], yiv (deriz) [K. 9, B. 6], tekele (baĵaltak) [K. 27, B. 108] gibi giyimle ilgili unsurlara yer verilmiştir.

2.4.2.10. Sofra ve yiyecekler

Atfî, *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de kaynak metinde geçen sofrâ, yiyecek ve içeceklerle ilgili kavramlar verilmiştir. Şârih, öncelikle sofrâ kavramını şerh etmiştir.

Simâ'tî Türkî'dür **sofra** dimekdür ki üzerinde ta' am yinür. Fârsî'de hâ-ı mu' cemenüñ zämme-i ğayr-i şarihasıyla ve vâv-ı resmî ile ve elif-i memdüde ve nün-ı sâkine ile h'ân dirler. Ān ve cān kâfiyesinde isti' māl olunur. Vâv telaffuz olunmaz. Ve yinecek ta' āma dağı h'ân dirler. Bu ma' nâya olunca ' Arabî'de ta' am dirler (K. 8, B. 1).

Yiyeceklerden ekmek (etmek), tuz, et, yoğurt, bozca aşî (yoğurtlu çorba), bulgur çorbası vb. zikredilmiştir.

Tuz Türkî'dürki aşâ ve etmege koyup tuzlarlar. Fârsî'de nün ve mîm'ün fethalarıyla ve kâf-ı sâkine ile nemek dirler. ' Arabî'de mîm-i meksüre ile ve lām ve hâ-ı mühmelenüñ iskânlarıyla milh dinür. **Etmek** Türkî'dür. Fârsî'de nün-ı evvelüñ fethasıyla ve elif ile ve nün-ı şâninüñ iskânlarıyla nân dirler. ' Arabî'de hâ-ı mu' cemenüñ zammesiyle ve bā-ı ' Arabî'nüñ ve zā-ı menkūtanüñ iskânlarıyla hubz dinür. **Et** Türkî'dür. Fârsî'de kâf-ı ' Acem'ün zammıyla ve vâv-ı aşî ile ve şîn-i mu' ceme ve tā-ı karşıetüñ iskânlarıyla gūşt dirler. ' Arabî'de lām-ı meftūha ile lahm ma' nâsınadır. Mâst mîm-i meftūha ve elif-i memdüde ve sîn-i mühmele ve tā-ı karşıetüñ iskânları ile Fârsî'dür. Türkî'de **yoğurd** dirler ki südden hâşıl olur. ' Arabî'de leben-i hāmız ma' nâsınadır. **Bozca aşî** Türkî'dür. Yoğurduca çorbaya dirler ve tutmac aşîna dirler. Fârsî'de mîm-i meftūha ve elif-i memdüde ve sîn-i mühmele ve tā-ı fevkiyye ve bā-ı muvahhade ve elif-i memdüde ile mâstabâ dinür. Bâ'dan bedel vâv ile mâstavâ dağı dirler (K. 2, B. 8).

Bulgur çorbası (hamze) [K. 12, B. 130], sût (şîr), kaymak (tû) [K. 10, B. 1], tereyağı (meske) [K. 10, B. 3], tatmak (çeşîden), yemek (ta'âm) [K. 24, B. 5], aşûre (hef-dâne), yağ (rûgan), pilav, biryân, pirinç [K. 17, B. 4], beksümet (kâk) [K. 23, B. 2], hoşaf (hoşab) [K. 17, B. 5], hazmı kolay, tatlı su (âb-ı hoş-güvâr) [K. 21, B. 10], şarab (sigi/ mey) [K. 27, B. 14] gibi yiyecek ve içecek unsurları da zikredilmiştir.

2.4.2.11. Mimarî /inşâî unsurlar

Metinde yapı unsurları olarak değirmen (âsiyâb), gömelte adı verilen yaz evi (kâje), ev (hâne), direk (sütûn), eşik (âsitân) [K. 10, B. 5], derim denilen kıldan yapılan çadır (hârgâh) [K. 15, B. 6], kış evi (kâşâne), köşk (kâh), çartak (vervâre), eyvân [K. 19, B. 10] kavramları zikredilmektedir. Şârih, kavramların hareke kaydını verdikten sonra yapı unsurları ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur.

Değirmen Türkî'dir. Üç nev' dür. Biri şu değirmenidür şuyun ceryanıyla döner. Fârsî'de elif-i memdüde ve sîn-i mühmelenüñ kesresiyle ve yâ-ı hutînüñ fethasıyla ve medd-i elif'le âhîrinde bā-ı ' Arabî ile âsiyâb dirler. ' Arabî'de tahûn ma' nâsınadır ve bir nev' i dağı at değirmenidür ki at ve eşek koşup dönderürler. Fârsî'de buña hâ-ı mu' ceme ve rā-ı mühmelenüñ fethalarıyla hārās dirler. Ve bir nev' i yıl değirmenidür ki rûzgârūñ esmesiyle döner. Fârsî'de cümlesine ta' mîm üzere âsiyâ dirler. Bâ'suz ammâ âhîrinde bā-ı müfredde olıcağ şu değirmenidür ki ' Arabî'de dağı tahûn dirler (K. 2, B. 10).

Ƙış evi Türkî' ibâretdür. Meşelâ kış günlerinde oturmak için mahşûş yapıldıkları ısıcağ eve dirler. Fârsî'de kâf-ı 'Arabî'ün fethasıyla kâşâne dirler. 'Arabî'de mîm-i meftûha ile meştâ dirler. Kâh fetha-i vâhîde ile Fârsî'dür. Türkî'de **köşk** dirler. 'Arabî'de kaçır ma'nâsınadır. **Çartak** Türkî'dür. Meşelâ direk üstünde yâhûd ev üstünde binâ olınan fevķânî eve dirler. Fârsî'de iki vâv'ün fethalarıyla ve râeyn-i mühmeleteynüñ evvelkisi sâkin ve ikincinüñ fethasıyla ve hâ-ı resmî ile vervâre dinür. **Eyvân** dağı Fârsî'dür. Vervâre gibi çardağ ma'nâsınadır. Eyvân aşlı 'Arabî'dür. Fârsî'de dağı şâyi' ve müsta'meldür (K. 19, B. 10).

2.4.2.12. Tabâbet

Şerh-i Tuhfe'de hastalıkla ilgili bazı kavramlara yer verilmiştir. Şârih, kaynak metinde geçen tabâbet ile ilgili kavramların hareke kayıtlarını verdikten sonra bu kavramlarla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.

Hastegî hâ-ı mu'cemenüñ fethiyle ve sîn-i mühmelenüñ sükûniyle ve tâ-ı müşennât-ı fevķâniyyenüñ fethasıyla ve kâf-ı 'Acem'ün kesresiyle ve yâ-ı müşennât-ı tahtaniyyenüñ sükûniyle Fârsî'dür. Türkî'de **şayruluk** dirler. Ya'nî hasta olan âdeme dirler. Bu luğat Türkî'de ve Fârsî'de meşhûr ve müsta'meldür. Aşlında Fârsî'dür. 'Arabî'de **marîz** ma'nâsınadır (K. 27, B. 34).

Derd dâl-ı mühmele-i ulâ fethiyle ve râ-ı mühmele sükûni ve dâl-ı şânî-i ğayr-i menķûtanuñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de **agrı** dirler. 'Arabî'de **veca'** gibi (K. 27, B. 34).

Bunun dışında metinde söz konusu edilen hastalıklar şunlardır:

Tablo 5.
Tabâbet

No.	Türkçe	Farsça	Arapça	Kıt'a ve Beyit No.
1	Bert baş	rîş	sa'fe	K. 21, B. 1
2	Bez (şiş)	düjîne	ğudde	K. 12, B. 13
3	Çıban	dünbel	dümmel	K. 12, B. 13
4	Gıcık (kaşıntı)	hâriş	hikke	K. 27, B. 66
5	Kızamık	sürhîje	hasbe	K. 12, B. 13
6	Ögi (aklı) gitmiş	bî-hûş	muğmen	K. 25, B. 7
7	Öksürük	surfa	su'âl	K. 27, B. 19
8	Sarılık	zerîr	yerekân	K. 27, B. 66
9	Sıtma	teb	hummâ	K. 27, B. 65
10	Sigil	âjeh	sülül	K. 12, B. 13
11	Şiş	âmâs	verem	K. 27, B. 47
12	Ten kabarcığı	âbile	cüderî	K. 27, B. 47
13	Uçuk	dîv-fersây	masrû'	K. 25, B. 7
14	Uyuz	ger	cereb	K. 12, B. 13

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de bazı bitki ve hayvanların insan sağlığına faydalarına değinilmiştir. Burada geleneksel tıp anlayışını yansıtan tedavi yöntemlerine birer örnek verilmiştir:

Türkî'de **mersin** dirler bir ağaçdur yimişi olur. Yimişi kan getürene iyüdür ve meşâne de ihtirâkı olana iyüdür. Mi'deye kuvvet virür ve bevli idrâr eyler ve 'akreb şoşana nâfi'dür ve öksürüğü giderür ve kuşmağı men' eyler ve şusuzluğu keser. Ve yimişini kaynadup şaça yağu eyleseler şaçı qarardur. Arpa unıyla göz ağrısına yağu eyleseler nâfi'dür. Yaprağınuñ 'uşâresini şaça sürseler qarardur ve içseler eski ishâli keser. Koltuğ koşusunu giderür. Qalbe kuvvet virür. Hafaqâna iyüdür def' ider. Yaprağınuñ şıkındusından beş dirhem içseler derlemegi def' eyler. Yaprağınuñ şuyını göbek altına sürseler şafrâdan olan ishâli keser dimişler (K. 20, B. 3).

Türkî'de **çil** dirler bir kuşdur ki erbâb toğan ve şahin ile tutarlar. 'Arabî'de âhîrinde bir cîm ziyâde idüp tayhüc dirler. Tabî'atı hâr ve raşbdur. Cimâ'a kuvvet virür. Âdemi semirdür mi'desi za'if olanlara hastalıktan çalkanlara münâsibdür lâkin emrâz-ı hâreden çalkanlara münâsib degüldür. Piliç bundan yegdür (K. 27, B. 27).

2.4.2.13. Alış veriş

Alış verişin mekânı pazar (bâzâr / çâr-sû)'dır. Metinde pazar (reste) ve dükkân (kârgâh) kelimeleri ile ilgili tanımlara yer verilmiştir.

Reste er sırası demek ya'nî sıra sıra olan nesneye dirler. Meselâ birbiri yanında durmak bundandır ki **bâzâr dükkânlarına** reste dirler. Belki bâzâr ma'nâsına isti'mâl olunur (K. 27, B. 58).

Kârgâh Fârsî'dür. Kâr ile gâhdan te'lif olunmuşdur. Kâr kâf-ı 'Arabî ile iş ma'nâsınadır. Gâh kâf-ı 'Acemî ile mekân ma'nâsınadır. Türkî'de iş yiri dimekdür. Dükkân andan' ibâretdür (K. 22, B. 4).

Alış verişle ilgili olan, satın almak (hırîden), satmak (fürûhten), satın al (bi-hır), assı, kazanç (sûd) kavramları şerh metninde verilmiştir (K. 3, B. 4). Alış verişin önemli unsurlarından biri olan para, pul (peşîz) kavramının hareke kayıtları verilmiştir.

Pul Türkî'dür. Gerek mankırpulı olsun gerek balık pulı olsun Fârsî'de bâ-ı 'Acem'ün fethasıyla ve şîn-i mu'cemenün kesriyle ve âhîr-i hurûf-ı teheccî olan yâ ile ve zâ-ı 'Arabîye ile **peşîz** dinür. Pâ'nuñ zammesıyla dağı Ni'metu'llâh dimişdür. 'Arabî'de zamme ile **fûls** ve harşef dağı dirler (K. 22, B. 1).

2.4.2.14. Ölçü birimleri

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de batman (men), ratl, kile (sâ'), dirhem, ölçek gibi ağırlık ölçüleri zikredilmektedir. Şârih, bu kavramların hareke kayıtlarını verdikten sonra bu kavramların özelliklerini vermiştir.

Batman *Türkî'dür. Fârsî'de fethle men dirler 'Arabî'de de menn dirler. Luğat-ı müştereke* kabildendir ki iki **raṭl** miqdardır. Meşelâ iki yüz altmış dirheme dirler. **Kile** *Türkî'dür. Tereke ölçdükleri zarfa dirler. Fârsî'de şād-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve 'ayn-ı mühmelenüñ sükünüyla şā' dinür. 'Arabî'de kâf-ı meftūha ve fā-ı meksüre ve yā-ı taḥtiyye-i müşennāt ile ve zā-ı 'Arabî'nüñ iskânlarıyla kâfiz dirler. Ammā şā' daḥı aşlında 'Arabî'dür. Bir nev'-i kiledür ki miqdarda dört **müd** gelür. **Dirhem** hesabı ile şā'-ı 'Irākî biñ kırk dirhemdür. Ve şā'-ı Hicāzî altı yüz seksen beş dirhemdür. **Ölçek** *Türkî'dür. Fârsî'de peymâne dirler ekşer şerbet ve şarāb ölçdükleri kaba dirler (K. 19, B. 13).**

Bunun dışında alan ölçülerinden dönüm (gerî), bir karış (yek vîje) [K. 21, B. 6], kulaç (bâz) [K. 16, B. 2], arşın (gez) [K. 16, B. 3] kavramları açıklanmıştır.

2.4.2.15. Yazı ile ilgili hususlar

Yazı ile ilgili olarak kalem, kağıt, yazı, biti (nâme, mektup), kitap, yazıcı (debîr) gibi kavramların hareke kayıtları verildikten sonra Farsça ve Arapça karşılıkları verilmiştir. Metinde Arapça ve Farsçadan alınan kelimeler Türkçe sayılmıştır. Bu kelimeler, Türkçenin söz varlığı olarak değerlendirilmiştir.

Hâme *hā-ı mu' ceme ile Fârsî'dür. Türkî'de **kalem** dinür. 'Arabî'de daḥı kalem dirler. Luğat-ı müştekedür aşı 'Arabî'dür. **Nâme** nūn ile Fârsî'dür. Türkî'de kesre-i bā-ı muvaḥḥade ile **biti** dirler. Meşelâ bir yirden bir yire yazup gönderdikleri **kâğda** dirler. 'Arabî'de **mektüb** ma' nāsına ve mürāsele daḥı dirler (K. 8, B. 4).*

Yazıcı *Türkî'dür. Fârsî'de dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle veyā-ı ḥuṭṭî ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla debîr dinür. 'Arabî'de kâtib ma' nāsınadır (K. 27, B. 66).*

Bunun dışında kalem (kilk) [K. 20, B. 3], kalemdân (kalem kutusu) [K. 3, B. 10], değişik kıt'alarda nüsha, mürekkep (K. 23, B. 5), yazdı (nübişt) [K. 26, B.4] gibi yazı unsurları verilmiştir.

2.4.2.16. Oyunlar

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de oyun kavramı genel anlamda ele alınmıştır.

Bāzî *bā-ı muvaḥḥade ile Fârsî'dür. Türkî'de **oyun** dirler. Meşelâ **oyun** oyanaduḥları oyunuñ ismidür. 'Arabî'de zamme-i lām'la **lu'b** ma' nāsınadır (K.16, B. 7).*

Metinde, tarihi çok eskilere dayanan at üstünde ucu eğri bir sopa ve top ile oynanan “gûy u çevgân” oyunundan bahsedilmektedir.

Ya'nî Fârsî'de şavlecân ve Türkî'de çevgân dirler. 'Arabî'de daḥı **şavlecân** dirler. **Çevgân** daḥı Fârsî'dür. Luğat-ı müştekedendir. Türkî'de bundan galaṭ çevgan dirler. Ucu eğri bir ağaçdur. Anuñla top çalarlar ve top kaparlar. Pâdişâhlar anuñ ile oynamağa

mu‘tādıldur. Ve Cündiler dağı isti‘ māl itdükleri uci egri ağaçdan âletdür (K. 19, B. 15).

2.4.2.17. *Telakkî ve inanışlar*

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî’de bazı telakkî ve inanışlara yer verilmiştir. Bunlar arasında bayram (çeşn, îd), pişi (yağda kızartılmış çörek) adı verilen ve bayram geceleri dağıtılan yiyecek, muharrem ayının onuncu günü pişirilen ve yedi türlü taneden oluşan aşureden bahsedilmiştir.

Çeşn cîm-i ‘Acem’ün fethiyle ve şîn-i mu‘ceme ve nûn’ün iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de **bayram** dinür. ‘Arabî’de ‘id ma‘nâsınadır. **Pişi** bâ-ı ‘Acem’ün kesriyle ve şîn-i mu‘cemenün ve bâ’nuñ iskânlarıyla Türkî’dür. Fârsî’de lâlenk dirlir. Etrāk mā-beyninde bir meşhūr şey’dür tavada yağ içinde pişirüp bayram giceleri ve namāz giceleri ölüler canı için üleştürürler (K. 27, B. 14).

Hef-dâne Fârsî’dür. Allāhu a‘lam heft ile dāneden terkîb olunur taḥfifen tā’sı ḥazf olunmuşdur ‘āşüre günündeki mäh-ı muḥarremü’l-ḥarāmuñ onuncu günüdür. Pişürdükleri ta‘āma dinür. Yidi dürlü dāneden pişdügi için hef-dâne dirlir (K. 17, B. 4).

İkinci ve dokuzuncu kıt’alarda ise sevgilinin dünyada sonsuz ömürlü (ömr-i bekâ) sahibi olduğundan bahsedilmektedir (K. 2, 9).

2.4.2.18. *Âdet ve gelenekler*

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî’de sosyal yaşamın önemli unsurlarından olan bayram, sünnet, evlilik, düğün, davet ve çeşitleri gibi âdet ve geleneklerden bahsedilmiştir. Özellikle davet ve ziyâfet kavramıyla ilgili bilgiler Osmanlı coğrafyasının 17. yüzyıla ait âdet ve gelenekleri açısından önem arz etmektedir.

Meşelâ tezvîc ve sünnet vaktinde eyledükleri şenlige Türkî’de **düğün** dirlir. Fârsî’de sîn-i mühmelenün zammıyla ve vāv’uñ ve rā-ı mühmelenün iskânlarıyla sūr dirlir. ‘Arabî’de velîme ma‘nâsına ki sürür u şazlık vaktinde itdükleri ta‘āmdur gerek tezvîc düğününde olsun ve gerek sünnet düğününde olsun ve ğayr-i şenlikde olsun lâkin isti‘ mālî **tezvîc ta‘āmında** ezherdür. Zirā beyne’l-‘Arab **ta‘ām-ı ‘arüse** velîme dirlir. Ve sünnet ta‘āmına i‘zâr ve vilâdet da‘vetine ‘**akîka** dirlir ve kudüm-ı misâfir için itdükleri da‘vete **naḳî‘a** dirlir. Ve ihdâs-ı binâ için olan da‘vete **vekîre** dirlir. Ve muşîbet vaktinde olan da‘vete **vezîme** dirlir. Ve şol ta‘āma ki bi-ğayr-i sebeb ola **me’âdibe** dirlir (K. 17, B. 9).

Bunun dışında sünnet kavramının Farsça ve Arapça karşılığı hareke kayıtlarıyla verilmiştir (K. 17, B. 3).

2.4.2.19. *Taşıma araçları*

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî’de taşıma aracı olarak gemi (keştî, sefîne, zevrak), suda binilen tulukğa (jâle) [K. 19, B. 16], tekne (zenber) [K. 27, B. 64] ve bu taşıtlarla ilgili

olarak yelken (bâd-bân) [K. 27, B. 5] yer almıştır. Bu kavramların hareke kayıtları ile Farsça ve Arapça karşılıkları verilmiştir.

Keşti kâf-ı‘ Arabiyye’nün fethasıyla eşahdur dinilmiştir ve şin-i mu‘cemenün sükûniyle ve tā-ı karşıtün kesresiyle Fârsî’dür. Türkî’de **gemi** dirler ki şu üzerinde yürür. ‘Arabca zevrağ dinür. Zevrağ lafzı luğat-ı müşterekedendür. ‘Arabî’de ve Fârsî’de müsta‘ meldür. Velâkin iki bile luğatda zevrağ küçük kayığa ıtlâk olunur. Yoğsa zamme-i fâ ile fülk ve ve fetħa-i sin-i mühmele ile sefine dinür (K. 7, B. 7).

2.4.3. İnsan

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî’de insan bedeniyle alâkalı unsurlar ele alınmıştır. Kaynak metinde geçen kelimeler, şerh kısmında hareke kayıtları verilerek değerlendirilmiştir. Ayrıca insan bedenine ait kelimeler Arapça karşılıklarıyla şerh metninde zikredilmiştir. Bu kelimelerin bir kısmı vücudun fizyolojisiyle ilgilidir, bir kısmı da vücut ve bölümleriyle ilgili kavramlardır. Bu nedenle eserde yer alan bedenle ilgili kelimeler iki başlık altında sınıflandırılmıştır:

2.4.3.1. Bedenin genel özellikleriyle ilgili olan kelimeler

Tuhfe-i Şâhidî’de bedenin dış görünüşü (fizyolojik) ile ilgili unsurlar kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda, vücudun genel özellikleriyle ilgili kelimeler alfabetik olarak sıralanmıştır. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*’de tespit edilen kavramlar şunlardır:

Tablo 6.

Bedenin Genel Özellikleriyle İlgili Olan Kelimeler

No.	Türkçe	Farsça	Arapça	Kıt’a ve Beyit No.
1	Aksak	leng	a’rec	K. 12, B. 12
2	Arkası eğri	kej-püşt	ahdeb	K. 21, B. 5
3	Bıyık	bürüt	şârib / seblet	K. 21, B. 1
4	Bölük saç	gîsû	zûvâbe	K. 4, B. 5
5	Çiğit (çil)	tâş	kelef	K. 27, B. 13
6	Deli	şeyde	hayrân	K. 11, B. 3
7	Dilsiz	lâl	ebkem	K. 12, B. 12
8	Ebleh (bön)	gevl / gîc	gâfil / kâhil	K. 11, B. 3
9	Eli ve ayağı eğri	çeng-lük	---	K. 27, B. 109
10	Elsiz	lük / bî-dest	maktû’u’l-yed	K. 12, B. 12
11	Göz yaşı	eşk	dem’	K. 3, B. 3
12	Kaşda ve alında çin	âjeng	ğuzen / ğuzn	K. 27, B. 107

13	Kırgıl	du-mûy	eşmat	K. 4, B. 7
14	Kısır	siterven	'akîm	K. 15, B.1
15	Köse	kevsec	esatt	K. 21, B. 5
16	Örülü saç	merğûl	akîsa / zafîre	K. 4, B. 5
17	Sağır	ker	asamm	K. 12, B. 12
18	Sakal	rîş	lihye	K. 21, B. 1
19	Sakalı kaba	belmerîş	kes	K. 21, B. 53
20	Sarkık saç	ferhâl	sebe / sebi	K. 4, B. 5
21	Seme (aklı eksik)	filîve	nâkîsu'l-'akl	K. 11, B. 3
22	Sümük	hılm	muhât	K. 25, B. 4
23	Şaşı	Lüce / kâj	ahvel	K. 12, B. 12/ K. 21, B. 98
24	Taşığı dabbe	bâd-kend	---	K. 21, B. 5
25	Tükürük	hayû	büzâk	K. 27, B. 135
26	Yalın ayak	pâ-bürehne	hafâ	K. 21, B. 54
27	Yumruk	muşt	muşt	K. 7, B. 7

2.4.3.2. Doğrudan organlarla ilgili olan kelimeler

Kaynak metinde, vücudun iç ve dış organlarla ilgili çok sayıda kelime bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda yer alan kelimeler, alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tablo 7.

Doğrudan Organlarla İlgili Olan Kelimeler

No.	Türkçe	Farsça	Arapça	Kıt'a ve Beyit No.
1	Ağız	dehân	fem	K. 10, B. 1
2	Ağız köşesi	lunc	---	K. 15, B. 4
3	Akciğer / öyken	şüş	riyye	K. 8, B. 3
4	Alın	pîşânî	cebhe	K. 3, B. 1
5	Am / ferc	kös / şülle	ferc	K. 5, B. 6/ K. 27, B. 129
6	Aya	kef	râhe	K. 7, B. 6
7	Ayak	pây / pey	ricl	K.1, B. 3
8	Bağırsak	rûde	mi'â	K. 8, B. 3
9	Baş	ser	re's	K.21, B. 3
10	Bel	miyân	vasat	K.6, B. 1

11	Ben	hâl	şame	K. 4, B. 5
12	Bilek	ârîş	zirâ'	K. 12, B. 4
13	Boğaz	gelû / gulû	halkûm	K. 27, B. 52
14	Boyun	yâl	'unuk	K. 27, B. 68
15	Bögrek / böbrek	gürde	külye	K. 8, B. 3
16	Burun	bînî	enf	K. 25, B. 4
17	Çene / enek	zenehdân	zekan	K. 6, B. 1
18	Damar	reg	'ırk	K. 8, B. 1
19	Dil	zebân	lisân	K. 10, B. 1
20	Dirsek	vârin	mirfak	K. 16, B. 2
21	Diş	dendân	sinn	K. 12, B. 4
22	Diz	zânû	rukbe	K. 27, B. 13
23	Dudak	leb	şefe	K. 1, B. 3
24	El	dest	yed	K.1, B. 3
25	Göbek	nâfe	sürre	K. 6, B. 1
26	Göğüs	sîne	sadr	K. 6, B. 1
27	Gövde	ten	cism	K. 8, B. 3
28	Göz	çeşm / dîde	'ayn	K. 1, B. 3 / K. 16, B. 5
29	Göz bebeği	merdüm-i çeşm	insânu'l-ayn	K. 18, B. 2
30	Göz kapağı	pîle	cefn	K. 21, B. 3
31	İlik	muh	muhh	K. 10, B. 2
32	Kafa (ense)	hîre	kafâ	K. 25, B. 4
33	Karın	şikem	batn	K. 6, B. 1
34	Kaş	ebrû	hâcib	K. 3, B. 1
35	Kemik / sünük	üstühân	'azm	K. 10, B. 2
36	Kıl	mûy	şe'r	K. 8, B. 4
37	Kirpik	müjgân / müje	hudb	K..1, B. 3
38	Kol	bâzû	'azd	K. 16, B. 2
39	Koltuk altı	bağal / keş	tahte'l-ıbit	K. 15, B. 4/ K. 11, B. 3
40	Kulak	gûş	üzn	K. 1, B. 4
41	Kulak dibi	binâ-gûş	şahmetü'l-üzn	K. 25, B. 4
42	Omuz	dûş	menkib	K. 1, B. 4

43	Öd	zehre	merâre	K. 10, B. 3
44	Parmak	engüş	isba'	K. 7, B. 6
45	Sinir	pey	'asab	K. 10, B. 2
46	Tırnak	nâhun	zufr	K. 7, B. 6
47	Topuk	pejûl	ba'b	K. 27, B. 13
48	Yanak	ruh	hadd	K.1, B. 3
49	Yüz	rûy	vech	K. 1, B. 3

2.4.3.3. Maddî ve manevî hâllerle ilgili unsurlar

Şerh-i Tuhfe'de maddî ve manevî hâllerle ilgili gam, tasa, eziyet (cevr), dert, hüzn, mûnis, şikâyet gibi kavramlar hareke kayıtları yönüyle ele alınmış, Farsça ve Arapça karşılıkları verilmiştir.

Endüh hemze-i meftûha ve nûn-ı sâkine ile ve dâl-ı mühmelenûn zammesıyla ve hâ-ı aşliyye-i hevveziyye ile Fârsî'dür. Endüh lafzından muhaffedür. Türkî'de guşsa dinür. 'Arabî'de **gam** ve **hemm** ve **hüzn** gibi (K. 17, B. 9).

Mûnis Türkî'dür. Fârsî'de gam-güsâr dinür. 'Arabî'de dağı **mûnis** dinür ve **şâhib** dağı dinür (K. 19, B. 11).

2.4.4. Tabiat

Manzum sözlüklerin muhtevâsında gök unsurları, zaman ifadeleri ve dört unsurla ilgili kavramlara vurgu yapılmıştır. Şerh metninde bu kavramlarla ilgili bilgiler verilmiştir. *Şerh-i Tuhfe*'de tabiatla ilgili kavramlar şu şekilde sıralanabilir:

2.4.4.1. Kozmik âlem

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de kozmik âlem unsurlardan gökyüzü, yıldızlar, zaman ve zamanla ilgili mefhumlar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Astronomi ile ilgili eserleri de bulunan şârihin bu alandaki bilgilerini şerhte ayrıntılı açıkladığı görülmektedir. Özellikle burçlar, mevsimler, yıldız ve gezegenlerle ilgili kısa bilgiler verilmiştir. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de kozmik âlem unsurları şunlardır:

Eskiden yıldızların dünyaya ve dünyadakiler üzerine tesir ettiğine inanılırdı. Âlemin merkezi kabul edilen dünyanın etrafında sırasıyla Kamer, Utarid, Merih, Şems, Zühre, Müşteri ve Zühal vardır (Pala, 1989:427). Şerh metninde geçen bazı yıldızlar ve bunların özellikleri şöyle sıralanabilir:

Pervîn (Ülker yıldızı, Süreyyâ): Aslında Sevr veya Hamel burcunda kümelenen bir takım yıldızdır (Pala, 1989:403). Gökyüzünde birbirine yakın yedi yıldızdan oluşur.

Türki'de **Ülker** dirler. Gökyüzünde birbirine karîb ve müctemi' yedi yıldızdır. Sevr burcu ile tülû' eylerler. 'Arabî'de zamme-i şâ-ı müşelleşe ile ve rā-ı mühmele ve müşedded yā-ı hutî'nüñ fetħalarıyla ve elif ile şüreyyâ dirler ki menâzil-i kamerden üçüncü menzildedür (K. 4, B. 2).

Keh-keşân (Saman Uğrusu, Samanyolu): Hacılar yolu da denilen koyu yıldız kümesi. Gök cisimleri arasında anılır. "Keh-keşân" kelime olarak "saman götürenler" demektir (Pala, 1989:288).

Şamân uğrusu terkîbi Türki'dür. Gökyüzünde hâcılar yolu didükleri 'alâmetdür ki aķ bulut pâresi gibi görünür. Fârsi'de kâf-ı 'Arabî'nüñ fetħasıyla ve hâ-ı hevvezüñ sükûniyla **Keh-keşân** dirler keh ile keşân'dan mürekkebdür keh kâh'dan muħaffef şaman ma' nâsına keşân keşîden'den ism-i fâ' ildür çekici ma' nâsına. Bi-ħasebi't-terkîb ma' nâsı şaman çekici dimekdür ki andan şaman uğrusu ta' bir olunur (K. 4, B. 3).

Şerh metninde bazı gezegen isimleri ile ilgili açıklamalar verilmiştir. Gezegen isimlerinin hareke kayıtları verildikten sonra bazı özellikleri verilmiştir. Aşağıdaki paragrafta Kamer (Ay)'e uzaklık derecesine göre dördüncü sırada olan Şems (Güneş)'ten bahsedilmektedir:

Seb'a-i seyyârenüñ dördüncisidür. Biri felek-i râbi'dür. Sa'd-ı aşgardur. Cümle kevâkibüñ ekberi ve a'zamıdır ki neyyir-i a'zam dirler. Mü'enneşdür tabî' atı hâr u yâbisdür. İklim-i râbi' buña mensübdür. Vilâyet-i Rûm ve İrân halkı ve pâdişâhlar buña müte'allıkdur. Cirmi yüz altmış altı cirm-i arz kadardur. Seyri ğarbdan şarkadur. Hâreket-i aşliyyesi bir senede devresin tamâm ider. Her burcda bir ay mekş ider (K. 1, B. 6).

Şerh metninde Zühal (Keyvân, Satürn), Merih (Mirrîh) [K. 12, B. 10], Kamer (Ay) [K.1, B.6] gibi gezegen isimleri de verilmiştir. Ayrıca yeni ay (mâh-ı nev, hilâl), yıldız (sitâre, ahter) [K. 4, B. 2] kavramlarının hareke kayıtları verilmiştir.

Güneşin dünya çevresinde döndüğüne inanan eski astronomi âlimleri, güneşin bu seyri esnasında on iki eşit dilimden geçtiğine inanmışlar ve her dilime bir ad vermişlerdir. Bu adlar o dilim içindeki takım yıldızlara istinaden konulmuştur (Pala, 1989:90). *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de on üçüncü kıt'anın birinci ve ikinci beyitlerin şerhinde burçlarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Şerh metninde Delv (Kova) burcu dışında diğer burçlar hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

On birinci günü güneş **Hamel** burcına varur. Leyl ü nehâr berâber olup faşl-ı bahâra dâhil olur. Ol güne **nev-rûz** dirler. Eşcâr ve eşmâr nümüvv bulup bedende balğam münkesir olup kan müstevli olur. Dördinde berd-i 'acüz tamâm olur (K. 13, B. 2).

2.4.4.1.1. Zaman ve zamanla ilgili kavramlar

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî’de yıl, mevsimler, aylar ve günlerle ilgili kelimeler verilmiştir.

Ma‘lûm ola ki bir sene’i dört bahşsa taqsîm idüp her bahşına bir faşl dimişlerdür. Meşelâ üç ay evvel bahâr faşlı ve üç ay yaz faşlıdır ve üç ay güz faşlı ve üç ay kış faşlıdır (K. 13, B. 1).

Yaz Türki’dür. Meşelâ ilk yaz didükleri faşldur. **Evvel-i bahâr** dahı dirlir. Bu dahı fuşül-ı erba‘ anuñ birisidür ki güz faşlınuñ hilâfidur. Fârsî’de fetħa-i bâ-ı muvaħħade ve hâ-ı hevvez ile bahâr dirlir. ‘Arabi’de rebî‘ ma‘nâsnadur (K. 13, B. 2).

Şerh metninde ay isimleri ve bu isimlerin diğeri dillerdeki karşılığı verilmiştir.

Tablo 8.

Aylar

No.	Türkçe	Farsça	Rûmî	Kıbtî	Kıt’a ve Beyit No.
1	Haziran	âbân	yunios	bune	K. 13, B. 1
2	Temmuz	âzer-mâh	ülyüs	ibîb	K. 13, B. 1
3	Âb (ağustos)	dey- mâh	ağustos	meserrâ	K. 13, B. 1
4	Kânûn-ı evvel	ürdibihîşt	zikevris	kihk	K. 13, B. 1
5	Kânûn-ı sâni	hurdâd-mâh	neyâres	tûbe	K. 13, B. 1
6	Şubat	tîr-mâh	felvâris	imşîr	K. 13, B. 1
7	Âzer (mart)	murdâd- mâh	martis / mart	bermehât	K. 13, B. 2
8	Nisan	şehrîver	abrîlis / april	bermûde	K. 13, B. 2
9	Eyar (Mayıs)	mihr- mâh	mayıs	beşneş	K. 13, B. 2
10	Eylül	behmen- mâh	sitevris	tevt	K. 13, B. 2
11	Teşrîn-i evvel	isfendârmaz	ohtoris	bâbe	K. 13, B. 2
12	Teşrîn-i sâni	ferverdîn	nüvevris	hâtûr	K. 13, B. 2

Şerh metninde zamanla ilgili diğeri unsurlara da yer verilmiştir. Metinde nevrûz (K. 13, B. 2), şeb-i yeldâ (K. 13, B. 1), tan vakti (K. 2, B. 7), yevm-i kebîsâ gibi kavramlar hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Sene-i şemsiyye-i rûmiyyenüñ bir ayı otuz ve bir ayı otuz bir gün olup mâh-ı şubat yigirmi sekiz gündür ki dört senede bir **kebîsâ** olduğda yigirmi toköz olur ve ol dört senede sâ‘at ve deķâyık tefâvüti ile üç yüz altmış altı gün olur (K. 1, B. 6).

2.4.4.1.2. Dört unsur

Dört unsur; çâr unsur, ânâsır-ı erba‘a adlarıyla da bilinir. Bu dört unsurun öğeleri su, toprak, ateş ve havadır. Varlık alemi bu dört öğeden ibârettir (Pala, 1989:35). Dört unsurun tabiatları ve vasıfları ayrıdır. Su; rutubetli, soğuk (râtib ve bârid), toprak;

soğuk, kuru (bârid ve yâbis), ateş; kuru, sıcak (yâbis ve har), hava; sıcak, rutubetli (har ve râtib) olur (Kurnaz; 1996: 494).

Metinde dört unsurdan biri olan su ve suyla ilgili unsurlara yer verilmiştir. Şârih, bu kavramların hareke kayıtlarını verdikten sonra kısa açıklamalarda bulunmuştur.

Şu Türki'dür. Fârsî'de elif-i memdüde ve sükün-ı bâ-ı 'Arabî'ye ile âb dirler. 'Arabî'de mâ' dinür (K. 3, B. 3).

Rûd rā-ı mühmelenüñ zammesiyle ve vāv'uñ ve dāl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türki'de **çay** dirler ki ırmağ ma'nâsınadır. Irmağa cüy dağı dirler. Beynehümâda fark oldur ki cüy ırmağın yirine dirler rûd ağan şuya dirler. Ma'lûm ola ki çay dağı rûd gibi Fârsî'dür. Anuñ'çün Hâlimî luğatında çay lafzını ırmağ ma'nâsına almışdur (K. 1, B. 4).

Bunun dışında yağmur (bârân), çığ (jâle) [K. 1, B. 6], yağmurdan ıslanmak (şoden ter zi-bârân) [K. 24, B. 7], damla (çekre) [K. 27, B. 7], suda yüzmek (şinâvîden) [K. 27, B. 28], göl (âb-gîr) deniz (deryâ) [K. 27, B. 43], su sızmak (zehîden) [K. 27, B. 126] gibi kavramlar zikredilmiştir.

Metinde toprak, toz ve ova (deşt) [K. 17, B. 5] kavramlarının hareke kayıtları ile Farsça ve Arapça karşılığı verilmiştir.

Hâk hâ-ı mu'cemenüñ fethasıyla ve elif ve kâf-ı 'Arabî'nüñ sükûnlarıyla Fârsî'dür. Türki'de **toprak** dirler. 'Arabî'de zamme-i tâ-ı kâraşet ile turâb ma'nâsınadır (K. 3, B. 3).

Toz Türki'dür. Yaz günlerinde qurı toprağdan hâşıl olup havâya kalkan toz demek olur. Fârsî'de kâf-ı 'Acem'üñ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ ve dāl-ı gayr-i menkûtanuñ iskânlarıyla gerd dinür. 'Arabî'de ğubâr ma'nâsınadır (K. 27, B. 73).

Metinde ateş ve ateşle ilgili bazı kavramların hareke kayıtları ile bu kavramların Arapça ve Farsça karşılığı verilmiştir.

*Âteş elif-i memdüde ve tâ-ı kâraşetüñ fethasıyla ve sükün-ı şîn-i mu'ceme ile Fârsî'dür. Türki'de elif'üñ zammesiyle ve vāv-ı resmî ile ve sükün-ı dāl-ı mühmele ile od dirler. 'Arabî'de **nâr** ma'nâsınadır (K. 3, B. 3).*

Bunun dışında ateşle ilgili olarak yalın (tef), yanmak (sûhten) [K. 9, B. 6], yak (bi-sûz) fiili [K. 16, B. 5], kül (hâkîster), od (âzer), kömür (engîşt), köz (ahker, zelek) [K. 18, B. 3], çakmak (âteş-zene), kav (suhte) [K. 27, B. 21] kavramları zikredilmiştir.

Metinde hava unsuru ile ilgili yel ve kasırğa kavramlarına yer verilmiştir.

Yil Türki'dür. Fârsî'de bâ-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla ve elif ve dâl-ı mühmelenüñ süküniyla bād dirler. 'Arabî'de rā-ı mühmelenüñ kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ ve ḥā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla rīḥ ma' nāsınadır (K. 3, B. 3).

Düle dâl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve işbā'-ı vāv ile ve lām-ı meftūḥa ve hā-ı ğayr-i melfūza ile Fârsî'dür. Türki'de **kaşırğa** dirler. Şol rüzgârdır ki çevrile çevrile gökyüzine kâlkâr gider. 'Arabî'de elif-i meftūḥa ile a'şâr dinür (K. 27, B. 5).

2.4.4.2. Hayvanlar

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de çok sayıda hayvan isimleri yer almaktadır. Kuş isimleri, çeşitleri, dört ayaklı hayvanlar, sürüngenler, balık ve böcekler tespit edilen hayvan çeşitleridir. Metinde hayvan isimleriyle ilgili hareke kayıtları verildikten sonra Farsça ve Arapça karşılıkları verilmiştir. Şârih, bazı hayvanların özellikleriyle ilgili kısa bilgiler vermiştir. Aşağıdaki tabloda tespit edilen hayvan isimleri alfabetik olarak yer almaktadır:

Tablo 9.
Hayvanlar

No.	Türkçe	Farsça	Arapça	Kit'a ve Beyit No.
1	Agit	surh-âb	nuhâm	K. 27, B. 10
2	Ağaç delegen	hûl	dıraht-sonb	K. 25, B. 1
3	Akreb	kejdüm	akreb	K. 13, B. 5
4	Arı	zenbûr	nahl	K. 4, B. 4
5	Arslan	şîr	---	K. 20, B. 4
6	At	esb	feres	K. 1, B. 7
7	Atmaca	bâşe	bâşak	K. 17, B. 7
8	Ayı	hırs	dübb	K. 16, B. 1
9	Balık	mâhî	semek	K. 13, B. 5
10	Baykuş	bûm	bûm	K. 25, B. 1
11	Bit	süptüş	kumle	K. 27, B. 6
12	Boz at	hınk	eğes / eşheb	K. 18, B. 5
13	Çakal	şuğal	ibn âvâ	K. 27, B. 44
14	Çakır	çerağ	sakr	K. 6, B. 2
15	Çaylak	zeğan/ mûş-hâr	hidâ'e	K. 4, B. 1/ K. 27, B. 91
16	Çekirge	melah	cerâd	K. 27, B. 64
17	Çemş/ yavuz at	ser-keş	cümû'	K. 18, B. 5
18	Çeygik kuşu	çerz	melîh	K. 27, B. 10

19	Çıyan	sad-pâye	şebes	K. 13, B. 5
20	Çil	tîhû	tîhûc	K. 27, B. 27
21	Dağ keçisi	reng	Îmâ	K. 17, B. 3
22	Delice doğan	yûhe	yü'yü'	K. 17, B. 7
23	Deve	üştür	Cemel / ba'îr	K. 1, B. 7
24	Dilkü / tilki	rûbeh	sa'leb	K. 20, B. 4
25	Doğan	bâz	bâz	K. 17, B. 7
26	Eşek	har	hımâr	K. 1, B. 7
27	Gergedan	erc	harbuş	K. 27, B. 67
28	Geyik	âhû	zaby / gazâl	K. 25, B. 5
29	Güve	piyû	'üsse	K. 27, B. 93
30	Güvercin	kebûter	hamâme	K. 4, B. 1
31	Kaplan	peleng	nemir	K. 17, B. 2
32	Karğa	zâğ	ğurâb	K. 22, B. 6
33	Karınca	mûr	neml	K. 13, B. 5
34	Kartal	dâl	rahme	K. 4, B. 1
35	Katır	ester	bağl	K. 1, B. 7
36	Kaz	bat	batt	K. 10, B. 4
37	Kedi	gürbe	hirre	K. 2, B. 6
38	Keklik	kepk	hacel	K. 27, B. 6
39	Keler	sûsmâr	zebb	K. 27, B. 93
40	Kırlangıç	perestû	hattâf	K. 27, B. 10
41	Kısarak	mâdiyân	hicr	K. 1, B. 7
42	Kirpi	çîzû	kunfuz	K. 25, B. 5
43	Koç	kebş	kebş	K. 6, B. 3
44	Koyun	mîş	ganem	K. 11, B. 1
45	Köpek	seg	kelb	K. 9, B. 5/ K. 16, B. 1
46	Kula at	semend	---	K. 18, B. 5
47	Kurbağa	ğûk	difde'	K. 2, B. 3
48	Kuş	mürğ	tayr	K. 10, B. 4
49	Kuzu	bere	hamel	K. 11, B. 1
50	Maymun	Kebbî / pûzîne	kırd	K. 25, B. 5/ K. 27, B. 26

51	Öküz	gâv	bakara	K. 1, B. 7/ K. 3, B. 7
52	Ördek	mürğ-âb	ivezz	K. 6, B. 2
53	Örümcek	ğunde	'ankebût	K. 22, B. 3
54	Pars	yûz	---	K. 20, B. 4
55	Pire	keyk	bürğûs	K. 27, B. 6
56	Saksağan	kelâje	'ak'ak	K. 10, B. 4
57	Sansar	dele	delk	K. 10, B. 1
58	Sarı arı (bal arısı)	munch u sûtûh	zenbûr	K. 22, B. 3
59	Serçe	güncüşk	'usfûr	K. 5, B. 2
60	Sıçan	mûş	fâre	K. 1, B. 4
61	Sığın	gevezn	eyyil	K. 27, B. 16
62	Sığırcık kuşu	sâr	zürzür	K. 27, B. 27
63	Sırtlan	keftâr	dab'	K. 20, B. 4
64	Sinek	meges	zübâb	K. 16, B. 1
65	Sülük	zelû	'alak	K. 27, B. 52
66	Tağ eşiği	gûr	yahmûr	K. 20, B. 5
67	Tavşan	hargûş	erneb	K. 25, B. 5
68	Tavşancıl	âleh	'ukâb	K. 17, B. 7
69	Tavuk	mâkiyân	decâce	K. 10, B. 3
70	Tay	kürre	Mühr / mühre	K. 1, B. 7
71	Tonuz/ domuz	hûk	hinzîr	K. 9, B. 1/ K. 16, B. 1
72	Turna	küleng	kürkî	K. 17, B. 3
73	Ügeyik	fâhte	fâhte / yemâme	K. 10, B. 4
74	Ügi	küf	hâme	K. 10, B. 4
75	Üyez	hargez	circîs	K. 16, B. 1
76	Yarasa	şeb-pere	huffâş	K. 17, B. 7
77	Yavru	beçe	---	K. 10, B. 4
78	Yılan	mâr	hayyeh	K. 13, B. 5

2.4.4.3. Bitkiler

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî adlı eserde; ağaç, dal, kök, fidan, kavramları, ağaç çeşitleri, çiçek ve çeşitleri, meyve ve çeşitleri, hububat, bağ, çemen, gül bahçesi, ot ve çeşitleri ile kavramlar sıkça geçmektedir. Kaynak metinde geçen Türkçe ve Farsça bitki

isimleri şerh kısımlarında açıklanmıştır. Farsça kelimelerin hareke kayıtları değerlendirildikten sonra Arapça karşılıkları verilmiştir. Metin, bitki isimleri yönünden zenginlik arz etmektedir. Bitki ve çeşitleri aşağıdaki tablolarda görüleceği üzere üç başlıkta tasnif edilmiştir:

Tablo 10.

Umumî Olarak Ağaç, Çiçek Çeşitleri ve Otlar

No.	Türkçe	Farsça	Arapça	Kıt'a ve Beyit No.
1	Ağaç	dıraht	şecer	K. 27, B. 50
2	Budak	şâh / nihâl	ğusn	K. 27, B. 50 / K. 27, B. 68
3	Çam	gîj	sanevber	K. 25, B. 1
4	Çiçek	şükûfe	zehre	K. 4, B. 4
5	Fesligen	ispirğam	zaymurân	K. 27, B. 82
6	Güneyik	kâsnî	hindibâ	K. 27, B. 22
7	İlgın	gej	tarfâ	K. 27, B. 68
8	Kayın	ğûş	---	K. 25, B. 1
9	Kendir	kenev	kinnab	K. 27, B. 51
10	Kıç (Ot türü)	serm	---	K. 16, B. 8
11	Kök	bîh	şecene	K. 23, B. 2
12	Nesrin	nesterîn	---	K. 27, B. 125
13	Ot	giyâh	kelâ'	K. 15, B. 5
14	Butrak (ot)	dûje	hurşûn	K. 22, B. 1
15	Kimnune (ot)	zîre	kemmûn	K. 21, B. 2
16	Maslık otu	beng	benc	K. 27, B. 14
17	Müşk otu	nâk	misk-i mağşûş	K. 27, B. 111
18	Pamuk	penbe	kutn	K. 27, B. 26
19	Pirebolı	taber-hûn	---	K. 27, B. 56
20	Serv	kenefş	serv	K. 27, B. 50
21	Söğüt	bîd	hılâf	K. 27, B. 68
22	Sünbüle / başak	hûşe	sünbüle	K. 27, B. 38
23	Şam ağacı	merh	---	K. 27, B. 85
24	Yaprak	berg	varak	K. 23, B. 2
25	Yarpuz	pûzîne	fûtunc	K. 27, B. 26

Tablo 11.
Meyve/Sebze ve Çeşitleri

No.	Türkçe	Farsça	Arapça	Kıt'a ve Beyit No.
1	Alıç	ejdif	zu'rûr	K. 27, B. 67
2	Amrud / armut	murûd	kümserâ	K. 17, B. 6
3	Elma	sîb	tüffâh	K. 17, B. 6
4	Erik	âlû	iccâs	K. 17, B. 6
5	Fıstık	piste	habbu sanevber	K. 27, B. 69
6	İğde	sincid	ğubeyrâ	K. 27, B. 69
7	Kabak	kedû	kar'	K. 21, B. 3
8	Karpuz	hinduvâne	bıttîh	K. 27, B. 26
9	Kavun	harbûze	bıttîh	K. 19, B. 9
10	Kıras	gülnâr	karâsiyâ	K. 17, B. 6
11	Koruk	ğûre	hısrem	K. 27, B. 31
12	Koz (ceviz)	gevz	cevz	K. 20, B. 3
13	Kuru üzüm	mevîz	zebîb	K. 20, B. 3
14	Marul	kâhû	hass	K. 27, B. 1
15	Mersin	mûred	---	K. 20, B. 3
16	Nar	enâr	rümmân	K. 17, B. 6
17	Soğan	piyâz	basal	K. 16, B. 8
18	Tağ eriği	nilk	nilk	K. 20, B. 3
19	Üzüm	enkür/ engür	'ineb	K. 17, B. 6
20	Yemiş (meyve)	mîve / bâr	fâkihe / semer	K. 19, B. 9/ K. 23, B. 2
21	Yıyılğaç	destenbû	şemâme	K. 27, B. 136

Tablo 12.
Diğer Nebatlar

No.	Türkçe	Farsça	Arapça	Kıt'a ve Beyit No.
1	Arpa	cev	şa'ir	K. 2, B. 9
2	Bağ ve bostan	pâlîz	fâlîz	K. 21, B. 3
3	Böğrülce	lûbiyâ	lûbiyâ	K. 2, B. 9
4	Buğday	gendüm	hınta / bürr	K. 2, B. 9
5	Haşhaş	kûknâr	hâşhâş	K. 27, B. 93
6	Mercimek	mencû	'ades	K. 16, B. 8
7	Mürdümek	mâş	mec	K. 16, B. 8
8	Susam	Güncid	simsim	K. 27, B. 69
9	Tahıl	ğalle	rey'	K. 11, B. 2
10	Taru / darı	erzen /gâvers	kamh / câvers	K. 2, B. 9 / K. 27, B. 55
11	Tütün	dûd	duhân	K. 1, B. 4

Bunun dışında Bağ ve bostan (pâlîz) [K. 22, B. 6], Nesrîn gülü (nesterîn) [K. 27, B. 125], tarla [K. 21, B. 6] kavramları ele alınmıştır.

2.4.5. Gramer, edebiyat ve belâgat bilgileri

2.4.5.1. Gramer terimleri*

Klasik şerhlerde görülen metodlardan biri de metindeki terimlerin gramer yönünden değerlendirilmesidir. Atfî, *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserinde kelimelerin hareke kayıtlarını verdikten sonra bazı kelime ve cümlelerin gramer özelliklerine değinmiştir. Bu bölümde şerh metninde geçen gramer terimleri alfabetik olarak verilmiştir:

‘**Aded:** Sayı, sayılan şeylerin niceliğini ve sırasını bildiren isim.

* Bu bölümde ele alınan gramer terimleri anlamlandırılırken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: TDV İslam Ansiklopedisi, Ozan Yılmaz (2012), *Gülîstân Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)*, İstanbul, Çamlıca Basım Yayın; Tacettin Uzun (2012), *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*, Konya, Kitap Dünyası Yayınları; M. Nazif Şahinoğlu (1997), *Farsça Grameri, Sarf ve Nahiv*, Kitabevi Yayınları; H. İbrahim Okutan (2013), *Sûdî'nin Bostan Şerhi'nde Geçen Edebî Sanatlar, Gramer Terimleri ve Temel Kavramlar*, EKEV Akademi Dergisi, s. 217-274; Ferit Devellioğlu (1197), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*; Ankara, Aydın Kitabevi; R. Selçuk Uysal (2010), *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lûgati*, İstanbul, Doğu Kitabevi; Muhsin Demirci (2011), *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Şad şād-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve dāl-ı ğayr-i menķūtanüñ sükūnıyla Fārsī’dür. Türkī’de yüz dırlar. Ya’nī yüz ‘adede dinür (K. 8, B. 8).

‘**Atf**’: Bağlaç, atf harflerinden birisi vasıtasıyla kelime ve cümleleri birbirine bağlama.

Lūk dahı zämme-i lām’la mışra’da lūce lafzına ‘atf ile bu ma’nāya delālet ider (K.12, B.12).

‘**Atf-ı tefsîr**’: Bir önceki kelimenin müterâdifi veya eşdeğeri olan kelimenin getirilmesi.

Bī-dest kelimesi lūk kelimesine ‘atf idüp lūk lafzınıñ ‘atf-ı tefsîri olup lūk ve bī-dest luğatları ikisi de elsüz ma’nāsına olup cümle luğatlara muṭābıķ olurdu (K.12, B.12).

‘**Ayn-ı mühmele**’: Mühmel, Arapçada harfin noktasız halini ifade eden bir terim. Noktasız “ayn” harfi.

‘Arabī’de ‘ayn-ı mühmele ve şād-ı mühmelenüñ fetħalarıyla ‘aşab dinür (K.10, B. 2).

Bâ-ı ‘Acem : Farsçada “p” harfi.

Peyğam-ber bâ-ı ‘Acem’üñ fetħasıyla ve yā-ı huṭṭinüñ sükūnıyla ve ğayn-ı mu’ceme-i meftūħa ve mīm-i sākine ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ fetħasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla Fārsī’dür (K.1, B. 2).

Bâ-ı ‘Arab: Arapçada “b” harfi

Gürbe kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyile ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla ve bâ-ı ‘Arabıyye’nüñ fetħasıyla ve hā-ı resmī ile Fārsī’dür (K.2, B.6).

Bâ-ı muvaḥḥade: Arap harflerinden ikincisi olan “b” harfi. Tek noktalı b harfi.

Fārsī’de bâ-ı muvaḥḥade fetħasıyla ve medle ve rā-ı mühmele-i meftūħa ve elif ve nūn’uñ iskānlarıyla bārān dinür (K.1, B. 6).

Bâ-ı te’kîd: Pekiştirme ve kuvvetlendirme edatlarındandır. Klasik Farsçada daha çok mazi gövdesinin başında görülmekle birlikte bazen emir ve istek kiplerinde kullanıldığı da olur.

Git lafzı Türki'dür. Fârsî'de bā-1 te'kiddeden sonra rā-1 mühmelenüñ fethasıyla ve sükün-1 vāv'la bi-rev dirler (K.2, B.1).

Bâb: Konu ve fasıl anlamındadır.

Şol zābiṭa-i icmālidür ki kitābuñ evvelinde yazarlar. Tā kim bāblardan aramağ āsān ola (K. 27, B. 80).

Bedel/ibdâl: Değiştirme, bir harfin yerine başka bir harf getirmeye denir.

Sipîd lafzı bā'dan bedel fā' ile sifîd oğımağ cā'izdür (K. 7, B. 3).

Cârre: Arap gramerinde kelimelerin önüne gelen ve kelimeleri kesreli okutan ön ek.

Ma'lûm ola ki "ez" hemze-i meftûḥa ile ḥarfdür. 'Arabî'de ḥarf-i cārreden ibtidā-1 gāyet için olan "min" ve "an" ma'nāsınadır. Türki'de "den" ile ta'bir olunur (K.2, B. 2).

Cem': Çoğul isim. Sonuna ilavede bulunmak veya yapısında bir değişiklik yapmak suretiyle üç veya daha fazlasının yerine geçen isim.

'Arabî'de ve rā-1 mühmelenüñ fethasıyla ve hā-1 hevvezüñ ve ṭā-1 mühmelenüñ iskānlarıyla reḥṭ dirler ve ḳabīle daḥı dinür. Cem'i ḳabā'il gelür (K.2, B. 5).

Cîm-i 'Acem: Farsçada "ç" harfi.

Çeşm cîm-i 'Acem'üñ fethasıyla şîn-i menḳūṭanuñ ve mîm'üñ iskānlarıyla Fârsî'dür (K.1, B.3).

Cîm-i 'Arab: Arapçada "c" harfi.

Fârsî'de elif-i meftûḥa ve rā-1 mühmele ve cîm-i 'Arabî'nüñ iskānları ile erc dirler imiş (K. 27, B. 67).

Dâd-1 menkûta / dâd-1 mu'ceme: Menkûta ve mu'cem kelimeleri nokta koyma anlamına gelir. Arap alfabesindeki şekil bakımından benzer harfleri birbirinden ayırt etmek üzere nokta konulur. Noktalı "dâd" harfi.

'Arabî'de dâd-1 menḳūṭanuñ kesresiyle ve sükün-1 fā ve dāl-1 mühmelenüñ fethasıyla ve kesresiyle daḥı cā'izdür. Dîfde' / dîfdi' dinür (K. 2/ B. 3).

'Arabî'de dâd-1 mu'cemenüñ fethasıyla ve bā-1 muvaḥḥade ve 'ayn-1 mühmelenüñ iskānlarıyla ḳab' dinür (K. 20, B.4).

Dâl-ı mühmele / dâl-ı gayr-i menkûâtâ: “İhmal edilmiş, boşlanmış, başı boş bırakılmış” anlamındaki mühmel, alfabedeki noktasız harfleri ifade etmek için kullanılır.

Fetha ile dahı mervîdür ve sükûn-ı dâl-ı mühmele ile İzed dinür ism-i zâtdur (K.1, B.1).

Merdüm mîm-i meftûha ve rā-ı mühmelenüñ sükûnı ve dâl-ı gayr-i menkûtanuñ zammesiyile Fârsî'dür (K. 9, B. 9).

Du'â: Emir kipinin olumlu ve olumsuz kullanımı.

Emr-i gâ'ibden du'â murâd ola, hâl böyledür ve dârâd ve buvâd gibi (K.1, B.4).

Edât: Sözü birleştirmek için kullanılan veya nahivle ilgili belirli bir görevi yerine getiren lâfızdır. Her harf edattır ancak her edat harf değildir.

Ma'lûm ola ki mî mîm-i meksûre ve yâ-ı huṭṭî ile ef'âl-ı şelâseye maḥşûş bir edâtdur (K.1, b. 10).

Edât-ı cem': Çokluk eki, çokluk edatı.

Nâ-dân bilmeze dirler cāhil ma'nāsına. Āḥirinde olan elif ile nûn edât-ı cem'dür ki kâ'ide-i Fûrs üzere zevi'l-ucûlda elif ve nûn'la cem' iderler. Bilmezler dimekdür (K.6, B.7).

Edât-ı fâ'il: Etken sıfat-fiil eki. Sonuna geldiği kelimeyi işi yapan hükmüne getirir, bu kelimeye özne görevi yükler.

İsteyücü Türkî'dür. Ya'nî bir nesne isteyüp taleb idene dirler. Fârsî'de zamm-ı hâ-ı mu'ceme ile ve vāv-ı sâkine-i aşliyye ve zâ-ı 'Arabî'nüñ fethasıyla ve hâ-ı 'alâmetle hūzeger dirler. Āḥirinde ger kâf-ı 'Acem'üñ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükûnıyla edât-ı fâ'ıldür. 'Arabî'de sâ'il ve ṭālib dirler (K. 27, B. 94).

Edât-ı haber: Ek fiil, bildirme eki. Farsçada bildirme eki “est” yapısıyla meydana gelir.

Ma'lûm ola ki lafz-ı “est” edât-ı haberdür. Eger muttaşıl olduğu kelimenüñ āḥiri müteḥarrik olursa elif sâbit olur. Ḥatda ve telaffuzda lâzım degül ve eger sâkine olursa elif'üñ ḥazfı vâcib olur. Hem ḥatda hem telaffuzda bunda böyle olduğu gibi (K. 27, B. 24).

Edât-ı icâb: Olumlama edatı.

Ārī elif-i memdūde ve rā-ı mühmelenūñ kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyye sükūniyla Fārsī'dür. Türkī'de evet ve belī dinür. Edāt-ı icābdur. 'Arabī'de ne'am gibi (K. 27, B. 24).

Edāt-ı istifhām: Soru sormaya yarayan isim ve harfler.

Ba' zı **edāt-ı istifhām** ile daḡı faşl olmuştur. Mī-çi-gūyī gibi ve mef'ül ile daḡı faşl olmuştur (K.1, B.10).

Çi cīm-i 'Acem'ün kesresiyle ve hā-ı 'alāmetledür. Telaffuz olunmaz **edāt-ı istifhām**dur. Gayr-i zevī'l- 'uḡūlda müsta'meldür. Türkī'de ne dimekdür. 'Arabī'de mā dinür (K.2, B.1).

Edāt-ı mevsül: Bağlama edatı.

*Ān-kes Fārsī'dür. Türkī'de ol kimse dimekdür. 'Arabī'de mīm-i meftūḡa ile men ma'nāsınadur ki **edāt-ı mevsüldendür** (K.7, B.9).*

Edāt-ı mukārenet: Birliktelik ifade eden ek, önek.

*Hem fetḡa ile zebān-ı Fārsī'de iki ma'nāya müsta'meldür. Evvelā **edāt-ı muḡārenetdür**. İki nesnenūñ biri biriyle muḡāreneti ve mürāfaḡati maḡallinde irād olunur. Meşelā hem-ḡāne ve hem-ser ve hem-rāḡ dirler (K. 3, B. 1).*

Edāt-ı nehy: Olumsuz emir eki.

'Arabī'de nūn-ı mü'ekked gibi mī-zen ve mī-bi-zen ve mī-bi-zened ve mī-ne-zened gibi bā-ı faşīḡa ile **edāt-ı nehy** mī üzerine müteḡaddem olmaz. Türkī'de muḡābili ḡıl kelimesidür. Ve ba' zı kelimeler ile kāf'ı ḡayna tebdil idüp "ḡıl" dinür. İtgil ve itmegil ve urḡıl ve urmaḡıl gibi (K.1, B. 10).

Edāt-ı nisbet: "-lı, -li, -lu, -lü" gibi sahiplik edatı.

*Berz toḡm ma'nāsınadur ve **ger** lafzı kāf-ı Pārsī ile **edāt-ı nisbetdür**. Ne kelimeye lāḡıḡ olursa ekşer şan'at ma'nāsın ifade ider. Āhenger ve zerger ve keşşer gibi berzger daḡı böyledür (K. 3, B. 5).*

Edāt-ı selb /edāt-ı nefy: Olumsuzluk eki.

Nā-dān bunda Türkī maḡāmında ta'bir olunmuş ammā aşlı Fārsī'dür. Nā-dān nā ile dān'dan mürekkebdür. Nā **edāt-ı selbdür** (K.27, B. 86).

Lāf urup söz çeyneme 'ibāreti Türkī'dür. Fārsī'de mīm-i meftūḡa ve lām zammıyla ve nūn'ūñ ve dāl-ı mühmelenūñ iskānlarıyla me-lünd dirler. Evvelinde olan mīm-i meftūḡa **edāt-ı nefydür** (K.27, B. 87).

Edāt-ı tafđil: Üstünlük, yüceltme bildiren edat.

Serdter kelimesininūñ āḡirinde olan ter lafzı tā-ı ḡaraşetūñ fetḡasıyla ve rā-ı mühmelenūñ sükūniyla Fārsī'de **edāt-ı tafđildür**. Türkī'de "rak" demekle ta'bir olunur. 'Arabī'de

kelime evvelinde elif-i meftûha bundan ‘alâmetdür. Meşelâ Fârsî’de serdter dirler. Türkî’de şovuğrağ ma‘ nâsınadır. ‘Arabî’de ebred dinür (K.9, B. 9).

Edât-ı tahsîs: İsmın belirtme hâli eki. Farsçada “râ” edatı bu görevdedir.

Fârsî’de hod-râ dirler. Hod hâ-ı mu‘cemenüñ zammesiyile ve vâv-ı resmiyle ve dâl-ı mühmelenüñ sükûniyla kendü dimekdür. Râ kelimesi edât-ı tahşîşdür. Kendüni demek olur (K.6, B. 7).

Edât-ı ta’lîl: Sebebiyet, şart bildiren edat.

Eger elif ve kâf-ı ‘Acem’üñ fetğalarıyla ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla Fârsî’dür. Türkî’de dağı eger dinür. Edât-ı ta’lîldür. ‘Arabî’de lâm-ı meftûha ve vâv-ı sâkine ile lev ma‘ nâsınadır (K. 24, B. 8).

Edât-ı temennî: İstek ve dilek bildiren edat. Herhangi bir dileği, ekseriya dua makamında, temenni etmeyi bildiren edattır.

Keşke iki bile kâf-ı ‘Arabî’nüñ fetğalarıyla Türkî’dür. Edât-ı temennîdür. Ya‘nî n’olaydı didükleri edâdur. Fârsî’de kâf-ı ‘Arabî’nüñ fetğasıyla medd-i elif ve şîn-i mu‘ceme-i sâkine ile kâş dirler. ‘Arabî’de leyte ma‘ nâsınadır (K.3, B. 8).

Edât-ı teşbîh: Benzetme edatı. Türkçedeki benzetme edatları “gibi, işte, sanki” iken Arapçadaki benzetme edatı kelime başına gelen kâf (ke) harfidir. Bu edatın metin içerisinde rastlanan Farsça örnekleri çü, çün, çünân, hem-çü gibi kelimelerdir.

Çü lafzı çün lafzından muğaffedür. **Edât-ı teşbîhdür.** Türkî’de gibi dinür. Ve “cileyin” cîm-i meksûre ile ve lâm-ı meftûha ile dağı dinür. Meşelâ ba‘z elfâzla terkîb olup “leyin” dağı dirler. Cîmsüz ya‘nî sencileyin ve senleyin sen gibi diyecek yirde ve buncılayın ve bunuñ gibi diyecek yirde ve ancılayın ve anuñ gibi diyecek yirde Türkî’de bu edâlar keşîrî’l-vuğû‘dur. Meşelâ bir nesne’i bir nesneye beñzediyecek Fârsî’de hem-çün dirler ve hağf-ı nün’la hem-çü dağı dinür. Mısrâ‘da böyle vâkı‘ olduğu gibi ya‘nî Türkî’de güneşe beñzer diyecek yirde güneş gibi dirler. Fârsî’de hem-çü âfitâb dirler. ‘Arabî’de ke‘ş-şems dirler mişlü’ş-şems dağı dinür (K. 2, B. 11).

Edât-ı zarf: İsmın bulunma hâli.

Der-tu Fârsî’dür. Der dâl-ı mühmelenüñ fetğıyle ve râ-ı ğayr-i menğûtanuñ sükûniyla edât-ı zarfdur (K.14, B.7).

Ef’âl: Fiiller, işler, oluşlar.

Bî esmâya mağşüşdur, ef’âla dâğil olmaz. Nitekim muğâbili olan bâ ki ‘Arabî’de ma‘a ma‘ nâsınadır böyledür (K. 1, B. 8).

Elif-i memdûde: Uzatılmış elif.

Māst mīm-i meftūha ve elif-i memdüde ve sîn-i mühmele ve tā-ı karşıetün iskânları ile Fārsî'dür. Türkî'de yoğurd dirler ki südden hâşıl olur (K.2, B. 8).

Emir: Kendisiyle muhatabdan, gelecekteki bir hal veya işin yapılması istenen sığa.

Ĥab epsem ma'nāsınadır. Kon kerden'den emirdür ol dimekdür. Bi-ĥasebi't-terkīb ma'nāsı epsem ol dimekdür. 'Arabî'de üsküt gibi (K. 27, B. 77).

Emr-i gâ'ib: III.tekil şahıs emir.

Büved muzâri' ile emr-i gâ'ib beyninde müşterekdendir. Niteki cemî' şığa-i muzâri'-i gâ'ib böyledür. Emr-i gâ'ibden du'ā murād ola ĥâl böyledür ve dārād ve buvād gibi (K. 1, B. 4).

Emr-i hâzır: II.tekil şahıs emir. Muhatap fiilin emir yapılması.

Sitān sîn-i mühmelenün kesresiyile sitānden'den müştakdur. Emr-i hâzırdur. Türkî'de elif-i memdüde ile al dimekdür. Bir nesne'î almağa emr itmekdür. 'Arabî'de ĥā-ı mu'cemenün zammesiyile ve zāl-ı sākine ile ĥüz dirler (K. 4, B. 8).

Fi'l-i emr: Emir fiili.

Zedāy zedūden'den fi'l-i emrdür zā'il eyle dimekdür (K. 1, B. 10).

Fi'l-i emr-i müfred-i muhâtab: II. Teklik şahıs emir eki almış fiil.

Der-yāb Fārsî'dür fi'l-i emr-i müfred-i muhâtabdur (K. 19, B. 6).

Fi'l-i mâzî: Geçmiş zaman fiili.

Geşt kâf-ı 'Acem'ün fethasıyla ve sîn-i mu'cemenün ve tā-ı karşıetün iskânlarıyla Fārsî'dür. Geştenden fi'l-i mâzîdür şayrūret içündür. Türkî'de oldı dimekdür (K. 26, B. 1).

Fi'l-i mâzî-i nâkıs: Yardımcı fiil. Her kipte çekimlenmeyen mazi fiil. Cevher fiili, -imek fiili.

Büden'den şığa-i mâzî-i müfreddür. Keynünet ma'nāsını ifade eder. Türkî'de "idi" dimekdür ki muqâbili yokdur ancak mâzîsi ne idi ile ta'bîr olunur. ve bâkî müşteĥâtına olmağ maddesinden ta'bîr olunur. Vāv'ı ĥazf olup buden daĥı dinür ve 'Arabî'de kâne gibi. Fi'l-i mâzî-i nâkıs (K. 1, B. 4).

Fi'l-i muzâri': Arapçada şimdiki zaman, geniş zaman ve yakın gelecek zamanı ifade den fiil.

Fârsî'de bâ-ı te'kidden sonra lâm'ün fethasıyla ve gayn-ı mu'cemenün sükûniyle ve zâ-ı mu'cemenün fethasıyla ve dâl-ı mühmele-i sâkine ile bi-lağzed dirler. Lağziden'den müştak fi'l-i muzâri'dür (K.5, B. 2).

Fi'l-i muzâri'-i gâ'ib: Muzâri fiil çekiminde üçüncü şahıs.

Büved muzâri' ile emr-i gâ'ib beyninde müsterekdendir. Niteki cemî' şığa-i muzâri'-i gâ'ib böyledür (K. 1, B. 4).

Fi'l-i muzâri' nefis-i mütekellim-i vahde: I. teklik şahıs geniş zaman fiili.

Bi-güyem fi'l-i muzâri'den nefis-i mütekellim-i vahdedür (K. 25, B. 11).

Fi'l-i muzâri'-i nefis-i mütekellim-i ma'a'l-gayr: I. çokluk şahıs geniş zaman fiili.

Tüzîm tâ-ı karşıetün zammesıyla ve vâv-ı sâkine ve zâ-ı 'Arabiyye'nün kesresiyle ve yâ-ı huṭṭînün ve mîm'ün iskânlarıyla Fârsî'dür. Tüziden'den **fi'l-i muzâri'-i nefis-i mütekellim-i ma'a'l-gayr** şığasıdır. Aşlında irdüelim ve cem' idelim dimekdür ammâ bunda döşeyelüm dimişdür (K. 27, B. 113).

Fi'l-i müstakbel: Gelecek zaman fiili.

Âyed elif-i memdüde ile ve yâ-ı huṭṭînün fethi ve dâl-ı mühmelenün sükûniyle âyiden'den fi'l-i müstakbeldür (K. 13, B. 6).

Gayn-ı menkûta /gayn-ı mu'ceme: Noktalı "gayn" harfine verilen ad.

Zegan zâ-ı 'Arabiyye'nün ve **gayn-ı menkûta**nuñ fethalarıyla ve nûn-ı sâkine ile Fârsî'dür (K. 4, B. 1).

Tiğ daḥı tâ-ı karşıet ve yâ-ı müşennât-ı taḥtiyye ve **gayn-ı mu'ceme** ile kesre-i vâhîde ile Fârsî'dür (K. 5, B. 5).

Hâ-ı asliyye: Yazılan he.

*Bih bâ-ı 'Arabiyye'nün kesresiyle ve **hâ-ı asliyye** ile Fârsî'dür (K.4, B.8).*

Hâ-ı gayr-i melfûz: Telaffuz olunmayan, bir kelimenin içinde bulunup da okunmayan "hâ" harfi.

*Nâfe nûn-ı meftûḥa ve elif-i memdüde ve fâ'nuñ fethiyle ve **hâ-ı gayr-i melfûza** ile Fârsî'dür (K. 6, B. 1).*

Hâ-ı hevvez: Ebced kelimelerinden biri olan "hevvez" in hâ'sı.

*Fârsî'de **hâ-ı hevvezün** fethiyle ve sîn-i mühmelenün sükûniyle ve tâ-ı karşıetün kesresiyle ve yâ-ı huṭṭî ile hestî dirler (K.27, B.59).*

Hâ-ı huttî: Ebced kelimelerinden biri olan “huttî”nin ilk harfini oluşturan noktasız “ha” harfi.

‘Arabî’de **hâ-ı hutî**nün fethasıyla ve **tâ-ı mühmele** ile **haṭab** dirler (K.18, B.3).

Hâ-ı mühmele: Noktasız “hâ” harfi.

‘Arabî’de **zamm-ı şād-ı mühmele** ile ve **sükün-ı bā-ı Arabî** ile ve **hâ-ı mühmele** ile **şubḥ** dirler (K. 2, B. 7).

Hâ-ı melfûz: Telaffuz olunmuş, okunmuş, söylenmiş, söylenilen “hâ” harfi.

Fârsî’de kâf-ı Arabî’nün zammesiyle ve **tâ-ı karşıtüñ fethiyle** ve **vāv’un sükünüyla** ve **hâ-ı melfûza** ile **kūteh** dirler (K. 16, B. 4).

Hâ-ı mu’ceme: Noktalı “ha” harfi.

‘Arabî’de **hâ-ı mu’cemenün** fethasıyla ve **dāl-ı mühmelenün teşdidiyle** **ḥadd ma’nāsınadur** (K.1, B.3).

Hâ-ı resmî: Farsçada sonu “he” harfiyle isimlere “elif, nûn, ye” harfleri dahil olduğunda bu harf kâf-ı Acemî’ye dönüşür.

Gūşe kâf-ı Acem’ün zammesiyle ve **sükün-ı vāv ile** ve **şîn-i mu’cemenün fethasıyla** ve **hâ-ı resmî** ile **Fârsî’dür** (K.2, B. 4).

Hâ-ı te’nîs: Müenneslik alameti ilâve edilerek, müzekkerin müennese çevrilmesi.

Meşelâ atuñ ve eşegün ve sâ’ir merküb olan ḥayvân yavrusı erkeğine ve dişisine ıtlâk olunur. Ammâ ‘Arabî’de fark olunur erkeğine mîm-i maẓmûme ve hâ-ı hevvez ve rā-ı mühmelenün iskânlarıyla mühr dirler ve dişisine âḫirinde **hâ-ı te’nîs** ile mühre dirler (K. 1, B. 7).

Haber: İsim cümlelerinde mübteda (özne) ile birlikte cümlenin çatısını oluşturan ana öge, yüklem.

Sîn-i mühmele ve **tâ-ı karşıet haber** için olan “est” lafzından muḥaffedür (K. 27, B. 24).

Harf-i nidâ: Seslenme edatı.

İy lafzı ki **şadr-ı mışrâ’-ı evvelde vâki’** olmuşdur. Hemze-i meksûre ile **Fârsî’de harf-i nidâ** içündür. **Türki’de daḫı iy** dirler ki **mışrâ’-ı şânînün ibtidâsında vâki’** olmuşdur. ‘Arabî’de **medle yâ** dirler ki **iy lafzınuñ maḳlûbıdur** (K. 5, B. 7).

Harf-i nisbet: Eklendiği kelimeye mensûbiyet manası katan nispet eki.

Dîdebân dâl-ı mühmelenüñ kesresiyle ve yâ-ı müşennât-ı tahtaniyyenüñ sükunıyla ve ikinci dâl-ı mühmelenüñ fethiyle ve hâ-ı ‘alâmetle Fârsî’dür. Göz ma‘nâsınadır. Âhîrinde bâ-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle ve medle ve nûn-ı sâkine ile bân lafzı **ḥarf-i nisbet**dür. Türkî’de gözci ma‘nâsınadır (K. 27, B. 11).

Harf-i râbit: İki öğeyi birbirine bağlamada kullanılan “ki” edatı.

*Ki kâf-ı ‘Arabî’nüñ kesresiyle ve hâ-ı ‘alâmetle **ḥarf-i râbit**dür. Türkî’de ve Fârsî’de böyledür (K. 10, B. 6).*

Harf-i selb /harf-i nefy: Önüne geldiği kelimeye olumsuzluk anlamı katan ön ek.

Meze taḥlî ma‘nâsınadır, terkîb ile bir isim olmuştur. Bî-meze daḥî bî ile mezeden terkîb olunmuştur. Bî **ḥarf-i selb**dür (K.27, B. 37).

Mî-be-tâbed ve mî-be-bâyed gibi ve muzâri‘ menfî olursa ekşer **ḥarf-i nefy** taḥaddüm ider ve te’ḥîri daḥî câ’izdür (K. 1, B. 10).

Harf-i şart: Şart bildiren harf.

*Fârsî’de ger şinâsî dirler. Ger lafzı egerden muḥaffef **ḥarf-i şart**dür (K.8, B. 9).*

*‘Arabî’de fetḥa-i lām ile lev ma‘nâsınadır ve kesre ile in daḥî bu ma‘nâyadır. Ya‘nî ‘Arabî’de **ḥarf-i şart**dür (K.8, B. 9).*

Harf-i te’kîd: Kuvvetlendirme, pekiştirme harfi.

*Fârsî’de bi-şumâr dirler. Şîn-i mu‘cemenüñ zammesiyle şumârîden’den emr-i ḥâzîrdür. Bâ **ḥarf-i te’kîd** (K.8, B. 8).*

Hazf: İfadede ek, kelime, kelime grubu veya cümle çıkarma.

*Mâh lafzınıñ taḥfîfen elifi **ḥazf**olnup meh daḥî dirler (K.1, B.6).*

Hemze: Yarı vokal. Elif’in harekeli şekline hemze denir.

*Fârsî’de **hemze-i meftûḥadan** soñra râ-ı mühmelenüñ sükunıyla ve zâ-ı ‘Acem’üñ fetḥasıyla ve nûn’uñ ve kâf-ı ‘Acem’üñ iskânlarıyla Erjeng dirler (K. 17, B. 2).*

Hikâyet-i hâl-i mâzî: Şimdiki ve geniş zamanın hikâyesi.

*Mî-çi-güyî gibi ve mef’ül ile daḥî faşl olmuştur ki mî-ḥâr püşed be-câ-yı ḥarîr ve mâzî üzerine daḥî dâḥîl olursa **hikâyet-i hâl-i mâzî** için olur ve bâ-ı faşîḥadan tecerrüdi vâcibdür (K. 1, B. 10).*

Hurûf-ı cârre / harf-i cârre: Arapçada ön ek olan cer harfleri.

‘Arabî’de **hurûf-ı cārreden** olan *mīm-i meksûre* ile *ibtidâ’-ı gâyet* için gelür. *Min ma‘nâsinadur* (K.4, B.8).

Hurûf-ı şefe: Dudak harfleri.

*Ma‘lûm ola ola ki harf-i bâ fî‘l-i müstağbeldür. Ğayrisine ulaşıcak te’kîd için olur ve eger bâ’nuñ mâ-ba‘di **hurûf-ı şefeden** olursa ol vaqt be-her-ħal maẓmûm olur* (K.3, B.4).

Hurûf-ı teheccî / harf-i teheccî: Alfabe harfleri.

*Fârsî’de rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve hā-ı hevvezüñ sükûniyla ve nûn-ı maẓmûme ve mīm-i meftûhadan soñra elif āħir-i **hurûf-ı teheccî** olan yā’nuñ iskânlarıyla reh-nümây dinür* (K.1, B. 1).

İ‘câm: Yazıyı, harfleri noktalama ve yazıya nokta koyma.

*Tâb **İ‘câm** ve ħarekât-ı sâbık ile Fârsî’dür* (K. 27, B. 78).

İntihâ-yı gâyet: Eklendiği kelimeye “...e kadar, ...e dek, değin” anlamı katan ön ek.

*Ma‘lûm ola ki tâ-be-kücâ lafzınuñ evvelinde olan tâ kelimesi **intihâ-yı gâyet** içündür. ‘Arabî’de ilâ ma‘nâsinadur. Türkî’de dek ile ta‘bîr olınur bir edâtdur* (K. 18, B. 6).

İsm-i cins/ism-i ‘âm: Cins isim.

*Ķuş lafzı Türkî’dür, **ism-i cins**dür. Cümle Ķuşlara iħlâğ olunur. Fârsî’de zamme-i mīm’le ve rā-ı mühmelenüñ ve ğayn-ı mu‘cemenüñ iskânlarıyla mürğ dinür* (K. 10, B. 4).

*Erik Türkî’dür. Bu daħı bir mîvedür ki envâ‘ına şâmil **ism-i ‘âmdur*** (K. 17, B. 6).

İsm-i fâ’il: Fiili (iş) yapanı gösteren isim (sıfat)’dir.

*Ķîr kâf-ı ‘Acem’üñ kesresiyle giriftenden müştak **ism-i fâ’ildür*** (K. 5, B. 7).

İsm-i işâret: İşaret zamiri.

*Īn elif-i meksûre ile Fârsî’de Ķarîbe mevzû‘ **ism-i işâret**dür. ‘Arabî’de hâzâ ma‘nasınadur* (K. 1, B. 10).

Esmâ-ı işâret ise işaret isimleri anlamına gelir.

Ol kelimesi Türkî'dür. Fârsî'de elif-i memdüde ile ân dinür. 'Arabî'de huve ma'nâsınadır. Esmâ-ı işâretdür ba'ide (K.10, B. 6).

İsm-i masdar: Masdar ismi. Fiilin zaman ve şahıs belirtmeden oluş ve kılış anlatan isim şekli.

Būs bā-ı 'Arabî'nüñ zammesiyile Fârsî'dür. Būsiden'den ism-i maşardur. Türkî'de öpüş dirler ya'nî öpmek dirler (K. 6, B. 4).

İsm-i mef'ûl: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili.

Egilüp tolaşmış olsa 'ibâreti Türkî'dür. Fârsî'de feth-i cîm-i 'Arabî'le ve fâ-ı sâkine ve tâ-ı kâraşetüñ fethasıyla ve hâ-ı 'alâmetle ceftedirler. Ceften'den ism-i mef'ûldür (K. 27, B. 81).

İsm-i mekân/ism-i mevzi': Yer adı yapan son ek.

Ma'lûm ola ki sitân edât-ı ism-i mekândur. İsmüñ âhîrine lâhık olur (K. 27, B. 63).

Nâve her nesnenüñ içi oyulmuş ola. İsm-i 'âmdur, dâñ edat-ı ism-i mevzi'dür. İsmüñ âhîrine lâhık olup ol ismüñ mağalline delâlet ider. Kâlemdân ve câmdân ve şem'dân gibi (K. 2, B. 10).

İsm-i vâhid: İki kelimededen oluşan tek isim.

Bâd-zen bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla ve elif ve dâl-ı mühmelenüñ iskânı ve zâ-ı 'Arab'üñ fethiyle ve nûn-ı sâkine ile Fârsî'dür. Bu daḥı iki kelimededen mürekkeb ism-i vâhiddür (K. 27, B. 37).

İstidrâk: Önceden söylenen sözden doğan zan ve şüpheyi gidermek.

Velî lafzı istidrâk içündür. Velâkin lafzından taḥfîf olınmışdur (K. 17, B. 3).

İstifhâm-ı ezmine: Zamanla ilgili bir şeyin sorulmasıdır.

Türkî'de mışra'-ı şânînüñ evvelinde olan niçe lafzıdır. İstifhâm-ı ezmine için vaz' olınan edâtdur (K. 18, B. 6).

İstifhâm-ı inkârî: Vaki olmayan ve olması mümkün olmayan bir şeyin sorulmasıdır ki, bu tür soru olumsuzluk ihtivâ eder. Çünkü bundaki soru edatı, mana yönünden olumsuzluk edatı gibidir.

Fārsī’de elif-i mazmūme ile u-rā çı dinür. Bunda dağı çı lafzı istifhām-ı inkārī vākī’ olmışdur nisbet gibi (K. 23, B. 6).

İstmrâr: Süreklilik

Tetimme ma’lūm ola ki mī üzerine hā-ı ittişāliyye mezīd olunursa fi’lūñ hudūşında ittişāl ve istmrâr ifāde ider (K. 1, B. 10).

İşbâ’: Vezin ve kafiye zaruretinden dolayı kelimeye bir harf ziyade etmeye denir.

Çün cīm-i ‘Acem’ün zammıyla ve işbâ’-ı vāv ve imāle ile Fārsī’dür (K. 2, B. 1).

İzāfet: İki ismin birbirine nisbet edilmesi (isim tamlaması).

Zirā ber-bağ “ber” ile “bağ”dan mürekkebdür. Ber, göğüs ma’ nāsına ve bağ kaz kuşına dirler. Bi-ḥasebi’t-terkīb kaz göğsi dimekdür. Aña müşābih olmağla tesmīye olındı. Aşlı kesr-i rā-ı mühmele ile ya’ nī izāfet ile taḥfif kaşd itmekle teskīn-i rā olındı (K. 1, B. 9).

Kâf-ı ‘Acem /kâf-ı Pârs: “g” sesi veren Acem “kef”i.

Fārsī’de kâf-ı ‘Acem’ün kesriyle ve rā-ı mühmelenün fethiyle ve elif ve nūn ile girān dinür (K. 19, B. 14).

Fārsī’de kâf-ı Pârs’uñ ve rā-ı mühmelenün kesreleriyle girībān dinür (K. 19, B. 18).

Kâf-ı ‘Arab: Arapçada “kâf” harfi.

Keftār kâf-ı ‘Arabī’ñ fethiyle ve fā-ı sākine ve ḥurūf-ı teheccīnün üçüncü harfi olan tā’nuñ fethasıyla Fārsī’dür (K. 20, B.4).

Kâf-ı taşgîr: Farsçada kullanılan küçültme eki.

Kenīzek kelimesinün āhirinde olan kâf-ı taşgîrdür (K. 5, B. 1).

Kalb: Gramerde, bir kelimedeki bazı harflerin yer değıştirmesi hadisesi.

‘Arabī’de vāhid dinür. Cem’i āḥād gelür, aşlı vāhid idi. Vāv’ı hemzeye kalb idüp aḥad dağı dirler (K. 8, B. 6).

Karīne: Maksadı gösteren belirti, bağlam, ipucu.

Haḳīkati bu kim ḥarūn lafzı yavuz ata şıfat olur ammā bu karīne ile tünd ve yavuz kelimeleri dağı yavuz at irādesiyle irād olunduğı pūşide degüldür. Velākin tünd ile yavuz kelimelerinde bu delālet yoğdur (K. 27, B. 87).

Kayd: İki gramer unsurunu birbirine bağlama. Cümle içerisinde herhangi bir kelimenin cümledeki başka bir ögeye bağlı olması durumu.

Meşelâ sen lafzı Türki'dür. Fârsî'de tâ-ı karşıetüñ zammesiyile ve vâv-ı gayr-i melfûza ile tu dirler ki şadr-ı mışrâ'-ı şâninüñ evveline kayd olunmuşdur. 'Arabî'de ente ma'nâsinadur (K. 11, B. 4).

Lâzım: Geçişsiz fiil demektir. Nesne alan fiillere de **müteaddî** (geçişli fiil) denir.

Meşelâ âteş yanmasına dirler. Lâzım ve müte'addî dahı isti'mâl olunur. Meşelâ göyünmek ve göyündürmek (K. 9, B. 6).

Lafz: Kelime, söz.

Ammâ Türki'de çekiç lafzı 'umüm üzeredir. Büyüğüne ve küçüğüne ıtlâk olunur (K. 19, B. 2).

Lugat-ı müstereke: Bir kelimenin farklı dil ya da dillerde aynı anlamda kullanılması.

Rebâb rā-ı mühmelenüñ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla Fârsî'dür. Rebābuñ aşlı 'Arabî'dür lugat-ı müsterekedür (K. 1, B. 9).

Mâ-ba'd: Bir kelimenin sonrasındaki kelime ya da kelime grubu.

Bā-ı muvaḥḥade maşâdir-ı evveline dâhil olursa mâ-ba'dinüñ hareketine tâbi' olur (K. 24, B. 2).

Ma'nâ-yı lâzıme: Gerekli, gerektiren mana.

Tîzî konedüñ ma'nâ-yı luğavîsi tîzlik ider dimekdür. Ammâ bunda kaçımānuñ ma'nâ-yı lâzimesi olan kaçımāḳ ile tefsîr olunmuşdur (K. 6, B. 2).

Masâdır: Masdarın çoğulu.

Bā-ı muvaḥḥade maşâdir-ı evveline dâhil olursa mâ-ba'dinüñ hareketine tâbi' olur (K. 24, B. 2).

Masdar: Şahıs, zaman ve kip söz konusu olmaksızın oluşu, kılışı, durumu ve işi yapmayı adlandırmak için kullanılan kelimelerdir.

Nihāden nūn-ı meksūre ve hā-ı hevvezūn fetḥasıyla ve elif ileve dāl-ı mühmelenūñ fetḥasıyla ve nūn-ı sākine ile Fārsi'dür. Türki'de komaḳ ma' nāsına maşdardur (K. 27, B. 50).

Med: Elif şeklindeki hemzeden sonra elifin hat olarak hazfedilmesi, uzatılması.

Kürek Türki'dür ki anuñla od ıarışdırurlar bir āletdür. Fārsi'de bā-ı 'Acem'ūñ fetḥasıyla ve medle elif'den şoñra rā-ı mühmelenūñ zammıyla ve vāv-ı sākine ile pāru dirler (K. 17, B. 1).

Mensûb: Ait olma durumu.

Cümle kevākibūñ ekberi ve a'zamıdur ki neyyir-i a'zam dirler. Mü'ennesdür tabi' atı ḥār u yābisdür. İklīm-i rābi' buña mensûbdur (K. 1, B. 6).

Mevsûf: Na't (sıfat)'la nitelenen isim.

Fārsi'de zā-ı 'Arabi'nūñ zammesiyle ve fā'nuñ sükūnıyla züft dirler. 'Arabi'de daḫı bu luḡat bu şıfatla mevşûf olana baḫil dirler ve şıfatına baḫl dirler (K. 20, B. 2).

Muzâf: İsim tamlamalarında "tamlananın" adı.

Fārsi'de zen-peder dirler. Bu daḫı aşlında peder-i zen'dür. Zen-pedere muzâfdur (K. 27, B. 2).

Muzâfun ileyh: İsim tamlamalarında "tamlayanın" adı.

Ḳaynana Türki'dür. Ma'nā-yı terkibi kişinūñ 'avratınuñ anası dimekdür. Fārsi'de zen-māderi dinür. Aşlında māder-i zen'den muzâfun ileyhi muzâf üzerine taḳdīm olıduḡı vezn içündür (K. 27, B. 2).

Mü'ennes: Dişiyel delâlet eder. Müzekkerin zıddı, dişil.

Biri felek-i rābi'dür. Sa'd-ı aşgardur. Cümle kevākibūñ ekberi ve a'zamıdur ki neyyir-i a'zam dirler. Mü'ennesdür tabi' atı ḥār u yābisdür (K. 1, B. 6).

Mübâlaḡa: Abartma sigası.

Ġaltān ḡaltiden'den mübâlaḡa ile ism-i fā'ıldür. Ziyāde yuvalanıı dimek olur (K.19, B. 15).

Mürekkeb: Birleşik kelime.

Pā-bürehne pā ile bürehne'den mürekkebdür (K. 27, B. 53).

Müşedded: Şeddelenmiş harf, ikiz ünsüz.

‘Arabî’de tā-ı huṭṭî ile fethasıyla ve yā-ı müşeddede ile ṭayy ma‘nāsınadır (K. 9, B. 1).

Müzekker: Eril, kelimeyi gösteren isim, zamir, sıfat, fiil.

Türkî’de kimse dimekdür. ‘Arabî’de ‘amm için vaż’ olunan aḥad ma‘nāsınadır ki bunuñ müzekkeri ve mü’enneşi berāberdür (K. 2, B. 11).

Na’t/sıfat: Sıfatlar, vasıflar. Bir kimse veya şeyin sâhip olduğu nitelik, ona âit olan özellik.

Her birinüñ ismidür. Dāduñ na’tı dādār gibi gelür ki Türkî’de ‘ādil dinür. Aşlında ‘ādil ‘Arabî’dür ki ‘adl kelimesinüñ na’tıdur (K. 12, B. 7).

‘Arabî’de daḥı hırş dinür. Türkî’de ve Fārsî’de ve ‘Arabî’de müşterek lügatdur. İnsāna şıfāt olur (K. 16. B. 10).

Nefs-i kelime: Kelimenin kök seslerinden her biri.

(Bü-ber) Bunda olduğu gibi ve bā-ı şānî ki nefs-i kelimedendür meftūḥadur ve rā-ı mühmele-i sākinedür. Türkî’de ilet dimekdür. Burden’dan emirdür (K. 6, B. 6).

Nefy-i muayyen: Belli, açık olan olumsuzluk.

Bî bā-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle nefy-i mu‘ayyene delālet ider bir kelimedür ki Türkî’de “süz” ve ‘Arabî’de ba’z mevādda ve andan “bi-dün” ile ve ba’z āḥerinde “bilā” ile ta‘bîr olup ve gāh ikisi de mümkündür (K. 1, B. 8).

Nehy-i hâzır: II. şahıs olumsuz emir.

Olma Türkî’dür. Fārsî’de nehye delālet mîm-i meftūḥadan soñra bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla ve elif ve şîn-i mu‘cemenüñ iskānlarıyla me-bāş dirler. ‘Arabî’de lā-tekün ma‘nāsınadır. Olma Türkî’de nehy-i hâzırdur ve Fārsî’de mîm-i meftūḥa emr-i hâzıra dāḥil olsa nehy-i hâzır olur. ‘Arabî’de lā gibi (K. 3, B.7).

Nûn-ı masdariyye: Farsça masdarlardaki “nun” harfî.

Fārsî’de sîn-i mühmele ve tā-ı ḳaraşetüñ zammeleriyle ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nûn-ı maşdariyye ile sütürden dirler (K. 15, B. 1).

Râ-ı mühmele/râ-ı gayr-i menkûta: Noktasız “ra” harfî. “Za” harfinden ayırmak için bu terimle karşılanmıştır.

Fârsî’de fâ-1 meftûha ve **râ-1 mühmelenüñ** sükûniyla ve yâ-1 müşennât-1 tahtiyenüñ fethiyle ve elif ve dâl-1 mühmelenüñ sükûniyla feryâd-res dinür (K.27, B.54).

Fârsî’de dâl-1 mühmele ve **râ-1 gayr-i menkûta**nuñ fetħalarıyla medle derâ dinür (K.2, B.7).

Sâ-1 müsellese: Üç noktalı peltek “se” harfi.

‘Arabî’de **şâ-1 müselleşenüñ** fetħasıyla *şevb dirler* (K. 8, B. 4).

Sâd-1 mühmele / sâd-1 gayr-i menkûta: Noktasız “sâd” harfi

‘Arabî’de **şâd-1 mühmelenüñ** fetħasıyla ve bâ-1 ‘Arabî’nüñ kesresiyle şabî dirler (K. 4, B. 6).

‘Arabî’de râ-1 mühmelenüñ ve **şâd-1 gayr-i menkûta**nuñ fetħalarıyla raşâş dirler (K. 6, B. 3).

Sağır kâf: Kâf-1 nûnî de denilen nazal ne. Mahreci burun içindedir.

*Ve biri dahı **şagır kâf**dur beñ lafzında olan kâf gibi ki mürâdifî hâldür. Bunüñ mahreci burun içindedür ve bunüñ isti‘mâli ancak Türkî lisândadır* (K. 4, B. 5).

Sâkıt: Hece düşmesi.

*Meşelâ fâ‘ilâtün’den ve mefâ‘ilün’den nûn **sâkıf** olup tâ’nuñ ve lâm’uñ zammeleriyle fâ‘ilâtü ve mefâ‘ilü qalur* (K. 5).

Sâkin: Sükûn veya cezimli harf.

*Fârsî’de fetħ-i cîm-i ‘Arabî’le ve fâ-1 **sâkine** ve tâ-1 **karâşetüñ** fetħasıyla ve hâ-1 ‘alâmetle *cefte dirler* (K. 27, B. 81).*

Sîga: Kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri.

*Pes imdi âmeden lafzından ki **şîga-i emr** gelür. Gâh olur ki âhirine bir yâ ziyâde iderler. Ây olur* (K. 2, B. 1).

Sîga-i Fâ’il: Eylemi gerçekleştiren, özne.

Dehinde dâl-1 mühmelenüñ ve hâ-1 hevvezüñ fetħalarıyla ve nûn-1 sâkine ile ve dâl-1 mühmele-i şâniyenîñ fetħasıyla ve hâ-1 ‘alâmetle **şîga-i fâ’ildür** dâden’den müştakdur virici dimekdür. Terkiñ olıncağ rızq virici demek olur. ‘Arabî’de rezzâk ma‘nâsınadır (K. 14, B. 3).

Sîga-i muzâri’: bk. fi’l-i muzâri’.

*Mî-çeked Fârsî’dür ve çekiden’den **şîga-i muzâri**’dür. Türkî’de tamar dirler* (K. 8, B. 1).

Sîn-i mühmele / sîn-i gayr-i menkûta: Noktasız “sin” harfi.

Sifâl **şîn-i mühmelenüñ** kesresiyle ve fâ-1 meftûha ve elif ile lâm'üñ iskânları ile Fârsî'dür (K.3, B. 2).

Dest dâl-1 mühmelenüñ fethasıyla ve **şîn-i ğayr-i menkûta** ve tâ-1 karşıetüñ iskânlarıyla el ma' nâsınadır ki mışrâ' -1 şâniye muqayyeddür (K.5, B. 7).

Şîn-i mu'ceme / şîn-i menkûta: Noktalı olan “şin” harfi.

Fârsî'de **şîn-i mu'cemenüñ** kesresiyle ve kâf-1 'Arabî'nüñ fethasıyla ve mîm-i sâkine ile şikem dirler (K. 6, B. 1).

Engüşt elif-i meftûha ve nûn-1 sâkine ve kâf-1 'Acemî'nüñ zammesıyla ve **şîn-i menkûta** ve tâ-1 karşıetüñ iskânlarıyla Fârsî'dür (K. 7, B. 6).

Tâ-1 fevkânî: Arap alfabesindeki noktalı harflerde yer alan noktaların, söz konusu harflerin üst kısımlarında bulunduğunu ifade etmek için kullanılan terime fevkâniyye denir. Üst kısımda noktası olan “te” harfi.

*Telle **tâ-1 fevkânî** ile ve lâm-1 müşdeddenüñ fethalarıyla ve hâ-1 ğayr-i melfûza ile Fârsî'dür (K.2, B. 7).*

Tâ-1 hitâb: Farsçada kelimenin sonuna eklenen II. tekil iyelik.

Revişet râ-1 mühmelenüñ fethasıyla ve vâv-1 meksûre ve şîn-i mu'cemenüñ fethasıyla ve tâ-1 karşıet ile Fârsî'dür. Âhîrinde **tâ-1 hitâb** ile aşlı revîden'den müştak ism-i maşardur. Şîn'üñ sükûniyle revîş gidîş ma' nâsınadır. Tâ ile terkîb olup gidîşüñ demek olur (K. 18, B. 6).

Tâ-1 karşıet: Ebced harfleriyle oluşmuş yedi kelimededen “karşıet”in son harfini oluşturan “tâ” harfi.

*Fârsî'de râ-1 mühmelenüñ fethasıyla ve fâ'nuñ ve **tâ-1 karşıetüñ** iskânlarıyla refî dirler (K. 16, B. 12).*

Tâ-1 mühmele / tâ-1 ğayr-i menkûta: Noktasız “tâ” harfi.

*'Arabî'de **tâ-1 mühmelenüñ** kesresiyle tîn dinür (K.17, B. 1).*

*'Arabî'de feth-i **tâ-1 ğayr-i menkûta** ile tabh ma' nasınadır (K. 5, B. 4).*

Tâ-1 hutî: Ebced harfleriyle oluşmuş yedi kelimededen “hutî”nin ikinci harfini oluşturan “tâ” harfi.

*'Arabî'de râ-1 mühmelenüñ fethasıyla ve **tâ-1 hutî** ve bâ-1 'Arab'üñ sükûniyle raḥb dinür (K. 3, B.3).*

Tâ-1 tavîl: Uzun “tâ” harfi.

*Püşt bâ-1 'Acem'üñ zammesıyla ve şîn-i mu'ceme ve **tâ-1 tavîlenüñ** iskânlarıyla arḥa ma' nâsınadır (K. 6, B. 6).*

Tahsîn-i lafz: Sözü güzelleştirme.

Ma'lûm ola ki der şev feth-i dâl-ı mühmele ile zarfdur İçerü gir ma'nâsınadır. İsme dâhil olunca ammâ gâhî fi'le de dâhil olur. **Tahsîn-i lafz** ve tekâmîl-i vezn için bunda fi'ide dâhil olmuştur ki şev'dür (K. 12, B. 15).

Zihî zihî kelimeleri **mağâm-ı tahsînde** irâd olunur. Gerek Türki'de ve gerek Fârsî'de ne hoş ya'nî ne gökçek ne gökçek ve ne güzel ne güzel dirler. 'Arabî'de nûn-ı meksûre ile ve sükûn-ı 'ayn-ı mühmele ve mîm-i meftûha ile ni'me ve habbezâ ve merhabâ gibi (K. 27, B. 134).

Tahsîs: Bir şeyi birine veya bir yere mahsus kılma, belirtme, vurgulama.

*Biri dest el ma'nâsına ve biri ebrecen bilezik ma'nâsınadır hâzîf-ı elif ile berecen de dirler. 'Umûm üzeredür, el ve ayak bilezicine dirler. **Tahsîs** murâd olınsa dest ve pâ ile terkîb olunur. Bunda dest ile olduğu gibi (K. 27, B. 27).*

Takdîm-Te'hîr: Cümlelerin parçalarından birinde, sonradan ortaya çıkan değişiklik hâlidir. Bu durum, onun aslında kendisine ait olmayan bir yere konulmasını gerektirir. Takdîm önceleme, öne alma; te'hîr ise sona bırakma anlamındadır.

*Mî-be-tâbed ve mî-be-bâyed gibi ve muzârî' menfî olırsa ekşer harf-i nefyi **tağaddüm** ider ve **te'hîri** dağı câ'izdür (K. 1, B. 10).*

Taksîm: Tasnif etme, sınıflandırma, bölme.

*Meşelâ rütbede ulu ve celîl ve 'azîm ma'nâsınadır ve cüşsede büyük ve kebîr ma'nâsına da gelür. **Çamûs şâhibi** dağı **taksîm** idüp dimişdür (K. 1, B. 1).*

Temyîz: Kendisinden önce gelen ve anlam bakımından müphem olan kelime yahut cümleden ne kastedildiğini açıklayan câmid (cansız), nekre (belirsiz) ve mansûb (nasb olunmuş, sonu fetha kılınmış) kelimedir. Temyizin açıkladığı anlamca kapalı kelime mümeyyez (seçilmiş, temyîz edilmiş) olarak adlandırılır.

Sûri Türki'dür. Koyun ve deve sürisi ve emşâli gibi. Fârsî'de kâf-ı 'Acem'ün fethasıyla ve lâm-ı meftûhanuñ tağfîfi ve teşdîdiyle gele dirler. 'Arabî'de kâf-ı ma'nâsınadır. 'Umûm üzeredür, **temyîz** murâd olınsa Fârsî'de gele-i güsfend dinür. Türki'de koyun sürisi dirler (K. 10, B. 1).

Terkîb: Birden fazla kelimenin bir şey ifade etmek üzere yan yana gelmesiyle terkîb meydana gelir. Ağz bucağı kelime grubu izâfet terkîbi (isim tamlaması)'dir.

*Ağz bucağına **terkîbi** Türki'dür. Ya'nî ağz köşesi ve avurduñ taşra yanına Fârsî'de lâm-ı mazmûme ve nûn'la cîm'ün iskânlarıyla lünc dirler (K. 15, B. 4).*

Teşkîk: Şüpheye düşürme, şüphelenmesini sağlama.

*Büzürk kelimetün A‘cemiyyetün ma‘nāhā el-kebirü evi’l-‘azīmü luḳḳibe bihā el-vezirü Nizāmü’l-mülk intehā.** Vāv **taksīm** içündür **teşkiḳ** içün degildir (K. 1, B. 1).*

Vasf-ı terkîb: Sıfat tamlamasına verilen ad. Sıfat tamlaması sıfat ve mevsûftan oluşur.

*Pes imdi tekrār idüp dir ki hilāle ya‘nī yeñi aya Pārsi’de meh-i nev dinür **vasf-ı terkîbidendür**. Nitekim Türki’de yeñi ay demek bu ḳabîlendür (K. 4, B. 3).*

Vâv-ı aslî: Okunan “vâv” harfi demektir.

*Ebrū elif-i meftūḥa ve bā-ı ‘Arabî’nüñ sükūnıyla ve rā-ı mühmelenüñ zammesiyile ve **vâv-ı aşliyye** ile Fārsi’dür (K.3, B.1).*

Vâv-ı resmî/ğayr-i melfûz: Yazılışta gösterilen, ancak okunuşta bir hükmü olmayan, okunmayan “vâv” harfi. **Vâv-ı meçhul** de denir. Farsçada kısa u/ü seslerini karşılayan vâv harfi.

Tu tā-ı ḳaraşetüñ zammesiyile **vâv-ı resmî** ile Fārsi’dür. Türki’de sen dimekdür (K. 2, B. 11).

Fārsi’de bā-ı te’kîd ile ve ḥā-ı mu‘cemenüñ fetḫasıyla ve **vâv-ı ğayr-i melfûza** ile bi-ḥ‘ân dirler (K. 3, B. 7).

Yâ-ı hitâb: Farsçada II. teklik fiil çekiminde fiilin sonuna eklenen “yâ” harfi.

*Olasın kelimesi Türki’dür. Fārsi’de şîn-i mu‘cemenüñ fetḫasıyla ve vâv-ı meksûre ve **yâ-ı ḥitâb** ile şevî dirler (K. 10, B. 6).*

Yâ-ı hutî: Ebced harfleriyle oluşmuş yedi kelimededen “hutî”nin son harfini oluşturan “yâ” harfi.

*Fārsi’de mîm-i meksûre ile ve **yâ-ı hutî**nüñ fetḫasıyla ve elif-i memdüde ve nûn-ı sâkine ile miyân dirler (K.2, B.4).*

Yâ-ı müsennât-ı tahtâniyye: Arap alfabesindeki noktalı harflerde yer alan noktaların, söz konusu harflerin alt kısımlarında bulunduğunu ifade etmek için kullanılan terime tahtâniyye denir. Harfin alt kısmında yazılan iki noktalı “yâ” harfi.

*Dumrı dāl-ı mühmelenüñ zammesiyile ve sükûn-ı mîm ile ve rā-ı muhmele-i meksûre ile ve sükûn-ı **yâ-ı müsennât-ı tahtâniyye** ile Türki’dür (K.1, B.9).*

** Acemlerde onun manası büyük ya da daha yücedir. O vezir Nizamü’l-Mülk olarak adlandırıldı.

Zâ-ı ‘Acem/zâ-ı Pârsî: Farsçadaki “je” harfi.

Ġijîden ğayn-ı menķûta ve zâ-ı ‘Acem’üñ kesriyle Fârsî’dür (K. 9, B.5).

Fârsî’de kâf-ı ‘Arabiyye’nüñ fethiyle ve zâ-ı Pârsî ile kej dirler (K. 8, B. 7).

Zâ-ı ‘Arab: Arapça “zâ” harfi.

Zerd zâ-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla ve rā ve dāl-ı mühmeleteynüñ iskânlarıyla Fârsî’dür (K. 7, B. 3).

Zâ-ı hevvez: Ebced harfleriyle oluşmuş yedi kelimededen “hevvez”in son harfini oluşturan “zâ” harfi.

‘Arabî’de zâ-ı hevvezüñ fethasıyla ve yâ-ı huṭṭî ve lām’üñ iskânlarıyla zeyl dinür (K. 5, B. 7).

Zâ-ı mu‘ceme /zâ-ı menķûta: Noktalı “ze” harfi.

Fârsî’de zâ-ı mu‘cemenüñ fethasıyla ve elif ve cîm-i ‘Arabî’nüñ sükûniyle zâc dirler (K.27, B.45).

Zâden zâ-ı menķûtanüñ fethasıyla ve elif ile ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nün-ı sâkine ile Fârsî’dür (K.27, B. 49).

Zâl-ı mu‘ceme: Arapçada peltek okunan zâl harfi.

‘Arabî’de zâl-ı mu‘cemenüñ ve kâf’üñ fethalarıyla ve nün-ı sâkine ile zekân dinür (K. 6, B. 1).

Zâ-ı müfred: Farsça “ez” edatının vezin icabı “zi” şekline getirilerek hafifletilmiş hâli.

Zi-merdüm lafzında zi-merdüm Fârsî’dür. Evvelinde olan zâ-ı müfrede ez’dan tahfîf olunmuşdur ez ma‘nâsınadır (K. 9, B. 9).

Zamîr-i hitâb/zamîr-i muhâtab : II. Teklik şahıs zamiri.

Tu tâ-ı karşıetüñ zammesiyle vāv-ı resmî ile Fârsî’dür. Türki’de sen dimekdür. Zamîr-i hitâbdur (K. 2, B. 11).

Fârsî’de bā-tu ‘Arabî’de ma‘ake dinür. Zamîr-i muhâtab ile (K. 3, B. 8).

Zamîr-i muttasıl: Bitişik zamir.

Ve nâzımuñ in sühanem didügi sühan mîm’e muzâfdur Mîm mütekellim-i vahdenüñ zamîr-i muttasıldur (K.1, B. 10).

Zamîr-i mütekellim-i vahde: I. Teklik şahıs zamiri

Me-râ'da mîm zamîr-i mütekellim-i vahdedur (K. 2, B. 11).

Zamme-i sarîha:

Rûy zamme-i sarîha ile râ-ı gayr-ı menkûta ile Fârsî'dür (K. 1, B. 3).

Zarf: Fiilin işlendiği zaman ve mekânı (yeri) bildiren mansûb (nasb olunmuş, sonu fetha kılınmış) isim.

Der zarfiyyet içindir. Nitekim Türki'de dahı taşrada kelimesinüñ âhîrinde olan "da" lafzı bu ma'nâya delâlet ider. Meşelâ zarfiyyet ma'nâsın iş'âr ider bir edâtdur. 'Arabî'de fî gibi (K. 8, B. 9).

2.4.5.2. Edebiyat bilgileri ve belâgat

Atfî'nin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* eserinde belâgata dair birtakım bilgiler bulunmaktadır. Şârih, şerh esnasında edebî sanatlar, aruz bahirleri, vezinler, ebced ve tarih düşürme hakkında yer yer bilgiler vermiştir.

Belâgatın bir şubesi olan bedînin önemli kısımlarından biri de edebî sanatlardır. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de şârih, bir beyitte edebî sanatlar geçerse adını zikretmekle yetinmiştir. Ancak birkaç örnekte (leff ü neşr, mecâz-ı mürsel, teşbih) şârih edebî sanatlarla ilgili açıklamalara yer vermiştir. Şerhte değinilen edebî sanatları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

İstifhâm-ı inkârî: Cevap bekleme amacı gütmeyen duyguyu ve anlamı kuvvetlendirmek için sözü soru biçiminde yöneltmeye denir (Okutan, 2013:227).

Ne lafzı Türki'de istifhâm içündür. Bunda inkârî mutažammındur. Ya'nî yokdur dimekdür. Fârsî'de elif-i mažmûme ile u-râ çî dinür. Bunda dahı çî lafzı **istifhâm-ı inkârî** vâkı' olmuşdur nisbet gibi. 'Arabî'de e lehu gibi ki evvelinde olan elif-i meftûha istifhâmı mutažammındur. İnkâr tarîkı üzere leyse ma'nâsınadur (K. 23, B. 6).

Kinâye: Beyân ilminde bir ıstılâh olan kinâye, aslî manayı kastetme imkanının bulunmasıyla beraber, manasının lazımı kastedilen lafızdır. Bir başka ifadeyle gerçek anlamı düşünmeye engel olacak bir karine bulunmamak şartıyla bir sözü gerçek anlamına da gelebilmek üzere, onun dışındaki bir anlam için kullanmaktır (Akdemir, 1999:216).

Pes tūvānger güci yiter dimekdür. Māldār ve ğaniye tūvānger dinildügi bi-ṭarīki'l-**kināye**dür (K. 1, B. 2).

Dürlü dürlü Türki'dür. Fārsi'de ğüne ğüne dirler. Ya'ni birkaç dürlü elvāndan ve envā' dan **kināye**dür (K. 8, B. 2).

Leff ü Neşr: Sözlük anlamı dürüp toplama ve yayma olan leff ü neşr, iki veya daha fazla kelime ve hükmün zikredilmesinden sonra bunlarla aralarında ilişki olan kelime veya hükümlerin sıralanmasıdır (Saraç, 2007: 179).

*Şerh-i Tuhfe-i Şahidi'*de ilk dizesi Farsça, ikinci dizesi Türkçe olan beyitlerden hareketle leff ü neşr sanatından örnekler verilmiştir. Leff ü neşr sanatı *müretteb* (düzenli, sıralı) ve *gayr-i müretteb* (düzensiz, sıralı olmayan) olmak üzere ikiye ayrılır. Şerh metninde müretteb leff ü neşr sanatıyla ilgili örneklemelere sıklıkla başvurulmuştur.

Bu sözümi ez-ber it gönünün aç pasını
İn sühanem yād kon jeng-i dilet mi-zedāy

Beyt-i mezbūruñ mışrā'-ı evveli mışrā'-ı şānīsiniñ tercemesidür. **Leff ü neşr-i müretteb** ṭarīki üzere ya'ni mışrā'-ı evvelün her bir kelimesi mışrā'-ı şāniniñ her bir kelimesi muḳābelesinde tefsiri vāḳi' olmuşdur (K. 1, B. 10).

Mecâz: Bir kelimenin kendi gerçek (temel) anlamı dışında, başka bir anlam için kullanılmasıdır. Mecâzda kelime ile o kelimenin gösterdiği anlam arasındaki ilişki hakikatin dışındadır (Saraç, 2007: 109).

Ma'lüm ola ki gedāy kelimesi yā'nuñ ḥazfı ve işbātıyla dilenci ma'nāsınadır ki ḳapu ḳapu gezüp dilenür ve nāzım gedāy yoḥsul ma'nāsına didügi cemī'-i erbāb-ı luğata muḫālifdür. Yoḥsul ma'nāsına didügi vaz' olınan dervişdür ki 'Arabî'de faḳir ve miskīn dinür. Tūvānger ki ğanī ma'nāsınadır. Muḳābil olan budur. Lākin dervişe de gedāy **mecâz** ṭarīkiyle biri birinün yerine isti'māl itmek cā'izdür (K. 1, B. 2).

Mecâz-ı mürsel: Bu edebî sanat üç yolla gerçekleşir:

- Kelimenin gerçek anlamı dışındaki bir anlam kastedilmeli,
- Gerçek anlamla, mecâzî anlam arasında –benzerlik dışında bir ilgi bulunmalı,
- Gerçek anlamın anlaşılmasına bir engel (karîne-i mânia) bulunmalıdır (Saraç, 2007: 110).

Şerh metninde gerçek anlamdan mecazî anlama geçişi sağlayan alâka bütün-parça ilişkisine dayanmaktadır.

*Türki'de yañağ dirler ki insānuñ çehresinüñ bir tarafıdur. Gözden zenağdana varınca ki her yüzde iki yañağ olur. 'Arabî'de ħā-ı mu'cemenüñ fetħasıyla ve dāl-ı mühmelenüñ teşdîdiyle ħadd ma'nāsınadır. Bir vāv ziyāde idüp **mecāz-ı mürsel** tarîķiyle yüze de rūĥ dînür (K. 1, B. 3).*

Nidâ: Sözü söyleyen kişinin, muhatabından kendine yönelmesini istemesidir (Akdemir, 1999:216).

İy oğul Türki'dür. İy ħarf-i **nidâ**dür oğul veled ma'nāsınadır. Fārsî'de iy püser dirler. Bunda daĥı iy sâbık gibi ħarf-i **nidâ**dür. Püser bā-ı 'Acemî'nüñ zammesıyla ve sîn-i mühmele ve rā-ı ħayr-i menķūtanuñ iskānlarıyla oğul ma'nāsınadır. 'Arabî'de yā veled dirler. Türki'de ve Fārsî'de lafz-ı müşterekdür (K. 6, B. 7).

Teşbîh: Aralarında bir veya birden fazla nitelikte benzerlik bulunan iki şeyin birini diğere benzettir. Teşbihin tarafları olarak adlandırılan bu iki unsurdan biri *müşebbeh* (benzeyen), diğeri *müşebbehün bih* (kendisine benzetilen)'dir (Saraç, 2007: 129).

Aşlı "ās" ile "māndan" mürekkebdür. Ās degirmen ma'nāsınadır. Ve mān mānisten lafzından me'ħüz mānend ma'nāsına mānisten beñzemek ma'nāsınadır. Ma'nā-yı terkibi degirmene beñzeyici dimekdür. Degirmene müşābih olmağın āsumān dinildi. Nitekim 'Arabî'de semāya çarĥ dinilmişdür. Çarĥ aşılta çıkırıkdur ki çulha ve ħayrısı isti'māl ider. **Teşbihen** felege itlāk olunmuşdur. Gerdün daĥı böyledür ki aşılta kañlı ve 'araba ma'nāsınadır. **Teşbihen** felege itlāk olunmuşdur (K. 1, B. 6).

Tezâd: Anlam bakımından aralarında zıtlık/karşıtlık bulunan kelimeleri bir ibârede toplamaktır. Bu kelimeler aynı cinsten, yani her ikisi de isim veya fiil olabileceği gibi farklı cinslerden de olabilir (Saraç, 2007: 163).

Emām gibi ard Türki'dür ki öñ lafzınuñ **ħilāfi**dur. Fārsî'de bā-ı 'Acem'üñ fetħasıyla ve sükün-ı sîn-i mühmele ile pes dirler. 'Arabî'de ħā-ı mu'cemenüñ fetħasıyla ve lām ile fā'nuñ iskānlarıyla ħalf dînür. Bu daĥı cihāt-ı sitte eħavātındandır. Ķuddāmuñ **ziddi**dur. Ard demek olur. Aşağā Türki'dür ki yuğarunuñ **ħilāfi**dur (K. 6, B. 5).

2.4.5.3. Kit'alara göre aruz bahirleri ve vezinler

Aşağıdaki tabloda *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserde geçen aruz bahirleri ve vezinlerinin tasnifi yapılmıştır. Beyit sayıları tespit edilirken metinde şerh edilen beyitler esas alınmıştır. Aruz bahirleri ve vezinlerinin tablosu şu şekildedir:

Tablo 13.*Aruz Bahirleri ve Vezinler*

Kıt'a No	Bahrin Adı	Vezni	Beyit Sayısı
1.	Bahr-i münserihi'l- mekşûf	Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün	10
2.	Bahr-i serî'-i matvî vü mekşûf	Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün	11
3.	Bahr-i müctess-i mahbûn	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilât	8
4.	Bahr-i mütekârib-i maksûr	Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül	8
5.	Der-bahr-i müzâri'-i ahreb-i mekfûf-ı maksûr	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilât	7
6.	Bahr-i recezi's-sâlimi'l-eczâ	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün	7
7.	Der- bahr-i hezec-i ahreb-i makbûz u mahzûf	Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ülün	9
8.	Der-bahr-i remel-i müsemmen-i maksûr	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât	9
9.	Der-bahr-i hezeci'l-müsemmeni's-sâlim	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	9
10.	Der-bahr-i kâmil-i müzâl	Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün	6
11.	Der-bahr-i vâfir ü müsemmen-i sâlim	Müfâ'iletün Müfâ'iletün Müfâ'iletün Müfâ'iletün	4
12.	Der-bahr-i hezec-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	15
13.	Der-bahr-i hezec-i müsemmen ü ahreb	Mef'ûlü Mefâ'ilün Mef'ûlü Mefâ'ilün	6
14.	Der-bahr-i recez-i müreffel	Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün	7
15.	Bahri'l-Kâmili'l-Muzmer-i Mahbûn-i -Maktû'	Mütefâ'ilün Fe'ülün Mütefâ'ilün Fe'ülün	7
16.	Bahri'l-hafif-i meczû mahbûni'l-maksûr	Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fâ'ilât	13
17.	Bahri'l-muzâri'i'l-ahreb	Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün	9
18.	Bahr-i recez-i matvî	Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün	6
19.	Bahr-i münserih-i matvî-yi mecdû'	Müfte'ilün Fâ'ilâtü Müfte'ilün Fâ'	19
20.	Bahr-i mekfûf-ı mahzûf	Mefâ'ilü Fe'ülün Mefâ'ilü Fe'ülün	9
21.	Bahr-i recez-i matvî-yi mahbûn	Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilün Mefâ'ilün	10
22.	Bahr-i remel-i mahbûn-ı maksûr	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün	7
23.	Bahr-i hezec-i ahreb-i makbûz	Mef'ûlü Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fâ'	6
24.	Bahr-i tavîl-i- müsemmeni's-sâlim	Fe'ülün Mefâ'ilün Fe'ülün Mefâ'ilün	8
25.	Der-bahr-i mütekârib-i müsemmen ü sâlim	Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün	11
26.	Bahr-i muktedab-ı matvî-yi müsemmen	Fâ'ilâtü Müfte'ilün Fâ'ilâtü Müfte'ilün	4
27.	Bahr-i remel-i meczû mahzûf	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât	140

Tabloda da görüleceği üzere sözlük kısmı 27 kıt'a ve 365 beyitten meydana gelmiştir. *Tuhfe-i Şâhidî*'de 14 aruz bahiri kullanılmıştır. Hezec, 5 kıt'a, remel 3 kıt'a, muzâri 2 kıt'a, mütekârib 2 kıt'a, hafif, kâmil, müktezab, müctes, münserih, tavîl ve vâfir bahirlerinde ise 1'er kıt'a yer almaktadır. Buna göre hezec bahri en çok kullanılan bahirdir. 140 beyitlik 27. kıt'ada "*Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilât*" en çok kullanılan vezindir.

2.4.5.4. Aruz ıstılâhları

Aruz ilmini bilmek için bahirler ve vezinler dışında bu ilimle bağlantılı ıstılâhları bilmekte fayda vardır. Bu nedenle *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de geçen aruzla ilgili ıstılâhların alfabetik sıraya göre burada tekrar verilmesi uygun görülmüştür. Aruz ıstılâhlarının kıt'a/varak numarası gösterilmiş, bu ıstılâhlarda geçen bazı kelimelerin tanımları da verilmiştir.

- Ced' [K. 19]:** Lügatta burun kesmeye derler. İstılâhta mef'ûlât cüzünden iki sebab-i hafifini düşürüp kalan "lât" hecesi yerine fâ' lafzını getirmedi. Bu şekilde oluşan cüzlere *meçdû'* denir.
- Fâsıla [E. 266a]:** Dört veya daha fazla harften oluşur. İkiye ayrılır: *Fâsıla-ı Suğrâ* (Küçük), üç harekeli harften sonra sâkin bir harf gelmesidir. *Fâsıla Kübrâ* (Büyük), dört harekeli harften sonra bir sâkin harfin gelmesidir.
- Habn [K. 3]:** Lügatta eteği kaldırmaya denir. İstılâhta ikinci sâkin harfi hafzetmeye denir.
- Harb [K. 5]:** Lügatta vira etmeye denir. İstılâhta mefâ'ilün cüzünün evvelinden mîm ve âhirinden nûn düşürülerek fâ'ilü kaldıktan sonra yerine zamme-i lâm'la mef'ûlü getirmektir. Buna *ahreb* dinür.

- Harm:** Lügatta eksik manasına gelir. İstılâhta “mefâ’îlün cüzünün elif’i hazf ve fe’si sâkin kılındığında kalan (mef’îlün), yahut mim’i hazfedildiğinde kalan “fâ’îlün” cüzünün yerine getirilen “mef’ûlün” cüzüne denir (Uysal, 2010:29). Beytin başında veya ikinci şartın başında bulunan vetid mecmû’un ilk harekeli harfin hazfedilmesidir (Tural, 2011:33). Bu şekilde oluşturulan cüzlere *ahrem* denir.
- Hazf [K. 7]:** Lügatta atmak anlamına gelir. Aruz ıstılâhında “fâ’ilâtün” cüzünün sebep-i hafifi “tün”ü kaldırdıktan sonra kalan “fâ’ilâ” yerine “fâ’lün” cüzünün getirilmesidir (Uysal, 2010:85). Aynı şekilde mefâ’îlün cüzünün sebep-i hafifi olan “lün”ü kaldırdıktan sonra kalan “mefâ’î” yerine fe’ûlün getirilir. Buna hazf denir. Bu şekilde oluşan cüzlerin her birine *mahzûf* adı verilir.
- Hetm [K. 23]:** Lügatta ön dişi sımağa (kırmaya) derler. İstılâhta mefâ’îlün cüzünden sebep-i âhir düştükten sonra bir sebebin daha son sâkin harfi düşer. Geriye kalan mefâ’ cüzüne *hetm* denir.
- Hezec [K. 7]:** Aruzun üçüncü dairesinde yer alan bir bahirdir. Arapçada “güzel sesle ve bağırarak şarkı söyleme” demektir. Araplar bununla terennüm ettikleri için bu adı vermişlerdir. Hezec bahri, Türk şairlerince sevilen bir bahirdir. Müsemmen (sekizli), müseddes (altılı) ve çok az rastlanan murabbâ kalıpları vardır (İpekten, 1999: 165).
- İlet [K. 1]:** İletin çoğuludur. Lügatta sahibini amelinden meşgul eden maraz ve hiddet anlamına gelir. Fasıl ve vetedlere dahil olup birtakım değişiklikler meydana getirir.

- İzâlet/Müzâl [K. 10]:** Lügatta atını salıvermeye derler. İstılâhta sonu veted-i mecmû' olan cüzün üzerine bir sâkin harf eklemeye denir. Meselâ mütefâ'ilün cüzüne bir elif harfi ekleyip mütefâ'ilân şekline dönüştürmek. Bu şekilde oluşan cüzlere müzâl adı verilir.
- İzmâr[K. 15]:** Lügatta gizlemek manasına gelir. Müfred zihaflardan olan izmâr ıstılâhta; mütefâ'ilün cüzündeki tâ'yı sâkin edip mütefâ'ilün haline getirdikten sonra müstef'ilün şekline dönüştürmedir. Bu şekilde oluşan tef'ilelere *muzmer* dinür.
- Kabz [K. 7]:** Lügatta tutmak anlamına gelir. İstılâhta tef'ilenin beşinci harfini hafzetmeye denir.. Meselâ mefâ'ilün cüzünden beşinci sâkin harfi hafzedip mefâ'ilün şekline dönüştürmeye denir. Bu şekilde oluşan cüzlere de *makbûz* denilir. Bu zihaf, tavîl, hezec, mutekârib ve mutedârek bahirlerinde meydana gelmektedir (Tural, 2011: 33).
- Kâmil [K. 10]:** Sözlük anlamıyla “tam, bütün” demektir. Asıl şekli mısradâ “Mütefâ'ilün mütefâ'lün mütefâ'ilün” yani müseddes bir kalıptır (İpekten, 1999:272). Darb cihetinden veya hareket cihetinden kâmil olduğu için bu şekilde adlandırılmıştır. Aruzun ikinci dairesinde yer alan bir bahirdir.
- Kasr [K. 3]:** Lügatta kısa etmeye derler. Sebeb-i hafif olan cüzün son harfinin hafzedilmesi ve önceki harekeli harfin de sükun edilmesidir. Mesela, mefâ'ilün cüzünden nûn hazfolunup ma-kabli olan lâm-ı müteharrik iskân kılinup mefâ'il kalır. Aynı şekilde Fâ'ilâtün cüzünün fâ'ilât şekline girmiş haline de kasr denir. Bu şekilde oluşan cüzlere *maksûr* adı verilir (Uysal, 2010:136).

- Kat' [K. 15]:** Lügatta kesmek anlamına gelir. İstılâhta sonu veted-i mecmû' olan cüzün sâkin harfinin hazfedilmesi ve kalan kısmın son harekesinin teskin edilmesidir (Tural, 2011:39). Müstef'îlün cüzünden nûn hazfolunup ve sondaki lâm harfî sâkin kılındıktan sonra müstef'îl kalır. Bu cüz de mef'ûlün şekline dönüşür. Aynı şekilde mütefâ'ilün cüzü de fe'ilâtün şekline girer. Cüzlerin dönüştüğü bu son şekle *maktû'* dinür.
- Keff [K. 5]:** Lügatta geri tutmaya derler. İstılâhta tef'ilenin sâkin olan yedinci harfini hazfetmeye denir. Meselâ fâ'ilâtün ve mefâ'ilün cüzlerinin fâ'ilâtü ve mefâ'ilü şekline dönüştürmeye denir. Bu şekildeki cüzlere *mekfûf* dinür.
- Kesf/keşf [K. 1]:** Lügatta kat' etmeye denir. Tef'iledeki müteharrik yedinci harfin hazfedilmesidir. Kesf/keşf terimi, "illetler" başlığı altında aruz kusurlarından olup tef'ile sonlarındaki mefruk (ayrı), veted (üç harften oluşan heceler)'in son harfini düşürmek anlamındadır (İriç, 2015: 31).
- Mahbun [K. 3]:** Müstef'îlün cüzünden sin'i düşürüp mütef'îlün şekline ve bunu da mefâ'ilün'e dönüştürmeye denir. Tef'ilenin dördüncü harfinin hazf edilmesidir. Meselâ, müstef'îlün'dan "fâ" hecesini düşürüp müste'ilün haline getirdikten sonra müfte'ilün şekline dönüştürmeye matvî denir.
- Matvî [K. 1]:** İki tef'ilesi, yani üçte biri hazfedilen beyitlere meczû' beyit denir. Beyitten aruz ve darbın iskat edilmesidir. Yani her bir mısranın son hecesinin hazfedilmesidir. Meczû' beyitler şu bahirlerde bulunur: Kâmil, vâfir, recez, mutekârib, mutedârek, basît ve hafîf (Tural, 2011:30).
- Meksûf/mekşûf [K. 1]:** Mef'ulâtü tef'ilesinde "tü"hecesinin düşürülüp mef'ulâ

haline getirilmesi ve bunun da mef'ülün şekline dönüşmesidir.

Muktedab [K. 26]:

Muktedab ism-i mef'üldür. Kesilmiş manasına gelir. Aruzun dördüncü dairesinde bulunan bir bahirdir. Bu bahirde her şatr'da üçer adet olmak üzere altı tef'ile vardır. Tef'ilelerini "münserih" bahrinden aldığı için bu şekilde adlandırılmıştır. Aslı tef'ileleri şunlardır: "Mef'ûlâtü müstef'ilün müstef'ilün" Pratikte ise "Mef'ûlâtü müstef'ilün" tef'ileleri kullanılır (Tural, 2011:183).

Muzâri' [K. 5]:

Müşâbih manasındadır. Remel ve hezec bahirlerine benzediğinden bu şekilde adlandırılmıştır. Esas şekil müseddes, yani bir mısra'da "Mefâ'ilün fâ'ilâtün mefâ'ilün" olduğu halde kalıpları murabbâ' olan "Mefâ'ilün, fâ'ilâtün" şeklinden türetilmiştir. Türk şiirinde en çok kullanılan kalıbı "Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün" kalıbıdır (İpekten, 1999: 240-241). Aruzun dördüncü dairesinde yer alan bir bahirdir.

Müctess [K. 3]:

Lügatta kesilmiş manasına gelir. Asıl kalıbı müseddes "Müstef'ilün fâ'ilatün fâ'ilatün" ise de uygulamada "Müstef'ilün fâ'ilatün" olarak murabba' şeklinden kalıplar türetilmiştir. Türk şiirinde bu bahrin "Mefâ'lün fe'ilâtün mefâ'lün fe'ilün" kalıbı kullanılmıştır (İpekten, 1999:251). Aruzun dördüncü dairesinde yer alan bir bahirdir.

Münserih [K. 1]:

Lügatta akıcı manasına gelir. Bu bahre münserih denmesinin sebebi, tef'ilelerindeki sür'atli değişikliktir (Tural, 2011:159). Aruzun dördüncü dairesinde yer alan bir bahirdir.

Mütekarih [K. 4]:

Yaklaşan manasındadır. Esasen bir mısra'ı dört "Fe'ülün"den oluşan bir aruz bahridir (Uysal,

2010:160). Aruzun beşinci dairesinde yer alan bir bahirdir

Recez [K. 6]: Arapçada “titreme ve acı çekme anlamındadır. İçinde çok illet bulunduğu için bu şekil adlandırılmıştır. Bu bahrin asıl şekli murabbâ’ yani beyitte “4 müstef’ilün”dür. Recez bahri Türk şiirinde fazla kullanılmamış ve daha çok kasîde ve gazellerde görülmüştür (İpekten, 1999:201). Aruzun üçüncü dairesinde yer alan bir bahirdir.

Remel [K. 8]: Arapçada “koşma, hızlı yürüme” demektir. Esas kalıbı müseddes yani mısradaki 3, beyitte 6 “Fâ’ilâtün”dür. Türk şiirinde ilk yüzyıllardan başlayarak bütün nazım şekillerinde en çok kullanılan bu bahrin kalıpları olmuştur (İpekten, 1999:212). Aruzun üçüncü dairesinde yer alan bir bahirdir.

Sebeb[E. 266a]: İki harften oluşan cüzdür. İkiye ayrılır : *Hafif Sebeb*, iki harften birincisi harekeli, ikincisi sakindir. *Sakîl Sebeb*, iki harfin harekeli olmasıdır.

Serî’ [K. 2]: Lügatta hızlı, ivici manalarına gelir. Asıl şekli müseddes “Müstef’ilün müstef’ilün mef’ûlatü” olan bir aruz bahridir. İran ve Türk şiirlerinde bahrin en çok görülen kalıbı “Müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün” kalıbıdır (İpekten, 1999:258).

Taktî’: Asıl anlamı “kesmek, parçalamak, parçalara bölmek” olan taktî’ vezinli bir mısrayı vezin kalıplarının cüzlerine göre ayırmaya denir (Kesik ve Şenödeyici, 2015:25).

Tavîl [K. 24]: Bir aruz bahridir. Aruzun birinci dairesinde yer alan bahirdir. Bu bahrin dördü birinci, dördü de ikinci şatr’da olmak üzere sekiz tef’ilesi vardır. Bu bahre tavîl denmesinin iki sebebi var: Birincisi bu bahirde söylenen

şiiirlerin diğer bahirdekilere göre daha uzun olmasıdır. İkinici sebep ise bu bahirde söylenen şiiirlerdeki tef'ilelerin veted czyle başlıyor olmasıdır (Tural, 2011:59).

- Tay [K. 1]:** Lügatta dürmeye denir. Tef'iledeki skin dördüncü harfin hazfedilmesidir.
- Tef'ile (Cz'):** Aruz veznini meydana getiren parçalara tef'ile denir. Aruz vezinlerini oluşturan sekiz ana kelime vardır: f'ilün, fe'ln, mef'lat, f'iltn, mef'ilün, müstef'ilün, mtef'ln ve mf'aletün'dr (Kesik ve şendeyici, 2015:25).
- Terfil [K. 14]:** Lügatta, eteğini uzatmaya derler. Istilhta sonu veted-i mecm' olan cze bir sebep-i hafif eklenmesine verilen addır. Mtef'ilün cüzünün sonuna "tn" sebep-i hafif eklemek suretiyle yapılır. Cz mtef'iltn şekline dönüşür. Aynı şekilde müstef'ilün cz de müstef'iltn olur. Bu şekilde yapılan cüzlere *müreffel* denir.
- Vfir[K. 11]:** Kelimelerdeki harflerin harekeli olmasına vfir denir. Aruzda "Mf'aletün mf'aletün" veznine verilen ad (Develioğlu, 1997: 1132). Vfir, dördüncü dairede bulunan bir bahirdir.
- Veted [E. 266a]:** ç harften oluşan tef'iledir. İkiye ayrılır: *Mecm' (birleşmiş) Vetted*, iki harfi harekeli, üçüncü harfi skin olan vetedir. *Mefrk (Ayrılmış) Vetted*, üç harften orta harfi skin olan vetedir.
- Zahf [K. 1]:** Lügatta, sürtünmeye ve uzak düşmeye derler. Zihaf, "asıldan uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürüme" anlamlarına gelir (İpekten, 1999:153).
- Zeel [K. 23]:** Lügatta tabrınmak manasına ve eni olmayan avrata

derler. Istılâhta mefâ’îlün cüzüne hetm illeti dahil olup muzâri’ olduktan sonra zeel illetiyle mefâ’ cüzünden mim düşürülür. Geriye kalan fâ’ cüzüne *zeel*, bu şekil oluşturulan zeellere de *ezel* dinür.

Zihâf [K. 1]:

Beytin sebab cüzlerinde olan değişikliğe denir. Meselâ müstef’îlün cüzünde olan “tef” sebab-i hafiftir. “Fâ” hazf olunup müfte’îlün şekline dönüşmesidir. İkiye ayrılır: *Müfred Zihâf*: Tef’ilelerde sadece bir sebebe meydana gelen değişikliğe denir. *Mürekkeb Zihâf*: Tef’ilelerde iki sebebe meydana gelen değişikliğe denir (Tural, 2011:30).

2.4.5.5. Ebcet hesabı ve manzum tarih

Ebcet kelimesi, Arap alfabesindeki harflerin kolaylıkla ezberlenmesi için, harflerin birleştirilmesiyle meydana getirilmiş sekiz manasız kelimenin ilkidir (Yakıt, 2010: 25). Diğer sözcükler ise : “hevvez, hutî, kelemen, sa’fes, karaşet, sehaz, dazığ” şeklinde sıralanır (Pala, 1989: 143). Bu kelimelerin ilk üçü birler, daha sonra gelen ikisi onlar, son üç kelime de yüzler olarak sıralanır. Ebcet kelimelerindeki harflerin sayı değerleri aşağıdaki tabloda görüleceği üzere şu şekildedir:

Tablo 14.

Ebcet Kelimelerindeki Harflerin Sayı Değerleri

ا	a	1	ح	h	8	س	s	60	ت	t	400
ب پ	b, p	2	ط	ṭ	9	ع	‘	70	ث	ṯ	500
ج ج	c, ç	3	ی	y	10	ف	f	80	خ	ḫ	600
د	d	4	ك گ	k, g	20	ص	ṣ	90	ذ	ḏ	700
ه	h	5	ل	l	30	ق	q	100	ض	ḏ, ḏ	800
و	v	6	م	m	40	ر	r	200	ظ	ẓ	900
ز ژ	z, j	7	ن	n	50	ش	ṣ	300	غ	ğ	1000

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidi'de ebced hesabı ile ilgili beyitler şu şekilde verilmiştir:

Diñlegil ebced hisâbın iy püser
Kim elif'den yâ'ya dek bir bir şayar [E. 262b]

Bu beyitte birden ona kadar olan harflerin sayı karşılığı verilmektedir. Ebced, hevvez ve huttî kelimelerindeki harflerin sırasıyla aldığı sayı değeri ifade edilmektedir.

Şay yâ'dan kâf'a dek on aña pek
Ķâf'dan yüz yüz şayılur ġayna dek [E. 263a]

Bu beyitte kelemen ve sa'fes kelimelerindeki harflerin onar onar arttırılması gerektiği ifade ediliyor. Karaşet, sehaz ve dazıġlen kelimelerindeki harflerin de tertip üzere yüz yüz arttırıldığı gösterilmektedir.

Çün hisâbı ebcedi bildün tamâm
Tuġfemün târiġini bil iy hümâm [E. 263b]

Bu beyitte de ebced hesabındaki kelimelerin sayı değereninin öğrenildiği ifade edilmektedir. Bu bilgilerden sonra Tuhfe'nin yazılış tarihini bilme aşaması gelmektedir.

Ebced alfabesindeki her harfin bir sayıya karşılık olması özelliğinden istifade edilerek herhangi bir hadiseye, hesaplandığında o hadisenin meydana geldiği yılı verecek şekilde bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söylemeye “tarih düşürme” denir (Yakıt, 2010: 66). Türk edebiyatında ebced hesabına göre tarih düşürme ilk ortaya çıktığı dönemlerde sözcük ya da sözcük grupları şeklinde kullanılmıştır. Sonraki süreçlerde mısra, beyit, kıt'a ve gazel halinde örnekler verilmiştir. Sosyal hayatın her alanında görülen tarih düşürme geleneği; doğum, ölüm, padişahın tahta çıkışı, sünnet, düğün, savaş, barış... gibi alanlarda dikkat çekmektedir. Kitap yazımıyla ilgili ebced hesabına göre düşürülmüş tarihler, eserlerin yazılış tarihi ve dönemi hakkında aydınlatıcı bir rol oynamıştır. Türkçe tarihler yanında Arapça ve Farsça tarihler de görülmektedir (Oğraş, 2007: 647-669).

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'de yer alan aşağıdaki beytin ikinci mısrasındaki harflerin ebced hesabına göre toplamı, *Tuhfe-i Şâhidî*'nin H. 921/ M. 1525 yılında te'lif olduğunu göstermektedir:

*Bu hisāba kıl bu mışrā' dan şümār
Kaldı senden Şâhidî nev-yādgār [E. 263b]*

Bu beytin şerhinde geçen ebced hesabını tabloda şu şekilde gösterebiliriz:

Tablo 15.

Tuhfe-i Şâhidî'nin Te'lif Tarihi

ق	q	100		ن	n	50		ی	y	10
ا	a	1		ش	ş	300		ا	a	1
ل	l	30		ا	a	1		د	d	4
د	d	4		ه	h	5		ك گ	k, g	20
ی	y	10		د	d	4		ا	a	1
س	s	60		ی	y	10		ر	r	200
ن	n	50		ن	n	50				
د	d	4		و	v	6		TOPLAM		921

Hicrî 1123 yılında tamamlanan bu şerhin te'lif tarihi, eserin sonunda yer alan "Kıt'a-i Berā-yı Şerh Şoden-i Tuhfe-i Şâhidî" başlıklı tarih kıt'asında belirtilmiştir.

*Nesîc-i tâze-kālâ Şerh-i Tuhfe
Be-yümn-i feyz-i vehhābu'l-‘aṭiyye
İrûp pâyāna luṭf-ı ḥaḳla târiḥ
Didüm bir şerh-i zibā Şâhidîye [E. 264b]*

Tablo 16.

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'nin Te'lif Tarihi

د	d	4		ر	r	200		ا	a	1
ی	y	10		ح	ḥ	8		ه	h	5
د	d	4		ز ژ	z, j	7		د	d	4
م	m	40		ی	y	10		ی	y	10
ب ب	b, p	2		ب ب	b, p	2		ی	y	10
ر	r	200		ا	a	1		ه	h	5
ش	ş	300		ش	ş	300		TOPLAM		1123

Son mısradaki harflerin ebced hesabına göre toplamı hicrî 1123 sayısına karşılık gelmektedir. İsmail Yakıt'ın eserinde belirttiği hicrî tarihi, milâdî tarihe çevirme formülüne göre (Yakıt, 2010 :16):

$$\frac{1123 \times 32}{33} + 632 = 1710 \text{ tarihini buluruz.}$$

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (Tenkitli Metin)

3.1. Nüshaların Tanıtımı

Yazma eser kütüphanelerinde ve kataloglarda yapılan taramalar sonucunda *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'ye ait 11 nüsha tespit edilmiştir. Bu nüshalara ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Çeviriyazıda kullanılan nüshalar ise ayrıntılı künyeleri ile tanıtılmıştır.

Tablo 17.

Yazma Nüshaların Bulunduğu Kütüphaneler

BOSNALI ATFÎ AHMED EFENDİ'NİN ŞERH-İ TUHFE-İ ŞÂHİDÎ ADLI ESERİNİN TESPİT EDİLEN YAZMA NÜSHALARININ BULUNDUĞU KÜTÜPHANELER						
Sıra No.	Şehir	Kütüphane	Bölümü	Kayıt Numarası	Varak Sayısı	Kısaltma Kodu
1	Adana	İl Halk Kütüphanesi	Yazmalar	362/5	6	A
2	Ankara	Millî Kütüphane	Yazmalar	469	234	M1
3	Ankara	Millî Kütüphane	Yazmalar	3147	155	M2
4	Ankara	Millî Kütüphane	Yazmalar	5448	178	M3
5	Ankara	Millî Kütüphane	Adnan Ötüken	1714	40	Ö
6	İstanbul	Millet Kütüphanesi	Ali Emîrî	258	282	E
7	İstanbul	Süleymaniye Kütüphanesi	Hâlet Efendi	572	231	H
8	İstanbul	Süleymaniye Kütüphanesi	Bağdatlı Vehbî	1736	193	B
9	İzmir	Millî Kütüphane	Yazmalar	105	191	İ
10	Konya	İl Halk Kütüphanesi	Feridun Nâfiz Uzluk	6886	133	U
11	Kütahya	Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi	Yazmalar	379/1	148	Z

3.1.1. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî 258 [E]

Sırtı meşin, kağıt kaplı, şîrâzeli, mıklepli bir eserdir. Varak kenarlarında bazı kelimelerle ilgili açıklayıcı bilgiler vardır.

Müstensih : Hüseyin b. Ali

İstinsah Tarihi : H. 1157

Bulunduğu Yer	: İstanbul Millet Kütüphanesi
Koleksiyon	: Ali Emîrî
Boyut (Dış-İç)	: 205x135,160x80 mm.
Yaprak Sayısı	: 276
Satır	: 16
Yazı Türü	: Ta'lik
Baş	:Fātiha-rā perçem-i 'anber-şemîm hamd-i nā-maḥdūd u sipās-ı nā-ma' dūd ḥazret-i 'alîm-i ma' bûda ve kerîm-i vâcibu'l-vücûda olsun ki...
Son	:İn tecid 'ayben bihâ kün sâtiren. İne ḥayre'n-nâs men sedde'l-ḥalele. Allâhümme ḥarrim laḥme kâtibihi 'ale'n-nâr. Bi-ḥürmeti'l-aḥyâr ve'l-ebrâr. Âmîn

3.1.2. Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 379/1 [Z]

Müstensih	: Hasan Kâmilüddîn Nakşibendî b. Şeyh Mahmûd
İstinsah Tarihi	: H. 1160
Bulunduğu Yer	: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Koleksiyon	: Zeytinoğlu
Boyut (Dış-İç)	: 289x198 mm
Yaprak Sayısı	: 139
Satır	: 21
Yazı Türü	: Ta'lik
Baş	:Fātiha-rā perçem-i 'anber-şemîm hamd-i nā-maḥdūd u sipās-ı nā-ma' dūd ḥazret-i 'alîm-i ma' bûda ve kerîm-i vâcibu'l-vücûda olsun ki...

Son : *Āzer ü nīsān eyārest u hazīrān u temmūz
Āb u eylül ü dü teşrīn dü kânūn u şubat*

Bu beyitten sonra Farsça sayılar bulunmaktadır.

3.1.3. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi 572 [H]

Mikrofilm Arşivi No. A- 3210. Bu mikrofilm Ankara'da Millî Kütüphane Mikrofilm servisinde Ağustos 1962 tarihinde hazırlanmıştır.

Müstensih : Es-Seyyid Muhammed Hasīb (Dîvân-ı Hümâyün Kâtibi)

İstinsah Tarihi : H. 1198

Bulunduğu Yer : İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Koleksiyon : Hâlet Efendi

Boyut (Dış-İç) : 162x107 mm

Yaprak Sayısı : 233

Satır : 17

Yazı Türü : Ta'lik

Baş : Fātiḥa-rā perçem-i 'anber-şemīm ḥamd-i nā-maḥdūd u sipās-ı nā-ma' dūd ḥazret-i 'alīm-i ma' būda ve kerīm-i vācibu'l-vücūda olsun ki...

Son : Kad vaḳa' a'l-ferāḡu 'an taḥrīri hāzīhi'n-nuşḥati fī vaḳti' d-ḍuḥā el-yevme'l-eḥadi eş-sāmīni min şehri rebī' i'l-āḫiri sene şemāne ve tis' ine ve mi' eti ve elfin 'an yedi' z-za' ifi'l-naḫīfi'l-mu' terifi bi't-taḳşīri es-seyyid Muḥammed Ḥasīb. Kâtib-i Dîvân-ı Hümâyün.

3.2. İmlâ Husûsiyetleri

1. Eserdeki yazı ve şiirlerin takibinde kolaylık sağlamak amacıyla metindeki sayfa numaraları [] içinde gösterilmiştir: [E. 2a].
2. Kıt'alara numara verilmiş, kıt'alardaki beyit numaraları ise 1,2,3... şeklinde gösterilmiştir.
3. E ve Z nüshalarında olmayan cümleler çeviriyazıya aktarılırken italik yazılmıştır. H nüshasındaki bu cümleler [] içinde gösterilmiştir.

[*Nümāyed nümūden'den me'ḥūzdu. Evvelki nūn nefy içündür ve mī ḥāliyet ma'nāsın ifāde ider. kıt'ā-i ūlāda mī-zedāy kelimesinüñ āḥirinde geçmiştir.*] (K. 2, B.11).

4. Metindeki dipnotlar her sayfada yeniden başlatılmıştır.
5. Eser, klasik şiirimizin nazım şekilleri ve aruz vezniyle yazılan bir şerh metnidir. Bu nedenle metin oluşturulurken bugüne kadar genel olarak kullanılan transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Bu işaretler “çeviri yazı sistemi (transkripsiyon alfabesi)” bölümünde gösterilmiştir.
6. Eserdeki yazımlar göz önüne alındığında 17. yüzyılda başlayan geçiş dönemi özelliğinin henüz tam oturmadığı görülmektedir. Bundan dolayı metnin okunmasında Eski Anadolu Türkçesinin ses ve şekil özellikleri esas alınmıştır.
7. Oluşturulan metinde genel olarak İsmail Ünver'in¹ teklifleri dikkate alınmıştır. Bu tekliflere göre şu şekilde bir usûl takip edilmiştir:

- Farsça ve Arapça ön eklerin tamamı kısa çizgi (-) ile ayrılmıştır: nā-maḥdūd, lā-taḥzen.
- Farsça kelimelerde sona gelen yapım ekleri kelimeye bitişik yazılmıştır: zerger.
- Son edatlardan “râ” kısa çizgiyle ayrı ve uzun yazılmıştır: Fātiḥa-rā.
- Birleşik kelimeler kısa çizgi (-) ile ayrılmıştır: ḥüb-rū.

¹ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, Türkoloji Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 1993, s. 51-89.

- Farsça ve Arapça uzun ünlüler üzerine (-) işareti konularak gösterilmiştir: menķūta.
- Farsça kelimelerdeki “ vāv-ı ma’dûle”, “ ” “ biçiminde gösterilmiştir: ħān.
- Türkçe kelimelerin sonundaki ‘b’ harfleri ‘p’ olarak yazılmıştır (up, üp gerindium ekleri): yaķup.
- Sesli ile biten kelimeyi yine sesli ile başlayan bir kelime izleyip vezin gereği seslilerden biri düşürüldüğünde, iki kelime bitişik yazılmış ve araya kesme işareti konulmuştur: k’ola.
- Vāv-ı atıf iki kelime arasında bağımsız bir kelime gibi ayrı yazılmıştır: Ķayyum u Yezdān.
- Farsça tekrar eden kelimeler arasına giren ekler her iki kelimeye kısa çizgi (-) ile birleştirilmiştir: dem-ā-dem.
- Metin içerisinde geçen özel isimlere gelen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmıştır: Fārsi’de, Arabi’de.
- İsim tamlamalarında tamlananın son harfi ünlü olduğu durumlarda “-i, -ı” yazım şekli tercih edilmiştir: Tuhfe-i Şâhidî.
- Aynı söz tekrarları ayrı yazılmıştır: zār zār, ķatre ķatre.

8. Çalışmada geçen âyet, hadis ve alıntı beyitlerin çeviri yazıları verilirken koyu renk ve italik harflerle gösterilmiş, bu ibârelerin anlamları ve kaynakları dipnotta verilmiştir:

“*Ve mā -yentiķu ‘ani’l-hevā in hüve illā vaĥyun yūĥā*” [E. 1b]

(“O, kendi istek ve arzularına göre konuşmaz. O (Kur’an) vahyedilenden başkası değildir.” Kur’an, Necm 53/3-4).

9. Şerh metninde Türkçe ve Farsça kelimelerin Arapça karşılığı verilmiştir. Bu Arapça kelimeler koyu renkle yazılmıştır:

Zerd zā-ı ‘Arabi’nün fethasıyla ve rā ve dāl-ı mühmeleteynün iskânlarıyla Fārsi’dür. Türki’de şaru dinür elvândandır. ‘Arabi’de **aşfer** ma’ nāsınadır. (K. 7, B. 3).

10. Aynı kelimenin iki şekilde okunuşu verildiğinde araya eğik çizgi konulmuştur:

Đifde^ç / đifdi^ç gibi.

11. Beyitlerin başına denk gelen varak numaraları

Bil Âferînde yaradıcı [H. 91a]
Rızk viricidir rûzî-dehende

örneğinde olduğu gibi mısranın sonuna konulmuştur.

12. İnceleme kısmında metinden verilen örneklerde kıt'a ve beyit numaraları kısaltılarak verilmiştir: (K. 1, B. 1).

13. Özel adların yazımında Türk Dil Kurumu'nun İmlâ Kılavuzu'na uyulmuştur.

14. Dizinde yer alan özel isimler, alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

3.3. Nüshaların Tavsîfi ve Şeceresi

Atfî Ahmed Efendi'nin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eseri, çalışma konusu olarak belirlendikten sonra metnin el yazması kütüphanelerde kayıtlı nüshaları tespit edilmeye başlandı.

Eserin yurt içi kütüphanelerinde bulunan 11 yazma nüshası elde edilmiştir. Elde edilen nüshalar arasında müellif hattıyla yazılmış bir nüsha olmadığından nüsha karşılaştırmaları yapılırken en eski tarihli ve tam olan Ali Emîrî nüshası tenkitli metin kuruluşunda esas alınmıştır. Adnan Ötüken ve Adana İl Halk Kütüphanelerindeki nüshaların varak sayılarının oldukça eksik olduğu görülmüştür. Dolayısıyla sözü edilen nüshalar karşılaştırmada değerlendirmeye alınmamıştır.

Karşılaştırılan nüshalar arasındaki farkları ve takip edilen yolu şöyle özetlemek mümkündür:

1. Tenkitli metni oluştururken nüshalar arasındaki farklılıkların çokluğu dikkat çekmektedir. Bir sayfadaki nüsha farklılıkları, varyantları, farklı okuma yöntemleri oldukça fazladır.
2. Karşılaştırmaya esas alınan E (Ali Emîrî) ve Z (Kütahya Zeytinoğlu Kütüphanesi) nüshaları manzum sözlük şerhinde yer alan aruz bahirleriyle başlamıştır. Diğer nüshalar doğrudan mukaddime bölümüyle başlamıştır. Eserin varak sayısının nüshalara göre değişiklik göstermesi ise nüshaların satır sayısındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.
3. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserin sonunda bahir ve vezinlerin izahı için yazılan "*Miftâh-ı Kavâ'id-i Tuhfe*" adlı eser U (Konya Uzluk İl Halk Kütüphanesi), İ (İzmir Millî Kütüphane), M2 (Millî Kütüphane), M3 (Millî Kütüphane) nüshalarında bulunmamaktadır.
4. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'nin nüshaları kronolojik olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

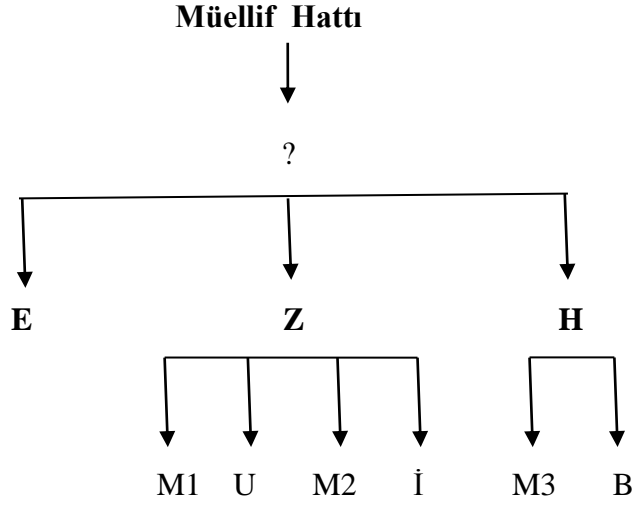
E nüshası H.1157, Z nüshası H. 1160, M1 nüshası H.1167/ M. 1754, U nüshası H. 1169 / M.1756, İ nüshası H.1177, H nüshası H. 1198, M2 nüshası H. 1215, M3 nüshası H.1219, B nüshası H. 1270. Bu durumda E nüshası, -sondaki istinsah kaydı baz alınırsa- eserin te'lif edildiği tarihte kopyalanırken B nüshası te'liften yaklaşık 110 yıl sonra istinsah edilmiştir.

Bugün müellif hattı elimizde mevcut değildir. Nüshalar arasındaki müşterek farklar, eksiklikler ve ortak hatalar tespit edildikten sonra nüsha farklılıkları değerlendirilmiştir. Müstensihlerden kaynaklanan imlâ ve okuma hataları incelenerek bir şecere oluşturulmaya çalışılmıştır. Tahminimize göre bütün nüshalar, üç kolbaşına bağlı olarak şekillenmiştir. Birinci kolbaşı İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî (E) 258’de kayıtlı nüshadır. E nüshasında diğer nüshalarda bulunmayan derkenârlar mevcuttur. E nüshası metin içerisindeki kelime farklılıkları ve çekim eklerinin kullanımı yönüyle diğer nüshalardan farklılık arz etmektedir. E nüshasında bazı bahirlerin sonunda diğer nüshalarda bulunmayan Arapça ibâreler bulunmaktadır. Ayrıca E nüshasında şârihin sonlara doğru bazı kelime ve cümleleri kısaltarak yazdığı dikkat çekmektedir. E nüshasının bu özellikleriyle diğer nüshalardan kolaylıkla ayrılabilceğini anlamak mümkündür.

Nüsha farklılıklarına bakıldığında E nüshasına sık sık Z nüshasının iştirak ettiği görülmektedir. Bu nedenle ikinci kolbaşının Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 379/1’de kayıtlı olan (Z) nüshası olduğu düşünülmektedir. Diğer nüshalar *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserin asıl sözlük bölümündeki beyitlerin şerhiyle başlamıştır. Z nüshasında ise *Tuhfe-i Şâhidî*’nin giriş bölümündeki 61 beyit ve iki kıt’a yer almaktadır. Ancak bu beyitlerin şerhi verilmemiştir. Z nüshası diğer nüshalarda olduğu gibi sözlük kısmındaki beyitlerin şerhiyle başlamıştır. Z nüshasının son sayfasında *Tuhfe-i Şâhidî*’nin müellifi olan İbrahim Şâhidî’nin hayatı hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Ayrıca İbrahim Şâhidî’nin birkaç beytine yer verilmiştir. Bu nüsha M1, U, İ, M2 nüshalarıyla kelime kullanımı ve ekler açısından paralellik arz etmektedir. Bu grupta yer alan İ nüshasında ise bazı bölümlerde kelime ve ek eksikliği dikkat çekmektedir. M1, U, İ, M2 nüshaları Z nüshasından müşterek ve münferit hata ve eksikliklerle ayrıldıkları için bu nüshadan gelmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Üçüncü kolbaşı ise İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi 572’de kayıtlı olan (H) nüshasıdır. H, M3, B nüshalarında mukaddime kısmından sonra 26 beyitlik hâtime kısmı yer almaktadır. Bu üç nüshanın kelime, ek kullanımı ve şekil yönüyle diğer kolbaşılardan farklı olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda sıralanan ortaklıklar ve aparatlar göz önüne alındığında ve bu üç kolbaşı grubu

birleştirildiğinde Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserinin nüsha şeceresi aşağıdaki şemayı ortaya çıkarmıştır:

3.4. Çeviri Yazı Sistemi (Transkripsiyon Alfabeti)

Tablo 18.

Çeviri Yazı Alfabeti

ا (أ)	a, ā	ص	ş
ا (إ)	a, e, i, i	ض	đ, ž
ب	b, p	ط	ţ
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ǧ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, ñ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	z	ن	n
ر	r	و	o, ö, u, ū, ü, v
ز	z	ه	h, a, e,
ژ	j	لا	la, lā
س	s	ى	i, î, î, y
ش	ş	ء	’

3.5. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'nin Tenkitli Metni

[E. 1b] Rabbi sehhlil ve yessir ve lâ-tu‘ assir ‘aleynā yā Rabbi külle ‘asîr¹

Dîbâce-i Şerh-i Tuḥfe-i Şâhidî²

Bi’smi’llâhi’r-Raḥmâni’r-Raḥîm

Fâtîḥa-râ perçem-i ‘anber-şemîm ḥamd-i nâ-maḥdûd³ u sipâs-ı nâ-ma‘dûd ḥazret-i ‘alîm-i ma‘bûda vu kerîm-i vâcibu’l-vücûda olsun ki eşnâf-ı mevcudâta envâ‘-ı zebân ile îfâ-yı⁴ şenâ-yı bî-pâyânı için kudret u kuvvet virüp mantık-ı feşâḥatde ‘andelîb-i gülşen-i cân ve her birini lügât-ı mütenevvi‘ a ile edâ-yı şükr ü sipâslarında tûṭî-i şekker-ḥây-ı beyân eyledi ve dürûd-ı lâ-yuḥşâ sultân-ı serîr-i *lî-ma‘allâh*^{*} ḥü‘âce-i her du serâ ‘aleyhi mine’ş-şalâti⁵ ezkāhâ ḥazretlerinüñ nişâr-ı merḳad-i aḳdesleri olsun ki şâhib-i livâ-yı *Ene efşehu’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi*^{**} ve mazḥar-ı maşdüḳa-i *Ve mâ-yentiḳu ‘ani’l-hevâ in hüve⁶ illâ vaḥyun yūḥâ*^{***} dur. Şallâ’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve ‘âlâ âlihi ve eşhâbihi [E. 2a] ve etbâ‘ihi ve’t-tâbi‘îne lehüm ilâ yevmi’l- ma‘lûm ve sellim teslîmen.⁷ Pes⁸ ma‘lûm ola ki fenn-i Fûrs bir fenn-i dil-keş ve zebân-ı ḥoşdur ki *el-Fârsiyyetü tilvü’l-‘Arabiyyeti fi’l-feşâḥati*^{****} mışdâḳı üzere ba‘de’l- ‘Arabiyye bu zebân-ı şîrîn-nümâda olan nikât-ı ğarîbe ve nezâket-i ‘acîbe lisân-ı [H. 2a] âḥerde yoḳdur. ‘Ale’l-ḥuşuş ki⁹ lisân-ı ehl-i cennet olması daḫı ḥadîş-i şerîf ile müşbet bir zebân-ı pür-belâgatdur. Ol ecluden lisân-ı ‘Arabî’den şoñra lisân-ı Pârsî bilmek umûr-ı mühimme mertebesine bâliĝ olup bâ-vücûd ki Devlet-i ‘Aliyye-i ‘Oşmâniyye’nüñ ebbeda’llâhu te‘âlâ ḳalîl u keşîr retḳ u fetḳ-ı umûr ve kitâbet-i aḥḳâm ve sâ’ir mevâdd ekşeriyyâ bu lisânı dâ’ir olmaĝın her-kes bu ‘ilmüñ ma‘rifetine ṭalîb u râĝib

1 Rabbi sehhlil ve yessir ve lâ-tu‘ assir ‘aleynā yā Rabbi külle ‘asîr : -Z, -H; Bu cümlemin anlamı: Ey Rabbim her türlü zorluĝu üzerimize kolaylaştır ve zorlaştırma.

2 Dîbâce-i Şerh-i Tuḥfe-i Şâhidî: Dîbâce-i Şerh-i Tuḥfe H, Bu başlık : -E

3 ḥamd-i nâ-maḥdûd: ḥamd u nâ-maḥdûd E

4 îfâ : ilkâ’ E

* *lî-ma‘allâh* “Benim Allâh ile öyle anlarım olur ki, ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde edememiştir.” hadisinden bir parçadır. *Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ* 2/173-174

5 şalâti : şalavâti Z

** Ben Arap’ın ve Acem’in en fâsih (sözü kusursuz, açık olan) konuşanıyım.” *Süâlât Ecâbe ‘anhâ Ebu’l-Cennâb Necmüddîn el-Hîvakî el-Kübrâ, vr. 426a.*

6 hüve: hiye Z

*** O, kendi istek ve arzularına göre konuşmaz. O (Kur’an) vahyedilenden başkası değildir.” Kur’an, Necm 53/3-4

7 ve sellim teslîmen : -H

8 pes : ve ba‘d E

**** Fesahatte Farsça, Arapçadan sonra gelen dildir.

9 ki :-E

olup birer nüshaya muhtâc olmuşlardır.¹ Cümleden² merhûm Şâhidî nevvera'llâhu te'âlâ³ merkadehu ve raḥmetu'llâhi 'aleyhi 'ilm-i Fûrs'e⁴ dâ'ir ve evzân u buḥûri ḥâ'ir⁵ pesendide-i rûzgâr ve⁶ maḳbûl-ı ekâbir u eşâgir ü mu'temed u mu'teber-i ḥavâşş⁷ u 'avâm iki yüzden fâ'idesi 'âmm⁸ ve⁹ hem ma'rifet-i buḥûr u nazma delîl hem semt-i ma'rifete¹⁰ mübtedîlere vâzih sebîl olan [E. 2b] manzûme-i keşirü'n-nef'leri ki bu ana [Z. 2a] gelince nazîri sebkat itmiş degüldür. *Tuḥfe-i Şâhidî* ismiyle mevsûm olan luġat-ı pür-berekâtdan ḥazz-ı keşire nâ'il ve nice aḥbâb u tâlibîn ifâdesiyle füyûz-ı nâ-mütenâhiye vâşil u müstefid olup fe-emmâ ber-muḳtezâ-yı mürûr-ı eyyâm u kurûr-ı a'vâm¹¹ şî'ri şa'rden¹² fark idemeyüp vebâli daḥı bâl zann eyleyen ḳalem-i nüsshâhân-ı ġalaṭ-nüvisân¹³ ile ekşeri taḥrîf olunup ba'zı şübheleri¹⁴ izâle idemeyüp gâh bir noḳta ḳuşûriyla ġaybı 'ayb ve gözi kör [H. 2b] ve cilâyı ḥilâ zamânı rummân¹⁵ ve gâh bir ḥarf suḳûtiyla nâşır'ı nâr¹⁶ eylemişlerdür. Ve her yazanlar daḥı birbirinden saḳîm yazmaġla ekşer yerleri taḥrîfât-ı ceheleden sâlim olmamaġla nüşha nüshaya¹⁷ bedel olup nef'i ḳalîl ve buḥûr u evzânı her biri bir yüzden çep u râst düşüp ma'ânî vü luġâtınuñ gerek Türkî gerek Fârsî'sinde izâḥa ḳâbiliyet ḳalmayup keç ü meç bir nüşha-i ġarîbeye dönmişdür. Binâen'aleyh¹⁸ ecille-i aḥbâbdan ba'zı eḥillâ-yı ma'ârif-cüyan iltimâsiyla [E. 3a] belki¹⁹ hezâr i'tizârdan soñra şad hezâr ibrâm u iḳdâmı ile²⁰ 'alâ ḳadri'l-imbân taşḫîḥ-i luġât u tebyîn-i me'ânî vü keşirü'l²¹-berekâtını vâzih ṭarîḳ üzere ki mübtedîlere fehmi âsân ola

1 olmuşlardır: -E

2 cümleden : ez-cümle H

3 te'âlâ : -E, -Z

4 Fûrs'e : Fûrs'i E, Z

5 ḥâ'ir : ḥâyir H

6 ve : -E, Z

7 ve mu'temed ve mu'teber-i ḥavâşş : mu'temed-i ḥavâşş E, Z

8 'âmm : -H

9 ve : -E, Z

10 ma'rifete: -E

11 ve kurûr-ı a'vâm : -H

12 şa'rden : sa'rden H

13 nüvisân: beyân E

14 şübheleri : şübhelerin Z

15 ḳuşûriyla ġaybı 'ayb ve gözi kör cilâyı ḥilâ zamânı rummân : ziyâde ile 'aybı ġayb ve köri göz ve ḥilâyı cilâ rummânı zaman E ; ġaybı 'ayb ve gözi kör cilâyı ḥilâ zamânı rummân H

16 gâh bir ḥarf suḳûtiyla nâşır'ı nâr : -H

17 nüşha nüshaya : nüşha nüşha H

18 binâen'aleyh : li-hâzâ H

19 belki : ve H

20 ibrâm u iḳdâmı ile : iḳdâm u ibramı ile Z, H

21 keşirü'l : şemeretu'l E

bizā‘a-i kâlîl ile birkaç varak tesvîdine şürū‘ olunup *Şerh-i Tuḥfe* ismiyle mevsüm kılındı. *El-‘özü* ‘inde *kirāmi’n-nās maḳbūl*^{*} mantūkası üzere¹ ehl olan erbāb-ı kemālden mütevaḳḳı‘ dur ki vāḳi‘ olan sehv u zellemüzi² dāmen-i ‘afv ile setr ve ‘aybumuzı reşḥa-i ḳalem-i kerem ile ḡayb idüp du‘ā-i ḡayrla muşannifini ve şāriḡini yād eyleyeler. *Va’llāhu’l-hādī ilā sevā’i’t-ṭarīḳ ve ‘aleyhi’t-tüklān ve bi’llāhi’t-tevfīḳ*.^{**}

1

El-ḳıṭ‘ atü’l-ülā der-baḡr-i münseriḡü’l-meksūfi’l-maṭṭıyyı

Lü‘lü-i terdür dişüñ lāle-i ḡamrā yüzüñ

‘Anber-i sārā saḡuñ nergis-i şehlā gözüñ

Müfte‘ ilün fā‘ ilün müfte‘ ilün fā‘ ilün

Münseriḡe keşf ü ṭayy zamm ola budur sözüñ

Bu rübā‘î baḡr-i münseriḡden bir rübā‘îdür ki aşlı her mışrā‘ da iki kerre müstef‘ ilün mef‘ ülātü’dür. Tā’nuñ zammesiyle³

[Z. 2b] Ta‘ rîf

Münseriḡ [E. 3b] luḡatda aḡıcı ma‘nāsınadır. Bu baḡre münseriḡ dinildüḡi lisānda cārî olduḡı içündür.

Ta‘ rîf

Kesf luḡatda ḡaṭ‘ itmege dirler. Ammā⁴ iştilāḡda oldur ki sābi‘-i müteḡarriki⁵ meşelā⁶ mef‘ ülātü’dan “tā” düşüp mef‘ ülā ḡalup anuñ⁷ yerine mef‘ ülün ḡoyınca⁸ aña meksūf¹ dirler.

* Özü, değerli insanların yanında makbûldur, geçerlidir.

1 mantūkası üzere : mantūkasınca Z, H

2 zellemüzi : zelli H

** Allāh doğru yola erdirendir, ona tevekkül edilir ve başarı (yardım) ondandır.

3 tā’nuñ zammesiyle : - E, -Z

4 ammā : ve Z

5 sābi‘-i müteḡarriki : sābi‘i müteḡarrik H

6 meşelā : -H

7 anuñ : -E, -Z

8 ḡoyınca : ḡonur Z, H

Ta'rif

Ṭayy luğatda dürmege dirler. İştılâhda oldur ki ḥarf-i rābi' -i sākin [H. 4a]² ḥazf olmağdur. Meşelâ müstef' ilündan “fā” düşüp müste' ilün ḳalup yirine müfte' ilün ḳonur³ ve buña maṭvî dinür. Pes imdi ma'lüm ola ki bu baḥruñ eczāsınuñ cüz'-i evveline ve cüz'-i şālîşine ki müstef' ilündür. Ṭayy 'illeti⁴ dāḥil olup müfte' ilün olmışdur ve cüz'-i şānî vü⁵ rābi' ine ki mef' ülātü'dür zamm-ı “tā” ile⁶ kesf 'illeti ile ṭayy 'illeti⁷ dāḥil olup “tā” ile “vāv” düşüp mef' ülā ḳalup yirine fā' ilün gelmişdür.⁸ Bu rübā' inüñ luṭfi budur kim⁹ ḳıṭ' a-i atıyyenüñ ne baḥrda vu ne veznde olduğını sālîm veyā ğayr-i sālîm midür ve 'ilel u ezāḥifden ḳanğısı dāḥil olup eczā-ı sālîmeyi bir ḥâlden [E.4a] bir ḥâle döndürüp ve ne vechle tağyîr u tefrî'¹⁰ ider anı bildürür.

Ta'rif

Zihāf ezāḥif zeḥfdendür.¹¹ Zeḥf luğatda sürtünmege dirler ve uzak¹² düşmege dirler. İştılâhda oldur ki esbābda vāḳi' olup tağyîr itmege derler. Meşelâ müstef' ilün cüz'inde¹³ olan “tef” gibi ki sebeb-i ḥafîfdür. “Fā” ḥazf olunup müstef' ilün ḳalup müfte' ilün dinilmişdür.

Ta'rif

'İlel 'illetüñ cem'idür. Luğatda kesr ile 'illet maraž u ḥiddetdür ki şāḥibini 'amelinden¹⁴ meşğül ider. İştılâhda oldur ki evtād ile fevāşılta vāḳi' olup meşelâ ezāḥif esbāba maḥşüş olduğı gibi 'ilel daḥı [H. 4b] evtād ile fevāşıla maḥşüşdur. Ya'nî fevāşıl ile evtāda duḥül idüp bir ḥâlden bir ḥâle döndürür. Müfā' aletün cüz'inden olan “‘aletün” gibi ki fāşıla-i suğrādur nün-ı sākine düşüp “tā”nuñ

1 meksûf : mekfûf H

2 H nüshasında 3a ve 3b'de yer alan “Tetimme-i Şerḥ-i Tuḥfe-i Şāhidî” şerhin sonuna eklenmiştir.

3 ḳonur : ḳalur H

4 'illeti : -E, -Z

5 vü : ile H

6 zamm-ı “tā” ile : -H

7 ṭayy 'ileti: - E

8 yirine fā' ilün gelmişdür : fā' ilün anuñ yirine gelmişdür H

9 kim : ki H

10 ve tefrî' : -H

11 ezāḥif zeḥfdendür : -E, -Z

12 uzak: ırak Z

13 cüz'inde : cüz'inden H

14 'amelinden: -Z , -H

zammıyla müfâ‘eletü kalmışdır. Ve mef‘ülātu’da olan “lātu” gibi ki veted-i mefrūkdur. “Tā” düşüp mef‘ülā kalup yirine mef‘ülün konmuşdur.¹ [Z. 3a] Pes her kıt‘anuñ fâtihasında² ol kıt‘a ne baħrda vü ne veznde olduğunu müş‘ir birer rübā‘î tazmîn u tahrîr eylemişlerdür ki [E.4b] mübtedilere bî-ta‘b³ kâ‘ide-i ‘arūzîyân üzere kıt‘a-i âtiyyenüñ⁴ baħr u veznini tefkîk ve⁵ taqṭî‘âtını vü ‘ilel ü ezâhifden⁶ kankısı duħül idüp baħrde vâki‘ olan eczâ sâlim veyâ ğayr-i sâlim midür⁷ fehm eylemek âsân ola. Ba‘dehu şerħ-i luğata şürü‘ idelüm. *Bi-feyzihi ve tevfiķihi te‘âlâ ve bi-fazlihi ve mennihi ve keremihî⁸ Allāhu veliyu’t-tevfîķ ve huve bi’l-medħ-i elyaķ ve huve’l-mu‘în.*⁹

1 Tañrınuñ adı durur İzid ü Yezdân Ğudây

Daħı büzürk ulu yol gösterici reh-nümây

Tañrı Türkî ‘ibâretdür.¹⁰ Allāhu te‘âlānuñ ism-i şerîfidür.¹¹ Fârsî’de İzid dirler¹² hemze-i meksüre ve yâ-ı müşennât-ı tahtâniyyenüñ sükûnıyla ve zâ-ı ‘Arabiyye’nüñ kesresiyle eşaħħdür.¹³ Fetħa ile daħı mervîdür ve sükûn-ı dâl-ı mühmele ile İzed dinür ism-i zâtdur.¹⁴ ‘Arabî’de Allāh demek gibi¹⁵ ve daħı âħir-i¹⁶ ħurûf-ı teheccî olan yâ’nuñ fetħasıyla ve zâ-ı ‘Arabî’nüñ sükûnıyla¹⁷ ve dâl-ı [H. 5a] mühmele-i meftûħadan şoñra elif ve nûn-ı sâkine ile Yezdân daħı Fârsî’dür.¹⁸ Bârî ‘azze ismühünüñ vaşfidur yaradıcı ma‘nasına.¹⁹ ‘Arabî’de Ğâlık ma‘nâsınadır¹ ism-i

1 konmuşdur : gelmişdür H

2 fâtihasında: ħâtimesinde E

3 mübtedilere bî-ta‘b : mübtediler zahmet çekmeyüp H

4 kıt‘a-i âtiyyenüñ : ol kıt‘anuñ H

5 tefkîk ve : -H

6 ezâhifden : ezâhifi H

7 kankısı duħül idüp baħrde vâki‘ olan eczâ sâlim veyâ ğayr-i sâlim midür : -H

8 bi-feyzihi ve tevfiķihi te‘âlâ ve bi-fazlihi ve mennihi ve keremihî:-E

9 Allāhu veliyu’t-tevfîķ ve huve bi’l-medħ-i elyaķ ve huve’l mu‘în -Z, -H İtalik yazılan kısmın anlamı şöyledir: Yüce Allāh bereketi, cömertliĝi, baĝışlaması ile başarıyı nasip eden övgüye en layık olan ve yardım edendir.

10 Türkî ‘ibâretdür : Türkî’dür H

11 Allāhu te‘âlānuñ ism-i şerîfidür : -H

12 İzed dirler : -E, Z

13 hemze-i meksüre ... eşaħħdür : kesr-i hemze ve zâ-ı mu‘ceme ile eşaħħdür H

14 fetħa ile ism-i zâtdur : fetħiyle daħı câ’izdür, ism-i zâtdur, vâcibu’l- vücûd ve ‘ibâdete müsteħaķ olan ‘alemdür H

15 demek gibi: dimekdür Z, H

16 âħir-i: -E

17 zâ-ı ‘Arabî’nüñ sükûnıyla : zâ-ı Arabî’nüñ kesresiyle E

18 ve daħı âħir ... ile Yezdân daħı Fârsî’dür : Yezdân yâ-ı ħuṭṭînuñ fetħiyle ve zâ-ı ‘Arabiyye’nüñ sükûnıyla ve dâl-ı mühmeleden şoñra elif ve nûn’la Fârsî’dür H

19 Bârî ‘azze ismühünüñ vaşfidur yaradıcı ma‘nasına : -E, -Z

şifâtdur.² Hâ-ı mu‘cemenüñ zammıyla³ Hudâı dağı Fârsî’dür. Bu dağı ism-i şifâtdur. Vâcibü’l-vücüd ma‘nâsına⁴ hazf-ı [E. 5a] yâ ile Hudâı demek dağı câ’izdür. Yâ’nuñ hazfı ve işbâtıyla iki kısmdur: [*Bir kısmı mürekkebdür ve bir kısmı basîtdür. Kısm-ı evvel hud ile “ây”dan mürekkebdür ki vâv-ı resmî ile “hud” zât ve nefsi ma‘nâsınadır. Türkî’de kendi lafzından ‘ibâretdür. Bunda olan hud bu ma‘nâyadır. Cüz’-i âhîri ki “ây”dür gelmek “meçi” ma‘nâsına âyiden’den yâ âmeden’den me’hûzdur. Mecî’den murâd kevn u vücuddur hud ile mürekkebe olıcağ vâv-ı resmiye haţtdan hazf olındı ve bu nev’-i terkibe vaşf-ı terkibi dirler. Pes “hud-ây” ma‘nâsı kendi gelici ve kendi olıcı ya’nî bi-nefsihi lâ-bi-ğayrihi vücûda gelici ve bi-zâtihi hâricde mevcûd olıcı dimekdür. ‘Arabî’de vacibü’l-vücüd ma‘nâsınadır ki galebe-i isti‘mâl ile zât-ı Bârîye ‘alem olmışdur. Andan ğayriye ıtlâkı mümteni‘dür. **Fuşûl-ı ‘İmâdiyye’de** meşûrdur ki **“Lev kâle ‘alâ vechi’l-müzâh men hüdâyem yürüdü bihi fe-kad keferë”*** Kısm-ı şânî ki basîtdür mâlik ve mutaşarrıf ma‘nâsınadır. Hudâvend gibi. İnşâ’llâhu te‘âlâ on ikinci kıt‘ada “mülk issi hudâvend” mısrâ‘ında tafşîl olunur.⁵ Pes imdi bu üç luğat Allâhu te‘âlânuñ adlarıdır. Birbirinden farkları yokdur. Türkî’de Tañrı dimekdür.⁶ [H. 5b] Büzürk bâ-ı muvaḥḥadenüñ⁷ ve zâ-ı menķūtanuñ⁸ zammeleriyle ve râ-ı mühmelenüñ⁹ va kâf-ı ‘Arabî’nüñ¹⁰ iskânlarıyla külünk vezninde Fârsî’dür. Türkî’de ulu dimekdür. [*Meşelâ rütbede ulu ve celîl ve ‘azîm ma‘nâsınadır ve cüşşede büyük ve kebîr ma‘nâsına da gelür. Kamûs şâhibi dağı taķsîm idüp dimişdür ki **büzürk kelimetün A‘cemiyyetün ma‘nâhâ el-kebîrû evi’l-‘azîmü luķķibe bihâ el-vezîrû Nizâmü’l-mülk intehâ.**** Vâv taķsîm içündür teşķik için degüldür.*]¹¹ ‘Arabî’de¹² ‘Azîm ma‘nâsınadır.¹³ Yol gösterici ‘ibâreti Türkî’dür.*

1 ma‘nâsınadır : gibi H

2 ism-i şifâtdur : -H

3 hâ-ı mu‘cemenüñ zammıyla : -H

4 bu dağı ism-i şifâtdur. Vâcibü’l-vücüd ma‘nâsına : -H

* Bir kişi şaka ile “Ben Hudâyım.” derse ve onunla “Ben kendim olucuyum, geliciyim.” manasını kastetse şüphesiz kâfir olur.”

5 italik yazılan kısım: -E, -Z

6 Pes imdi bu üç luğat Allâhu te‘âlânuñ adlarıdır.... yokdur. Türkîde Tañrı dimekdür : -H

7 muvaḥḥadenüñ: muvaḥḥade Z

8 menķūtanuñ : ‘Arabîye’nüñ H

9 mühmelenüñ : mühmele Z, H

10 ‘Arabî’nüñ : ‘Arabîye’nüñ H

** Büzürk Acemce bir kelimedür. Onun manası büyük ya da daha yücedir. O vezir Nizamü’l-Mülk olarak adlandırıldı.

11 italik yazılan kısım: -E, -Z

12 ‘Arabî’de: -E

13 ‘Arabî’de ‘azîm ma‘nâsınadır : -H

Fārsī'de rā-ı mühmelenüñ fetḫasıyla¹ ve hā-ı hevvezüñ süküniyla ve nün-ı maẓmüme ve mīm-i meftūḫadan ōñra elif² āḫir-i ḫurūf-ı teheccī olan yā'nuñ iskānlarıyla reh-nümāy dinür.³ Reh ile nümāydan mürekkebdür.⁴ Reh rāh'dan muḫaffefdür.⁵ Reh⁶ yol ma' nāsınadır. Nümāy nümūden'den muṣtaḫ ism-i fā'ıldür. Aşlı nümāyendedür. Gösterici dimekdür. [Z. 3b] Rā'dan ōñra elif ile rāh-nümāy daḫı dirler.⁷ Āḫirinden yā'yı ḫazf idüp reh-nümā ve rāh-nümā daḫı dirler. 'Arabī'de Hādī ma' nāsınadır ya' nī kılağuz dimekdür.⁸

Taḫṫī' -i Beyt

Taḫṫīmuñ ā müfte' ilün dı durur fā' ilün [H. 6a] İzid u yez müfte' ilün dān ḫudāy fā' ilün daḫı büzür müfte' ilün k ulu yol fā' ilün gösterici müfte' ilün reh-nümāy fā' ilün

2 **Hem daḫı peyğam-ber ol kim vire Ḥaḫḫ'dan ḫaber**

Bay tüvānger durur yoḫsula dirler gedāy [E. 5b]

Peyğam-ber bā-ı 'Acem'üñ fetḫasıyla ve yā-ı ḫuṫṫīnüñ süküniyla ve ğayn-ı mu' ceme-i meftūḫa⁹ ve mīm-i sākine ve bā-ı muvaḫḫadenüñ fetḫasıyla¹⁰ ve rā-ı mühmelenüñ süküniyla Fārsī'dür. [Aşlı peyğām-berdür iki kelimededen mürekkebdür. Biri peyğām ve biri ber kelimesidür. Borden'den me'ḫūzdu. Eylemek ma' nāsına. Egerçi zamm-ı bā iledür. Lākin ism-i fā'il ve emrine teşbīh u mültebis olmamağ'çündür. Li-hāzā ism-i fā'il aşlı üzerine geldi ve peyğām vāsıṫa ile olan ḫaberdür. Ğaynı ḫazf idüp peyğām daḫı dirler. Peyğam-berüñ ma' nāsı]¹¹ Türkī'de Ḥaḫḫ'dan ḫaber virici dimekdür.¹² Peyğam-berüñ aşlı peyğām-berdür. Keşret-i isti' mälle elifi ḫazf olınup

1 fetḫasıyla : fetḫiyle H

2 elif : hemze ve H

3 dinür : dirler H

4 mürekkebdür : terkībdür H

5 reh rāh'dan muḫaffefdür : -H

6 reh : -E, Z

7 Nümāy nümūdenenden dirler : Aşlı nümāyende-i rāh'dur. Pes ism-i fā'ıldür ki nün ve dāl ve hā-ı resmīdür. Ḥazf olınup 'ām-ı terkībden ma' nā-yı ḫaş 'ilmıyyeye naḫl içün muẓāfun ileyhe taḫdīm idüp reh-nümāy didiler H

8 Āḫirinden yā'yı ḫazf idüp reh-nümā ve rāh-nümā daḫı dirler.'Arabī'de Hādī ma' nāsınadır, dimekdür : 'Arabī'de Hādī gibi. Türkī'de kılağuz daḫı dirler. Ğāḫ āḫirinden yā'yı ḫazf idüp reh-nümā ve rāh-nümā daḫı dirler H

9 'Acem'üñ... meftūḫa : 'Acemiyye'nüñ fetḫiyle ve sükün-ı yā-ı ḫuṫṫī ve ğayn-ı meftūḫa fetḫiyle H

10 fetḫasıyla : fetḫiyle H

11 italik yazılan kısım : -E, -Z

12 Türkī'de Ḥaḫḫ'dan ḫaber virici dimekdür : Türkī'si ḫaber ileğici dimekdür H

ber lafzı muttaşıl yazılmışdır. Peygām haber ma‘nāsınadır. Ber ileğici ma‘nāsınadır. Bi-ḥasebi’t-terkīb ma‘nāsı haber ileğici dimekdür.¹ Enbiyā ‘aleyhimu’s-selām peygām-ber dinildüğü² ümmetlerine Allāhu te‘ālā³ cānibinden⁴ haber iletdükleri i‘tibārıyla peygām-ber dirler.⁵ Elif’le peygām-ber ve peyām-ber ve elifsüz peygām-ber ve peyam-ber cümlesi bir ma‘nāyadır.⁶ Yā bi’z-zāt yā vāsıta ile⁷ ‘Arabī’de **resūl** ma‘nāsınadır. Bay⁸ bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla ve elif ile yā-ı ḥuṭṭinüñ iskānlarıyla Türki’dür.⁹ Fārsī’de tā-ı karşıetüñ zammesiyle¹⁰ [H. 6b] ve vāv-ı meftūhadan şoñra elif-i memdüde¹¹ ve nūn’uñ iskānlarıyla¹² ve kāf-ı ‘Acem’üñ fetḥasıyla¹³ ve rā-ı mühmele-i sākine ile tüvānger dinür.¹⁴ [*Tüvānger iki kelimedden mürekkebdür. Biri tüvāndur tüvāniden’den fī’l-i emr ve ism-i maşdardur. Tüvānī’den kudret ma‘nāsınadır. Türki’de güç yitmek ile ta‘bīr olunur. Pes tüvānger güci yiter dimekdür. Māldār ve gāniye tüvānger dinildüğü bi-ṭarīḳi’l-kināyedür. Zīrā kudret gīnānuñ lüzūmundandır. Pes bunda bāy ile tercüme olunduğı bu ṭarīḳ iledür. Bay luğat-ı Türki’de gānī ve māldār ma‘nāsınadır ve bir cüz’i dağı “ger”dür. Kāf-ı ‘Acemī ile edāt-ı nisbetdür. Ne kelimeye lāḫıḳ olursa eger şan‘at ma‘nāsını ifāde ider. Āhenger ve zerger ve keşşger ve kemānger ve sitemger gibi. ‘Arabī’de fā‘il ve fa‘‘āl şığaları gibi. Şāni‘ ve ḥaddād gibi. Ve nīst ğayr-i şāni‘ için gelmesi ḳalīldür. ‘Arabī’de “zū” ma‘nāsın ifāde ider. Tüvānger gibi ki şāḫīb-i tüvān dimekdür. ‘Arabī’si müşrī’dür ki zū-serve ma‘nāsınadır veyā diğeri gibi mu‘ayyen ma‘nāsına ki ‘Arabī’de zū-i‘ānema‘nāsınadır. Ve kārger gibi ki mü’eşşir dimekdür. ‘Arabī’de zū-eşşer ma‘nāsınadır. Kār dağı edāt-ı nisbetdür. Zū ma‘nāsına [H.7a] in-şā‘allāhu te‘ālā maḫallinde beyān olunur.]¹⁵ Māldāra ve ekābire dinür.¹⁶ Ya‘nī mālı çok olan*

1 Peygām-berüñ aşlı peygām-berdür. Keşret-i isti‘māl.... dimekdür : -H

2 peygām-ber dinildüğü : -H

3 te‘ālā: -Z ; te‘ālādan H

4 cānibinden : -H

5 i‘tibārıyla peygām-ber dirler : i‘tibārıyla H

6 elif’le peygām-ber ve peyām-ber ve elifsüz peygām-ber ve peyam-ber cümlesi bir ma‘nāyadır : -H

7 yā bi-zzāt yā vāsıta ile : -E, -Z

8 bay : bay da H

9 bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla ... ḥuṭṭinüñ iskānlarıyla Türki’dür : bā-ı muvaḥḥade ile Türki’dür H

10 zammesiyle : zammıyla H

11 elif-i memdüde : elif E, Z

12 nūn’uñ iskānlarıyla : nūn-ı sākineteyn H

13 kāf-ı ‘Acem’üñ fetḥasıyla : kāf-ı ‘Acemiyye’nüñ fetḫıyla H

14 dinür : dirler H

15 italik yazılan kısım : -E, -Z

16 māldāra ve ekābire dinür: māldār ve ekābir dimekdür. Z

kişiye ıtlāk olunur. ‘Arabî’de **ġanî** ma‘nâsınadır.¹ Yoġsul Türkî’dür. Bay’uñ zıddıdır.² [E. 6a] Fârsî’de kâf-1 ‘Acem’uñ³ ve dâl-1 mühmelenüñ fetġalarıyla ve elif-i memdüde⁴ ve yâ-1 ħuṭṭinüñ iskânlarıyla gedây dirler.⁵ [*Ma‘lûm ola ki gedây kelimesi yâ’nuñ ħazfı ve işbâtıyla dilenci ma‘nâsınadır ki ħapu ħapu gezüp dilenür ve nâzım gedây yoġsul ma‘nâsına didüġi cemî‘-i erbâb-1 luġata muġâlîfdür. Yoġsul ma‘nâsına didüġi vaż‘ olınan dervîşdür ki ‘Arabî’de fakîr ve miskîn dinür. Tüvânger ki ġanî ma‘nâsınadır. Muġâbil olan budur. Lâkin dervîşe de gedây mecâz tarîķiyle biri birinüñ yerine isti‘mâl itmek cā’izdür.*]⁶ Yâ’sını ħazf idüp gedâ daġı dirler. Fakîr olup bir şey’e mâlik olmayana dirler. ‘Arabî’de ‘â’il u miskîn u fakîr dinür.⁷

Taġṭî‘-i Beyt

hem daġı pey müfte‘ilün ġamber ol fâ‘ilün kim vire Ĥaġġ [Z. 4a] müfte‘ilün dan ħaber fâ‘ilün bay tüvân müfte‘ilün ger durur fâ‘ilün yoġsula dir müfte‘ilün ler gedây fâ‘ilün

3 Leb dudak u ruġ yañaġ çeşm göz ü rüy yüz

Kirpüġe müġġân müġe dest el ayak oldu pây

Leb lâm-1 meftûġadan soñra⁸ bâ-1 muvaġġadenüñ sükûnıyla Fârsî’dür. Türkî’de dudak dirler. ‘Arabî’de fetġateyn ile⁹ **şefe** ma‘nâsınadır. Ruġ râ-1 ġayr-i menķûṭanuñ zammesiyle¹⁰ ve ħâ-1 mu‘cemenüñ sükûnıyla Fârsî’dür. Türkî’de [H. 7b] yañaġ dirler ki insânüñ çehresinüñ bir tarafıdır.¹¹ Gözden zenaġdana varınca ki her yüzde iki yañaġ olur.¹² Arabî’de ħâ-1 mu‘cemenüñ fetġasıyla ve dâl-1 mühmelenüñ teşdidiyle **ġadd** ma‘nâsınadır.¹³ Bir vāv ziyâde idüp mecâz-1 mürsel tarîķiyle yüze de rüġ dinür.¹⁴ Çeşm cîm-i ‘Acem’uñ fetġasıyla şîn-i menķûṭanuñ¹⁵ ve mîm’uñ iskânlarıyla

1 mâldâra ve ekâbire dinür Ya‘nî mâlî çok olan kişiye ıtlāk olunur. ‘Arabî’de ġanî ma‘nâsınadır -H

2 bay’uñ zıddıdır : -H

3 ‘Acem’uñ : ‘Acemiyye’nüñ H

4 elif-i memdüde : elif E, Z

5 dirler : dinür H

6 italik yazılan kısım : -E, -Z

7 yâ’sını ħazf idüp gedâ daġı dirler.... ‘Arabî’de ‘â’il u miskîn u fakîr dinür : -H

8 soñra : -H

9 fetġateyn ile : -H

10 zammesiyle : zammıyla H

11 ki insânüñ çehresinüñ bir tarafıdır : yüzüñ nişfidür H

12 gözden zenaġdana varınca ki her yüzde iki yañaġ olur : -E, -Z

13 ‘Arabî’de ħâ-1 ... ġadd ma‘nâsınadır : ‘Arabî’de ġadd ma‘nâsınadır H

14 bir vāv ziyâde idüp mecâz-1 mürsel tarîķiyle yüze de rüġ dinür : -E, -Z

15 cîm-i ‘Acem’uñ fetġasıyla şîn-i menķûṭanuñ : cîm-i ‘Acemiyye’nüñ fetġiyle ve şîn-i menķûṭa H

Fārsī'dür. Türkî'de göz [E. 6b] dirler ki hâdeka ve kapağ ve kirpükden 'ibâretdür.¹ 'Arabî'de 'ayn-ı mühmelenüñ fethasıyla² 'ayn dirler.³ Rûy zämme-i şarîha ile rā-ı ğayr-ı menkûta ile⁴ Fārsī'dür. Yā'nuñ ħazf ve işbâtıyla⁵ yüze dirler ki insānuñ çehresinüñ öñidür.⁶ Arabî'de fetha-i muvaḥḥade⁷ ile **vech** ma' nāsınadır.⁸ Kirpük Türkî'dür⁹ göz kapağlarında biten kıllardur.¹⁰ Fārsī'de mīm-i maẓmūmeden şoñra zā-ı 'Acem'üñ¹¹ sükūnyıla ve kâf-ı 'Acemî'nüñ¹² fethasıyla ve elif ile nūn'uñ iskānlarıyla¹³ müjgān dirler.¹⁴ Ve kesre-i mīm'le ve fetha-i zā-ı 'Acemiyye ile ve hā-ı resmî ile mije dağı dinür. *Baḥrū'l-Ġarāyib* şāḥibi müjgān¹⁵ şīga-i cem'dür. Gāh olur ki vaḥdet ma' nāsında¹⁶ isti' māl olunur dimişdür.¹⁷ Mije'nüñ ise aşlı mīje'dür yā ile *Şeh-nāme*'de aşlı üzerine çok gelmişdür.¹⁸ Arabî'de hā-ı hevvezüñ zammesiyle¹⁹ ve dāl-ı mühmelenüñ²⁰ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ iskānlarıyla **hudb** ma' nāsınadır. Mīm'üñ zammesiyle ve zā-ı 'Acem'üñ fethasıyla ve hā-ı resmiye²¹ ile müje dağı Fārsī'dür. Kirpük ma' nāsınadır.²² Dest dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla sīn-i mühmelenüñ²³ sükūnyıla ve tā-ı qaraşetüñ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkî'de el dirler ki 'uzv-ı ma' rüfdür. Ḥaḳıḳatı omuzdan [H. 8a] parmağlar ucına dekdür.²⁴ 'Arabî'de yā-ı ḥuttīnüñ fethasıyla²⁵ ve dāl-ı mühmelenüñ sükūnyıla²⁶ **yed** ma' nāsınadır.²⁷ Ayağ

1 ki hâdeka ve kapağ ve kirpükden 'ibâretdür : -E, -Z

2 'ayn-ı mühmelenüñ fethasıyla: -H

3 dirler : ma' nāsınadır H

4 ile rā-ı ğayr-ı menkûta ile : -H

5 yā'nuñ ħazf ve işbâtıyla : -E, -Z

6 yüze dirler ki insānuñ çehresinüñ öñidür : yüzdür ki muḳābili püştür H

7 fetha-imuvaḥḥade: fetha-i vāḥide Z ; fetha-i muvaḥḥade/ vāḥide : -H

8 ma' nāsınadır : dinür H

9 Türkî'dür:-E

10 biten kıllardur : biten kıllara dirler H

11 maẓmūmeden şoñra zā-ı 'Acem'üñ : maẓmūme ve zā-ı 'Acemiyye'nüñ H

12 'Acemî'nüñ : 'Acem'üñ H

13 nūn'uñ iskānlarıyla : nūn'la cem' idüp 'alā ḥilāfi'l-ḳiyās H

14 dirler : dinülmüşdür H

15 ve kesre-i mīm'le ve fetha-i zā-ı 'Acemiyye ... şāḥibi müjgān : -E, -Z

16 ma' nāsında : maḳāmında

17 dimişdür : -E, Z

18 mije'nüñ ise aşlı mīje'dür, yā ile *Şeh-nāme*'de aşlı üzerine çok gelmişdür : -E, -Z

19 zammesiyle: zammıyla E, Z

20 mühmelenüñ: mühmele E, Z

21 resmiye: resmî Z

22 'Arabî'de hā-ı hevvezüñ zammesiyle... kirpük ma' nāsınadır : -H

23 sīn-i mühmelenüñ : sīn-i ğayr-ı menkûtanuñ E, Z

24 ki 'uzv-ı ma' rüfdür. Ḥaḳıḳatı omuzdan parmağlar ucına dekdür : -E, -Z

25 fethasıyla :fethî Z ; fethiyle H

26 ve dāl-ı mühmelenüñ sükūnyıla :-H

27 ma' nāsınadır : dirler H

Türki'dür. Fârsî'de bā-ı 'Acem'ün fethasıyla¹ ve elif'den sonra² yā-ı hıttı ile pāy dirler. Bā'nuñ hâzıf ve işbâtı cā'izdür ki³ elifi hâzıf idüp [E.7a] pey dağı dirler⁴ ve yā'suz pā dağı dirler.⁵ 'Arabî'de rā-ı mühmelenüñ kesriyle⁶ ve cîm-i 'Arabî⁷ ile lām'uñ iskânlarıyla **ricl** dirler.⁸ Hâkîkatı uyulık dibinden kâdeme dekdür. Mecâzen kâdeme dağı ıtlâk olunur.⁹

Takṭî-i Beyt

leb dudak u müfte' ilün ruḥ yañaḥ fâ' ilün çeşm göz ü [Z. 4b] müfte' ilün rüy yüz fâ' ilün kirpige müj müfte' ilün gān müje fâ' ilün dest el ayak müfte' ilün oldu pāy fâ' ilün¹⁰

4 Güş kulaḥ dūş omuz mūş şıçan hūş uş

Dūd tütün¹¹ būd idi zūd tiz ü rūd çay

Güş kâf-ı 'Acem'üñ zammesiyle ve vāv'uñ¹² ve şîn-i mu'cemenüñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türki'de kulaḥ dirler. 'Arabî'de zamm¹³ ile **üzn** ma' nâsınadır. Güş lafzını kâf-ı 'Arabî'de dimiş vardır.¹⁴ Dūş dâl-ı mühmelenüñ zammesiyle¹⁵ ve vāv'la şîn-i menkūṭanuñ iskânlarıyla¹⁶ vezn-i sâbîk üzere Fârsî'dür. Türki'de omuz dirler. 'Arabî'de mîm ile kâf'uñ fethalarıyla ve nûn ile bā'nuñ iskânlarıyla **menkeb**¹⁷ [H. 8b] dinür ki¹⁸ **mecma'u** 'azmi'l-'azudi ve'l-ketfi ma' nâsınadır.¹⁹ Ya'nî arka kemügiyle

1 fethasıyla : fethiyle H

2 sonra : ve H

3 bā'nuñ hâzıf ve işbâtı cā'izdür ki : -E,- Z

4 dirler: dinür Z

5 ve yā'suz pā dağı dirler : -H

6 kesriyle: kesresiyle Z, H

7 cîm-i 'Arabî : cîm E, Z

8 dirler : ma' nâsınadır H

9 hâkîkatı uyulık dibinden kâdeme dekdür. Mecâzen kâdeme dağı ıtlâk olunur :- E, -Z

10 fâ' ilün : -E

11 tütün: dütün Z

12 kâf-ı 'Acem'üñ zammesiyle ve vāv'uñ : zamme-i kâf-ı Fârsî ve vāv ile H

13 zamm : zamme H

14 Güş lafzını kâf-ı 'Arabî'de dimiş vardır : -E, -Z

15 zammesiyle: zammıyla Z, H

16 ve vāv'la şîn-i menkūṭanuñ iskânlarıyla : -E, -Z

17Şârih menkeb diye hareke kaydını vermiş. Ama sözlüklerde omuz anlamında menkeb geçmektedir.

18 mîm ile kâf'uñ fethalarıyla ve nûn ile bā'nuñ iskânlarıyla menkeb dinür ki : 'Arabî'de menkeb dirler ve kâf'uñ fethalarıyla ve nûn'la bā-ı muvaḥḥadenüñ iskânlarıyla ki H

19 ma' nâsınadır : dir E, Z

kol kemügi cem^ç olduğu yirdür.¹ Müş zämme-i mîm'le Fârsî'dür. Türkî'de şıçan didükleri² muzırr cân-verdür.³ 'Arabî'de fâ-ı meftûha ile ve elif'den sonra ve râ-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hâ-ı ğayr-ı [E.7b] melfûza ile⁴ fare dirler. Hüş hâ-ı hevvezüñ zammesiyle Fârsî'dür. Türkî'de uş dirler. 'Arabî'de 'aql ma^ç nâsinadur.⁵ [Ma^ç lûm ola ki hüş lafzı öğdür ki 'aqlı halkıdır. 'Arabî'de andan temyîz ile ta^ç bîr olunur. 'Aql şahîhüñ eşeridir. Anuñla hayr ve şerden ve nef^ç zarardan fark olunur. Muqâbili bî-hüşdur ki öğ gitmek ma^ç nâsinadur. 'Arabî'de igmâ dinür. Bunda hüş uşla ta^ç bîr olındığı bi-tarîki'l-mecâz dur. Nitekim Şems-i Fahrî ve Câmî' şahîbi ve Sürûri ve Ni^ç metu'llâh uşla ta^ç bîr itmişlerdür. 'Aqluñ ismi Fârsî'de hıreddür. Türkî'de ismi uşdur ve hüş öğ ve bi-hüş ma^ç nâsına olduğu nâzım bir kıt^ç ada terceme itmişdür. Nitekim dimişdür:

Hıred 'aqla di öği gitmişe bî-hüş

Vāv'ı ħazf idüp huş dağı dinür.⁶ Ma^ç lûm ola ki hüş lafzı üç ma^ç nâya gelür. Evvelâ 'aql sâniyen cân şâlişen helâk ma^ç nâsinadur.⁷ Mışra^ç -ı [H. 9a] evvelde vâkı^ç olan güş u düş u müş ve hüş lafızları dördü bile bir veznde zämme-i vâhîde ile ve vāv-ı aşılye ve âhırlerinde şîn-i mu^ç ceme iledür. Üç evvelkilerinüñ⁹ vāv'ları işbât olup imâle olunur. Ammâ hüş lafzınuñ gâh olur ki vāv'ı ħazf idüp¹⁰ huş dağı dirler. Dūd evvelki dâl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve vāv'uñ ve ikinci dâl-ı mühmelenüñ¹¹ iskânlarıyla¹² Fârsî'dür. Türkî'de tütün¹³ dirler. 'Arabî'de zämme ile duĥân dirler.¹⁴ Būd bā-ı muvaĥĥadenüñ zammesiyle ve vāv'uñ ve dâl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla vezn-i sâbık üzere¹⁵ Fârsî'dür. Būden'den şîġa-i mâzî-i müfreddür. Keynünet ma^ç nâsını ifâde ider. Türkî'de "idi" dimekdür [ki muqâbili yokdur ancak mâzîsi ne

1 Ya^ç nî arka kemügiyle ... cem^ç olduğu yirdür : ya^ç nî ketf ile kol kol kemügi cem^ç olduğu yirdür H

2 didükleri : dirler bir E, Z

3 cân-verdür: cân-vercükdür Z, H

4 ile hâ-ı ... elfûza ile : ve elif-i memdüdeden sonra râ-ı mühmele fethiyle ve hâ-ı 'alâmetle H

5 ma^ç nâsinadur : ma^ç nâsına H

6 italik yazılan kısım : -E, -Z

7 ma^ç lûm ola ki hüş lafzı üç ma^ç nâya gelür.... 'aql, sâniyen cân, şâlişen helâk ma^ç nâsinadur -H

8 vâkı^ç : -E; ma^ç lum ola ki mışra^ç -ı evvelde vâkı^ç olan : H

9 evvelkilerinüñ : evvelkilerün E, Z

10 idüp: olup Z

11 dâl-ı mühmelenüñ : dâluñ E

12 evvelki..iskânlarıyla : dâleyn-i mühmeleteynüñ evvelkisi vāv-ı mazmûme ile ikisi sâkin oğınur H

13 tütün : dütün H

14 dirler : ma^ç nâsinadur Z, H

15 vezn-i sâbık üzere : -E, -Z

idi ile ta‘bîr olunur ve bâkî müştekatına olmak maddesinden ta‘bîr olunur. Vāv’ı hâzif olup buden daḥî dinür ve ‘Arabî’de **kāne** gibi. Fi‘l-i mâzî-i nâkışdur. Türkî’de idi ma‘nâsınadır. Būd sâ‘ir ef‘âl-ı mâziyye gibi ism-i maşdarda gelür ve vücūd ma‘nâsına būd u nâ-būd didükleri ki vücūd ve ‘adem ma‘nâsınadır. **Nî‘metu’llâh** būd qarârgâh ma‘nâsına da gelür dimişdür. Büved fetḥ-i [H. 9b] vāv’la muzâri‘-i ğâ‘ibdür. Yekün ma‘nâsına ki Türkî’de olur ile ta‘bîr olunur. Maḳâm-ı temennâ ve recâda ola ki ma‘nâsına da müsta‘meldür. Bu ma‘nâya olunca ekşer dâl’ı hâzif ve vāv’ı teskîn idüp eyle isti‘mâl iderler. Keşret-i isti‘mâl ile kâf’ı teskîn idüp kelime-i vâhid hükmünde idüp buk le‘alle ma‘nâsına oldu. Büved muzâri‘ ile emr-i ğâ‘ib beyninde müştarekdendir. Niteki cemî‘ şığa-i muzâri‘-i ğâ‘ib böyledür. Emr-i ğâ‘ibden du‘â murâd ola ḥâl böyledür ve dârâd ve buvâd gibi. Lâkin buvâd kelimesinde keşret-i isti‘mâl ile vāv hâzif olup bād dinür ve bu hâzif mültezimdür. Bu ḥâl ile ğayr-i du‘âda olmak kalıldür.¹ ‘Arabî’de **râbiṭa** ma‘nâsın ifade ider. Bir edâtdur vāv’suz bud daḥî cā’izdür.² Zūd zâ-ı menḳūṭanuñ zammesiyle³ vāv’uñ ve dâl-ı [E.8a] mühmelenüñ iskânlarıyla⁴ [Z. 5a] Fârsî’dür. Türkî’de tiz dimekdür. ‘Arabî’de sîn-i mühmelenüñ fetḥasıyla⁵ **serî** ma‘nâsınadır. Taḥrîk ile ‘aceleye daḥî dinür ki ivmek ma‘nâsınadır. Betî’inüñ zıddıdır.⁶ Rūd râ-ı mühmelenüñ⁷ zammesiyle⁸ ve vāv’uñ ve dâl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de çay dirler ki ırmaḳ ma‘nâsınadır.⁹ [Irmaḳa cüy daḥî dirler. Beynehümâda fark oldur ki cüy ırmaḳuñ yirine dirler rūd aḳan şuya dirler. Ma‘lûm ola ki çay daḥî rūd gibi Fârsî’dür. Anuñ çün **Ḥalîmî** luğatında çay lafzını ırmaḳ [H. 10a] ma‘nâsına almışdur. Lâkin Türkî’de şüyü‘ı olmaḳla nâzım-ı merḥûm Türkî maḳâmında irâd eyledi.]¹⁰ ‘Arabî’de **vâdî** ve **nehir** daḥî dirler.¹¹ Mışra‘-ı şânide olan dört luğat bir veznedür. Meşelâ dūd būd zūd rūd zamme-i vahide ile ve vāv-ı aşliyye ile ve dâl-ı mühmelenüñ

1 itallik yazılan kısım : -E, -Z

2 ‘Arabî’de râbiṭa ma‘nâsın ifade ider. Bir edâtdur vāv’suz bud daḥî cā’izdür : -H

3 zammesiyle : zammıyla H

4 iskânlarıyla : teskînleriyle H

5 sîn-i mühmelenüñ fetḥasıyla : -H

6 taḥrîk ile ‘aceleye daḥî dinür ki ivmek ma‘nâsınadır. Betî’inüñ zıddıdır: -H

7 mühmelenüñ : mühmele Z

8 zammesiyle : zammıyla H

9 ırmaḳ ma‘nâsınadır : dere ma‘nâsına E, Z

10 itallik yazılan kısım : -E, -Z

11 ‘Arabî’de vâdî ve nehir daḥî dirler : ‘Arabî’de nehr-i cārî ma‘nâsınadır H

iskānlarıyladır.¹ Ammā gāh olur ki būd ve zūd lafızlarınıñ vāv'ları² ħazf olunup vāv'suz³ bud ve zud oqınur.

Takṭī' -i Beyt

gūş kulaq müfte' ilün **dūş omuz** fā' ilün **mūş şıçan** müfte' ilün **ħūş uş** fā' ilün **dūd tütün**
müfte' ilün **būd idi** fā' ilün **zūd tiz ü** müfte' ilün **rūd çay** fa' ilün

5 Kārd bıçaq ārd un demrene peykān dimiş

Nīze sūñü zih kiriş tır ü kemān oq yay

Kārd kāf-ı 'Arabī'nüñ fethasıyla elif-i memdüdeden şoñra⁴ ve rā ve dāl-ı mühmelenüñ⁵ iskānlarıyla Fārsī'dür. [E. 8b] Sūdī merħūm⁶ kāf-ı 'Acem'ün⁷ fethasıyla taşhīh itmişdür.⁸ Türkī'de bıçaq dirler. 'Arabī'de sīn-i mühmelenüñ ve kāf-ı müşeddedenüñ kesriyle⁹ **sikkīn** dirler.¹⁰ Ārd elif-i memdüde ve dāl-mühmeleteynüñ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkī'de un dirler ki andan etmek yaparlar. 'Arabī'de dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve evvelki qāf'ın kesresiyle **daḳıq** ma' nāsınadır.¹¹ [H. 10b] Demren Türkī'dür.¹² Oq ve mızraq yalmanına dirler. Fārsī'de bā-ı 'Acem'ün¹³ fethasıyla ve yā-ı ħuṭṭinüñ¹⁴ sükünü ile ve kāf-ı 'Arabī'nüñ fethasıyla¹⁵ ve elif'den şoñra nūn-ı sākine ile peykān dirler. ħazf-ı elif ile¹⁶ peyken daḳı dirler.¹⁷ 'Arabī'de nūn-ı meftūħa ile **naşl** dirler.¹⁸ Nīze nūn'ın kesresiyle¹⁹ ve yā-ı müşennāt-ı taḫṭāniyyenüñ sükünüyle ve zā-ı 'Arabiyye'nüñ fethasıyla ve hā-ı

1 mühmelenüñ iskānlarıyladır : mühmelelerin teskinleriyle H

2 lafızlarınıñ vāv'ları : lafızlarından vāv H

3 vāv'suz : -H

4 elif-i memdüdeden şoñra : -H

5 mühmelenüñ : mühmeleteynüñ Z

6 merħūm : -H

7 'Acem'ün : 'Acemī'nüñ Z

8 itmişdür : itmiş H

9 sīn-i mühmelenüñ ...kesriyle : sīn-i mühmele mühmele ve müşeddede kāf'ın kesreleriyle H

10 dirler :-E

11 ma' nāsınadır : dirler H

12 Türkī'dür: -E

13 'Acem'ün : 'Acemiyye'nüñ Z ; mu' cemenüñ H

14 ħuṭṭinüñ: ħuṭṭi Z ; yā-ı müşennāt-ı taḫṭāniyyenüñ H

15 kāf-ı 'Arabī'nüñ fethasıyla : fetħa-i kāf-ı 'Arabī'le H

16 ħazf-ı elif ile : elifsüz E, Z

17 dirler: dinür Z

18 dirler : ma' nāsınadır H

19 nūn'ın kesresiyle : nūn-ı meksüre H

resmî ile Fârsî'dür. Türkî'de sūñü dirler. Ya' nî mızrak didükleri ālāt-ı harbdendir.¹ 'Arabî'de rā-ı mühmelenūñ zammesiyle **rumh** dinür.² Zih zā-ı menķūtanūñ kesresiyle ve sūkūn-ı³ hā-ı ašliyye ile Fârsî'dür. Türkî'de kiriş dirler. Yay kirişi gibi [Z. 5b] ve sâ'ir kirişe dađı⁴ ıtlāk olunur. Vāv'uñ ve tā-ı karşıetūñ fetħalarıyla [E.9a] ve rā-ı ğayr-i menķūta ile **veter** dinür.⁵ Tîr tā-ı karşıetūñ kesresiyle ve yā-ı ħuṭṭinūñ ve rā-ı mühmelenūñ iskānlarıyla⁶ Fârsî'dür. Türkî'de ođ dirler ki ālāt-ı harbden bir āletdür.⁷ 'Arabî'de sîn-i mühmelenūñ fetħasıyla **sehm** ma' nāsınadır. Kemān kāf-ı 'Arabî'nūñ fetħasıyla Fârsî'dür. Türkî'de yay dirler ki andan ođ atarlar. 'Arabî'de fetħa-i kāf ile ve sūkūn-ı vāv ve sîn-i mühmele⁸ ile **ķavs** dirler.⁹

Takṭî' -i Beyt

kārd bıçaķ müfte' ilün **ārd un** fā' ilün **demrene** **pey** müfte' ilün **kān dimiş** fā' ilün **nîze** **sūñü** [H. 11a] müfte' ilün **zih kiriş** fa' ilün **tîr ü kemā** müfte' ilün **n ođ yay** fa' ilün

6 **Ḥūr güneş ü yir zemîn jāle çi gök āsumān**

Yağmura bārān digil ebr bulut māh ay

Ḥūr hā-ı mu' cemenūñ zammesiyle¹⁰ ve vāv-ı resmî ve rā-ı mühmelenūñ¹¹ sūkūnyıla¹² Fârsî'dür. Türkî'de güneş dirler. 'Arabî'de **şems** ma' nāsınadır. Seb' a-i seyyārenūñ dördüncisidir. Biri felek-i rābî'dür. Sa' d-ı aşğardur. Cümle kevākibūñ ekberi ve a' zamidur ki neyyir-i a' zām dirler. Mü'enneşdür¹³ [E. 9b] ṭabî' atı ħār u yābisdir. İklîm-i rābî' buña mensūbdur. Vilāyet-i Rūm ve Īrān ħalkı ve pādîşāhlar buña müte'allıķdur. Cirmi yüz altmış altı¹⁴ cirm-i arz ķadardur. Seyri ğarbdan şarķadur. Ḥareket-i ašliyyesi¹⁵ bir senede devresin tamām ider. Her burcda bir ay meķş ider. Ma' lūm-ı erbāb-ı ṭabî' at ve mefhūm-ı aşħāb-ı fiṭnatdur ki bu 'ālem-i kevn

1 ālāt-ı harbdendir : ālāt-ı ħarbedür E ; āletdür H

2 zammesiyle rūmh dinür : zammıyla rūmh ma' nāsınadır H

3 sūkūn-ı : -H

4 dağı: -Z, -H

5 dinür : ma' nāsınadır H

6 yā-ı ħuṭṭinūñ ve rā-ı mühmelenūñ iskānlarıyla : teskîn-i yā-ı ħuṭṭi ve rā-ı mühmele ile H

7 ki ālāt-ı harbden bir āletdür : -H

8 mühmele: -E

9 fetħa-i kāf ile ve ... ile ķavs dirler : kāf-ı meftūħa ve vāv'uñ ve sîn-i mühmelenūñ iskānlarıyla H

10 zammesiyle : zammıyla H

11 rā-ı mühmelenūñ sūkūnyıla: sūkūn-ı ğayr-i menķūta ile Z

12 sūkūnyıla : teskîni ile H

13 ki neyyir-i a' zām dirler. Mü'enneşdür: -E

14 altı : yidi H

15 seyri ğarbdan şarķadur. Ḥareket-i ašliyyesi : -H

u fesādda sene i‘tibār ve anuñla ‘amel u kār itdükleri iki nev‘dür. Birine¹ sene-i şemsiyye² ki sene-i Rūmiyye dinür.³ Üç yüz altmış beş gün⁴ ve altı sâ‘atdur. Ya‘nî rub‘ yevmdür⁵ ve biri⁶ sene-i kameriyye didükleri⁷ üç yüz elli dört gün sekiz sâ‘at kırk dört daķıkadur. Sene-i şemsiyye-i rūmiyyenüñ bir ayı otuz ve bir ayı⁸ otuz bir⁹ gün olup mäh-ı şubat yigirmi sekiz gündür ki dört senede bir kebīsā olduķda yigirmi toķuz olur [Z. 6a; H. 11b] ve ol dört senede sâ‘at ve deķāyık tefāvüti ile üç yüz altmış altı¹⁰ gün olur. Ve sene-i kameriyyenüñ bir ayı yigirmi toķuz ve bir ayı otuz gün olur. Hikmeti¹¹ oldur ki her bir ay ki muħarrem ve şaferdür¹² ilā āħirihi yigirmi toķuz gün on iki sâ‘at kırk dört daķıka ider.¹³ İkinci ay daħı on iki sâ‘at kırk dört daķıka ider.¹⁴ [E. 10a] Evvelki ayuñ on iki sâ‘atı¹⁵ ile ikinci ayuñ on iki sâ‘atı yigirmi dört sâ‘at olur ki bir gün tamām¹⁶ olur. Ve kırk dört daķıka ki¹⁷ bunda vardur. İkinci ayda otuz gün seksen sekiz daķıka olur. Ol ecluden bir ay otuz ve bir ay yigirmi toķuz gün olmak iktizā ider. Hāşıl-ı kelām felek kamer devriyle bir¹⁸ ay yigirmi toķuz buçuķ olduğı gün olduğı sebebden her birinüñ naķz u cebirinden bir ay yigirmi toķuz ve bir ay otuz gün olur. *Ve’l-‘ilmü ‘inde’llāhi’l-‘allām.** Ve şemsün şarķı daħı¹⁹ Hamel burcınıñ on toķuzıncı derecesine taħvıl idecegi maħaldur. Kezā fi-şerħi’z-zāyirce²⁰ yir Türki’dür ki muķābili gökdür.²¹ Fārsi’de zā-ı ‘Arabī’nüñ²² fetħasıyla ve mīm-i

1 birine : biri H

2 sene-i şemsiyye : sene-i şemsiyyedür H

3 dinür: dinülür Z, H

4 beş gün : -E

5 ya‘nî rub‘ yevmdür : -E, -Z

6 biri : -E, -Z

7 kameriyye didükleri : kameriyyedür ki H

8 bir ayı:-E

9 otuz bir : bir H

10 altı : beş E, Z

11 hikmeti : hükmi Z

12 muħarrem ve şaferdür : şafer ve muħarremdür E

13 daķıka ider : daķıkadür H

14 İkinci ay daħı on iki sâ‘at kırk dört daķıka ider : -E, -Z

15 sâ‘atı : sâ‘at E, H

16 tamām: -Z, -H

17 kırk dört daķıka ki : kırk dört daķıka -E ; kırk daķıka ki H

18 bir : her Z, H

* İlim Allāh’ın katındadır.” Ahkaf 46/23, Mulk 67/26, ve’l-‘ilmü ‘inde’llāhi’l-‘allām : el-‘ilmü

‘inde’llāhi’l-melikü’l-‘allām H

19 şarķı daħı : daħı şarķı H

20 Fī-şerħi’z-zāyirce : fī-zāyirce H

21 ki muķābili gökdür : -E, -Z

22 ‘Arabī’nüñ : ‘Arabiyye’nüñ Z, H

meksüre ve yā-ı hıttinüñ ve nün'üñ iskānlarıyla¹ zemīn dinür ki āsumān muḳābilidür.² Zem ile yā³ ve nün'dan mürekkebdür. Zem fetḫa-i⁴ zā-ı 'Arabī⁵ ile bürüdet ve şovuḳluḳ ma' nāsınadır. Ve yā-ı hafife [H. 12a] ḫarf-ı nisbetdür. Egerçi 'Arabī'de daḫı yā nisbet içündür ammā müşeddedür.⁶ Ve nün te'kīd-i nisbet içündür. İlḫākı ve ḫazfı cā'izdür.⁷ Arza ṭab'ı bārid⁸ olduğundan ötüri nisbet idüp zemīn [E. 10b] dinilmiştir. Zemī nünsuz daḫı mesmū'dur. Kezā fi'd-daḫāyık-ı 'Arabī arz dinür.⁹ Jāle zā-ı 'Acemiyye ile¹⁰ medle ve lām-ı meftūḫa ve hā-ı ḡayr-i mefūza¹¹ ile Fārsī'dür. Türkī'de cīm-i 'Acem'üñ kesresiyle¹² ve hā-ı resmī ile çidirler. Şol rütübetdür ki gökden yağar ve yağduğı vāḳit görünmez ammā ağaç ve nebātāt¹³ yaprakları üzerinde zāhirdür.¹⁴ 'Arabī'de fetḫ-i nün ve dāl-ı mühmele ile med ile nedā dinür.¹⁵ Gök Türkī'dür ki yirüñ¹⁶ muḳabilidür. Fārsī'de elif-i memdüde ile¹⁷ ve sīn-i mühmelenüñ zammesiyle¹⁸ ve mīm-i meftūḫadan şoñra elif ve nün'la¹⁹ āsumān dinür. Aşlı²⁰ "ās" ile "māndan" mürekkebdür. Ās degirmen ma' nāsınadır. Ve mān mānisten lafzından me'ḫūz²¹ mānend ma' nāsına mānisten beñzemek ma' nāsınadır.²² [Z. 6b] Ma' nā-yı terkibi degirmene beñzeyici dimekdür. Degirmene müşābih olmağın āsumān dinildi. Nitekim 'Arabī'de semāya çarḫ dinilmiştir.²³ Çarḫ aşıda çırıkıdır ki çulha ve ḡayrısı isti'māl ider.²⁴ Teşbihen felege itlāk olınmıştır. Gerdün daḫı böyledür ki aşıda kañlı ve 'araba ma' nāsınadır. Teşbihen

1 ve mīm-i meksüre ve yā-ı hıttinüñ ve nün'üñ iskānlarıyla : -H

2 ki āsumān muḳābilidür : -H

3 yā: -Z

4 fetḫa-i : fetḫ-i Z, H

5 'Arabī : -H

6 Egerçi 'Arabī'de daḫı yā nisbet içündür; ammā müşeddedür : -E,- Z

7 cā'izdür : semā'a mevḳüfdür H

8 ṭab'ı bārid : ṭabī'atı bāride H

9 dinür : ma' nāsınadır H

10 'Acemiyye ile : 'Acemiyle H

11 hā-ı ḡayr-i mefūza : hā-ı resmiyle H

12 kesresiyle: kesriyle Z, H

13 ve nebātāt : -H

14 zāhirdür : zāhir olur H

15 fetḫ-i nün ve dāl-ı mühmele ile med ile nedā dinür : fetḫ ve medle nedā dinür H

16 yirüñ: yir Z

17 ile : -E, -Z

18 zammesiyle : zammıyla H

19 ve mīm-i meftūḫadan şoñra elif ve nün'la : -E, -Z

20 aşlı : -H

21 mānisten lafzından me'ḫūz : mānisten'den me'ḫūzdür E, Z

22 mānend ma' nāsına mānisten beñzemek ma' nāsınadır : mānend ma' nāsınadır H

23 dinilmiştir : -H

24 ider : idirler Z

felege ıtlāk olunmuşdur.¹ ‘Arabî’de sîn-i mühmelenüñ fethasıyla² **semâ** dinür.³ Ve fâ’nuñ ve lām’uñ [H. 12b] fethalarıyla **felek** dağı dirler. Yağmur Türkî’dür gökden yağan қаатарāta dirler. Fārsî’de bā-ı muvaḥḥade⁴ [E. 11a] fethasıyla ve medle⁵ ve rā-ı mühmele-i meftūḥa ve elif ve nūn’uñ iskānlarıyla⁶ bārān dinür. ‘Arabî’de mīm ile tā-ı mühmelenüñ fethalarıyla **maṭar** ma’ nāsınadır. Ma’lum ola ki bārān bārīden’den me’ḥūz ism-i cinsdür. Cemī’-i āsmāndan yağana şāmıldür. Ebr elif-i meftūḥa ve bā-ı muvaḥḥade ve rā-ı mühmelenüñ⁷ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de bulut dirler.⁸ ‘Arabî’de sîn ve ḥā-ı mühmeleteynüñ fethalarıyla **seḥāb** ma’ nāsınadır. Ve ğayn-ı menkūṭanuñ fethasıyla⁹ **ğaym** dağı dirler. Māh Fārsî’dür. Türkî’de ay dinür.¹⁰ ‘Arabî’de kāf’uñ ile mīm’üñ fethalarıyla ve sükūn-ı ğayr-i menkūṭa ile¹¹ **ḳamer** ma’ nāsınadır ki kevākib-i¹² seb’a-i seyyāreden felek-i evvel ki dünyā gögidür. Ma’rūf olan yıldızuñ adıdır. Ma’lūm ola ki māh lafzı Fārsî’de ve ay lafzı Türkî’de birkaç ma’ nāya müteḥammıldür. Biri budur ki Fārsî’de māh zıkr olınsa muṭlaḳ ay murād olunur ki semā’ ve dünyānuñ¹³ kevkeb-i meşhūrıdır. Bu ma’ nāya olıncı ‘Arabî’de **ḳamer** dirler.¹⁴ İkinci ma’ nāsı¹⁵ budur ki Fārsî’de māh zıkr olınsa mezkūr yıldız murād olunmayup belki seyr ile on iki burcı tamām eyledüğü eyyāmı murād olunur ki¹⁶ Meşelā bir yılıuñ¹⁷ [E. 11b] on iki ḥışşesinden [H. 13a] bir ḥışşedür her birisi otuzar gündür.¹⁸ Zīrā on iki burcuñ her birinde iki gün şülüşān-yevm eglenür. Pes on iki burcı otuz günde seyr ider. Bu miḳdār güne dağı Fārsî’de māh ve Türkî’de ay dirler. Bu ma’ nāya olıncı ‘Arabî’de **ḳamer** dimezler **şehr** dirler. Māh lafzınuñ taḥfīfen elifi ḥazf olıncı meh dağı dirler.

1 Gerdün dağı böyledür ki ve ‘araba ma’ nāsınadır. Teşbihen felege ıtlāk olunmuşdur -E, -Z

2 sîn-i mühmelenüñ fethasıyla: feth-i sîn-i mühmele ile Z, H

3 dinür : dirler H

4 muvaḥḥade: muvaḥḥadenüñ Z

5 fethasıyla ve medle : -H

6 rā-ı mühmele-i meftūḥa ve elif ve nūn’uñ iskānlarıyla : ve rā-ı ğayr-i menkūṭanuñ fethalarıyla H

7 elif-i... mühmelenüñ : elif-i meftūḥadan soñra bā-ı muvaḥḥadenüñ ve rā-ı ğayr-i menkūṭanuñ H

8 dirler : dinür H

9 ğayn-ı menkūṭanuñ fethasıyla : ğayn-ı menkūṭa ile H

10 dinür : dirler H

11 kāf’uñ ile mīm’üñ fethalarıyla ve sükūn-ı ğayr-i menkūṭa ile : kāf ile mīm’üñ fethalarıyla E, Z

12 kevākib-i : -E, -Z

13 semā’ ve dünyānuñ : semā’-ı dünyānuñ H

14 dirler : dinür H

15 ma’ nāsı : ma’ nā H

16 ki :-Z

17 meşelā bir yılıuñ : bir senenüñ H

18 bir ḥışşedür her birisi otuzar gündür : bir ḥışşesi otuz gündür H

Takṭī' -i Beyt

ḥur güneş ü müfte' ilün yir zemîn fâ' ilün jâle çi gök müfte' ilün âsumân fa' ilün
yağmura bâ müfte' lün [Z. 7a] rân digil fâ' lün ebr bulut müfte' ilün mâh ay fâ' ilün

7 Gāv öküz ester ḡatır ḡar eşek üştür deve

Esb at u mādiyân ḡışrağ u hem kürre ṡay

Gāv kāf-1 'Acemî'nün fethasıyla medle ve sükün-1 vāv¹ ile Fârsî'dür. Türkî'de öküz dinür.² 'Arabî'de **baḡara** ma' nâsınadır. Ama gāv ism-i cinsdür. Erkeğine ve dişisine ve ehline ve vaḡşisine³ ve cāmūsa ıtlâḡ olunur. Türkî'de şıḡır bu ma' nâyadır. Temyiz ḡaşd olınsa⁴ [E. 12a] gāv-1 ner gāv-1 mādē ve gāv-1 deştî gāv-miş dinür. 'Arabî'de daḡı **baḡara** böyledür. Nâzım-ı merḡūm⁵ bu maḡalde öküz ile tefsir eylediḡi mā vuzi' a lehusına [H. 13b] muṡābıḡ vâḡi' olmamışdır. Ester elif-i meftūḡa ve sîn-i mühmele-i sâkin⁶ ve tā-1 ḡaraşetün fethasıyla ve rā-1 mühmelenün sükünüyla Fârsî'dür. Türkî'de ḡatır dirler ki⁷ anası ḡışraḡdır. Eşege çeküp andan ḡâşıl olur. 'Arabî'de feth-i⁸ bā-1 muvaḡḡade ile ve ḡayn-1 menḡūṡa ile ve lām'uñ iskânlarıyla⁹ **baḡl** dirler.¹⁰ ḡar ḡā-1 mu'cemenün fethi ile¹¹ ve rā-1 mühmelenün sükünüyla Fârsî'dür.¹² Türkî'de eşek dirler.¹³ 'Arabî'de ḡā-1 mühmelenün kesriyle **ḡımār** dinür.¹⁴ Üştür elif'ün zammesiyle¹⁵ ve şin-i mu'cemenün sükünüyla¹⁶ ve tā-1 müşennāt-ı fevḡaniyenün¹⁷ zammesiyle¹⁸ ve sükün-1 rā-1 mühmele ile Fârsî'dür. Türkî'de deve dinür. 'Arabî'de eşher fethateyn-i cīm-i 'Arabî ve mīm ile **cemel** dirler.¹⁹ İsm-i cinsdür ve fetha-i bā-1 muvaḡḡade ile¹ ve kesr-i² 'ayn-1 mühmele³ ve

1 fethasıyla medle ve sükün-1 vāv : fethasından şonra ve elif-i memdüde ve fâ-1 sâkineteyn H

2 dinür : dirler H

3 dişisine ve ehline ve vaḡşisine : dişie ve ehli ve vaḡşie H

4 olınsa : olınuḡda H

5 merḡūm: -E, H

6 sîn-i mühmele-i sâkin: sîn-i mühmele-i sâkine Z ; sîn-i ḡayr-i menḡūṡanuñ sükünüyla H

7 ki:-E

8 feth-i : fetha-i H

9 ve ḡayn-1 menḡūṡa ile ve lām'uñ iskânlarıyla : -H

10 dirler : ma' nâsınadır H

11 ile : -H

12 Fârsî'dür: -E

13 dirler : dinür H

14 ḡā-1 mühmelenün kesriyle ḡımār dinür : ḡā-1 ḡayr-i menḡūṡanuñ kesresiyle ḡımār ma' nâsınadır H

15 elif'ün zammesiyle:elif'ün zammıyla Z ; elif-i mazmūme H

16 sükünüyla : teskîni ile H

17 tā-1 müşennāt-ı fevḡaniyenün: tā-1 müşennāt-ı fevḡiyyenün Z ; tā-1 fevḡiyye-i müşennatun H

18 zammesiyle: zammıyla Z, H

19 fethateyn-i cīm-i 'Arabî ve mīm ile cemel ma' nâsınadır : fethateyn ile cemel dirler E, Z

sükün-ı yā-ı ھuttī ve rā-ı mühmele ile **ba'ır** dağı dinür.⁴ Esb feth-i elif ve sîn-i mühmele⁵ ve bā-ı muvaھھadenüñ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkī'de at ma' nāsınadır.⁶ İsm-i cinsdür. ' Arabī'de fā'nuñ ve rā-ı mühmelenüñ fethalarıyla [E. 12b] ve sükün-ı sîn-i ğayr-i menkūta ile **feres** dirler.⁷ Mādiyān mīm'üñ ve dāl-ı mühmelenüñ ve yā-ı ھuttīnüñ fethasıyla⁸ Fārsī'dür. Türkī'de kışraq dirler. ' Arabī'de hā-ı mühmelenüñ kesriyle ve cīm'üñ sükünüyla **hicr** ma' nāsına.⁹ Bu hicr luğatı¹⁰ birkaç [Z. 7b] vech üzre zabı olınmışdır: Evvelā hā-ı [H. 14a] mühmelenüñ kesriyle ve sükün-ı cīm'le hicr ma' nāsınadır. Şāniyen feth ve zammıyla hecur'dur. Şālişen feth ve kesriyle hecir'dür.¹¹ Kürre kāf-ı ' Arabī'nüñ zammıyla ve müşedded rā-ı mühmelenüñ fethiyle¹² ve hā-ı resmī ile aşlı rā'nuñ taھfifi iledür.¹³ Fārsī ' ibāretdür.¹⁴ Türkī'de tay dirler. Meşelā atuñ ve eşegüñ ve sā'ir merküb olan hayvān yavrusı¹⁵ erkeğine ve dışisine itlāk olunur. Ammā ' Arabī'de fark olunur erkeğine mīm-i mazmūme ve hā-ı hevvez ve rā-ı mühmelenüñ¹⁶ iskānlarıyla **mühr** dirler¹⁷ ve dışisine āhirinde hā-ı te'nış ile **mühre** dirler.¹⁸ Veledu'l-feres ma' nāsınadır.¹⁹

Takṭī'-i Beyt

gāv öküz es müfte' ilün ter katır fā' ilün har eşek üş müfte' ilün tür deve fā' ilün esb at u müfte' ilün mādiyān fā' ilün kışraq u hem müfte' ilün kürre tay fā' ilün

8 **Fā'idesüz bir 'abeş nesneye bī-hüde di**

Hem dağı bī-hüde söz söyleyici jaj-ğāy

1 ve fetha-i bā-ı muvaھھade ile : bā-ı muvaھھadenüñ fethası H

2 kesr : kesre Z

3 ' ayn ile: ' ayn-ı mühmele ile Z ; ' ayn-ı ğayr-i mu' cemenüñ kesresiyle H

4 ve sükün... dinür : yā-ı ھuttīnüñ sükünüyla ve rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla ba'ır ma' nāsınadır H

5 feth-i elif ve sîn-i mühmele : elif-i meftūha ve sîn-i ğayr-i mu' ceme H

6 ma' nāsınadır : dinür H

7 fā'nuñ ve ... sükün-ı sîn-i ğayr-i menkūta ile feres dirler : fethateyn ile feres ma' nāsınadır H

8 mīm'üñ ve dāl-ı mühmelenüñ ve yā-ı ھuttīnüñ fethasıyla : mīm'üñ fethiyle ve medle E, Z

9 Türkī'de kışraq dirler. ' Arabī'de hā-ı... sükünüyla hicr ma' nāsına : ' Arabī'de kesr-i hā-ı mühmele ve sükün-ı cīm ve rā-ı mu' ceme ile hicr ma' nāsınadır. Türkī'de kışraq dinür H

10 bu hicr luğatı : bu luğat E, Z

11 evvelā ... hecir'dür : feth ve zammeyle dağı feth u kesrle dağı menkūldur. Ammā eşahh olan evvelkidür E, Z

12 kāf-ı ' Arabī'nüñ ... fethiyle : zamm-ı kāf-ı ' Arabī ve teşdid-i rā-ı mühmele ile H

13 hā-ı resmī ile aşlı rā'nuñ taھfifi iledür : taھfifi aşlıdır H

14 Fārsī ' ibāretdür : -H

15 hayvān yavrusı : hayvānuñ yavrusınuñ H

16 mīm-i mazmūme ve hā-ı hevvez mühmelenüñ : zamm-ı mīm'le ve hā ve rā-ı mühmelenüñ H

17 dirler : -E, -Z

18 dirler: -E

19 veledu'l-feres ma' nāsınadır : - H

[E. 13a] Fā'idesüz bir 'abeş nesne Türkî 'ibâretdür.¹ Ya'nî fā'idesüz ve bâtil olan nesneye Fârsî'de bî-hûde dinür.² Bî ile hûde'den mürekkebdür. Bî bā-ı muvahhadenüñ kesriyle nefy-i mu'ayyene delâlet ider bir kelimedür ki³ Türkî'de "süz" ve 'Arabî'de ba'z mevâdda ve andan "bi-dün" ile ve ba'z âherinde⁴ "bilâ" ile ta'bîr olup⁵ ve gâh ikisi de mümkündür. Nitekim Fârsî'de "Bî-tüşe refkem." Türkî'de "Azıksuz gitdüm." 'Arabî'de "Sâfertü bi-dün zâdin ev bilâ-zâdin."dur. Tercemesi⁶ [H. 14b] câ'izdür. Bî esmâya maḥşûşdur ef'âla dâhil olmaz. Nitekim muḫâbili olan bā ki 'Arabî'de me'a ma'nâsınadır böyledür. Ve hûde hā-ı hevvezüñ zammesiyle ve vāv-ı sâkine ve fetḫa-ı dâl-ı mühmele ve hā-ı 'alâmetle⁷ ḫaḫ ma'nâsınadır ki muḫâbili lağv u bâtildür. Terkiḫ olıcaḫ ḫaḫsız ve ḫaḫ olmayan nesne dimekdür.⁸ 'Arabî'de lağv u bâtil u 'abeş ma'nâsınadır.⁹ Bî-fā'ide olan şey'i bâtil hükmünde olmağın bî-hûde dirler.¹⁰ Jāj-ḫāy Fârsî'dür. Jāj ile ḫāydan mürekkebdür. Jāj¹¹ iki bile zā-ı Fârsî ile evvelkisi meftūḫ ikincisi sâkindür¹² [Z. 8a] herze ve mühmelât ma'nâsınadır. ḫāy fetḫa-ı¹³ ḫā-ı mu'ceme ile ḫāyiden'den müştâḫdur¹⁴ ḫāyiden'den çiyemek ma'nâsınadır. [E. 13b] 'Arabî'de mazḡ gibi terkiḫ olunacak¹⁵ bâtil u hezeyân ve herze ve¹⁶ fā'idesüz bî-hûde ve bî-ma'nâ söz söyleyene jāj-ḫāy¹⁷ dirler. ḫazf-ı vāv'la daḫı câ'izdür.¹⁸ Terşîḫ ma'nâsına olur.¹⁹

1 Türkî 'ibâretdür : 'ibâreti Türkî'dür H

2 dinür : dirler H

3 ki : -Z

4 âherinde : âherde andan H

5 olup: idirler Z ; olınur H

6 tercemesi : cümlesi E

7 hā-ı hevvezüñ zammesiyle ve vāv-ı sâkine ve fetḫa-ı dâl-ı mühmele ve hā-ı 'alâmetle -H

8 Terkiḫ olıcaḫ ḫaḫsız ve ḫaḫ olmayan nesne dimekdür :- H

9 'Arabî'de lağv u bâtil u 'abeş ma'nâsınadır : 'abeş ma'nâsınadır H

10 bî-fā'ide olan şey'i bâtil hükmünde olmağın bî-hûde dirler : -H

11 jāj : -E, -Z

12 evvelkisi meftūḫ ikincisi sâkindür : -H

13 fetḫa-ı : -E, -H

14 ḫāyiden'den müştâḫdur:-E

15 mazḡ gibi terkiḫ olunacak : mazḡ'dur terkiḫ olıcaḫ H

16 ve : -E, -Z

17 jāj-ḫāy : -E, -Z

18 ḫazf-ı vāv'la daḫı câ'izdür : -E, -Z

19 terşîḫ ma'nâsına olur : -H

Takṭī' -i Beyt

fā'idesüz müfte' ilün bir 'abeş fā' ilün nesneye bī- müfte' ilün hūde di fā' ilün hem daḥı bī- müfte' ilün hūde söz fā' ilün söyleyici müfte' ilün jāj-hāy fā' ilün

9 Nākır u ṭanbur durur¹ çeng ile şeştā rebāb

İkliğ ber-baṭ kopuz dumrı düdük deff nāy

Nākır lafzını nāzım Türkī tefsīr idüp çeng āletine mürādif itmişdür. Çeng cīm-i 'Acemiyye'nün fethasıyla Fārsī'dür. Türkī'si ālāt-ı sāzdan ḳanun didükleri āletdür. Nākır 'Arabī'dür. Ammā bu ma'nāya olduğı bulunmamışdur ancak 'Arabī'de **nākūr** şūr didükleri nesnedür ki kıyāmetde nefḥ olınsa gerekdür.* Cümle ervāḥ-i 'ālem içindedür. İsrāfil nefḥ idince cümlesi andan çıkup her birisi kendi gövdesine varur. Nitekim 'Abdu'r-rezzāk bu ma'nāyı bu beyitte buyurur:

Beyt

Çü der-demend be-nākūr cümle-i ervāḥ [E. 14a]

*Çü ḥayl-i naḥl şevd münteşir suy-ı hāmūn ***

Żarūret-i vezn için ḥazf-ı vāv ile oḳınur. Ṭanbur Türkī'dür. Bu daḥı² ālāt-ı sāzdan bir sāzdur.³ [H. 15a] Fārsī'de evvelki şin-i mu'cemenūñ fethasıyla ikincisininūñ sūkūniyla ve tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyyenūñ⁴ fethasıyla medle⁵ şeştā dinür. Altı telli dimekdür. 'Arabī'de tā-ı mühmelenūñ zammesıyla **ṭunbūr** dirler. Rebāb rā-ı mühmelenūñ ve bā-ı muvaḥḥadenūñ fethalarıyla Fārsī'dür. Rebābuñ aşlı 'Arabī'dür luğat-ı müştarekedür. Fārsī'si kemānçe⁶ bir nev'-i sāzdur. Türkī'de ikliğ dirler.⁷ Ber-baṭ

1 ṭanbur durur : ṭanburdur H

* "Artık Nākūr'a (Sur Borusu'na) üflendiğı zaman." Muddessir 74/8

** Sūra üfürüldüğünde bütün ruhlar, arı sürüsünün ovaya dağılması gibi yayılırlar.

2 bu daḥı: -Z

3 sāzdan bir sāzdur: sāzdandur Z

4 fevḳāniyyenūñ : fevḳiyyenūñ Z

5 medle:-E

6 kemānçe: kemānçedür Z

7 Bu kısım H nüshasında farklı yazıldığı için buraya alınmıştır: Nākır, Türkī'dür, 'Arabī'de müştarekedür, ālāt-ı sāzdan ḳanūn didükleri sāzdur. Fārsī'de cīm-i 'Acem'ün fethasıyla ve nūn ve kāf-ı Fārsī'nün iskānlarıyla çeng dinür. 'Arabī'de nākır ma'nāsınadır. Ṭanbur Türkī'dir, bu daḥı luğat-ı müştarekedendir. Fārsī'de ve 'Arabī'de ve Türkī'de müsta'meldür. Ammā 'Arabī'de tā-ı mühmelenūñ zammesıyla ṭunbūr dirler. Fārsī'de evvelki şin-i mu'cemenūñ fethiyle ve ikinci şin-i menḳūṭanuñ sūkūniyla ve tā-ı ḳaraşetūñ fethasıyla şeştā dirler. Ya'nī altı telli dimekdür. Rebāb, rā-ı mühmele ve bā-ı muvaḥḥadenūñ fethalarıyla Fārsī'dür. Kemānçe daḥı dirler. Edevāt-ı lehvden bir

Fārsī'dür. İki bile bā-ı muvaḥḥadelerüñ¹ fethlarıyla ca'fer vezninde zamm-ı bā-ı şāniye ile ğalaṭdur. Zīrā ber-baṭ² "ber" ile "baṭ"dan mürekkebdür. Ber göğüs ma'nāsına³ ve baṭ kaz kuşına dirler. Bi-ḥasebi't-terkīb⁴ kaz gögsi dimekdür. Aña müşābih [Z. 8b] olmağla tesmīye olındı. Aşlı kesr-i rā-ı mühmele ile⁵ ya'nī izāfet ile taḥfif kaşd itmekle⁶ teskīn-i rā olındı. Türkī'de ḳopuz dirler. Ālāt-ı ṭarabdan meşhūr sāzdur.⁷ 'Arabī'de zamm-ı 'ayn-ı [E. 14b] mühmele ile 'ūd dirler.⁸ Dumrı dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve sükün-ı mīm ile ve rā-ı muhmele-i meksüre ile ve sükün-ı yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyye ile Türkī'dür.⁹ Ālāt-ı lehvdendür.¹⁰ Fārsī'de dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla¹¹ ve taḥfif-i fā-ı sākine ile¹² def dirler. 'Arabī'de daḥı¹³ fā-ı müşeddede¹⁴ ile deff ma'nāsınadır. Bu luğat 'Arabī'de ve Fārsī'de müşterekdür.¹⁵ Dūdük Türkī'dür. Fārsī'de nūn-ı meftūḥa ile¹⁶ nāy dirler. Elifsüz ney daḥı dirler.¹⁷ 'Arabī'de mīm-i meksüre ile mizmār dinür.¹⁸

Takṭī'-i Beyt

nāḳır u ṭan müfte' ilün bur durur fā' ilün çeng ile şeş müfte' ilün tā rebāb fā' ilün ıḳlğ
u ber- [H. 15b] müfte' ilün baṭ ḳopuz fā' ilün dumrı dūdük müfte' ilün deff nāy fā' ilün

10 Bu sözümi ez-ber it göñlünüñ aç pasımı

İn sühanem yād kon jeng-i dilet mī-zedāy

sāzdur. Türkī'de hemze-i meksüre ile ıḳlğ dinür. 'Arabī'de rebāb ma'nāsınadır. Bunuñ aşlı 'Arabī'dür. Fārsī'de kemānçe ve kemāna dinür.

1 muvaḥḥadelerüñ : muvaḥḥadenüñ H

2 zīrā : -E, -Z; ber-baṭ: -Z, -H

3 ma'nāsına: ma'nāsınadır Z

4 ber, göğüs ma'nāsına ve baṭ kaz kuşuna dirler. Bi-ḥasebi't-terkīb : -H

5 ile : iledür H

6 itmekle:olınmağla Z, H

7sāzdur : sāzuñ ismidür H

8 zamm-ı 'ayn-ı mühmele ile 'ūd dirler : zamme ile 'ūd ma'nāsınadır H

9 sükün-ı... Türkī'dür : ve mīm'den şoñra rā-ı ğayr-i menḳūṭanuñ kesresiyle Türkī'de H

10 ālāt-ı lehvdendür : ālāt-ı lehvden bir āletün ismidür H

11 fethasıyla : kesresiyle H

12 taḥfif-i fā-ı sākine ile : ve fā'nuñ taḥfifiyle H

13 daḥı:-E, -H

14 fā-ı müşeddede : fā'nuñ teşdidiyle H

15 bu luğat 'Arabī'de ve Fārsī'de müşterekdür : -E, -Z

16 nūn-ı meftūḥa ile : -E, -Z

17 elifsüz ney daḥı dirler : ḥazf-ı elif'le daḥı cā'izdür H

18 dinür : dirler H

Beyt-i mezbūruñ mışrā¹ -ı evveli mışrā¹ -ı şānīsīnūñ¹ tercemesidür. Leff ü neşr-i müretteb tarīķi üzre ya¹ nī mışra¹ -ı evvelūñ her bir kelimesi mışra¹ -ı şānīnūñ her bir kelimesi muķābelesinde tefsīri² vāķi³ olmuşdur. Meşelā mışra¹ -ı evvelūñ ibtidāsında vāķi³ olan³ bu lafzı mışra¹ -ı şānīnūñ evvelinde olan īn lafzınuñ [E. 15a] Türkī'sidür. īn elif-i⁴ meksūre ile Fārsī'de⁵ ķarībe mevzū⁵ ism-i işāretdür. 'Arabī'de hāzā ma⁶ nasınadır. Söz lafzı daķı kezālik sühen lafzınuñ Türkī'sidür.⁶ 'Arabī'de kelām dırler.⁷ Sühan sīn-i mühmelenūñ zammesiyle⁸ ve hā-ı mu⁹ cemenūñ fethasıyla ve sūkūn-ı nūn'la Fārsī'dür meşhūrdur.⁹ Ber-¹⁰ aks daķı müsta¹⁰ meldür. Ve nāzımuñ īn sühanem didüķi sühan mīm'e muzāfdur. Mīm mütekellim-i¹⁰ vaķdenūñ zamīr-i muttaşılıdır. Aşlı "em"dür bir¹¹ kelimenūñ ki āķirinde hā-ı resmī ile¹² anda şābit olur. Telaffuzuna¹³ **bende em** ve **gofte em** gibi ve hā-ı resmī olmaz ise ol elif sākıķ olur. Ćākerem ve kerdem¹⁴ ve sühanem gibi bunda böyledür. Türkī'de "mī" lafzı andan 'ibāretdür. Meşelā Fārsī'de [Z. 9a] īn sühanem ve īn pendem Türkī'de bu sözümi ve bu naşīhatımı bunda [H. 16a] olan mī lafzı daķı böyledür.¹⁵ Ez-ber it Türkī 'ibāretdür. Fārsī'de yād ķon dimişdür. Ammā bu ma¹⁶ nāya ekşer giriften ve dāşten zamīmesiyle isti¹⁶ māl olunur. Yād giriften hāķırda tutmak ve ezberlemek ma¹⁶ nasınadır. Ve yād dāşten hāķırda şaklamak hıfz eylemek ma¹⁶ nasınadır. Yād kon ise zıkr eyle ve an [E. 15b] ya¹⁶ nī¹⁶ hāķıra getür dimekdür. Pes bundan¹⁷ ma¹⁶ lūm oldu ki yād kon ezber it ma¹⁶ nāsına degüldür. Gerek idi ki yād kon yirine yād-gīr yāķūd yād-dār söyleye¹⁸ fe-te'emmel¹⁹ göñlinūñ aķ pasımı Türkī 'ibāretdür. Fārsī'de jeng-i

1 mışrā-ı şānīsīnūñ : şānīnūñ H

2 tefsīri : ma⁶ nāsı H

3 vāķi³ olan : -H

4 elif-i : hemze-i H

5 Fārsī'de : -H

6 sühen lafzınuñ Türkī'sidür : Türkī'dür H

7 'Arabī'de kelām dırler : -H

8 zammesiyle: zammıyla Z

9 Sühan sīn-i mühmelenūñ zammesiyle ... meşhūrdur : Fārsī'de sīn-i mühmelenūñ zammıyla ve hā-ı mu⁹ cemenūñ fethiyle ve nūn-ı sākine ile suhan meşhūrdur H

10 mütekellim : mütekellimdür E

11 bir : -E

12 āķirinde hā-ı resmī ile : āķirinde hā-ı resmī ola Z ; āķiri āķirinde hā-ı resmī H

13 telaffuzına: telaffuzda Z, H

14 kerdem : -E, -Z

15 Fārsī'de... daķı böyledür : īn sühanem bu sözümi ve īn pendem bu naşīhatımı da olan mī gibi H

16 ve an: -E ; yā¹⁶ nī : -H

17 bundan : -H

18 yād-dār söyleye: yād-dār söyleyeler Z ; dār diye idi H

19 fe-te'emmel: -Z, -H

dilet mī-zedāy dirler. Zeng zā-ı ‘Arab’uñ¹ fethiyle ve nūn-ı sākine ve kāf-ı ‘Acemī’yle Fārsī’dür.² Türkī’de pas ma‘nāsınadır ki³ āyine ve timür üzerine konur.⁴ ‘Arabī’de şadā’ dinür.⁵ Bu ma‘nāda ba‘zılar zā-ı Fārsī ile telaffuz iderler.⁶ Dil Fārsī’dür. Kesr-i dāl-ı mühmele ile ve sükūn-ı lām ile.⁷ Türkī’de göñül dirler. ‘Arabī’de kalb ma‘nāsınadır. Dil lafzına muttaşıl olan “tā” lafzı⁸ zamīr-i muhātab-ı müfreddür. Aşlı “et”dür fethiyle.⁹ Āhiri hā-ı resmī olan kelimelere lāhık olursa elif telaffuz olunur.¹⁰ Bende’et veznde “et” gibi hā-ı resmī olmayıcağ elif sākıt olur. Çākeret ve zedet gibi ve kezālik elif ve nūn cem‘i lāhık olıcağ elif sākıt olur. [H. 16b] Bendetān ve h̄ācetān gibi. Meşelā Fārsī’de zeng-i dilet¹¹ Türkī’de göñlünün aç¹² pāsını dimekdür. Mī-zedāy Fārsī’dür. Mī ile zedāiden’den mürekkebdür.¹³ Zedāy zedūden’den fi‘l-i emrdür zā’il eyle dimekdür.¹⁴ Ma‘lūm ola ki mī mīm-i meksüre ve yā-ı huṭṭī ile [E. 16a] ef‘āl-ı şelāseye maḥşūş bir edātdur. Maşdara ve cevāmide dāḥil olmaz. Emr ve nehye dāḥil olursa te’kīd ifāde ider. ‘Arabī’de nūn-ı mü’ekked gibi mī-zen ve mī-bi-zen ve mī-bi-zened ve mī-ne-zened gibi bā-ı faşīha ile edāt-ı neh y mī üzerine müteḳaddem olmaz. Türkī’de muḳābili gıl kelimesidür. Ve ba‘zı kelimeler ile kāf’ı ḡayna tebdil idüp “ḡıl” dinür. İtgil ve itmegil ve urḡıl ve urmaḡıl gibi. Ammā emr-i hāzır¹⁵ ve nehye [Z. 9b] maḥşūşdur. Emr-i ḡā’ibe lāhık olmaz. Nāzım mī-zedāy kelimesinde olan mī lafzını Türkī terceme itdūḡi nāḳış tercemedür. Ve muzāri‘ a dāḥil olursa ḡāliyyet ifāde ider. Muzāri‘ ḡāle ve istiḳbāle muteḳammil iken anuñ duḡūlı ile yā ḡāle maḥşūş olur yā ḡāle ḡarīb olur. Bunda daḡı¹⁶ bā-ı faşīha mutaḳaddem olmaz. Belki te’ḡiri vācibdür. Mī-be-tābed ve mī-be-bāyed gibi ve muzāri‘ menfī olursa ekşer ḡarf-i nefyi taḳaddüm ider ve te’ḡiri daḡı¹⁷

1 ‘Arab’uñ : ‘Arabī’nūñ Z; ‘Arabiyye’nūñ H

2 ‘Acemī’yle: ‘Acemiyye’iledür Z; ‘Acemī’yle Fārsī’dür H

3 pas ma‘nāsınadır ki : pas dirler ki H

4 āyine ve timür üzerine konur : āyineye ve demürüzerine konur Z; āyine ve timür üzerine konar H

5 dinür : ma‘nāsınadır H

6 telaffuz iderler : telaffuz eylediler H

7 dil Fārsī’dür.... lām ile : Dil dāl-ı mühmelenün kesriyle ve lām-ı sākine ile Fārsī’dür H

8 lafzı : -H

9 fethiyle : -E, -Z

10 olmur: olur E

11 meşelā Fārsī’de zeng dilet : -E, -Z

12 aç:-Z, -H

13 mī ile zedāyiden mürekkebdür : -H

14 zā’il eyle dimekdür : -H

15 hāzır : hāzıra H

16 daḡı : -E

17 daḡı : -E, -Z

cā'izdür. Mī-ne-ḥāhed ve ne-mī-ḥāhed gibi bā-ı faşīha ile daḥı [H. 17a] faşl olunur. Mī-bi-zened gibi bu ikiden ḡayrıyla¹ faşl cā'iz degüldür. Ba'zı edāt-ı istifhām ile daḥı faşl² olmuşdur. Mī-çi-gūyī gibi ve mef'ül ile [E. 16b] daḥı faşl olmuşdur ki mī-ḥār pūşed be-cā-yı ḥarīr ve māzī üzerine daḥı dāḥil olursa ḥikāyet-i ḥāl-i māzī için olur ve bā-ı faşīhadan tecerrüdi vācibdür. Mī-āmed³ ve mī-zed gibi geldi idi ve urdu idi dimekdür. Pes nāzım kıt'a-i āḥiyede mī-dād be-men virdi baña 'adl durur dād didügi sehv ḡabilindendür. Bunda daḥı ḥarf-i nefyi taḡaddümi ekşeridür. Ve ḡayr-ı nefyi ile faşl-ı nādirdür.⁴ Mī-şıla yāft ve mī-şıla ne-yāft gibi⁵ **Tetimme** ma'lüm ola ki mī üzerine hā-ı ittişāliyye mezīd olunursa fi'lün ḥudūşında ittişāl ve istimrār ifāde ider. Mecmū'ı muttaşıl ve müstemirr ma'nāsına olur ve kelime-i müstaḡill ḥükmünde olur. Ḡayr māziye dāḥil olursa cā'izdür ki fi'le muttaşıl yazıla. Hemī bāyed⁶ ve hemī zāyed ve hemī dānend⁷ gibi ve cā'izdür ki fi'lden munfaşıl yazıla. Hemī hemīn bāyed⁸ gibi. Ve cā'izdür ki fi'lden mu'aḥḡer ola.⁹ Āyed¹⁰ hemī gibi du'ā kerde em hemī şeb u rüz gibi. Ve māziye dāḥil olursa yine mī gibi ḥikāyet-i ḥāl-i māziyi¹¹ ifāde ider. Ve fi'le ittişāli [E. 17a] ekşeridür. Hemī-goft ve hemī-reft gibi. Ve hemī'den şoñra mī te'kīd için zıkrı cā'izdür. Hemī [H. 17b] mī-güdāḡt gibi ve ittişāli ḡalīldür.¹² Hemī-güzer bā-reved ve hemī çāk çāk āmed gibi ve fi'lden te'eḡḡiri mesmū' degüldür. *Güzāf-ı Risālet-i 'Abdu'l-ḡādir el-Baḡdādī.*

Taḡḡī' -i Beyt

bu sözümi [Z. 10a] müfte' ilün ez-ber it fā' ilün göñlünüñ aç müfte' ilün pāsını fā' ilün in süḡānem müfte' ilün yād kon fā' ilün jeng-i dilet müfte' ilün mī-zedāy fā' ilün

1 ḡayrıyla : ḡayrı E, Z

2 faşl: -E

3 mī-āmed : mī-āyed H

4 ve ḡayr-ı nefyi ile faşl-ı nādirdür : ve nefyile daḥı faşl-ı nādirdür H

5 gibi:-Z ; mī şıla yāft ve mī şıla ne-yāft gibi : -H

6 hemī bāyed : hemī bāred H

7 hemī dānend : hemī dān H

8 hemī bāyed : hemī māned Z ; hemī mānd H

9 mu'aḡḡer ola : menfūḡhall ola idi H

10 āyed : -H

11 ḥikāyet-i ḥāl-i māziyi : ḥikāyet-i māzī H

12 ve ittişāli ḡalīldür : -H

El-kıf' atü's-şāniyetü der- baħr-i serī' -i maṭvī vü meksūf

İy şanem-i dil-ber-i ħulq-ı ħasen

Dünyede¹ ol 'ömr-i beķā ile sen

Müfte' ilün müfte' ilün fā' ilün

Baħr-i serī' maṭvī'i bil cān-ı men

Bu rübā' i baħr-i serī' dendür ki aşlı her mışra' da müstef' ilün müstef' ilün mef' ulātu'dur zamm-ı tā ile² serī' fe' il bi-ma' nā fā' ildir. Luğatda ivici ma' nāsınadır.³ Bu baħre serī' didükleri lafzında sür' at olduğı içündür ve bunuñ iki evvelki cüz'lerine⁴ tayy [E. 17b] 'illeti dāħil olup dördünci ħarf sākinleri isķāt olup müstef' ilün⁵ ħalduķdan soñra yirine müfte' ilün getirilmişdür.⁶ Ve⁷ cüz'-i şālişine kesf 'illeti dāħil olup sābi' -i müteħarrik ki "tā" dur. Isķāt olup mef' ulā ħalduķdan soñra tayy 'illeti daħı duħül idüp dördünci ħarf-i sākini ħazf olup mef' ulā ħalduķdan soñra⁸ yirine fā' ilün ħonmişdur. Pes⁹ iki evvelki cüz'leri maṭvī ve soñraki cüz'leri¹⁰ meksūf [H. 18a] ve maṭvī ħalmışdur. Ma' lüm ola ki bu baħr ħoş-āyende olmaduğundan sālim isti' māl olunmamışdur. Kesf ile tayy 'illetlerinüñ tafşili baħr-i münserihde meksūf ve maṭvīdür¹¹ sebķat itmekle tekrār zıkr¹² olunmadı. İhtirāzen mine'l-ıtnāb.¹³

1 **Git bi-rev söyle bi-gū gel bi-yā**

Ez-çi neden çün nite n' içün çi-rā

1 dünyede : dünyāda E, Z

2 zamm-ı tā ile : -E, -Z

3 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

4 bunuñ iki evvelki cüz'lerine : bu cüz'eyn-i evveline H

5 müstef' ilün : müste' ilün E

6 getirilmişdür: getirilmiş Z

7 ve : -E, -H

8 tayy 'illeti daħı duħül idüp dördünci ħarf-i sākini ħazf olup mef' ulā ħalduķdan soñra:-E, -H

9 pes: -E

10 cüz'leri: cüz' Z, H

11 meksūf ve maṭvīdür : meksūf ve maṭvī olan Z; meksūf ve maṭvīdür : -E

12 zıkr : -H

13 ihtirāzen mine'l-ıtnāb : -E, -Z

Git lafzı Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı te'kidden soñra rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla¹ ve sükün-ı vāv'la bi-rev dirler. Rā-ı mühmelenüñ fetħiyle reften'den emrdür.² 'Arabî'de zamm-ı rā-ı mühmele ile ruħ ma'nāsınadır.³ Söyle Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı te'kidden soñra kâf-ı 'Acem'üñ zammesiyle bi-gū dinür⁴ goften'den emr-i ħāzırdur. 'Arabî'de zamm-ı kafla kul dirler.⁵ Gel Türkî'dür. Fârsî'de bi-yā dinür. Āyiden'den emr-i ħāzırdur.⁶ Ba'zılar āmeden'den [Z. 10b] demişlerdür. Aşlı elif-i memdüdedür. [E. 18a] Şoñradan bir yā ziyāde idüp āy olmışdur ve zebān-ı Deri'nüñ kâ' idesidür. Şiġa-i emrüñ evveline bir yā ziyāde iderler. **Bi-bīn ve bi-dān** gibi. Pes imdi āmeden lafzından ki⁷ şiġa-i emr gelür. Gāh olur ki āħirine bir yā ziyāde iderler. Āy olur. Nitekim zīkri sebķat eyledi. Ve evveline kâ' ide mūcibince bā ziyāde idicek bi-āy olur. [H. 18b] Bu ħod ma'lūmdur ki dilde kelime-i emr çok isti'māl olunur. Ĥuşūşen lafz-ı āy isti'māli şaķil olduġı eclden elifi yā ile ķalb-i mekān idüp **bi-yā** dirler. Bu kâ' ide *Ni'metu'llāh* da beyān olınmışdur. 'Arabî'de hā-ı hevvezüñ fetħiyle ve lām-ı müşeddedenüñ zammesiyle **hellūm** dirler ve tā-ı ķaraşet⁸ ve 'ayn-ı mühmelenüñ fetħalarıyla ta'al daħı dinür.⁹ Ez-çi Fârsî'dür. Türkî'de neden dimekdür. Ma'lūm ola ki¹⁰ "ez" hemze-i meftūħa ile ħarfdür. 'Arabî'de ħarf-i cārreden ibtidā-ı ġāyet için olan "min" ve "an" ma'nāsınadır. Türkî'de "den" ile ta'bīr olunur. Meşelā¹¹ ez-men benden ve ez-tū senden sen ile ben lafızlarınıñ¹² āħirlerinde olan "den" lafzı "ez" den ħāşıl olan ma'nādur.¹³ Çi cīm-i 'Acem'üñ kesresiyle [E. 18b] ve hā-ı 'alāmetledür. Telaffuz olunmaz edāt-ı istifhāmdur.¹⁴ Ġayr-i zevī'l-'uķūlda müsta'meldür.¹⁵ Türkî'de ne dimekdür. 'Arabî'de mā dinür. Çün cīm-i 'Acem'üñ zammıyla ve işbā'-ı vāv ve imāle ile Fârsî'dür.¹⁶ Türkî'de nite dimekdür. 'Arabî'de

1 fetħasıyla : fetħiyle H

2 rā-ı mühmelenüñ fetħiyle reften'den emrdür : reften'den emr-i ħāzırdur E, Z

3 zamm-ı rā-ı mühmele ile ruħ ma'nāsınadır : zamm-ı rā ile ruħ dinür Z; zamm-ı rā ile ruħ dinür E

4 bā-ı te'kidden soñra ... bi-gū dinür : bi-gū dinür kâf-ı 'Acem'üñ zammıyla E, Z

5 dirler : ma'nāsınadır H

6 emr-i ħāzırdur : emirdür H

7 ki : -H

8 ķaraşet : ķaraşetüñ H

9 daħı dinür : ma'nāsınadır H

10 ma'lūm ola ki : -E, -Z

11 meşelā : -E

12 sen ile ben lafızlarınıñ : men ve ben kelimelerininñ H

13 olan ma'nādur : olur H

14 hā-ı 'alāmetledür. Telaffuz olunmaz edāt-ı istifhāmdur : hā-ı 'alāmet ile edāt-ı istifhāmdur H

15 ġayr-i zevī'l-'uķūlda müsta'meldür : -E, -Z

16 işbā'-ı vāv ve imāle ile Fârsî'dür : işbā'-ı vāv'la Fârsî'dür H

keyfe ma' nâsınadır.¹ N' için Türkî'dür. Fârsî'de çi-râ dirler.² Cîm-i 'Acem'ün kesresiyle eşşahdur. Fethle 'Acem taşarrufâtındandır. Bu³ dağı istifhâm içündür. 'Arabî'de lâm-ı meksûr ile ve mîm-i meftûha ile **lime** ma' nâsınadır.

Takṭî'-i Beyt

git bi-rev müfte' ilün [H. 19a] **söyle bi-gū** müfte' ilün **gel bi-yâ** fâ' ilün. **ez-çi neden** müfte' ilün **çün nite n'i** müfte' ilün **çün çi-râ** fâ' ilün

2 İç tona şalvâr di yeñ âstîn

Göñlege pîrâhen ü kaftan kabâ

İç tona Türkî'dür. Tuman dağı dirler.⁴ Fârsî'de şîn-i mu' cemenün kesresiyle ve lâm-ı sâkine ve vâv-ı meftûhadan şoñra elif ve râ-ı mühmelenün teskîni ile⁵ şalvâr dinür. 'Arabî'de **serāvîl** ma' nâsınadır. [Z. 11a] Āstîn elif-i memdüde ile⁶ ve sîn-i mühmele ve tâ-ı karşıetün kesresiyle⁷ ve yâ-ı huṭṭînün ve nün'ün iskânlarıyla⁸ Fârsî'dür. Türkî'de yeñ dirler.⁹ Ya' nî göñlek ve kaftan yeñlerine dinür.¹⁰ 'Arabî'de zämme-i kâf-ı 'Arabî ile¹¹ **kumm** ma' nâsınadır. Göñlek Türkî'dür. Fârsî'de [E. 19a] bā-ı 'Acemiyye'nün¹² kesresiyle ve yâ-ı huṭṭînün sükûniyle ve râ-ı mühmelenün¹³ fetḫasıyla ve medle ve¹⁴ hâ-ı hevvezün fetḫasıyla¹⁵ ve sükûn-ı nün'la¹⁶ pîrâhen dirler. Ḥazf-ı elif'le pîrehen¹⁷ dağı cā'izdür. 'Arabî'de fetḫ-i kâf ile **kaṃîş** ma' nâsınadır.¹⁸ Kaftan Türkî'dür. Fârsî'de kâf'ün ve bā-ı muvaḥḫadenün fetḫalarıyla¹⁹ ve medle

1 ma' nâsınadır : ma' nâsına Z

2 dirler : dinür H

3 bu : bunlar : E, Z

4 iç tona Türkî'dür. Tuman dağı dirler : iç ton Türkî'dür. Tuman dimekdür H

5 şîn-i mu' cemenün kesresiyle... mühmelenün teskîni ile : fetḫa-i şîn-i mu' ceme ile E, Z

6 elif-i memdüde ile : elif-i memdüde Z ; med ile H

7 tâ-ı karşıetün kesresiyle : tâ-ı karşıetün kesreleriyle Z; tâ-ı fevkiyye-i müşennâtuñ kesreleriyle H

8 ve yâ-ı huṭṭînün ve nün'ün iskânlarıyla : -H

9 dirler : dinür H

10 ya' nî göñlek ve kaftan yeñlerine dinür : Meşelâ göñlek ve kaftan yeñleri gibi H

11 'Arabî'de zämme-i kâf-ı 'Arabî ile : 'Arabî'de zamm-ı kâf'la E, Z

12 'Acemiyye'nün : 'Acem'ün H

13 mühmelenün : ğayr-ı menkûtanuñ H

14 medle ve : elif'den şoñra H

15 fetḫasıyla : fetḫiyle Z, H

16 sükûn-ı nün'la : nün-ı sâkine ile H

17 pîrehen : -H

18 fetḫ-i kâf ile kaṃîş ma' nâsınadır : fetḫ-i kâf ile kaṃîş ma' nâsına Z; kaṃîş ma' nâsınadır H

19 kâf'ün ve bā-ı muvaḥḫadenün fetḫarıyla : fetḫ-i kâf ile ve bā-ı muvaḥḫade ile E, Z

ḳabā dinür.¹ Luġat-ı müştarekedendür. ‘Arabî’de daḥı **ḳabā** dirler ve yalmaq daḥı dinür² ammā ‘Acem’de öñi açığı olan ḳaftana ḳabā dirler. Ve öñi tutilmış olana [H. 19b] cāme dirler.³

Taḳṭī‘-i Beyt

ıç ṭona ṣal müfte‘ ilün vār di yeñ müfte‘ ilün āstīn fā‘ ilün gönleġe pī müfte‘ ilün rāhen u ḳaf müfte‘ ilün tan ḳabā fā‘ ilün

3 Naġz digil gökçeġe beyniye maġz

Çaġz u vezaġ ġük durur ḳurbaġa

Naġz nūn-ı meftūḥa ve ġayn-ı mu‘ceme⁴ ve zā-ı ‘Arabıyye’nün⁵ iskānlarıyla Fārsī’dür. Türki’de gökçek dimekdür. Ya‘nī iyü ve güzel olan nesneye dirler. ‘Arabî’de mīm-i meftūḥa ve lām-ı meksüre ile **melīh** dirler.⁶ Beyni ‘ibāreti⁷ Türki’dür. Baş çanaġınıñ⁸ içinde olan [E. 19b] beyindür. Fārsī’de mīm-i meftūḥa ve ġayn ve zā-ı menḳūṭalarıñ⁹ iskānlarıyla maġz dinür. ‘Arabî’de **dimāġ** dinür¹⁰ ve mīm-i maẓmūme ve ḥā-ı mu‘ceme-i müşeddedenün sükūnyıla¹¹ **muḥḥ** daḥı dirler¹² ve kemik içinde olan ilige ve her nesnenün ḥulāşasına ve şāfisine¹³ Fārsī’de maġz ve ‘Arabî’de **muḥḥ** dirler.¹⁴ Ammā dimāġ ‘Arabî’de¹⁵ muṭlaḳ başda olan beyniye dinür.¹⁶ Çaġz cīm-i ‘Acem’ün fethasıyla¹⁷ ve ġayn ve zā-ı menḳūṭalarıñ¹⁸ iskānlarıyladır.¹⁹ Vezaġ daḥı vāv’uñ ve zā-ı menḳūṭanıñ²⁰ fethalarıyla²¹ ve ġayn-ı

1 dinür : dirle H

2 ve yalmaq daḥı dinür : -E, -Z

3 dirler : dinür H

4 ġayn-ı mu‘ceme : ġayn E, Z

5 zā-ı ‘Arabıyye’nün : zā-ı menḳūṭalarıñ E ; zā-ı menḳūṭateyniñ Z

6 ve lām-ı meksüre ile melīh dirler : melīh ma‘nāsınadır H

7 ‘ibāreti : -H

8 çanaġınıñ : ḥabaġınıñ Z, H

9 zā-ı menḳūṭalarıñ : zā-ı menḳūṭateyniñ Z ; ġayn-ı mu‘ceme ve zā-ı ‘Arabıyye’nün H

10 dinür : dirler Z ; ma‘nāsınadır H

11 ḥā-ı mu‘ceme-i müşeddedenün sükūnyıla : müşedded ḥā-ı mu‘ceme ile E, Z

12 dirler : dinür H

13 şāfisine : -E, -Z

14 Fārsī’de maġz ve ‘Arabî’de muḥḥ dirler : Fārsī’de maġz u muḥḥ dirler : E, Z

15 ‘Arabî’de : -H

16 dinür : dirler H

17 fethasıyla : fethiyle Z, H

18 menḳūṭalarıñ : menḳūṭateyniñ Z

19 ġayn ve zā-ı ... iskānlarıyladır : ġayn-ı mu‘cemenün ve rā-ı meftūḥanıñ sükūnlarıyla H

20 daḥı vāv’uñ ve zā-ı menḳūṭanıñ : vāv’uñ ve zā-ı ‘Arabıyye’nün H

21 fethalarıyla : fethiyle E

mu‘cemenüñ sükûniyladır.¹ Ğük daĥı² ğayn-ı [Z. 11b] mu‘cemenüñ [H. 20a] zammesiyle üçi bile ‘alā-ĥide Fārsī’de ħurbaġa ma‘nāsınadır.³ ‘Arabī’de dād-ı menķūtanuñ⁴ kesresiyle ve sükûn-ı fā ve dāl-ı mühmelenüñ⁵ fethāsıyla ve kesresiyle daĥı⁶ cā’izdür. Dıfde‘ / dıfdi‘ dinür.⁷

Takṭī‘-i Beyt

naġz digil müfte‘ilün gökçege bey müfte‘ilün niye maġz fā‘ilün çaġz u vezag müfte‘ilün ğük durur müfte‘ilün ħurbaġa fā‘ilün

4 Oldı deriçe terece der ħapı

Güşe bucaġ orta miyān ev serā

Deriçe dāl-ı mühmelenüñ fethāsıyla ve rā-ı ğayr-ı menķūtanuñ [E. 20a] kesresiyle ve sükûn-ı yā-ı ĥuṭṭī ile ve cīm-i ‘Acem’üñ fethāsıyla⁸ ve hā-ı ‘alāmetle⁹ Fārsī’dür. Türkī’de terece dirler.¹⁰ Ya‘nī pencere ve büyük ħapular¹¹ içinde oyup itdükleri küçük ħapudur. Terece deriçe lafzınuñ muħarrefidür.¹² Der¹³ dāl-ı mühmelenüñ fethi ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ¹⁴ sükûniyla Fārsī’dür. Türkī’de ħapı dinür.¹⁵ ‘Arabī’de **bāb** ma‘nāsınadır. Güşe kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle ve sükûn-ı vāv ile ve şin-i mu‘cemenüñ fethāsıyla ve hā-ı resmī¹⁶ ile Fārsī’dür. Türkī’de bucaġ dirler. ‘Arabī’de **zāviye** ma‘nāsınadır. Güşe Türkī’de daĥı bu ma‘nāsına müsta‘meldür. Meşelā evüñ güşesi dirler.¹⁷ Orta Türkī’dür. Meşelā her nesnenüñ ortasına dinür.¹⁸ Fārsī’de mīm-i meksüre ile ve yā-ı ĥuṭṭīnüñ fethāsıyla ve elif-i memdüde [H. 20b] ve nün-ı sākine

1 sükûniyladır : teskīni ile H

2 daĥı : -H

3 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına Z

4 menķūtanuñ : mu‘cemenüñ H

5 sükûn-ı fā ve dāl-ı mühmelenüñ : fā’nuñ sükûniyla ve dāl-ı ğayr-i menķūtanuñ H

6 daĥı : -H

7 dinür : ma‘nāsınadır H

8 sükûn-ı yā-ı ĥuṭṭī ile ve cīm-i ‘Acem’üñ fethāsıyla : cīm-i ‘Acemī ile H; fethāsıyla E : fethiyle Z

9 ‘alāmetle: ‘alāmetle geldi Z ; hā-ı ‘alāmetle : -H

10 Türkī’de terece dirler : terece dinür H; terece dirler E

11 ħapular : ħapı E

12 lafzınuñ muħarrefidür : lafzından te’lif olunmuşdur H

13 der : -Z

14 dāl-ı mühmelenüñ... menķūtanuñ : dāl-ı ğayr-i menķūtanuñ fethiyle ve rā-ı mühmelenüñ H

15 dinür : dirler H

16 sükûn-ı ... hā-ı resmī ile : ve vāv-ı sākine ve şin-i mu‘cemenüñ fethiyle ve hā-ı ‘alāmetle H

17 güşe Türkī’de daĥı bu ma‘nāsına müsta‘meldür . Meşelā evüñ güşesi dirler : -E, -Z

18 meşelā her nesnenüñ ortasına dinür : -H

ile¹ miyān dirler. ‘Arabî’de fethateyn ile **vasaṭ** ma‘nāsınadır. Ev Türkî’dür. Fârsî’de sîn ve rā-ı mühmeleteynüñ fethalarıyla ve medle serā dinür.² Aşlı āhirinde yā ile³ serāydu. Qāfiye ecli’çün āhirinden yā ḥazf olup bunda serā dinilmiştir.⁴ ‘Arabî’de feth-i dāl-ı mühmele⁵ ile **dār** ve bā-ı muvaḥḥade-i meftūḥa⁶ ile **beyt** daḥı dirler.⁷

Takṭı‘-i Beyt

oldı derī müfte‘ilün **çe terece** müfte‘ilün [E. 20b] **der kapu** fā‘ilün **gūşe bucaḳ**
müfte‘ilün **orta miyān** müfte‘ilün **ev serā** fā‘ilün

5 Hıış ḥısm kavm ü kabīle tebār

Yada di bigāne biliş ašinā

Hıış ḥā-ı mu‘cemenüñ kesresiyle ve vāv-ı ğayr-i melfūza ile ve yā-ı ḥuṭṭı ve şin-i menḳūtanuñ teskinleriyle Fârsî’dür.⁸ Türkî’de ḥısm [Z. 12a] dirler. Meşelā⁹ aḳrabā ve ta‘liqāt gibi ‘Arabî’de **ḳarīb u ḳurb aḳreb**¹⁰ ma‘nāsınadır ki ḳurbīnüñ na‘tıdur. Ḳurbī yakınlıḳ ve ḥışımlıḳ ma‘nāsınadır. Na‘tı ḳarīb u ḳurb aḳreb¹¹ gelür ve ḳurbuñ cem‘i aḳarīb ve aḳrabā gelür ve kesr-i hemze ve lām-ı müşeddede ile ill daḥı dirler.¹² Kavm u kabīle kelimeleri Türkî ‘ibāretdür.¹³ Fârsî’de tā-ı ḳaraşetüñ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fethalarıyla ve elif ve rā-ı mühmelenüñ¹⁴ iskānlarıyla tebār dirler. ‘Arabî’de ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı hevvezüñ ve [H. 21a] ṭā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla¹⁵ **reḥṭ** dirler¹⁶ ve **ḳabīle** daḥı dinür.¹⁷ Cem‘i **ḳabā’il** gelür.¹⁸

1 ve yā-ı ḥuṭṭıñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve nün-ı sākine ile : -E, -Z

2 sîn.. serā dinür : sîn-i ğayr-i menḳūta fethiyle ve rā-ı mühmele ve elif-i memdüde ile serā dirler H

3 āhirinde yā ile : -E, -Z

4 āhirinden yā ḥazf olup bunda serā dinilmiştir : yā ḥazf olunmıştır H

5 feth-i dāl-ı mühmele ile : dāl-ı mühmelenüñ fethiyle H

6 meftūḥa : -E, -Z

7 daḥı dirler : ma‘nālarınadır H

8 vāv-ı ... Fârsî’dür : vāv-ı resmî ile niş u ḳiş ḳāfiyelerinde isti‘māl olunur Fârsî’deE, Z

9 meşelā : -E, -Z

10 ḳarīb u ḳurb aḳreb : ḳarīb u aḳreb Z

11 ḳarīb u ḳurb aḳreb: ḳarīb u aḳreb Z ; ḳarīb : H

12 ki ḳurbīnüñ ve kesr-i hemze ve lām-ı müşeddede ile ill daḥı dirler : ve ill daḥı dirler H

13 kelimeleri Türkî ‘ibāretdür : Türkî’dür H

14 ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fethalarıyla ve elif ve rā-ı mühmelenüñ : fethasıyla ve bā-ı muvaḥḥade-i meftūḥa ve elif-i memdüde ve rā-ı ğayr-i menḳūtanuñ H

15 ve hā-ı hevvezüñ ve ṭā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla : -E, -Z

16 dirler : ma‘nāsınadır H

17 ḳabīle daḥı dinür : ḳabīle daḥı ‘Arabî’dür H

18 cem‘i ḳabā’il gelür : -H

Yad¹ Türkî'dür. Fârsî'de bā-1 muvaḥḥadenüñ kesresiyle ve yā-1 ḥuṭṭînüñ² sükûniyla ve kāf-1 'Acemî ile [E. 21a] bîgâne dirler ki³ āşinānuñ muḳābilidür. Yabancı didüklerinden⁴ 'ibāretdür. 'Arabî'de **ecnebî** dinür.⁵ Āşinā elif-i memdûde ve şîn-i mu'cemenüñ kesresiyle ve nûn-1 meftûḥa ve medle⁶ Fârsî'dür. Türkî'de biliş dirler ki bî-gānenüñ muḳābilidür.⁷ Yabancı olmayan ādeme dirler.⁸ Āşinā lafzı daḥı Türkî'de bu ma'nāya müsta'meldür.⁹ Luḡat-1 müştarekedendür.¹⁰ 'Arabî'de şād'la **şāhib** dirler.¹¹

Taḳṭî'-i Beyt

ḥîş ḥışm müfte' ilün ḳavm u ḳabî müfte' ilün le tebār fā' ilün yada di bî müfte' ilün gāne biliş müfte' ilün āşinā fā' ilün

6 Gürbe kedi nāve senit ḳaravaş

Oldı perestār dededür niyā

Gürbe kāf-1 'Acem'üñ zammesiyle ve rā-1 mühmelenüñ sükûniyla ve bā-1 'Arabiyye'nüñ¹² fethasıyla ve hā-1 resmî ile Fârsî'dür. Türkî'de kedi dirler. Bir cān-vercüküdür ki şıçanları urup¹³ helāk eyler.¹⁴ 'Arabî'de hā-1 hevvezenüñ kesresiyle¹⁵ ve rā-1 mühmele-i müşeddedenüñ¹⁶ [H. 21b] fethasıyla **hirre** dirler.¹⁷ Nāve nûn-1 meftûḥa ve elif'den soñra ve vāv'uñ fethasıyla ve hā-1 'alāmetle¹⁸ Fârsî'dür. Türkî'de sîn-i mühmelenüñ fethasıyla ve nûn ve tā-1 ṭavîl ile¹⁹ [E. 21b] senit dirler.²⁰ Tekne ve

1 yad : yada E

2 yā-1 ḥuṭṭînüñ : yā-1 müşennāt-1 taḥṭiyyenüñ H

3 ki :-E

4 didüklerinden : didükleri H

5 dinür : ma'nāsınadır H

6 nûn-1 meftûḥa ve medle : nûn'la E, Z

7 muḳābilidür : zıddıdır ki H

8 dirler : dinür H

9 āşinā lafzı daḥı Türkî'de bu ma'nāya müsta'meldür : Türkî'de daḥı āşinā dirler H

10 luḡat-1 müştarekedendür : -E, -Z

11 şād-1 mühmele fethiyle şāhib ma'nāsınadır : şād'la şāhib dirler E ; şāhib dirler : Z

12 'Arabiyye'nüñ : 'Arabî'nüñ H

13 urup: öldürüp Z, H

14 eyler : ider H

15 hevvezüñ kesresiyle : hevvezüñ kesriyle Z

16 ve rā-1 mühmele-i müşeddedenüñ : müşeddeded rā-1 mühmelenüñ E, H

17 dirler : ma'nāsınadır H

18 nûn-1 meftûḥa ve elif'den soñra ve vāv'uñ fethasıyla ve hā-1 'alāmetle : nûn-1 meftûḥa ile H

19 ve nûn ve tā-1 ṭavîl ile : -E, -Z

20 senit dirler : senit dir H

yaşşı ağaçdur ki üzerinde hamir yogururlar. ‘Arabî’de nün ve kaf’la¹ **naķir** dirler. Ķaravaş Türkî’dür. Fârsî’de bā-ı Fârsî’nün ve rā-ı mühmelenün fethalarıyla ve tā-ı Ķaraşetün fethi² ve elif ve rā-ı ĝayr-i menķūtanun iskānlarıyla [Z. 12b] perestār dirler ki mışra’-ı şāniye kayd olunmuş ya’ nī Ķul ve Ķaravaş dimekdür.³ ‘Arabî’de ‘abid ve **ĝulām** ve **cevāri** ma’ nāsınadır.⁴ Dede Türkî’dür büyükbabaya dirler.⁵ Babanun babasıdır ve ananun babasına⁶ dirler. Fârsî’de nün’un fethiyle⁷ ve kesriyle cā’izdür. Niyā dirler.⁸ ‘Arabî’de cīm-i meftūha ve dāl-ı müşeddede-i ĝayr-ı menķūta ile **cedd** dirler.⁹ Fârsî’de ve¹⁰ Türkî’de müşterekdür.¹¹

Takṭi’-i Beyt

ĝürbe kedi müfte’ ilün nāve senit müfte’ ilün Ķaravaş fā’ ilün oldı peres müfte’ ilün tār dede müfte’ ilün dür niyā fā’ ilün

7 Telle faķ u dām tuzaķ¹² nām ad

Şāmla bām aḡsam u tañ çañ derā

Telle tā-ı fevķāni ile ve lām-ı müşeddedenün fethalarıyla ve hā-ı ĝayr-i melfūza ile¹³ Fârsî’dür. Türkî’de fā’nuñ fethi ve ķāf’uñ sükūniyla¹⁴ faķ dirler [E. 22a] bir āletdür ki anuñla serçe ve sā’ir Ķuş tutarlar¹⁵ şayyādla ma’ lūmdur. ‘Arabî’de [H. 22a] fā’nuñ fethiyle¹⁶ ve hā-ı menķūtanun teşdiyle **fabḡ** dinür.¹⁷ Dām dāl-ı mühmelenün fethiyle ve elif ve mīm’uñ iskānlarıyla Fârsî’dür.¹⁸ Türkî’de¹⁹ duzaķ¹ dirler. Bu daḡı

1 nün ve kaf’la : -H

2 Ķaraşetün fethi : Ķaraşetden şoñra Z

3 Fârsî’de bā-ı ... dimekdür : Ķul ve Ķaravaş dimektür. Fârsî’de bā-ı ‘Acem’ün ve rā-ı mühmelenün sükūniyla perestār dirler. Mışra’-ı şāniye muķayyeddür H

4 ‘Arabî’de ‘abid ve ĝulām ve cevāri ma’ nāsınadır : -E, -Z

5 büyükbabaya dirler : -E, -Z

6 ananun babasına: ananun atasına E ; babanun ve ananun babaları dimekdür H

7 fethiyle : fethasıyla E

8 dirler : dinür H

9 cīm-i meftūha ve dāl-ı müşeddede-i ĝayr-ı menķūta ile cedd dirler : cedd ma’ nāsına H

10 ve : -E

11 Fârsî’de ve Türkî’de müşterekdür : -H

12 tuzaķ : duzaķ H

13 tā-ı ... melfūza ile : fevķāni iki noķtalı tā’nuñ fethasıyla ve lām-ı meftūha-i müşeddede ile H

14 fā’nuñ fethi ü ķāf’uñ sükūniyla : fā’nuñ fethasıyla H

15 ki anuñla serçe ve sā’ir Ķuş tutarlar : -E, -Z

16 fethiyle : fethasıyla H

17 dinür : ma’ nāsınadır H

18 elif ... Fârsî’dür : elif ve mīm’uñ iskānlarıyla E; elif-i memdüde ve mīm-i sākine ile Fârsî’dür H

19 Türkî’de : -E

şayd âletlerindendir.² Nām nūn-ı meftūḥa ve elif ve mīm ile³ dām vezninde Fārsī'dür. Türkî'de ad dirler. 'Arabî'de elif-i meksüre ile **ism** ma'nāsınadır.⁴ Şām şīn-i menķūṭanuñ⁵ fethasıyla vezn-i sâbık üzere⁶ Fārsī'dür. Türkî'de aḥşam dimekdür ki ğurūb-ı şemsle⁷ şafaḫ zā'il olunca geçen vaḫtten 'ibāretdür. 'Arabî'de mīm'üñ ve sīn-i mühmelenüñ fethalarıyla ve medle **mesā** dirler ki⁸ şubḥuñ muḫābilidür. Ve⁹ 'ayn-ı mühmelenüñ fethasıyla ve şīn-i mu'cemenüñ kesresiyle ve yā-ı müşeddede ile 'aşıyy daḫı dinür.¹⁰ Bām bā-ı muvaḥḫadenüñ fethasıyla nām vezninde¹¹ Fārsī'dür. Türkî'de ṭāñ dirler ki şabāḥ vaḫtidür.¹² Meşelā fecr-i şādık ile ṭulū'-ı şemsüñ mā-beyninde mürür iden¹³ zamāndan 'ibāretdür. 'Arabî'de zamm-ı şād-ı mühmele ile ve sükūn-ı bā-ı 'Arabî ile ve ḥā-ı mühmele¹⁴ ile **şubḥ** dirler ki mesā'üñ muḫābilidür.¹⁵ Çañ Türkî'dür. Ol nesnedür ki develerüñ ve ḫatırlaruñ boyunlarına¹⁶ [E. 22b] aşarlar ve çalar sâ'atlerde daḫı¹⁷ olur. Aña ṭas dirler.¹⁸ Fārsī'de dāl-ı mühmele ve rā-ı ğayr-i menķūṭanuñ fethalarıyla medle¹⁹ derā dinür.²⁰ Aşlında [Z. 13a] āḫiri yā ile derāydur.²¹ Ḳāfiye ecli'çün yā ḫazf olunmuşdur.²² 'Arabî'de cīm-i 'Arabî'nüñ²³ ve rā-ı mühmelenüñ fethalarıyla ve sīn-i ğayr-i menķūṭanuñ sükūniyla **ceres** dirler.²⁴

1 duzağ : tuzak H

2 bu daḫı şayd âletlerindendir : şayd edevâtından bir âletdür H

3 nūn-ı meftūḥa ve elif ve mīm ile : nūn-ı meftūḥa ile H

4 'Arabî'de elif-i meksüre ile **ism** ma'nāsınadır : 'Arabî'de **ism** ma'nāsına E, Z

5 menķūṭanuñ : mühmelenüñ E ; mu'cemenüñ H

6 vezn-i sâbık üzere : -H

7 ğurūb-ı şemsle : şemsüñ ğurūbundan E, Z

8 ki : -Z

9 ve : -E

10 'Arabî'de mīm'üñ ve sīn-i mühmelenüñ ... 'aşıyy daḫı dinür : 'Arabî'de 'işā' ma'nāsınadır H

11 fethasıyla nām vezninde : fethiyle H

12 ṭāñ dirler ki şabāḥ vaḫtidür : ṭāñ dirler şabāḥ dimekdür E, Z

13 mā-beyninde mürür iden : beyninde geçen H

14 ve sükūn-ı bā-ı 'Arabî ile ve ḥā-ı mühmele :-E ; ve bā-ı muvaḥḫade ve ḥā-ı ğayr-i menķūṭa H

15 şubḥ dirler ki mesā'üñ muḫābilidür : şubḥ ma'nāsınadır H

16 boyunlarına : boynuna Z, H

17 daḫı : -H

18 aña ṭas dirler : -H

19 dāl-ı... fethalarıyla medle : dal ve rā-ı mühmeleynle ve fethateynle ve elif-i memdüde ile H

20 dinür : dirler H

21 aşlında āḫiri yā ile derāydur : aşlı āḫirinde yā-ı ḫuṭṭi iledür H

22 ḳāfiye ecli'çün yā ḫazf olunmuşdur : ḳāfiye için ḫazf-ı yā ile vāḳi' olmuşdur H

23 cīm-i 'Arabî'nüñ : cīm E, Z

24 dirler : ma'nāsınadır H

Takṭī⁶ -i Beyt

telle faḫ u müfte⁶ ilün [H. 22b] dām tuzak¹ müfte⁶ ilün nām ad fa⁶ ilün şāmla bā müfte⁶ ilün m aḥşam u tañ müfte⁶ ilün çañ derā fa⁶ ilün

8 Tuz nemek ü etmek ü et nān gūşt

Māst yoğurd² bozça aşı māstabā

Tuz Türkī'dür ki aşā ve etmege koyup tuzlarlar.³ Fārsī'de nūn ve mīm'ün fethalarıyla ve kāf-ı sākine ile nemek dirler. 'Arabī'de mīm-i meksüre ile ve lām ve⁴ ḥā-ı mühmelenün iskānlarıyla **milḥ** dinür.⁵ Etmek Türkī'dür. Fārsī'de nūn-ı evvelün fethasıyla ve elif ile ve nūn-ı şānīnün iskānlarıyla⁶ nān dirler. 'Arabī'de ḥā-ı mu⁶ cemenün zammesiyile ve bā-ı 'Arabī'nün ve zā-ı menḳūṭanuñ⁷ iskānlarıyla **ḥubz** dinür.⁸ Et Türkī'dür.⁹ Fārsī'de [E. 23a] kāf-ı 'Acem'ün¹⁰ zammıyla ve vāv-ı aşı ile¹¹ ve şīn-i mu⁶ ceme ve tā-ı karşıtün iskānlarıyla¹² gūşt dirler. 'Arabī'de lām-ı meftūḥa ile¹³ **lahm** ma⁶ nāsınadır. Māst mīm-i meftūḥa ve elif-i memdüde¹⁴ ve sīn-i mühmele ve tā-ı karşıtün iskānları ile Fārsī'dür. Türkī'de yoğurd dirler ki¹⁵ südden ḥāşıl olur. 'Arabī'de **leben** ve **ḥāmız** ma⁶ nāsınadır.¹⁶ Bozça aşı Türkī'dür. Yoğurdluca çorbaya dirler¹⁷ ve tutmac aşına dirler. Fārsī'de mīm-i meftūḥa ve elif-i memdüde ve sīn-i mühmele ve tā-ı fevkiyye ve bā-ı muvaḥḥade ve elif-i memdüde ile [H. 23a] māstabā dinür.¹⁸ Bā'dan bedel vāv ile māstavā daḥı dirler.¹⁹

1 tuzak : tuzak H

2 yoğurd : yoğurt H

3 aşā ve etmege koyup tuzlarlar : aşā qorlar E, Z

4 ile ve lām ve : ve lām'la H

5 dinür : ma⁶ nāsınadır H

6 nūn-ı evvelün fethasıyla ve elif ile ve nūn-ı şānīnün iskānlarıyla : nūn-ı meftūḥa ile H

7 zammesiyile ve bā-ı... zā-ı menḳūṭanuñ : zammıyla ve bā-ı muvaḥḥade ve zā-ı 'Arabīyye'nün H

8 dinür : ma⁶ nāsınadır H

9 et Türkī'dür : Türkī'de et E; Türkī'dür Z

10 'Acem'ün : 'Acemīyye'nün Z

11 zammıyla ve vāv-ı aşı ile: zammıyla ve vāv-ı aşıyye ile Z ; zammesiyile ve vāv-ı aşıyye H

12 tā-ı karşıtün iskānlarıyla : tā-ı karşıt ile E, Z

13 lām-ı meftūḥa ile : -H

14 elif-i memdüde : elif E, Z

15 ki:-Z

16 Leben ve ḥāmız ma⁶ nāsınadır : leben dirler ḥāmız ma⁶ nāsınadır H

17yoğurdluca çorbaya dirler: yoğurdluca çorbaya Z; yoğurdli çorbaya H

18 Fārsī'de mīm-i meftūḥa ve elif-i memdüde ve ... māstabā dirler : Fārsī'de māstabā dinür E, Z

19 dirler : dinür E, Z

Takṭī' -i Beyt

tuz nemek ü müfte' ilün etmek ü et müfte' ilün nān gūşt fā' ilün māst yoğurd¹
müfte' ilün bozça aşu müfte' ilün māstabā fā' ilün

9 Buğdaya gendüm di vü erzen țaru

Arpa vü bögrülce cev ü lūbiyā

Buğday Türkî'dür envā' -1 ḥubūbātdandır.² Fārsî'de³ kāf-1 'Acem'ün fetḥasıyla⁴ ve nūn-1 sākine ve dāl-1 mühmelenün [Z. 13b] zammıyla ve sükūn-1 mīm⁵ ile gendüm dinür.⁶ 'Arabî'de ḥā-1 mühmelenün kesresiyle ve sükūn-1 nūn'la ve fetḥa-i ṭā-1 mühmele ile⁷ [E. 23b] ve hā-1 'alāmetle⁸ ḥınṭa dinür. Bir noktalı bā'nuñ zammesiyle ve müşedded rā-1 mühmele⁹ ile bürr daḥı¹⁰ dinür. Erzen fetḥa-i elif ile ve sükūn-1 rā-1 mühmele ve zā-1 'Arabiyye-i meftūḥa¹¹ ve nūn-1 sākine ile Fārsî'dür. Envā' -1 ḥubūbātdandır.¹² Türkî'de țaru dirler ki andan boza yaparlar. 'Arabî'de kāf-1 meftūḥa ve sükūn-1 mīm ve ḥā-1 mühmele ile¹³ ḳamḥ ma' nāsınadır. Arpa Türkî'dür. Fārsî'de cīm-i 'Arabî'nün fetḥi ile ve vāv-1 aşıyyenün sükūnıyla cev dirler. 'Arabî'de ṣa'ır ma' nāsınadır. Lūbiyā lām-1 maẓmūme ve vāv-1 sākine ve bā-1 muvaḥḥade-i meksüre¹⁴ ve yā-1 ḥuṭṭinün [H. 23b] fetḥasıyla ve elif-i memdüde ile¹⁵ Fārsî'dür. Türkî'de bögrülce dirler. 'Arabî'de daḥı lūbiyā dinür. Lüğat-ı müştarekedendür.¹⁶ 'Arabî'de ve Fārsî'de müsta' meldür.¹⁷

1 yoğurd : yoğurt H

2 envā' -1 ḥubūbātdandır : -E, -Z

3 Fārsî'de: -E

4 fetḥasıyla : fetḥiyle H

5 zammıyla ve sükūn-1 mīm : zammesiyle ve mīm-i sākine H

6 dinür : dirler H

7 sükūn-1 nūn'la ve fetḥa-i ṭā-1 mühmele ile: nūn-1 sākine ve ṭā-1 mühmelenün fetḥasıyla H ; ile:-Z

8 ve hā-1 'alāmetle : -H

9 bir noktalı... müşedded rā-1 mühmele : ve bā-1 muvaḥḥadenün zammesiyle ve rā-1 müşeddede H

10 daḥı : -H

11 fetḥa-i ... meftūḥa : elif-i meftūḥa ve rā-1 gayr-i menḳūṭanuñ ve zā-1 'Arabiyye'nün fetḥasıyla H

12 envā' -1 ḥubūbātdandır: envā' -1 ḥubūbdandır Z ; envā' -1 ḥubūbātdandır : -H

13 kāf-1 meftūḥa ... ile : kāf-1 meftūḥadan soñra mīm'ün ve ḥā-1 mühmelenün teskinleriyle H

14 lām-1 maẓmūme ve vāv-1 ... meksüre : lām'ün fetḥasıyla ve bā-1 muvaḥḥadenün kesresiyle H

15 elif-i memdüde ile : medle E, Z

16 dinür luğat-ı müştarekedendür: dinür luğat-ı müştarekeden E; ma' nāsına müştarekdür H

17 'Arabî'de ve Fārsî'de müsta' meldür : -H

Takṭī⁶ -i Beyt

buğdaya gen müfte⁶ ilün düm di vü er müfte⁶ ilün zen taru fā⁶ ilün arpa vü böğ
müfte⁶ ilün rülce cev ü müfte⁶ ilün lübiyā fā⁶ ilün

10 Arğa di kārız oluğ nāvidān

Dağı degirmen ne dūrür āsiyā

Arğ ğayn-ı mu⁶ ceme ile ve arğ kâf⁶ la dağı müsta⁶ mel olunur.¹ [E. 24a] Türkî'dür. Irmağdan şu çıkarup ekin ve büstānlar içine ağıttuğları şu yollarına dirler. Fārsî'de kâf-ı ⁶ Arabî'nün fethiyle kārız dirler.² ⁶ Arabî'de kâf ve nūn fethaları³ ile **kanāt** ma⁶ nāsınadır. Oluğ Türkî'dür. İçi oyulmuş ağaca ve taşā⁴ dirler. Fārsî'de⁵ nūn-ı meftūḥa ile elif ile ve vāv-ı meksüre ve dāl-ı meftūḥa ve elif ve nūn-ı sākine ile ⁶ nāvidān dirler. [*Nāv ile dān'dan mürekkebdür. Nāve her nesnenün içi oyulmuş ola. İsm-i āmdur dān edat-ı ism-i mevzi'dür. İsmün āḥirine lāḥıḳ [H. 24a] olup ol ismün maḥalline delālet ider. Qalemdān ve cāmdān ve şem'dān gibi. Kezā fi-miftāhi'l-luğati Kemāl Pāşā-zāde Dekāyıḳu'l-Ḥakāyık'dan tamladır. Tamlanuñ zarfi olduğundan ötüri oluğa nāvidān dirler. Dān zarf içinde gelür dimişdür.*]⁷ ⁶ Arabî'de **miz-āb** ma⁶ nāsınadır. Degirmen Türkî'dir. Üç nev⁶ dūr. Biri şu degirmenidür şuyun ceryanıyla döner. Fārsî'de elif-i memdüde ve sīn-i mühmelenün kesresiyle ve yā-ı ḥuṭṭinün fethasıyla ve medd-i elif⁸ le⁸ āḥirinde bā-ı ⁹ Arabî ile āsiyāb dirler. ⁶ Arabî'de **ṭahūn** ma⁶ nāsınadır ve bir nev⁶ i dağı at degirmenidür ki¹⁰ at ve eşek koşup dönderürler. Fārsî'de buña ḥā-ı mu⁶ ceme ve rā-ı mühmelenün fethalarıyla¹¹ ḥarās dirler. Ve bir nev⁶ i yıl degirmenidür ki¹² rüzgāruñ esmesiyle döner. Fārsî'de

1 müsta⁶ mel olunur : müsta⁶ meldür E, Z

2 Irmağdan ... dirler : Fārsî'de kâf-ı ⁶ Arabî'nün fethiyle ve elif-i memdüde ile ve rā-ı mühmelenün kesresiyle ve yā-ı ḥuṭṭinün ve zā-ı ⁶ Arabî'nün teskinleriyle kārız dirler ki ırmağlardan şu çıkarup ekinler ve büstānlar içine ağıttuğları şu yollarıdır ki H

3 kâf ve nūn fethaları : kâf-ı meftūḥa ile E,Z

4 ve taşā : -E, -Z

5 Fārsî'de: -E

6 elif ile ... ile:-Z ; ile elif ile ve vāv-ı meksüre ve dāl-ı meftūḥa ve elif ve nūn-ı sākine ile : elif-i memdüde ve vāv'un ve dāl ve medd-i elif⁸ le ve āḥirinde nūn-ı sākine ile H

7 italik yazılan kısım : -E, -Z

8 elif-i memdüde ... kesresiyle ve yā-ı ḥuṭṭinün fethasıyla ve medd-i elif⁸ le : -E, -Z

9 āḥirinde bā-ı ⁶ Arabî : āna bā-ı ⁶ Arabî E ; ve āḥirinde bā-ı muvaḥḥade H

10 bir nev⁶ i dağı at degirmenidür ki : bir nev⁶ i at degirmenidür E, Z

11 ḥā-ı mu⁶ ceme ve rā-ı mühmelenün fethalarıyla : -E, -Z

12 ki : -E, -Z

cümlesine ta^ç mîm¹ üzere âsiyâ dirler. Bâ'suz ammâ âhîrinde bâ-ı müfrede² olıcağ şü degirmenidür ki³ ç Arabî'de dağı **ṭāhūn** dirler.⁴ Ammâ ta^ç mîm murād olınsa **raḥā** dirler.⁵ Nitekim Türki'de degirmen lafzı ta^ç mîm⁶ üzeredür.

[Z. 14a] Taḫṭî^ç -i Beyt

arğa di kâ müfte^ç ilün rîz oluğ müfte^ç ilün [E. 24b] nâvidân fâ^ç ilün dâğı degir müfte^ç ilün **men ne dūrūr** müfte^ç ilün âsiyâ fâ^ç ilün

11 **Hem-çü tu kes mî-ne-nümāyed me-rā** [H. 24b]

Sencileyin kimse görünmez baña

Bu beytün mıṣrâ^ç -ı evveline mıṣrâ^ç -ı şânîsi⁷ leff ü neşr-i müretteb tarîki üzere tefsîr vâki^ç olmuşdur. Meşelâ ikinci mıṣrâ^ç uñ her bir kelimesi evvelki mıṣrâ^ç uñ her bir kelimesine ç ale't-tertib terceme vâki^ç dūr ya^ç nî⁸ hem-çü tu lafzı Fârsî'dür. Türki'si ikinci mıṣrâ^ç da olan sencileyin kelimesidür.⁹ ç Arabî'de **mişlike** ma^ç nâsınadır.¹⁰ Çü lafzı çün lafzından muḥaffefdür. Edât-ı teşbihdür. Türki'de gibi dinür. Ve “cileyin” cîm-i meksûre ile ve lâm-ı meftûḥa ile¹¹ dağı dinür.¹² Meşelâ ba^ç z elfâzla terkib olunup “leyin” dağı dirler.¹³ Cîmsüz ya^ç nî sencileyin ve senleyin sen gibi diyecek yirde¹⁴ ve buncılayın ve bunuñ gibi diyecek yirde¹⁵ ve ancılayın ve anuñ gibi diyecek yirde Türki'de bu edâlar keşîrû'l-vuḫû^ç dur.¹⁶ Meşelâ bir nesne'i bir nesneye beñzediyecek Fârsî'de hem-çün dirler ve ḥazf-ı nûn'la¹⁷ hem-çü dağı dinür.¹⁸

1 ta^ç mîm : ç umümen H

2 bâ-ı müfrede : bâ ile H

3 ki : -E, -Z

4 dağı ṭāhūn dirler : ṭāhūna dinür H

5 ammâ ta^ç mîm murād olınsa raḥā dirler : ve raḥā dağı ta^ç mîm üzeredür H

6 degirmen lafzı ta^ç mîm : degirmen lafzı dağı ç umüm H

7 mıṣrâ^ç -ı evveline mıṣrâ^ç -ı şânîsi : mıṣrâ^ç -ı evvele mıṣrâ^ç -ı şânî H

8 terceme vâki^ç dūr, ya^ç nî : terceme vâki^ç dūr : E; tercemedür, ya^ç nî H

9 kelimesidür : kelimesi H

10 ma^ç nâsınadır : ma^ç nâsına H

11 cîm-i meksûre ile ve lâm-ı meftûḥa ile : -E, -Z

12 dağı dinür : -H

13 dirler : dinür E

14 diyecek yirde: -E

15 diyecek yirde: -E

16 meşelâ ba^ç z elfâzla... keşîrû'l-vuḫû^ç dur : ḥazf-ı cîm'le “leyin” yâ-ı ḥuṭṭînün kesresiyle bu ma^ç nâyadır. Ya^ç nî edât-ı teşbihendür. Sencileyin bencileyin ve ancılayın kelimelerininñ âhîrlerinde olan “cılayın” sen gibi ve ben gibi ve anuñ gibi diyecek yirlerde isti^ç māl olunur H

17 ve ḥazf-ı nûn'la : nûnsuz E, Z

18 dağı dinür : dirler E

Mısrā' da böyle vāki' olduğu [E. 25a] gibi ya' nî¹ Türkî'de güneşe beñzer diyecek yirde güneş gibi dirler. Fārsî'de hem-çü āfitāb dirler.² 'Arabî'de **ke's-şems** dirler **mişlü's-şems** dağı dinür.³ Tu tā-ı qarāsetüñ⁴ zammesiyle vāv-ı resmî ile Fārsî'dür. Türkî'de sen dimekdür. [H. 25a] Zāmîr-i ħiṭābdur. 'Arabî'de **ente** ma' nāsına.⁵ Şaḥîḥ budur ki vāv ğalaṭ olunmaya.⁶ Gāh olur zārüret-i şî' rden ötüri⁷ telaffuz olunur. Kes kâf-ı 'Arabî'nüñ fethiyle⁸ ve sîn-i mühmelenüñ⁹ sükünüyla Fārsî'dür. Türkî'de kimse dimekdür. 'Arabî'de 'amm için važ' olunan **aḥad** ma' nāsınadır ki bunuñ müzekkeri ve mü'enneşi berāberdür. Zirā 'Arabî'de de¹⁰ **lem ye'ti minhüm aḥad**. Her ne ise erden ve 'avratdan birden ve ikiden¹¹ ašlā bir kimse gelmedi demek olur.¹² Ammā mısrā' da vāki' olan hem-çü tu terkibine göre **mişlüke aḥad** ma' nāsınadır. Mî-ne-nümāyed terkibi Fārsî'dür. Türkî'de görünmez dimekdür. 'Arabî'de **lā-yurā** ma' nāsınadır.¹³ [Z. 14b] Ne-nümāyed kelimesinüñ ibtidāsında olan nün-ı evveli nāfiyedür. 'Arabî'de **lā** gibi. Türkî'de "mez" ile ta' bir olunur. Gelmez ve gitmez ve almaz ve virmez kelimelerinüñ [E. 25b] āḥirlerinde olan "mez" lafızları¹⁴ nefy ma' nāsın ifāde ider. [*Nümāyed nümūden'den me'ḥūzudur. Evvelki nün nefy içündür ve mî ḥāliyet ma' nāsın ifāde ider. kıṭ'ā-i ūlāda mî-zedāy kelimesinüñ āḥirinde geçmiştir.*]¹⁵ Me-rā mîm ve rā-ı mühmelenüñ fethalarıyla ve elif-i memdüde ile¹⁶ Fārsî'dür. Türkî'de baña dimekdür. 'Arabî'de **ileyye** ma' nāsınadır.¹⁷ Me-rā'da mîm zāmîr-i mütekellim-i vaḥdedur. Anuñ birkaç [H. 25b] ma' nāsı vardır. Bunda edāt-ı taḥşîşdür.¹⁸ Ḥāşıl-ı ma' nā-yı mısrā' Fārsî'de hem-çü tu kes mî-ne-nümāyed me-rā

1 mısrā' da böyle vāki' olduğu gibi ya' nî : nitekim bu mısrā' da böyle vāki' dür. Meselā H

2 dirler : dinür H

3 ke's-şems dirlermişlü's-şems dağı dinür :mişlü's-şems ma' nāsınadır H

4 tā-ı qarāsetüñ : tā-ı fevḳiyyenüñ H

5 ma' nāsına : ma' nāsınadır H

6 olunmaya : oḳınmaya Z

7 zārüret-i şî' rden ötüri : ki zārüret için E, Z

8 fethiyle : fethasıyla Z, H

9 sîn-i mühmelenüñ : sîn-i ğayr-i menḳūṭanuñ H

10 'Arabî'de de : 'Arabî'de Z ; 'Arabî'de de : -H

11 birden ve ikiden : birden ikiden H

12 demek olur : dimekdür Z

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z

14 lafızları : 'ibāretleri H

15 italik yazılan kısım : -E, -Z

16 elif-i memdüde ile : elif'le : E,Z

17 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, Z

18 Me-rā'da mîm zāmîr-i mütekellim-i vaḥdehudur. Anuñ birkaç ma' nāsı... edāt-ı taḥşîşdür : -E, -Z

Türki'de sencileyin kimse görünmez baña. 'Arabi'de *lā-yurā* ileyye aḥadun mişlüke demek olur. Fe'fhem¹

Takṭī'-i Beyt

hem-çü tu kes müfte' ilün mī-ne-nümā müfte' ilün yed me-rā fā' ilün sencileyin müfte' ilün kimse görün müfte' ilün mez baña fā' ilün

3

El-ḳıṭ' atu'ş-şālişetü der- baḥr-i müctess-i maḥbün u maḳşür²

Ḥayāl-i ḥaṭṭ'³ u ḥālūñ ḳılalı dilde ḳarār

Ḳara şaçuñ gibi 'ömrüm günümi ḥake ḳarār

Mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilāt

Bu baḥr-ı müctess-i maḥbün⁴ bilgil itme firār

Bu ḳıṭ'⁵ a baḥr-i müctess'dendir. Aşlı her mışrā' da birer kerre müstef' ilün fā' ilāt⁶ müstef' ilün fā' ilātdür.⁷ Müctess mīm-i maẓmüme ile cīm-i sākineden şoñra tā-ı ḳaraşetüñ⁸ fethasıyla ve āḥirinde üç noḳtalı şā-ı müşeddede ile⁹ ism-i mef'ül şığası [E. 26a] üzere¹⁰ luğatda kesilmiş ma' nāsınadır. Ve bu baḥre müctess didükleri iki cüz' kesilüp¹¹ gayrı olduğı içündür.¹² Cemī' -i eczāsına ḥabn¹³ 'illeti dāḥil olduğdan şoñra cüz'-i āḥirine ḳaşr 'illeti daḥı duḥül idüp maḥbün u maḳşür olmuşdur.

[H. 26a] Ta'rif

Ḥabn¹⁴ luğatda etegin ḳaldurmağa dirler ve ışılāḥda ikinci¹ ḥarf-i sākini ḥazf itmege dirler. Meşelā müstef' ilün cüz'inden sīn-i sākine ışḳāt olup mütef' ilün ḳalduğdan

1 demek olur. Fe'fhem : ma' nāsınadır H

2 El-ḳıṭ' atu'ş-şālişetü der... maḳşür : ḳıṭ' a-i şāliş der-baḥr-i müctess-i maḥbün-ı maḳşür E, Z

3 ḥaṭṭ' : ḥaṭṭuñ Z, H

4 müctess-i maḥbün : müctess u maḥbün H

5 ḳıṭ' a : rübā' i H

6 fā' ilāt : fā' ilātün Z

7 fā' ilātdür : fā' ilātündür Z

8 mīm-i maẓmüme... ḳaraşetüñ : zamme-i mīm ve cīm-i sākine ve tā-ı müşennāt-ı fevḳıyyenüñ H

9 üç noḳtalı şā-ı müşeddede ile : şā-ı müşellese ile H

10 ism-i mef'ül şığası üzere : ism-i mef'üldür H

11 cüz' kesilüp: cüz'i eksilüp E

12 olduğı içündür : olduğındandır E

13 ḥabn : ḥabn Z, H

14 ḥabn : -H

şoñra yirine mefā' ilün getirilüp maḥbūn² dinür ve³ fā' ilātün cüz'inden elif ıskāt olup me' ulāt cüz'inden fā' ıskāt olup "me' ulāt" ḳalduḳdan şoñra yirine "lām"uñ zammesiyle mefā' il getirürler ve bunlaruñ cümlesine maḥbūn dirler.⁴

Ta'rif

Ḳaşr lügatda ḳışa itmege dirler. Ammā iştılāḥda āḥiri sebep-i ḥafif olan cüz'üñ ḥarf-i [Z. 15a] āḥiri sākinini⁵ ḥazf idüp mā-ḳabli olan ḥarf-i müteḥarrikini⁶ iskān itmege dirler. Meşelā⁷ mefā' ilün cüz'inden nün ḥazf olup mā-ḳabli olan lām-ı müteḥarrik iskān ḳılınup mefā' il ḳalır⁸ ve fā' ilātün cüz'inden daḥı⁹ nün ıskāt olup mā-ḳabli olan tā-ı maẓmūme¹⁰ iskān ḳılınduḳdan şoñra¹¹ fā' ilāt ḳalır¹² ve fe' ulüñ cüz'inüñ nün-ı sākinesi¹³ ıskāt olup mā-ḳabli [E. 26b] müteḥarriki iskān ḳılınduḳdan şoñra¹⁴ "lām"uñ sükünüyle fe' ul ḳalır ve bunlaruñ cümlesine maḳşūr dinülür.¹⁵ Ma' lüm ola ki bu baḥruñ cemī'-i eczāsına ḥabn¹⁶ 'illeti dāḥil olmuşdur. Ya' nī ikinci ḥarf-i sākinleri ḥazf olup maḥbūn¹⁷ olmuşdur. Meşelā evvelki ve üçüncü cüz'lerinden¹⁸ ki müstef' ilündür. Sın ḥazf olup müfte' ilün ḳalup yirine mefā' ilün getirülmişdür.¹⁹ Ve ikinci ve dördüncü [H. 26b] cüz'lerinden ki fā' ilātün'dür. Elif ḥazf olup fe' ulātün olmuşdur. Ba' dehu cüz'-i āḥirine ḳaşr 'illeti daḥı düḥül idüp²⁰ āḥirinden

1 ikinci : iki E

2 maḥbūn : maḥbūn Z, H

3 ve : -E

4 ve me' ulāt cüz'inden fā' ıskāt olup me' ulāt ḳaldı... dirler : -E ; ve bunlara maḥbūn dirler H

5 sākinini : sākini E, Z

6 müteḥarrikini : müteḥarriki E

7 meşelā : -E

8 mefā' ilün ... nün ḥazf olup mā-ḳabli olan lām-ı müteḥarrik iskān ḳılınup mefā' il ḳalır: -E

9 daḥı : -H

10 tā-ı maẓmūme : tā-ı maẓmūme daḥı H

11 iskān ḳılınduḳdan şoñra : iskān ḳılınup H

12 H'de bu cümleden sonra;" mefā' ilün ... müteḥarrik iskān ḳılınup mefā' il ḳalır" gelmiştir.

13 cüz'inüñ nün-ı sākinesi : cüz'inden daḥı nün ḥazf H

14 ḳılınduḳdan şoñra : ḳılınup H

15 ve bunlaruñ cümlesine maḳşūr dinilür : -H

16 ḥabn : ḥabn Z, H

17 olup maḥbūn : -H

18 cüz'lerinden : cüz'inden E, Z

19 ḳalup yirine mefā' ilün getirülmişdür : ḳalduḳdan şoñra mefā' ilün getürmüşlerdür H

20 daḥı düḥül idüp : dāḥil olup H

nūn-ı sākine ıskāṭ olunup ve mā-ḳabli olan tā-ı maẓmūme iskān Ʒılınıp fe‘ilāt¹ Ʒalmıřdur. Ve buña maḥbūn u maḳřūr dinūr.² *Ve bi’llāhi’t-tevfīk*³

1 AçıƷ küřāde vü piřānī alın ebrū Ʒaş

Daḫı bürāder ü hem-rāh u Ʒardař u yoldaş

AçıƷ lafzı Türkī’dür. Fārsī’de kāf-ı ‘Arabī’nüñ zammıyla⁴ ve řin-i mu‘cemenüñ fethasıyla⁵ ve elif ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve hā-ı ‘alāmetle⁶ küřāde dinūr. Küřāden’den řiġa-i mef‘üldür. ‘Arabī’de **meftūḫ** [E. 27a] ma‘nāsınadır.⁷ Piřānī bā-ı ‘Acem’üñ kesresiyle ve yā-ı ḫuṭṭinüñ sükūnıyla⁸ ve řin-i mu‘cemenüñ⁹ fethasıyla ve elif ile ve nūn-ı meksüre¹⁰ ve yā-ı ḫuṭṭinüñ sükūnıyla¹¹ Fārsī’dür. Türkī’de alın dirler ki¹² a‘zādan Ʒaşlaruñ¹³ üst yanı olan mevzi‘dür.¹⁴ ‘Arabī’de cīm-i meftūḫa ve bā-ı muvaḫḫadenüñ sükūnıyla **cebhe** ma‘nāsınadır.¹⁵ Ebrū elif-i meftūḫa ve bā-ı ‘Arabī’nüñ¹⁶ sükūnıyla ve rā-ı mühmelenüñ zammesiyle ve vāv-ı ařliyye ile Fārsī’dür. Türkī’de Ʒaş dirler ki¹⁷ alnuñ alt yanında olan ‘uzūvdur.¹⁸ ‘Arabī’de [Z. 15b] hā-ı ḫuṭṭi ile **ḫācib** dinūr.¹⁹ Burāder bā-ı ‘Arabī’nüñ²⁰ zammesiyle ve feth-i rā-ı mühmele ile²¹ ve elif-i [H. 27a] memdüde²² ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve rā-ı ġayr-ı menḳūṭanuñ²³ sükūnıyla Fārsī’dür. Türkī’de Ʒardař dirler. ‘Arabī’de hemze-i meftūḫadan řoñra ḫā-ı mu‘ceme-i müředdede ile²⁴ **ehḫ** ma‘nāsınadır. Hem-rāh

1 fe‘ilāt : fe‘ilātün H

2 ve buña maḥbūn u maḳřūr dinūr : -H

3 ve bi’llāhi’t-tevfīk:-Z; Bařarı (tevfik) ancak Allāh’ın yardımıyla gerçekteřir. Kur’an, Hūd 11/88

4 zammıyla : zammesiyle H

5 řin-i mu‘cemenüñ fethasıyla: řin-i mu‘cemenüñ fethiyle Z; řin-i menḳūṭa ile H

6 ve elif ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve hā-ı ‘alāmetle : -H

7 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına Z

8 yā-ı ḫuṭṭinüñ : āḫir-i ḫurūf-ı teheccī olan yā’nuñ H

9 mu‘cemenüñ : menḳūṭanuñ H

10 elif ile ve nūn-ı meksüre : elif-i memdüde ve nūn’uñ fethasıyla H

11 yā-ı ḫuṭṭinüñ sükūnıyla : sükūn-ı yā ile H

12 ki : -E, -H

13 Ʒaşlaruñ: Ʒařuñ Z

14 üst yanı olan mevzi‘dür : üstidür E, Z

15 cīm-i meftūḫa ve bā-ı... cebhe ma‘nāsınadır : cīm-i meftūḫa sükūnıyla ile cebīn dinūr E, Z

16 elif-i meftūḫa ve bā-ı ‘Arabī’nüñ : hemze-i meftūḫa ve bā-ı muvaḫḫadenüñ H

17 ki: -E, -H

18 alnuñ alt yanında olan ‘uzūvdur :-H

19 ‘Arabī’de ḫā-ı ḫuṭṭi ile ḫācib dinūr : ‘Arabī’de ḫācib ma‘nāsınadır H

20 bā-ı ‘Arabī’nüñ : bir noḳṭalı bā’nuñ H

21 feth-i rā-ı mühmele ile: feth-i rā-ı mühmele E; rā-ı ġayr-ı menḳūṭa fethasıyla H

22 elif-i memdüde : elif ile E, Z

23 rā-ı ġayr-ı menḳūṭanuñ : rā-ı mühmelenüñ H

24 hemze-i ... müředdede ile : hemze-i meftūḫa ve müředdede ḫā-ı mu‘cemenüñ sükūnıyla H

Fārsī'dür. Hem ile rāh'dan mürekkebdür. [*Rāh rā-1 mühmelenüñ fetḥasıyla ve elif-i memdüde ve hā-1 hevvezüñ sükūnıyla yol ma' nāsınadır. 'Arabī'de **tarīk** dirler. Hem fetḥa ile zebān-1 Fārsī'de iki ma' nāya müsta' meldür. Evvelā edāt-1 muḳārenetdür. İki nesnenüñ biri biriyle muḳāreneti ve mürāfaḳati maḥallinde irād olunur. Meşelā hem-ḥāne ve hem-ser ve hem-rāh dirler. Gāh olur ki ba' z-1 edevāt evāyilinde te' kīd için ziyāde iderler. Meşelā çün ve çünān ve çünin ki edāt-1 teşbihdür. Mutazammın oldukları ma' nā-yı teşbihde te' kīd murād eyleseler hem-çün ve hem-çünān ve hem-çünin dirler. Pes hem-rāh ma' nā-yı terkibi Türkī'de yoldaş dirler.]¹ [E. 27b] 'Arabī'de **refīk** dirler² **ḳarīn-i tarīk** ma' nāsına.³*

Takṭī'-i Beyt

açık küşā mefā' ilün **de vü pīşā** fe' ilātün **nī alım eb** mefā' ilün **rū ḳaş** fe' ilāt **daḥı bürā** mefā' ilün **der ü hem-rā** fe' ilātün **h u ḳardaş ü** mefā' ilün **yoldaş** fe' ilāt

2 Şamanlu balçığa keh-gil kirec gec ü ḳum rīg [H. 27b]

Sifāl saḳsı durur ḥışt u seng kerpic ü taş

Şamanlu balçık terkibi Türkī'dür. Fārsī'de keh-gil dirler keh ile gil'den mürekkebdür.⁴ Keh kāf-1 'Arabī'nüñ fetḥasıyla ve hā-1 aşılye ile kāh'dan muḥaffedür.⁵ Şaman ma' nāsınadır⁶ 'Arabī'de⁷ tā-1 müşennāt-1 fevḳāniyyenüñ⁸ kesresiyle ve bā-1 'Arabī'nüñ ve nūn'uñ iskānlarıyla **tībn** dinür.⁹ Gil kāf-1 'Acem'üñ kesresiyle ve lām-1 sākine ile balçık ma' nāsınadır.¹⁰ 'Arabī'de ṭā-1 ḥuṭṭīnüñ kesresiyle¹¹ ve yā-1 ḥuṭṭīnüñ¹² ve nun'uñ iskānlarıyla¹³ **ṭīn** ma' nāsınadır. Kirec Türkī'dür. Şol nesnedür ki taşdan yaḳup anuñ ile yapuları yaparlar ve dīvārları

1 İtalik yazılan kısmın yerine E ve Z'de şöyle yazılmıştır: Hem fetḥa-i vaḥde ile Türkī'de bile ma' nāsınadır. Ya' nī şirket ve ma' iyyet ma' nāsını delālet ider bir edātdür. Rāh rā-1 gayr-i menḳūṭa ile yol ma' nāsınadır. Meşelā yolda bile olan kimseye Fārsī'de hem-rāh Türkī'de yoldaş dirler.

2 dirler: gibi Z ; dinür H

3 ma' nāsına: ma' nāsınadır Z

4 dirler keh ile gil'den mürekkebdür : ki iki kelimedden mürekkebdür H

5 muḥaffedür : muḥaffef E

6 ma' nāsınadır: ma' nāsına E

7 'Arabī'de: 'Arabiyye E, H

8 tā-1 müşennāt-1 fevḳāniyyenüñ : tā-1 müşennāt-1 fevḳiyyenüñ Z ; tā-1 ḳaraşetüñ H

9 dinür : ma' nāsınadır H

10 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z

11 tā-1 ḥuṭṭīnüñ kesresiyle: ṭā-1 ḥuṭṭīnüñ E ; ṭā-1 mühmelenüñ kesresiyle H

12 ḥuṭṭīnüñ: ḥuṭṭī Z

13 ve nun'uñ iskānlarıyla : nūn'uñ teskinleriyle H; iskānlarıyla E

şıvarlar. Fârsî'de kâf-ı 'Acem'ün fethasıyla¹ ve cîm-i [E. 28a] 'Arab'ün sükûniyla² gec dirler. 'Arabî'de fetħa-i cîm-i 'Arabiyye ve müşedded şād-ı mühmele ile³ **caşş** dirler.⁴ Deryā kenārlarında ve çöllerde ve sâ'ir derelerde olur.⁵ **Çum** Türkî'dür. Fârsî'de rā-ı mühmelenün kesresiyle ve yā-ı huṭṭinün sükûniyla ve kâf-ı 'Acem'le⁶ rîg dirler. 'Arabî'de fetħa-i vāhîde ile **reml** ma' nāsınadır. Sifāl sîn-i mühmelenün kesresiyle ve fā-ı meftūħa ve elif ile lām'ün iskānları⁷ ile Fârsî'dür. Türkî'de şakşı ma' nāsına ki toprağdan yaparlar evānîdür.⁸ 'Arabî'de daħı **sifāl** dinür.⁹ [H. 28a] **Ḥişt ḥā-ı** mu' cemenün kesresiyle [Z. 16a] ve şin-i menķūṭanuñ ve tā-ı ħaraşetün iskānları ile¹⁰ Fârsî'dür. Türkî'de kerpiç dirler. Balçığdan düzüp ħurudup¹¹ dīvār yaparlar. 'Arabî'de lām-ı meksûre ile **libine** dirler.¹² Seng sîn-i mühmelenün¹³ fethasıyla ve nūn'la kâf'ün iskānları ile¹⁴ Fârsî'dür. Türkî'de taş dirler. 'Arabî'de ḥā-ı mühmelenün ve cîm'ün fethalarıyla¹⁵ **ħacer** ma' nāsınadır.

Takṭî' -i Beyt

şamanlu bal mefā' ilün **çığa keh-gil** fe' ilātün **kirec gec ü** mefā' ilün [E. 28b] **ħum rîg** fe' ilāt **sifāl sağ** mefā' ilün **sı durur ħişt** fe' ilātün **t u seng ker** mefā' ilün **pic ü taş** fe' ilāt

3 **Şu āb ü ħāk durur toprağ āteş od u yıl bād**

Hem eşk göz yaşıdır ħuşk u ter ħuru ile yaş

Şu Türkî'dür. Fârsî'de elif-i memdüde ve sükûn-ı bā-ı 'Arabiyye¹⁶ ile āb dirler. 'Arabî'de **mā'** dinür.¹⁷ **Ḥāk ḥā-ı** mu' cemenün fethasıyla ve elif ve kâf-ı 'Arabî'nün sükûnlarıyla¹⁸ Fârsî'dür. Türkî'de toprağ dirler. 'Arabî'de zamme-i tā-ı ħaraşet ile

1 fethasıyla: fethiyle Z

2 'Arab'ün sükûniyla: 'Arabiyye'nün sükûniyla Z ; cîm-i sākine ile H

3 fetħa-i cîm-i 'Arabiyye ve müşedded şād-ı mühmele ile : şād-ı mühmelenün teşdidiyle H

4 dirler : ma' nāsınadır H

5 Deryā kenārlarında ve çöllerde ve sâ'ir derelerde olur : -E, -Z

6 yā-ı huṭṭinün ... kâf-ı 'Acem'le : yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenün ve kâf-ı 'Acem'ün sükûniyla H

7 fā-ı meftūħa ve elif ile lām'ün iskānları : fā'nuñ fethasıyla ve elif ve lām-ı sākine H

8 ma' nāsına ki toprağdan yaparlar evānîdür : dirler, meşelā toprağdan yapdukları evānîdür H

9 dinür : dirler H

10 şin-i menķūṭanuñ ve tā-ı ħaraşetün iskānları ile : şin-i menķūṭa ve tā-ı ħaraşetün sükûniyla H

11 ħurudup : andan H

12 lām-ı meksûre ile libine dirler : lām'ün kesresiyle libine ma' nāsınadır H

13 sîn-i mühmelenün : sîn-i ħayr-i menķūṭanuñ H

14 nūn'la kâf'ün iskānları ile : nūn'ün ve kâf'ün sükûnlarıyla H

15 ḥā-ı mühmelenün ve cîm'ün fethalarıyla : ḥā-ı mühmelenün fethalarıyla H

16 elif-i memdüde ve sükûn-ı... 'Arabiyye : hemze-i memdüde ve bā-ı muvaḥḥadenün sükûniyla H

17 dinür : ma' nāsınadır H

18 kâf-ı 'Arabî'nün sükûnlarıyla : kâf'ün iskānlarıyla E, Z

turāb ma' nāsınadır. Āteş elif-i memdüde ve tā-1 karşıetün¹ fethasıyla ve sükün-1 şin-i mu' ceme ile² Fārsi'dür. Türkî'de elif'ün zammesiyle ve vāv-1 resmî ile ve sükün-1 dāl-1 mühmele ile³ od dirler. 'Arabî'de **nār** ma' nāsınadır. Yıl Türkî'dür. Fārsi'de bā-1 muvaḥḥadenün [H. 28b] fethasıyla ve elif ve dāl-1 mühmelenün sükünüyla⁴ bād dirler.⁵ 'Arabî'de rā-1 mühmelenün kesresiyle ve yā-1 müşennāt-1 taḥtāniyyenün⁶ ve ḥā-1 mühmelenün iskānlarıyla **rīḥ** ma' nāsınadır.⁷ Eşk elif-i meftūḥa ve şin-i mu' cemenün ve kāf'ün iskānları ile⁸ Fārsi'dür. Türkî'de göz yaşı dinür. 'Arabî'de dāl-1 mühmelenün fethasıyla **dem'** ma' nāsınadır.⁹ Huşk ḥā-1 mu' cemenün [E. 29a] zammesiyle ve şin-i mu' cemenün ve kāf'ün iskānlarıyla¹⁰ Fārsi'dür. Türkî'de kuru dirler muḳābili yaşıdır.¹¹ 'Arabî'de yā-1 ḥuṭṭinün fethasıyla ve elif-i memdüde ve bā-1 muvaḥḥadenün kesresiyle ve sīn-i mühmelenün sükünüyla **yābis** ma' nāsınadır.¹² Ter iki noktalı fevḳānī-i tā-1 meftūḥa ve sükün-1 rā-1 mühmele ile¹³ Fārsi'dür. Türkî'de yaş dirler ki ḳurunuñ ḥilāfidür.¹⁴ 'Arabî'de rā-1 mühmelenün fethasıyla ve tā-1 ḥuṭṭi ve bā-1 'Arab'ün¹⁵ sükünüyla **raṭb** dinür.¹⁶

Taḳṭi'-i Beyt

şu āb ü ḥā mefā' ilün [Z. 16b] **k durur ṭop** fe' ilātün **raḳ āteş od** mefā' ilün **yıl bād** fe' ilāt **hem eşk göz** mefā' ilün **yaşıdır huş** fe' ilātün **k u ter kuru** mefā' ilün **ile yaş** fe' ilāt

4 **Ḥiriden almaḳ u şatmaḳ fūrūḥten bi-ḥır al**

Di sūd aşşıya kālā nedür metā' u ḳumaş

1 elif-i memdüde ve tā-1 karşıetün : hemze-i medüde ve tā-1 müşennāt-1 fevḳiyyenün H

2 sükün-1 şin-i mu' ceme ile : şin-i mu' cemenün suḳünüyla H

3 elif'ün zammesiyle ve vāv-1 resmî ile ve sükün-1 dāl-1 mühmele ile : zamme ile H

4 ve elif ve dāl-1 mühmelenün sükünüyla : -H

5 dirler: dinür Z

6 yā-1 müşennāt-1 taḥtāniyyenün : yā-1 müşennāt-1 taḥtiyyenün Z; yā-1 ḥuṭṭi H

7 iskānlarıyla rīḥ ma' nāsınadır : iskānlarıyla rīḥ ma' nāsına Z; sükünüyla rīḥ ma' nāsınadır H

8 elif-i meftūḥa ve şin-i... iskānları ile : hemze-i meftūḥa ve şin-i mu' ceme ve kāf'ün sükünüyla H

9 ma' nāsınadır : dinür H

10 şin-i mu' cemenün ve kāf'ün iskānlarıyla : şin-i menḳūṭa ve kāf'ün sükünüyla H

11 dirler , muḳābili yaşıdır : ma' nāsına E, Z

12 'Arabî'de yā-1 ḥuṭṭinün ... sükünüyla yābis ma' nāsınadır : 'Arabî'de yābis dinür E, Z

13 fevḳānī-i tā-1... rā-1 mühmele ile : tā-1 fevḳiyyenün fethasıyla ve rā-1 mühmelenün sükünüyla H

14 ḳurunuñ ḥilāfidür : ḥilāfi ḳurudur E, Z

15 'Arab'ün : 'Arabiyye'nün Z

16 rā-1 mühmelenün fethasıyla ve ... sükünüyla raṭb dinür : 'Arabî'de raṭb ma' nāsınadır H

Hırīden hā-ı mu‘cemenūñ kesresiyle ve fethasıyla dađı Fārsī’dür. Türkī’de almak dimekdür.¹ Ya‘nī bir nesne’i şatun almağa dirler.² ‘Arabī’de medle ve kaçır ile³ **şirā** [H. 29a] ma‘nāsınadır ve **iştirā** dađı dinür.⁴ Şatmak Türkī’dür ki hilāfı şatun⁵ almağdır. Fārsī’de fā’nuñ ve rā-ı mühmelenūñ zammeleriyle fūrūhten dirler.⁶ ‘Arabī’de fetha-i bā-ı ‘Arabiyye ile⁷ [E. 29b] **bey**‘ ma‘nāsınadır. Bi-hır bā-ı faşīha ve hā-ı mu‘cemenūñ kesreleriyle⁸ ve sükūn-ı rā-ı mühmele⁹ ile Fārsī’dür. Bunda dađı hā-ı mu‘cemenūñ fethi ve kesri cā’izdür. Hırīden’den müştak emr-i hāzırdir. [Evvelinde olan bā-ı meksūre te’kīd içündür. Ma‘lūm ola ola ki ħarf-i bā fī’l-i müştakbeldür. Ğayrisine ulaşıcağ te’kīd için olur ve eger bā’nuñ mā-ba‘di ħurūf-ı şefeden olursa ol vaqt be-her-ħal maẓmūm olur. Fa’ħfeẓhā.]¹⁰ Türkī’de al dimekdür. Ya‘nī bir nesne’i şatun almağa emr¹¹ eylemekdür. ‘Arabī’de kesreyle **işter** ma‘nāsınadır. Sūd Fārsī’dür.¹² Sīn-i mühmelenūñ zammesiyle ve vāv-ı aşıyye ile ve dāl-ı mühmelenūñ iskānlarıyla Fārsī’dür.¹³ Türkī’de elif-i¹⁴ memdüde ve müşedded şād-ı mühmelenūñ kesresiyle aşşı dirler ya‘nī¹⁵ metā‘ şatup re’s-i mālđan ziyāde ħāşıl olan şey’e¹⁶ dirler ki muķābili ziyān ve zararđur.¹⁷ ‘Arabī’de kesr-i¹⁸ rā-ı mühmele ile ve bir noķtalı bā’nuñve hā-ı mühmelenūñ iskānlarıyla¹⁹ **ribħ** dirler.²⁰ Fā’ide dađı ‘Arabī’dür.²¹ Kālā kāf-ı ‘Arabī’nuñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve lām-ı memdüde ve medd-i elif’le Fārsī’dür.²² Türkī’de ħumaş dinür. Metā‘ dađı mīm-i meftūħa ile Fārsī’dür. [H. 29b] Bu luğat²³ Fārsī’de ve ‘Arabī’de ve Türkī’de

1 dimekdür : dirler H

2 ya‘nī bir nesne’i şatun almağa dirler : meşelā bir şey’i şatun almağa dinür H

3 medle ve kaçır ile : -H

4 ve iştirā dağı dinür : -H

5 şatun : -H

6 zammeleriyle fūrūhten dirler : zammesiyle fūrūhten dinür H

7 fetha-i bā-ı ‘Arabiyye ile : -H

8 bā-ı faşīha ve hā-ı mu‘cemenūñ kesreleriyle : bā-ı mekdüre ve hā-ı mu‘cemenūñ kesresiyle H

9 sükūn-ı rā-ı mühmele : rā-ı mühmelenūñ sükūnıyla H

10 italik yazılan kısım : -E, -Z

11 emr : murād E

12 Fārsī’dür: -Z, -H

13 sīn-i ... mühmelenūñ iskānlarıyla Fārsī’dür :-E ; mühmelenūñ : mühmele H

14 elif-i : hemze-i H

15 dirler ya‘nī : dinür ki E, Z

16 metā‘ şatup re’s-i mālđan ziyāde ħāşıl olan şey’e : re’s-i mālđan ħāşıl olan ziyādeye E, Z

17 ki muķābili ziyān ve zararđur : fā’ide ma‘nāsına muķābili ziyāndur E, Z

18 kesr-i : kesre-i H

19 bir noķtalı bā’nuñ ve hā-ı mühmelenūñ iskānlarıyla : bā-ı muvaħħade ve hā-ı ğayr-i menķūta ile H

20 dirler : ma‘nāsınadır H

21 fā’ide dağı ‘Arabī’dür : fā’ide dağı dirler H

22 kāf-ı ‘Arabī’nuñ ... medd-i elif’le Fārsī’dür : kāf-ı meftūħa ile ve medle Türkī’dür E, Z

23 Fārsī’dür. Bu luğat : -E, -Z

müsta' mel luğat-ı müşterekedendir.¹ Kümâş dağı böyledür.² Menfa' at menfa'atlanacak nesne ve eşvâb³ gibi ve ev içinde olan ev eşvâbına⁴ **metâ' u'l-beyt** dirler.⁵ Metâ' aşlda 'Arabî'dür ammâ⁶ elsine-i müte'addide meşhûr ve müsta' meldür.⁷ Kâlâ dağı böyledür. Cümleye ıtlâk olunur.

Takṭī'-i Beyt

hırīden al mefâ' ilün [E. 30a] **maḵ u şatmaḵ** fe' ilâtün **fürūhten** mefâ' ilün **bi-hır al** fe' ilât **di sūd aş** mefâ' ilün **şıya kâlâ** fe' ilâtün **nedür metâ'** mefâ' ilün **u kumaş** fe' ilât

5 **Ekinci berzger ü kişt ekin şiyâr u naṣas** [Z. 17a]

Bi-kâr ek bi-direv biç bi-küb dök çeç ü çâş

Ekinci Türkî'dür. Ya' nî çiftçi dimekdür. Fârsî'de bâ-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla ve zâ-ı menkûṭa ve râ-ı ğayr-i menkûṭanuñ iskânlarıyla ve kâf-ı 'Acem'üñ fetḥasıyla ve râ-ı mühmelenüñ sükûnıyla berzger dirler.⁸ Berz toḥm ma'nâsınadır⁹ ve ger lafzı kâf-ı Pârsî ile¹⁰ edât-ı nisbetdür. Ne kelimeye lâhık olursa ekşer şan'at ma'nâsın ifade ider. Âhenger ve zerger ve keşşger gibi berzger dağı böyledür.¹¹ Tafşîli kıṭ' a-i ülâda "**Bay tüvânger**" mışra' inuñ şerhinde geçmiştir. Ma'nâ-yı terkibi ekinci dimekdür.¹² 'Arabî'de **ḥarrâş** ve **ekkâr** ve **zerrâ** ve **fellâḥ** cümlesi bu ma'nâyadır.¹³ Kişt kâf-ı¹⁴ 'Arabî'nüñ¹⁵ kesriyle ve şîn-i mu'ceme ile¹⁶ ve tâ-ı karşıetüñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de ekin ma'nâsınadır.¹⁷ [H. 30a] 'Arabî'de **zera'** gibi. Tarla ma'nâsına dağı gelür ve arşa gibi.¹⁸ Şiyâr şîn-i mu'cemenüñ kesresiyle ve yâ-ı

1 müsta' mel luğat-ı müşterekedendir : müsta' meldür H

2 kumâş dağı böyledür : -E, -Z

3 nesneye ve eşvâb : nesne ve esbâb E, Z

4 ev eşvâbına : ev esbâbı gibi ki E; evesbâbına Z

5 metâ' u'l-beyt dirler : metâ' u'l-beyt ev metâ' ı dimekdür E, Z

6 aşlda 'Arabî'dür; ammâ : aşlarda 'Arabî'de H

7 meşhûr ve müsta' meldür : meşhûrdur H

8 râ-ı mühmelenüñ sükûnıyla berzger dirler : râ-ı karşıet ile berzger dinür H

9 ma'nâsınadır : ma'nâsına Z

10 lafzı kâf-ı Pârsî ile : -H

11 Ne kelimeye lâhık olursa ekşer şan'at ma'nâsın ifade ider. Âhen-ger ... böyledür : -H

12 Tafşîli kıṭ' a-i ülâda "Bây tüvânger" mışra' inuñ şerhinde ... ekinci dimekdür : -E, -Z

13 ḥarrâş ve ekkâr ve zerrâ ve fellâḥ ... ma'nâyadır : ḥarrâş ve fellâḥ ve ekkâr ma'nâsınadır H

14 kâf-ı : -E

15 'Arabî'nüñ : 'Arab'üñ E

16 kesriyle ve şîn-i mu'ceme ile : kesresiyle ve şîn-i mu'ceme H; kesriyle ve şîn-i mu'ceme -Z

17 ma'nâsınadır : dirler H

18 tarla ma'nâsına dağı gelür ve arşa gibi : -E, -Z

ḥuṭṭīnūñ¹ fethasıyla ve elif ve rā-ı mühmele ile Fārsī'dür.² Türkī'de naṭas dirler. Şol sürülmüş yirdür ki³ bir kerre sürülüp [E. 30b] yumuşadup ba' dehu⁴ tekrār bir kerre dahı sürerler. Evvelki sürmege naṭas dirler. 'Arabī'de kāf'ıñ kesriyle **kirāb** dinür.⁵ Bi-kār ba-ı faşīhanuñ kesresiyle⁶ ve kāf-ı 'Arab'ıñ⁷ fethasıyla medle ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla kārīden'den emrdür.⁸ Türkī'de ek dimekdür⁹ ya'nī ekin ekmege emr eylemekdür. Kārīden'den¹⁰ ba' zılar kāştenden emrdür dirler. Bi-direv bā-ı te'kīdūñ kesresiyle¹¹ ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle¹² ve rā-ı mühmelenüñ fethiyle¹³ ve vāv-ı melfūzanuñ sükünüyla¹⁴ Fārsī'dür. Türkī'de biç dimekdür.¹⁵ Meşelā ekini¹⁶ biçmege emr eylemekdür. 'Arabī'de **iḥşid** ma'nāsınadır.¹⁷ Dereviden'den müştakdur¹⁸ ba' zılar dāl'ıñ zammesiyle dūrūden'den emrdür dirler.¹⁹ Bi-kūb bā-ı te'kīdden şoñra kāf-ı 'Arabī'nüñ zammesiyle kūften'den emrdür. Türkī'de dök dimekdür ve ayak ile²⁰ çiynege ve kaçımağa meşelā kapu kaçımak ve bunuñ²¹ emşāli 'Arabī'de **dağ** ma'nāsınadır.²² Çeç Türkī'dür iki bile cimler 'Acemī'dür.²³ Hırmen yığınlarına dirler. Meşelā hırmende terekeyi döküp yığdukları yığınlara dirler.²⁴ Fārsī'de cīm-i 'Acemī'nüñ fethiyle²⁵ [E. 31a] ve elif ve şin-i mu'cemenüñ iskānlarıyla çāş dinür.²⁶ 'Arabī'de [Z.17b; H. 30b] şād-ı mühmelenüñ

1 yā-ı ḥuṭṭīnūñ : yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ H

2 Fārsī'dir: -E

3 yirdür ki : yire ki E, Z

4 ba' dehu : -H

5 dinür : ma'nāsınadır H

6 ba-ı faşīhanuñ kesresiyle : bā-ı te'kīdden şoñra H

7 Arabī'nüñ : 'Arab'ıñ E

8 medle ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla kārīden'den emrdür : Fārsī'dür H

9 dimekdür : demek E, Z

10 kārīden'den : -E, -Z

11 te'kīdūñ kesresiyle: te'kīd-i meksüre H ; kesresiyle: -E

12 dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle :dāl-ı mühmelenüñ kesreleriyleE; dāl-ı mühmelenüñ fethiyle Z

13 ve rā-ı... fethiyle: rā-ı ğayr-i menkūtanuñ fethasıyla H; ve rā-ı mühmelenüñ fethiyle :-Z

14 vāv-ı melfūzanuñ sükünüyla : ve vāv-ı sākine ile H

15 dimekdür : dirlerE

16 meşelā ekini : ya'nī ekin H

17 ma'nāsınadır : gibi H

18 müştakdur : -H

19 dirler : didiler H

20 ayak ile : ayağ ile H

21 ve bunuñ : gibi ve E, Z

22 ma'nāsınadır : ma'nasına E, Z

23 cimler 'Acemī'dür: cimler 'Acemī'lerdür Z ; cimler Türkī'dür H

24 meşelā hırmende ... yığınlara dirler : ki terekeyi döküp yığın iderler ve ol yığınlardur H

25 'Acemī'nüñ fethiyle : 'Acem'ıñ fethasıyla H

26 elif ve şin-i... çāş dinür : elif-i memdüde ve şin-i menkūtanuñ sükünüyla çāş dirler H

zammıyla¹ ve bā-ı muvaḥḥade-i sākine ve fetḥa-i rā-ı mūhmele ile² **şubre** ma^c nāsınadır.

Takṭī^c -i Beyt

ekinci ber mefā^c ilün **zger ü kiş** fe^c ilātün **t ekin şiyā** mefā^c ilün **r u naṭas** fe^c ilāt **bi-kār**
ek mefā^c ilün **bi-derev biç** fe^c ilātün **bi-küb dök** mefā^c ilün **çeç ü çāş** fe^c ilāt

6 Barışmak āştī āmīḥten karışmağdur

Yavaş ne rām şavaş cengdür daḥı perḥāş

Barışmak Türki'dür ya^c nī³ iki ḥasım biribiriyle barışmak gibi. Fārsī'de elif-i memdüde ve şīn-i mu^c cemenüñ sükūniyla ve kesre-i tā-ı karşıet⁴ ve yā-ı sākine ile āştī dirler. ^c Arabī'de **şulḥ** ma^c nāsınadır. Āmīḥten elif-i memdüde ve mīm-i meksüre ve ḥā-ı mu^c cemenüñ iskānlarıyla ve tā-ı karşıetüñ fetḥasıyla ve nūn-ı sākine⁵ ile Fārsī'dür. Türki'de karışmak dinür.⁶ ^c Arabī'de **iḥtilāṭ** ma^c nāsına.⁷ Yavaş lafzı⁸ Türki'dür. Fārsī'de rā-ı mühmelenüñ⁹ fetḥasıyla ve elif-i memdüde¹⁰ ve mīm-i sākine ile rām dirler. ^c Arabī'de **muṭī^c** u **münkād** ma^c nāsınadır.¹¹ Şavaş Türki'dür. Fārsī'de cīm-i ^c Arabiyye'nüñ fetḥasıyla **[E. 31b]** ve nūn-ı sākine ve kāf'üñ iskānlarıyla¹² ceng dirler ve bā-ı ^c Acem'üñ¹³ fetḥasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla ve ḥā-ı mu^c cemenüñ fetḥasıyla ve elif-i memdüde ve şīn-i menkūṭanuñ **[H. 31a]** sükūniyla¹⁴ perḥāş daḥı Fārsī'dür.¹⁵ Cenk ma^c nāsına.¹⁶ Cenk Türki'de daḥı müsta^c meldür¹⁷ ^c Arabī'de **ḥarb** ma^c nāsına.¹⁸

1 zammıyla : zammesiyle H

2 ve bā-ı muvaḥḥade-i sākine ve fetḥa-i rā-ı mūhmele ile : -E, -Z

3 ya^c nī : meşelā H

4 sükūniyla... karşıet: sükūni ve kesr-i tā-ı karşıet E; ve tā-ı müşennāt-ı fevkiyyenüñ kesresiyle H

5 ve ḥā-ı mu^c cemenüñ iskānlarıyla ve tā-ı karşıetüñ fetḥasıyla ve nūn-ı sākine : -E, -Z

6 karışmak dinür : karışmağdur E, Z

7 ma^c nāsına : gibi H

8 lafzı : - Z, -H

9 mühmelenüñ : karşıetüñ E, Z

10 elif-i memdüde : medle E, Z

11 ma^c nāsınadır : ma^c nāsına Z

12 nūn-ı sākine ve kāf'üñ iskānlarıyla : nūn'üñ ve kāf'üñ iskānlarıyla H; nūn ve kāf'üñ iskānlarıyla E

13 ^c Acem'üñ : ^c Acemiyye'nüñ Z; Pārsi'nüñ H

14 ḥā-ı mu^c cemenüñ... menkūṭanuñ sükūniyla : ḥā-ı mu^c ceme ile medle ve şīn-i karşıet ile E, Z

15 Fārsi'dür : dirler H

16 cenk ve perḥāş ma^c nāsınadır : cenk ma^c nāsınadır Z; cenk ma^c nāsına H

17 cenk... müsta^c meldür : Türki'de daḥı müsta^c meldür E; cenk, Türki'de daḥı müsta^c meldür -Z

18 ma^c nāsına: gibi Z, H

Takṭī^c -i Beyt

barışmak ā mefā^c ilün şti āmī fe^c ilātün ḥten qarış mefā^c ilün maḳdur fe^c ilāt yavaş ne rā
mefā^c ilün m şavaş cen fe^c ilātün gdür daḥı mefā^c ilün perḥāş fe^c ilāt

7 Oḳı dürüş gice gündüz şıgırlayın olma

Bi-ḥ^{ān} bi-küş şeb u rüz hem-çü gāv me-bāş

Bu beytün mıřrā^c -ı evveli mıřrā^c -ı şānīsiniñ leff u neř-i müretteb tarīķi üzere tercemesidür.¹ Ya^c nī evvelki mıřrā^c uñ her bir kelimesi ikinci mıřrā^c uñ her bir kelimesiniñ ‘ale’t-tertib Türkī’ sidür.² Meşelā oḳı dimek Türkī’de oḳımağa emrdür.³ Fārsī’de bā-ı te’kīd ile ve ḥā-ı mu‘cemenüñ fetḥasıyla ve vāv-ı ğayr-i melfūza ile bi-ḥ^{ān} dirler.⁴ Kitābetde vāv yazılır ammā kırā’at olunmaz resmīdür. Ya^c nī ğayr-i melfūzdur. Ān ve⁵ cān kāfiyesinde [E. 32a] isti‘māl olunur. Ḥ^{ān} den’den emr-i ḥazırdur. ‘Arabī’de **ikrā** ma‘nāsınadır.⁶ Dürüş lafzı Türkī’dür. Ya^c nī çalış ve sa‘y eyle⁷ dimekdür. [Z. 18a] Fārsī’de bā-ı te’kīdden soñra kāf-ı ‘Arabī’niñ zammesiyle ve vāv-ı aşliyye ve şīn-i mu‘cemenüñ iskānlarıyla bi-küş dirler.⁸ Küşiden’den emr-i ḥazırdur. ‘Arabī’de **ictehid** ma‘nāsına⁹ ve kesr ü teşdīd ile [H. 31b] **cidd** ma‘nāsına gelür.¹⁰ Gice Türkī’dür ki¹¹ gündüzüñ muḳābilidür. Fārsī’de şīn-i mu‘cemenüñ fetḥasıyla ve bā-ı ‘Arabī’niñ¹² sükūniyla şeb dirler. ‘Arabī’de **leyl** ma‘nāsınadır.¹³ Gündüz Türkī’dür ki¹⁴ gicenüñ muḳābilidür.¹⁵ Fārsī’de rā-ı karşıetüñ zammesiyle ve vāv-ı melfūza ve zā-ı ‘Arab’uñ¹⁶ iskānlarıyla **rüz** dirler. ‘Arabī’de **nehār** ma‘nāsınadır.¹⁷ Meşelā Türkī’de gice gündüz Fārsī’de şeb u rüz¹⁸ ‘Arabī’de **leyl u**

1 tercemesidür : tercemedür E, Z

2 Türkī’ sidür: Türkī’dür E

3 Türkī’de oḳımağa emrdür : Türkī’dür H

4 bā-ı...dirler : bi-ḥ^{ān} dinür, bā-ı te’kīdden soñra ḥā-ı mu‘cemenüñ fetḥasıyla ve nūn-ı sākīn ile H

5 kitābetde vāv yazılır; ammā kırā’at olunmaz resmīdür. Ya^c nī ğayr-i melfūzdur. Ān ve : -E, -Z

6 ma‘nāsınadır : gibi H

7 ve sa‘y eyle : -E, -Z

8 bā-ı te’kīdden... dirler: bi- küş dirler kāf-ı ‘Arabī’niñ zammesiyle H

9 ma‘nāsına : ma‘nāsınadır Z; dinür H

10 kesr ü teşdīd ile cidd ma‘nāsına gelür : kesr-i cīm’le cidd daḥı dirler H

11 ki: -E

12 bā-ı ‘Arabī’niñ : bā-ı ‘Arabiyye’niñ Z; bā-ı muvaḥḥadenüñ H

13 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, Z

14 ki: -E

15 muḳābilidür : ḥilāfidur H

16 vāv-ı... zā-ı ‘Arabī’niñ : vāv-ı melfūza ve zā-ı ‘Arabiyye’niñ Z; vāv’uñ ve zā-ı ‘Arabī’niñ H

17 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

18 şeb u rüz : şeb rüz H

nehār dimekdür.¹ Şıgırlayın Türkî ‘ibāretdür² ya‘ nī şıgır gibi dimekdür. Şıgır ism-i cinsdür. Fārsî’de gāv lafzı dağı böyledür. ‘Arabî’de **baqar** gibi. Bunların tafşili kıt‘ a-i ūlāda gāv öküz ester qatır har eşek üstür deve mısrā‘ında mürür eyledi. [E. 32b] Zīrā anda gāv öküz ile taşşış olınmış idi. Bunda şıgır lafzı mā vuzi‘ a lehusına muṭābıq tefsīr vāki‘ olmışdur.³ Lām-ı meftūha ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyeden şoñra nūn-ı sākine ile “leyin” kelimesi Türkî’dür.⁴ “Leyin” lafzınıñ dağı kıt‘ a-i şāniyede “**Sencileyin kimse görünmez baña**” mısrā‘ında tafşili mürür eyledi.⁵ Türkî’de edāt-ı teşbīhdür gibi ma‘ nāsına⁶ Fārsî’de hemçü gibi. ‘Arabî’de **mişl** ma‘ nāsınadır.⁷ Fārsî’de hem-çü gāv dinür.⁸ [*Gāv kāf-ı ‘Acem’ün fethasıyla şıgır ma‘ nāsına ism-i cinsdür. Erkeğine dişisine ve ehline iṭlāk olunur. Hem-çü hem-çün kelimesinden muḥaffef edāt-ı teşbīhdür. Türkî’de gibi ve leyin.*]⁹ ‘Arabî’de **mişlü’l-baqar**’dur. Olma Türkî’dür. Fārsî’de nehye delālet mīm-i meftūhadan şoñra bā-ı muvaḥḥadenün fethasıyla ve elif ve şin-i mu‘cemenün iskānlarıyla¹⁰ me-bāş dirler. ‘Arabî’de **lā-tekün** ma‘ nāsınadır.¹¹ Olma Türkî’de¹² nehy-i ḥāzırdur ve Fārsî’de mīm-i meftūha emr-i ḥāzıra dāḥil olsa¹³ nehy-i ḥāzır olur. ‘Arabî’de **lā** gibi.

Takṭī‘-i Beyt

[H. 32a] okı dürrüş mefā‘ ilün gice gündüz fe‘ ilātün şıgırlayın mefā‘ ilün olma fe‘ ilāt bi-ḥān bi-kū mefā‘ ilün ş seb u rü fe‘ ilātün z hem-çü gā mefā‘ ilün v me-bāş fe‘ ilāt

8 Mefā‘ ilün fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilāt

Senünle olayıdum keşke bā-tu būdem kāş

1 dimekdür : dinür H

2 Türkî ‘ibāretdür : Türkî’dür E, Z

3 şıgır ism-i cinsdür. Fārsî’de gāv lafzı dağı böyledür. ‘Arabî’de ... tefsīr vāki‘ olmışdur : -H

4 lām-ı meftūha ve yā-ı müşennāt-ı ... sākine ile “leyin” kelimesi Türkî’dür -E, -Z

5 tafşili mürür eyledi: olınmışdur Z

6 “leyin” lafzınıñ dağı... Türkî’de edāt-ı teşbīhdür gibi ma‘ nāsına : Edāt-ı teşbīhdür gibi ma‘ nāsınadır. Nitekim kıt‘ a-i şāniye āḥirinde tafşili geçmiştir H

7 Fārsî’de hem-çü gibi. ‘Arabî’demişl ma‘ nāsınadır : -H

8 Fārsî’de hem-çü gāv dinür :ḥāşıl-ı terkibi hem-çü gāv ; terkibi hem-çü gāv Z

9 italik yazılan kısım : -E, -Z

10 nehye delālet mīm-i meftūhadan şoñra bā-ı... şin-i mu‘cemenün iskānlarıyla : -E, -Z

11 ma‘ nāsınadır : gibi E, Z

12 olma Türkî’de : olma lafzı Türkî’dür H

13 dāḥil olsa : duḥül eylese H

Bu beytün mışrā^c-ı şānīsinde¹ üç kelime [E. 33a] Türkī ve üç kelime Fārsī vāqī^c olmuştur. Türkīleri Fārsīlerinüñ leff ü neşr-i müretteb tarīki üzere^{2c} ale't-tertib tercemeleridir. Meşelā³ senüñle kelimesi Türkī'dür. Fārsī'de bā-tu dirler. ^c Arabī'de **ma'ake** ma^c nāsına.⁴ Bā-tu kelimesinde olan⁵ bā ma^c iyyet ma^c nāsın ifāde ider. Tu tā-ı karşıetüñ zammesiyile ve vāv-ı ğayr-i melfūza ile sen dimekdür. ^c Arabī'de **ente** gibi.⁶ Bā ile terkīb oluncağ senüñle demek olur.⁷ Fārsī'de [Z. 18b] bā-tu^{8c} Arabī'de **ma'ake** dinür. Zāmīr-i muḥāṭab ile.⁹ Olayıdum kelimesi Türkī'dür. Fārsī'de būdem dinür. Bā-ı ^c Arabī'nüñ zammesiyile ve vāv-ı sākine ile ve dāl-ı mühmele-i meftūḥadan şoñra mīm-i sākine zāmīr-i mütekellimdir.¹⁰ Būdenden müştak¹¹ nefsi mütekellim-i vaḥde şartı mutezammın ^c Arabī'de **kuntenī** ma^c nāsınadır. Keşke iki bile kāf-ı ^c Arabī'nüñ fetḫalarıyla¹² Türkī'dür. Edāt-ı temennīdür ya^c nī n'olaydı didükleri edādur.¹³ Fārsī'de kāf-ı ^c Arabī'nüñ fetḫasıyla medd-i elif ve şīn-i mu^c ceme-i sākine ile¹⁴ [H. 32b] kāş dirler. ^c Arabī'de **leyte** ma^c nāsınadır.

Takṭī^c-i Beyt

senüñle o mefā^c ilün layıdum keş fe^c ilātün ke bā-tu bū mefā^c ilün dem kāş fe^c ilāt

4

El-kıṭ^c atü'r-rābi^c atü¹⁵ der-bahr-i müteḫārib-i makşūr

Dilā ehl-i derd ol belāya ḥamül

Ne kim gelse dil-berden eyle ḫabül [E. 33b]

Fe^c ülün fe^c ülün fe^c ülün fe^c ül

Teḫārüb çü ḫaşr oldı buldı uşül

1 şānīsinde : şānisi E

2 leff ü neşr-i müretteb tarīki üzere : -E, -Z

3 meşelā : -E

4 dirler. ^c Arabī'de ma^c ake ma^c nāsına : dinür ^c Arabī'de ma^c ake ma^c nāsınadır H

5 olan : -E, -Z

6 ^c Arabī'de ente gibi : -E, -Z

7 bā ile terkīb oluncağ senüñle demek olur : ya^c nī Türkī'de senüñle H

8 Fārsī'de bā-tū : -E, -Z

9 zāmīr-i muḥāṭab ile : -E, -Z

10 bā-ı...zāmīr-i mütekellimdir : Āḫirinde olan mīm-i sākine zāmīr-i mütekellim-i vaḥdedür E, Z

11 müştak : -H

12 iki bile kāf-ı ^c Arabī'nüñ fetḫalarıyla : -E, -Z

13 didükleri edādur : dimekdür E, Z

14 medd-i elif ve şīn-i mu^c ceme-i sākine ile : -E, -Z

15 el-kıṭ^c atu'r-rābi^c atü : kıṭ^c a-i rābi^c E

Bu kıt‘a¹ baħr-i müteķāribdendür² ki aşlı her mışrā‘da dörder kerre fe‘ülün gelür. **Müteķārib** ism-i fā‘il şıġası üzere yaklaşıcı ma‘nāsınadır. Bu baħre müteķārib didükleri elfāzınuñ beynlerinde teķārüb olduġı³ içündür. Pes bu baħruñ cüz‘-i rābi‘ine kaşr ‘illeti dāħil olup fe‘ülün olmuşdur. Kaşruñ tafşili maħbūn ve maķşūr olan⁴ kıt‘a-i şālisede sebķat eylemişdür. Tekrār zıkr olunmadı.⁵

1 Zeġan çaylak oldu vü ķartal dāl

Kebüter gögercin ķanat perr ü bāl

Zeġan zā-ı ‘Arabiyye’nüñ ve ġayn-ı menķūţanuñ⁶ fetħalarıyla ve nūn-ı sākine ile Fārsi’dür. Türki’de çaylak dirler. Ya‘nī devlengeç didükleri murdār ķuşdur. ‘Arabī’de ħā-ı mühmelenüñ kesresiyle ve dāl-ı mühmelenüñ fetħiyle ve hemze-i meftūħa ile **ħidā’e** ma‘nāsına.⁷ Ķartal Türki’dür. Fārsi’de dāl-ı mühmelenüñ fetħasıyla medle ve sūkūn-ı[E. 34a] lām ile dāl dinür.⁸ ‘Arabī’de rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve ħā-ı mu‘cemenüñ [H. 33a] sūkūnyıla ve mīm-i meftūħa ile⁹ **raħme** dirler.¹⁰ Kebüter kāf-ı ‘Arabī’nüñ fetħasıyla¹¹ ve zämme-i bā-ı muvaħħade ile ve vāv-ı sākine ve tā-ı [Z. 19a] ķaraşetüñ fetħasıyla¹² ve sūkūn-ı rā-ı mühmele ile¹³ Fārsi’dür. Türki’de gögercin dirler. ‘Arabī’de ħā-ı mühmele ve mīm-i meftūħa ile **ħamāme** dinür.¹⁴ Müzekkerine ve mü’ennesine ıtlāķ olunur. Hā te’niş ‘alāmeti degüldür efrād¹⁵ içündür. Cem‘i **ħamām** ve **ħamāmāt** ve **ħamāyim** gelür.¹⁶ Ķanat Türki’dür. Ķuş ķanadına dirler. Fārsi’de bā-ı ‘Acem’üñ fetħasıyla ve müşedded rā-ı mühmelenüñ sūkūnyıla perr¹⁷ dinür. Teşdidle ve taħfif ile mervīdür.¹⁸ ‘Arabī’de

1 kıt‘a : rubā‘i H

2 müteķāribdendür: teķārūbdendür Z

3 olduġı : olduķları H

4 maħbūn ve maķşūr olan : -H

5 kıt‘a-i şālisede sebķat eylemişdür . Tekrār zıkr olunmadı : kıt‘a-i şālisede sebķat itmişdür E, Z

6 zā-ı ‘Arabiyye’nüñ ve ġayn-ı menķūţanuñ : zā-ı ‘Arabiyye ve ġayn-ı mu‘cemenüñ H

7 ve dāl-ı mühmelenüñ fetħiyle ve hemze-i meftūħa ile ħidā’e ma‘nāsına : ħidā’e dinür H

8 elif-i memdüde ve lām-ı sākine ile dāl dirler : medle ve sūkūn-ı lām ile dāl dinür E, Z

9 rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve ħā-ı... mīm-i meftūħa ile : fetħ-i rā-ı mühmele ile E, Z

10 dirler : dinür E

11 fetħasıyla : fetħiyle Z

12 fetħasıyla : fetħiyle Z

13 ve zämme-i bā-ı muvaħħade ile ve vāv-ı sākine ... mühmele ile : -H

14 ħā-ı mühmele ve mīm-i... ħamāme dinür : ħā-ı mühmelenüñ fetħasıyla ħamāme dirler E, Z

15 te’niş ‘alāmeti degüldür, efrād : te’niş için degüldür, ikrar E, Z

16 cem‘i ħamām ve ħamāmāt ve ħamāyim gelür : -E, -Z

17 fetħasıyla ve müşedded rā-ı mühmelenüñ sūkūnyıla perr : fetħiyle perr E, Z

18 teşdidle ve taħfif ile mervīdür: taħfifle teşdid ile mervīdür Z; teşdidle ve taħfif ile mervīdür -H

kesre-i rā-ı mühmele ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyye ve şīn-i menķūṭanuñ iskānlarıyla¹ rīş dinür.² Bāl bā-ı muvaḥḥade-i meftūḥa ve elif-i memdüde ve lām-ı sākine ile Fārsī'dür.³ Bu daḥı Türki'de⁴ ḳanat ma' nāsınadır. 'Arabī'de cīm-i meftūḥa ile **cenāḥ** ma' nāsınadır.⁵ Perr ile bāluñ farkı budur⁶ ki bu mışrā' da nāzım perri ḳanat ile tefsīr eyledügi zıkr-i cüz' irāde-i küll ḳabīlindendür. Aşlında perr ḳanaduñ ḳelengine ya' nī baş teline dirler.⁷ Keşret-i isti' māl ile ḳanat ma' nāsına⁸ şāyi' olmışdur. 'Arabī'de daḥı rīş ḳanaduñ ḳelengine dirler. Ammā bāl bā-ı muvaḥḥade ile⁹ muṭlaḳ ḳanat ma' nāsınadır. 'Arabī'de cīm-i [E. 34b] meftūḥa ve nūn'la ve āḥiri ḥā-ı mühmele ile¹⁰ **cenāḥ** daḥı muṭlaḳ ḳanat ma' nāsınadır.¹¹

Takṭī' -i Beyt

zeḡan çay fe' ulün laḳ oldu fe' ulün vü ḳarta fe' ulün 1 dāl fe' ul kebüter fe' ulün
göğercin fe' ulün ḳanat per fe' ulün r ü bāl fe' ul

2 Sītāre vü aḥter digil yıldıza [H. 33b]

Di Pervīn'e Ülker yeñi ay hilāl

Sītāre sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve tā-ı ḳaraşetüñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı resmī¹² ile Fārsī'dür.¹³ Ve āḥter daḥı¹⁴ elif-i meftūḥa ile ve ḥā-ı mu' cemenüñ¹⁵ sükünyıla ve tā-ı ḳaraşetüñ fethasıyla ve rā-ı mühmele-i sākine ile ikisi bile¹⁶ Fārsī'dür. Türki'de yıldız dirler.¹⁷ 'Arabī'de nūn-ı meftūḥa ile **necm** dirler.¹⁸ Pervīn bā-ı 'Acemī'nüñ fethiyle¹⁹ ve rā-ı mühmelenüñ

1 yā-ı müşennāt-ı taḥtiyye ve şīn-i menķūṭanuñ iskānlarıyla : -E, -Z

2 dinür : ma' nāsınadır H

3 bā-ı muvaḥḥade ... ile Fārsī'dür : bā-ı 'Arabiyye ile Fārsī'dür Z; Fārsī'dür; bā-ı 'Arabiyye ile E

4 Türki'de : -E

5 cīm-i meftūḥa ile cenāḥ ma' nāsınadır: fethle cenāḥ dirler Z; cenāḥ dinür E

6 budur : oldur H

7 ḳelengine ya' nī baş teline dirler. : ḳelengine dirler ya' nī baş teline H

8 ma' nāsına : ma' nāsınadır H

9 bā-ı muvaḥḥade ile : -E, -Z

10 cīm-i meftūḥa ve nūn'la ve āḥiri ḥā-ı mühmele ile : -H

11 muṭlaḳ ḳanat ma' nāsınadır : ḳanat ma' nāsınadır E; dirler H

12 rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı resmī : rā-ı ḡayr-i menķūṭanuñ ve hā-ı ḡayr-i melfūza H

13 Fārsī'dür : -Z, -H

14 ve āḥter daḥı : āḥter H

15 ile ve ḥā-ı mu' cemenüñ : ve ḥā-ı mu' ceme E

16 mühmelenüñ sükünyıla ikisi bile : mühmele-i sākine ile ikisi bile Z ; mühmele-i sākine E

17 dirler : -H

18 dirler : ma' nāsına E, Z

19 'Acemī'nüñ fethasıyla : Acemī'nüñ fethiyle E; Acemī'nüñ fethasıyla Z

sükûniyla ve vāv-ı meksûre ile ve¹ yā-ı ھıttînüñ ve nûn'üñ iskânlarıyla² Fârsî'dür. Türkî'de Ülker dirler. Gökyüzünde birbirine ھarîb ve müctemî³ yedi yıldızdur. [E. 35a] Şevr burcu ile ھulû⁴ eylerler.⁴ 'Arabî'de zamme-i şâ-ı müşelleşe ile ve rā-ı mühmele ve müşedded yā-ı ھıttînüñ⁵ fetħalarıyla ve elif ile şüreyyā dirler ki⁶ menāzil-i ھamerden üçüncü menzildedür.⁷ Yeñi ay [Z. 19b] terkîbi⁸ Türkî'dür. Fârsî'de hā-ı hevvezüñ kesresiyle⁹ hilāl dirler. 'Arabî'de daħı böyle şāyi'dür Türkî'de daħı bu isti' māl cārîdür. Ya' nî yeñi aya hilāl demek Türkî'de ve Fârsî'de ve 'Arabî'de müsta' mel ve meşhürdür.¹⁰

Takṭî'-i Beyt

sitāre fe' ülün vü aḥter fe' ülün digil yıl fe' ülün dıza fe' ül di Pervî fe' ülün n'e Ülker
fe' ülün yeñi ay fe' ülün hilāl fe' ül

3 Hilāle meh-i nev dinür Fârsî¹¹ [H. 34a]

Şaman uğrısı Keh-keşān aba şāl

Bu beyitte hilālî māh-ı nev ile tefsîr eylediği hilāl aşında Fârsî olmaduğındandır ki¹² beyt-i sâbıkda berāy-ı ھāfiye irād olunmuş idi.¹³ Egerçi Fârsî'de şāyi'dür ammā aşlı¹⁴ 'Arabî'dür. Velākin Fârsî'de ve Türkî'de daħı şāyi' ve meşhür luğat-ı müsterekedür.¹⁵ Pes imdi tekrār idüp dir ki hilāle ya' nî yeñi aya Pârsî'de meh-i nev dinür vaşf-ı terkîbidendür.¹⁶ Nitekim Türkî'de yeñi ay demek bu ھabîldendür.¹⁷ Şamān uğrısı terkîbi Türkî'dür.¹⁸ Gökyüzünde ھacılar yolu didükleri [E. 35b]

1 ile ve : ile E ; ve H

2 yā-ı ھıttînüñ ve .. iskânlarıyla : yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ sükûniyla ve āḥirinde nûn'la H

3 ve müctemî' : -H

4 şevr burcu ile ھulû⁴ eylerler : -H

5 müşedded yā-ı ھıttînüñ : müşeddedenüñ ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ H

6 ve medle şüreyyā dirler ki : elif ile şüreyyā dirler E, Z

7 menzildedür : menzildür E, Z

8 terkîbi: -E, -H

9 hā-ı hevvezüñ kesresiyle : -E, -Z

10 'Arabî'de daħı ... meşhürdür : Türkî'de daħı böyle meşhürdür. 'Arabî'de daħı hilāl dirler E, Z

11 Fârsî : PârsîZ, H

12 hilāl aşında Fârsî olmaduğındandır ki : hilāl lafzı Fârsî olduğı ecludendür ki H

13 berāy-ı ھāfiye irād olunmuş idi : zıkr olunmuşdı H

14 egerçi Fârsî'de şāyi'dür; ammā aşlı : aşında H

15 velākin Fârsî'de ve Türkî'de daħı şāyi' ve meşhür luğat-ı müsterekedür : -E,-Z

16 vaşf-ı terkîbidendür : -E, -Z

17 demek bu ھabîldendür : dirler E, Z

18 terkîbi Türkî'dür : Türkî terkîbdür E

‘alāmetdür ki aq̄ bulut pāresi gibi görünür.¹ Fārsī’de kāf-ı ‘Arabī’nüñ fethasıyla ve hā-ı hevvezüñ sükūnyıla² Keh-keşān dirler [*keh ile keşān’dan mürekkebdür kehkāh’dan muhaffef şaman ma‘nāsına keşān keşīden’den ism-i fā’ildür çekici ma‘nāsına. Bi-ḥasebi’t-terkīb ma‘nāsı şaman çekici dimekdür ki andan şaman uğrısı ta‘bīr olunur.*]³ ‘Arabī’de feth-i mīm ve cīm ve müşedded rā-ı mühmele ile⁴ **mecerre** dinür. Aba Türkī’dür ‘abā didükleri metā‘dur⁵ ki yünden toqıyup⁶ yağmurluq ve kepenek yaparlar. Fārsī’de şāl dirler.⁷

Taq̄tī‘-i Beyt

hilāle fe‘ ülün **meh-i nev** fe‘ ülün **dinür** Fā fe‘ ülün **risī** fe‘ ül **şaman uğ** fe‘ ülün **rısı** **Keh-** fe‘ ülün **keşān a** fe‘ ülün **ba şāl** fe‘ ül

4 Arıya di zembür u kendü qovan

Şükūfe çiçek engübīn oldı bal [H. 34b]

Arı Türkī’dür ism-i cinsdür. Cümle arılara ıtlāq olunur. Fārsī’de zā-ı ‘Arabī’nüñ⁸ fethasıyla ve nūn-ı sākine ve⁹ bā-ı muvaḥḥadenüñ zammesiyle ve vāv-ı aşliyye ile¹⁰ ve rā-ı mühmelenüñ¹¹ iskānlarıyla zembür dirler. ‘Arabī’de daḥı **zembür** dinür ki aşlı ‘Arabī’dür.¹² Ammā bal arısına ‘Arabī’de **naḥl** dirler.¹³ Kendü kāf-ı ‘Arabī’nüñ fethasıyla¹⁴ ve nūn-ı sākine ile ve dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve¹⁵ işbā‘-ı vāv’la Fārsī’dür. Türkī’de qovan dirler. Bir nev‘i sepeddür ki¹⁶ arılar içinde bal yaparlar. ‘Arabī’de zamme-i kāf-ı ‘Arabī ile¹⁷ [E. 36a] ve vāv-ı müşeddedenüñ fethasıyla¹⁸ ve

1 aq̄ bulut pāresi gibi görünür : -E, -Z

2 kāf-ı ‘Arabī’nüñ fethasıyla ve hā-ı hevvezüñ sükūnyıla : -E, -Z

3 italik yazılan kısım : -E, -Z

4 feth-i mīm ve cīm ve müşedded rā-ı mühmele ile : feth ve teşdīdle H

5 Aba Türkī’dür, ‘aba didükleri metā‘dur : ‘aba didükleri nesīcdür H

6 toqıyup : doqıyup E

7 dirler : dinür H

8 ‘Arabī’nüñ: ‘Arabiyye’nüñ H; ‘Arab’uñ E

9 nūn-ı sākine ve : nūn-ı sākineden şoñra H

10 zammesiyle ve vāv-ı aşliyye ile : fethasıyla ve vāv ile H

11 mühmelenüñ : mühmeleteynüñ H

12 dinür ki aşlı ‘Arabī’dür : dirler E, Z

13 ammā bal arısına ‘Arabī’de naḥl dirler : -H

14 ‘Arabīnüñ fethasıyla : ‘Arabī’nüñ fethiyle Z; ‘Arab’uñ fethiyle E

15 ile ve dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve : ve dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle H

16 ki : -H

17 zamme-i kāf-ı ‘Arabī ile : kāf-ı maẓmūme E, Z

18 vāv-ı müşeddedenüñ fethasıyla : vāv-ı müşeddede-i meftūḥa H

elif-i memdüde ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ¹ fethasıyla [Z. 20a] ve hā-ı ğayr-i melfūza ile² **küvwāre** dinür. Şüküfe şın-i mu‘cemenüñ ve kāf’uñ zammeleriyle³ ve vāv-ı sākine ve fā-ı meftūhadan soñra hā-ı resmī ile⁴ Fārsī’dür. Türkī’de çiçek dirler. ‘Arabī’de **zehr** dinür. Bi’l-fethi ve fethi’l-hā ve sükūnihā.⁵ Engübīn feth-i hemze ve sükūn-ı nūn ve zämme-i kāf-ı Pārsī⁶ ve kesre-i bā-ı muvaḥḥade⁷ ve sükun-ı yā-ı ḥuṭṭi ve nūn ile⁸ Fārsī’dür. Türkī’de bal dirler. ‘Arabī’de ‘ayn ve sīn-i mühmeleteyn fethalarıyla ve lām-ı sākine ile ‘asel dinür.⁹

Takṭī‘-i Beyt

arıya fe‘ülün **di zembū** fe‘ülün **r u kendū** fe‘ülün **kovan** fe‘ül **şüküfe** fe‘ülün **çiçek en**
fe‘ülün **gübīn ol** fe‘ülün **dı bāl** fe‘ül

5 Bölük saç örüli vü şarkuḳ¹⁰ beñ [H. 35a]

Di ğisū vü mergül ü ferḥāl ü ḥāl

Bu beytūñ mışrā‘-ı evveli mışrā‘-ı şānīnūñ ‘ale’t-tertib¹¹ tercemesidür. Meşelā mışrā‘-ı evvelūñ her bir kelimesi mışrā‘-ı şānīnūñ her bir kelimesinūñ ‘ale’t-tertib ma‘nā-yı Türkī’sidür ya‘nī¹² bölük saç terkibi ki mışrā‘-ı evvelūñ ibtidāsında vāki‘ olmuşdur.¹³ Türkī’dür ki¹⁴ zülf ü kākül daḫı dirler. Maḥbūblaruñ ḥaşāyişindendür. Fārsī’de kāf-ı [E. 36b]‘Acem’uñ kesresiyle ve yā-ı ḥuṭṭīnūñ sükūniyla ve¹⁵ sīn-i mühmelenūñ zammesiyle ve vāv-ı melfūza ile¹⁶ ğisū dirler. Kākül ve zülf daḫı Fārsī’dür bu ma‘nāya Türkī’de daḫı müsta‘meldür.¹⁷ ‘Arabī’de zāl-ı mu‘cemenüñ

1 elif-i memdüde ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ : elif ile ve rā-ı mühmelenūñ E, Z

2 hā-ı ğayr-i melfūza ile : hā-ı ‘alāmetle H

3 mu‘cemenüñ ve kāf’uñ zammeleriyle : menķūta zammesiyle E; menķūtanuñ zammesiyle Z

4 ve vāv-ı sākine ve fā-ı meftūhadan soñra hā-ı resmī ile : -E, -Z

5 bi’l-fethi ve fethi’l-hā ve sükūnihā : -H

6 feth-i hemze... kāf-ı Pārsī : hemze-i meftūha ve sükūn-ı nūn’la ve kāf-ı ‘Acem’uñ zammesiyle H

7 kesre-i bā-ı muvaḥḥade: kesre-i muvaḥḥade: -Z; bā-ı ‘Arabīyye’nūñ kesriyle H

8 sükun-ı yā-ı ḥuṭṭi ve nūn : yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyye ve nūn-ı sākineyn H

9 ‘ayn ve sīn-i mühmeleteyn ... ‘asel dinür : feth-i ‘ayn ile ‘asel ma‘nāsımadur E, Z

10 şarkuḳ : şarkuḳ E, Z

11 bu beytūñ... ‘ale’t-tertib : beyt-i mezbūruñ mışrā‘-ı şānīnūñ leff ü neşr-i müretteb tariķiyle H

12 mışrā‘-ı evvelūñ her bir kelimesi mışrā‘-ı şānīnūñ her ... ma‘nā-yı Türkīsidür, ya‘nī : -E, -Z

13 ibtidāsında vāki‘ olmuşdur: -E

14 Türkī’dür ki : Türkī’dür saç bölüğü dimekdür H

15 yā-ı ḥuṭṭīnūñ sükūniyla ve : āḫīr-i ḥurūf-ı teheccī olan yā-ı sākineden soñra H

16 vāv-ı melfūza ile : işbā‘-ı vāv’la H

17 kākül ve zülf daḫı Fārsī’dür, bu ma‘nāya Türkī’de daḫı müsta‘meldür : -E, -Z

zammesiyle¹ **zūvābe** ma[‘]nāsınadır.² Fetha ile daḥı rivāyet olunmuşdur³ ve kile't-taḳdīreyn⁴ cem[‘]i **zūvāyib** gelür. Örülü kelimesi Türkī'dür. Ya[‘]nī örülmüş şaça dirler. Fārsī'de feth-i mīm ile ve zämme ile daḥı cā'izdür⁵ ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla ve ğayn-ı mu[‘]cemenüñ zammesiyle⁶ ve vāv-ı ašliyye⁷ ve lām'uñ iskānlarıyla mergül dirler. [‘]Arabī'de [‘]ayn-ı mühmele ile [‘]**akīşa** zād-ı mu[‘]cemenüñ fethiyle⁸ ve kesr-i fā ile ⁹ **zafire** dirler.¹⁰ Şarkuḳ lafzı Türkī'dür. Bu daḥı Türkī'dür.¹¹ Ya[‘]nī örülü ve¹² kıvrırcık olmayup [H. 35b] şarkān şaç dimekdür. Fārsī'de fā-ı meftūḥa ve rā-ı mühmele-i¹³ sākine ve ḥā-ı mu[‘]cemenüñ fethasıyla ve āḫirinde lām-ı sākine ile¹⁴ ferḥāl dirler. Bu luğatda Fārsī'de āḫirinde rā-ı mühmele ile ferḥār daḥı dinilmişdür.¹⁵ Arabī'de sīn-i mühmelenüñ fethasıyla ve bā-ı [‘]Arabī'nüñ¹⁶ fethi ve kesriyle¹⁷ cā'izdür.¹⁸ Şi[‘]r-i muteressil ğayr-i mucce[‘]ed ma[‘]nāsına sebīte dirler.¹⁹ *Ve [Ferḥār Türkistān'da bir şehriñ adıdır ve hem daḥı bir büt-ḥānenüñ adıdır. Dirler ki anda güzel cāriyeler ṭurup ol bütlere ḫidmet iderler yitmişden eksük olmaz. Her biri hüsn ü cemālde bī-nazīrdür. Şöyle ki birisine bir miḳdār tağayyur vāḳi[‘] olsa anı giderüp yirine bir a[‘]lāsın getirürler. Bir kimesne büt-ḥāneye gelüp şanemlere secde eylese zıkr olınan cāriyelerden her kaḅısına iltifāt eylese fi'l-ḥāl ol cāriye anuñ ḫalvetine varup murādın ḥāşıl idüp ecr ü şevābın zu[‘]mlarınca ol bütlere iṣār u nişār iderler.]²⁰ Beñ bā-ı muvaḥḫadenüñ fethasıyla ve sükūn-ı kāf ile²¹ Türkī'dür. Yüzde olan biber danesi şeklinde²² siyāḥ noḳtalara dirler ki ḥūblaruñ²³ muḥassenātındandır.*

1 zāl-ı mu[‘]cemenüñ zammesiyle : fethā-i zāl-ı mu[‘]ceme ile E, Z

2 ma[‘]nāsınadır : dinür H

3 fetha ile daḥı rivāyet olunmuşdur : -E, -Z

4 ve kile't-taḳdīreyn : -E, -Z

5 feth-i mīm ile ve zämme ile daḥı cā'izdür : mīm'üñ fethasıyla E, Z

6 zammesiyle : zammıyla E

7 vāv-ı ašliyye : vāv'la H

8 mu[‘]cemenüñ fethiyle : mu[‘]cemenüñ fethasıyla Z; mu[‘]ceme ile H

9 kesr-i fā ile : kesre-i fā ile Z ; kesr-i fā ile -H

10 dirler : dinür H

11 bu daḥı Türkī'dür: -E, -H

12 ya[‘]nī örülü ve : meşelā H

13 rā-ı mühmele-i : rā ile E; lām ile Z

14 ve ḥā-ı mu[‘]cemenüñ fethasıyla ve āḫirinde lām-ı sākine ile: -E

15 bu luğatda Fārsī'de āḫirinde rā-ı mühmele ile ferḥār daḥı dinilmişdür : -E, -Z

16 [‘]Arabī'nüñ : [‘]Arab'uñ E

17 kesriyle: kesri Z

18 fethasıyla... cā'izdür : ve bā-ı muvaḥḫadenüñ fethalarıyla bā'nuñ kesriyle daḥı mervīdür H

19 şī[‘]r-i muteressil ğayr-i mucce[‘]ed ma[‘]nāsına sebīte dirler : Sebēt/sebīt u sebbāte daḥı dinür E, Z

20 italik yazılan kısım : -E, -Z

21 sükūn-ı kāf ile : kāf'üñ sükūnyıla H

22 olan biber danesi şeklinde : -E, -Z

23 ḥūblaruñ : meḫābībūñ H

Ma'lûm ola ki Türkî lisânda kâf isti'mâli üç vech üzeredür. [H. 36a] Biri kâf-ı 'Arabî'nün fethasıyla¹ pek [E. 37a] lafzında² olan kâf gibi ki yumuşak anuñ naķîzîdür. Bunuñ maħreci ķâf maħrecine ķarîbdür ve isti'mâli 'Arabî'de [Z. 20b] ve Fârsî'de ve Türkî'de keşirü'l-vuķû' dur ve³ biri dağı kâf-ı 'Acemî'dür. Beg lafzında olan kâf gibi ki⁴ mürâdifî⁵ emîrdür. Bunuñ maħreci ğayn maħrecine ķarîbdür. Bunuñ isti'mâli Pârsî'de ve Türkî'de çokdur. Ammâ 'Arabî'de nâdiru'l-vuķû' dur. Ve biri dađı⁶ şağır kâf'dur beñ lafzında olan kâf gibi ki mürâdifî ħâldür. Bunuñ maħreci burun içindedür ve bunuñ isti'mâli ancak Türkî lisândadır. 'Arabî'de ve Fârsî'de müsta' mel degüldür ve⁷ bu mısrâ' uñ âħirinde vâķi' olan beñ lafzındaki⁸ kâf⁹ budur. Fârsî'de ħâ-ı mu' cemenüñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve lâm-ı sâkine ile¹⁰ ħâl dirler. 'Arabî'de şâme dinür.

Takṭi' -i Beyt

bölük şaç fe'ülün örülü fe'ülün vü şarkū fe'ülün ķ beñ fe'ül di ğisū fe'ülün vü mergū
fe'ülün l ü ferħā fe'ülün l ü ħāl fe'ül

6 Di oğlancığa kûdek ü king gerz

Cüvândur yigit pür oğul pîr zāl

Oğlancık lafzı Türkî'dür. Fârsî'de evveli kâf-ı 'Arabî'nün zammesiyle ve vāv-ı sâkine ve dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve âħiri kâf-ı 'Acem'üñ [E. 37b] sükûnıyla kûdek [H. 36b] dirler. 'Arabî'de şâd-ı mühmelenüñ fethasıyla ve bā-ı 'Arabî'nün kesresiyle şabî dirler.¹¹ King kâf-ı 'Arabî'nün kesresiyle ve bākîsinüñ sükûnıyla Fârsî'dür. Türkî'de kâf-ı 'Acem'üñ fethasıyla gerz dirler.¹² Ya' nî kuvvetlü ve gövdelü oğlandur ki genç irisi dirler¹³ ve muħanneş oğlana dağı dirler.¹⁴ 'Arabî'de

1 kâf-ı 'Arabî'nün fethasıyla : kâf-ı 'Arabî'dür E, Z

2 lafzında : lafzından H

3 keşirü'l-vuķû' dur ve : keşirü'l-vuķû' dur E; keşirü'l-vuķû' ve H

4 ki : -E

5 mürâdifî: ve dağı Z

6 dağı : -E, -Z

7 müsta' mel degüldür ve : nâdirdür H

8 beñ lafzındaki : -E, -Z

9 ki mürâdifî ħâldir. Bunuñ maħreci burun içindedir ve bunuñ isti'mâli ... vâķi' olan kâf : -E

10 ve elif-i memdüde ve lâm-ı sâkine ile : -E, -Z

11 şâd-ı mühmelenüñ ... şabî dirler : fetħ-i şâd-ı mühmele ile şabî ma' nâsinadur E, Z

12 kâf-ı 'Acem'üñ fethasıyla gerz dirler : fetħ-i vâħide ile gerz dinür H

13 gövdelü oğlandur ki genç irisi dirler : gövdelü oğlandur E, Z

14 dirler: dir Z

dağı **muḥannes** dinür. Cüvān cīm-i ‘Arabîyye’nün zammesiyle ve vāv’uñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve nün-ı sâkine ile¹ Fârsî’dür. Türkî’de yigit dirler.² ‘Arabî’de **fetâ** ma‘nâsınadır feth ve kaçır ile **şebâb** gibi.³ Pür bā-ı Pârsî’nün zammesiyle ve vāv-ı aşıyye ve rā-ı mühmelenün iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de oğul dirler. ‘Arabî’de hemze-i⁴ meksüre ile ve bā-ı muvaḥḥadenün sükûniyla⁵ **ibn** ma‘nâsınadır. Pîr Türkî’dür. Ya‘nî çok yaşamış koca âdem dimekdür. Fârsî’de zā-ı ‘Arabî’nün⁶ fethasıyla zāl dirler. Pîr lafzı dağı aşlında⁷ Fârsî’dür ve Türkî’de müsta‘mel luğat-ı müşterekedür.⁸ ‘Arabî’de şin-i meftûḥa ile **şeyḥ** dinür.⁹

Takṭî‘-i Beyt

di oğlan fe‘ülün **cığa kû** fe‘ülün **dek ü kin** fe‘ülün **g gerz** fe‘ül [Z. 21a] **cüvândur** fe‘ülün **yigit pû** fe‘ülün **r oğul** fe‘ülün **pîr zāl** fe‘ül

7 **Bunamış ne fertüt ü kırğıl dü-müy** [E. 38a]

Qarı pîre-zen ay u yıl mäh u sāl [H. 37a]

Bunamış Türkî’dür ya‘nî¹⁰ çok yaşamış kocaya¹¹ dirler. Fârsî’de fā-ı meftûḥa¹² ve rā-ı mühmelenün sükûniyla ve tā-ı qarâşetün zammesiyle ve vāv-ı aşıyye ile¹³ ve tā-ı fevkiyye-i ṭavîlenün iskânlarıyla fertüt dirler.¹⁴ ‘Arabî’de hā-ı hevvezün fethiyle¹⁵ ve rā-ı mühmelenün fethasıyla¹⁶ ve mîm-i sâkine ile¹⁷ **herem** ma‘nâsınadır. Kırğıl Türkî’dür. Meşelâ şakalına beyâz kıl qarışup nışfı aq ve nışfı qara ya‘nî qarışık şakallı¹⁸ olan âdeme dinür. Fârsî’de dü-müy dirler.¹⁹ Dü ile müy’dan terkîb olunmuş

1 cīm-i ‘Arabîyye’nün ... elif-i memdüde ve nün-ı sâkine ile : -E, -Z

2 dirler : dir H

3 ‘Arabî’de fetâma‘nâsınadır, feth ve kaçır ile şebâb gibi : ‘Arabî’de fetâ ma‘nâsınadır E, Z

4 hemze-i : elif-i H

5 ve bā-ı muvaḥḥadenün sükûniyla : -E, -Z

6 ‘Arabî’nün : ‘Arabîyye’nün H

7 aşlında : aşılta E, Z

8 ve Türkî’de müsta‘mel luğat-ı müşterekedür : -E, -Z

9 şin-i... şeyḥ dinür : şin-i meftûḥa iledür Z; şin-i mu‘cemenün fethasıyla şeyḥ dirler H

10 ya‘nî : -H

11 kocaya : koca E

12 fā-ı meftûḥa : fā’nuñ fethasıyla H

13 vāv-ı aşıyye ile : vāv-ı aşıyyenün Z; vāv-ı sâkineden soñra H

14 tā-ı fevkiyye-i ṭavîlenün iskânlarıyla fertüt dirler : te’vîl ile fertüt dinür H

15 fethiyle : -E, -H

16 fethasıyla : fethalarıyla H

17 mîm-i sâkine ile : mîm’ün sükûniyla E, Z

18 nışfı aq ve nışfı qara ya‘nî qarışık şakallı : aq ve qara kıl ile şakalı qarışık E, Z

19 dirler : dinür H

bir kelimedür.¹ Dü dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve sükün-ı vāv ile² iki dimekdür. Mūy zamme-i mīm'le³ kııl ma' nāsınadır. İki renkli kııl qarışık⁴ olduğundan ötüri dü-mūy dimek⁵ ile ta'bir olunur.⁶ 'Arabî'de elif-i meftūha ve şin-i mu' ceme-i sākine⁷ ve mīm'üñ fethasıyla⁸ ve t̄a-ı huṭṭinüñ sükünüyla⁹ eşmaṭ ma' nāsınadır. Qarı Türki'dür. Ya'nī çok yaşamış koca ' avrat dimekdür.¹⁰ [E. 38b] Fārsî'de bā-ı Pārsî'nüñ¹¹ kesresiyle ve yā-ı sākine ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı resmî ile ve zā-ı 'Arabîye'nüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine ile¹² pīre-zen dirler. 'Arabî'de 'acūze ma' nāsınadır.¹³ Ay Türki'dür. Otuz güne dirler.¹⁴ Fārsî'de māh dirler.¹⁵ 'Arabî'de şehṛ¹⁶ dinür. Elifsüz meh daḥı dirler.¹⁷ Qııṭ'a-i ūlānuñ altıncı beytinde māh lafzınuñ tafşılı geçmiştir. Yıl [H. 37b] Türki'dür. İki nev'dür. Birine¹⁸ sene-i qameriyye dirler¹⁹ ve birine sene-i şemsiyye dirler. Ammā sene-i qameriyye oldur ki devr-i qamer ḥesābınca bir yılı²⁰ on iki aya taḫsīm idüp her birine bir²¹ ad virmişlerdür. Meşelā²² evvelen Muḥarrem ba' dehu Şafer ba' dehu Rebî' u'l-evvel ilā āḫirihi²³ Zî'l-ḥicce'de tamām olur. Bu aylaruñ bir ayı yigirmi toḫuz ve bir ayı otuz gün olur. Bu taḫdīrce sene-i qameriyye üç yüz elli dört gün ve sekiz sâ'at ve kırk dört daḫıqadır. Bu ḥesāb üzere²⁴ otuz üç sene-i qameriye taḫrīben otuz iki sene-i şemsiyye olur. Ammā sene-i şemsiyye üç yüz altmış beş gün ve rub'-ı yevmdür ki bu küsürdan

1 terkīb olunmuş bir kelimedür : mürekkebdür E, Z

2 zammesiyle ve sükün-ı vāv ile : zammıyla ve vāv-ı resmî ile H

3 zamme-i mīm'le : -H

4 qarışık : -E, -Z

5 dimek : -Z, -H

6 ötüri dü-mūy dimek ile ta'bir olunur : dü-mūy dimek ile ta'bir olunmuşdur E, Z

7 elif-i meftūha ve şin-i... sākine : hemze-i meftūhadan sonra şin-i mu' cemenüñ sükünüyla H

8 fethasıyla: fethıyla Z

9 mīm'üñ fethasıyla ve t̄a-ı huṭṭinüñ sükünüyla : mīm-i meftūha ve t̄a-ı mühmele-i sākine ile H

10 çok yaşamış koca ' avrat dimekdür : yaşamış kocaqarıya dinür E, Z

11 Pārsî'nüñ: Fārsî'nüñ Z; 'Acemîye'nüñ H

12 yā-ı sākine ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla... sākine ile : yā-ı huṭṭinüñ sükünüyla E, Z

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z; dirler H

14 otuz güne dirler : -E, -Z

15 dirler : -H

16 şehṛ : şühür H

17 dirler : dinür E

18 birine : biri E, Z

19 dirler: -E

20 yılı : yıl E, Z

21 her birine bir: -E

22 meşelā : -E, -Z

23 ilā āḫirihi : -E, -Z

24 bu ḥesāb üzere: -Z

dörder¹ yılda bir gün hāşıl [Z. 21b] olup ol yıl üç yüz altmış altı gün olur. Ol yıla sāl-ı kebīsa dirler ve ol güne yevm-i kebīsa dirler. Bu sene’i dağı on [E. 39a] ikiye taqsīm idüp her birine bir ad virmişlerdür. Meşelā² evvelen āzer ba’dehu nīsān ba’dehu aylar şubāṭ’da tamām olur ve bu aylaruñ ba’zısı³ otuz gün ba’zısı⁴ otuz bir gün olur. Ve şems bu on iki ayda bir devresin tamām ider.⁵ Türkī’de bu miqdār güne bir yıl dirler. Fārsī’de sāl dinür.⁶ ‘Arabī’de ‘āmm ma’ nāsınadır⁷ taḥrīkle sene dağı dirler.

Takṭī’-i Beyt

bunamış fe’ülün **ne fertū** fe’ülün **t ü kırğıl** fe’ülün **dü-mūy** fe’ül **karı pī** fe’ülün **re-zen**
a fe’ülün **y u yıl mā** fe’ülün [H. 38a] **h u sāl** fe’ül

8 **Sūhan dārem ez-dür bih ez-men sitān**

Sözüm var eyü incüden benden al

Bu beytün mışrā’-ı evveline mışrā’-ı şānisi leff ü neşr-i müretteb taḥrīki üzere⁸ terceme vāki’ olmışdur. Meşelā sūhan lafzı sīn-i mühmelenün zammıyla⁹ ve ḥā-ı mu’cemenün fethasıyla ve ‘aksiyle dağı Fārsī’dür. Türkī’de söz dirler. ‘Arabī’de **kelām** ma’ nāsınadır.[E. 39b] Dārem dāl-ı mühmelenün fethasıyla ve elif ile ve rā-ı mühmelenün fethasıyla ve mīm-i sākine ile¹⁰ dārīden’den nefsi mütekellim-i vaḥde şığasıdır.¹¹ Türkī’de ıtarum dimekdür. Bi-ḥasebi’t-terķib söz dutarum ya’ nī sözüm vardur dimekdür.¹² Ez-dür Fārsī’dür.¹³ Ez elif-i meftūḥa ve zā-ı menķūṭanuñ sükūniyla Fārsī’dür. ‘Arabī’de ḥurūf-ı cārreden olan¹⁴ mīm-i meksüre ile¹⁵ ibtidā-ı

1 dörder : dört H

2 meşelā : -E, -Z

3 ba’zısı : ba’zı Z, H

4 ba’zısı : ba’zı Z, H

5 bir devresin tamām ider: devresin tamām eyler Z; devresin tamām ider H

6 dinür : -H

7 ma’ nāsınadır : ma’ nāsına Z

8 leff ü neşr-i müretteb taḥrīki üzere : ‘ale’t-tertib E, Z

9 zammıyla : zammesiyle H

10 dāl-ı mühmelenün fethasıyla ve elif ile ve rā-ı mühmelenün fethasıyla ve mīm-i sākine ile : -H

11 vaḥde şığasıdır : vaḥdedür E, Z

12 Bi-ḥasebi’t-terķib söz dutarum ya’ nī sözüm vardur dimekdür : ya’ nī sözüm var demek olur H

13 Fārsī’dür : -E, -Z

14 ḥurūf-ı cārreden olan : -H

15 ile : gibi E, Z

ğāyet için gelür.¹ Min ma' nāsınadır ki² tafşili ikinci kıt' anuñ evvelki beytinde³ geçmiştir. Dür⁴ dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ⁵ sükūniyla teşdidle ve tahfifle cā'izdür. İncü ma' nāsınadır terkib olıcağ⁶ incüden dimek olur.⁷ 'Arabî'de **mine'l-lü'lü'** ma' nāsınadır.⁸ Bih bā-ı 'Arabiyye'nüñ⁹ kesresiyle ve hā-ı aşıyye ile Fārsî'dür. Türkî'de yig dirler. Meşelâ iyü dimekdür. Nitekim Türkî'de¹⁰ filān şey'i filān şey'den iyüdür diyecekleri yirde filān filāndan yigdür dirler. Ez-men Fārsî'dür. Ez bunda dağı¹¹ sâbık gibidür. Türkî'de "den" ile ta'bir olınan ma' nādandır.¹² [H. 38b] 'Arabî'de ħurūf-ı cārreden olan "min" ma' nāsınadır.¹³ Men mīm'üñ fetħasıyla ben dimekdür. Ya'nî benden [Z. 22a] diyecek yirde 'Acem ez-men [E. 40a] dirler.¹⁴ 'Arabî'de **minnî** ma' nāsınadır.¹⁵ Sitān sīn-i mühmelenüñ kesresiyle sitānden'den müştakdur. Emr-i ħāzırdur. Türkî'de elif-i memdüde ile al dimekdür.¹⁶ Bir nesne'i almağa emr itmekdür.¹⁷ 'Arabî'de ħā-ı mu'cemenüñ zammesiyle ve zāl-ı sākine¹⁸ ile **ħüz** dirler.

Takṭī'-i Beyt

Sūħan dā fe' ülün **rem ez-dür** fe' ülün **bih ez-men** fe' ülün **sitān** fe' ül **sözüm var** fe' ülün
eyü in fe' ülün **cüden ben** fe' ülün **den al** fe' ül

1 için gelür : içündür H

2 min ma' nāsınadır ki : -E, -Z

3 ikinci kıt' anuñ evvelki beytinde : yukarıda E; yukarıda -Z

4 dür : -H

5 mühmelenüñ : ħaraşetüñ E, Z

6 ma' nāsınadır... olıcağ: ma' nāsınadır terkib olunca Z; ma' nāsına bi-ħasebi't-terkib Türkî'de H

7 dimek olur : dimekdür E, Z

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

9 'Arabiyye'nüñ : 'Arabî'nüñ Z; muvaħħadenüñ H

10 Türkî'de:-E

11 bunda dağı : -E, -Z

12 olınan ma' nādandır : olınan ma' nadur Z; olunur ma' nādur H

13 'Arabî'de ħurūf-ı cārreden olan "min" ma' nāsınadır : -E, -Z

14 'Acem ez-men dirler : 'Acem ez-men dir Z; ez-men dirler H

15 ma' nāsınadır : dirler H

16 emr-i ħāzırdur. Türkî'de elif-i memdüde ile : Türkî'de H

17 bir nesne'i almağa emr itmekdür : -H

18 zammesiyle ve zāl-ı sākine : zammıyla ve sükün-ı zāl-ı menķūta H

5

El-kıṭ' atu'l-hāmisetü¹ der-baḥr-i muzāri' -i aḥreb ü mekfūf ü maqşūr

Peyveste qurulu tıtar elde qaşuñ kemān

Yā Rab ne şūḥ-ı zālīm olur işbu bed-gümān

Mef' ūlü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilāt

Baḥr-i muzāri' aḥreb ü mekfūfdur ' ayān

Bu kıṭ'a² baḥr-i muzāri' dendür ki aşlı her mışrā' da birer kerre mefā' ilün fā' ilātün mefā' ilün fā' ilātündür. Muzāri' müşābih ma' nāsınadır. Bu baḥre muzāri' didükleri baḥr-i remele müşābih olduğı [E. 40b] içündür. Bu baḥruñ cüz'-i evveline ki mefā' ilündür. Ḥarb ' illeti dāḥil olup lām'uñ zammesiyle mef' ūlü olmuşdur.³

Ta' rīf

Ḥarb luğatda vīrān itmege dirler ve işlāḥda [H. 39a] oldur ki mefā' ilün cüz'-inüñ evvelinden mīm ve āḥirinden nūn sākıṭ olup fā' ilü qalduqdan soñra yirine zamme-i lām'la⁴ mef' ūlü getirilüp aḥreb dinür. Ve cüz'-i şānī ve şālīşine ki fā' ilātün mefā' ilündür. Keff ' illeti dāḥil olup tā'nuñ ve lām'uñ zammeleriyle fā' ilātü ve mefā' ilü qalmışdur.⁵

Ta' rīf

Keff luğatda girü tıtmağa dirler ve atuñ virmege dirler. Ve işlāḥda eczā-ı subā' iyyeden yedinci ḥarf-i sākini ki sebab-i ḥafif ola ḥazf itmege dirler. Meşelā fā' ilātün'den ve mefā' ilün'den nūn sākıṭ olup tā'nuñ ve lām'uñ zammeleriyle fā' ilātü ve mefā' ilü qalur. Ya'nī bunlaruñ her birinüñ nūn'larınıñ mā-ḳabli müteḥarrik qalup⁶ mekfūf dinür. Ve cüz'-i rābi' ine ki fā' ilātün'dür. Qaşr ' illeti duḥūl idüp tā'nuñ sükünüyla⁷ fā' ilātü qalmışdur [E. 41a] ve buña maqşūr dinilmişdür. Qaşr

1 el-kıṭ' atu'l-hāmisetü : kıṭ' a-i hāmis E, Z

2 kıṭ' a : rubā' i H

3 lām'uñ zammesiyle mef' ūlü olmuşdur : mef' ūlü olmuşdur zammesiyle H

4 zamme-i lām'la : lām'uñ zammesiyle H

5 tā'nuñ... qalmışdur : fā' ilātü ve mefā' ilü qalmışdur, tā'nuñ ve lām'uñ zammeleriyle E, Z

6 müteḥarrik qalup : ḥareketi üzere bākī qalup H

7 duḥūl idüp tā'nuñ sükünüyla : dāḥil olup tā-ı sākine ile H

‘illetinüñ tafşılı¹ kıt‘a-i şālisede mürür eyledi.² *Ve bi’llāhi’t-tevfik ve huve ni‘me’l-mu‘in*³

1 Dirler süciye bāde vü mül hem piyāle cām [Z. 22b]

Qırnaq kenizek ü kula di bende hem gūlām

Süci Türkî’dür. Sekerātdan şarāb didükleri haram şey’dür. Fārsî’de şānî hurūf-ı teheccî olan bā-ı meftūha ile bāde dirler.⁴ Ve mīm-i mazmūme ile mül dağı dinür.⁵ ‘Arabî’de hā-ı mu‘cemenüñ fethiyle⁶ [H. 39b] **hamr** ma‘nāsınadır.⁷ Piyāle bā-ı ‘Acem’üñ kesresiyle ve yā-ı huṭṭî ile Pārsî’dür.⁸ Türkî’de cām dirler⁹ içinden şarāb içdükleri zarfdur. ‘Arabî’de fethateyn ile **kaḏeḥ** dinür.¹⁰ Cām dağı ‘Arabî’dür. İki de Türkî’de ve Fārsî’de ve ‘Arabî’de¹¹ müsta‘meldür. Lügāt-ı müştarekedendür.¹² Bunuñ Türkî’si ayağdur.¹³ Qırnaq Türkî’dür. Cāriye didükleri maḥlūkdur ki¹⁴ esirüñ dışisine dirler. Fārsî’de kāf’uñ fethasıyla ve nūn-ı meksüre ile¹⁵ kenizek dirler. ‘Arabî’de fethateyn ile **eme** ma‘nāsınadır.¹⁶ Kenizek kelimesinüñ āhirinde olan kāf-ı taşğırdür. Qırnacuk dimekdür.¹⁷ Kul Türkî’dür.¹⁸ Muṭlaqa esire dirler. Erkek olsun dişi olsun Fārsî’de bā-ı ‘Arabiyye’nüñ fethasıyla¹⁹ bende dirler. Gūlām dağı Fārsî’dür. [E. 41b] ve Türkî’de kul ma‘nāsınadır. Ammā ‘Arabî’de gūlām erkek²⁰ oğlana dirler. Bendenüñ ‘Arabî’si **abddur**.

1 kaşr ‘illetinüñ tafşılı : kaşruñ ta‘rifi E, Z

2 mürür eyledi: geçmişdür Z; sebkat eylemişdür H

3 ve bi’llāhi’t-tevfik ve huve ni‘me’l-mu‘in : -Z; Başarı (tevfik) ancak Allāh’ın yardımıyla gerçekleşir. O, ne güzel yardımcıdır!

4 şānî-i hurūf-ı teheccî olan bā-ı meftūha ile bāde dirler : bāde dinür E, Z

5 dinür : dirler H

6 ‘Arabî’de hā-ı mu‘cemenüñ fethiyle : ‘Arabî’de feth ile E; fetha ile Z

7 ma‘nāsınadır : dirler H

8 ‘Acem’üñ kesresiyle ve yā-ı huṭṭî ile Pārsî’dür : ‘Acemî’nüñ kesresiyle Fārsî’dür H

9 dirler : ki E

10 dinür : dirler H

11 Fārsî’de ve ‘Arabî’de : ‘Arabî’de ve Fārsî’de H

12 lügāt-ı müştarekedendür : -H

13 bunuñ Türkîsi ayağdur : -E, -Z

14 cāriye didükleri maḥlūkdur ki : -H

15 kāf’uñ fethasıyla ve nūn-ı meksüre ile : -E, -Z

16 Bu cümle E,Z’de “Esirüñ dışisine dirler.” Cümlesinden sonra gelmiştir.

17 kenizek kelimesinüñ āhirinde olan kāf-ı taşğırdür. Qırnacuk dimekdür : -E, -Z

18 Kul Türkî’dür : -H

19 bā-ı ‘Arabiyye’nüñ fethasıyla : -E, -Z

20 erkek : -E, -Z

Takṭī' -i Beyt

dirler sü mef' ülü ciye bāde fā' ilātü vü mül hem pi mefā' ilü yāle cām fā' ilāt kırnağ ke
mef' ül nīzek ü ku fā' ilātü la di bende mefā' ilü hem gulām fā' ilāt

2 Güncişk serçe şırça dağı āb-gīnedür

Sürçe tayına ya' nī bi-lağzed haber peyām

Güncişk kâf-ı 'Acem'ün¹ zammesiyle ve nün-ı sâkine [H. 40a] ve cīm-i 'Arabī'nün² kesresiyle ve şin-i mu'cemenün ve āhirinde kâf-ı 'Arabī'nün³ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de serçe dirler ki meşhūr kuşcuğazdur.⁴ 'Arabî'de 'uşfūr ma' nāsınadır.⁵ Şırça Türkî'dür. Şol berrāk şışedür ki⁶ andan şişe ve qandil ve cām⁷ yaparlar. Fârsî'de elif-i memdüde ile ve şānī-i hūrūf-ı teheccī olan bā'nuñ sükūnyıla ve kâf-ı meksüre ve iki noğtalı yā-ı tahtaniyyenün iskânlarıyla ve nün-ı meftūhadan soñra hā-ı resmī ile⁸ āb-gīne dirler. 'Arabî'de zā-ı menkūtanuñ zammesiyle zücāc dinür.⁹ Sürçe kelimesi Türkî'dür. Ya' nī ayağın¹⁰ sürçmesine dirler. Tayına lafzı dağı Türkî'dür sürçmek ma' nāsınadır.¹¹ Fârsî'de bā-ı te'kidden soñra lām'uñ fethasıyla ve ğayn-ı mu'cemenün sükūnyıla¹² [E. 42a] ve zā-ı mu'cemenün¹³ fethasıyla ve dāl-ı mühmele-i sâkine ile¹⁴ bi-lağzed dirler. Lağziden'den müştak fi'l-i muzāri' dür. 'Arabî'de 'ayn-ı mühmelenün fethasıyla ve şā-ı müşelleşe ve rā-ı mühmele¹⁵ ile 'aşr ma' nāsınadır ve dāl-ı mühmele-i meftūha ve hā-ı ğayr-i menkūta zād-ı mu'ceme ile dağz [Z. 23a] dağı dirler.¹⁶ Haber Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı 'Acem'ün ve yā-ı huṭṭinün fethalarıyla¹⁷ medle ve āhirinde mīm-i sâkine ile¹⁸ peyām dinür.¹ 'Arabî'de dağı

1 'Acem'ün : 'Acemiye'nün H

2 'Arabî'nün: 'Arabiye'nün H

3 'Arabî'nün: 'Arab'uñ E

4 ki meşhūr kuşcuğazdur : bir kuşcuğazdur E, Z

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, Z

6 şol berrāk şışedür ki : bir berrāk şışedür E, Z

7 andan şişe ve qandil ve cām : andan şişe Z; andan şey' E

8 ve şānī-i hūrūf-ı teheccī olan bā'nuñ sükūnyıla... hā-ı resmī ile -E, -Z

9 zā-ı menkūtanuñ zammesiyle zücāc dinür : zā-ı mażmūme ile zücāc ma' nāsınadır E, Z

10 ayağın : ayak H

11 lafzı dağı Türkî'dür, sürçmek ma' nāsınadır : dağı sürçmek ma' nāsınadır Türkî'de H

12 ve ğayn-ı mu'cemenün sükūnyıla : ğayn-ı sâkine E, Z

13 mu'cemenün : 'Arabiye'nün H

14 ve dāl-ı mühmele-i sâkine ile : -E, -Z

15 fethasıyla ve ... mühmele : fethiyle ve şā-ı müşelleşe ve rā-ı ğayr-i menkūta H

16 ve dāl-ı mühmele-i ... mu'ceme ile dağz dağı dirler : zeledağı dirler E, Z

17 yā-ı huṭṭinün : iki noğtalı yā-ı tahtaniyyenün H

18 medle ve āhirinde mīm-i sâkine ile : -E, -Z

haber ma' nāsınadır.² Ma' lūm ola ki haber lafzı aşlında [H. 40b] 'Arabî'dür ammā Türkî'de ve Fārsî'de daḥı müsta' mel luğat-ı müsterekedür.³

Takṭī' -i Beyt

güncišk mef' ülü **serçe sırça** fā' ilātü **daḥı āb-** mefā' ilü **ginedür** fā' ilāt **sürçe ta** mef' ülü **yna ya' nī** fā' ilātü **bi-lağzed ḥa** mefā' ilü **ber peyām** fā' ilāt

3 Ber-benddür gömüldürük efsārdur yular

Fitrāk terki zīn eger oldı uyan ligām

Ber-bend kelimesi Fārsî'dür. Ber ile bendden mürekkebdür. Ber bā-ı 'Arabî'nün⁴ fethasıyla ve rā-ı mühmelenün sükūnıyla göğüs ma' nāsınadır. Bend bā-ı 'Arabî'nün⁵ fethasıyla ve nūn'uñ ve dāl-ı mühmelenün iskānlarıyla⁶ bağ ma' nāsınadır. 'Arabî'de **ḳayd** gibi atuñ göğsüne urduḳları⁷ şey'dür. Türkî'de kāf'la mīm'uñ zammeleriyle gömüldürük dirler. Sīne-bend daḥı dirler.⁸ Sīne-bend daḥı [E. 42b] Fārsî'dür.⁹ Sīne ile bend'den mürekkebdür.¹⁰ Lākin Türkî'de müsta' mel olan budur.¹¹ 'Arabî'de fethateyn ile **lebeb** dinür. Efsār Fārsî'dür. Türkî'de yular dirler ki atuñ ve ḳaṭıruñ başına ṭaḳarlar.¹² 'Arabî'de fethateynle¹³ **zemām** dinür. Fitrāk fā'nuñ kesresiyle ve tā-ı ḳaraşetün sükūnıyla ve rā-ı mühmelenün fethasıyla medle¹⁴ Fārsî'dür. Türkî'de terki dirler¹⁵ egerün iki etrāfından baḳladuḳları¹⁶ ḳayışlar ve taşmalardur. 'Arabî'de [H. 41a] **semūṭ** dinür.¹⁷ Zīn zā-ı menḳūṭanuñ kesresiyle ve yā-ı ḥuṭṭīnün¹⁸ ve nūn'uñ iskānlarıyla Fārsî'dür. Türkî'de eger dirler ki ata urup üzerinde otururlar. 'Arabî'de

1 dinür: dirler Z

2 ma' nāsınadır : dinür H

3 ma' lūm ola ki haber lafzı aşlında ... luğat-ı müsterekedür : -E, -Z

4 'Arabî'nün : 'Arabıyye'nün H

5 'Arabî'nün : 'Arabıyye'nün H

6 nūn'uñ ve dāl-ı mühmelenün iskānlarıyla : nūn ve dāl-ı mühmelenün sükūnıyla H

7 'Arabî'de ḳayd gibi atuñ göğsüne urduḳları : atlarıñ göğsüne baḳladuḳları H

8 daḥı dirler : didükleri şey'dür H

9 sīne-bend... Fārsî'dür : ammā sīne-bend de Fārsî'dür aşlnda E; ammā sīne-bend Fārsî'dür aşlnda Z

10 sīne ile bend'den mürekkebdür : -E, -Z

11 lākin Türkî'de müsta' mel olan budur : -H

12 atuñ ve ḳaṭıruñ başına ṭaḳarlar: atuñ başına daḳarlar ; atuñ başına ṭaḳarlar Z

13 fethateynle : -E, -Z

14 rā-ı mühmelenün fethasıyla medle : -E, -Z

15 dirler : didükleri E

16 iki etrāfından baḳladuḳları : etrāfında aşılın E, Z

17 dinür : ma' nāsınadır H

18 yā-ı ḥuṭṭīnün : yā-ı müşennāt-ı taḫtaniyyenün H

sîn-i mühmelenüñ fethasıyla¹ **serc** ma' nâsınadır. Ligâm lām' uñ kesresiyle Fârsî'dür. Türkî'de uyan ma' nâsınadır² ki atıñ başına ururlar ve atı anuñla³ zabt iderler. 'Arabî'de lām' uñ kesresiyle ve cîm-i 'Arabîyye⁴ ile **licām** dinür. Ligâmdan⁵ mu' arbedür.

Takṭî'-i Beyt

ber-bend mef' ülü **dür gömüldü** fâ' ilätü **rük efsâr** mefâ' ilü **dur yular** fâ' ilät **fitrāk**
mef' ülü **terki zîn e** fâ' ilätü **yer oldu u** mefâ' ilü **yan ligâm** fâ' ilät

4 Kef-gîr kepçe tâbe tığan çölmege di dîg [E. 43a]

Cüşîd ü puht kaynadı vü pişdi çig ü hām

[Z. 23b] Kef-gîr Fârsî'dür. Türkî'de kepçe dirler. Şol nesnedür ki anuñla aş köpüğün alurlar. Büyük kaşık gibi ağaçdan ve bakırdan ve timürden düzerler. Delik delik olur. Türkî'de galaṭ idüp kâf'dan soñra⁶ vāv ile kevgîr dirler. Kef ile gîrden mürekkebdür. Kef köpük ma' nâsınadır. Gîr tutmak ve almak ma' nâsınadır. Ya' nî köpük tutıcı ve⁷ alıcı dimekdür. Tâbe Fârsî'dür. Türkî'de tığan dinür. Tava didükleri evānî nev' indendür.⁸ Ammâ tava didükleri daḡı tâbe lafzındandır.⁹ Bâ' nuñ vāv'a [H. 41b] ibdāl olunması kâf' ide-i Fârsî'dür. Gusfend ile gusbend gibi.¹⁰ Çölmek Türkî'dür. Topraqdan düzüp içinde aş pişürürler. Fârsî'de kesre-i mechüle-i¹¹ dāl-ı mühmele ile ve yā-ı huṭṭî ve kâf-ı 'Acem'üñ iskânlarıyla¹² dîg dirler. Kâf-ı 'Arabî ile söyleyenler¹³ galaṭ söylemişlerdür diyü **Sūdî** merhūmdan menķūldür.¹⁴ 'Arabî'de kâf-ı meksüre ile **kıdr** ma' nâsınadır.¹⁵ Cüşîd cîm-i 'Arabî'nüñ¹⁶ zammesiyle ve vāv-ı

1 sîn-i mühmelenüñ fethasıyla : -H

2 ma' nâsınadır : dirler H

3 ururlar ve atı anuñla : urup anuñla H

4 cîm-i 'Arabîyye : cîm-i meftūḡa H

5 ligâmdan : -E, -Z

6 kâf'dan soñra : -H

7 tutıcı ve : -H

8 evānî nev' indendür : evānîdür E, Z

9 ammâ tava didükleri daḡı tâbe lafzındandır: tave daḡı tâbe lafzınuñ bedelidür E, Z

10 bâ' nuñ ... gusfend ile gusbend gibi : Fârsî'de bâ' nuñ vāv'a ibdālî meşhürdür E, Z

11 mechüle-i : -H

12 yā-ı huṭṭî ve kâf-ı 'Acem'üñ iskânlarıyla : yā-ı mechüle ve kâf-ı 'Acemî ile H

13 söyleyenler : dinilür E, Z

14 Sūdî merhūmdan menķūldür : Sūdî'den naḡl olınmışdır E, Z

15 ma' nâsınadır : ma' nâsına E

16 'Arabî'nüñ : 'Arabîyye'nüñ H; 'Acem'üñ E

aşliyye ve şin-i mu'cemenüñ kesresiyle [E. 43b] ve yâ-ı ııııı¹ ve dâl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Cüşiden'den şîga-i mâzîdür ki² Türkî'de kaynadı dimekdür.³ 'Arabî'de **ğalâ** ma'nâsınadır ki ğâlayândan kaynamağ ma'nâsınadır.⁴ Puğt bâ-ı 'Acem'üñ⁵ zammesiyle ve ħâ-ı mu'cemenüñ⁶ ve tâ-ı karşıetüñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de pişdi dirler.⁷ Puğten'den şîga-i mâzîdür.⁸ 'Arabî'de feth-i tâ-ı ğayr-i menkûta ile⁹ **ıabğ** ma'nâsınadır.¹⁰ Çig Türkî'dür. Pişmemiş olana dirler. Fârsî'de ħâ-ı mu'cemenüñ fethasıyla medle ve mîm-i sâkine ile ħâm dinür.¹¹ 'Arabî'de nûn-ı meksûre¹² ve yâ-ı müşeddede ile **niyy** ma'nâsınadır.¹³

Takııı'-i Beyt

kef-gîr mef'ülü **kepçe tâbe** fâ' ilätü **tıgan çölme** mefâ' ilü **ge di diğ** fâ' ilät **cüşid ü**
mef'ülü **puğt kayna** fâ' ilätü **dı vü pişdi** mefâ' ilü **çig ü ħâm** fâ' ilät

5 Şemşîr ü ıığ di kılıca deşne ħancere

Keymuğt şağrı kına ğılâf ayd u hem niyâm [H. 42a]

Şemşîr şin-i mu'cemenüñ kesresiyle ve fethasıyla dağı eşahğdur.¹⁴ Kesre ile¹⁵ 'inde'l-'avâm meşğurdur. [E. 44a] Fârsî'dür. Tığ dağı tâ-ı karşıet ve yâ-ı müşennât-ı tahtıyye ve ğayn-ı mu'ceme ile kesre-i vâhide ile¹⁶ Fârsî'dür. Türkî'de kılıc dirler âlât-ı ħarbden meşğur âletdür.¹⁷ 'Arabî'de [Z. 24a] fetha-i sîn-i mühmelenüñ fethasıyla¹⁸ **seyf** ma'nâsınadır. Deşne dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve şin-i mu'cemenüñ¹⁹ sükûnıyla ve nûn-ı meftûha ve ħâ-ı ğayr-ı mefûza ile Fârsî'dür.

1 yâ-ı ııııı : yâ-ı müşennât-ı tahtaniyyenüñ H

2 ki : -H

3 dimekdür : dinür H

4 ki ğâlayândan kaynamağ ma'nâsınadır : -H

5 'Acem'üñ : 'Acemiyye'nüñ H

6 mu'cemenüñ : mu'ceme H

7 dirler : dinür H

8 şîga-i mâzîdür : mâzîdür H

9 feth-i tâ-ı ğayr-i menkûta ile : -E, -Z

10 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

11 ve mîm-i sâkine ile ħâm dinür : ħâm dirler H

12 nûn-ı meksûre : nûn ile H

13 ma'nâsınadır : dinür H

14 fethasıyla dağı eşahğdur : fethiyle dağı lûğatdur H

15 kesre ile : kesresiyle Z; kesrele H

16 tâ-ı karşıet ve yâ-ı ... kesre-i vâhide ile : tâ-ı karşıetüñ kesresiyle E, Z

17 âlât-ı ħarbden meşğur âletdür : -E, -Z

18 sîn-i mühmelenüñ fethasıyla : sîn-i mühmele ile E, Z

19 mühmelenüñ fethasıyla ve şin-i mu'cemenüñ : mühmele fethasıyla ve şin-i menkûtanuñ H

Türkî'de hancer dinür. Ālāt-ı harbden iki yüzlü bir âletdür ammā hancer lafzı¹ hā-ı mu'cemenüñ fethasıyla ve nün-ı sâkine ile² ve cīm-i 'Arabî'nüñ fethasıyla³ ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla⁴ 'Arabî'de ve Fârsî'de dağı hancer dinür.⁵ Lisān-ı müte'addidde meşhūr⁶ ve müsta'meldür. Keymuht kâf-ı 'Arabî'nüñ fethasıyla ve yā-ı huṭṭinüñ⁷ sükūnyıla ve mīm-i mazmūme ile ve hā-ı mu'cemenüñ ve tā-ı ṭavīlenüñ iskānlarıyla⁸ Fârsî'dür. Türkî'de sağrı dirler. Bir nev'î gönderat derisinden perdāht⁹ iderler. Hām olur. Kılıçlaruñ ve bıçaqlaruñ kınlarına kaplarlar. Kın Türkî'dür. Bıçaq kını ve kılıç kını gibi. Fârsî'de ğayn-ı mu'cemenüñ kesresiyle ve lām-ı meftūha ve elif ve fā ile¹⁰ ğılāf dirler ve niyām dağı meksüre ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ [H. 42b] fethiyle medle ve āhirinde mīm-i sâkine ile Fârsî'dür.¹¹ Ğılāf 'Arabî'dür ammā Fârsî'de ikisi dağı¹² müsta'meldür. Türkî'de kılıf didükleri [E. 44b] ğılāf lafzınuñ¹³ ğalaṭıdır.

Takṭi'-i Beyt

şemşir ü mef'ülü tığ di kı fā' ilātü lica deşne mefā' ilü hancere fā' ilāt keymuht mef'ülü sağrı kına fā' ilātü ğılāf ayd u mefā' ilü hem niyām fā' ilāt

6 Tam bām u borc vām u kös am ü murād kām

Hem gāmdur adım dağı dirler damāga kām

Tam Türkî'dür. Aşlda ev üstidür eve ıtlāk olunur.¹⁴ Fârsî'de bā-ı muvaḥḥade ile¹⁵ bām dinür. 'Arabî'de sīn-i mühmelenüñ fethasıyla¹⁶ saḥ ma'nāsınadır ve saḥf dağı dirler.¹⁷ Borc Türkî'dür. Fârsî'de vāv-ı meftūha ve medle¹ vām dirler. 'Arabî'de

1 ālāt-ı harbden iki yüzlü bir âletdür; ammā hancer lafzı : -E, -Z

2 ile : -H

3 'Arabî'nüñ fethasıyla : 'Arabî'nüñ fethiyle Z; 'Arabiyye-i meftūha H

4 mühmelenüñ sükūnyıla : ğayr-i menkūṭa-i sâkine ile H

5 'Arabî'de ve Fârsî'de dağı hancer dinür : -H

6 meşhūr : meşhürdür Z

7 yā-ı huṭṭinüñ : yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ H

8 mu'cemenüñ ve tā-ı ṭavīlenüñ iskānlarıyla : mu'ceme-i sâkine ile ve tā-ı kuraşet ile H

9 perdāht : peydā H

10 ğayn-ı mu'cemenüñ ... elif ve fā ile : kesre-i ğayn-ı mu'ceme ile E, Z

11 niyām... sâkine ile Fârsî'dür : nün-ı meksüre ile niyām dağı dirler E, Z

12 ikisi dağı : ikisi bile Z; dağı E

13 ğılāf lafzınuñ : ğılāfuñ E, Z

14 aşlda ev üstidür, eve ıtlāk olunur : ev üstlerine dirler H

15 bā-ı muvaḥḥade ile : -E, -Z

16 sīn-i mühmelenüñ fethasıyla : fetha ile E, Z

17 ve saḥf dağı dirler : -E, -Z

fetha-i dāl-ı mühmele ile **deyn** ma' nāsınadır² ve feth-i kāf'la **karz** dağı dirler. Kös kāf-ı 'Arabî'nün zammesıyla ve sîn-i mühmelenün sükûniyla³ Fârsî'dür. Türkî'de elif-i memdüde ve mîm-i sâkine ile am dirler.⁴ Meşhûr olan 'uzuvdur.⁵ 'Arabî'de fetha-i meftûha ile **ferc** ma' nāsınadır.⁶ Murād Türkî'dür. Gönül dileğine dirler. Fârsî'de kāf-ı 'Arabî'nün fethasıyla kām dinür.⁷ 'Arabî'de dağı **murād** dinür.⁸ Murād lafzı Türkî'de ve Fârsî'de ve 'Arabî'de müsterekdür.⁹ [H. 43a] Gām kāf-ı 'Acem'ün fethasıyla Fârsî'dür. Türkî'de adım dirler.¹⁰ [E. 45a; Z. 24b] Kişinün yürüdüğü vaqitde iki ayağınun arası olan yire dirler.¹¹ 'Arabî'de **haṭve** dirler ki¹² **mā beyne'l-kademeyn** gibi.¹³ Damağ Türkî'dür. Fârsî'de buña dağı eṣaḥḥ-ı aḳvāl üzere kāf-ı 'Arabî ile kām dirler.¹⁴ 'Arabî'de ḥā-ı mühmelenün kesresiyle ve nün¹⁵ ve kāf'ın iskanlarıyla **ḥink** dinür.

Takṭī'-i Beyt

ṭam bām u mef' ūlūborc vām u fā' ilātü kös am u mu mefā' ilü rād kām fā' ilāt hem gām mef' ūlü dur adım da fā' ilātü ḥı dirler da mefā' ilü mağa kām fā' ilāt

7 İy dest-gîr dāmenet ez-dest key hilem

İy el ṭutıcı etegün elden kaçan koyam

Bu beytde leff ü neşr-i müretteb ṭarīki üzere¹⁶ mışrā'-ı s̄ānīsiniün her bir kelimesi mışrā'-ı evvelün¹⁷ her bir kelimesine 'ale't-tertib terceme vāki' olmuştur. Meşelā iy lafzı ki¹⁸ ṣadr-ı mışrā'-ı evvelde vāki' olmuştur.¹⁹ Hemze-i meksüre ile Fârsî'de ḥarf-

1 vāv-ı meftûha ve medle : -E, -Z

2 fetha-i dāl-ı mühmele ile deyn ma' nāsınadır : dāl-ı mühmelenün fethasıyla deyn dirler H

3 'Arabî'nün... sükûniyla : 'Arabiyye'nün zammesıyla ve sükûn-ı sîn-i mühmele ile H

4 mîm-i sâkine ile am dirler : mîm'in sükûniyla am dirler Z; mîm-i sâkine ile am dinür H

5 meşhûr olan 'uzuvdur : -H

6 fetha-i... ma' nāsınadır : fetha-i meftûha... ma' nāsına E; fā-ı meftûha ile ferc ma' nāsınadır H

7 dinür : dirler H

8 dağı murād dinür : murād ma' nāsınadır E, Z

9 murād lafzı... müsterekdür : Türkî'de ve 'Arabî'de ve Fârsî'de murād lafzı müsterekdür H

10 Türkî'de adım dirler : Türkî'de adım ma' nāsınadır Z; adım ma' nāsınadır Türkî'de H

11 kişinün yürüdüğü vaqitde iki ayağınun arası olan yire dirler : -H

12 dirler ki : ma' nāsına E, Z

13 gibi : -dür H

14 dirler : dinür E

15 nün : nün'ün Z; nün'la H

16 bu beytde leff ü neşr-i müretteb ṭarīki üzere : bu beytün

17 evvelün: evvelinün Z

18 ki: -E

19 ṣadr-ı mışrā'-ı evvelde vāki' olmuştur : ṣadr-ı mışrā' da vāki' dür E, Z

i nidā içündür.¹ Türki’de dağı iy dirler ki mışrā^ç-ı şānīnūñ ibtidāsında vāki^ç olmışdur.² ‘Arabī’de medle **yā** dirler ki iy lafzınıñ maqlūbıdır.³ [E. 45b] Dest-gİR Fārsī’dür vaşf-ı terkībdür.⁴ Dest ile gİrden mürekkebdür. Dest dāl-ı mühmelenūñ fetħasıyla ve sīn-i ğayr-i menķūta ve tā-ı ħaraşetūñ iskānlarıyla⁵ el ma^çnāsınadır ki mışrā^ç-ı şānīye muķayyeddür. [H. 43b] ‘Arabī’de fetħ-i yā-ı müşennāt-ı taħtiyye ile ve sūkūn-ı dāl-ı mühmele ile⁶ **yed** dirler. GİR kāf-ı ‘Acem’ūñ kesresiyle giriftenden müştak⁷ ism-i fā^çıldür. Aşlı girende’den terħīm olınmışdur.⁸ Türki’de tıtuçı dimekdür. ‘Arabī’de **aħz** ma^çnāsına bi-ħasebi’t-terkīb⁹ Fārsī’de iy dest-gİR dimek. Türki’de iy el tıtuçı¹⁰ dimekdür. Dāmen dāl-ı ğayr-i menķūtanūñ fetħasıyla medd-i elif ve fetħ-i mīm ve sūkūn-ı nūn’la Fārsī’dür. Türki’de etek ma^çnāsınadır ki gerek ħaftan ve gerek ğöñlek olsun kenārına etek dirler. ‘Arabī’de zā-ı hevvezūñ fetħasıyla ve yā-ı ħuṭṭī ve lām’uñ iskānlarıyla **zeyl** dinür.¹¹ Dāmenet terkībi Fārsī’dür. Dāmen ile tā-ı ħiṭābdan mürekkebdür.¹² Dāmenet lafzınıñ¹³ āħirinde muttaşıl olan tā-ı sākine ‘alāmet-i ħiṭābdur. Türki’de etegūñ dimekdür.¹⁴ Ya^çnī senūñ etegūñ dimek olur.¹⁵ ‘Arabī’de **zeyleke** dirler. Zeylūñ āħirinde olan kāf ħiṭāb içündür.¹⁶ Ez-dest Fārsī’dür. Ez ile destden terkīb olınmışdur.¹⁷ Ez hemze-i meftūħa ve zā-ı menķūtanūñ sūkūnyıla ibtidā-ı ğāyet için olan “an” ma^çnāsınadır ki¹⁸ Türki’de andan¹⁹ “den” ile ta^ç bİR olunur. Destūñ ve dest-gİR lafzında tefsiri mürür itdi.²⁰ Bi-ħasebi’t-terkīb ez-dest elden dimekdür.²¹ Key kāf-ı ‘Arabī’nūñ²² fetħasıyla Fārsī’dür. Türki’de ħaçan

1 nidā içündür : nidādür H

2 mışrā-ı şānīnūñ ibtidāsında vāki^ç olmışdur : şadr-ı mışra^ç-ı şānīde vāki^ç dür H

3 ki ey lafzınıñ maqlūbıdır : -E, -Z

4 vaşf-ı terkībdür : -E, -Z

5 dāl-ı mühmelenūñ fetħasıyla ve sīn-i ğayr-i menķūta ve tā-ı ħaraşetūñ iskānlarıyla : -E, -Z

6 yā-ı müşennāt-ı taħtiyye ile ve sūkūn-ı dāl-ı mühmele : yā-ı ħuṭṭī E, Z

7 müştak : -H

8 girende’den terħīm olınmışdur : girende’den terħīm olunup oķınur H

9 ma^çnāsına bi-ħasebi’t-terkīb : ğibi. Meşelā H

10 iy dest-gİR dimek Türki’de iy el tıtuçı : dest-gİR dimek Türki’de el tıtuçı H

11 Dāmen dāl-ı ğayr-i ... zeyl dinür : Dāmen etek ma^çnāsınadır E, Z

12 dāmenet terkībi Fārsī’dür. Dāmen ile tā-ı ħiṭābdan mürekkebdür : -H

13 dāmenet lafzınıñ : -E, -Z

14 dimekdür : dinür H

15 dimek olur : dimekdür H

16 zeyleke ... kāf ħiṭāb içündür : kāf-ı meftūħa bu ma^çnāyadır, meşelā zeyleke dirler H

17 ez ile destden terkīb olınmışdur : -H

18 ez hemze-i meftūħa ve ... ma^çnāsınadır ki : ez Fārsī’de bir edātdur ki E, Z

19 andan : -E, -Z

20 destūñ ve dest-gİR lafzında tefsiri mürür itdi : -E, -Z

21 ez-dest elden dimekdür: elden dimek olur Z; elden dimekdür E

22 ‘Arabī’nūñ: ‘Arab’uñ E

dirler. Edāt-ı istifhāmdur zamāndan.¹ ‘Arabī’de fethateynle **metā** [H. 44a] ma‘ nāsınadır.² Hilem hā-ı hevvezüñ kesresiyle ve lām-ı [Z. 25a] meftūhadan şöñra³ ve mīm-i sākine ile [E. 46a] Fārsī’dür. Türkī’de koyam dimekdür. ‘Arabī’de **ed‘u** ma‘ nāsınadır.⁴

Takṭī‘-i Beyt

iy dest- mef‘ ülü **gır dāme** fā‘ ilātü **net ez-dest** mefā‘ ilü **key hilem** fā‘ ilāt iy el tu
mef‘ ülü **tuçı ete** fā‘ ilātü **gin elden қа** mefā‘ ilü **çan koyam** fā‘ ilāt

6

El-ķıṭ‘ atu’s-sādisetü⁵ der-baḥr-i recezi’s-sālīmī’l-müşemmeni’l-eczā

Şāhā sa‘ ādet ayını ṭıtdı cihānı ser-te-ser

Tā āfitāb ṭal‘ atuñ āfāķa şaldı nūr u fer

Müstef‘ ilün müstef‘ ilün müstef‘ ilün müstef‘ ilün

Baḥr-i recez sālīmdür eczāsı müşemmen pür-güher

Bu ķıṭ‘ a⁶ baḥr-i recezdendür. Aşlında her mışrā‘ ı dört kerre müstef‘ ilündür. Recez⁷ fethateyn ile luğatda ‘ illete dirler ve envā‘ -ı şı‘ rden bir nev‘ dür ki her mışrā‘ ı muķaffā ola ki şanāyi‘ -i şı‘ riyeden tasmīṭ dinür.⁸

Sebeb-i Tesmiye⁹

Bu baḥre recez didükleri buña ‘ illet çok lāḥıķ olduğı içündür ve bu ķıṭ‘ aya¹⁰ tāmму’l-eczā isti‘ māl olınmışdır. Meşelā eczāsına ‘ illet dāḥil olmamışdır.¹¹

1 zamāndan : -E, -Z

2 fethateynle metā ma‘ nāsınadır: metā ma‘ nāsınadır Z; metā ma‘ nāsına E

3 lām-ı meftūhadan şöñra : lām-ı meftūha E, Z

4 ‘Arabī’de ed‘u ma‘ nāsınadır : -H

5 el-ķıṭ‘ atu’s-sādisetü : ķıṭ‘ a-i sādīs E, Z

6 ķıṭ‘ a : rubā‘ i H

7 recez : -H

8 ki şanāyi‘ -i şı‘ riyeden tasmīṭ dinür : -E, -Z

9 sebeb-i tesmiye : -H

10 ķıṭ‘ aya : ķıṭ‘ a Z, H

11 meşelā eczāsına ‘ illet dāḥil olmamışdır : -E, -Z

Tedebbür ve tefekkür ve te‘ aqkıl va’llāhu a‘ lemu bi’ş-şavāb ve ileyhi merci‘ u ve’l-me’āb¹

1 **Qarın şikem nāfe göbek beldür miyān kuşak kemer [E. 46b]**

Dağı zenaḥdāndur eñek sine gögüsdür dağı ber [H. 44b]

Qarın Türkî’dür ki² arkanuñ ḥilāfidur. Fārsî’de şin-i mu‘cemenüñ kesresiyle ve kāf-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla ve³ mīm-i sākine ile⁴ şikem dirler. ‘Arabî’de bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla⁵ **batn** ma‘nāsınadır ki muḳābili **zehrdur**. Nāfe nün-ı meftūḥa ve elif-i memdüde ve fā’nuñ fethiyle ve hā-ı ğayr-i melfūza ile⁶ Fārsî’dür. Türkî’de göbek ma‘nāsınadır. ‘Arabî’de zämme-i sîn-i mühmele⁷ ve rā-ı müşeddede⁸ ile **sürre** dinür. Bel Türkî’dür. İnsānuñ ḳaddinüñ meşelā boyunuñ ortasıdır.⁹ Fārsî’de mīm-i meksüre ve yā-ı ḥuṭṭî ile¹⁰ miyān dirler. ‘Arabî’de **vasaṭ** dirler¹¹ **veḳāmehu** dağı¹² dirler.¹³ Her şey’üñ ortasına dağı Fārsî’de miyān ‘Arabî’de vasaṭ¹⁴ dirler. Kuşak Türkî’dür. Fārsî’de kāf-ı ‘Arabî’nüñ ve mīm’üñ fethalarıyla ve rā-ı sākine ile¹⁵ kemer dirler. ‘Arabî’de nün-ı meksüre ile **niṭāk** dinür.¹⁶ Zenaḥdān zā-ı menḳūṭānuñ ve nün’üñ fethalarıyla¹⁷ ve ḥā-ı mu‘cemenüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve nün-ı sākine¹⁸ ile Fārsî’dür. Türkî’de eñek dirler ki tamām iki çeñe birikdügi yirdir. ‘Arabî’de zāl-ı mu‘cemenüñ ve ḳāf’üñ fethalarıyla ve nün-ı sākine ile¹⁹ **[E. 47a] zeḳan** dinür.²⁰ Sine sîn-i mühmelenüñ kesresiyle **[H. 45a]** ve yā-ı ḥuṭṭinüñ²¹ sükūniyla ve nün-ı meftūḥa ve hā-ı resmīye ile¹

1 tedebbür te‘ aqkıl va’llāhu a‘ lemu bi’ş-şavāb ve ileyhi merci‘ u ve’l-me’āb: -Z, -H

2 ki : -E, -Z

3 ‘Arabî’nüñ fethasıyla ve : ‘Arab’üñ fethasıyla E

4 mīm-i sākine ile : sükūn-ı mīm’le H

5 bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla : fetha-i bā-ı muvaḥḥade ile H

6 nün-ı meftūḥa ve elif-i memdüde ve fā’nuñ fethiyle ve hā-ı ğayr-i melfūza ile : -E, -Z

7 sîn-i mühmele : -Z; zämme ve teşdîd ile H

8 rā-ı müşeddede : teşdîd; teşdîd ile H

9 ḳaddinüñ meşelā boyunuñ ortasıdır : ḳāmetinüñ ortasıdır H

10 yā-ı ḥuṭṭî ile : yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ fethiyle H

11 dirler: ma‘nāsına Z; ma‘nāsınadır H

12 dağı :-E

13 veḳāmehu dağı dirler : -H

14 Fārsî’de miyān, ‘Arabî’de vasaṭ : -E, -Z

15 rā-ı sākine ile : rā-ı mühmelenüñ sükūniyla H

16 dinür : ma‘nāsınadır Z,H

17 zā-ı menḳūṭānuñ ve nün’üñ fethalarıyla : zā-ı ‘Arabīyye’nüñ fethasıyla ve nün-ı meftūḥa H

18 dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve nün-ı sākine : fetha-i dāl-ı mühmele E, Z

19 ve nün-ı sākine ile : -E, -Z

20 dinür : dirler Z

21 yā-ı ḥuṭṭinüñ : yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ H

[Z. 25b] Fārsī'dür. Türkî'de gögüs dirler. 'Arabî'de şād-ı mühmelenüñ fethasıyla **şadr** dirler.² Ber bā-ı 'Arabîyye'nüñ fethasıyla ve sükün-ı rā-ı mühmele ile³ Fārsī'dür. Türkî'de bu dağı gögüs ma' nāsınadır. Meşelā Fārsī'de sīne ve ber ikisi de gögüs ma' nāsınadır.⁴

Takṭī' -i Beyt

karın şikem müstef' ilün **nāfe göbek** müstef' ilün **beldür miyān** müstef' ilün **kuşak**
kemer müstef' ilün **dağı zenaḥ** müstef' ilün **dāndur eñek** müstef' ilün **sīne gögüs**
müstef' ilün **dür dağı ber** müstef' ilün

2 **Mürğ-āb çerağ ördek çaḫır tīzī koned ya' nī ḫaḫır**

Āhen demürdür mis baḫır gümüş ne sīm altun ne zer

Mürğ-āb mīm-i maẓmūme ve rā-ı mühmele-i⁵ sākine ve ḡayn-i mu' ceme-i meftūḫa ile⁶ ve medd-i elif'le ve bā-ı sākine ile⁷ Fārsī'dür. Mürğ ile āb'dan terkīb olunmuş bir ismdür.⁸ Mürğ kuşdur āb şudur.⁹ Bi-ḫasebi'l-luḡati şu kuşu dimekdür.¹⁰ Ammā ekşer ördege isti' māli ḡālib olmaḡla ördege taḫşış olunmuşdur.¹¹ Türkî'de ördek dirler bir kuşdur. Dā'im şuda olduḡı' çün mürğ-āb dinür.¹² 'Arabî'de hemze-i [E. 47b] meksüre ile ve vāv-ı meftūḫadan soñra müşedded zā-ı 'Arabî ile¹³ **ivezz** ma' nāsınadır.¹⁴ Çerağ cīm-i 'Acem'üñ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ ve ḡayn-ı mu' cemenüñ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkî'de çaḫır dirler. Sibā' -ı tıyūrdan¹⁵ toḡan envā' indandur. [H. 45b] 'Arabî'de şād-ı mühmelenüñ fethasıyla ve ḫāf'la rā-ı ḡayr-i menḫūṭanuñ iskānlarıyla **şakır** dinür.¹⁶ Tīzī koned Fārsī'dür. Türkî'de ḫaḫır dimekdür.¹⁷ Ya' nī

1 ve nūn-ı meftūḫa ve hā-ı resmīye ile : -E, -Z

2 dirler : ma' nāsınadır H

3 bā-ı ... ile : bā-ı muvaḫḫadenüñ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla bu dağı H

4 meşelā Fārsī'de sīne ve ber ikisi de gögüs ma' nāsınadır : sīne gibi H

5 mühmele-i : -Z

6 rā-ı mühmele-i ... meftūḫa : sükün-ı rā-ı mühmele ve ḡayn-i mu' cemenüñ fethasıyla H

7 ve medd-i elif'le ve bā-ı sākine ile : -E, -Z

8 terkīb olunmuş bir ismdür : te'lif olunmuşdur E, Z

9 mürğ kuşdur, āb şudur : -H

10 dimekdür : demek olur Z

11 ammā ekşer ördege isti' māli ḡālib olmaḡla ördege taḫşış olunmuşdur : -H

12 bir kuşdur. Dā'im şuda olduḡı'çün mürğ-āb dinür : -E, -Z

13 müşedded zā-ı 'Arabî ile : müşedded zā-ı 'Arabîyye ile Z; zā-ı 'Arabîyye'nüñ teşdidiyle H

14 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, Z

15 sibā' -ı tıyūrdan : -E, -Z

16 'Arabî'de şād-ı mühmelenüñ fethasıyla ve ḫāf'la... şakır dinür : -E, -Z

17 dimekdür : dinür H

ğadıba gelür¹ kaçımaya ve tizlik eylemege dirler. ‘Arabî’de **ğadıba** gibi.² Tizli konedün ma‘nā-yı luğavîsi tizlik ider³ dimekdür. Ammā bunda kaçımanuñ ma‘nā-yı⁴ lâzimesi olan kaçımaya ile tefsir olınmışdur. Āhen elif-i memdüde ile⁵ ve hā-ı hevvezün fethasıyla ve nūn-ı sākine ile⁶ Fārsî’dür. Türkî’de timür dirler ki⁷ ma‘ādinden bir ma‘dendür.⁸ ‘Arabî’de **hadid** ma‘nāsınadır.⁹ Mis mīm’ün kesresiyle ve sīn-i mühmelenün¹⁰ sükunıyla Fārsî’dür. Türkî’de bakır dirler. Bu dağı ma‘ādindendür.¹¹ ‘Arabî’de zamme-i nūn’la **nuḥās** dirler.¹² Gümüş Türkî’dür. Fārsî’de sīn-i mühmelenün kesresiyle sīm dirler. ‘Arabî’de fā’nuñ kesresiyle¹³ ve müşedded dād-ı mu‘cemenün fethasıyla **fidā** dinür.¹⁴ Altun Türkî’dür. Fārsî’de zā-ı ‘Arabîyye’nün¹⁵ fethasıyla [E. 48a] ve rā-ı mühmelenün sükunıyla zer dirler. [Z. 26a] ‘Arabî’de zāl-ı mu‘cemenün ve hā-ı hevvezün fethalarıyla **zeheb** dirler.¹⁶

Taktî‘-i Beyt

mürğ-âb çerag¹⁷ müstef ilün **ördek çakır** müstef ilün **tizi koned** müstef ilün **ya‘nî**
çakır müstef ilün **āhen demür** müstef ilün **dür mis bakır** müstef ilün [H. 46a] **gümüş**
ne sīm müstef ilün **altun ne zer**¹⁸ müstef ilün

3 **Erziz қалайдур рүй түс асан геңез дүшвәр гүч**

Erkeç nihâz u kebş ü қоç dişi vü erkek mâde ner

Erziz elif-i meftūḥa ile ve rā-ı mühmelenün sükunıyla ve evvelki zā-ı ‘Arabîyye’nün¹⁹ kesresiyle ve yā-ı ḥuṭṭî ve zā-ı hevvezün¹ iskânlarıyla Fārsî’dür.

1 ğadıba gelür : darılup E, Z

2 ‘Arabî’de ğadıba gibi : E ve Z’de

3 ider : eyler H

4 kaçımanuñ ma‘nā-yı: tizlik eylemenün E, Z

5 ile : -H

6 ve nūn-ı sākine ile : -E, -Z

7 timür dirler : demür dirler ki Z; demür dirler E

8 ma‘ādinden bir ma‘dendür : envā‘-ı ma‘ādündendür H

9 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

10 mühmelenün : ğayr-i menḳūṭanuñ H

11 ma‘ādindendür : bir ma‘dendür E, Z

12 zamme-i nūn’la nuḥās dirler : zammla nuḥās ma‘nāsınadır H

13 fā’nuñ kesresiyle : fā-ı meksüre H

14 dinür : ma‘nāsınadır H

15 ‘Arabîyye’nün : ‘Arab’uñ E

16 zāl-ı mu‘cemenün ve hā-ı hevvezün fethalarıyla zeheb dirler : zeheb ma‘nāsınadır E, Z

17 mürğ-âb çerag : mürğ-âb çera Z

18 gümüş ne sīm müstef ilün altun ne zer : gümüş ne sī müstef ilün maltun ne zer H

19 ‘Arabîyye’nün : ‘Arab’uñ E

Türki'de qalay dirler ki anuñla qab qalaylarlar.² ' Arabi'de rā-ı mühmelenüñ³ ve şād-ı ğayr-i menkūtanuñ⁴ fetħalarıyla **raşaş** dirler. Rüy zämme-i meçüle ile Fārsi'dür. Türki'de t̄ā-ı huṭṭinüñ zammesiyle⁵ ṭuc dirler. ' Arabi'de zämme-i şād-ı mühmele ile **şufr** dinür.⁶ Āsān elif-i memdüde ve sīn-i mühmele ile⁷ Fārsi'dür.⁸ Türki'de ğeñez dirler⁹ ki ğüç anuñ ħilāfidur. Ya' nī kolay didükleridür.¹⁰ ' Arabi'de **sehl** ma' nāsınadır¹¹ **yesir** gibi. Āsān lafzı Türki'de daħı bu ma' nāsına müsta' meldür.¹² Düşvār zämme-i dāl-ı mühmele ile [E. 48b] ve şīn-i mu' cemenüñ sükünıyla ve vāv-ı meftūħa ve elif ve rā-ı mühmelenüñ sükünıyla¹³ Fārsi'dür. Türki'de ğüç ma' nāsınadır ki kolay anuñ naķizidür.¹⁴ ' Arabi'de ' ayn-ı mühmelenüñ zammesiyle ' **usr** ma' nāsınadır.¹⁵ Erkeç lafzı¹⁶ Türki'dür. Qoyun sürisinüñ önünce ğiden¹⁷ qulağuzına dirler kim kösem daħı dinür.¹⁸ Fārsi'de nūn-ı meksüre ile ve hā-ı hevvez ile [H. 46b] ve elif'den şoñra zā-ı ' Arabiyye¹⁹ ile nihāz dirler. ' Arabi'de **teys** ma' nāsınadır²⁰ fetħ ve sükünla.²¹ Kebş kāf-ı ' Arabi'nüñ fetħasıyla²² ve bā-ı muvaħħadenüñ ve şīn-i mu' cemenüñ iskānlarıyla²³ Fārsi'dür. Türki'de qoç dirler. ' Arabi'de daħı **kebs** ma' nāsınadır.²⁴ Luğat-ı müştarekedendür²⁵ aşlı ' Arabi'dür. Dişi lafzı Türki'dür ki naķizi erkekdür.²⁶ Fārsi'de māde dirler. ' Arabi'de elif-i maźmüme

1 yā-ı huṭṭi ve zā-ı hevvezüñ : ve āħir-i ħurūf-ı tehecci olan yā'nuñ ve zā-ı şāniyenüñ H

2 ki anuñla qab qalaylarlar : ma' ādindendür H

3 rā-ı mühmelenüñ: rā'nuñ Z; rā E

4 ğayr-i menkūtanuñ : mühmeleynüñ E; mühmeleteynüñ Z

5 t̄ā-ı huṭṭinüñ zammesiyle : -E, -H

6 zämme.. dinür : zämme-i şād-ı mühmele ile şufr dirler Z; şād-ı mühmele ile şufr ma' nāsınadır H

7 ve sīn-i mühmele ile : -E, -Z

8 Fārsi'dür : -H

9 dirler : dinür Z

10 ki ğüç anuñ ħilāfidur. Ya' nī kolay didükleridür : ya' nī kolay dimekdür ki naķizi ğüçdür H

11 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

12 āsān lafzı Türki'de daħı bu ma' nāsına müsta' meldür : -E, -Z

13 şīn-i mu' cemenüñ ... sükünıyla : sükün-ı şīn-i menkūta ile vāv'uñ fetħasıyla H

14 ma' nāsınadır ki kolay anuñ naķizidür : dirler muqābili kolaydur H

15 ma' nāsınadır : dinür E

16 lafzı : -H

17 önünce ğiden : -E, -Z

18 kim kösem daħı dinür : kösem daħı dinür E; Türki'de kösem daħı dirler H

19 hā-ı hevvez ... ' Arabiyye : fetħa-i hā-ı hevvez ve āħirinde zā-ı sākine-i menkūta H

20 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

21 fetħ ve sükünla : -E, -Z

22 ' Arabi'nüñ fetħasıyla : ' Arabi'nüñ fetħiyle ; ' Arab'un fetħasıyla E

23 ve bā-ı muvaħħadenüñ ve şīn-i mu' cemenüñ iskānlarıyla : -E, -Z

24 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dinür H

25 luğat-ı müştarekedendür : -E, -Z

26 ki naķizi erkekdür : erkeğüñ naķizidür E; erkeç anuñ naķizidür Z

ile **ünṣā** ma‘nāsınadır.¹ Erkek lafzı Türkî’dir ki hilâfı dışıdır.² Fârsî’de nün-ı meftûḥa ve rā-ı mühmelenüñ sükûnıyla ner dirler.³ ‘Arabî’de **müzekker** dinür.⁴

Takṭî‘-i Beyt

erziz ḳalay⁵ müstef‘ ilün **dur rüy tuc** müstef‘ ilün **āsān geñez** müstef‘ ilün **düşvār güç** müstef‘ ilün **erkeç nihā** [Z. 26b] müstef‘ ilün [E. 49a] **z u kebş ü çoç** müstef‘ ilün **dişi vü er** müstef‘ ilün **kek māde ner** müstef‘ ilün

4 **Kār-ı nühüfte gizlü iş gāndur cimā‘ u būs öpüş**

Ḥoy kerde ya‘nī derlemiş ‘avrat zen ü şevherdür er

Kār-ı nühüfte kāf-ı ‘Arabîyye’nün fethasıyla Fârsî’dir. Türkî’de gizlü iş dimekdir. ‘Arabî’de fi‘l-i maḥfi gibi. Kār ile nühüfte kelimelerüñden mürekkebdür.⁶ Kār kāf-ı ‘Arabî’nün fethasıyla⁷ Fârsî’dir. Türkî’de iş ma‘nāsınadır.⁸ ‘Arabî’de fi‘l gibi. Nühüfte nün’uñ ve hā-ı hevvezüñ zammeleriyle ve fā-ı sākine ve tā-ı ḳaraşetüñ [H. 47a] fethasıyla ve hā-ı resmiyye⁹ ile Fârsî’dir.¹⁰ Nühüften’den şığa-i mef‘ üldür. Gizli ma‘nāsına ‘Arabî’de **maḥfi** gibi. Bi-ḥasebi’t-terkib gizlü iş demek olur.¹¹ Gān kāf-ı ‘Acem’üñ fethasıyla ve elif ve nün’uñ iskānlarıyla¹² Fârsî’dir. Türkî’de cimā‘ ma‘nāsınadır. ‘Arabî’de daḥı **cimā‘** dinür.¹³ Aşlı ‘Arabî’dir.¹⁴ Fetha-i nün’la **neyk** daḥı dinür.¹⁵ Būs bā-ı ‘Arabî’nün¹⁶ zammesiyle Fârsî’dir. Būsiden’den ism-i maşdardur. Türkî’de öpüş dirler ya‘nī öpmek dirler.¹⁷ Öpmenüñ ismidür.¹⁸ ‘Arabî’de zamme-i ḳāf’la ve bā-ı muvaḥḥadenüñ¹⁹ sükûnıyla ve lām-ı meftûḥa ile¹ **ḳuble**

1 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

2 ki hilâfı dışıdır : dışınüñ hilâfıdır E, Z

3 dirler : dinür H

4 ma‘nāsınadır : dinür E

5 erziz ḳalay: erziz ḳala Z

6 kāf-ı ... fi‘l-i maḥfi gibi : kār ile nühüfte kelimelerüñden mürekkebdür E, Z

7 kāf-ı ‘Arabî’nün fethasıyla : fetha ile H

8 iş ma‘nāsınadır : gizlü iş dimekdir H

9 tā-ı ḳaraşetüñ fethasıyla ve hā-ı resmiyye : -E, -Z

10 Fârsî’dir : -E, -Z

11 nühüftenden şığa-i ... demek olur : Türkî’de gizlü ve şaklu ma‘nāsınadır H

12 ve elif ve nün’uñ iskānlarıyla : -E, -Z

13 dinür : ma‘nāsınadır Z; dirler H

14 aşlı ‘Arabî’dir : -E, -Z

15 fetha-i nün’la neyk daḥı dinür : -H

16 ‘Arabî’nün : ‘Arab’uñ Z

17 öpüş dirler; ya‘nī öpmek dirler : Türkî’de öpüş dirler; ya‘nī - Z; Türkî’de öpüş ma‘nāsınadır H

18 öpmenüñ ismidür : -H

19 muvaḥḥadenüñ : ‘Arab’uñ E; ‘Arabî’nün Z

dirler. Hoy-kerde Fārsī'dür. Hoy hā-ı mu' cemenüñ zammesiyle² ve vāv-ı resmî ile [E. 49b] mey ü ney³ kıāfiyesinde isti' māl olunur. Türkî'de derlemiş dimekdür ya' nî⁴ insanuñ gövdesinde hamāmda yā ısıcağ günde kızduğda⁵ kaçre kaçre zāhir olan şudur⁶ hoy ile kerde kelimelerinden mürekkebdür ki⁷ hoy der ma' nāsınadır.⁸ 'Arabî'de fetḥateyn ile 'arağ ma' nāsınadır.⁹ Kerde kāf-ı 'Arabî'nüñ fetḥasıyla¹⁰ kerden'den¹¹ şığa-i mef' üldür. Bi-ḥasebi't-terkīb derlemiş ma' nāsınadır.¹² 'Avrat Türkî'dür ki erüñ muḳābilidür. Fārsī'de zā-ı menḳūtanuñ¹³ fetḥasıyla ve nūn-ı sākine ile zen dirler. 'Arabî'de zevce ma' nāsına taḥşış ile olınca ammā Türkî'de ' avrat ve Fārsī'de zen kelimeleri ' umūmadur. 'Arabî'de ta' mīm murād olınsa mer'etün dinür. Zevce dinmez bunda murād olan bu degüldür. Allāhu a' lem [zevcedür zīrā Fārsī'de zen Türkî'de qarı ma' nāsınadır. Bu ise āḫerüñ zevcesi daḫı murād olınsa qarı dirler. Ḥāşılı dişi kısmınuñ bıkır olmayanuñ cümlesine qarı dirler. Fārsī'de zen [H. 47b] daḫı böyledür. Gerek zevci olsun gerek zevci olmasun.]¹⁴ Şevher qarīnesiyle.¹⁵ Şevher şin-i mu' cemenüñ fetḥasıyla ve vāv'üñ sükūnyıla ba' zılar şin-i mazmūme ile naḳl eylemişlerdür¹⁶ Fārsī'dür. Türkî'de er dirler. 'Arabî'de zevc dinür ki¹⁷ hilāf-ı zevcedür. Beyitde olan zen lafzınuñ¹⁸ zevce ma' nāsına murād olduğına [Z. 27a] bunda şevher ile er lafzı qarīnedir. Ta' mīm murād olınsa merd dinür. 'Arabî'de recül dirler.¹⁹

1 ve lām-ı meftūḫa ile : -H

2 hā-ı mu' cemenüñ zammesiyle : zämme-i mechüle ile H

3 mey ü ney : ney ü mey Z; ü ney H

4 derlemiş dimekdür; ya' nî : der ma' nāsınadır ki H

5 hamāmda yā ısıcağ günde kızduğda : -E, -Z

6 şudur : derdir ki ısıcağdan ḫāşıl olur E, Z

7 ki : -E

8 hoy ile kerde kelimelerinden mürekkebdür ki hoy der ma' nāsınadır : -H

9 fetḥateyn ile 'arağ ma' nāsınadır : 'arağ dirler, fetḥateyn ile E, Z

10 fetḥasıyla : fetḥiyle E

11 kerden'den : kerden E, Z

12 bi-ḥasebi't-terkīb derlemiş ma' nāsınadır : hoy ile terkīb olunur, derlemiş ma' nāsına gelür H

13 menḳūtanuñ : 'Arab'üñ E; 'Arabiyye'nüñ H

14 italik yazılan kısım : -E, -Z

15 şevher qarīnesiyle : -H

16 mazmūme ile naḳl eylemişlerdür : mazmūmede naḳl eylemişler : E, Z

17 ki : -E

18 beyitde olan zen lafzınuñ : bālāda zen lafzı E, Z

19 dirler : dinür Z ; "ta' mīm... dirler." cümlesi -H

[E. 50a] Taḳṭī' -i Beyt

kār-ı nühüf müstef' ilün te gizlü iş müstef' ilün gāndur cimā müstef' ilün ' u būs öpüş müstef' ilün ḥoy kerde ya' müstef' ilün nī derlemiş müstef' ilün ' avrat zen ü müstef' ilün şevherdür er müstef' ilün

5 Ḥum küp dürür destī sebū ān sū öte ĩn sū berü

Öñ ard aşığa yukaru piş ü pes ü zır ü zeber

Ḥum ḥā-ı mu' cemenüñ zammesiyle ve mīm-i sākine ile Fārsī'dür. Türkī'de küp ma' nāsınadır¹ ki içine bal ve yağ ve bekmez qorlar.² ' Arabī'de dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla³ ve sükün-ı nün'la **den** dirler.⁴ Desti Türkī'dür ki⁵ içine şu qorlar.⁶ Fārsī'de sīn-i mühmelenüñ fetḥasıyla ve bā-ı ' Arabī'nün⁷ zammesiyle ve vāv-ı sākine⁸ ile sebū dirler. ' Arabī'de cīm ve rā-ı mühmele ve müşeddedenüñ fetḥalarıyla⁹ **cerre** dirler¹⁰ ve zamme-i kâf'la **qulle** daḥı dirler.¹¹ Ān sū Fārsī'dür. Türkī'de öte dinür.¹² Ya' nī ol tarafa ve¹³ ol cānibe demek olur.¹⁴ Ān ile sū'dan mürekkebdür. Ān elif-i memdüde ile [H. 48a] esmā-ı işārätandür¹⁵ ba'ide. Türkī'de [E. 50b] ol dimekdür. ' Arabī'de¹⁶ **huve** ma' nāsına.¹⁷ Sū zamme-i sīn-i mühmele ile ve vāv-ı aşıyye ile¹⁸ Fārsī'dür. Türkī'de taraf ma' nāsınadır.¹⁹ ' Arabī'de **cānib** dinür.²⁰ ĩn sū daḥı Fārsī'dür. ' Ayni ile bunuñ ' aksidür. Türkī'de berü dirler²¹ ya' nī bu tarafa demek olur. ĩn elif-i meksüre ile esmā-ı işāretndür²² qarībe. Türkī'de bu dimekdür.

1 ma' nāsınadır : dirler H

2 bal ve yağ ve bekmez qorlar : bal ve yağ ve pekmez qoyarlar E; yağ, bal ve bekmez qorlar H

3 fetḥasıyla : fetḥıyle Z

4 dirler : ma' nāsınadır H

5 ki : -E, -H

6 içine şu qorlar : -H

7 ' Arabī'nün : ' Arab'uñ E

8 vāv-ı sākine : vāv-ı melfūza H

9 rā-ı mühmele ve müşeddedenüñ fetḥalarıyla : müşedded-i rā-ı mühmelenüñ fetḥasıyla E, Z

10 dirler : dir E; dinür H

11 ve zamme-i kâf'la qulle daḥı dirler : -H

12 dinür : dirler H

13 ol tarafa ve : -H

14 demek olur : dimekdür Z, H

15 esmā-ı işārätandür : ism-i işāretndür E, Z

16 ' Arabī'de : -E

17 ma' nāsına : gibi H

18 ve vāv-ı aşıyye ile : -E, -Z

19 Türkī'de taraf ma' nāsınadır : taraf ma' nāsınadır Z; taraf ma' nāsına E

20 dinür : dirler Z

21 berü dirler : -H

22 esmā-ı işāretndür : ism-i işāretndür E, Z

‘Arabî’de **hāzā** ma‘nāsına.¹ Sū zämme-i sîn-i mühmele ile² sâbık gibidir. Öñ Türkî’dür ki arduñ naķîzîdür. Fârsî’de bā-ı mu‘cemenüñ kesresiyle ve yā-ı huṭṭinüñ ve şîn-i mu‘cemenüñ³ iskânlarıyla pîş dirler. ‘Arabî’de elif-i meftûha ile⁴ ve mîm-i evvelüñ fetḥasıyla **emām** dirler⁵ ve zämme-i ķāf’la ve dāl-ı mühmele-i meftûha ile **ḳuddām** daḫı dinür ki⁶ cihāt-ı sitte ḳabîlindendür. Emām gibi⁷ ard Türkî’dür ki öñ lafzınıñ⁸ ḫilâfidür. Fârsî’de bā-ı ‘Acem’üñ fetḥasıyla ve sükün-ı sîn-i mühmele ile⁹ pes dirler. ‘Arabî’de ḫā-ı mu‘cemenüñ fetḥasıyla ve lām ile fā’nuñ iskânlarıyla **ḫalf** dinür.¹⁰ Bu daḫı cihāt-ı sitte eḫavâtındandır. Ḳuddāmuñ zıddıdır. [Z. 27b] Ard dimek olur. Aşağa Türkî’dür ki¹¹ yuķarunuñ ḫilâfidür.¹² Fârsî’de zā-ı menķūṭanuñ [E. 51a] kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı taḫṭiyyenüñ ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla¹³ zîr dirler.¹⁴ ‘Arabî’de **taḫṭ** ma‘nāsınadır. Eḫavāt-ı cihāt-ı sittedendür.¹⁵ [H. 48b] Yuķaru Türkî’dür ki aşaganuñ ḫilâfidür.¹⁶ Fârsî’de zā-ı hevvezüñ¹⁷ ve bā-ı muvaḫḫadenüñ fetḫalarıyla ve rā-ı ğayr-i menķūṭanuñ sükünüyla¹⁸ zeber dinür. ‘Arabî’de fā’nuñ fetḥasıyla ve vāv ile ķāf’uñ¹⁹ sükünüyla **fevķ** ma‘nāsına cihāt-ı sitte ḳabîlindendür.²⁰

Taḫṭî‘-i Beyt

ḫum kūp dūrür müstef’ ilün **destî sebū** müstef’ ilün **ān sū öte** müstef’ ilün **în sū berü**
müstef’ ilün **ön ard aṣa** müstef’ ilün **ġa yuķaru** müstef’ ilün **pîş ü pes ü** müstef’ ilün **zîr**
ü zeber müstef’ ilün

6 Borcuñ öde vāmet güzār arķam ḳaşı püştem bu-ḫār

1 ma‘nāsına : gibi H

2 zämme-i sîn-i mühmele ile : sîn-i mühmelenüñ zammesiyle H

3 ... mu‘cemenüñ : ‘Acem’üñ kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı taḫṭiyyenüñ ve şîn-i menķūṭanuñ H

4 elif-i meftûha ile : -E; ile -H

5 mîm-i evvelüñ fetḥasıyla emām dirler : emām ma‘nāsına E, Z

6 zämme-i ķāf’la ve dāl-ı... daḫı dinür ki: ķāf’uñ zammesiyle ḳuddām daḫı dirler E, Z

7 emām gibi : -H

8 lafzınıñ : anuñ E, Z

9 sükün-ı sîn-i mühmele ile : sîn-i mühmelenüñ sükünüyla H

10 dinür : ma‘nāsınadır H

11 ki : -E

12 ḫilâfidür : muḳâbilidür H

13 ve yā-ı müşennāt-ı taḫṭiyyenüñ ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla : -E, -Z

14 dirler : dinür H

15 eḫavāt-ı cihāt-ı sittedendür : -H

16 ki aşaganuñ ḫilâfidür : aşaganuñ muḳâbilidür E, Z

17 hevvezüñ : ‘Arabiyye’nüñ H

18 ve rā-ı ğayr-i menķūṭanuñ sükünüyla : -E, -Z

19 vāv ile ķāf’uñ : vāv’uñ E, Z

20 ma‘nāsına cihāt-ı sitte ḳabîlindendür : ma‘nāsınadır H

Bunda getir incā bi-yār anda ilet ān cā bü-ber

Borcuñ öde Türkî'dür. Fârsî'de vāmet güzār dirler. 'Arabî'de **eddi deyneke** gibi.¹ Vām lafzı² Fârsî'dür borç ma' nāsınadır. 'Arabî'de fetḥa-i³ dāl-ı mühmele ile⁴ **deyn** dirler. Vāmet lafzınıñ āhirinde muttasıl olan tā⁵ 'alāmet-i ḥiṭābdur. 'Arabî'de kāf-ı meftūḥa gibi. Güzār kāf-ı 'Acem'üñ zammesiyle ve zā-ı 'Arabî'nüñ fetḥasıyla ve elif'le rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve nūn-ı sākine ile⁶ güzārîden'den emrdür. Kāf-ı 'Acem'üñ zammesiyle ve zā-ı 'Arabî ile maşdardur.⁷ [E. 51b] Ödemek ma' nāsına.⁸ 'Arabî'de **eddi** ma' nāsınadır. Pes [H. 49a] mışrā' da olan vāmet güzār lafzı zāl-ı mu' ceme ile zabṭ idenler⁹ gālaṭ yazmışlardır.

Mışra'

*Kücā büved niger in ni' met güzārem**

Mışra' ında böyle olduğu gibi.¹⁰

Arqam qaşı Türkî'dür. Fârsî'de püştem bu-ḥār dirler. Püşt bā-ı 'Acem'üñ¹¹ zammesiyle ve şin-i mu' ceme ve tā-ı ṭavīlenüñ iskānlarıyla¹² arqa ma' nāsınadır. 'Arabî'de fetḥa-i zā-ı mu' ceme ile¹³ **zahr** ma' nāsınadır.¹⁴ Püşt lafzınıñ āhirinde¹⁵ muttasıl yazılan mīm-i sākine zamīr-i mütekellim-i vaḥdedür.¹⁶ Bu-ḥār zamme-i bā-ı te'kīd ve ḥā-ı mu' cemenüñ fetḥasıyla emrdür.¹⁷ Türkî'de¹⁸ qaşı dimekdür. 'Arabî'de **ḥakke** ma' nāsınadır.¹⁹ Bunda getir Türkî'dür. Fârsî'de incā bi-yār dirler. İn lafzınıñ

1 gibi : ma' nāsınadır H

2 lafzı : -H

3 fetḥa-i : -E

4 fetḥa-i dāl-ı mühmele ile : fetḥa-i vāhide ile H

5 vāmet lafzınıñ āhirinde muttasıl olan tā : āhirinde tā Z; tā āhirinde E

6 ve zā-ı 'Arabî'nüñ fetḥasıyla ve ... nūn-ı sākine ile : -E, -Z

7 kāf-ı 'Acem'üñ zammesiyle ve zā-ı 'Arabîyle maşdardur : -H

8 ödemek ma' nāsına : Türkî'de öde dimekdür H

9 lafzı zāl-ı mu' ceme ile zabṭ idenler : bundan müştakdur, zāl-ı mu' ceme ile yazanlar

* Bak, cömetliğin nasıl olduğunu gör.

10 bu mısra : -E, -Z

11 'Acem'üñ : 'Acemiyye'nüñ Z; mu' cemenüñ H

12 ve şin-i mu' ceme ve tā-ı ṭavīlenüñ iskānlarıyla : -H

13 mu' ceme ile : menkūṭa H

14 ma' nāsınadır : dirler Z; dinür H

15 āhirinde : āhirine E

16 zamīr-i mütekellim-i vaḥdedür : zamīr-i mütekelimdür H

17 zamme-i bā-ı te'kīd ve ḥā-ı mu' cemenüñ fetḥasıyla emrdür : -H

18 Türkî'de : -E, -Z

19 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z

tafşılı kıt‘a-i mezkûrede beyt-i hâmisde geçmiştir. Cā lafzı yer ma‘nâsınadır. Aşlı yā ile¹ cāy’dur. ‘Arabî’de **mekân maqām maḥal**² ma‘nâsınadır.³ Bi-yār Fârsî’dür. Türkî’de getir dimekdür. ‘Arabî’de **hât** ma‘nâsına.⁴ Anda ilet [Z. 28a] terkîbi⁵ Türkî’dür. Fârsî’de ān cā bü-ber dirler. Ān lafzınıñ⁶ daḥı tafşılı beyt-i mezkûrda⁷ zikri sebkat eylemiştir.⁸ Cā lafzı bunda daḥı sâbık [E. 52a] gibidür. Bi-ḥasebi’t-terkîb ol yirde dimekdür.⁹ ‘Arabî’de teb‘îd için olan **şemme** ve **hünâke** ma‘nâsınadır. Bü-ber bā-ı evvel te’kîd içündür. Ma‘lûm ola ki ḥarf-i bā fi‘lde müstaḥbelden ḡayrîsine ulaşacak te’kîd için olur ve eger bā’nuñ ma-ba‘dî ḥurûf-ı şefeden olursa ol vaḳt be-her ḥâl maẓmûm [H. 49b] olur. Bunda olduḡı gibi¹⁰ ve bā-ı şānî ki nefis-i kelimedendür meftûhadur ve rā-ı mühmele-i sâkinedür.¹¹ Türkî’de ilet dimekdür. Borden’den emirdür.

Takṭî‘-i Beyt

borcuñ öde müstef‘ ilün **vâmet güzâr** müstef‘ ilün **arḳam ḳaşı** müstef‘ ilün **püştem bu-ḥâr** müstef‘ ilün **bunda getir** müstef‘ ilün **în cā bi-yār** müstef‘ ilün **anda ilet** müstef‘ ilün **ān cā büber** müstef‘ ilün

7 **Oturma bilmezlerle ḳaç kendüñi ḳurtar iy oḡul**

Me’ñşin be-nā-dānān giriz ḥod-rā rehā kon iy püser

Bu beytün mıṣrā‘-ı evveli mıṣrā‘-ı şānîsine leff ü neşr-i müretteb tariḳiyle terceme vâḳi‘ olmuşdur.¹² Meşelâ mıṣra‘-ı evvelde olan oturma kelimesi¹³ Türkî’dür. Fârsî’de mıṣrā‘-ı şānîde vâḳi‘ olan me’ñşin tefsîridür.¹⁴ Mîm-i [E. 52b] meftûhadan şoñra nûn-ı sâkine ile oḳınur. Aşlı nûn-ı meksûre iledür. Ammâ bunda¹⁵ zarûret-i vezn için

1 yā ile : -E

2 mekân, maqām, maḥal : mekân ve maqām ve maḥal Z; mekân ve maqām H

3 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E

4 Bi-yār Fârsî’dür. Türkî’de getir dimekdür. ‘Arabî’de hâtma‘nâsına : -H

5 terkîbi : -H

6 lafzınıñ : kelimesinüñ E, Z

7 mezkûrda : mezkûrede Z; mezbûrda H

8 zikri sebkat eylemiştir : geçmiştir Z; zikri sebkat itmiştir H

9 ol yirde dimekdür : olunup incâ dinür H

10 olduḡı gibi : daḥı böyledür H

11 sâkinedür : sâkine ile H

12 leff ü neşr-i müretteb tariḳiyle terceme vâḳi‘ olmuşdur : ‘ale’t-tertib terceme vâḳi‘ dür E, Z

13 mıṣra‘-ı evvelde olan oturma kelimesi : oturma lafzı E, Z

14 mıṣrā‘-ı şānîde vâḳi‘ olan meñşin tefsîridür : meñşin dirler E, Z

15 bunda : -H

nūn'ūñ hareketi ḥazf olup sākīn okınur.¹ Evvelinde vāqī² olan mīm-i meftūḥa nehy³ içündür. Fārsī'de mīm-i meftūḥa emr-i ḥāzıra duḥūl eylese nehy-i ḥāzır olur. Bunda daḥı böyledür.⁴ Arabī'de **lā-taḳ'ad** ma' nāsınadır.⁵ Bilmezlerle 'ibāreti Türkī'dür. Fārsī'de be-nā-dānān dirler. 'Arabī'de **cūhelā** ma' nāsınadır. Be-nā-dānān kelimesinūñ⁶ evvelinde olan bā ma' iyyet ma' nāsın ifāde ider.⁷ 'Arabī'de **ma'a** olduḡı gibi ki **ma'a'l-cāhilīn** dimekdür.⁸ Nā-dān bilmeze dirler cāhil [H. 50a] ma' nāsına.⁹ Āḥirinde olan elif ile nūn¹⁰ edāt-ı cem' dūr ki ḳā' ide-i Fūrs üzere zevi'l-'uḳūlda elif ve nūn'la cem' iderler.¹¹ Bilmezler dimekdür.¹² Girīz kāf-ı 'Acem'ūñ¹³ ve rā-ı mühmelenūñ kesreleriyle¹⁴ ve yā-ı ḥuṭṭīnūñ¹⁵ ve zā-ı 'Arabiyye'nūñ iskānlarıyla Fārsī'dür. Gurīḥten'den emrdür. Türkī'de ḳaç dimekdür. Meṣelā ḳaçmaḡa emr eylemekdür. 'Arabī'de **ferī** ma' nāsınadır fā'nuñ fetḥasıyla ve müşeddedde-i rā-ı ḡayr-i menḳūṭa ile.¹⁶ Kendūñi 'ibāreti¹⁷ Türkī'dür. Fārsī'de ḥod-rā dirler.¹⁸ Ḥod¹⁹ ḥā-ı mu' cemenūñ zammesıyla [Z. 28b] ve vāv-ı resmiyle ve dāl-ı mühmelenūñ sūkūnıyla kendü dimekdür.²⁰ Rā kelimesi edāt-ı taḥṣīşdür.²¹ Kendūñi [E. 53a] demek olur. Ḳurtar Türkī'dür. Fārsī'de rā-ı mühmelenūñ ve hā-ı hevvezūñ fetḥalarıyla ve medle rehā kon dirler.²² Kon kāf-ı 'Arabī'nūñ zammesıyla ve nūn-ı sākīne ile bi-hasebi't-terkīb ḳurtar demek olur.²³ 'Arabī'de **aḥlaṣ** ma' nāsınadır. İy

1 okınur : ḳılınmışdır H

2 vāqī' : -H

3 nehy : nāfiye H

4 Fārsī'de mīm-i meftūḥa emr-i ḥāzıra duḥūl eylese nehy-i ḥāzır olur. Bunda daḥı böyledür : -H

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, Z

6 be-nā-dānān kelimesinūñ : be-nā-dānuñ E, Z

7 ma' nāsın ifāde ider : ma' nāsınadır H

8 ma'a olduḡı gibi ki ma'a'l-cāhilīn dimekdür : ma'a gibi E, Z

9 cāhil ma' nāsına : -E, -Z

10 elif ile nūn : nūn ile elif H

11 ki ḳā' ide-i Fūrs üzere zevi'l-'uḳūlda elif ve nūn'la cem' iderler : -E, -Z

12 bilmezler dimekdür : -H

13 kāf-ı 'Acem'ūñ : kāf-ı mu' cemenūñ kesresiyle H

14 kesreleriyle : kesresiyle E

15 yā-ı ḥuṭṭīnūñ : yā-ı müşennāt-ı taḥṭiyyenūñ H

16 fā'nuñ fetḥasıyla ve müşeddedde-i rā-ı ḡayr-i menḳūṭa ile : -E, -Z

17 'ibāreti : -H

18 dirler: -Z

19 ḥod: -E

20 kendü dimekdür : kendi ma' nāsınadır H

21 kelimesi edāt-ı taḥṣīşdür : taḥṣīş ma' nāsınadır E, Z

22 rā... dirler : rehā kon dirler rā-ı ḡayr-i menḳūṭanuñ ve hā-ı hevvezūñ fetḥalarıyla ve elif-i memdude ile : H

23 kon kāf-ı 'Arabī'nūñ zammesıyla ve nūn-ı sākīne ile bi-hasebi't-terkīb ḳurtar demek olur : -E, -Z

oğul Türki'dür. İy harf-i nidādür oğul veled ma' nāsınadır.¹ Fārsī'de iy püser dirler. Bunda dağı iy sâbık gibi harf-i nidādür. Püser bā-ı 'Acemī'nüñ zammesiyle ve sîn-i mühmele ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ iskānlarıyla oğul ma' nāsınadır.² 'Arabī'de yā veled dirler.³ Türki'de ve Fārsī'de lafz-ı⁴ müşterekdür.⁵

Takṭī'-i Beyt

oturma bil müstef' ilün mezlerle kaç müstef' ilün kendüñi kur müstef' ilün tar iy oğul müstef' ilün me'nşin be-nā- müstef' ilün dānān giriz müstef' ilün [H. 50b] hod-rā rehā müstef' ilün kon iy püser müstef' ilün

7

El-ķıṭ' atu's-sābi' atü⁶ der baħr-i hezec-i müseddes-i aħreb u maķbüz u maħzūf

Gülsün diriseñ yüzüñ ferecden

'İlm okı ħalāş bul ħaracdan

Mef' ulü mefā' ilün fe' ulün

Giç aħreb ü kabz ile hezecden

Bu ķıṭ' a⁷ baħr-i hezecedendür ki aşlı her mışrā' da dörder kerre mefā' ilün gelür. Bu ķıṭ' ada bir cüz' ħazf olunup meczü kalmışdur.⁸

Ta'rif

Cüz' oldur ki eczā-ı mışrā' dan⁹ bir cüz'i [E. 53b] ħazf olunup müseddesü'l-eczā ħalup ya' nī her beytde altışar cüz' ħalup meczü dirler.¹⁰ Hezec hā-ı hevvezüñ ve zā-ı

1 iy harf-i nidādür, oğul veled ma' nāsınadır : iy harf-i nidādür E, Z

2 bunda dağı iy sâbık gibi harf-i nidādür. Püser... oğul ma' nāsınadır : -E, -Z

3 yā veled dirler : yā veled ma' nāsınadır Z; veled gibi H

4 lafz-ı : -Z

5 Türki'de ve Fārsī'de lafz-ı müşterekdür : -H

6 el-ķıṭ' atu's-sābi' atü : ķıṭ' a-i sâbi' E, Z

7 ķıṭ' a : rubā' i H

8 bu ķıṭ' ada bir cüz' ħazf olunup meczü kalmışdur : -H

9 oldur ki eczā-ı mışrā' dan : her mışrā' da H

10 ħalup ya' nī her beytde altışar cüz' ħalup meczü dirler : ħalup meczü dinilmişdür H

menkūṭanuñ¹ fethalarıyla ve cīm-i ‘Arabiyye’nüñ sükūnyla luğatda terennüm ile hoş gelen āvāza dirler.

Sebeb-i Tesmiye²

Bu bahre hezec didüklerinüñ sebebi³ ‘Arablar bunuñla terennüm itdükleri içündür. Bunuñ⁴ cemī‘ eczāsına ‘ilel dāhıl olup uşūlundan çıkarup tağyir ve tebdil eylemişdür.⁵ Meşelā cüz’-i evveline ḥarb ‘illeti dāhıl olup mīm ile nūn sākıt olup⁶ lām’uñ zammesiyle mef’ülü qalmışdur ve⁷ buña aḥreb dinilmişdür. Ve cüz’-i sānisine daḥı kezālik⁸ kabz ‘illeti dāhıl olup yā’nuñ suḳūtyla⁹ mefā’ ilün qalmışdur.

Ta’rif

Qabz luğatda tutmağa dirler ve iştilāḥda beşinci ḥarf-i sākini ḥazf itmege dirler. Meşelā mefā’ ilün cüz’inden beşinci ḥarf-i sākini olan¹⁰ yā ḥazf olunur¹¹ [H. 51a] mefā’ ilün qalup maḳbūz dinilmişdür ve üçünci cüz’ine¹² ḥazf ‘illeti¹³ dāhıl olup fe’ülün olmuşdur.

[Z. 29a] Ta’rif

Ḥazf luğatda atmağa dirler iştilāḥda oldur ki āhiri [E. 54a] sebeb-i ḥafif olan cüz’üñ āhirinden sebeb-i ḥafifi ḥazf itmege dirler. Mefā’ ilün’dan “lün” gibi ki sebeb-i ḥafifdür.¹⁴ Isḳāṭ olunup mefā’i qalup ve anuñ yirine fe’ülün getirürler ve fā’ ilātün’dan “tün” isḳāṭ olunup fā’ ilā qalup anuñ yirine fā’ ilün getirürler ve fe’ülün’dan “lün” isḳāṭ olunup “fe’ü” qalup ve anuñ¹⁵ yirine fe’lün¹⁶ getirürler ve

1 menkūṭanuñ : ‘Arabiyye’nüñ H

2 sebeb-i tesmiye : -H

3 bahre hezec didüklerinüñ sebebi : ve bu bahruñ hezec dinülmesi H

4 bunuñ : -H

5 dāhıl olup uşūlundan çıkarup tağyir ve tebdil eylemişdür : daḥil olmuşdur E, Z

6 mīm ile nūn sākıt olup : -H

7 ve : -E, -Z

8 daḥı kezālik : -E, -Z

9 olup yā’nuñ suḳūtyla : olmağla yā sākıt olup H

10 olan : -E

11 yā ḥazf olunur : ḥazf olunup E, Z

12 ve üçünci cüz’ine : üçünci cüz’ine Z; üçünci E

13 ‘illeti : -H

14 sebeb-i ḥafifdür : taḥfifdür H

15 ve anuñ : anuñ E, H

16 fe’ülün : fe’ül Z

bunların her birine maḥzūf dirler. Pes bu baḥruñ¹ cüz'-i evveli aḥreb cüz'-i şānisi maḥbūz ve cüz'-i şālişi maḥzūf vāki' olmuşdur. Ḥarbuñ ta' rīfi kıt'a-i ḥāmisdeki baḥr-i muzāri' -i aḥreb ve mekfūf ve maḥşūrda sebkat eylemişdir.

1 Çeşme bınar oldu kûze bardak

İsteme me-cūy u cūy ırmağ

Çeşme cīm-i 'Acem'ün² fethasıyla Fārsi'dür. Türki'de bınar dirler. 'Arabî'de 'ayn gibi. Kûze kāf-ı 'Arabî'nün zammesıyla Fārsi'dür. Türki'de bardak dirler. Toprakdan bir zarfdur. İçinden şu içerler. 'Arabî'de daḥi **kūz** dirler. Farḳı budur ki Fārsi'de³ [E. 54b] aḥirine bir [H. 51b] hā-ı resmî⁴ getirürler. 'Arabî'de hā'suz⁵ zā-ı menḳūtanuñ sükūniyla kūz dirler meşreb ma' nāsınadır. Ḳāf'uñ zammı ve lām-ı müşeddedenüñ fethasıyla daḥi ḳull dinür.⁶ İsteme Türki'dür. Ya' nī taleb itme dimekdür.⁷ Fārsi'de me-cūy dirler. 'Arabî'de **lā-taḥlūb** ma' nāsınadır. Me-cūy cūyiden'den nehy-i ḥāzırdur. Evvelinde olan mīm-i meftūḥa 'alāmet-i nehydür. 'Arabî'de⁸ **lā** ma' nāsına. Ma' lūm ola ki mīm kelime evveline dāḥil olsa nehydür. Me-dān me-şinās gibi. Me-cūy daḥi böyledür.⁹ Mışrā' da olan ikinci cūy lafzı¹⁰ cīm-i 'Arabî'nün zammesıyla Fārsi'dür. Türki'de ırmağ ma' nāsınadır ya' nī şuyı olan ırmağa ve dereye.¹¹ 'Arabî'de **nehr** dinür.¹²

Taḳṭi' -i Beyt

çeşme bı mef' ulü ñar oldu kû mefā' ilün ze bardak fe' ulün isteme mef' ulü me-cūy ü cū mefā' ilün y ırmağ fe' ulün

2 Endāḥten ü fūrū fikenden

Atmağ daḥi aşığa bırakmağ

1 pes bu baḥruñ : bunların E

2 'Acem'ün : mu' cemenün H

3 Fārsi'de : -E

4 bir hā-ı resmî : hā-ı 'alāmet H

5 hā'suz : hā'suzdur E, Z

6 zā-ı menḳūtanuñ sükūniyla kūz dirler, meşreb... ḳull dinür : -E, -Z

7 dimekdür : demek olur H

8 'Arabî'de : -E

9 ma' lūm ola ki mīm kelime evveline dāḥil olsa nehydür... me-cūy daḥi böyledür : -E, -Z

10 mışrā' da olan ikinci cūy lafzı : cūy-ı şānī H

11 ya' nī şuyı olan ırmağa ve dereye : -E, -Z

12 dinür : ma' nāsınadır H

Endāhten Fārsī'dür. Türkî'de atmak ma' nāsınadır.¹ Meşelā ok atmak ve emşālî nesnelere atmak gibi maşdardur.² 'Arabî'de rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve mīm-i sākine ile³ **remy** ma' nāsınadır. Fūrū fā'nuñ [Z. 29b] ve rā-ı mühmelenüñ⁴ zammeleriyle Türkî'de aşağı dirlere alçaq ma' nāsına dağı gelir.⁵ 'Arabî'de [H. 52a] kesre-i sīn'le **sifl** gibi.⁶ Fikenden [E. 55a] fā'nuñ kesresiyle ve kāf-ı 'Arabî'nüñ fethasıyla⁷ Fārsī'dür. Türkî'de bırakmak ma' nāsınadır.⁸ 'Arabî'de **tarh** ve ilkā ve hāzıf ve ışkāt gibi bi-hasebi't-terkīb Türkî'si aşağı bırakmak demek olur.⁹

Takṭī'-i Beyt

endāh mef' ulü **ten ü fūrū** mefā' ilün **fikenden** fe' ulün **atmak da** mef' ulü **hı** aşağı
mefā' ilün **bırakmak** fe' ulün

3 **Zerd** oldu şaru kebūd durur gök

Ḳara siyeh ü sipiddür aḳ

Zerd zā-ı 'Arabî'nüñ¹⁰ fethasıyla ve rā ve dāl-ı mühmeleteynüñ¹¹ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkî'de şaru dinür elvāndandır.¹² 'Arabî'de **aşfer** ma' nāsınadır. Kebūd kāf-ı 'Arabî'nüñ¹³ fethasıyla ve bā-ı muvaḥḥadenüñ zammesiyle Fārsī'dür. Türkî'de gök dinür. Bu dağı elvāndandır ya' nī¹⁴ gök renge dirlere. 'Arabî'de **ezrak** ma' nāsınadır.¹⁵ Ḳara Türkî'dür. Fārsī'de sīn-i mühmelenüñ kesresiyle¹⁶ [E. 55b] ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ fethasıyla ve hā-ı melfūza ile siyeh dirlere.¹⁷ Elif ile siyāh dağı dinür. 'Arabî'de **esved** ma' nāsınadır.¹⁸ Sepid sīn-i mühmelenüñ kesresiyle

1 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

2 maşdardur : -H

3ve mīm-i sākine ile : -E, -Z

4 rā-ı mühmelenüñ : rā'nuñ H

5 Türkî'de aşağı dirlere, alçaq ma' nāsına dağı gelir : aşağı demekdür E, Z

6 'Arabî'de kesre-i sīn'le sifl gibi : -E, -Z

7 'Arabî'nüñ fethasıyla : 'Arab'üñ fethasıyla E; 'Arabıyye'nüñ zammesiyle H

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; demekdür H

9 bi-hasebi't-terkīb Türkî'si aşağı bırakmak demek olur : -H

10 'Arabî'nüñ : 'Arab'üñ E; menḳūṭanuñ H

11 mühmeleteynüñ : mühmeleteyn H

12 şaru dinür elvāndandır : şarı dinür elvāndandır Z; şarı dinür H

13 'Arabî'nüñ : 'Arab'üñ E

14 elvāndandır, ya' nī : bu dağı elvāndan olan E, Z

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

16 sīn-i mühmelenüñ kesresiyle : sīn-i mühmele ile H

17 dirlere : dir Z

18 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

bā'nuñ kesresi¹ ve yā-ı huṭṭinūñ sükūniyla ve dāl-ı mühmele ile² Fārsi'dür. Türki'de aç dirler. Beyāz daḥı dirler.³ Arabi'de **ebyāz** ma' nāsına.⁴ [H. 52b] Sipid lafzı bā'dan bedel fā' ile sifid oḡımaḡ cā'izdür.⁵

Taḡṭi'-i Beyt

zerd oldu mef' ulü şaru kebūd mefā' ilü durur gök fe' ulün ḡara si mef' ulü yeh ü sipi
mefā' ilün ddür aḡ fe' ulün

4 Hem sürḡ kızıl yeşil dūrür sebz

Nil oldu çivid küjine ṭoḡmaḡ

Surḡ sīn-i mühmelenūñ zammesiyle ve rā-ı mühmele ve ḡā-ı mu'cemenūñ iskānlarıyla⁶ Fārsi'dür. Türki'de kızıl dirler ve kırmızı daḥı dirler. Arabi'de **aḡmer** ma' nāsınadır.⁷ Yeşil Türki'dür. [Z. 30a] Fārsi'de sīn-i mühmelenūñ fetḡasıyla ve bā-ı muvaḡḡadenūñ [E. 56a] ve zā-ı Arabi'nūñ⁸ iskānlarıyla⁹ sebz dinür. Arabi'de **ḡazrā** ma' nāsınadır ḡā-ı mu'cemenūñ fetḡasıyla **aḡzar** daḥı dirler.¹⁰ Ārıza ve ma' rūza itlāḡ olunur. Nil nūn'uñ kesresiyle Fārsi'dür. Türki'de çivid dirler. Bir göktaşı gibi nesnedür ki anuñla laciverd ve kök boya yaparlar. Küjine kāf-ı Arabi'nūñ¹¹ zammesiyle Fārsi'dür. Türki'de ṭoḡmaḡ ma' nāsınadır.¹² Meşelā kārız ṭoḡmaḡına¹³ dirler. Bu luḡat birkaç vech üzere rivāyet olunmuşdur: **Şiḡāḡ-ı Fūrsi'** de¹⁴ zā-ı Acemī ile küjine dimişlerdür.¹⁵ **Ḥalimī** luḡatında daḥı bu böyle dimişdür.¹⁶ Ammā **Ni' metu'llāh** zāl-ı mu'ceme ile ve zā-ı Arabiyye ile daḥı¹⁷ iki vech üzere

1 bā'nuñ kesresi : ve bā-ı Pārsiyye'nūñ kesreleriyle Z; bā-ı Arabiye'den şoñra H

2 yā-ı... ile : yā-ı müşennāt-ı taḡṭiyyenūñ ve dāl-ı mühmelenūñ iskānlarıyla H

3 dirler : dinür H

4 ma' nāsına : ma' nāsınadır Z

5 sifid oḡımaḡ cā'izdür : daḥı sifid oḡırlar H

6 ve rā-ı mühmele ve ḡā-ı mu'cemenūñ iskānlarıyla : -H

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

8 Arabi'nūñ : Arabiyye'nūñ Z

9 be bā-ı muvaḡḡadenūñ ve zā-ı Arabi'nūñ iskānlarıyla : -H

10 ḡā-ı mu'cemenūñ fetḡasıyla aḡzar daḥı dirler : -H

11 Arabi'nūñ : Arab'uñ E; Acem'uñ H

12 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

13 ṭoḡmaḡına : ṭoḡmaḡına E

14 Fūrsi' : Fūrs Z

15 dimişlerdür : dimişdür Z, H

16 dimişdür : dir H

17 mu'ceme... daḥı : mu'ceme ile ve zā-ı Arabiyye ile E; Acemī ile ve zā-ı menḡūta ile H

şārihe muḥālefet eylemişlerdir.¹ Ba‘zılar daḥı² aşıl nüshada muşannif-i raḥmetu’llahi te‘ālā ‘aleyhi³ [H. 53a] ḥaṭṭıyla zā-ı ‘Acemī ile güjine gördük diyü taşriḥ ve taşḥih⁴ eylemişlerdir. Ve⁵ bu üç luğata tab‘an zā-ı ‘Acem’le şerḥ olındı. [‘Arabī’de ‘ayn-ı mühmelenüñ kesresiyle ve zā-ı mu‘cemenüñ sükūnıyla ve lām-ı meftūḥadan soñra mīm-i sākine ile ‘izlem dinür. Nıl daḥı ‘Arabī’de müsta‘meldür ammā nıl üç ma‘nāya gelür: Biri çivid didükleri boyadur ki bir aşl otuñ yaprağından olur ki berk ve muḥkem sākı ve ince budağları olur ve kiçirek yaprağları olur ve üzerinde kevik ğubār gibi nesne olur. Anuñ yaprağın alup ıssı şu ile yurlar üzerindeki keviklik gider yeşil kalur. Andan ol şuyı qorlar tā ṭurilup çividi altına gider soñra üstine gelen şuyı dökerler dibine çöken qurur. Çivid olup sâ’ir ma‘nālarınuñ maḥalli bu degüldür.]⁶

Takṭī‘-i Beyt

hem surḥ mef‘ülü kızıl yeşil mefā‘ilün dürür sebz fe‘ülün [E. 56b] nıl oldı mef‘ülü çivid küjī mefā‘ilün ne tokmak fe‘ülün

5 Laḥt oldı çomak katı durur saḥt

Hem iri dürüşt u nerm yumşak

Laḥt lām’uñ fethasıyla ve ḥā-ı mu‘ceme⁷ ve tā-ı qarāşetüñ [H. 53b] iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de çomak dirler. Başı yumru bir ağaçdur. ‘Arabī’de mīm’üñ kesresiyle micenn dirler ve mıkma‘a daḥı⁸ dinür. Katı Türkī ‘ibāretdür.⁹ Meselā pek olan şey’e dirler ki¹⁰ naḳīzi yumşakdur. Fārsī’de sīn-i mühmelenüñ fethasıyla ve ḥā-ı mu‘ceme¹¹ ve tā-ı qarāşetüñ¹² iskānlarıyla saḥt dirler.¹³ ‘Arabī’de şād-ı mühmelenüñ fethasıyla ve lām’uñ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ iskānlarıyla şalb dinür.¹⁴ Lām’uñ

1 şārihe muḥālefet eylemişdir : sâ’ire muḥālefet eylemişdir Z; şārihe muḥālif cā’iz görmüşdür H

2 ba‘zılar daḥı : ammā ba‘zılar H

3 te‘ālā ‘aleyhi : ‘aleyhi E; ‘aleyhüñ Z

4 ve taşḥih : -H

5 ve : -Z

6 italik yazılan kısım : -E, -Z

7 mu‘ceme : mu‘cemenüñ H

8 daḥı: -E

9 Türkī ‘ibāretdür : Türkī’dür E, H

10 pek olan şey’e dirler ki : pek ki H

11 mu‘ceme : mu‘cemenüñ H

12 qarāşetüñ : ṭavilenüñ H

13 dirler : dinür H

14 dinür : ma‘nāsınadur H

zammesiyle dağı bu ma' nāya gelür.¹ İri Türkî 'ibâretdür. Fârsî'de dāl'uñ ve rā-1 mühmeleteynüñ zammeleriyle ve şin-i mu' ceme² ve tā-1 karşıetüñ iskânlarıyla dürüş dirler ki iri ve taşlak olan nesneye ıtlāk olunur.³ 'Arabî'de ğalîz [Z. 30b] ve haşîn ma' nāsına gelür.⁴ Nerm [E. 57a] nün-1 meftūha ile ve rā-1 mühmele ve mīm'uñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de yumşak dinür. 'Arabî'de nün-1 meftūha ile nā'im ma' nāsınadır.⁵ Ve lām-1 meksüre ve yā-1 müşennāt-1 tahtıyyenüñ ve nün'uñ iskânlarıyla leyyin ma' nāsına gelür.⁶

Takṭî' -i Beyt

laht oldu mef' ülü çomak katı mefā' ilün durur saht fe' ülün hem iri mef' ülü dürüş ner mefā' ilün m yumşak fe' ülün

6 Kef aya vü nāhun oldu tırnağ⁷

Engüş tütürk ulu parmak

[H. 54a] Kef kâf-1 'Arabî'nüñ fethasıyla ve sükün-1 fā⁸ ile Fârsî'dür. Türkî'de aya dirler ya' nî el ayası ki elüñ iç tarafıdır.⁹ Avuç didükleri ma' nādur.¹⁰ 'Arabî'de rā-1 ğayr-i menkūtanuñ fethiyle rāhe dinür.¹¹ Kef aşında¹² 'Arabî'dür. Fârsî'de ve 'Arabî'de müşterek isti' māl olunur.¹³ Nāhun nün-1 meftūha ve elif ile ve hā-1 mu' cemenüñ zammesiyle¹⁴ Fârsî'dür. Türkî'de tırnağ dinür. Gerek elde olsun gerek ayakda olsun 'umüm üzeredir. Temyîz kâsd olınsa el ve ayak kaydıyla zıkr olunur. Ya' nî el tırnağı ve ayak tırnağı dirler.¹⁵ 'Arabî'de zā-1 mu' cemenüñ zammesiyle¹⁶ zıfr ma' nāsınadır.¹⁷ Engüş [E. 57b] elif-i meftūha ve nün-1 sâkine ve kâf-1

1 lām'uñ zammesiyle dağı bu ma' nāya gelür : -H

2 mu' ceme : mu' cemenüñ H

3 olunur : iderler H

4 'Arabî'de ğalîz ve haşîn ma' nāsına gelür : ğalîz gibi E, Z

5 nün-1 meftūha ile nā'im ma' nāsınadır : nā'im ma' nāsına E, Z

6 ve lām-1 meksüre ve yā-1 müşennāt-1 ... leyyin ma' nāsına gelür : -E, -Z

7 tırnağ : dırnağ Z

8 'Arabî'nüñ fethasıyla ve sükün-1 fā : kâf-1 'Arabıyye'nüñ fethi ve fā-1 sâkine H

9 ya' nî el ayası ki elüñ iç tarafıdır : meşelâ el ayası ki elüñ iç yüzüdür H

10 avuç didükleri ma' nādur : avuç ma' nāsına H

11 rā-1 ğayr-i menkūtanuñ fethiyle rāhe dinür : rāhe gibi E, Z

12 kef aşında : kef aşında Z; ve kef dağı H

13 Fârsî'de ve 'Arabî'de müşterek isti' māl olunur : lûgat-1 müşterekedendir E, Z

14 nün-1 meftūha ve elif ile ve hā-1 mu' cemenüñ zammesiyle : -H

15 gerek elde olsun ... tırnağı dirler : insānuñ elinüñ ve ayaklarının parmakları uçlarında olur. H

16 zā-1 mu' cemenüñ zammesiyle : zamme-i za-1 mu' ceme ile H

17 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

‘Acemî’nüñ zammesiyle ve şîn-i menķūta ve tā-ı karşıetüñ iskānlarıyla¹ Fārsî’dür. Türkî’de parmak dinür. Ta‘mîmen² cümle parmaklara ıtlāk olunur. ‘Arabî’de elif-i meksüre ile işba‘ dirler.³ Sütürk sîn-i mühmelenüñ⁴ ve tā-ı karşıetüñ zammeleriyle ve rā-ı mühmelenüñ⁵ ve kāf’uñ iskānlarıyla külünk vezninde Fārsî’dür. Türkî’de ulu dirler. Ya‘nî büyük dimekdür. ‘Arabî’de **kebîr** gibi. Engüşt ile terkîb olıcağ⁶ ulu parmak demek olur. Ya‘nî baş parmağ⁷ dirler. Bu ma‘nāya ‘Arabî’de kesreyle **ibhām** dirler.⁸ Ma‘lūm ola ki sütürk ile büzürk arasında fark budur ki büzürk ‘āmdür. Cüşşede ve mertebede ve yaşda büyük olana dağı dirler. Ammā sütürk hāşdur ancak cüşşede büyük olana maşşüşdur.⁹

Takṭī‘-i Beyt

kef aya mef’ülü vü nāhun ol mefā‘ilün dı ırnağ fe‘ülün engüşt mef’ülü sütürk u mefā‘ilü lu barmak fe‘ülün

7 Kālūc kiçisi vü muşt yumruğ [Z. 31a; H. 54b]

Keştî gemidür ‘Arabca zevrak

[E. 58a] Kālūc kāf’uñ fetḥasıyla ve lām-ı maẓmūmeden şoñra vāv’uñ ve cîm-i ‘Arabîye’nüñ iskānlarıyla¹⁰ Fārsî’dür. Kiçisi ‘ibāreti¹¹ Türkî’dür. Meşelā büyük parmak¹² kiçisi demek olur ki şerçe parmak dirler.¹³ Hāşıl-ı ma‘nā kiçi parmak demek olur ki¹⁴ ‘Arabî’de hā-ı mu‘cemenüñ kesresiyle ve nūn-ı sākine ve şād-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ sükūnyıla¹⁵ **hınşar** dinür. Muşt mîm-i maẓmūme ile ve şîn-i mu‘cemenüñve tā-ı karşıetüñ iskānlarıyla Fārsî’dür.

1 ve şîn-i menķūta ve tā-ı karşıetüñ iskānlarıyla : -E, -Z

2 ta‘mîmen : ‘umūm üzere H

3 elif-i meksüre ile işba‘ dirler : işba‘ gibi H

4 mühmelenüñ : mühmele Z

5 zammeleriyle ... mühmelenüñ : zammeleriyle ve rā-ı mühmele Z; zammesiyle rā-ı mühmele H

6 Türkî’de ulu dirler. Ya‘nî büyük dimekdür. ‘Arabî’de kebîr gibi. Engüşt ile terkîb olıcağ : -H

7 parmağ : parmak H

8 dirler : dinür H

9 ammā sütürk hāşdur; ancak cüşşede büyük olana maşşüşdur : -H

10 kāf’uñ fetḥasıyla ... ve cîm-i ‘Arabîye’nüñ iskānlarıyla : -E, -Z

11 ‘ibāreti : -H

12 büyük parmak : parmağın E, Z

13 parmak dirler : parmağdır H

14 hāşıl-ı ma‘nā kiçi parmak demek olur ki : hāşılı kiçi parmak dimekdür ki H

15 ve nūn-ı sākine ve şād-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ sükūnyıla : -E,-Z

Türki'de yumruğ dirler.¹ 'Arabî'de dağı **muşt** dinür. Cem' i **muşşât** gelir.² Keştî kâf-ı 'Arabîye'nün³ fethasıyla eşahdur dinilmişdür ve şîn-i mu' cemenün sükûniyle ve tâ-ı qarâsetün kesresiyle⁴ Fârsî'dür. Türki'de gemi dirler ki⁵ şu üzerinde yürür. 'Arabca **zevrağ** dinür. Zevrağ lafzı luğat-ı müşterekedendür.⁶ 'Arabî'de ve Fârsî'de⁷ müsta' meldür. Velâkin iki bile luğatda zevrağ küçük kayığa ıtlâğ olunur. Yoğsa zamme-i fâ ile **fülk** ve ve fetha-i sîn-i mühmele ile **sefine**⁸ dinür.

Takṭī' -i Beyt

kālūc mef' ulü **kiçisi muş** mefâ' ilün [H. 55a] t **yumruğ** fe' ulün **keştî ge** mef' ulü **midür**
'Arab mefâ' ilün **ca zevrağ** fe' ulün

8 Hem şîb ü firâz eniş yoğuşdur

Yüksek ğu bülend pest alçağ

[E. 58b] Şîb şîn-i mu' cemenün⁹ kesresiyle ve yâ-ı ğuṭṭînün¹⁰ ve bâ-ı muvağğadenün iskânlarıyla Fârsî'dür. Türki'de eniş dirler ki yoğuş anuñ muğâbilidür.¹¹ 'Arabî'de hâ-ı meftûħa ile **hecil** dirler.¹² Firâz fâ'nuñ kesresiyle ve râ-ı mühmelenün fethasıyla ve elif ve zâ-ı 'Arabîye'nün iskânlarıyla¹³ Fârsî'dür. Türki'de yoğuş dirler ki¹⁴ nağîzi enişdür. 'Arabî'de nün-ı meftûħa ile **necd** ma' nâsınadır.¹⁵ Yüksek Türki'dür. Fârsî'de bâ-ı 'Arabîye'nün¹⁶ zammesiyle ve lām'uñ fethasıyla ve nün'uñ ve dâl-ı mühmelenün iskânlarıyla bülend dinür.¹⁷ 'Arabî'de **şâmiğ** ve **refi'** ve 'ālā ma' nâsınadır.¹⁸ Pest bâ-ı 'Acem'ün fethasıyla ve sîn-i mühmelenün¹ ve tâ-ı

1 dirler : dinür H

2 cem' i muşşât gelir : -E, -Z

3 'Arabîye'nün : 'Arabî'nün Z

4 kâf-ı ... kesresiyle : eşahğ-ı rivâyet üzere kâf-ı 'Arabîye'nün fethasıyla E, Z

5 ki : -E, -Z

6 müşterekedendür : müşterekdür H

7 'Arabî'de ve Fârsî'de : Fârsî'de ve 'Arabî'de H

8 zamme-i fâ ile fülk ve fetha-i sîn-i mühmele ile sefine : fâ'nuñ zammesiyle fülk ve sefine E, Z

9 mu' cemenün : mühmelenün E

10 yâ-ı ğuṭṭînün : yâ-ı taḥtiyyât-ı müşennâtuñ H

11 dirler ki yoğuş anuñ muğâbilidür : yoğuş muğâbilidür H

12 hâ-ı meftûħa ile hecil dirler : fetha-i hâ-ı hevvez ile hecil dinür H

13 fâ'nuñ kesresiyle ve râ-ı mühmelenün ... iskânlarıyla : fâ-ı meksûre ile E, Z

14 ki : -E, -Z

15 'Arabî'de nün-ı meftûħa ile necd ma' nâsınadır : -E, -Z

16 'Arabîye'nün : 'Arab'uñ Z; muvağğadenün H

17 lām'uñ fethasıyla ve nün'uñ ... dinür : ve lām-ı meftûħa ile bülend dirler E, Z

18 şâmiğ.. ma' nâsınadır : şâmiğ ve refi' ve 'ālā ma' nâsına E; şâmiğ ma' nâsınadır, 'ālā dağı dinülür

H

ğaraşetüñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de alçağ dirler ki yüksek anuñ² ħilâfidur. 'Arabî'de **sâfil** ma' nâsına ve zamme-i sîn-i mühmele ile³ **süfl** dağı dirler ki 'uluvvuñ zıddıdır.⁴

Takṭı' -i Beyt

[H. 55b] **hem şib ü mef' ülü firāz eniş** mefā' ilün [Z. 31b] **yokuşdur** fe' ülün **yüksek ħü** mef' ülü **bülend pes** mefā' ilün **t alçağ** fe' ülün

9 Bi'rhîd ān-kes ki şüd hirāsān

Ḳurtuldı o kimse k'oldı ḳorḳağ

Bu beytün mışrā' -ı şānisi mışrā' -ı evveline [E. 59a] leff ü neşr-i müretteb ṭarīḳiyle⁵ terceme vāḳi' olmuşdur. Meşelā mışrā' -ı evvelüñ her bir kelimesine mışrā' -ı şānīnün her bir kelimesi 'ale't-tertib ma' nā ve terceme vāḳi' dūr.⁶ Ya' nī⁷ bi'rhîd kelimesi Fârsî'dür ki rehîden'den şîğa-i māzîdür. Türkî'de ḳurtuldı dimekdür. Bi'rhîd kelimesinde bā te'kîd içündür. Rehîd⁸ fetḫ-i rā-ı mühmele ile rehîd şîğa-i māzîdür ḳurtuldı dimekdür.⁹ 'Arabî'de fetḫa-i nün'la **neçā** ma' nâsınadır.¹⁰ Ān-kes Fârsî'dür. Türkî'de ol kimse dimekdür.¹¹ 'Arabî'de mîm-i meftūḫa ile **men** ma' nâsınadır ki edāt-ı mevşüldendür.¹² Ān-kes kelimesi ān ile kesden mürekkebdür. Ān lafzınıñ taşîli ḳıṭ' a-i sâdisde ān sū öte in sū berü¹³ mışrā' ında geçmişdür. Kes kâf-ı 'Arabî'nün¹⁴ fetḫasıyla ve sîn-i mühmelenün sükûnıyla kimse¹⁵ ma' nâsınadır. 'Arabî'de fetḫa ile **men**¹⁶ gibi. Ki lafzı ḫarf-i rābıṭadur ki¹⁷ Fârsî'de ve Türkî'de¹⁸ müsta' meldür. Nitekim bunda dağı böyle vāḳi' olmuşdur. Ya' nī Fârsî'de ān-kes ki

1 mühmelenün : mühmele H

2 yüksek anuñ : yüksekün H

3 sâfil ma' nâsına ve zamme-i sîn-i mühmele ile : sâfil, sîn-i mühmelenün zammesiyle süfl H

4 ki 'uluvvuñ zıddıdır : -E, -Z

5 leff ü neşr-i müretteb ṭarīḳiyle: 'ale't-tertib E, Z

6 meşelā mışrā' -ı evvelüñ her bir kelimesine mışrā' -ı... vāḳi' dūr : -E, -Z

7 ya' nī : -H

8 rehîd : -E

9 Bi'rhîd kelimesinde bā te'kîd içündür. Rehîd fetḫ-i rā-ı... ḳurtuldı dimekdür : -H

10 'Arabî'de fetḫa-i nün'la neçā ma' nâsınadır : -E, -Z

11 dimekdür : dirler H

12 ki edāt-ı mevşüldendür : edāt-ı mevşüldür E, Z

13 insū berü : -E, -Z

14 'Arabî'nün : 'Arab'uñ E

15 ve sîn-i mühmelenün sükûnıyla kimse : kimesne H

16 fetḫa ile men : men meftūḫa E, Z

17 rābıṭadur ki : rābıṭdūr ki Z; rabıṭadur H

18 Fârsî'de ve Türkî'de : Türkî'de ve Fârsî'de Z, H

dimek Türkî’de ol kimse dimekdür.¹ ‘Arabî’de **men** gibi.² Şod zämme-i şîn-i mu‘cemenüñ zammesiyle ve dâl-ı mühmelenüñ [H. 56a] sükunıyla Fârsî’dür.³ Şoden’den şığa-i mâzîdür. Türkî’de oldu dimekdür. ‘Arabî’de **kâne** ma‘nâsınadır.⁴ Hirâsân hâ-ı hevvezüñ kesresiyle ve râ-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif-i memdüde ve şîn-i mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve nün-ı sâkine ile Fârsî’dür.⁵ Hirâsâiden’den [E. 59b] şığa-i fâ‘ıldür. Türkî’de **korçağ** dirler **korçacı** ma‘nâsına dağı⁶ gelir. ‘Arabî’de hâ-ı mu‘cemenüñ fethasıyla **hâ’if** gibi.⁷ ve fetħa-i cîm ile **cebân** ma‘nâsına geldüğü⁸ gibi.⁹

Muḥaṣṣal-ı Terkîb¹⁰

Mıṣrâ‘ -ı Fârsî “**Bi’rḥîd ānkes ki şüd hirâsân**”dur.¹¹

Türkî’de “**Ḳurtıldı ol kimse k’oldı korçağ**” dimekdür.¹²

‘Arabî’de “**Necâ men kâne hâ’ifen**” ma‘nâsınadır.

Taḳṭî‘ -i Beyt

bi’rḥîd ā mef‘ ülü **n-kes ki şod** mefâ‘ ilün **hirâsân** fe‘ ülün **ḳurtıldı** mef‘ ülü **ol kimse**
k’ol mefâ‘ ilün **dı korçağ** fe‘ ülün

8

El-ḳıṭ‘ aü’ş-şâminetü der-baḥr-i remel-i müşemmen u maḳşür

Āftâb-ı ṭal‘ atüñ ‘âlemleri rüşen ḳılır

Ne yire kim düşse sāyeñ servile gülşen ḳılır

[Z. 32a] Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilât

1 Fârsî’de ān-kes ki ... dimekdür : ān-kes ki Fârsî’dür. Türkî’de ol kimse ki dinür H

2 ‘Arabî’de men gibi : -H

3 zämme-i şîn-i ... Fârsî’dür : mu‘ceme ile ve sükün-ı dâl-ı mühmele ile E, Z

4 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E

5 hâ-ı hevvezüñ kesresiyle ve ... Fârsî’dür: hâ-ı meksüre ile E, Z

6 dağı : -H

7 hâ-ı mu‘cemenüñ fethasıyla hâ’if gibi : ḥa’if E, Z

8 ma‘nâsına geldüğü : -Z

9 ve fetħa-i cîm ile cebânma‘nâsına geldüğü gibi : -H

10 muḥaṣṣal-ı terkîb : ḥâşıl-ı terkîb H

11 mıṣrâ‘ -ı Fârsî’dür : Fârsî’dür H

12 Türkî’de.... dimekdür : Türkîsi

Bu remel-i maḳṣūrdur kim tab' uñi maḥzen kıılır

Bu kııṭ' a baḥr-i remeldendür kim¹ aşı her bir mıṣra' da dörder kerre fā' ilātün gelür. **Remel** rā-ı mühmelenüñ ve mīm'üñ fetḫalarıyla luğatda yılmege dirler.

Sebeb-i Tesmīye

Ve bu baḥre remel didükleri iki sebeb-i ḥafif ortasında bir veted-i mecmū' koşulup yilmek bulunduğı [E. 60a] içündür ve bu kııṭ' anuñ üç cüz' i sālīm olup dördüncü cüz' ine kaşr ' illeti dāḥil olup āḫirinde olan sebeb-i ḥafifden ki [H. 56b] "tün"dür. Nün ıṣkāt olınuş mā-ḳablinde olan tā-ı maẓmūm² iskān kıılınuş fā' ilāt olmuşdur ve buña maḳṣūr dinilmişdür.³ Ḳaşruñ taşlı kııṭ' a-i şālīşedeki baḥr-i müctesş ve maḥbūn ve maḳṣūrdur⁴ geçmişdür. Ma' lūm ola ki bu kııṭ' anuñ ebyātınuñ ba' zılarınıñ ' arūzları maḥzūf vāḳi' olmuşdur. Nitekim şadr-ı kııṭ' ada daḫı böyledür.⁵ Ol sebebden bunda tekrār ta' rīf⁶ ve taṭvīl olınuş. Çünki yukarıda yazıldı. Naẓar olına.⁷

1 Mī-çeked ya' nī ṭamar hem reg ṭamar di ḳana ḥun

Bezenilmiş çok simāt ārāste bisyār ḥ'ān

Mī-çeked Fārsi'dür ve çekiden'den şīga-i muzāri'dür. Türki'de ṭamar dirler.⁸ Ya' nī ṭamlar dimekdür.⁹ Şu gibi¹⁰ ve emşālī ṭamlayan nesnelere dirler.¹¹ ' Arabi'de **yaḳṭaru** ma' nāsınadır.¹² Reg rā-ı mühmelenüñ fetḫasıyla ve kāf-ı ' Acem'üñ sūkūnıyla Fārsi'dür. Türki'de ṭamar ma' nāsınadır.¹³ Ya' nī insānuñ ve ḥayvānuñ vücūdında¹⁴ olan ṭamara dirler siñir daḫı dirler. İkinci¹⁵ tamar lafzı cemādāta bile şāmıldür. Meşelā ağacuñ [E. 60b] ve nebātātuñ¹⁶ yer içinde olan ṭamarlarına ıtlāk olınuş. [H.

1 kııṭ' a baḥr-i remeldendür kim : kııṭ' a baḥr-i remeldendür ki E; rubā' i baḥr-i remeldendür kim H

2 maẓmūm : maẓmūme Z

3 H'de remel'in tanımı ve sebeb-i tesmīyesi bu bölümden sonra yazılmıştır.

4 kııṭ' a-i şālīşedeki baḥr-i müctesş ... maḳṣūrdur : baḥr-i müctesşden olan kııṭ' a-i şālīşede E, Z

5 ma' lūm ola ki bu kııṭ' anuñ ebyātınuñ ba' zılarınıñ ... böyledür : -E, -Z

6 ta' rīf : ta' rīz Z

7 çünki yukarıda yazıldı. Naẓar olına : -Z; "ol sebebden... naẓar olına." cümlesi -H

8 dirler : dimekdür H

9 ṭamlar dimekdür : damlar dimek olur Z; ; ṭamlar dimek olur H

10 gibi : -E, -Z

11 nesnelere dirler : nesnelere dimekdür E

12 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

14 vücūdında : cismüñde H

15 siñir daḫı dirler. İkinci : ki siñirdür E, Z

16 ağacuñ ve nebātātuñ : ağaçlarıñ ve nebādātlarıñ H

57a] Reg dağı Fārsī'de 'āmdur.¹ 'Arabī'de 'ayn-ı mühmelenün kesresiyle ve rā-ı mühmelenün sükūnyıla² 'ırķ dirler. Bu dağı zī-rūḥa ve cemādāta³ şāmıldür ki Fārsī'de reg-i dıraḥt ve Türkī'de ağacuñ⁴ tamarı ve 'Arabī'de 'ırķu şecer dirler.⁵ Ḳan Türkī'dür Fārsī'de zamme-i şariḥa ile ḥūn dirler. 'Arabī'de fetḥa-i dāl-ı mühmele ve sükūn-ı mīm'le⁶ dem ma' nāsınadır.⁷ Bezenilmiş kelimesi Türkī'dür. Ya' nī bezenmiş ve düzülmüş ve ḥāzırlanmış⁸ dimekdür. Fārsī'de ārāste dirler. Elif-i memdüde ile⁹ ārāsten'den şīḡa-i mef' üldür. 'Arabī'de müheyā ma' nāsınadır.¹⁰ Çok lafzı¹¹ [Z. **32b]** Türkī'dür. Fārsī'de bā-ı 'Arabī'nün kesresiyle ve sīn-i mühmelenün sükūnyıla¹² bisyār dirler. 'Arabī'de keşir ma' nāsınadır. Simāṭ Türkī'dür şofra dimekdür¹³ ki üzerinde ta'am¹⁴ yinür. Fārsī'de ḥā-ı mu' cemenün zamme-i ḡayr-i şariḥasıyla¹⁵ ve vāv-ı resmī ile ve elif-i memdüde ve nūn-ı sākine¹⁶ ile ḥ'ān dirler. Ān ve¹⁷ cān ḳāfiyesinde isti' māl olunur. Vāv telaffuz olunmaz. Ve yinecek ta'āma dağı ḥ'ān [E. **61a]** dirler. Bu ma'nāya olunca 'Arabī'de ta'ām dirler.¹⁸ Ammā şofra ma'nāsına olunca simāṭ dirler. Mazif bunda şofra ma'nāsına aḥz idüp bunda Türkī'de simāṭ ta' bīr itmişdür [H. **57b]** ammā Türkī'si şofradur simāṭ 'Arabī'dür.¹⁹

Takṭī'-i Beyt

mī-çeked ya' fā' ilātün nī tamar hem fā' ilātün reg tamar di fā' ilātün ḳana ḥūn fā' ilāt
bezenilmiş fā' ilātün çok simāṭ ā fā' ilātün rāste bis fā' ilātün yār ḥ'ān fā' ilāt

1 'āmdur : böyledür E, Z

2 ve rā-ı mühmelenün sükūnyıla : -H

3 zī-rūḥa ve cemādāta : insānuñ ve eşcāruñ ve nebātātuñ tamarlarına H

4 ağacuñ : ağaç E, Z

5 dirler : dinür Z, H

6 dāl-ı mühmele ve sükūn-ı mīm'le : dāl-ı mühmele ile E, Z

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

8 ve ḥāzırlanmış : -E, -Z

9 elif-i memdüde ile : -E, -Z

10 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

11 lafzı : kelimesi H

12 sīn-i mühmelenün sükūnyıla : sükūn-ı mühmele-i sīn ile H

13 şofra dimekdür : şofradur H

14 ta'am : yemek E, Z

15 zamme-i ḡayr-i şariḥasıyla: ḡayr-i şariḥ zammesiyle H; zamme-i şariḥasıyla E

16 ve nūn-ı sākine : -E, -Z

17 ān ve : -E

18 bu ma'nāya olunca 'Arabī'de ta'ām dirler : 'Arabī'de ta'ām dinür E, Z

19 ammā şofra ma'nāsına olunca simāṭ dirler. mezfif bunda şofra... simāṭ 'Arabī'dür : -E, -Z

2 Bāzḡüne ‘aksinedür daḡı gülgüne fiker

Dürlü dürlü gūn-a-gūn baş aṣaḡa ser-nigūn

Bāzḡüne Fārsī’dür. Türkī’de ‘aksine dirler. Ya’ nī tersine didükleri muḡallaṭadur.¹ ‘Arabī’de **ma’kūs** ma’ nāsınadur.² Luḡat-ı müşterekedendür.³ Türkī’de ve Fārsī’de ve ‘Arabī’de müsta‘meldür aṣlı ‘Arabī’dür.⁴ Gülgüne Fārsī’dür. Gül renkli dimekdür.⁵ Kırmızı şey’e itlāk olunur. Mıṣrā’ āḡirinde olan fiker kelimesi⁶ ile tefsir olunmuşdur. Ammā fiker daḡı Fārsī’dür. Şol kızılıḡa dirler ki ‘avratlar⁷ yüzlerine sürerler. Kızılca dinür muḡassinātdur.⁸ Fārsī’de gülgüne ve fiker daḡı dinür. Egerçi fiker Türkī olmaḡ üzere gül-güne kelimesine tefsir vāḡı’ olmuşdur ammā Fārsī’dür.⁹ ‘Arabī’de ḡayn-ı mu’cemenūñ zammesiyle ve fetḡ-i¹⁰ mīm’le **gumera** ma’ nāsınadur. Dürlü dürlü Türkī’dür. Fārsī’de gūn-a-güne dirler.¹¹ Ya’ nī birḡaç dürlü¹² [E. 61b; H. 58a] elvāndan ve envā’ dan¹³ kināyedür. ‘Arabī’de **mülevven** dinür¹⁴ ki levndendür. Baş¹⁵ aṣaḡa Türkī’dür. Fārsī’de ser-nigūn dirler.¹⁶ Ya’ nī başı aṣaḡa dönüp de tersine olmuş nesneye¹⁷ dirler. ‘Arabī’de **mün’akis** ma’ nāsınadur.¹⁸

Taḡṡī’-i Beyt

bāzḡüne fā’ ilātün ‘aksinedür fā’ ilātün **daḡı gülgū** fā’ ilātün **ne fiker** fā’ ilāt **dürlü dürlü**
fā’ ilātün **gūn-a-gūn** fā’ ilātün **baş aṣaḡa** fā’ ilātün **ser-nigūn** fā’ ilāt

3 Gövde ten rüde baḡırsak bögrek öyken gürde şüş

Eyegü pehlü yaña sū ḡışt yan uca surūn

1 ya’ nī tersine didükleri muḡallaṭadur : tersine didükleri ma’ nādur H

2 ma’kūs ma’ nāsınadur : ma’kūs ma’ nāsına E; daḡı ‘aks dirler H

3 müşterekedendür : müşterekedür H

4 müsta‘meldür, aṣlı ‘Arabī’dür : isti’ māl olunur H

5 dimekdür : ve E, Z

6 mıṣrā’ āḡirinde olan fiker kelimesi : āḡir-i mıṣra’ da olan fiker lafzı H

7 ‘avratlar : ‘avratuñ E

8 dinür, muḡassinātdur : dinür, muḡassinātdandur Z; didükleri H

9 Fārsī’de gül-güne ve fiker daḡı dinür. Egerçi fiker Türkī... ammā Fārsī’dür : -E, -Z

10 fetḡ-i : fetḡa-i H

11 güne güne dirler : gūn-a-gündendür E

12 dürlü : dürlü E

13 elvāndan ve envā’ dan : envā’ dan ve elvāndan Z; nev’ i vü levnden H

14 dinür : ma’ nāsınadur H

15 baş : başı E

16 dirler : dinür H

17 ya’ nī ... nesneye : ya’ nī başı aṣaḡa dönüp de tersine nesneye dönmüş Z ; başı aṣaḡa dönüp tersine dönmüş H

18 ‘Arabī’de mün’akis ma’ nāsınadur : ‘Arabī’de mün’akis ma’ nāsına E; -H

Gövde Türkî'dür. Fârsî'de tâ-1 müşennât-1 fevkâniyye fetḥasıyla¹ ve nûn-1 sâkine ile ten dinür. [Z. 33a] 'Arabî'de **cism** gibi.² Rûde rā-1 mühmelenüñ zammesiyle ve vāv-1 sâkine ile ve dāl-1 mühmelenüñ fetḥasıyla ve hā-1 'alâmetle Fârsî'dür. Türkî'de bağırşak dirler. 'Arabî'de mîm-i meksûre ve 'ayn-1 mühmelenüñ fetḥasıyla medle **mî'â** dinür. Bögrek Türkî'dür. Fârsî'de kâf-1 'Acem'üñ zammesiyle³ [E. 62a] ve rā-1 mühmelenüñ sükûniyla ve dāl-1 mühmelenüñ fetḥasıyla⁴ ve hā-1 ğayr-i melfûze ile gürde dirler. 'Arabî'de zamme-i kâf ve lām-1 sâkine ile ve yā-1 ḥuṭṭînüñ⁵ fetḥasıyla ve hā-1 'alâmetle⁶ **külye** dinür.⁷ Öyken Türkî'dür. Aķcigere [H. 58b] muttaşıl bir pāre cigerdür. Fârsî'de evvelki şîn-i mu'cemenüñ zammesiyle ve ikincinüñ sükûniyla⁸ şüş dirler. 'Arabî'de rā-1 mühmelenüñ kesresiyle ve müşedded yā-1 ḥuṭṭînüñ fetḥasıyla⁹ **riyye** dinür. Eyegü Türkî'dür. Qaburġa didükleri kemüklerdür. Fârsî'de bā-1 'Acem'üñ¹⁰ fetḥasıyla ve hā-1 hevvezüñ sükûniyla ve lām'üñ zammesiyle ve vāv-1 aşliyye ile¹¹ pehlü dirler. 'Arabî'de ḍād-1 menķūṭanuñ kesresiyle **ḍıl'** ma'nāsınadır.¹² Yaña kelimesi Türkî'dür. Meşelâ taraf ve cānib dimekdür¹³ ki yañ dirler. Fârsî'de zamme-i sîn-i mühmele ile ve vāv-1 melfûza ile¹⁴ sū dirler. 'Arabî'de **cānib** ma'nāsınadır. Gişt kâf-1 'Acem'üñ kesresiyle ve şîn-i mu'cemenüñ ve tâ-1 qaraşetüñ iskānlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de yan dirler. Meşelâ insānuñ yanına dirler ki boş bögridür. 'Arabî'de [E. 62b] **cenb** ma'nāsına **ṭarafu'l-insān** gibi.¹⁵ Uca zamme-i elif ile ve cîm-i meftūḥā ile¹⁶ Türkî'dür. Fârsî'de surûn dirler ki insānuñ butı ve oturaq yiridür. 'Arabî'de vāv'üñ kesresiyle ve rā-1

1 tâ-1 müşennât-1... fetḥasıyla : fetḥa-i tâ-1 müşennât-1 fevkâniyye ile Z; tâ'nuñ fetḥasıyla H

2 gibi : ma'nāsınadır H

3 zammesiyle : fetḥasıyla E

4 fetḥasıyla : -E

5 zamme... ḥuṭṭînüñ : kâf-1 'Arabî'nüñ zammesiyle ve lām-1 sâkineden sonra yā-1 müşennât-1 taḥtiyyenüñ H

6 'alâmetle : resmiyye H

7 dinür : dirler H

8 şîn-i mu'cemenüñ... sükûniyla : mażmûm ikinci sâkin iki şîn-i mu'cemeteynle H

9 yā-1 ḥuṭṭînüñ fetḥasıyla : yā-1 ḥuṭṭî ile E, Z

10 'Acem'üñ : mu'cemenüñ H

11 lām'üñ zammesiyle ve vāv-1 aşliyye ile : lām-1 mażmûme ile E, Z

12 ma'nāsınadır : ma'nāsına E; dinür H

13 dimekdür : demek olur H

14 zamme-i sîn-i mühmele ile ve vāv-1 melfûza ile : sîn-i mühmelenüñ zammesiyle E, Z

15 cenb ma'nāsına ṭarafu'l-insān gibi : ṭarafu'l-insān gibi cenb ma'nāsınadır H

16 zamme-i elif ile ve cîm-i meftūḥā ile : zammla H

mühmelenüñ ve kâf'üñ iskânlarıyla **vir**k dinür.¹ Ma' lûm ola ki surûn u serîn vāv'la ve yā ile uca ma' nâsınadır. İnsānuñ budlarına ve hayvānuñ şağrısına dirler.²

Takṭī' -i Beyt

gövde ten rû fā' ilātün **de bağırsağ** fā' ilātün **bögrek öyken** fā' ilātün [H. 59a] **gurde şuş** fā' ilātün **eyegü peh** fā' ilātün **lü yaña sū** fā' ilātün **ğışt yan u** fā' ilātün **ca surûn** fā' ilāt

4 **Reste kırtulmuş velikin beste bağılu deste şap**

Müy kııl hāme kalem nāme bitidür cāme ton

[Z. 33b] Reste rā-ı mühmelenüñ fetḥasıyla Fārsī'dür. Resten'den şığa-i mef' üldür. Türkī'de kırtulmuş dimekdür. 'Arabī'de **müncā** dinür.³ Beste bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla Fārsī'dür. Türkī'de bağılu dimekdür. 'Arabī'de **muḳayyed** ma' nāsına. Deste [E. 63a] dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla⁴ ve sīn-i mühmelenüñ sükūnıyla⁵ Fārsī'dür. Türkī'de şap ma' nâsınadır.⁶ Balta ve külünk ve her şey'üñ şapına dirler⁷ muṭlağ el tutacağ yire Fārsī'de deste dirler. 'Arabī'de **maḳbaza** gibi. Müy mīm-i maẓmūma ile⁸ ve işbā'-ı vāv'la ve⁹ āḫirinde yā ile ve yā'suz mū dağı dirler Fārsī'de.¹⁰ Türkī'de kııl dirler.¹¹ 'Arabī'de fetḥa-i¹² şīn-i mu' ceme ile ve sükūn-ı ' ayn ve rā-ı mühmeleteyn ile¹³ **şe'r** dirler. Hāme ḫā-ı mu' ceme ile¹⁴ Fārsī'dür. Türkī'de kalem dinür. 'Arabī'de dağı **kalem** dirler. Luğat-ı müşterekedür¹⁵ aşlı 'Arabī'dür. Nāme nūn ile¹⁶ Fārsī'dür. Türkī'de kesre-i bā-ı muvaḥḥade ile biti dirler.¹⁷ Meşelā bir yirden bir yire yazup gönderdükleri¹⁸ kâğıda dirler. 'Arabī'de **mektüb** ma' nāsına

1 ve rā-ı mühmelenüñ ve kâf'üñ iskânlarıyla virk dinür : virk ma' nâsınadır E, Z

2 ma' lûm ola ki surûn u serîn vāv'la ve yā ile uca... şağrısına dirler : -H

3 dinür : ma' nâsınadır Z; ma' nāsına H

4 fetḥasıyla : fetḥiyle Z

5 ve sīn-i mühmelenüñ sükūnıyla : -Z, -H

6 ma' nâsınadır : ma' nāsına E

7 her şey'üñ şapına dirler : emşāli şaplarına ıtlâğ olunur H

8 ile : -E, -Z

9 ve : -H

10 Fārsī'de : Fārsī'dür H

11 dirler : ma' nāsına Z; dinür H

12 fetḥa-i : fetḥ-i H

13 sükūn-ı ' ayn ve rā-ı mühmeleteyn ile : ' ayn ve rā-ı mühmeleteyn iskânlarıyla H

14 ḫā-ı mu' ceme ile : -H

15 luğat-ı müşterekedür : -E, -Z

16 nūn ile : -H

17 kesre-i bā-ı muvaḥḥade ile biti dirler : biti dirler, kesre-i bā-ı muvaḥḥade iledür H

18 yazup gönderdükleri : gönderilen E, Z

ve **mürāsele** dağı dirler.¹ [H. 59b] Cāme cīm-i ‘Arabī ile² Fārsī’dür. Türkī’de ʔon dirler. Ya‘nī insānuñ³ gıydügi ʔaftān ve eşvāba itlāʔ olunur. ʔon kelimesi ta‘mīm üzeredür.⁴ Gerek ʔapama gerek⁵ dolama ve entāri ve sādeye şāmıldür. Cāme dağı böyledür. ‘Arabī’de [E. 63b] şā-ı müşelleşenüñ fethasıyla **şevb** dirler.⁶ Ve⁷ ʔabā ve yalmaʔ dağı dinür. ʔabā Fārsī’de⁸ müşterekdür.

Taʔtī‘-i Beyt

reste ʔurtul fā‘ ilātün miş velikin fā‘ ilātün beste bağlu fā‘ ilātün deste şap fā‘ ilāt
müy ʔıl hā fā‘ ilātün me ʔalem nā fā‘ ilātün me bitidür fā‘ ilātün cāme ʔon fā‘ ilāt⁹

5 Şuʔ günāh u şaʔ bi-y-efşān şıʔ bi-rī işe bi-şāş

Ur bi-zen ʔopar bi-ken bi’hrāş ʔuş bi’taş yon

Şuʔ zämme-i şād-ı mühmele ile¹⁰ Türkī’dür. Fārsī’de kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle günāh dirler. ‘Arabī’de cīm-i maźmüme ile¹¹ **cünāh** dinür ve kesre-i hā-ı mühmele ile **hınş** dağı dirler.¹² Şaʔ lafzı¹³ Türkī’dür. Meşelā bir nesne’i şaʔmađa emrdür. Fārsī’de bā-ı meksüreden şoñra yā-ı huţtīnün fethasıyla¹⁴ bi-y-efşān dirler. ‘Arabī’de **inteşir** ma‘nāsınadur intişārdandur.¹⁵ Şıʔ şād-ı mühmelenüñ kesresiyle Türkī’dür. Fārsī’de bi-rī dirler.¹⁶ Rā-ı [Z. 34a] mühmelenüñ kesresiyle rīden’den emrdür. ‘Arabī’de ğayn-ı mu‘cemenüñ fethasıyla ve vāv-ı meksürenüñ teşdidiyle ve ʔā-ı mühmele ile¹⁷ **ğavviţ** dinür. Meşelā teğavvuţ itmege dirler.¹⁸ [E. 64a] İşe Türkī’dür. Fārsī’de bi-şāş dirler. Şāşiden’den emrdür.¹⁹ ‘Arabī’de bā-ı muvaħħadenüñ [H. 60a] zammesiyle¹

1 mektüb ma‘nāsına ve mürāsele dağı dirler : mektüb ve mürāsele dinür, müsta‘meldür H

2 cīm-i ‘Arabī ile : -H

3 insānuñ : kişinüñ H

4 ta‘mīm üzeredür : cinsdür H

5 gerek...gerek : -H

6 şā-ı müşelleşenüñ fethasıyla şevb dirler : -H

7 ve : -E, H

8 Fārsī’de : -E, -Z

9 ikinci beytün taʔtī‘i : -Z

10 zämme-i şād-ı mühmele ile : zämme ile H

11 cīm-i maźmüme ile : cīm-i ‘Arabī’nün zammıyla H

12 ve kesre-i hā-ı mühmele ile hınş dağı dirler : -H

13 lafzı : -H

14 bā-ı meksüreden şoñra yā-ı huţtīnün fethasıyla : -H

15 intişārdandur : -E

16 dirler : dinür H

17 vāv-ı meksürenüñ teşdidiyle ve ʔā-ı mühmele ile : vāv-ı müşeddedenüñ kesriyle E, Z

18 dirler : emrdür Z; meşelā teğavvuţ itmege dirler -H

19 emrdür : müştāđdur H

buvl dirler. Meşelâ bevl itmege emrdür.² Ur Türkî'dür. Urmağa emr itmekdür.³ Fârsî'de bi-zen dirler. Fethâ-i zâ-1 'Arabîyye'⁴ ile zeden'den emirdür. 'Arabî'de **ıdırib** ma' nâsına.⁵ **Çopar** Türkî'dür. Fârsî'de bi-ken dinür⁶ kâf-1 'Arabîyye'nün fethasıyla kenden'den emrdür.⁷ 'Arabî'de **ıkla** ma' nâsınadır.⁸ Bi'hrâş Fârsî'dür hâ-1 meksüre ile hirâşiden'den emrdür. **Çuşmağ** ma' nâsınadır. Türkî'de kuş dimekdür.⁹ 'Arabî'de **key** gibi.¹⁰ Bi'trâş Fârsî'dür. Tâ-1 karşıtün¹¹ kesresiyle tırâşiden'den emrdür. Türkî'de yon dirler. Meşelâ bir şey'i¹² yonmağ ve kazımağ gibi. Ve baş¹³ tıraş eylemek gibi.¹⁴ 'Arabî'de hâ-1 mühmelenün fethasıyla ve lâm'ün ve kâf'ün iskânlarıyla¹⁵ **halk** ma' nâsınadır. Bu beyitte vâki' olan bi-y-efşân ve bi-rî ve bi-şâş ve bi-zen ve bi-ken ve bi'hrâş ve bi'trâş kelimelerinin üzerine dâhil olan bâ-1 müfrede-i zâ'ide cümlesi meksürdür. Te'kid ma' nâsın ifade ider. Tafşîli kıt'a-i sâdisde mürür itmişdür.¹⁶

Takî-i Beyt

[E. 64b] **şuç günâh u fâ' ilâtün şaç bi-y-efşân fâ' ilâtün şıç bi-rî i fâ' ilâtün şe bi-şâş fâ' ilât ur bi-zen ço fâ' ilâtün par bi-ken bih' fâ' ilâtün râş kuş bi't fâ' ilâtün râş yon fâ' ilât**

6 **Bir iki üç dörd beş yek dü se çâr u penc ü şeş**

Altı heft ü heşt ü nüh deh yedi sekiz toğuz on

Bir Türkî'dür ki mebde'-i a' dâddur. Fârsî'de yâ-1 müşennât-ı tahtâniyyenün fethasıyla ve kâf-1 'Arabî'nün¹⁷ sükûnıyla yek dirler. 'Arabî'de **vâhid** dinür.¹ [H.

1 muvaḥḥadenün zammesiyle : 'Arabî'nün zammıyla H

2 meşelâ bevl itmege emrdür : ya' nî bevl eylemege emr itmekdür H

3 emr itmekdür : emirdür H

4 fethâ-i zâ-1 'Arabîyye : feth-i zâ-1 'ArabîyyeZ; feth-i menḳûta H

5 ma' nâsına : ma' nâsınadır Z

6 dinür : -E, -Z

7 emrdür : müştakdur H

8 ma' nâsınadır : dirler H

9 kuşmağ ma' nâsınadır. Türkî'de kuş dimekdür : Türkî'de kuş dirler H

10 gibi : ma' nâsına Z; H

11 karşıtün : müşennât-ı fevḳâniyyenün H

12 şey'i : nesne'i H

13 baş : -Z

14 ve baş tıraş eylemek gibi : tıraş eylemege daḫı dirler H

15 hâ-1 mühmelenün fethasıyla ve lâm'ün ve kâf'ün iskânlarıyla : -E, -Z

16 Bu beyitte... mürür itmişdür : -H

17 'Arabî'nün : 'Arab'ün Z

60b] Cem¹ i āḥād gelür aşlı vāḥid idi.² Vāv'ı hemzeye ƙalb idüp aḥad daḥı dirler.³ İki Türkî'dür. 'Aded-i şānîdür.⁴ Fārsî'de dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle⁵ ve vāv'ıñ sükūnyıla dü dirler. 'Arabî'de **isnā** ma⁶ nāsına. Üç Türkî'dür. Fārsî'de se dinür. Sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve fethasıyla **Ni⁶metu'llāh⁶** cā'izdür dimişdür. Ammā **Ḥalīmī** luğatında āḥirinde hā-ı resmî⁷ 'alāmet-i fethadur telaffuz olunmaz ve hem sīn fetha-i şarīḥa ile telaffuz olunmaz. Belki kesreden şoñra **imāle [Z. 34b]** ile telaffuz olunur ḥattā ekşer bu yirlerde işbā⁸ olup yā ile telaffuz **[E. 65a]** olunur dimişdür. 'Arabî'de **şelase** dirler. Dörd⁸ Türkî'dür. Fārsî'de cīm-i 'Acemī ile çār dirler. 'Arabî'de **erba'un** ma⁶ nāsına. Beş Türkî'dür. Fārsî'de bā-ı 'Acemī'ün⁹ fethasıyla penc dirler. 'Arabî'de ḥā-ı mu⁶ cemenüñ fethasıyla **ḥamse** dinür. Şeş evvelki şīn-i mu⁶ cemenüñ fethasıyla¹⁰ ve ikinci şīn'üñ¹¹ sükūnyıla¹² Fārsî'dür. Türkî'de altı dirler ki¹³ mışrā⁶-ı şānīye kayd olunmuşdur.¹⁴ 'Arabî'de sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve müşedded tā-ı ƙaraşetle¹⁵ **sitte** dinür. Heft fetha-i vāḥide ile Fārsî'dür. Türkî'de yedi dirler. 'Arabî'de sīn-i mühmelenüñ fethasıyla ve bā-ı 'Arabiyye ve 'ayn-ı mühmele ile **seb'a** dinür. Heşt hā-ı meftūḥa **[H. 61a]** ile¹⁶ ve şīn-i mu⁶ cemenüñ¹⁷ ve tā-ı ƙaraşetüñ iskānlarıyla Fārsî'dür. Türkî'de sekiz dirler. 'Arabî'de şā-ı müşelleşenüñ fethasıyla¹⁸ **semānin** dinür. Nüh nūn-ı maẓmūme¹⁹ ve hā-ı melfūza ile Fārsî'dür. Türkî'de toƙuz dirler. 'Arabî'de tā-ı ƙaraşetüñ kesresiyle **tis'a** dinür. Deh dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı melfūzanuñ sükūnyıla²⁰ Fārsî'dür. Türkî'de¹ on dirler 'aşerātuñ mebde'idür.² 'Arabî'de fetha-i şelase ile **aşere** dinür.

1 yek dirler. 'Arabî'de vāḥid dinür : yek dinür. 'Arabî'de vāḥid dirler H

2 cem¹ i āḥād gelür, aşlı vāḥid idi : -E, -Z

3 idüp aḥad daḥı dirler : oldı H; idüp aḥad dirler E

4 'aded-i şānîdür : -H

5 zammesiyle : zammıyla H

6 sīn-i mühmelenüñ kesresiyle... *Ni⁶metu'llāh* : ammā *Ni⁶metu'llāh* kesr ile ve fethile H

7 resmî : -H

8 dörd : dört Z, H

9 'Acem'ün : 'Acemiyye'nün Z

10 evvelki şīn-i mu⁶ cemenüñ : şīn-i mu⁶ cemenüñ evvelkisi H

11 ikinci şīn'üñ : ikincinüñ Z

12 ve ikinci şīn'üñ sükūnyıla : -H

13 ki : -E

14 kayd olunmuşdur : muƙayyeddür H

15 mühmelenüñ ... ƙaraşetle : mühmele-i meksüreden şoñra tā-ı ƙaraşetüñ teşdidiyle H

16 ile : -E, -Z

17 mu⁶ cemenüñ : mu⁶ ceme H

18 şā-ı müşelleşenüñ fethasıyla : -H

19 nūn-ı maẓmūme : nūn'ıñ zammıyla H

20 hā-ı melfūzanuñ sükūnyıla : hā-ı aşliyye ile E, Z

[E. 65b] Takṭī^c -i Beyt

bir iki üç fā^c ilātün dōrt beş yek fā^c ilātün dū se çār u fā^c ilātün penc u şeş fā^c ilāt alti
heft ü fā^c ilātün heşt ü nüh deh fā^c ilātün yedi sekiz fā^c ilātün toköz on fā^c ilāt

7 Bist ü sī yigirmi otuz çil kırk u pencāh ellidür

Şaşt u heftād altmış u yetmiş dūrür kālīve bön

Bist bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle ve sīn-i mühmele ve tā-ı ṭavīleniñ iskānlarıyla³ Fārsī'dür. Türkī'de yigirmi dirler. Bā'dan şoñra yā ile **bīst** daḥı dirler. ^cArabī'de **ışrīn** dinür. Sī sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve işbā^c-ı⁴ yā ile Fārsī'dür. Türkī'de otuz dirler. ^cArabī'de **şelaşīn** dinür. Çil cīm-i ^cAcem'üñ kesresiyle ve lām-ı sākine ile Fārsī'dür. Türkī'de kırk dirler. ^cArabī'de **erba^cīn** dinür. Pencāh bā-ı ^cAcem'üñ fethasıyla ve nūn-ı sākine [Z. 35a] ve cīm-i ^cArabī ile⁵ Fārsī'dür. Türkī'de elli dirler. ^cArabī'de **ḥamsūn** dinür. Şaşt şīn-i mu^ccemenüñ [H. 61b] fethasıyla ve şād-ı mühmelenüñ⁶ [E. 66a] ve tā-ı ṭavīlenüñ iskānlarıyla⁷ Fārsī'dür. Türkī'de altmış dirler. ^cArabī'de **sittūne** dinür.⁸ Heftād Fārsī'dür. Türkī'de yetmiş dirler. ^cArabī'de **seb^cūne**⁹ dinür. Kālīve kāf-ı ^cArabī'nüñ¹⁰ fethasıyla ve elif ve lām-ı meksüre ve yā-ı ḥuṭṭīnüñ sükūnyıla ve vāv-ı meftūḥa ile¹¹ ve hā-ı resmī ile Fārsī'dür. Türkī'de bön dirler. Ya^cnī ebleh u aḥmaḳ dimekdür¹² ^cArabī'de daḥı **aḥmaḳ** dirler¹³ ve sāde-dil ma^cnāsına daḥı¹⁴ gelür ki bir şey¹⁵ bilmezdir.

1 Türkī'de : -H

2 ^caşerātuñ mebde'idür : -E, -Z

3 ve sīn-i mühmele ve tā-ı ṭavīleniñ iskānlarıyla : -H

4 ve işbā^c-ı : -H

5 ve nūn-ı sākine ve cīm-i ^cArabī ile : -H

6 şād-ı mühmelenüñ : şād-ı mühmele Z; şād-ı mühmelenüñ -H

7 ve tā-ı ṭavīlenüñ iskānlarıyla : -H

8 dinür : ma^cnāsımadur H

9 seb^cūne : seb^cīne H

10 ^cArabī'nüñ : ^cArab'üñ E

11 ve elif ve lām-ı meksüre ve yā-ı ḥuṭṭīnüñ sükūnyıla ve vāv-ı meftūḥa ile : -H; ile -E

12 ebleh u aḥmaḳ dimekdür : ebleh u aḥmaḳ dimek E; aḥmaḳ dimekdür H

13 dirler : dinür Z,H

14 daḥı : -Z, -H

15 bilmezdir : bilmez H

Takṭī' -i Beyt

bist ü sî yigir fâ' ilâtün mi otuz çil¹ fâ' ilâtün kırk u pencâh fâ' ilâtün ellidür fâ' ilât şaşṭ u heftâ fâ' ilâtün d altmış u yet fâ' ilâtün miş dürür kâ fâ' ilâtün live bön fâ' ilât

8 Daḥı heştâd u neved şad seksen ü toḫsan u yüz

Biñ hezâr u şay şına bi'şmar mî-kon âzmün

Heştâd Fârsî'dür. Türkî'de seksen dirler. 'Arabî'de **şemânüne** dinür.² Neved nün'ün ve vāv'ün fetḫalarıyla ve sükün-ı dâl-ı mühmele ile³ Fârsî'dür. Türkî'de toḫsan dirler. 'Arabî'de **tis'üne** dinür.⁴ Şad [E. 66b] şad-ı mühmelenün fetḫasıyla ve dâl-ı ğayr-i menkûṭanuñ sükünüyla⁵ Fârsî'dür. Türkî'de yüz dirler. Ya'nî yüz 'adede dinür.⁶ 'Arabî'de **mi'etun** ma'nâsınadır ki mübtedâ-ı⁷ mi'âtdur. Biñ Türkî'dür. Meşelâ biñ 'adede dirler.⁸ Fârsî'de hâ-ı hevvezün ve zâ-ı 'Arab'ün fetḫalarıyla⁹ ve elif ile râ-ı mühmelenün iskânlarıyla hezâr dinür.¹⁰ 'Arabî'de hemze-i meftûḫa ile **elfun** dirler.¹¹ Şay lafzı¹² Türkî'dür. Ya'nî aḫçeyi yâḫüd sâ'ir¹³ sayılacak nesne'i [H. 62a] şaymağa emrdür. Fârsî'de bi'şmar dirler. Şin-i mu'cemenün zammesiyle şumâriden'den emr-i ḫâzırdur.¹⁴ Bâ ḫarf-i te'kîd.¹⁵ 'Arabî'de 'udde dinür¹⁶ ye'uddu'dan emrdür. Bi'şmar kelimesinde bâ-ı te'kîdden soñra şin sâkin oḫınur.¹⁷ [*Ma'lûm ola ki ḫarf-i bâ e'âlde müstaḫbelden ğayrisine ulaşıcaḫ te'kîd için olur. Bi-şod ve bi-kerd ve bi-dânist gibi bi-şumâr ve bi-zen ve bi-kon ve bi-hirâs ve bi-trâş kelimelerinde vâḫi' olan bâ bu ḫabildendür.*]¹⁸ Şına Türkî'dür. Fârsî'de mî-kon

1 bist ü sî yigir fâ' ilâtün mi otuz çil : bist ü sî yi fâ' ilâtün girm otuz çil H

2 şemânüne dinür : şemânüne dirler H

3 sükün-ı dâl-ı mühmele ile : dâl-ı mühmelenün sükünüyla H

4 tis'üne dinür : tis'üne ma'nâsınadır Z; tis'üne dinür H

5 ve dâl-ı ğayr-i menkûṭanuñ sükünüyla : -H

6 Türkî'de yüz dirler. Ya'nî yüz 'adede dinür : Türkî'de yüz 'adede dirler H

7 mübtedâ'-ı : -E

8 biñ Türkî'dür. Meşelâ biñ 'adede dirler : -H

9 'Arab'ün fetḫalarıyla : 'Arabiyye'nün fetḫaları Z

10 Fârsî'de hâ-ı hevvezün ... hezâr dinür : ve medle hezâr dirler H

11 'Arabî'de hemze-i meftûḫa ile elfun ma'nâsınadır : 'Arabî'de elfun dirler E, Z

12 lafzı : kelimesi H

13 ya'nî aḫçeyi yâḫüd sâ'ir : meşelâ E, Z

14 emr-i ḫâzırdur : emrdür E, Z

15 bâ ḫarf-i te'kîd : -H

16 dinür : ma'nâsınadır Z; ma'nâsına E

17 ye'iddu'dan emrdür. Bi'şmar kelimesinde bâ-ı te'kîdden soñra şin sâkin oḫınur: -E, -Z

18 italik yazılan kısım : -E, -Z

āzmūn dirler. Ya‘nī tecrübe idüp şınamağa emr itmekdür.¹ Āzmūn elif-i memdüde ile āzmūnden’den müştak emr-i hāzırdu.² ‘Arabī’de **cerrib** dinür.³

Takṭī‘-i Beyt

daḥī heştā fā‘ ilātün **d u neved şad** fā‘ ilātün **seksen ü tok** [Z. 35b] fā‘ ilātün **san u yüz** fā‘ ilāt **biñ hezār u** fā‘ ilātün **şay şına bi’ş** fā‘ ilātün **mār mī-kon** fā‘ ilātün **āzmūn** fā‘ ilāt

9 İçerü gel añlar iseñ yoḥsa ḳalgıl taşrada

Enderün ā ger şināsī verne mī-mān der-birün [E. 67a]

İçerü kelimesi Türki’dür. Fārsī’de enderün dirler ki leff ü neşr-i müretteb tariḳi üzere⁴ mışrā‘-ı şānīnūñ evvelinde⁵ terceme⁶ vāḳi‘ olmuşdur. ‘Arabī’de **dāḥil** ma‘nāsına.⁷ Gel fetḥa ile⁸ Türki’dür. [H. 62b] Fārsī’de elif-i memdüde ile ā dinür. Āyiden’den emrdür. Yā’suz ve yā ile daḥī tafşili kıṭ‘a-i şāniyenūñ beyt-i evvelinde “**Git bi-rev ü söyle bi-gū gel bi-yā**”dur.⁹ gel bi-yā kelimesi şerḥinde¹⁰ geçmişdür. ‘Arabī’de **hellüm** ve **te‘al** daḥī dinür.¹¹ Añlar iseñ kelimesi Türki’dür. Fārsī’de ger şināsī dirler. Ger lafzı egerden muḥaffef¹² ḥarf-i şartdur. Türki’de daḥī eger dirler. Maḳām-ı şartda isti‘māl olunur.¹³ Bunda zārüret-i vezn içün kitābetden ḥazf olunmuşdur.¹⁴ Ammā ma‘nāda¹⁵ iseñ lafzı ḳarinedür. Ya‘nī eger añlar iseñ demek olur.¹⁶ ‘Arabī’de fetḥa-i¹⁷ lām ile **lev** ma‘nāsınadır ve kesre ile **in** daḥī bu ma‘nāyadır. Ya‘nī ‘Arabī’de ḥarf-i şartdur. Şināsī kelimenūñ āḫirinde olan “yā” ḥiṭāb içündür. Sen añlar iseñ olur.¹⁸ Muḥaşşal-ı ma‘nā-yı terkibi budur ki¹⁹ Fārsī’de

1 emr itmekdür : emr eylemekdür Z; emrdür H

2 müştak emr-i hāzırdu : müştakdur H

3 dinür : ma‘nāsınadır H

4 leff ü neşr-i müretteb tariḳi üzere : -E, -Z

5 evvelinde : evveline E

6 terceme : -Z

7 ma‘nāsına : ma‘nāsınadır Z; dinür H

8 fetḥa ile : lafzı H

9 “Git bi-rev ü söyle bi-gū gel bi-yā”dur : -E, -Z

10 kelimesi şerḥinde : kelimesinde E, Z

11 daḥī dinür : ma‘nālarmadır E, Z

12 muḥaffef : muḥaffefdür E

13 isti‘māl olunur : müsta‘meldür E, Z

14 kitābetden ḥazf olunmuşdur : maḥzūfdur H

15 ammā ma‘nāda : -H

16 ya‘nī eger añlar iseñ demek olur : taḳdiri eger añlar iseñ demekdür H

17 fetḥa-i : fetḥ-i H

18 sen añlar iseñ olur : sen añlar iseñ demekdür Z; ya‘nī sen añlar iseñ demek olur H

19 ma‘nā-yı terkibi budur ki : bi-ḥasebi’t-terkib H

ger şināsī [E. 67b] Türkî’de eger añlar iseñ ‘Arabî’de **in fehimte** dimekdür. Yoḥsa kelimesi Türkî’dür. İstiḡnā içündür. Fārsî’de vāv-ı meftūḥa ile ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyla ve fetḥa-i nūn ile ve hā-ı ḡayr-i melfūza ile¹ verne dirler. ‘Arabî’de **illā** gibidür.² Meşelā içerü gel añlar iseñ yoḥsa içerî³ gelmezseñ ḡalḡıl taşrada dimek olur. ḡalḡıl kelimesi Türkî’dür. Fārsî’de mī-mān dirler. Mānden’den emrdür. Mī-mān kelimesine dāḡil olan mī mīm-i meksūre ve yā-ı ḡuṭṭī ile te’kīd içündür ki tafşīlī kıṭ‘a-i ūlānuñ beyt-i āḡirinde mī-zedāy kelimesinde geĉmişdür.⁴ Taşrada lafzı⁵ Türkî’dür. [H. 63a] Fārsî’de der⁶ birūn dirler. Der⁷ zarfiyyet içündür. Nitekim Türkî’de daḡı taşrada kelimesinüñ āḡirinde olan “da” lafzı bu ma‘nāya delālet ider. Meşelā zarfiyyet ma‘nāsın iş‘ār ider bir edātür. ‘Arabî’de **fī** gibi [Z. 36a] Türkî’de bunun emşālī çoḡdur. Meşelā ev⁸ içinde diyecek yırde evde de⁹ dirler. Fārsî’de der-ḡāne ‘Arabî’de **fī’ d-dār** ma‘nāsınadır. Birūn kelimesi bā-ı ‘Arabīyye’nüñ kesresiyle yā’suz [E. 68a] ve yā-ı ḡuṭṭī ile daḡı bīrūn¹⁰ dirler.¹¹ Türkî’de taşra dimekdür.¹² ‘Arabî’de **ḡāric** gibi.

Takṭī‘-i Beyt

içerü gel fā‘ilatün añlar iseñ fā‘ilatün yoḥsa ḡalḡıl fā‘ilatün taşrada fā‘ilat enderün ā fā‘ilatün ger şināsī fā‘ilatün verne mī-mān fā‘ilatün der-birūn fā‘ilat

9

El-kıṭ‘atu’t-tāsi‘atu der-baḡr-i hezeci’l-müşemmeni’s-sālim¹³

İlāhī tā felek bākī vü ‘arş u ferş ola ḡā’im

Sañā ‘ömr-i ebed vire Ḥudā-yı Bākī-i dā’im

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

1 vāv-ı meftūḥa ile ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyla ve fetḥa-i nūn ile ve hā-ı ḡayr-i melfūza ile : -H

2 gibidür : gibi H

3 içerî : eger E, Z

4 mī-mān kelimesine dāḡil olan mī mīm-i... geĉmişdür : -H

5 lafzı : kelimesi H

6 der : -Z

7 der : -E

8 ev : evde Z; oṭa H

9 evde de : oṭada H

10 daḡı bīrūn : bīrūn daḡı Z

11 bīrūn kelimesi bā-ı ‘Arabīyye’nüñ kesresiyle yā’suz ve yā-ı ḡuṭṭī ile daḡı bīrūn dirler : -H

12 dimekdür : ma‘nāsınadır H

13 hezeci’l-müşemmeni’s-sālim : hezec-i müşemmen-i sālim H

Hezec baħr-i müşemmdir ki eczāsı kamu sālīm

Bu kıt‘a¹ baħr-i hezecedendir. Aşlı her mışrā‘da dörder kerre mefā‘ilün gelür.² Hezecuñ ma‘nā-yı luğavīsı ve sebep-i tesmiyesi kıt‘a-i sābi‘de baħr-i hezecuñ müseddes³ aħreb ü maķbūz u maħzūf olan kıt‘asında [H. 63b] tafşil olunmuşdur.⁴ Tekrār ta‘rīz olunmadı.⁵ Ve bu kıt‘ada aşlı üzere sālīm vāķi‘ olup eczāsına ezāhif ve ‘ilelden aşla bir ‘illet dāhıl olmayup⁶ cümle eczāsı aşl üzerine isti‘māl olduğı’çündür ki her mışrā‘ dörder kere mefā‘ilün isti‘māl olunmuşdur.⁷ [E. 68b] Ya‘nī kıt‘atılmışdur.⁸

1 Bü-verziden özenmekdür neverdiden dürür dürmek

Zemīn-rā ħūk berkenden nedür yiri toñuz dürmek

Bü-verziden Fārsi’dür maşdardur.⁹ Türki’de özenmek dirler. Ya‘nī bir şey’e özenüp çalışmak demek olur.¹⁰ ‘Arabī’de sa‘y gibi. Neverdiden nūn’la vāv’uñ fetħalarıyla Fārsi’dür¹¹ ve¹² nūn’uñ zammesıyla daħı luğatdur. Türki’de dürmek dirler. Meşelā bir şey’i¹³ dürüp devşürüp dirmege¹⁴ dirler. ‘Arabī’de t̄ā-ı ħuṭṭī ile fetħasıyla¹⁵ ve yā-ı müşeddede ile¹⁶ tayy ma‘nāsınadır.¹⁷ Ķabz ma‘nāsına gelür ki baştuñ muķābilidür.¹⁸ Zemīn-rā ħūk berkenden terkibi Fārsi’dür. Türki’de yiri toñuz dürmek dimekdür.¹⁹ Meşelā toñuz yiri kıparup dirmege dirler. Zemīn Fārsi’dür. Türki’de yir ma‘nāsınadır.²⁰ ‘Arabī’de arđ dirler. Rā taħşış içündür. Ħūk toñuz ma‘nāsınadır.²¹ ‘Arabī’de ħunzīr dirler. [H. 64a] Berkenden fetħa-i bā-ı ‘Arabıyye ile ve rā-ı

1 kıt‘a : rubā‘ i H

2 mefā‘ilün gelür : mefā‘ilündür H

3 müseddes . -E, -Z

4 maħzūf olan kıt‘asında tafşil olunmuşdur : maħzūfdur, şerħ ve tafşil olunmuşdur H

5 tekrār ta‘rīz olunmadı : -E, -Z

6 kıt‘ada ... cemī‘ : kıt‘a sālīm olduğı ezāhif ve ‘ilelden aşla bir cüz’ine bir şey’ dāhıl olmayup H

7 cümle eczāsı aşl üzerine... olunmuşdur : cemī‘ eczāsı aşlı üzere sālīmdür E, Z

8 ya‘nī kıt‘atılmışdur : -Z, -H

9 maşdardur : -E, -H

10 özenüp çalışmak demek olur : çalışmak dimekdür H

11 nūn’la vāv’uñ fetħalarıyla Fārsi’dür : nūn’la vāv’uñ fetħalarıyla Z ; nūn’la vāv’uñ fetħi E

12 ve : -H

13 şey’i : nesne’i H

14 devşürüp dirmege : devşürmege Z; dürüp devşürmege H

15 t̄ā-ı ħuṭṭī ile fetħasıyla : ğayr-i t̄ā-ı menķūṭānuñ fetħasıyla H; t̄ā-ı ħuṭṭī ile E

16 ve yā-ı müşeddede ile : -E, -Z

17 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

18 kıbz ma‘nāsına gelür ki baştuñ muķābilidür : -E, -Z

19 dimekdür : -E ,

20 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

21 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

mühmelenüñ sükūnıyla ve kāf-ı ‘Arabî’nün¹ fetḥasıyla Fārsî’dür. [Z. 36b] Türkî’de kıpırmaq ma‘nāsınadır.² ‘Arabî’de fetḥa-i kāf’la **kal**‘ gibi.³

Takṭî‘-i Beyt

bü-verziden mefā‘ ilün [E. 69a] **özenmekdür** mefā‘ ilün **neverdiden** mefā‘ ilün **dürür**
dürmek mefā‘ ilün **zemîn-râ hū** mefā‘ ilün **k berkenden** mefā‘ ilün **nedür yiri** mefā‘ ilün
toñuz dürmek mefā‘ ilün

2 Rübüden kıpırmağa dirler nümüden ya‘nî göstermek

Zudüden pāsdan açmağdur bü-südüdür daḥı sürmek

Rübüden rā-ı mühmele⁴ ve bā-ı ‘Arabî’nün zammesiyle⁵ Fārsî’dür. Türkî’de kıpırmaq ma‘nāsınadır.⁶ Meşelâ bir nesne’i alup kıpırmağa dirler. Çevgān ile top kıpar gibi. ‘Arabî’de ḥā-ı mu‘cemenüñ fetḥasıyla ve ṭā-ı mühmele ve fā ile⁷ **ḥatf** ma‘nāsınadır. Nümüden nün’uñ ve mīm’uñ zammeleriyle Fārsî’dür. Türkî’de göstermek dinür.⁸ ‘Arabî’de **irâdet** ma‘nāsınadır.⁹ Züdüden zā-ı menkūṭanuñ zammesiyle ve kesresiyle daḥı cā’izdür Fārsî’dür.¹⁰ Türkî’de pāsdan açmağ ma‘nāsınadır.¹¹ ‘Arabî’de **şaykale** gibi.¹² Bü-süden zamme ile¹³ Fārsî’dür. Türkî’de sürmek ma‘nāsınadır.¹⁴ Meşelâ bir nesne’i bir nesneye¹⁵ sürüp şıvamağ [H. 64b] gibi.¹⁶ ‘Arabî’de **teṭliye** ma‘nāsınadır.¹⁷ Bü-süden’de bā ḥarfdür ve maẓmümdür. Süden zamme-i sîn-i mühmele ile [E. 69b] maşdardur.¹⁸

1 ‘Arabî’nün : ‘Arabiyye’nün Z, H

2 ma‘nāsınadır : -E, -Z

3 ‘Arabî’de fetḥa-i kāf’la **kal**‘ gibi : ‘Arabî’de **kal**‘ dinür E, Z

4 mühmele : mühmelenüñ Z

5 ‘Arabî’nün zammesiyle : ‘Arab’uñ zammesiyle E; ‘Arabî’nün zammeleriyle Z

6 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

7 ve ṭā-ı mühmele ve fā ile : -E, -Z

8 dinür : ma‘nāsınadır H

9 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına Z; gibi H

10 Fārsî’dür : -E, -Z

11 açmağ ma‘nāsınadır : açmağdur E; açmağ dimekdür H

12 gibi : ma‘nāsınadır H

13 zamme ile : -H

14 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

15 bir nesneye : -H

16 gibi : demek H

17 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, Z

18 büsüden’de ba ḥarfdür ve maẓmümdür. Süden zamme-i sîn-i mühmele ile maşdardur : -H

Takṭī' -i Beyt

rübüden **ḳap** mefā' ilün **maḡa dirler** mefā' ilün **nümüden ya'** mefā' ilün **nī göstermek** mefā' ilün **züdüden pas** mefā' ilün **dan açmaḳdur** mefā' ilün **bü-südüdür** mefā' ilün **daḡı sürmek** mefā' ilün¹

3 **Resen ip tāften bükmeḳ yavu güm yāften bulmaḳ**

Residen irmek ü dirmek bi-çiden bāften örmeḳ

Resen rā ve sīn-i mühmeleteynüñ² fethalarıyla ve nün-ı sākine ile Fārsī'dür. Türkī'de ip dirler urḡan daḡı dinür.³ 'Arabī'de ḡā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve bā-ı muvaḡḡadenüñ ve lām'uñ iskānlarıyla⁴ **ḡabl** ma' nāsınadır. Tāften tā-ı ḳaraşetüñ⁵ fethasıyla Fārsī'dür. Türkī'de bükmeḳ ma' nāsınadır.⁶ Meşelā ip bükmeḳ⁷ gibi vesā'ir bükülecek nesnelere bükmeḳ gibi. 'Arabī'de fā-ı meftūḡa ile **fetl** dirler.⁸ Yavu Türkī'dür yā-ı ḡuṭṭinüñ⁹ fethasıyla ve vāv-ı maẓmüme ile¹⁰ yavu kılınan nesneye ḡikāye ṭarīḡiyle filānı yavı ḳıldum ve ḡayb itdüm dirler¹¹ ki [Z. 37a] anuñ ismidür.¹² Fārsī'de kāf-ı 'Acem'üñ zammıyla ve mīm-i sākine ile güm dinür.¹³ 'Arabī'de **mefḳüd** ve **ḡalle** daḡı dinür.¹⁴ Yāften yā-ı ḡuṭṭinüñ¹⁵ fethasıyla [E. 70a] Fārsī'dür. Türkī'de bulmaḳ ma' nāsınadır.¹⁶ Meşelā elden gidüp yavı kılınan nesneyi bulmaḳ gibi¹⁷ [H. 65a] ve ele getürmeḳ ma' nāsınadır. 'Arabī'de **vicdān** gibi. Residen rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve sīn-i mühmelenüñ kesresiyle¹⁸ Fārsī'dür. Türkī'de irmek dirler. Meşelā bir nesneye irişüp yitişmeḡe dirler.¹⁹ 'Arabī'de **vaşl** gibi.

1 daḡı sürmek mefā' ilün : -Z

2 rā ve sīn-i mühmeleteynüñ : rā-ı mühmele ve sīn'üñ H

3 urḡan daḡı dinür : -E, -Z

4 ve bā-ı muvaḡḡadenüñ ve lām'uñ iskānlarıyla : -H

5 tā-ı ḳaraşetüñ : tā-ı müşennāt-ı fevḡaniyyenüñ H

6 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, Z

7 bükmeḳ : -H

8 dirler : ma' nāsınadır H

9 yā-ı ḡuṭṭinüñ : yā-ı müşennāt-ı taḡtiyyenüñ H

10 vāv-ı maẓmüme ile : vāv-ı maẓmüme iledür E; vāv'uñ zammesiyle H

11 ḡikāye ṭarīḡiyle filānı yavı ḳıldum ve ḡayb itdüm : -E, -Z

12 ki anuñ ismidür : -H

13 zammıyla ve mīm-i sākine ile güm dinür : zammesiyle güm dirler E, Z

14 daḡı dinür : ma' nāsınadır; ma' nāsına E

15 yā-ı ḡuṭṭinüñ : yā-ı müşennāt-ı taḡtiyyenüñ H

16 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

17 gidüp yavı kılınan nesneyi bulmaḳ gibi : giden nesneyi ve yav kılınan şey'i H

18 ve sīn-i mühmelenüñ kesresiyle : -E, -Z

19 bir nesneye irişüp yitişmeḡe dirler : irişüp yitişmeḡe dinür E, Z

Dirmek kelimesi¹ Türki'dür. Meşelâ mîve ve çiçek ve emşâlini dirüp devşürmege² dirler. Fârsî'de bi-çiden dinür. 'Arabî'de **cenî** ma' nâsınadır.³ Bâften bâ-ı muvahhadenüñ fethasıyla Fârsî'dür. Türki'de örmek dinür.⁴ Meşelâ ip örmek ve tokımağ ma' nâsına dağı gelür.⁵ 'Arabî'de nün-ı meftûha ile **nesc** ma' nâsınadır.⁶

Takṭî'-i Beyt

resen ip tā mefā' ilün ften bükmeḱ mefā' ilün yavu güm yā mefā' ilün ften bulmağ
mefā' ilün residen ir mefā' ilün meḱ ü dirmeḱ mefā' ilün bi-çiden bā mefā' ilün ften
örmeḱ⁷ mefā' ilün

4 **Ḥirāmiden ḥırāşiden şalınmağ tırmalamağdır**

Şavurmağ oldı dāmiden demiden ya' nî üfürmeḱ

Ḥirāmiden ḥā-ı mu' cemenüñ kesresiyle⁸ Fârsî'dür. [E. 70b] Türki'de şalınmağ dirler. 'Arabî'de **tebaḥḥur** ma' nâsına. Ḥırāşiden ḥā-ı mu' cemenüñ kesresiyle Fârsî'dür.⁹ Türki'de tırmalamağ dimekdür.¹⁰ Meşelâ tırnağ ile ve pençe ile tırmalamağa [H. 65b] dirler.¹¹ 'Arabî'de ḥā-ı mu' ceme ile **ḥadş** ma' nâsınadır.¹² Şavurmağ Türki'dür. Ya' nî ḥarman şavurmağ gibi. Fârsî'de dāmiden dirler. 'Arabî'de tā-ı qarāşetüñ fethasıyla ve zāl-ı mu' cemenüñ sükūniyla¹³ ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle¹⁴ ve fetḥa-i yā-ı ḥuṭṭî ile¹⁵ **tezriye** ma' nâsınadır.¹⁶ Demiden dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla

1 kelimesi : -E, -Z

2 emşâlini dirüp devşürmege : emşâli nesneleri devşürmege H

3 ma' nâsınadır : ma' nâsına E

4 dinür : dimekdür H

5 gelür : -E

6 nün-ı meftûha ile nesc ma' nâsınadır : nün'üñ fethasıyla nesc gibi H

7 örmek : bükmeḱ H

8 kesresiyle : kesriyle H

9 ḥā-ı mu' cemenüñ kesresiyle Fârsî'dür : dağı vezn-i sâbık üzere Fârsî'dür H

10 dimekdür : dirler E

11 meşelâ tırnağ ile ve pençe ile tırmalamağa dirler : -E

12 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, Z

13 mu' cemenüñ sükūniyla : mu' ceme H

14 mühmelenüñ kesresiyle : mühmele ile Z, rā-ı mühmele H

15 ve fetḥa-i yā-ı ḥuṭṭî ile : ve yā-ı taḥṭiyyât-ı müşennâtle H

16 ma' nâsınadır : ma' nâsına E

ve mīm-i sākine ile¹ Fārsī'dür. Türkî'de üfürmek ma' nāsınadır.² Meşelâ ağız ile bir nesne'i üfürmege dirler.³ 'Arabî'de nūn-ı meftūḥa ile⁴ **nefh** gibi.

Takṭī'-i Beyt

hūrāmīden mefā' ilün **hūrāşīden** mefā' ilün **şalınmaḳ tır** mefā' ilün **malamaḳdur** mefā' ilün **şavurmaḳ ol** mefā' ilün **dı dāmīden** mefā' ilün **demīden ya'** mefā' ilün **nī üfürmek** mefā' ilün

5 Ğijīden oldı sürtünmek bi-gerdīden dūrür dönmeḳ [Z. 37b]

Gezīdendür ışıрмаḳ daḫı seg-lāyīden it ürmeḳ

Ğijīden ğayn-ı menkūḫa ve zā-ı 'Acem'ün kesriyle⁵ [E. 71a] Fārsī'dür. Türkî'de sürtünmek dirler.⁶ Ya' nī⁷ göti üzerinde sürtünmege dirler. Henüz ayağa ḳalkup gezmege ḳādir olmayan eṫfāl gibi ki maḳ' adı üstine⁸ sürtüne sürtüne giderler.⁹ Bi-gerdīden bā-ı muvaḫḫadenün kesresiyle kāf-ı meftūḫa-i¹⁰ 'Acemī ile¹¹ Fārsī'dür. Türkî'de dönmeḳ ma' nāsınadır.¹² 'Arabî'de feth-i dāl-ı mühmele ile¹³ **devr** ma' nāsınadır.¹⁴ Gezīden kāf-ı 'Acem'ün fethasıyla¹⁵ ve zā-ı 'Arabīye'nün kesresiyle Fārsī'dür. Türkî'de ışıрмаḳ ma' nāsınadır.¹⁶ Ya' nī¹⁷ diş ile ışıрмаğa dirler. 'Arabî'de 'azz ma' nāsına. Seg-lāyīden Fārsī'dür vaşf-ı [H. 66a] terkībdür.¹⁸ Seg ile lāyīden kelimelerinden mürekkebdür. Seg sīn-i mühmelenün fethasıyla ve kāf-ı 'Acem'ün sūkūnyıla it ma' nāsınadır.¹⁹ Ya' nī köpek didükleri ḫayvāndur.²⁰

1 ve mīm-i sākine ile : -E, -Z

2 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

3 meşelâ ağız ile bir nesne'i üfürmege dirler : -H

4 nūn-ı meftūḫa ile : -H

5 'Acem'ün kesriyle : 'Acemiyye'nün kesreleriyle Z

6 dirler : dinür H

7 ya' nī : meşelâ H

8 üstine : üzerinde Z

9 Henüz ayağa ḳalkup gezmege ḳādir olmayan eṫfāl gibi ki maḳ' adı... giderler : -H

10 meftūḫa-i : -E

11 bā-ı muvaḫḫadenün... 'Acemī ile : bā-ı te'kidden şoñra kāf-ı 'Acem'ün fethasıyla H

12 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dimekdür H

13 feth-i dāl-ı mühmele ile : -H

14 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z

15 fethasıyla : fethiyle : H; fethasıyla -E

16 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dimekdür H

17 ya' nī : meşelâ H

18 vaşf-ı terkībdür : -E, -Z

19 ma' nāsınadır : -E

20 ya' nī köpek didükleri ḫayvāndur : köpek daḫı dirler H

‘Arabî’de fetḥa-i vāḥide ile **kelb** dirler.¹ Lāyiden ürümek ve ulumaḳ ve sızlamak² ma‘nāsınadır.³ ‘Arabî’de evveli nūn ile ve āḫiri cīm⁴ ile **nebīc** ve āḫiri ḫā-ı mühmele ile **nebīḥ** daḫı⁵ dirler ve zamm-ı nūn’la ve yā’dan bedel elif ile⁶ **nubāc** ve ḫā ile⁷ **nubāḥ** daḫı dirler. Bu dört⁸ luḡat dört vech üzere it [E. 71b] ürümek ma‘nāsınadır.

Taḫṫī‘-i Beyt

ḡijīden ol mefā‘ ilün dı sūrtünmek mefā‘ ilün bi-gerdīden mefā‘ ilün dūrūr dönmeḳ
mefā‘ ilün **gezīdendūr** mefā‘ ilün **ıṣırmaḳ da** mefā‘ ilün **ḫı seg-lāyī** mefā‘ ilün **den it**
ürmek mefā‘ ilün

6 Yalıñ tef sūḫten yanmaḳ deriz yiv duḫten dikmek

Ḥamīden rūftēn ya‘nī egilmek daḫı süpürmek

Yalıñ Türkī’dür. Meşelā āteşüñ yalınına ve ‘alevine dirler.⁹ Fārsī’de tā-ı ḫaşaetüñ fetḫasıyla ve fā-ı sākine ile¹⁰ tef dinür. ‘Arabî’de **leheb** ma‘nāsına. Sūḫten zamme ile¹¹ Fārsī’dür. Türkī’de yanmaḳ ma‘nāsınadır.¹² Meşelā āteş yanmasına dirler.¹³ Lāzım ve müte‘addī daḫı¹⁴ isti‘māl [H. 66b] olunur. Meşelā göyünmek ve göyündürmek.¹⁵ ‘Arabî’de **ḫarkḫ** ve **iḫrāk** ma‘nāsınadır.¹⁶ [Z. 38a] Deriz dāl-ı mühmelenüñ fetḫasıyla eşaḫḫdur dimişler Fārsī’dür ammā beynü’l-‘avām dāl’uñ ve rā’nuñ kesreleriyle meşhūrdur. Türkī’de daḫı müsta‘meldür.¹⁷ Türkī’de yā-ı müşennāt-ı taḫṫıyyenüñ kesresiyle¹⁸ yiv dirler. Meşelā gönlekde ve daḫı¹⁹ ḫaftānda

1 dirler : dinür H

2 ürümek ve ulumaḳ ve sızlamak : ürümek ulumaḳ sızlamak E

3 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

4 cīm :-E

5 āḫiri ḫā’-i mühmele ile nebīḥ daḫı : ḫā ile nebīḥ H

6 zamm-ı nūn’la ve yā’dan bedel elif ile : evveli nūn-ı maẓmūme ile ve āḫiri cīm’le H

7 ve ḫā ile : ve ; ve ḫā ile -E

8 dört : -E, -Z

9 āteşüñ yalınına ve ‘alevine dirler : āteş yalıñına dinür, ‘alev daḫı dirler H

10 fā-ı sākine ile : fā’nuñ sūkūniyla H

11 zamme ile : -E, -H

12 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

13 meşelā āteş yanmasına dirler : meşelā āteş yanmasına dinür Z; āteş ve mum yanmasına dinür H

14 daḫı : -H

15 göyünmek ve göyündürmek : söyünmek ve söyündürmek gibi

16 ma‘nāsınadır : gibi H

17 Türkī’de daḫı müsta‘meldür : -H

18 Türkī’de yā-ı müşennāt-ı taḫṫıyyenüñ kesresiyle : -E, -Z

19 ve daḫı : ve Z; olan H

olan yive dirler ki¹ dikiş yiridir. [E. 72a] Duhten zamme-i dāl-ı mühmele ile Fārsī'dür. Türkī'de dikmek ma' nāsınadır. Ya' nī dikiş dikmek dirler. 'Arabī'de ḥā-ı mu' ceme ile² **ḥayyāṭatun** ma' nāsına.³ Ḥamīden ḥā-ı mu' cemenüñ fethasıyla Fārsī'dür.⁴ Türkī'de egilmek ma' nāsınadır.⁵ Ya' nī⁶ bir cānibe egilüp meyl eylemege dirler. 'Arabī'de **inḥinā** ma' nāsınadır.⁷ Rūften zamme-i rā-ı mühmele ile ve işbā'-ı vāv'la Fārsī'dür. Türkī'de süpürmek demek⁸ ma' nāsınadır. Meşelā süpürge ile süpürmek gibi.⁹ 'Arabī'de fetha-i kāf ile ve nūn-ı sākine ile¹⁰ **kens** ma' nāsınadır.

Taḳṭī'-i Beyt

yalñ tef sū mefā' ilün **hten yanmaḳ** mefā' ilün **deriz yiv dü** mefā' ilün **hten dikmek** mefā' ilün **ḥamīden rü** mefā' ilün **ften ya' nī** mefā' ilün **egilmek da** mefā' ilün **ḥi süpürmek** mefā' ilün

7 **Olur engāšten efrāšten sezmeḳ ü ḳaldurmaḳ**

Daḫı pindāšten ber-dāšten şanmaḳ u götüremeḳ

Engāšten elif-i meftūḥa ve nūn-ı sākine ve kāf-ı [H. 67a] 'Acemī ile Fārsī'dür. Türkī'de sezmeḳ ma' nāsınadır.¹¹ [E. 72b] 'Arabī'de kesr-i ḥā-ı mühmele¹² ile **ḥisbān** gibi. Efrāšten elif-i meftūḥa ile Fārsī'dür. Türkī'de ḳaldurmaḳ ma' nāsınadır.¹³ 'Arabī'de **iḡtilā** gibi. Pindāšten bā-ı 'Acem'üñ¹⁴ kesresiyle Fārsī'dür. Türkī'de şanmaḳ ma' nāsınadır.¹⁵ 'Arabī'de zā-ı mu' ceme ile **zann** dinür.¹⁶ Ber-dāšten bā-ı 'Arabī'nüñ¹⁷ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla¹⁸ Fārsī'dür. Türkī'de

1 ki : -H

2 ḥā-ı mu' ceme ile : -H

3 ma' nāsına : gibi Z, H

4 Fārsī'dür : -Z

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, Z

6 ya' nī : meşelā Z, H

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dirler H

8 demek : -E, -Z

9 süpürmek gibi : süpürmege dinür H

10 fetha-i kāf ile ve nūn-ı sākine ile : feth-i kāf'la H

11 ma' nāsınadır : -Z

12 kesr-i ḥā-ı mühmele : kesre-i ḥā-ı mühmele Z; kesre H

13 ḳaldurmaḳ ma' nāsınadır : ḳaldurmaḳ ma' nāsına E; ḳaldurmaḳa dirler H

14 'Acem'üñ : 'Acemī'nüñ Z

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

16 zā-ı mu' ceme ile zann dinür : zann gibi E, Z

17 'Arabī'nüñ : 'Arab'üñ E; 'Arabiyye'nüñ Z

18 ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla : -H

götürmek ma' nāsınadır.¹ Meşelā yukarı götürmek ve kaldurmağa ya' nī ve kaldurmağa dinür² dirler. 'Arabī'de **ref** ma' nāsına.³ Ber-dāšten kelimesi ber ile dāštenen mürekkebdür. Ber bā-ı muvaḥḥadenüñ⁴ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ süküniyla isti' lā içündür. Türkī'de yukarı⁵ dinür ki⁶ 'Arabī'de 'alā ma' nāsınadır.⁷ Dāšten dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla tutmak ma' nāsınadır.⁸ [Z. 38b] Bi-ḥasebi't-terkīb⁹ yukarı tutmak ve yukarı kaldurmağ götürmek daḥı bu ma' nāyadır.¹⁰

Takṭī' -i Beyt

olur engā mefā' ilün şten efrā mefā' ilün şten sezme mefā' ilün k kaldurmağ mefā' ilün daḥı pindā mefā' ilün şten ber-dā mefā' ilün şten şanma[E. 73a]mefā' ilün ğ u götürmek mefā' ilün

8 Tabīdendür ṭalabımağ demīden sebze ürpermek

Remānīdendür ürkütmek resānīdendür irgürmek [H. 67b]

Tabīden ṭā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve bā-ı 'Arabīyye'nüñ kesresiyle¹¹ Fārsī'dür. Türkī'de ṭalabımağ dirler. Meşelā debelenmek demek olur ki ṭavuğ boğazlanduğda debelendüğü gibi.¹² 'Arabī'de **tezeliül** gibi¹³ ve **muḥarrrik**¹⁴ ve **taḥarrük**¹⁵ gibi. Demīden dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla Fārsī'dür. Türkī'de sebze ürpermek dirler.¹⁶ Ya' nī sebze yirden çıkup bitmege başladuğda sebze ürperdi dirler. 'Arabī'de nūn-ı meftūḥa ile **nebt** ve nūn-ı maẓmūme ve vāv-ı müşeddede ile **nūmuvv** ma' nāsınadır.¹⁷ Remānīden rā-ı mühmelenüñ ve mīm'üñ fethalarıyla¹⁸ Fārsī'dür. Türkī'de ürkütmek

1 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dirler H

2 yukarı...dinür : yukarı götürmege dinür ki kaldurmağdır; ya' nī bir şey'i yirden kaldurmağa H

3 ma' nāsına : ma' nāsınadır Z

4 muvaḥḥadenüñ : 'Arabī'nüñ H

5 yukarı : yukarı H

6 ki : -E, -Z

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dirler H

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

9 bi-ḥasebi't-terkīb : -H

10 yukarı tutmak ve yukarı... ma' nāyadır : yukarı tutmak demek olur, yukarı kaldurmağ H

11 bā-ı 'Arabīyye'nüñ kesresiyle : bā-ı 'Arabīyye ile E, Z

12 debelenmek demek olur ki ṭavuğ boğazlanduğda debelendüğü gibi : debelenmek dimekdür E, Z

13 gibi : -E; -H

14 muḥerrrik : -Z; -H

15 taḥarrük : -E

16 dirler : dimekdür H

17 nebt... ma' nāsınadır : nebt... ma' nāsına E; nebt ma' nāsınadır, nūmūd daḥı dinür H

18 rā-ı mühmelenüñ ve mīm'üñ fethalarıyla : rā-ı mühmelenüñ fethasıyla : E, Z

ma'nasınadır. 'Arabî'de **tenfir** ve **tavaḥḥuş** ma'nalarına.¹ Resāniden rā-ı mühmelenüñ fethasıyla² Fārsî'dür. Türkî'de irgürmek dinür. Ya'nî irişdürmek ve ulaştırmaḡ dimekdür. 'Arabî'de **ışāl** ma'nasınadır.³

Takṭî'-i Beyt

ṭabîdendür mefā' ilün **ṭalabımaḡ** mefā' ilün **demîden seb** mefā' ilün **ze ürpermek** mefā' ilün [E. 73b] **remāniden** mefā' ilün **dür ürkütmek** mefā' ilün **resāniden** mefā' ilün **dür irgürmek** mefā' ilün

9 Çi bāşed serdter ez-yaḡ zi-merdüm ḡışten dîden

N'ola şovuḡraḡ buzdan kişiden⁴ kendüzin⁵ görmek

[H. 68a] Bu beytün mışrā'-ı şānîsi mışrā'-ı evveline leff ü neşr-i müretteb ṭarîki üzere terceme⁶ vāḡi⁷ olmuşdur. Meşelā evvelki mışrā' da cîm-i 'Acem'ün kesresiyle ve hā-ı 'alāmetle çî lafzı Fārsî'dür.⁸ Türkî'de ne dimekdür ki mışrā'-ı şānîniñ evveline ḡayd olunmuşdur⁹ edāt-ı istifhāmdur. 'Arabî'de **mā** gibi.¹⁰ Bāşed bāşiden lafzından¹¹ şîḡa-i muzāri'dür. İstifhāmı mutaẓammındur. Türkî'de ola dimekdür. 'Arabî'de [Z. 39a] **yekün** ma'nāsına.¹² Bi-ḡasebi't-terkîb Fārsî'dür¹³ çî bāşed dimek Türkî'de ne ola dimekdür. 'Arabî'de **mā yekün** ma'nāsına.¹⁴ Serdter mürekkebdür.¹⁵ Serdter sîn-i mühmelenüñ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmele ile¹⁶ Fārsî'dür. Türkî'de sovuḡ¹⁷ ma'nasınadır. 'Arabî'de **berd** gibi.¹⁸ Serdter¹⁹ kelimesiniñ āḡirinde olan ter lafzı tā-ı ḡaraşetün fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ

1 tenfir ve tavaḥḥuş ma'nalarına : tenfir ma'nasınadır E, Z

2 rā-ı mühmelenüñ fethasıyla : vezn-i sâbık üzere H

3 ma'nasınadır : ma'nāsına E, Z

4 kişiden : ādemden E; kişi H

5 kendüzin : kendüzini H

6 leffü neşr-i müretteb ṭarîki üzere terceme : 'ale't-tertib tefsîr E, Z

7 vāḡi' : -E

8 cîm-i ... Fārsî'dür : çî lafzı cîm-i 'Acem'ün kesresiyle ve hā-ı 'alāmetle H

9 ki ... olunmuşdur : mışrā'-ı şānîye ḡayd olunmuşdur E; mışrā'-ı şānîye ḡayd olunmuş Z

10 gibi : dinür H

11 bāşiden lafzından : bāşiden'den E, Z

12 Türkî'de ola dimekdür. 'Arabî'de yekün ma'nāsına : -E, -Z

13 bi-ḡasebi't-terkîb Fārsî'dür : bi-ḡasebi't-terkîb Z; bi-ḡasebi't-terkîb Fārsî'dür -E

14 ma'nāsına : dimekdür Z

15 mürekkebdür : Türkî'dir E ; serdter mürekkebdür -H

16 sîn-i mühmelenüñ... dāl-ı mühmele ile : serd ile ter'den sîn-i mühmelenüñ fethasıyla serd E, Z

17 sovuḡ : şoḡuḡ H

18 gibi : dinür H

19 serdter : serd Z, H

sükûniyla¹ Fârsî'de edât-ı tafđıldür. Türkî'de rağ dimekle ta'bir olunur.² 'Arabî'de kelime evvelinde elif-i meftûha bundan 'alâmetdür.³ [E. 74a] Meşelâ Fârsî'de serdter dirler. Türkî'de şovuğrağ ma'nâsınadır.⁴ 'Arabî'de **ebred** dinür.⁵ Ez-yağ Fârsî'dür. Türkî'de buzdandimekdür.⁶ 'Arabî'de **mine'l-cemed** ma'nâsınadır.⁷ Yâhūd⁸ elif ve lâm'dan bedel tenvîn ile **min cemedin** dirler.⁹ Ez elif-i meftûha ve zâ-ı sâkine¹⁰ ile Fârsî'dür. Türkî'de "den" ile ta'bir olunur. İbtidâ-ı gâyet içündür.¹¹ 'Arabî'de **min cârre** ma'nâsınadır.¹² Gâh olur ki¹³ [H. 68b] ez kelimesinüñ elifini haẓf idüp zâ-ı 'Arabîye-i müfrede¹⁴ ile isti'mâl olunur. Nitekim¹⁵ bu mışra'da yine¹⁶ vâki' olmuşdur. Zi-merdüm lafzında zi-merdüm Fârsî'dür.¹⁷ Evvelinde olan¹⁸ zâ-ı müfrede ez'den taḥfif olınmışdur ez ma'nâsınadır.¹⁹ Merdüm mîm-i meftûha ve râ-ı mühmelenüñ sükûni²⁰ ve dâl-ı ğayr-i menķûṭanuñ²¹ zammesiyle Fârsî'dür. Türkî'de kişi dirler ki²² âdem dimekdür.²³ 'Arabî'de **mer'e** ve **recül** daḥı²⁴ dinür.²⁵ Bi-ḥasebi't-terkîb Fârsî'de zi-merdüm Türkî'de kişiden dinür.²⁶ 'Arabî'de **mine'l-mer**'i dirler.²⁷ **Min recülin** daḥı²⁸ dinür. Ĥîştēn hâ-ı mu'cemenüñ kesresiyle ve vâv-ı ğayr-i melfûza ile ve yâ-ı ḥuṭṭînüñ sükûniyla²⁹ ve şîn-i mu'cemenüñ³⁰ sükûniyla Fârsî'dür. [E. 74b]

1 râ-ı mühmelenüñ sükûniyla : sükûn-ı râ-ı mühmele ile H

2 dimekle ta'bir olunur : demek olur E

3 'Arabî'de kelime... 'alâmetdür : 'Arabî'dür ef'âl evvellerine birer elif-i meftûha getirürler H

4 ma'nâsınadır : dinür H

5 dinür : ma'nâsınadır H

6 dimekdür : dirler Z; H

7 ma'nâsınadır : ma'nâsına E; ma'nâsınadır -H

8 yâhūd : -H

9 min cemedin dirler : -H

10 ve zâ-ı sâkine : -E, -Z

11 ibtidâ³-ı gâyet içündür : -H

12 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

13 gâh olur ki : -H

14 elifini haẓf idüp zâ-ı 'Arabîye-i müfrede : elif haẓf idüp zâ-ı menķûṭa-i müfrede H

15 nitekim : -E

16 yine : öyle E

17 zi merdüm Fârsî'dür : -E

18 evvelinde olan : -E

19 taḥfif olınmışdur ez ma'nâsınadır : taḥfif olmışdur E, Z

20 mühmelenüñ sükûni : mühmele-i sâkine Z; ğayr-i menķûṭanuñ sükûniyla H

21 ğayr-i menķûṭanuñ : mühmelenüñ H

22 ki : -E, -H

23 âdem dimekdür : -H

24 daḥı : -E

25 'Arabî'de mer'e ve recül daḥı dinür : 'Arabî'de mer'e ma'nâsınadır H

26 dinür : dirler H

27 dirler : dinür H

28 daḥı : -E

29 ve yâ-ı ḥuṭṭînüñ sükûniyla : -H

30 mu'cemenüñ : mühmelenüñ H

Türki'de kendüzin demek olur¹ ve kendüni ve kendü özünü² demek olur. Diden dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle Fārsi'dür. Türki'de görmek ma' nāsınadır.³ 'Arabî'de rā-ı mühmelenüñ fethasıyla⁴ ve hemze ile **re'a** ma' nāsınadır.⁵ Hāşıl-ı ma' nā-yı mışrā' demek olur ki kişiden şadır olan ahlāk-ı zemīmenüñ buzdan şovuğrağı ya' nī efheşi ve yaramazrağı kendüzünü⁶ görmekdür. Ya' nī kendü nefsinı görüp iyü bilmekdür ki her⁷ 'alāmet-i hod-bīnlik ve tekebbürlük şıfatıdır ki aña enāniyyet dirler. [Z. 39b] Ne' üzü bi'llāhi min zālik⁸

Takṭı' -i Beyt

çi baş ed ser mefā' ilün dter ez-yah [H. 69a] mefā' ilün zi-merdüm h' mefā' ilün işten dīden mefā' ilün n'ola şovu mefā' ilün kraq buzdan mefā' ilün kişiden ken mefā' ilün düzin görmek mefā' ilün

10

El-kıṭ' atu'l-' aşiretü der-baḥr-i kāmīl-i müzāl

Nazar itdügümce cemālüne gözimüñ ziyası mezīd olur

Lebiñüñ⁹ beyānın iderisem dil ü cān şafası mezīd olur

Mütefā' ilün mütefā' ilün mütefā' ilün mütefā' ilün [E. 75a]

Buña baḥr-i kāmīl oqırısāñ sözünüñ bahası mezīd olur

Bu kıṭ' a baḥr-i kāmīlden bir kıṭ' adur ki aşlı bir¹⁰ mışrā' da dörder kerre mütefā' ilün gelür.

1 demek olur : -Z

2 kendüzin demek olur ve kendüni ve kendü özünü : kendüzin ve kendüni ve özünü H

3 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; demekdür H

4 fethasıyla : kesresiyle degül fethasıyla :E

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dirler Z

6 ya' nī efheşi ve yaramazrağı kendüzünü : kendisini görmekdür H

7 her : -Z, -H

8 ne' üzü bi'llāhi min zālik : ne' üzü bi'llāhi H

9 lebinüñ : lebüñ H

10 kıṭ' a baḥr-i kāmīlden bir kıṭ' adur ki aşlı bir : rubā' i baḥr-i kāmīlendür aşlı her H

Sebeb-i Tesmiye¹

Buña baħr-i kāmīl didükleri ğarb cihetinden yā ğareket cihetinden kāmīl olduğı içündür. Ve dađı² bu kııı‘anuñ eczāsından³ cüz’-i āħirine ziħāfdan izālet dāħil olmuşdur.

Ta‘rif

İzālet luğatda atuñ şalıvirmeye dirler. Ammā iřılāħda oldur ki āħiri veted-i mecmū‘ olan cüz’üñ üzerine bir ğarf-i sākīn ziyāde iderler. Meřelā⁴ **mütefā‘ ilün**’da elif ziyāde itdükleri gibi ki⁵ **mütefā‘ ilān** olup müzāl dirler. Müstef‘ ilün ve fā‘ ilün cüz’ine dađı⁶ dāħil olduğı gibi.⁷ Bu sebebden buna baħr-i kāmīl dirler. *Ve bi’llāhi’t-tevfik*⁸

1 **Süde řir ü tū didi kıaymađa füledür ađuz hem ađız dehān**

Süriye gele tele tora di dele řańsara dile di zebān [H. 69b]

Süd Türkī’dür. İsm-i cinsdür. Ğayvānuñ ve insānuñ cümle⁹ südlerine ııııı olınur. Fārsī’de řin-i [E. 75b] mu‘ cemenüñ kesresiyle ve yā-ı müřennāt-ı taħtāniyyenüñ¹⁰ ve rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla kesre-i¹¹ řariħa ile řir dinür. ‘Arabī’de ğā-ı mühmelenüñ fetħasıyla¹² ve lām-ı meksüre ile **ħalīb** ma‘ nāsınadır.¹³ Ve lām’uñ ve bā-ı ‘Arabī’nüñ fetħalarıyla¹⁴ **leben** dağı dirler. Tū tā-ı müřennāt-ı fevkāniyyenüñ¹⁵ zammesiyle ve iřbā‘-ı vāv’la Fārsī’dür. Türkī’de kıaymağ ma‘ nāsınadır¹⁶ ki süd üzerinde ğāřıl olur.¹⁷ ‘Arabī’de zamm-ı zā-ı ‘Arabiyye ile **zübd** ma‘ nāsınadır.¹⁸ Ve

1 sebeb-i tesmiye : -H

2 dağı : -E, -Z

3 eczāsından : -H

4 meřelā : -H

5 ki : -Z, -H

6 cüz’ine dağı : cüz’lerine dağı H; cüz’ine dağı -E

7 olduğı gibi : olur H

8 bu sebebden buna baħr-i kāmīl dirler. *Ve bi’llāhi’t-tevfik* : -Z, -H; Bařarı (tevfik) ancak Allāh’ın yardımıyla gerçekteřir. Kur’an, Hūd 11/88

9 cümle : -E, -Z

10 taħtāniyye : fevkıyye E

11 kesre-i: çir-i E

12 fetħasıyla : fetħiyle H

13 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E

14 ‘Arabī’nüñ fetħalarıyla : ‘Arab’uñ fetħalarıyla; ‘Arabī’nüñ fetħasıyla H

15 fevkāniyyenüñ : fevkıyyenüñ H

16 kıaymağ ma‘ nāsınadır: kıatmağ dirler H

17 ki süd üzerinde ğāřıl olur : -E

18 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E

hā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve t̄āeyn-i ğayr-i menķūtanuñ evvelkisinüñ fethasıyla¹ ve ikincinüñ sükūnıyla **ḥaṭāṭ** daḡı dinür. **Zübdü'l-leben** ma' nāsına.² Füle fā'nuñ zammesiyle ve lām'uñ fethasıyla ve āḡirinde hā-ı 'alāmetle [Z. 40a] Fārsi'dür. Türkī'de aġuz dirler. Meşelā sūd aġuzı didükleri nesnedür ki her bir³ dişi toġıracak eñ evvel çıķan süddür. Füle⁴ lām'uñ taḡfifi⁵ ve teşdıdiyle luġatdur. 'Arabī'de feth-i⁶ lām'la **lebe'e** dinür.⁷ Ve ikinci aġız kelimesi Türkī'dür. Meşelā zī-rūḡ olanuñ cümlesinde olan aġızdur ki buruñ altında olan⁸ 'uzuvdur. Fārsi'de dāl-ı mühmelenüñ⁹ [E. 76a] fethasıyla ve kesresiyle ve elif ile ve [H. 70a] elifsüz dehān ve dehen dirler. 'Arabī'de fā'nuñ fethasıyla **fem** ma' nāsınadır.¹⁰ Süri Türkī'dür. Qoyun ve deve sürisi ve emşāli gibi.¹¹ Fārsi'de kāf-ı 'Acem'üñ fethasıyla ve lām-ı meftūḡanuñ¹² taḡfifi ve teşdıdiyle¹³ gele dirler. 'Arabī'de **ḡatī'** ma' nāsınadır.¹⁴ 'Umüm üzeredür¹⁵ temyiz murād olınsa Fārsi'de gele-i ğüs fend dinür. Türkī'de qoyun sürisi dirler. 'Arabī'de **ḡatī' u'l-ġanem** dinür. Ve mā eşbeh zālik.¹⁶ Tele tā-ı qaraşetüñ ve lām'uñ fethalarıyla¹⁷ taḡfifiyle¹⁸ ve teşdıdle cā'izdür. Türkī'de tā-ı qaraşetüñ zammesiyle¹⁹ tor dirler.²⁰ Bir cins örme kisedür ki aġ gibi örüp içine mīve ve sā'ir şey' qorlar ve ibrişimden örüp aqçe kisesi daḡı iderler. Dele dāl-ı mühmelenüñ ve lām'uñ fethalarıyla Fārsi'dür. Türkī'de sañsar dirler ki kedi gibi bir ḡayvāndur²¹ taġlarda olur. Postından kürk yaparlar. 'Arabī'de **delḡ** dirler. Dil kesre ile Türkī'dür. Ya' nī aġız içinde olan dildür ki anuñla tekellüm iderler.²² [E. 76b]

1 fethasıyla : fethası H

2 ma' nāsına : gibi Z, H

3 bir : -E

4 füle : -E, -Z

5 taḡfifi : taḡfifiyle H

6 feth-i : fetha-i Z

7 feth-i lām'la lebe'edinür : lebe'e dinür feth-i lām'uñ H

8 zī-rūḡ olanuñ cümlesinde olan aġızdur ki buruñ altında olan : aġız didükleri meşḡur E, Z

9 dāl-ı mühmelenüñ : dāl'uñ H

10 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dinür Z

11 gibi : -Z

12 lām-ı meftūḡanuñ : lām'uñ E

13 taḡfifi ve teşdıdiyle : taḡfif ve teşdıd ile H

14 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dirler H

15 üzeredür : üzere E, Z

16 zālik : -E

17 tā-ı qaraşetüñ ve lām'uñ fethalarıyla : tā-ı qaraşetüñ ve lām'uñ zammesiyle E; tā-ı müşennāt-ı fevkiyyenüñ fethasıyla ve lām-ı meftūḡanuñ H

18 taḡfifiyle : taḡfifiyle Z; taḡfif H

19 zammesiyle: fethasıyla E

20 tā-ı qaraşetüñ zammesiyle tor dirler : tor dirler, tā-ı qaraşetüñ zammesiyle H

21 ki kedi gibi bir ḡayvāndur : bir ḡayvāncuġdur E, Z

22 dildür ki anuñla tekellüm iderler : dil dimekdür H

Fārsī’de zā-ı ‘Arabiyye’nün¹ fethasıyla zebān dinür.² Żamme ile dağı cā’izdür. ‘Arabī’de lām-ı meksüre ile ve sīn-i mühmelenün fethasıyla³ **lisān** dinür.

Takṭī‘ -i Beyt

süde şır ü tū mütefā‘ ilün **didi kaymağa** mütefā‘ ilün **füledür aguz** mütefā‘ ilün **hem ağız dehān** mütefā‘ ilün **sūriye gele** [H. 70b] mütefā‘ ilün **tele tora di** mütefā‘ ilün **dele sañsara** mütefā‘ ilün **dile di zebān** mütefā‘ ilün

2 Ulu ḥāna key dağı key kaçan kışa dey digil süciye di mey

Ḳamişa di ney siñire di pey ilige di muḡ süñük üstüh’ān

Ulu ḥāna terkibi Türkī’dür. Ya‘ nī büyük beg ve⁴ pādişāh dimekdür. Fārsī’de kāf-ı ‘Arabī’nün fethasıyla key dirler.⁵ İkinci key lafzı dağı kāf-ı ‘Arabī’nün⁶ fethasıyla Fārsī’dür. [Z. 40b] Türkī’de kaçan dimekdür.⁷ Zamāndan istifhāmdur. ‘Arabī’de mīm-i meftūḥa ile **metā** ma‘ nāsınadır.⁸ Ḳış lafzı Türkī’dür ki⁹ füşül-ı erba‘anuñ biridür.¹⁰ Üç ay olur. Muḳābili yāy’dur. Fārsī’de dāl-ı mühmelenün fethasıyla dey dinür. [E. 77a] ‘Arabī’de kesre-i şīn-i mu‘ceme¹¹ ile **şitā** dirler. Süci Türkī’dür müskirātdan¹² şarāb didükleri ḥarām nesnedür. Fārsī’de mīm-i meftūḥa ile mey dirler. ‘Arabī’de **ḥamr** ma‘ nāsınadır.¹³ Ḳamiş Türkī’dür. Bataqlarda ve şulu yirlerde¹⁴ biter. Ḳargı dağı dirler. Fārsī’de nūn-ı meftūḥa ile ney dirler. ‘Arabī’de **kāf’uñ** ve **şād-ı** mühmelenün fethalarıyla **kaşab** dinür. Siñir sīn-i mühmelenün¹⁵ ve **kāf’uñ kesresiyle**¹⁶ Türkī’dür. Meşelā insānuñ ve ḥayvānuñ vücūdında olan siñir dimekdür. [H. 71a] Fārsī’de bā-ı ‘Acem’uñ fethasıyla pey dirler. ‘Arabī’de ‘ayn-ı

1 ‘Arabiyye’nün : ‘Arab’uñ E

2 zā-ı ‘Arabiyye’nün fethasıyla zebān dinür : zebān dirler, zā-ı menḳūṭanuñ fethasıyla H

3 lām-ı meksüre ile ve sīn-i mühmelenün fethasıyla : -H

4 ve : yā H

5 dirler : dinür H

6 ‘Arabī’nün : ‘Arab’uñ E

7 dimekdür : dirler H

8 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E

9 ki : -E, -Z

10 biridür : biri E, Z

11 şīn-i mu‘ceme : şīn E

12 müskirātdan : sekerātdan H

13 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E

14 şulu yirlerde : şulu yirlerde E; şulu yirlerde -H

15 sīn-i mühmelenün : sīn-i mühmele Z; kesre-i sīn-i mühmele ile H

16 kesresiyle : kesreleriyle Z ; kāf’uñ kesresiyle -H

mühmele ve şād-ı mühmelenüñ¹ fetħalarıyla ‘aşab dinür. İlik Türki’dür. Meşelâ kemik içinde hâşıl olan ilige dirler. Fârsî’de mîm’üñ zammıyla² ve hâ-ı mu‘cemenüñ taħfifiyle muħ dirler.³ ‘Arabî’de daħı teşdid ile **muħħ** ma‘nâsınadır.⁴ Süñük Türki’dür ya‘nî kemük dimekdür. Fârsî’de elif-i mazmûme ve sîn-i mühmele-i sâkine ve tâ-ı müşennât-ı fevkâniyyenüñ zammesiyle ve hâ-ı mu‘cemenüñ fetħasıyla ve vâv-ı ğayr-i melfûza ve⁵ elif ve nûn’la üstüħ‘ân dirler. ‘Arabî’de ‘ayn-ı mühmelenüñ fetħasıyla [E. 77b] ve zâ-ı menķûţanuñ ve mîm’üñ iskânlarıyla ‘azm ma‘nâsınadır.⁶

Takṭî‘-i Beyt

ulu hâna key mütefâ‘ ilün daħı key kaçan mütefâ‘ ilün kışa dey digi İmütefâ‘ ilün süciye di mey mütefâ‘ ilün kâmişa di ney mütefâ‘ ilün siñire di pey mütefâ‘ ilün ilige di muħ mütefâ‘ ilün süñük üstüħ‘ân mütefâ‘ ilün

3 Tereyağı meske vü yayuğuñ adı nehredür ülü behredür

Öde zehre di kavuķ u tavuķ biri âbdân biri mâkiyân

Tereyağı Türki’dür. Fârsî’de mîm-i meftûħa ve sükûn-ı sîn-i mühmele ile meske dirler. Yayıķ Türki’dür. Bir kaçdur ki içinde süd ve yoğurd yapup⁷ döküp yağuñ çıkarurlar. Fârsî’de nûn-ı [H. 71b] meftûħa ile⁸ ve hâ-ı sâkine ve fetħa-i râ-ı mühmele ile⁹ nehre dirler. [Z. 41a] Ülü lafzı Türki’dür. Fârsî’de bâ-ı ‘Arabî’nüñ¹⁰ fetħasıyla ve hâ-ı sâkine ve râ-ı mühmele-i meftûħa ve hâ-ı ‘âlâmetle behre dirler ki¹¹ pay u naşîb ma‘nâsınadır.¹² ‘Arabî’de hazz ma‘nâsınadır.¹³ Öd lafzı Türki’dür ki¹⁴ insânda ve ğayvânda olur. Cigere muttaşıl bir acı nesnedür mecâl ma‘nâsına daħı gelür.¹⁵

1 ‘ayn-ı mühmele ve şād-ı mühmelenüñ : ‘ayn ve şād-ı mühmeleteynüñ Z, H

2 zammıyla : zammesiyle Z, H

3 dirler : dinür H

4 ma‘nâsınadır : dirler H

5 ve : -Z

6 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E

7 süd ve yoğurd yapup :yoğurd ve süd yapup H; süd ve yoğurd E

8 nûn-ı meftûħa ile : nûn’üñ fetħasıyla H

9 fetħa-i râ-ı mühmele ile : râ-ı mühmelenüñ fetħiyle H

10 Fârsî’de bâ-ı ‘Arabî’nüñ : bâ-ı muvaħħadenüñ E, Z

11 ve râ-ı mühmele-i... behre dirler ki : râ-ı mühmelenüñ fetħasıyla behre dirler E, Z

12 pay u naşîb ma‘nâsınadır : pay ma‘nâsınadır ve naşîb ma‘nâsınadır H

13 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına Z; ‘Arabî’de hazz ma‘nâsınadır - H

14 öd lafzı Türki’dür ki : öd lafzı Türki’dür E; öd Türki’dür ki H

15 mecâl ma‘nâsına daħı gelür : -E, -Z

Fārsī'de zā-1 [E. 78a] 'Arabī'nün¹ fethasıyla ve hā-1 hevvezün sükünüyla zehre dirler.² 'Arabī'de mīm'ün ve rā-1 mühmelenün fethalarıyla **merāre** dinür. Kavuk³ Türkī'dür. Her bir hayvānda olur. Şu duracak bir⁴ yirdür. Şuluk dağı dirler. Fārsī'de medle ābdān dirler. 'Arabī'de mīm ve şā-1 müşelleşenün fethalarıyla **meşāne** dinür.⁵ Tavuk Türkī'dür. Fārsī'de mīm-i meftūha ile ve medle ve kesre-i kāf-1 'Arabiyye ile mākiyān dirler.⁶ 'Arabī'de dāl-1 mühmele fethasıyla eşahhdur **decāce** dirler.⁷

Takṭī'-i Beyt

tereyağı mes mütefā' ilün **ke vü yayuğuñ** mütefā' ilün **adı nehredür** mütefā' ilün **ülü behredür** mütefā' ilün **öde zehre di** mütefā' ilün **ķavuk⁸ u tavuk** mütefā' ilün **biri ābdān** mütefā' ilün **biri mākiyān** mütefā' ilün

4 Ügi kũf baṭ ķaz u fāḥte ügeyik kelāje ḥu şakşagan

Ķuşa mürğ di beçe yavırdur yuva lānedür dağı āşiyān [H. 72a]

Ügi Türkī'dür. Sibā'-1 tıyūrdan⁹ bir büyük kuşdur. Tağlarda ve tenhā yirlerde¹⁰ olur. Fārsī'de kāf-1 'Arabī'nün¹¹ zammesiyle kũf dirler.¹² 'Arabī'de [E. 78b] **hād** ma' nāsınadır.¹³ Baṭ bā-1 muvaḥḥadenün fethasıyla ve tā-1 mühmelenün sükünüyla¹⁴ Fārsī'dür. Türkī'de ķaz dirler meşhūr kuşdur.¹⁵ 'Arabī'de dağı teşdīd ile **baṭṭ** dinür. Aşlı 'Arabī'dür.¹⁶ Fāḥte Fārsī'dür. Türkī'de ügeyik dirler bir kuşdur.¹⁷ İnsāna mūnisdür evlerde gügercin gibi yavrı ḥāşıl ider ve¹⁸ dişisi veya erkegi ölse bir dağı olunca ğayrisi ile çiftlenmez imiş. Bāķī 'ömrini fiğān ile geçürür imiş. 'Arabī'de dağı

1 'Arabī'nün : 'Arab'ün E

2 hā-1 hevvezün sükünüyla zehre dirler : hā-1 sākine ile zehre dinür H

3 kavuk : kavuğ H

4 duracak bir : ṭuracak bir H; duracak E

5 mīm ve şā-1... dinür : fetha-i mīm'le ve şā-1 müşelleşe ile meşāne ma' nāsınadır H

6 kāf-1 'Arabiyye ile mākiyān dirler : kāf-1 'Arabī ile mākiyān dinür H

7 dāl-1 mühmele fethasıyla eşahhdur decāce dirler : fetha ile eşahhdur decāce dinür E, Z

8 kavuk : kavuğ H

9 sibā'-1 tıyūrdan : yırtıcı kuşlardan H

10 tenhā yirlerde : tenhālarda E, Z

11 'Arabī'nün : 'Arab'ün E

12 dirler : dinür H

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

14 bā-1 muvaḥḥadenün fethasıyla ve tā-1 mühmelenün sükünüyla : bā-1 muvaḥḥadenün zannesiyle H

15 ķaz dirler, meşhūr kuşdur : ķaz didükleri kuşdur H

16 aşlı 'Arabī'dür -H

17 bir kuşdur : -H

18 İnsāna mūnisdür... ḥāşıl ider ve : evlerde gügercin gibi yavrı çıkarur, insāna mūnisdür H

fāhte dirler. ‘İnde’l-ba‘z **yemāme** daḥı¹ dirler diyü naḥl olunmuşdur.² Kelāje kâf-ı ‘Arabî’nün³ fetḥasıyla Fārsî’dür. Türkî’de şaḥsağan didükleri⁴ kuşdur. ‘Arabî’de ‘ak‘ak dinür.⁵ Mıṣrā‘da olan⁶ [Z. 41b] ḥu lafzı vezn için gelmişdür.⁷ Ma‘nāda medḥali yokdur. Kuş lafzı Türkî’dür ism-i cinsdür. Cümle kuşlara ıtlāk olunur. Fārsî’de zämme-i mīm’le⁸ ve rā-ı mühmelenün ve ğayn-ı mu‘cemenün iskânlarıyla mürğ dinür.⁹ ‘Arabî’de fetḥ-i tā-ı mühmele ile **ṭayr** ma‘nāsına.¹⁰ Beçe bā-ı ‘Arabî’nün¹¹ ve cīm-i ‘Acem’ün fetḥalarıyla ve hā-ı ‘alāmetle¹² Fārsî’dür. Türkî’de yavru dirler.¹³ ‘İnde’l-‘avām bā-ı ‘Acemî ile peççe dirler. [E. 79a] Taḥfif¹⁴ ve teşdīdle daḥı cā’izdür. Meşelā yakında toğmuş¹⁵ [H. 72b] yavru her kaḅı¹⁶ cān-verde olursa olsun **Ḥalīmī** insāna bile şāmildür dimiş. Beççe-i ādem beççe-i mürğ beççe-i şīr beççe-i gurg diyü naḥl eylemişdür.¹⁷ Yuva Türkî’dür. Meşelā kuşlar üzerinde yapup içinde yavru ḥāşıl iderler.¹⁸ Fārsî’de lāne dirler. Medd-i elif ile āşiyān daḥı dinür.¹⁹ ‘Arabî’de ‘ayn-ı mühmelenün zammesiyle ve şīn-i mu‘cemenün teşdīdiyle²⁰ ‘uşşu dinür.²¹

Takṭī‘-i Beyt

ügi kûf u baḥ mütefā‘ilün **ḳaz u fāhte** mütefā‘ilün **ügeyik kelā** mütefā‘ilün **je ḥu** şaḥsağan mütefā‘ilün **ḳuşa mürğ di** mütefā‘ilün **beçe yavrudur** mütefā‘ilün **yuva** lānedür mütefā‘ilün **daḥı āşiyān** mütefā‘ilün

1 daḥı : -E, -H

2 olunmuşdur : olunmuş H

3 ‘Arabî’nün : ‘Arab’ün E

4 didükleri : dirler bir E, Z

5 dinür : didükleridür H

6 olan : -E

7 vezn için gelmişdür : vezn içündür. Z, H

8 zämme-i mīm’le : mīm-i meftūḥa E, Z

9 ve rā-ı mühmelenün ve ğayn-ı mu‘cemenün iskânlarıyla mürğ dinür : -H; dinür : dirler Z

10 ma‘nāsına : ma‘nāsınadır Z

11 ‘Arabî’nün : ‘Arab’ün E

12 ve hā-ı ‘alāmetle : -H

13 dirler : dimekdür H

14 taḥfif : taḥfifle Z

15 toğmuş : doğmuş E

16 kaḅı : kaḅı E

17 diyü naḥl eylemişdür : dimişdür H

18 Türkî’dür... iderler : Türkî’de kuşlar ağaçlarda ve sā’ir yerlerde düzüp içinde yavru çıkarurlar H

19 medd-i elif ile āşiyān daḥı dinür : ve āşiyān daḥı dirler H

20 ve şīn-i mu‘cemenün teşdīdiyle : teşdīdiyle

21 dinür : ma‘nāsınadır Z; dirler H

5 **Şu küçücek ev k'ola yay için aña kâje di kıamış olsa ol**

Di aña neyîn eve hâne di direge sütün eşik âsitân

Küçücek ev k'ola yay için didügi meşelâ yay evciğezi dimekdür¹ ki gömelte dirler. [E. 79b] Yazın sâkin olmak için bûstanlarda ve bağlarda ve bağçelerde² çürden çöpden ve çalıdan çırpıdan gölgelik için yaparlar.³ Güneş harâretinden emîn olmak için olan sâyebânlardır ve bûstâncılar gömelteleridür.⁴ Aña Fârsî'de kâje dirler. 'Arabî'de fetħa-i 'ayn-ı mühmele ile ve râ-ı ğayr-i menkûţanuñ kesresiyle 'arış dirler.⁵ Kıamış olsa ol didügi ya'nî bu zıkr olınan gömelte ki yaz için yapdukları evdür. Eger⁶ kıamışdan olırsa aña Fârsî'de nûn-ı meftûħa ve iki yâ-ı huţţinûñ evveli meksûre ve şânî'i sâkin ve âhirinde bu⁷ [Z. 42a] nûn'la⁸ neyîn dirler. Ya'nî hâne-i neyîn dimekdür.⁹ Ev Türkî'dür. Fârsî'de hâ-ı mu'ceme ile hâne dirler.¹⁰ [H. 73a] 'Arabî'de beyt ve dâr ma'nâsınadır.¹¹ Direk Türkî'dür. Fârsî'de sîn-i mühmele ve tâ-ı kıaraşetûñ zammeleriyle¹² sütün dirler. 'Arabî'de zamme ile¹³ üstüvâne dinür.¹⁴ Eşik Türkî'dür kıapuların eşiklerine dirler. Fârsî'de elif-i memdüde ile ve sîn-i mühmelenûñ kesresiyle ve tâ-ı kıaraşet ile âsitân dirler.¹⁵ 'Arabî'de 'ayn-ı mühmele ve tâ-ı kıaraşet ve bâ-ı 'Arabîyye'nûñ [E. 80a] fetħalarıyla¹⁶ 'atebe dinür.

Takţî'-i Beyt

şu küçücek ev mütefâ' ilün k'ola yay için mütefâ' ilün aña kâje di mütefâ' ilün kıamış olsa ol mütefâ' ilün di aña neyîn mütefâ' ilün eve hâne di mütefâ' ilün direge sütün mütefâ' ilün eşik âsitân mütefâ' ilün

1 evciğezi dimekdür : evciğezidür H

2 bağlarda ve bağçelerde : bağçelerde ve bağlarda Z; bûstâncılar bûstanlarda ve bağlarda yaz günlerinde H

3 gölgelik için yaparlar : yaparlar Z; gölgelik için yaparlar -H

4 Güneş harâretinden emîn olmak için olan sâyebânlardır ve bûstâncılar gömelteleridür : -H

5 fetħa-i 'ayn-ı mühmele ile ve râ-ı ğayr-i ... 'arış dirler : 'arış ma'nâsınadır H

6 ki yaz için yapdukları evdür. Eger : -H

7 bu : -Z

8 nûn -ı meftûħa ve iki yâ-ı huţţinûñ evveli meksûre ve şânî'i sâkin ve âhirinde bu nûn'la -H

9 dimekdür : dinür H

10 hâ-ı mu'ceme ile hâne dirler : hâne dinür H

11 beyt ve dâr ma'nâsınadır : dâr dirler H

12 sîn-i mühmele ve tâ-ı kıaraşetûñ zammeleriyle : sîn-i mühmelenûñ zammesiyle H

13 Arabî'de zamme ile : zamme ile 'Arabî'de H; zamme ile -E

14 dinür : ma'nâsınadır H

15 ve sîn-i mühmelenûñ kesresiyle ve tâ-ı kıaraşet ile âsitân dirler : âsitân dinür H

16 'Arabîyye'nûñ fetħalarıyla : 'Arab'ûñ fetħalarıyla E ; muvaħħade ile

6 Saña yigrek ol ki ul olasın din ulusına o bunı anı

Be-tu bihterān ki rehī evī be-būzūrk-i dīn bi-hil īn ũ ān

Bu beytūn mıra¹ -ı evveli ānīsīnūn leff ũ ner-i mūretteb arīıyle tercemesi¹ vāı¹ olmuıdır. Ya¹nī mıra¹ -ı evvelūn her bir kelimesi mıra¹ -ı ānīnūn her bir kelimesinūn tercemesi ve ma¹nā-yı lūgavīsīdūr.² Meelā adr-ı beyitte vāı¹ olan saña lafzı Tūrkī'dūr. Fārsī'de be-tu dimekdūr ki mırā¹ -ı ānīnūn ibtidāsında vāı¹ olmuıdır.³ ¹Arabī'de lām'ūn ve kāf'ūn fetalarıyla **leke** ma¹nāsınadır.⁴ [H. 73b] Yigrek lafzı Tūrkī'dūr. Meelā⁵ iyürek dimekdūr. Fārsī'de bā-ı ¹Arabiyye'nūn⁶ kesresiyle⁷ ve hā-ı hevvezūn sūkūnıyla ve tā-ı araetūn fetasıyla ve rā-ı mūhmelenūn sūkūnıyla bihter dinūr. Bih ile ter'den mūrekkebdūr. Kesr⁸ ile bih yig ma¹nāsına⁹ ya¹nī iyü dimekdūr ki¹⁰ kem'ūn naızīdūr. Ter lafzı edāt-ı tafıldūr. [E. 80b] Tūrkī'de rek ile ta¹bir olunur. Meelā¹¹ yigrek ve iyürek kūūkkrek ve būyūkkrek¹² dirler. ¹Arabī'de **asen** gibi. Ol kelimesi Tūrkī'dūr. Fārsī'de elif-i memdūde ile ān dinūr. ¹Arabī'de **hūve** ma¹nāsınadır. Esmā-ı iāretdūr ba¹ide. Tafılı mirāren gemiıdır.¹³ Ki kāf-ı ¹Arabī'nūn¹⁴ kesresiyle ve hā-ı ¹alāmetle arf-i rābıtdūr.¹⁵ Tūrkī'de ve Fārsī'de bōyledūr. ul Tūrkī'dūr. Meelā dārū'l-arbde sebī ile alınan esīrūn erkegine ve dıisine ıtlā olunur. Fārsī'de rā-ı mūhmelenūn fetıyle¹⁶ ve hā-ı meksūre ile ve yā-ı sākine ile¹⁷ rehī dinūr. ¹Arabī'de **abd** ma¹nāsınadır.¹⁸ Olasın kelimesi Tūrkī'dūr. Fārsī'de īn-i mu¹cemenūn fetasıyla ve vāv-ı meksūre ve yā-ı ıāb ile evī [Z. 42b] dirler.¹⁹ ¹Arabī'de feta ile **en tekūn** ma¹nāsınadır.²⁰ Dīn lafzı

1 ānīsīnūn leff ũ ner-i mūretteb arīıyle tercemesi : mıra¹ -ı ānīsīne tefsīr E, Z

2 ya¹nī mıra¹ -ı evvelūn her bir ... ma¹nā-yı lūgavīsīdūr : -E, -Z

3 ibtidāsında vāı¹ olmuıdır : ibtidāsıdır E, Z

4 lām'ūn .. ma¹nāsınadır : fetateyn ile leke ma¹nāsınadır : fetateyn ile leke ma¹nāsına Z

5 meelā : -E

6 ¹Arabiyye'nūn : ¹Arab'ūn E; ¹Arabiyye'nūn Z

7 kesresiyle : kesriyle E

8 kesr : kesre H

9 ma¹nāsına : ma¹nāsınadır Z

10 ki : -E, -Z

11 meelā : -E, -Z

12 kūūkkrek : kūūkkrek Z; kūūkkrek ve būyūkkrek -H

13 esmā-ı iāretdūr, ba¹ide. Tafılı mirāren gemiıdır : -E, -Z

14 ¹Arabī'nūn : ¹Arab'ūn E

15 rābıtdūr : rābıtdur E

16 fetıyle : fetasıyla Z, H

17 meksūre ile ve yā-ı sākine ile : hevvezūn kesriyle E; hevvezūn kesresiyle Z

18 ma¹nāsınadır : ma¹nāsına E

19 dirler : dinūr E

20 ma¹nāsınadır : ma¹nāsına E

dāl-ı mühmelenüñ kesriyle¹ ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ sükūniyla ve nūn ile Türkî'de ve Fārsî'de² ve 'Arabî'de müsta' mel müşterek³ luğatdur. [H. 74a] Meşelā tā'at ve 'ādet ve ṭarīḫ ma'nāsınadır.⁴ Ve-cem' uhu⁵ edyānu ve dāne bi-keḫā ve diyānetün fe-hūve deyyinün ey muṭī' un ve tedeyyene bihi fe-hūve mütedeyyinün ve deyyenehu tedyīnen vekkelehu ilā deynihi.⁶ Ulusına lafzı⁷ Türkî'dür. Fārsî'de be-büzürk kelimesinüñ tercemesidür. Büzürk Fārsî'dür. Tafşīli kıṭ'a-i ulānuñ⁸ beyt-i [E. 81a] evvelüñ mıṣrā' -ı şānīsinde⁹ geçmişdür. 'Arabî'de **seyyid** ma'nāsınadır. Ḳo ḳāf-ı ḳaraşetüñ zammesiyle¹⁰ Türkî'dür. Ya' nī terk eyle ve biraḳ¹¹ dimekdür. Fārsî'de bā-ı 'Arabî'nüñ¹² ve hā-ı hevvezüñ kesresiyle¹³ bi-hil dirler. Bā te'kīd içündür. Hil hiliden'den emrdür.¹⁴ 'Arabî'de dāl-ı mühmelenüñ fetḫasıyla **da'** ma'nāsınadır.¹⁵ Bunı lafzı Türkî'dür. Fārsî'de elif-i meksüre¹⁶ ile in dirler. 'Arabî'de **hāzā** ma'nāsınadır. Esmā-ı işāretdür ḳarībe.¹⁷ Anı kelimesi daḫı¹⁸ Türkî'dür. Fārsî'de med ile ān dirler. 'Arabî'de **zālik** ma'nāsına.¹⁹ Bunlaruñ tafşīleri kirāren sebḳat eylemişdür.²⁰

Taḳṭī' -i Beyt

saña yigrek ol mütefā' ilün ki ḳul olasın mütefā' ilün dīn ulusına mütefā' ilün ḳo bunı anı mütefā' ilün be-tu bihterān mütefā' ilün ki rehī şevī mütefā' ilün be-büzürk-i dīn mütefā' ilün bi-hil in ü ān mütefā' ilün

1 kesriyle : kesresiyle Z, H

2 Türkî'de ve Fārsî'de : Fārsî'de ve Türkî'de Z

3 müşterek : -E, -Z

4 ma'nāsınadır : ma'nāsına E

5 ve-cem' uhu : ve'l-cem' u E, Z

6 ve dāne bi-keḫā ve diyānetün fe-hūve deyyinün... tedyīnen vekkelehu ilā deynihi : -E, -Z

7 lafzı : kelimesi H

8 ulānuñ : evvelinüñ H

9 evvelüñ mıṣrā' -ı şānīsinde : evvelinde E, Z

10 ḳāf-ı ḳaraşetüñ zammesiyle: ḳāf'üñ zammesiyleZ; zamme ile

11 ve biraḳ : -H

12 'Arabî'nüñ : 'Arab'üñ E; 'Arabiyye'nüñ Z

13 kesresiyle : kesreleriyle Z

14 bā te'kīd... emrdür : aşl hiliden'den müştāḳdur, hil'dür. Evvelinde olan bā-ı te'kīddür H

15 ma'nāsınadır : ma'nāsına E

16 elif-i meksüre : kesr H

17 esmā' -ı işāretdür ḳarībe : -E, -Z

18 daḫı : -H

19 anı kelimesi daḫı Türkî'dür. Fārsî'de med... zālik ma'nāsına: -Z; zālik : huve H

20 kirāren sebḳat eylemişdür : geçmişdür E, Z

El-**kıt'** atü'l-**hâdiyete** 'aşera der-ba**hr-i vâfir-i müşemmen-i sâlim** [H. 74b]

Şehâ dileseñ ki tâ bulasın **hazâ'in-i pür-dürr ü güheri**

İşit sözümi bu **vâfir baħrine bir¹ nazār** it olup **hüneri**

Müfâ' aletün **müfâ'** aletün **müfâ'** aletün **müfâ'** aletün [E. 81b]

Buña 'Arabî bu**hûri düşer** ne **Türkî düşer** ne **ħod Tatarî**

Bu kıt'² a² baħr-i vâfirdendür. Aşlı³ her mışrâ' da dörder kerre müfâ' aletün gelür.

Sebeb-i Tesmiye⁴

Buña baħr-i vâfir didükleri ħarflerinüñ ħareketleri⁵ vâfir olduğındandır.⁶ Ve bu baħre 'Arabî şî'r düşer. Ġayr-i eş'âr az vâki' olur ve baħruñ⁷ sâlim olduğu eczâsına 'ilel ve ezâĥifden aşla bir 'illet dâĥil olmayup cümle⁸ eczâsı aşlı üzere sâlim olduğu içündür. Fe'ħfez ve'ktum⁹

1 **Tegerg tolu vü yaħçe daĥı di berf ħara dipiye deme**

Di miş koyun ħuzuya bere çobana şubân sürüye reme

Tegerg tā-ı ħaraşetüñ ve kâf-ı 'Acem'üñ fetħalarıyla ve rā-ı mühmelenüñ ve kâf-ı sâninüñ¹⁰ [Z. 43a] iskânlarıyla semend vezinde berg ve merg ħâfiyesinde isti' māl olunur¹¹ Fârsî'dür. Türkî'de¹² tolu dirler ki gökyüzinden¹³ dane dane buz gibi yağan nesnedür.¹⁴ 'Arabî'de bā-ı muvaħħade ve rā-ı mühmelenüñ fetħalarıyla ve dāl-ı mühmelenüñ sükünüyla¹⁵ **bered** dirler. [H. 75a] **Ĥabbu's-seħâb** ma' nâsına. Yaħçe yā-ı

1 bir : -Z, -H

2 kıt' a : rubâ' i H

3 aşlı : aşı H

4 sebeb-i tesmiye : -H

5 ħareketleri : ħarekesi Z

6 olduğındandır : olduğu'çündür Z, H

7 ve bu baħruñ : ve bunuñ Z; bunuñ E

8 'illet dâĥil olmayup cümle : şey' dâĥil olmayup cemî' H

9 fa'ħfez ve'ktüm : (Ezberle ve gizle) -Z, -H

10 ve kâf-ı sâninüñ : ve âħirinde kâf-ı 'Arabî'nüñ H; ve kâf-ı sâninüñ -E

11 berg ve merg ħâfiyesinde isti' māl olunur : -E, -Z

12 Türkî'de : -E

13 gökyüzinden : gökden yüzinden ; gökden E

14 yağan nesnedür : yağar E, Z

15 dāl-ı mühmelenüñ sükünüyla : -E, -Z

ḥuṭṭinūñ¹ [E. 82a] fethasıyla ve ḥā-ı mu‘cemenūñ sükūnyıla ve cīm-i ‘Acem’ūñ fethasıyla ve hā-ı ‘alāmetle Fārsī’dür. Türkī’de² bu daḡı teğerk gibi dane dane yağan³ tolu ma‘nāsınadır. Berf bā-ı ‘Arabī’nūñ fethasıyla ve rā-ı mūhmele ile⁴ ve fā’nuñ iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de ḡar dirler kış eyyāmında gökden yağar beyāz nesnedür.⁵ ‘Arabī’de şā-ı müşelleşenūñ fethasıyla ve lām’uñ ve cīm’ūñ sükūnyıla⁶ **şelc** ma‘nāsınadır.⁷ Dipi dāl-ı mūhmele ve bā-ı ‘Acem’ūñ kesreleriyle⁸ Türkī’dür. Fārsī’de dāl-ı mūhmelenūñ ve mīm’ūñ fethalarıyla ve hā-ı ‘alāmetle deme dinür.⁹ Şol nesnedür ki kış eyyāmında rüzgār ḡarı ḡāyet şiddetle şavurup duman gibi ‘ālemi bürür.¹⁰ ‘Arabī’de taḡrikle **demḡ** ma‘nāsınadır.¹¹ Miş mīm’ūñ kesriyle¹² Fārsī’dür. Türkī’de ḡoyun ma‘nāsınadır. ‘Arabī’de **ḡanem** dirler. ḡuzu Türkī’dür. Fārsī’de bā-ı muvaḡḡadenūñ ve rā-ı mūhmelenūñ fethalarıyla ve hā-ı resmī ile bere dirler.¹³ ‘Arabī’de fethateyn ile **ḡamel** ma‘nāsınadır.¹⁴ ḡoban Türkī’dür. ḡoyun ve kiçi¹⁵ ḡüdicıye dirler. Fārsī’de şīn-i mu‘cemenūñ zammesiyle şubān dirler.¹⁶ ‘Arabī’de **rā’ ī** ma‘nāsınadır.¹⁷ Sürü Türkī’dür. Meşelā ḡoyun sürüsü [E. 82b] gibi.¹⁸ Fārsī’de rā-ı mūhmelenūñ¹⁹ ve mīm’ūñ fethalarıyla reme dirler.²⁰ ‘Arabī’de [H. 75b] **ḡaṭī’u’l-ḡanem** dinür.²¹

1 ḥuṭṭinūñ : müşennāt-ı taḡtiyenūñ H

2 Türkī’de : -E

3 teğerk gibi dane dane yağan : -E, -Z

4 ile : -E, -Z

5 dirler kış eyyāmında gökden yağar beyāz nesnedür : dirler ki gökden yağar E, Z

6 şā-ı müşelleşenūñ fethasıyla ve lām’uñ ve cīm’ūñ sükūnyıla : feth-i vāḡidle E; fetha ile Z

7 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

8 ‘Acem’ūñ kesreleriyle : ‘Acem’ūñ kesresiyle; ‘Acemī’nūñ kesreleriyle Z

9 mūhmelenūñ... hā-ı ‘alāmetle deme dinür : mūhmele ve mīm’ūñ fethalarıyla deme dirler H

10 ḡāyet şiddetle şavurup duman gibi ‘ālemi bürür : şiddetle bir cānibe şavurup tuman gibi ider H

11 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

12 mīm’ūñ kesriyle : mīm’ūñ kesresiyle Z; kesre-i mīm’le H

13 ve hā-ı resmī ile bere dirler : bere dinür E, Z

14 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

15 kiçi : ḡuzu Z

16 mu‘cemenūñ zammesiyle şubān dirler : mu‘ceme ile şubān dinür H

17 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

18 sürüsü gibi : sürüsine dirler H

19 mūhmelenūñ : mūhmele H

20 dirler : dinür E

21 dinür : ma‘nāsına E

Takṭī^ʿ-i Beyt

tegerg ʔolu müfā^ʿ aletün vü yaḥçe daḥı müfā^ʿ aletün di berf ʔara müfā^ʿ aletün diپیe
deme müfā^ʿ aletün di miş ʔoyun müfā^ʿ aletün ʔuzuya bere müfā^ʿ aletün ʔobana şubān
müfā^ʿ aletün sürüye reme müfā^ʿ aletün

2 Di ǧalle taḥıl boyunduruǧa di yūǧ yabaya hīd velī

Ögendire ǧāv-şeng ü şaban oǧına di hiş zevle seme

ǧalle ǧayn-ı mu^ʿ cemenüñ ve müşedded lām'uñ fetḥalarıyla¹ Fārsī'dür. Türkī'de taḥıl dirler.² Ḥarmanda ḥaşıl olan terekedür ki³ gerek buǧday gerek arpa olsun. ʿArabī'de rā-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve yā-ı ḥuṭṭī ile rey dirler.⁴ ǧalle daḥı aşlında ʿArabī'dür müşterekdür.⁵ Boyunduruǧ Türkī'dür. Aǧaçdan düzüp⁶ ʿaraba çeken ḥayvānuñ boynına ʔaǧarlar.⁷ Anuñla ʿarabayı çeker. Fārsī'de yā-ı ḥuṭṭīnüñ zammesiyle [Z. 43b] yūǧ dirler. ʿArabī'de nūn-ı meksüre ve yā-ı ḥuṭṭī ve rā-ı mühmele ile nīr ma^ʿ nāsınadır.⁸ Yaba Türkī'dür. Bir nev⁹ parmaǧlı kürekdür ki ḥarmanda isti^ʿ māl olunur. [E. 83a] Anuñla tereke yıǧının¹⁰ şavurup şamanı yile virirler. Fārsī'de kesre ile hīd dirler. Ögendire Türkī'dür. Bir uzunca aǧacuñ başına bir sivrice ekşer miḥlarlar¹¹ biz gibi. Ve anuñla öküzleri [H. 76a] sürerler. Çiftçilerde ve ʿarabacılar da olur. Ya^ʿ nī anlar ʔullanurlar.¹² Fārsī'de ǧāv-şeng dirler. Şaban oǧı Türkī'dür. Fārsī'de kesre-i hā-ı hevvez ile hiş dirler.¹³ Zevle fetḥa-i zā-ı ʿArabīyye ile¹⁴ Türkī'dür. Boyunduruǧ¹⁵ baǧına dirler ki öküzüñ boynına boyunduruǧı anuñla

1 mu^ʿ cemenüñ ve müşedded lām'uñ fetḥalarıyla : fetḥasıyla ve lām-ı müşeddede ile E, Z

2 dirler : dinür H

3 ki : -H

4 ve yā-ı ḥuṭṭī ile rey^ʿ dirler : rey^ʿ dinür E, Z

5 müşterek : -E, -Z

6 düzüp : idüp H

7 ʔaǧarlar : daǧarlar Z

8 ʿArabī'de nūn-ı meksüre ve yā-ı ḥuṭṭī ve rā-ı mühmele ile nīr ma^ʿ nāsınadır : -E, -Z

9 nev^ʿ i : cins H

10 tereke yıǧının : -E, -Z

11 ekşer miḥlarlar : miḥ ʔaǧup E, Z

12 ya^ʿ nī anlar ʔullanurlar : -Z, -H

13 kesre-i hā-ı hevvez ile hiş dirler : kesre ile hiş dinür H

14 fetḥa-i zā-ı ʿArabīyye ile : -E, -Z

15 boyunduruǧ : boyunduruǧ Z

berkidüp bağlarlar.¹ Fārsī'de sīn-i mühmelenüñ fethasıyla ve mīm-i meftūha ve hā-ı 'alāmetle² seme dirler.

Takṭī' -i Beyt

di galle taḥıl müfā' aletün boyunduruğa müfā' aletün di yuğ yaba müfā' aletün ya hīd veli müfā' aletün ögendire gā müfā' aletün v-şeng ü şabā müfā' aletün n oḳına di hī müfā' aletün ş zelve seme müfā' aletün

3 **Güzel geş ü keş ne ḳolṭuḳ içi bi-keş çek ü çekme ya' nī me-keş**

Di eblehe gevl şeyde delü di gīc uya filīve seme

Güzel kelimesi Türkī'dür. Fārsī'de kāf-ı 'Acem'üñ fethasıyla ve şīn-i mu' cemenüñ sükūnyıla³ [E. 83b] geş dirler. Ba' zılar kāf-ı meksüre ile dimişler.⁴ 'Arabī'de **hüsñ** ma' nāsına. Keş kāf-ı 'Arabī'nüñ fethasıyla ve sükūn-ı şīn-i mu' ceme ile⁵ Fārsī'dür. Türkī'de ḳolṭuḳ içi dirler.⁶ 'Arabī'de **taḥte'l-ıbtı** ma' nasınadır.⁷ Bi-keş bā-ı te'kīden soñra kāf-ı 'Arabī'nüñ⁸ fethasıyla keşiden'den emirdür Fārsī'dür.⁹ Türkī'de çek dimekdür. Ya' nī bir nesne'i çekmege emr itmekdür.¹⁰ 'Arabī'de **medde yemuddu**'dan [H. 76b] **umdud** gelür.¹¹ Bā-ı te'kīdüñ tafşili sekizinci ḳıṭ' anuñ beyt-i āḫirinde bi-şümār kelimesinde geçmişdür.¹² Çekme kelimesi¹³ Türkī'dür nehy-i ḫāzırdur.¹⁴ Fārsī'de¹⁵ me-keş dirler. 'Arabī'de **lā-temdud** gibi. Ma' lum ola ki emr-i ḫāzıruñ¹⁶ evveline mīm-i meftūha dāḫil olsa nehy-i ḫāzır olur. Me-dān ve me-şinās gibi.¹⁷ Ebleh Türkī'dür. Bön ve aḫmaḳ ma' nāsına.¹⁸ Fārsī'de kāf-ı 'Acem'üñ

1 ki öküzüñ boynına boyunduruğı anuñla berkidüp bağlarlar : -E, -Z

2 sīn-i mühmelenüñ fethasıyla ve mīm-i meftūha ve hā-ı 'alāmetle : -E, -Z

3 şīn-i mu' cemenüñ sükūnyıla : sükūn-ı şīn-i mu' ceme ile H

4 ba' zılar kāf-ı meksüre ile dimişler : -H

5 'Arabī'nüñ fethasıyla ve sükūn-ı şīn-i mu' ceme ile : 'Arabī'le vezn-i sābıḳla H

6 dirler : dinür H

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

8 'Arabī'nüñ : 'Arab'üñ E

9 Fārsī'dür : -E, -Z

10 emr itmekdür : emrdür H

11 medde yemuddu'dan umdud gelür : cerr gibi E, Z

12 bā-ı te'kīdüñ tafşili sekizinci ḳıṭ' anuñ beyt-i āḫirinde bi-şümār kelimesinde geçmişdür -E, -Z

13 kelimesi : -H

14 nehy-i ḫāzırdur : -E, -Z

15 Fārsī'de : -H

16 'Arabī'de lā-temdud gibi. Ma' lum ola ki emr-i ḫāzıruñ : -E, -Z

17 evveline mīm-i... me-şinās gibi : evvelinde olan mīm-i meftūha 'alāmet-i nehydür E, Z

18 bön ve aḫmaḳ ma' nāsına : -H

fethasıyla gevl dinür.¹ ‘Arabî’de **gâfil** ve **aḥmaḳ** ma‘nāsına. Şeyde şin-i mu‘cemenüñ kesresiyle ammā fethiyle² meşhürdür Fārsî’dür. Türkî’de delü dirler ve dīvāne daḥı dinür.³ ‘Arabî’de **ḥayrān** ma‘nāsınadır.⁴ Gıc Fārsî’dür. Türkî’de uya dirler ve⁵ bön ve aḥmaḳ ma‘nāsına gelür. ‘Arabî’de **kāhil** dirler.⁶ Filīve fā’nuñ ve lām’uñ kesreleriyle⁷ Fārsî’dür. Türkî’de sīn-i [Z. 44a] mühmelenüñ ve mīm’üñ fethlarıyla [E. 84a] ve hā-ı ‘alāmetle⁸ seme dirler. Ya‘nī ‘aḳlı eksik ve sersem olana dinür.⁹ ‘Arabî’de **nāḳıṣu’l-‘aḳl** ma‘nāsınadır.¹⁰

Taḳṭī‘-i Beyt

güzel geş ü keş müfā‘ aletün ne ḳoltuḳ içi müfā‘ aletün bi-keş çek ü çek müfā‘ aletün me ya‘nī me-keş müfā‘ aletün di eblehe gev müfā‘ aletün l şeyde delü müfā‘ aletün di gıc uya müfā‘ aletün filīve seme müfā‘ aletün

4 Sen ata canı edeb yolına yüri k’olasın yarar ḳamudan

Tu cān-ı peder be-rāh-ı edeb bi-rev ki şevī sere zi-heme

[H. 77a] Bu beytüñ mıṣrā‘-ı evveli mıṣrā‘-ı şānīsiniñ leff ü neşr-i müretteb ṭarīḳi üzere tercemesidür ya‘nī¹¹ evvelki mıṣrā‘ uñ her bir kelimesi ikinci mıṣrā‘ uñ her bir¹² kelimesiniñ ma‘nā-yı Türkî’sidür.¹³ Meşelā sen lafzı Türkî’dür. Fārsî’de tā-ı ḳaraşetüñ zammesiyle ve vāv-ı ḡayr-i¹⁴ melfūza ile tu dirler ki şadr-ı¹⁵ mıṣrā‘-ı şānīniñ evveline¹⁶ ḳayd olınmışdır. ‘Arabî’de **ente** ma‘nāsınadır.¹⁷ Ata cānı

1 dinür : dirler H

2 fethiyle : fetha ile H

3 daḥı dinür : dirler H

4 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

5 ve : -H

6 dirler : dinür H

7 kesreleriyle : kesresiyle H

8 sīn-i mühmelenüñ ve mīm’üñ : ve hā-ı resmī ile H

9 olana dinür : gibi E, Z

10 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, gibi H

11 leff ü neşr u müretteb... ya‘nī : tercemesidür, ya‘nī leff ü neşr u müretteb ṭarīḳi üzere H

12 kelimesi ikinci mıṣrā‘ uñ her bir : -Z

13 ma‘nā-yı Türkîsidür : ma‘nāsı Türkî’dür E

14 ḡayr-i : -E

15 şadr-ı : -E, H

16 mıṣrā‘-ı şānīniñ evveline : mıṣrā‘-ı evvelde E, Z

17 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

Türkî'dür. Ya' nî babanuñ cānı dimek olur.¹ Fārsî'de cān-ı peder dirler.² [E. 84b] Cān Türkî'de ve³ Fārsî'de müsterekdür. 'Arabî'de **rūh** dirler.⁴ Peder baba ma' nāsınadır.⁵ 'Arabî'de fetḥa ile **eb** dirler.⁶ Edeb yolına yūri⁷ terkîbi Türkî'dür. Fārsî'de be-rāh-ı edeb bi-rev⁸ dirler. Rāh yol ma' nāsınadır⁹ 'Arabî'de **ṭarīḳ-i edeb**¹⁰ dirler. Edeb Fārsî'de ve Türkî'de¹¹ 'Arabî'de meşhūr ve müsta' meldür.¹² Yūri Türkî'dür.¹³ Fārsî'de bi-rev dinür.¹⁴ Bi-rev bā-ı te'kidden şoñra rā-ı mühmelenüñ fetḥiyle¹⁵ emrdür. Git ve yūri dirler.¹⁶ 'Arabî'de **ruh** ve **imşi** gibi.¹⁷ Ki ḥarf-i rābıṭadır.¹⁸ “**Sañā yigrek ol ki ḳul olasıñ**” mışrā'ında sebḳat eyleyen ki gibidür.¹⁹ Türkî'de ve Fārsî'de²⁰ müsta' meldür. Olasıñ kelimesi Türkî'dür. Fārsî'de şin-i mu' cemenüñ fetḥasıyla²¹ ve vāv-ı meksüre ve yā-ı ḥiṭāb ile şevî dinür. 'Arabî'de **tekün** ma' nāsınadır.²² Yarar Türkî'dür. Fārsî'de sîn ve rā-ı mühmeleteynüñ fetḥalarıyla²³ ve hā-ı resmî ile sere dinür. Zi-heme ez-heme'den²⁴ muḥaffef²⁵ zā-ı 'Arabiyye'nüñ kesresiyle²⁶ ve hā-ı hevvezüñ ve mîm'üñ fetḥalarıyla²⁷ ve āḫirinde hā-ı 'alāmetle Fārsî'dür. Türkî'de ḳamudan dirler ya' nî cümleden dimekdür.²⁸

1 dimek olur : dimekdür H

2 dirler : dinür H

3 ve : -E

4 dirler ma' nāsına E

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

6 fetḥa ile eb dirler : eb dirler E; eb dinür H

7 yūri : -H

8 bi-rev : -H

9 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; rāh yol ma' nāsınadır -H

10 ṭarīḳ-i edeb : ṭarīḳ E, Z

11 Fārsî'de ve Türkî'de : Türkî'de ve Fārsî'de H

12 meşhūr ve müsta' meldür : müsterekdür H

13 yūri Türkî'dür : -E, -Z

14 Fārsî'de bi-rev dinür : -E, -Z

15 fetḥiyle : fetḥasıyla Z

16 bi-rev bā-ı te'kidden şoñra rā-ı mühmelenüñ fetḥiyle emrdür. Git ve yūri dirler : -H

17 ruh ve imşi gibi : ruh dirler H

18 rābıṭadır : rābıṭdur Z

19 “sañā yigrek ol ki ḳul olasıñ” mışrā'ında sebḳat eyleyen ki gibidür : -H

20 Türkî'de ve Fārsî'de : Fārsî'de ve Türkî'de H

21 mu' cemenüñ fetḥasıyla : mu' ceme fetḥiyle E

22 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

23 sîn ve rā-ı mühmeleteynüñ fetḥalarıyla : sîn-i mühmelenüñ ve rā-ı mühmele-i meftūḥa H

24 ez-heme'den : ez'den Z

25 muḥaffef : muḥaffefdür E

26 'Arabiyye'nüñ kesresiyle : 'Arab'üñ kesriyle; zā-ı meksüre

27 hā-ı hevvezüñ ve mîm'üñ fetḥalarıyla : hā-ı meftūḥa ve mîm

28 ya' nî cümleden dimekdür : -H

Takṭī' -i Beyt

[E. 85a] sen ata cānı müfā' aletün [H. 77b] edeb yolına müfā' aletün yüri k'olasın [Z. 44b] müfā' aletün yarar ḳamudan müfā' aletün tu cān-ı peder müfā' aletün be-rāh-ı edeb müfā' aletün bi-rev ki şevī müfā' aletün sere zi-heme müfā' aletün

12

El-ḳıṭ' atü's-şāniyete 'aşere der-baḫr-i hezec-i aḫreb u meḳfūf u maḫzūf

Fırsatları fevt itme ki te'hīr-i ḫarecdür

Şiddetlere şabr eyle ki miftāḫ-ı ferecdür

Mef'ülü mefā' ilü mefā' ilü fe'ülün

Bu aḫreb ü meḳfufıla maḫzūf-ı hezecdür

Bu ḳıṭ' a¹ baḫr-i hezecedendür ki aşlı her mışrā' da dörder kerre mefā' ilün gelür. Bu baḫruñ sebab-i tesmīyesi yidinci ḳıṭ' ada zıkr olunmuşdur. Bu ḳıṭ' anuñ cemī' eczāsına 'ilel 'arız olup müteḡayyir² olmuşdur. Meşelā evvelki³ mefā' ilün cüz'ine ḫarb 'illeti dāḫil olup mef'ülü olmuşdur⁴ ve ikinci ve üçüncü mefā' ilün cüz'lerine keff 'illeti dāḫil olup mefā' ilü olmuşdur. Dördüncü [E. 85b] mefā' ilün cüz'ine ḫazf 'illeti dāḫil olup fe'ülün ḳalmışdur. Zıkr olunan ḫarb ve keff 'illetlerinüñ baḫr-i muzāri' den olan beşinci ḳıṭ' ada ḫazf 'illetinüñ baḫr-i hezecedden olan yidinci ḳıṭ' ada ta' rīf ve tafşilleri murūr eylemişdür.⁵

1 Di çevreye pīrāmen ü iḳlīme di ḳışver [H. 78a]

Demürkiye ḳuyumcıya āhenger ü zerger

Çevre Türki'dür. Meşelā bir nesnenüñ çevresine ve eṭrāfına dirler. Fārsi'de bā-ı 'Acem'üñ kesriyle ve yā-ı ḫıṭṭinüñ⁶ sükūniyla ve rā-ı ḡayr-i menḳūṭanuñ fetḫasıyla⁷ ve elif-i memdüde ve mīm-i meftūḫa ve nūn-ı sākine⁸ ile pīrāmen dinür. 'Arabī'de

1 ḳıṭ' a : rubā' i H

2 müteḡayyir : taḡyīr Z; müteḡayyir -H

3 evvelki : -E

4 olmuşdur : ḳalmışdur H

5 murūr eylemişdür : gemişdür, vesselām H

6 ḫıṭṭinüñ : müşennāt-ı taḫtiyyenüñ H

7 ḡayr-i menḳūṭanuñ fetḫasıyla : mühmelenüñ fetḫasıyla Z; rā-ı meftūḫa H

8 elif-i memdüde ve mīm-i meftūḫa ve nūn-ı sākine : elif ve mīm ve nūn E, Z

havālī ma' nāsınadır.¹ İklīm kelimesi Türkī olmak üzere kişvere² tefsir vāki' olmuşdur. Ammā iklīm 'Arabī'dür. Fārsī'de ve Türkī'de memleket ma' nāsına³ müsta' meldür. Fārsī'si kāf-ı 'Arabī'nün kesresiyle⁴ ve şin-i mu' cemenün sükūnıyla ve vāv-ı meftūha ve rā-ı mühmele-i sākine ile kişver dinür.⁵ Türkī'de buña il u memleket⁶ u gün diyü [E. 86a] isti' māl olunur. 'Arabī'de **ıklīm** u **memleket** ma' nāsınadır.⁷ Demürci Türkī'dür. Meşelā demür [Z. 45a] işleyici ādeme dirler. Fārsī'de elif-i memdüde ile āhenger dinür. 'Arabī'de **haddād** ma' nāsınadır. Āhen ile ger'den te'lif olunmuşdur.⁸ Āhen elif-i memdüde ve hā-ı hevvezün fethasıyla ve nün-ı sākine ile⁹ demür ma' nāsınadır.¹⁰ Muttaşıl yazılan¹¹ "ger" lafzı¹² kāf-ı 'Acemī ile edāt-ı nisbetdür. Üçüncü kıt' anuñ beyt-i hāmisinde¹³ bezrger kelimesinde geçmiştir. Kuyumcı Türkī'dür. Fārsī'de zerger dirler. 'Arabī'de **şabbāğ** ma' nāsınadır. Zergerde¹⁴ bu "ger" dağı tafşili mürür iden "ger" lafzı kabîlindedür.¹⁵

Takṭī'-i Beyt

di çevre mef' ülü **ye pīrāme** mefā' ilü **n ü iklīme** mefā' ilü **di kişver** fe' ülün **demürci** mef' ülü [H. 78b] **ye kuyumcı** mefā' ilü **ya āhenge** mefā' ilü **r ü zerger** fe' ülün

2 **Derḥūr ne dūrür lāyık u hem dağı sezāvār**

Ārām dölenmek bezek ārāyış ü zīver

Derḥūr dāl-ı mühmelenün fethasıyla ve rā-ı mühmelenün sükūnıyla¹⁶ hā-ı mu' cemenün [E. 86b] zammesiyle¹⁷ ve vāv-ı resmī ile¹⁸ Fārsī'dür. Türkī'de lāyık

1 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

2 Türkī olmak üzere kişvere : Türkī'dür, kişver ile tefsir vāki' olmuşdur H

3 memleket ma' nāsına : bile H

4 'Arabī'nün kesresiyle : 'Arabīyye'nün kesresiyle Z; 'Arab'ün kesriyle H

5 meftūha ve rā-ı... dinür : meftūhadan sonra rā-ı mühmelenün sükūnıyla kişver dirler H

6 memleket : -Z, -H

7 'Arabī'de iklīm u memleket ma' nāsınadır : -H

8 āhen ile ger'den te'lif olunmuşdur : āhenger vaşf-ı terkîbdür H

9 elif-i memdüde ve hā-ı hevvezün fethasıyla ve nün-ı sākine ile : -H

10 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

11 muttaşıl yazılan : -E, -Z

12 lafzı : -H

13 üçüncü kıt' anuñ beyt-i hāmisinde : tafşili üçüncü kıt' ada E, Z

14 zergerde : -E, -H

15 bu "ger" dağı tafşili mürür iden "ger" lafzı kabîlindedür : olan "ger" lafzı dağı bu kabîlindedür Z; bu dağı vaşf-ı terkîbdür, "ger" lafzı sâbık gibidür H

16 rā-ı mühmelenün sükūnıyla : -H

17 mu' cemenün zammesiyle : mu' ceme-i maẓmūme H

18 resmī ile : resmīdür Z

dinür.¹ Sezāvār daḡı dinür ki Fārsī'dür² sīn-i mühmelenün ve zā-ı 'Arab'ün fetḡalarıyladır.³ Lāyık ma' nāsınadır⁴ ve müsteḡaḡ ma' nāsına daḡı gelür. 'Arabī'de **lāyık** ve **liyāḡat** ma' nāsınadır.⁵ Cīm-i meftūḡa ile **cedİR** daḡı dinür.⁶ Ārām medle Fārsī'dür. Türkī'de dölenmek dimekdür. Ya' nī rāḡat olup dīnlenmek ve sākın olup ḡareket itmek ma' nāsınadır.⁷ 'Arabī'de **ḡarār** ve **ḡumā'nīnet** ve **sūkūn** ma' nāsınadır. Bezek Türkī'de 'avratlar bezendüḡi cevāḡir ve sā'ir zīnet⁸ iḡün ve altun gümüş gibi nesneye dirler ki bir şey'i naḡş idüp bezedükleri şey'dür⁹ şan'atun ismidür.¹⁰ Fārsī'de medle ārāyış ve kesr-i¹¹ zā-ı 'Arabiyye ile zīver dinür.¹² Arabī'de ḡā-ı meftūḡa ve lām-ı sākine ile¹³ **ḡalī** dinür. Cem'ı zämme-i ḡā ve¹⁴ lām-ı meksüre ve yā-ı teşdīdle¹⁵ **ḡuliyy** gelür ve kesre-i ḡā-ı mühmele ile¹⁶ **ḡilye** ma' nāsına daḡı gelür.

Taḡtī'-i Beyt

derḡūr ne mef' ülü dūrür lāyı mefā' ilü [E. 87a] ḡ u hem daḡı mefā' ilü sezāvār fe' ülü
ārām mef' ülü dölenmek be mefā' ilü zek ārāyi mefā' ilü ş ü zīver fe' ülü

3 **Yarar ne dūrür mī-sezed ü daḡı yaraşur [Z. 45b; H. 79a]**

Mī-zībed ü māned ḡala mī-māned beñzer

Yarar Türkī'dür. Fārsī'de mī-sezed dirler. Bu kelime daḡı sezāvār kelimesi gibi lāyık ma' nāsına gelür.¹⁷ Nitekim Türkī'de bu şey'¹⁸ saña lāyıḡdur dirler¹⁹ ve saña yarar

1 dinür : dirler H

2 dinür ki Fārsī'dür : -Z, -H

3 'Arab'ün fetḡalarıyladır : 'Arabiyye'nün fetḡalarıyla Fārsī'dür Z

4 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

6 lāyık ma' nāsınadır ... cedİR daḡı dinür : 'Arabī'de lāyık ve cedİR ma' nāsınadır H

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

8 sā'ir zīnet : sā'iri Z

9 Türkī'de 'avratlar ... şey'dür : Türkī'dür, ya' nī 'avratlar bezendüḡi incü ve cevāḡir ve altun ve gümüşden olur her şey' ki bezeyüp naḡş eyledükleri şey'e dirler H

10 şan'atun ismidür : -E

11 kesr-i : kesre-i Z

12 medle ārāyış ve kesr-i 'zā-ı 'Arabiyye ile zīver dinür : ārāyış ve kesr ile zīver dirler H

13 ḡā-ı meftūḡa ve lām-ı sākine ile : fetḡ-i ḡā-ı mühmele ile ve sūkūn-ı lām'la E, Z

14 zämme-i ḡā ve : ḡā-ı mazmüme ve H; zämme-i ḡā ve -E

15 lām-ı meksüre ve yā-ı teşdīdle : kesr-i lām'la ve teşdīdle E; kesre-i lām'la ve teşdīdle Z

16 kesre-i ḡā-ı mühmele ile : kesr-i ḡā ile H

17 bu kelime... lāyık ma' nāsına gelür : bu daḡı lāyık ma' nāsına isti' māl olunur H

18 nitekim Türkī'de bu şey' : meşelā Türkī'de bu

19 dirler : -H

diyecek yirde Fārsī'de “**in çiz tu-rā mī-sezed**” dirler.^{1c} Arabī'de **liyākat** gibi.² Yaraşur kelimesi Türkī'dür. Fārsī'de mī-zībed dirler. Māned mīm ile³ nūn'uñ fetħalarıyla Fārsī'dür. Māneden'den müştākdur. Türkī'de qala dinür. Ya' nī qalur dimek olur. Mī-māned Fārsī'dür. Mānisten'den şīga-i müzāri'dür.⁴ Türkī'de beñzer dirler. Arabī'de mīm'uñ zammesiyle ve şīn-i mu'cemenüñ fetħasıyla ve elif ve bā-ı muvaħħade ile **müşābih** dinür.⁵

Takṭī'-i Beyt

yarar ne mef' ülü **dürür mī-se** mefā' ilü **zed ü daħı** mefā' ilü **yaraşur** fe' ülü **mī-zībe** mef' ülü [E. 87b] **d ü māned qa** mefā' ilü **la mī-māne** mefā' ilü **d beñzer** fe' ülü

4 **Dendān diş ārişdür bilek ü tār arışdur**

Pūd argıca di peşm yüne qalıya pister

Dendān fetħ-i dāleyn-i mühmeleteyn⁶ ile Fārsī'dür. Türkī'de diş dirler. Arabī'de **sinn** ma' nāsına. Āriş medle ve rā-ı mühmelenüñ kesriyle⁷ ve sükün-ı şīn-i mu'ceme ile⁸ Fārsī'dür. Türkī'de bilek dirler. Elde dirsege [H. 79b] varınca olan yirdür. Türkī'de daħı arış dirler. Arabī'de **zirā'** dinür. Tār tā-ı qaraşetüñ fetħiyle⁹ Fārsī'dür. Türkī'de arış dirler. Çulħalaruñ beze doқıduқları¹⁰ arışdur¹¹ ya' nī iplik.¹² Arabī'de sīn ve dāl-ı mühmelenüñ¹³ fetħalarıyla **sedā'** dirler qaşr ile ki argıcuñ ħilafıdır.¹⁴ Pūd bā-ı Acem'üñ zammesiyle ve vāv-ı aşliyye ile ve dāl-ı mühmelenüñ sükünüyle¹⁵ Fārsī'dür. Türkī'de argıç dinür ki anuñla biz toқurlar arışuñ muқābilidür.¹⁶ Arabī'de zamme-i lām'la **lüħme** dinür.¹⁷ Peşm bā-ı Acem'üñ fetħasıyla Fārsī'dür. Türkī'de

1 ve saña yarar diyecek yirde Fārsī'de in çiz tu-rā mī-sezed dirler : -E

2 gibi : ma' nāsınadır H

3 mīm ile : mīm'uñ ve

4 şīga-i müzāri'dür : müzāri' şīgasıdır H

5 mīm'uñ zammesiyle... müşābih dinür : zamme ile müşābih ma' nāsınadır H

6 fetħ-i dāleyn-i mühmeleteyn ile : fetħa ile H

7 kesriyle : kesresiyle Z, H

8 ve sükün-ı şīn-i mu'ceme ile : -E, -Z

9 qaraşetüñ fetħiyle : qaraşetle Z, H

10 doқıduқları : doқıduğı Z

11 beze doқıduқları erişdür : eriş didükleri iplige dirler H

12 ya' nī iplik : -Z; -H

13 sīn ve dāl-ı mühmelenüñ : sīn ve dāl-ı mühmeleteynüñ Z; sīn-i mühmelenüñ ve dāl'uñ H

14 dirler qaşr ile ki argıcuñ ħilafıdır : dinür ki arışuñ muқābilidür E, Z

15 vāv-ı aşliyye ile ve dāl-ı mühmelenüñ sükünüyle : işbā'-ı vāv ile ve sükün-ı dāl-ı mühmele ile H

16 dinür ki anuñla biz toқurlar, arışuñ muқābilidür : dirler, arış lafzınuñ ħilafıdır E, Z

17 zamme-i lām'la lüħme dinür : lām'uñ zammesiyle lüħme dirler H

yüñ dirler ki koyundan kırkarlar evvel kırkduklarına yapağı ikinci kırkduklarına yüñ dirler.¹ ‘Arabî’de [E. 88a] ‘ayn-ı mühmelenüñ kesriyle² ‘ihn ma‘nâsınadır.³ Qalıya pister dirler. Qalı Türkî’dür. Hıalı ve kilim ma‘nâsınadır döşeme dirler.⁴ Fârsî’de [Z. 46a] bā-ı ‘Acem’üñ kesriyle⁵ pister dinür. ‘Arabî’de **ferş** ma‘nâsına.⁶

Takṭī‘-i Beyt

dendān di mef’ülü ş ārişdür bi mefā’ilü lek ü tār mefā’ilü arışdur fe’ülü pūd arğı
mef’ülü **ca di peşm mefā’ilü yüñe qalı mefā’ilü ya pister fe’ülün**

5 **Yuqarlığa bālāter ü bālā boy u hıoy der**

İlerlige di pışter ü girülig e pester

Yuqarlığa kelimesi Türkî’dür. Ya‘nî yuqarurak dimekdür. Meşelâ ziyâde [H. 80a] yuqaru ma‘nâsınadır.⁷ Fârsî’de bālāter dirler. Kelimenüñ âhırinde olan ter lafzı edât-ı tafđıldür. ‘Arabî’de **a‘lā** ma‘nâsına.⁸ Bālā Fârsî’dür. Türkî’de boy dirler. Ya‘nî⁹ her nesnenüñ qadd u qāmetine bālā dinür. ‘Arabî’de **qāmet** ma‘nâsınadır.¹⁰ Hıoy hā-ı mu‘cemenüñ zämme-i ğayr-i şarīhasıyla¹¹ ve vāv-ı resmiyle Fârsî’dür. Ney ve mey qāfiyesinde isti‘māl olunur.¹² [E. 88b] Türkî’de der dirler.¹³ Ya‘nî ısıcaqdan gövdeden zühür idüp¹⁴ tereşşuğ iden qatarāta dirler. ‘Arabî’de ‘**arak** dirler.¹⁵ ‘Ayn ve rā-ı mühmeleteynüñ fetḫasıyla.¹⁶ İlerlige Türkî’dür. Meşelâ ilerirek¹⁷ dimekdür. Fârsî’de bā-ı ‘Acem’üñ kesresiyle pışter dirler. Bunda dağı piş lafzına muttaşıl ter kelimesi edât-ı tafđıldür sâbıq gibi.¹⁸ ‘Arabî’de **akdem** ma‘nâsına. Girülik lafzı¹⁹

1 kırkarlar, evvel kırkduklarına yapağı, ikinci kırkduklarına yüñ dirler : kırqup ḫāşıl iderler E, Z

2 kesriyle : kesresiyle Z, H

3 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E

4 ma‘nâsınadır döşeme dirler : ma‘nâsınadır Z; ma‘nâsına E

5 kesriyle : kesresiyle : Z, H

6 ma‘nâsına : dirler Z; dinür H

7 yuqaru ma‘nâsınadır : yuqaru ma‘nâsına E; yuqarı ma‘nâsınadır H

8 ma‘nâsına : dinür H

9 ya‘nî : meşelâ H; ya‘nî -E

10 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, Z

11 hā-ı mu‘cemenüñ zämme-i ğayr-i şarīhasıyla : zämme-i hā-ı mu‘ceme H

12 isti‘māl olunur : isti‘māldür H

13 dirler : dinür H

14 zühür idüp : -Z, -H

15 dirler : dinür E, H

16 ‘ayn ... fetḫasıyla : ‘ayn... fetḫalarıyladır Z; ‘ayn ve rā-ı mühmeleteynüñ fetḫasıyla -H

17 ilerürek : ilerürek E, Z

18 sâbıq gibi : -H

19 lafzı : -H

Türki'dür. Meşelâ girirek¹ dimekdür. Ya' nî ziyâde giri² dimek olur. Fârsî'de feth-i bâ-ı 'Acemiyye'³ ile pester dinür. Ter lafzı evvelkiler gibidür.⁴

Takṭî'-i Beyt

yuḡarlı mef' aülü ḡa bālāte mefā' ilü r ü bālā bo mefā' ilü y u ḡoy der fe' ülün ilerli mef' ülü ge di pīšte mefā' ilü r ü girülimefā' ilü ge pester fe' ülün

6 Rehber ḡulaḡuz ber yemiş ü uyıcı peyrev

Peykār şavaş şurāta di çehre vü peyker

Rehber rā-ı mühmelenüñ fethasıyla Fârsî'dür. [E. 89a] Türki'de ḡulaḡuz [H. 80b] dirler. Ya' nî ṡoḡrı yola götürici⁵ dimekdür. 'Arabî'de hādî dinür. Ber bâ-ı 'Arabiyye'nüñ fethi⁶ ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla Fârsî'dür. Türki'de yemiş dirler. Meşelâ ağaçlarda ḡaşıl olan mivedür.⁷ 'Arabî'de kesrele ḡıṡf ve semere daḡı⁸ dirler. [Z. 46b] Uyıcı Türki'dür. Ya' nî bir kimesnenüñ ardına uyup gitmege⁹ dinür. Fârsî'de bâ-ı 'Acem'üñ fethasıyla peyrev dirler. 'Arabî'de muḡtedā dinür.¹⁰ Peykār bâ-ı 'Acem'üñ fethasıyla Fârsî'dür. Türki'de şavaş dirler. Ya' nî cenk itmege dinür. 'Arabî'de ḡarb ve ḡıtāl gibi.¹¹ Şurat Türki'dür. Fârsî'de çehre dirler ve peyker daḡı dirler.¹² 'Arabî'de daḡı şüret dinür.¹³

Takṭî'-i Beyt

rehber ḡu mef' ülü laḡuz ber ye mefā' ilü miş ü uyı mefā' ilü cı peyrev fe' ülün peykār mef' ülü şavaş şüre mefā' ilü te di çehre mefā' ilü vü peyker fe' ülün

7 Mî-dād be-men virdi baña 'adl durur dād

Dādār digil 'ādile di ḡardaşa dāder

1 girürek : girüraḡ E, Z

2 giri : girü E, Z

3 'Acemiyye : mu' ceme ile H

4 ter lafzı evvelkiler gibidür : ter tafḡil içündür H

5 ṡoḡrı yola götürici : yol gösterici E, Z

6 'Arabî'de fethasıyla : 'Arab'üñ fethasıyla E; 'Arabiyye'nüñ fethasıyla Z

7 mivedür : yemişe dinür H

8 daḡı : -E, -Z

9 kimesnenüñ ardına uyup gitmege : kişiye uyup gidene E, Z

10 'Arabî'de muḡtedā dinür : -E, -Z

11 ḡarb ve ḡıtāl gibi : ḡarb ma' nāsına E, Z

12 dirler : dinür H

13 daḡı şüret dinür : şüret gibi E, Z

[E. 89b] Mī-dād be-men Fārsī'dür. Türkî'de virdi baña dimekdür. 'Adl kelimesi Türkî olmağ üzere tefsir olunmuşdur. Ammā aşı 'Arabî'dür. Fārsī'de ve Türkî'de dağı şāyi'dür.¹ Ma'nā-yı Türkî'si her nesne'i yirlü yirince itmek² ve berāber itmek³ ve cevrün zıddına 'adl dirler ki mürā'āt-ı haqq eylemekdür.⁴ Fārsī'de [H. 81a] dād dinür ve dirgü ve ihsān ma'nāsına dağı gelür. Hağ budur ki bu iki kelime biri 'Arabî ve biri Fārsī'dür. 'Adl 'Arabî'de iki kimesnenün mā-beyninde hağ üzere hüküm eylemekdür. Ammā dād lafzı Fārsī'de dirgü ve ihsān ma'nāsınadır. Ol sebebdendir ki bu iki kelime her yirde ya'nī⁵ gerek Türkî'de gerek Fārsī'de birbiriyle ma'ān irād olunup⁶ 'adl u dād dirler. Meşelā bir pādişāh bir pādişāha⁷ veyā⁸ vüzerādan biri mürā'āt-ı⁹ hūqūq-ı 'ibādu'llāha sa'y eylese ve ihsānı¹⁰ dağı fuğarāya mebzūl olsa aña 'adl u dād şāhibidür dirler. Ammā dādār Fārsī'dür. [E. 90a] Türkî'de 'ādil dirler. Ya'nī 'adl idici dimekdür.¹¹ Muğaddem mışrā'-ı evvelde¹² dād kelimesi ile 'ādil kelimesi mürādifinden¹³ olmağ üzere irād olunmuş idi.¹⁴ Her birinün ismidür. Dāduñ na'tı dādār gibi¹⁵ gelür ki Türkî'de 'ādil dinür. Aşında 'ādil 'Arabî'dür ki¹⁶ 'adl kelimesinün na'tıdır. Türkîsi Allāhu a'lemu hağ üzere hüküm idicidir. Qardaş Türkî'dür. Fārsī'de dāleyn-i [Z. 47a] mūhmeleteynün¹⁷ fetğalarıyla dāder dinür.¹⁸ 'Arabî'de elif-i meftūha ile ve teşdidle eħğ ma'nāsına.¹⁹

Tağtī'-i Beyt

mī-dād mef'ülü be-men virdi mefā'ilü baña'adl mefā'ilü durur dād fe'ülün dādār mef'ülü digil 'ādi [H. 81b] mefā'ilü le di qarda mefā'ilü şa dāder fe'ülün

1 dağı şāyi'dür : müşterekdür H

2 itmek : eylemek Z

3 ve berāber itmek : -Z

4 ma'nā-yı Türkîsi her nesne'i... mürāāt-ı haqq eylemekdür : ya'nī mürāāt-ı haqq itmekdür H

5 her yirde ya'nī : -E, -Z

6 olunup : olınsa E

7 bir pādişāha : -Z, -H

8 veyā : yāğud H

9 mürā'āt-ı : -E, -Z

10 ihsānı : ihsān H

11 dimekdür : ma'nāsınadır H

12 evvelde : evvelinde Z

13 mürādifinden : müterādifinden Z

14 olunmuş idi : olunmuşdur H

15 gibi : -Z, -H

16 ki : -H

17 dāleyn-i mūhmeleteynün : dāl-ı mūhmelenün H

18 dinür : dirler H

19 elif-i meftūha ile ve teşdidle eħğ dinür : eħğ ma'nāsına E; eħğ ma'nāsınadır Z

8 Mülk issi hudāvend ü hudiv ü bi-şitāb iv

Berde qaravaş kul dağı dirler kula çaker

Mülk issi Türkî'dür. Ya' nî mülk şāhibi dimekdür.¹ Fārsî'de hā-ı mu'cemenüñ zammesiyle [E. 90b] hudāvend dirler.² Hudiv dağı Fārsî'dür hudāvend ma' nāsınadır.³ [*Ni' metu'llāh harekāt-ı şülüşe ile naql idüp dimiş ki fî enhā'i'l-meftūha hadiv bi-ma'nā efendi ve fî enhā'i'l-meksüre hudiv be-ma'nā-yı ulu pādīşāh ve māl şāhibi ve ev şāhibi ve ferid u yegāne ma'nāsına haqıqatda 'ālemüñ şāhibi ve mālīki 'ālemüñ şāhibi ve mālīki ve ferid u yegāne Haqq te'ālā ulu olduğundan ötüri Haqq te'ālānuñ ismi olmuşdur. İzid gibi.*⁴ *Ve fî enhā'i'l-mazmūme hudiv bi-ma'nā emir-i büzürk ve şāhib-i māl ve şāhib-i hāne. Hāzā naqlehu.*⁵ ' Arabî'de şāhibu'l-mülk gibi.⁶ Bi-şitāb bā-ı te'kīd ile şin-i mu'cemenüñ kesreleriyle emr-i hāzırdu şitābiden'den müştakdur.⁷ Türkî'de iv dimekdür. Meşelā tiz ol ve 'acele eyle demek olur.⁸ ' Arabî'de 'accil ma' nāsınadır.⁹ Berde bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla¹⁰ ve rā-ı mühmelenüñ sükünyıla ve dāl-ı mühmele ve hā-ı ğayr-i melfūza ile Fārsî'dür.¹¹ Türkî'de qaravaş dinür. ' Arabî'de cāriye [E. 91a] ma' nāsınadır.¹² Kul dağı Türkî'dür bu ma'nāyadır.¹³ Ya' nî cāriye ma' nāsına gelür.¹⁴ Fārsî'de cīm-i 'Acem'üñ fetḥıyle¹⁵ ve kāf-ı 'Arabî'nüñ fetḥasıyla¹⁶ çaker dirler. ' Arabî'de 'abd ma' nāsınadır.¹⁷

Takṭī'-i Beyt

mülk issi mef' ülü hudāvend ü mefā' ilü hudiv ü bi- mefā' ilü şitāb iv fe' ülün berde ka mef' ülü ravaş kul da mefā' ilü hı dirler ku mefā' ilü la çaker fe' ülün

1 ya' nî mülk şāhibi dimekdür : -H

2 hā-ı mu'cemenüñ zammesiyle hudāvend dirler : hudāvend dinür E,Z

3 Fārsî'dür, hudāvend ma' nāsınadır : bu ma'nāyadır E, Z

4 İzid gibi : -E

5 italik yazılan kısım : -H

6 gibi : dirler H

7 bā-ı te'kīd... müştakdur : Fārsî'dür, şin-i mu'cemenüñ kesresiyle şitābiden emr-i hāzırdu H

8 meşelā tiz ol ve 'acele eyle demek olur : -H

9 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

10 fetḥasıyla : fetḥıyle E

11 ve dāl-ı mühmele ve hā-ı ğayr-i melfūza ile Fārsî'dür : -H

12 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

13 Türkî'dür, bu ma'nāyadır : bu ma'nāyadır Z; bu ma'nāya E ; Türkî'dür

14 ya' nî cāriye ma' nāsına gelür -H

15 cīm-i 'Acem'üñ fetḥıyle : cīm-i 'Acem'üñ fetḥasıyla Z; cīm-i 'Acemî ile H

16 kāf-ı 'Arabî'nüñ fetḥasıyla : kāf-ı 'Arab'üñ fetḥasıyla E; kāf-ı 'Arabî'nüñ fetḥasıyla -H

17 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

9 Hem oldu sipehdār u sipehbed çeribaşı

Dārā ulu sulṭāna di ḥükmidici dāver

[Z. 47b] Sipehdār sīn-i mühmelenüñ kesresiyle¹ ve bā-ı ‘Acem’üñ fethiyle² ve hā-ı hevvezüñ sükūnıyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethi³ ve elif ve rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla. Sipehbed daḥı sīn-i mühmelenüñ kesri⁴ ve bā-ı Pārsi’nüñ fethi⁵ ve hā-ı sākine ile ve bā-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla⁶ ve dāl ile⁷ Fārsi’dür.⁸ Türki’de çeribaşı dinür. Ya‘nī [H. 82a] bir ‘askerüñ üzerine baş ve serdār⁹ olana dirler.[E. 91b] ‘Arabî’de **emîrû’l-ceyş** dirler.¹⁰ Dārā Fārsi’dür. Türki’de ulu sulṭāna dirler.¹¹ ‘Arabî’de **melik-i mu‘azzam** dimekdür ki¹² meşelā Dārā bir büyük pādişāhuñ¹³ ismidür ki İskender-i zü’l-ḳarneyn’üñ evvel zuhūrında Mışır’da Pādişāh idi ve memālike ḥük m iderdı. Dārāb Şāh’üñ pederidür.¹⁴ Ḥük m idici Türki’dür. Meşelā erbāb-ı ḥuḳūḳuñ mā-beyninde¹⁵ ḥük m eyleyene gerek pādişāh gerek vüzerā¹⁶ gerek sâ’ir ḥükkām¹⁷ olsun Fārsi’de¹⁸ dāver dirler. ‘Arabî’de **ḥākim** dinür.

Takṭī‘-i Beyt

hem oldu mef‘ülü sipehdār u mefā‘ilü sipehbed çe mefā‘ilü ribaşı fe‘ülün Dārā u mef‘ülü lu sulṭāna mefā‘ilü di ḥük m idi mefā‘ilü ci dāver fe‘ülün

10 Mirriḥe di Behrām u Zuḥaldur daḥı Keyvān

Gün batduğı yir bāḥter ü toğduğı ḥāver

1 kesresiyle : kesriyle E

2 kethiyle : fethasıyla Z

3 fethiyle : fethasıyla Z

4 kesri : kesresiyle Z

5 fethiyle : fethasıyla Z

6 ‘Arabî’nüñ fethasıyla : ‘Arab’üñ fethiyle E

7 dāl ile : zāl-ı mu‘ceme ile Z

8 sipeh-dār sīn-i mühmelenüñ ... Fārsi’dür : sipeh-dār ve sepīd-bed ikisi bile sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve bā-ı ‘Acem’üñ fethalarıyla Fārsi’dür H

9 bir ‘askerüñ üzerine baş ve serdār : ‘askerüñ üzerinde baş E, Z

10 dirler : ma‘nāsına Z, ma‘nāsınadır H

11 dirler : dimekdür H

12 dimekdür ki : dimekdür E, ma‘nāsınadır H

13 meşelā Dārā bir büyük pādişāhuñ : ammā Dārā maḥşūş bir pādişāh H

14 ki İskender-i zü’l-ḳarneyn’üñ evvel zuhūrında... Dārāb Şāh’üñ pederidür -H

15 mā-beyninde : beyninde E

16 vüzerā : vezīr Z, H

17 gerek sâ’ir ḥükkām: gerek sâ’ir ḥükemā Z; gerek sâ’ir ḥükkām -H

18 Fārsi’de : -E

Mirrîh Türkî'dür. Felek-i hâmisde bir kevkebün ismidür. Fârsî'de Behrâm dirler. 'Arabî'de dağı **Mirrîh** dinür. Zühâl zâ-1 'Arabî'nün¹ zammesiyle [E. 92a] ve hâ-1 mühmelenün fethasıyla ve lâm-1 sâkine ile² Türkî'dür. Bu dağı seb'a-i seyyâreden felek-i sâbi' de bir³ kevkebün ismidür.⁴ Fârsî'de Keyvân dirler. 'Arabî'de dağı **Zuhal** dinür. Mirrîh ile Zuhal'ın ikisinün dağı aşlı 'Arabî'dür. Türkî'de müsta' meldür ve şâyi' olmuştur.⁵ Gün batduğu yir Türkî'dür. Meşelâ gün⁶ tolanup batduğu yir dimekdür.⁷ Fârsî'de [H. 82b] bâ-1 muvaḥḥadenün fethasıyla ve elif ile hâ-1 mu'cemenün iskânlarıyla ve tâ-1 karşıetün fethasıyla ve râ-1 mühmelenün sükûniyla⁸ bahter dirler. 'Arabî'de **mağrib** ma'nâsınadır.⁹ Toğduğu yir kelimesi¹⁰ Türkî'dür. Ya'nî¹¹ gün toğduğu yir dimekdür. Fârsî'de [Z. 48a] hâ-1 mu'cemenün fethasıyla¹² ve elif'den sonra¹³ ve vâv-1 meftûha ve râ-1 mühmelenün sükûniyla¹⁴ hâver dirler.¹⁵ 'Arabî'de **maşrik** ma'nâsınadır.¹⁶

Takṭî' -i Beyt

Mirrîhe mef' ülü **diBehrâm** u mefâ' ilü **Zuhal**dur da mefâ' ilü **hı** **Keyvân** fe' ülün **gün**
batdu mef' ülü **ğı** **yir bāhte** mefâ' ilü **r ü** **toğdu**[E. 92b] mefâ' ilü **ğı** **hâver** fe' ülün

11 **Güçlüye tüvânâ didiler lîk bahadır**

Alp oldu vü nîv oldu dilîr oldu dil-âver

Güçlü Türkî'dür. Meşelâ kuvvetlü ve kudretlü ma'nâsınadır.¹⁷ Fârsî'de tâ-1 karşıetün zammesiyle tüvânâ dirler. 'Arabî'de **ḳâdir** ve **ḳavî** ma'nâsınadır.¹⁸ Bahadır

1 'Arabî'nün : 'Arab'ün E

2 ve lâm-1 sâkine ile : -H

3 sâbi' de bir : sâbi' ün Z; yidinci H

4 kevkebün ismidür : kevkebidür Z; felegün kevkebidür H

5 Mirrîh ile Zuhal'ın ikisinün dağı aşlı 'Arabî'dür. Türkî'de müsta' meldür ve şâyi' olmuştur -H

6 gün : güneş Z

7 yir dimekdür : yire dirler H

8 bâ-1 muvaḥḥadenün fethasıyla... mühmelenün sükûniyla : bâ-1 muvaḥḥade ile H

9 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

10 yir kelimesi : kelimeleri E; kelimesi Z

11 ya'nî : meşelâ H

12 mu'cemenün fethasıyla : mu'ceme fethi E

13 elif'den sonra : elif ile E, Z

14 mühmelenün sükûniyla : mühmele-i sâkine ile Z

15 dirler : dinür H

16 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

17 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

18 ḳâdir ve ḳavî ma'nâsınadır : ḳâdir gibi E, Z

Türki'dür. Fârsî'de elif-i memdüde ile ve lām¹ ve bā-ı 'Acem'ün² iskânlarıyla alp dinür. *Luğat-i Türkman*⁷ de pehlivân ve şeci' ma' nâsınadır.³ Ve nün-ı meksüreden sonra yā-ı müşennât-ı tahtıyyenüñ ve vāv'uñ⁴ iskânlarıyla nîv dağı dinür ve dāl-ı mühmelenüñ⁵ ve lām'uñ kesriyle⁶ ve yā-ı huṭṭinüñ ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla⁷ dilîr dağı dirler⁸ ve dāl-ı mühmelenüñ kesriyle⁹ dilâver dağı dinür.¹⁰ Meşelâ mışra' -ı şânide olan alp u nîv u dilîr ve dil-âver kelimeleri dördü bile Fârsî'dür. Cümlesi¹¹ [H. 83a] Türki'de bahadır ve yarar olan kimseye¹² dinür ki¹³ 'Arabî'de şîn-i mu' ceme ile şeci' ma' nâsınadır.¹⁴

Takṭî'-i Beyt

güçlüye mef' ülü **tüvânâ di** mefâ' ilü [E. 93a] **diler lîk** mefâ' ilü **bahadır** fe' ülün **alp**
oldı mef' ülü **vü nîv oldı** mefâ' ilü **dilîr oldı** mefâ' ilü **dil-âver** fe' ülün

12 **Şaşıya di lüce dağı lük elsüze bî-dest**

Leng aksağa di dilsüze lâl eydü şağır ker

Şaşı Türki'dür. Göze 'arız olur bir 'illetdür. Her neye nazâr eylese iki görünür. Fârsî'de lām'uñ zammesiyle ve vāv-ı sâkine ile¹⁵ ve cîm-i 'Arabî ile ve hā-ı ğayr-i melfûza ile¹⁶ lüce dirler. 'Arabî'de elif-i meftûḥa ve ḥā-ı mühmelenüñ sükûnıyla ve vāv-ı meftûḥa ile¹⁷ ve lām-ı sâkine ile¹⁸ **aḥvel** dinür. Lük dağı zamme-i lām'la mışra' da lüce lafzına 'atf ile¹⁹ bu ma' nâya delâlet ider. [Z. 48b] Ammâ luğatlarda

1 lām : lām'uñ Z, lām'la H

2 'Acem'ün : 'Arab'uñ E; 'Acemî'nüñ H

3 ma' nâsınadır : ma' nâsına E

4 vāv'uñ : vāv H

5 dāl-ı mühmelenüñ : dāl-ı mühmele kesresiyle H

6 kesriyle : kesresiyle Z

7 ve yā-ı huṭṭinüñ ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla : -E

8 ve lām'uñ kesriyle ve yā-ı... dilîr dağı dirler : dilîr ve dil-âver dağı dinür H

9 kesriyle : kesresiyle : Z

10 dinür : dirler Z

11 cümlesi : -H

12 kimseye : kimesneye Z

13 bahadır ve yarar olan kimseye dinür : bahadır ma' nâsınadır H

14 şîn-i mu' ceme ile şeci' ma' nâsınadır : şeci' dirler H

15 ile : -E, -Z

16 ve hā-ı ğayr-i melfûza ile : -H

17 vāv-ı meftûḥa : vāv'uñ fethalarıyla Z, vāv'uñ fethasıyla H

18 ve lām-ı sâkine ile : -E, -Z

19 zamme-i lām'la mışra' da lüce lafzına 'atf ile : mışra' da H

lük¹ eli ve ayağı kesik ma‘nāsına² bulunmuşdur. Şaşı ma‘nāsına bulunmadı.³ Şāyed kalem-i nāsīhde ḥaṭā vāḳi‘ ola. Şaşıya di lūce daḥı lük elsüz u bī-dest olaydı. Bī-dest kelimesi lük kelimesine ‘aṭf idüp lük lafzınıñ ‘aṭf-ı tefsiri olup lük [E. 93b] ve bī-dest luğatları ikisi de elsüz ma‘nāsına olup cümle luğatlara muṭābık olurdu. Elsüz [H. 83b] Türkī’dür.⁴ Fārsī’de bī-dest dinür. ‘Arabī’de **maḳṭū‘u’l-yed** gibi. Leng lām’uñ fetḥasıyla ve nūn’uñ⁵ ve kāf-ı ‘Acem’uñ iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de aḳsaḳ dirler. ‘Arabī’de **a‘rec** ma‘nāsına. Dilsüz Türkī’dür. Fārsī’de medle lāl dirler. ‘Arabī’de fetḥa ile⁶ **ebkem** dinür. Şağır Türkī’dür. Ḳulağı işitmez ādeme dirler. Fārsī’de kāf-ı ‘Arabī’nüñ fetḥasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla⁷ ker dirler. ‘Arabī’de elif-i maḳṣūre ve şād-ı mühmelenüñ fetḥalarıyla ve mīm’uñ iskānlarıyla **aşamm** dinür.⁸

Taḳṭī‘-i Beyt

şaşıya mef‘ülü di lūce da mefā‘ilü ḥı lük elsü mefā‘ilü ze bī-dest fe‘ülün leng aḳsa mef‘ülü ḡa di dilsü mefā‘ilü ze lāl eydü mefā‘ilü şağır ker fe‘ülün

13 **Ḳızamuḡa sūrḥīje di düjīne dūrür bez**

Dünbel cıban ājeḥ sigil er merd uyuz ger

[E. 94a] Ḳızamuḡ Türkī’dür gövdede çıkar. Çiçek gibi bir ‘illetdür. Fārsī’de sīn-i mühmelenüñ zammıyla⁹ ve rā-ı ḡayr-i menḳūṭanuñ sükūnıyla ve ḥā-ı mu‘cemenüñ kesriyle¹⁰ ve yā-ı ḥuṭṭīnūñ¹¹ sükūnıyla ve zā-ı ‘Acem’uñ fetḥasıyla ve hā-ı resmī ile sūrḥīje dirler. ‘Arabī’de **ḥaşbe** ma‘nāsınadır.¹² Düjīne dāl-ı mühmelenüñ zammıyla¹³ ve vāv-ı sākine¹⁴ ve zā-ı [H. 84a] ‘Acem’uñ kesriyle¹⁵ ve yā-ı müşennāt-ı

1 lük : -E, -Z

2 ma‘nāsına : -H

3 ma‘nāsına bulunmadı : bulunmamışdur H

4 Türkī’dür : Türkī’de H

5 nūn’uñ : nūn E

6 fetḥa ile : -H

7 ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla : -H

8 mīm’uñ iskānlarıyla aşamm dinür. : aşamm ma‘nāsınadır E, Z

9 zammıyla : zammesiyle Z

10 kesriyle : kesresiyle Z, H

11 yā-ı ḥuṭṭīnūñ : yā-ı müşennāt-ı taḥṭıyyenüñ H

12 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E; dinür H

13 zammıyla : zammesiyle Z, H

14 vāv-ı sākine : vāv’uñ sükūnıyla H

15 kesriyle : kesresiyle Z, H

taḥṭiyenüñ sükünyıla ve nün-ı meftuḥa ve hā-ı ‘alāmetle¹ Fārsī’dür. Türkī’de bez dirler. Fetḥa ile² insānda ve ḥayvānda ğalīz-i ḥıltıdan yumuṣaḳ yirlerde et ile deri mā-beyninde³ ūşı gibi peydā olup yumrulanup mün‘aḳıd olur. ‘Arabī’de zamme ile ve fetḥa ile daḫı luğatdur **ġudde** dirler. Dünbel dāl-ı mühmelenüñ [Z. 49a] zammıyla⁴ ve nün-ı sākine ile⁵ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla⁶ ve sükün-ı lām’la Fārsī’dür. Türkī’de çıban dirler. İnsānuñ vücūdında ḥāşıl olup ūşıŭp⁷ çıkar bir marāzdur. [E. 94b] ‘Arabī’de dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve müşedded mīm-i meftuḥa ve lām-ı sākine ile **dümmel** ma‘nāsınadır.⁸ Fārsī’de daḫı nün yirine mīm ile⁹ isti‘māl olunur. Ājeḥ elif-i memdüde ile¹⁰ ve zā-ı ‘Acem’üñ fetḥasıyla ve ḥā-ı mu‘cemenüñ sükünyıla Fārsī’dür minfaḥ ḳāfiyesinde isti‘māl olunur.¹¹ Türkī’de sigil dirler bir ‘illetdür gövdede ve elde ve ayakda çıkar. ‘Arabī’de zamme-i şā-ı müşelleşe ile **şülül** dinür.¹² Er Türkī’dür erkek¹³ ādeme dirler. Fārsī’de mīm-i meftuḥa ile ve rā ve dāl-ı mühmeleteynüñ iskānlarıyla¹⁴ merd dirler. ‘Arabī’de rā-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve cīm-i maẓmūme ile **recül** dirler.¹⁵ Uyuz Türkī’dür emrāz-ı sārīyyedendür. Fārsī’de kāf-ı ‘Acem’üñ fetḥasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükünyıla¹⁶ ger dinür. ‘Arabī’de fetḥ-i cīm’le ya‘nī cīm-i ‘Arabī’le¹⁷ **cereb** dinür.

Taḳṭī‘-i Beyt

ḳızamu mef‘ülü **ġa sūrḥije** mefā‘ilü **di düjine** mefā‘ilü **dürür bez** fe‘ülün **dünbel çı**
mef‘ülü **ban ājeḥ si** mefā‘ilü **gil er merd** mefā‘ilü **uyuz ger** fe‘ülün

1 ve yā-ı müşennāt-ı taḥṭiyenüñ sükünyıla ve nün-ı meftuḥa ve hā-ı ‘alāmetle : -H

2 fetḥa ile : fetḥle ki H

3 mā-beyninde : arasında E

4 zammıyla : zammesiyle Z, H

5 ile : -E, -Z

6 bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla : bā-ı meftuḥadan ūşıra H

7 ḥāşıl olup ūşıŭp : -H

8 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E; dirler H

9 yirine mīm ile : yirinde mīm E, Z

10 ile : -E, -Z

11 minfaḥ ḳāfiyesinde isti‘māl olunur : -E, -Z

12 dirler : dinür H

13 erkek : -E, -Z

14 mīm-i meftuḥa ile ve rā ve dāl-ı mühmeleteynüñ iskānlarıyla : fetḥa-i vāḥide ile H

15 dirler : dinür H

16 ve rā-ı mühmelenüñ sükünyıla : -E, -Z

17 fetḥ-i cīm’le ya‘nī cīm-i ‘Arabī’le : fetḥa ile E, Z

14 Pîrüz zafer önegülik oldu sigâliş [E. 95a; H. 84b]

Pādāş kişi kinin ödeşmek dağı geyfer

Pîrüz ba-ı ‘Acem’ün kesresiyle ve yā-ı ıııııün sükünüyle ve rā-ı mühmelenün zammesıyla ve vāv ve zā-ı ‘Arabî’nün¹ iskânlarıyla² Fârsî’dür. Türkî’de zafer ile tefsîr olunmuş ammâ zafer lafzınıñ aşlı ‘Arabî’dür.³ Ya’ nî kişi murādın ele götürüp ıııına yigin olmağdur. ‘Arabî’de dağı⁴ zafer dinür. Türkî’de dağı isti’ māl olınan budur.⁵ Önegülik Türkî’dür. ‘İnād eylemege ve yaramaz şanmağa dirler. Fârsî’de sîn-i mühmelenün kesresiyle ve kâf-ı ‘Acem’ün fetıasıyla sigâliş dinür. ‘Arabî’de ııle ve mekr ma’nāsına.⁶ Bu luğatı *Düstür şāhibi* sîn-i meftūhada irād idüp fikr ile işlenmiş işe dirler diyüp yaramaz fikirlüye *bed-seğâliş* dirler dimiş ve *Sürürî* dağı *endişemend* ile tefsîr eylemiş.⁷ Pādāş bā-ı ‘Acem’ün⁸ fetıasıyla ve elif ile ve dāl-ı mühmelenün fetıasıyla⁹ [Z. 49b] Fârsî’dür. Türkî’de kinin ödeşmege dirler. [E. 95b] Geyfer dağı kâf-ı ‘Acem’ün fetıasıyla ve kesresiyle dağı bu ma’nâyadır.¹⁰ Meşelâ bir kişi bir kişiden intikâm almağa ve¹¹ kinin ödeşmege dirler. ‘Arabî’de *cezâ* ve *mükâfât* ve ‘ivaż gibi¹² ki yaramaz iş muğābilesinde müsta’ meldür.¹³

Takıı’-i Beyt

pîrüz mef’ ulü zafer öne mefā’ ilü gülik oldu mefā’ ilü sigâliş fe’ ulün pādāş mef’ ulü kişi kini mefā’ ilü n ödeşmek da mefā’ ilü ııı geyfer fe’ ulün

15 Buyruğ tut u gir yola vü toğrı yüri dā’im

Fermān ber u der-şev be-reh ü rāst-rev ider

1 ‘Arabî’nün : ‘Arab’ün E

2 ve yā-ı ıııııün sükünüyle ve rā-ı mühmelenün zammesıyla... iskânlarıyla : -H

3 ammâ zafer lafzınıñ aşlı ‘Arabî’dür : -H

4 dağı : -H

5 Türkî’de dağı isti’ māl olınan budur : -E, -Z

6 ‘Arabî’de ııle ve mekr ma’nāsına : -E, -Z

7 Bu luğatı *Düstür şāhibi* sîn-i meftūhada irād idüp ... tefsîr eylemiş : -H

8 ‘Acem’ün : ‘Acemî’nün Z

9 bā-ı ‘Acem’ün fetıasıyla ve elif ile ve dāl-ı mühmelenün fetıasıyla : -H

10 kâf-ı ‘Acem’ün ... ma’nâyadır : bu ma’nāya kâf-ı ‘Acem’ün fetıasıyla nağl olunmuşdur H

11 bir kişi bir kişiden intikâm almağa ve : bir kimse bir kimseden intikâm alup H

12 *cezâ* ve *mükâfât* ve ‘ivaż gibi : *mükâfât* ma’nāsınadır H

13 müsta’ meldür : olur E, Z

Bu beytün mışra¹-ı evveli mışra¹-ı şānīsine¹ leff ü neşr-i müretteb ʔarīki [H. 85a] üzere terceme vāki² olmuşdur. Meşelā buyruḡ lafzı Türkī'dür. Fārsī'de fermān dirler.² 'Arabī'de **emr** ma³ nāsınadır.³ ʔut Türkī'dür. Fārsī'de bā-ı meftūḡa ve rā-ı mühmele-i sākine ile ber dirler.⁴ Borden'den emr-i ḡāzırdur. Gir yola [E. 96a] ʔoḡrı yūri terkībleri Türkī'dür. Fārsī'de der-şev be-reh-i rāst rev dirler. [*Ma' lūm ola ki der şev fetḡ-i dāl-ı mühmele ile ʔarfıdur. İçerü gir ma' nāsınadır. İsmē dāḡil olunca ammā ḡāḡī fi'le de dāḡil olur. Taḡsīn-i lafz ve tekmīl-i vezn için bunda fi'le dāḡil olmuşdur ki şev'dür. Şevīden'den müştāḡ fi'l-i emrdür. Ol ve git dimekdür. Der duḡūla delālet ider. Ya' nī der şev dimek Türkī'de gir dimekdür. 'Arabī'de üdḡul ma' nāsınadır.*]⁵ Dā'im Türkī'dür. Fārsī'de elif-i meksüre ile ider dirler hemişe ma⁶ nāsınadır.⁶

Takḡī⁷ -i Beyt

buyruḡ ʔu mef⁸ ülü **t u gir yola** mefā⁸ ilü **vü ʔoḡrı yü** mefā⁸ ilü **ri dā'im** fe⁸ ülün **fermān**
be mef⁸ ülü **r ü der-şev be**-mefā⁸ ilü **reh ü rāst-** mefā⁸ ilü **rev ider** fe⁸ ülün

13

El-ḡıḡ⁹ atü'ş-şālišete 'aşera der-baḡr-i hezec-i müşemmen ü⁷ aḡreb

Gülzār-ı cinān luḡfi ḡüsnüñde müzeyyendür

Şīr ü 'asel ü sükker la⁸ lüñde mübeyyendür

Mef⁸ ülü mefā⁸ ilün⁸ mef⁸ ülü mefā⁸ ilün

Vezn-i hezec-i aḡreb budur ki müşemmendür [E. 96b]

[Z. 50a] Bu ḡıḡ⁹ a baḡr-i hezecden bir ḡıḡ⁹ adur⁹ ki aşlında her mışrā¹⁰ ı dörder kerre mefā⁸ ilün gelür.¹⁰ Evvelki ve üçünci cüz'lerine ḡarb 'illeti dāḡil olmaḡla lām'uñ zammesiyle mef⁸ ülü olmuşdur. Bu baḡruñ sebeb-i tesmiyesi [H. 85b] ḡıḡ⁹ a-i sābi⁸ de

1 şānīsine : şānīsiniñ H

2 fermān dirler : fermāndār dirler Z ; fermāndār E

3 ma³ nāsınadır : ma³ nāsına E

4 bā-ı ... ber dirler : bā-ı muvaḡḡadenüñ fetḡasıyla ve sükün-ı rā-ı mühmele ile ber dirür H

5 ma³ nāsınadır : ma³ nāsına / italik yazılan kısım : -H

6 ma⁶ nāsınadır : gibi H

7 ü : -Z

8 mefā⁸ ilün:mefā⁸ ilü E

9 ḡıḡ⁹ a baḡr-i hezecden bir ḡıḡ⁹ adur : rubā⁸ i baḡr-i hezecden bir rubā⁸ idür H

10 mışrā¹⁰ ı dörder kerre mefā⁸ ilün gelür : mışrā¹⁰ ında dörder kerre mefā⁸ ilün'dür H

ve ĥarb ‘illetinüñ tafşili baĥr-i muzāri‘ den aĥreb u mekfûf ve maĥşûr olan kıt‘a-i ĥāmisde sebĥat eylemişdür. Aña nazār olına murād olınduĥda. *Ve bi’llāhi’t-tevfik*¹

1 Hem yaya di tābistān di gölgeye hem sāye

Hem daĥı zemistān kış di ĥoñşıya hem-sāye

Yay lafzı² Türki’dür. Meşelā yaz dimekdür ki tamam-ı kışuñ muĥābilidür. Ma‘lûm ola ki bir³ sene’i dört baĥşa taĥsîm idüp⁴ her baĥşına bir faşl dimişlerdür. Meşelā üç ay evvel bahār faşlı ve⁵ üç ay yaz faşlıdur ve üç ay güz faşlı⁶ ve üç ay kış faşlıdur. Bunda murād zıkr olınan üç aydur ki yaz [E. 97a] faşlıdur fuşûl-ı erba‘ anuñ biridür.⁷ Evveli ĥazīrandur. Rûmîler yunios dirler. Fûrs aylarından ābān⁸ Ķıbtî’de bune dirler.⁹ Otuz gündür. On üçünde¹⁰ şems Seretān burcına taĥvîl eyler.¹¹ Ğāyet tûl-ı nehārdur ve ĥaşr-ı leyldür ve¹² evvel-i şayfdür ki¹³ şafırā ĝālib olup ĥan aşığa ĥor. Mışır’da beşāret-i Nîl olur. İkinci ayı temmuzdur. Rûmîler ülyüs dirler. Fûrs illerinde āzer-māh Ķıbtî’de ibîb dirler. Otuz bir gündür. On dördünde¹⁴ güneş Esed burcına varur. Ğāyetde¹⁵ ıssı olur. Üçüncü ayı āb’dür. Rûmîler aĥustos dirler. Fûrs aylarından dey-māh [H. 86a] Ķıbtî’de meserrā dirler. Faşl-ı şayfuñ aĥiridür. Otuz bir gündür. On dördüncü¹⁶ günü güneş¹⁷ Sünbüle burcına varur. Māh-ı eylülün on beşinci gününe dek şayf hükmidür. Fārsî’de bu faşla tābistān dirler. ‘Arabî’de şayf dinür. Gölge Türki’dür. Fārsî’de sāye dirler. Bunda vāĥi‘ olan hem kelimesi¹⁸ sāye ile [E. 97b] mürekkeb degüldür. Belki ‘atf içündür. Ya‘nî hem gölgeye sāye dirler dimekdür.

1 aña nazār olına murād olınduĥda. *Ve bi’llāhi’t-tevfik* : -Z, -H; Başarı (tevfik) ancak Allāh’ın yardımıyla gerçekleşir. Kur’an, Hûd 11/88

2 lafzı : -H

3 bir : -E

4 taĥsîm idüp : taĥsîm olınup E; kısmet idüp H

5 ve : -E

6 faşlı : faşlıdur H

7 zıkr olınan üç... biridür : olan yaz faşlıdur ki fuşûl-ı erba‘ anuñ ikinci faşlıdur, üç aydur H

8 aylarından ābān : ilinden ābān dirler E, Z

9 Fûrs aylarından ābān dirler. Ķıbtî’de bune dirler : -E

10 üçünde : dördünde H

11 eyler : ider H

12 ve : -E

13 ki : -H

14 dördünde : beşinde H

15 ĝāyet de : ĝāyet H

16 dördüncü : beşinci H

17 güneş : -E

18 kelimesi : lafzı H

‘Arabi’de **zıll** dinür. Zemistân Fârsî’dür. Türki’de kış dirler ki tamam-ı¹ yazuñ muķābilidür ki² [Z. 50b] bu dağı fuşul-ı erba‘anuñ dördünci faşlıdır ki³ üç aydur evveli kânün-ı evveldür. Rümîler zikevris dirler. Şühür-ı Fürs’den ürdibihişt. Kıbtî’de kihk dirler. Otuz bir gündür. On dördüncü⁴ günü güneş Cedy burcına varur. On dördünci gicesi⁵ gāyet uzun olur. Şeb-i yeldā dirler. Üç gice artmaz тұrur.⁶ Evveli faşl-ı şitādur ve gāyet aķşar-ı nehār ve aţvel-i leyldür.⁷ Sevdā maķhūr olur ve⁸ balğam kuvvet bulur ve on altısında gün bir derece artmağa başlar ve gice bir derece eksilmeğe başlar ve⁹ erba‘in girer. Kış faşlınuñ evveli ol günden şayıdur. İkinci ayı kânün-ı şānīdür. Rümîler neyāres dirler. Şühür-ı Fürs’den ĥurdād-māh. Kıbtî’den tūbe dirler. Otuz bir gündür. Altıncı gicesi [E. 98a] sāye gicesidür ki kefere tã’ifesi¹⁰ ta‘zīm idüp [H. 86b] od¹¹ yaķarlar ve ĥaçlarıñ şuya bırağurlar.¹² On ikinci günü şitānuñ şiddeti ve kuvveti zamānidür. Yigirmisinde erba‘in tamām olur. Yigirmi birinde ĥamsin girer. Yigirmi dördünde vuĥuş ve tıyūr cimā‘ isteyüp çiftiyle yürümeğe başlar. Üçüncü ayı şubatdır. Rümîler felvāris dirler. Şühür-ı Fürs’den tirmāh. Kıbtî’den imşir dirler. Üç yıl muttaşıl yigirmi sekiz gün olur verub‘-ı yevm olur. Dördüncü sene ki kebisā yılıdır. Yigirmi toķuz olur. Yidinci günü cemre-i ūlā hevāya düşer. Toķuzuncı¹³ günü güneş Ĥüt burcına varur. *Ķile eş-şemsu fi’l-ĥūti ve’l-berdu yemūt** ve mezkūr günden ağaçlara şu yürümeğe başlar. On dördünde cemre-i şānī¹⁴ şuya düşer. On yidinci günü şovuklar şikest olup bahār nişānı zuhūr eyler. On sekizinci günü laķlaķ Rüm’a¹⁵ gelür. [E. 98b] Yigirmi birinci günü cemre-i şāliš¹⁶ türāba düşer. Yigirmi altıncı günü berd-i ‘ācüz girer. Dört gün dağı āzerden olup¹⁷

1 tamam-ı : -H

2 ki : -E, -H

3 dördüncü faşlıdır ki : bir faşlıdır E, Z

4 dördüncü : ikinci E, Z

5 gicesi : gice E, Z

6 тұrur : durur E, Z

7 aķşar-ı nehār ve aţvel-i leyldür : aķşar-ı nehār ve tül-i leyldür E, Z

8 ve : -E, -Z

9 ve : -E, -Z

10 kefere tã’ifesi : kāfirler H

11 od : āteşler H

12 bırağurlar : ilķā’ iderler E

13 toķuzuncı : on ikinci H

* Güneş Hut burcunda iken soğuk ölür, denmiştir.

14 şānī : şānīye H

15 Rüm’a : -E

16 şāliš : şāliše H

17 olup : alur Z, olur H

māh-ı āzer ki mart ayıdır.¹ On birinci gününe dek kış hükmidür. ‘Arabî’de **şitā**’ dinür. Koñşu Türki’dür. Fārsî’de [Z. 51a] hem-sāye dirler.² ‘Arabî’de **cār** dinür cīm-i ‘Arabî ile.³

Takṭî‘-i Beyt

hem yaya mef’ülü **di tābistān** mefā‘ilün **di gölge** mef’ülü **ye hem sāye** mefā‘ilün **hem daḥı** mef’ülü **zemistān kış** mefā‘ilün **di koñşu** [H. 87a] mef’ülü **ya hem-sāye** mefā‘ilün

2 Hem yaz bahār oldı pāyız güze dirler

Issı di vü şovuk di germāya vü sermāya

Yaz Türki’dür. Meşelā ilk yaz didükleri faşldur. Evvel-i bahār daḥı dirler. Bu daḥı fuşül-ı erba‘anuñ birisidür⁴ ki güz faşlınuñ ḥilāfidur. Üç aydur evveli āzerdür. Rüm aylarından martis ve mart daḥı dirler ve Fürs aylarından murdād-māh [E. 99a] Qıbtı’den⁵ bermehāt ayıdır. Otuz bir gündür. On birinci⁶ günü güneş Ḥamel burcına varur. Leyl ü nehār berāber olup faşl-ı bahāra⁷ dāḥil olur. Ol güne nev-rüz dirler. Eşcār ve eşmār nümüvv bulup bedende balgam münkesir olup kan müstevli olur. Dördinde berd-i ‘acüz tamām olur. İkinci ayı nīsāndur. Rümiler abrīlis dirler. april daḥı dirler.⁸ Şühür-ı Fürs’den şehriyer ve⁹ Qıbtı’de bermüde dirler. Otuz gündür. On birinci¹⁰ günü güneş Şevr burcına varur. Üçüncü ayı eyār’dur.¹¹ Rümiler mayıs dirler.¹² Şühür-ı Fürs’den mihr-māh ve Qıbtı’de¹³ beşneş dirler. Otuz bir gündür. On ikisinde güneş Cevzā burcına varur. On altıncı günü ıssılar olmağa başlar. Ḥaziranuñ on üçüne¹⁴ degin ilk yaz¹⁵ hükmidür. Fārsî’de fetḥa-i bā-ı muvaḥḥade ve hā-ı hevvez

1 māh-ı āzer ki mart ayıdır : māh-ı āzer ki martdur E; māh-ı āzeruñ ki mart ayıdır H

2 dirler : -Z

3 dinür cīm-i ‘Arabî ile H : ma‘nāsına E; dirler Z

4 birisidür : biridür H

5 Qıbtı’den : Qıbtı’de Z

6 birinci : ikinci H

7 bahāra : bahār H

8 dirler : dinür Z; April daḥı dirler -H

9 ve : -E

10 birinci : ikinci H

11 eyār’dur : mayısdur E

12 Rümiler mayıs dirler : -E

13 Qıbtı’de : Qıbtı’den E

14 üçüne : dördüne H

15 yaz : -H

ile¹ bahār dirler. ‘Arabî’de **rebî**² ma‘nâsınadır.² Pâyîz bâ-ı ‘Acem’ün fethasıyla ve elif ve yâ-ı ھıttıile³ Fârsî’dür. [E. 99b] Türkî’de güz dirler ki tamâm-ı⁴ evvel-i bahârün muqâbilidir. Fuşûl-ı erba‘anuñ biri dağı budur. Üç aydur. Evvelki ayı eylüldür. Rümîler sitevris dirler. Şühür-ı⁵ Fûrs’den [H. 87b] behmen-mâh Kıbtî’de tevt dirler. Otuz gündür. On dördünde⁶ güneş Mîzân burcına varur. Gice gündüz berâber olur. Evvel-i ھarıfdür. Şafrâ mağlûb olup sevdâ ğalebe eyler. İkinci ayı teşrîn-i evveldür ki Rümîler oğtoris dirler. [Z. 51b] Şühür-ı Fûrs’den isfendârmaz Kıbtî’den bâbe⁷ dirler. Otuz bir gündür. On dördünde⁸ güneş ‘Akrab burcına varur. Üçüncü ayı teşrîn-i şânîdür. Rümîler nüvevris dirler. Şühür-ı Fûrs’den ferverdîn ve Kıbtî’de hâtûr dirler. Otuz gündür. On üçünde⁹ güneş Kavş burcına varur. Kânûn-ı evvelün on dördüncü gününe dek¹⁰ güz hükmidür. ‘Arabî’de **harîf** dirler ki¹¹ tafşîl-i fuşûl-ı erba‘a bunda tamâm oldu. Issı kelimesi Türkî’dür. Fârsî’de kâf-ı ‘Acem’ün fethasıyla ve râ-ı mühmelenün sükûnıyla [E. 100a] germâ dirler. ‘Arabî’de feth-ı¹² hâ-ı mühmele ve teşdidle **harr**¹³ dinür. Şovuk lafzı Türkî’dür. Fârsî’de fetha-i sîn-i mühmele ile ve sükûn-ı râ-ı ğayr-i menkûta ile¹⁴ sermâ dirler. ‘Arabî’de **berd** ma‘nâsınadır.¹⁵ Germâya ve sermâya kelimelerün âhirlerinde olan ye lafzı nefsi kelimededen degüldür. Ğaflet olunmaya.¹⁶ Türkî ‘ibâretdür. Taşşış ma‘nâsın ifâde ider. Germâya dimek ya‘nî¹⁷ germâ lafzına Türkî’de¹⁸ ıssı dirler. Sermâya dimek¹⁹ ya‘nî sermâ lafzına Türkî’de şovuk dirler dimek olur.²⁰ Hikâye tarîkiyle irâd olunmuşdur.²¹

1 fetha-i bâ-ı muvaħħade ve hâ-ı hevvez ile : -H

2 ma‘nâsınadır : dinür H

3 bâ-ı ‘Acem’ün fethasıyla ve elif ve yâ-ı ھıttı ile : -H

4 tamâm-ı : -H

5 şühür-ı : mâh-ı H

6 dördünde : beşinde H

7 bâbe : tâbe H

8 dördünde : beşinde H

9 üçünde : dördünde H

10 on dördüncü gününe dek : on ikisine gelince E, Z

11 ki : -H

12 feth-ı : -E

13 ve teşdidle harr : ile harr H

14 ve sükûn-ı râ-ı ğayr-i menkûta ile : -H

15 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E; dinür H

16 olunmaya : olunmamağ gerekdür Z; ğaflet olunmaya H

17 dimek ya‘nî : ya‘nî E; meşelâ H

18 Türkî’de : -E, -Z

19 dimek : -H

20 dimek olur : dimekdür H

21 Hikâye tarîkiyle irâd olunmuşdur : -H

Takṭī‘-i Beyt

[H. 88a] hem yaz mef‘ ülü bahār oldı mefā‘ ilün pāyız mef‘ ülü güze dirler mefā‘ ilün ıssı di mef‘ ülü vü şovuk di mefā‘ ilün germāya mef‘ ülü vü sermāya mefā‘ ilün

3 Ol kim ola aşlı arı ol pāk-nejād oldı

Ol kim ola aşlı alçaq ol oldı fūrū-māye

Ol kim ola aşlı arı meşelā ol kişi kim anuñ¹ [E. 100b] aşlı pāk ve arı² ola ya‘ nī ḥaseb ü nesebine nā-cins qarışmış olmaya. Aña Fārsī’de pāk-nejād dirler. ‘Arabī’de ḥasīb ve şerīf ve ṭāhirü’n-neseb dirler. Aşıl Türkī’de ve ‘Arabī’de bir ma‘ nāyadur. Fārsī’de nūn-ı meftūḥa ile ve zā-ı ‘Acemī ile nejād dinür. Arı Türkī’dür. Fārsī’de bā-ı Fārsī’yle pāk dirler. ‘Arabī’de ṭāhir ma‘ nāsınadur. Ol kim ola aşlı alçaq meşelā ol kişi kim aşlı alçaq ola. Ya‘ nī ḥaseb ü nesebine nā-cins qarışmış ola. Aña Fārsī’de fūrū-māye dirler. Ya‘ nī³ alçaq aşıllu dimekdür. ‘Arabī’de vazī‘ [Z. 52a] ve denī dirler deniyyu’l-aşl ma‘ nāsınadur.⁴

Takṭī‘-i Beyt

ol kim o mef‘ ülü la aşlı arı mefā‘ ilün ol pāk- mef‘ ülü nejād oldı mefā‘ ilün ol kim o mef‘ ülü la aşlı alçaq mefā‘ ilün ol oldı mef‘ ülü fūrū-māye mefā‘ ilün

4 Āmāde yaraqlanmış perdāhte düzilmiş

Nazlanmaq u düzenmek nāziden ü pīrāye [H. 88b]

[E. 101a] Āmāde elif-i memdüde ile Fārsī’dür. Türkī’de yaraqlanmış dirler. Meşelā ḥāzır ve müheyyā olmuş dimekdür. ‘Arabī’de müteheyi ma‘ nāsına. Perdāhte bā-ı ‘Acem’üñ⁵ fetḥasıyla ve rā-ı ğayr-i menkūṭanuñ sükūnyıla ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla⁶ ve elif ile ve ḥā-ı mu‘cemenüñ iskānlarıyla ve tā-ı müşennāt-ı fevkiyyenüñ fetḥasıyla ve hā-ı ğayr-i melfūza ile⁷ Fārsī’dür. Türkī’de düzilmiş dirler

1 anuñ : -E

2 ve arı : -E, -Z

3 ya‘ nī : -H

4 ma‘ nāsınadur : ma‘ nāsına E, H

5 ‘Acem’üñ : Fārsī’nüñ Z

6 rā-ı ğayr-i menkūṭanuñ sükūnyıla ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla : -E

7 bā-ı ‘Acem’üñ fetḥasıyla ve rā-ı ğayr-i menkūṭanuñ sükūnyıla ... melfūza ile : -H

meşelâ düzilmiş¹ ve koşılmış ve tamâm olmuş dimekdür. Perdâhten'den müştak şîğa-i mef' üldür. Nazlanmağ Türkî'dür. Fârsî'de nâziden dirler.² 'Arabî'de **tesahhüb** ve **teğannuc** ma' nâlarınadır.³ Düzenmek Türkî'dür. Ya' nî kendüzini veyâhud bir âher kimesneyi⁴ düzüp zînet virmege dirler. Fârsî'de bâ-ı 'Acem'ün kesriyle⁵ pîrâye dirler. 'Arabî'de **hilye** gibi.⁶

Takṭî'-i Beyt

āmāde mef' ülü yaraqlanmış mefā' ilün perdâhte mef' ülü düzilmiş mefā' ilün nazlanma mef' ülü **ķ u düzenmek** mefā' ilün nâzide mef' ülü **n ü pîrāye** mefā' ilün

5 Māhî balıķ oldu mār yılan qarınca mūr [E. 101b]

'Akreble çıyan adı kejdümdür şad-paye

Māhî Fârsî'dür. İsm-i cinsdür. Türkî'de balıķ dirler. 'Arabî'de fetḫa-i sîn-i mühmele ile **semek** dinür.⁷ Mār Fârsî'dür. Türkî'de yılan didükleri aĝulu⁸ cān-verdür. 'Arabî'de **ḫayye** ma' nâsınadır.⁹ Qarınca [H. 89a] Türkî'dür. Fârsî'de mūr dirler zamme-i mīm'le.¹⁰ 'Arabî'de fetḫa-i nün'la **neml** ma' nâsınadır.¹¹ 'Aķreb Türkî'dür bu daĝı bir zehirli cān-verdür. Fârsî'de kāf-ı 'Arabî'nün fetḫasıyla ve zā-ı 'Acem'ün [Z. 52b] sükünıyla ve dāl-ı mühmelenün zammesiyile ve sükün-ı¹² mīm ile kejdüm dirler. 'Arabî'de daĝı 'aķreb dinür.¹³ Çıyan Türkî'dür. Ḥaşerāt-ı arzdan bir böcekdür. Ayakları çok olduğundan kırķ ayaklı¹⁴ daĝı dirler. Fârsî'de fetḫa-i şād-ı mühmele ile

1 dirler, meşelâ düzilmiş : -E, -Z

2 dirler : dinür H

3 ma' nâlarınadır: ma' nâsına E; gibi H

4 kimesneyi : nesneyi H

5 kesriyle : kesresiyile Z, H

6 gibi : dinür H

7 dinür : dirler Z, H

8 aĝulu : aĝulu H

9 ma' nâsınadır : dinür H

10 zamme-i mīm'le : -E, -Z

11 ma' nâsınadır : dinür H

12 ve dāl-ı mühmelenün zammesiyile ve sükün-ı : -E; ve sükün-ı mīm'le -H

13 dinür : ma' nâsınadır Z; dirler H

14 ayaklı : ayaklı H

ve sükün-ı dāl-ı mühmele ile ve feth-i bā-ı ‘Acemī’yle ve medle¹ şad-pāye dirler.²
‘Arabī’de taḥrīkle [E. 102a] **şebes** ma‘nāsınadır.³

Takṭī‘-i Beyt

māhī ba mef‘ülü **lık** **oldı** **mā** mefā‘ilün **r yılan** mef‘ülü **ķarınca** **mūr** mefā‘ilün
‘akreble mef‘ülü **çıyan** adı mefā‘ilün **kejdümdü** mef‘ülü **r şad-pāye** mefā‘ilün

6 İmrüz ki endüzî ferdâ be-miyân âyed

Bugün ki ķazanursın yarın gelür ortaya

Bu beytün mışra‘-ı şānisi mışra‘-ı evveline ‘ale’t-tertib tefsir vāki‘ olmuştur.⁴
Meşelâ imrüz Fārsî’dür. Türkî’de bugün dinür.⁵ ‘Arabî’de **el-yevm** ma‘nāsınadır.⁶
Ma‘lüm ola ki **rüz’a** ve **şeb’e** ve **sāl’a** ism-i işareti ķarib ki in’dür.⁷ Dāhil olsa kesr-i
hemzeye delâlet eyleyen⁸ yâ ḥazf olunup nün mīm’e ibdâl olur. Pes imrüz bugün ve
imşeb bu gece ve imsâl bu yıl demek olur ki endüzî ki ḥarf-i rābıtdır. Türkî’de daḥı
müsta‘meldür.⁹ Endüzî elif-i meftūḥa-i maķşüre¹⁰ ve nün-ı sākine ve [H. 89b] dāl-ı
mühmele-i maźmüme¹¹ ve vāv-ı [E. 102b] sākine ve zā-ı ‘Arabiyye-i meksüre ile ve
yā-ı ḥitâb ile¹² Türkî’de ķazanursın dirler.¹³ ‘Arabî’de **mā teksibü** gibi.¹⁴ Ferdâ fā’nuñ
fethiyle¹⁵ ve rā-ı mühmelenün sükünüyla ve dāl-ı ğayr-i menķūṭa ve elif ile¹⁶
Fārsî’dür. Türkî’de yarın dimekdür. ‘Arabî’de **ğaden** ma‘nāsınadır.¹⁷ Be-miyân
Fārsî’dür. Türkî’de ortaya dimekdür. Âyed elif-i memdüde ile¹⁸ ve yā-ı ḥuṭṭinün

1 ve sükün-ı dāl-ı mühmele ile ve feth-i bā-ı ‘Acemī’yle ve medle : -Z ; fetha-i...ve medle -H

2 dirler : dinür H

3 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E; dirler H

4 mışra‘-ı evveline ‘ale’t-tertib... olmuştur : mışra‘-ı evvelinün tertib üzere tercemesidür H

5 dinür : dirler H

6 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına H

7 rüz’a ve şeb’e ve sāl’a... in’dür : rüz’a mertebe ve sāl’a ism-i işareti ķarib ki ān’dur H

8 eyleyen : iden H

9 endüzî ki ḥarf-i rābıtdır. Türkî’de daḥı müsta‘meldür : -H

10 maķşüre : -H

11 dāl-ı mühmele-i maźmüme : dāl-ı mühmelenün zammesiyle H

12 ve yā-ı ḥitâb ile : -E; ve vāv-ı... ve yā-ı ḥitâb ile -H

13 Türkî’de ķazanursın dirler : ki ķazanursın dimekdür E, Z

14 gibi : dinür H

15 fā’nuñ fethiyle : fā’nuñ fethasıyla Z; feth H

16 ve rā-ı mühmelenün sükünüyla ve dāl-ı ğayr-i menķūṭa ve elif ile : ve sükünüyla H

17 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

18 ile : -E

fethi¹ ve dāl-ı mühmelenüñ sükūniyla āyiden'den fi' l-i müstaḳbeldür.² Türki'de gelür dirler.³ Arabi'de yecī'u ma' nāsınadır.⁴

Taḳṭī' -i Beyt

imrüz mef' ülü ki endüzi mefā' ilün ferdā be- mef' ülü miyān āyed mefā' ilün bugün ki [Z. 53a] mef' ülü ḳazanursın mefā' ilün yarın ge mef' ülü lür ortaya mefā' ilün

14

El-ḳıṭ' atu'r-rābi' ate ' aşera der-baḫr-i recez-i müreffel

Dil bende saña hem cān-ı çāker

Vālih yüzüñe hem şems-i ḫāver

Müstef' ilātün müstef' ilātün

Oldı müreffel baḫr-i recezdür

[E. 103a] Bu ḳıṭ' a⁵ baḫr-i recezdendür. Aşlında her mışrā' ı dörder⁶ kerre müstef' ilün gelür. Bunda ikişer cüz' ḫazf olup murabba' ḳalmışdur. Ya'nī her mışra' ı ikişer cüz'le ḳalmışdur ve bu ḳıṭ' anuñ cümle⁷ eczāsına terfil ' illeti dāḫil olup müstef' ilātün olmışdur.

Ta'rif

Terfil luḡatda etegin uzatmağa dirler ve ıṣṭılāḫda şol cüz' ki āhiri veted-i mecmū' ola. Anuñ üzerine bir sebep-i ḫafif ziyāde iderler. [H. 90a] Mütēfā' ilün cüz'inüñ āḫirine "tün" ki sebep-i ḫafifdür ziyāde idüp mütēfā' ilātün ve müstef' ilün cüz'i müstef' ilātün olduğı gibi. Bu baḫruñ sebep-i tesmiyesi ḳıṭ' a-i sādide geçmişdür ve⁸

1 fethiyle : fethasıyla Z; ve yā-ı ḫıṭṭinüñ fethi -H

2 ve dāl-ı mühmelenüñ... fi' l-i müstaḳbeldür : Fārsi'dür, āyiden şıḡa-ı muzāri' dür H

3 Türki'de gelür dirler : gelür dimekdür E, Z

4 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

5 ḳıṭ' a : rubā' i H

6 mışra' dörder : mısra' dörder Z ; mısra' dört E

7 cümle : cümlesi E

8 ve : -Z, -H

bu kıt‘ anuñ vezni baħr-i muħtażabdan ve baħr-i¹ mużārī‘ den daħı olmaħ ķābildür. Ammā cemī‘² nüſhalarda bu baħrde bulınuđına binā’ en ſerħ olındı.³

1 Koķmıſa dirler gendide gende

Bü’gsüst üzülmıſ koķmıſa kende

[E. 103b] Koķmıſ lafzı Türķī’dür. Fārsī’de kāf-ı ‘Acem’üñ fetħalarıyla⁴ ile ve nün’laruñ iskānlarıyla gendide ve gende daħı⁵ dirler. Murdār koķulu nesnelerde⁶ müsta‘ meldür. ‘Arabī’de **müntēn** ma‘ nāsınadır.⁷ Bü’gsüst güsesden’den ism-i mef’üldür. **Şihāh**’da kāf-ı ‘Acem’üñ zammesıyla taſhıh olınmıſ ammā ‘inde’l-‘avām kāf-ı ‘Arabī’le meſhürdür⁸ Fārsī’dür. Türķī’de üzülmıſ ve koķmıſ dimekdür. Kende kāf-ı ‘Arabī’üñ fetħasıyla⁹ ve nün-ı sākine ile ve dāl-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve hā-ı ‘alāmetle Fārsī’dür. Türķī’de koķmıſ dirler. Koķarmaħ ma‘ nāsına daħı gelür. Meſelā Türķī’de bir nesneyi dibinden koķardı diyecek yirde ‘Acem **“Ez-bün bi-kend”** [Z. 53b] dirler.¹⁰ ‘Arabī’de **iħtināk** ma‘ nāsınadır.¹¹

Taķtī‘-i Beyt

koķmuſa dirler müstef’ ilātün **gendide gende** müstef’ ilātün [H. 90b] **bü’gsüst üzülmıſ** müstef’ ilātün **koķmıſa kende** müstef’ ilātün

2 Ferħande ferruħ ķutlu vü ħurrem [E. 104 a]

Şād ağlamak gülmek girye ħande

Ferħunde fā-ı meftūħa ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla ve fetħa-i ħā-ı mu‘ ceme¹² ve sükūn-ı nün’la¹³ ve dāl-ı mühmelenüñ fetħasıyla¹⁴ Fārsī’dür. Ferruħ daħı fā’nuñ fetħi¹⁵ ve rā-ı mühmele-i müſeddedenüñ¹ zammesıyla ve ħā-ı mu‘ cemenüñ sükūnyıla

1 baħr-i : -E

2 cemī‘ : -E

3 bu baħrde bulınuğına binā’ en ſerħ olındı : böyledür E; böyle bulındı Z

4 fetħalarıyla : fetħi E

5 daħı : -E, -Z

6 koķulu nesnelerde : koķulu nesnede Z ; koķulu nesneye de H

7 ma‘ nāsınadır : dirler H

8 ‘Arabī’le meſhürdür : ‘Arab’la meſhürdür E; ‘Arabī’le naķl olınmıſ H

9 ‘Arabī’üñ fetħasıyla : ‘Arab’üñ fetħiyle E

10 dirler : dir E, H

11 ma‘ nāsınadır : gibi H

12 sükūnyıla ve fetħa-i ħā-ı mu‘ ceme : sükūnı ve ħā-ı mu‘ cemenüñ fetħası H

13 sükūn-ı nün’la : sükūn-ı nün Z; nün’uñ sükūnyıla H

14 ve dāl-ı mühmelenüñ fetħasıyla : -H

15 daħı fā’nuñ fetħi : daħı fā’nuñ fetħasıyla Z; fā’nuñ fetħasıyla H

Fārsī'dür. Aşlında bu luğat 'Arabî'dür. Türkî'de ikisi bile kıutlu ma'nāsınadır.² Ya'nî mübārek dimekdür.³ Hürrem hā-ı mu'cemenüñ zammesiyle ve rā-ı mühmele-i müşeddedenüñ⁴ fethasıyla ve mīm-i sākine ile Fārsī'dür. Türkî'de şād dinür ki mışra'-ı şāniye muqayyeddür. 'Arabî'de dağı şād dirler. Mesrūr gibi.⁵ Ağlamak Türkî'dür. Fārsī'de kāf-ı 'Acem'üñ kesriyle⁶ ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla ve yā-ı müşennāt-ı tahtiyenüñ fethasıyla ve hā-ı 'alāmetle girye dinür.⁷ 'Arabî'de ba-ı 'Arabî'nüñ zammesiyle bukā dinür.⁸ Gülmek Türkî'dür. Fārsī'de [E. 104b] hā-ı mu'cemenüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine ile ve fetḥa-i dāl-ı mühmele ile⁹ ḥande dirler. 'Arabî'de dād-ı menkūtanuñ kesresiyle dīḥk dinür.

Takṭī'-i Beyt

ferḥande ferruḥ müstef' ilātün kıutlu vü hurrem müstef' ilātün şād ağlamak gül müstef' ilātün mek girye ḥande müstef' ilātün

3 Bil ĀferİNende yaradıcı [H. 91a]

Rızq viricidür ruzī-dehende

ĀferİNende elif-i memdüde ve fā'nuñ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı tahtiyenüñ sükūnıyla ve nūn'uñ evveli meftūh ve ikincinüñ sükūnıyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı 'alāmetle Fārsī'dür¹⁰ şīga-i fā' ildir. Türkî'de [Z. 54a] yaradıcı dimekdür. 'Arabî'de ḥālīk ma'nāsınadır.¹¹ Rızq virici Türkî'dür. Fārsī'de ruzī-dehende dirler ki¹² ruzī ile dehende'den mürekkebdür. Ruzī rā-ı mühmelenüñ [E. 105a] zammesiyle ve zā-ı 'Arabiyye'nüñ¹³ kesresiyle ve yā-ı ḥuṭṭīnüñ sükūnıyla¹⁴ rızq ma'nāsınadır.¹ Dehende dāl-ı mühmelenüñ ve hā-ı

1 rā-ı mühmele-i müşeddedenüñ : rā-ı müşeddede-i 'Arabiyye'nüñ Z; rā-ı müşeddedenüñ H

2 ma'nāsınadır : ma'nāsına E

3 dimekdür : ma'nāsınadır H

4 mühmele-i müşeddedenüñ: mühmelenüñ teşdīdiyle H; müşeddedenüñ E

5 mesrūr gibi : -H

6 kesriyle : kesresiyle Z, H

7 dinür : dirler H

8 zammesiyle bukā' dinür : fethasıyla bukā' dinür H; zammesiyle bukā' ma'nāsınadır H

9 nūn-ı sākine ile ve fetḥa-i dāl-ı mühmele ile : nūn'uñ sükūnıyla H

10 elif-i memdüde... Fārsī'dür : Fārsī'dür, elif-i memdüde ve fā-ı meftūḥa ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle yā-ı müşennāt-ı tahtiyenüñ sükūnıyla ve evvelki nūn'uñ fethasıyla H

11 ma'nāsınadır : ma'nāsına E, H

12 ki : -E, -Z

13 'Arabiyye'nüñ : 'Arab'uñ E, H

14 rā-ı mühmelenüñ zammesiyle ve zā-ı 'Arab'uñ kesresiyle ve yā-ı ḥuṭṭīnüñ sükūnıyla : -H

hevvezüñ fethalarıyla ve nün-ı sâkine ile ve dâl-ı mühmele-i şâniyenüñ fethasıyla ve hâ-ı ‘alâmetle şîğa-i fâ‘ ildür dâden’den müştâkdur² virici dimekdür. Terkîb olıncaq rızq virici demek olur.³ ‘Arabî’de **rezzâk**⁴ ma‘ nâsınadır.

Takṭî‘-i Beyt

bil Âferînen müstef‘ ilâtün **de yaradıcı** müstef‘ ilâtün **rızq viricidür** müstef‘ ilâtün **rûzî-dehede** müstef‘ ilâtün

4 Hem yeliciye püyende dirler

Segirdiciye dirler devende

Yilici Türkî’dür. Ya‘ nî yilüp yopurup çok gezen âdeme dirler. Fârsî’de bā-ı ‘Acem’üñ zammesiyle püyende dirler. ‘Arabî’de fethâ ile ‘**advân** ma‘ nâsına. Segirdici Türkî’dür. Fârsî’de dâl-ı mühmele ve vāv’uñ fethalarıyla devende dirler ki⁵ devîden’den [E. 105b] şîğa-i fâ‘ ildür. ‘Arabî’de [H. 91b] **hervele** dirler⁶ ki **meşâ** ile ‘adv mā-beyninde⁷ bir hâletdür.

Takṭî‘-i Beyt

hem yiliciye müstef‘ ilâtün **püyende dirler** müstef‘ ilâtün **segirdiciye** müstef‘ ilâtün **dirler devende** müstef‘ ilâtün

5 Hem çekici hem depeleyici⁸

Oldı keşende daḥı küşende

Çekici Türkî’dür. Meşelâ bir nesneye yapışup⁹ çeken âdeme dirler. Fârsî’de kâf-ı ‘Arabî’nuñ¹⁰ fethasıyla ve şîn-i mu‘ ceme ile keşende¹¹ dirler. Keşîden’den şîğa-i fâ‘ ildür.¹² ‘Arabî’de **med** u **incirâr** gibi.¹ Depeleyici Türkî’dür. Fârsî’de kâf-ı

1 ma‘ nâsınadır : ma‘ nâsına E

2 dâl-ı mühmelenüñ ve hâ-ı hevvezüñ ... dâden’den müştâkdur : dâden’den fâ‘ ildür H

3 terkîb olıncaq rızq virici demek olur : ya‘ nî rızq virici E, Z

4 rezzâk : râzîk Z

5 dâl-ı mühmele... dirler ki : Fârsî’de devende dirler, dâl-ı mühmelenüñ fethalarıyla H

6 dirler : dirür H

7 mā-beyninde : arasında H

8 depeleyici : tepeleyici H

9 nesneye yapışup : nesne’i E, Z

10 ‘Arabî’nuñ : ‘Arab’uñ E

11 ve şîn-i mu‘ ceme ile keşende : -H

12 keşîden’den şîğa-i fâ‘ ildür : -H

‘ Arabî’ nün² zammesıyla ve şîn-i mu‘cemenüñ fethasıyla ve nün-ı sâkine ve dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla³ kuşende dirler. ‘ Arabî’ de **kātīl** ma‘nasına.⁴

Takṭī‘ -i Beyt

hem çekici hem müstef‘ ilātün depeleyici müstef‘ ilātün oldı keşende [E. 106a]

müstef‘ ilātün **daḥı küşende** müstef‘ ilātün

6 **Ḥod-rā sütüden kendüyi ögmek** [Z. 54b]

Lāf urucıdur hem keb-zenende

Ḥod-rā sütüden terkibi Fārsî’dür. Türkî’de kendüyi ögmek dimekdür. Ya‘nî kişi kendüsini ile medḥ idüp⁵ ögmege dirler. ‘ Arabî’ de **temeddüh** dinür.⁶ Lāf urucı terkibi Türkî’dür. Ya‘nî esüp şavurup furṭa itmege dirler⁷ avurd şavurur⁸ kelimât ile ḥaddinden⁹ ziyâde taşalluf [H. 92a] idüp ögünmege dinür. Fārsî’de kâf’uñ fethasıyla ve kesresiyle daḥı zabṭ olunmuş¹⁰ keb-zenende dinür. ‘ Arabî’ de **şalif** gibi.¹¹

Takṭī‘ -i Beyt

ḥod-rā sütüden müstef‘ ilātün kendüni ögmek müstef‘ ilātün lāf urucıdur müstef‘ ilātün hem keb-zenende müstef‘ ilātün

7 **Her çi bi-ḥ‘āhi rev ḥ‘āh der-tu** [E. 106b]

Her ne dilersen var iste sen de

Her çi hâ-ı hevvezüñ fethasıyla ve sükün-ı rā-ı mühmelenüñ sükünüyla¹² Fārsî’dür. Türkî’de daḥı isti‘ mâli çoḡdur.¹³ Dükeli dimekdür. ‘ Arabî’ de iḥāṭa-i efrād için olan¹

1 ‘ Arabî’ de med u incirâr gibi : -E, -Z

2 ‘ Arabî’ nün : ‘ Arab’ uñ E

3 ve şîn-i mu‘cemenüñ fethasıyla ve nün-ı sâkine ve dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla : -H

4 ma‘nâsına : dinür H

5 medḥ idüp : -H

6 dinür : ma‘nâsınadır H

7 dirler : -Z

8 avurd şavurur : bî-hüde E

9 ḥaddinden : ḥadden H

10 daḥı zabṭ olunmuş : luḡatdur H

11 gibi : ma‘nâsına H

12 rā-ı mühmelenüñ sükünüyla : rā-ı mühmele ile E, Z

13 isti‘ mâli çoḡdur : isti‘ māl olunur H

olan¹ **küll** ma' nâsinadur. Çi cîm-i 'Acem'üñ kesresiyle nesne ma' nâsinadur.² 'Arabî'de şey' gibi. Türkî'de ne dimekdür.³ Bi-ḥasebi't-terkîb her çi Fârsî'dür ve⁴ Türkî'de mışra'-ı şânide leff ü neşr-i müretteb तरीқи üzere irâd olınan her ne dimekdür. 'Arabî'de **küllü mâ** ma' nâsına.⁵ Bi-ḥ'âhî bâ-ı meksüreden soñra ḥâ-ı mu'cemenüñ fethiyle⁶ elif ile ve vâv-ı ğayr-i melfûzadur. Kitâbetde şebt olunur. Ammâ telaffuzda işbât olunmaz ve hâ-ı hevvez ile⁷ ve âhirinde yâ-ı ḥiṭâb ile Fârsî'dür. Türkî'de dilerseñ dimekdür. 'Arabî'de **taḥlûbu** ma' nâsinadur.⁸ Rev râ-ı mühmelenüñ fethasıyla ve vâv-ı sâkine ile Fârsî'dür. [E. 107a] Türkî'de var dimekdür varmağa emr itmekdür. Ḥ'âh ḥâ-ı mu'cemenüñ fethiyle⁹ ve vâv-ı resmî ile ve elif ile oqınur ve âhirinde hâ-ı¹⁰ sâkine ile iste dimekdür.¹¹ 'Arabî'de **uḥlûb** ma' nâsinadur. Der-tu Fârsî'dür. Der¹² dâl-ı mühmelenüñ fethiyle¹³ ve râ-ı ğayr-i menḳûṭanuñ [Z. 55a] sükûniyla¹⁴ edât-ı [H. 92b] zarfdur. Tu tâ-ı karşıetüñ zammesiyle¹⁵ sen dimekdür. 'Arabî'de **fi-ke** gibi. Bi-ḥasebi't-terkîb Türkî'de sende demek olur.¹⁶

Taḳṭî'-i Beyt

her çi bi-ḥ'âhî müstef' ilâtün rev ḥ'âh der-tu müstef' ilâtün her ne dilerseñ müstef' ilâtün var iste sende müstef' ilâtün

1 olan : -H

2 nesne ma' nâsinadur : nesnedür H

3 'Arabî'de şey' gibi. Türkî'de ne dimekdür : ne dirler. 'Arabî'de mâ gibi H

4 Fârsî'dür : Fârsî'de ve : E, Z

5 ma' nâsına : dinür H

6 fethiyle : fethasıyla Z

7 bâ-ı meksüreden soñra ḥâ-ı... hâ-ı hevvez ile : vâv telaffuz olunmaz, elif'le H

8 ma' nâsinadur : ma' nâsına E, H

9 fethiyle : fethasıyla Z

10 hâ-ı : yâ E

11 ḥâ-ı mu'cemenüñ fethiyle ve vâv-ı resmî ile... iste dimekdür : vâv-ı resmî ile Fârsî'dür H

12 der : -Z

13 fethiyle : fethasıyla Z

14 der dâl-ı mühmelenüñ fethiyle ve râ-ı ğayr-i menḳûṭanuñ sükûniyla . -H

15 tâ-ı karşıetüñ zammesiyle : -H

16 'Arabî'de fi-ke gibi. Bi-ḥasebi't-terkîb Türkî'de sende demek olur : Bi-ḥasebi't-terkîb sende demek olur. 'Arabî'de fi-ke ma' nâsinadur Z; terkîb olicağ sende demek olur. 'Arabî'de fi-ke dinür H

El-**kıt**‘^a atu’l-**hām**isete ‘aşera der-ba**hri**’l-**kām**ili’l-**muz**meri’l-**ma**h**bū**ni’l-**ma**h**tū**‘

Şekeri hac**l** kı**l**updur¹ lebiñüñ nebāt-ı **ka**ndi

İreli saçuñ nes**ī**mi **ko** ‘ab**ī**r u misk utandı

Müte**fā**‘ ilün fe‘ ülün müte**fā**‘ ilün fe‘ ülün

Buña **kām**il u mu**ka**tta‘ didiler iy cān efendi

Bu **kı**t‘^a2 ba**h**r-i **kām**ildendir. Aşlında her mışra‘³ [E. 107b] dörder kerre müte**fā**‘ ilündür. Bu ba**h**ruñ sebep-i tesmiyesi **kı**t‘^a-i ‘aşirde zıkr olunmuşdur. Bunuñ iki cüz’ine **izmār** ve **hā**bn⁴ ve **ka**t‘^a illetleri du**h**ūl idüp⁵ fe‘ ülün olmuşdur.

Ta‘rif

İzmār luğatda gizlemege dirler ammā⁶ iştilā**h**da oldur ki müte**fā**‘ ilün cüz’iñüñ “tā”sını sāk**ī**n idüp müte**fā**‘ ilün olur ve anuñ⁷ yirine müstef‘ ilün getirilüp ve buña muzmer dirler.⁸ Ba‘ dehu **hā**bn ile müstef‘ ilün’dan “s**ī**n” sāk**ī**t olup müte**fā**‘ ilün qalır ve anuñ yirine me**fā**‘ ilün getirilüp ma**h**būn dinür.⁹ Ba‘ dehu¹⁰ **ka**t‘^a dā**h**il olup ā**h**irinden “nūn” düşüp mā-**ka**bl**ī** iskān kı**l**ınup [H. 93a] müte**fā**‘ il olur. Yirine fe‘ ülün getirilüp ma**h**tū‘^c dinür.¹¹

Ta‘rif

Kat‘^a luğatda kesmege dirler ve iştilā**h**da ā**h**iri veted-i mecmū‘ olan cüz’üñ **hā**r**f**-i sāk**ī**nini **hā**z**f** idüp mā-**ka**bl**ī**n**ī** sāk**ī**n kı**l**ıma**ğ**a¹² dirler. Meşelā müstef‘ ilün’dan nūn **hā**z**f** olınup ve mā-**ka**bl**ī** ki “lām”dur sāk**ī**n kı**l**ınu**ğ**dan şo**n**ra [E. 108a] müstef‘ il

1 hac**l** kı**l**updur : hac**ī**l idüp**d**ür H

2 **kı**t‘^a : rubā‘^ī H

3 aşlında her mışra‘ : a**ş**l her mışra‘^c ında H

4 **hā**bn : **hā**bn Z, H

5 du**h**ūl idüp : dā**h**il olup H

6 ammā : ve Z, H

7 anuñ : -H

8 ve buña muzmer dirler : muzmer dinür E, Z

9 getirilüp ma**h**būn dinür : gelüp ma**h**būn olur E, Z

10 ba‘ dehu : andan şo**n**ra E, Z

11 dinür : dirler H

12 kı**l**ıma**ğ**a : itmege H

çalur. Anuñ yirine fe‘ülün getirilüp¹ ve mütefā‘ ilün’den “nün” ıskāṭ olunup² ve mā-kabli iskān kılınup mütefā‘ il çalup yirine fe‘ilātün getirilüp naçl olunur ve bunlaruñ her birine maçṭū‘ dinür. Ḥabn ‘illetinüñ tafşılı baḥr-i mücteşşden olan³ kıṭ‘ a-i şālīde geçmişdür. Ve’s-selām.⁴

1 Nedür ustura sütünre çazımaç durur sütünren

Bilegü fisān fesāne meşel ü kışır siterven

[Z. 55b] Ustura Türki’dür. Baş tıraş idecek āletdür. Fārsi’de sīn-i mühmelenüñ ve tā-ı çaraşetüñ zammeleriyle ve rā-ı mühmele-i müşeddedenüñ⁵ fetḥasıyla ve hā-ı ‘alāmetle⁶ sütünre dirler. Ustura daḥı dirler. Ustura lafzı Fārsi’de ve Türki’de müşterekdür.⁷ ‘Arabī’de **mūsā(y)** dinür. Ḥā-ı mühmelenüñ fetḥasıyla **ḥalaç** daḥı dinür. Na‘tı **ḥalīç** dur.⁸ Çazımaç Türki’dür. Ya‘nī baş çazımaça dirler. Tıraş itmekdür.⁹ Fārsi’de sīn-i [E. 108b] mühmele ve tā-ı çaraşetüñ zammeleriyle ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve nün-ı maşdariyye ile sütünren dirler.¹⁰ ‘Arabī’de **taḥlīç** ma‘nāsınadır.¹¹ Bilegü Türki’dür. Ya‘nī ustura ve bıçaç bilecek bilegü taşına [H. 93b] dirler.¹² Fārsi’de fā-ı meksüre ile fisān dirler.¹³ ‘Arabī’de mīm-i meksüre ve sīn-i mühmelenüñ fetḥasıyla **misen** dirler.¹⁴ Fesāne fā-ı meftūḥa ile Fārsi’dür. Türki’de meşel¹⁵ didükleri muğallaṭa ve avurd şavurur olan kışşaya dirler.¹⁶ ‘Arabī’de mīm’üñ ve şā-ı müşelleşe fetḥalarıyla **meşel** dinür.¹⁷ Kışır Türki’dür. Ŧoğurmayan dişiye dirler. İnsāna ve ḥayvāna belki cümle zī-rūḥa¹⁸ şāmildür. Fārsi’de sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve tā-ı çaraşetüñ fetḥasıyla ve rā-ı

1 getirilüp : getirilür Z

2 olunup : -Z, -H

3 baḥr-i mücteşşden olan : -E, -Z

4 ve’s-selām : -Z

5 mühmele-i müşeddedenüñ : müşeddede H

6 ‘alāmetle : resmīle H

7 dirler. Ustura lafzı Fārsi’de ve Türki’de müşterekdür : Fārsi’dür H

8 ḥā-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ḥalaç daḥı dinür. Na‘tı ḥalīçdur : -H

9 itmekdür : eylemekdendür E, Z

10 ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve nün-ı maşdariyye ile sütünren dirler : sütünren dinür H

11 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına H

12 dirler : dimekdür H

13 dirler : dinür H

14 dirler : dinür H

15 meşel : mişāl H

16 muğallaṭa ve avurd şavurur olan kışşaya dirler : şavurur kışşalardur E, Z

17 mīm’üñ ve şā-ı müşelleşe fetḥalarıyla meşel dinür : daḥı meşel dirler E, Z

18 zī-rūḥa : zī-cāna Z

mühmelenüñ sükūnıyla ve vāv-ı meftūhadan şoñra nūn-ı sākine ile siterven dirler.¹ Fetha ile dađı *Muhtār-ı Şihāh* şāhibi luğatdur dimiş. [E. 109a] ‘Arabī’de fetha-i ‘ayn-ı mühmele ile ‘akīm dinür.²

Takṭī‘-i Beyt

nedür ustura mütēfā‘ ilün sütürre fe‘ ülün **kazımağ durur** mütēfā‘ ilün sütürden fe‘ ülün **bileğü fisān** mütēfā‘ ilün **fesāne** fe‘ ülün **meşel ü kışır** mütēfā‘ ilün **siterven** fe‘ ülün

2 Didi dikmege nişānden dağı saçmağā fişānden

Dağı şıkmağā füşürden dağı toñmağā füsürden

Dikmek kelimesi Türkī’dir. Ya‘nī ağaç ve sā’ir emşālī nesnelere yire dikmege dirler.³ Fārsī’de nūn-ı meksüre ve şin-i mu‘cemenüñ fethasıyla [H. 94a] nişānden dirler.⁴ ‘Arabī’de ğayn-ı mu‘cemenüñ fethasıyla ve rā ve sīn-i mühmeleteynüñ iskānlarıyla⁵ **ğars** dinür⁶ ki [Z. 56a] ağaç dikmek ma‘nāsınadır ve mızrāğı yire şaçmağā rā-ı mühmelenüñ fethasıyla **rekz** dirler. Taş dikmege nūn-ı meftūha ile⁷ **naşb** dinür. Ammā Fārsī’de⁸ bunlaruñ cümlesine [E. 109b] nişānden dinür.⁹ Türkī’de dikmek lafzı dağı böyledür.¹⁰ Şaçmağ lafzı¹¹ Türkī’dir. Ya‘nī toñm şaçmağ gibi¹² ve bunuñ emsālī gibi. Fārsī’de fā-ı meksüre ile fişānden dirler.¹³ ‘Arabī’de **neşr** ma‘nāsınadır.¹⁴ Şıkmağ Türkī’dir. Meşelā bir nesneyi mengenede veyāñud buñı ālātla şıkmağā.¹⁵ Fārsī’de fā’nuñ ve şin-i mu‘cemenüñ zammeleriyle füşürden dirler. ‘Arabī’de ‘aşır ma‘nāsınadır.¹⁶ Toñmağ Türkī’dir. Ya‘nī şovuğdan toñmağā dirler.

1 dirler : dinür H

2 ‘akīm dinür : -Z

3 ve sā’ir ... dikmege dirler : dikmek ve mızrāğ ve emşālī nesnelere yire şaçup dikmek gibi H

4 nūn-ı meksüre ve şin-i mu‘cemenüñ... nişānden dirler : fā’nuñ kesresiyle nişānden dinür H

5 ve rā ve sīn-i mühmeleteynüñ iskānlarıyla : -H

6 dinür : dirler H

7 nūn-ı meftūha ile : -E, -Z

8 Fārsī’de : Furs’de H

9 dinür : dirler H

10 Türkī’de dikmek lafzı dağı böyledür : -E, -Z

11 lafzı : -E, -Z

12 gibi : -H

13 dirler : dinür H

14 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

15 Meşelā bir nesneyi mengenede veyāñud buñı ālātla şıkmağā : -E, -Z

16 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına H

Fārsī'de fā'nuñ ve sīn-i mühmelenüñ zammeleriyle füsürden dinür.¹ 'Arabī'de cīm-i meftūha ile **cemed** ma' nāsınadır cemed yemcidu'den maşdardur **cümüd** dahı dirler.²

Takṭī' -i Beyt

didi dikmege mütefā'ilün **nişānden** fe'ülün **dahı saçmağa** mütefā'ilün **fişānden** fe'ülün **dahı sıkmağa** mütefā'ilün **füşürden** fe'ülün **dahı toñmağa** mütefā'ilün **füsürden** fe'ülün

3 **Dahı kaçmağa girih̄ten dahı açmağa küşüden**

Dahı tıķmağa³ ekīden yıķmağa yehīden

Kaçmak Türkī'dür. Fārsī'de kāf-ı 'Acem'üñ ve rā-ı mühmelenüñ kesreleriyle ve yā-ı müşennāt-ı [E. 110a] taḥtiyyenüñ ve hā-ı mu'cemenüñ iskānlarıyla girih̄ten dirler.⁴ [H. 94b] 'Arabī'de **firār** dinür ki fā-ı meksüre ile. Ve hā-ı hevvezüñ fetḥasıyla **hereb** dahı dinür.⁵ Açmak Türkī'dür. Ya' nī kapu gibi⁶ ve emşālī nesneleri açmağa dirler.⁷ Fārsī'de kāf-ı 'Arabī'nüñ⁸ ve şīn-i mu'cemenüñ zammeleriyle ve vāv-ı sākine ile küşüden dirler.⁹ 'Arabī'de fā-ı meftūha ile **feteḥe** ma' nāsına.¹⁰ Tıķmak kelimesi¹¹ Türkī'dür. Ya' nī bir nesneyi bir nesnenüñ içine koyup tıķmağa¹² dirler. Fārsī'de ekīden dirler. Bi-fetḥi'l-evvel bi-kāfi'l-'arabī diyü *Ni' metu'llāh* taşriḥ¹³ eylemişdür. Ammā ekşer nüşhalarda kāf-ı 'Acemī ile taşriḥ olınmışdur.¹⁴ Elif-i memdüde ile şaḥīhdür. 'Arabī'de **ḥaşv** ma' nāsınadır.¹⁵ Yıķmak Türkī'dür. Ya' nī bir nesne'i

1 dinür : dirler H

2 cīm-i meftūha ile cemed... cümüd dahı dirler : cemed ve cümüd ma' nāsınadır E, Z

3 tıķmağa : dıķmağa H

4 ve rā-ı mühmelenüñ kesreleriyle ve yā-ı müşennāt-ı... girih̄ten dirler : girih̄ten dinür H

5 firār dinür ki fā-ı meksüre... hereb dahı dinür : fā-ı meksüre ile firār ma' nāsına E, Z

6 gibi : -H

7 açmağa dirler : açmak H

8 'Arabī'nüñ : 'Arab'üñ E

9 ve şīn-i mu'cemenüñ zammeleriyle... küşüden dirler : zammesiyle küşüden dinür H

10 ma' nāsına : ma' nāsınadır Z

11 kelimesi : -E, -Z

12 koyup tıķmağa : toķup şıķmağa E; şokup tıķmağa Z

13 *Ni' metu'llāh* taşriḥ : Fetḥu'llāh taşḥīh H

14 olınmışdur : olmışdur E

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dinür H

bozup yıkmaya dirler. Fārsî'de yā-ı hıttinün fethasıyla¹ yehiden dinür. 'Arabî'de **hedm** ma' nāsınadır.²

Takṭî-i Beyt

daḥı kaçmaya mütefā' ilün **girişten** fe' ülün **daḥı açmaya** mütefā' ilün **küşüden** fe' ülün **daḥı tıkmaya** mütefā' ilün [E. 110b] **ekiden** fe' ülün **daḥı yıkmaya** mütefā' ilün **yehiden** fe' ülün

4 Baḡal oldı **qoltuq** ağız bucağına lünc dirler

Bucağına di künc lünc oturaq durur nişimen

[Z. 56b] Baḡal bā-ı 'Arabî'nün³ ve ḡayn-ı mu' cemenün fethalarıyla ve lām-ı sākine ile Fārsî'dür. Türkî'de **qoltuq** dirler.⁴ 'Arabî'de kesr ile **ibıṭ** ma' nāsınadır.⁵ Ağız bucağına terkibi Türkî'dür. Ya' nî ağız köşesi ve avurduñ [H. 95a] taşra yanına Fārsî'de lām-ı maẓmüme ve nün'la cīm'ün iskānlarıyla⁶ lünc dirler. Bucaq Türkî'dür. Meşelā evün⁷ köşesi gibi ve sâ'iri gibi.⁸ Fārsî'de kâf-ı 'Arabî'nün⁹ zammesiyle ve nün ve cīm-i 'Arabî'nün¹⁰ iskānlarıyla künc dirler.¹¹ 'Arabî'de zā-ı mu' cemenün¹² fethasıyla **zāviye** ma' nāsına.¹³ Oturaq Türkî'dür. Fārsî'de nişimen dirler. Aşlında kuş oturağıdır. Şoñradan muṭlaqa bu i'tibār ile taḥta daḥı nişimen iṭlāq olındı.¹⁴ 'Arabî'de fetḥa ile¹⁵ **erike** ma' nāsınadır.¹⁶

1 yā-ı hıttinün fethasıyla : -H

2 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z, H

3 'Arabî'nün : 'Arab'ün E; muvaḥḥadenün H

4 dirler : dinür H

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

6 lām-ı maẓmüme ve nün'la cīm'ün iskānlarıyla : zämme-i lām'la H

7 evün : ev H

8 gibi : -E, -Z

9 'Arabî'nün : 'Arab'ün E

10 'Arabî'nün : 'Arab'ün E

11 kâf-ı 'Arabî'nün zammesiyle ve nün ve cīm-i 'Arabî'nün iskānlarıyla künc dirler : künc dinür H

12 zā-yı mu' ceme: bā-ı muvaḥḥade: E; zāl-ı mu' cemenün H

13 zāviye ma' nāsına : zāviye ma' nāsınadır Z; zāviye ma' nāsına H

14 olındı : olmur H

15 elif-i meftūḥa ile : fetḥa ile E; elif-i meftūḥa ile -Z

16 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

[E. 111a] Taḳṭī^c-i Beyt

bağal oldı ƒol mütefā^c ilün tuğ ağız fe^c ülün bucağına lün mütefā^c ilün c dirler fe^c ülün
bucağa di kün mütefā^c ilün c lakin fe^c ülün oturağ durur mütefā^c ilün nişimen fe^c ülün¹

5 Dimiş otlağa çerāgāh dağı otlu yir ^calefzār

Ota di giyāh orağ dās ne dūrür nüvār urğan

Otlak Türkī'dür. Ya^c nī ṭavar otlayacak yire dirler. Fārsī'de cīm-i ^cAcem'üñ ve rā-1 mühmelenüñ fetḫalarıyla ve medle ve kāf-1 ^cAcem'üñ fetḫasıyla ve elif'den soñra hā-1 melfūza ile² çerāgāh dirler. ^cArabī'de merta^c ve mer^c ā ma^c nālarınadır.³ Otlı⁴ yir ^cibāreti Türkī'dür. Ya^c nī otı olan yir çayır ve qaşıl gibi.⁵ Fārsī'de ^calefzār dirler. ^cArabī'de mekle^c e me^c el vezni üzere ve⁶ ma^c lef ma^c nāsınadır.⁷ Ot lafzı Türkī'dür. Meşelā yirden biten ot dimekdür.⁸ Fārsī'de kāf-1 ^cAcem'üñ kesriyle⁹ giyāh [H. 95b] dirler. ^cArabī'de fetḫ ve qaşrla kelā dinür¹⁰ ve ^cayn-i mühmelenüñ zammesiyle ^cuşb [E. 111b] dağı dirler.¹¹ Fetḫa ve sükunıyla dağı luğatdur.¹² Nebāt dağı bu ma^c nāyadır.¹³ Orağ Türkī'dür ki anuñla ot ve ekin biçerler. Fārsī'de dās dirler. ^cArabī'de mīm-i meksüre ve nün-1 sākineden soñra cīm-i meftūḫa ve sükün-1 lām'la mincel ma^c nāsınadır.¹⁴ Nüvār nün-1 maẓmūme ile ve vāv'üñ fetḫasıyla ve elif ile ve āḫirinde rā-1 mühmele-i sākine ile¹⁵ Fārsī'dür. Türkī'de urğan dinür¹⁶ ve urğan ve urgan dağı [Z. 57a] dirler ipdür.¹⁷ ^cArabī'de fetḫa ile ḫabl ma^c nāsına.¹⁸

1 nişimen fe^c ülün : -Z

2 kāf-1 ^cAcem'üñ fetḫasıyla ve elif'den soñra hā-1 melfūza ile : kāf-1 ^cAcemī'le H

3 murta^c ve mer^c ā ma^c nālarınadır : murta^c ve mer^c ā ma^c nālarına E; mer^c ā ve murta^c ma^c nāsına H

4 otlu : otlu H

5 yir, çayır ve qaşıl gibi : yire dirler, çayır gibi. Ve qaşıl gibi E, Z

6 me^c el vezni üzere ve : -H

7 ma^c nāsınadır : ma^c nāsına E, H

8 Meşelā yirden biten ot dimekdür : -E, -Z

9 kesriyle : kesresiyle Z, H

10 dinür : dirler H

11 dirler : dinür H

12 fetḫa ve sükunıyla dağı luğatdur : -H

13 dağı bu ma^c nāyadır : ma^c nāsına dağı gelür H

14 ma^c nāsınadır : ma^c nāsına E, H

15 ve vāv'üñ fetḫasıyla ve elif ile ve āḫirinde rā-1 mühmele-i sākine ile : -H

16 dinür : -E, -Z

17 ipdür : -E, -H

18 fetḫa.. ma^c nāsına : fetḫ ile ḫabl ma^c nāsınadır Z; ḫabl ma^c nāsına ḫā-1 mühmelenüñ fetḫasıyla H

Takṭī' -i Beyt

dimiş otlağa mütefā' ilün çerāgāh fe'ülün daḥı otlu¹ yir mütefā' ilün 'alefzār fe'ülün
ota di giyāh mütefā' ilün oraḳ dās fe'ülün ne dūrūr nūvā mütefā' ilün r urğan fe'ülün

6 Şemem oldu çarık adı eşem oldu daḥı rānīn

Ḳara eve didi ḥargeh ḳalabaḳ ne ola gerzen

Şemem şīn-i mu'cemenūñ ve mīm-i evvelūñ fetḥalarıyla ve sūḳun-ı mīm-i şānī ile² Fārsī'dür. Türkī'de çarık dirler ki ḥām deriden³ [E. 112a] düzüp ayağa giyerler. Eşem elif ve şīn-i mu'cemenūñ fetḥalarıyla ve mīm-i sākine ile Türkī'dür⁴ ki şalvara⁵ dirler ve çaḳşır ve güreşçiler tumanı ki güreş tıtdıkları vaḳitde giyerler. Fārsī'de rānīn dirler.⁶ 'Arabī'de daḥı yā bedeli elif ile rānān dirler.⁷ Ḳara ev Türkī'dür ki⁸ Ekrād ve Türkmen tā'ifesi [H. 96a] isti'māl iderler. Derim evi dirler⁹ ve oba daḥı dirler. Bir nev' i çadırdur ḳıldan yaparlar. Fārsī'de ḥā-ı mu'cemenūñ fetḥasıyla ve rā-ı ḡayr-i menḳūṭa¹⁰ ve kāf-ı Pārsī ve ḥā-ı aşliyye ile elifsüz ve elif'le ḥargāh ve ḥargeh dirler.¹¹ 'Arabī'de beytü's-şa'r ma'nasına. Ḳalabaḳ ḳāf'ıñ ve lām'ıñ ve bā-ı 'Arabīyye'nūñ fetḥalarıyla¹² Türkī'dür. Başa giydükleri ḳalpaḳ didükleri taḳyedür.¹³ Aşlında bir nev' i muraşşā' tācdur. Altundan tōḳınmış.¹⁴ Fārsī'de kāf'ıñ fetḥasıyla ve sūḳun-ı rā-ı mūhmele ve fetḥa-i zā-ı 'Arabīyye ile gerzen dirler.¹⁵ Naḳl olunur ki gerzen 'Acem pādīşāhlarına maḥşūş bir tācdur ki [E. 112b] başlarına giyerler. Cevāhir ve altun şıḳletinden başları müteḥammil olmayup başları üzerinde¹⁶ altun zencir ile aşarlar daḥı başlarına giyerler. Ol şıḳleti zencir çeker.

1 otlu : otlu H

2 şīn-i mu'cemenūñ ve mīm-i evvelūñ fetḥalarıyla ve sūḳun-ı mīm-i şānī ile : fetḥateynle H

3 deriden : gönden H

4 ve mīm-i sākine ile Türkī'dür : Türkī' ibāretdür H

5 şalvara : şalvar E

6 dirler : dinür H

7 daḥı yā bedeli elif ile rānān dirler : rānān ma'nasına H

8 ki : -E, -Z

9 evi dirler : evidür E

10 mu'cemenūñ fetḥasıyla ve rā-ı ḡayr-i menḳūṭa: mu'ceme ve rā-ı mūhmele H

11 elifsüz ve elif'le ḥargāh ve ḥargeh dirler : elif'le ḥargeh ve ḥargāh daḥı dinür H

12 ḳāf'ıñ ve lām'ıñ ve bā-ı 'Arabīyye'nūñ fetḥalarıyla : taḥrīkle H

13 ḳalpaḳ didükleri taḳyedür : ḳalpaḳ taḳyeye dirler H

14 tōḳınmış : doḳınmış E, Z

15 ve fetḥa-i zā-ı 'Arabīyye ile gerzen dirler : ile ve fetḥ-i rā-ı menḳūṭa ile gerzen dinür H

16 üzerinde : üzerine E

Takṭī' -i Beyt

şemem oldı ça mütēfā' ilün rıķ adı fe' ülün eşem oldı damütēfā' ilün ḥı rānīn fe' ülün
kara eve di mütēfā' ilün di ḥargeh fe' ülün ḳalabaķ ne o mütēfā' ilün la gerzen fe' ülün

7 Be-heme tu nīgūyī kon be-tu pend ĩnek ez-men

Ḳamuya sen eylik eyle saña ögüt işte benden

[Z. 57b] Bu beytün mışra' -ı şānisi mışrā' -ı evveline leff ü neşr-i müretteb ṭarīķi üzere [H. 96b] terceme¹ vāķi' olmuşdur.² Meşelā be-heme tu terkibi Fārsi'dür. Türkī'de ḳamuya sen dimekdür ki mışra' -ı şāniye muḳayyeddür. Nīgūyī Fārsi'dür. Türkī'de iyilik dimekdür. Āḫirinde olan yā 'alāmet-i maşdardur.³ 'Arabī'de **iḥsān** ma' nāsınadır.⁴ Kon zamme-i kāf-ı 'Arabī ile emr-i ḥāzırdur. Türkī'de eyle dimekdür. Meşelā⁵ be-heme tu nīgūyī kon terkibinüñ ma' nā-yı Türkī'si⁶ [E. 113a] ḳamuya sen eylik eyle dimekdür. Be-tu Fārsi'dür. Türkī'de saña dinür.⁷ 'Arabī'de **ileyke** ma' nāsınadır.⁸ Pend bā-ı 'Acem'ün fethasıyla ve nün ve dāl-ı mühmelenün iskānlarıyla⁹ Fārsi'dür. Türkī'de ögüt dimekdür.¹⁰ 'Arabī'de nün-ı meftūḫa ile¹¹ **naşihat** ma' nāsınadır.¹² ĩnek elif-i meksüre ve yā-ı ḥuṭṭinün süküniyla ve nün-ı meftūḫa ve kāf-ı sākine ile¹³ Fārsi'dür. Türkī'de işte dimekdür. Ez-men elif-i meftūḫa ile Fārsi'dür.¹⁴ Ez ile men'den mürekkebdür. Ez lafzınun tafşili geçmişdür. Men ben dimek olur.¹⁵ Türkī'de benden dirler.¹⁶ 'Arabī'de **minni** ma' nāsınadır.¹⁷

1 terceme : cümle E

2 şānisi... olmuşdur : evvelinün leff ü neşr-i müretteb ṭarīķi üzere mışra' -ı şānisi tercemesidür H

3 Türkī'de iyilik... maşdardur : āḫirinde olan yā 'alāmet-i maşdardur, Türkī'de iyilik dimekdür H

4 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, Z

5 meşelā : ya' nī H; meşelā -E

6 ma' nā-yı Türkī'si : ma' nāsı H

7 dinür : dimekdür H

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına H

9 bā-ı 'Acem'ün fethasıyla... iskānlarıyla : -E; ve nün ve dāl-ı mühmelenün iskānlarıyla -H

10 dimekdür : dirler H

11 nün-ı meftūḫa ile : -H

12 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

13 ve yā-ı ḥuṭṭinün süküniyla ve nün-ı meftūḫa ve kāf-ı sākine ile : ve nün'un fethasıyla H

14 elif-i meftūḫa ile Fārsi'dür : -E, -Z

15 dimek olur : dimekdür Z; ez ile men'den mürekkebdür. Ez lafzınun tafşili... dimek olur -H

16 Türkī'de benden dirler : ya' nī benden E, Z

17 ma' nāsınadır : gibi Z; mīm-i meftūḫa ve tā-ı ḳaraşetün fethasıyla metā ma' nāsına H

Takṭī' -i Beyt

be-heme tu nī mütefā' ilün gūyī kon fe' ülün be-tu pend ī mütefā' ilün nek ez-men
fe' ülün **ḳamuya sen ey** mütefā' ilün **lik eyle** fe' ülün **saña ögüt iş** mütefā' ilün **te**
benden fe' ülün

16

El-ḳıṭ' atu's-sādisete ' aşera der-baḫri'l-ḫafifi'l-meczu' i'l-maḫbūni'l-maḫşūr

Gözinüñ fitnessine cānı meftün

Şaçuñuñ ' uḳdesine dil mecnün

Fā' ilātün mefā' ilün fe' ilāt

Bu ḫafif oldı ḳaşr ile maḫbūn¹ [E. 113b]

[H. 97a] Bu ḳıṭ' a² baḫr-i ḫafifdendir. Her mıṣra' ı birer kerre³ fā' ilātün müstef' ilün fā' ilātün müstef' ilün gelür.⁴ Bu ḳıṭ' anuñ eczāsına⁵ cüz' ' illeti dāḫil olup āḫirinde olan müstef' ilün cüz' i sākıṭ olup meczū ḳalmışdur ve ikinci müstef' ilün cüz' ine ḫabn⁶ ' illeti duḫūl idüp⁷ mefā' ilün olmuşdur. Üçüncü fā' ilātün cüz' ine ḫabn ile ḳaşr ' illeti⁸ dāḫil olup fe' ilāt ḳalmışdur. Cüz' ' illetinüñ tafşili baḫr-ı hezecedden olan ḳıṭ' a-i sābi' de mürür eylemişdür⁹ ve ḫabn ile ḳaşr ' illetinüñ ta' rīfi baḫr-i müctesşden olan ḳıṭ' a-i şālışde tafşil olunmuşdur.¹⁰

1 Ayu ḫırs u toñuz ne ḫük ü gürāz [Z. 58a]

Seg meges it siñek di ḫargez üyez

Ayu Türki' dür. Envā' -ı sibā' dan bir cān-verdür küçücük¹¹ iken ele getirüp oynadurlar. Fārsi' de ḫā-ı mu' cemenüñ kesresiyle [E. 114a] ve rā ve sīn-i mūhmeleteynüñ iskānlarıyla ḫırs dirler. ' Arabi' de zamme-i dāl-ı mūhmele ile ve

1 maḫbūn : maḫbūn Z, H

2 ḳıṭ' a : rubā' i H

3 her mıṣra' ı birer kerre : aşında her mıṣra' da H

4 müstef' ilün gelür : müstef' ilündür H

5 ḳıṭ' anuñ eczāsına : ḳıṭ' aya H

6 ḫabn : ḫabn Z

7 duḫūl idüp : dāḫil olup H

8 ' illeti : -H

9 mürür eylemişdür : -H

10 tafşil olunmuşdur : mürür eylemişdür E; geçmişdür Z

11 envā' -ı sibā' dan bir cān-verdür, küçücük : sibā' -ı ḫayvānātandandır, küçük E, Z

müşedded ba-ı ‘Arabî ile **dübb** ma‘nâsınadır.¹ Toñuz Türkî’dür bir cins cân-verdür² vaḥşisi ve ehlisi olur. Vaḥşisine Fârsî’de kâf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle gürâz dirler ve ehlisine zamme-i ḥâ-ı mu‘ceme ile ḥûk dirler.³ ‘Arabî’de ḥâ-ı mu‘cemenüñ kesresiyle **ḥinzîr** dinür.⁴ Seg sîn-i [H. 97b] mühmelenüñ fetḥasıyla ve kâf-ı ‘Acem’üñ sükûnıyla Fârsî’dür. Türkî’de it didükleri köpekdür.⁵ ‘Arabî’de fetḥa-i vâhide ile **kelb** dirler. Megeş mîm’üñ ve kâf-ı ‘Acem’üñ fetḥalarıyla Fârsî’dür. Türkî’de siñek dirler. ‘Arabî’de **zübâb** ma‘nâsınadır.⁶ Hargez fetḥa-i ḥâ ile ve sükûn-ı râ-ı ğayr-i menkûṭa ile⁷ ve kâf-ı ‘Acem’üñ fetḥıyla ve zâ-ı menkûṭanuñ⁸ sükûnıyla Fârsî’dür. Türkî’de üyez dirler. Elif-i maẓmûme ile üvez daḥı diler. Siñek envâ‘ından⁹ bir yaramaz siñekdür ki ıssı günlerde âdeme ve tavara üşüp helâk iderler.¹⁰ ‘Arabî’de iki bile cîm’üñ kesresiyle [E. 114b] ve yâ-ı ḥuttî ve râ ve sîn-i mühmelenüñ¹¹ iskânlarıyla **circîs** dirler.

Takṭî‘-i Beyt

ayu ḥırs u fâ‘ ilâtün toñuz ne ḥû mefâ‘ ilün k ü gürâz fâ‘ ilât seg megeş it fâ‘ ilâtün siñek di ḥar mefâ‘ ilün gez üyez fâ‘ ilât

2 Dirsege vârin ü bidist qarış

Ḳola bâzû di hem ḳulaca di bâz

Dirsek Türkî’dür. Fârsî’de vâv-ı meftûḥa ve elif ile¹² ve râ-ı mühmelenüñ kesresiyle ve âḫirinde nûn’la vârin dirler. ‘Arabî’de mîm-i meksûre ile **mirfaḳ** ma‘nâsınadır. [Z. 58b] Bidist bâ-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle ve dâl-ı mühmele-i meksûre ile¹³ ve sîn-i ğayr-i menkûṭa ve tâ-ı ṭavîlenüñ¹⁴ iskânlarıyla Fârsî’dür. [H. 98a] Türkî’de qarış

1 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E; dinür H

2 bir cins cân-verdür : -E, -Z

3 vaḥşisine...dirler : Fârsî’de ehlisine ḥûk ve vaḥşisine kâf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle gürâz dirler H

4 ḥâ-ı mu‘cemenüñ kesresiyle ḥinzîr dinür : ḥâ-ı mu‘ceme ile ḥinzîr dirler E, Z

5 köpekdür : köpeklerdür H

6 ma‘nâsınadır : dinür H

7 ḥâ ile ve sükûn-ı râ-ı ğayr-i menkûṭa ile : ḥâ-ı mu‘ceme ve sükûn-ı râ-ı mühmele ile H

8 fetḥıyla ve zâ-ı menkûṭanuñ : fetḥasıyla ve zâ-ı ‘Arab’üñ : fetḥasıyla ve zâ-ı ‘Arabiyye’nüñ Z

9 elif-i maẓmûme ile üvez daḥı diler. Siñek envâ‘ından : -E

10 iderler : ider E

11 mühmelenüñ : mühmeleteynüñ Z; ve yâ-ı ḥuttî ve râ ve sîn-i mühmelenüñ -H

12 ve elif ile : medle H

13 muvaḥḥadenüñ kesresiyle... meksûre ile : muvaḥḥade ve dâl-ı mühmelenüñ kesresiyle H

14 sîn-i ğayr-i menkûṭa ve tâ-ı ṭavîlenüñ : sîn-i mühmele ve tâ-ı qarâşetüñ H

dirler ki serçe parmağla baş parmağın¹ arasındır. Kaçan ol iki parmağı açup bir nesne üzerine uzadup ölçseler² bir qarış olur.³ ‘Arabî’de şin-i mu‘cemenün kesriyle⁴ ve bā-ı ‘Arabî’nün⁵ ve rā-ı mühmelenün iskānlarıyla **şibr** dirler. [E. 115a] Qol Türkî’dür ya‘nî⁶ elün dirsekden omuza varınca olan yire dirler. Fārsî’de bā-ı ‘Arabî ile⁷ bāzū dirler.⁸ ‘Arabî’de ‘ayn-ı mühmelenün fethiyle⁹ ve zād-ı menkūta ile ‘**azd** dinür.¹⁰ Kulaç Türkî’dür. Ya‘nî iki kollarını sağına ve şoluna¹¹ açup uzatsalar arasına bir kulaç¹² dirler. Fārsî’de bā-ı ‘Arabî’nün fethasıyla ve medle ve zā-ı menkūtanun sükūnyıla¹³ bāz dirler. ‘Arabî’de bā-ı meftūha ile¹⁴ **bā**‘ dinür.

Takṭī‘-i Beyt

dirsege vā fā‘ ilātün rin ü bidis mefā‘ ilün t qarış fe‘ ilāt kola bāzū fā‘ ilātün di hem kula mefā‘ ilün ca di bāz fe‘ ilāt

3 **Sūzen igne gez arşun u sūfār**

Oğ gezidür dahı di şınduya kāz

Ba‘z nüshada sūzen igne kulağıdır. Sūfār vāki‘ olmuşdur. Sūzen sīn-i mühmelenün zammesiyle ve vāv-ı aşliyyenün sükūnyıla ve zā-ı ‘Arabî’nün¹⁵ fethasıyla Fārsî’dür. Türkî’de igne dirler ki¹⁶ [H. 98b] derziler ālātındandır¹⁷ anuñla dikiş dikerler. ‘Arabî’de elif-i meksūre ve¹⁸ bā-ı ‘Arabî’nün¹⁹ sükūnyıla [E. 115b] ve rā-ı mühmelenün fethasıyla ve hā-ı ‘alāmetle **ibre** dirler.²⁰ Gez kāf-ı ‘Acem’ün fethasıyla

1 parmağın : parmak H

2 ölçseler : açsalar Z

3 olur : dirler E

4 kesriyle : kesresiyle Z, H

5 ‘Arabî’nün : ‘Arabiyye’nün Z

6 ya‘nî : -E

7 Fārsî’de bā-ı ‘Arabî ile : -E

8 dirler : dinür H; dirler -E

9 fethiyle : fethasıyla Z, H

10 dinür : ma‘nāsınadır H

11 ya‘nî iki kollarını sağına ve şoluna : meşelā iki kolların sağa şola H

12 uzatsalar arasına bir kulaç : mā-beyninde olan yire E, Z

13 bā-ı ‘Arabî’nün fethasıyla ve medle ve zā-ı menkūtanun sükūnyıla bā-ı ‘Arabiyye ile E, Z

14 bā-ı meftūha ile : -H

15 ‘Arabî’nün : ‘Arab’uñ E

16 ki : -E

17 derziler ālātındandır : -E, -Z

18 ve : -E

19 ‘Arabî’nün : ‘Arab’uñ E

20 hā-ı ‘alāmetle ibre dirler : hā-ı ‘alāmetle ibre dinür Z; hā-ı sākine ile ibre dinür H

ve zā-ı ‘Arabî’nün¹ sükûnıyla Fârsî’dür. Türkî’de² arşun dirler ki³ anuñla bez ve çuğa ölçerler. ‘Arabî’de zāl-ı mu‘cemenüñ kesresiyle **zîrâ**‘ dinür. Sufâr sîn-i mühmelenüñ zammesiyle⁴ ve vāv-ı aşıyyenüñ sükûnıyla⁵ Fârsî’dür. Türkî’de oğ gezi dirler. Ya‘nî oğñ kırışine gezlenecek kulağına dirler. Şındı Türkî’dür. Derziler âlâtından mağaş didükleri aletdür. Miğrâzdan munğarifdür.⁶ Fârsî’de kâf-ı ‘Arabî ile kâz dirler. ‘Arabî’de **miğrâz** ma‘nâsınadır.⁷ Ba‘z nüşhada mışrâ-ı evvelde vâkı‘ olan süzen igne kulağıdur [Z. 59a] sūfâr meşelâ igneye süzen ve igne kulağına Fârsî’de⁸ sūfâr dirler.⁹ ‘Arabî’de hâ-ı mu‘ceme ile **hurt** dirler ve sîn-i mühmelenüñ fetğasıyla ve müşedded-i mîm ile **semm** dağı dirler.¹⁰ Meşelâ Fârsî’de sūfâr hem igne kulağına ve hem oğ gezine dirler demek olur.¹¹

Takṭî‘-i Beyt

sūzen igne fâ‘ ilâtün [E. 116a] gez arşun u mefâ‘ ilün sūfâr fe‘ ilât oğ gezidür fâ‘ ilâtün dağı di şın mefâ‘ ilün duya kâz fe‘ ilât

4 **Pehn yaşşı yoğun sitebr kışa**

Küteh ü gird degirmi uzun ne dirâz [H. 99a]

Pehn bā-ı Fârsî’nün¹² fetğasıyla ve hā-ı hevvezüñ ve nūn’uñ iskânlarıyla¹³ Fârsî’dür. Türkî’de yaşşı dirler ki¹⁴ eñsüz anuñ ħilâfıdur. ‘Arabî’de ‘**arîz**‘ dinür.¹⁵ Yoğun Türkî’dür. Ya‘nî kalın ve taşlağ nesneye dirler. Fârsî’de sîn-i mühmelenüñ kesresiyle ve tā-ı karaşetüñ fetğasıyla ve bā-ı ‘Arabî¹⁶ ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla sitebr dirler ve řā-ı ğayr-i menğūğa ile şitebr¹⁷ dağı rivâyetdür. ‘Arabî’de **ğaliz** ma‘nâsına.

1 ‘Arabî’nün : ‘Arab’uñ E

2 Türkî’de : -Z, -H

3 ki : -E

4 sîn-i mühmelenüñ zammesiyle : zamme-i sîn-i mühmele ile Z; sîn’üñ zammesiyle H

5 ve vāv-ı aşıyyenüñ sükûnıyla : -E, -Z

6 miğrâzdan munğarifdür : miğrâzüñ munğarifdür Z; miğrâzdan ğalağdur H

7 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına H

8 igne kulağına Fârsî’de : kulağına H

9 dirler : dimekdür E; dirler dimekdür H

10 müşedded-i mîm ile semm dağı dirler : mîm-i müşeddede ile semm dağı dinür H

11 dirler demek olur : dirler H

12 Fârsî’nün : Fârs’uñ E

13 hā-ı hevvezüñ ve nūn’uñ iskânlarıyla : hā’nuñ ve nūn’uñ sükûnıyla H

14 ki : -E

15 dinür : ma‘nâsınadır H

16 ‘Arabî : ‘Arabî’nün H

17 ile şitebr : -H

Qışa Türkî'dür ki uzun anuñ naķizidür. Fârsî'de kāf-ı 'Arabî'nüñ¹ zammesiyle ve tā-ı karaşetüñ fethiyle² ve vāv'uñ sükünüyla³ ve hā-ı melfūza ile kütah dirler. Aşlı elif ile kütahdur vezn için ħazf olınmışdur.⁴ 'Arabî'de **kaşir** ma' nāsınadır. [E. 116b] Gird kāf-ı 'Acem'üñ kesriyle⁵ ve rā ve dāl-ı mühmeleteynüñ iskānlarıyla⁶ Fârsî'dür. Türkî'de degirmi dirler. Ya'nī top gibi yuvarlak ve degirmi olan şey'e dirler.⁷ 'Arabî'de **müdevver** gibi. Uzun Türkî'dür ki⁸ qışanuñ zıddıdır. Fârsî'de dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ fethasıyla ve elif ve zā-ı 'Arab'üñ⁹ iskānlarıyla dırāz dirler.¹⁰ 'Arabî'de¹¹ tā-ı ğayr-i menķūtanuñ fethiyle **taṭvīl** ma' nāsınadır.¹²

Takṭī'-i Beyt

pehn yaşşı fā' ilātün **yoğun siteb** mefā' ilün **r u kışa** fe' ilāt **kütah ü gird** fā' ilātün **değirmi uzun** mefā' ilün **ne dırāz** fe' ilāt

5 **Dide göz gör bü-bin ü baķ bi-niger**

Yaķ bi-süz ez bi-sāy u eyle bi-sāz [H. 99b]

[Z. 59b] Dide dāl-ı mühmelenüñ kesriyle¹³ ve yā-ı ħuṭṭinüñ sükünüyla ve dāl-ı şānī-i mühmelenüñ fethiyle ve hā-ı ğayr-i melfūza ile¹⁴ Fârsî'dür. Türkî'de göz dirler. 'Arabî'de 'ayn-ı mühmele ile¹⁵ 'ayn dirler.¹⁶ Ma' lüm [E. 117a] ola ki¹⁷ Türkî'de göz lafzı ve¹⁸ 'Arabî'de 'ayn kelimesi ve Fârsî'de dide lafzı¹⁹ ħuşuş üzeredir. Ancak²⁰

1 'Arabî'nüñ : 'Arab'üñ E

2 fethiyle : fethasıyla Z, H

3 ve vāv'uñ sükünüyla : -E, -Z

4 aşlı elif ile kütahdur, vezn için ħazf olınmışdur : elif'le kütah daķı dirler H

5 kesriyle : kesresiyle Z, H

6 ve rā ve dāl-ı mühmeleteynüñ iskānlarıyla : -H

7 dirler : dinülür H

8 ki : -E, -Z

9 elif ve zā-ı 'Arabıyye'nüñ : elif ve zā-ı 'Arab'üñ E; elif ve zā-ı 'Arabıyye'nüñ -H

10 dirler : dinür H

11 'Arabî'de : -Z

12 tā-ı ğayr-i menķūtanuñ fethiyle ṭavīl ma' nāsınadır : ṭavīl ma' nāsına H

13 dāl-ı mühmelenüñ kesriyle : dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle Z; dāl-ı mühmelenüñ kesriyle -H

14 ve yā-ı ħuṭṭinüñ sükünüyla ve dāl-ı şānī-i mühmelenüñ fethiyle ve hā-ı ğayr-i melfūza ile : -H

15 'ayn-ı mühmele ile : -E, -H

16 dirler : dinür H

17 ma' lüm ola ki : -H

18 ve : -E

19 ve Fârsî'de dide lafzı : -H

20 ancak : meşelā H

kaşak altında olan sevād ve beyāza şāmidür. Fārsī'de dīde dağı böyledür¹ ammā çeşm ile dīdenüñ farkı² budur ki çeşmde sevād ve beyāz ve kaşak ve kirpük bile dāhıldür. 'Umüm üzere gör Türkī'dür görmege emr itmekdür. Fārsī'de bü-bīn dirler. Bā-ı te'kīd mażmüm oğınur. İkinci bā-ı 'Arabī meksürdür³ bīnden emrdür bīn⁴ ve dīdenden emr-i hāzırdur. Bađ Türkī'dür. Bađmađa emr itmekdür.⁵ Fārsī'de bi-niger dirler. Nūn-ı meksüre ile nigerīden'den emr-i hāzırdur.⁶ Ba'zılar nigerīsten'den dimişler. 'Arabī'de **unzur** ma' nāsınadır.⁷ Yađ Türkī'dür. Yađmađa emr itmekdür. Fārsī'de bi-süz dirler. Sīn-i mühmelenüñ zammesiyle sūhtenden fi'l-i emrdür.⁸ 'Arabī'de **ağrığ** dirler.⁹ Ez Türkī'dür ya'nī bir nesne'i ezmege emr eylemekdür.¹⁰ Fārsī'de bi-sāy dirler. 'Arabī'de **sađđ** dinür.¹¹ Eyle Türkī'dür. Ya'nī filānı şöyle eyle [E. 117b] ve böyle eyle diyü emr eyledükleri kelimedür ki nağızı eyleme dimekdür. Fārsī'de bi-sāz dinür. Sāhtenden emrdür. 'Arabī'de **ic'al** ma' nāsına.¹²

Tağtı' -i Beyt

dīde göz gör fā' ilātün bü-bīn ü bağ mefā' ilün bi-niger fe' ilāt yağ bi-süz ez fā' ilātün bi-sāy u ey mefā' ilün le bi-sāz fe' ilāt

6 **Kaşçıdur tāziyāne yort itmek**

Türktāz oldı hem segirt bi-tāz [H. 100a]

Kaşçı Türkī'dür ki anuñla¹³ ata ururlar. Fārsī'de tā-ı karşıet ile tāziyāne dirler. 'Arabī'de **muşarri'a** ma' nāsına ve **sađđ** dağı dirler. Yort itmek Türkī'dür. Ya'nī segirdüm şalmağa dirler. Fārsī'de tā-ı müşennāt-ı fevķiyyenüñ¹⁴ zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla ve kāf-ı 'Arabī¹⁵ ile ve tā-ı karşıet ile ve elif ve zā-ı 'Arabī

1 Fārsī'de dīde dağı böyledür : -E, -Z

2 dīdenüñ farkı : dīdede fark H

3 bā-ı te'kīd mażmüm ođınur. İkinci bā-ı 'Arabī meksürdür : -H

4 bīnden emrdür, bīn : -E, -Z

5 itmekdür : eylemekdür H

6 nūn-ı meksüre ile nigerīdenden emr-i hāzırdur : nigerīdenden emrdür H

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına H

8 sīn-i mühmelenüñ zammesiyle sūhtenden fi'l-i emrdür : suhten'den emrdür H

9 dirler : ma' nāsına H

10 emr eylemekdür : emrdür E, Z

11 dinür : ma' nāsına H

12 ma' nāsına : gibi E, Z

13 ki anuñla : -H

14 müşennāt-ı fevķiyyenüñ : müşennātuñ H

15 'Arabī : 'Arabiyye Z

ile¹ türktāz dirler. ‘Arabî’de rükuz gibi. Ve rekz dağı dirler.² Segirt Türki’dür. Ya‘nî³ segirtmege emr itmekdür. Fârsî’de [E. 118a] bi-tāz dirler. Bâ-1 [Z. 60a] te’kîdden sonra tā-1 müşennât-1 fevkiyyenüñ fethasıyla ve elif ve zâ-1 ‘Arabîyye iledür.⁴ ‘Arabî’de ürküz dinür.⁵

Takṭî‘-i Beyt

ḳamçıdur tā fā‘ ilātün ziyāne yor mefā‘ ilün t itmek fe‘ ilāt türktāz ol fā‘ ilātün dı hem segir mefā‘ ilün t bi-tāz fe‘ ilāt

7 **Ḳalkımaḳdur**⁶ cehīden ü bāzī

Oyun u ḳalgı berce oyna bi-bāz

Ḳalkımaḳ Türki’dür. Ya‘nî şıçrayup ḳalkımağa dirler. Fârsî’de cīm-i ‘Arabî’nüñ fethasıyla⁷ ve hā-1 hevvezüñ kesresiyle ve yā-1 huṭṭinüñ sükūniyla ve dāl-1 mühmelenüñ fethasıyla ve nūn-1 maşdariyye ile⁸ cehīden dirler. ‘Avām ğalaṭ idüp cīm-i ‘Acem’le⁹ oḳırlar.¹⁰ ‘Arabî’de vāv-1 meftūḫa ve şā-1 müşelleşe ve bā-1 ‘Arabîyye’nüñ¹¹ iskānlarıyla¹² veşb ma‘nāsınadır.¹³ Bāzī bā-1 muvaḫḫade¹⁴ ile Fârsî’dür. Türki’de oyun dirler. Meşelā oyun oyanaduḳları oyunun¹⁵ ismidür.¹⁶ ‘Arabî’de zämme-i lām’la lu‘b [E. 118b] ma‘nāsınadır.¹⁷ Ḳalgı Türki’dür. Ya‘nî ḳalgıyup şıçramağa emr eylemekdür.¹⁸ Fârsî’de¹⁹ bā-1 muvaḫḫadenüñ fethiyle²⁰ ve rā-1 mühmelenüñ sükūniyla²¹ ve cīm-i ‘Arabî’nüñ fethasıyla¹ ve hā-1 aşliyye ile berce

1 ve elif ve zâ-1 ‘Arabî ile : -H

2 rükuz gibi. Ve rekz dağı dirler : rükuz ma‘nāsına H

3 ya‘nî : -H

4 müşennât-1 fevkiyyenüñ fethasıyla ve elif ve zâ-1 ‘Arabîyye iledür : müşennât-1 fevkiyye ile H

5 dinür : ma‘nāsına H

6 ḳalkımaḳ : ḳalgımaḳ Z, H

7 ‘Arabî’nüñ fethasıyla : ‘Arab’uñ fethasıyla E, ‘Arabî’nüñ fethiyle H

8 ve hā-1 hevvezüñ kesresiyle ve yā-1 huṭṭinüñ sükūniyla... maşdariyye ile : -H

9 ‘Acem’le : ‘Acem E

10 ‘avām ğalaṭ idüp cīm-i ‘Acem’le oḳırlar : -H

11 ‘Arabîyye’nüñ : ‘Arab’uñ E

12 ve şā-1 müşelleşe ve bā-1 ‘Arabîyye’nüñ iskānlarıyla : -H

13 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

14 bā-1 muvaḫḫade : bā-1 ‘Arabî’le H

15 oyunun : oyun Z

16 meşelā oyun oyanaduḳları oyunun ismidür : ki oynarlar H

17 ma‘nāsınadır: dirler H

18 eylemekdür : itmekdür H

19 Fârsî’de : Pârsî’de E

20 bā-1 muvaḫḫadenüñ fethiyle : bā-1 muvaḫḫadenüñ fethasıyla Z; bā-1 ‘Arabî H

21 ve rā-1 mühmelenüñ sükūniyla : -H

dirler.² ‘Arabî’de elif ve vāv ile ve şā-ı müşelleşe ve bā-ı muvaḥḥade ile **evşeb** dirler.³ Oyna Türkî’dür. Oyun⁴ oynamaya emr eylemekdür. [H. 100b] Fārsî’de bā-ı te’kîdden sonra bā-ı ‘Arabiyye’nün⁵ fethasıyla⁶ bi-bāz dirler. ‘Arabî’de **il’ab** dinür.⁷

Takṭî’-i Beyt

kalkımağdur fā’ ilātün **cehiden** ü mefā’ ilün **bāzî** fe’ ilāt **oyun u kal** fā’ ilātün **gı berce**
oy mefā’ ilün **na bi-bāz** fe’ ilāt

8 **Mürdümek māş mercimek mencü**

Hem kıcı sermdür şoğan hū piyāz

Mürdümek Türkî’dür ḥubūbāt envā’ındandır.⁸ Fārsî’de mīm-i meftūḥa ve elif ve şīn-i mu’cemenün iskānlarıyla⁹ māş dirler. ‘Arabî’de fetḥa ile **mec** ma’ nāsınadır.¹⁰ Mercimek [E. 119a] Türkî’dür. Fārsî’de mencü dirler. ‘Arabî’de ‘ades dinür. Kıcı Türkî’dür bir acı otdur yaprağınıñ [Z. 60b] adıdır. Dögüp yoğurda qatarlar. Et ile ve taze balık ile yirler. Hāzım-ı ta’āmdur. Ḥardal yirin tutar. Fārsî’de sīn-i mühmele ile¹¹ serm dirler. Şoğan Türkî’dür. Fārsî’de bā-ı Pārsiyye ile ve yā-ı ḥuṭṭî ile piyāz dirler.¹² ‘Arabî’de **başal** dinür.¹³

Takṭî’-i Beyt

mürdümek mā fā’ ilātün **ş mercimek** mefā’ ilün **mencü** fe’ ilāt **hem kıcı ser** fā’ ilātün
mdür şoğan mefā’ ilün **hū piyāz** fe’ ilāt

9 **Bīmdür korqu şayrudur¹⁴ bīmār**

Daḥı bisyār çoğdur endek az

1 ‘Arabî’nün fethasıyla: ‘Arab’uñ fethasıyla E; ‘Arabî’nün fethalarıyla H

2 hā-ı aşıyye ile berce dirler : hā-ı melfūza ile berce H

3 elif ve vāv ile ve şā-ı müşelleşe ve bā-ı muvaḥḥade ile evşeb dirler : evşeb ma’ nāsına H

4 oyun : -H

5 ‘Arabiyye’nün : ‘Arab’uñ E

6 bā-ı te’kîdden sonra bā-ı ‘Arabiyye’nün fethasıyla : -H

7 dinür : ma’ nāsınadır Z, H

8 ḥubūbāt envā’ındandır : ḥubūbātđan bögrölce didükleri H

9 mīm-i meftūḥa ve elif ve şīn-i mu’cemenün iskānlarıyla : -H

10 fetḥa ile mec ma’ nāsınadır : mec dinür H

11 sīn-i mühmele ile : -H

12 bā-ı Pārsiyye ile ve yā-ı ḥuṭṭî ile piyāz dirler : piyāz dinür H

13 dinür : gibi Z; dirler H

14 şayru : şayrı H

ma' nāsınadır.¹ Hırsend hā-ı mu' cemenüñ zammesiyle [Z. 61a] ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla ve sīn-i ğayr-i menķūtanuñ fetħiyle² ve nūn ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla³ Fārsī'dür. Türkī'de ķāni' dirler. Ya'nī elinde olana ķā'il olup ķanā' at eyleyüp ğayrilerüñ şey'ine ve ziyādeye⁴ tama' itmeyene dirler. 'Arabī'de daħı **ķāni'** dinür. Aşlında 'Arabī'dür. Hırş hā-ı mühmelenüñ kesresiyle ve rā ve şād-ı mühmelenüñ⁵ iskānlarıyla⁶ Türkī'dür. Fārsī'de elif-i memdüde ile ve zā-ı 'Arabıyye'nüñ⁷ sükūnıyla āz dirler. 'Arabī'de daħı [E. 120b] **hırş** dinür.⁸ Türkī'de ve Fārsī'de [H. 101b] ve 'Arabī'de müşterek luğatdur. İnsāna şıfat olur. Meşelā bir nesneye diş bilemek ve anı cānla⁹ istemek ve ħarīş olup tama' itmek gibi. Mezmüm şıfatdur.¹⁰

Takṭī' -i Beyt

hem kem eksik fā' ilātün dūrür firā mefā' ilün vān bol fe' ilāt oldı ħorsen fā' ilātün d
ķāni' ü mefā' ilün hırş āz fe' ilāt

11 **Piş-ħord ütme ķaşıla di ħevīd**

Keffe kesmik di ortağa enbāz

Piş-ħord bā-ı 'Acem'üñ kesresiyle ve yā-ı taḫtiyye-i müşennātuñ sükūnıyla ve şīn-i mu' ceme-i sākineden şoñra hā-ı menķūtanuñ zammesiyle ve vāv-ı resmī ile ve rā-ı mühmele ve dāl-ı ğayr-i menķūtanuñ iskānlarıyla¹¹ Fārsī'dür. Türkī'de ütme dirler¹² ki arpa ve buğday taze ekin yirinden ķoparup ocağa ķoyup üterler¹³ ve danesini yirler. 'Arabī'de **ferīk** dirler.¹⁴ **Ķaşıla**¹⁵ Türkī'dür ħāşıldan ğalaṭ¹⁶ yaş ve taze [E.

1 ma' nāsınadır : gibi H

2 fetħiyle : fetħasıyla Z, H

3 ve nūn ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla : -H

4 ve ziyādeye : -H

5 mühmelenüñ : mühmeleteynüñ Z

6 ve rā ve şād-ı mühmelenüñ iskānlarıyla : -H

7 'Arabıyye'nüñ 'Arab'üñ E; menķūtanuñ H

8 dinür : dirler H

9 cānla : cānıyla Z

10 mezmüm şıfatdur : -Z, -H

11 bā-ı 'Acem'üñ kesresiyle ve yā-ı taḫtiyye-i ... dāl-ı ğayr-i menķūtanuñ iskānlarıyla : -H

12 dirler : didükleridür ki H

13 ocağa ķoyup üterler : ocağa örterler H

14 dirler : dinür H

15 ķaşıla : ķaşıl Z, H

16 ğalaṭ : ğalaṭdur H

121a] arpaya dirler ki henüz¹ baş bağlamış ola. Fārsī'de hā-ı mu'cemenüñ fethiyle² ve vāv'uñ kesriyle³ ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyye⁴ ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla sepīd ve bedīd⁵ vezninde ḥevīd dirler. 'Arabī'de daḥı **kaşıl** dirler. Ḥevīd⁶ hā-ı mu'cemenüñ kesresiyle ve vāv-ı resmī ile ve yā-ı taḥtiyye-i müşennātuñ ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla ve kesre-i⁷ vāḥide ile dīd ve bīd vezninde ḥ'īd daḥı⁸ naql olunmuş⁹ luğatdur. Aşlında böyle olmağ üzere ba'z beyitler ile¹⁰ istiḥād olunduğı vāḳi'dür. Keffe kāf-ı 'Arabī'nüñ¹¹ ve fā-ı müşeddedenüñ fetḥalarıyla ve hā-ı 'alāmetle¹² Fārsī'dür. Türkī'de kesmik dirler¹³ [H. 102a] ekin baldırına ve ekin yoğunlarına dirler ki ekin biçilüp döğüldükden soñra [Z. 61b] ḳalır şaman olmaz daḥı yumuşamaz. 'Arabī'de mīm ile¹⁴ **kaşşāre** ve **kaşāme** ma'nālarınadır.¹⁵ Ortaḳ Türkī 'ibāretdür. Fārsī'de elif-i meftūhadan soñra nūn-ı sākine [E. 121b] ve bā-ı muvaḥḥade-i meftūḥa ile elif-i memdūdeden soñra zā-ı 'Arabī¹⁶ ile enbāz dirler. 'Arabī'de fetḥ-i şīn-i mu'ceme ile¹⁷ **şerīk** ma'nāsına.¹⁸

Taḳṭī' -i Beyt

pīş-ḥord üt fā' ilātün me **kaşıla** mefā' ilün di ḥevīd fe' ilāt keffe kesmik fā' ilātün di ortaḡa mefā' ilün enbāz fe' ilāt

12 Göñlümüz gitdi gelmedi yine

Dil-i mā refit ü mī-ne-y-āmed bāz

1 henüz : daḥı H

2 fethiyle : fetḥasıyla Z, H

3 kesriyle : kesresiyle Z, H

4 yā-ı müşennāt-ı taḥtiyye : iki noḡtalı yā-ı taḥtāniyyenüñ H

5 ve bedīd : -H

6 ḥevīd : -Z, -H

7 hā-ı mu'cemenüñ... iskānlarıyla ve kesre-i : vāv'uñ ve yā'nuñ ve dāl'uñ iskānlarıyla ḥareke-i H

8 ḥ'īd daḥı : daḥı E; ḥ'īd H

9 naql olunmuş : -E, -Z

10 beyitler ile : ebyātla H

11 'Arabī'nüñ : 'Arab'uñ E

12 ve hā-ı 'alāmetle : -E, -Z

13 dirler : -E, -Z

14 mīm ile : -E, -Z

15 ma'nālarınadır : ma'nāsınadır H

16 'Arabī : mu'ceme Z, H

17 fetḥ-i şīn-i mu'ceme ile : -Z, -H

18 ma'nāsınadır : ma'nāsına E, H

Bu beytüñ mışra^ç-ı evveli Türkî'dür mışra^ç-ı şānî'î¹ leff ü neşr-i müretteb tarîki üzere tefsîr vâki^ç olmuştur. Meşelâ gönlümüz kelimesi Türkî'dür. Fârsî'de dil-i mā dirler ki mışra^ç-ı şānî'nün evvelinde vâki^ç olmuştur.² Gitdi Türkî'dür. Fârsî'de rā-ı mühmelenün fethasıyla³ ve fā'nuñ ve tā-ı karşıetün iskānlarıyla ref dirler. Reften'den şîga-i māzîdür. Gelmedi kelimesi⁴ Türkî'dür. [E. 122a] Fârsî'de nūn-ı meftūha ile ve yā-ı müşennāt-ı tahtaniyyenün fethiyle ve elif-i sākine ve mīm ve dāl-ı mühmelenün iskānıyla⁵ ne-y-āmed dirler.⁶ 'Arabî'de **lā-ye'tî** ma^ç nāsına.⁷ Yine lafzı⁸ Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı muvaḥḥadenün fethasıyla ve⁹ elif ve zā-ı 'Arabiyye'nün¹⁰ iskānlarıyla bāz dirler.¹¹

Takṭî^ç -i Beyt

gönlümüz git fā^ç ilātün **di gelmedi** mefā^ç ilün **yine** fe^ç ilāt **dil-i mā ref** fā^ç ilātün **t ü mī-**
ne-y-ā mefā^ç ilün **med bāz** fe^ç ilāt

13 İy güzel yüzlü beg gül u nāzlan [H. 102b]

İy şeh-i ḥüb-rū bi-ḥandîd u bi-nāz

İy harf-i nidādur ki kesr ile Türkî'de ve 'Arabî'de ve Fârsî'de müşterek ve meşhūr ve müsta^ç meldür. Bunda mışra^ç -ı evvelde olandan Türkî ve mışra^ç -ı şānîde olandan Fârsî murād olunmuştur. Meşelâ iy güzel yüzlü beg Türkî'dür. Fârsî'de iy şeh-i ḥüb-rū dirler. Gül zamm-ı kâf-ı 'Acemî'le Türkî'dür gülmege emrdür. Fârsî'de bi-ḥandîd dirler. Ḥandîden emrdür. 'Arabî'de **idḥak** ma^ç nāsınadır. Nāzlan Türkî'dür. Fârsî'de bi-nāz dirler. Nāzîden'den emrdür. 'Arabî'de **testehîb** ma^ç nāsına.

1 mışra^ç -ı şānî'î : şānîsine E, Z

2 Fârsî'de dil-i mā dirler ki mışra^ç -ı şānî'nün evvelinde vâki^ç olmuştur : Fârsîsî dil-i mā lafzıdır H

3 fethasıyla : fethiyle H

4 kelimesi : yine H; kelimesi -Z

5 nūn-ı meftūha ile ... fethiyle ve elif-i sākine ve mīm ve dāl-ı mühmelenün iskānıyla : -Z,-H

6 ne-y-āmed dirler : mī-ne-y-āmed bāz Fârsî'dür H

7 'Arabî'de lā-ye'tî ma^ç nāsına : -Z

8 lafzı : kelime Z

9 fethasıyla ve : fethasından sonra Z

10 'Arabiyye'nün : 'Arab'uhn E

11 'Arabî'de lā-ye'tî ma^ç nāsına. Yine lafzı Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı... bāz dirler : -H

Takṭī' -i Beyt

iy güzel yüz fā' ilātün lü beg gül u mefā' ilün nāzlan fe' ilün iy şeh-i hū fā' ilātün b-rū
bi-ḥandid mefā' ilün u bi-nāz fe' ilāt¹

17

El-ḳıṭ' atu's-sābi' ate 'aşera der-baḥri'l-muzāri' i'l-aḥreb

Ruḥsāruñ üzre ol ḥalḥal üzre ol siyeh-mū

Şan āteş üzre 'anber 'anberde dūd-ı hoş-bū

Mef' ulü fā' ilātün mef' ulü fā' ilātün

Olsa muzāri' aḥreb vezni olur anuñ bu

[H. 103a] Bu ḳıṭ' a baḥr-i muzāri' den bir ḳıṭ' adur ki aşlında her mıṣrā'ı dört kerre² mefā' ilün fā' ilātün mefā' ilün fā' ilātün'dür. Evvelki ve üçüncü cüz'lerine ḥarb 'illeti duḥūl idüp³ [E. 122b] mef' ulü olmuştur. Ḥarb 'illetinüñ ta'rif-i baḥr-i muzāri' den⁴ aḥreb ü mekfūf ve maḳşūr olan ḳıṭ' a-i ḥāmisde geçmiştür tafşilen⁵ *Ve hūve ni'me'l-mu'īn*.⁶

1 Balçık gil āhek alçı hem ḳılçık⁷ oldu dāse [Z. 62a]

Mitīn külünk ü kürek pārū di daḥı māse

Balçık Türki'dür çamur daḥı dirler. Fārsi'de⁸ kāf-ı 'Acem'üñ kesresiyle ve lām-ı sākine ile gil dirler.⁹ 'Arabī'de ṭā-ı mühmelenüñ kesresiyle ṭīn dinür.¹⁰ Āhek elif-i memdüdeden şoñra hā-ı hevvezüñ fetḥasıyla¹¹ ve kāf-ı 'Arabī'nüñ¹² sükünıyla Fārsi'dür. Ekşer luḡatlarda böyle zabṭ olunmuştur.¹³ Ammā *Sūdī Şerḥ-i Gülistān*'da¹⁴

1 bu beyit ve şerhi : -E, -Z

2 mıṣrā'ı dört kerre : mıṣra' da dörder kerre H

3 duḥūl idüp : dāḥil olup H

4 muzāri' den : muzāri' H

5 geçmiştür tafşilen : zıkr ve tafşil olunmuştur Z; tafşilen -H

6 *ve hūve ni'me'l-mu'īn* : -Z, -H; O (Allāh) ne güzel yardımcıdır!

7 ḳılçık : ḳılçığ E, Z

8 çamur daḥı dirler, Fārsi'de : -H

9 kesresiyle ve lām-ı sākine ile gil dirler : kesriyle gil dinür H

10 kesresiyle ṭīn dinür : kesriyle ṭīn ma' nāsına H

11 hā-ı hevvezüñ fetḥasıyla : hā-ı meftūḥa H

12 'Arabī'nüñ ' 'Arab' uñ E

13 ekşer luḡatlarda böyle zabṭ olunmuştur : -H

14 Sūdī Şerḥ-i Gülistān'da : Gülistān şerḥinde H

kāf-ı ‘Acemî’le tashhîh itmişdür.¹ Ve ‘ale’t-takdîrîn Fârsî’dür.² Türkî’de alçı dirler ki kireç envâc indandur. ‘Arabî’de nûn-ı maẓmûme ile³ **nûre** dirler. **Çılçık** Türkî’dür ki ekin başında olur.⁴ Fârsî’de dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve ba‘de’l-elif sîn-i [E. 123a] ğayr-i menkûṭa-i meftûḥa ve hâ-ı ‘alâmetle⁵ dâse dirler. ‘Arabî’de **sefâd** ma‘nasınadur.⁶ Mîṭîn mîm-i meksûre ile⁷ ve yâ-ı müşennât-ı⁸ taḥṭiyyenüñ sükûnıyla ve tā-ı müşennât-ı fevkiyyenüñ kesresiyle⁹ ve yâ-ı müşennât-ı taḥṭâniyyenüñ ki yâ-ı şânîdür¹⁰ ve nûn’uñ iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de külünk dirler. Bir âletdür ki anuñla taş qazarlar. ‘Arabî’de kesre-i mîm ile¹¹ **mi‘vel** dinür. [H. 103b] Ve âlet-i ḥarbden daḥı bir âletüñ ismidür¹² ki balta gibi uzun şapı olur.¹³ Başnuñ bir yanı sivri olur. Kürek Türkî’dür ki anuñla od qarışdırurlar bir âletdür. Fârsî’de bâ-ı ‘Acem’üñ¹⁴ fethasıyla ve medle elif’den soñra râ-ı mühmelenüñ zammıyla¹⁵ ve vâv-ı sâkine ile¹⁶ pârû dirler. ‘Arabî’de mîm’üñ kesriyle¹⁷ **mis‘ar** dinür. Mâse daḥı Fârsî’dür kürege dirler.¹⁸ Türkî’de kösegi daḥı dinür. Ba‘z nüşhalarda¹⁹ şîn-i mu‘ceme ile mâse dimişler.²⁰

Takṭî‘-i Beyt

balçık gi mef’ ülü l âhek alçı fâ‘ ilâtün[E. 123b] hem çılçı mef’ ülü q oldı dâse fâ‘ ilâtün
mîṭîn kü mef’ ülü lünk ü kürek fâ‘ ilâtün pârû di mef’ ülü daḥı mâse fâ‘ ilâtün

2 **Çaplan peleng ü qolañ teng oldı tar hem tenk**

Mâni kitâbı Erjeng di zeng is ü pasa

1 itmişdür : eylemişdür Z

2 ve ‘ale’t-takdîrîn Fârsî’dür : -H

3 nûn-ı maẓmûme ile : nûn’uñ zammıyla H

4 olur : olup H

5 dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve ba‘de’l-elif sîn-i ğayr-i... hâ-ı ‘alâmetle : dâl-ı mühmele ile H

6 ma‘nasınadur : dinür H

7 ile : -E, -Z

8 müşennât-ı : -E, -Z

9 ve tā-ı müşennât-ı fevkiyyenüñ kesresiyle : ve tā-ı qaraşetüñ kesresiyle H

10 taḥṭâniyyenüñ ki yâ-ı şânîdür : taḥṭiyye-i şâniyyenüñ Z; ve âḫir-i ḥurûf-ı teheccî olan yâ’nuñ H

11 kesre-i mîm ile : kesr ile H

12 âletüñ ismidür : âletdür H

13 uzun şapı olur : şapı vardur dirler H

14 ‘Acem’üñ : ‘Acemî’nüñ Z; ‘Acemî’le H

15 zammıyla : zammesiyle Z

16 fethasıyla ve medle elif’den soñra râ-ı mühmelenüñ zammıyla ve vâv-ı sâkine ile : -H

17 kesriyle : kesresiyle Z

18 ‘Arabî’de mîm’üñ kesriyle mis‘ar dinür. Mâse daḥı Fârsî’dür, kürege dirler : -H

19 nüşhalarda : yirlerde H

20 dimişler : dimişlerdür Z; dirler H

[Z. 62b] aplan Turki'dur. Enva -1 siba dan bir can-verdur.¹ Farsi'de ba-1 'Acem'un² ve lam'un fethalarıyla ve nun'la³ kaf-1 'Acem'un iskanlarıyla peleng dirler.⁴ 'Arabi'de nun-1 meftua ile **nemir** ma nasına.⁵ olan Turki'dur. Egere ve semere onulan⁶ olana daı⁷ dirler. Ve apur olana daı dirler.⁸ Farsi'de ta-1 musennat-1 fevkiyyenun fethiyle⁹ ve nun¹⁰ ve kaf-1 'Acemi'un iskanlarıyla¹¹ teng dirler. 'Arabi'de a-1 mu cemenun kesriyle¹² ve ra-1 muhmele ile **uram** dirler.¹³ a-1 muhmele ve za-1 menua ile **ızam** daı¹⁴ bu ma nayadır. ar Turki'dur ki¹⁵ muabili [H. 104a] boldur. Farsi'de ta-1 araetun fethasıyla¹⁶ ve nun'un ve kaf-1 'Arabi'un¹⁷ iskanlarıyla [E. 124a] tenk dirler.¹⁸ Nitekim bu beyitte gelmidur.¹⁹

Beyit

Tenk dur gayet ile ol but-i uuun deheni

ande yol amasa andan ıgamazdı sueni

Nesr²⁰

'Arabi'de **zayyk** ma nasınadır. Mani kitabı Turki'dur. Mani bir meur nauun ismidur. Diyar-1²¹ in'de peygamberlik da vasın eyledi²² dirler. Anun na yazıldıgı kitaba Turki'de Mani kitabı dirler. Farsi'de hemze-i meftuadan onra ra-1 muhmelenun sukunıyla ve za-1 'Acem'un fethasıyla²³ ve nun'un ve kaf-1 'Acem'un¹

1 enva -1 siba dan bir can-verdur : -H

2 'Acem'un : 'Acemi'un Z

3 nun'la : nun'un H

4 dirler : dinur H

5 nun-1 meftua... ma nasına : nun-1 meftua ile nemir ma nasınadır Z; nun'un fethiyle dirler H

6 egere ve semere onulan : egerde ve semerde olan Z, H

7 olana daı : olana E, Z

8 dirler : dinur Z

9 ...fethiyle : ...fethasıyla Z; iki notalı fevkani-i ta-1 meftuadan onra H

10 nun : nun'un Z, H

11 iskanlarıyla : sukunıyla H

12 kesriyle : kesresiyle Z

13 dirler : dinur H

14 ızam daı : daı ızam H

15 ki : -E

16 fethasıyla : fethiyle H; fethasıyla -E

17 'Arabi'un : ...'Arab'un E; nun-1 sakine ile ve airinde kaf-1 'Arabi ile H

18 iskanlarıyla tenk dirler : tenk dinur H

19 bu beyitte gelmidur : -H

20 nesr : -E

21 diyar-1 : -H

22 eyledi : itmidur Z, H

23 'Acem'un fethasıyla : 'Acemi'un fethasıyla Z; 'Acem'un kesriyle H

iskānlarıyla Erjeng dirler. Ya‘ nī Mānī didükleri naḳḳāşuñ naḳşı yazıldığı kitābuñ adı Erjeng’dür. Ol kitāb bir kitābmış ki Mānī kendüsi iḥtirā‘ itdügi ‘acīb nuḳuş ve ğarīb şüver anda mevcüd imişdür.²

[Naḳl olunur ki Mānī³ naḳş yazduğı kalem ile bir zirā‘ miḳdārı cedvelsüz bir ḥaṭṭ çekermiş. Cedvel ile getirürler imiş aşlā kıl ḳadar egrisi olmaz imiş. Bu sebebden maġrūr olup ol da‘vā-yı şenī‘ ayı⁴ irtikāb eylemiş ve zındiḳ-i mezkūr meşhūrdur ki ḥalkı bu söz ile firīfte ider imiş ki⁵ insānuñ rūḥı beden zindānında maḥbūsdur ve anuñ yiri özge ‘ālemdür. Pes rūḥa [E. 124b] taşfiye ḥāşıl idüp tiz bu zindāndan ḥalāş itmek gerekdür. Toprak kudüretten çıkup kendü maḳāmına yitişe ve mezkūr zındiḳ-i selāṭin ‘Acem’de dördünci ṭabaḳadan ki Sāsāniler’dür. Hürmüz ibn⁶ Şāpūr ibn⁷ Erdeşir zamānında zuhūr itmişdi. Hürmüz-i mezkūr Mānī’i getürdüp ḥalkı nenüñ üzerine da‘vet [Z. 63a] idersüñ diyü söyledi. Ol daḥı bu sözleri söyledükde Hürmüz’e dimişler⁸ çünki⁹ senüñ rūḥuñ bedenüñ zindānda ‘azābdadır. Kendü sözüñle ‘amel idüp rūḥuñı ‘azābdan ḳurtaralum diyü ḳatline emr eylemiş.]¹⁰ Zeng zā-ı ‘Arabī’nuñ fethiyle¹¹ ve nūn’uñ ve kāf-ı ‘Acem’üñ¹² iskānlarıyla Fārsi’dür. Türkī’de is dirler ve pas ma‘nāsınadır¹³ ki tütünden ve tozdan ve nemden ve toprakdan ḥāşıl olur. ‘Arabī’de feth-i şād-ı mühmele¹⁴ ile şādā ma‘nāsınadır.

Taḳṭī‘-i Beyt

[E. 125a] ḳaplan pe mef‘ ülü leng ü ḳolan fā‘ ilātün teng oldu mef‘ ülü ṭar hem tenk
fā‘ ilātün Mānī ki mef‘ ülü tābı Erjen fā‘ ilātün g di zeng mef‘ ülü is ü pasa fā‘ ilātün

3 Ṭurna küleñgdür reng ṭaġ keçisi velī neng

‘Ār oldu ḥatne sünnet minnet dimiş sipāsa [H. 104b]

1 ...‘Acem’üñ : ...‘Acemiyye’nüñ Z; ve kāf-ı ‘Acemī H

2 ya‘ nī Mānī didükleri naḳḳāşuñ naḳşı yazıldığı kitābuñ adı... mevcüd imişdür : -E, -Z

3 ki Mānī : -E

4 şenī‘ ayı : şenī‘ a Z

5 ki : -E

6 ibn : bin Z

7 ibn : bin Z

8 dimişler : dimiş ki Z

9 çünki : çün Z

10 italik yazılan kısım : -H

11 ‘Arabī’nuñ fethiyle : ‘Arabī’nüñ fethasıyla Z; ‘Arab’uñ fethiyle E

12 kāf-ı ‘Acem’üñ : kāf’uñ H

13 is dirler ve pas ma‘nāsınadır : is ve pas ma‘nāsınadır Z; is ve pas dirler H

14 şād-ı mühmele : -E; feth-i şād-ı mühmele H

Turna Türkî'dür. Meşhür bir kuş adıdır.¹ Fârsî'de evvelki kâf-ı 'Arabî'nün² zammesiyle ve lām'ın fethasıyla ve nūn ve āhîrinde kâf-ı 'Acemî'nün³ iskânlarıyla⁴ küleng dirler. 'Arabî'de kâf'ın zammesiyle **kürkiyy**⁵ dirler. Reng rā-ı mühmelenün fethasıyla ve nūn⁶ ve kâf'ın iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de tağ keçisi dirler.⁷ Ya' nî yābān keçisi didükleri hayvāndur. 'Arabî'de kesr ve medle **imā** dinür ve⁸ **ma'z-ı cebel** dağı dinür.⁹ Velî lafzı istidrāk içündür. Velâkin lafzından taḥfif olunmuşdur.¹⁰ Kāziyyede medhali yokdur. Ancağ vezn için irād olunmuşdur. [E. 125b] Neng nūn-ı evvelün fethasıyla ve nūn-ı şānî¹¹ ve kâf-ı 'Acem'ün iskânlarıyla¹² Fârsî'dür. Türkî'de mışra^c -ı şānî evvelinde olan 'ār lafzıdır.¹³ 'Arabî'de dağı 'ār dirler. Hātne ḥā-ı mu'cemenün fethasıyla ve tā-ı karşıet ile¹⁴ ve nūn ve hā-ı 'alâmetle¹⁵ Fârsî'dür. Türkî'de sūnnet dirler ki uşacukları¹⁶ iderler. 'Arabî'de ḥā-ı mu'cemenün kesriyle¹⁷ ve tā-ı karşıetden şoñra elif-i memdüde ve nūn-ı sâkine¹⁸ ile **hutān** dinür. Minnet Türkî'de müsta' mel luğatdur¹⁹ aslı 'Arabî'dür. Kişi eylediği nesneyi başa kaçımayağı dirler.²⁰ Ta' dād-ı ni' met ma' nāsına.²¹ Ammā bunda minnetden murād şükrdür zîrā²² sipās ile tefsîr olunmuşdur. [H. 105a] Sipās sîn-i mühmelenün kesresiyle²³ ve bā-ı 'Acemî'nün fethasıyla²⁴ ve elif ve sîn-i mühmele-i [Z. 63b] şāniyenün¹ sükūnyıla Fârsî'dür. Ögmek ma' nāsınadır.²

1 meşhür bir kuş adıdır : bir meşhür kuşa dirler H

2 'Arabî'nün : 'Arab'ın H

3 'Acemî'nün : 'Acemiyye'nün Z

4 nūn ve āhîrinde kâf-ı 'Acemî'nün iskânlarıyla : nūn-ı sâkineden şoñra kâf-ı 'Acemî ile H

5 kürkiyy : kükiyy Z

6 fethasıyla ve nūn : fethiyle ve nūn'ın H

7 dirler : dimekdür H

8 ve : -E, -Z

9 dinür : dirler Z, H

10 velâkin lafzından taḥfif olunmuşdur : velâkin dimekdür E, Z

11 nūn-ı evvelün fethasıyla ve nūn-ı şānî ve : nūn-ı meftūḥa ve ikinci nūn-ı sâkine H

12 kâf-ı 'Acemî'nün iskânlarıyla : 'kâf-ı Acemiyye'nün iskânlarıyla Z; āhîrinde kâf-ı 'Acemî'le H

13 lafzıdır : ma' nāsınadır H

14 fethasıyla ve ... ile : fethasıyla ve tā-ı karşıet Z; fethiyle ve tā-ı karşıetün iskânlarıyla H

15 nūn ve hā-ı 'alâmetle : nūn'la H

16 uşacukları : oğlancukları H

17 kesriyle : kesresiyle Z

18 elif-i memdüde ve nūn-ı sâkine : elif ve nūn H

19 müsta' mel luğatdur : meşhürdür E, Z

20 kişi eylediği nesneyi başa kaçımayağı dirler : -E, -Z

21 ma' nāsına : ma' nāsınadır Z; ta' dād-ı ni' met ma' nāsına : -H

22 ammā bunda minnetden murād şükrdür zîrā: bunda murād olan şükrdür ki E, Z

23 sîn-i mühmelenün kesresiyle : kesr-i sîn-i mühmele ile H

24 'Acemî'nün fethasıyla: 'Acemiyye'nün fethasıyla Z; 'Acemî'nün fethiyle H

Takṭī' -i Beyt

turna kü mef' ülü lengdür ren fā' ilātün g tağ keçi mef' ülü [E. 126a] si veli neng
fā' ilātün 'ār oldı mef' ülü hatne sünnet fā' ilātün minnet di mef' ülü miş sipāsa
fā' ilātün

4 Hef-dānedür³ 'aşūrā aşı vü yağ rūğan

Biryān aşına gūd-āb⁴ dirler çanağa kāse

Hef-dāne Fārsī'dür. Allāhu a' lam heft ile dāneden terkīb olunur⁵ taḥfifen tā'sı ḥazf
olinmışdur 'āşüre günündeki māh-ı muḥarremü'l-ḥarāmuñ⁶ onuncı gündür.
Pişürdükleri ta'āma dinür.⁷ Yidi dürlü dāneden pişdügi için hef-dāne dirler.
'Arabī'de **kaṭine** dirler.⁸ Yağ Türki'dür sāde yağdur ki pilava ve sā'ir ta'āma
koyarlar.⁹ 'İnde'l-'avām şağ yağı demekle ma' rüfdür.¹⁰ Fārsī'de rā-ı mühmelenüñ
zammıyla¹¹ ve vāv-ı sākine ile ve ğayn-ı mu' cemenüñ fethasıyla ve sükün-ı nün ile
rūğan dirler.¹² 'Arabī'de sīn-i mühmelenüñ fethiyle ve kesriyle daḥı luğatdur¹³ ve
mīm ve nün'üñ¹⁴ [E. 126b] iskānlarıyla **semm/simm** dinür. Biryān Türki'dür bir aşā
dirler ki altında pirinç pişürürler. Fārsī'de gūd-āb¹⁵ dirler. Ta' rīb idüp¹⁶ **cūzāb** dirler.
Çanağ Türki'dür. Fārsī'de kāse dirler.¹⁷ 'Arabī'de kāf'üñ fethasıyla¹⁸ **kaş'a**
ma' nāsınadır.¹⁹

1 elif ve sīn-i mühmele-i şāniyenüñ : elif ve sīn-i mühmele ve şāniyenüñ Z; elif-i memdüde ile ve
āḥirindeki sīn-i mühmelenüñ H

2 ma' nāsınadır : ma' nāsına E ; ögmek ma' nāsınadır : -H

3 hef-dāne : hef-tāne H

4 gūd-āb : gūz-āb Z

5 olunur : olup Z; olınup H

6 muḥarremü'l- ḥarāmuñ : muḥarremüñ E

7 dinür : dirler Z, H

8 dirler : ma' nāsınadır Z

9 koyarlar : korlar E, Z

10 'inde'l-'avām şağ yağı demekle ma' rüfdür : -E, -Z

11 zammıyla : zammesiyle Z, H

12 ve vāv-ı sākine ile ve ğayn-ı mu' cemenüñ fethasıyla... rūğan dirler : rūğan dinür H

13 fethiyle ve kesriyle daḥı luğatdur : fethasıyla ve kesresiyle daḥı luğatdur Z; fethasıyla H

14 mīm ve nün'üñ : mīm'üñ ve nün'üñ Z; mīm ve nün'la H

15 gūd-āb : gūz-āb Z

16 idüp : olınup Z

17 dirler : dinür H

18 kāf'üñ fethasıyla : -Z, -H

19 ma' nāsınadır : dirler H

[H. 105b] Taḫṭī' -i Beyt

hef-dāne mef' ülüdür 'aşūrā fā' ilātün aşı vü mef' ülü yağ rūḡan fā' ilātün biryān a mef' ülü şına gūd-āb¹ fā' ilātün dirler ça mef' ülü naḡa kāse fā' ilātün

5 Encām şoñ u düşnām sögmek sitāyiş ögmek

Deşt ovadur legen taşṭ pingān dinildi taşa

Encām elif-i meftūḡa ve nūn-ı sākine ve cīm-i 'Arabiyye'nün fethasıyla² ve elif ve mīm'ün iskanlarıyla³ Fārsī'dür. Türkī'de şoñ dirler. Meşelā bir nesnenün şoñuna ve āḡirine dirler.⁴ 'Āḡıbet ve nihāyet ve āḡir ma'nālarınadur.⁵ Düşnām dāl-ı mühmelenün [E. 127a] zammesiyle⁶ ve şin-i mu'cemenün sükūniyla ve nūn-ı meftūḡa ve elif ve mīm'ün iskanlarıyla⁷ Fārsī'dür. Türkī'de sögmek [Z. 64a] ma'nāsınadır. 'Arabī'de şetm ve sebb gibi. Sitāyiş şin-i mühmelenün kesresiyle ve tā-ı ḡaraşetün fethasıyla ve ba' de'l-elif yā-ı müşennāt-ı taḡṭiyenün kesresiyle ve şin-i mu'cemenün sükūniyla ism-i maşdardur⁸ Fārsī'dür. Türkī'de ögmek ve öḡüş ma'nāsınadır.⁹ 'Arabī'de medḡ gibi. Deşt dāl-ı mühmelenün fethiyle¹⁰ ve şin-i mu'cemenün¹¹ ve tā-ı ḡaraşetün iskanlarıyla Fārsī'dür. Türkī'de ova dirler ki¹² yazı ve ḡır didükleri ma'nādur. 'Arabī'de şaḡrā ma'nāsınadır.¹³ Legen lām'ün ve kāf-ı 'Acem'ün¹⁴ fethalarıyla ve nūn-ı sākine ile¹⁵ Türkī'dür. Baḡırdan bir zarfdur ki ṭā'ām vaḡtinde üzerine¹⁶ el yurlar ve abdest alurlar ve içinde eşvāb¹⁷ daḡı yurlar. Fārsī'de ṭā-ı mühmelenün fethasıyla¹⁸ ve şin-i [E. 127b] mu'cemenün ve tā-ı

1 şına gūd-āb : şına gūz-āb Z

2 'Arabiyye'nün fethasıyla : 'Arab'ün fethiyle E

3 elif-i meftūḡa ve nūn-ı sākine ve cīm-i... ve elif ve mīm'ün iskanlarıyla : fethiyle H

4 dirler : dinür H

5 'āḡıbet ve nihāyet ve āḡir ma'nālarınadur : 'āḡıbet ve āḡir ma'nāsınadır H

6 zammesiyle : zammıyla H

7 ve elif ve mīm'ün iskanlarıyla : -H

8 kesresiyle ve tā-ı ḡaraşetün fethasıyla... ism-i maşdardur : kesriyle ve tā-ı ḡaraşetle H

9 ma'nāsınadır : ma'nāsına E, Z

10 fethiyle : fethasıyla Z

11 mu'cemenün : mu'ceme E, Z

12 dirler ki : dimekdür, ya'nī H

13 ma'nāsınadır : ma'nāsına E; dirler H

14 kāf-ı 'Acem'ün Z : kāf'ün E; kāf-ı 'Acemī H

15 ve nūn-ı sākine ile : -H

16 vaḡtinde üzerine : maḡallinde üzerinde H

17 eşvāb : esbāb Z, H

18 fethasıyla : fethiyle H

müşennāt-ı fevkiyyenüñ¹ iskânlarıyla [H. 106a] taş dirlir.² ‘Arabî’de dağı taş dirlir. Şîn-i mu‘ceme ile ve mühmele ile luğatdur.³ Pingân ba-ı ‘Acem’ün kesriyle⁴ ve sükün-ı nün ile ve kâf-ı ‘Acem’ün fethasıyla ve elif ve nün-ı sâkine ile⁵ Fârsî’dür. Türkî’de taş dirlir.⁶ Bir zarfdur içinde hoşâb yirler.⁷ ‘Arabî’de dağı tās dinür. Aşlı ‘Arabî’den me’hūzdur.⁸

Takṭī‘-i Beyt

encām⁹ mef‘ ülü soñ u düşünām fā‘ ilātün sögmek si mef‘ ülü tāyış ögmek fā‘ ilātün deşt ova mef‘ ülü dur legen taş fā‘ ilātün pingân di mef‘ ülü nildi tāsā fā‘ ilātün

6 Enkür üzüm erikdür ālū murūd amrūd

Sīb elma nar enār u gülnār di kirasa

Enkür elif-i meftūḥa ve nün-ı sâkine ve kâf-ı ‘Arabî’nün zammesiyle¹⁰ ba‘zılar kâf-ı ‘Acemî’le dimişdür.¹¹ [E. 128a] Ve vāv ve rā-ı mühmelenün iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de üzüm dirlir. ‘Arabî’de kesr-i ‘ayn ve feth-i nün’la ve sükün-ı bā ile¹² ‘ineb ma‘nâsınadır.¹³ Erik Türkî’dür. Bu dağı bir mīvedür ki¹⁴ envā‘ına şâmil ism-i ‘âmdur.¹⁵ Fârsî’de elif-i memdüde ve lām-ı maẓmūmeve vāv-ı sâkine ile¹⁶ ālū dirlir. ‘Arabî’de kesre-i hemze ve müşedded-i cīm-i ‘Arabî ile iccās dinür.¹⁷ Murūd mīm’ün ve rā-ı mühmelenün zammeleriyle¹⁸ ve sükün-ı vāv¹⁹ ile Fârsî’dür. Türkî’de amrud [Z. 64b] dirlir. Taḡdīm-i rā-ı mühmelenün sükünıyla²⁰ armud didükleri

1 fevkiyyenüñ : fevḳāniyyenüñ Z

2 dirlir : dinür H

3 şîn-i mu‘ceme ile ve mühmele ile luğatdur : -H

4 ‘Acem’ün kesriyle : ‘Acem’ün kesresiyle Z; Fârsî’nün kesriyle H

5 sükün-ı nün ile ve kâf-ı ‘Acem’ün ... nün-ı sâkine ile : nün-ı sâkine ile ve kâf-ı ‘Acemî ile H

6 dirlir : dinür H

7 yirler : dirlir E

8 Bir zarfdur içinde hoşâb yirler. ‘Arabî’de dağı tās dinür. Aşlı ‘Arabî’den me’hūzdur : -H

9 encām : encām soñ H

10 ‘Arabî’nün zammesiyle : ‘Arab’ün zammıyla E; feth-i elif ve sükün-ı zamm-ı kâf-ı ‘Arabî H

11 dimişdür : dimiş E; ba‘zılar kâf-ı ‘Acemî’le dimişdür : -H

12 kesr-i ‘ayn ve feth-i nün’la ve sükün-ı bā ile : kesre-i ‘ayn-ı mühmele ve nün-ı meftūḥa ile E, Z

13 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E

14 mīvedür ki : mīvedür E; yimişdür H

15 şâmil ism-i ‘âmdur : şâmildür H

16 elif-i memdüde ve lām-ı... sâkine ile : medd-i elif ve zamm-ı lām’la ve sükün-ı vāv’la H

17 dinür : ma‘nâdur H

18 rā-ı mühmelenün zammeleriyle ve rā’nuñ zammeleriyle Z; zammıyla E

19 sükün-ı vāv : vāv-ı sâkine H

20 rā-ı mühmelenün sükünıyla: rā-ı mühmele ile E, Z

mīvenūñ ismidür. ‘Arabî’de¹ zamm-ı kâf-ı ‘Arabî ile² ve sükûn-ı mīm ve şā-ı müşelleşenūñ ve rā-ı mühmelenūñ fethalarıyla ve āhirinde yā-ı sākine³ ile **kümşerā** dinür.⁴ Sīb sīn-i mühmelenūñ kesriyle⁵ ve yā-ı [H. 106b] ḥuṭṭī⁶ ve bā-ı muvaḥḥadenūñ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de elma dirler envā⁷ ı olur. İyüsi sinap ve misket⁷ elmasıdır.⁸ ‘Arabî’de zamm-ı⁹ tā-ı karşıet ile **tüffāḥ** dinür.[E. 128b] Nar meşhūr mīvedür.¹⁰ Bunuñ daḥı envā⁷ ı olur. İyüsi lifan narıdır ve emlisidür.¹¹ Fārsî’de ve Türkî’de meşhūrdur. Enār daḥı Fārsî’de ve Türkî’de müsta⁷ meldür.¹² ‘Arabî’de rā-ı mühmelenūñ zammesiyle ve müşedded mīm-i meftūḥa ile¹³ **rümmān** dirler. Gülnār kâf-ı ‘Acem’ūñ zammesiyle ve lām-ı sākine ve nūn-ı meftūḥa ve elif ve rā-ı mühmelenūñ sükūnyıla¹⁴ Fārsî’dür. Türkî’de kiras didükleri mīvedür. ‘Arabî’de **karāşiyā** dirler.¹⁵

Takṭī⁷ -i Beyt

enkūr ü mef⁷ ülü züm erikdür fā⁷ ilātün ālū mu mef⁷ ülü rūd amrud fā⁷ ilātün sīb elma mef⁷ ülü nar enār u fā⁷ ilātün gülnār mef⁷ ülü di kirasa fā⁷ ilātün¹⁶

7 **Atmaca bāşe āleh ṭavşancıl u ṭoğan bāz**

Yūḥe delüce ṭoğan hem şeb-pere yarasa

Atmaca Türkî’dür. Sibā⁷ -ı ṭuyūr envā⁷ ından bir nev⁷ i kuşdur. Qolda gezdirüp [E. 129a] ta⁷ līm ile¹⁷ avladurlar. Fārsî’de bā-ı muvaḥḥade-i¹⁸ meftūḥa ve elif ile ve şīn-i mu⁷ cemenūñ fethasıyla ve hā-ı resmī ile¹⁹ bāşe dirler. ‘Arabî’de āhirinde kâf ile

1 ‘Arabî’de : ‘Arab E

2 zamm-ı kâf-ı ‘Arabî ile : zamm-ı kâf’la E, Z

3 yā-ı sākine : yā E, Z

4 dinür : dirler H

5 kesriyle : kesresiyle Z

6 yā-ı ḥuṭṭī : yā-ı müşennāt-ı taḥṭāniyyenūñ H

7 sināb ve misket : misket ve sināb Z

8 dirler, envā⁷ ı olur. İyüsi sināb ve misket elmasıdır : didükleri mīvedür H

9 zamm-ı : zamme-i Z ,H

10 meşhūr mīvedür : meşhurdur E

11 Bunuñ daḥı envā⁷ ı olur. İyüsi lifan narıdır ve emlisidür : -H

12 Fārsî’de ve Türkî’de... müsta⁷ meldür : Fārsî’de enār dinür ikisi bile Türkî’de meşhūrdur H

13 rā-ı mühmelenūñ zammesiyle ve müşedded mīm-i meftūḥa ile : zamme-i rā-ı mühmele ile E, Z

14 lām-ı sākine ve nūn-ı meftūḥa ve elif ve rā-ı mühmelenūñ sükūnyıla : lām’ūñ sükūnyıla H

15 dirler : dinürH

16 gülnār mef⁷ ülü di kirāsa fā⁷ ilātün : gülnār di mef⁷ ülü kirāsa fā⁷ ilātün H

17 ta⁷ līm ile : av H

18 muvaḥḥade-i : muvaḥḥade H; muvaḥḥade-i -Z

19 meftūḥa ve elif ile ve şīn-i mu⁷ cemenūñ fethasıyla ve hā-ı resmī ile : -H

bāşak dirler. Āleh elif-i memdüde ve lām-ı meftūha ile¹ Fārsī'dür. Türkī'de tavşancıl didükleri yırtıcı kuşdur ki² yırtıcıların seyyididür dirler.³ Arabī'de 'ayn-ı mühmelenün zammıyla⁴ ve feth-i kâf ve elif ve bā' ile 'uqāb dirler.⁵ Toğan Türkī'dür. Bu dağı envā'-ı sibā' dandur qolda gezdürüp ta'lim ile av⁶ avladurlar. Çağır cümlesine şāmildür.⁷ Fārsī'de [H. 107a] bā-ı muvaḥḥadenün fethiyle⁸ ve elif ve zā-ı 'Arabī'nün⁹ iskānlarıyla bāz dirler.¹⁰ 'Arabī'de dağı **bāz** dinür. Yūḡe yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenün zammıyla¹¹ ve vāv-ı sākine¹² ve ḡā-ı mu'cemenün fethiyle¹³ ve āḡirinde hā-ı 'alāmetle¹⁴ Fārsī'dür. Türkī'de delüce toğan [Z. 65a] didükleri kuşdur ki¹⁵ kerkes kuşu dağı dirler. 'Arabī'de **yü'yü'** dinür iki bile yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenün zammeleriyle¹⁶ Şeb-pere şeb ile pereden [E. 129b] te'lif olunmuşdur.¹⁷ [*Şeb şin-i mu'cemenün fethiyle¹⁸ ve ba-ı muvaḥḥadenün sükūniyle gice ma'nāsınadur. Pere bā-ı 'Acem'ün¹⁹ ve rā-ı mühmelenün fethiyle²⁰ ve hā-ı 'alāmetle periden'den müştak şığa-i fā'ıldür ki aşlı perende'dür uçucı dimekdür. Nün ile dāl'ı ḡazf idüp²¹ pere olunmuşdur. Bi-ḡasebi't-terkib gice uçucı dimek olur. Muḡāfun ileyhi taḡdīm olup şeb-pere dinilmişdür.*]²² Türkī'de yarasa didükleri kuşcuğazdur ki gice ile uçar. Gündüz güneşe baqamaz. Ol eçden gündüz çıkup²³ uçamaz dirler.

1 elif-i memdüde ve lām-ı meftūha ile : medd-i hemze ile ve lām'ün fethasıyla H

2 ki : -E

3 dirler : -E

4 zammıyla : zammesiyle Z

5 ve elif ve bā' ile 'uqāb dirler : taḡfifle 'uqāb dinür H

6 ta'lim ile av : ta'lim ile E; ta'lim ile -H

7 çağır cümlesine şāmildür : -E, -Z

8 bā-ı muvaḥḥadenün fethiyle : bā-ı muvaḥḥadenün fethasıyla Z; evveli bā-ı muvaḥḥade ile H

9 elif ve zā-ı 'Arabī'nün : elif ve zā-ı 'Arab'ün E; ve āḡiri zā-ı mu'ceme ile H

10 dirler : dinür H

11 taḥtāniyyenün zammıyla : taḥtāniyyenün zammesiyle Z

12 vāv-ı sākine : vāv'ün sükūniyle H

13 fethiyle : fethasıyla Z

14 ve āḡirinde hā-ı 'alāmetle : -H

15 ki : -E

16 yü'yü' dinür , iki bile yā-ı müşennāt-ı... zammeleriyle : zammeteyn ile yü'yü' dinür E, Z

17 şeb-pere şeb ile pereden te'lif olunmuşdur : -H

18 fethiyle : fethasıyla Z

19 'Acem'ün : 'Acemiyye'nün Z

20 fethiyle : fethasıyla Z

21 idüp : olup Z

22 italik yazılan kısım : -H

23 çıkup : -E

‘ Arabî’de hâ-ı mu‘cemenüñ fethiyle şahîhdür ve¹ zammıyla ve fâ-ı müşeddedenüñ fethiyle² **huffâş** dinür.³

Takṭî‘ -i Beyt

atmaca mef‘ ülü **bâşe** **âleh** fâ‘ ilâtün **taṣṣancı** mef‘ ülü **ı u toğan** **bâz** fâ‘ ilâtün **yühe** **de** mef‘ ülü **lüce toğan** fâ‘ ilâtün **hem şeb-pe** mef‘ ülü **re yarasa** fâ‘ ilâtün

8 İvmek sevinmek ile oldu baṭar velîkin [E. 130a]

Hem hârḥâr dirler olsa gönülde ṭasa⁴

İvmek sevinmekle Türkî ‘ ibâretdür.⁵ Ya‘nî katı ziyâde sevinüp şâd olmağa dirler.⁶ Fârsî’de bâ-ı muvaḥḥadenüñ ve ṭâ-ı mühmelenüñ fethalarıyla ve râ-ı mühmelenüñ⁷ süküniyla baṭar dirler.‘ Arabî’de daḥı **baṭar** ma‘nâsınadır.⁸ Şiddet-i feraḥ gibi.⁹ Luğat-ı müşterekdür.¹⁰ Hârḥâr iki bile hâ-ı mu‘cemelerüñ fethalarıyla Fârsî’dür. Türkî’de tasa ma‘nâsınadır¹¹ ki kişinüñ derünına¹² müstevlî olur bir¹³ ‘ illetdür. [H. 107b] ‘ Arabî’de **ḡuşşa** ma‘nâsınadır.¹⁴ Ğayn-ı mu‘cemenüñ zammesiyle ve şâd-ı mühmelenüñ fethasıyla¹⁵ ve teşdidle Türkî’de daḥı ḡuşşa ve ḡasâvet dinür.¹⁶

Takṭî‘ -i Beyt

ivmek se mef‘ ülü **vinmek ile** fâ‘ ilâtün **oldı ba** mef‘ ülü **ṭar velîkin** fâ‘ ilâtün **hem hâr** mef‘ ülü **hâr dirler** fâ‘ ilâtün **olsa gö** [E. 130b] mef‘ ülü **ñülde tasa**¹⁷ fâ‘ ilâtün

1 fethiyle şahîhdür ve : -Z, -H

2 fâ-ı müşeddedenüñ fethiyle : teşdid ile E, Z

3 dinür : dirler Z

4 ṭasa : dasa Z; tasa H

5 Türkî ‘ ibâretdür : Türkî’dür H

6 olmağa dirler : olmaḡdur Z, H

7 mühmelenüñ : Ğayr-i menḡûṭanuñ H

8 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, H

9 şiddet-i feraḥ gibi : müşeddede feraḥ ma‘nâsına H

10 müşterekdür : müşterekdür Z

11 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E

12 derünına : gönülüne H

13 bir : -E

14 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, dinür H

15 fethasıyla : fethiyle Z

16 ḡasâvet dinür : ḡasâvet dirler E, Z

17 tasa : dasa Z

9 Şādī me-kon tu bā-sūr endüh me-yār bā-sūk

Sevinme sen düğüne guşşa getürme yasa

[Z. 65b] Bu beytün mışrā¹ -ı şānīsi mışra² -ı evvelinün¹ leff ü neşr-i müretteb tarīki üzerine² tefsīr vāқи³ olmışdur.³ Nitekim mürür eyleyen⁴ kıt⁵alarda mirāren zikri sebkat eylemişdür. Meşelā⁵ şādī me-kon terkībi⁶ Fārsī'dür. Türkī'de sevinme dimekdür. 'Arabī'de **lā-tefrih** ma⁷nāsınadır.⁷ Tu zämme-i tā-ı karşıet ile Fārsī'dür. Türkī'de sen dimekdür. 'Arabī'de **ente** ma⁸nāsına. Bā-sūr Fārsī'dür. Türkī'de düğüne dirler.⁸ Meşelā tezvīc ve sünnet vaktinde eyledükleri şenlige⁹ Türkī'de düğüne dirler.¹⁰ Fārsī'de sīn-i mühmelenün zammıyla¹¹ ve vāv'uñ ve rā-ı mühmelenün iskānlarıyla¹² sūr dirler. 'Arabī'de **velīme** ma¹³nāsına¹³ ki sürür u şazlık¹⁴ vaktinde itdükleri ta¹⁵āmdur gerek¹⁵ tezvīc düğüne de olsun¹⁶ ve gerek¹⁷ sünnet düğüne de [E. 131a] olsun ve ğayr-i şenlikde olsun lākin isti¹⁸māli tezvīc ta¹⁸āmda ezherdür.¹⁸ [H. 108a] Zīrā beyne'l-'Arab ta¹⁹āma-ı 'arūse velīme dirler. Ve sünnet ta¹⁹āma¹⁹ i¹⁹zār ve vilādet da²⁰vetine 'akīka dirler²⁰ ve kudūm-ı misāfir için itdükleri da²¹vete **naķī'a** dirler. Ve ihdās-ı binā için olan da²²vete **vekīre** dirler. Ve muşibet vaktinde olan da²³vete **vezīme** dirler.²¹ Ve şol ta²²āma ki bi-ğayr-i sebep²² ola **me'ādibe** dirler. Hāşılı 'Arabī'de esmā-ı maḥşūşa²³ iledür. Ammā Türkī'de muḥlak şenlige düğüne ve

1 evvelinün : evveline H

2 üzerine : üzere H

3 tefsīr vāқи³ olmışdur : tefsīridür Z

4 mürür eyleyen : sebkat iden H

5 meşelā : -E

6 terkībi : -H

7 ma⁷nāsınadır : ma⁷nāsına E, H

8 dirler : dimekdür H

9 eyledükleri şenlige : eyledükleri şenlikdür; itdükleri şenlige H

10 dirler : -E, -Z

11 zammıyla : zammesiyle Z, H

12 ve vāv'uñ ve rā-ı mühmelenün iskānlarıyla : -H

13 ma¹³nāsına : ma¹³nāsınadır Z, H

14 şazlık : şādilik H

15 ta¹⁵āmdur gerek : ta¹⁵ām H

16 olsun : -E, -H

17 ve gerek : -H

18 ezherdür : ezherdür ki H

19 ta¹⁹āma : da¹⁹vetine H

20 dirler : -Z, -H

21 ve muşibet vaktinde olan da²¹vete vazīme dirler : -E

22 sebep : sebebin Z

23 hāşılı 'Arabī'de esmā²³-ı maḥşūşa : el-hāşıl 'Arabī'de esmā²³-ı maḥşūş H

Fārsī'de sūr dirler. Endüh hemze-i meftūḥa¹ ve nūn-ı sākine ile ve dāl-ı mühmelenūñ zammesiyle² ve hā-ı aşliyye-i hevveziyye³ ile Fārsī'dür. Endüh lafzından muḥaffedür. Türkī'de guşşa dinür. 'Arabī'de **gam** ve **hemm** ve **ḥüzn** gibi. Me-yār mīm-i meftūḥa ile Fārsī'dür. Türkī'de getürme dimekdür. Bi-ḥasebi't-terkīb Fārsī'de endüh me-yār Türkī'de guşşa getürme ya' nī elem ve ḳasāvet çekme dimekdür.⁴ 'Arabī'de **lā-taḡammem** [E. 131b] ve **lā-taḥzen** ma' nālarınadır.⁵ Bā-sūk Fārsī'dür. Bu daḡı sūr vezninde anuñ muḳābilidür. Türkī'de⁶ yas dirler. 'Arabī'de **mātem** ma' nāsına.⁷ Türkī'de daḡı mātem ve yas ve muşibet dirler müşterekdür.⁸

Taḳṭī'-i Beyt

şādī me- mef' ülü kon tu bā-sū fā' ilātün r endüh me- mef' ülü yār bā-sūk fā' ilātün [Z. 66a] sevinme mef' ülü sen düğüne fā' ilātün guşşa ge mef' ülü türme yasa fā' ilātün

18

El-ḳıṭ' atu' ş-şāminete ' aşera der-baḡr-i recez-i maṭvī

' Aşık olan iy gül-i ter derd-i dile çāre arar⁹

Bir şanemi ḳocmaḡıla sīnesine çāre arar¹⁰

Müfte' ilün müfte' ilün müfte' ilün müfte' ilün [H. 108b]

Bu recez-i maṭvī 'i bil tā olasın ehl-i hüner

Bu ḳıṭ' a baḡr-i recezdendür.¹¹ Aşlında her mısrā' ı dörder¹² kerre müstef' ilün gelür. Cümle eczāsına ṭayy ' illeti dāḡil olup müfte' ilün ḳalup maṭvī dinilmişdür.¹³ Ṭayy

1 hemze-i meftūḥa : fetḥ-i hemze H

2 dāl-ı mühmelenūñ zammesiyle : zamm-ı dāl-ı mühmele ile H

3 hā-ı aşliyye-i hevveziyye : āḡirinde sūkün-ı hā-ı melfūza H

4 ya' nī elem ve ḳasāvet çekme dimekdür : -H

5 ma' nālarınadır : ma' nāsınadır E, Z

6 muḳābilidür. Türkī'de : zıddıdır H

7 ma' nāsına : gibi H; ma' nāsına -Z

8 dirler, müşterekdür : dinür H

9 arar : ider Z

10 arar : ider Z, H

11 ḳıṭ' a baḡr-i recezdendür : rubā' i baḡr-i recezden birer rubā' idür ki H

12 dörder : dört Z, H

13 müfte' ilün ḳalup maṭvī dinilmişdür : maṭvī olmişdur E, Z

‘illetinüñ ta‘ rîfi evvelki kıt‘ ada baħr-i [E. 132a] münserih-i maṭvîdür ve mekşüfdür¹ zıkr olunmuşdur.²

1 Pîhten oldu elemek hem daħı mâşûdur elek

Hem daħı aşu gil-i surħ oldu sepûs oldu kepek

Pîhten bā-ı ‘Acem’üñ kesriyle³ ve yā-ı ḥuṭṭî⁴ ve ḥā-ı mu‘cemenüñ iskānlarıyla⁵ ve tā-ı ı karaşetüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine ile⁶ Fārsî’dür. Türkî’de elemek ma‘nāsına.⁷ Meşelā un elemek gibi. ‘Arabî’de nūn’uñ fethasıyla ve ḥā-ı mu‘ceme⁸ ve lām’uñ iskānlarıyla **naħl** dirler.⁹ Māşū mīm-i meftūħa ve elif ile ve şīn-i mu‘cemenüñ zammesiyle ve vāv-ı sākine¹⁰ ile Fārsî’dür. Türkî’de elek dimekdür.¹¹ Bir āletdür ki anuñla un elerler. ‘Arabî’de **münħal** ma‘nāsınadır.¹² Aşu elif-i memdüde¹³ ile ve şīn-i mu‘cemenüñ zammesiyle ve vāv-ı sākine¹⁴ ile Türkî’dür. Toprak gibi bir kırmızı boyadır. Fārsî’de kāf-ı ‘Acem’üñ kesriyle¹⁵ gil-i surħ dirler. Sepûs sīn-i mehmülenüñ fethasıyla¹⁶ ve bā-ı ‘Acem’üñ¹⁷ zammesiyle ve vāv’uñ ve āħirinde sīn-i mühmelenüñ [E. 132b] iskānlarıyla¹⁸ Fārsî’dür. [H. 109a] Türkî’de kepek dirler ki un elendükden şoñra elek içünden geçmeyüp¹⁹ kalan iri kabuħlarına dirler. ‘Arabî’de zamme-i nūn’la ve ḥā-ı mu‘cemenüñ fethiyle²⁰ ve elif’den şoñra lām-ı meftūħa ve hā-ı ‘alāmetle **nuħāle** dirler.²¹

1 maṭvîdür ve mekşüfdür: maṭvî ve mekşüfdür H; ve mekşüfdür : -E

2 zıkr olunmuşdur : -Z

3 kesriyle : kesresiyle Z

4 yā-ı ḥuṭṭî : yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ kesriyle H

5 ḥā-ı mu‘cemenüñ iskānlarıyla : ḥā-ı mu‘ceme ile H

6 ve tā-ı karaşetüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine ile : -H

7 ma‘nāsına : ma‘nāsınadır Z, H

8 nūn’uñ fethasıyla ve ḥā-ı mu‘ceme : nūn’uñ fethi ve ḥā-ı mu‘ceme ile H

9 dirler : ma‘nāsınadır H

10 mīm-i meftūħa... vāv-ı sākine : feth-i mīm ve zamm-ı şīn-i mu‘ceme ile ve vāv-ı aşılye H

11 dimekdür : dinür H

12 ma‘nāsınadır : dinür H

13 elif-i memdüde : medd-i hemze H

14 vāv-ı sākine : vāv-ı melfūza H

15 kesriyle : kesresiyle Z

16 fethasıyla : fethiyle H

17 ‘Acem’üñ : ‘Acemiyye’nüñ Z; ‘Acemî’nüñ H

18 ve vāv’uñ ve āħirinde sīn-i mühmelenüñ iskānlarıyla : -H

19 elek içinden geçmeyüp : elekden geçmeyüp içinde E, Z

20 mu‘cemenüñ fethiyle : mu‘cemenüñ fethasıyla Z; mu‘ceme ile H

21 ve elif’den şoñra lām-ı meftūħa ve hā-ı ‘alāmetle nuħāle dirler : nuħāle dinür H

Takṭī' -i Beyt

pıhten ol müfte' ilün dı elemek müfte' ilün hem dahı mā müfte' ilün şudur elek müfte' ilün hem dahı a müfte' ilün şu gil-i surh müfte' ilün oldı sepū müfte' ilün s oldı kepek müfte' ilün

2 **Ḥ'āher kız kardeş di māder ana ata peder [Z. 66b]**

Ādeme merdüm di velī merdüm-i çeşm oldı bebek

Ḥ'āher ḥā-ı mu' cemenüñ fethiyle¹ ve vāv-ı resmī ile² ve elif-i memdüden sonra³ ḥā-ı hevvezüñ fethasıyla⁴ ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla Fārsī'dür. Türkī'de kız kardeş dimekdür.⁵ 'Arabī'de zamme ile **uht** ma' nāsıdır. Māder mīm-i meftūḥa ve elif ile ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve rā-ı ğayr-i menkūṭanuñ sükünüyla⁶ Fārsī'dür. Türkī'de ana dinür ki [E. 133a] babanuñ muḳābilidür. 'Arabī'de zamme⁷ ve teşdīdle **umm** ma' nāsınadır.⁸ Ata Türkī'dür. Ya' nī baba dimekdür ki ananuñ muḳābilidür. Fārsī'de bā-ı 'Acem'üñ ve dāl-ı mühmelenüñ fetḫalarıyla ve sükün-ı rā-ı mühmele ile peder dirler.⁹ 'Arabī'de fetḫa¹⁰ ile **eb** ma' nāsınadır. Ādem elif-i memdüde ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla¹¹ ve mīm-i sākine ile¹² 'Arabī' ibāretdür. Ammā Türkī'de meşhürdür kişi ma' nāsınadır.¹³ Nitekim bir kişi veyāḥud birkaç kişi diyecek yirde bir ādem veyā¹⁴ birkaç ādem dirler. Fārsī'de [H. 109b] mīm-i meftūḫadan sonra¹⁵ ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla ve zamme-i dāl-ı mühmele ile ve mīm-i sākine ile¹⁶ merdüm dirler. 'Arabī'de **insān** ve **ādem** ve **recül** cümle bu ma' nāyadır.¹⁷ Ammā insān müzekkere ve mü'enneşe şāmildür. Merdüm-i çeşm Fārsī'dür. Türkī'de bebek

1 fethiyle : fethasıyla Z

2 ile : -E

3 elif-i memdüden sonra : medle ve E, Z

4 fethasıyla : fethiyle H

5 dimekdür : dirler H

6 mīm-i meftūḥa ve elif ile ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve rā-ı... sükünüyla : -H

7 zamme : zamm Z, H

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

9 ve sükün-ı rā-ı mühmele ile peder dirler : peder dinür H

10 fetḫa : fetḫ H

11 fethasıyla : fethiyle Z

12 elif-i memdüde ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıylave mīm-i sākine ile : med ve fetḫle H

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, Z

14 veyā : ve E, Z

15 mīm-i meftūḫadan sonra : mīm-i meftūḥa E, Z

16 zamme-i dāl-ı mühmele ile ve mīm-i sākine ile : dāl-ı ğayr-i menkūṭanuñ zammıyla H

17 insān ve ādem ve recül cümle bu ma' nāyadır : insān dahı dinür H

dirler ki gözlerün qarası içinde görinen timşāle dinür.¹ ‘Arabî’de **insānu’l-‘ayn** ma‘ nāsınadır.²

Takṭī‘ -i Beyt

ḥāher kız müfte‘ ilün [E. 133b] kardeşe di müfte‘ ilün māder ana müfte‘ ilün ata peder müfte‘ ilün ādeme mer müfte‘ ilün düm di veli müfte‘ ilün merdüm-i çeş müfte‘ ilün m oldı bebek müfte‘ ilün

3 Hıme vü hızümdür odun hem daḥı ḥākister kül

Āzer od engışt kömür aḥker köz ya‘ nı zelek

Hıme hā-ı hevvezün kesresiyle³ ve yā-ı ḥuṭṭinün sükūnyıla⁴ ve mīm-i meftūḥa ile⁵ ve hā-ı ‘alāmetle Fārsi’dür. Türki’de odun dirler.⁶ Hızüm daḥı hā-ı meksüre⁷ ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenün⁸ sükūnyıla ve zā-ı ‘Arabıyye’nün zammesiyle⁹ ve mīm-i sākine ile¹⁰ Fārsi’dür. İki bile Türki’de odun ma‘ nāsınadır.¹¹ [Z. 67a] ‘Arabî’de ḥā-ı ḥuṭṭinün fetḥasıyla ve ṭā-ı mühmele ile ḥaṭab dirler.¹² Ḥākister ḥā-ı mu‘cemenün fetḥasıyla¹³ ve elif ile ve kāf-ı ‘Arabî’nün kesresiyle¹⁴ ve sükūn-ı sīn-i mühmele¹⁵ ile ve tā-ı qarāşetün fetḥasıyla¹⁶ ve rā-ı mühmelenün sükūnyıla¹⁷ Fārsi’dür. Türki’de kül dirler ki odun yandıḡdan şoñra yirinde ḡalur. [E. 134a] ‘Arabî’de rā-ı mühmelenün ve mīm’ün fetḥiyle **remād** dirler.¹⁸ Āzer elif-i memdüde ve zāl-ı mu‘cemenün fetḥasıyla ve¹⁹ rā-ı mühmelenün sükūnyıla Fārsi’dür. Türki’de [H. 110a] od dirler ve

1 gözlerün qarası içinde görinen timşāle dinür : gözün qarası içinde olan degirmi şey’dür H

2 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E; dirler H

3 kesresiyle : kesriyle H

4 yā-ı ḥuṭṭinün sükūnyıla : yā-ı sākine ile H

5 mīm-i meftūḥa ile : mīm’ün fetḥiyle H

6 ve hā-ı ‘alāmetle Fārsi’dür. Türki’de odun dirler : -H

7 hā-ı meksüre : kesr-i hā-ı hevvez ile H

8 müşennāt-ı taḥtāniyyenün : taḥtāniyye-i müşennāt Z; müşennāt-ı taḥtāniyyenün sükūnyıla -H

9 ‘Arabıyye’nün zammesiyle : ‘Arab’ün zammesiyle E; ‘Arabî’nün zammıyla H

10 ve mīm-i sākine ile : -H

11 ikisi bile Türki’de odun ma‘ nāsınadır : odun ma‘ nāsınadır Z; odun ma‘ nāsına E

12 ḥā-ı... ve ṭā-ı mühmele ile ḥaṭab dirler : fetḥ-i ḥā-ı ḥuṭṭi ile ḥaṭab ma‘ nāsınadır H

13 fetḥasıyla : fetḥiyle H

14 ve elif ile ve kāf-ı ‘Arabî’nün kesresiyle : ve kāf-ı ‘Arabî’nün kesriyle H

15 sükūn-ı sīn-i mühmele : sükūn-ı sīn E; sīn-i mühmelenün sükūnyıla H

16 fetḥasıyla : fetḥiyle H

17 ve rā-ı mühmelenün sükūnyıla : -H

18 fetḥiyle remād dirler : fetḥalarıyla remād dirler Z; fetḥiyle remād dinür H

19 elif-i memdüde ve zāl-ı mu‘cemenün fetḥasıyla ve : -E

āteş dağı dirler.¹ Ammā āteş Fārsī'dür. Lākin Türkī'de meşhūr ve müsta' mel luğatdur.² 'Arabī'de **nār** dirler.³ Engiş elif-i meftūha ve⁴ nūn-ı sākine ve kâf-ı 'Acem'üñ kesriyle⁵ ve şīn-i mu'cemenüñ⁶ ve tā-ı karşıetüñ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkī'de kömür dirler ki kış eyyāmında manğalda yaqarlar. Odundan hāsıl olur. 'Arabī'de fā'nuñ fethasıyla ve hā-ı mühmelenüñ⁷ ve mīm'üñ iskānlarıyla **fahm** dirler. Ahker elif-i meftūha ve⁸ hā-ı mu'cemenüñ sükūnyıla ve kâf-ı 'Arabī'nüñ⁹ fethiyle ve rā-ı ğayr-i menkūtanuñ sükūnyıla¹⁰ Fārsī'dür. Türkī'de köz dirler. Ya' nī¹¹ odun ve kömür yanduktan sonra hāsıl olan kırmızı kıordur.¹² Zelek dağı dinür¹³ zā-ı menkūtanuñ¹⁴ ve lām'üñ fethalarıyla ve kâf-ı sākine ile bu ma' nāyadur Fārsī'de ve¹⁵ Türkī'de köz dirler. 'Arabī'de cīm'üñ fethiyle¹⁶ rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla¹⁷ **cemr** [E. 134b] dinür.¹⁸

Takṭī' -i Beyt

hīme vü hī müfte' ilün **zūmdür odun** müfte' ilün **hem dağı hā** müfte' ilün **kister kül** müfte' ilün **āzer od enmüfte' ilün ğışt kömür** müfte' ilün **ahker köz** müfte' ilün **ya' nī**¹⁹ **zelek** müfte' ilün

4 **Zinde diri jende yamalu tona di dağı edīm**

Saḫtiyān u çerm gön ü püst deri h'āst dilek

Zinde zā-ı menkūtanuñ kesriyle¹ ve nūn-ı sākine ile² ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla³ ve hā-ı ğayr-i melfūza ile⁴ Fārsī'dür. Türkī'de diri dirler⁵ ki ölinüñ [H. 110b]

1 dirler : dinür Z, H

2 müsta' mel luğatdur : müsta' meldir E

3 dirler : dinür H

4 elif-i meftūha ve : hemze-i meftūhadan sonra H

5 kesriyle : kesresiyle Z

6 mu'cemenüñ : mu'ceme Z; menkūtanuñ H

7 fethasıyla ve hā-ı mühmelenüñ : fethiyle ve hā-ı huṭṭī ve H

8 elif-i meftūha ve : hemze-i meftūhadan sonra H

9 'Arabī'nüñ : 'Arab'üñ E

10 ve rā-ı ğayr-i menkūtanuñ sükūnyıla : -H

11 ya' nī : -E

12 kırmızı kıordur : kıordur ki kırmızı olur H

13 dinür : -E, -Z

14 menkūtanuñ : 'Arab'üñ E; 'Arabiye Z

15 ve kâf-ı sākine ile bu ma' nāyadur, Fārsī'de ve : bu ma' nāyadur, Fārsī'dür H

16 fethiyle : fethasıyla Z

17 rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla : -E, -Z

18 dinür : dirler Z

19 ya' nī : dağı H

muḳābilidür. ‘Arabî’de ḫā-ı ḫuṭṭinüñ fetḫasıyla⁶ ve āḫir-i ḫurūf-ı teheccî olan yā-ı müşeddedenüñ sükūniyyıla⁷ ḫayy ma‘nāsınadır.⁸ [Z. 67b] Jende zā-ı ‘Acem’üñ fetḫiyle⁹ ve nūn-ı sākine ile¹⁰ ve dāl-ı mühmelenüñ fetḫasıyla¹¹ ve hā-ı resmî ile¹² Fārsî’dür. Türkî’de yamalu ṭon dimekdür. Meşelā eski ve yamalı¹³ şevbe dirler. ‘Arabî’de **murakka**‘ ma‘nāsına.¹⁴ Edīm hemze-i meftūḫadan şoñra¹⁵ ve dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle¹⁶ ve āḫir-i ḫurūf-ı teheccî olan yā-ı sākine¹⁷ ve mīm [E. 135a] ile Fārsî’dür. Türkî’de şaḫtiyān dirler. Meşelā ol reng-āmiz deridür ki andan mest ve pā-puş ve çizme yaparlar. ‘Arabî’de daḫı **edīm** dinür. Çerm cīm-i ‘Acem’üñ fetḫiyle¹⁸ ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyyıla¹⁹ ve mīm ile Fārsî’dür. Türkî’de gön dirler ki ḫām şıḫır gönidür. Pā-puşlar altına dikerler. Ta‘rīb idüp cīm yirinde²⁰ şād-ı mühmele ile şerm dirler. Püst bā-ı ‘Acem’üñ zammesiyle²¹ ve işbā‘-ı vāv’la ve sīn-i mühmele²² ve tā-ı ḫaraşetüñ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de deri dirler ki ḫoyundan ve keçiden yūzerler. ‘Arabî’de cīm-i meksüre ile **cild** ma‘nāsınadır.²³ Ḥ‘āst ḫā-ı mu‘cemenüñ fetḫasıyla²⁴ ve vāv-ı resmî ile rāst ve māst ḫāfiyelerinde²⁵ isti‘māl olunur. Fetḫa-i vāḫide ile Fārsî’dür. Türkî’de dilek dirler.²⁶ Ya‘nī bir kimesne bir

1 menḫūṭanuñ kesriyle : ‘Arab’üñ kesriyle E; ‘Arabî’nüñ kesresiyle Z

2 ile : -E, -Z

3 fetḫasıyla : fetḫiyle H

4 hā-ı ḡayr-i melfūza ile : hā-ı ‘alāmetle H

5 dirler : dimekdür H

6 fetḫasıyla : fetḫiyle H

7 yā-ı müşeddedenüñ sükūniyyıla : yā’nuñ teşdidiyle E; yā-ı müşeddede Z

8 ma‘nāsınadır : dirler E, Z

9 ‘Acem’üñ fetḫiyle : ‘Acem’üñ fetḫasıylaE; ‘Acemî’nüñ fetḫasıyla Z

10 ile : -H

11 fetḫasıyla : fetḫiyle Z, H

12 hā-ı resmî ile : hā-ı ḡayr-i melfūza ile H

13 eski ve yamalı : yama ile yamanmış H

14 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E; dinür H

15 hemze-i meftūḫadan şoñra : elif-i meftūḫa E, Z

16 kesresiyle : kesriyle H

17 āḫir ḫurūf-ı... yā-ı sākine : yā-ı ḫuṭṭinüñ sükūniyyıla sükūniyyıla Z; yā-ı ḫuṭṭinüñ sükūniyyıla E

18 fetḫiyle : fetḫasıyla Z

19 rā-ı mühmelenüñ sükūniyyıla : rā-ı mühmele H

20 idüp cīm yirinde : olinup cīm yirine H

21 zammesiyle : zammıyla H

22 mühmele : mühmelenüñ H

23 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E; dinür H

24 mu‘cemenüñ fetḫasıyla : mu‘ceme ile E; mu‘cemenüñ fetḫiyle H

25 ḫāfiyelerinde : ḫāfiyesinde H

26 dirler : dinür H

şey'i isteyüp dilemege dinür.¹ Meşelâ² ol istenecek şey'e dilek dirler. 'Arabî'de mîm-i meftûha ile³ **maṭlab** ma' nâsınadır.

Takṭî' -i Beyt

[E. 135b] **zinde diri** müfte' ilün **jende yama** müfte' ilün **lu tona di** [H. 111a] müfte' ilün **daḥı edim** müfte' ilün **saḥtiyân** u müfte' ilün **çerm gön ü** müfte' ilün **püst deri** müfte' ilün **ḥ'âst dilek** müfte' ilün

5 **Boz ata di ḥınk u semend oldı kula oldı çemş**

Ser-keş ü süksük yilegen nerm-rev ol k'ola dölek

Boz at Türkî'dür. Fârsî'de ḥā-ı mu' cemenüñ kesriyle⁴ ve nün ile kāf' uñ iskânlarıyla⁵ ḥınk dirler. 'Arabî'de elif-i⁶ meftûhadan şoñra ğayn-ı mu' cemenüñ fetḥiyle⁷ ve sîn-i mühmele ile⁸ **eğes** dirler.⁹ **Eşheb** daḥı dinür. Semend sîn-i mühmelenüñ ve mîm'üñ fetḥalarıyla ve nün ile ve dâl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de kula at dimekdür. Çemş cîm-i 'Acemî ile [Z. 68a] Türkî 'ibâretdür. Yavuz ata dirler ve başı pek olan ata daḥı dirler.¹⁰ Fârsî'de sîn-i mühmelenüñ fetḥiyle¹¹ ve sükün-ı rā-ı ğayr-i menḳûta¹² ve kāf-ı 'Arabî'nüñ¹³ fetḥasıyla ve şîn-i mu' cemenüñ sükünüyla ser-keş dirler¹⁴ ki mışra' -ı şānīye¹⁵ [E. 136a] kayd olunmuşdur.¹⁶ 'Arabî'de **cumūḥ** dirler. Süksük sîn-i mühmeleteynüñ zammeleriyle ve kesreleriyle daḥı naḳl olunmuş luğatdur¹⁷ ve kāfeyn-i 'Arabî'lerüñ iskânlarıyla¹⁸ Fârsî'dür. Türkî'de yilegen tavara dirler. Ya' nî ziyāde yürigen ola. 'Arabî'de fetḥa-i cîm ile¹⁹ **cevdet** dinür.¹ Nerm-rev

1 isteyüp dilemege dinür : dileyüp istemek gibi H

2 meşelâ : -H

3 mîm-i meftûha ile : -E, -Z

4 kesriyle : kesresiyle Z

5 kāf' uñ iskânlarıyla : -H

6 elif-i : hemze-i H

7 fetḥiyle : fetḥasıyla Z, H

8 ve sîn-i mühmele ile : -E, -Z

9 dirler : dinür H

10 daḥı dirler : dinür H

11 fetḥiyle : fetḥasıyla Z; fetḥi H

12 sükün-ı rā-ı ğayr-i menḳûta : rā-ı mühmelenüñ sükünüyla H

13 'Arabî'nüñ : 'Arab' uñ E

14 mu' cemenüñ sükünüyla ser-keş dirler : mu' ceme ile ser-keş dinür H

15 şānīye : şānīde Z

16 mışra' -ı şānīye kayd olunmuşdur : -H

17 sîn-i... luğatdur : iki bile sîn-i mühmeleteynüñ zammıyla ve fetḥiyle cā' izdür H

18 'Arabî'lerüñ iskânlarıyla : 'Arab' uñ iskânlarıyla E; 'Arabî kāfeynlerüñ sükünüyla H

19 fetḥa-i cîm ile : cîm'üñ fetḥiyle H

nūn'ūñ fethiyle² ve rā-ı mühmele-i evvelūñ ve mīm'ūñ sükūnyıla³ ve rā-ı mühmele-i şāniyenūñ fethiyle⁴ ve vāv'ūñ sükūnyıla Fārsi'dür.⁵ İki kelimededen [H. 111b] te'lif olunmuşdur. Biri nermdür ki ma' nāsı mülāyim dimekdür⁶ ve biri rev'dür ki ma' nāsı yūriyicidür. Aşlı revende'dür. Esbe şıfatdur ve insāna ve sā'ir revendegāne daħı şıfat olur. Türki'de dölek dirler. Ya'nī yap yap yürürken⁷ ve kāhil olan⁸ tavara dirler. 'Arabī'de⁹ kāf'dan şoñra tā-ı mühmele ile **katūf** ma' nāsınadır.¹⁰

Takṭī'-i Beyt

boz ata di müfte' ilün **hınk u semend** müfte' ilün **oldı kula** müfte' ilün **oldı çemş** müfte' ilün **ser-keş ü sük** müfte' ilün[E. 136b] **sük yilegen** müfte' ilün **nerm-rev ol** müfte' ilün **k'ola dölek** müfte' ilün

6 Çend şitābī be-güneh in revişet tā be-kücā

Niçe iversin yazuğa bu gidişüñ qandaya dek

Bu beytūñ mısrā-ı şānīsinūñ her bir kelimesi mısrā'-ı evvelūñ her bir kelimesine leff ü neşr-i müretteb tarīķi üzere tefsir vāķi' olmuşdur. Meşelā çend cīm-i 'Acem'ūñ fethiyle ve nūn-ı sākine ve¹¹ dāl-ı mühmelenūñ iskānlarıyla¹² Fārsi'dür. Türki'de mısrā'-ı şānīnūñ evvelinde olan niçe lafızdur. İstifhām-ı ezmine içün vaż' olınan edātdur.¹³ 'Arabī'de **ilā-metā** ma' nālarınadır.¹⁴ Ya'nī niçeye dek ve ne zamāna dek¹⁵ diyecek yirde ve ne zamāna dek diyecek maħalde¹⁶ isti'māl olunur. Şitābī şin-i mu' cemenūñ kesriyle¹⁷ ve tā-ı qaraşetūñ fetħasıyla¹⁸ ve elif ile¹⁹ ve bā-ı

1 dinür : ma' nāsınadır Z

2 fethiyle : fetħasıyla Z

3 mühmele-i evvelūñ ve mīm'ūñ sükūnyıla : mühmelenūñ ve mīm'ūñ iskānlarıyla E, Z

4 rā-ı mühmele-i şāniyenūñ fethiyle: rā-ı mühmelenūñ fetħasıyla E,Z

5 Fārsi'dür : -H

6 mülāyim dimekdür : mülāyimdür H

7 yürürken : yürüyen Z, H

8 olan : -H

9 'Arabī'de : -Z

10 kāf'dan şoñra... ma' nāsınadır : fetħa-i kāf ile katūf ma' nāsına E; fetħa-i kāf ile katūf dirler Z

11 fethiyle ve nūn-ı sākine ve : fetħasıyla ve nūn ile E, Z

12 dāl-ı mühmelenūñ iskānlarıyla : dāl-ı mühmele ile H

13 içün vaż' olınan edātdur : içündür H

14 ma' nālarınadır : ma' nāsınadır Z, H

15 ve ne zamāna dek : -E

16 ve ne zamāna dek diyecek maħalde : -Z, -H

17 kesriyle : kesresiyle Z

18 fetħasıyla : fethiyle H

19 elif ile : medle H

muvaḥḥadenüñ [Z. 68b] kesriyle¹ ve āḥir-i ḥarf-ii teheccī olan yā-ı ḥiṭāb ile [H. 112a] Fārsī'dür. Türkī'si mıṣrā'-ı şānīde olan iversin [E. 137a] lafzıdır. Be-günehde olan kāf-ı 'Acemī'dür. Güneh günāh lafzından muḥaffefdür² Fārsī'dür. Türkī'si³ mıṣrā'-ı şānīde olan yazuğa lafzıdır ki yazuğ⁴ günāh ma' nāsınadır. 'Arabī'de elif-i meksüre ile **işm** ma' nāsınadır⁵ ve vāv-ı meksüre ile **vizr** daḥı dinür.⁶ Günāh lafzını ta' rīb idüp cīm-i maẓmūme ile **cünāh** daḥı bu ma' nāyadır.⁷ İn elif-i meksüre ile⁸ Fārsī'dür. Türkī'si mıṣrā'-ı şānī'de olan bu lafzıdır ki esmā-ı işāretendür qarībe.⁹ Türkī'de¹⁰ bu dimekdür. 'Arabī'de **hāzā** ma' nāsınadır.¹¹ Revişet rā-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve vāv-ı meksüre ve şīn-i mu' cemenüñ fetḥasıyla¹² ve tā-ı qarāşet ile Fārsī'dür.¹³ Āḥirinde tā-ı ḥiṭāb ile aşlı revīden'den müştak ism-i¹⁴ maşdardur. Şīn'ün sükūniyla revīş gidiş ma' nāsınadır.¹⁵ Tā ile terkīb olınuş gidişüñ demek olur.¹⁶ Türkī'de mıṣrā'-ı şānīde muḥayyeddür ve¹⁷ gidişüñ āḥirinde olan kāf daḥı Türkī'de ḥiṭāb içündür.¹⁸ Nitekim 'Arabī'de **zehāb** maşdardur. Āḥirine bir kāf-ı ḥiṭāb [E. 137b] getirüp **zehābeke** dirler. Tā be-kücā tā-ı qarāşetüñ fetḥasıyla ve elif ile¹⁹ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥiyle²⁰ ve kāf-ı 'Arabī'nüñ zammesiyle²¹ ve cīm-i meftūḥa ve elif²² ile Fārsī'dür. Türkī'de mıṣrā'-ı şānīnün āḥirinde olan ḳandaya dek lafzıdır. 'Arabī'de **ilā-eyne** ma' nāsınadır.²³ **Ma'lūm** ola ki tā-be-kücā lafzınıñ evvelinde olan

1 kesriyle : kesresiyle Z

2 muḥaffefdür : muḥaffef olınmışdır Z; taḥfif olınmışdır H

3 Türkī'si : Türkī'de E

4 yazuğa lafzıdır ki yazuğ : yazuğdur ki yazuğ E; yazuğdur ki yazuğ Z

5 elif-i meksüre ile işm ma' nāsınadır : elif-i meksüre ile işm ma' nāsına E; kesr ile işm dinür H

6 dinür : dirler Z, H

7 bu ma' nāyadır : dirler H

8 elif-i meksüre ile : kesre ile H

9 işāretendür qarībe : işāretdür E; Türkīsi mıṣrā'-ı şānī'de olan bu lafzıdır ki : -H

10 Türkī'de : -E; Türkī'de bu dimekdür -H

11 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

12 fetḥasıyla : fetḥiyle H

13 tā-ı qarāşet ile Fārsī'dür : -E, -Z

14 ism-i : -E

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z

16 demek olur : dimekdür Z

17 şānīde muḥayyeddür ve : şāniye E

18 āḥirinde tā-ı ḥiṭāb... içündür : Türkī'si mıṣrā'-ı şānīde olan kişinün lafzıdır. Reviş revīden'den ism-i maşdardur. Reviş āḥirinde olan tā-ı sākine ile 'alāmet-i ḥiṭābdur ve gidişüñ kelimesinün āḥirinde olan kāf daḥı Türkī'de ḥiṭāb içündür H

19 tā-ı qarāşetüñ fetḥasıyla ve elif ile : tā-ı qarāşet ve elif-i memdüde H

20 muvaḥḥadenüñ fetḥiyle : muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla Z; muvaḥḥade H

21 'Arabī'nüñ zammesiyle : 'Arab'ün zammıyla E; 'Arabiyye'nün zammesiyle Z

22 ve elif : -H

23 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

tā kelimesi intihā-yı gāyet içündür. ‘ Arabî’de ilā [H. 112b] ma‘ nāsınadır.¹ Türki’de dek ile ta‘ bîr olunur bir edâtdur.

Takṭî‘ -i Beyt

çend şitā müfte‘ ilün bî be-güneh müfte‘ ilün in revişet müfte‘ ilün tā be kücā müfte‘ ilün niçe iver müfte‘ ilün sin yazuğa müfte‘ ilün bu gidişüñ müfte‘ ilün kandaya dek müfte‘ ilün

19

El-kıṭ‘ atü’t-tāsi‘ ate ‘ aşera der-baḥr-i münserih-i maṭvî vü mecdü‘

Pād-şāhā rif‘ atüñ mezîd ola her gāh

Devlet ü nuşret mu‘ in u yarıcuñ Allāh

Müfte‘ ilün fā‘ ilāt müfte‘ ilün fā‘ [Z. 69a]

Maṭvî vü mecdü‘ geldi münserih iy şāh

[E. 138a] Bu kıṭ‘ a baḥr-i münserihden bir kıṭ‘ adur ki aşlında her mışra‘ı bir² kerre müstef‘ ilün mef‘ ulāt müstef‘ ilün mef‘ ulāt’dur. Evvelki ve ikinci müstef‘ ilün cüz’lerine³ tayy ‘ illeti duḥül itmekle⁴ müfte‘ ilün olmuşdur⁵ ve ikinci cüz’ine ki mef‘ ulāt’dur⁶ daḥı⁷ tayy ‘ illeti duḥül idüp fā‘ ilāt olmuşdur ve dördüncü cüz’ine⁸ ced‘ ‘ illeti duḥül idüp fā‘ olmuşdur.⁹

Ta‘ rîf

Ced‘ luğatde burun kesmege dirler ve işlâḥda oldur ki mef‘ ulāt’dan iki sebab-i ḥafif¹⁰ düşe ve “tā” iskân kılunup “lāt” olup ba‘ dehu yirine “fā‘” [H. 113a] lafzı

1 ma‘ nāsınadır ki : gibi Z; ma‘ nāsına E

2 bir : birer H

3 müstef‘ ilün cüz’lerine: cüz’lerine mef‘ ulā : Z; mef‘ ula E

4 itmekle : idüp Z; olmağla H

5 olmuşdur : kalmışdur H

6 ikinci cüz’ine ki mef‘ ulāt’dur : mef‘ ulātü cüz’lerinüñ evvelkisine H

7 daḥı : -E

8 dördüncü cüz’ine : ikinci mef‘ ulātü’ya H

9 olmuşdur : kalmışdur H

10 sebab-i ḥafif : sebab E, Z

getürüp mecdū¹ dirler. Tayy ‘illetinüñ ta‘ rîfi baħr-i münserih-i maṭvî ve mekşûf¹ olan kıṭ‘ a-i ūlāda muḳaddemā sebḳat eylemişdür.²

1 Düpdüze hem-vāre dihem daħı yeksān

Kes bü-bür enbür kıṣac u örse di sindān

Düpdüz Türkî ‘ibāretdür.³ Ya‘ nî ziyāde düz olan yir dimekdür.⁴ Fārsî’de hā-ı hevvezüñ [E. 138b] fethiyle⁵ ve mīm-i sākine ve vāv-ı meftūħa ve elif ile ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı ‘alāmetle⁶ hem-vāre dirler. ‘Arabî’de müstevî dinür.⁷ Fārsî’de yeksān daħı dirler.⁸ Arz-ı müstevîye gibi Fārsî’de daħı yeksān dinür.⁹ Kes Türkî ‘ibāretdür.¹⁰ Ya‘ nî bir nesne’i kesmege emr eylemekdür.¹¹ Fārsî’de zammeteyn ile¹² bü-bür dirler. Bā-ı evveli ħarfdür¹³ maẓmūmdur ve bür kelimesi bā-ı muvaħħadenüñ zammıyla¹⁴ ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla bürīden’den emrdür.¹⁵ ‘Arabî’de hā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve zā-ı ‘Arabîyye’nüñ¹⁶ sükūnyıla ve teşdīle ḥazz dinür¹⁷ ḳaṭ‘ ma‘ nāsına.¹⁸ Enbür elif-i meftūħa ve nūn-ı sākine ve bā-ı muvaħħadenüñ zammıyla¹⁹ ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla²⁰ Fārsî’dür. Türkî’de kıṣac didükleri āletdür ki timürciler²¹ ıssı timüri anuñla āteşden çıkarurlar.²² ‘Arabî’de kulüb dinür.²³ Örs Türkî’dür. Bu daħı timürciler ālātından şol yaşşı ve

1 ve mekşûf : -E

2 eylemişdür : itmişdür H

3 Türkî ‘ibāretdür : Türkî’dür H

4 ziyāde düz olan yir dimekdür : düz yire dirler H

5 fethiyle : fethasıyla Z, H

6 ve vāv-ı meftūħa ve elif ile ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı ‘alāmetle : -H

7 müstevî dinür: yeksān dirler Z; ḳaṭ‘ dirler, arz-ı müstevî ma‘ nāsınadır H

8 yeksān daħı dirler : daħı yeksān dinür Z; yeksān daħı Fārsî’dür H

9 arz-ı müstevîye gibi Fārsî’de daħı yeksān dinür : düz yir ma‘ nāsınadır H

10 Türkî ‘ibāretdür : Türkî’dür H

11 emr eylemekdür : emrdür H

12 zammeteyn ile : -E, -Z

13 ħarfdür : -E

14 zammıyla : zammesiyle Z

15 bā-ı evveli ħarfdür... emrdür : bürīden’den emrdür, bā-ı ūlā-yı maẓmūme bir ħarfdür ki emrūñ evveline idħāl olınmışdır aşlı bā-ı muvaħħade ile bür’dür H

16 ‘Arabîyye’nüñ : ‘Arab’uñ E

17 zā-ı ‘Arabîyye’nüñ sükūnyıla... ḥazz dinür : müşedded zā-ı ‘Arabî’nüñ sükūnyıla ḥazz dirler H

18 ḳaṭ‘ ma‘ nāsına : -E, -Z

19 zammıyla : zammesiyle Z

20 ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla : -H

21 timürciler : demürciler Z

22 ki timürciler ıssı timüri anuñla āteşden çıkarurlar : -H

23 dinür : dirler H

büyük âletdür ki üzerinde kızmış timüri dögerler.¹ Fârsî’de sîn-i mühmelenüñ kesriyle² ve nün-ı sâkine ve dâl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla ve elif ve nün-ı [Z. 69b] sâkine ile³ sindân dirler. ‘Arabî’de ‘ayn-ı mühmelenüñ [E. 139a] fetḥasıyla ‘alât ma‘ nâsına.⁴

Takṭî‘-i Beyt

düpdüze hem-müfte‘ ilün vâre di fâ‘ ilât hem daḥı yek müfte‘ ilün sâñ fâ‘ kes bü-bür en müfte‘ ilün bür kısac u fâ‘ ilât örse di sin müfte‘ ilün dâñ fâ‘

2 **Tiše keserdür çekicdür daḥı ḥâyisk [H. 113b]**

Dörpiye di çüp-sây u hem ege sühân

Tiše tā-ı qaraşetüñ kesriyle⁵ ve âḥir-i ḥarf-i teheccî olan yâ’nuñ sükûniyla ve şin-i mu‘cemenüñ fetḥiyle⁶ ve hâ-ı ‘alâmetle⁷ Fârsî’dür. Türki’de keser dirler ki⁸ neccâr âlâtından bir âletdür.⁹ Anuñla taḥta¹⁰ ve ağaç yonarlar.¹¹ ‘Arabî’de fetḥ-i kâf’la **ḳadüm** ma‘ nâsınadır.¹² Çekiç Türki’dür. Timürcilere¹³ maḥşûş bir büyük çekiçdür ki anuñ ile timüri¹⁴ dögerler. Fârsî’de fetḥa-i ḥâ-ı mu‘ceme ile ve medle ve yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenüñ kesriyle¹⁵ ve sîn-i mühmele ve kâf-ı ‘Arabî’nüñ¹⁶ iskânlarıyla ḥâyisk dirler.¹⁷ ‘Arabî’de fâ’nuñ ve ṭâ-ı mühmele-i müşeddedenüñ¹⁸ kesreleriyle [E. 139b] ve yâ-ı ḥuṭṭî ve sîn-i mühmelenüñ iskânlarıyla¹⁹ **faṭṭis** ma‘ nâsınadır²⁰ mıtraḳa-i ‘uzmâ daḥı²¹ dirler. Faṭṭis ‘Arabî’de ve ḥâyisk Fârsî’de

1 bu daḥı timürciler âlâtından şol yaşşı... timüri dögerler. : ma‘ rûf bir âletdür H

2 kesriyle : kesresiyle Z

3 sîn-i mühmelenüñ kesriyle ve nün-ı sâkine ve dâl-ı... nün-ı sâkine ile : kesr ile H

4 ma‘ nâsına : dirler H

5 kesriyle : kesresiyle Z, H

6 fetḥiyle : fetḥasıyla Z

7 ve âḥir-i ḥarf-i teheccî olan yâ’nuñ sükûniyla ve şin-i mu‘cemenüñ... ‘alâmetle : -H

8 ki : -E, -H

9 neccâr âlâtından bir âletdür : neccâr âlâtındandır E; âlât-ı neccâriyedür H

10 taḥta : taḥta E

11 anuñla taḥta ve ağaç yonarlar : -H

12 ma‘ nâsınadır : ma‘ nâsına E; dirler H

13 timürcilere : demürcilere Z

14 timüri : demür Z; timür H

15 kesriyle : kesresiyle Z

16 ‘Arabî’nüñ : ‘Arab’uñ E; ‘Arabiyye’nüñ Z

17 dirler : dinür H

18 mühmele-i müşeddeniñ kesreleriyle : mühmelenüñ kesreleriyle ve teşdidle E

19 ve yâ-ı ḥuṭṭî ve sîn-i mühmelenüñ iskânlarıyla : -E, -Z

20 ma‘ nâsınadır : ma‘ nâsına E

21 ‘uzma daḥı : ‘azîme Z

huşuş üzere bir büyük çekice dinür. Ammā Türkî'de çekiç lafzı 'umüm üzeredir. Büyüğüne ve¹ küçüğüne ıtlâk olunur.² Dörpi Türkî'dür. Bir âletdür ki anuñla ağaç ve sâ'ir nesnelere³ dörpülerler. Fârsî'de aña⁴ cîm-i 'Acem'ün zammesiyle ve vāv-ı aşliyye ile⁵ ve bā-ı 'Acem'ün sükūnıyla ve sîn-i mühmelenün fethiyle⁶ ve medle ve yā-ı sâkine ile⁷ çüp-sây dirler. 'Arabî'de mîm-i meksüreden sonra sîn-i mühmelenün sükūnıyla ve fā'nuñ fethasıyla⁸ **misfen** dirler. Ege Türkî'dür. Bu dağı bir âletdür ki anuñla timür⁹ ve pirinç ve mā eşbehe zâlik¹⁰ egelerler. Fârsî'de sîn-i mühmelenün zammıyla¹¹ ve işbâ'-ı vāv'la ve hā-ı hevvezün fethasıyla ve elif ve nün'ün iskânlarıyla sühân dirler.¹² 'Arabî'de kesre-i mîm'le **mibred** ma' nâsınadır.¹³

Taktî'-i Beyt

tîşe keser müfte' ilün dür çekiç fâ' ilât dür dağı hâ müfte' ilün yisk fâ' dörpiyedi müfte' ilün [E. 140a] çüp-sây u [Z. 70a] fâ' ilât hem ege sū müfte' ilün hân fâ'

3 Tağ depesine di şağ girîve beleñdür [H. 114a]

Güh necis küh tağ örgüce gühân

Tağ depesi Türkî'dür. Ya' nî bir tağun eñ yüksek yirine dirler. Fârsî'de fetha-i şîn-i mu'ceme¹⁴ ve hā-ı menkūtanun sükūnıyla şağ dirler. 'Arabî'de **zirvetü'l-cebel** ma' nâsına. Girîve kâf-ı 'Acem'ün ve rā-ı mühmelenün kesreleriyle ve āhîr-i hurūf-i teheccî olan yā'nuñ sükūnıyla ve vāv-ı meftūha¹⁵ ve hā-ı gayr-i melfūza ile girîve dinür.¹⁶ **Sūdî** kâf-ı 'Acem'ün fethiyle taşhîh eylemişdür.¹⁷ Türkî'de beleñ dimekdür¹⁸

1 ve : -Z

2 mıtrağa-i 'uzma dağı dirler. Fattîs 'Arabî'de ve küçüğüne ıtlâk olunur : -H

3 ve sâ'ir nesnelere : -H

4 aña : -E, -Z

5 zammesiyle ve vāv-ı aşliyye ile : zammıyla ve işbâ'-ı vāv'la H

6 sîn-i mühmelenün fethiyle : sîn-i mühmelenün fethasıyla Z; ve sîn-i mühmelenün fethiyle -H

7 ve medle ve yā-ı sâkine ile : -H

8 mîm-i meksüreden sonra sîn-i... fā'nuñ fethasıyla : mîm-i meksüre ile E, Z

9 timür : demür Z

10 vemā eşbehe zâlik : -H

11 sîn-i mühmelenün zammıyla : sîn-i mühmelenün zammesiyle Z; zamme-i sîn-i mühmele ile H

12 ve işbâ'-ı vāv'la ve hā-ı hevvezün fethasıyla ve elif ve nün'ün... sühân dirler : sühân dinür H

13 'Arabî'de kesre-i mîm'le mibred ma' nâsınadır : -H

14 fetha-i şîn-i mu'ceme : fetha ve şîn-i mu'ceme E; şîn-i mu'cemenün fethi H

15 yā'nuñ sükūnıyla ve vāv-ı meftūha : yā-ı sâkine ile vāv'ın fethasıyla H

16 girîve dinür : Fârsî'dür H

17 **Sūdî** kâf-ı 'Acem'ün fethiyle taşhîh eylemişdür : -H

18 dimekdür : dirler H

ve sırt ve yoğun dağı dirler.¹ Gūh kāf-ı ‘Acem’ün² zammesiyle ve vāv’uñ işbā’ıyla³ ve hā-ı aşliyye-i sākine ile Fārsī’dür. Türkī’de necis dirler ki ‘Arabī’de dağı **necs** dinür.⁴ Kūh kāf-ı ‘Arabī’nüñ zammesiyle⁵ ve vāv’uñ ve hā-ı hevvezüñ⁶ iskānlarıyla⁷ Fārsī’dür. Türkī’de tağ dirler.⁸ ‘Arabī’de fetḥateyn ile **cebel** ma‘nāsınadır.⁹ Örgüç [E. 140b] Türkī’dür. Ya‘nī devenüñ arḳasında zā’id olan şey’e¹⁰ dirler. Fārsī’de kāf-ı ‘Acem’ün zammıyla¹¹ ve vāv-ı sākine ve hā-ı hevvezüñ fetḥasıyla ve elif ve nūn’uñ iskānlarıyla¹² gūhān dinür. ‘Arabī’de kesre-i sīn-i mühmele ile **sinām** ma‘nāsınadır.¹³

Takṭī‘-i Beyt

tağ depesi müfte‘ilün ne di şah gi fā‘ilāt rīve beleñ müfte‘ilün dür fā‘ gūh necis müfte‘ilün kūh tağ fā‘ilāt örgüce gū müfte‘ilün hān fā‘

4 Oldı tuman ıldırım pejm ile beñnū

Şeb-neme çi hir tuman ‘arş u girizmān

[H. 114b] Tuman Türkī’dür. Fārsī’de bā-ı Fārs’uñ¹⁴ fetḥasıyla ve zā-ı ‘Acemiyye’nüñ ve mīm’üñ iskānlarıyla pejm dirler.¹⁵ Ekşer luğatlarda qarağı ma‘nāsına bulunmuşdur ve ba‘zı luğatlarda bā-ı ‘Acem’ün zammesiyle zabt olunmuşdur.¹⁶ Allāhu te‘ālā a‘lem hevānuñ kudüretinden nāşī bir ruṭubetdür ki pusarıq dağı dirler. Nitekim pejmān bu qabilden olup ğam ve ğuşşaya [Z. 70b] dirler ve pejmürde şolmuş [E. 141a] ma‘nāsına olduğı gibi Türkīlerinüñ ve Fārsīlerinüñ biri birine delāletleri qarībdür.¹⁷ ‘Arabī’de **celid** ma‘nāsınadır.¹ İldırım Türkī’dür.

1 dirler : dinür H

2 ‘Acem’ün : ‘Acemiyye’nüñ Z

3 vāv’uñ işbā’ıyla : işbā’-ı vāv’la H

4 ki ‘Arabī’de dağı necis dinür : -E, -Z

5 ‘Arabī’nüñ zammesiyle : ‘Arab’uñ zammıyla E; ‘Arabiyye’nüñ zammesiyle Z

6 hevvezüñ : melfūzateynüñ Z

7 ve vāv’uñ ve hā-ı hevvezüñ iskānlarıyla : -H

8 dirler : dinür Z, H

9 fetḥateyn ile cebel ma‘nāsınadır : cebel ma‘nāsına E; cebel ma‘nāsınadır Z

10 şey’e : yire H

11 ‘Acem’ün zammıyla : ‘Acemiyye’nüñ zammesiyle Z; ‘Arabī’nüñ zammesiyle H

12 iskānlarıyla : sükūniyla Z; ve vāv-ı sākine ve hā-ı hevvezüñ...iskānlarıyla -H

13 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E; dinür H

14 Fārs’uñ : Pārsiyye’nüñ Z; ‘Acem’ün H

15 ‘Acemiyye’nüñ ve mīm’üñ iskānlarıyla pejm dirler : ‘Acem’ün sükūniyla pejm dinür H

16 ve ba‘zı luğatlarda bā-ı ‘Acem’ün zammesiyle zabt olunmuşdur : -E, -Z

17 nitekim pejmān bu qabilden olup ğam ve ğuşşaya... delāletleri qarībdür : -H

Gökyüzünde vâki² olan² şedîd ve mehîb şüretdür ki âteş gibi yire iner ve râst geldügi şey'i³ yaçar ve yıkar ve helâk ider.⁴ Ammâ bi-emri'llâh insâna az tokınur ekşer minâreler ve servler gibi müntehâ ağaçlara düşer.⁵ Fârsî'de bâ-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle ve ḥâ-ı mu'cemenüñ sükûniyla beḥnû dirler. 'Arabî'de **şâ'ika** ma'nâsınadır.⁶ Şeb-nem şîn-i mu'cemenüñ fethasıyla⁷ ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ sükûniyla ve nûn-ı meftûḥa ve mîm-i sâkine ile Fârsî'dür. Türkî'de cîm-i 'Acem'üñ kesriyle⁸ ve hâ-ı ğayr-i melfûza ile çi dinür. Gice ile gökden inen ruḥbetdür ki yağduğı görünmez. Ammâ ağaçlarda zâhir olur. 'Arabî'de ṭâ-ı mühmelenüñ fethasıyla⁹ **ṭal** dirler.¹⁰ Hir hâ-ı hevvezüñ kesresiyle ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla Fârsî'dür. Türkî'de ṭuman dirler ki yiryüzüne inüp¹¹ iḥâta ider ve ekşer tağlar başında zâhir [E. 141b] olur. 'Arabî'de feth-i zâd-ı mu'ceme ile **zabâbe** dirler. 'Arş Türkî'dür. Fârsî'de kâf-ı 'Acem'üñ ve râ-ı mühmelenüñ kesreleriyle ve zâ-ı menḳûṭanuñ sükûniyla ve mîm-i meftûḥa ve elif ve nûn ile¹² girizmân dirler. 'Arabî'de [H. 115a] dahı 'arş dirler. Bu luğat Türkî'de ve Fârsî'de ve 'Arabî'de müşterek ve müsta' meldür.¹³

Takṭî-i Beyt

oldı ṭuman müfte' ilün ıldırım fâ' ilât pejm ile beḥ müfte' ilün nû fâ' **şeb-neme** çi müfte' ilün hir ṭuman fâ' ilât 'arş u giriz müfte' ilün mân fâ'

5 Hem dahı raḥşendedür ıldırayıcı

Hem dahı tábândur dahı dirahşân

Raḥşende râ-ı mühmelenüñ fethasıyla¹⁴ ve ḥâ-ı mu'cemenüñ sükûniyla ve şîn-i menḳûṭanuñ fethasıyla¹ ve nûn-ı sâkine ile² ve dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hâ-ı

1 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

2 olan : olur bir H

3 geldügi şey'i : geldügi yiri H; geldüğünü Z

4 ve helâk ider : helâk eyler E, Z

5 ammâ bi-emri'llâh insâna az tokınur, ekşer minâreler... ağaçlara düşer : -E, -Z

6 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

7 fethasıyla : fethiyle Z

8 kesriyle : kesresiyle Z

9 fethasıyla : fethiyle Z, H

10 dirler : dinür H

11 yiryüzüne inüp : yiryüzüne düşüp Z; eṭrafı H

12 ve mîm-i meftûḥa ve elif ve nûn ile : -H

13 bu luğat Türkî'de ve Fârsî'de ve 'Arabî'de müşterek ve müsta' meldür: -H

14 fethasıyla : fethiyle H

‘alāmetle³ Fārsī’dür. Türkî’de ıldırıcı dimekdür.⁴ Raḥşende lafzı raḥşīdīden’den ism-i fā’ ildür.⁵ Meşelā ayuñ ve güneşüñ⁶ şu’lesine [E. 142a] ve sâ’ir muşayḳal olan eşyāya⁷ ve mücellā şeylere güneşe [Z. 71a] karşı⁸ yüzi toḳınsa ıldırıcı⁹ dirler. Tābān daḥı dıraḥşān daḥı Fārsī’de üci bir ma’ nāya gelür. ‘Arabī’de şa’şa’a ve şī’ā¹⁰ dinür.¹¹ Dıraḥşīden ism-i fā’ ildür.¹²

Taḳṭī’-i Beyt

hem daḥı raḥ müfte’ ilün şendedür fā’ ilāt ıldırıcı müfte’ ilün cı fā’ hem daḥı tā müfte’ ilün bāndur fā’ ilāt daḥı dıraḥ müfte’ ilün şān fā’

6 Ma’ nīde der-yāb ḥoş añla dimekdür

Hem zih ü zād döl dös ü yön yöş ü sāmān

Der-yāb Fārsī’dür¹³ fi’l-i emr-i müfred-i¹⁴ muḥātabdur. [H. 115b] Der-yabīden’den lafz-ı müşterekdür. Añlamak ile tedārik beyninde Türkî’de ḥoş añlama¹⁵ dimekdür ve tedārik eyle dirler.¹⁶ Ya’ nī fehm eyle ve iyü bil dimekdür. ‘Arabī’de edrik ve ifhem¹⁷ gibi. Zih ü zād zā-ı menḳūṭanuñ kesriyle ve hā-ı aşliyye ile Fārsī’dür¹⁸ iki kelimededen mürekkebdür.¹⁹ Biri zih kelimesidür²⁰ zih zā-ı ‘Arabīyye’nüñ kesresiyle²¹ ve hā-ı melfūza ile müsta’ mel²² bir kelimedür.²³ Ve zād daḥı zā-ı ‘Arabīyye’nün²⁴ fetḥasıyla

1 fetḥasıyla : fetḥiyle H

2 ile : -E

3 ve hā-ı ‘alāmetle : -H

4 dimekdür : dirler H

5 raḥşende lafzı raḥşīdīden’den ism-i fā’ ildür : -H

6 güneşüñ : günüñ E, Z

7 olan eşyāya : -H

8 karşı : -H

9 ıldırıcı : ıldıradı E, Z

10 şa’şa’a ve şī’ā’ : berrāḳ ve muşe’şe’ H

11 dinür : dirler Z; gibi H

12 dıraḥşīden ism-i fā’ ildür : -E, -Z

13 Fārsī’dür : Fārsī’de E

14 müfred : -E

15 añlama : añla Z

16 fi’l-i emr.. dirler : ma’ lüm ola ki deryāb...ve tedārik eyle dimekdür H

17 ifhem : -H

18 zā-ı menḳūṭanuñ kesriyle ve hā-ı aşliyye ile Fārsī’dür : Fārsī’de E, Z

19 iki kelimededen mürekkebdür : zih ile zād’dan mürekkebdür E; mürekkebdür zih ile zād’dan Z

20 biri zih kelimesidür : -E, -Z

21 ‘Arabīyye’nüñ kesresiyle : ‘Arab’uñ kesriyle E, H

22 müsta’ mel : müstaḳill Z

23 zih zā-ı ‘Arab’uñ kesriyle ve hā-ı melfūza ile müsta’ mel bir kelimedür : -H

24 ‘Arabīyye’nün : ‘Arab’uñ E

ve elif ve dāl-ı mühmelenüñ [E. 142b] sükûnıyla müstaķill bir kelimedir.¹ Terķib olup bir kelime olmuşdur.² Türkî’de döl döz dirler ki evlād u ensāb ma’ nāsınadır.³ ‘Arabî’de **tevālūd** ve **tenāsül** ma’ nāsına.⁴ Yön yöř Türkî’dür. Meřelā bir kimesnenüñ řabî’ atında fütür olmayup řālî iyülik üzere ola⁵ ve istiķāmet üzere ola. Aña yön yöř dirler. Fārsî’de sīn-i mühmelenüñ ve mīm’üñ feřalarıyla⁶ sāmān dirler.⁷ Ammā řabî’ atında saķāmet olına⁸ ve fütür olup řali yaramaz olan kimesneye bī-sāmān dirler.⁹

Taķtî’ -i Beyt

ma’ nīde der- müfte’ ilün **yāb hoş** fā’ ilāt **añla dimek** müfte’ ilün **dür** fā’ **hem zih ü zād**
müfte’ ilün **döl döz ü** fā’ ilāt **yön yöş u sā** müfte’ ilün **mān** fā’

7 **Büklüm çin şar bü-piç ü şam şod egildi**

Egri kej ü yüz çevir rüy bi-girdān

Büklüm Türkî’dür. Meřelā řaç büklümi ve iplik büklümi gibi nesnelere¹⁰ dirler. [Z. 71b] Fārsî’de [E. 143a] cīm-i ‘Acem’üñ kesresiyle¹¹ ve āřir-i řurūf-ı teheccī olan yā’nuñ iskānlarıyla¹² çin dirler. Ve řālet-i řađabda¹³ kiřinüñ alında peydā olan buruşuğa dağı Fārsî’de çin dirler.¹⁴ řar Türkî’dür. Meřelā ipüñ ve iplik veyā panbuķ gibi nesnelere¹⁵ yumak idüp şarmağa emrdür [H. 116a] ve ip¹⁶ bükmeğe dağı dirler. Fārsî’de bü-piç dirler.¹⁷ Piçiden’den emrdür. Evvelinde olan bā-ı müfrede te’kid içündür. Piç bā-ı Fārsî’nüñ¹⁸ kesresiyle ve yā-ı müřennāt-ı tařtiyyenüñ ve cīm-i

1 kelimedür : kelime olup Z

2 ve zād dađı zā-ı ‘Arab’üñ... kelime olmuřdur : ve biri zā-ı menķūtanuñ feřiyle zād’dur. H

3 ma’ nāsınadır : ma’ nāsına E

4 ma’ nāsına : gibi Z, H

5 ola : -E, -Z

6 sīn-i mühmelenüñ ve mīm’üñ feşalarıyla : -H

7 dirler : dinür Z, H

8 olına : -E, -Z

9 dirler : dinür H

10 gibi nesnelere : gibilere H

11 ‘Acem’üñ kesresiyle : ‘Acemiyye’nüñ kesresiyle Z; ‘Acem’üñ kesriyle H

12 ve āřir-i řurūf-ı teheccī olan yā’nuñ iskānlarıyla : -H

13 ve řālet-i şağabda : ve şağab řālinde H

14 dirler : dinür H

15 ipüñ ve iplik veyā panbuķ gibi nesnelere : iplik ve řayr-i şey’i H

16 şarmağa emrdür ve ip : -H

17 dirler : dimekdür H

18 Fārsî’nüñ : Pārsiyye’nüñ Z

‘Acem’üñ¹ iskânlarıyladır.² ‘Arabî’de **iftil** ma‘nâsınadır.³ Ham şod hâ-i mu‘cemenüñ fethiyle⁴ ve mîm-i sâkine ile ve şîn-i mu‘cemenüñ zammesiyle ve dâl-ı mühmelenüñ sükûnıyla⁵ Fârsî’dür ham ile şudenden mürekkebdür. Bi-ḥasebi’t-terkîb Türkî’si egildi dimekdür. Ya‘nî bir yanına meyl idüp egildi⁶ dirler.⁷ ‘Arabî’de mîm-i meftûḥa ile **mâle** ma‘nâsınadır.⁸ Egri Türkî’dür ki muḳâbili toğrıdır. Fârsî’de kâf-ı ‘Arabî’de a‘vec dirler.¹¹ Yüz çevir Türkî’dür emrdür. Fârsî’de rûy bi-girdân dirler. Rûy ile girdândan terkîb olunmuşdur. Rûy yüz ma‘nâsınadır.¹² Girdân kâf-ı ‘Acem’üñ kesresiyle ve râ-ı mühmelenüñ sükûnıyla ve dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve nûn’uñ sükûnıyla girdâniden’den müştakdur. Evvelinde olan bâ-ı müfrede-i meksûre bâ-ı te’kîd içündür. ‘Arabî’de **ḥavvili’l-vech** ma‘nâsınadır.¹³

Takṭî‘-i Beyt

büklüm çîn müfte‘ ilün şar bü-piç ü fâ‘ ilât ham şod egil müfte‘ ilün di fâ‘ egri kej ü müfte‘ ilün yüz çevir fâ‘ ilât rûy bi-gir müfte‘ ilün dâñ fâ‘

8 **Bü-güzzer geç yi vü iç bi-nüş u bi-y-âşâm**

Ḳonuḳ alan mîzubân u konuḳa mihmân

Bü-güzzer bâ-ı te’kîd maẓmûm oqınur. Güzzer kâf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle ve zâl-ı mu‘cemenüñ fethasıyla ve râ-ı mühmelenüñ sükûnıyla Fârsî’dür. Fi’l emr-i muḳâtabdur güzeştenden [Z. 72a] müştakdur.¹⁴ Türkî’de geç dirler.¹⁵ Ya‘nî geçmege [E. 144a] emr eylemekdür. ‘Arabî’de mîm-i maẓmûme ile **mürr** dirler.¹⁶ Yi ve iç ikisi

1 ‘Acem’üñ : ‘Acemiyye’nüñ Z

2 evvelinde olan bâ-ı müfrede te’kîd... cîm-i ‘Acem’üñ iskânlarıyladır : -H

3 iftil ma‘nâsınadır : iftil’dür E

4 fethiyle : fethasıyla Z, H

5 ve mîm-i sâkine ile ve şîn-i mu‘cemenüñ zammesiyle ve dâl-ı mühmelenüñ sükûnıyla : -H

6 egildi : egilmege Z

7 ham ile şudenden mürekkebdür. Bi-ḥasebi’t-terkîb Türkî’si... egildi dirler : -H

8 mîm-i meftûḥa ile mâle ma‘nâsınadır : mâle ma‘nâsına E, Z

9 ‘Arabî’de mîm-i meftûḥa ile mâle ma‘nâsınadır : mâle ma‘nâsına E, Z

10 zâ-ı Pârsî ile : zâ-ı ‘Acem’üñ H

11 dirler : ma‘nâsınadır Z

12 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, H

13 yüz...ma‘nâsınadır : rûy bi-gerdân Fârsî’dür. Kâf-ı ‘Acem’üñ fethiyle ve râ-ı mühmelenüñ sükûnıyla gerdânen’den emrdür. Türkî’de yüz çevir dimekdür; ya‘nî yüzünü çevirmege emrdür H

14 bü-güzzer bâ-ı te’kîd maẓmûm... müştakdur : bü-güzzer Fârsî’dür, güzeştenden emrdür H

15 dirler : dinür H

16 dirler : ma‘nâsına H

de¹ Türkî'dür. Meşelâ yimege ve içmege emr eylemekdür. Fârsî'de bi-nüş ve bi-y-âşâm dirler.² Bi-nüş nüşiden'den ve bi-y-âşâm âşâmiden'den emirlerdür.³ Aşlında ikisi bile içmek ma' nâsınadır. Ammâ isti' mâlde yi ve iç diyecek yirde bi-nüş ve bi-y-âşâm dirler. Konuğ alan Türkî'dür. [H. 116b] Ya' nî evine konuğ ve misâfir alup⁴ konduran kişiye dirler. Fârsî'de mîm'üñ kesresiyle ve âhîr-i hürûf-ı teheccî olan yâ'nuñ sükûniyla⁵ ve zâ-ı menkûtanuñ zammıyla⁶ ve bâ-ı muvaḥḥade-i meftûḥa ve elif ve nûn ile mîzubân dirler.^{7c} Arabî'de zamme-i⁸ mîm ile ve zâd-ı mu' cemenüñ kesresiyle⁹ ve yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenüñ sükûniyla ve âhîrinde fâ-ı sâkine ile **muẓîf** dinür.¹⁰ Konuğ kâf'üñ ve nûn'üñ zammeleriyle Türkî'dür. Yoldan gelen yabancı misâfire dirler ki bir kimsenüñ ḥânesine gelür konar.¹¹ Fârsî'de mîm-i meksûre¹² ve hâ-ı hevvezüñ sükûniyla ve mîm-i şânînüñ fetḥasıyla ve elif [E. 144b] ve nûn ile¹³ miḥmân dirler. ' Arabî'de zâd-ı mu' cemenüñ fetḥasıyla ve âhîri¹⁴ hürûf-ı teheccî olan yâ'nuñ ve fâ'nuñ iskânlarıyla **ẓayf** dirler.¹⁵

Takṭî' -i Beyt

bü-güzer geç müfte' ilün yi vü iç bi- fâ' ilât nüş u bi-y-â müfte' ilün şâm fâ' konuğ alan müfte' ilün mîzubânu fâ' ilât konuğa miḥ müfte' ilün mân fâ'

9 Mîve yemiş bîve ṭul¹⁶ u ḥarbüze kavun

Pâtîle tava verim hem ola tâvân

Mîve mîm-i meksûre ve yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenüñ sükûniyla ve vâv-ı meftûḥa ile ve hâ-ı resmî ile¹ Fârsî'dür. Türkî'de yemiş dirler. Meşelâ elma amrud ve tut² ve

1 ikisi de : -E

2 dirler : dinür H

3 emrlerdür : emrdür H

4 alup : alan E

5 âhîr-i hürûf-ı teheccî olan yâ'nuñ sükûniyla : yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenüñ sükûniyla H

6 zâ-ı menkûtanuñ zammıyla : ' Arab'üñ zammıyla E; ' Arabiyye'ñ zammesiyle Z

7 ve bâ-ı muvaḥḥade-i meftûḥa ve elif ve nûn ile mîzubân dirler : mîzubân dinür H

8 zamme-i : zamm-ı H

9 kesresiyle : kesriyle H

10 dinür : ma' nâsınadır H

11 yoldan gelen... konar : Ya' nî yabandan ve yoldan gelüp bir kimsenüñ ḥânesine nüzül idüp konan misâfire dirler E, Z

12 mîm-i meksûre : mîm'üñ kesresiyle Z; mîm'üñ kesriyle H

13 ve mîm-i şânînüñ fetḥasıyla ve elif ve nûn ile : -H

14 fetḥasıyla ve âhîri : fetḥasıyla ve âhîr Z; fetḥiyle ve âhîr H

15 dirler : dinür E

16 ṭul : dul E, Z

meşmele gibi³ ve sâ'ir ağaçlarda hâşıl olan mîvelere dinür. Mîve dağı Türkî'de müsta' meldür.⁴ 'Arabî'de **fâkihe** ve **şemer** dirler.⁵ Bîve bâ-ı muvaḥḥadenüñ [E. 145a] kesresiyle ve yâ-ı müşennât-ı [Z. 72b] taḥtiyyenüñ sükûniyla⁶ ve vâv-ı meftûḥa ve hâ-ı 'alâmetle⁷ Fârsî'dür. Türkî'de ṭul⁸ dirler. Meşelâ [H. 117a] eri vefât idüp⁹ yâḥūd ṭalâk vâki' olup erinden¹⁰ ayrılan 'avrata dirler. 'Arabî'de **ermele** ma' nâsına.¹¹ Ḥarbûze ḥâ-ı mu'cemenüñ fethiyle¹² ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ zammesiyle¹³ ve zâ-ı 'Arabîyye'nüñ fethasıyla¹⁴ ve hâ-ı resmî ile Fârsî'dür. Türkî'de kavun dirler¹⁵ ki yazın büstânlarda hâşıl olur mîve kısmından envâ'ı olur iyüsi **Vodina** kavunudur.¹⁶ 'Arabî'de **bitṭih** dirler. Bu luğatuñ Fârsî'si ve 'Arabî'si müşterekdür. Kavuna ve karpuza dağı ıtlâk olunur.¹⁷ Meşelâ Fârsî'de ḥarbuze kavuna ve karpuza¹⁸ ıtlâk olunur. Kezâlik 'Arabî'de **bitṭih** dağı kavuna ve karpuza dağı ıtlâk olunur.¹⁹ Pâtile bâ-ı 'Acem'üñ fethasıyla²⁰ ve elif'den şoñra tâ-ı müşennât-ı fevkiyyenüñ kesresiyle²¹ ve lâm-ı meftûḥa ve hâ-ı resmî²² ile Fârsî'dür. [E. 145b] Türkî'de tava didükleri kapdur ki²³ içinde yumurta pişürürler ve et kavırurlar ve ḥelvâ kazganına dağı pâtile dinür. 'Arabî'de bu ma' nâya²⁴ **heytale** dinür. Verim Türkî'dür. Ya' nî ödek ve cürm ve cinâyet ve borç gibi nesnelere ıtlâk olunur. Fârsî'de tâ-ı müşennât-ı fevkiyyenüñ fethasıyla ve elif ile ve vâv-ı meftûḥa ve

1 mîm-i meksûre ve yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenüñ sükûniyla ve vâv-ı... hâ-ı resmî ile : -H

2 ve tut : tut Z; ve tut -H

3 gibi : -E, -H

4 mîve dağı Türkî'de müsta' meldür : -H

5 şemer dirler : şemere dir Z; şemere ma' nâsına H

6 yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenüñ sükûniyla : aḥir-i ḥurûf-i teheccî olan yâ-ı sâkine ile H

7 hâ-ı 'alâmetle : hâ-ı ğayr-i melfûza ile H

8 ṭul : dul Z

9 vefât idüp : ölmüş H

10 ṭalâk vâki' olup erinden : erinden boşanup H

11 ma' nâsına : ma' nâsınadır Z

12 fethiyle : fethasıyla Z; fethi H

13 zammesiyle : zammıyla H

14 zâ-ı 'Arabîyye'nüñ fethasıyla : zâ-ı menkûṭanuñ fethiyle H

15 dirler : dinür H

16 mîve kısmından envâ'ı olur. İyüsi Vodina kavunudur : mîve kısmındandır H

17 dağı ıtlâk olunur : dirler H

18 ve karpuza : -E

19 meşelâ Fârsî'de ḥarbuze kavuna ve karpuza ıtlâk ... olunur : -H

20 'Acem'üñ fethasıyla: 'Acemîyye'nüñ fethasıyla Z; 'Acem'üñ fethiyle H

21 elif'den şoñra tâ-ı müşennât-ı fevkiyyenüñ kesresiyle : elif-i memdüde... meksûre ile H

22 resmî : resmiyye Z; ve lâm-ı meftûḥa ve hâ-ı resmî -H

23 didükleri kapdur ki : dirler, evânî envâ'ı mdandandır ki H

24 bu ma' nâya : -Z, -H

elif¹ ve nūn-ı sākine ile² tāvān dirler. ‘Arabî’de zād-ı mu‘cemenūñ ve mīm’ün fetħalarıyla³ **zemān** dirler⁴ ve ğayn-ı mu‘cemenūñ zammesiyle ve rā-ı mühmelenūñ sükūnyıla ve mīm ile⁵ **ğurm** ve fetħ⁶ ile **ğarāme** ve mīm-i meftūħa ile **mağrem** dinür.⁷

Takṭī‘-i Beyt

mīve yemiş müfte‘ilün bīve ṭul fā‘ilāt ḥarbuze **ka** müfte‘ilün vun fā‘ **pātile tā**
müfte‘ilün **va derīm** fā‘ilāt **hem ola tā** müfte‘ilün **vān** fā‘

10 **Ḳış** evi **kāşānedür** **kāḥ** durur **kōşk**

Çardağa vervāre di hem **daḥı** eyvān

Ḳış evi Türkî ‘ibāretdür. Meşelā ḳış [E. 146a] günlerinde oturmak [H. 117b] için maḥşūş yapduḳları⁸ ısıcaḳ eve dirler.⁹ Fārsî’de kāf-ı ‘Arab’uñ fetħasıyla¹⁰ **kāşāne** dirler.¹¹ ‘Arabî’de mīm-i meftūħa ile¹² **meştā** dirler.¹³ **Kāḥ** fetħa-i vāḥide ile¹⁴ Fārsî’dür. Türkî’de **kōşk** dirler. ‘Arabî’de **ḳaşr** ma‘nāsınadır. [Z. 73a] **Çarṭaḳ**¹⁵ Türkî’dür. Meşelā direk üstinde¹⁶ yāḥūd ev üstinde binā olınan¹⁷ fevḳānī eve dirler. Fārsî’de iki vāv’uñ fetħalarıyla ve rā eyn-i mühmeleteynūñ evvelkisi sākine ve ikincinūñ fetħasıyla¹⁸ ve hā-ı resmīle vervāre dinür.¹⁹ Eyvān daḥı Fārsî’dür. Vervāre

1 vāv-ı meftūħa ve elif : -E

2 tā-ı müşennāt-ı fevḳiyyenūñ fetħasıyla ve elif ile ve vāv-ı meftūħa ve elif ve nūn-ı sākine ile : -H

3 ve mīm’ün fetħalarıyla : -H

4 dirler : -Z, -H

5 zammesiyle ve rā-ı mühmelenūñ sükūnyıla ve mīm ile : zammıyla ve rā-ı mühmele ile H

6 fetħ : fetħa Z

7 ğarāme ve mīm-i meftūħa ile mağrem dinür : ğarāmet ma‘nalarınadır E, Z

8 maḥşūş yapduḳları : yapduḳları maḥşūş H

9 eve dirler : evdedür Z

10 kāf-ı ‘Arab’uñ fetħasıyla : kāf-ı meftūħa ile Z; kāf-ı ‘Arab’uñ fetħasıyla -H

11 dirler : dinür H

12 mīm-i meftūħa ile : mīm’uñ fetħasıyla H

13 dirler : dinür Z, H

14 fetħa-i vāḥide ile : -H

15 çarṭaḳ : çardaḳ Z

16 üstünde : üzerinde H

17 binā olınan : olan H

18 vāv’uñ fetħalarıyla fetħasıyla : vāv-ı meftūħa arasında rā-ı mühmele-i sākine ile ve āḥirinde rā-ı mühmelenūñ fetħıyla H

19 ve hā-ı resmīle vervāre dinür : vervāre dirler E, Z

gibi çardağ ma^çnāsınadır.¹ Eyvān² aşlı ^çArabī'dür. Fārsī'de dağı şāyi^ç ve müsta^çmeldür.³

Takṭī^ç -i Beyt

kış evi kā müfte^ç ilün **şānedür** fā^ç ilāt **kāh** durur müfte^ç ilün **köşk** fā^ç **çartağa** ver müfte^ç ilün **vāre di** fā^ç ilāt **hem dağı** ey müfte^ç ilün **vān** fā^ç

11 **Mūnise di ğam-gūsār derddeşe hem-derd [E. 146b]**

Dem nefes ü hem-dem eş soña di pāyān

Mūnis Türkī'dür. Fārsī'de ğam-gūsār dinür. ^çArabī'de dağı **mūnis** dinür ve⁴ **şāhib** dağı dinür.⁵ Derddeş dağı⁶ Türkī'dür. Ya^ç nī iki ādemüñ derdleri olsa ya^ç nī iki kişi bir derde giriftār olsalar dimekdür. Meşelā⁷ anlara derddeş dirler. Fārsī'de hem-derd dirler.⁸ Dem dāl-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve mīm-i sākine ile⁹ Fārsī'dür. Türkī'de nūn ile fā'nuñ¹⁰ fetħalarıyla ve sīn-i [H. 118a] mühmelenüñ sükūnıyla nefes dirler ki¹¹ insānuñ ve ba^ç zı hayvānuñ teneffüs eyledükçe¹² ağızından ve burnından alup virdüğü şolmağa¹³ dirler.¹⁴ ^çArabī'de dağı **nefes** dirler. Aşlında nefes¹⁵ ^çArabī'dür. Türkī'de ve Fārsī'de müşterek müsta^çmeldür.¹⁶ Hem-dem hā-ı hevvezüñ ve dāl-ı mühmelenüñ fetħalarıyla ve iki bile mīm'üñ iskānlarıyla¹⁷ Fārsī'dür. Türkī'de fetħa ile¹⁸ eş dirler ki¹⁹ ya^ç nī bir ādem bir ādemle muşāhib [E. 147a] olup dā'im sözleri birbirine uygun olup kelāmda ve hareketde ve sükūnda²⁰ muvāfaqatları olsa hem-

1 ma^çnāsınadır : ma^çnāsına Z; ma^çnāsına müsta^çmeldür H

2 eyvān : -H

3 Fārsī'de dağı şāyi^ç ve müsta^çmeldür : -H

4 ve : -E

5 dinür : dirler Z

6 dağı : -E, -Z

7 derdleri olsa ya^ç nī iki kişi bir derde... dimekdür. Meşelā : derd ve muşibetleri bir olsa H

8 dirler : ma^çnāsınadır Z, dinür H

9 mīm-i sākine ile : sükūn-ı mīm'le H

10 nūn ile fā'nuñ : nūn'üñ ve fā'nuñ H

11 dirler ki : Z, dinür ya^ç nī H; dirler Z

12 teneffüs eyledükçe : -H

13 ağızından ve burnından... şolmağa : ağızlarından ve burunlarından alup virdükleri şoluğa H

14 dirler : -E

15 aşlında nefes : aşlında E, Z

16 Türkī'de ve Fārsī'de.. müsta^çmeldür : Fārsī'de dağı müsta^çmeldür, luğat-ı müsterekedendür H

17 ve... iskānlarıyla : fetħiyle ve mīm-i sākine ile ve dāl-ı mühmelenüñ fetħasıyla H

18 fetħa ile : -E

19 dirler ki : dirler Z; dinür H

20 ve hareketde ve sükūnda : -H

dem ve hem-nefes dirler.¹ Arabî'de **şāhib**² **muşāhib**³ ve **muḵārin** ma' nâlarına.⁴ Şoñ Türkî'dür. Meşelâ bir⁵ şey'ün āhirine ve nihâyetine dirler. Fârsî'de bā-1 Pârs'ün fetḫasıyla ve elif ile ve yā-1 ḥuṭṭinün fetḫasıyla ve elif ile ve nūn'ün iskânlarıyla⁶ pâyân dinür. ' Arabî'de daḥı **nihâyet** ve **āḥir** ve ' **ākıbet** [Z. 73b] ma' nâsınadır.⁷

Takṭı'-i Beyt

mūnise di müfte' ilün **ġam-gūsār** fā' ilât **derddeşe hem-** müfte' ilün **derd** fā' **dem nefes**
ü müfte' ilün **hem-dem eş** fā' ilât **şoña di pā** müfte' ilün **yān** fā'

12 **Ḥırka rukū arka pūşt bil miyāndur**

Āb-1 revān di aḳarsuya revān cān

Ḥırka Türkî olmak üzere tefsir olunmuşdur. Ammā aşlı ' Arabî'dür.⁸ Bez pāresi ve yama dimekdür. Meşelâ eski bez pāresine⁹ ve yamaya dirler.¹⁰ [E. 147b] Fârsî'de rā-1 mühmelenün ve kāf-1 ' Arabî'nün¹¹ zammeleriyle rukū dinür ve āhirinde¹² yā ile rukūy daḥı dinür. ' Arabî'de daḥı [H. 118b] kesre-i ḥā-1 mu' ceme ve sükūn-1 rā-1 mühmele ve ḳāf'ün fetḫıyle **ḥırka** dirler.¹³ **ḳıṭ'atun mine's-sevb** gibi. Arka Türkî'dür ki ḳarın anuñ¹⁴ muḳābilidür. Fârsî'de bā-1 ' Acem'ün zammıyla¹⁵ ve şin-i mu' cemenün ve şālīs ḥurūf-1 teheccī olan tā-1 fevḳāniyyenün¹⁶ iskânlarıyla pūşt dinür. ' Arabî'de fetḫa-i zā-1 mu' ceme ile **zehr** dinür.¹⁷ Bil Türkî'dür. Ya' nī insānuñ ḳoltuḳlarından¹⁸ uyluḳları arası olan orta yirine bil¹⁹ dirler. Fârsî'de mīm-i meksüre

1 dirler : dinür H

2 şāhib : -Z, -H

3 muşāhib : -E

4 ma' nâlarına : ma' nâsınadır Z; ma' nâsına H

5 bir : -Z

6 bā-1 Pârs'ün fetḫasıyla ve elif ile ve yā-1 ḥuṭṭinün fetḫasıyla ve elif ile ve nūn'ün iskânlarıyla : -H

7 Fârsî'de... 'ākıbet gibi : ' Arabî'de daḥı nihâyet ve āḥir ve 'ākıbet ma' nâsınadır. Fârsî'de bā-1 Pârs'ün fetḫasıyla ve elif ile ve yā-1 ḥuṭṭinün fetḫasıyla ve elif ile ve nūn'ün iskânlarıyla pâyân dinür E

8 Türkî olmak üzere tefsir olunmuşdur. Ammā aşlı ' Arabî'dür : Türkî'dür H

9 pāresine : pāresi E

10 dirler : ḥırka dirler dimükdür E, Z

11 ' Arabî'nün : ' Arab'ün E

12 dinür ve āhirinde : dinür ve āḥir E; dirler ve āḥirinde H

13 daḥı kesre-i ḥā-1 mu' ceme ve sükūn-1 rā-1 mühmele ve ḳāf'ün fetḫıyle ḥırka dirler : -E, -Z

14 ḳarın anuñ : ḳarınuñ H

15 zammıyla : zammesiyle Z

16 tā-1 fevḳāniyyenün : tā'nuñ E, Z

17 dinür : ma' nâsına H

18 ḳoltuḳlarından : ḳoltuḳları E

19 bil : -E, -Z

ile miyān dirler.¹ ‘Arabî’de **vasaṭu’l-insān** ma‘nāsına. Āb-ı revān Fārsî’dür. Türkî’de aḳarşu dimekdür. Āb-ı revān’da olan revān refteñ’den şīḡa-i fā‘ ildür.² ‘Arabî’de **mā’un cārī** dirler.³ İkinci revān Fārsî’dür. Türkî’de cān dimekdür. Ammā cān ve revān ikisi daḡı⁴ Fārsî’dür müsta‘meldür.⁵ ‘Arabî’de **rūḡ** ma‘nāsınadır.⁶ Ancaḡ ikisinin mā-beyninde⁷ fark budur ki revān rūḡ-ı mücerreddür ki [E. 148a] insāna maḡşūşdur. Sā’ir ḡayvānātda olmaz. Lisān-ı ‘Arabî’de **nefs-i nāṭıka** dirler.⁸ Cān ise⁹ rūḡ-ı ḡayvānīdür ki her diri de vardır. Anuñçun ḡayvāna cān-ver dirler. Ya‘nī cānlu dimekdür.

Taḡṭī‘-i Beyt

ḡırka rukū müfte‘ilün **arḡa pūşt** fā‘ ilāt **bil miyān** müfte‘ilün **dur** fā‘ **āb-ı revān** müfte‘ilün **di aḡar** fā‘ ilāt **şuya revān** müfte‘ilün **cān** fā‘

13 **Men ben ü baṭman men ü kile durur şā‘**

Ölçege peymāne di vü ‘ahde di peymān [H. 119a]

[Z. 74a] Men mīm-i meftūḡa ve nūn-ı sākine ile¹⁰ Fārsî’dür. Türkî’de ben dimekdür. ‘Arabî’de feth ve ḡaşr ile **ene** ma‘nāsınadır.¹¹ Baṭman Türkî’dür. Fārsî’de fethle men dirler ‘Arabî’de de **menn** dirler.¹² Luḡat-ı müştereke ḡabīlindendür¹³ ki iki raṭl miḡdārıdır. Meşelā iki yüz altmış dirheme dirler. Kile Türkî’dür. Tereke ölçdükləri zarfa dirler.¹⁴ Fārsî’de şād-ı mühmelenüñ fethasıyla [E. 148b] ve elif ve ‘ayn-ı mühmelenüñ sükūnıyla¹⁵ şā‘ dinür. ‘Arabî’de ḡāf-ı meftūḡa ve fā-ı meksüre ve yā-ı taḡṭiyye-i müşennāt ile ve zā-ı ‘Arabî’nüñ iskānlarıyla¹⁶ **ḡafiz** dirler.¹⁷ Ammā şā‘

1 mīm-i meksüre ile miyān dirler : mīm’üñ kesriyle miyān dinür H

2 şīḡa-i fā‘ ildür : ism-i fā‘ ildür H

3 dirler : ma‘nāsınadır H

4 cān ve revān ikisi daḡı : cān ve revān ikisi bile Z; cānda ve revānda H

5 müsta‘meldür : -E, -Z

6 ‘Arabî’de rūḡ ma‘nāsınadır : -H

7 ancaḡ ikisinin mā-beyninde : cān ile revān beyninde E, Z

8 dirler : iṭlāḡ olunur Z

9 cān ise : ammā cān H

10 nūn-ı sākine ile : sükūn-ı nūn’la H

11 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, Z

12 ‘Arabî’de de menn dirler : ‘Arabî’dür Z; ‘Arabî’de

13 müştereke ḡabīlindendür : müşterekedür E

14 zarfa dirler : zarfdür E

15 şād-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve ‘ayn-ı mühmelenüñ sükūnıyla : -E, -Z

16 ve yā-ı taḡṭiyye-i müşennāt... iskānlarıyla : ile ve yā-ı sākineden şoñra zā-ı menḡūṭa ile H

17 dirler : dinür Z, H

dağı aşlında¹ ‘Arabî’dür. Bir nev^c-i kiledür ki miqdârda dört müd gelür. Dirhem hesabı ile şâ^c-ı ‘İrākî biñ kırk dirhemdür. Ve şâ^c-ı Hicāzî altı yüz seksen beş dirhemdür. Ölçek Türkî’dür. Fârsî’de peymâne dirler ekşer şerbet ve şarâb ölçdükləri kaba dirler. Nitekim

*Yek peymâne dūg est u dū peymâne āb**

Mısrâ^cında zāhirdür. ‘Ahd Türkî’dür. Kavlı u qarâr ve bir söz üzerine ittifağ itmege dirler. Fârsî’de bā-ı ‘Acem’üñ fetħasıyla ve yā-ı huṭṭinüñ sükūniyla² peymān dinür. ‘Arabî’de elif-i meksüreden soñra lām-ı müşeddede ile ill dinür.³ ‘Arabî’de dağı ‘ahd dinür.⁴ Lüğat-ı müştarekedür. Türkî’de ve Fârsî’de ve ‘Arabî’de⁵ müsta^cmeldür.⁶

Takṭî^c-i Beyt⁷

men ben ü bağ müfte^c ilün man men ü fâ^c ilât kile durur müfte^c ilün şâ^c fâ^c ölçege pey müfte^c ilün māne di [H. 119b] fâ^c ilât ‘ahde di pey müfte^c ilün mān fâ^c

14 **Oldı girān u sebük ağır u yeyni [E. 149a]**

Duğter kız kız girān hem ucuz erzān

Girān kâf-ı ‘Acem’üñ kesresiyle ve rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve elif ve nün ile⁸ Fârsî’dür. Türkî’de ağır dirler. ‘Arabî’de **şakıl** ma^cnāsınadır.⁹ Sebük sîn-i mühmelenüñ fetħiyle¹⁰ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ zammıyla¹¹ ve kâf-ı sâkine ile¹² Fârsî’dür. Türkî’de yeyni dirler ki ağır anuñ naḳîzıdır.¹³ ‘Arabî’de **ḥafif** gibi.¹⁴

1 aşlında : -H

* İki bardak ayrandır ve iki bardak su.

2 bā-ı ‘Acem’üñ fetħasıyla ve yā-ı huṭṭinüñ sükūniyla : -H

3 ‘Arabî’de elif-i meksüreden soñra lām-ı müşeddede ile ill dinür : -E, -Z

4 ‘Arabî’de dağı ‘ahd dinür : ‘ahd dağı ‘Arabî’dür bu ma^cnāya gelür H

5 Türkî’de ve Fârsî’de ve ‘Arabî’de : Fârsî’de ve ‘Arabî’de ve Türkî’de Z

6 lüğat-ı müştarekedür... müsta^cmeldür : meşhūr ve müştarekdür H

7 takṭî^c-i Beyt : -E

8 kesresiyle ve rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve elif ve nün ile : kesriyle E, Z

9 ma^cnāsınadır : ma^cnāsına E, H

10 fetħiyle : fetħasıyla Z

11 zammıyla : zammesiyle Z

12 ve kâf-ı sâkine ile : -H

13 ki ağır anuñ naḳîzıdır : -H

14 gibi : ma^cnāsına H

Duhter dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle¹ ve hā-ı mu‘cemenüñ sükūnıyla ve tā-ı karşıtüñ fethasıyla² ve sükūn-ı³ rā-ı mühmele ile Fārsī’dir. Türkī’de kız dirler.⁴ ‘Arabī’de bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle **bint** dirler ki⁵ ikinci kız lafzı Türkī’dir [Z. 74b] kaḥṭlık ma‘nāsınadır.⁶ Meşelā maḥşul ḥāşıl olmayup memleketde galle az olsa kızlık oldu dirler.⁷ Ya‘nī kaḥṭlık oldu⁸ dimekdir. Fārsī’de kāf-ı ‘Acem’üñ kesriyle⁹ ve rā-ı mühmelenüñ fethiyle¹⁰ ve elif ve nūn ile girān dinür.¹¹ ‘Arabī’de **kaḥṭ** [E. 149b] dirler. Ucuз Türkī’dir. Fārsī’de elif-i meftūḥa ve rā-ı mühmele-i sākine ve zā-ı ‘Arabiyye’nüñ¹² fethasıyla ve elif ve nūn ile erzān dinür.¹³ ‘Arabī’de fetha ile¹⁴ **rahīş** dinür.

Takṭī‘-i Beyt

oldı girā müfte‘ ilün n u sebük fā‘ ilāt ağır u yey müfte‘ ilün nī fā‘ duhter kız müfte‘ ilün kız girān fā‘ ilāt hem ucuз er müfte‘ ilün zān fā‘

15 Şorısıñ şavlecān ne ola çevgān

Yuvalanan topcıgaz güyek-i gālṭān [H. 120a]

Şavlecān ne durur şorar iseñ meşelā¹⁵ şavlecān Fārsī’dir ve Türkī’si nedir diyü¹⁶ şorar iseñ dimekdir.¹⁷ Cīm-i ‘Acem’üñ fethiyle¹⁸ ve vāv-ı sākine ile ve kāf-ı Pārsī¹⁹ ile ve elif ve nūn’la çevgān dirler.²⁰ Ya‘nī Fārsī’de şavlecān ve Türkī’de çevgān dirler.²¹ ‘Arabī’de daḥı **şavlecān** dirler.¹ Çevgān daḥı Fārsī’dir. Luğat-ı

1 zammesiyle : zammıyla H

2 tā-ı karşıtüñ fethasıyla : tā-ı ḥurūf-ı teheccī olan tā-ı fevḳāniyyenüñ fethiyle H

3 sükūn-ı : -H

4 dirler : dinür H

5 dirler ki : ma‘nāsına H

6 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına H

7 dirler : -H

8 oldu : -E, -Z

9 kesriyle : kesresiyle Z

10 fethiyle : fethasıyla Z

11 ve rā-ı mühmelenüñ fethiyle ve elif ve nūn ile girān dinür : girān dirler H

12 ‘Arabiyye’nüñ : ‘Arab’üñ E

13 elif-i meftūḥa ve rā-ı mühmele-i sākine ve zā-ı... erzān dinür : erzān dirler H

14 fetha ile : -E, -Z

15 meşelā : ya‘nī H

16 ve Türkīsi nedir diyü : ve Türkīsi nedir Z; ve Türkīsi ne E

17 dimekdir : -H

18 ‘Acem’üñ fethiyle : ‘Acemī’le E, Z

19 Pārsī : Pārsiyye Z; ‘Acemī H

20 ile ve elif ve nūn’la çevgān dirler : çevgān demek olur ki H

21 ya‘nī Fārsī’de şavlecān ve Türkī’de çevgān dirler : -E; ki Fārsī’de..... çevgān dinür H

müşterekedendür. Türkî’de bundan ğalaṭ² çevgan dirler. Ucu egri bir ağaçdur. Anuñla ṭop çalarlar ve ṭop қапарлар. Pādişāhlar anuñ ile oynamağa mu‘tādlardur.³ Ve cündiler daḡı isti‘māl itdükleri ucu [E. 150a] egri ağaçdan⁴ āletdür. Yuvalanan ṭopçığaz Türkî’dür. Fārsî’de gūyek-i ğaltān dirler. Ya‘nî yire yuvalanan degirmi ṭopçığaz.⁵ Aşlı kâf-ı ‘Acemî’nüñ zammesiyle gūydur.⁶ Āḡirinde olan kâf taşğir ma‘nāsın ifāde ider. Nitekim Türkî’de daḡı aşlında ṭop dirler.⁷ Ammā bunda taşğir irādesesiyle ṭopçığaz dimişdür. ‘Arabî’de kâf’uñ zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla⁸ kure dirler. Ğaltān ğaltīden’den mübālağa ile ism-i fā‘ildür. Ziyāde yuvalanıcı demek olur.⁹

Takṭī‘-i Beyt

şorarısañ müfte‘ilün şavlecān fā‘ilāt ne ola çev müfte‘ilün ğān fā‘ yuvalanan müfte‘ilün ṭopçığaz fā‘ilāt gūyek-i ğal müfte‘ilün ṭān fā‘

16 Jāle şuda binilen ṭulukğa¹⁰ dirler [H. 120b]

Hem daḡı¹¹ tağarcığa didiler enbān

[Z. 75a] Jāle zā-ı ‘Acem’üñ¹² fethasıyla ve elif ile ve lām-ı meftūḡa ve hā-ı resmiyye ile¹³ Fārsî’dür. Türkî’de şuda¹⁴ binilen ṭulukğa dirler. [E. 150b] Ya‘nî ṭulumı üfürüp ve şişürüp şu üzerinde anuñla yüzerler ve şuyı geçerler. Ol ṭuluma Fārsî’de jāle dirler. Jālenüñ bir ma‘nāsı daḡı şol қатredür ki gökden yağarken zāhir olmaz ammā yapraklar üzerinde görünür Türkî’de bu ma‘nāya çi dirler. Ya‘nî¹⁵ nem ma‘nāsınadır.¹⁶ Ammā қатре қатре olmayınca jāle dinmez. Ṭağarcıқ Türkî’dür. Meşinden düzdükleri zarfdur ki Fārsî’de hemze-i meftūḡa ile ve nūn-ı sākine ile ve

1 dirler : dinür Z

2 ğalaṭ : -Z

3 oynamağa mu‘tādlardur : oynar E; oynamağa mu‘tāddur H

4 egri ağaçdan : egrice Z, H

5 ya‘nî yire yuvalanan degirmi ṭopçığaz : -E, -Z

6 ‘Acemî’nüñ zammesiyle gūydur : ‘Acem’üñ zammıyla gūy dirler H

7 aşlında ṭop dirler : ṭop dinür H

8 zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla : zammıyla ve rā-ı mühmelenüñ fethiyle H

9 demek olur : dimekdür H

10 ṭulukğa : dulukğa Z; ṭulukğa H

11 tağarcığa daḡı : daḡı tağarcığa Z

12 ‘Acem’üñ : ‘Acemiyye’nüñ Z

13 ve elif ile ve lām-ı meftūḡa ve hā-ı resmiyye ile : -H

14 Türkî’de şuda : -H

15 ya‘nî : -H

16 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla ve elif ve nün'la enbān dirler.¹ ‘Arabî’de cīm-i meftūḥa ve rā-ı mühmele ile² **cerāb** ma‘nāsınadır.³

Takṭī‘-i Beyt

jāle şuda müfte‘ ilün **binilen** fā‘ ilāt **tulukğa dir** müfte‘ ilün **ler** fā‘ **hem daḥı ta**
müfte‘ ilün **ğarcığa** fā‘ ilāt **didiler en** müfte‘ ilün **bān** fā‘

17 **Mihr güneş daḥı bil mihr ü mehāri**

Sevi burunduruḡ deveci şütürbān

Mışra‘-ı evvelde olan mihr lafzı mīm-i meksüre⁴ [E. 151a] ve hā-ı hevvezüñ ve rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla⁵ Fārsî’dür. Türkî’de güneş dirler.⁶ ‘Arabî’de **şems** ma‘nāsınadır⁷ ve **yūḥ** daḥı dirler.⁸ İkinci mihr daḥı mīm-i meksüre ile⁹ Fārsî’dür. Türkî’de sevi dirler ki¹⁰ mışra‘-ı şānīnüñ [H. 121a] evvelinde kayd olunmuşdur.¹¹ Meşelā sevgi ki muḥabbetdür. ‘Arabî’de zämme-i ḥā-ı mühmele ile¹² **ḥubb** dinür.¹³ Mehār mīm’üñ ve hā-ı hevvezüñ fetḥalarıyla ve elif ve rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla¹⁴ Fārsî’dür. Türkî’de mışra‘-ı şānīde olan burunduruḡ lafzıdır ki devenüñ burnına giçürdükleri yulara burunduruḡ dirler.¹⁵ ‘Arabî’de ḥā-ı mu‘cemenüñ kesresiyle ve şīn-i menḳūṭanuñ fetḥasıyla **ḥıṣāş** dinür. Deveci Türkî’dür. Fārsî’de şīn-i menḳūṭanuñ zammıyla¹⁶ ve tā-ı karşıet ile¹⁷ şütürbān dirler. ‘Arabî’de fetḥa-i cīm-i [Z. 75b] ‘Arabiyye¹⁸ ile mīm-i müşeddede ile¹ **cemmāl** dirler.²

1 ve nün-ı sākine ile ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla... enbān dirler : enbān dinür H

2 cīm-i meftūḥa ve rā-ı mühmele ile : -H

3 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

4 mīm-i meksüre : mīm’üñ kesriyle H

5 ve hā-ı hevvezüñ ve rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla : -H

6 dirler : dinür H

7 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

8 ve yūḥ daḥı dirler : -H

9 mīm-i meksüre ile : kesreyle H

10 dirler ki : dimekdür ki H

11 kayd olunmuşdur : vāḳi‘ olmuş H

12 zämme-i ḥā-ı mühmele ile : ḥā-ı mühmelenüñ zammıyla H

13 dinür : ma‘nāsınadır Z; ma‘nāsına H

14 mīm’üñ ve hā-ı hevvezüñ fetḥalarıyla ve elif... iskānlarıyla : mīm-i meftūḥa ile H

15 yulara burunduruḡ dirler : yular burunduruḡ dimekdür Z, H

16 zammıyla : zammesiyle Z

17 şīn-i menḳūṭanuñ zammıyla ve tā-ı karşıet ile : -H

18 fetḥa-i cīm-i ‘Arabiyye : fetḥ-i cīm H

Takṭī' -i Beyt

**mıhr güneş müfte' ilün daḥı bil fā' ilāt mıhr ü mehā müfte' ilün [E. 151b] rı fā' sevi
burun müfte' ilün duruḡ de fā' ilāt veci şütür müfte' ilün bān fā'**

18 **Gey daḥı geydür bi-puş daḥı bi-püşān**

Neyfedür iç ṭon yaḡası yaḡa girībān

Gey kāf-ı 'Acem'ün fethiyle emrdür giyinmege³ Türkî'dür. Meşelā kaftan ve sâ'ir eşvâb⁴ giymege emr eylemekdür.⁵ Fârsî'de bā-ı te'kîdden şoñra bā-ı 'Acem'ün⁶ zammesiyle ve vāv-ı sâkine ile⁷ bi-püş dirler. Püşiden'den emrdür. 'Arabî'de **ilbis** ma'nāsına. Geydür Türkî'dür. Bu daḥı şığa-i emrdür. Fârsî'de bā-ı müfrede-i meksüreden şoñra bā-ı Pârsî'nün zammesiyle ve vāv-ı sâkine ve şin-i menḡūṭa ile ve elif ve nün 'alâmet-i ta'diyedür.⁸ Bi-püşān dinür. Neyfe nün-ı meftūḡadan şoñra āḡir-i ḡurūf-ı teheccî olan yâ'nuñ sükünıyla ve fā-ı meftūḡa⁹ ve hā-ı 'alâmetle¹⁰ Fârsî'dür. Türkî'de iç ṭon yaḡası dinür.¹¹ Meşelā¹² ṭumanuñ uçḡurluḡuna dirler. 'Arabî'de **nıfaḡ** dinür mu'arrebdür.¹³ Yaḡa Türkî'dür. [H. 121b] Kaftan [E. 152a] ve sâ'ir giyecek eşvâbuñ yaḡasına dirler. Fârsî'de kāf-ı Pârs'ün¹⁴ ve rā-ı mühmelenüñ kesreleriyle girībān dinür. 'Arabî'de feth-i cîm'le **ceyb** dinür.¹⁵ Bu luḡat Fârsî'de daḥı müsta' meldür.¹⁶

Takṭī' -i Beyt

**gey daḥı gey müfte' ilün dür bi-püş fā' ilāt daḥı bi-püş müfte' ilün şān fā' neyfedür iç
müfte' ilün ṭon yaḡası fā' ilāt yaḡa girī müfte' ilün bān fā'**

1 mīm-i müşeddede ile : -E

2 dirler : dinür H

3 kāf-ı 'Acem'ün fethiyle emrdür giyinmege : -E, -Z

4 eşvâb : esbâb Z

5 Türkî'dür. Meşelā kaftan ve sâ'ir eşvâb giymege emr eylemekdür : -H

6 'Acem'ün : 'Acemiyye'nün Z

7 bā-ı te'kîdden şoñra bā-ı 'Acem'ün zammesiyle ve vāv-ı sâkine ile : -H

8 bā-ı müfrede-i meksüreden şoñra bā-ı... nün 'alâmet-i ta'diyedür : -H

9 fā-ı meftūḡa : fā'nuñ fethiyle H

10 hā-ı 'alâmetle : hā-ı ḡayr-i melfūza ile H

11 yaḡası dinür : yaḡasıdur H

12 meşelā : ya' nî H

13 'Arabî'de nıfaḡ dinür, mu'arrebdür : mu'arabi nıfaḡdur H

14 Pârs'ün : Pârsî'nün Z; 'Acem'ün

15 dinür : ma'nāsına H

16 bu luḡat Fârsî'de daḥı müsta' meldür : -H

19 **Ꞑamuyı besleyici vü Őaꞑlayıcıdur****Bā-heme Perverdigār hest nighbān**

Bu beytüñ mıŐra^ç -1 evveli mıŐra^ç -1¹ Őānīsine leff ü neŐr-i müretteb tarīķi üzere tefsīr vāķi^ç olmuŐdur. MeŐelā mıŐra^ç -1 evvelde ꞑamuyı lafzı Türkī'dür. Ya^ç nī cümleyi dimekdür. Fārsī'de bā-heme dinür. ^çArabī'de iĥāta-i efrād için olan² küll ma^ç nāsınadır.³ Besleyici Türkī'dür. Fārsī'de Perverdigār dirler.⁴ ^çArabī'de **Rabb** ma^ç nāsınadır.⁵ Őaꞑlayıcı Türkī'dür. [Z. 76a] Fārsī'de nūn-ı meksüre [E. 152b] ve kāf-ı ^çAcem'ün⁶ fethasıyla ve hā-ı hevvezüñ sükūnıyla ve bā-ı muvaĥĥade ve elif ve nūn ile⁷ nighbān ma^ç nāsınadır.⁸ ^çArabī'de **ĥāfız** gibidür.⁹

Taĥtī^ç -i Beyt

ꞑamuyı bes müfte^ç ilün **leyici vü** fā^ç ilāt **Őaꞑlayıcı** müfte^ç ilün **dur** fā^ç **bā-heme Per** müfte^ç ilün **verdigār** fā^ç ilāt **hestnigh** müfte^ç ilün **bān** fā^ç

20

El-ķıĥ^ç atu'l-^ç iŐrüne der-baĥr-i hezec-i mekfūf u maĥzūf [H. 122a]

Elā iy Şeh-i ĥubān dil ü cāmı iden cāy

Sa^ç ādetle burayı teŐrīf eyle ser-ā-pāy

Mefā^ç ilü¹⁰ fe^ç ülün mefā^ç ilü fe^ç ülün

Çü mekfūf ola maĥzūf hezec baĥri dilā Őāy

Bu ķıĥ^ç a baĥr-i¹¹ hezecedendür. Her mışra^ç ında dört¹² kerre mefā^ç ilün gelür. Evvelki ve üçüncü cüz'lerine keff ^ç illeti dāĥil olup "lām'ün" zammesiyle¹³ mefā^ç ilü ħalup¹⁴

1 mışra^ç -1 : -H

2 olan : -E

3 ma^ç nāsınadır : ma^ç nāsına E

4 dirler : dimekdür H

5 ma^ç nāsınadır : ma^ç nāsına E

6 ^çAcem'ün : ^çAcemiyye'nün Z

7 nūn-... nūn ile : nūn-ı meksüreden Őonra kāf-ı ^çAcemī'nün fethiyle ve sükūn-ı hā iledür H

8 ma^ç nāsınadır : ma^ç nāsına E; dinür H

9 gibidür : ma^ç nāsınadır H

10 mefā^ç ilü : mefā^ç ilün H

11 baĥr-i : -H

12 mışra^ç ında dört : mışra^ç ı dörder E

13 zammesiyle : zammıyla H

14 ħalup : -H

mekfûf olmuştur. İkinci ve dördüncü cüz'lerine ḥazf ' illeti duḥûl idüp fe' ülün ḳalup maḥzûf olmuştur. Keff ta' rîfî ḳıṭ' a-i ḥâmisde aḥreb-i mekfûf u maḳşûr [E. 153a] olan baḥr-i muzâri' de sebḳat eylemişdür ve ḥazf tafşîli ḳıṭ' a-i sâbi' deki¹ aḥreb u maḳbûz ve maḥzûf olan baḥr-i hezcede² murûr eylemişdür.

1 Çi ne ḳuş yemi çine daḥı ḳovıci sūḥan-çin

Ḥasûd oldı bed-endiş özin görüci ḥod-bîn

Çi cîm-i 'Acem'ün kesresiyle³ ve hâ-ı ğayr-i melfûza ile Fârsî'dür. Türkî'de ne dimekdür. Edât-ı istifhâmdandır⁴ 'Arabî'de mā dinür. Ḳuş [H. 122b] yemi Türkî'dür. Ya' nî ḳuşlaruñ⁵ düşürüp yedügi daneye dirler. Fârsî'de cîm-i 'Acem'ün kesriyle⁶ ve yâ-ı ḥuṭṭînün sükûniyla ve nûn-ı meftûḥa ve hâ-ı ğayr-i melfûza ile⁷ çine dirler. 'Arabî'de 'alef-i mürġ ma' nâsınadır.⁸ Ḳovıci Türkî'dür. Bir âdemün sözün bir ğayr âdeme naḳl eyliyen kimesneye dirler.⁹ Fârsî'de sîn-i mühmelenün zammesiyle ve ḥâ-ı mu'cemenün fetḥasıyla ve cîm-i 'Acemî'nün¹⁰ kesresiyle ve yâ-ı ḥuṭṭînün ve nûn'ün iskânlarıyla¹¹ suḥan-çin dirler.¹² 'Arabî'de nemmām ma' nâsınadır.¹³ Ḥasûd Türkî'dür. Ya' nî ḥased [Z. 76b] idici âdeme dirler ki bir kimesnenün mâlınıñ zevâlin isteyüp [E. 153b] aña yavız şanıya.¹⁴ Fârsî'de bed-endiş dirler.¹⁵ 'Arabî'de daḥı ḥasûd dirler. Türkî'de daḥı ḥasûd dirler meşhûrdür¹⁶ ve Fârsî'de ve 'Arabî'de müsta' meldür. Ammâ aşlı 'Arabî'dür.¹⁷ Özin görüci Türkî'dür. Ya' nî mütekebbir

1 sâbi' deki : sâbi' de E, Z

2 aḥreb u... hezcede : baḥr-i hezcedür ve müseddes aḥreb ve maḳbûz ve maḥzûfdür H

3 'Acem'ün kesresiyle : 'Acemî'nün kesresiyle Z; 'Acem'ün kesriyle H

4 istifhâmdandır : istifhâmiyedendür H

5 ḳuşlaruñ : ḳuş H

6 'Acem'ün kesriyle : 'Acemî'nün kesresiyle Z

7 ve yâ-ı ḥuṭṭînün sükûniyla ve nûn-ı meftûḥa ve hâ-ı ğayr-i melfûza ile : -H

8 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

9 bir âdemün sözün... kimesneye dirler : ya' nî bir âdemden bir âdeme söz alup götürmek E, Z

10 'Acemî'nün : 'Arab'ün E

11 sîn-i mühmelenün zammesiyle ve ḥâ-ı... nûn'ün iskânlarıyla : -H

12 dirler : dinür H

13 ma' nâsınadır : ma' nâsına E; gibi H

14 şanıya : şana E, Z

15 dirler : dinür H

16 Türkî'de daḥı ḥasûd dirler , meşhûrdür : bu luġat Türkî'dür E; Bu luġat Türkî'de Z

17 ve Fârsî'de ve 'Arabî'de müsta' meldür. Ammâ aşlı 'Arabî'dür : -H

olup kendü nefsinı görüciye dirler.¹ Fârsî'de hâ-ı mu' cemenüñ zammesiyle ve vâv-ı ğayr-i melfûza ile² ğod-bîn dinür. ' Arabî'de **mütekebbir** ma' nâsınadır.³

Takṭî' -i Beyt

çi ne kuş ye mefâ' ilü **mi çine** fe' ülün **dağı kovıcı** mefâ' ilü **suhan-çin** fe' ülün **hasud**
oldı mefâ' ilü **bed-endiş** fe' ülün **özin görü** mefâ' ilü **ci ğod-bîn** fe' ülün

2 Yoğun zeft ü bağile digil züft veli zift

Nedür kış ü di tıre bulanık töre āyın

Yoğun Türkî'dür. Meşelâ cüssede iri ve göbüt ve taşlağ ve kıba ve yumrı olana dirler. Fârsî'de zâ-ı menkıūtanuñ [H. 123a] fethiyle ve fâ'nuñ süküniyle zeft dirler. ' Arabî'de **ğalız** dinür.⁴ Bağil Türkî'dür. Meşelâ mālını yimez ve⁵ yidirmez [E. 154a] ve kimsenüñ öñdüğini⁶ istemez kişiyeye dirler. Fârsî'de zâ-ı ' Arabî'nüñ zammesiyle⁷ ve fâ'nuñ süküniyle⁸ züft dirler. ' Arabî'de dağı bu lüğat bu şıfatla mevşüf olana **bağil** dirler ve şıfatına bağl dirler.⁹ Fârsî'de dağı bu lüğat-ı müşterekedir.¹⁰ Zift zâ-ı ' Arabiyye'nüñ kesresiyle¹¹ ve fâ'nuñ¹² ve tā-ı kıraşetüñ iskânlarıyla¹³ Türkî'dür. Bir cins kıra şakızdır ki anuñla ğemileri ziftlerler. Fârsî'de kıf'üñ kesresiyle kış dirler.¹⁴ ' Arabî'de dağı **kış** dinür. Ve medle **kış** dağı dirler. Bu lüğatuñ aşı ' Arabî'dür Fârsî'de şāyi' olmuşdur.¹⁵ Tıre tā-ı kıraşetüñ kesriyle¹⁶ ve yâ-ı ğuṭṭinüñ¹⁷ süküniyle ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hâ-ı resmî ile¹⁸ Fârsî'dür. Türkî'de bulanık dirler. ' Arabî'de **mükedder** ma' nâsına.¹⁹ Töre tā-ı kıraşetüñ zammesiyle ve rā-ı

1 mütekebbir olup kendü nefsinı görüciye dirler : tekebbürlük idüp kendüye ğorici dimekdür H

2 vâv-ı ğayr-i melfûza ile : vâv-ı resmîle H

3 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

4 dinür : ğibi Z, H

5 yimez ve : -E

6 öñdüğini : öñdüğin Z

7 ' Arabî'nüñ zammesiyle : ' Arab'üñ zammesiyle E; menkıūtanuñ zammıyla H

8 ve fâ'nuñ süküniyle : -H

9 bu lüğat bu... bağl dirler : bu şıfata bağl ve mevşüfına bağil dirler H; ve şıfatına bağl dirler -E

10 müşterekedür : müşterekdür Z

11 ' Arabiyye'nüñ kesresiyle : ' Arab'üñ kesriyle E; menkıūtanuñ kesriyle H

12 ve fâ'nuñ : -E

13 fâ'nuñ ve tā-ı kıraşetüñ iskânlarıyla : -H

14 kıf'üñ kesresiyle kış dirler : kış dirler, kıf'üñ kesriyle H

15 Fârsî'de şāyi' olmuşdur : -E, -Z

16 kesriyle : kesresiyle Z

17 yâ-ı ğuṭṭinüñ : yâ-ı müşennât-ı taḫtāniyyenüñ H

18 rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hâ-ı resmî ile : rā-ı mühmelenüñ fethiyle H

19 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

mühhelenüñ fethasıyla¹ ve hā-ı ğayr-i melfūza ile Türkî'dür. 'Ādet ma' nāsınadır. Meşelā filān vilāyetüñ 'ādeti şöyledür böyledür diyecek yirde filān vilāyetüñ 'ādeti töresi şöyledür ve böyledür dirler.² Fārsî'de elif-i memdüde ve yā-ı huṭṭinüñ kesresiyle āyīn dirler.³ 'Arabî'de 'ayn-ı mühmele ile⁴ 'ādet ma' nāsınadır.⁵ Meşelā filān yirüñ [Z. 77a] 'ādeti ve āyīni ve töresi dirler.

Takṭî'-i Beyt

yoğun zeft ü mefā' ilü [E. 154b] baḥīle fe' ülün digil züft mefā' ilü veli zift fe' ülün
nedür kır ü mefā' ilü di tīre fe' ülün bulanık tö mefā' ilü re āyīn fe' ülün

3 Nedür tağ erigi nilk kalem kıl kuru üzüm [H. 123b]

Meviz oldu vü koz gevz daḥı müred ne mersin

Ṭağ erigi Türkî'dür. Meşelā bir cins ufacuk erikdür. Fārsî'de nūn-ı meksüre ve lām-ı sākine ile nilk dirler. 'Arabî'de daḥı nilk dinür. 'Arabî'de ve Fārsî'de müsta' mel ve müşterek luğatdur.⁶ Kalem Türkî'dür. Yazı yazacak şey'e kalem dinür.⁷ Fārsî'de iki bile kāf-ı 'Arabî'nüñ kesrleriyle⁸ kıl dirler. 'Arabî'de daḥı kalem dinür. Bu luğat ise⁹ elsine-i müte' addidde meşhūr ve müsta' meldür.¹⁰ Kuru üzüm Türkî'dür. Fārsî'de mīm-i meftūha ve vāv-ı meksüre ve yā-ı huṭṭinüñ ve zā-ı 'Arabî'nüñ iskānlarıyla¹¹ meviz dirler. 'Arabî'de zā-ı menkūṭanuñ fethasıyla¹² zebīb ma' nāsına.¹³ Koz Türkî'dür bir mivedür. Fārsî'de kāf-ı 'Acem'üñ fethiyle¹⁴ gevz dirler. Mu'arabi cevzdür. [E. 155a] Türkî'de daḥı ceviz dimekle meşhūrdur. Müred mīm-i maẓmūme¹⁵ ve rā-ı mühhelenüñ fethasıyla ve dāl-ı ğayr-i menkūṭanuñ¹⁶

1 zammesiyle ve rā-ı mühhelenüñ fethasıyla : zammıyla ve rā-ı mühhelenüñ fethiyle H

2 'ādet ma' nāsınadır. Meşelā filān... dirler : filān yirin 'ādeti ve āyīni ve töresi dirler E, Z

3 elif-i memdüde ve yā-ı huṭṭinüñ kesresiyle āyīn dirler : medd-i hemze ile āyīn dinür H

4 'ayn-ı mühmele ile : -E, -Z

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

6 'Arabî'de ve Fārsî'de müsta' mel ve müşterek luğatdur : luğat-ı müşterekedendür E, Z

7 şey'e kalem dinür : kalemdür E; kalem dirler Z

8 'Arabî'nüñ kesrleriyle : 'Arab'üñ kesriyle E; 'Arabî'nüñ kesresiyle Z

9 ise : -Z

10 bu luğat ise... müsta' meldür : Türkî'de ve 'Arabî'de ve Fārsî'de müşterek ve meşhūrdur H

11 ve yā-ı huṭṭinüñ ve zā-ı 'Arabî'nüñ iskānlarıyla : -H

12 fethasıyla : fethiyle H

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

14 'Acem'üñ fethiyle : 'Acemî'nüñ fethasıyla Z; 'Acem'üñ H

15 mīm-i maẓmūme : mīm'üñ zammesiyle H

16 dāl-ı ğayr-i menkūṭanuñ : dāl-ı mühhelenüñ H

sükûnıyla Fârsî'dür. Türkî'de mersin dirler bir ağaçdur yimişi olur.¹ Yimişi kan getürene iyüdür ve meşānede ihtirākı olana iyüdür. Mi' deye kuvvet virür ve beveli idrār eyler ve 'aḳreb şoḳana² nāfi' dūr ve öksürügi giderür ve ḳuşmaḡı men' eyler ve şusuzlığı keser. Ve³ yimişini ḳaynadup şaça yaḳu⁴ eyleseler şaçı ḳarardur. Arpa unıyla göz ağrısına yaḳu eyleseler⁵ nāfi' dūr. Yaprāḡınuñ 'uşāresini⁶ şaça sürseler⁷ ḳarardur ve içseler eski [H. 124a] ishāli keser. Ḳoltuḳ ḳoḡusunu⁸ giderür. Ḳalbe kuvvet virür. Ḥafaḳāna iyüdür def' ider.⁹ Yaprāḡınuñ şıḳındusından beş dirhem içseler derlemegi def' eyler.¹⁰ Yaprāḡınuñ¹¹ şuyını göbek altına şürseler şafrādan olan ishāli keser dimişler.¹²

Taḳṫī' -i Beyt

nedür taḡ e mefā' ilü rigi nilk fe' ülün ḳalem kilḳ ḳu mefā' ilü [E. 155b] ru üzüm
fe' ülün mevīz oldı mefā' ilü [Z. 77b] vü ḳoz gevz fe' ülün daḡı müred mefā' ilü ne
mersin fe' ülün

4 **Di şīr arslana rübeh dinür dilküye keftār**

Dinür şırtlana hem parsdur yüz ü kenām in

Şīr şīn-i mu' ceme ve kesre-i mechüle ile Fârsî'dür. Türkî'de arslan dirler. Sibā' -ı behāyim¹³ cinsinden bir mehīb cān-verdür. Rübeh rā-ı mühmelenüñ zammesiyle¹⁴ ve sükün-ı vāv ile ve bā-ı muvaḥḫadenüñ fethiyle¹⁵ ve sükün-ı hā-ı melfūza¹⁶ ile Fârsî'dür. Türkî'de dilkü dirler bir cins¹⁷ vaḡşī cān-verdür ki postundan iyü kürkleri¹⁸

1 yimişi olur : -H

2 şoḳana : şoḳduḡından E, Z

3 ve : -Z, -H

4 yaḳu : yaḳı H

5 yaḳu eyleseler : ursalar E; yaḳı itseler H

6 'uşāresini : 'uşārını H

7 sürseler : ḳosalar E, Z

8 ḳoḡusunu : ḳoḡusını H

9 ḥafaḳāna iyüdür def' ider : ḥafaḳānı def' eyler Z; ḥafaḳānı def' ider H

10 eyler : ider H

11 yaprāḡınuñ : -E

12 dimişler : -H

13 behāyim : -H

14 zammesiyle : zammıyla H

15 fethiyle : fethasıyla Z

16 ve sükün-ı hā-ı melfūza : hā-ı melfūza-i sākine H

17 bir cins : -H

18 postundan iyü kürkleri : derisinden kürk H

yaparlar. ‘Arabî’de **şa‘leb** dinür.¹ Keftâr kâf-ı ‘Arabî’nün fethiyle² ve fâ-ı sâkine ve ħurûf-ı teheccînün üçüncü ħarfî olan tâ’nuñ fethasıyla³ Fârsî’dür. Türkî’de şırtlan dirler. Bir cins yırtıcı cân-verdür. ‘Arabî’de dâd-ı mu‘cemenün fethasıyla⁴ ve bâ-ı muvaĥĥade ve ‘ayn-ı mühmelenün iskânlarıyla⁵ **đab**‘ [E. 156a] dinür.⁶ Pars Türkî’dür. Bu daĥı sibâ‘-ı behâyim envâ‘ındandır.⁷ Fârsî’de zamme-i yâ-ı müşennât-ı taĥtiyye ile yüz dinür.⁸ Kenâm kâf-ı ‘Arabî’nün fethiyle⁹ Fârsî’dür. Türkî’de in dirler. Meselâ ħayvânât yataĥı ki anda yaturlar. Taĥlar ħoltuĥlarında ve ħayalar yarıĥlarında [H. 124b] olan delikler gibi. ‘Arabî’de feth ve ħaşla **mekâ** ma‘ nâsınadır.

Takĥî‘-i Beyt

di şîr arsla mefâ‘ilü na rûbeh fe‘ülün dinür dîlkü mefâ‘ilü ye keftâr fe‘ülün dinür
şırtla mefâ‘ilü na hem par fe‘ülün sdur yüz u mefâ‘ilü kenâm in fe‘ülün

5 **Daĥı ħuvvete di zür daĥı đir gic ü dür**

Irag taĥ eşegi gür daĥı gür durur sin

Ķuvvet Türkî’dür. Meşelâ insânda ve ħayvânda kesble ħâşıl olan ħuvvetdür ki muĥâbili za‘ afdur. Fârsî’de zâ-ı ‘Arabîyye’nün¹⁰ zammesıyla zür dirler.¹¹ ‘Arabî’de daĥı **ħuvvet** dinür. Türkî’si ‘Arabî’si ile müşterekdür.¹² Đir dâl-ı mühmele¹³ [E. 156b] kesresiyle ve işbâ‘-ı yâ-ı ĥuttî ile ve râ-ı mühmelenün sükûnıyla Fârsî’dür.¹⁴ Türkî’de giĥ dirler.¹⁵ Meşelâ giĥ geldün [Z. 78a] diyecek yirde ‘Acem **đir âmedî** dirler.¹⁶ ‘Arabî’de **beğî** ma‘ nâsınadır.¹⁷ Dür dâl-ı mühmelenün zammesıyla ve vâv’la

1 dinür : ma‘ nâsına H

2 ‘Arabî’nün fethiyle : ‘Arab’uñ fethasıyla E; ‘Arabî’nün fethasıyla Z

3 ve fâ-ı sâkine ve ħurûf-ı teheccînün üçüncü ħarfî olan tâ’nuñ fethasıyla : -H

4 fethasıyla : fethiyle H

5 ve bâ-ı muvaĥĥade ve ‘ayn-ı mühmelenün iskânlarıyla : -H

6 dinür : ma‘ nâsınadır H

7 sibâ‘-ı behâyim envâ‘ındandır : sibâ‘ dandır H

8 zamme-i yâ-ı... yüz dinür : zamm-ı yâ-ı müşennât-ı taĥtâniyye ile yüz dirler H

9 ‘Arabî’nün fethiyle : ‘Arab’uñ fethiyle E; ‘Arabî’nün fethasıyla Z

10 ‘Arabîyye’nün : ‘Arab’uñ E

11 zâ-ı ‘Arabîyye’nün zammesıyla zür dirler : zür dirler, zâ-ı menĥûţanuñ zammıyla H

12 Türkîsi, ‘Arabîsi ile müşterekdür : -H

13 mühmele : mühmelenün Z

14 đir dâl-ı mühmele kesresiyle ve işbâ‘-ı yâ-ı ĥuttî ile ve râ-ı mühmelenün sükûnıyla Fârsî’dür -H

15 Türkî’de giĥ dirler : giĥ Türkî’dür Fârsî’de đir dirler H

16 dirler : dir Z

17 ma‘ nâsınadır : ma‘ nâsına E, H

ve rā-1 mühmelenüñ iskānlarıyla¹ Fārsī'dür. Türkī'de ırak dirler. 'Arabī'de be'īd ma' nāsınadır.² Tağ eşegi Türkī'dür. Ya'nī yābān eşegi dimekdür. Fārsī'de kāf-1 'Acem'üñ zammesiyle³ gūr dinür. 'Arabī'de yaḥmūr dirler. Ḥimāru'l-vaḥş ma' nāsınadır.⁴ İkinci gūr lafzı daḥı kāf-1 'Acem'üñ zammesiyle⁵ Fārsī'dür. Türkī'de sin dirler. Meşelā mezār ki ādem vefāt itdükden şoñra defn itdükleri⁶ kıyudur. 'Arabī'de kabr dinür.⁷

Takṭī'-i Beyt

daḥı kuvve mefā' ilü te di zūr fe' ülün daḥı dır mefā' ilü gic u dūr [H. 125a] fe' ülün ırāğ tağe mefā' ilü şegi gūr fe' ülün daḥı gūr mefā' ilü durur sin fe' ülün

6 Perend ibrişime hem di dībāc u ipek geş [E. 157a]

Güzel ḥüb ola zībā velī zişt ola çirkin

Perend bā-1 'Acem'üñ⁸ ve rā-1 mühmelenüñ fetḥalarıyla ve nün'üñ ve dāl-1 ğayr-i menķūtanuñ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkī'de ibrişim dinür ki anuñla⁹ çuğa ve kumaş dikerler. 'Arabī'de kāf'üñ fetḥası ve kesresiyle¹⁰ ve teşdidi ile kazz/ kızz dirler. Bundandır ki ibrişim bükücü¹¹ ve işleyiciye kazzāz dirler. Dībāc daḥı ibrişim ma' nāsına gelür mu' arrebdür. 'Arabī'de kumāşa¹² ve atlasa ve mişillüya¹³ dībāc ve yā'suz dībāc daḥı dirler. İpek Türkī'dür. Fārsī'de kāf-1 'Acemī ile¹⁴ ve zā-1 Pārsī ile geş dinür.¹⁵ Bu daḥı ibrişim ma' nāsınadır ki kazz lafzından ta' cīm olmışdur veyāḥūd¹⁶ kazz lafzı andan ta' rīb olunmuş. Kezā fi-luğati'l-Ḥalimī. Güzel Türkī'dür. Fārsī'de ḥüb dirler.¹⁷ 'Arabī'de muḥşin ma' nāsınadır.¹ Zībā daḥı Fārsī'dür.

1 dāl-1 mühmelenüñ zammesiyle ve vāv'la ve rā-1 mühmelenüñ iskānlarıyla : dāl-1 mühmele ile H

2 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

3 zammesiyle : zammıyla H

4 yaḥmūr dirler. Ḥimāru'l-vaḥş ma' nāsınadır : ḥimāru'l-vaḥş gibi. Yaḥmūr daḥı dinür H

5 zammesiyle : zammıyla H

6 itdükleri : eyledükleri H

7 dinür : ma' nāsınadır H

8 'Acem'üñ : 'Acemī'nüñ Z

9 anuñla : -Z

10 fetḥası ve kesresiyle : fetḥ ile ve kesrle Z; fetḥ ve kesriyle H

11 bükücü : bükücüye Z

12 kumāşa : kumāş Z, H

13 mişillüya : -Z, -H

14 'Acem ile : 'Acem Z; 'Acem'üñ H

15 zā-1 Pārsī ile geş dinür : zā-1 'Acemī ile geş dirler H

16 olmışdur veyāḥūd : olunmuş yāḥūd H

17 dirler : gibi H

Türkî'de güzel dimekdür hûb gibi. Zışt zâ-ı menkûtanuñ [E. 157b] kesresiyle ve² şîn-i mu' ceme ve tâ-ı karşıetüñ³ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de çirkin dirler.⁴ 'Arabî'de kâf-ı meftûha ile **kaḫbîḥ** dinür.⁵

Takḫî' -i Beyt

perend ibri mefâ' ilü şime hem fe' ülün di dibâc u mefâ' ilü ipek gej fe' ülün [Z. 78b; H. 125b] güzel hûb o mefâ' ilü la zîbâ fe' ülün velî zışt o mefâ' ilü la çirkin fe' ülün

7 Kese⁶ olsa tolu aḫçe digil kîse-i pür-zer

Ger olsa çanaḫ altun digil kâse-i zerrîn

Kese olsa tolu aḫçe 'ibâreti⁷ Türkî'dür. Ya' nî kese ki aḫçe ile tolu olsa aña Fârsî'de kîse-i⁸ pür-zer dirler. 'Arabî'de şurre dirler.⁹ Ger¹⁰ çanaḫ altun olsa Türkî 'ibâret'dür.¹¹ Ya' nî altundan düzilmiş çanağa ki altun taşdan 'ibâretdür.¹² Fârsî'de kâse-i zerrîn dinür.¹³

Takḫî' -i Beyt

kese olsa mefâ' ilü tolu aḫçe fe' ülün digil kîse- mefâ' ilü i pür-zer fe' ülün ger olsa çanaḫ mefâ' ilü naḫ altun fe' ülün digil kâse- mefâ' ilü i zerrîn fe' ülün

8 Digil şalkıma hûşe daḫı azuğa tûşe [E. 158a]

Ḫatıḫ nân-hürîş oldı digil hegbeye hürçîn

Şalkım Türkî'dür. Ya' nî üzüm ve hurma şalkımı ve buğday ve arpa başağı¹⁴ gibi nesnelere dirler. Fârsî'de ḫâ-ı mu' cemenüñ zammıyla¹⁵ ve sükün-ı vâv-ı aşliyye ile¹

1 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

2 zâ-ı menkûtanuñ kesresiyle ve : zâ-ı menkûtanuñ kesresiyle E; zâ-ı 'Arabî'nüñ kesriyle ve H

3 şîn-i mu' ceme ve tâ-ı karşıetüñ : şîn-i mu' cemenüñ ve tâ-ı müşennât-ı fevḫâniyyenüñ H

4 dirler : dinür H

5 kâf-ı meftûha ile kaḫbîḥ dinür : fetḫ-i kâf'la kaḫbîḥ ma' nâsına H

6 kese : kîse E, H

7 'ibâreti : -H

8 kîse-i : -E

9 dirler : ma' nâsına Z; dinür H

10 ger : -Z, -H

11 Türkî 'ibâret'dür : -H

12 çanağa ki altun taşdan 'ibâretdür : kâse dimekdür H

13 dinür : dirler H

14 başağı : başı E

15 zammıyla : zammesiyle Z, H

ve şīn-i menķūtanuñ fethasıyla ve hā-ı ‘alāmetle ile hūşe dirler.² ‘Arabī’de **sūnbūle** ma‘nāsına.³ Azuķ⁴ Türķī’dür sefere gitdükde yol için tedārük idüp götördükleri ta‘āma dirler.⁵ Fārsī’de tā-ı qaraşetüñ zammesiyle ve vāv-ı aşliyye ile ve şīn-i menķūta fethiyle⁶ ve hā-ı ğayr-i melfūza ile⁷ tūşe dirler.⁸ ‘Arabī’de **zād** ma‘nāsınadır.⁹ Qatıķ Türķī’dür. Ya‘nī etmek qatıķı gibi.¹⁰ Etmek ile yidükleri¹¹ ta‘āma dirler. [H. 126a] Fārsī’de nān-ħūriş dinür.¹² ‘Arabī’de elif-i mażmūme ve meksūre ile **üdm/ idm** ma‘nāsınadır. Dāl’dan şoñra elif ile **idām** daķı dirler.¹³ Hegbe Türķī’dür. İki tarafı iki torba gibidür¹⁴ ve ortası biri birine muttaşıl iki gözölü bir zarfdur. Her bir¹⁵ gözi [E. 158b] içinde eşvāb¹⁶ ve sā’ir eşyā taldurup¹⁷ at eşek¹⁸ üzerine yükledirler. Fārsī’de ħā-ı mu‘cemenüñ zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ süküniyla ve cīm-i Pārsiyye ile ħurçīn dirler.¹⁹ ‘Arabī’de daķı [Z. 79a] zamme-i²⁰ ħā-ı mu‘ceme ile²¹ **ħurc** dirler. Ve ‘ayn-ı mühmelenüñ fethasıyla ve yā-ı ħuṭṭī ve bā-ı muvaħħade ile ‘aybe daķı dinür.²²

Taķṭī’-i Beyt

digil şalkı mefā’ ilü ma hūşe fe’ ülün daķı azu mefā’ ilü ğa tūşe fe’ ülün qatıķ nān-ħū
mefā’ ilü riş oldı fe’ ülün digil hegbe mefā’ ilü ye ħurçīn fe’ ülün

9 Göñül niçe bir aldar seni semiz ü taṭlu

Dilā çend firībed tu-rā ferbih ü şīrīn

1 sükün-ı vāv-ı aşliyye ile : vāv-ı sākine H

2 şīn-i menķūtanuñ fethasıyla ve hā-ı... hūşe dirler : şīn-i mu‘cemenüñ fethiyle hūşe dinür H

3 ma‘nāsına : ma‘nāsınadır Z

4 azuķ : azuķ Z

5 sefere gitdükde yol için tedārük... ta‘āma dirler : ki ehl-i sefer yolda yimek için götürürler E, Z

6 menķūta fethiyle : menķūtanuñ fethasıyla Z

7 tā-ı qaraşetüñ zammesiyle ve vāv-ı aşliyye ile ve şīn-i menķūta... hā-ı ğayr-i melfūza ile : -H

8 tūşe dirler : tūşe H

9 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

10 ya‘nī etmek qatıķı gibi : ya‘nī etmek qatıķı ki Z; meşelā H

11 yidükleri : yinen E, Z

12 dinür : dirler H

13 elif-i mażmūme ve meksūre ile üdm/idm ... idām daķı dirler : idām ma‘nāsınadır H

14 gibidür : gibi H

15 bir : -H

16 içinde eşvāb : içinde esbāb E; içine esbāb H

17 taldurup : doldurup E; taldururlar ve H

18 eşek : -E, -Z

19 zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ süküniyla ve cīm-i... ħur-çīn dirler : zammıyla ħur-çīn H

20 zamme-i : -E

21 daķı zamme-i ħā-ı mu‘ceme ile : -H

22 ve ‘ayn-ı mühmelenüñ fethasıyla ve yā-ı ħuṭṭī ve bā-ı muvaħħade ile ‘aybe daķı dinür -H

Bu beytün Türkî mışra' inuñ her bir kelimesi leff ü neşr-i müretteb tarîki üzere Fârsî mışra' inuñ her bir kelimesine¹ tefsîr vâki' olmuşdur. Ya' nî mışra' -ı evvelde olan gönül lafzı Türkî'dür. Fârsî'de dâl-ı mühmelenün kesresiyle dil dirler. Âhîrinde olan elif harf-i nidâ için olan iy lafzından² muhaffefdür. Türkî'de maḥzûfdur [E. 159a] taḫdîr olunur. Ḳarînesi ḥiṭâbdur ki seni lafzıdır. Ya' nî iy gönül niçe bir aldar seni semiz u ṭatlu dimekdür. Niçe bir Türkî'dür. Fârsî'de cîm-i 'Acem'ün fetḥasıyla³ [H. 126b] ve nûn-ı sâkine ve dâl-ı mühmele⁴ ile çend dirler. 'Arabî'de **ilâ-metâ** gibidür.⁵ Ve⁶ aldar seni Türkî'dür. Fârsî'de fâ'nuñ ve râ-ı mühmelenün kesreleriyle ve yâ-ı sâkine ve bâ-ı muvaḥḥadenün fetḥasıyla ve tâ-ı ḳaraşetün zammıyla⁷ ve râ-ı mühmelenün sükûnıyla ve elif ile **firîbed tu-râ** dinür. Firîb firîbiden'den fi'l-i muzâri' şîğasıdır. Tu-râ'da râ taḥşîş içündür. Ḥâşıl-ı ma' nâsı aldar seni dimekdür.⁸ Semiz Türkî'dür. Fârsî'de fâ-ı meftûḥa ve râ-ı mühmelenün sükûnıyla ve bâ-ı muvaḥḥadenün kesresiyle ve hâ-ı aşliyye ile ferbiḥ dirler.⁹ 'Arabî'de **semîn** ma' nâsınadır.¹⁰ Ṭatlu Türkî'dür. Fârsî'de şîn-i menḳûṭanuñ kesresiyle ve yâ-ı müşennât-ı taḫtiyyenün sükûnıyla ve râ-ı [E. 159b] mühmele-i meksûre ve sükûn-ı¹¹ nûn ile¹² şîrîn dirler. 'Arabî'de **ḥulv** ma' nasınadır.¹³

Taḫṭî' -i Beyt

gönül niçe mefâ' ilü **bir aldar** fe' ülün **seni semi** mefâ' ilü **z ü ṭatlu** fe' ülün **dilâ çend** mefâ' ilü **firîbed** fe' ülün **tu-râ ferbi** mefâ' ilü **h ü şîrîn** fe' ülün

21

El-ḳıṭ' atu'l-iḥdâ ve'l-' işrone der-baḥr-i recez-i maṭvî vü maḥbûn

Hîç ere ḥor baḳmağıl şâyed ola pür-hüner

1 leff ü ... kelimesine : Fârsî mışra' inuñ her bir kelimesine leff ü neşr-i müretteb tarîki üzere Z,H

2 nidâ için olan iy lafzından : nidâdür,iy harfinden H

3 fetḥasıyla : fetḥiyle H

4 nûn-ı sâkine ve dâl-ı mühmele : -H

5 'Arabî'de ilâ-metâ gibidür : -H

6 ve : -Z

7 zammıyla : zammesıyla Z

8 fâ'nuñ ve râ-ı mühmelenün kesreleriyle... aldar seni dimekdür : firîbed tu-râ dirler H

9 fâ-ı meftûḥa ve râ-ı mühmelenün sükûnıyla ve bâ-ı... ferbiḥ dirler : ferbiḥ dinür H

10 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

11 sükûn-ı : -Z

12 şîn-i menḳûṭanuñ kesresiyle ve yâ-ı müşennât-ı taḫtiyyenün sükûnıyla... nûn ile : -H

13 ma' nasınadır : ma' nâsına H

Ma' den egerçi tiredür çün kazasın çıkar güher

Müfte' ilün mefā' ilün müfte' ilün mefā' ilün [Z. 79b]

Ṭayyıla ḥabnıla recez oldı revān u rāster

Bu kıt' a baḥr-i recezden bir kıt' adur ki aşlı her mışra' da¹ dörder² kerre müstef' ilün gelür.³ Evvelki cüz' ile üçüncü cüz'ine ṭayy ' illeti dāḥil olup müfte' ilün olmuştur ve maṭvī dinülmüştür. Ve ikinci cüz'ine⁴ ve dördüncü cüz'ine ḥabn⁵ ' illeti duḥūl idüp mefā' ilün olmuştur ve⁶ maḥbūn⁷ dinilmiştir. Ṭayy ' illetinüñ tefsiri baḥr-i münserihden [E. 160a] olan kıt' a-i ūlāda ve ḥabn ' illetinüñ tafşili kıt' a-i şālīşde mürür eylemiştir.⁸ Ma' lüm ola.⁹

1 **Şāne ṭaraḫ bıyık bürüt hem şaḫal adı rīşdür [H. 127a]**

Rīşe şaçak durur daḥı bert baş adı rīşdür

Şāne Fārsī'dür. Türki'de ṭaraḫ dirler. Şaḫal ṭarağı olsun ḡayri olsun ' Arabī'de mīm'üñ zammesiyle ve kesresiyle¹⁰ **muşt/mişt** dinür. Bıyık Türki'dür. Erlerüñ¹¹ üst ṭudaḡınuñ¹² üstünde biten kıldur.¹³ Fārsī'de bā-ı muvaḥḫadenüñ ve rā-ı mühmelenüñ zammeleriyle ve vāv'la¹⁴ ve tā-ı ḫaraşetüñ iskānlarıyla bürüt dirler. ' Arabī'de **şārib** dirler¹⁵ ve **seblet** daḥı dinür.¹⁶ Bu luḡat Fārsī'de daḥı müsta' meldür.¹⁷ Şaḫal Türki'dür. Fārsī'de kesre-i şāriḫa ile rīş dirler. ' Arabī'de lām-ı meksüre ile¹⁸ **liḫye** ma' nāsınadır.¹⁹ Rīşe Fārsī'dür rā-ı mühmelenüñ kesresiyledür.²⁰ Türki'de şaçak

1 recezden bir kıt' adur ki aşlı her mışra' da : ki aşlı her mışra' ında H

2 dörder : dört Z, H

3 müstef' ilün gelür : müstef' ilün'dür H

4 cüz'ine : cüz' ile Z; cüz'leriyle H

5 ḥabn : ḥabn Z, H

6 duḥūl idüp mefā' ilün olmuştur ve : dāḥil olmaḡla mefā' ilün olup H

7 maḥbūn : maḥbūn Z, H

8 tafşili kıt' a-i şālīşde mürür eylemiştir : ta' rīfi kıt' a-i şālīşde geçmiştir H

9 ma' lüm ola : -Z, -H

10 zammesiyle ve kesresiyle : zammıyla ve kesriyle H

11 erlerüñ : ādemüñ H

12 ṭudaḡınuñ : dudaḡınuñ E, Z

13 üstünde biten kıllara dirler : üstünde biten kıldur E

14 zammeleriyle ve vāv'la : zammıyla ve vāv'üñ H

15 dirler : ma' nāsınadır Z; dinür H

16 dinür : dirler H

17 müsta' meldür : meşhürdür H

18 lām-ı meksüre ile : kesre-i lām'la H

19 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

20 rā-ı mühmelenüñ kesresiyledür : -H

dirler ki mendiller ve dest-mäller ve kuşaklar çevresine¹ iderler. ‘Arabî’de zamme-i hâ-1 hevvez ile **hüdb** [E. 160b] dinür ki kirpüğe dağı ‘Arabî’de **hüdb** dirler. Bert baş Türkî’dür ki² şıbyānuñ başlarında olan yaraya dirler ki uyuz ve çıban gibi olur. Fārsî’de imāle ve kesre-i mechüle ile rîş dinür. ‘Arabî’de teskîn ile **sa’ fe** dinür.

Takṭî‘-i Beyt

şāne taraḫ müfte‘ ilün bıyık bürüt mefā‘ ilün hem şaḫal a müfte‘ ilün dı rîşdür
mefā‘ ilün rîşe şaḫaḫ müfte‘ ilün [H. 127b] **durur dağı** mefā‘ ilün **bert baş a müfte‘ ilün**
dı rîşdür mefā‘ ilün

2 Çire yegin di kimmune zîre vü ħîre yoşdur

Bal arnuñ çü nüşdur dikenî dağı nişdür

[Z. 80a] Çire cîm-i Pārsî’nüñ kesresiyle³ ve yâ-1 ħuṭṭînüñ⁴ sükûniyla ve rā-1 mühmelenüñ fetḫasıyla ve hâ-1 ‘alâmetle Fārsî’dür. Türkî’de yegin dirler. Ya‘nî yürekli ve cür’etlü⁵ ve ġālib ve çerî vücūd⁶ ādeme dirler.⁷ Kimmune Türkî’dür. Edviyye-i ħükemādan bir otdur. Qābizdur ‘usr-i bevlē nāfi‘dur. Meşānede olan taşları pareler ve bevlî idrār eyler ve belde olan ṭalaḫ şişini giderür⁸ yimekle veyāḫud [E. 161a] yaḫu⁹ eylemekle eger şarābla içseler ‘aḫreb şoḫduğına nāfi‘dur. Dögüp un gibi ufaḫ iderler ve paşdırma üzerine ekerler. Fārsî’de zā-1 ‘Arabîyye’nüñ kesresiyle¹⁰ ve yâ-1 müşennāt-1 taḫtiyyenüñ sükûniyla ve rā-1 mühmelenüñ fetḫasıyla ve hâ-1 ‘alâmetle¹¹ zîre dirler. ‘Arabî’de **kemmün** dinür. ħîre ħā-1 mu‘cemenüñ kesriyle¹² ve yâ-1 müşennāt-1 taḫtiyyenüñ sükûniyla ve ra-1 mühmelenüñ fetḫasıyla ve hâ-1 ‘alâmetle¹³ Fārsî’dür. Türkî’de yoş dirler. Ya‘nî¹⁴ gevşek ve süst ve zebün ve

1 çevresine : çevresinde Z

2 ki : -H

3 Pārsî’nüñ kesresiyle : Pārsiyye’nüñ kesresiyle Z; ‘Acemî’nüñ kesriyle H

4 yâ-1 ħuṭṭînüñ : yâ-1 müşennāt-1 taḫtāniyyenüñ H

5 yürekli ve cür’etlü : yürekli H

6 vücūd : -Z, -H

7 dirler : dinür H

8 giderir : -E

9 veyāḫud yaḫu : ve yaḫı H

10 zā-1 ‘Arabîyye’nüñ kesresiyle : zā-1 ‘Arabî’nüñ kesriyle H

11 ve hâ-1 ‘alâmetle : -H

12 kesriyle : kesresiyle Z

13 ve hâ-1 ‘alâmetle : -H

14 ya‘nî : -E

kaşmış göze dağı¹ ve bunun emsali yirlerde isti‘māl olunur. ‘Arabî’de **teshîr** gibidir.² Bal arının Türkî ‘ibâretdür.³ Ya‘nî arının hâşıl eylediği bal [H. 128a] dimerdir. Fârsî’de zämme-i nûn’la⁴ ve vâv’uñ ve şîn-i menkûtanuñ⁵ iskânlarıyla nûş dirler. ‘Arabî’de ‘**asel** ma‘nâsınadır. Dikeni dağı Türkî’dür. Ya‘nî arının ignesidür ki anuñla insânı ve hayvânı şoçar. Fârsî’de [E. 161b] nûn-ı meksûre⁶ ile nîş dirler.

Takṭî‘-i Beyt

çire yegin müfte‘ ilün di kimmune mefâ‘ ilün zîre vü hî müfte‘ ilün re yoşdur mefâ‘ ilün bal arinuñ müfte‘ ilün çü nûşdur mefâ‘ ilün dikeni da müfte‘ ilün hı nîşdür mefâ‘ ilün

3 Göz kapağına pîle di pür töludur kedü kabağ

Boş tehî vü baş ser artıguñ adı bişdür

Göz kapağı Türkî’dür. Fârsî’de bā-ı ‘Acem’uñ kesriyle⁷ ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ sükūniyla ve lām’uñ fetḥasıyla ve hā-ı ‘alāmetle⁸ pîle dinür. ‘Arabî’de **cefn** ma‘nâsınadır.⁹ Pür bā-ı Fârs’uñ¹⁰ zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla Fârsî’dür. Türkî’de tölü dirler.¹¹ [Z. 80b] Ya‘nî kabuñ şu ile veyā ğayri nesne¹² ile tölü olmasına dinür. ‘Arabî’de **memlü** ve **meşhün** ma‘nâsına.¹³ **Mel’ân** dağı dirler.¹⁴ Kedü kâf-ı ‘Arabî’nüñ fetḥi¹⁵ ve dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve sükūn-ı vâv-ı aşliyye ile¹⁶ Fârsî’dür. Türkî’de kabağ dirler ki¹⁷ büstānlarda hâşıl olur.¹⁸ ‘Arabî’de kâf-ı meftūḥa ve rā [E. 162a] ve ‘ayn-ı mühmelenüñ¹⁹ iskânlarıyla **kar**‘ dirler.²⁰ Boş

1 gevşek ve süst ve zebûn ve kaşmış göze dağı : süst ve zebûn ve kaşmış ve gevşek ve H

2 teshîr gibidir : teşayyur gibidir Z; teşayyur gibi H

3 Türkî ‘ibâretdür : ‘ibâreti H

4 zämme-i nûn’la : nûn’uñ zammesiyle H

5 menkûtanuñ : mu‘cemenüñ H

6 nûn-ı meksûre : kesre-i vâḥide E

7 ‘Acem’uñ kesriyle : ‘Acemî’nüñ kesresiyle Z

8 ve hā-ı ‘alāmetle : -H

9 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, H

10 Fârs’uñ : Pârsî’nüñ Z; ‘Acem’uñ H

11 dirler : dimerdir H

12 veyā ğayri nesne : yâḥüd bir ğayri nesne H

13 memlü ve meşhün ma‘nâsına : memlü ma‘nâsınadır Z; memlü ma‘nâsına E

14 dirler : dinür H

15 ‘Arabî’nüñ fetḥi : ‘Arab’uñ fetḥasıyla E; ‘Arabîyye’nüñ fetḥasıyla Z

16 zammesiyle ve sükūn-ı vâv-ı aşliyye ile : zammı ve vâv-ı sâkine ile H

17 dirler ki : dinür, meşelâ H

18 hâşıl olur : hâşıl olan kabağ dimerdir H

19 mühmelenüñ : mühmeleteynüñ Z

20 kâf-ı meftūḥa... kar‘ dirler : kar‘ dinür, kâf’uñ fetḥasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla H

bā-ı muvaḥḥdeniñ zammesiyle ve vāv'ıñ ve şin-i mu'cemenüñ iskânlarıyla¹ Türkî'dür. Meşelâ [H. 128b] içi boş olan nesneye² dirler. Fârsî'de tā-ı müşennât-ı fevkiyyenüñ³ fetḥasıyla ve hâ-ı hevvezüñ kesresiyle⁴ ve yâ-ı sâkine ile tehî dinür.⁵ 'Arabî'de ḥālî⁶ ma' nâsına. Baş Türkî'dür. Gerek insân başı gerek ḥayvân başı olsun⁷ 'umûm üzeredür. Fârsî'de sîn-i mühmelenüñ fetḥasıyla⁸ ve râ-ı ğayr-i menkûṭanuñ sükûniyla ser dinür. 'Arabî'de re's ma' nâsınadır.⁹ Artık Türkî'dür yâ'nî¹⁰ bir nesnenüñ artup ziyâdesine dirler. Fârsî'de bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle ve yâ-ı müşennât-ı taḥtâniyyenüñ ve şin-i mu'cemenüñ iskânlarıyla¹¹ biş dirler. 'Arabî'de **faẓla** gibi.¹²

Takṭî'-i Beyt

göz kapağı müfte' ilün **na pile di** mefâ' ilün **pür toludur** müfte' ilün **kedü kabağ**
mefâ' ilün **boş tehî** müfte' ilün **vü baş ser** mefâ' ilün **artıguñ a** [E. 162b] müfte' ilün **dı**
bışdür mefâ' ilün

4 Kuyruğa düm di rîm iriñ nîm yarım şırım divâl

Şu şıgırı başı nedür kelle-yi gāv-mışdür

Kuyruk Türkî'dür ḥayvânâtuñ kuyruqları gibi. Fârsî'de dâl-ı mühmelenüñ zammesiyle¹³ ve mîm-i sâkine ile düm dirler. 'Arabî'de zâl-ı mu'cemenüñ ve nün'üñ fetḥalarıyla **zeneb** ma' nâsınadır.¹⁴ Rîm kesr-i¹⁵ râ-ı mühmele ile ve yâ-ı müşennât-ı taḥtâniyyenüñ¹⁶ ve mîm'üñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de iriñ dirler ki çıbandan ve cerâḥatdan açar.¹⁷ [H. 129a] 'Arabî'de kâf'üñ fetḥasıyla **kayḥ** ma' nâsınadır.¹ Nîm

1 bā-ı muvaḥḥdeniñ zammesiyle ve vāv'ıñ ve şin-i mu'cemenüñ iskânlarıyla : zamme ile H

2 meşelâ içi boş olan nesneye : ya' nî bir şey'üñ içi boş olmağa H

3 tā-ı müşennât-ı fevkiyyenüñ : tā-ı karşıtün H

4 kesresiyle : kesriyle H

5 dinür : dirler H

6 ḥālî : ḥālî E, Z

7 gerek ḥayvân başı olsun : ve gerek ḥayvân başı H

8 fetḥasıyla : fetḥiyle H

9 ma' nâsınadır : ma' nâsına H

10 yâ' nî : -E, -Z

11 kesresiyle ve yâ-ı müşennât-ı taḥtâniyyenüñ ve şin-i mu'cemenüñ iskânlarıyla : kesriyle H

12 gibi : ma' nâsına H

13 zammesiyle : zammıyla H

14 ma' nâsınadır : ma' nâsına H

15 kesr-i : kesre-i Z, H

16 taḥtâniyyenüñ : taḥtiyyenüñ Z

17 ki çıbandan ve cerâḥatdan açar : ya' nî çıbandan ve cerâḥatdan ağan iriñ dimekdür H

nūn'ün kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenūñ ve mīm'ün iskānlarıyla² Fārsī'dür. Türkī'de yarım dirler.³ Ya' nī bir nesnenūñ yarımına dirler. 'Arabī'de kesre ile⁴ **nışf** [Z. 81a] ma' nāsınadır.⁵ Şırım şād-ı mühmelenūñ kesresiyle⁶ Türkī'dür. Fārsī'de dāl-ı mühmelenūñ kesresiyle ve fetḥa-i vāv'la ve elif ve lām'ün iskānlarıyla⁷ divāl dirler. 'Arabī'de daḥı **divāl** dirler⁸ taşma ve kayış dimekdür.⁹ Şu şıgırı başı Türkī 'ibāretdür.¹⁰ Fārsī'de [E. 163a] kāf-ı 'Arabī'nūñ fetḥiyle¹¹ ve lām-ı müşeddede ile kelle-i gāv-miř dinür. Bu luğatda ba' zılar¹² şu şıgırı sürisinūñ önünce giden şıgıruñ¹³ kellesine kelle-i gāv-miř dirler. Süri başı dimekdür diyü zabt eylemişlerdür. *Ve'l-uhdetü 'ale'r-rāvī*.¹⁴

Takṭī'-i Beyt

kuyruğa düm müfte' ilün **di rīm iriñ** mefā' ilün **nīm yarım** müfte' ilün **şırım divāl** mefā' ilün **şu şıgırı** müfte' ilün **başı nedür** mefā' ilün **kelle-yi gā** müfte' ilün **v- mişdür** mefā' ilün

5 **Ṭařağı**¹⁵ **dabbe bād-kend arķası egri keş-püşt**

Köse vü şakalı şaba kevsec ü belmerişdür

Ṭařağı dabbe Türkī 'ibāretdür.¹⁶ Meşelā ḥāyası dabbe olan ādeme dirler. Fārsī'de bād-kend dirler. Arķası egri Türkī 'ibāretdür. Ya' nī¹⁷ arķası egri ve beli bükülmüş şanbur dimekdür. Fārsī'de keş-püşt dirler. Kāf-ı 'Arabī ile ve zā-ı 'Acemī'yle küj egri bükülmüş ve egilmüş ma' nāsına Fārsī'dür.¹⁸ 'Arabī'de [H. 129b] **aḥdeb** dirler ve

1 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dinür H

2 kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenūñ ve mīm'ün iskānlarıyla : kesriyle H

3 dirler : dinür H

4 kesre ile : -E, -H

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

6 kesresiyle : kesriyle H

7 kesresiyle ve fetḥa-i vāv'la ve elif ve lām'ün iskānlarıyla : kesriyle H

8 dirler : dinür H; dirler -E

9 taşma ve kayış dimekdür : kayış ma' nāsına H

10 Türkī 'ibāretdür : Türkī'dür E, Z

11 'Arabī'nūñ fetḥiyle : 'Arab'ün fetḥasıyla E; 'Arabī'nūñ fetḥasıyla Z

12 bu luğatda ba' zılar : -H

13 giden şıgıruñ : -E, -Z

14 "Doğru olup olmaması mes'uliyeti, rivayet edene aittir." anlamında.

15 ṭařağı : daşağı E, Z

16 ṭařağı dabbe Türkī 'ibāretdür : daşağı dabbe Türkī'dür E, Z

17 ya' nī : -E, -Z

18 ma' nāsına Fārsī'dür : ma' nālarınadır E, Z

hā-ı mu‘cemenüñ fethiyle ve şin-i mu‘cemenüñ sükünüyla **haşt** dinür.¹ Köse Türkî’dür şaçalında kılı az olup şaçalı seyrek olana [E. 163b] dirler. Fārsî’de kâf-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla kevsec dinür. ‘Arabî’de taḥrîkle **eşatt** ma‘nāsına. Şaçalı kaba Türkî’dür. Meşelâ şaçalında kılı çok olup şaçalı şık olana dirler. Fārsî’de bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla belmeriş dirler. ‘Arabî’de fetha-i² kâf’la **keş** ma‘nāsına.³

Takṭī‘-i Beyt

taşağı dab müfte‘ilün **be bād-kend** mefā‘ilün **arçası eg** müfte‘ilün **ri kej-püşt** mefā‘ilün **köse vü şa** müfte‘ilün **kalı kaba** mefā‘ilün **kevsec ü bel** müfte‘ilün **merişdür** mefā‘ilün

6 **Muştuluğa di müjde vü müzd kiri dönüm gerî**

Vîje arı rîze ufağ yek vije bir qarışdur

Muştuluk Türkî’dür. Fārsî’de mîm’üñ zammesiyle ve zā-ı Pārsiyye’nüñ⁴ sükünüyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı [Z. 81b] ‘alâmetle müjde dirler. ‘Arabî’de **beşâret** ma‘nasınadır.⁵ Müzd mîm’üñ zammesiyle⁶ ve zā-ı ‘Arabî’nüñ⁷ ve dāl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de kiri dirler. Kâf’uñ ve rā’nuñ kesreleriyle⁸ bir iş muḳâbelesinde iş⁹ [E. 164a] işleyen âdeme virdükleri ḥağ ve kiri dimekdür. ‘Arabî’de **ücret** dinür.¹⁰ Dönüm Türkî’dür. Tarla ve çayır ve bāğ dönümi gibi ki kırk arşun eni ve kırk arşun uzunı ola. Ba‘zılar tûlı ve ‘arzı altmış arşun ola¹¹ dimişler. Fārsî’de [H. 130a] kâf-ı ‘Acem’üñ¹² fethiyle ve rā-ı mühmele-i meksüre ile ve yā-ı sâkine ile gerî dinür.¹³ **Ni‘metu’llāh** kesre-i kâf’la zabṭ eylemişdür. ‘Arabî’de cerîb dinür mu‘arrebdür.¹⁴ Vîje vāv-ı meksüre¹⁵ ve yā-ı müşennât-ı taḥṭiyye¹⁶ ve zā-ı

1 aḥdeb dirler ve hā-ı mu‘cemenüñ fethiyle ... sükünüyla haşt dinür : aḥdeb dinür E, Z

2 fetha-i : feth-i Z

3 fetha-i kâf’la keş ma‘nāsına : keş dinür H

4 mîm’üñ zammesiyle ve zā-ı Pārsiyye’nüñ : zamm-ı mîm’le ve zā-ı ‘Acem’üñ H

5 ma‘nasınadır : ma‘nāsına E, H

6 mîm’üñ zammesiyle : zamm-ı mîm’le H

7 zā-ı ‘Arabîyye’nüñ : zā-ı ‘Arab’uñ E; zā-ı menḳūṭanuñ H

8 kâf’uñ ve rā’nuñ kesreleriyle : -H

9 ya‘nî bir iş muḳâbelesinde : bir iş muḳâbelesinde iş Z; bir iş muḳâbelesinde E

10 dinür : ma‘nāsına H

11 zirā‘dur : arşun ola E

12 ‘Acem’üñ : ‘Acemî’nüñ H

13 rā-ı mühmele-i meksüre ile ve yā-ı sâkine ile gerî dinür : rā-ı mühlenüñ kesriyle girî dirler H

14 **Ni‘metu’llāh**. mu‘arrebdür: mu‘arreb cerîbdür. **Ni‘metu’llāh** kesre-i kâf’la zabṭ eylemişdür E, Z

15 vāv-ı meksüre : vāv’uñ kesriyle H

16 yā-ı müşennât-ı taḥṭiyye : yā-ı müşennât-ı taḥṭiyyenüñ H

‘Acemiyye’nün fethiyle¹ ve hā-ı ‘alāmetle Fārsī’dür. Türkī’de elif-i memdüde ile arı dirler. Meşelā ḫāliş ve şāfi demek olur nāb gibi.² ‘Arabī’de **şāfi** dinür.³ Rīze rā-ı mühmelenün kesresiyle ve yā-ı ḫuṭṭinün sükūnyıla ve zā-ı ‘Arabıyye’nün⁴ fethasıyla ve hā-ı ‘alāmetle⁵ Fārsī’dür. Türkī’de ufaḫ dirler. Ya‘nī ḫurde-mürde ve ufaḫ tefek şey’e dirler.⁶ ‘Arabī’de **bürāde** dinür. Bürādetü’z-zehab ve bürādetü’l-fizze ve burādetü’l-ḫadīd dinür ki⁷ zamm-ı bā-ı muvaḫḫade iledür ki egeden çıkan [E. 164b] talaşdur.⁸ Yek vije āḫir-i ḫurūf-ı teheccī olan yā-ı taḫṭāniyyenün fethasıyla ve kāf-ı ‘Arabıyye’nün⁹ sükūnyıla ve vāv-ı meksüre ile ve zā-ı ‘Acem’ün fethasıyla¹⁰ ve āḫirinde¹¹ hā-ı ‘alāmetle Fārsī’dür. Türkī’de bir ḫarış dirler. Vije ḫarış ma‘nāsınadır yek birdür.¹² ‘Arabī’de **şibren** dinür.¹³

Taḫṭī’-i Beyt

muştuluğa müfte‘ilün **di müjde** vü mefā‘ilün **müzd kiri** müfte‘ilün **dönüm gerī** mefā‘ilün **vije arı** müfte‘ilün **rīze ufaḫ** mefā‘ilün **yek vije bir** müfte‘ilün **ḫarışdur** mefā‘ilün

7 **Revnaḫ u fer daḫı diger balta teber velī siper**

Kalkāna dirler oḫ u yay ḫoyacaḫ adı kişdür

Revnaḫ Türkī’dür. Meşelā bir nesnenün tamām-ı mertebe gözlenüp ṫarāvet-yāb [H. 130b] olmasına [Z. 82a] dirler. Fārsī’de fā-ı meftūḫa ile ve rā-ı mühmelenün sükūnyıla¹⁴ fer dirler.¹⁵ Revnaḫ daḫı Fārsī’dür lākin Türkī’de şāyi‘ olmaḫla fer lafzına tefsīr olmaḫ üzere irād olunmuşdur.¹⁶ ‘Arabī’de **fürüg** gibi.¹⁷ Daḫı lafzı¹⁸

1 fethiyle : fethasıyla Z, H

2 ḫāliş ve şāfi demek olur, nāb gibi : her nesnenün ḫālişi ve şāfisi dimekdür H

3 dinür : ma‘nāsına H

4 ‘Arabıyye’nün : ‘Arab’un E

5 rā-ı mühmelenün kesresiyle ve yā-ı... ‘alāmetle : kesre-i rā-ı mühmele ile H

6 ve ufaḫ tefek şey’e dirler : şey’e dinür E, Z

7 dinür ki : gibi Z, H

8 zamm-ı bā-ı muvaḫḫade iledür ki egeden çıkan talaşdur : -H

9 fethasıyla... ‘Arabıyye’nün : fethasıyla ve kāf-ı ‘Arab’un E; fethiyle ve kāf-ı ‘Arab’nün H

10 ‘Acem’ün fethasıyla : ‘Acemiyye’nün fethasıyla Z; ‘Acem’nün fethiyle H

11 āḫirinde : -E, -Z

12 vije ḫarış ma‘nāsınadır, yek birdür : -E, -Z

13 dinür : ma‘nāsına H

14 rā-ı mühmelenün sükūnyıla : -H

15 dirler : dir Z

16 revnaḫ daḫı Fārsī’dür; lākin Türkī’de şāyi‘ olmaḫla fer lafzına tefsīr... olunmuşdur : -H

17 gibi : dinür H

18 lafzı : -H

Türki'dür 'atf olan edāvātandır. Fārsī'de dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle¹ [E. 165a] ve kâf-ı 'Acemî'nüñ fethasıyla² ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla diger dirler. 'Arabî'de vāv-ı 'atıfanuñ tefsīridür. Nitekim "Cā'enī Zeyd ve cā'enī 'Ömer ve" diseler Türki'de "Baña Zeyd geldi dağı 'Ömer ve de geldi." dinür.³ Balğa Türki'dür. Bir äletdür ki anuñla odun keserler. Fārsī'de tā-ı müşennāt-ı fevķāniyyenüñ ve bā-ı muvahħadenüñ fethalarıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla teber dirler. 'Arabî'de kaçarla fe's dinür. Siper sīn-i mühmelenüñ kesriyle⁴ ve bā-ı Pārs'uñ fethiyle⁵ ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla⁶ Fārsī'dür. Türki'de kaçan dirler ki⁷ cenk günlerinde⁸ erbābı kendüyi oğdan ve kılıçdan ve mızrāğdan⁹ hıfz itmek için getürürler bir äletdür. 'Arabî'de cīm'üñ zammıyla¹⁰ ve nūn'uñ teşdīdiyle¹¹ cünne dirler. Oğ ve yay koyacağ terkibi¹² Türki 'ibāretdür.¹³ Ya'nī oğ ve yay koyacağ zarf demek olur ki¹⁴ Türki'de terkibi¹⁵ tır-keş dimekdür¹⁶ ve Tatar tã'ifesi şadāğ dirler. Fārsī'de kâf-ı 'Arabî'nüñ kesriyle¹⁷ ve yā-ı müşennāt-ı taħtāniyyenüñ¹⁸ ve şīn-i mu'cemenüñ iskānlarıyla kış dinür.¹⁹ 'Arabî'de cu' be dinür.²⁰

Takṭī'-i Beyt

revnağ u fer [E. 165b] müfte' ilün dağı diger mefā' ilün balta teber müfte' ilün veli siper mefā' ilün kaçkana dir müfte' ilün ler oğ u yay mefā' ilün koyacağ a müfte' ilün dı kışdür mefā' ilün

8 Tapmağa di perestiş ü beslemege di perveriş [H. 131a]

Zāhide pārsā digil mezheb ü dīn hū kışdür

1 dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle : dāl-ı meksüre ile H

2 'Acemî'nüñ fethasıyla : 'Acemiyye'nüñ fethasıyla Z; 'Acemî'nüñ fethi H

3 nitekim "Cā'enī Zeyd ve cā'enī 'Ömer ve" diseler Türki'de "Baña Zeyd... geldi." : -E, -Z

4 kesriyle : kesresiyle Z

5 Pārs'uñ fethiyle : Pārsiyye'nüñ fethasıyla Z; 'Acemî'nüñ fethasıyla H

6 ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla : -H

7 dirler ki : dinür E, Z

8 günlerinde : güninde E, Z

9 mızrāğdan : -E, -Z

10 zammıyla : zammesiyle Z

11 nūn'uñ teşdīdiyle : teşdīdiyle Z; nūn'uñ teşdīdiyle -H

12 terkibi : -E, -H

13 Türki 'ibāretdür : Türki'dür E, Z

14 demek olur ki : dimekdür ki H

15 terkibi : basīti Z; terkibi -H

16 tır-keş dimekdür : tır-keşdür E, Z

17 'Arabî'nüñ kesriyle : 'Arab'uñ kesriyle E; 'Arabiyye'nüñ kesresiyle Z

18 taħtāniyyenüñ : taħtiyyenüñ Z

19 dinür : dirler H

20 dinür : gibi Z; ma'nāsına H

Tapmak Türkî'dür ki¹ 'ibâdet ma'nâsınadır. Fârsî'de bā-ı 'Acem'ün² fethasıyla ve rā-ı mühmele-i meftūha ve sîn-i ğayr-i menķūtanuñ sükūnyıla ve tā-ı qarâsetuñ kesresiyle ve şîn-i mu'cemenüñ sükūnyıla perestiş dirler. Perestîden'den ism-i maşdardur.³ 'Arabî'de 'ubūdiyyet ma'nâsınadır.⁴ Beslemek Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı 'Acem'ün⁵ fethasıyla [Z. 82b] ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla ve vāv-ı meftūha ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle ve sükūn-ı şîn-i menķūta ile⁶ perveriş dinür. Perverîden'den ism-i maşdardur.⁷ 'Arabî'de terbiyet ma'nâsınadır.⁸ Zâhid Türkî'dür. Dünyadan kendüni hıfz idüp⁹ ehl-i taķvā olan şâlih âdeme dirler. Fârsî'de bā-ı 'Acem'ün¹⁰ fethasıyla ve elif ile [E. 166a] ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla ve sîn-i mühmele fethasıyla ve medle pārsā dirler.¹¹ 'Arabî'de dağı zâhid dirler ve şâlih dağı dinür.¹² Zâhidüñ aşlı 'Arabî'dür. Dünyāya rağbet itmeyüp i' rāz iden âdeme dirler.¹³ Mezheb u dîn ikisi bile Türkî'dür. Fârsî'de kāf-ı 'Arabî'nüñ kesriyle¹⁴ ve āhîr-i ħurūf-ı teheccî olan¹⁵ yā-ı müşennāt-ı taĥtāniyyenüñ ve şîn-i mu'cemenüñ iskânlarıyla kiş dirler.¹⁶ 'Arabî'de dağı mezheb ü dîn dinür. Bu luğatlar Fârsî'de ve 'Arabî'de ve Türkî'de¹⁷ müşterekdür.

Takṭī'-i Beyt

tapmaĝa di müfte' ilün perestiş ü mefā' ilün beslemege müfte' ilün di perveriş
mefā' ilün zâhide pā müfte' ilün rsā digil mefā' ilün mezheb ü dîn müfte' ilün ħū kişdür
mefā' ilün

1 ki : -E

2 'Acem'ün : 'Acemiyye'nüñ Z

3 tapmak Türkî'dür ki' ibâdet... maşdardur : tapmaĝa Türkî'dür, Fârsî'de perestiş dirler H

4 ma'nâsınadır : ma'nâsına E, H

5 'Acem'ün : 'Acemî'nüñ Z

6 bā-ı 'Acem'ün fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla... şîn-i menķūta ile : -H

7 perverîden'den ism-i maşdardur : -H

8 ma'nâsınadır : ma'nâsına E, H

9 dünyadan kendüni hıfz idüp : -H

10 'Acem'ün : 'Acemiyye'nüñ Z

11 bā-ı 'Acem'ün fethasıyla ve elif ile ve rā-ı mühmelenüñ... pārsā dirler : pārsā dinür H

12 ve şâlih dağı dinür : -E, -Z

13 zâhidüñ aşlı 'Arabî'dür. Dünyāya rağbet itmeyüp i' rāz iden âdeme dirler : -H

14 'Arabî'nüñ kesriyle : 'Arab'ün kesresiyle E; 'Arabî'nüñ kesresiyle Z

15 āhîr-i ħurūf-ı teheccî olan : -E, -Z

16 dirler : dinür H

17 bu luğatlar Fârsî'de ve 'Arabî'de ve Türkî'de : Türkî'de ve Fârsî'de ve 'Arabî'de H

9 Atlu süvār u mertebe pāye piyādedür yaya

Şac ayağı se-pāyedür hem dağı sîh şışdür

Atlu Türkî'dür. At üzerinde olan âdeme dirler. Fârsî'de zämme-i sîn-i mühmele ile süvār dinür. 'Arabî'de **fâris** dinür.¹ Mertebe Türkî'dür. [E. 166b] Meşelâ bir hâlden bir hâle varmağ veyâ² bir manşıbdan bir manşıba naql olunmağ gibi. [H. 131b] Eger evvelkiden ziyāde olursa 'ālî mertebeye nā'il³ oldı dirler. Eger evvelkiden aşığa olursa mertebeden düşdi dirler. Fârsî'de bā-ı 'Acem'ün⁴ fethasıyla ve elif ile ve yā-ı huṭṭīnün fethasıyla ve⁵ hā-ı resmiyye ile⁶ pāye dirler. 'Arabî'de **mertebe** dinür. Fârsî'si Türkî'si ile müştarekdür ammā 'Arabî'si Türkî'de ve Fârsî'de dağı meşhürdür⁷ ve müsta' meldür.⁸ Piyāde bā-ı 'Acem'ün kesresiyle⁹ ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenün¹⁰ fethasıyla ve elif ile ve dāl-ı¹¹ mühmelenün fethasıyla ve hā-ı hevvezün sükūniyla¹² Fârsî'dür. Türkî'de yaya dirler. Ya' nī yayan yürüyen âdeme dirler.¹³ 'Arabî'de **rācil** ma' nāsınadır.¹⁴ Şac ayağı Türkî'dür. Şol nesnedür ki âteş üzerine [Z. 83a] koyup üstine tencere ve bakır¹⁵ ve tava¹⁶ koyup kaynadurlar. Fârsî'de sîn-i mühmelenün fetha-i ğayr-i şariḥasıyla ve hā-ı 'alâmetle ve bā-ı 'Acem'ün¹⁷ fethasıyla¹⁸ se-pāye dirler. [E. 167a] Üç ayaklı¹⁹ olduğundan ötüri se ile pāy'dan terkib olunmuşdur.²⁰ 'Arabî'de elif-i mazmūme ile **üşfiyye** dirler.²¹ Sîh sîn-i mühmelenün kesriyle²² ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenün sükūniyla ve hā-ı mu' ceme

1 dinür : ma' nāsına H

2 bir hâle varmağ veyâ : bir hâle yā E, Z

3 mertebeye nā'il : mertebe E; mertebeye naql H

4 'Acem'ün : 'Acemî'nün Z

5 ve elif ile ve yā-ı huṭṭīnün fethasıyla ve : -E

6 bā-ı 'Acem'ün fethasıyla ve elif ile ve yā-ı huṭṭīnün fethasıyla ve hā-ı resmiyye ile : -H

7 dağı meşhürdür : meşhürdür E; meşhür Z

8 ve müsta' meldür : -H

9 'Acem'ün kesresiyle: Pârsiyye'nün kesresiyle Z; 'Acemî'nün kesriyle H

10 tahtāniyyenün : tahtāniyyenün Z

11 dāl : rā E

12 ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenün fethasıyla ve elif ile... hevvezün sükūniyla : -H

13 dirler : dinür H

14 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

15 bakır : -E

16 tava : tava H

17 'Acem'ün : 'Acemiyye'nün Z

18 fetha-i ğayr-i şariḥasıyla ve hā-ı 'alâmetle ve bā-ı 'Acem'ün fethasıyla : kesriyle ve fethiyle H

19 ayaklı : ayaklı Z, H

20 se ile pāy'dan terkib olunmuşdur : se-pāye dirler E, Z

21 elif-i mazmūme ile üşfiyye dirler : üşfiyye dinür H

22 kesriyle : kesresiyle Z

ile Fārsī'dür. Türkî'de şiş dirler. Ucu sivri aş-pez âlâtdan¹ bir âletdür ki üzerinde² et şancup pişürüp³ kebâb iderler. 'Arabî'de sîn-i mühmelenüñ fetḫasıyla⁴ ve fâ'nuñ teşdidle⁵ ve teşdidsiz daḫı **seffüd** ve **sefüdetun** dinür.⁶

Takṭî' -i Beyt

atlu süvā müfte' ilün **r u mertebe** mefā' ilün **pāye piyā** müfte' ilün **dedür yaya** mefā' ilün **şac ayağı** müfte' ilün **se-pāyedür** mefā' ilün **hem daḫı sî** müfte' ilün **ḫ şişdür** mefā' ilün

10 İnest āb-ı hoş-güvār āyed ān ki teşne est

Budur eyü siñici şu gele ki o şuşamışdur [H. 132a]

Bu beytün ikinci mısrā'⁷ evvelki mısrā'ına leff ü neşr-i müretteb tarîki üzere tefsîr vâki' olmışdur. Meşelâ mısrā'-ı evvelde olan [E. 167b] inest kelimesi Fārsī'dür. Türkî'de budur dimekdür ki mısrā'-ı şânîniñ evvelinde vâki' olmışdur. 'Arabî'de **hāzā** gibi. Āb-ı hoş-güvār üç kelimededen te'lif olınmışdur. Ya' nî āb lafzı ve hoş lafzı ve güvār lafzı⁸ ki her biri müstaḫillen birer luğatdur⁹ birer kelimedür.¹⁰ Türkî'de iyü siñici şu dimekdür.¹¹ Türkî'si daḫı üç kelimededen mürekkebdür. Āb şū ma' nāsınadır. Hoş eyü ma' nāsınadır.¹² Güvār kâf-ı 'Acemî'nüñ zammesiyle¹³ siñici ma' nāsınadır.¹⁴ 'Arabî'de şā-ı müşelleşe ile **şemîr** ma' nāsınadır.¹⁵ Mā-ı selsâl gibi. Āyed elif-i memdüde ile ve yā-ı müşennāt-ı taḫtāniyyeniñ fetḫiyle ve dāl-ı mühmelenüñ sükūniyla Fārsī'dür. Gele dinür ya' nî gelür dimekdür. 'Arabî'de **yecî'u** ma' nāsına. Ān ki medd-i elif ile ve nün-ı sâkine [Z. 83b] ile¹⁶ Fārsī'dür. Türkî'de ol

1 aş-peş âlâtdan : -H

2 üzerinde : üzerine Z

3 et şancup pişürüp : et şaplayup H

4 fetḫasıyla : fetḫiyle H

5 fâ'nuñ teşdidle : fâ'nuñ teşdidiyle Z; ḫā-ı müşeddedeniñ zammesiyle H

6 dinür : dirler Z; sefüdetun dinür -H

7 ikinci mısrā'ı : -H

8 lafzı : lafızları H; lafzı -E

9 luğatdur : luğata delâlet ider Z

10 birer kelimedür : -H

11 dimekdür : dirler H

12 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z, H

13 kâf-ı 'Acemî'nüñ zammesiyle : zamm-ı kâf-ı 'Acemî'le H

14 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z, H

16 ve nün-ı sâkine ile : -H

ki dimekdür. Ya' nî ol kimse ki demek olur. Teşne est Fârsî'dür. Türkî'de şuşamışdur dinür.¹ ' Arabî'de ' atşân ma' nāsına āhirinde nūn ile.²

Takṭî' -i Beyt

in est ā müfte' ilün [E. 168a] **b-ı hoş-güvā** mefā' ilün **r āyed ān** müfte' ilün **ki teşne est** mefā' ilün **budur eyü** müfte' ilün **siñici şu** mefā' ilün **gele ki o** müfte' ilün **şuşamışdur** mefā' ilün

22

El-kıṭ' atu's-şānīyetü ve'l-' işrüne der-baḥr-i remel-i maḥbūn³ u maḥşūr

Gözinūñ fitnessine her kim iderse nazarı [H. 132b]

Şanemā ḳopdı şanur fitne-i devr-i ḳameri

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilāt

Bu durur baḥr-i remel kim ola maḥbūn eşeri

Bu kıṭ'a baḥr-i remelden bir kıṭ' adur ki aşlı her mışrā' da dörder⁴ kerre fā' ilātün gelür. Cemî' -i eczāsına ḥabn ' illeti dāḥil olup fe' ilātün ḳalup maḥbūn dinilmişdür.⁵ Ve dördünci cüz'ine ḥabndan soñra ḳaşr ' illeti daḥı duḥül idüp⁶ fe' ilāt olup tā'nuñ sükūnyla maḥşūr dinilmişdür.⁷ Ḥabn ile ḳaşr ' illetlerinūñ tafşīlleri baḥr-i müctesşden olan kıṭ' a-i şālīşde sebḳat itmekle ' iādeye ḥācet yoḳdur.⁸ Terḳīb-i beyt⁹

1 **Butraḡa düje di cūje pilice nesneye çiz [E. 168b]**

Lüledür nāyije di şola çep ü pula peşiz

Düje dāl-ı mühmelenūñ zammesiyle¹⁰ ve vāv-ı sākine ve zā-ı Pārs'uñ fethasıyla¹¹ ve hā-ı ' alāmetle Fârsî'dür. Türkî'de butraḡ dirler. Ḳaftāna ve dülbende ve ḳoyun ve

1 dinür : -H

2 ma' nāsına, āhirinde nūn ile : ma' nāsınadur E; ma' nāsına mütenevvi' dūr Z

3 maḥbūn : maḥbūn Z, H

4 dörder : dört Z, H

5 dinilmişdür : olmışdur H

6 daḥı duḥül idüp : daḥil olup H

7 fe' ilāt olup tā'nuñ sükūnyla maḥşūr dinilmişdür : fe' ilātün olur, maḥşürdur H

8 ' iādeye ḥācet yoḳdur : tekrār zıkr olunmışdı H

9 terḳīb-i beyt : -E, -Z

10 zammesiyle : zammıyla H

11 Pārs'uñ fethasıyla: Pārsiyye'nūñ fethasıyla Z; ' Acemî'nūñ fethiyle H

şığır yũñine¹ yapışur bir cins dikenlüce otdur. ‘Arabî’de zämme-i hâ-ı mu‘ceme² ile **hursũn** dirler. Cũje zämme-i cĩm-i ‘Arabiyye ile ve vāv-ı sākine ve zā-ı ‘Acemî’nũñ fethasıyla ve hā-ı ‘alāmetle³ Fārsî’dür. Türkî’de piliç dirler ki yumurtdan yeñi çıkmış⁴ tavuğ yavrusı dimekdür. [H. 133a] ‘Arabî’de fā’nuñ fethasıyla ve rā-ı müşeddedenũñ zammesiyle ve vāv’uñ ve cĩm’ũñ iskānlarıyla⁵ **ferrũc** dirler.⁶ Nesne Türkî’dür. Şey‘ ma‘nāsına ya‘nĩ filān nesne ve filān şey’ dirler. [Z. 84a] Fārsî’de cĩm-i ‘Acemî’nũñ kesresiyle⁷ ve yā-ı müşennāt-ı tahtıyyenũñ sũkũnyıla ve āħirinde zā-ı menkũta ile çĩz dinür.⁸ ‘Arabî’de şey‘ ma‘nāsınadır.⁹ Nāyije nũn-ı meftũha ve elif ile ve āħir-i ħurũf-ı teheccĩ olan yā¹⁰ ve [E. 169a] zā-ı Pārsiyye¹¹ ve hā-ı ‘alāmetle Fārsî’dür. Türkî’de lũle dirler. Ya‘nĩ çeşmelerde ve muşluğ ve ħammām ħurnalarına ağan şularuñ lũlelerine dinür. ‘Arabî’de mĩm-i meftũha¹² ile **meyzel** dirler.¹³ Şol Türkî’dür. Ya‘nĩ şol taraf dimekdür¹⁴ ki şağ taraf anuñ¹⁵ muķābilidür. Fārsî’de cĩm-i ‘Acem’ũñ¹⁶ fethasıyla ve bā-ı Pārs’ũñ¹⁷ sũkũnyıla çeç dirler. ‘Arabî’de fetha-i yā-ı ħuťĩ ile¹⁸ **yesār** ve şĩn-i menkũtanuñ kesresiyle **şimāl** daħı dirler.¹⁹ Cihāt-ı sitte ķabilindendür.²⁰ Pul Türkî’dür. Gerek manķır²¹ pulı olsun gerek balığ pulı olsun Fārsî’de bā-ı ‘Acem’ũñ fethasıyla²² ve şĩn-i mu‘cemenũñ kesriyle²³ ve āħir-i ħurũf-ı teheccĩ olan yā²⁴ ile ve zā-ı ‘Arabiyye ile²⁵ peşiz dinür.²⁶ Pā’nuñ

1 yũñine : yũñlerine H

2 mu‘ceme : mũhmele Z, H

3 zämme-i cĩm-i ‘Arabiyye ile ve vāv-ı sākine ve zā-ı... hā-ı ‘alāmetle : zamm-ı cĩm’le H

4 ki yumurtdan yeñi çıkmış : yumurtdan çıkmış H

5 fā’nuñ fethasıyla ve rā-ı... iskānlarıyla : fā’nuñ fethiyle ve rā-ı mũhmelenũñ zammıyla H

6 dirler : ma‘nāsınadır H

7 kesresiyle : kesriyle H

8 āħirinde zā-ı menkũta ile çĩz dinür : zā-ı ‘Arabiye ile çĩz dirler E, Z

9 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

10 elif ile ve āħir-i ħurũf-ı teheccĩ olan yā : yā-ı āħir-i ħurũf-ı teheccĩ ile H

11 Pārsiyye : ‘Acemĩ H

12 mĩm-i meftũha : meftũha E; feth-i mĩm H

13 dirler : ma‘nāsınadır Z; ma‘nāsına H

14 taraf dimekdür : tarafdur E, Z

15 taraf anuñ : tarafuñ H

16 ‘Acem’ũñ : ‘Acemiyye’nũñ Z; ‘Acemĩ’nũñ H

17 Pārs’ũñ : Pārsiyye’nũñ Z; ‘Acemĩ’nũñ H

18 fetha-i yā-ı ħuťĩ ile : fethle H

19 yesār ve şĩn-i menkũtanuñ kesresiyle şimāl daħı dirler : yesār ma‘nāsınadır H

20 cihāt-ı sitte ķabilindendür : -H

21 manķır : manğır Z; manķur H

22 ‘Acem’ũñ fethasıyla : ‘Acemiyye’nũñ fethasıyla Z; ‘Acemĩ’nũñ fethiyle H

23 kesriyle : kesresiyle Z

24 ve āħir-i ħurũf-ı teheccĩ olan yā : yā-ı āħir-i ħurũf-ı teheccĩ H

25 zā-ı ‘Arabiyye ile : zā-ı ‘Arabiyye Z; zā-ı menkũta ile H

26 dinür : dirler H

zammesiyle dağı *Ni‘metu’llāh* demişdür. ‘Arabî’de zamme ile *füls*¹ ve *harşef* dağı dirler.

Takṭī‘-i Beyt

butrağa dū fe‘ ilātün je di cūje fe‘ ilātün pilice nes fe‘ ilātün [E. 169b] neye çiz fe‘ ilāt
lüledür nā fe‘ ilātün yije di şo fe‘ ilātün la çep ü pu fe‘ ilātün la peşiz fe‘ ilāt

2 Şumraya çirk dimişler dağı sergîn lîkin [H. 133b]

Sidüğe poğa çemîn dirler ü hem dağı gümîz

Şumra şād-ı mühmelenüñ zammesiyle² kemre’den taqlib olunmuş koğuşmuş murdār nesnelere dirler ve koyun ve deve³ tersine dağı dirler. Türkî’de gübre didükleri bunuñ ğalaṭıdır.⁴ Fārsî’de cīm-i ‘Acem’üñ kesresiyle⁵ çirk dirler. Kir ve pas ma‘nāsına dağı⁶ gelür. Ammā şumra lafzı aşlında ‘Arabî’dür taḥrîkle⁷ sergîn sîn-i mühmelenüñ fethiyle Fārsî’dür.⁸ Tavar tersi ve koyun ve şıgır⁹ tezegine dirler. Kemre gibi mu‘arabi *sercîn* ve *serkîn*’dür.¹⁰ Sidük ve poğ Türkî’dür. Fārsî’de cīm-i ‘Acemî ile¹¹ çemîn ve kâf-ı Pārs’uñ¹² zammesiyle gümîz dinür.¹³ ‘Arabî’de *bevl* [Z. 84b] ve *necs* ma‘nāsınadır.¹⁴ Ammā tertib üzere vāqî‘ olmamışdır. Zīrā sidüğe kâf-ı ‘Acem’üñ zammıyla¹⁵ gümîz dirler [E. 170a] ve necāset-i ğalīze¹⁶ cīm-i Pārsiyye ile çemîn dirler.¹⁷

1 zamme ile *füls* : fā’nuñ zammesiyle *füls* dinür H

2 zammesiyle : zammıyla H

3 koyun ve deve : deve ve koyun H

4 bunuñ ğalaṭıdır : bundan ğalaṭdır H

5 ‘Acem’üñ kesresiyle : ‘Acemî’nüñ kesriyle H

6 dağı : da Z, H

7 Ammā şumra lafzı aşlında ‘Arabî’dür, taḥrîkle : -H

8 sîn-i... Fārsî’dür : sîn-i mühmelenüñ fethiyle E; feth-i sîn-i mühmele ile Fārsî’dür H

9 koyun ve şıgır : şıgır ve koyun Z, H

10 *serkîn*’dür : *serkîn* dirler H

11 cīm-i ‘Acemî ile : -H

12 Pārs’uñ : Pārsiyye’nüñ Z

13 ve kâf-ı Pārs’uñ zammesiyle gümîz dinür : ve gümîz dirler kâf-ı ‘Acemî’nüñ zammıyla H

14 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

15 ‘Acem’üñ zammıyla : ‘Acemî’nüñ zammesiyle Z; ‘Acemî’nüñ zammıyla H

16 necāset-i ğalīze : necāset-i ğalīzeyeye Z

17 ve necāset-i ğalīze cīm-i Pārsiyye ile çemîn dirler : çemîn necāset-i ğalīzadır H

Takṭī' -i Beyt

şumraya çir fe' ilātün k dimişler fe' ilātün daḥı sergîn fe' ilātün likin fe' ilāt sidüğe po
fe' ilātün ḥa çemîn dir fe' ilātün ler ü hem da fe' ilātün ḥı gümîz fe' ilāt

3 Ğunde örümcege di şaru¹ aru munc u sütüh

Önegülik ḥu sitîh oldı hem istîze sitîz

Ğunde ğayn-ı mu' cemenüñ zammesiyle ve nün-ı sâkine ile ğaynuñ fethiyle daḥı cā'iz görmüşler² [H. 134a] Fârsî'dür. Türkî'de örümcek dirler. 'Arabî'de 'ankebüt dinür.³ Şaru aru Türkî'dür.⁴ Türkî'de⁵ bal arusına dirler. Fârsî'de mîm-i maẓmûme ile ve nün⁶ ve cîm-i 'Arabiyye'nüñ iskânlarıyla⁷ munc dirler ve sîn-i mühmelenüñ⁸ ve tâ-ı kâraşetüñ zammeleriyle ve vāv'uñ ve hâ-ı aşliyyenüñ iskânlarıyla sütüh dirler.⁹ Ni'metu'llâh vāv'dan soñra bir rā-ı mühmele fethasıyla sütüre daḥı¹⁰ dimişdür. 'Arabî'de zenbūr ma' nâsınadır. Önegülik Türkî'dür. 'inâdcılık dimekdür. Fârsî'de [E. 170b] sîn-i mühmelenüñ kesresiyle sitîh ve elif-i meksûre ile ve âḥirinde hâ-ı 'alâmetle istîze ve elifsüz ve âḥirinde hâ'suz¹¹ sîn-i mühmelenüñ kesresiyle¹² sitîz daḥı 'inâdcılık ma' nâlarınadır.¹³ 'Arabî'de 'inâd ve cedel ma' nâlarına dinür.¹⁴

Takṭī' -i Beyt

ğunde örüm fe' ilātün cege di şa fe' ilātün ru aru mun fe' ilātün c u sütüh fe' ilāt
önegülik fe' ilātün ḥu sitîh ol fe' ilātün dı hem istî fe' ilātün ze sitîz fe' ilāt

4 Kârgâh oldı dükkân çembere âhençe digil

Pây-bâf oldıysa çulḥa daḥı kîrbâs ola biz

1 saru : sarı E, H

2 zammesiyle ve nün-ı sâkine... görmüşler : zammıyla ve fethiyle cā'izdür dimişler H

3 dinür : ma' nâsına H

4 Türkî'de örümcek dirler. 'Arabî'de 'ankebüt dinür. Şaru aru Türkî'dir : -E

5 Türkî'de : -Z, -H

6 ve nün-ı sâkine : ve nün Z; ve nün-ı sâkine -E

7 cîm-i 'Arabiyye'nüñ iskânlarıyla: cîm-i 'Arab'uñ iskânlarıyla E; ve âḥirinde cîm'le H

8 mühmelenüñ : mühmele Z

9 zammeleriyle ve vāv'uñ ve hâ-ı aşliyyenüñ... sütüh dirler : zammıyla sütüh daḥı dirler H

10 vāv'dan soñra... sütüre daḥı : sütüre vāv'dan soñra rā-ı mühmelenüñ fethasıyla H

11 hâ'suz : yâ'suz E

12 sîn-i mühmelenüñ kesresiyle : -H

13 sitîz daḥı 'inâdcılık ma' nâlarınadır : sitîz dinür H

14 ma' nâlarına dinür : dirler Z; gibi H

Kārgāh Fārsī'dür. Kār ile gāhdan te'lif olunmuşdur.¹ Kār kāf-ı 'Arabî ile iş ma'nāsınadır.² Gāh kāf-ı 'Acemî ile mekân ma'nāsınadır. Türkî'de iş yiri dimekdür. Dükkān andan³ 'ibāretdür. 'Arabî'de **hānūt** dirler.⁴ Çember cīm-i 'Acemî'nün kesriyle⁵ meşhürdür⁶ Türkî'dür. Çulhalar [H. 134b] ālātından⁷ bir [Z. 85a] uzun timurdur ki biz toqurken bizi anuñla destgāh⁸ üzerinde gererler. Biz üzerinde yay gibi turur.⁹ Ba' zılar bir elif dağı ziyāde idüp¹⁰ [E. 171a] çembar dirler. Fārsī'de elif-i memdüde ile ve hā-ı hevvezüñ fethasıyla ve nün-ı sākine ve cīm-i Pārsiyye'nün fethasıyla ve hā-ı 'alāmetle āhençe dinür.¹¹ Pāy-bāf Fārsī'dür. Çulha ma'nāsınadır.¹² Türkî'de biz toqıyan ādeme dirler.¹³ 'Arabiyye'de **nessāc** ma'nāsınadır.¹⁴ Kirbās kāf-ı 'Arabî'nün kesresiyle¹⁵ ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyıla ve bā-ı 'Arabî'nuñ fethiyle¹⁶ ve elif ve sīn-i mühmelenüñ sükūnyıla¹⁷ Fārsī'dür. Türkî'de biz dirler ki andan toñ ve göñlek yaparlar.¹⁸ 'Arabî'de dağı **kirbās** dirler müşterekdür.¹⁹

Takṭī'-i Beyt

kārgāh ol fe' ilātün **dı dükkān çem** fe' ilātün **bere āhen** fe' ilātün **çe digil** fe' ilāt **pāy-bāf**
ol fe' ilātün **dıysa çulha** fe' ilātün **dağı kirbā** fe' ilātün **s ola biz** fe' ilāt

5 **Piše di şan' ata bişe meşeyistāna digil**

Ma' nīsi kefş ü direfşüñ biri başmaq biri biz

1 olunmuşdur : olunmuş H

2 ma'nāsınadır : ma'nāsına E

3 andan : -H

4 'Arabî'de hānūt dirler : -E, -Z

5 kesriyle : kesresiyle Z

6 meşhürdür : -E, -Z

7 çulhalar ālātından: çulha ālātından E; çulhalarda olur H

8 destgāh : tezgāh E, Z

9 turur : durur E, Z

10 elif dağı ziyāde idüp : elif ziyādesiyle E, Z

11 elif-i memdüde ile ve hā-ı hevvezüñ fethasıyla ve nün-ı... āhençe dinür : āhençe dirler H

12 ma'nāsınadır : ma'nāsına E, H

13 çulha ma'nāsına... ādeme dirler : Türkî'de çulha dirler; ya' nī biz toqıyıcı ādeme dinür H

14 'Arabî'de... dinür : 'Arabiyye'de nessāc ma'nāsınadır Z; 'Arabiyye'de nessāc ma'nāsına E

15 'Arabî'nün kesriyle : 'Arabî'nün kesresiyle Z; 'Arab'ın kesresiyle H

16 'Arabî'nün kesriyle : 'Arab'ın fethiyle E; 'Arabiyye'nün fethasıyla Z

17 ve elif ve sīn-i mühmelenüñ sükūnyıla : -H

18 ki andan toñ ve göñlek yaparlar : meşelā gölmegüñ hām keten bizi H

19 müşterekdür : -E, -Z

Piše bā-1 ‘Acem’ün kesresiyle¹ ve yā-1 huṭṭinūñ sükūniyla ve šin-i mu‘cemenūñ fethasıyla [E. 171b] ve hā-1 resmī ile² Fārsī’dür. Türkī’de şan‘at dirler. ‘Arabī’de daḥı **şan‘at** ma‘nāsınadır.³ Aşlı ‘Arabī’dür Türkī’de böyle şāyi‘ olmuştur.⁴ ‘Arabī’de **hırfet** daḥı bu ma‘nāyadır.⁵ Bişe bā-1 muvaḥḥadenūñ kesriyle⁶ ve šin-i menkūtanūñ fethiyle⁷ ve mā-beynlerinde yā-1 huṭṭinūñ sükūniyla ve hā-1 resmī ile⁸ Fārsī’dür. Türkī’de meşeyistān dirler.⁹ Ya‘nī ormanlık yire dirler.¹⁰ ‘Arabī’de feteḥāt-ı şelāşe ile **eceme** dirler ve **gābe** daḥı dinür.¹¹ Keş kâf-1 ‘Arabī’nūñ fethiyle¹² ve fā’nuñ ve šin-i mu‘cemenūñ iskānlarıyla¹³ Fārsī’dür. Türkī’de başmak dirler ki¹⁴ ayakkabıdır. Mu‘arabi **kaş**’dür.¹⁵ Direfş¹⁶ dāl-1 mühmelenūñ kesriyle¹⁷ ve rā-1 ğayr-i menkūtanūñ [H. 135a] fethasıyla¹⁸ ve fā’nuñ ve šin-i mu‘cemenūñ iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de biz dirler ki dikiciler ālātındandır.

Takṭī‘-i Beyt

pişe di şan fe‘ ilātün ‘**ata bişe** fe‘ ilātün **meşeyistā** fe‘ ilātün **na digil** [Z. 85b] fe‘ ilāt
ma‘nisi keş fe‘ ilātün **ş ü direfşūñ** fe‘ ilātün **biri başmak** fe‘ ilātün **biri biz** fe‘ ilāt

6 **Çarğaya zāğ di dām ağ u penāğ iplik ucı** [E. 172a]

Bend bağ u rāğ u tağ u bāğ ile bostan pāliz

Çarğa Türkī’dür. Fārsī’de zā-1 ‘Arabīyye¹⁹ ile zāğ dirler. ‘Arabī’de ğurāb dirler.²⁰
Dām dāl-1 mühmele ile¹ Fārsī’dür. Türkī’de medle ağ dirler.² İplikden³ göz göz

1 bā-1 ‘Acem’ün kesresiyle : bā-1 ‘Acemī’nūñ kesriyle H

2 resmī ile: resmiye ile Z; ve yā-1 huṭṭinūñ.....resmī ile -H

3 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

4 aşlı ‘Arabī’dür, Türkī’de böyle şāyi‘ olmuştur : -H

5 ‘Arabī’de hırfet daḥı bu ma‘nāyadır : ħiref daḥı dinür H

6 kesriyle : kesresiyle Z

7 fethiyle : fethasıyla Z

8 ve šin-i menkūtanūñ fethiyle ve mā-beynlerinde yā-1 huṭṭinūñ sükūniyla ve hā-1 resmī ile : -H

9 dirler : dinür H

10 ormanlık yire dirler : ormanlık dimekdür E, Z

11 eceme dirler ve gābe daḥı dinür : eceme ve gābe ma‘nāsınadır H

12 ‘Arabī’nūñ fethiyle : ‘Arabī’nūñ fethasıyla Z; ‘Arab’uñ fethasıyla E

13 ve fā’nuñ ve šin-i mu‘cemenūñ iskānlarıyla : -H

14 ki : -Z

15 kaş’dür : kaş E; kaş’dür H

16 direfş : -E

17 kesriyle : kesresiyle Z

18 fethasıyla : fethiyle H

19 zā-1 ‘Arabīyye : zā-1 menkūta H

20 ‘Arabī’de ğurāb dirler : -E, -H

örerler ve anuñla balık ve kuş avlayup dutarlar.⁴ ‘Arabî’de şin-i mu‘ceme ve ba-ı muvaḥḥadenüñ fethalarıyla **şebeke** dirler.⁵ Penāğ bā-ı ‘Acem’üñ⁶ ve nün’uñ fethalarıyla⁷ Fārsî’dür. Türkî’de iplik ucu dirler. Ya‘nî iplik ile ibrişimüñ ucına dirler.⁸ Bend bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla⁹ ve nün’la dāl-ı mühmelenüñ sükünlarıyla¹⁰ Fārsî’dür. Türkî’de bağ dirler ki¹¹ meşelā bir nesnenüñ ucını¹² bağladuıkları bağdur. ‘Arabî’de **ḳayd** ma‘nāsınadır.¹³ Rāğ rā-ı mühmelenüñ fethiyle¹⁴ Fārsî’dür. Türkî’de tağ dirler. ‘Arabî’de **cebel** ma‘nāsınadır.¹⁵ Bāğ u büstān Türkî’dür. Fārsî’de bā-ı Fārsiyye¹⁶ ile pāliz dirler.¹⁷ ‘Arabî’de **fāliz** ma‘nāsınadır.¹⁸

Takṭī‘-i Beyt

ḳarğaya zā fe‘ ilātün ğ **di dām ā** fe‘ ilātün ğ **penāğ ip** fe‘ ilātün **lik ucu** fe‘ ilāt **bend bağ u** rā fe‘ ilātün ğ **u tağ u bā** fe‘ ilātün ğ **ile büstān**[E. 172b] fe‘ ilātün **pāliz** fe‘ ilāt

7 **Bir yürüyüş yürü kim saña ḳıyāmetde gerek** [H. 135b]

Revişî rev ki tu-rā bāyed der-rüstāḥiz

Bu beytün mışra‘-ı evveli mışra‘-ı şānīsiniñ tefsīridür. Ya‘nî mışra‘-ı evvelde olan bir¹⁹ yürüyüş lafzı Türkî’dür. Fārsî’de rā-ı mühmelenüñ fethiyle²⁰ ve vāv’uñ kesriyle²¹ ve şin-i mu‘ceme ile ve āḫirinde yā-ı vaḥdet ile²² revişî dinür ki mışra‘-ı

1 dāl-ı mühmele ile : -H

2 medle ağ dirler : ağ dirler, medle E, Z

3 iplikden : ipden H

4 balık ve kuş avlayup dutarlar : kuş ve balık avlarlar H

5 ‘Arabî’de şin-i mu‘ceme ve ba-ı muvaḥḥadenüñ fethalarıyla şebeke dirler : -E, -H

6 ‘Acem’üñ : ‘Acemiyye Z; mu‘cemenüñ H

7 ve nün’uñ fethalarıyla : fethiyle H

8 ya‘nî iplik ile ibrişimüñ ucına dirler : ibrişimüñ ucına dinür H

9 fethasıyla : fethiyle H

10 sükünlarıyla : sükünüyla Z; ve nün’la... sükünlarıyla -H

11 ki : -Z, -H

12 nesnenüñ ucını : nesne’i E, Z

13 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

14 fethiyle : fethasıyla Z

15 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

16 Fārsiyye : Pārsiyye Z; Fārsiyye -H

17 dirler : dinür H

18 ma‘nāsınadır : dinür E, Z

19 bir : -H

20 fethiyle : fethasıyla Z

21 kesriyle : kesresiyle Z

22 ve āḫirinde yā-ı vaḥdet ile : -H

şānīsinde vāki¹ olmuşdur. Reviş lafzına muttaşıl olan yā vahdet içündür. Meşelā bir yürüyüş dimekdür.² Yüri kim Türkī'dür. Fārsī'de rā-ı mühmelenüñ fethiyle³ ve vāv-ı sākine ile ve āhirinde kāf-ı 'Arabiyye-i meksüre ve hā-ı ğayr-i melfūza ile⁴ rev ki dirler. Bunda ki lafzı ğarf-i rābiṭ yā ğarf-i ta⁵ lildür. Türkī'de dağı bu ğarf [Z. 86a] müsta⁶ meldür. Yüri kim terkibiinde olan kim lafzı bu ma⁶ nāyadur.⁵ 'Arabī'de kesre ile imşī ve izheb gibi emrdür.⁶ Saña lafzı Türkī'dür. Fārsī'de tā-ı ğaraşetüñ zammıyla⁷ ve rā-ı taḫşiş ile⁸ tu-rā dirler. 'Arabī'de fethateyn ile⁹ leke [E. 173a] ma⁶ nāsınadur. Kıyāmetde gerek terkibi Türkī'dür.¹⁰ Fārsī'de bāyed der rüstāhiz dirler. Rā-ı mühmelenüñ zammıyla¹¹ ve sīn-i ğayr-i menķūtanuñ süküniyle ve tā-ı ğaraşetüñ fethiyle ve elif ile ve ḥā-ı mu⁶ cemenüñ kesriyle¹² ve yā-ı ḥuṭṭinüñ ve zā-ı 'Arab'üñ¹³ iskānlarıyla Fārsī'de¹⁴ kıyāmet ma⁶ nāsınadur. Der zarfiyyet ma⁶ nāsını ifāde ider.¹⁵ Bāyed bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle¹⁶ gerek dimekdür.

Takṭī⁶ -i Beyt

bir yürüyüş fe⁶ ilātün yüri kim sa fe⁶ ilātün ña kıyāmet fe⁶ ilātün de gerek fe⁶ ilāt reviši
rev fe⁶ ilātün ki tu-rā bā fe⁶ ilātün yed der-rüs fe⁶ ilātün tāhiz fe⁶ ilāt

23

El-ķıṭ⁶ atü'ş-şālişetü ve'l-⁶ işrüne der-baḥr-i hezec-i aḥreb u maḫbüz u zelel¹⁷

Dil bende durur saña vü çāker hem cān

Şirin-lebüñe dağı revānum ḥayrān¹

1 şānīsinde vāki⁶ olmuşdur : şānīnūñ ibtidāsıdır E, Z

2 reviş lafzına muttaşıl olan yā vahdet içündür. Meşelā bir yürüyüş dimekdür : -H

3 rā-ı mühmelenüñ fethiyle : rā-ı mühmelenüñ fethasıyla Z; fethā-ı rā-ı mühmele ile H

4 ve vāv-ı sākine ile ve āhirinde kāf-ı 'Arabiyye-i meksüre ve hā-ı ğayr-i melfūza ile : -H

5 bunda ki lafzı ğarf-i rābiṭ, yā ğarf-i... kim terkibiinde olan kim lafzı bu ma⁶ nāyadur : -H

6 kesre ile imşī ve izheb gibi emrdür : kesr ile imşī ma⁶ nāsına H

7 zammıyla : zammesiyle Z, H

8 ve rā-ı taḫşiş ile : -H

9 fethateyn ile : -E, -Z

10 Türkī'dür : -E

11 zammıyla : zammesiyle Z

12 kesriyle : kesresiyle Z

13 'Arab'üñ : 'Arabī'nüñ Z

14 rā-ı mühmelenüñ zammıyla ve sīn-i ğayr-i... Fārsī'de : zamm-ı rā-ı mühmele ile H

15 der zarfiyyet ma⁶ nāsını ifāde ider : -H

16 muvaḥḥadenüñ fethiyle : muvaḥḥade ile E, Z

17 zelel : ezel Z, H

Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fā'

Bu vezn-i rubā' idür ki olmaz pinhān

[H. 136a] Bu kıt'a baħr-i hezecedden bir kıt' adur² ki aşı her mışra' da dörder³ kerre mefā' ilün gelür. Cüz'-i evveline [E. 173b] ħarb ' illeti dāħil olup lām'uñ zammesiyle mef' ulü olmuşdur ve aħreb dinilmişdür ve cüz'-i şānīsine ħabz ' illeti dāħil olup mefā' ilün olmuşdur ve maħbüz dinilmişdür⁴ ve cüz'-i şālīşi aşı üzerine sālimdür ve cüz'-i rābi' ine zeel ' illeti dāħil olup fā' olmuşdur ve zeel⁵ dinilmişdür. Ħarb ' illetinüñ taşīli baħr-i muzāri' den⁶ aħreb ve mekfūf ve maħşūr⁷ olan beşinci kıt' ada geçmişdür ve ħabz ' illetinüñ ta' rīfi baħr-i hezecedden aħreb ve maħbüz ve maħzūf olan kıt' a-i sābi' de⁸ geçmişdür.

Ta' rīf

Zeel zā-ı ' Arab'uñ⁹ ve lām-ı evvelüñ fetħalarıyla ve lām-ı şānīnūñ sükūniyla¹⁰ luğatda ħabrınmaħ ma' nāsınadur¹¹ ve yanı eni olmayan ' avrata dirler. İştīlāħda oldur ki mefā' ilün ki ehemmm ola. Ya' nī mefā' ilün cüz'ine hetm ' illeti dāħil olup muzāri' olduħdan soñra [Z. 86b] zeel ' illeti daħı dāħil olmağla mefā' dan "mīm" sākıt olduħdan soñra¹² "fā" ħalur ve buña ezel dinür. **Ma' lüm ola ki** mefā' ilün cüz' i "fā" olmağla iki ' illet [E. 174a] lāzımdur ki¹³ biri hetm¹⁴ ve biri zeeldür.

Ta' rīf

Hetm luğatda oñ dişi şımağla dirler ve ıştīlāħda oldur ki mefā' ilün'dan sebeb-i āħir düşer ve bir sebebüñ daħı āħir sākini düşer ve mā-ħabli olan [H. 136b] ħarf sākın

1 ħayrān : ħayrān Z, H

2 kıt' a baħr-i hezecedden bir kıt' adur : rubā' i baħr-i hezecedden bir rubā' idür H

3 dörder : dört Z, H

4 ve maħbüz dinilmişdür : -H

5 zeel : ezel Z, H

6 muzāri' den : muzāri' -i E

7 ve maħşūr : -E

8 kıt' a-i sābi' de : yidinci kıt' ada H

9 ' Arab'uñ : ' Arabiyye'nüñ Z

10 zā-ı ' Arab'uñ ve lām-ı evvelüñ fetħalarıyla ve lām-ı şānīnūñ sükūniyla : -H

11 ma' nāsınadur : ma' nāsına E

12 olduħdan soñra : olup H

13 ki : -E, -Z

14 hetm : hetmdür Z, H

kılınup mefâ^ç olur. Ba^ç dehu zeled dâhil olup mîm dağı ıskâ^t olunup “fâ” kalup ezel olur. Fe^çfhem ve^çktum¹

1 Tek hamle vü ka^çr üzüm tegekidür tāk

Hem rezdür üzüm çubuğı yırtıkdur çāk

Tek tā-ı karşıetüñ fethasıyla ve kāf-ı sākine ile² Fārsī’dür. Türkī’de hamle dirler. Ya^çnî bir nesneye ikdām eylemek meşelā yilmek ve³ yügürmek ve şıçramağ ve hücüm itmek gibi. ‘Arabī’de şav^t dirler ve tahrikle telak^ç dağı dinür ve ka^çr ma^çnāsına dağı gelür. Meşelā bir nesnenüñ dibine dirler. Ya^çnî kıyunuñ dibi ve deniziñ dibi gibi.⁴ ‘Arabī’de dağı⁵ ka^çr dirler.⁶ Üzüm tegeki Türkī’dür. Aşma ve bāğ çubuğı dimekdür. Fārsī’de tā-ı karşıetüñ fethiyle tāk dinür.⁷ ‘Arabī’de kerm ma^çnāsına.⁸ Rez rā-ı gayr-i menkūtanuñ fethasıyla⁹ [E. 174b] ve zā-ı ‘Arabī’nüñ¹⁰ süküniyla Fārsī’dür. Türkī’de üzüm çubuğı dirler.¹¹ ‘Arabī’de buña dağı kerm dirler.¹² Yırtığ Türkī’dür. Meşelā bir nesnenüñ yırtığına dirler. Fārsī’de cîm-i ‘Acem’üñ fethiyle¹³ ve kāf-ı sākine ile çāk dirler.¹⁴ ‘Arabī’de ħark^ç gibi.¹⁵

Tak^çî-i Beyt

tek hamle mef^ç ülü [H. 137a] vü ka^çr üzüm mefâ^ç ilün tegekidür mefâ^ç ilün tāk fâ^ç
hem rezdu mef^ç ülü r üzüm çubu mefâ^ç ilün gı yırtıkdur mefâ^ç ilün çāk fâ^ç

2 Yaprağ dağı berg ağaç mağşülü¹⁶ bār

Kök bîh ü velik beksümeğ oldı kāk

1 fe^çfhem ve^çktum : yukarıda beyân olıduğı gibi H; fe^çfhem ve^çktum -Z

2 ve kāf-ı sākine ile : -H

3 meşelā yilmek ve : yilmek ve Z; meşelā yilmek ve -E

4 gibi : -H

5 dağı : -E

6 dirler : dinür H

7 tā-ı karşıetüñ fethiyle tāk dinür : tā-ı karşıet ile tāk dirler E, Z

8 ma^çnāsına : -Z

9 fethasıyla : fethiyle H

10 ‘Arabī’nüñ : ‘Arab’üñ E

11 dirler : dimekdür H

12 dirler : dinür H

13 ‘Acem’üñ fethiyle : Pārsiyye’nüñ fethasıyla Z

14 ve kāf-ı sākine ile çāk dirler : çāk dinür H

15 gibi : ma^çnāsına H

16 mağşülü : ħaşılı H

Yaprak Türkî'dür. Ağaç yaprağı ve sâ'ir otlaruñ yaprağına dirler. [Z. 87a] Fârsî'de fetħa-i¹ bā-ı muvaḥḥade ve sükün-ı rā-ı mühmele ve kāf ile berg dirler.² 'Arabî'de **varak** ma' nāsına. Ağaç maḥşülü³ Türkî'dür. Ya' nî ağaç üzerinde ḥāşıl olan mîveye dirler. Fârsî'de bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle⁴ ve āḫirinde elif ile⁵ ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ iskānlarıyla⁶ [E. 175a] bār dirler. 'Arabî'de **semere** ma' nāsınadır.⁷ Kök Türkî'dür. Ya' nî ağaçlaruñ ve otlaruñ⁸ ve sâ'ir her⁹ şey'üñ köküne dirler. Fârsî'de bā-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle¹⁰ ve yā-ı müşennāt-ı taḫtiyyenüñ ve ḥā-ı mu' cemenüñ iskānlarıyla biḥ dirler. 'Arabî'de **aşl** ma' nāsınadır¹¹ ve feteḫāt-ı şelāse ile **şecene** dinür.¹² Beksümeṭ Türkî'dür. Şol quru etmekdür ki yol içün ve sefer içün yapup götürürler¹³ ve şu ile ışladup yirler. Fârsî'de kāf-ı 'Arabî ile kāk dinür.¹⁴ 'Arabî'de **ka'k** ma' nāsınadır.¹⁵

Takṭi' -i Beyt

yaprak da mef' ülü ḥı berg ağa mefā' ilün ç maḥşülü¹⁶ mefā' ilün bār fā' kök biḥ ü mef' ülü velik pek mefā' ilün sümeṭ oldı mefā' ilün kāk fā'

3 Boğmak ḥafe kerden oldı silidür lürs

Celd oldı luğatde çābük ü hem çālāk [H. 137b]

Boğmak Türkî'dür. Ya' nî bir kimesne' i boğazından boğmağa dirler. Fârsî'de ḥā-ı mu' cemenüñ ve fā'nuñ fethālarıyla ve āḫirinde ḥā-ı 'alāmetle ve kāf-ı [E. 175b] 'Arabî'nüñ fethiyle¹⁷ ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ sükünıyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ sükünıyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve nün-ı

1 fetħa-i : fetħ-i H

2 ve sükün-ı rā-ı mühmele... dirler : rā-ı ğayr-i menķūta ve kāf' uñ iskānlarıyla berg dinür H

3 maḥşülü : ḥāşılı H

4 fethiyle : fethasıyla Z

5 āḫirinde elif ile : elif ile Z; elif E

6 iskānlarıyla : sükünıyla H

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

8 ağaçlaruñ ve otlaruñ : ağaç ve ot H

9 her : -E, -Z

10 kesriyle : kesresiyle Z

11 ma' nāsınadır : dirler Z; ma' nāsınadır -H

12 dinür : ma' nāsınadır H

13 ve sefer içün yapup götürürler : -H

14 kāf-ı 'Arabî ile kāk dinür : kāk dirler E, Z

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

16 maḥşülü : ḥāşılı H

17 'Arabî'nüñ fethiyle : 'Arab' uñ fethasıyla E; 'Arabî'nüñ fetħa Z

sākine-i maşdariyye ile ḥafe kerden dinür.¹ ‘Arabî’de ḥā-ı mu‘cemenüñ fethasıyla ve nün-ı meksüre ile² **ḥanık** ma‘nāsınadır.³ Sīlī Türkî’dür. Meşelâ el ayasıyla kişinüñ yüzine ve⁴ eñsesine urdukları silleye dirler. Fârsî’de lām-ı mazmüme⁵ ve rā-ı ğayr-i menķūṭanuñ ve sīn-i mühmelenüñ iskānlarıyla⁶ lürs dinür.⁷ Celd cīm-i ‘Arabıyye’nüñ fethasıyla⁸ ve lām’uñ ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla⁹ Fârsî’dür. Türkî’de çapük dirler. Meşelâ işe cest u ölçümlenen ādeme dirler. Çālāk daḥı¹⁰ cīm-i ‘Acemî’nüñ fethasıyla bu ma‘nāyadır. Fârsî’de çābük u cest dimekdür.¹¹ ‘Arabî’de daḥı **celed** dirler.¹²

Takṭī‘-i Beyt

boğmak ḥa mef’ ülü **fe kerden ol** mefā’ ilün **dı sīlidür** [Z. 87b] mefā’ ilün **lürs fā’ celd**
oldı mef’ ülü **luğatda çā** mefā’ ilün **puk u hem çā** mefā’ ilün **lāk fā’**

4 **Hem jerf deriñ şigerf ulu gāf şikāf**

Di yarıga gev çukurdur daḥı meğāk

[E. 176a] Jerf zā-ı ‘Acem’üñ fethasıyla¹³ ve rā-ı mühmelenüñ ve fā’nuñ iskānlarıyla [H. 138a] Fârsî’dür. Türkî’de deriñ dirler.¹⁴ Fârsî’de jerf dirler.¹⁵ Meşelâ deriñ şuya āb-ı jerf ve deriñ deñize¹⁶ deryā-yı jerf dirler. ‘Arabî’de ‘**amık** ma‘nāsına.¹⁷ Şigerf şīn-i mu‘cemenüñ kesriyle¹⁸ ve kāf-ı ‘Acem’üñ fethiyle¹⁹ ve rā-ı mühmele ve fā’nuñ iskānlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de ulu dinür. Meşelâ büyük kavīyy ve muḥteşem ve iyü

1 sükünüyla ve dāl-ı mühmelenüñ... ḥafe kerden dinür : menķūṭa ile ḥafe kerden dirler

2 fethasıyla ve nün-ı meksüre ile : fethiyle ve kesre-i nün ile H

3 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

4 ve : -E

5 lām-ı mazmüme : zamm-ı lām’la H

6 rā-ı ğayr-i menķūṭanuñ... iskānlarıyla : rā-ı menķūṭa ve sīn-i mühmelenüñ sükünüyla H

7 dinür : dirler Z

8 cīm-i ‘Arabıyye’nüñ fethasıyla : cīm-i meftūḥa H

9 lām’uñ ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla : lām-ı sākine ve dāl-ı mühmele ile H

10 daḥı : -E

11 Fârsî’de çābük u cest dimekdür : Fârsî’dür, ya‘nī çābük ma‘nāsınadır H

12 dirler : dinür H

13 ‘Acem’üñ fethiyle : ‘Acem’üñ fethasıyla E; ‘Acemıyye’nüñ fethasıyla Z

14 dirler : dinür H

15 Fârsî’de jerf dirler : -Z, -H

16 deriñ şuya āb-ı jerf ve deriñ deñize : deriñ şuya ve deriñ deryāya āb-ı jerf H

17 meşelâ ... dinür : ‘Arabî’de ‘amık ma‘nāsına. Meşelâ deriñ şuya āb-ı jerf ve deriñ deñize deryā-yı jerf dirler : E

18 kesriyle : kesresiyle Z

19 fethiyle : fethasıyla Z

ḥallü¹ olan kimesneye dirler. ‘Arabî’de ‘azîm ma‘nâsına. Gâf ve şigâf ikisi bile kâf-ı ‘Acemî’le Fârsî’dür. Türkî’de yarığ dinür. Ya‘nî ağaç ve tahta yarığına ve sâ’ir yarıqlara dirler. ‘Arabî’de **şakık** ma‘nâsına. Gev kâf-ı Pârsî’nün fethasıyla² Fârsî’dür. Türkî’de çukur dinür. Meğāk daḥı feth-i mîm’le Fârsî’dür çukur ma‘nâsınadır.³ ‘Arabî’de fetha-i ḥâ-ı mühmele ile⁴ **ḥafre** dirler.

Takṭî‘-i Beyt

hem jerf mef‘ülü derîñ şiger mefâ‘ilün f ulu gâf şî mefâ‘ilün kâf fâ‘ di yarı mef‘ülü [E. 176b] ğa gev çukur mefâ‘ilün dur daḥı me mefâ‘ilün ğāk fâ‘

5 Yük bār daḥı yol üç kerre se-bār

Tâc efser u gürsine aç u zâc oldı zâk

Yük Türkî’dür. Meşelâ deveye ve kaṭıra yüklenen yük gibi.⁵ Fârsî’de bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla⁶ bār dinür. ‘Arabî’de fetha-i⁷ ḥâ-ı mühmele ile **ḥaml** ma‘nâsınadır.⁸ Yol daḥı Türkî’dür. Fârsî’de yola daḥı bār dirler. [H. 138b] Meşelâ Fârsî’de bār lafzı yük ma‘nâsına ve⁹ yol ma‘nâsına daḥı gelür. Yol ve izin virmediler diyecek yirde Fârsî’de “bār ne-dâdend” dirler.¹⁰ Luğat-ı müştarekedendür.¹¹ Üç kerre Türkî’dür. Fârsî’de se-bār dirler. ‘Arabî’de **selâse merrât** gibi.¹² Tâc Türkî’dür. Pâdişâhlar başlarına giyerler. Fârsî’de elif-i meftûḥa ve fâ-ı [Z. 88a] sâkine¹³ ve sîn-i mühmelenüñ fethasıyla¹⁴ ve âḥirinde rā-ı ğayr-i menḳūṭanuñ sükûnyıla¹⁵ efser dirler.¹⁶ ‘Arabî’de daḥı **tâc** dirler.¹⁷ Türkî’de ve Fârsî’de ve ‘Arabî’de müşterek

1 ḥallü : ḥalli H

2 Pârsî’nün fethasıyla : ‘Acem’üñ fethiyle H

3 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E

4 fetha-i ḥâ-ı mühmele ile : ḥâ-ı mühmelenüñ fethiyle H

5 ve kaṭıra yüklenen yük gibi : ve sâ’ir yüklenen yüke dirler H

6 fethasıyla : fethiyle H

7 fetha-i : feth-i H

8 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, H

9 yük ma‘nâsına ve : -H

10 yol ve izin virmediler diyecek yirde Fârsî’de “bār ne-dâdend” dirler : -E, -Z

11 luğat-ı müştarekedendür : -H

12 gibi : ma‘nâsına H

13 fâ-ı sâkine : nün’üñ sükûnyıla H

14 fethasıyla : fethiyle H

15 âḥirinde... sükûnyıla : rā-ı mühmelenüñ sükûnyıla Z; âḥirinde... menḳūṭanuñ sükûnyıla -E

16 dirler : dinür H

17 ‘Arabî’de daḥı tâc dirler : ‘Arabî’de tâc dirler Z; ‘Arabî’de tâc ma‘nâsınadır H

luğatdur.¹ Gürsine kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ²sükūnyyla ve sīn-i ğayr-i menķūtanuñ kesresiyle³ ve nūn-ı meftūħa ve hā-ı ‘alāmetle Fārsī’dür. Türkī’de aç dirler.⁴ Ya’ nī ṭa’ām yimeyüp⁵ ħarnı aç olana dirler ki⁶ [E. 177a] toķuñ naķīzidür.⁷ ‘Arabī’de cāyi’ dirler.⁸ Zāc zā-ı ‘Arab’uñ fetħasıyla⁹ Türkī’dür. Bir ħara boyanuñ adıdır ki mürekkebe ħorlar. Fārsī’de zā-ı ‘Arabıyye’nüñ fetħasıyla¹⁰ ve elif ve kāf’uñ iskānlarıyla zāk dirler.¹¹ ‘Arabī’de daħı zāc dinür.¹² Zāc-ı ħıbrıs didükleri edviyedür.¹³

Taķṭī’-i Beyt

yük bār mef’ ülü daħı yol ü mefā’ ilün ç kerre se mefā’ ilün bār fā’ tāc efse mef’ ülü
r gürsine a mefā’ ilün ç u zāc oldı mefā’ ilün zāk fā’

6 Ol ki oldı eyü vü toĝrı¹⁴ aña ne ħorķu

Ān ki şod nīk ü rāst u-rā ħi bāk

[H. 139a] Bu beytüñ mışrā’-ı evveli mışrā’-ı şānīsine leff ü neşr-i müretteb ṭarıķı üzere¹⁵ tefsīr vāķi’ olmuşdur. Meşelā evvelki mışrā’uñ her bir kelimesi ikinci mışrā’uñ her kelimesinüñ Türkī ma’ nāsıdır.¹⁶ Ya’ nī mışrā’-ı evvelüñ şadrında olan¹⁷ ol ki lafzı Türkī’dür. Zī-cānda isti’ māl olunur.¹⁸ Esmā-ı işārātdandır. Fārsī’de medle ān ki dinür ki mışrā’-ı şānī [E. 177b] evvelinde vāķi’ dur.¹⁹ ‘Arabī’de fetħ-i mīm’le²⁰ men ma’ nāsına.²¹ Oldı lafzı Türkī’dür. Fārsī’de şīn-i mu’ cemenüñ

1 müşterek luğatdur : müşterek ve müsta’ meldür H

2 zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ : zammıyla ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ H

3 sīn-i ğayr-i menķūtanuñ kesresiyle : sīn-i mühmelenüñ kesriyle H

4 dirler : dinür H

5 ya’ nī ṭa’ām yimeyüp : -H

6 ki : -E, -Z

7 toķuñ naķīzidür : toķ muķābilidür H

8 dirler : ğibi H

9 ‘Arabī’nüñ fetħasıyla : ‘Arab’uñ fetħasıyla E; ‘Arabī’nüñ fetħıyle H

10 ‘Arabıyye’nüñ fetħasıyla : ‘Arab’uñ fetħasıyla E; ‘Arabī’den şoñra H

11 dirler : dinür H

12 dinür : dirler H

13 zāc-ı ħıbrıs didükleri edviyyedür : -H

14 toĝrı : toĝru Z

15 evveli mışrā-ı şānīsine... üzere : evveli leff ü neşr-i müretteb ṭarıķı üzere mışrā-ı şānīsine H

16 her kelimesinüñ Türkī ma’ nāsıdır : ma’ nā-yı Türkīsidür H

17 mışrā’-ı evvelüñ şadrında olan : -H

18 isti’ māl olunur : müsta’ mel H

19 mışrā’-ı şānī evvelinde vāķi’ dur : mışrā’-ı evvelüñ şadr-ı kelāmı vāķi’ olmuşdur E, Z

20 fetħ-i mīm’le : fetħle H

21 ma’ nāsınadır : ma’ nāsına E

zammesiyle¹ şod dinür. ‘Arabî’de **kāne** ma‘nāsınadır.² Eyü lafzı Türkî’dür yaramazuñ zıddıdır.³ Fārsî’de nūn-ı meksüre ve yā-ı taḥtiyye-i müşennātuñ ve kāf’uñ iskānlarıyla⁴ nīk dinür ki⁵ muḳābili beddür. ‘Arabî’de şād-ı mühmele ile⁶ **şālīḥ** ma‘nāsınadır⁷ ki ḥālī eyü üzere⁸ olan kimesneye dinür. Naḳīzi fāsiddür. Toğrı Türkî’dür. Fārsî’de rā-ı mühmelenüñ fetḫiyle⁹ ve elif ve sīn-i mühmelenüñ¹⁰ ve tā-ı ḳaraşetüñ iskānlarıyla rāst dirler.¹¹ ‘Arabî’de **mustakīm** ma‘nāsına. Aña ne Türkî’dür. [Z. 88b] Ne lafzı Türkî’de istifhām içündür.¹² Bunda inkārı mutazammındur. Ya‘nī yoḳdur dimekdür. Fārsî’de elif-i maẓmūme ile **u-rā çī** dinür. Bunda daḫı çī lafzı istifhām-ı inkārī vāḳi‘ olmuşdur nisbet gibi.¹³ ‘Arabî’de **e lehu** gibi ki evvelinde olan elif-i meftūḫa istifhāmı mutazammındur. İnkār ṭarīḳi üzere **leyse** ma‘nāsınadır.¹⁴ Ḳorḳu Türkî’dür. Fārsî’de bā-ı muvaḫḫade ile bāk dirler.¹⁵ ‘Arabî’de **ḫavf** [H. 139b] ma‘nāsına. Türkî’de mışra‘-ı evvelüñ taḳḫādi budur. Meşelā ol kimesne ki eyü ve toğrı ola. Ya‘nī şalāḫiyyet ve istiḳāmet üzere ola aña ḳorḳu yoḳdur. Fārsî’de mışra‘-ı şānīnūñ taḳḫādi budur. Meşelā “ān kes ki nīk u rāst şod u-rā bāk nīst” ‘Arabî’de taḳḫādi budur. Meşelā “**men kāne şālīḫan ve mustakīmen leyse lehu ḫavfun**”¹⁶

Taḳṭī‘-i Beyt

ol ki oldı mef̄ ülü eyü toğrı mef̄ā‘ ilün aña ne ḳor mef̄ā‘ ilün ḳu fa‘ [E. 178a] ān ki şo mef̄ ülü d nīk u rā mef̄ā‘ ilün st u-rā çī mef̄ā‘ ilün bāk fā‘

1 zammesiyle : zammıyla H

2 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, Z

3 yaramazuñ zıddıdır : yaramaz zıddıdır H

4 yā-ı taḥtiyye-i müşennātuñ ve kāf’uñ iskānlarıyla : yā-ı ḫuṭṭī ve kāf-ı sākine ile H

5 dinür ki : dirler E, Z

6 şād-ı mühmele ile : -E, -Z

7 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına Z

8 ḥālī eyü üzere : aḫvālī eyü olmaḳ üzere H

9 rā-ı mühmelenüñ fetḫiyle : rā-ı mühmelenüñ fetḫasıyla Z; rā-ı ğayr-i menḳūṭanuñ fetḫiyle H

10 mühmelenüñ : mühmele Z

11 ve elif ve sīn-i mühmelenüñ ve tā-ı ḳaraşetüñ iskānlarıyla rāst dirler : medle rāst dinür H

12 Türkî’de istifhām içündür : istifhām içündür E; istifhām için gelür Z

13 lafzı istifhām-ı... nīst gibi : çī istifhāmdur ve inkārīdür ma‘nāsına nīst dimekdür H

14 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

15 dirler : dinür H

16 Türkî’de mışra‘-ı evvelüñ taḳḫādi ... men kāne şālīḫan ve mustakīmen leyse lehu ḫavfun : -E, -Z

El-kıṭ' atu'r-rābi' atu ve'l-ı̄' işrūne der-baḥr-i ṭavīli'l-müşemmeni's-sālim

Bu baḥr-i ṭavīli gel işit iy boyı uzun¹

Ki niçe laṭif ü ḥüb olur müntehā mevzūn

Fe'ülün mefā' ilün fe'ülün mefā' ilün

Hemīşe sa'ādet yarıcuñ devletüñ efzūn

Bu kıṭ' a baḥr-i ṭavīlden bir kıṭ' adur² ki aşlı her mıṣrā' ında fe'ülün mefā' ilün fe'ülün mefā' ilün gelir.³ Bunda aşlı üzerine⁴ vāḳi' olmuştur⁵ sālimdür ki⁶ aşlā zihāf ve 'ilelden bir cüz'ine⁷ 'illet dāḥil olmamıştır.

Ta'rif

Ṭavīl fa'ıl be-ma' nā fā' ildir. Uzun olıcı dimekdür. Bu baḥre baḥr-i ṭavīl didükleri [H. 140a] uzun olduğu ecli içündür.⁸ Ṭavīl ta' bīr iderler. Fe'fhem.⁹

1 Firīb aldamağ oldı firībiden aldanmağ

Kişi cāblūs itmek nedür ya' nī yaldanmağ

Firīb fā'nuñ ve rā-ı mühmelenüñ kesreleriyle [E. 178b] ve yā-ı ḥuṭṭinüñ¹⁰ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ iskānlarıyla Fārsi'dür. Türki'de aldamağ dinür dinmiş.¹¹ Ammā *Sūdī* isimdür aldama ma' nāsınadır. Aldamağ ma' nāsına degüldür diyü nāzımuñ kelāmını redd eylemiş.¹² 'Arabī'de ḥā-ı mu'cemenüñ zammesiyle¹³ ḥud'a ma' nāsına.¹⁴ Firībiden fā'nuñ ve rā-ı ḡayr-i menḳūṭanuñ kesreleriyle ve yā-ı müşennāt-ı

1 uzun : mevzūn Z

2 kıṭ' a baḥr-i ṭavīlden bir kıṭ' adur : rubā' i ṭavīlendür H

3 mıṣrā' ında... gelir : beytinde ikişer kerre fe'ülün mefā' ilün fe'ülün mefā' ilün'dür H

4 üzerine : üzere H

5 olmuştur : olmuş Z, H

6 ki : -E, -Z

7 zihāf ve 'ilelden bir cüz'ine : eczāsına E, Z

8 uzun olduğu ecli içündür : anıñ içündür ki uzun vāḳi' olmuştur E

9 ṭavīl ta' bīr iderler. Fe'fhem : -Z, -H

10 yā-ı ḥuṭṭinüñ : yā-ı ḥuṭṭi H

11 dinmiş : dimiş Z

12 ammā... redd eylemiş : isimdür, aldama ma' nāsınadır. Aldamağ ma' nāsına degül. Kezā fī şerḫi's-Sūdī; ammā bunda aldamağ dinür H

13 zammesiyle : zammıyla H

14 ma' nāsına : ma' nāsınadır Z

taḥṭiyenüñ sükünüyla ve bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle¹ Fārsī'dür maşdardur.² Türkī'de aldanmaḡ ma' nāsınadır.³ 'Arabī'de **ḥud'a** ma' nāsına.⁴ Cāblūs cīm-i 'Arabī'nüñ⁵ fetḥasıyla ve elif ile⁶ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ ve [Z. 89a] lām'uñ zammeleriyle ve vāv'uñ ve sīn-i mühmelenüñ iskānlarıyla⁷ Fārsī'dür. Türkī'de yaldanmaḡ dirler.⁸ Ya' nī dilkülenüp yaltaḡlanmaḡ dimekdür. 'Arabī'de **tabaşbuş** ve **temelluḡ** gibi.

Taḡṭī'-i Beyt

firīb al fe' ülün **damaḡ oldı** mefā' ilün **firībī** fe' ülün **den aldanmaḡ** mefā' ilün **kişi cā** fe' ülün **blūs itmek** mefā' ilün **nedür ya'** fe' ülün **nī yaldanmaḡ** mefā' ilün

2 Keşiden durur çekmek küşādendür açmaḡ

Luḡatda bü-münkiden ḡaḡıyup ṭoduldanmaḡ⁹ [H. 140b]

Keşiden kāf-ı 'Arabī'nüñ fetḫiyle¹⁰ ve şīn-i mu' cemenüñ [E. 179a] kesriyle¹¹ Fārsī'dür. Türkī'de çekmek dirler. Meşelā bir nesne' i çekmege dinür maşdardur.¹² 'Arabī'de **incirār** gibi.¹³ Küşāden kāf'uñ zammıyla ve şīn-i mu' cemenüñ fetḫiyle Fārsī'dür maşdardur.¹⁴ Türkī'de açmaḡ dirler.¹⁵ 'Arabī'de **feth** ma' nāsına ḡapu açmaḡ ve kilid ve sā'ir gibi.¹⁶ Bü-münkiden bā-ı muvaḥḥadenüñ ve mīm'uñ zammeleriyle ve nūn-ı sākineden şoñra kāf-ı meksüre ve yā-ı ḫuṭṭinüñ sükünüyla¹⁷ Fārsī'dür. Türkī'de ḡaḡıyup ṭoduldanmaḡ ma' nāsınadır. Ya' nī bir ādem bir nesneye¹⁸ ḡaḡıyup ve ṭarılup gümürdenmek ve şoḡranmaḡ gibi.

1 ve yā-ı müşennāt-ı taḥṭiyenüñ sükünüyla ve bā-ı muvaḥḥadeniñ kesresiyle : -E

2 maşdardur : -E, -Z

3 ma' nāsınadır : ma' nāsına H

4 ma' nāsına : gibi Z, H

5 'Arabī'nüñ : 'Arab'uñ E

6 elif ile : medle H

7 ve vāv'uñ ve sīn-i mühmelenüñ iskānlarıyla : -H

8 dirler : dinür H

9 ṭoduldanmaḡ : doduldanmaḡ H

10 'Arabī'nüñ fetḫiyle : 'Arab'uñ fetḫiyle E; 'Arabī'nüñ fetḫasıyla Z

11 kesriyle : kesresiyle Z

12 bir... maşdardur : meşelā bir nesne' i çekmek dinür E; bir nesne' i meşelā çekmege dinür Z

13 gibi : ma' nāsınadır H

14 kāf'uñ zammıyla ve şīn-i mu' cemenüñ... maşdardur : kāf-ı maẓmūme ile Fārsī'dür E, Z

15 dirler : ma' nāsınadır H

16 ma' nāsına ḡapu açmaḡ ve kilid ve sā'ir gibi : ma' nāsınadır E, Z

17 ve nūn-ı sākineden şoñra kāf-ı meksüre ve yā-ı ḫuṭṭinüñ sükünüyla : -E, -Z

18 nesneye : nesne için Z

Ḳā'ide¹

Bā-ı muvaḥḥade maşadır-ı evveline² dāḥil olursa mā-ba' dinüñ ḥareketine tābi' olur.³ Ḳaçan maşdaruñ evveli maẓmüm olursa⁴ yāḥud maşdaruñ evveli "bā" olsa ve⁵ yāḥud mīm olsa ol zamān bā-ı müfrede daḥı⁶ maẓmüm olur. Bü-münkiden'de olduğı gibi.

Takṭı'-i Beyt

keşiden fe'ülün durur çekmek mefā'ilün küşāden fe'ülün dür açmak mefā'ilün luğatda fe'ülün bü-münkiden mefā'ilün kaḳıyup fe'ülün doduldanmak mefā'ilün

3 Ğunūden ımızğanmak uyumak bu-ḥusbiden

Be-bāliş nihāden ser ḥu yaşduğa yaşdanmak [H. 141a]

[E. 179b] Ğunūden ğayn-i mu'cemenüñ ve nūn'uñ zammeleriyle⁷ ve vāv-ı sākine ile⁸ Fārsi'dür. Türki'de ımızğanmak dirler ki uyḳunuñ evvelidür. 'Arabī'de nūn-ı maẓmüme ile nū'ās ma'nāsınadır. Bu-ḥusbiden bā-ı müfrede-i maẓmüme⁹ ve ḥā-ı mu'cemenüñ zammıyla¹⁰ ve sīn-i mühmelenüñ sükünüyle¹¹ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ [Z. 89b] kesresiyle¹² Fārsi'dür. Türki'de uyumak ma'nāsına maşdardur.¹³ 'Arabī'de fetḥa ile nevm gibidür.¹⁴ Be-bāliş nihāden ser terkibi Fārsi'dür. Bāliş bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥiyle¹⁵ ve elif ile ve lām'uñ kesriyle¹⁶ yaşdıḳ ma'nāsınadır.¹⁷ Nihāden nūn-ı meksüre ile ḳomaḳ ma'nāsınadır.¹⁸ Ser sīn-i mühmelenüñ fetḥasıyla baş dimekdür.¹⁹ Ḥāşıl-ı ma'nāsi²⁰ yaşduğa baş ḳomaḳdur ki¹ yaşduğı yaşdanmak

1 ḳā'ide : ma'lüm ola ki E, Z

2 evveline : evvelinde E

3 tābi' olur : tābi'dür H

4 olursa : olsa E, Z

5 ve : -E

6 bā-ı müfrede daḥı : bā-ı müfrede E; bā daḥı H

7 mu'cemenüñ ve nūn'uñ zammeleriyle : mu'cemenüñ zammıyla ve nūn'uñ zammıyla E

8 ve vāv-ı sākine ile : -E, -Z

9 bā-ı müfrede-i maẓmüme : bā-ı muvaḥḥade H

10 zammıyla : zammesiyle Z; zammeleriyle H

11 sīn-i mühmelenüñ sükünüyle : sükün-ı sīn-i mühmele H

12 kesresiyle : kesriyle H

13 maşdardur : -E, -Z

14 fetḥa ile nevm gibidür : fetḥa ile nevm gibi Z; nevm gibi H

15 fetḥiyle : fetḥasıyla Z

16 kesriyle : kesresiyle Z

17 ma'nāsınadır : ma'nāsına E, H

18 ma'nāsınadır : ma'nāsına E, H

19 bāliş bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥiyle ve elif ile ve lām'uñ kesriyle... baş dimekdür : -H

20 ma'nāsi : ma'nā'ı Z; Türki'si H

tefsiri² bunuñ lâzımındandır. ‘Arabî’de **ittikâ’u bi’l-visâdeti** dinür.³ Visâde yaşduğdur. Fârsî’de bâliş dirler. Mışra^c-ı şânide ħu kelimesinüñ ma^cnâda medħali yokdur ancak tekmîl-i vezn için irâd olınmışdur.⁴

Takṭî^c-i Beyt

ğunüden fe^cülün **ımozğanmak** mefâ^cilün **uyumak** fe^cülün **bu-ħusbiden** mefâ^cilün **be-bâliş** fe^cülün **nihâden ser** mefâ^cilün **ħu yaşdu** fe^cülün **ğa yaşdanmak** mefâ^cilün

4 **Begenmek pesendiden güziden ügürtlemek**

Sirâyiden ırlamak bi-şermiden utanmak

[E. 180a] Begenmek Türkî’dür. Fârsî’de bâ-ı Pârsiyye’nün⁵ ve sîn-i mühmelenün [H. 141b] fetħalarıyla ve nün-ı sâkine ile ve dâl-ı mühmelenün kesriyle⁶ ve yâ-ı müşennât-ı tahtâniyyenün sâkininden şoñra dâl-ı ğayr-i menķūtanuñ fetħasıyla ve âħirinde ‘alâmet-i maşdariyye olan nün-ı sâkine ile⁷ pesendiden dinür.⁸ ‘Arabî’de **irtizâ** ma^cnâsına. Güziden kâf-ı ‘Acem’ün⁹ zammesiyle ve zâ-ı ‘Arabî’nün kesresiyle Fârsî’dür. Türkî’de ügürtlemek dinür.¹⁰ ‘Arabî’de **intiħâb** ve **ıştıfâ** ve **ıhtiyâr** gibi.¹¹ Sirâyiden sîn-i mühmelenün kesriyle¹² ve râ-ı ğayr-i menķūtanuñ fetħiyle ve elif-i memdüde ile ve iki yâ-ı müşennât-ı tahtâniyyenün evvelki ve ikinci sükünla ve dâl-ı mühmelenün fetħasıyla ve nün-ı sâkine¹³ ile Fârsî’dür. Türkî’de ırlamak ma^cnâsınadır. Ya^cnî Türkî ve beste ve sâ’ir nağamât ve ezgi ile ırlanan ezgiye¹⁴ dirler. ‘Arabî’de **tağannî** ma^cnâsına. Bi-şermiden bâ-ı meksüreden şoñra şin-i mu^ccemenün fetħiyle¹⁵ ve râ-ı mühmelenün sükünüyla ve mîm-i meksüre ile¹ Fârsî’dür. Türkî’de utanmak ma^cnâsınadır.² ‘Arabî’de **ħacâlet** ve **ħayâ** ma^cnâlarına.³

1 yaşduğa baş ħomağdur ki : yaşduğa yaşlanan kimesneye dirler H

2 tefsiri : -E

3 dinür : ma^cnâsınadır Z; ma^cnâsına H

4 visâde yaşduğdur. Fârsî’de bâliş dirler... olınmışdur : -E, -Z

5 Pârsiyye’nün : ‘Acem’ün H

6 kesriyle : kesresiyle Z

7 ve yâ-ı müşennât-ı tahtâniyyenün sâkininden şoñra dâl-ı ğayr-i... sâkine ile : -E, -Z

8 dinür : dirler H

9 ‘Acem’ün : ‘Acemî’nün Z

10 dinür : dirler Z

11 intiħâb ve ıştıfâ ve ıhtiyâr gibi : intiħâb ma^cnâsına E; intiħâb ma^cnâsınadır Z

12 kesriyle : kesresiyle Z

13 râ-ı ğayr-i menķūtanuñ fetħiyle ve elif-i memdüde ile ... nün-ı sâkine : râ-ı mühmele E, Z

14 ve ezgi ile ırlanan ezgiye : ve ezgi ile ırlanan ezgilere Z; nağamâtle ırlanan ezgilere H

15 fetħiyle : fetħasıyla Z

Takṭī' -i Beyt

begenmek fe' ülün **pesendiden** mefā' ilün **güziden** fe' ülün **ügürtlemek** mefā' ilün **sirāyī** fe' ülün **den ırlamak** mefā' ilün **bi-şermī** fe' ülün **den utanmak** mefā' ilün

5 **Çeşiden** **durur tatmak** **yemek** **horden** **ü emmek** [E. 180b; H. 142a]

Meziden mekiden hem be-ğeriden mīranmak

[Z. 90a] Çeşiden cīm-i Pārs' uñ⁴ fethasıyla ve şīn-i mu' cemenüñ kesriyle⁵ Fārsī' dür. Türkī' de tatmak dirler.⁶ Meşelā ta' āmdan bir nesnenüñ tadın⁷ tuzın deñemek için tatmağa dirler.⁸ Çeşni demekle ma' rüfdür.⁹ 'Arabī' zevk dirler fetha-i zāl-ı mu' ceme ile.¹⁰ Yimek lafzı¹¹ Türkī' dür. Ya' nī ta' ām yimege dirler. Fārsī' de hā-ı mu' cemenüñ zammesiyle ve vāv-ı sākine ve rā-ı ğayr-i menķūta ile¹² horden dinür. 'Arabī' de ekl ma' nāsınadır.¹³ Emmek Türkī' dür. [*Fārsī' de mīm-i meftūha ve kāf-ı 'Arab' uñ¹⁴ kesresiyle mekiden dağı dinür. Mīm-i meftūha ve zā-ı 'Arabıyye' nüñ kesresiyle meziden dağı dirler. Bu iki bile luğat emmek ma' nāsınadır.¹⁵ Ya' nī ağızla bir nesne' i emmege dirler. Uşak anasınüñ memesinden süd emdüğü gibi. 'Arabī' de fetha-i mīm' le ve şād-ı mühmelenüñ teşdīdiyle maşş ma' nāsına.]¹⁶ Be-ğeriden bā-ı muvaḥḥade-i zā' idenüñ¹⁷ ve ğayn-ı mu' cemenüñ fethalarıyla¹⁸ ve rā-ı mühmele-i*

1 ve mīm-i meksüre ile : -H

2 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

3 ma' nālarına : gibi Z, H

4 Pārs' uñ : Pārsıyye' nüñ Z; 'Acem' üñ H

5 mu' cemenüñ kesriyle : mu' cemenüñ kesresiyle Z; menķūtanüñ kesriyle H

6 dirler : dinür H

7 tadın : ve edin E, Z

8 dirler : -H

9 çeşni demekle ma' rüfdür : çeşni didükleridür E, Z

10 zevk dirler, fetha-i zāl-ı mu' ceme ile : zevk ma' nāsına H

11 lafzı : -E, -H

12 zammesiyle ve vāv-ı sākine ve rā-ı ğayr-i menķūta ile : zammıyla H

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

14 'Arab' uñ : 'Arabī' nüñ Z

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

16 İtalik yazılan kısım H nüshasında şöyle yazılmıştır: "Meşelā bir şey' i ağızla emmege dirler. Şabī anasınüñ memesinden süd emer gibi. Fārsī' de mīm-i meftūhadan soñra zā-ı 'Arabī' nüñ kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ sükunıyla meziden dirler ve mīm-i meftūhadan soñra kāf-ı 'Arabī' nüñ kesriyle mekiden dağı dinür. 'Arabī' de fetha-i mīm ve teşdīd-i şād-ı mühmele ile maşş ma' nāsınadır ve reḍā' dağı dinür."

17 muvaḥḥade-i zā' idenüñ : muvaḥḥadenüñ ki zā' iddür E

18 fethalarıyla : zammeleriyle Z, H

meksüre¹ [E. 181a] ile Fārsī'dür. Türkî'de ınranmak dirler.² Meşelâ ğadab ile³ kaқыup gümrenüp gürldemege dirler.

Takṭī' -i Beyt

çeşiden fe'ülün durur tatmak mefā' ilün yemek ħor fe'ülün den ü emmek mefā' ilün
meziden fe'ülün mekiden hem mefā' ilün be-geri fe'ülün den ınranmak mefā' ilün

6 Şitābiden ivmekdür direngiden eğlenmek

Di fincā vü ğalṭiden gerinmek yuvalanmak⁴ [H. 142b]

Şitābiden şin-i mu' cemenüñ kesriyle⁵ ve tā-ı ħaraşetüñ fethasıyla ve elif-i memdüde ile ve bā-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥṭāniyyenüñ sükūniyla⁶ Fārsī'dür. Türkî'de ivmek ma' nāsınadır.⁷ Bir iş işlemekde yāḥud yürümekde⁸ ivüp sur'at ve 'acele eylemege dirler. 'Arabî'de ta' cīl ma' nāsınadır.⁹ Direngiden dāl-ı mühmelenüñ kesriyle¹⁰ ve rā-ı ğayr-i menķūṭanuñ fethiyle¹¹ ve nūn-ı sākineden şoñra¹² ve kāf-ı meksüre ile Fārsī'dür. Türkî'de eğlenmek ma' nāsınadır.¹³ 'Arabî'de meksū dinür.¹⁴ Fincā fā'nuñ kesriyle ve nūn-ı sākineden şoñra¹⁵ ve cīm-i 'Arabî'nüñ fethasıyla¹⁶ ve elif ile¹⁷ Fārsī'dür. [E. 181b] Türkî'de gerinmek dirler.¹⁸ 'Arabî'de temattī ma' nāsınadır.¹⁹ Ğalṭiden ğayn-ı mu' cemenüñ fethiyle²⁰ ve lām-ı sākineden şoñra²¹ [Z. 90b] tā-ı mühmelenüñ kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥṭāniyyenüñ

1 rā-ı mühmele-i meksüre : rā-ı mühmelenüñ kesresi H

2 dirler : ma' nāsınadır H

3 ğadab ile : -H

4 Bu mısra, H nüshasında ilk mısra olarak yazılmıştır.

5 kesriyle : kesresiyle Z

6 ve elif-i memdüde ile ve bā-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle ve yā-ı... sükūniyla : -E, -Z

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

8 bir iş işlemekde yāḥud yürümekde : ya' nī bir işde yāḥud yürümekde ziyāde H

9 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; gibi H

10 kesriyle : kesresiyle Z

11 fethiyle : fethasıyla Z, H

12 nūn-ı sākineden şoñra : nūn-ı sākine E, Z

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

14 dinür : gibi Z, H

15 kesriyle ve nūn-ı sākineden şoñra : kesresiyle ve nūn-ı sākine E, Z

16 'Arabî'nüñ fethasıyla : 'Arab'üñ fethiyle E; 'Arabiyye'nüñ fethiyle Z

17 ve elif ile : -H

18 dirler : ma' nāsınadır H

19 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; gibi H

20 mu' cemenüñ fethiyle : mu' cemenüñ fethasıyla Z; menķūṭanuñ fethasıyla H

21 lām-ı sākineden şoñra : lām-ı sākine ve E, Z

sükûniyla¹ Fârsî'dür. Türkî'de yuvalanmak dirler.² 'Arabî'de tâ-ı karşıetüñ ve dâl'üñ fetḫalarıyla **tedehrüc** ma' nāsına.³

Takṭî' -i Beyt

şitābî fe' ülün **den ivmekdür** mefā' ilün **direngî** fe' ülün **den eğlenmek** mefā' ilün **di**
fincā fe' ülün **vü gālṭiden** mefā' ilün **gerinmek** fe' ülün **yuvalanmak** mefā' ilün

7 **Çeridendür otlamak hem āğişten ıslamak** [H. 143a]

Şoden ter zi-bārān ya' nî yağmurdan ıslanmak

Çeriden cīm-i 'Acem'üñ fetḫiyle⁴ ve rā-ı mühmelenüñ kesriyle⁵ Fârsî'dür. Türkî'de otlamak ma' nāsınadır. 'Arabî'de **ret'a** gibi. Āğişten elif-i memdüde ve ğayn-ı mu'cemenüñ⁶ kesriyle ve şīn-i menķūṭanuñ⁷ sükûniyla ve fetḫa-i tâ-ı karşıetle⁸ Fârsî'dür. Türkî'de ıslamak ma' nāsınadır.⁹ Ya' nî bir nesne'i şu ile ıslamağa dirler. 'Arabî'de **teblīl** dinür.¹⁰ Şoden ter zi-bārān terkibi¹¹ Fârsî'dür. Bi-ḫasebi't-terkib¹² Türkî'de yağmurdan ıslanmak [E. 182a] dimekdür.¹³ 'Arabî'de mīm-i meftūḫa ile¹⁴ **meblül mine'l-maṭar** ma' nāsınadır.¹⁵

Takṭî' -i Beyt

çeriden fe' ülün **dür otlamak** mefā' ilün **hem āğiş** fe' ülün **ten ıslamak** mefā' ilün **şoden**
ter fe' ülün **zi-bārān ya'** mefā' ilün **ni yağmur** fe' ülün **dan ıslanmak** mefā' ilün

8 **Bih ez-cān'est in goftār eger mī-konī bāver**

Bu söz yeg durur cāndan ger iderseñ inanmak

1 kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı taḫtāniyyenüñ sükûniyla : kesresiyle E, Z

2 dirler : ma' nāsınadır H

3 tā-ı... ma' nāsınadır : tā-ı... ma' nāsınaE; tā'nuñ ve dāl'üñ fetḫasıyla tedehrüc gibi H

4 fetḫiyle : fetḫasıyla Z, H

5 kesriyle : kesresiyle Z

6 mu'cemenüñ : menķūṭanuñ H

7 menķūṭanuñ : mu'cemenüñ H

8 ve fetḫa-i tâ-ı karşıetle : -E, -Z

9 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

10 dinür : gibi Z, H

11 terkibi : -H

12 bi-ḫasebi't-terkib : -E, -Z

13 dimekdür : ma' nāsınadır H

14 mīm-i meftūḫa ile : -H

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; gibi H

Bu beytün mışra^c-ı evveline mışra^c-ı şānisi tefsīr vāқи^c olmuşdur. Meselā “**bih ez-cān’est in goftār**” terkibi Fārsī’dür. Türkī’de bu söz yeg durur cāndan dimekdür. Bih bā-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle¹ ve [H. 143b] hā-ı aşliyyenüñ² sükūnyla Fārsī’dür. Türkī’de yeg dimekdür. Arabī’de aḥsen gibi.³ Ez-cān’est Fārsī’dür. Türkī’de cāndan dimekdür. Ma^c lūm ola ki cān lafzından muḥaddem olan “ez” kelimesi Arabī’de ḥurūf-ı cāreden ibtidā-yı ḡāyet için olan min ma^c nāsınadur mīm-i meksüre ile⁴ Türkī’de mürādifi fetḥa-i vāḥide ile “den” kelimesidür⁵ ve āḥirinde muttaşıl olan⁶ sīn-i mühmele ile ve tā-ı ḳaraşet ile⁷ ḥaber için olan⁸ [E. 182b] “est” lafzınuñ muḥaffefidür.⁹ [Z. 91a] Ma^c nā cihetinden bih lafzına maşrūfdür. Żarūret-i vezn için te’ḥīr olunmuşdur. “Ez-cān bih est in goftār” taḳdirindedür. İn goftār Fārsī’dür. Türkī’de bu söz dimekdür. Arabī’de hāzā’l-ḳavl gibi ve hāzā’l-keḷām gibi¹⁰ daḥı dirler.¹¹ Eger elif ve kāf-ı Acem’üñ fetḥalarıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyla¹² Fārsī’dür. Türkī’de daḥı eger dinür. Edāt-ı ta^c lildür. Arabī’de lām-ı meftūḥa ve vāv-ı sākine ile¹³ lev ma^c nāsınadur.¹⁴ Mī-konī Fārsī’dür. Türkī’de idersin dimekdür. Bāver bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla ve elif ile ve vāv-ı meftūḥa ile ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyla¹⁵ Fārsī’dür. Ekşer¹⁶ koned lafzıyla müsta^c meldür.¹⁷ Türkī’de eger iderseñ inanmaḳ. Meşelā eger taşdıḳ idüp inanursañ dimekdür.¹⁸ Arabī’de şād-ı mühmele-i meftūḥa ile şadaḳ gibi.¹⁹

1 kesriyle : kesresiyle Z, H

2 hā-ı aşliyyenüñ : hā-ı meḷfūzanuñ H

3 Arabī’de aḥsen gibi : -E, -Z

4 mīm-i meksüre ile : ki H

5 mürādifi fetḥa-i vāḥide ile “den” kelimesidür : bunuñ mürādifi “den” lafzıdır E, Z

6 muttaşıl olan : olan muttaşıl E

7 ile : -Z, -H

8 için olan : içündür H

9 lafzınuñ muḥaffefidür : lafzından muḥaffefidür H

10 gibi : -Z

11 ve hāzā’l-keḷām gibi daḥı dirler : -H

12 elif ve kāf-ı Acem’üñ fetḥalarıyla... sükūnyla : elif-i meftūḥa ve kāf-ı Acemī’le H

13 lām-ı meftūḥa ve vāv-ı sākine ile : fetḥa ile H

14 ma^c nāsınadur : ma^c nāsına E

15 ve elif ile ve vāv-ı meftūḥa ile ve rā-ı mühmelenüñ sükūnyla : - H

16 ekşer : kerd veyā Z

17 ekşer koned lafzıyla müsta^c meldür : -H

18 eger iderseñ inanmaḳ. Meşelā eger taşdıḳ idüp inanursañ dimekdür : inanmaḳ ma^c nāsına H

19 Arabī’de şād-ı mühmele-i meftūḥa ile şadaḳ gibi : -E, -Z

Takṭī' -i Beyt

bih ez-cān' fe' ülün est in goftā mefā' ilün r eger mi- fe' ülün konī bāver mefā' ilün bu
söz yeg fe' ülün durur cāndan mefā' ilün ger ider fe' ülün señ inanmak mefā' ilün

25

El-kıṭ' atu'l-hāmisetü ve'l-işrüne der-baḥr-i müteḳārib-i müsemmen ü sālīm¹

Nigār semen-ber şeker-leb perī-rū [H. 144a]

Beñi ' anber-i ter şaçı ğāliye-bū [E. 183a]

Fe' ülün fe' ülün fe' ülün fe' ülün

Teḳārüb k'ola sālīm uş iy perī-rū

Bu kıṭ'a baḥr-i müteḳāribden bir kıṭ' adur² ki cümle eczāsı aşlı üzerine sālīm olup aşlā ezāḥif ve ' ilelden bir ' illet³ dāḥil olmamışdur.

1 Çam ağacı ğij ü kayın ağacı ğuş

Ağaç delegen ḥūldur büm baykuš

Çam ağacı Türkī'dür. Fārsī'de kāf-ı ' Acem'ün kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenün⁴ ve zā-ı Pārs'ün⁵ iskānlarıyla ğij dirler. ' Arabī'de şād-ı mühmelenün ve nün'ün fetḥalarıyla ve vāv-ı sākine ve bā-ı muvaḥḥadenün fetḥasıyla ve rā-ı mühmelenün sükūnıyla şanevber dirler.⁶ Kayın ağacı Türkī'dür. Bir muḥkem ağaçdur ki andan oḳ düzerler. Fārsī'de ğayn-i mu' cemenün [Z. 91b] zammıyla⁷ ve vāv'ün ve şin-i menḳūtanun iskānlarıyla ğuş dirler. Ağaç delegen Türkī'dür. Bir kuşcuğazdur ki burnı ile ağaçları delik delik idüp deler.⁸ Ağaç kaçan daḥı dirler. Fārsī'de [E. 183b] ḥā-ı mu' cemenün zammıyla⁹ ve vāv'ün ve lām'ün iskānlarıyla¹⁰ ḥūl dirler. ' Arabī'de fetḥ ve teşdidle ḳarrā' dirler ve naḳḳāru'l-ḥaşeb daḥı dinür. Nitekim

1 el-kıṭ' atu'l-hāmisetü' ve'l-işrüne: el-kıṭ' atu'l-hāmisetü ve'l-işrüne : H

2 kıṭ' a baḥr-i müteḳāribden bir kıṭ' adur : rubā' i baḥr-i teḳārübdendir ki H

3 aşlā ezāḥif ve ' ilelden bir ' illet : aña ' illel ve ezāḥifden bir ' illet H

4 yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenün : yā-ı ḥuṭṭinün H

5 Pārs'ün : Pārsiyye'nün Z; ' Acemī'nün H

6 ve vāv-ı sākine ve bā-ı muvaḥḥadenün fetḥasıyla ve rā-ı... şanevber dirler : şanevber dinür H

7 zammıyla : zammesiyile Z, H

8 idüp deler : ider E

9 mu' cemenün zammıyla : mu' cemenün zammesiyile Z; menḳūtanun zammesiyile H

10 ve vāv'ün ve lām'ün iskānlarıyla : -H

Fārsī'de daḥı¹ **dıraḥt-sonb** dirler.² Būm bā-ı muvaḥḥadenüñ zammıyla³ ve vāv'uñ ve mīm'üñ iskānlarıyla⁴ Fārsī'dür. Türkî'de baykuş dirler yırtıcılardan bir kuşdur ekşer⁵ vīrānelerde olur. Gice uçar gündüz gizlenür.⁶ 'Arabî'de daḥı **būm** dirler. [H. 144b] Fārsī'de ve 'Arabî'de müşterek ve müsta' meldür.⁷

Takṭī' -i Beyt

çam aḡa fe' ülün **cı gījü** fe' ülün **ḡayın a** fe' ülün **ḡacı ḡüş** fe' ülün **aḡaç de** fe' ülün **legen**
ḡū fe' ülün **ldurbū** fe' ülün **m baykuş** fe' ülün

2 Perir öteki güne di diy düne di

Dün ıṣraḡı giceye dūş u perendūş

Perir bā-ı 'Acem'üñ fethiyle⁸ ve evvelki⁹ rā-ı mühmelenüñ kesriyle¹⁰ ve yā-ı ḡuṭṭinüñ¹¹ ve rā-ı mühmele-i şāniyenüñ iskānlarıyla¹² Fārsī'dür. Türkî'de öteki gün dirler. Ya' nī dünki günden evvel giçen güne dirler. 'Arabî'de [E. 184a] **evvelü'l-ems** dirler. Evvelki di lafzınuñ ḡaziyyede medḡali yoḡdur. Żarūret-i vezn içündür. Ancaḡ Türkî'de di söylemege emrdür nitekim¹³ Fārsī'de kāf-ı 'Acem'üñ zammıyla¹⁴ **ḡū** ve 'Arabî'de ḡāf-ı maẓmūme ile **ḡul** dimekdür.¹⁵ İkinci di lafzı dāl-ı mühmelenüñ kesriyle¹⁶ ve yā-ı sākine ve işbā' la¹⁷ Fārsī'dür. Türkî'de dün dimekdür. Ya' nī dünki güne dirler. 'Arabî'de **ems** ma' nāsına. Mıṣra' āḡirinde olan üçüncü di lafzınuñ daḥı¹⁸ evvelkinüñ gibi ma' nāda¹⁹ medḡali yoḡdur. Ol daḥı evvelki di gibi Türkî'de emrdür.

1 daḥı : -E, -Z

2 dirler : dinür H

3 bā-ı... zammıyla : bā-ı muvaḥḥadenüñ zammesiyle Z; zamme-i bā-ı muvaḥḥade ile H

4 vāv'uñ ve mīm'üñ iskānlarıyla : -H

5 yırtıcılardan bir kuşdur, ekşer : bir kuşdur E, Z

6 gizlenür : gizlenüp H

7 müşterek ve müsta' meldür : müşterekdür H

8 fethiyle : fethasıyla Z

9 evvelki : -E, -Z

10 kesriyle : kesresiyle Z, H

11 yā-ı ḡuṭṭinüñ : yā-ı müşennāt-ı taḡtāniyyenüñ H

12 rā-ı mühmele-i şāniyenüñ iskānlarıyla : ikinci rā-ı menḡūṭānuñ sūkūniyla H

13 di söylemege emrdür, nitekim : dimege emr itmekdür ki

14 zammıyla : zammesiyle Z, H

15 dimekdür : dirler H

16 kesriyle : kesresiyle Z

17 ve yā-ı sākine ve işbā' la : -H

18 mıṣra' āḡirinde olan üçüncü di lafzınuñ daḥı: üçüncü mıṣra' āḡirinde olan di lafzınuñ E

19 evvelkinüñ gibi ma' nāda : -H

Di¹ ya' nī söyle² **bi-gū ve kul** gibi. Dün aşrağı gice terkîbleri³ dün gice ve ışrağı gice dimekdür. Bunda olan gice [Z. 92a] lafzı hem dün lafzına ve hem ışrağı lafzına maşrûfdur. Dün gicenüñ [H. 145a] Fârsî'si dâl-ı mühmelenüñ zammıyla⁴ ve vāv'uñ ve şîn-i mu'cemenüñ iskânlarıyla dūş kelimesidür. 'Arabî'de **bāriha** ma' nāsına. ışrağı gice Türkî'dür. Ya' nī dün giceden evvel giçen giceye dirler ki öte gice dirler.⁵ Fârsî'de bā-ı 'Acem'uñ ve rā-ı mühmelenüñ fetḫalarıyla ve nūn-ı sākine ile⁶ [E. 184b] ve dâl-ı ğayr-i menkūṭanuñ zammıyla⁷ ve vāv'uñ ve şîn-i mu'cemenüñ iskânlarıyla perendūş dirler. 'Arabî'de **evvelü'l-bāriha** ma' nāsınadır.⁸

Takṭî'-i Beyt

perîr ö fe' ülün teki gü fe' ülün ne di diy fe' ülün düne dî fe' ülün dün ışra fe' ülün ğı
gice fe' ülün ye dūş u fe' ülün perendūş fe' ülün

3 Döşek cāme-ḥ'āb oldı 'uryān yalıncaḫ

Der-āġūş kon ḫoc ḫucaḫ oldı āġūş

Döşek Türkî'dür. Meşelā⁹ gice üzerinde yatup uydukları yataḫ esbābidur. Fârsî'de cāme-ḥ'āb dirler.¹⁰ Ḥ'āb lafzında¹¹ vāv resmîdür. Telaffuz olunmaz. 'Arabî'de fā-ı meksüre ile **firāş** ma' nāsınadır. 'Uryān Fârsî'dür. Türkî'de yalıncaḫ dirler ki¹² ya' nī üzerinde giyecegi olmayup çıplaḫ olana dirler. 'Arabî'de daḫı 'uryān dinür.¹³ Aşlı 'Arabî'dür. Fârsî'de ziyāde şāyi' olduğundan irād olunmuş. [H. 145b] Yoḫsa Fârsî'si bā-ı muvaḫḫadenüñ zammesiyle¹⁴ ve rā-ı mühmelenüñ fetḫalarıyla¹⁵ **bürehne** [E. 185a] dirler.¹⁶ "Der-āġūş kon" terkîbi Fârsî'dür. Üç kelimedden mürekkebdür. Der

1 di : -E

2 ya' nī söyle : diyü H

3 dün ışrağı gice terkîbleri : dün ışrağı giceye terkîbi E

4 zammıyla : zammesiyle Z, H

5 dirler : dinür H

6 ile : -E, -Z

7 zammıyla : zammesiyle Z

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dirler H

9 meşelā : ya' nī H

10 dirler : dinür H

11 lafzında : aşlında H

12 dirler ki : dirler Z; dinür H

13 dinür : ma' nāsınadır H

14 zammesiyle : -Z

15 bā-ı muvaḫḫadenüñ zammesiyle ve rā-ı mühmelenüñ fetḫalarıyla : -H

16 bürehne dirler : bürehne'dür Z, H

dāl-ı mühmelenüñ fethiyle¹ ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ sükūnyıla² zarfiyyet ma' nāsın ifāde ider. 'Arabī'de **fī** ma' nāsınadır.³ Āġūş elif-i memdüde ile ve ğayn-ı mu' cemenüñ zammıyla⁴ ism-i maşdardur. Der lafzıyla terkīb olınmış lafz-ı mürekkebdür. İsm-i vāhīd kılmışdır. Kocmaķ ma' nāsınadır.⁵ Kon kāf-ı 'Arabī'nüñ zammıyla⁶ ve nūn-ı sākine ile kerdenden emrdür. Bi-ħasebi't-terkīb Türkī'de ķoc dimekdür. Ya' nī ķocmaġa emr eylemekdür.⁷ Meşelā ķucaġa al dimek gibi. Ķucaķ Türkī'dür. Meşelā kişinüñ iki ķolların çevirüp ihāta eyledüġi miķdāra bir ķucaķ dirler. Fārsī'de elif-i memdüde ve ğayn-ı mu' cemenüñ [Z. 92b] zammıyla⁸ ve işbā' -ı vāv'la āġūş dirler.⁹

Takṭī' -i Beyt

döşek cā fe' ülün **me -ħāb** ol fe' ülün **dı 'uryān** fe' ülün **yalıncaķ** fe' ülün **der-āġū** fe' ülün **ş kon ķoc** fe' ülün **ķucaķ** ol fe' ülün **dı āġūş** fe' ülün

4 Sümük hıımdur daġı bīnī burundur [E. 185b]

Ķafā ġire ķulaķ dibidür binā-ġūş

Sümük Türkī'dür. Burundan aķar¹⁰ balġamdur. Fārsī'de ġā-ı mu' cemenüñ [H. 146a] kesriyle¹¹ ve lām ile ve āġirinde mīm-i sākine ile hıılm dirler.¹² 'Arabī'de mīm-i mażmūme ve ġā-ı mu' cemenüñ fethasıyla **muġāṭ** dirler.¹³ Bīnī bā-ı muvaġġadenüñ kesriyle¹⁴ ve yā-ı müşennāt-ı taġtiyyenüñ sükūnyıla ve nūn-ı meksüreden şoñra¹⁵ yā-ı müşennāt-ı taġtāniyyenüñ sükūnyıla¹⁶ Fārsī'dür. Türkī'de burun dinür. 'Arabī'de feth ve ķaşrla **enf** ma' nāsınadır.¹⁷ Ķafa Türkī'dür eñseye dirler ki başuñ ardıdır.

1 fethiyle : fethasıyla Z, H

2 rā-ı ğayr-i menķūtanuñ sükūnyıla : sükūn-ı rā-ı menķūta ile H

3 ma' nāsınadır : gibi E

4 zammıyla : zammesiyle Z, H

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

6 zammıyla : zammesiyle Z, H

7 emr eylemekdür : emrdür H

8 zammıyla : zammesiyle Z

9 dirler : dinür H

10 aķar : iner H

11 kesriyle : kesresiyle Z

12 dirler : dinür H

13 ġā-ı mu' cemenüñ fethasıyla muġāṭ dirler : ġā-ı mu' ceme ile muġāṭ dinür E, Z

14 kesriyle : kesresiyle Z

15 nūn-ı meksüreden şoñra : nūn-ı meksüre E, Z

16 yā-ı müşennāt-ı taġtāniyyenüñ sükūnyıla : ve yā-ı sākine ile E, Z

17 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

Fārsī'de hā-ı mühmelenüñ kesriyle¹ ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ sükūniyla ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ fethasıyla ve hā-ı resmī ile hīre dirler.² ‘Arabī’de **ķafā** dirler. **Mu’abharu’l-‘unķ** ma‘nāsına. Türkī’de daĥı ‘Arabī’si ile meşhūrdur.³ Ķulaķ dibi Türkī’dür. Meşelā ķulaĥuñ yumuşak yirine⁴ dirler ve ķulaĥuñ altına dinür. Fārsī’de bā-ı muvaĥĥadenüñ kesriyle⁵ ve nūn ile ve elif-i memdüden şoñra⁶ kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle ve vāv’uñ ve şīn-i mu‘cemenüñ iskānlarıyla [E. 186a] binā-gūş dirler.⁷ ‘Arabī’de **şahmetü’l-üzñ** ve ‘**izār** ma‘nāsınadır.⁸

Taķtī‘-i Beyt

sümük ĥıl fe‘ülün **mdur dafē** ‘ülün **ĥı bīñi** fe‘ülün **burundur** fe‘ülün **ķafā ĥi** fe‘ülün **re**
ķulaķ fe‘ülün **dibidür** fe‘ülün **binā-gūş** fe‘ülün

5 Di kirpiye ķizū vü maymuna kebbī

Hem āhū geyik tavşana hem di ĥargūş [H. 146b]

Kirpi Türkī’dür. Bir cān-verdür ki yirde gezer. Ĥaşerāt kısmındandır derisi başdan başa dikenlüdür. Fārsī’de cīm-i ‘Acem’üñ kesriyle⁹ ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ sükūniyla ve zā-ı menķūtanuñ zammesiyle¹⁰ ve vāv-ı aşliyye ile ķizū dirler.¹¹ ‘Arabī’de kāf-ı mażmūme [Z. 93a] ve nūn-ı sākineden şoñra¹² fā’nuñ zammesiyle **ķunfuze** dirler.¹³ Maymun Türkī’dür. Bir cān-vercuķdur gezdürüp oynadurlar.¹⁴ Fārsī’de kāf-ı ‘Arabī’nuñ fethiyle¹⁵ ve müşedded bā-ı muvaĥĥadenüñ kesriyle¹⁶ ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ¹⁷ sükūniyla kebbī dirler.¹⁸ ‘Arabī’de kāf-ı meksüre ile

1 kesriyle : kesresiyle Z

2 ve hā-ı resmī ile hīre dirler : hīre dinür H

3 ‘Arabī’si ile meşhūrdur : şāyi‘dür ‘Arabī üzere H

4 ķulaĥuñ yumuşak yirine : ķulaķ yumuşaĥına E

5 kesriyle : kesresiyle Z

6 elif-i memdüdeden şoñra : elif-i memdüde ile ve Z; elif ile ve E

7 dirler : dinür H

8 şahmetü’l-üzñ ve ‘izār ma‘nāsınadır : şahmetü’l-üzñ ma‘nāsına E

9 ‘Acem’üñ kesriyle : ‘Acemiyye’nuñ kesresiyle Z

10 zā-ı menķūtanuñ zammesiyle : zā-ı menķūta ile H

11 dirler : dinür H

12 nūn-ı sākineden şoñra : nūn-ı sākine ve E, Z

13 dirler : dinür H

14 gezdürüp oynadurlar : ki H

15 fethiyle : fethasıyla Z, H

16 kesriyle : kesresiyle Z

17 tahtāniyyenüñ : tahtāniyyenüñ Z

18 dirler : dinür H

ve sükün-ı rā-ı mühmele ile [E. 186b] kırd dinür.¹ Āhū elif-i memdüde ile ve hā-ı hevvezüñ zammesiyle ve vāv-ı sākine² ile Fārsi'dür. Türkî'de geyik dinür.³ 'Arabî'de zā-ı mu' cemenüñ fethasıyla⁴ zaby dinür ve ğazāl dağı dirler.⁵ Tavşan Türkî'dür. Fārsi'de hā-ı mu' cemenüñ fethiyle ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla ħargüş dirler.⁶ 'Arabî'de elif-i meftūha ile⁷ erneb ma' nāsınadır.⁸

Takṭī'-i Beyt

di kirpi fe' ülün ye çizü fe' ülün vü maymu fe' ülün na kebbi fe' ülün hem āhū fe' ülün
geyik tav fe' ülün şana hem fe' ülün di ħar-güş fe' ülün

6 Yimek ħordeni sîr toḫ rûze oruçdur

Edik müze oldu papuç oldu pā-püş [H. 147a]

Yimek Türkî'dür. Meşelâ yinecek ve⁹ yinmege lâyıḳ olan şey'e dirler. Fārsi'de zamme-i hā-ı mu' ceme ile ve vāv-ı resmî ile ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla¹⁰ ve dāl-ı ğayr-i menḳūṭanuñ fethasıyla¹¹ ve nūn-ı meksüre ve āhirinde yā-ı sākine ile ħordeni dirler.¹² Ma' lūm ola ki ħordeni'de olan zamme zamme-i şarîha degüldür mechüledür [E. 187a] işbāt olunmaz.¹³ 'Arabî'de zamme-i tā-ı mühmele ile tu'm ve fethle ta'am ma' nāsınadır.¹⁴ Sîr sîn-i mühmele ve kesre-i¹⁵ mechüle ile ve yā-ı müşennāt-ı taḫtāniyyenüñ sükünüyla ve rā-ı ğayr-i menḳūṭanuñ sükünüyla¹⁶ Fārsi'dür. Türkî'de toḫ dirler. Ya' nî yimekten müstaḡnî olup ḳarnı toḫ olana dirler. 'Arabî'de şeb'an ma' nāsına. Rûze rā-ı mühmelenüñ zammesiyle¹⁷ ve vāv-ı sākine ile ve zā-ı

1 dinür : dirler Z

2 vāv-ı sākine : vāv-ı melfūza H

3 dinür : dirler H

4 fethasıyla : fethiyle H

5 ve ğazāl dağı dirler : -E, -Z

6 dirler : dinür H

7 elif-i meftūha ile : fethle H

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

9 yinecek ve : -E

10 sükünüyla : iskānlarıyla H

11 ğayr-i menḳūṭanuñ fethasıyla : mühmelenüñ fethiyle H

12 dirler : dinür H

13 ma' lūm ola ki ħordeni'de olan zamme, zamme-i... mechüledür, işbāt olunmaz : -E, -Z

14 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

15 sîn-i mühmele ve kesre-i : sîn-i mühmele-i E, Z

16 menḳūṭanuñ sükünüyla : menḳūta ile Z, H

17 zammesiyle : fethiyle H

‘Arabî’nün fethasıyla¹ ve āhirinde hā-ı resmî ile² Fārsî’dür. Türki’de oruç dirler.³ ‘Arabî’de **şavm** ma‘nāsına. Edik Türki’dür. Ayağa giydükleri edige dirler. Fārsî’de mīm-i mazmūme ve vāv-ı sākineden şöıra⁴ zā-ı ‘Arabî’nün fethasıyla⁵ ve hā-ı ‘alāmetle müze dirler.⁶ ‘Arabî’de **huff** ma‘nāsına. [Z. 93b] Pabuç Türki’dür ki⁷ ayağa giyerler. Edik üzerine ki edige necāset işābet itmeye⁸ diyü ayakkabıdır. Fārsî’de bā-ı ‘Acem’ün fethiyle⁹ ve elif-i memdüden şöıra¹⁰ ikinci bā-ı ‘Acemî’nün¹¹ zammesıyla ve vāv-ı ašliyye ve şin-i mu‘cemenün iskānlarıyla¹² pā-püş [H. 147b] dirler. Lafz-ı mürekkebdür ism-i vāhid.¹³ ‘Arabî’de mīm’ün kesriyle¹⁴ ve fethasıyla rivāyet olunmuş¹⁵ [E. 187b] **midās** ma‘nāsına.¹⁶

Takṭī‘-i Beyt

yimek ḥor fe‘ülün denī sīr fe‘ülün toḫ rūze fe‘ülün oruçdur fe‘ülün edik mū fe‘ülün
ze oldı fe‘ülün pabuç ol fe‘ülün dı pā-püş fe‘ülün

7 Uçuk tıtmışa dīv-fersāy dirler

Hıred ‘aqla di ögi gitmişe bī-hüş

Uçuk tıtmış ‘ibāreti¹⁷ Türki’dür. Şar‘a didükleri marāzdur ki ekşer şıbyānda vāki‘ olur. Taşradan oldı dirler. Fārsî’de dīv-fersāy dinür. ‘Arabî’de **maşrū‘** ma‘nāsınadır. Hıred hā-ı mu‘cemenün kesriyle¹⁸ ve rā-ı mühmelenün fethasıyla¹⁹ ve dāl-ı ğayr-i menķūtanun sūkūnyıla Fārsî’dür. Türki’de ‘aql dirler. ‘Arabî’de daḥı ‘aql dirler.²⁰

1 ‘Arabî’nün fethasıyla : ‘Arab’ün fethiyle E; ‘Arabiyye’nün fethasıyla Z

2 hā-ı resmî ile : hā-ı ğayr-i melfūza ile H

3 dirler : dinür H

4 vāv-ı sākineden şöıra : vāv-ı sākine ve E, Z

5 ‘Arabî’nün fethasıyla : ‘Arab’ün fethiyle E; ‘Arabiyye’nün fethasıyla Z

6 dirler : dinür H

7 ki : -E, -H

8 necāset işābet itmeye : necāset işābet itmesün Z; necs işābet itmesün H

9 ‘Acem’ün fethiyle : ‘Acemiyye’nün fethasıyla Z

10 elif-i memdüden şöıra : elif ile ve E, Z

11 ‘Acemî’nün : Acem’ün Z, H

12 vāv-ı ašliyye ve şin-i mu‘cemenün iskānlarıyla : işbā‘-ı vāv ve şin-i sākine ile H

13 lafz-ı mürekkebdür, ism-i vāhid : -E, -Z

14 kesriyle : kesresiyle Z

15 mīm’ün kesriyle ve fethasıyla rivāyet olunmuş : fetha-i mīm’le H

16 ma‘nāsına : dirler Z; dinür H

17 tıtmış ‘ibāreti : dutmuş ‘ibāreti Z; tıtmış H

18 kesriyle : kesresiyle Z

19 fethasıyla : fethiyle H

20 dirler : dinür Z, H

‘Arabî’de dağı ‘aql dinür.¹ Aşlı ‘Arabî’dür. Fârsî’de ve Türkî’de meşhür olmuştur.² Ögi gitmiş Türkî’dür ki ‘aqluñ eşerinden bir hâletdür. ‘Aql halkîdür. Ög ise kesble mütezâyid olur. Hüş dirler. Ögsüz ve³ ögi gitmiş kimseye Fârsî’de bā-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle⁴ bî-hüş [E. 188a] dirler. ‘Arabî’de **muğmen** ma‘ nāsına.⁵

Taqtî‘-i Beyt

uçuk tut fe‘ ülün **mışa dî** fe‘ ülün **v-fersā** fe‘ ülün **y dirler** fe‘ ülün **ḥired** ‘ağ fe‘ ülün [H. 148a] **la dî ö** fe‘ ülün **gi gitmi** fe‘ ülün **şe bî-hüş** fe‘ ülün

8 **Ṭoḡuşmağdur āsîb ü āşûb ürki**

Uruş rezmdür ḡatı ḡavḡā ḡalālûş

Ṭoḡuşmağ Türkî’dür. Meşelâ⁶ iki kişi biri birine mülākāt itdükleri vâḡit göḡüs göḡüse ṭoḡuşmağa dirler. Kezā fi-*Ni‘metu’llāh*⁷ Fârsî’de elif-i memdüde ve sîn-i mühmelenüñ kesriyle⁸ [Z. 94a] āsîb dirler ve zaḡmet ve zarar ma‘ nāsına da gelür dimiş. Āşûb elif-i memdüdeden şoñra⁹ şîn-i mu‘cemenüñ zammıyla¹⁰ ve vāv-ı sâkine ile ve bā-ı muvaḥḥadenüñ sükûniyla¹¹ Fârsî’dür. Türkî’de ürki dirler.¹² Meşelâ fitne ve ḡavḡa ve il ve memleket birbirine ḡarışup girişmek gibi. Ve ḡıtāl ve fitne ma‘ nāsına¹³ uruş Türkî’dür. Meşelâ döḡüşmek¹⁴ ve şavaş itmek Fârsî’de rā-ı [E. 188b] mühmelenüñ fetḡiyle¹⁵ ve zā-ı ‘Arabîyye¹⁶ ve mîm’üñ iskânlarıyla rezm dirler.¹⁷ Zā’nuñ kesresiyle dağı cā’izdür. ‘Arabî’de **ḡarb** ve **cidāl**¹⁸ ma‘ nāsına. ḡatı ḡavḡā Türkî’dür. Meşelâ ḡalk mā-beyninde āvāz u ḡulgule ile olan didiḡodı ve¹⁹ hāy

1 ‘Arabî’de dağı ‘aql dinür : -E, -Z

2 aşlı ... olmuştur : aşl ‘Arabî’de ve Fârsî’de ve Türkî’de müsta‘meldür ve meşhürdür H

3 ve : -E

4 kesriyle : kesresiyle Z

5 ma‘ nāsına : gibi H

6 meşelâ : -H

7 kezā fi *Ni‘metu’llāh* : *Ni‘metu’llāh* dimiş H

8 kesriyle : kesresiyle Z

9 elif-i memdüdeden şoñra : elif-i memdüde ile ve E, Z

10 zammıyla : zammesiyle Z, H

11 vāv-ı sâkine ile ve bā-ı muvaḥḥadenüñ sükûniyla : vāv’uñ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ iskânlarıyla H

12 dirler : dinür H

13 ma‘ nāsına : gibi H

14 döḡüşmek : döḡüş E, Z

15 fetḡiyle : fetḡasıyla Z, H

16 zā-ı ‘Arabîyye : zā-ı menḡūṭanuñ H

17 dirler : dinür H

18 ḡarb ve cidāl : cidāl ve ḡarb H

19 didiḡodı ve : -E

u hüyı ile olan¹ şamāta gibi. Fārsī'de hā-ı mu'cemenüñ fethasıyla ḥalālüş dirler. 'Arabī'de **ğulgule** ve **galebe** gibi.

Takṭī' -i Beyt

tokušmak fe'ülün dur āsī [H. 148b] fe'ülün b u āşū fe'ülün b ürki fe'ülün uruş rez fe'ülün mdur қа fe'ülün tı gavgā fe'ülün ḥalālüş fe'ülün

9 Ferište sürüş u edeb oldı ferheng

Delüye di dīvāne hem daḥı medhüş

Ferište Türki'dür. Semāvāt ḥalkına dirler. Fārsī'de sīn-i mühmelenüñ² ve rā-ı ḡayr-i menķūṭanuñ zammeleriyle ve vāv'uñ ve şīn-i mu'cemenüñ iskānlarıyla sürüş dinür. 'Arabī'de fethateyn ile³ **melek** dirler.⁴ Edeb Türki'dür. Fārsī'de fā'nuñ fethiyle⁵ ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla ve hā-ı hevvezüñ fethiyle ve nūn'la⁶ kāf'uñ iskānlarıyla ferheng dirler.⁷ 'Arabī'de daḥı [E. 189a] **edeb** dirler.⁸ Aşlı 'Arabī'dür. Fārsī'de ve Türki'de böyle⁹ şāyi'dür. Delü Türki'dür. 'Aqlı olmayan ādeme dirler. Fārsī'de dīvāne dinür. 'Arabī'de **mecnūn** ma'nāsınadır. Medhüş mīm-i meftūḥa ve dāl-ı mühmelenüñ sükūniyla¹⁰ daḥı Fārsī'dür¹¹ bu ma'nāya dimişdür. Ammā hüş 'aqluñ ḡayrı olup aña müteferriḡ bir ḥāletdür ki 'aql-ı şaḥīḥüñ¹² eşeridür. Ādemi ḡayrı şerden ve nef'i zarardan anuñla¹³ fark ider. Lisān-ı 'Arabī'de temyīz ile ta'bīr olınan [Z. 94b] ḥāletdür. Bu taḡdırce medhüş delü olmaḡ lāzım gelür degüldür.¹⁴ Zīrā¹⁵ ne'ūzu bi'llāh aşla 'aql eşeri olmayana delü¹⁶ dirler ki ḡayrı şerden [H. 149a] temyīze ḡādir degüldür. Medhüş ebleh ve¹⁷ bī-temyīz olana dirler ki 'aqluñ eşeri

1 olan : -E, -H

2 mühmelenüñ : mühmele Z

3 fethateyn ile : -E

4 dirler : ma'nāsınadır Z; ma'nāsına H

5 fā'nuñ fethiyle : fā'nuñ fethasıyla Z; fā-ı meftūḥadan soñra H

6 hā-ı hevvezüñ fethiyle ve nūn'la: hā-ı hevvezüñ fethasıyla ve nūn'la Z; hā-ı meftūḥadan soñra H

7 dirler : dinür H

8 dirler : dinür E

9 Fārsī'de ve Türki'de böyle : cümle lisānda şāyi'dür H

10 mīm-i meftūḥa ve dāl-ı mühmelenüñ sükūniyla : -H

11 daḥı Fārsī'dür : daḥı Z; daḥı : -E

12 'aql-ı şaḥīḥüñ : 'aqluñ E

13 anuñla : -H

14 gelür degüldür : gelmez H

15 zīrā : -E

16 olmayana delü : olmayan ādeme H

17 ebleh ve : ise Z, H

vardur.¹ Lâkin kâmil degüldür. ‘Aklı noqşân üzeredür ki meczûb dirler. Ammâ yine ħayrı şerden temyîze qâdirdür.

Takṭī‘-i Beyt

ferište fe‘ülün sürüş u fe‘ülün edeb ol fe‘ülün dı ferheng fe‘ülün delüye fe‘ülün di dīvā fe‘ülün ne hem da fe‘ülün [E. 189b] ħı medhüş fe‘ülün

10 Şalıvir diseñ di rehā kon di tenzen

Diseñ epsem ol hem di mî-bāş ħāmüş

Şalıvir Türkî’dür. Meşelâ bir nesne’i veyâ² bir giriftâr kimse’i şalıvirmege emr itmekdür.³ Fârsî’de rā-ı mühmelenüñ ve hā-ı hevvezüñ fetħalarıyla ve kâf-ı ‘Arab’uñ⁴ zammesiyle ve nün-ı sâkine ile⁵ rehā kon dirler.⁶ ‘Arabî’de aĥliş ma‘nâsınadır.⁷ Tenzen tā-ı qaraşetüñ fetħasıyla ve⁸ nün-ı sâkine ile ve zā-ı menķūṭa-i meftūħadan soñra ikinci⁹ nün-ı sâkine¹⁰ ile Fârsî’dür. Türkî’de epsem ol dimekdür. ‘Arabî’de üsküt ma‘nâsına. Mî-bāş ħāmüş daĥı Fârsî’dür. Ya‘nî¹¹ Türkî’de epsem ol demek olur.¹² ‘Arabî’de bi-ħasebi’t-terķib kun sâkinen demek olur.¹³ Bu daĥı süküt ma‘nâsınadır.¹⁴

Takṭī‘-i Beyt

şalıvir fe‘ülün di señ di fe‘ülün rehā kon fe‘ülün di tenzen fe‘ülün diseñ ep [H. 149b] fe‘ülün sem ol hem fe‘ülün di mî-bā fe‘ülün ş ħāmüş fe‘ülün

11 Diyeyin¹⁵ saña diyecekler sen işit

Bi-güyem be-tu goftenihā tu bi’nyüş [E. 190a]

1 ki ‘aqluñ eşeri vardur : ‘aql eşeri vardur E, Z

2 veyā : yā Z; yāħud H

3 emr itmekdür : emr itmek gibidür Z; emrdür H

4 ‘Arab’uñ : ‘Arabî’nüñ Z

5 fetħalarıyla ve kâf-ı ‘Arab’uñ zammesiyle ve nün-ı sâkine ile : fetħasıyla H

6 dirler : dinür H

7 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, H

8 tā-ı qaraşetüñ fetħasıyla ve : fetħa-i tā-ı müşennât-ı fevkâniyyeden soñra H

9 menķūṭa-i meftūħadan soñra ikinci : ‘Arab’uñ fetħasıyla E; ‘Arabî’nüñ fetħasıyla Z

10 nün-ı sâkine : nün-ı şâniye-i sâkine Z

11 ya‘nî : -E, -Z

12 demek olur : dimekdür H

13 ‘Arabî’de bi-ħasebi’t-terķib kun sâkinen demek olur : -E, -Z

14 bu daĥı süküt ma‘nâsınadır : -H

15 diyeyin : diyeyim H

Bu beytün mışra¹ -ı evveli leff ü neşr-i müretteb tarîki üzere mışra¹ -ı şāniye tefsîr vâki¹ olmuşdur.¹ Meşelâ diyeyin Türkî'dür. Fârsî'de mışra¹ -ı şānide olan bigüyem'dur ki² ba-ı muvaḥḥadenüñ³ ve kâf-ı 'Acem'üñ⁴ zammeleriyle Fârsî'dür.⁵ Âhirinde olan bâ'dan sonra muttaşıl [Z. 95a] yazılan mim-i sâkine⁶ 'alâmet-i mütekellimdir.⁷ Bi-güyem⁸ fi'l-i muzâri⁹ den⁹ nefsi mütekellim-i vahdedür. 'Arabî'de **eḳülü** gibi. Saña lafzı¹⁰ Türkî'dür. Fârsî'de bâ-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle¹¹ ve tâ-ı karşıetüñ zammıyla¹² ve vâv-ı ğayr-i melfûza¹³ ile betü dinür. 'Arabî'de **leke** ma' nâsinadır.¹⁴ Diyecekler Türkî'dür. Ya' nî sözler dimek olur.¹⁵ Fârsî'de kâf-ı 'Acem'üñ zammıyla¹⁶ ve fâ-ı sâkineden sonra¹⁷ tâ-ı karşıetüñ fethasıyla¹⁸ ve nün-ı meksüre ve yâ-ı müşennât-ı taḥtâniyyenüñ sükûniyle ve zevi'l-ervâhuñ ğayrinde 'alâmet-i cem' olan hâ ve elif ile goftenihâ dinür. 'Arabî'de **aḳvâlen** ma' nâsinadır. Sen Türkî'dür. Fârsî'de tâ-ı müşennât-ı fevḳâniyyenüñ zammıyla¹⁹ ve vâv-ı ğayr-i melfûza ile tu dinür. 'Arabî'de **ente** ma' nâsinadır.²⁰ İşit Türkî'dür. [E. 190b] Fârsî'de bâ-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle²¹ ve nün-ı sâkine ile ve yâ-ı ḥuṭṭinüñ zammıyla²² ve işbâ²³ -ı vâv'la ve şin-i [H. 150a] mu'cemenüñ sükûniyle bi'nyüş dinür. Bâ-ı maẓmûme ḥarf-i cer ve bi'nyüş zamm-ı nün'la emrdür Türkîce işit dirler.²³ 'Arabî'de **isme** ma' nâsinadır.¹ Ḥaşıl-ı ma' nâ saña sözler didüm² sen diñle dimekdür.

1 şāniye tefsîr vâki¹ olmuşdur : şāniniñ tefsîridür H

2 ki : - Z, -H

3 ba-ı muvaḥḥadenüñ : bâ'nuñ E

4 'Acem'üñ : 'Acemî'niñ Z

5 Fârsî'dür : Fârsî'de Z; Fârsî'dür -E

6 mîm-i sâkine : mîm E, Z

7 âhirinde olan bâ'dan sonra muttaşıl yazılan 'alâmet-i mütekellimdir : mîm-i mütekellimdir E

8 bi-güyem : -E

9 muzâri⁹ den : muzâri⁹ E, Z

10 lafzı : -H

11 bâ-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle : bâ-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla Z; bâ-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle -H

12 ve tâ-ı karşıetüñ zammıyla : ve tâ-ı karşıetüñ zammesiyle Z; ve tâ-ı karşıetüñ zammıyla -H

13 ve vâv-ı ğayr-i melfûza : ve vâv-ı melfûza Z; ve vâv-ı ğayr-i melfûza -H

14 ma' nâsinadır : ma' nâsına E, H

15 ya' nî sözler dimek olur : ya' nî sözler dimek-E; meşelâ sözler dimekdür H

16 zammıyla : zammesiyle Z, H

17 fâ-ı sâkineden sonra : sükûn-ı fâ ile ve E, Z

18 tâ-ı karşıetüñ fethasıyla : tâ'nuñ fethi E; tâ-ı müşennât-ı fevḳâniyyenüñ fethiyle H

19 fevḳâniyyenüñ zammıyla : fevḳiyyenüñ zammesiyle Z; zamme-i müşennât-ı fevḳâniyye ile H

20 ma' nâsinadır : ma' nâsına E, H

21 bâ-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle : bâ'nuñ kesresiyle E; bâ-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle H

22 yâ-ı ḥuṭṭinüñ zammıyla : yâ-ı ḥuṭṭinüñ zammesiyle Z; yâ-ı taḥtâniyyenüñ zammesiyle H

23 bâ-ı maẓmûme ḥarf-i cer ve bi'nyüş zamm-ı nün'la emrdür, Türkîce işit dirler : -E, -Z

Takṭī' -i Beyt

diyeyin fe' ülün saña di fe' ülün yeccekler fe' ülün sen işit fe' ülün bi-güyem fe' ülün be
tū gof fe' ülün tenihā fe' ülün tu bi'nyüş fe' ülün

26

El-ḳıṭ' atu's-sādisetü ve'l-ı işrüne der-baḥr-i muḳteḍab-ı maṭvī vü müşemmen

Yār-i gül-ı izārum eger göz uciyla ḳıla naḫar

Ḥurrem ola cān u gönül medḫin ide şām u seḫer

Fā' ilātü müfte' ilün fā' ilātü müfte' ilün

Ṭayy iderse muḳteḍabı dinür aña ehl-i hüner

Bu ḳıṭ' a baḥr-i muḳteḍabdan bir ḳıṭ' adur ki³ aşı her mıṣra' da⁴ iki kerre mef' ülātü müstef' ilün gelür. Cümle eczāsına ṭayy 'illeti dāḫil olup maṭvī olup fā' ilātü müfte' ilün fā' ilātü müfte' ilün olmuştur.⁵ Ṭayy 'illetinüñ tafşili⁶ baḥr-i münserihden meksüf [E. 191a] ve maṭvī olan ḳıṭ' a-i ülāda geçmiştir.

Ta' rīf⁷

Muḳteḍab ism-i mef' üldür şığası⁸ üzerine fikr olunmuş ma' nāsınadır ve bu baḫre muḳteḍab didiler ki⁹ eczāsında intizām-ı telaffuz bulunmadığı eelden ötüri.¹⁰ **Terkīb-i beyt**¹¹

1 Hem perīden uçmaḫ u hem daḫı uçmaḫ oldı bihişt [Z. 95b; H. 150b]

Dūzaḫ oldı ṭamu adı geşt oldı ekdi bi-ḳıṣt

Perīden bā-ı 'Acem'ün fethiyle¹ ve rā-ı mühmelenün kesriyle² ve yā-ı taḫtāniyye-i müşennātuñ sükūniyla³ Fārsi'dür. Türki'de uçmaḫ dirler.⁴ Ya' nī ḳuşuñ uçması gibi.⁵

1 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

2 didüm : diyeyüm Z; söylerüm H

3 ḳıṭ' a.. ḳıṭ' adur :ḳıṭ' a baḥr-i muḳteḍabdandır E; rubā' i baḥr-i muḳteḍabdandır bir rubā' idür H

4 mıṣra' da : mıṣra' ında H

5 olmuştur : ḳalmıştır H

6 tafşili : ta' rīfi Z, H

7 ta' rīf : tafşil H

8 şığası : -E

9 ki : -E, -Z

10 eelden ötüri : için E, H

11 terkīb-i beyt : -E, -Z

‘Arabî’de feth-i t̄a-ı mühmele ile⁶ **ṭayr** dinür.⁷ **Ṭayrān** daḥı bu ma‘nāyadur⁸ maşardur. İkinci uçmaḡ lafzı daḥı⁹ Türkî’dür ki ya‘nī cennet dimekdür¹⁰ āḥiretde mu‘minlere cāy-ı āsāyiş olacaḡ yirdür.¹¹ Fārsî’de bā-ı muvaḥḥadenüñ ve hā-ı hevvezüñ kesreleriyle ve şīn-i mu‘cemenüñ ve tā-ı ḡaraşetüñ¹² iskānlarıyla biḥişt dirler.¹³ ‘Arabî’de **cennet** dirler.¹⁴ Dūzaḡ dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve vāv-ı sākine ve zā-ı ‘Arabiyye’nüñ¹⁵ fetḡasıyla ve ḥā-ı mu‘cemenüñ sükūnıyla Fārsî’dür. Türkî’de ṭamu dirler ki āḥirinde müşriklere ne‘ūzu bi’llāh¹⁶ cāy-ı iḡāb olacaḡdur. [E. 191b] ‘Arabî’de **cehennem** dirler.¹⁷ Geşṭ kāf-ı ‘Acem’üñ fetḡasıyla ve şīn-i mu‘cemenüñ¹⁸ ve tā-ı ḡaraşetüñ iskānlarıyla Fārsî’dür. Geşṭenden fī‘l-i māzīdür şayrūret içündür. Türkî’de oldı dimekdür. Ya‘nī filān şey‘i şöyle oldı ve böyle oldı¹⁹ diyecek yirdeki²⁰ muḡābili olmadıdur. ‘Arabî’de **şāre** ma‘nāsınadur.²¹ Ekdi Türkî’dür. Meşelā toḡm ekmege dirler.²² Fārsî’de bā-ı te‘kīdden şoñra kāf-ı ‘Arabî’nüñ kesresiyle²³ ve şīn-i mu‘cemenüñ ve tā-ı ḡaraşetüñ iskānlarıyla bi-kişt [H. 151a] dinür. ‘Arabî’de **zera‘a** ma‘nāsına.²⁴ Feteḡāt-ı şelāşe ile.²⁵

1 fethiyle : fetḡasıyla Z, H

2 kesriyle : sükūnıyla Z

3 ve yā-ı taḡtāniyye-i müşennātuñ sükūnıyla : -E, -Z

4 dirler : dinür Z; gibi H

5 ya‘nī kuşuñ uçması gibi : -H

6 feth-i t̄a-ı mühmele ile : feth-i t̄a’ ile E; feth-i t̄a-ı mühmele ile -H

7 ṭayr dinür : -H

8 daḥı bu ma‘nāyadur : bu ma‘nāya gelür Z; ma‘nāsına H

9 lafzı daḥı : -E

10 ya‘nī cennet dimekdür : -E, -Z

11 mu‘minlere... olacaḡ yirdür : cāy-ı āsāyiş olacaḡdur Z; mu‘minler için āsāyiş olacaḡdur H

12 şīn-i mu‘cemenüñ ve tā-ı ḡaraşetüñ : şīn’üñ ve tā’nuñ E; şīn-i mu‘ceme ve tā-ı ḡaraşetüñ H

13 dirler : dinür H

14 dirler : ma‘nāsına Z, H

15 ‘Arabiyye’nüñ : menḡūṭanuñ H

16 ne‘ūzu bi’llāh -H

17 dirler : dinür Z, H

18 mu‘cemenüñ : mu‘ceme H

19 ve böyle oldı : -Z, -H

20 diyecek yirdeki : -H

21 ma‘nāsınadur : ma‘nāsına E, H

22 dirler : -E

23 ‘Arabî’nüñ kesresiyle : ‘Arab’uñ kesriyle E; ‘Arabiyye’nüñ kesresiyle Z

24 ma‘nāsına : ma‘nāsınadur Z

25 feteḡāt-ı şelāşe ile : -H

Takṭī' -i Beyt

hem perīde fā' ilātü n uçmaḵ u hem müfte' ilün daḥı uçma fā' ilātü ḵ oldı bihişt müfte' ilün düzaḥ oldı fā' ilātü tamu adı müfte' ilün geşt oldı fā' ilātü ekdi bi-kişt müfte' ilün

2 İncil adı Engiliyün put-perest puta tapıcı

Hem telise hegbe durur hem kilise oldı künişt

İncil Türkî'dür. Tersâlar içinde bir mu'teber¹ [E. 192a] kitâbuñ adıdur ki Ḥazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâma [Z. 96a] nâzil olmışdur. Fârsî'de elif-i meftûḥa² ve nûn-ı sâkine ve kâf-ı 'Acem'ün³ ve lām'uñ kesreleriyle ve âḥir-i ḥurûf-ı teheccî olan yâ'nuñ zammıyla⁴ ve vāv'la nûn'uñ sükûniyla⁵ Engiliyün dirler. 'Arabî'de daḥı İncil dirler. Put-perest bā-ı Pârs'uñ zammıyla⁶ ve tā-ı karşıetüñ sükûniyla⁷ ve bā-ı şânî-i Pârs'uñ⁸ fethasıyla ve sîn-i mühmele ve tā-ı karşıetüñ iskânlarıyla⁹ Fârsî'dür.¹⁰ Türkî'de¹¹ puta tapıcıya¹² dirler. Meşelâ müşriklerdür ki¹³ ağaçlar ve taşlardan¹⁴ yonup anı ma'būd ittiḥâz idüp taparlar. Anlara ya'nî ol putlara taparlara¹⁵ puta tapıcı dirler. 'Arabî'de 'abd-i eşnâm dirler.¹⁶ Telise tā-ı karşıetüñ fethiyle¹⁷ ve lām-ı meksüreden sonra yâ-ı müşennât-ı fevḳâniyyenüñ sükûniyla ve sîn-i mühmelenüñ fethiyle¹⁸ ve hâ-ı 'alâmetle Fârsî'dür. Türkî'de [H. 151b] hegbe dirler ki¹⁹ iki gözli bir zarfdur ki at üzerine aşup²⁰ içine şey' koyup götürürler. 'Arabî'de 'aybe ma'nâsınadır. Kilise

1 bir mu'teber : bir meşhürZ; bir mu'teber-E

2 elif-i meftûḥa : elif-i maḳşürenüñ fethasıyla Z; hemze-i maḳşüre H

3 'Acem'ün : 'Acemîyle Z, H

4 zammıyla : zammesıyla Z

5 ve vāv'la nûn'uñ sükûniyla : -E, -Z

6 Pârs'uñ zammıyla : Pârsiyye'nüñ zammesıyla Z; 'Acemî'nüñ zammesıyla H

7 sükûniyla : iskânlarıyla H

8 Pârs'uñ : Pârsiyye'nüñ Z

9 ve bā-ı şânî-i Pârs'uñ fethasıyla ve sîn-i mühmele ve tā-ı karşıetüñ iskânlarıyla : -H

10 Fârsî'dür : -E

11 Türkî'de : -E

12 tapıcıya : tapıcı Z

13 müşriklerdür ki : müşrikler E, Z

14 ağaçlar ve taşlardan : ağaçdan ve taşdan Z, H

15 ya'nî ol putlara taparlara : ya'nî ol tapın müşriklere H; ya'nî ol putlara taparlara -E

16 dirler : ma'nâsınadır Z; ma'nâsına H

17 tā-ı karşıetüñ fethiyle : tā-ı karşıetüñ fethasıyla Z; tā-ı müşennât-ı fevḳâniyyenüñ fethasıyla H

18 meksüreden sonra yâ-ı... fethiyle : meksüre ve yâ'nuñ ve sîn-i mühmelenüñ iskânlarıyla E, Z

19 ki : -Z, -H

20 aşup : korlar E

Türki'dür. Fârsî'de kâf-ı 'Arab'uhn zammıyla¹ ve nûn-ı meksûre ve şîn-i mu'cemenûn ve tâ-ı qaraşetûn iskânlarıyla künişt dirler. Kâfirlerûn putları [E. 192b] durduğı hânedür ki anda varup putlarına 'ibâdet iderler. 'Arabî'de dâl-ı mühmelenûn² fetḥasıyla **deyr** dirler.³

Takṭî'-i Beyt

İncil adı fâ' ilâtü **Engiliyûn** müfte' ilün **put-perest pu** fâ' ilâtü **ta tapıcı** müfte' ilün **hem telise** fâ' ilâtü **hegbe durur** müfte' ilün **hem kilise** fâ' ilâtü **oldı künişt** müfte' ilün

3 **Sumcdur yiraltı zelaḫ yaḫc oldı raḫc u feraḫc**

Çirkin ü çepel daḫı di çirkine ḫasûk di zişt

Sumc sîn-i mühmelenûn zammesiyle ve fetḥasıyla naḫl⁴ olınmışdur Fârsî'dür. Türki'de yir altı dirler.⁵ Meşelâ yir altında qazduḫları zîr-i zemîn u laḡm ve bodrum ve mağara⁶ ma'nâlarına.⁷ 'Arabî'de **ḡâr** ve **naḫb** dirler.⁸ Zelaḫ zâ-ı menḫûtanuñ kesriyle⁹ ve fetḥasıyla daḫı menḫûldur¹⁰ Fârsî'de ve Türki'de müsta'meldür. Bunda Türki [Z. 96b] maḫâmında irâd olunmuş. Ya'ni¹¹ buz urmaḫ ve ṭayrınmaḫ ve buz üzerinde [H. 152a] şıyrınmaḫa dirler. Fârsî'de yâ-ı müşennât-ı taḫtâniyyenûn fetḫiyle¹² ve ḫâ-ı mühmele ve cîm-i 'Arabî'nûn¹³ iskânlarıyla yaḫc dinür. [E. 193a] 'Arabî'de kesre-i zâ-ı menḫûta ile¹⁴ **zımḫ** dirler. Zelaḫ daḫı 'Arabî'dür ammâ Fârsî'de ve Türki'de müsta'meldür. Raḫc râ-ı mühmelenûn fetḫiyle¹⁵ ve ḫâ-ı mu'ceme ve cîm-i 'Arabî'nûn iskânlarıyla¹⁶ Fârsî'dür. Türki'de mışra'-ı şânide olan çirkin lafzıdır. 'Arabî'de **ḫabîḫ** ma'nâsınadır.¹⁷ Feraḫc fâ'nuñ ve râ-ı mühmelenûn¹

1 'Arabiyye'nûn zammesiyle : 'Arab'uhn zammıyla E; 'Arabî'nûn zammesiyle H

2 dâl-ı mühmelenûn : dâl'uhn E

3 dirler : dinür Z

4 zammesiyle ve fetḥasıyla naḫl : fetḫiyle ve zammıyla H

5 dirler : dimekdür H

6 ve mağara : -E

7 ma'nâlarına : gbi Z, H

8 dirler : ma'nâsına Z, H

9 menḫûtanuñ kesriyle : 'Arab'uhn kesriyle E; 'Arabiyye'nûn kesresiyle Z

10 fetḥasıyla daḫı menḫûldur : fetḫiyle daḫı rivâyet olunmuşdur H

11 Fârsî'de ve Türki'de müsta'meldir. Bunda Türki maḫâmında irâd olunmuş. Ya'ni : -E

12 fetḫiyle : fetḥasıyla Z, H

13 'Arabî'nûn : 'Arab'uhn E

14 zâ-ı menḫûta ile : zâ-ı 'Arabiyye ile Z; zâ ile E

15 fetḫiyle : fetḥasıyla Z, H

16 'Arabî'nûn iskânlarıyla : 'Arab'uhn iskânlarıyla E; 'Arabî ile H

17 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

fethalarıyla ve hā-ı mu‘ceme² ve cīm-i ‘Arabī’nün sükūniyla³ Fārsī’dür. Türkī’de çepel dirler ki⁴ mışra‘-ı şānīye kayd olunmuşdur. Çirkine ḥasūk daḥı dirler ve zışt daḥı dirler. Ya‘nī⁵ çirkin Türkī’dür. Fārsī’de hā-ı mu‘cemenün fethasıyla ve zammesiyle daḥı⁶ mervīdür. *Ni‘metu’llāh*’dan ve⁷ sīn-i mühmele-i maẓmūme⁸ ve vāv’uñ ve kāf’uñ iskānlarıyla ḥusūk dirler ve zā-ı menķūtanuñ kesresiyle⁹ ve şīn-i mu‘ceme ve tā-ı karşıtūñ¹⁰ sükūniyla zışt daḥı¹¹ dirler. Ḥaşıl¹² bu beyitte olan raḥc ve feraḥc ve çirkin ve çepel ve ḥasūk ve zışt luḡatları cümlesi aşlda¹³ Fārsī’dür ve cümlesi çirkin ma‘nāsınadır. ‘Arabī’de **ķabīḥ** gibi. Ancak çirkin ve çepel kelimeleri Türkī’de müsta‘mel ve meşhūr olduğundan ötürü¹⁴ Türkī maķāmında irād idüp bunlar ile tefsir eylemişdür.

[E. 193b] Takḫī‘-i Beyt

sumcdur yi fā‘ilātü raltı zelak [H. 152b] müfte‘ilün yaḥc oldı fā‘ilātü raḥc u feraḥc müfte‘ilün **çirkin u çe** fā‘ilātü pel daḥı di müfte‘ilün **çirkine ḥa** fā‘ilātü sūk di zışt müfte‘ilün

4 Geliser durur başña ol ezel ne yazdı ise

Ḥ‘āhed āmeden be-seret v’ey nuḥust her çi nūbişt

Bu beytün mışra‘-ı evveli ikinci mışrā‘ına tefsir vāķi‘ olmuşdur. Meşelā geliser durur başña terkibi¹⁵ Türkī’dür. Fārsī’de hā-ı mu‘cemenün fethiyle¹⁶ ve vāv-ı ğayr-i melfūza [Z. 97a] ile¹⁷ ve elif-i memdüde¹⁸ ve hā-ı hevvezüñ fethasıyla¹⁹ ve dāl-ı

1 mühmelenün : mühmele H

2 mu‘ceme : mühmele E

3 ‘Arabī’nün sükūniyla : ‘Arab’uñ sükūniyla E; ‘Arabī ile H

4 ki : -E

5 ya‘nī : -E

6 fethasıyla ve zammesiyle daḥı : fethiyle ve zammıyla E

7 *Ni‘metu’llāh*’dan ve : -H

8 sīn-i mühmele-i maẓmūme : sīn-i maẓmūme E; sīn-i mühmelenün zammesiyle H

9 zā-ı menķūtanuñ kesresiyle : zā’nuñ kesriyle E

10 şīn-i mu‘ceme ve tā-ı karşıtūñ : şīn’uñ ve tā’nuñ E

11 daḥı : de E

12 ḥaşıl : -E

13 cümlesi aşlda : cümlesi Z; cümle E

14 olduğundan ötürü : olmağla E, Z

15 terkibi : -H

16 fethiyle : fethasıyla Z, H

17 ile : -E

18 elif-i memdüde : elif ile Z; medle ile H

19 hā-ı hevvezüñ fethasıyla : hā’nuñ fethiyle E

mühmelenüñ¹ sükûniyla ve elif-i memdüdeden sonra fetha-i mîm² ve dâl-ı mühmelenüñ sükûniyla³ ve âhirinde ‘alâmet-i maşdar olan nûn-ı sâkine ile ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ ve sîn-i mühmele ve râ-ı ğayr-i menḳûṭanuñ fethalarıyla⁴ ve tâ-ı ḳaraşetüñ sükûniyla ḥâhed âmeden be-seret dirler. ‘Arabî’de **seye’î** ‘alâ re’sike ma’ nâsınadır.⁵ Ol ezel ne yazdı ise Türkî’dür. Fârsî’de vâv-ı meftûḥa ve âḥir ḥurûf-ı tehecci olan yâ-ı sâkine⁶ ve nûn’uñ sükûniyla⁷ ve ḥâ-ı mu’cemenüñ zammesiyle ve sîn-i mühmele ve tâ-ı ḳaraşetüñ iskânlarıyla ve hâ-ı hevvezüñ fethasıyla [E. 194a] ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla ve cîm-i ‘Acem’üñ kesresiyle⁸ ve hâ-ı ğayr-i mefûza ile ve nûn-ı maẓmûme ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle⁹ ve şîn-i mu’ceme ve tâ-ı ḳaraşetüñ iskânlarıyla v’ey nuḥust her çî nübişt dirler.¹⁰ ‘Arabî’de “**Küllü mâ huve meḳtûbun fi’l-ezel**” ma’ nâsınadır.¹¹

[H. 153a] Taḳṭî’-i Beyt

**geliser du fâ’ ilätü rur başña müfte’ ilün ol ezel ne fâ’ ilätü yazdı ise müfte’ ilün ḥâhed
âme fâ’ ilätü den be-seret müfte’ ilün v’ey nuḥust fâ’ ilätü her çî nübişt müfte’ ilün**

27

El-ḳıṭ’ atu’s-sâbi’ atu ve’l-’ işrüne der-baḥr-i remel-i meczü vü maḥzûf

Her ki ḥûb aḥlâḳıla mevşûf ola

Devlet u kevneyn aña ma’ tûf ola

Fâ’ ilätün fâ’ ilätün fâ’ ilât

Vezni budur çün remel maḥzûf ola

1 ve dâl-ı mühmelenüñ : dâl’uñ E

2 elif-i memdüdeden sonra fetha-i mîm : elif-i memdüde ve mîm-i meftûḥa E, Z

3 dâl-ı mühmelenüñ sükûniyla : dâl-ı mühmele ile H

4 sîn-i mühmele ve râ-ı ğayr-i menḳûṭanuñ fethalarıyla : sîn-i mühmelenüñ fethalarıyla E

5 ‘Arabî’de seye’î ‘alâ re’sike ma’ nâsınadır : -E, -Z

6 ve âḥir ḥurûf-ı... olan yâ-ı sâkine : yâ-ı sâkine E; yâ-ı âḥir-i ḥurûf-ı teheccinüñ sükûniyla H

7 sükûniyla : -Z, -H

8 ‘Acem’üñ kesresiyle : ‘Acemiyye’nüñ kesresiyle Z; ‘Acemî’nüñ kesriyle H

9 kesriyle : kesresiyle Z, H

10 dirler : dinür H

11 ‘Arabî’de “Küllü mâ huve meḳtûbun fi’l-ezel” ma’ nâsınadır : -E, -Z

Bu kıt‘a baħr-i remelden bir kıt‘a adur¹ ki her mısrā‘ında dörder² kerre fā‘ilātün gelür. Bu kıt‘a her mısrā‘ından³ birer cüz‘ isķāt olup meczū [E. 194b] almıřdur ve cüz‘-i āħirine ĥazf ‘illeti dāħil olup tā‘nuñ sükūnıyla fā‘ilāt almıřdur.⁴ Buna maħzūf dinölmüřdür.⁵ Cüz‘⁶ ve ĥazf ‘illetinüñ ta‘rifleri⁷ baħr-i hezecden meczū ve aħreb ve maķbüz u maħzūf olan kıt‘a-i sābi‘de gećmiřdür. İ‘ādeye ĥācet yoķdur.⁸ Sebeb-i tesmiyesi baħr-i remelden olan kıt‘a-i řāminede tafřil ölinmiřdur.

1 Cāh mañřıb ćāh kıuyı rāh yol

Kāh řaman keh daħı kāhū marul

[Z. 97b] Cāh cīm-i ‘Arabī’nüñ fetħasıyla⁹ ve elif ile¹⁰ ve āħirinde hā-ı sākine ile Fārsī’dür. Türkī’de mañřıb dinür. ‘Arabī’de daħı **mañřıb** [H. 153b] dirler. Aşlı ‘Arabī’dür. Elsine-i müte‘addidede meşhür ve müsta‘meldür.¹¹ Mertebe ve devlet ve ‘izzet ma‘nāsına gelür.¹² ćāh cīm-i ‘Acemī’le ve elif ve hā ile Fārsī’dür. Elifsüz ćeh¹³ daħı böyledir.¹⁴ Türkī’de kıuyı dirler. Gerek şuyı olsun gerek olmasun.¹⁵ ‘Arabī’de cim-i maźmūme ile **cub** ma‘nāsına¹⁶ ve kesre ile **bi’r** daħı dirler.¹⁷ Rāh rā-ı mühmele ile ve medle ve hā-ı aşliyye ile¹⁸ vezn-i sābık üzere¹⁹ Fārsī’dür. Türkī’de [E. 195a] yol dirler.²⁰ ‘Arabī’de **tarık** ma‘nāsına ve elifsüz reh daħı cā’izdür. Kāh kāf-ı ‘Arabī’nüñ fetħasıyla²¹ Fārsī’dür. Türkī’de şaman dirler.²² Arpa ve buğday döğüp şarmanda řaplarından²³ ĥāřıl olan řey’e dirler.¹ ‘Arabī’de tā-ı ćarařetün²

1 kıt‘a baħr-i remelden bir kıt‘a adur : rubā‘i baħr-i remelden bir rubā‘idür H

2 dörder : dört Z, H

3 kıt‘a her mısrā‘ından : kıt‘a da her mısrā‘dan H

4 almışdur : alup H

5 buna maħzūf dinölmüřdür : maħzūf ölmüřdur H

6 cüz‘ : meczū H; cüz‘ -E

7 ta‘rifleri : tafşili H

8 i‘ādeye ĥācet yoķdur : -H

9 ‘Arabī’nüñ fetħasıyla : ‘Arab’uñ fetħiyle E

10 elif ile : medle H

11 meşhür ve müsta‘meldür : müsta‘meldür H

12 mertebeye ve devlet ve ‘izzet ma‘nāsına gelür : mertebeye ma‘nāsına E; mertebeye ma‘nāsınadır Z

13 ćeh : -E

14 daħı böyledür : dirler Z, H

15 şuyı olsun gerek olmasun : şuyı ola gerek olmaya H

16 cim-i maźmūme ile cubma‘nāsına : cim-i ‘Arabī’le cub dirler H

17 dirler : dinür H

18 ve medle ve hā-ı aşliyye ile : -E, -Z

19 vezn-i sābık üzere : -H

20 dirler : dinür H

21 ‘Arabī’nüñ fetħasıyla : ‘Arab’uñ fetħiyle E

22 dirler : dinür H

23 şaplarından : şaplardan E

kesresiyle ve bā-ı muvaḥḥadenüñ³ ve nün'üñ iskānlarıyla **tibn** dirler. Keh kāf-ı 'Arabî'nüñ fethasıyla⁴ ve hā-ı aşliyyenüñ sükūniyla⁵ Fārsî'dür. Kāh lafzınıñ muḥaffefidür. Türkî'de bu daḥı şaman ma'nāsınadır kāh gibi. Kāhū kāf-ı 'Arabî'nüñ⁶ fethasıyla ve elif ile ve hā-ı hevvezüñ zammıyla⁷ ve vāv-ı sākine ile⁸ Fārsî'dür. Türkî'de marul dirler. Sebze envā' indandır. 'Arabî'de ḥā-ı mu'cemenüñ fethiyle⁹ ve sīn-i mühmele ile **ḥass** dinür. Ṭabî' atı derece-i şāniyede şovuḡdur yaşıdur. Eger ḳoparup yayḳamadan yiseler mi' denüñ¹⁰ elemine nāfi' dür. Yüregi yumuşadır ve bevli idrār eyler. Toḡmından iki dirhem miḳdārı¹¹ [H. 154a] içseler aḥlāṭı keser ve cimā' şehvetini keser za'if eyler. Dā'imā çok yimek göze zararlıdır. Şusuzluḡı keser [E. 195b] ve gice uyumayan ādemlere¹² münāsibdür. Eger şu ile arpa unıyla ḥamīr idüp aḡrıyan¹³ göze yaḳu itseler aḡrın sākın ider.¹⁴ Eger sirke ile ısladup yiseler şafrā buḡārından olan baş aḡrısın def' eyler¹⁵ ve göğsinde balḡam olan kimesne¹⁶ yimeye zīrā zararlıdır.

Taḳṭī' -i Beyt

cāh manşib fā' ilātün **ḳāh ḳuyı** fā' ilātün **rāh yol** fā' ilāt¹⁷ **kāh şaman** fā' ilātün **keh daḥı**
kā fā' ilātün **hū marul** fā' ilāt

2 **Ḳaynana zen-māderi bil şüy er** [Z. 98a]

Yinge ḳaynata piyū vü zen-peder

Ḳaynana Türkî'dür. Ma'nā-yı terkibi ḳişinüñ 'avratınıñ anası dimekdür. Fārsî'de zen-māderi dinür. Aşlında māder-i zen'den¹ muzāfun ileyhi muzāf üzerine² taḳdīm

1 şey'e dirler : şey'dür Z, H

2 tā-ı ḳaraşetüñ : tā'nuñ E; tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyyenüñ H

3 muvaḥḥadenüñ : muvaḥḥade Z

4 'Arabî'nuñ fethasıyla : 'Arab'üñ fethasıyla E; 'Arabî'nuñ zammesiyle H

5 hā-ı aşliyyenüñ sükūniyla : hā-ı aşliyye ile E, Z

6 'Arabî'nuñ : 'Arab'üñ E

7 hā-ı hevvezüñ zammıyla : hā-ı maẓmūme Z; hā-ı hevvezüñ zammesiyle H

8 vāv-ı sākine ile : işbā'-ı vāv'la H

9 fethiyle : fethasıyla Z, H

10 mi' denüñ : mi' de H

11 miḳdārı : ḳadar H

12 ādemlere : kimesnelere H

13 aḡrıyan : aḡıran E, Z

14 ider : eyler Z

15 baş aḡrısın def' eyler : baş aḡrısını sākın eyler ve dāfi' dür Z

16 kimesne : kimse E

17 H nüshasında fā' ilāt yerine fā' ilün yazılmıştır.

olduğu vezn içündür. ‘Arabî’de bi-ḥasebi’t-terkīb³ **ummu zevce** ma‘nāsınadır.⁴ Ammā bu ma‘nalar gerek ‘Arabî’de ve gerek Fārsî’de bi-ḥasebi’t-terkībdir.⁵ Yoḥsa basīṭ ma‘naları⁶ Fārsî’de ḥasūyinedür. Nitekim bu kıt‘anuñ elli sekizinci beytinde “**Reste vü ḥasr u ḥasūyine nedür**” [E. 196a] mıṣrā‘ında gelse gerekdür.⁷ ‘Arabî’de **ṣıhra** ve Türkî’de ḳaynana’dur.⁸ Şüy şīn-i mu‘cemenüñ zamme-i ḡayr-i şarīḥasıyla ve işbā‘-ı vāv’la ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de er dinür. Ya‘nī ‘avratuñ eri ve ḳocası didükleridür.⁹ ‘Arabî’de **zevc** ma‘nāsınadır.¹⁰ Yinge Türkî’dür. Fārsî’de bā-ı ‘Acem’üñ kesriyle¹¹ ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ zammesıyla ve vāv-ı aṣliyyenüñ sükūnyıla piyü dirler.¹² Şol ‘avrata dirler ki gelini bezeyüp düzer ve geline daḡı dirler. Ḳaynata Türkî’dür. Terkīb-i ma‘nāsı budur ki¹³ kişinüñ ‘avratınuñ babası [H. 154b] dimekdür. Fārsî’de zen-peder dirler.¹⁴ Bu daḡı aṣlında peder-i zen’dür. Zen-pedere muzāfdur. Vezn için taḳdīm olunmuşdur. ‘Arabî’de bi-ḥasebi’t-terkīb **ebu zevce** dinür. Ma‘nā-yı basīṭleri¹⁵ Fārsî’de ḥasrūdur ki mıṣrā‘-ı sâbıḳda zıkr olunmuşdur gelse gerekdür.¹⁶ ‘Arabî’de **ṣıhr** dirler ve Türkî’de ḳaynata dimekdür.¹⁷

Takṭī‘-i Beyt

ḳaynana zen fā‘ ilātün māderi bil fā‘ ilātün şüy er fā‘ ilāt yinge ḳayna fā‘ ilātün ta piyü vü fā‘ ilātün zen-peder fā‘ ilāt

3 Nül ḳaz burnı durur ferzend oḡul [E. 196b]

Güyegü dāmāddur oynaş mül

1 māder-i zen’den : māder-i zen’dür Z

2 muzāf üzerine : muzāfa Z, H

3 bi-ḥasebi’t-terkīb : -E, -Z

4 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

5 ammā bu ma‘nalar gerek ‘Arabî’de ve gerek Fārsî’de bi-ḥasebi’t-terkībdir : -H

6 ma‘naları : -H

7 nitekim bu kıt‘anuñ elli sekizinci beytinde “Reste vü ḥasr u ḥasūyine nedür”... gerekdür : -H

8 ‘Arabî’de ṣıhra ve Türkî’de ḳaynana’dur : ‘Arabî’de ṣıhra dinür E, Z

9 ‘avratuñ eri ve ḳocası didükleridür : ḳocası didükleridür Z; ‘avratuñ eri H

10 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

11 kesriyle : kesresiyle Z

12 vāv-ı aṣliyyenüñ sükūnyıla piyü dirler : işbā‘-ı vāv’la piyü dinür H

13 terkīb-i ma‘nāsı budur ki : ya‘nī E, Z

14 dirler : dinür H

15 basīṭleri : basīṭi H

16 ki mıṣrā‘-ı sâbıḳda zıkr olunmuşdur, gelse gerekdür : -H

17 ve Türkî’de ḳaynata dimekdür : -E, -Z

Nül nün-ı maẓmūme ve vāv¹ ve lām'ıñ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkī'de ẓaz burnı dinür. Meşelā ẓaz ẓuşınuñ burnı dimekdür² ve muṭlaẓa ẓuş burnına dirler. 'Arabī'de [Z. 98b] **minẓār** gibi.³ Ferzend fā'nuñ fetḥasıyla ve rā-ı sākine⁴ ve zā-ı menẓūtanuñ fetḥasıyla⁵ ve nün-ı sākine ile ve dāl-ı mühmelenüñ sükünlarıyla⁶ Fārsī'dür. Türkī'de oğul dirler. 'Arabī'de kesr-i elif⁷ ile **ibn** ma' nāsınadır. Güyegü Türkī'dür. Meşelā yeñi⁸ evlenen ādeme dirler. Fārsī'de dāl-ı mühmelenüñ fetḥiyle⁹ ve elif¹⁰ ve mīm-i meftūḥa ve elif-i memdüde¹¹ ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla¹² dāmād dirler.¹³ 'Arabī'de ḥā-ı mu' ceme¹⁴ ve tā-ı ẓaraşetün¹⁵ fetḥalarıyla ve nün-ı sākine ile¹⁶ **ḥaten** ma' nāsınadır.¹⁷ Oynaş Türkī'dür. [H. 155a] Meşelā ecnebi 'avrat seven ecnebiye dirler ki¹⁸ 'avratuñ oynaşdur dinür.¹⁹ Fārsī'de mīm-i maẓmūme ve vāv'ıñ ve lām'ıñ iskānlarıyla²⁰ mül dinür.²¹ 'Arabī'de 'aşıẓ gibi.

Taḳṭī' -i Beyt

nül ẓaz bur fā' ilātün nı durur fer fā' ilātün [E. 197a] zend oğul fā' ilāt güyegü dā
fā' ilātün mādđur oy fā' ilātün nāş mül fā' ilāt

4 Hışmgın ẓire tebiredür ẓavul

Oğul oğlıdur nebire köpri pol

1 vāv : vāv'ıñ H

2 burnı dimekdür : burnıdur H

3 gibi : ma' nāsına H

4 fā'nuñ fetḥasıyla ve rā-ı sākine : fā-ı meftūḥa ve rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla H

5 zā-ı menẓūtanuñ fetḥasıyla : 'Arab'ıñ fetḥiyle E; 'Arabī'nuñ fetḥasıyla Z

6 nün-ı sākine ile ve dāl-ı mühmelenüñ sükünlarıyla : sükün-ı nün ve dāl-ı mühmele ile E, Z

7 kesr-i elif : kesre Z; kesr H

8 yeñi : -H

9 fetḥiyle : fetḥasıyla Z, H

10 elif : medle H

11 elif-i memdüde : elif E, Z

12 dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla : dāl'ıñ iskānlarıyla E; dāl-ı mühmelenüñ sükünıyla H

13 dirler : dinür H

14 ḥā-ı mu' ceme : ḥā-ı mu' cemenüñ H

15 tā-ı ẓaraşetün : müşennāt-ı fevḳiyyenüñ Z, H

16 ve nün-ı sākine ile : -H

17 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

18 ecnebi 'avrat seven ecnebiye dirler ki : 'avrat seven ecnebī kişiyeye sevdügi H

19 dinür : dirler H

20 ve vāv'ıñ ve lām'ıñ iskānlarıyla : -H

21 dinür : dirler H

Hışmgın Türkî'dür. Ya' nî hışmlu ve ğazablu ve darılmıř¹ ve kaçımış ādeme dirler. Fārsî'de řā-ı mühmelenüñ kesriyle² ve yā-ı huřřinüñ³ süküniyla ve rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla ve hā-ı resmî⁴ ile çire dirler. 'Arabî'de **ğazüb** ma' nāsınadır.⁵ Tebire tā-ı ğarařetüñ⁶ fetħasıyla ve bā-ı muvaħħadenüñ kesriyle⁷ ve yā-ı huřřinüñ süküniyla⁸ ve rā-ı mühmelenüñ fetħiyle⁹ ve hā-ı 'alāmetle Fārsî'dür. Türkî'de şavul dirler ki mehterler çalarlar. 'Arabî'de **dühül** ve **řabl** dinür. Oğul oğlı Türkî'dür. Meřelā¹⁰ kiřinüñ evlādınıñ evlādına dirler.¹¹ Fārsî'de nün-ı meftüħa ve bā-ı muvaħħadenüñ kesriyle¹² ve yā-ı müřennāt-ı taħtaniyyenüñ süküniyla ve rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla¹³ ve hā-ı hevvezüñ 'alāmetiyle¹⁴ nebire dirler. [H. 155b] 'Arabî'de hā-ı mühmele ile **ħāfid** ma' nāsınadır.¹⁵ [E. 197b] **İbnü'l-ibn** gibi. Köpri Türkî'dür. şu üzerinde yapup ħalk üzerinde mürür ve 'ubür ider.¹⁶ Fārsî'de bā-ı Pārs'üñ zammıyla¹⁷ ve lām-ı sākine ile pol dirler. 'Arabî'de kesre ile **cisr** ve zamme ile **muşantara** ma' nāsına.¹⁸

Taşşi'-i Beyt

hışmgın şi fā' ilātün re tebire fā' ilātün dür şavul fā' ilāt [Z. 99a] oğul oğlı fā' ilātün dür nebire fā' ilātün köpri pol fā' ilāt

5 **Düledür şaşırğa yelken bādbān**

Emcege piřtān di çalkoyun řitān

Düle dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve iřbā' -ı vāv ile ve lām-ı meftüħa ve hā-ı ğayr-i melfüza ile Fārsî'dür. Türkî'de şaşırğa dirler. şol rüzğardır ki çevrile çevrile

1 darılmış : şarılmış H

2 řā-ı mühmelenüñ kesriyle : řā-ı mühmelenüñ kesresiyle Z; řā-ı ğayr-i menķūřanuñ kesriyle H

3 yā-ı huřřinüñ : yā-ı müřennāt-ı taħtaniyyenüñ H

4 resmî : resmiye Z

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

6 tā-ı ğarařetüñ : tā-ı müřennāt-ı fevķāniyyenüñ H

7 kesriyle : kesresiyle Z

8 yā-ı huřřinüñ süküniyla : āħir-i ħurūf-ı teheccî olan yā-ı sākine H

9 rā-ı mühmelenüñ fetħiyle : rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla Z; rā-ı ğayr-i menķūřanuñ fetħasıyla H

10 meřelā : -E

11 evlādına dirler : evlādıdır E

12 kesriyle : kesresiyle Z

13 rā-ı mühmelenüñ fetħasıyla : rā-ı mühmelenüñ fetħi E; rā-ı ğayr-i menķūřanuñ fetħasıyla H

14 ve hā-ı hevvezüñ 'alāmetiyle : hā-ı 'alāmetle H

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına Z

16 şu üzerinde... iderler : şular üzerlerinde yaparlar, ħalk üstünden geşdikleri köpriüdür H

17 Pārs'üñ zammıyla : Pārsiyye'nüñ zammesiyle Z; 'Acem'üñ zammıyla H

18 kesre.. muşantara ma' nāsına : kesre-i cım ile cisr dirler E; kesre-i cım ile cisr ma' nāsınadır Z

gökyüzine kalkar gider. ‘Arabî’de elif-i meftūha ile a‘şār dinür. Yelken Türki’dür. Gemi yelkenine dirler. Fārsî’de iki bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla bādbān dirler.¹ ‘Arabî’de şīn-i mu‘ceme ile şirā‘ dinür.² Emcek Türki’dür memeye dirler. Gerek insānuñ olsun³ gerek ḥayvānuñ olsun [E. 198a] ‘umüm üzeredür. Fārsî’de bā-ı Pārs’uñ kesresiyle⁴ ve sīn-i mühmelenüñ sükūniyla ve tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyyenüñ fetḥasıyla ve elif ve nūn-ı sākine ile pistān dirler.⁵ ‘Arabî’de s̄ā-ı müşelleşenüñ [H. 156a] fetḥiyle şedy ma‘nāsına.⁶ Çalkoyun Türki’dür. Meşelā arḳası üstine⁷ yatmağa dirler. Fārsî’de sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve tā-ı ḳaraşetüñ⁸ fetḥasıyla ve elif ve nūn-ı sākine ile sitān dirler.⁹ ‘Arabî’de istilkā ma‘nāsınadır.¹⁰

Takṭī‘-i Beyt

düledür ḳa fā‘ ilātün şırğa yelken fā‘ ilātün bādbān fā‘ ilāt emcege pis fā‘ ilātün tān di
çalko fā‘ ilātün yun sitān fā‘ ilāt

6 Yal puş dūşāb bekmez ḥ‘āb dūş

Kepk keklik pire keyk ü bit süpüş

Yal Türki’dür. At yelesine dirler. Fārsî’de bā-ı ‘Acem’üñ zammesiyle ve şīn-i mu‘cemenüñ sükūniyla puş dinür. ‘Arabî’de zamme-i¹¹ ‘ayn-ı mühmele ile ‘urf ma‘nāsınadır.¹² Dūşāb dāl-ı mühmelenüñ zammıyla¹³ ve vāv-ı sākine¹⁴ ve şīn-i mu‘cemenüñ fetḥasıyla [E. 198b] ve elif ve bā-ı muvaḥḥadenüñ iskānlarıyla¹⁵ Fārsî’dür. Türki’de bekmez dirler. Üzüm şuyından ve ḥurma şuyından¹⁶ pişürürler. ‘Arabî’de dāl-ı mühmelenüñ kesriyle¹⁷ ve bā-ı muvaḥḥade ve sīn-i mühmelenüñ¹ [Z.

1 iki bā-ı... bād-bān dirler : bād-bān dinür iki bile bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla H

2 dinür : ma‘nāsınadır Z

3 olsun : -H

4 Pārs’uñ kesresiyle : Pārsiyye’nüñ kesresiyle Z; ‘Acem’üñ kesriyle H

5 dirler : dinür Z, H

6 fetḥiyle şedy ma‘nāsına : fetḥiyle şedy ma‘nāsınadır Z; fetḥasıyla şedy ma‘nāsına H

7 üstine : üzerine H

8 tā-ı ḳaraşetüñ : tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyyenüñ H

9 ve elif ve nūn-ı sākine ile sitān dirler : sitān dinür E, Z

10 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E; gibi H

11 zamme : -E

12 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

13 zammıyla : zammesiyle Z, H

14 vāv-ı sākine : vāv’la H

15 bā-ı muvaḥḥadenüñ iskānlarıyla : bā-ı muvaḥḥade ile H

16 üzüm şuyından ve ḥurma şuyından : ki ḥurmādan ve üzümnden H

17 kesriyle : kesresiyle Z

99b] iskânlarıyla **dıbs** dirler.² H̄āb h̄ā-ı mu‘cemenüñ fethiyle³ ve vāv-ı ğayr-i melfūza ve medle elif ve bā-ı muvaḥḥade-i sākine⁴ ile tāb u nāb vezninde⁵ Fārsī’dür. Türkî’de düş dirler. Ya‘nī vāqı‘a ki insān beyne’n-nevmi ve’l-yaqaḫa ‘ālem-i ḫayālde⁶ müşāhede ider. ‘Arabî’de zamme ile **rü’yā** dinür.⁷ Kepk kâf-ı ‘Arabî’nuñ⁸ fethasıyla ve bā-ı ‘Acem’üñ sükûnıyla fetha-i vāhide ile⁹ Fārsī’dür. Türkî’de keklik dirler bir kuşdur. Ṭabî‘atı h̄ār u raḫbdur. Ādemi [H. 156b] semirdür ve cimā‘a kuvvet virür. Lākin geç haẓm¹⁰ olur. Ödini miskle qarışdurup bir kimse¹¹ yanında götürürse ḫalkuñ gözine şirīn görine eger cigerinden ısıcaḫla yarım mişḫāl kadar maşrū‘ olan ādeme yutdursalar ğāyet nāfi‘dür. Eger ödini göze çekseler gözün nūrını ziyāde idüp¹² zūlmetini def‘ eyler. ‘Arabî’de **ḫacel** dinür. Pire Türkî’dür ḫaṣerāt kısmından bir muẓır cān-verdür.¹³ Yaz günlerinde peydā olup ādemüñ ḫanın iḫer. [E. 199a] Fārsī’de kâf-ı ‘Arabî’nuñ fethasıyla¹⁴ ve yā-ı ḫuttī ve āḫirinde kâf’uñ iskânlarıyla¹⁵ keyk dirler. ‘Arabî’de zamme ile **bürgüş** ma‘nāsınadır.¹⁶ Bit Türkî’dür. Bu daḫı insānda ḫāşıl olup insānı yir ve ḫanın iḫer. Kehle daḫı¹⁷ dirler. Fārsī’de sīn-i mühmelenüñ zammıyla¹⁸ ve şīn-i mu‘ceme ile daḫı mervīdür ve bā-ı ‘Acem’üñ zammıyla ve sükûnıyla cā’izdür¹⁹ ve ba-ı muvaḥḥade ile daḫı naḫl olunmuş²⁰ ve āḫirinde şīn-i mu‘cemenüñ sükûnıyla subuş ve subş dinür.²¹ ḫaşılı bu luğat sekiz vech²² üzerine rivāyet olunmuşdur. Süpüş meşhūr olanıdır.¹ ‘Arabî’de **ḫāf’uñ** zammıyla² **ḫumle** dinür.³

1 bā-ı muvaḥḥade... mühmelenüñ : bā ve sīn’üñ E; bā-ı muvaḥḥade ve sīn-i mühmelenüñ -E

2 dirler : ma‘nāsınadır Z; dinür H

3 fethiyle : fethasıyla Z, H

4 ve medle elif ve bā-ı muvaḥḥade-i sākine : -E, -Z

5 tāb u nāb vezninde : -H

6 beyne’n-nevmi ve’l-yaqaḫa ‘ālem-i ḫayālde : uyurken ‘ālem-i mişālde E, Z

7 zamme ile rü’yā dinür : rü’yā dirler E, Z

8 ‘Arabî’nuñ : ‘Arab’uñ E

9 fetha-i vāhide ile : kâf-ı sākine ile H

10 haẓm : haẓm E, Z

11 miskle qarışdurup bir kimse : bir kimse miskle qarışdurup H

12 idüp : ider E, Z

13 cān-verdür : cān-vercüküdür H

14 ‘Arabî’nuñ fethasıyla : ‘Acemî’nuñ fethiyle E

15 yā-ı ḫuttī... iskânlarıyla : yā-ı müşennāt-ı taḫtāniyyenüñ sükûnıyla ve kâf-ı sākine ile H

16 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

17 daḫı : -H

18 zammıyla : zammesiyle Z, H

19 zammıyla ve sükûnıyla cā’izdür : zammesiyle ve sükûnıyla mervīdür H

20 naḫl olunmuş : cā’izdür H

21 ve āḫirinde şīn-i mu‘cemenüñ sükûnıyla subuş ve subş dinür : -E, -Z

22 supuş, subuş, subş, supş, şupuş, şubuş, şubş, şupş

Takṭī' -i Beyt

yal puş dū fā' ilātün şāb bekmez fā' ilātün ḥ'āb düş fā' ilāt kep̄k keklik fā' ilātün pire
keyk ü fā' ilātün bit süpüş fā' ilāt

7 Çekre ṭamla küflü etmek faḥfere

Erre bıçku küf kelāş u hem kere

[H. 157a] Çekre cīm-i 'Acem'ün fethiyle⁴ ve sükün-ı kâf'la⁵ ve rā-ı mühmelenün fethiyle⁶ ve hā-ı 'alāmetle Fārsī'dür. Türki'de ṭamla dirler şudan ṭamlayan ṭamla gibi. 'Arabī'de **kaṭre** ma' nāsına.⁷ Küflü⁸ [Z. 100a] etmek Türki'dür. [E. 199b] Meşelā küflenmiş etmege dirler. Fārsī'de fā-ı meftūḥa⁹ ve ḥā-ı mu' cemenün¹⁰ sükünüyla ve ikinci fā'nuñ daḥı fethiyle¹¹ ve rā-ı mühmele-i meftūḥa¹² ile ve hā-ı 'alāmetle faḥfere dirler. Erre elif-i meftūḥa ve müşdeded rā-ı mühmelenün¹³ fethasıyla ve hā-ı ḡayr-i melfūza ile Fārsī'dür. Türki'de bıçku¹⁴ dirler. Neccār ālātındandır¹⁵ anuñla taḥta bıçerler ve ağaç keserler.¹⁶ 'Arabī'de **minsār** ma' nāsınadır.¹⁷ Küf kâf-ı 'Arab'ün zammıyla¹⁸ Türki'dür. Meşelā etmekde olan ve timürde olan ve sâ'ir eşyâda olan küf ve kir¹⁹ pas gibi. Fārsī'de kâf' uñ ve lām' uñ fethalarıyla kelāş dirler ve kâf'la ve²⁰ rā-ı mühmelenün fethalarıyla kere daḥı dirler. 'Arabī'de 'ayn-ı mühmele ve fā ile 'afen ve şād-ı mühmele ile **şade**²¹ daḥı dirler.

1 ḥaşılı bu luğat sekiz vech üzerine rivāyet olunmuşdur. Süpüş meşhūr olanıdır : -H

2 kâf' uñ zammıyla : -Z, -H

3 dinür : ma' nāsınadır H

4 fethiyle : fethasıyla Z, H

5 sükün-ı kâf'la : kâf-ı sâkine ile H

6 fethiyle : fethasıyla Z, H

7 ma' nāsına : dirler Z, dinür H

8 küflü : küfli H

9 Fārsī'de fā-ı meftūḥa : fā-ı meftūḥadan şoñra H

10 mu' cemenün : mühmelenün Z, H

11 fethiyle : fethasıyla Z; sükünüyla H

12 mühmele-i meftūḥa : mühmele E, Z

13 elif-i meftūḥa... rā-ı mühmelenün : elif-i meftūḥadan şoñra rā-ı mühmele-i müşdededenün H

14 bıçku : bıçkı H

15 neccār ālātındandır : neccār ālātından bir āletdür ki Z; neccār ālātındandır -H

16 ve ağaç keserler : -E, -Z

17 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

18 'Arab'ün zammıyla : zammesıyla Z; zamme ile H

19 timürde... kir : timürde olan ve sâ'ir eşyâda olan küf -E; küf gibi ve timürde sâ'ir eşyâda daḥı olur kir H

20 kâf'la ve : kâf'la Z; kâf' uñ H

21 'ayn-ı mühmele ve fā ile 'afen ve şād-ı mühmele ile şade' : 'afen gibi ve şade' E, Z

Takṭī^ç -i Beyt

çekre ṭamla fā^ç ilātün küflü etmek fā^ç ilātün faḥfere fā^ç ilāt¹ erre bıçqu fā^ç ilātün küf
kelāş u fā^ç ilātün hem kere fā^ç ilāt

8 Püz hem bed-füz ağız avurda jem

Ğuşşa vü kaygu nijend ü hem dijem

[H. 157b] Püz bā-ı ‘Acem’ün zammıyla² ve işbā^ç-ı vāv ile ve zā-ı [E. 200a] ‘Arabîyye ile Fārsî’dür. Türkî’de ağız³ çevresi ve ağız dimekdür. Bed-füz daḥı bā-ı muvahḥadenün fethiyle⁴ ve dāl-ı mühmelenün sükunıyla ve fā-ı maẓmüme ve vāv’la zā-ı ‘Arabî’nün⁵ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de ağız çevresine dirler. ‘Arabî’de şin-i mu‘cemenün kesriyle⁶ ve dāl-ı mühmelenün ve fā’nuñ iskānlarıyla⁷ şıdk dinür. Mısrā^ç da olan püz ve bed-füz ikisi bile ağız murād olunmuşdur. ‘Arabî’de fem gibi. Avurda Türkî’dür. Ya‘ nī avurda ‘avrat ki⁸ ebe daḥı dirler. Oğlan toğurdurur. Fārsî’de zā-ı ‘Acem’ün fethiyle⁹ ve mīm-i sākine ile jem dinür. ‘Arabî’de kabile ma‘ nāsınadır.¹⁰ Ğuşşa ve kaygu ikisi de Türkî’dür. Melālet ve hüzn gibi ki kaşāvet daḥı¹¹ dirler. Fārsî’de nün’uñ kesriyle¹² ve zā-ı ‘Acem’ün fethasıyla ve nün-ı şānī¹³ ve dāl-ı mühmelenün iskānlarıyla¹⁴ nijend dirler ve dāl-ı mühmelenün kesresiyle ve zā-ı ‘Acem’ün fethiyle¹⁵ ve mīm-i sākine ile dijem daḥı dinür. İki de [Z. 100b] Fārsî’dür.¹⁶ Ğuşşa ve kaygu ma‘ nālarına.¹⁷ Yüz göz purtarmaḥ¹⁸ ma‘ nāsına gelür. ‘Arabî’de ğayn-ı mu‘cemenün [E. 200b] fethiyle¹⁹ ğam ve hemm ma‘ nāsınadır.

1 fā^ç ilāt : fā^ç ilün Z

2 zammıyla : zammesiyle Z, H

3 ağız : ağız H

4 fethiyle : fethasıyla Z; zammesiyle H

5 vāv’la zā-ı ‘Arabî’nün : vāv’uñ zā-ı ‘Arabî’nünH; vāv’la zā-ı ‘Arab’uñ E

6 kesriyle : kesresiyle Z

7 ve dāl-ı mühmelenün ve fā’nuñ iskānlarıyla : -E, -Z

8 ki gibi H

9 fethiyle : fethasıyla Z, H

10 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E

11 daḥı : de E

12 kesriyle : kesresiyle Z

13 nün-ı şānī : ikinci nün-ı sākine H

14 dāl-ı mühmelenün iskānlarıyla : dāl-ı mühmelenün fethiyle E; āḥirinde dāl-ı mühmelenün H

15 fethiyle : fethasıyla H

16 Fārsî’dür : Fārsî’de Z

17 ma‘ nālarına : ma‘ nāsınadır Z; ma‘ nālarına -H

18 purtarmaḥ : buruşdurmaḥ H

19 ğayn-ı mu‘cemenün fethiyle : ğayn-ı mu‘cemenün fethasıyla Z; ğayn-ı mu‘cemenün fethiyle -H

Takṭī' -i Beyt

pūz hem bed- fā' ilātün fūz ağız a fā' ilātün vurma jem fā' ilāt [H. 158a] guşsa vü kay
fā' ilātün ğu nijendu fā' ilātün hem dijem fā' ilāt

9 Turmağ oldu İstāden kāsten

Oldı eksilmek ü kalkmağ ħ'āsten

Turmağ Türkī'dür. Meşelā ayak¹ üzere turmağa ve giderken dağı turmağa dirler. Fārsī'de hemze-i meksüre ile² ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyye ve sīn-i mühmelenüñ³ iskānlarıyla ve tā-ı karşıetüñ fethiyle⁴ ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine ile⁵ İstāden dinür ve⁶ yā'suz İstāden dağı luğatdur. 'Arabī'de **vakf** ma' nāsınadır. Kāsten kāf-ı 'Arabī'nüñ fethasıyla⁷ ve medle ve sükūn-ı sīn-i mühmele ile ve tā-ı müşennāt-ı fevķāniyyenüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine ile⁸ Fārsī'dür. Türkī'de eksilmek ma' nāsınadır ki artmağ anuñ ħilāfidur. 'Arabī'de **noķşān** ma' nāsınadır.⁹ Kalkmağ Türkī'dür. Meşelā otururken ayağa kalkmağ gibi.¹⁰ Fārsī'de ħā-ı mu'cemenüñ fethiyle¹¹ ve vāv-ı ğayr-i melfūza ile medle ve sīn-i mühmelenüñ sükūniyla ve tā-ı karşıetüñ fethasıyla ve 'alāmet-i maşdār olan nūn-ı sākine ile ħ'āsten dinür.¹² 'Arabī'de **ķiyām** ma' nāsınadır.¹³

Takṭī' -i Beyt

turmağ oldu fā' ilātün [E. 201a] İstāden fā' ilātün kāsten fā' ilāt oldu eksilme fā' ilātün k
ü kalkmağ fā' ilātün ħ'āsten fā' ilāt

10 Hem perestü kırlağıc sīm-ābdur [H. 158b]

Jive çeygik çerz agit surħ-ābdur

1 ayak : ayağ E, Z

2 ile : -E, -Z

3 mühmelenüñ : mühmele E, Z

4 fethiyle : fethasıyla Z, H

5 ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine ile : -E, -Z

6 ve : -Z

7 'Arabī'nüñ fethasıyla : 'Arab'üñ fethiyle E

8 ve medle ve sükūn-ı sīn-i mühmele ile ve tā-ı müşennāt-ı... nūn-ı sākine ile : -E, -Z

9 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

10 otururken ayağa kalkmağ gibi : ayağa kalkmağa dirler E, Z

11 fethiyle : fethasıyla Z, H

12 ve tā-ı karşıetüñ fethasıyla ve 'alāmet-i maşdār... ħ'āsten dinür : ħ'āsten dinür , maşdardur E, Z

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

Perestū bā-ı ‘Acem’üñ ve rā-ı mühmelenüñ fetħalarıyla¹ ve sīn-i mühmelenüñ sükūnıyla² ve tā-ı ħarašetüñ zammıyla³ ve işbā‘-ı vāv ile Fārsī’dür. Türkī’de ħırlağıc didükleri ħuşcuğazdur. ‘Arabī’de **ħattāf** dirler. Sīm-āb sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve yā-ı ħuṭṭīnūñ⁴ sükūnıyla ve mīm-i meftūħa ve elif ve bā-ı muvaħħadenüñ iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de jīve dirler ki⁵ meşhūrdur. ‘Arabī’de **zībağ** ma‘nāsınadır.⁶ Çeygik Türkī’dür bir ħuşcuğazdur [Z. 101a] çeygik ħuşı dirler. Fārsī’de cīm-i ‘Acem’üñ fetħiyle⁷ ve rā-ı mühmele ve zā-ı ‘Arabī ile⁸ çerz dirler.⁹ Ba‘zı nüshada āħiri¹⁰ zā yirine¹¹ sīn-i mühmele ile çers vāķi‘ olmuşdur. ‘Arabī’de **melīħ** dirler. Agit elif-i memdüde ile ve kāf-ı ‘Acem’üñ kesresiyle ve tā-ı ħarašetüñ [E. 201b] sükūnıyla¹² Türkī’dür. Añğıt didükleri ħuşdur. Ördek envā‘ındandır ħırmızı olur. Fārsī’de sīn-i mühmelenüñ zammesiyle ve rā-ı ġayr-i menķūṭanuñ sükūnıyla ve ħā-ı mu‘cemenüñ fetħasıyla ve elif ve¹³ bā-ı muvaħħadenüñ iskānlarıyla surħ-āb dirler.¹⁴ ‘Arabī’de nūn’uñ zammıyla¹⁵ ve ħā-ı mühmelenüñ fetħiyle¹⁶ **nuħām** dinür.¹⁷

Takṭī‘-i Beyt

hem perestū fā‘ ilātün ħırlağıc sī fā‘ ilātün m-ābdur fā‘ ilāt jīve çeygik fā‘ ilātün çerz
agit sur fā‘ ilātün ħ-ābdur fā‘ ilāt

11 Dīdebān ġozci ṭanığdur hem ġüvāħ [H. 159a]

Şığmacağ yire di cāy-ı penāħ

1 ve rā-ı mühmelenüñ fetħalarıyla : -E

2 mühmelenüñ sükūnıyla : ġayr-i menķūṭa ile H

3 ħarašetüñ zammıyla : ħarašetüñ zammesiyle Z; müşennāt-ı fevķāniyyenüñ zammesiyle H

4 yā-ı ħuṭṭīnūñ : yā-ı müşennāt-ı taħtāniyyenüñ H

5 ki : -H

6 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına H

7 fetħiyle : fetħasıyla Z, H

8 ve rā-ı mühmele ve zā-ı ‘Arabī ile : ve rā-ı mühmele ve zā-ı ‘Arabī’le E; ve āħiri zā-ı ‘Arabī’le H

9 dirler : dinür H

10 āħiri : -E

11 zā yirine : āħiri H

12 elif-i memdüde ile ve kāf-ı ‘Acem’üñ kesresiyle ve tā-ı ħarašetüñ sükūnıyla : medle H

13 mu‘cemenüñ fetħasıyla ve elif ve : mu‘ceme fetħasıyla medle ve āħirinde H

14 iskānlarıyla surħ-āb dirler : sükūnıyla surħ-āb dinür H

15 nūn’uñ zammıyla : nūn’uñ zammesiyle Z; zämme-i nūn’la H

16 ħā-ı mühmelenüñ fetħiyle : ħā-ı mühmelenüñ fetħasıyla Z; ħā-ı mühmelenüñ fetħiyle -H

17 dinür : ma‘nāsınadır H

Dīdebān dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı tahtaniyyenüñ sükunıyla ve ikinci dāl-ı mühmelenüñ fethiyle¹ ve hā-ı ‘alāmetle Fārsī’dür. Göz ma‘nāsınadır.² Āhirinde bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle³ ve medle ve nūn-ı sākine ile⁴ bān lafzı ḥarf-i nisbetdür. Türkī’de gözci ma‘nāsınadır. Meşelā bir yiri gözeden ādeme dirler. ‘Arabī’de **telī‘a** ma‘nāsınadır.⁵ Tanıḳ Türkī’dür. Ya‘nī şāhid [E. 202a] olan ādeme dirler.⁶ Fārsī’de kāf-ı ‘Acem’üñ zammıyla⁷ ve vāv-ı meftūḥa ile ve elif ve hā-ı aşıyyenüñ iskānlarıyla⁸ güvāh dirler. ‘Arabī’de **şāhid** ma‘nāsınadır.⁹ “Şıgıncak yire di cāy-ı penāh” mısrā‘ında¹⁰ şıgıncak yir Türkī’dür. Fārsī’de cīm-i ‘Arabī’nüñ fethi¹¹ ve elif ve yā-ı ḥuṭṭī ile¹² ve bā-ı ‘Acem’üñ ve nūn’uñ fethalarıyla¹³ ve elif ve hā-ı melfūza ile cāy-ı penāh dirler. Cāy ile penāh’dan mürekkebdür¹⁴ ki cāy yirdür¹⁵ penāh şıgıncak ma‘nāsınadır.¹⁶ ‘Arabī’de **kehf** ve **melāz** ve **melce** ma‘nālarınadır.¹⁷

Takṭī‘-i Beyt

dīdebān göz fā‘ ilātün ci tanıḳdur [Z. 101b] fā‘ ilātün hem güvāh fā‘ ilāt şıgıncak
fā‘ ilātün yire di cā fā‘ ilātün y-ı penāh fā‘ ilāt

12 Di kaçacak yire hem cāy-ı giriz

Depeye tārek di tā dek daḥı nīz [H. 159b]

Kaçacak yir Türkī’dür. Fārsī’de cīm-i ‘Arabī’nüñ fethasıyla¹⁸ ve elif¹⁹ ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyye ile ve kāf-ı ‘Acem’üñ ve rā-ı mühmelenüñ kesreleriyle¹ ve

1 fethiyle : fethasıyla Z, H

2 Fārsī’dür. Göz ma‘nāsınadır : Fārsī’dür. Göz ma‘nāsına E; göz ma‘nāsına H

3 fethiyle : fethasıyla Z, H

4 ve medle ve nūn-ı sākine ile : -E, -Z

5 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

6 olan ādeme dirler : dimekdür E, Z

7 ‘Acem’üñ zammıyla : ‘Acemī’nüñ zammesiyle Z; ‘Acem’üñ zammesiyle H

8 ve elif ve hā-ı aşıyyenüñ iskānlarıyla : medle ve āhirinde hā-ı aşıyye ile H

9 ma‘nāsınadır : demek E, ma‘nāsına Z

10 şıgıncak yire di cāy-ı penāh” mısrā‘ında : -Z, -H

11 ‘Arabī’nüñ fethi : ‘Arab’uñ fethiyle E; ‘Arabī’nüñ fethasıyla Z

12 ve elif ve yā-ı ḥuṭṭī ile : ve medle ve āhirinde ḥurūf-ı teheccī ile H

13 bā-ı ‘Acem’üñ ve nūn’uñ fethalarıyla : bā-ı ‘Acemī’nüñ fethasıyla ve nūn-ı meftūḥadan şoñra H

14 mürekkebdür : -H

15 cāy yirdür : cāy ma‘nāsınadır H

16 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

17 ma‘nālarınadır : dinür E, Z

18 ‘Arabī’nüñ fethasıyla : ‘Arab’uñ fethiyle E; ‘Arabī’ H

19 elif : medle H

āhir-i ḥurūf-ı teheccī olan yā-ı sākine² ve zā-ı ‘Arabī’nuñ iskānlarıyla³ cāy-ı [E. 202b] giriz dirler.⁴ Cāy yir dimekdür giriz kaçacak ma‘nāsına.⁵ Bi-ḥasebi’t-terkib kaçacak yir dinür.⁶ ‘Arabī’de **meferr** ve **menāş** gibi.⁷ Depe Türki’dür. Her ne⁸ depesi olursa olsun gerek tağ depesi olsun⁹ gerek toprağdan yapılmış depe olsun¹⁰ gerekse baş depesi¹¹ olsun. Meşelā ādemüñ ve tağüñ ve her nesnenüñ depesine dinür.¹² Fārsi’de tā-ı müşennāt-ı fevķāniyyenüñ fethiyle¹³ ve elif ile¹⁴ ve rā-ı mühmele-i meftūḥa ile ve sükün-ı kāf’la¹⁵ terek dinür. ‘Arabī’de kāf’uñ zammıyla¹⁶ ve teşdidle¹⁷ **ķulle** ma‘nāsınadır.¹⁸ Tā lafzı¹⁹ tā-ı müşennāt-ı fevķāniyye ve elif ile²⁰ Fārsi’dür. Türki’de dek dinür. Meşelā filān yirden filān yire dek terkibinde olan dek gibi.²¹ İntihā-ı ğāyet içündür.²² ‘Arabī’de **ilā** ma‘nāsına. Dağı lafzı Türki’dür ‘aṭf içündür. Fārsi’de nūn-ı meksüre ve yā-ı ḥuṭṭi²³ ve zā-ı menķūṭanuñ iskānlarıyla²⁴ niz dirler. ‘Arabī’de vāv-ı ‘aṭıfadan kināye bir ma‘nādur.²⁵

Takṭi‘-i Beyt

di kaçacak fā‘ ilātün **yire hem cā** fā‘ ilātün **y-ı giriz** fā‘ ilāt **depeye tā** fā‘ ilātün **rek di tā dek** fā‘ ilātün [H. 160a] **dağı niz** fā‘ ilāt

1 ‘Acem’üñ ve... kesreleriyle : ‘Acemī’nuñ kesresiyle ve rā-ı ğayr-i menķūṭa-i meksüre H

2 ve āhir-i ḥurūf-ı teheccī olan yā-ı sākine : āhir-i ḥurūf-ı teheccī olan yā Z; ḥarf-i yā ile E

3 ‘Arabī’nuñ iskānlarıyla : ‘Arab’uñ iskānlarıyla E; ‘Arabī ile H

4 dirler : dinür H

5 cāy, yir dimekdür, giriz kaçacak ma‘nāsına : -E, -Z

6 bi-ḥasebi’t-terkib kaçacak yir dinür : cāy ile girizden terkib olınmışdur E, Z

7 meferr ve menāş gibi : meferr dirler E, Z

8 ne : nenüñ H

9 olsun : -E, -H

10 olsun : -E

11 gerekse baş depesi : gerek başdan yapıla E

12 meşelā ādemüñ ve tağüñ ve her nesnenüñ depesine dinür : -E; meşelā... depesi dimekdür H

13 fethiyle : fethasıyla Z, H

14 elif ile : medle H

15 mühmele-i meftūḥa ile ve sükün-ı kāf’la : mühmelenüñ fethasıyla ve kāf’uñ sükünıyla H

16 zammıyla : zammesiyle Z

17 kāf’uñ zammıyla ve teşdidle : -H

18 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

19 lafzı : -H

20 fevķāniyye ve elif ile : fevķāniyyenüñ ve elif ile Z; fevķāniyyenüñ ve medle H

21 gibi : lafzıdır Z; lafzıdır ki H

22 içündür : için gelür H

23 yā-ı ḥuṭṭi : yā-ı müşennāt-ı taḥṭāniyyenüñ H

24 menķūṭanuñ iskānlarıyla : ‘Arab’uñ sükünıyla E; ‘Arabī’nuñ sükünıyla Z

25 vāv-ı ‘aṭıfadan kināye bir ma‘nādur : vāv-ı ‘aṭıfa gibi E, Z

13 **Tāşdur yüzde çığıt hem dāmğül****Urdur zānū diz ü topuğ pujül**

[E. 203a] Tāş tā-ı müşennāt-ı fevķāniyye fethiyle¹ ve elif ve şin-i mu‘ceme² iskānlarıyla³ Fārsi’dür. Türkî’de yüzde olan çığıt ma‘nāsınadır.⁴ Meşelā insānuñ yüzüne⁵ beñ beñ noķta noķta [Z. 102a] alaca olur.⁶ ‘Arabî’de **kelef** dirler.⁷ Dāmğül dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif ile⁸ ve mīm-i sākine ve ğayn-ı mu‘ceme zammıyla⁹ ve vāv’uñ ve lām’uñ iskānlarıyla Fārsi’dür. Türkî’de ur dirler. Zamme-i vāhide ile. Meşelā insānuñ ve hayvānuñ etiyle derisi arasında yumrı şiş peydā olur iri olur¹⁰ ufaķ olur ammā elem virmez ve aĝrısı olmaz. ‘Arabî’de **sil‘a** dirler kesre ile.¹¹ Zānū zā-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla ve elif ile¹² ve nūn-ı maźmūme ve vāv-ı sākine ile Fārsi’dür. Türkî’de diz dirler ‘uzv-ı meşhūrdur.¹³ ‘Arabî’de zamme ile **rukbe** dirler.¹⁴ Topuğ Türkî’dür. Bu daĝı a‘ zādandır.¹⁵ Ya‘ nī ayaķda olan topuğdur.¹⁶ Fārsi’de bā-ı ‘Acem’üñ ve zā-ı ‘Acem’üñ zammeleriyle¹⁷ ve vāv’uñ ve lām’uñ iskānlarıyla pujül dirler. ‘Arabî’de kāf-ı meftūħa ile **ka‘b** ma‘nāsınadır.¹⁸

Takṭī‘-i Beyt

tāşdur yüz fā‘ ilātün [E. 203b] de çığıt hem fā‘ ilātün dāmğül fā‘ ilāt urdur zā fā‘ ilātün nū diz u to fā‘ ilātün puğ pujül fā‘ ilāt

14 **Çeşn bayram u pişi lālenkdür [H. 160b]****Hem süci sīĝi vü maşlık bengdür**

-
- 1 fevķāniyye fethiyle : fevķāniyyenüñ fethasıyla Z, H
2 ve... mu‘ceme : ve elif ve şin-i mu‘cemenüñ Z; ve medle ve āĝirinde şin-i mu‘cemenüñ H
3 iskānlarıyla : sükūniyla H
4 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E
5 yüzüne : yüzünde Z
6 noķta noķta alaca : alaca alaca E, Z
7 dirler : ma‘nāsınadır Z; ma‘nāsına H
8 elif ile : elif E; medle H
9 mu‘ceme zammıyla : mu‘cemenüñ zammesiyle Z, H
10 olur : -E
11 kesre ile : -H
12 ‘Arabî’nüñ... ile : ‘Arab’uñ fethiyle ve elif ile E; ‘Arabî’nüñ fethasıyla ve medle H
13 diz dirler, ‘uzv-ı meşhūrdur : diz dinür H
14 dirler : ma‘nāsınadır Z; ma‘nāsına H
15 bu daĝı a‘ zādandır : -H
16 ya‘ nī ayaķda olan topuğdur : meşelā ayaķda olan topuĝa dirler H; ya‘ nī ayaķda olan topuğdur -E
17 bā-ı ‘Acem’üñ ve zā-ı ‘Acem’üñ zammeleriyle: Pārs’uñ ve zā-ı ‘Acem’üñ zammıyla E; Pārsiyye’nüñ ve zā-ı ‘Acem’üñ zammeleriyle Z
18 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

Çeşn cīm-i ‘Acem’üñ fethiyle¹ ve şīn-i mu‘ceme ve nūn’uñ iskānlarıyla² Fārsī’dür. Türkī’de bayram dinür. ‘Arabī’de ‘īd ma‘nāsınadır.³ Pişi bā-ı ‘Acem’üñ kesriyle⁴ ve şīn-i mu‘cemenüñ ve yā’nuñ iskānlarıyla⁵ Türkī’dür. Fārsī’de lālenk dirler. Etrāk mā-beyninde bir meşhūr şey’dür tavada yağ içinde pişirüp bayram giceleri ve namāz giceleri ölüler cānı için üleşdürürler. **Dible** dağı dinür. Lālenği bundan gālatdur. Süci Türkī’dür. Müskirātdan bir meşhūr olan⁶ ummu’l-ḥebā’iş didükleri şarābdur. Fārsī’de kesre-i sīn-i mühmele ile ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyenüñ sükūnıyla ve kāf-ı ‘Acem’üñ kesriyle⁷ ve āḥirinde⁸ yā-ı sākine ile sīgī dirler. ‘Arabī’de **ḥamr** ma‘nāsınadır. Maşlıq Türkī’dür. Şol şey’dür ki anı ba‘zı [E. 204a] eşḥāş ekl idüp bengi ve serssem olur. Bir otuñ yaprağıdır.⁹ Fārsī’de bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle¹⁰ [Z. 102b] ve nūn ve kāf-ı ‘Acem’üñ¹¹ iskānlarıyla beng dirler.¹² Ta‘rīb idüp **benc** dirler.

Takṭī‘-i Beyt

çeşn bayra fā‘ ilātün m u pişi lā fā‘ ilātün lenkdür fā‘ ilāt hem süci sī fā‘ ilātün gī vü maşlıq fā‘ ilātün bengdür fā‘ ilāt

15 **Ḳorḳulı işe di kār-ı sehmāk**

Balçık iltecekleri¹³ şanduga lāk [H. 161a]

Ḳorḳulı iş Türkī ‘ibāretdür.¹⁴ Meşelā bir emr-i ḥaṭarnāk ki şoñunda nedāmetden ḥavf olunur iş dimekdür ki¹⁵ Fārsī’de¹⁶ kār-ı sehmāk dirler. ‘Arabī’de **emr-i meḥūf** dinür.¹⁷ Balçık iltecekleri şanduk Türkī ‘ibāretdür.¹ Şol şanduga dirler ki renberler

1 fethiyle : fethasıyla Z, H

2 şīn-i mu‘ceme ve nūn’uñ iskānlarıyla : şīn-i mu‘cemenüñ iskānıyla ve nūn-ı sākine ile H

3 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

4 ‘Acem’üñ kesriyle : ‘Acemī’nüñ kesresiyle Z; kesr ile H

5 ve şīn-i mu‘cemenüñ ve bā’nuñ iskānlarıyla : -H

6 müskirātdan bir meşhūr olan : müskirātdan bir meşhūr E; müskirātdandır H

7 kesriyle : kesresiyle Z, H

8 āḥirinde : -E, -Z

9 bir otuñ yaprağıdır : -H

10 fethiyle : fethasıyla Z, H

11 nūn ve kāf-ı ‘Acem’üñ : nūn’uñ ve kāf-ı ‘Acemī’nüñ Z; nūn ve kāf’uñ H

12 dirler : ma‘nāsınadır Z, H

13 iltecekleri : ildecekleri H

14 Türkī ‘ibāretdür : Türkī’dür H

15 ki : -Z, -H

16 Fārsī’de : -Z

17 dinür : gibi Z; ma‘nāsına H

ve dülgerler² anuñla balçık taşırılar. Tahtadan düzilmiş bir³ teknedür. Fârsî'de lâk dirler.⁴

Takṭī' -i Beyt

korçulı i fâ' ilâtün şe di kâr-ı fâ' ilâtün [E. 204b] sehmnāk fâ' ilât balçık ilte fâ' ilâtün cekleri şan fâ' ilâtün duğa lâk fâ' ilât

16 **Bezğ şu bendi gevezn oldı şıgın**

Ḥāk-i tūde oldı toprağdan yıgın

Bezğ bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle⁵ ve zā-ı 'Arabî ve ğayn-i mu' cemenüñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de şu bendi dirler.⁶ Meşelâ şulara ve degirmenler için yapdukları bendlere dirler.⁷ Gevezn kâf-ı 'Acem'üñ ve vāv'üñ fethalarıyla ve zā-ı 'Arabî'nuñ⁸ ve nün'üñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de şıgın dirler. Ḥayvânât-ı vaḥşidendür.⁹ 'Arabî'de **eyyil** dirler.¹⁰ Ḥāk-i tūde ḥā-ı mu' cemenüñ fethasıyla ve elif ve kâf'üñ iskânlarıyla ḥāk¹¹ toprağ ma'nāsınadır. Tūde tā-ı karşıetüñ zammesiyle ve vāv-ı sâkine ve dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve hā-ı 'alâmetle¹² yıgın ma'nāsınadır. Toprağdan [H. 161b] olan yığına ve tepeye dirler ki toprağdan yaparlar ḥāk-ı tūde dirler.¹³

Takṭī' -i Beyt

bezğ şu ben fâ' ilâtün di gevezn ol fâ' ilâtün dı şıgın [E. 205a] fâ' ilât ḥāk-i tūde fâ' ilâtün oldı toprağ fâ' ilâtün dan yıgın fâ' ilât

17 **Oldı āverden getürmek riğten**

Dökmek ü kaçmak durur bi'riğten

1 Türkî 'ibâretdür : Türkî'dür E

2 rencberler ve dülgerler : ırğadlar H

3 bir : -E

4 dirler : dinür H

5 fethiyle : fethasıyla Z, H

6 dirler : dinür H

7 bendlere dirler : bende dinür H

8 'Arabî'nuñ : 'Arab'üñ E

9 ḥayvânât-ı vaḥşidendür : -H

10 dirler : dinür H

11 ve elif ve kâf'üñ iskânlarıyla ḥāk : -H

12 tā-ı karşıetüñ zammesiyle ve vāv-ı sâkine... 'alâmetle : zamme-i tā-ı karşıetle H

13 yığına ve tepeye... dirler : yığına ve depeye ḥāk-ı tūde dirler Z; yığına dirler ve depe E

[Z. 103a] Āverden elif-i memdūde ile¹ ve vāv'uñ fethiyle² eşaḥḥdur ve rā-ı mühmelenüñ³ süküniyla perverden ḳāfiyesinde Fārsi'dür. Türki'de getürmek ma' nāsınadır.⁴ Rih̄ten rā-ı mühmelenüñ kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ süküniyla ve ḥā-ı mu' ceme ile⁵ Fārsi'dür. Türki'de dökmek ma' nāsınadır.⁶ Ya' nī⁷ şu dökmek gibi. ' Arabi'de **şabb** ma' nāsınadır.⁸ Kaçmak Türki'dür. Fārsi'de bā-ı muvaḥḥade ve kāf-ı ' Acemī ve rā-ı mühmelenüñ kesreleriyle.⁹ Ammā bunda vezn için kāf'uñ iskāniyla¹⁰ bi'grih̄ten dinür. ' Arabi'de **firār** ma' nāsına gelür.¹¹

Taḳṭi' -i Beyt

oldı āver fā' ilātün den getürmek fā' ilātün rih̄ten fā' ilāt dökmek ü kaç fā' ilātün maḳ durur bi'g fā' ilātün rih̄ten fā' ilāt

18 Māḥḳi pālān atıdur üştülüm [E. 205b; H. 162a]

' Arbededür tıynağa di sünb ü süm

Māḥḳi mīm-i meftūḥa ve elif ve sükün-ı ḥā-ı mu' ceme ile¹² Fārsi'dür. Türki'de pālān atı dirler.¹³ Ya' nī semer urduḳları bār-gire dinür¹⁴ ki seyis-ḥāne dimekdür. ' Arabi'de bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle ve rā-ı mühmelenüñ süküniyla¹⁵ ve zāl-ı mu' cemenüñ fethiyle¹⁶ **birzevn** dirler.¹⁷ Üştülüm elif-i maẓmūme ve şin-i mu' cemenüñ¹⁸ süküniyla ve tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyye¹⁹ ve lām'uñ zammeleriyle ve mīm-i sākine ile²⁰

1 ile : -E, Z

2 fethiyle : fethasıyla Z, H

3 mühmelenüñ : ' Arabi'nüñ H

4 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

5 müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ... ile : taḥtāniyyenüñ ve ḥā-ı mu' cemenüñ iskānlarıyla H

6 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

7 ya' nī : meşelā H

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

9 rā-ı mühmelenüñ kesreleriyle : rā'nuñ kesreleriyle E, Z

10 vezn için kāf'uñ iskāniyla : vezn için kāf'uñ iskānlarıyla Z; kāf sākine oḳınmalıdır H

11 ma' nāsına gelür : ma' nāsına Z; gibi H

12 ve elif ve sükün-ı ḥā-ı mu' ceme ile : medle ve ḥā-ı mu' cemenüñ süküniyla H

13 dirler : dimekdür H

14 bār-gire dinür : bār-gire dirler H

15 rā-ı mühmelenüñ süküniyla : -E

16 fethiyle : fethasıyla Z, H

17 dirler : dinür Z, H

18 mu' cemenüñ : mu' ceme E

19 fevḳāniyye : fevḳāniyyenüñ H

20 ve mīm-i sākine ile : -H

Fārsī'dür. Türkî'de fetha-i 'ayn-ı mühmele¹ ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ² sükūnyıla ve bā-ı muvaħħadenüñ fethasıyla³ 'arbede dirler.⁴ Şavaş ve cenk ve ğavğa ma' nāsınadır.⁵ 'Arabî'de daħı⁶ 'arbede ma' nāsınadır.⁷ Bunda⁸ Türkî'de 'arbede ile tefsîr olunmuş. Ammā aşlı 'Arabî'dür. Türkî'de şuyū'ı yoķdur.⁹ Tıynaķ Türkî'dür. Tavar tıynağına dirler. Ya' nî tavar tırnağı dimekdür.¹⁰ Fārsī'de sîn-i mühmele zammıyıla¹¹ ve nūn'uñ ve bā-ı muvaħħadenüñ¹² iskānlarıyıla sūnb dirler¹³ ve sîn-i mühmelenüñ zammesiyle¹⁴ ve mīm-i sākine ile sūm daħı dinür. 'Arabî'de ħā-ı mühmele [E. 206a] fethiyle¹⁵ ħāfir dinür.¹⁶

Takfî'-i Beyt

māħçı pā fā' ilātün lān atıdur fā' ilātün üştülüm fā' ilāt 'arbededür fā' ilātün tıynağa dī fā' ilātün sūnb ü sūm fā' ilāt

19 Esnemek āsā vü surfa öksürük [Z. 103b]

Gizlüdür pūşide pūşide çürük [H. 162b]

Esnemek Türkî'dür. Fārsī'de elif-i medūde ve sîn-i mühmele fethiyle¹⁷ ve elif ile āsā dirler.¹⁸ 'Arabî'de teşāvüb ma' nāsına ve şevbe' daħı dirler.¹⁹ Surfa sîn-i mühmelenüñ zammıyıla²⁰ ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ²¹ sükūnyıla ve fā-ı meftūħa ile²² hā-ı 'alāmetle²³ Fārsī'dür. Türkî'de öksürük ma' nāsınadır.¹ 'Arabî'de su'āl dirler.² Gizlü

1 fetha-i 'ayn-ı mühmele : feth-i 'ayn E; fethle H

2 rā-ı ğayr-i menķūtanuñ : rā'nuñ E; rā-ı ğayr-i menķūtanuñ -H

3 bā-ı muvaħħadenüñ fethasıyla : bā'nuñ fethiyle; bā-ı muvaħħadenüñ fethasıyla -H

4 dirler : dinür H

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

6 daħı : -E, -H

7 ma' nāsınadır : dirler Z, H

8 bunda : -H

9 Türkî'de şuyū'ı yoķdur : -H

10 ya' nî tavar tırnağı dimekdür : ya' nî tırnağdur E

11 mühmele zammıyıla : mühmelenüñ zammesiyle Z, H

12 muvaħħadenüñ : müfredenüñ H

13 dirler : -H

14 sîn-i mühmelenüñ zammesiyle : sîn'uñ zammı E

15 mühmele fethiyle : mühmelenüñ fethasıyla Z, H

16 dinür : dirler H

17 sîn-i mühmele fethiyle : sîn-i mühmele fethasıyla Z; sîn-i mühmelenüñ fethasıyla H

18 ve elif ile āsā dirler : āsā dinür H

19 dirler : dinür H

20 zammıyıla : zammesiyle Z, H

21 rā-ı ğayr-i menķūtanuñ : rā'nuñ E

22 ile : ve E, Z

23 hā-ı 'alāmetle : -H

Türkî'dür. Meselâ gizlü şaklı ve örtülü nesneye³ dirler. Fârsî'de bâ-ı 'Acem'ün zammıyla⁴ ve vāv-ı sâkine⁵ ve şîn-i mu'ceme kesriyle⁶ ve dâl-ı mühmele fethiyle⁷ ve hâ-ı 'alâmetle püşide dinür. 'Arabî'de **maḥfi** ve **mestür** ma' nâlarınadır.⁸ Püşide daḥı sîn-i mühmele ile ve yâ-ı sâkine ve dâl-ı mühmelenün fethasıyla ve hâ-ı 'alâmetle⁹ Fârsî'dür. Türkî'de çürük ya' nî çürümiş [E. 206b] şey'e¹⁰ dirler.

Takṭî'-i Beyt

esnemek ā fâ' ilâtün sâ surfa fâ' ilâtün öksürük fâ' ilât gizlüdür pū fâ' ilâtün şide püşî fâ' ilâtün de çürük fâ' ilât

20 Uyḡuda ḡoruladamaḡ oldu bu-ḡust

Hem şikestedür şınıḡ bütün dürüst

Uyḡuda ḡoruldamaḡ Türkî 'ibâretdür. Ya' nî uyurken [H. 163a] ḡorḡor idüp ḡoruldamaḡa dirler. Fârsî'de bâ-ı muvaḡḡadenün fethiyle ve zammıyla¹¹ cā' izdür ve ḡā-ı mu'cemenün zammıyla¹² ve sîn-i mühmele¹³ ve tā-ı ḡaraşetün iskânlarıyla bu-ḡust dirler. 'Arabî'de **ḡaṡif** ve **ḡarḡara** ma' nâlarına.¹⁴ Şikeste şîn-i mu'ceme kesriyle¹⁵ ve kāf-ı meftūḡa ve sîn-i mühmele-i sâkine¹⁶ ve tā-ı ḡaraşet fethasıyla¹⁷ ve hâ-ı 'alâmetle Fârsî'dür. Türkî'de şınıḡ ma' nâsınadır.¹⁸ Ya' nî kırılmış ve kırık olan nesneye dirler.¹⁹ 'Arabî'de meksür dirler.²⁰ Bütün Türkî'dür. Ya' nî kırık ve meksür olmayan nesne'e dirler ki şaḡ ve bütün ola.²¹ Fârsî'de dâl ve rā-ı mühmeleteynün¹

1 ma' nâsınadır : ma' nâsına E; dirler H

2 dirler : dinür H

3 gizlü şaklı ve örtülü nesneye : gizli şaklı ve örtülü nesne Z; gizli şaklı ve örtülü nesneye H

4 'Acem'ün zammıyla : 'Acem'ün zammesiyle Z; 'Acem'ün zammesiyle H

5 vāv-ı sâkine : işbâ'-ı vāv'la H

6 mu'ceme kesriyle : mu'cemenün kesresiyle Z, H

7 mühmele fethiyle : mühmele fethasıyla Z; mühmelenün fethasıyla H

8 ma' nâlarınadır : ma' nâsına E, H

9 ve yâ-ı sâkine ve dâl-ı mühmelenün fethasıyla ve hâ-ı 'alâmetle : vezn-i sâbık üzere Z, H

10 ya' nî çürümiş şey'e : dirler, bir şey'ün çürümesine H

11 fethiyle ve zammıyla: fethasıyla ve zammıyla Z; fethasıyla ve zammesiyle H

12 zammıyla : zammesiyle Z

13 mühmele : mühmelenün Z, H

14 ma' nâlarına : ma' nâsınadır H

15 mu'ceme kesriyle : mu'cemenün kesresiyle Z, H

16 sîn-i mühmele-i sâkine : sîn-i sâkine E

17 ḡaraşet fethasıyla : müşennât-ı fevḡâniyye fethasıyla Z; müşennât-ı fevḡâniyye fethiyle H

18 ma' nâsınadır : ma' nâsına E; dirler H

19 olan nesneye dirler : -E

20 meksür dirler : meksüre ma' nâsınadır H

21 ya' nî kırık ve meksür olmayan nesne'e dirler ki şaḡ ve bütün ola : kırık olmayan şey'e dirler E

zammeleriyle ve sîn-i ğayr-i menkûtanuñ ve tâ'nuñ iskânlarıyla² dürüst [Z. 104a] dinür. 'Arabî'de şād-ı mühmele fethiyle³ **şahîh** dirler.⁴

Takṭî'-i Beyt

uykuda ho fâ' ilâtün[E. 207a] **ruldamağ ol** fâ' ilâtün **dı bu-ğust** fâ' ilât **hem şikeste** fâ' ilâtün **dür şınık bû** fâ' ilâtün **tün dürüst** fâ' ilât

21 Mühre boncuğ mühre hem vâlâ-zene

Ḳāv çağmağ suhte âteş-zene

Mühre mîm-i mazmûme ve hâ-ı sâkine ve râ-ı mühmele-i meftûha⁵ ve hâ-ı 'alâmetle Fârsî'dür. Türkî'de boncuğ dirler.⁶ Meşelâ kaçır boncuğı ve sâ'ir gibi.⁷ 'Arabî'de feteħât ile **hareze** dirler. Kesre-i ħâ-ı mu'ceme ile⁸ ve sükün-ı râ-ı mühmele⁹ ile [H. 163b] dağı mervîdür.¹⁰ İkinci mühre lafzı dağı Türkî'dür ki anuñla kâğıd mührelerler. Fârsî'de vāv-ı meftûha ve elif ve lâmelif'den soñra¹¹ ve zâ-ı 'Arabî¹² ve nûn'uñ fethalarıyla ve hâ-ı 'alâmetle vâlâ-zene dirler. 'Arabî'de **hitem** dirler.¹³ Ḳav Türkî'dür şol şey'dür ki¹⁴ çağmağ ile taşdan âteş çağduğları zamân¹⁵ aña işâbet idüp dutuşup¹⁶ yanar ve andan kibrit yağup mum ve âteş yağarlar.¹⁷ Fârsî'de sîn-i mühmele zammıyla¹⁸ ve vāv ve ħâ-ı mu'ceme¹⁹ sükûniyla ve tâ-ı müşennât-ı fevķaniyyenüñ fethasıyla²⁰ ve hâ-ı 'alâmetle sūhte dirler. 'Arabî'de **ħarrâka** ma' nâsınadır.²¹ Çağmağ Türkî'dür. Şol timürdür ki anuñla taşu urup [E. 207b] âteş

1 dâl ve râ-ı mühmeleteynüñ : dâl ve râ'nuñ E; dâl-ı mühmeleteynüñ H

2 ve sîn-i ğayr-i menkûtanuñ ve tâ'nuñ iskânlarıyla : -E, -Z

3 şād-ı mühmele fethiyle : şād-ı mühmelenüñ fethasıyla Z; şād-ı mühmele fethiyle -H

4 dirler : gibi H

5 râ-ı mühmele-i meftûha : râ-ı meftûha E

6 boncuğ dirler : -Z

7 kaçır boncuğı ve sâ'ir gibi : kaçır ve sâ'ir boncuğ gibi Z; kaçır boncuğı ve sâ'iri H

8 kesre-i ħâ-ı mu'ceme ile : kesr-i ħâ-ı ile E

9 sükün-ı râ-ı mühmele : sükün-ı râ E

10 mervîdür : cā'izdür H

11 ve elif ve lâmelif'den soñra : ve elif ve lâm'la E; medle ve lâmelif'den soñra H

12 zâ-ı 'Arabî : zâ-ı menkûtanuñ H

13 dirler : dinür Z, H

14 şol şey'dür ki : ki şol şey'dür ki Z; şol şey'dür ki -E

15 taşdan âteş çağduğları zamân : taşından çıkan âteş E

16 dutuşup : tutuşup H; dutuşup -E

17 ve andan kibrit yağup mum ve âteş yağarlar : -E

18 mühmele zammıyla : mühmelenüñ zammesiyle Z, H

19 vāv ve ħâ-ı mu'ceme : vāv'uñ ve ħâ-ı mu'cemenüñ H

20 tâ-ı müşennât-ı fevķaniyyenüñ fethasıyla : tâ'nuñ fethiyle E

21 ma' nâsınadır : ma' nâsına E

çıkarurlar. Fārsī'de elif-i memdüde ve tā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ fethiyle¹ ve şin-i mu' ceme² sükūniyla ve zā-ı menķūtanuñ fethasıyla³ ve nūn-ı meftūhadan şoñra⁴ hā-ı 'alāmetle āteş-zene dirler. 'Arabī'de dāl-ı mühmele teşdidiyle **ḳaddāḩe** dirler.⁵

Taḳṫī' -i Beyt

mühre boncuḳ fā' ilātün **mühre hem vā** fā' ilātün **lā-zene** fā' ilāt **ḳāv ḳaḳmak** fā' ilātün **suḩte ā** fā' ilātün **teş-zene** fā' ilāt

22 Kāsni güneyik yüzerlik sipend

Hem veniḩe günlük ü ḳuşburnı şend

Kāsni kāf-ı meftūḩa ve elif'den şoñra sīn-i mühmele⁶ sükūniyla ve nūn-ı [H. 164a] meksüre ve āḩir-i ḩurūf-ı teheccī olan [Z. 104b] yā'nuñ sükūniyla⁷ Fārsī'dür. Türkī'de güneyik dirler. Envā' -ı nebātātdan bir otdur ki iki şınıf olur. Birisi⁸ būstānīdür. Būstānlarda ekerler⁹ yaşı yapraklı¹⁰ marula beñzer aḳ çiḩegi olur. Bu şınıfı¹¹ kāsni dirler ve bir şınıfı biridür şaḩrālarda ve tarlalarda biter.¹² Uzun yapraklı olur āsmāni çiḩegi olur¹³ güneyik dirler. Dā'im güneşe ḳarşu döner. 'Arabī'de **hindibā** dirler.¹⁴ Yüzerlik Türkī'dür ki¹⁵ [E. 208a] yaramaz gözden ötüri tütsi iderler. Fārsī'de kesre-i sīn-i mühmele ile¹⁶ ve fetḩa-i bā-ı Pārsī ve nūn¹⁷ ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla¹⁸ sipend dirler. 'Arabī'de **ḩarmel** ma' nāsınadır.¹⁹ Veniḩe vāv-ı meftūḩa ve nūn-ı meksüre ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyye²⁰ sükūniyla ve zā-ı

1 tahtāniyyenüñ fethiyle : fevḳāniyyenüñ fethiyle E; fevḳāniyyenüñ fethasıyla Z

2 şin-i mu' ceme : şin-i mu' cemenüñ Z, H

3 zā-ı menķūtanuñ fethasıyla : zā-ı 'Arab'üñ fethiyle E; zā-ı 'Arabī'nüñ fethasıyla Z

4 nūn-ı meftūhadan şoñra : nūn-ı meftūḩa ve E, Z

5 dāl-ı mühmele teşdidiyle ḳaddāḩe dirler : dāl-ı müşeddede ile ḳaddāḩe ma' nāsınadır H

6 mühmele : mühmelenüñ Z, H

7 āḩir-i ḩurūf-ı teheccī olan yā'nuñ sükūniyla : yā-ı sākine ile E, Z

8 birisi : biri H

9 būstānlarda ekerler : -E

10 yapraklı : yapraklı H

11 bu şınıfı : buña şınıfı Z; buña -E

12 biter : olur E

13 uzun... çiḩegi olur : uzun yapraklı mā'ī çiḩegi olur E; uzun yapraklı olur mā'ī çiḩegi vardır Z

14 dirler : dinür Z, H

15 ki : -E

16 ile : -E

17 fetḩa-i bā-ı Pārsī ve nūn : fetḩ-i bā-ı 'Acemī'le ve nūn'üñ H

18 dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla : dāl'üñ iskānlarıyla E; dāl-ı mühmele ile H

19 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

20 yā-ı müşennāt-ı tahtāniyye : yā-ı tahtāniyye E; yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ H

‘Acem’üñ fethasıyla¹ ve hā-ı ‘alāmetle² Fārsi’dür. Türki’de günlük dirler ki yakup³ buhur iderler. ‘Arabi’de kāf-ı maẓmūme ile **kundur** dirler⁴ ve lām-ı meftūha ile **lebān** dirler.⁵ Kuşburnı Türki’dür meşelā kuşlaruñ burnı⁶ ya‘ nī minķārī dimekdür. Fārsi’de fetha-i şīn-i mu‘ceme⁷ ile ve nūn-ı sākine ve dāl-ı mühmele ile şend dinür. ‘Arabi’de mīm-i meksüre ve nūn-ı sākine ve káf ile **minķār** dirler.⁸

Takṭī‘-i Beyt

kāsnī gü fā‘ ilātün **neyik yüzer** fā‘ ilātün **lik sipend** f ā‘ ilāt **hem venije** fā‘ ilātün **günlük**
ü kuş fā‘ ilātün **burnı şend** fā‘ ilātün

23 **Ġalebe enbūh ü kaşmı engüjed** [H. 164b]

Avdur naḫcır hem yırtıcı ded

Ġalebe Türki’dür. Ya‘ nī çokluk ve kalabalık dimekdür. Fārsi’de elif-i meftūha ve maḫşüre ile⁹ nūn-ı sākine ve bā-ı muvaḫḫadenüñ zammesiyle ve vāv-ı sākine ve¹⁰ hā-ı melfūza ya‘ nī¹¹ [E. 208b] aşıyye ile enbūh dirler.¹² ‘Arabi’de **cemā‘at** ve **keşret** ma‘ nāsınadır.¹³ Kaşmı Türki’dür. Bir ağacuñ pusıdır. Ağır rāyiḫası olur. Fārsi’de elif-i meftūha ve nūn-ı sākine ve kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle ve¹⁴ zā-ı Pārsiyye’nüñ fethasıyla¹⁵ ve dāl-ı mühmelenüñ sükūnıyla¹⁶ engüjed dirler. ‘Arabi’de ḫā-ı mühmele [Z. 105a] kesriyle¹⁷ ve lām-ı sākine ile **ḫiltāt** ve kesreteyn ve teşdīd-i lām ile¹⁸ **ḫilliyet** dirler.¹⁹ Av Türki’dür. Gerek tıyūrdan olsun gerek vaḫşī ḫayvāndan²⁰ olsun kuş ile

1 ‘Acem’üñ fethasıyla : ‘Acem fethiyle E; ‘Acemiyye’nüñ fethasıyla Z

2 hā-ı ‘alāmetle : hā-ı ğayr-i melfūza ile H

3 ki yakup : yakup Z; yakup -E

4 kāf-ı maẓmūme ile kundur dirler : kāf-ı maẓmūme ile kund dirler Z; zämme ile kundur dinür H

5 lām-ı meftūha ile lebān dirler : lām-ı maẓmūme ile lubān daḫı dinür Z; lubān daḫı dirler H

6 meşelā kuşlaruñ burnı : -E, -Z

7 şīn-i mu‘ceme ile : şīn ile E

8 dirler : ma‘ nāsınadır H

9 maḫşüre ile : -E, -Z

10 bā-ı muvaḫḫadenüñ zammesiyle ve vāv-ı sākine ve : -E

11 melfūza ya‘ nī : -E, -Z

12 dirler : dinür H

13 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E

14 elif-i meftūha ve nūn-ı sākine ve kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle ve : -E

15 zā-ı Pārsiyye’nüñ fethasıyla : zā-ı ‘Acem’üñ fethiyle H; zā-ı Pārsiyye’nüñ fethasıyla -E

16 dāl-ı mühmelenüñ sükūnıyla : dāl-ı mühmele ile E, Z

17 mühmele kesriyle : mühmelenüñ kesresiyle Z, H

18 teşdīd-i lām ile : teşdīdle Z

19 dirler : dinür H

20 tıyūrdan olsun... ḫayvāndan : tıyūr gerek vaḫşī E; tıyūrdan gerek vaḫşī ḫayvānātdan H

ve kelb-i mu' allem ile¹ avladuđları av² dimekdür. Fārsī'de nūn-ı meftūha ve hā-ı mu' ceme sūkūnı³ ve cīm-i meksūre ve yā-ı müşennāt-ı tahtıyye ve rā-ı mühmele iskānlarıyla⁴ naħcīr dirler. 'Arabī'de **şayd** ma' nāsınadır.⁵ Yırtıcı Türkī'dür. Meşelā arslan ve kaplan ve pārs⁶ ve emşāli olan yırtıcı hayvānāt dimekdür. Fārsī'de evvelki dāl-ı mühmelenūñ fethasıyla⁷ ve ikinci dāl'ıñ⁸ sūkūnıyla ded dirler.⁹ 'Arabī'de **seb'** dinür.¹⁰

Takṭī'-i Beyt

galebe en fā' ilātün büh kaçmı fā' ilātün [H. 165a] engüjed fā' ilāt avdur naħ fā' ilātün cīr hem yır fā' ilātün tıcı ded fā' ilāt

24 **Ṭırmaladı ĥast u balık ağı şest**

Nīst yoğ ārī evetdür var hest

[E. 209a] Ṭırmaladı Türkī'dür. Meşelā ṭırnađ ile ṭırmalamađa dirler. Fārsī'de hā-ı mu' cemenūñ fethiyle¹¹ ve sīn-i mühmele¹² ve tā-ı karşıetūñ¹³ iskānlarıyla ĥast dirler. 'Arabī'de hā-ı mu' cemenūñ fethasıyla ve dāl-ı mühmele ve şīn-i menkūṭa¹⁴ ile **ħadş** ma' nāsınadır.¹⁵ Balık ağı Türkī'dür ya' nī balık avladuğları ađa dirler.¹⁶ Fārsī'de şīn-i mu' cemenūñ fethiyle¹⁷ ve sīn-i mühmele¹⁸ ve tā-ı karşıetūñ¹⁹ iskānlarıyla şest dirler. Ba' z nüşhada²⁰ şād ile şaşd vāķi' olmuşdur.²¹ Ammā evvelki eşaħħdur.

1 kelb-i mu' allem ile : mu' allem kelble H

2 av : -E

3 mu' ceme sūkūnı : mu' cemenūñ sūkūnı Z, H

4 mühmele iskānlarıyla : mühmelenūñ iskānlarıyla Z, H

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

6 ve pārs : -E

7 evvelki dāl-ı mühmelenūñ fethasıyla : dāl-ı mühmele fethiyle E

8 ikinci dāl'ıñ : ikinci dāl E; ikincinūñ H

9 dirler : dinür H

10 dinür : ma' nāsına H

11 mu' cemenūñ fethiyle : mu' ceme fethiyle E; mu' cemenūñ fethasıyla Z

12 mühmele : mühmelenūñ H

13 karşıetūñ : karşıet E

14 hā-ı mu' cemenūñ... şīn-i menkūṭa : hā'nuñ fethiyle ve dāl ve şīn E; ... şīn-i menkūṭanuñ H

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

16 ya' nī balık avladuğları ağa dirler : ki anuñla balık tutarlar E

17 mu' cemenūñ fethiyle : mu' ceme fethiyle E; mu' cemenūñ fethasıyla Z

18 mühmele : mühmelenūñ H

19 karşıetūñ : karşıet E

20 nüşhada : nüşhalarda Z

21 şād ile şaşd vāķi' olmuşdur : şād-ı mühmele ile şaşd dimişler H

Şoñraki altmış ‘adede dinür.¹ ‘Arabî’de **şebeke** dinür.² Nîst nûn-ı meksûre ve yâ-ı müşennât-ı tahtâniyye-i sâkine³ ve âhirinde⁴ sîn-i mühmele ve tâ-ı karşıet ile fetħa-i tavîle ve ħareke-i vâhîde⁵ ile Fârsî’dür. Türkî’de yok dinür. ‘Arabî’de **lâ** ma‘nâsınadır.⁶ **Ta‘rîz**⁷ Nâzım-ı merĥûm nîst kelimesini yok ile tefsîr itmiş.⁸ Ammâ Türkî’de⁹ yok demek Fârsî’de nûn-ı meksûre ve yâ-ı sâkine ile **[Z. 105b] nî** lafzıdır.¹⁰ Sîn-i mühmele ve tâ-ı karşıet¹¹ ħaber için olan “est” lafzından muĥaffefdür.¹² Türkî’de zamm ve sükûniyla¹³ “dur” lafzı ile ta‘bîr olunur.¹⁴ Şöyledür böyledür¹⁵ diyecek yirde ‘Acem ânçünân est inçünân est dirler. Pes¹⁶ imdi **[H. 165b] nîst [E. 209b]** demek yokdur dimekdür. Ma‘lûm ola ki lafz-ı est edât-ı ħaberdür. Eger¹⁷ muttaşıl olduğı kelimenüñ âhiri müteĥarrîk olursa elif şâbit olur. Ĥatda ve telaffuzda lâzım degül ve eger sâkine olursa elif’üñ ħazfı vâcib olur.¹⁸ Hem ħatda hem telaffuzda bunda böyle olduğı gibi.¹⁹ Ārî elif-i memdüde ve râ-ı mühmelenüñ kesriyle²⁰ ve yâ-ı²¹ müşennât-ı tahtâniyye²² sükûniyla Fârsî’dür. Türkî’de evet ve belî dinür. Edât-ı icâbdur. ‘Arabî’de **ne‘am** gibi. Var Türkî’dür yok lafzınıñ muĥâbilidür.²³ Fârsî’de hâ-ı hevvezüñ fetĥiyle ve sîn-i mühmele ve tâ-ı karşıetüñ²⁴ iskânlarıyla hest dirler.²⁵ Nîst kelimesinüñ tamâm-ı¹ ĥilâfidur. ‘Arabî’de mîm-i meftûħa ile ve vâv-ı sâkine ile **mevcûd** ma‘nâsınadır.²

1 soñraki altmış ‘adede dinür : -E

2 dinür : ma‘nâsınadır Z; ma‘nâsına H

3 yâ-ı... sâkine : yâ-ı tahtâniyye E; yâ-ı müşennât-ı tahtâniyye müşennâtuñ sükûniyla H

4 âhirinde : -E, -Z

5 tâ-ı... vâhîde : tâ-ı karşıet ile fetħa-i vâhîde E; tâ-ı müşennât-ı tahtâniyyenüñ iskânlarıyla H

6 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, H

7 ta‘rîz : -E, -Z

8 itmiş : eylemişdür Z, H

9 Türkî’de : -E

10 yâ-ı sâkine ile nî lafzıdır : âhirinde yâ-ı sâkine ile nî dinür H

11 sîn-i mühmele ve tâ-ı karşıet : sîn ile tâ E; sîn-i mühmele ile tâ-ı karşıet H

12 muĥaffefdür : taĥfîf olınmışdur H

13 zamm ve sükûniyla : zamm ve sükûla H; zamm ve sükûniyla -E

14 dur lafzı ile ta‘bîr olunur : ta‘bîriyle olunan addur H

15 şöyledür , böyledür : böyledür, şöyledür E

16 pes : -Z

17 eger : -E

18 ħatda ve telaffuzda lâzım degül ve eger sâkine olursa ... vâcib olur : ħatda telaffuzda degül E, Z

19 hem ħatda hem telaffuzda bunda böyle olduğı gibi : böyledür E; böyle olduğı gibi Z

20 kesriyle : kesresiyle Z

21 yâ : tâ E

22 tahtâniyye : tahtâniyyenüñ Z, H

23 muĥâbilidür : muĥâbili E

24 karşıetüñ : karşıet E

25 dirler : dinür H

Takṭī'-i Beyt

tırmaladı fā' ilātün ḥast u balık fā' ilātün ağı şest fā' ilāt nıst yok ā fā' ilātün rī evetdür
fā' ilātün var hest fā' ilāt

25 Sū-be-sū her yañadur pusu³ kemîn

Hem yüzük engüşterî kaçı nigîn

Sū-be-sū iki bile⁴ sîn-i mühmele zammeleriyle⁵ ve işbâ'-ı vāv'la⁶ Fârsî'dür. Türkî'de her yaña dirler. Meşelâ her tarafa [E. 210a] ve her cânibe dimek. İki sū kelimelerinin mā-beyninde⁷ bā-ı müfrede⁸ Türkî'de daḡı bu ma'nāya müsta' meldür.⁹ Meşelâ¹⁰ taraf-be-taraf dirler.¹¹ Ya' nî her tarafa dimekdür. 'Arabî'de **cihet** dinür. Pusu [H. 166a] Türkî'dür. Meşelâ bir şey'i¹² gözetmek için bir yirde gizlenüp gözlerler.¹³ Aña pusu dirler. Fârsî'de kâf-ı 'Arabî'nün fetḥasıyla¹⁴ ve mîm-i meksûre ve yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenün ve nûn'uñ¹⁵ iskânlarıyla kemîn dirler.¹⁶ 'Arabî'de **raşad** gibi. Yüzük Türkî'dür. [Z. 106a] Meşelâ parmaḡda olan yüzüğe dirler. Taşu olsun olmasun Fârsî'de elif-i meftûḡa ve maḡşûre ile¹⁷ nûn-ı sâkine ve kâf-ı 'Acem'uñ zammıyla¹⁸ ve şîn-i mu'ceme sükûnı¹⁹ ve tâ-ı müşennât-ı fevḡâniyyenün fetḥasıyla²⁰ ve rā-ı mühmele kesriyle²¹ ve yâ-ı sâkine²² ile engüşterî dirler. 'Arabî'de **ḥâtem** ma'nâsına.

1 tamâm-ı : -E, -Z

2 ma'nâsınadır : ma'nâsına E

3 pusu : pusı H

4 bile : -E

5 mühmele zammeleriyle : mühmelelerün zammesiyle Z; mühmelelerün zamme H

6 vāv'la : vāvlar ile Z

7 kelimelerinin mā-beyninde : kelimesinin beyninde olan H

8 kelimelerinin mā-beyninde bā-ı müfrede : sū arasında olan bā E

9 bu ma'nāya müsta' meldür : müsta' meldür H

10 meşelâ : bir edâdür ki H; meşelâ -E

11 dirler : -Z

12 şey'i : nesne'i Z, H

13 gizlenüp gözlerler : gizlenürler E, Z

14 'Arabî'nün fetḥasıyla : 'Arab'uñ fetḥi E

15 yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenün ve nûn'uñ : yâ-ı taḥtiyye ve nûn E

16 dirler : dinür H

17 maḡşûre ile : -E, -Z

18 zammıyla : zammesiyle Z

19 mu'ceme sükûnı : mu'cemenün sükûnıyla Z, H

20 tâ-ı müşennât-ı fevḡâniyyenün fetḥasıyla : tâ-ı kareşat fetḥiyle E

21 mühmele kesriyle : mühmelenün kesresiyle Z; mühmelenün kesriyle H

22 sâkine : -H

Kaşı lafzı¹ Türkî'dür. Ya' nî yüzük kaşı ki yüzük taşu dirler.² Meşelâ yüzüğe vaz' idüp oturtdukları taş dimekdür ki yüzüktaşu dinür.³ Fârsî'de nûn'uñ ve kâf-ı 'Acem'üñ kesriyle⁴ ve yâ-ı müşennât-ı tahtıyyenüñ⁵ ve nûn'uñ iskânlarıyla nigîn dirler. 'Arabî'de fâ-ı meftûha ve şâd-ı mühmele ile⁶ faşş ma' nâsına.⁷

Takṭî-i Beyt

sū-be-sū her fâ' ilâtün yañadur pu fâ' ilâtün [E. 210b] su kemîn fâ' ilât hem yüzük en fâ' ilâtün güşterî ka fâ' ilâtün şı nigîn fâ' ilât

26 Penbe panbuḡ hinduvâne ḡarpuz

Gebbîdür pūzîne meymun yarpuz

Penbe bā-ı 'Acem fethiyle⁸ ve nûn-ı sâkine ile⁹ Fârsî'dür. Türkî'de panbuḡ dirler.¹⁰ 'Arabî'de **kuṭn** dirler.¹¹ Hinduvâne hâ-ı hevvezüñ kesriyle¹² ve nûn-ı sâkine ve dâl-ı mühmele zammıyla¹³ ve vâv-ı meftûha ve elif¹⁴ ve nûn-ı meftûha ve hâ-ı sâkine ile ki 'alâmetdür¹⁵ Fârsî'dür. Türkî'de ḡarpuz dirler ki¹⁶ büstânlarda [H. 166b] ḡaşıl¹⁷ olur. İyüsi içi kırmızı olandur Labseki'dür.¹⁸ 'Arabî'de **bitṭih** ma' nâsınadır.¹⁹ ṭabî' atı²⁰ sovuḡdur yaşdur. Cimâ'-ı muḡriḡaya ve gün aşurı tutan istemeye nâfi'dür. Cigerde şafra tevellüdini men' ider ve²¹ bevli idrâr ider ve meşâneyi yayḡar. Eger râvendi ḡazıyup ḡarpuz şuyıyla²² ışladup içseler istişfâya nâfi'dür. Gebbî kâf-ı 'Acem'üñ

1 kaşı lafzı : kaş H

2 yüzük kaşı ki yüzük taşu dirler : yüzüğüñ kaşı dimekdür Z, yüzük kaşına dirler H

3 meşelâ yüzüğe... taş dimekdür yüzüktaşu dinür : -E; ... ki yüzüktaşu demek olur H

4 kâf-ı 'Acem'üñ kesriyle : kâf-ı 'Acem'üñ kesriyle Z; kâf'uñ kesriyle H

5 yâ-ı müşennât-ı tahtıyyenüñ : yâ-ı tahtıyye Z

6 şâd-ı mühmele ile : -Z, -H

7 ma' nâsına : dinür H

8 'Acem fethiyle : 'Acem'üñ fethasıyla Z; 'Acem'üñ fethiyle H

9 ve nûn-ı sâkine ile : -H

10 dirler : dinür Z

11 dirler : dinür Z; ma' nâsına H

12 kesriyle : kesresiyle Z

13 mühmele zammıyla : mühmelenüñ zammesiyle Z

14 vâv-ı meftûha ve elif : vâv'uñ fethiyle H

15 hâ-ı sâkine ile ki 'alâmetdür, : hâ-ı 'alâmetle Z, H

16 ki : -E, -Z

17 ḡaşıl : -E

18 Labseki'dür : Labseki ola Z; İyüsi içi kırmızı olandur Labseki'dür -H

19 ma' nâsınadır : ma' nâsına E; dirler H

20 ṭabî' atı : -Z, -H

21 ider ve : eyler Z; ve -H

22 ḡazıyup ḡarpuz şuyıyla : ḡazıyup ḡarpuz Z; ḡarpuz şuyında H

fethiyle¹ ba'zilar kâf-ı 'Arabî'le dimişler ve bā-ı muvaḥḥadenüñ² teşdidiyle Fārsî'dür. Türkî'de meymün dirler bir cān-verdür.³ [E. 211a] 'Arabî'de kâf'ıñ kesriyle ve rā-ı mühmele süḳunıyla⁴ kırd dinür. Pūzine bā-ı 'Acem'üñ zammıyla⁵ [Z. 106b] ve vāv-ı sākine ve zā-ı 'Arabî'nüñ kesriyle⁶ ve nūn-ı meftūḥa ve hā-ı 'alāmetle Fārsî'dür. Türkî'de yarpuz dinür.⁷ Bir otdur 'inde'l-eṭibbā ma'lūmdur ve meymun didükleri cān-vere⁸ daḫı pūzine dirler. Meşelā Fārsî'de pūzine hem meymuna dirler kırd gibi.⁹ Hem yarpuz a dirler. 'Arabî'de fütunc ma'nāsınadır.¹⁰ Eger ḳaynadup içseler zehirlü cān-ver şoḳduḳda¹¹ zehrin def' ider.¹² Eger sirke ile ḳaynadup ṭalaḡa ursalar giderür. Eger içseler ḳarında olan ölmüş oḡlanı¹³ çıkarur. Eger ṭuz ile ve bal ile içseler mi'dede olan¹⁴ aḫlaṭı çıkarur ve sevdāyı ishāl eyler. Eger ḳurudup ba' dehu¹⁵ yaḳup diş dibine sürseler dişleri pekişdürür.¹⁶

Takṭī'-i Beyt

penbe panbuḳ fā' ilātün hinduvāne fā' ilātün ḳarpuz fā' ilāt gebbidür pū [H. 167a]
fā' ilātün zine meymun fā' ilātün yarpuz fā' ilāt

27 Dest-i ebrecen bilezik gūşvār

Küpe tihū çil şıḡırcıḳ ḳuşı sār

[E. 211b] Dest-i ebrecen dāl-ı mühmelenüñ fethiyle¹⁷ ve sīn-i mühmelenüñ ve tā-ı ḳaraşetüñ¹⁸ iskānlarıyla ve elif-i meftūḥa ve bā-ı muvaḥḥade¹⁹ süḳunıyla ve rā-ı

1 fethiyle : fethasıyla Z

2 bā-ı muvaḥḥadenüñ : bā'nuñ E; bā-ı müfredenüñ H

3 cān-verdür : cān-vercükdür Z, H

4 kesriyle.. mühmele : kesresiyle ve rā-ı mühmelenüñ Z; kesriyle ve süḳün-ı rā-ı mühmele ile H

5 zammıyla : zammesiyle Z, H

6 'Arabî'nüñ kesriyle : 'Arab'üñ kesriyle E; 'Arabî'nüñ kesresiyle Z

7 dinür : dirler H

8 cān-vere : cān-vercüğe Z, H

9 dirler kırd gibi : dirler kırd ma'nāsına H; dirler kırd gibi -E

10 ma'nāsınadır : ma'nāsına E, H

11 şoḳduḳda : -E

12 ider : eyler Z

13 eger içseler ḳarında olan ölmüş oḡlanı : içseler ḳarında ölmüş oḡlanı H

14 mi'dede olan : mi'deden E

15 ba' dehu : -E, -Z

16 dişleri pekişdürür : pekişdürür E; pekişdürüp ḳavī eyler Z

17 mühmelenüñ fethiyle : mühmele fethiyle E; mühmelenüñ fethasıyla Z

18 sīn-i mühmelenüñ ve tā-ı ḳaraşetüñ : sīn-i mühmele ḳaraşet E; sīn-i mühmele ḳaraşetüñ Z

19 muvaḥḥade : muvaḥḥadenüñ H

mühmelenüñ fethasıyla¹ ve nün-ı sâkine ve fetħa-i cîm-i ‘Arabî² ve âhîrinde nün-ı sâkine ile³ Fârsî’dür. Türkî’de iki kelimededen mürekkebdür.⁴ Biri dest el ma‘nâsına⁵ ve⁶ biri ebrecen bilezik ma‘nâsınadır⁷ ħazf-ı elif ile berencen de⁸ dirler. ‘Umûm üzeredür el ve ayak bilezigine dirler.⁹ Taĥşîş murâd olınsa dest ve pâ ile terkîb olunur. Bunda dest ile olduğı gibi. Ya‘nî dest-i ebrecen ele taĥduĥları bilezige dirler ki¹⁰ nisâ ħâ’ifesine maĥşûşdur. Gümüşden veyâ altundan ĥalkâdur ki ĥollarına taĥarlar.¹¹ ‘Arabî’de taĥşîş ile olunca kesre ile **sivâr** dirler. Ammâ ‘umûm üzere **ĥalĥâl** dirler.¹² Fârsî’de ve Türkî’de daĥı¹³ bu luĥat müsta‘meldür.¹⁴ [Z. 107a] Güşvâr kâf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle¹⁵ ve vâv-ı sâkine ve şîn-i mu‘cemedden şoñra ikinci¹⁶ vâv-ı meftûħa ve elif ve sâkine-i¹⁷ râ-ı mühmele ve âhîrinde hâ-ı ‘alâmetle¹⁸ Fârsî’dür. Türkî’de küpe dirler ki¹⁹ ĥulaĥa aşarlar.²⁰ Ĥaşâyîş-i nisevâtdandır. ‘Arabî’de kâf-ı maźmûme ile **ĥurta** dirler²¹ ve **ĥâdûr** daĥı dinür.²² Tîhû şâliş-i ĥurûf-ı teheccî olan tâ-ı meksûre ve âĥir-i ĥurûf-ı teheccî olan²³ yâ-ı sâkine ve hâ-ı hevvezüñ zammıyla²⁴ ve vâv-ı sâkine ile²⁵ Fârsî’dür. Türkî’de çil dirler [E. 212a] bir ĥuşdur ki erbâb²⁶ toĥan ve şahin ile ĥutarlar.²⁷ [H. 167b] ‘Arabî’de âhîrinde²⁸ bir cîm ziyâde

1 râ-ı mühmelenüñ fethasıyla : râ’nuñ fethi E; râ-ı mühmelenüñ fethiyle H

2 fetħa-i cîm-i ‘Arabî : cîm-i ‘Arabî E; cîm-i ‘Arabî’nuñ fethiyle H

3 nün-ı sâkine ile : nün’uñ sükûmiyle H

4 Türkî’de iki kelimededen mürekkebdür : iki kelimededen terkîb olunmuşdur H

5 biri dest el ma‘nâsına : biri dest el ma‘nâsınadır Z; dest el ma‘nâsına H

6 ve : -E, -H

7 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, H

8 biri ebrecen bilezik ma‘nâsına ĥazf-ı elif ile berencen de : ebrecen ve berencen daĥı H

9 el ve ayak bilezigine dirler : -E

10 ki : -E, -Z

11 ya‘nî dest-i ... taĥarlar : -E; gümüşden veyâ altundan ĥalkâdur ki ĥollarına taĥarlar -H

12 ‘Arabî’de taĥşîş... dirler : ĥalĥâl daĥı dirler. ‘Arabî’de kesre ile sivâr ma‘nâsınadır H

13 daĥı : -E

14 Fârsî’de ve Türkî’de daĥı bu luĥat müsta‘meldür : -H

15 zammesiyle : zammıyla H

16 ikinci : -E, -H

17 sâkine-i : -E, -Z

18 âhîrinde hâ-ı ‘alâmetle : hâ-ı ‘alâmetle E; âhîrinde hâ-ı ‘alâmetle -H

19 ki : -E

20 aşarlar : şoĥarlar : E

21 kâf-ı maźmûme ile ĥurta dirler : kâf’uñ zammıyla ĥurta dinür H

22 daĥı dinür : dirler E; daĥı dirler H

23 âĥir-i ĥurûf-ı teheccî olan : -E

24 zammıyla : zammesiyle Z

25 vâv-ı sâkine ile : işbâ’-ı vâv’la H

26 erbâb : -E, -H

27 ĥutarlar : avlarlar Z; erbâbı avlar H

28 âhîrinde : -E

idüp **tayhüc** dirler.¹ Ṭabī‘ atı ḥār ve raḥbdur. Cimā‘ a kuvvet virür. Ādemi semirdür mi‘desi² za‘if olanlara ḥastalıkdan ḳalḳanlara münāsibdür lākin emrāz-ı ḥāreden ḳalḳanlara³ münāsib degüldür. Piliç bundan yegdür.⁴ Şığırcıḳ ḳuşı Türki’dür meşhürdür. Fārsī’de sīn-i mühmelenüñ fethiyle⁵ ve elif ile ve āḫirinde⁶ rā-ı mühmele ile⁷ sār dirler. ‘Arabī’de iki bile⁸ zā-ı ‘Arabī’nüñ⁹ zammeleriyle **zürzür** dirler. Hüdhüd vezni üzere ki¹⁰ vāv’lar ve rā’lar sākindür.¹¹

Takṭī‘-i Beyt

dest-i ebren fā‘ilātün **cen bilezik** fā‘ilātün **güşvār** fā‘ilāt **küpe tihū** fā‘ilātün **çil şığırcıḳ** fā‘ilātün **ḳuşı sār** fā‘ilāt

28 **Hem şuda yüzmek şināvīden durur**

Hem daḫı sızmaḳ tirāvīden durur

Şuda yüzmek Türki’dür. Fārsī’de şīn-i mu‘cemenüñ kesresiyle ve nūn-ı meftūḥa ve elif ile¹² ve vāv-ı meksüre ve yā-ı müşennāt-ı taḫṭāniyyenüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nūn¹³ ile şināvīden dirler maşdardur.¹⁴ ‘Arabī’de **sebḥ** ma‘nāsınadır.¹⁵ Sızmaḳ Türki’dür. Ḳabdan şu [E. 212b] sızmaḳ gibi.¹⁶ Fārsī’de tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyyenüñ kesresiyle¹⁷ ve rā-ı mühmelenüñ fethiyle¹⁸ ve elif’den soñra vāv’uñ kesriyle ve āḫir-i ḥurūf-ı teheccī olan olan yā’nuñ sükūniyla ve dāl-ı

1 ziyāde idüp tayhüc dirler : ziyādesiyle tayhüc dinür H

2 ādemi semirdür mi‘desi : -E

3 münāsibdür; lākin emrāz-ı ḥāreden ḳalḳanlara : -H

4 piliç bundan yegdür : -H

5 mühmelenüñ fethiyle : mühmele fethiyle E; mühmelenüñ fethasıyla Z

6 āḫirinde : -E

7 ile : -Z

8 bile : -E

9 ‘Arabī’nüñ : ‘Arabī E

10 üzere ki : üzerine Z

11 vāv’lar ve rā’lar sākindür : -H

12 elif ile : -E

13 ve yā-ı müşennāt-ı taḫṭāniyyenüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nūn : -E, -Z

14 maşdardur : -H

15 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

16 ḳabdan şu sızmaḳ gibi : meşelā şu sızmaḳ gibi H

17 tā-ı... kesresiyle : tā-ı fevḳāniyyenüñ kesriyle E; tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyyenüñ kesriyle H

18 fethiyle : fethasıyla Z

mühmelenüñ fethiyle ve nün-ı sâkine ile tirāvīden [H. 168a] dirler¹ maşdardur. Bu luğat tā'nuñ fethiyle² dağı mervīdür.³ 'Arabī'de **tereşşuḥ** ma' nāsınadır⁴

Takṭī' -i Beyt

hem şuda yüz fā' ilātün mek şināvī fā' ilātün den durur fā' ilāt [Z. 107b] hem dağı sız fā' ilātün maḳ tirāvī fā' ilātün den durur fā' ilāt

29 **Hem bi-nāliden iñildemek durur**

Hem zinūyiden siñildemek durur

Bi-nāliden bā-ı muvaḥḥade kesriyle⁵ ve nün-ı meftūḥa ve elif ile ve lām-ı meksüre ve āḫir-i ḥurūf-ı teheccī olan yā'nuñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve nün'üñ sükūniyla⁶ Fārsī'dür. Türkī'de iñildemek dirler. Ya'nī iñlemege dirler.⁷ 'Arabī'de **enīn** ma' nāsınadır.⁸ Zinūyiden zā-ı 'Arabī'nuñ⁹ kesresiyle ve zammesiyle dağı¹⁰ luğatdür ve nün-ı maẓmūme ve vāv-ı sâkine ve evvelki yā-ı müşennāt-ı taḥtaniyyenüñ kesriyle¹¹ ve ikinci yā'nuñ¹² sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nün-ı sâkine ile¹³ Fārsī'dür. Türkī'de siñildemek dirler. Meşelâ ḳurd ve kelb uluması siñildemesi gibi. 'Arabī'de **nebbāḥ** ve **nebbāc** [E. 213a] ve **nebbīḥ** ve **nebbīc** ma' nâlarınadır¹⁴ dörd vech üzere luğatdur.

Takṭī' -i Beyt

hem bi-nālī fā' ilātün den iñilde fā' ilātün mek durur fā' ilāt hem zinūyī fā' ilātün den siñilde fā' ilātün mek durur fā' ilāt

1 elif'den şoñra vāv'üñ... tirāvīden dirler : elif ile ve vāv-ı meksüre ile tirāvīden dirler E, Z

2 fethiyle : fethasıyla Z

3 maşdardur. Bu luğat tā'nuñ fethiyle dağı mervīdür : -H

4 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

5 muvaḥḥade kesriyle : muvaḥḥadenüñ kesresiyle Z; müfredenüñ kesresiyle H

6 ve āḫir-i ḥurūf-ı teheccī olan yā'nuñ sükūniyla ve dāl-ı... nün'üñ sükūniyla : -E, -Z

7 iñlemege dirler : iñlemek dımeğdür Z, H

8 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; gibi H

9 'Arabī'nuñ : 'Arab'üñ E

10 dağı : -H

11 taḥtaniyyenüñ kesriyle : taḥtaniyye kesriyle E; taḥtaniyyenüñ kesresiyle Z

12 ikinci yā'nuñ : ikincisinüñ Z, H

13 ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nün-ı sâkine ile : -E, -Z

14 ma' nâlarınadır : dirler E; ma' nâlarına Z

30 Hem şırıtmak ḥod-gümārīden durur

Hem siñüp ḳanmak güvārīden durur [H. 168b]

[Z. 108a] Şırıtmak Türkī'dür. Meşelâ gülümsemek ki şavtsuz gülmekdür.¹ Fârsî'de kâf-ı 'Acem'üñ zammesiyle² ve mîm-i meftûḥa ve elif ile³ ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle ve iki noḳtalı taḥtānî yā'nuñ sükūnyıla ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve nūn-ı sākine ile⁴ gümārīden dinür. 'Arabî'de **tebessüm** ma' nāsınadır.⁵ Siñüp ḳanmak Türkī'dür. Meşelâ kişinüñ yidügi ve içdügini me'külât⁶ ve meşrübât siñüp ḳanmak ve hażm olmak gibi. Fârsî'de kâf-ı 'Acem'üñ zammıyla ve vāv-ı meftûḥa ve elif ve rā-ı mühmelenüñ kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ sükūnyıla ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla ve nūn-ı sākine⁷ ile güvārīden dirler. 'Arabî'de hā-ı meftûḥa ile⁸ **hażm** ma' nāsınadır.⁹

Takḫī'-i Beyt

hem şırıtmak fā' ilātün ḥod-gümārī fā' ilātün den durur fā' ilāt hem siñüp ḳan fā' ilātün
mak güvārī fā' ilātün den durur fā' ilāt

31 Müstemend iñlü durur lāgar arıḳ [E. 213b]

Telḥ acı ekşi turş güre ḳoruḳ

Müstemend mîm-i mażmüme¹⁰ ve sîn-i mühmelenüñ sükūnyıla¹¹ ve tā-ı ḳaraşet¹² ve mîm'üñ fethalarıyla¹³ ve nūn¹⁴ ve dāl-ı mühmelenüñ¹⁵ iskānlarıyla Fârsî'dür. Türkī'de iñlü dirler.¹⁶ Ya'nî ḡamlu ve şikāyetlü dimekdür. 'Arabî'de [H. 169a]

1 gülmekdür : gülmedür E

2 zammesiyle : fethiyle: E; zammıyla H

3 ile : -H

4 ve iki noḳtalı taḥtānî yā'nuñ sükūnyıla ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve nūn-ı sākine ile : -E, -Z

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; gibi H

6 me'külât : maḥ'ümāt H

7 rā-ı mühmelenüñ kesriyle ve yā-ı müşennāt-ı... nūn-ı sākine : rā-ı mühmele ile E, Z

8 hā-ı meftûḥa ile : -E, -Z

9 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

10 mażmüme : meftûḥa E

11 mühmelenüñ sükūnyıla : mühmele E

12 ḳaraşet : ḳaraşetüñ Z; şāliş-i ḥurūf-ı teheccî tā H

13 mîm'üñ fethalarıyla : mîm fethalarıyla; mîm-i meftûḥeteyn H

14 nūn : nūn'üñ Z

15 dāl-ı mühmelenüñ : dāl E

16 dirler : -H

mağmūm dimekdür.¹ Lāgar lāmelif² ve ğayn-ı mu‘cemenūñ fethasıyla³ ve rā-ı mūhmele⁴ sūkūniyla Fārsī’dür. Türkī’de arık dirler. Meşelā eti ve yağı az olan insāna⁵ ve sâ’ir zevī’l-ervāha dağı şāmildür.⁶ Semiz anuñ muqābilidür.⁷ ‘Arabī’de **naḥīf** ma‘nāsına. Telḥ tā-ı müşennāt-ı fevkiyye fethiyle ve lām⁸ ve ḥā-ı mu‘cemenūñ iskānlarıyla⁹ Fārsī’dür. Türkī’de acı dirler ki¹⁰ ṭatlunuñ muqābili.¹¹ ‘Arabī’de mīm-i maẓmūme ve müşedded rā-ı mūhmele ile **mürr** ma‘nāsına.¹² Ekşi Türkī’dür. Fārsī’de şālīş ḥurūf-ı¹³ teheccī olan tā’nuñ zammıyla¹⁴ ve rā-ı mūhmele ve şīn-i mu‘ceme ile turş dirler. ‘Arabī’de **ḥāmiz** gibi. Ğüre ğayn-ı mu‘cemenūñ zammıyla¹⁵ ve işbā’-ı vāv ile¹⁶ ve rā-ı mūhmelenūñ fethiyle¹⁷ ve ḥā-ı ğayr-i melfūza ile Fārsī’dür. Türkī’de ḳoruḳ dirler. Ya‘nī üzüm ve ḥurmā ve sâ’ir mīveler¹⁸ kemāle gelmeyüp olmamışına dirler.¹⁹ ‘Arabī’de kesre-i [E. 214a] ḥā-ı mūhmele ve sād-ı ğayr-i menḳūta²⁰ ile **ḥışrem** dirler.²¹

Takṭī‘-i Beyt

müstemend in fā‘ ilātün lü durur lā fā‘ ilātün ğar arık fā‘ ilāt telḥ acı ek fā‘ ilātün şī turş
ḡū fā‘ ilātün re ḳoruḳ fā‘ ilāt

32 Ev ḳumāşıdur ḥanūr u bārdān

Ḳap ḳacaḳdur oḳlaḡudur vārdān

1 dimekdür : dirler Z, H

2 lāmelif : lāmelif’le H

3 lāmelif ve ğayn-ı mu‘cemenūñ fethasıyla : lāmelif ve ğayn fethiyle E

4 mūhmele : mūhmelenūñ Z

5 eti ve yağı az olan insāna : semüz olmayan ādeme E

6 zevī’l-ervāha dağı şāmildür : zī-cāna şāmildür ki Z; zī-rūha şāmildür H

7 semiz anuñ muqābilidür : -E

8 fevkiyye fethiyle ve lām : fevkāniyyenūñ fethiyle ve lām’uñ Z, H

9 ḥā-ı mu‘cemenūñ iskānlarıyla : ḥā-ı mu‘ceme ile H

10 ki : -E, -H

11 muqābili : zıddıdur Z, H

12 mīm-i... mürr ma‘nāsına : zämme ile mürr dimekdür E; zämme ile mürr ma‘nāsınadır Z

13 ḥurūf : -E

14 zammıyla : zammesiyle Z, H

15 zammıyla : zammesiyle

16 işbā’-ı vāv ile : vāv’uñ işbā’ıyla H

17 mūhmelenūñ fethiyle : mūhmele fethiyle E; mūhmelenūñ fethasıyla Z

18 mīveler : mīve H

19 dirler : dinür H

20 ḥā-ı mūhmele ve sād-ı ğayr-i menḳūta : ḥā ve sād E; ve sād-ı ğayr-i menḳūta -H

21 dirler : ma‘nāsına H

Ev **ķumāşı** Tŭrkī'dŭr.¹ Meşelā ev eşvābı² dōşek yorgan minder yaşıdık [H. 169b] ve sā'iri bisāt maķŭlesi³ gibi. Fārsī'de fethā-i ħā-ı mu'ceme ile⁴ ve nŭn-ı maźmŭme ile ħanŭr dinŭr. 'Arabī'de **metā' u'l-beyt** ma' nāsına. Bārdān bā-ı muvaħħade fethiyle⁵ ve elif'den ōñra⁶ rā-ı mŭhmele⁷ sŭkŭniyla ve dāl-ı mŭhmelenŭñ fethasıyla⁸ ve medle ve āħirinde⁹ nŭn-ı sākine ile Fārsī'dŭr. Tŭrkī'de **ķap ķacaķ** dimekdŭr. Meşelā ōaħan ŧencere ŧava tepsi baķır ķŭmlek balta bıcaķ ve buña beñzer ne [Z. 108b] var ise dimekdŭr.¹⁰ Oķlaġu¹¹ Tŭrkī'dŭr. Őol aġaca dirler¹² anuñla baķlava ve bŭrek yapduķları vaķitde¹³ yufķa aĉarlar. Fārsī'de evvelā¹⁴ vāv-ı meftŭħa ile vezn-i sābıķ ūzere vārdān dirler.¹⁵ 'Arabī'de ōın-i mu'ceme zammıyla¹⁶ ve vāv-ı sākine ve bā-ı muvaħħadenŭñ fethasıyla¹⁷ ve ķāf-ı sākine ile¹⁸ **şubaķ** ve mīm-i meksŭre ile¹⁹ [E. 214b] **mirfāķ** daġı dirler.²⁰

Taķtī' -i Beyt

ev **ķumāşı** fā' ilātŭn **dur ħanŭr** u fā' ilātŭn **bārdān** fā' ilāt **ķap ķacaķdur** fā' ilātŭn **oķlaġudur** fā' ilātŭn **vārdān** fā' ilāt

33 **Aġlayan derd ile oldı zār zār**²¹

Lābe yalvarmaķ arıķdur hem nizār

Aġlayan derd ile 'ibāreti Tŭrkī'dŭr. Meşelā derd ile aġlamaġa dirler.¹ Fārsī'de zā-ı 'Arabī'nŭñ fethasıyla² ve elif ve rā-ı mŭhmele³ sŭkŭniyla ve zā-ı menķŭtanuñ

1 Tŭrkī'dŭr : -H

2 eşvābı : esbābı Z, H

3 bisāt maķŭlesi : -E

4 ile : -E, -Z

5 muvaħħade fethiyle : muvaħħadenŭñ fethasıyla Z, H

6 elif'den ōñra : elif ve E

7 mŭhmele : mŭhmelenŭñ Z, H

8 dāl-ı mŭhmelenŭñ fethasıyla : dāl'ın fethiyle E

9 medle ve āħirinde : elif ve E, Z

10 ŧava, tepsi, baķır, ķŭmlek, balta... dimekdŭr : ĉanaķ, balta, baķır bunlara beñzer ōeyler E

11 oķlaġu : oķlaġı H

12 aġaca dirler : aġaĉdur ki E

13 yapduķları vaķitde : -E

14 evvelā : -E, -Z

15 dirler : dinŭr Z, H

16 mu'ceme zammıyla : mu'cemenŭñ zammesiyle Z, H

17 bā-ı muvaħħadenŭñ fethasıyla: bā'nun fethiyle E; bā-ı muvaħħade H

18 ve ķāf-ı sākine ile : ķāf'la H

19 ve mīm-i meksŭre ile : -H

20 daġı dirler : dinŭr E

21 zār zār : zār u zār E, Z

fethiyle ve elif ve rā-ı mühmele ile⁴ zār zār dirler.⁵ ‘Arabî’de tazarru‘ ma‘nāsına.⁶ Lābe lām-ı meftūha ve elif’den şoñra bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle⁷ ve hā-ı ‘alāmetle Fārsî’dür. Türkî’de [H. 170a] yalvarmak dinür.⁸ ‘Arabî’de laṭife gibi. Arık Türkî’dür. Bu beyitden yukarı üçüncü beyitte lāgar lafzında şerḥ olunmuş idi ki eti ve yağı az olana arık dirler⁹ ki semiz anuñ ḥilāfidur.¹⁰ Fārsî’de nūn-ı meksūre ve zā-ı menḳūṭanuñ fethiyle¹¹ ve elif ve rā-ı mühmele¹² ile nizār dirler. ‘Arabî’de naḥif ma‘nāsınadır¹³ ve mīm-i meftūha ile ve hā-ı hevvezüñ¹⁴ sükūniyla ve zā-ı ‘Arabî’nüñ zammesiyle¹⁵ mehzūl dirler.¹⁶

Takṭî‘-i Beyt

ağlayan der fā‘ilātün d ile oldı fā‘ilātün zār zār fā‘ilāt lābe yalvar fā‘ilātün maḳ arıkdur [E. 215a] fā‘ilātün hem nizār fā‘ilāt

34 Ḥastegīdür şayruluk derd ağırdur

Aşılan āvīhte düzd uğırdur

Ḥastegī hā-ı mu‘cemenüñ fethiyle¹⁷ ve sīn-i mühmelenüñ sükūniyla¹⁸ ve tā-ı müşennāt-ı fevkāniyyenüñ fethasıyla¹⁹ ve kāf-ı ‘Acem’üñ kesresiyle²⁰ ve yā-ı müşennāt-ı taḥtaniyyenüñ²¹ sükūniyla Fārsî’dür. [Z. 109a] Türkî’de şayruluk dirler. Ya‘nī ḥasta olan ādeme dirler.²² Bu luğat Türkî’de ve Fārsî’de meşhūr ve

1 dirler : -Z, -H

2 ‘Arabî’nüñ fethasıyla : ‘Arab’uñ fethiyle E

3 mühmele : mühmelenüñ Z, H

4 zā-ı menḳūṭanuñ fethiyle ve elif ve rā-ı mühmele ile : iki kerre bu ḥurūf-ı taḳḍir ile E, Z

5 dirler : dinür Z

6 ma‘nāsına : gibi H

7 lāmelif’den şoñra bā-ı... fethasıyla : lām-ı meftūha ve elif ve bā-ı muvaḥḥade fethiyle E

8 dinür : -Z

9 bu beyitden yukarı üçüncü beyitte lāgar lafzında şerḥ olunmuş ... arık dirler : -E, -Z

10 ki semiz anuñ ḥilāfidur : -H

11 menḳūṭanuñ fethiyle : menḳūṭa fethiyle E; menḳūṭanuñ fethasıyla Z

12 mühmele : -E

13 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

14 hevvezüñ : -E, -H

15 ‘Arabî’nüñ zammesiyle : zammıyla E; sükūniyla ve zā-ı ‘Arabî’nüñ zammesiyle -H

16 dirler : dinür Z; daḫı dirler H

17 mu‘cemenüñ fethiyle : mu‘ceme fethiyle E; mu‘cemenüñ fethasıyla Z

18 sīn-i mühmelenüñ sükūniyla sīn-i mühmelenüñ sükūni : sīn’üñ sükūni E

19 tā-ı müşennāt-ı fevkāniyyenüñ fethasıyla : tā-ı fevkāniyyenüñ fethiyle E

20 kesresiyle : kesriyle H

21 ‘Acem’üñ kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥtaniyyenüñ : ‘Acem’üñ kesri ve yā’nuñ E

22 dirler : dinür H

müsta‘ meldür.¹ Aşlında Fārsi’dür. ‘Arabî’de **marîz** ma‘ nāsınadır.² Ma‘ lüm ola ki³ ḥastegî lafzınuñ āhirinde olan⁴ “yā” yā-ı nisbetdür. Kāf ziyāde olunduğınunñ aşlı⁵ budur ki ḥastenuñ āhiri hā-ı ğayr-i melfūzadır. Her ismün ki⁶ āhirinde evvel hā olsa aña yā-ı nisbet dāhil olıcağ yā’nuñ mā-ḳabline⁷ bir kāf-ı ‘Acemî⁸ ziyāde iderler. Meşelā mürde pejmürde ve bende gibi ki⁹ mürdegî pejmürdegî bendeğî gibi ḥ‘ānendegî [H. 170b] şermendegî bāzendegî gibi¹⁰ ḥastegî dağı bu ḳabıldendür.¹¹ Derd dāl-ı mühmele-i ulā fethiyle¹² ve rā-ı mühmele sükūnı¹³ ve dāl-ı şānī-i ğayr-i menḳūṭanuñ iskānlarıyla¹⁴ Fārsi’dür. Türki’de ağı¹⁵ dirler. ‘Arabî’de **veca**‘ gibi.¹⁶ Aşılan Türki’dür. [E. 215b] Ya‘nī aşılmış nesneye dirler. Fārsi’de elif-i memdüde ile¹⁷ ve vāv’uñ kesri¹⁸ ve āhir-i ḥurūf-ı teheccî olan¹⁹ yā’nuñ ve ḥā-ı mu‘ cemenün²⁰ iskānlarıyla ve şāliş-i ḥurūf-ı teheccî olan²¹ tā-ı ḳaraşetün fethiyle²² ve hā-ı ‘alāmetle āvihte dirler. ‘Arabî’de **mu‘allaḳ** ve **maşlūb** gibi. Düzd dāl-ı mühmelenün zammıyla²³ ve zā-ı menḳūṭanuñ²⁴ ve dāl-ı şānīnün²⁵ iskānlarıyla Fārsi’dür. Türki’de uğrı dirler. Meşelā ḥırsuz didükleri ādeme dinür.²⁶ ‘Arabî’de **sārık** ma‘ nāsınadır²⁷ ve kesre-i lām’la **lışş** dağı dinür.²⁸

1 meşhūr ve müsta‘ meldür : meşhūrdur E; meşhūrdur ve müsta‘ meldür H

2 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E, H

3 ma‘ lüm ola ki : -H

4 āhirinde olan : āhirindeki H

5 aşlı : sebebi H

6 ki : -E, -H

7 yā’nuñ mā-ḳabline : ḳablehu Z; mā-ḳabline H

8 kāf-ı ‘Acemî : kāf E

9 mürde, pejmürde ve bende gibi ki : -Z, -H

10 ḥ‘ānendegî, şermendegî... gibi : ḥ‘ānendegî Z; ḥ‘ānendegî, şermendegî, bāzendegî gibi -H

11 bu ḳabıldendür : dağı böyledür Z; de böyledür E

12 mühmele-i ulā fethiyle : ulānuñ fethasıyla Z; mühmelenün fethiyle H

13 rā-ı mühmele sükūnı : ve rā-ı mühmele Z; rā-ı ğayr-i menḳūṭa H

14 ğayr-i menḳūṭanuñ iskānlarıyla : dāl-ı şānī sükūnıyla E; ikinci dāl’uñ iskānlarıyla H

15 ağı : ağıya E

16 gibi : ma‘ nāsına Z, H

17 ile : -E

18 kesri : kesresiyle Z, H

19 āhir-i ḥurūf-ı teheccî olan : -E

20 ḥā- mu‘ cemenün : ḥā’nuñ E

21 şāliş-i ḥurūf-ı teheccî olan : -E

22 tā-ı ḳaraşetün fethiyle : tā’nuñ fethasıyla Z, H

23 mühmelenün zammıyla : mühmele zammıyla E; mühmelenün zammesiyle Z

24 zā-ı menḳūṭanuñ : zā E

25 dāl-ı şānīnün : dāl’uñ E; ikinci dāl’uñ

26 didükleri ādeme dinür : -E; dimekdür H

27 ma‘ nāsınadır : ma‘ nāsına E; dinür H

28 ve kesre-i lām’la **lışş** dağı dinür : -H

Takṭī' -i Beyt

ḥastegīdür fā' ilātün **şayruluk der** fā' ilātün **d ağırdur** fā' ilāt **aşılan ā** fā' ilātün **vīhte düzd**
fā' ilātün **uğrıdur** fā' ilāt

35 **Yāften bulmağ dimek goften durur**

Hem delik delmek nedür süften durur

Yāften yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ fethiyle¹ ve elif ile ve fā-ı sākine ile² ve şāliş-i ḥurūf-ı teheccī olan tā'nuñ fethiyle ve nūn-ı sākine ile³ Fārsī'dür maşdardur.⁴ Türkī'de bulmağ ma' nāsınadır ki zāyi' eylemek anuñ ḥilāfidur.⁵ 'Arabī'de **vecede** gibi.⁶ Dimek lafzı⁷ Türkī'dür. Ya' nī söylemek. Fārsī'de kāf-ı 'Acem'üñ [Z. 109b; H. 171a] zammıyla⁸ ve fā-ı sākine ve tā-ı müşennāt-ı fevķāniyyenüñ fethiyle ve nūn-ı sākine⁹ ile goften dinür. 'Arabī'de **ķavl** gibi.¹⁰ Delik delmek [E. 216a] Türkī'dür. Meşelā burğı ile ağaç delmek ve matķabla ve sā'ir delecek ālātiyla¹¹ delinecek nesnelere¹² delmek gibi. Fārsī'de sīn-i mühmelenüñ zammı¹³ ve fā-ı sākine ile¹⁴ süften dirler.¹⁵ 'Arabī'de şā-ı müşelleşe fethiyle¹⁶ ve ķāf'üñ¹⁷ ve bā-ı muvaḥḥade iskānlarıyla¹⁸ **şakb** ma' nāsınadır.¹⁹

Takṭī' -i Beyt

yāften bul fā' ilātün **mağ dimek** **gof** fā' ilātün **ten dūrür** fā' ilāt **hem delik del** fā' ilātün
mek nedür süf fā' ilātün **ten dūrür** fā' ilāt

1 müşennāt-ı tahtāniyyenüñ fethiyle : müşennāt-ı tahtāniyye fethasıyla Z; tahtāniyye fethiyle E

2 fā-ı sākine ile : fā'nuñ iskānlarıyla H

3 ve şāliş-i ḥurūf-ı teheccī olan tā'nuñ fethiyle ve nūn-ı sākine ile : -E, -Z

4 maşdardur : -E, -H

5 ma' nāsınadır ki zāyi' eylemek anuñ ḥilāfidur : ma' nāsına E; ma' nāsınadır Z

6 gibi : ma' nāsına H

7 lafzı : -H

8 'Acem'üñ zammıyla : 'Acem zammıyla E; 'Acemī'nuñ zammesıyla Z

9 ve tā-ı müşennāt-ı fevķāniyyenüñ fethiyle ve nūn-ı sākine : -E, -Z

10 gibi : ma' nāsına H

11 delecek ālātiyla : -H

12 delecek ālātiyla delinecek nesnelere : -E; delinecek eşyayı H

13 sīn-i mühmelenüñ zammı : sīn-i mühmelenüñ zammesıyla Z; zamme ile H

14 ve fā-ı sākine ile : -H

15 dirler : dirler ki sīn-i mühmele ile maşdardur H

16 müşelleşe fethiyle : müşelleşenüñ fethasıyla Z; müşelleşenüñ zammesıyla H

17 ķāf'üñ . ķāf-ı sākine ile H

18 muvaḥḥade iskānlarıyla : muvaḥḥadenüñ iskānlarıyla Z; ve bā-ı muvaḥḥade iskānlarıyla -H

19 ma' nāsınadır : dinür E, Z

36 Tü dimekdür şüh dimek heybet şüküh

Oldı Kürdistān'da bir tağ Kirdeküh

Tü lafzı Türkî'dür. Meşelâ bir âdem¹ bir âdeme kaçayıp tevbiḥ ve melâmet maḥallinde tü yüziñe diyü nefrîn tarîkiyle itdügi edâdur.² Fârsî'de şîn-i mu'ceme zammıyla³ ve hâ-ı melfûza ile şüh dirler. Üf ve tûf gibi. Heybet Türkî'dür. Fârsî'de şîn-i mu'ceme zammıyla⁴ ve kâf-ı maẓmûme ve vâv-ı sâkine ve hâ-ı aşliyye⁵ ile şüküh dirler.⁶ 'Arabî'de kesre-i ḥâ-ı mühmele ile **ḥişmet** ma'nâsına.⁷ Kirdeküh Fârsî'dür. Kirde⁸ kâf-ı 'Arabî'nün kesri⁹ ve âḥirinde [E. 216b] hâ-ı 'alâmetle Kürdistān'da bir büyük taḡuñ adıdur ki¹⁰ kavminüñ ekşeri melâḥide imiş dirler.¹¹

Taḡî'-i Beyt

tü dimekdür fâ' ilâtün şüh dimek [H. 171b] hey fâ' ilâtün bet şüküh fâ' ilât oldı Kürdis fâ' ilâtün tân'da bir tağ fâ' ilâtün Kirdeküh fâ' ilât

37 Bād-bīzen bād-zen hem yelpeze

Bā-meze taḡlu u taḡsuz bī-meze

Bād-bīzen bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle¹² ve elif'den soñra dâl-ı mühmelenüñ¹³ ve bā-ı 'Arab'üñ kesriyle¹⁴ ve yâ-ı müşennât-ı taḡtaniyyenüñ¹⁵ sükûniyle ve zâ-ı 'Arab'üñ fethiyle¹⁶ ve nün-ı sâkine ile iki kelimedden terkîb olunup¹⁷ ism-i vâhid kılinmuşdur.¹⁸ Bād-zen [Z. 110a] bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla¹⁹ ve elif ve dâl-ı mühmelenüñ²⁰

1 bir âdem : -H

2 tarîkiyle itdügi edâdur : itdügüdür E

3 mu'ceme zammıyla : mu'cemenüñ zammesiyle Z, H

4 mu'ceme zammıyla : mu'cemenüñ zammesiyle Z, H

5 maẓmûme ve vâv-ı sâkine ve hâ-ı aşliyye : maẓmûmeden soñra vâv'üñ ve hâ'nuñ iskânları H

6 dirler : dinür H

7 kesre-i ḥâ-ı mühmele ile ḥişmet ma'nâsınadır : daḡı heybet dinür H

8 Fârsî'dür. Kirde : -H

9 kesri : kesresiyle Z, H

10 adıdur ki : -H

11 imiş dirler : imişdür E, Z

12 fethiyle : fethasıyla Z

13 dâl-ı mühmelenüñ : dâl'üñ E

14 'Arab'üñ kesriyle : 'Acemiyye'nün kesresiyle Z

15 yâ-ı müşennât-ı taḡtaniyyenüñ : yâ-ı taḡtaniyyenüñ E

16 'Arab'üñ fethiyle : 'Arabiyye'nün fethasıyla Z

17 olunup : -E

18 ism-i vâhid kılinmuşdur : ism-i vâhiddür E

19 bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla : bā'nuñ fethi E

20 dâl-ı mühmelenüñ : dâl'üñ E

iskānı ve zā-ı ‘Arab’uñ fethiyle¹ ve nūn-ı sākine ile Fārsī’dür.² Bu dağı iki kelimededen mürekkebe³ ism-i vāhiddür. Türkī’de yelpaze bā’dan şöñra bir elif getirüp⁴ yelpāze dağı dirler.⁵ Yaz günlerinde irād-ı bād-ı hevāya bir āletdür.⁶ ‘Arabī’de kesre-i mīm ile **mirvaħa** dirler.⁷ Bā-meze bā-ı muvaħħadenüñ fethasıyla⁸ ve elif ve mīm ve⁹ zā-ı ‘Arab’uñ¹⁰ fethalarıyla ve hā-ı ‘alāmetle¹¹ Fārsī’dür. Türkī’de tatlu dirler.¹² ‘Arabī’de ħā-ı mühmelenüñ zammesiyle¹³ **ħulv** dirler.¹⁴ Bī-meze bā-ı muvaħħadenüñ kesresiyle¹⁵ ve yā-ı müşennāt-ı taħtaniyyenüñ¹⁶ sükūnı ve mīm ve zā-ı [E. 217a] ‘Arab’uñ¹⁷ fethalarıyla ve hā-ı ‘alāmetle¹⁸ Fārsī’dür. Türkī’de tatsuz dirler.¹⁹ Ma‘ lūm ola ki²⁰ bā-meze ile bī-meze ikisi bile mürekkebdür.²¹ Bā-meze’de olan “ba” işbāt içündür.²² Meze tatlı ma‘ nāsınadır terkīb ile bir isim olmışdır. Bī-meze dağı bī ile mezeden terkīb olunmışdır. Bī ħarf-i selbdür.²³ Tatlıluk selb olındukda vāv’suz olur.²⁴ Ba‘ zı nüşhalarda bu mışra‘²⁵ **Tatlı şirīn oldu tatsuz bī-meze vāķi‘** olmuş.²⁶ Ve ‘alā hāza’t-taķdīr²⁷ şirīn şin-i mu‘cemenüñ kesresiyle²⁸ ve yā-ı müşennāt-ı

1 zā-ı ‘Arab’uñ fethiyle : zā-ı ‘Arabī’nüñ fethasıyla Z

2 bā-ı muvaħħadenüñ ... Fārsī’dür : Fārsī’dür, iki kelimededen mürekkebdür. Bād yil ma‘ nāsına. Bizen bizen den’den ism-i fā‘ ildir. Terkīb olup ism-i vāhid kılınmışdır H

3 bu dağı... mürekkebe : bād-zen dağı bu kabıldendür, ya‘ nı iki kelimededen terkīb olunmuş H

4 yelpāze bā’dan şöñra bir elif getirüp : -E, -H

5 yelpāze dağı dirler : -H

6 yaz günlerinde irād-ı bād-ı hevāya bir āletdür : -E

7 kesre-i mīm ile mirvaħa dirler : mīm-i meksüre ile mirvaħa dinür H

8 bā-ı muvaħħadenüñ fethasıyla : bā’nuñ fethiyle E

9 ve : ile Z

10 ‘Arab’uñ : ‘Arabī’nüñ Z

11 bā-ı muvaħħadenüñ fethasıyla ve elif ve mīm ve zā-ı... hā-ı ‘alāmetle : mīm-i meftūħa ile H

12 tatlu dirler : tatlu dimekdür Z; tatlı dimekdür H

13 ħā-ı mühmelenüñ zammesiyle : -E; ħā-ı mühmelenüñ zammıyla H

14 dirler : ma‘ nāsına H

15 bā-ı muvaħħadenüñ kesresiyle : bā’nuñ kesri E

16 yā-ı müşennāt-ı taħtaniyyenüñ : yā’nuñ E

17 ‘Arab’uñ : ‘Arabī’nüñ Z

18 bā-ı muvaħħadenüñ kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı... hā-ı ‘alāmetle : -H

19 dirler : dimekdür H

20 ma‘ lūm ola ki : -E, -Z

21 bā-meze ile... mürekkebdür : bī ile mezeden mürekkebdür Z; bā-meze...mürekkebdür -E

22 bā-meze’de olan “ba” işbāt içündür : -E, -Z

23 meze tatlı ma‘ nāsınadır, terkīb... selbdür : bī’ ħarf-i selbdür, meze tatlı ma‘ nāsına E, Z

24 tatlıluk selb olındukda vāv’suz olur : -E; tatlıluk selb olındukda tatsuz olur H

25 bu mışra‘ : -E

26 ba‘ zı nüşhalarda bu mışra‘ Tatlı şirīn oldu tatsuz bī-meze vāķi‘ olmuş : basīti şirīn ile şūr’dur H

27 ‘alā hāza’t-taķdīr : -E

28 şin-i mu‘cemenüñ kesresiyle : şin’üñ kesri

tahtaniyyenüñ sükûniyla ve rā-ı mühmelenüñ¹ kesresiyle ve yā-ı ııttı ve nün'üñ iskānlarıyla Fārsi'dür tatlı dimekdür.²

Takıı -i Beyt

bād-bizen fā' ilātün **bād-zen hem** fā' ilātün **yelpoze** fā' ilāt **bā-meze tat** fā' ilātün **lu vu**
ıatsuz fā' ilātün **bī-meze** fā' ilāt

38 **Habbe dāne hūşe adı sünbüle** [H. 172a]

Dabbe gön bardaı kilindür bülbüle

Habbe hā-ı mühmele ve müşeddede³ bā-ı muvaıııadenüñ fetııalarıyla⁴ ve hā-ı ğayr-i⁵ melfūza ile Fārsi'dür. Türkı'de dāne dirler. Meşelā buııday dānesi ve arpa dānesi⁶ ve sā'ir hıübātıdan ne ki var ise cümlesine dinür.⁷ 'Arabı'de daııı **ıabbe** dirler. Bunuñ aşı⁸ 'Arabı'dür. Türkı'de ve Fārsi'de⁹ müsta' mel ve meşüırdür.¹⁰ Hūşe hā-ı mu' ceme zammıyla¹¹ ve vāv-ı aşııııye sükünü¹² ve şın-i mu' cemenüñ fetııasıyla¹³ ve hā-ı 'alāmetle¹⁴ Fārsi'dür. Türkı'de sünbüle dirler.¹⁵ [Z. 110b] Ammā sünbüle [E. 217b] hūşe lafzınıñ 'Arabı'sidür.¹⁶ Türkı ma' nāsı ile tefsır olınmıııdır.¹⁷ Bunuñ Türkı şalıım ve başaııdır.¹⁸ Meşelā arpa ve buııday başaıı ve hıırmā¹⁹ ve üzüı şalıımı²⁰ gibi nesneye dirler.²¹ Nitekim²² ba' zı nüıııada hūşe şalıııdır. 'Arabca sünbüle vāıı' olınmıııdır. Nefsü'l-emrde bu mıııra' evvelki mıııra' dan münāsıııdır.

1 yā-ı müşennāt-ı tahtaniyyenüñ sükûniyla ve rā-ı mühmelenüñ : yā'nuñ sükûniyla ve rā'nuñ E

2 ve 'alā haıa't-takdır şırın şın-i mu' cemenüñ kesresiyle ve yā-ı... tatlı dimekdür : -H

3 mühmele ve müşeddede : mühmele ve müşedded Z; mühmelenüñ fetııalarıyla ve müşedded H

4 bā-ı muvaıııadenüñ fetııalarıyla : bā-ı meftüııa-ı muvaıııade ile H

5 ğayr-i : -E

6 meşelā buııday danesi ve arpa dānesi : ya' nı buııday, darııya H

7 cümlesine dinür : cümleye dinilür Z

8 bunuñ aşı : aşı E; aşııııda H

9 Türkı'de ve Fārsi'de : Fārsi'de ve Türkı'de Z; Fārsi'de H

10 müsta' mel ve meşüırdür : müsta' meldür E; müıııterekdür H

11 mu' ceme zammıyla : mu' cemenüñ zammesıııyle Z, H

12 vāv-ı aşııııye sükünü : vāv-ı aşıııııenüñ sükünüyla Z; ve işbā'-ı vāv'la H

13 şın-i mu' cemenüñ fetııasıyla : şın'üñ fetıııııyle E; şın-i mu' cemenüñ fetıııııyle H

14 hā-ı 'alāmetle : hā-ı ğayr-i melfūza ile H

15 dirler : dimekdür dimııı Z; dimekdür H

16 hūşe lafzınıñ 'Arabı'sidür : 'Arabı'dür E, H

17 Türkı ma' nāsı ile tefsır olınmıııdır : -E, -H

18 şalıım ve başaııdır : yazılııııdır ki şalıım ve başaıı dirler H

19 hıırmā : -E

20 arpa ve buııday başaıı ve hıırmā ve üzüı şalıımı : buııday başaıı H

21 nesneye dirler : nesnelere dirler Z; nesnelere dinür H

22 nitekim : -E

Ancak şerh olunan nüshada böylece vāki^c olmağla aña tab^c an¹ ihtiyār olınmışdır.² Dabbe dāl-ı mühmele müşedded bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla³ ve hā-ı resmiyye ile⁴ Fārsi'dür. Türki'de gön bardağ dirler.⁵ Meşelā gönden düzüp⁶ ve diküp içine şu koyup içerler ve ābdest alurlar.⁷ Ğālibā maṭara didükleri şu ḳabıdır ki⁸ ^c Arabca **maṭara** dirler. Kilindür Türki'dür. Fārsi'de evvelki bā-ı muvaḥḥadenüñ zammesiyle⁹ ve lām'üñ sükūnyıla ve ikinci bā-ı muvaḥḥadenüñ daḫı zammesiyle¹⁰ ve lām-ı meftūḥa ile¹¹ ve hā-ı [H. 172b] resmī ile¹² bülbüle dirler. Bir zarfdur ki içine şarāb ḳorlar. ^c Arabi'de daḫı **bülbüle** dirler.¹³ Aşlı ^c Arabi'dür.

Takṭi^c -i Beyt

ḥabbe dāne fā^c ilātün **ḥūşe** adı fā^c ilātün **sünbüle** fā^c ilāt **dabbe gön bar** fā^c ilātün **daḳ**
kilindür fā^c ilātün **bülbüle** fā^c ilāt

39 **Büklemek oldu sigiziden sütür**

İlkıya dirler gevişdür niş-ḥür

Büklemek Türki'dür ya^c ni¹⁴ at ve ḳātır ön ayaklarını yukarı¹⁵ ḳaldurup önüne şıçramağ gibi. Fārsi'de sīn-i mühmele ve kāf-ı ^c Acemi'nüñ kesreleriyle¹⁶ ba^c zılar kāf-ı ^c Arabi'le dimişler¹⁷ ve yā-ı müşennāt-ı taḫtiyyenüñ sükūnyıla¹⁸ [E. 218a] ve zā-ı menḳūṭanuñ kesresiyle¹⁹ ve āḫir-i ḥurūf-ı teheccī olan²⁰ yā^c nuñ sükūnyıla ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla²¹ ve nūn-ı maşdariyyenüñ sükūnyıla¹ sigiziden dinür.

1 olmağla aña tab^c an : -E, -Z

2 evvelki mışrādan münāsibdir. Ancak şerh olunan ... olınmışdır : evvelkiden iyüdür E

3 dāl-ı mühmele müşedded bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla : dāl'üñ fetḫi bā'nuñ teşdidiyle E

4 hā-ı resmiyye ile : hā-ı ḡayr-i melfūza ile H; hā-ı resmiyye ile -E

5 dirler : dinür H

6 düzüp : -H

7 meşelā gönden düzüp ve diküp içine şu koyup içerler ve ābdest alurlar : -E

8 ḡālibā maṭara didükleri şu ḳabıdır ki : meşelā maṭara gibi ki E

9 evvelki bā-ı muvaḥḥadenüñ zammesiyle : bā'nuñ zammı E

10 bā-ı muvaḥḥadenüñ daḫı zammesiyle : bā'nuñ daḫı zammı E

11 lām-ı meftūḥa ile : ikinci lām-ı sākine ile H

12 hā-ı resmī ile : hā-ı ḡayr-i melfūza ile H

13 dirler : dinür H

14 ya^c ni : -E

15 ayaklarını yukarı : ayakların yukarı Z; ayakların yukarı H

16 ^c Acemi'nüñ kesreleriyle : ^c Acem kesresiyle E; ^c Acem'üñ kesreleriyle H

17 ba^c zılar kāf-ı ^c Arabi'le dimişler : -E

18 yā-ı müşennāt-ı taḫtiyyenüñ sükūnyıla : yā'nuñ sükūnyıla E

19 menḳūṭanuñ kesresiyle : mu^c cemenüñ kesri E; mu^c cemenüñ kesresiyle Z

20 ve āḫir-i ḥurūf-ı teheccī olan : -E; yā-ı āḫir ḥurūf-ı teheccīnüñ

21 dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla : dāl'üñ fetḫi E

‘Arabî’de **ḳamūş** ma‘nâsınadır.² Sütür sîn-i mühmelenüñ³ ve tâ-ı müşennât-ı fevḳaniyenüñ⁴ zammeleriyle ve işbâ‘-ı vāv ile ve rā-ı ğayr-i menḳūtanuñ⁵ sükûnıyla Fârsî’dür.⁶ İsm-i ‘âmdur dörd ayaklıya ıtlâḳ olunur. Türkî’de ilkî dirler. Çagatay [Z. 111a] lisânıdır. Meşelâ⁷ tavar dimekdür. ‘Arabî’de **devâbb** ma‘nâsına.⁸ Geviş kâf-ı meftûḥa ve vāv-ı meksûre⁹ ve şîn-i mu‘cemenüñ sükûnıyla¹⁰ Türkî’dür. Fârsî’de nûn-ı meksûre ve yâ-ı müşennât-ı taḥtiyyenüñ sükûnıyla ve şîn-i mu‘ceme-i sâkine ile¹¹ ve ḥâ-ı menḳūṭa zammıyla¹² ve vāv-ı ğayr-i melfûza ve sükûn-ı rā-ı mühmele ile¹³ niş-ḥûr dirler.¹⁴ Şol nesnedür ki tavar¹⁵ yem yidükden şoñra¹⁶ ba‘zı ḥayvânât ‘alef yidükden şoñra tekrâr boğazından çıkarup [H. 173a] ağızıyla çiyner ve gevişür durur.¹⁷

Taḳṭî‘-i Beyt

bükleme ol fâ‘ilâtün dı sigîzi fâ‘ilâtün den sûtür fâ‘ilât ılkıya dir fâ‘ilâtün ler gevişdür fâ‘ilâtün niş-ḥûr fâ‘ilât

40 **İnçırık** oldu zağank ammâ ārüg

Oldı gegirmek daḫı yalan dürüg

[E. 218b] İnçırık Türkî’dür. Fârsî’de zâ-ı menḳūṭa ve ğayn-ı mu‘ceme¹⁸ fetḫalarıyla ve nûn’la ve kâf’uñ¹⁹ iskânlarıyla zağank dirler. ‘Arabî’de zamme-i fâ ile **fuvâḳ** dirler.²⁰ Ārüg elif-i memdüde ve rā-ı mühmelenüñ zammesiyle²¹ ve vāv ile¹ ğayn-ı

1 nûn-ı maşdariyyenüñ sükûnıyla : nûn’la H

2 ma‘nâsınadır : ma‘nâsına E, H

3 mühmelenüñ : mühmele H

4 sîn-i mühmelenüñ ve tâ-ı müşennât-ı fevḳaniyenüñ : sîn’uñ ve tâ’nuñ E

5 menḳūṭanuñ : menḳūṭa E

6 Fârsî’dür : -H

7 meşelâ : -E

8 ma‘nâsına : gibi Z, H

9 vāv-ı meksûre : vāv-ı sâkine E, Z

10 şîn-i mu‘cemenüñ sükûnıyla : şîn’uñ sükûnıyla E; şîn-i sâkine ile H

11 yâ-ı ... sâkine ile : yâ-ı taḥtiyye sükûnı ve şîn-i sâkine E; şîn-i mu‘cemenüñ iskânlarıyla H

12 menḳūṭa zammıyla : menḳūṭanuñ zammesiyle Z, H

13 sükûn-ı rā-ı mühmele ile : rā-ı mühmelenüñ sükûnıyla H

14 dirler : dinür H

15 nesnedür ki tavar : nesnedür ki E; nesneye dirler ki tavar H

16 yem yidükden şoñra : -E, -Z

17 gevişür durur : gevşenür H

18 zâ-ı menḳūṭa ve ğayn-ı mu‘ceme : zâ-ı menḳūṭanuñ ve ğayn-ı mu‘cemenüñ Z, H

19 nûn’la ve kâf’uñ : nûn ve kâf E; nûn ve kâf’uñ Z

20 dirler : ma‘nâsına H

21 rā-ı mühmelenüñ zammesiyle : rā’nuñ zammıyla E

mu‘ceme² iskānlarıyla Fārsī’dir. Türkī’de gegirmek dirler.³ Ya‘nī⁴ ta‘āmı çok yimekten hāşıl olan gegirmege dirler.⁵ ‘Arabī’de **cüşā** dinür.⁶ Yalan Türkī’dir. Fārsī’de dāl-ı mühmele ve rā-ı ğayr-i menķūta⁷ zammeleriyle ve vāv’uñ ve ğayn-ı mu‘cemenüñ⁸ iskānlarıyla dürüg dirler. ‘Arabī’de **kizb** ma‘nāsına.⁹ Fārsī’de ve Türkī’de dağı kizb dirler.¹⁰

Takṭī‘-i Beyt

mçkırık ol fā‘ ilātün dı zağank am fā‘ ilātün mā ārüg fā‘ ilāt oldu gegir fā‘ ilātün mek dağı ya fā‘ ilātün lan dürüg fā‘ ilāt

41 İç yağı pih ü kaçırdağ cezdere

Düde oba çadıra hayme çere [H. 173b]

İç yağı Türkī’dir ki koyunuñ ve şığıruñ¹¹ içinden hāşıl olan yağıdır.¹² Fārsī’de bā-ı ‘Acem’üñ kesriyle¹³ ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ¹⁴ sükūniyle ve hā-ı aşlı¹⁵ ile pih [E. 219a; Z. 111b] dirler.¹⁶ ‘Arabī’de **şahm** ma‘nāsınadır. Kaçırdağ Türkī’dir. Meşelā iç yağını¹⁷ tavada eridüp kavurduğdan sonra kuruyup¹⁸ kalanına kaçırdağ dirler. Fārsī’de cīm-i meftūha ve zā-ı menķūtanuñ¹⁹ sükūniyle ve dāl-ı mühmelenüñ²⁰ ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ²¹ fetḥalarıyla ve hā-ı ‘alāmetle²² cezdere dirler. ‘Arabī’de **suhāret** ma‘nāsınadır.²³ Düde evvelki dāl-ı mühmelenüñ zammıyla¹ ve vāv-ı sākine²

1 ile : -E

2 mu‘ceme : mu‘cemenüñ Z, H

3 dirler : ma‘nāsınadır H

4 ya‘nī : -E

5 hāşıl olan gegirmege dirler : hāşıl olur E

6 dinür : dirler H

7 menķūta : menķūtanuñ Z, H

8 vāv’uñ ve ğayn-ı mu‘cemenüñ : vāv ve ğayn E

9 ma‘nāsına : dinür Z

10 dağı kizb dirler : müsta‘meldir E; Fārsī’de ve Türkī’de dağı kizb dirler -H

11 koyunuñ ve şığıruñ : koyun ve şığır E; koyun ve şığıruñ Z,

12 hāşıl olan yağıdır : hāşıl olur E; olan yağıdır H

13 kesriyle : kesresiyle Z

14 yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ : yā-ı taḥtiyyenüñ E

15 aşlı : aşılye Z

16 dirler : dinür H

17 meşelā iç yağını : iç E

18 eridüp kavurduğdan sonra kuruyup : kavurup yağın alup E

19 zā-ı menķūtanuñ : zā’nuñ E

20 dāl-ı mühmelenüñ : dāl E

21 rā-ı ğayr-i menķūtanuñ : -E

22 hā-ı ‘alāmetle : hā-ı melfūza ile H

23 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

ve dāl-1 mühmele-i şānīnūñ fetḥasıyla³ ve hā-1 ‘alāmetle⁴ Fārsī’dür. Türkī’de oba dirler. Çadır Türkī’dür. Ehl-i sefer seferde kırup içinde oturlar.⁵ Fārsī’de ḥā-1 mu‘ceme fetḥiyle⁶ ve yā-1 müşennāt-1 taḥtaniyye⁷ sükūnyıla ve mīm-i meftūḥa ile ve hā-1 ‘alāmetle⁸ ḥayme dirler ve cīm-i ‘Acem’ūñ ve rā-1 mühmelenūñ fetḥalarıyla ve hā-1 ‘alāmetle çere daḥı dinür ammā **ḥayme** aşlında ‘Arabī’dür. Fārsī’de müsta‘meldür.⁹

Takṭī‘-i Beyt

iç yağı pī fā‘ ilātün h ü kaķırdaķ fā‘ ilātün cezdere fā‘ ilāt düde oba fā‘ ilātün çadıra ḥay fā‘ ilātün me çere fā‘ ilāt

42 İç derün hāmün yazı kırañ kenār

Oldı süpürge diken cārüb u ḥār [H. 174a]

İç Türkī’dür. Meşelā bir nesnenūñ içerüsüne dirler.¹⁰ Fārsī’de dāl-1 mühmelenūñ fetḥiyle¹¹ ve rā-1 ğayr-i [E. 219b] menķūṭanuñ zammıyla¹² ve vāv’uñ ve nūn’uñ¹³ iskānlarıyla derün dirler. ‘Arabī’de **dāḥil** ma‘nāsına. Hāmün hā-1 hevvezūñ fetḥiyle¹⁴ ve elif ve mīm-i maźmūme ve vāv’uñ ve nūn’uñ¹⁵ iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de yazı dirler. Meşelā ova ve şahrā gibi. ‘Arabī’de **şahrā** ma‘nāsınadır.¹⁶ Kırañ ḳāf’uñ kesriyle¹⁷ Türkī’dür. Uç dimekdür ki bir nesnenūñ ucu ve ğāyeti ve nihāyetidür.¹⁸ Ekşer memālikde isti‘ māl olunur ki¹⁹ filān yerūñ kırañı dirler. Ğāyeti murād olınsa²⁰

1 evvelki dāl-1... zammıyla : dāl-1 evvel zammıyla E; evvelki dāl-1 mühmelenūñ zammesiyle Z

2 vāv-1 sākine : vāv’uñ sükūnyıla H

3 dāl-1 mühmele-i şānīnūñ fetḥasıyla : dāl-1 şānī fetḥi E; ikinci dāl’uñ fetḥasıyla H

4 hā-1 ‘alāmetle : hā-1 ğayr-i melfūza ile H

5 ehl-i sefer seferde kırup içinde oturlar : -E

6 ḥā-1 mu‘ceme fetḥiyle : ḥā-1 mu‘cemenūñ fetḥasıyla H

7 ḥā-1 mu‘ceme... taḥtaniyye : ḥā-1 mu‘cemenūñ fetḥasıyla ve yā-1 müşennāt-1 taḥtaniyyenūñ Z,H

8 hā-1 ‘alāmetle : hā-1 ğayr-i melfūza ile H

9 ammā ḥayme aşlında ‘Arabī’dür. Fārsī’de müsta‘meldür : ḥayme ‘Arabī’dür E, Z

10 içerüsüne dirler : içerisi dimekdür H

11 mühmelenūñ fetḥiyle : mühmele fetḥiyle E; mühmelenūñ fetḥasıyla Z

12 menķūṭanuñ zammıyla : menķūṭa zammıyla E; menķūṭanuñ zammesiyle Z

13 vāv’uñ ve nūn’uñ : vāv ve nūn’uñ Z

14 fetḥiyle : fetḥasıyla Z

15 vāv’uñ ve nūn’uñ : vāv ve nūn E; vāv ile nūn’uñ Z

16 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

17 ḳāf’uñ kesriyle : ḳāf-1 meksüre Z; ḳāf’uñ kesriyle -H

18 ğāyeti ve nihāyetidür : ğāyeti gibi E

19 ki : -E

20 ğāyeti murād olınsa : -E

Fārsī'de kenār dirler.¹ Kāf-ı 'Arabī'nün ve nün'ün fetḫalarıyla² ve elif ve rā-ı mühmele ile kenār³ bu lafız Türki'de daḫı müsta' meldür.⁴ 'Arabī'de **gāyet** ve **niḥāyet** ma' nāsınadır.⁵ Süpürge Türki'dür ki anuñla ev süpürürler. Fārsī'de [Z. 112a] cīm-i 'Arabiyye'nün fetḫasıyla ve elif ile ve rā-ı mühmelenün zammesiyle ve vāv'ün ve bā-ı muvaḥḫadenün sükūnyıla⁶ cārüb dirler. 'Arabī'de **miknese** ma' nāsınadır.⁷ Diken Türki'dür. Fārsī'de ḫā-ı mu'cemenün fetḫıyla⁸ ve medle ve āḫirinde rā-ı mühmelenün sükūnyıla ḫār dirler. 'Arabī'de **şevk** ma' nāsınadır.⁹

Takṭī'-i Beyt

iç derün hā fā' ilātün mün yazı kı fā' ilātün rañ kenar fā' ilāt oldı süpür fā' ilātün ge diken cā fā' ilātün rüb u ḫār fā' ilāt

43 Beñdeşe hem-tā digil hem-zād ikiz [H. 174b]

Āb-gīr oldı göl ü deryā deñiz

Beñdeş Türki'dür. Meşelā iki nesne biri birine [E. 220a] beñzer olsa birbirinün¹⁰ beñdeşidür dirler. Fārsī'de hā-ı hevvezün fetḫıyla¹¹ ve mīm-i sākine ve fetḫa-i tā-ı karşılet¹² ile ve medle hem-tā dinür.¹³ 'Arabī'de 'adīl ve meşīl¹⁴ ve nazīr gibi. Hem-zād hā-ı hevvezün fetḫasıyla¹⁵ ve mīm-i sākine ve zā-ı 'Arabiyye fetḫıyla¹⁶ ve elif ve dāl-ı mühmelenün¹⁷ iskānlarıyla Fārsī'dür. Türki'de ikiz dirler. Meşelā bile toḡmış iki uşaḡa dirler ki bir karşından toḡa.¹⁸ 'Arabī'de fetḫa ile¹⁹ tev'em dirler. Āb-gīr elif-i

1 Ekşer... dirler : meşelā şahrā kırañı ve şahrā ucı ve kenārı ve memleket kırañı ve ucı ve kenārı dinür H

2 'Arabī'nün ve nün'ün fetḫalarıyla : 'Arab ve nün fetḫıyla E

3 ve elif ve rā-ı mühmele ile kenār : -E

4 bu lafız... müsta' meldür : Türki'de daḫı meşhürdür ve müsta' meldür Z; ma' nāsınadır H

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

6 vāv'ün ve bā-ı muvaḥḫadenün sükūnyıla : vāv-ı sākine ve bā-ı muvaḥḫade ile H

7 süpürgemiknese ma' nāsınadır : -E

8 mu'cemenün fetḫıyla : mu'ceme fetḫıyla E; mu'cemenün fetḫasıyla Z

9 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

10 beñzer olsa birbirinün : beñzemek gibi bu bunuñ E; beñzerse birbirinün H

11 fetḫıyla : fetḫi E; fetḫasıyla Z

12 fetḫa-i tā-ı karşılet : fetḫa-i tā E; tā-ı müşennāt-ı fevkāniyyenün fetḫıyla H

13 ve medle hem-tā dinür : hem-tā dirler E, Z

14 ve meşīl : -E, -Z

15 hā-ı hevvezün fetḫasıyla : hā'nuñ fetḫi E; hā-ı hevvezün fetḫıyla H

16 ve zā-ı 'Arabiyye fetḫıyla : ve fetḫa-i zā-ı 'Arabiyye ile Z; zā-ı 'Arabī'nün fetḫasıyla H

17 mühmelenün : -E

18 ki bir karşından toḡa : -E

19 fetḫa ile : -E

memdüde ve bā-ı muvaḥḥadenüñ¹ sükünüyla ve kāf-ı ‘Acem’üñ kesriyle² ve yā-ı ḥuṭṭī ve rā-ı mühmelenüñ iskānlarıyla³ Fārsī’dür. Türkī’de göl dirler. Meşelā çuḳurlarda yığılup cem‘ ü ḥabs olan şudur.⁴ Ol yirlere daḫı göl dirler.⁵ ‘Arabī’de ḡadīr dirler.⁶ Deryā dāl-ı mühmelenüñ fethiyle⁷ ve rā-ı mühmele sükünüyla⁸ ve yā-ı ḥuṭṭīnüñ fethiyle⁹ ve elif ile¹⁰ Fārsī’dür. Türkī’de deñiz dirler. ‘Arabī’de bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla¹¹ **baḥr** dirler.¹²

Takṭī‘-i Beyt

beñdeşe hem- fā‘ ilātün **tā digil hem-** fā‘ ilātün **zād ikiz** fā‘ ilāt **āb-gīr ol** fā‘ ilātün **dı göl**
ü der fā‘ ilātün **yā deñiz** fā‘ ilāt

44 **Gür-ḥāne daḫmedür giñiş firāḥ** [H. 175a]

Hem çaḳal çaḳıl şeḡal¹³ **ü senglāḥ**

[E. 220b; Z. 112b] Gür-ḥāne daḫme ile tefsīr olınmış. Gerçi¹⁴ ammā gür-ḥāne Fārsī’dür.¹⁵ Aşlı ḥāne-i gürdür. ‘Alem olmaḡla muzāfun ileyhi taḳdīm olınmışdır. Daḫme daḫı Fārsī’dür.¹⁶ Bunlaruñ Türkī’si sīn’ledür sīn-i meksüre ile¹⁷ maḳbere ma‘ nāsı murād olınmış ammā ḥaḳīḳat¹⁸ gür-ḥāne daḫı iki kelimededen mürekkebdür ki her biri birer ma‘ nāya müstaḳillen delālet ider.¹⁹ Gür kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle bu ma‘ nāya gelür.²⁰ Ḥāne ma‘ rüfdür her biri birer ma‘ nāya delālet ider.²¹ Türkī’de mezār dinür. Fārsī’de dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve ḥā-ı mu‘cemenüñ sükünüyla ve

1 muvaḥḥadenüñ : muvaḥḥade E

2 ‘Acem’üñ kesriyle : ‘Acem kesriyle E; ‘Acem’üñ kesresiyle Z

3 ḥuṭṭī ve rā-ı.. iskānlarıyla : müşennāt-ı taḫtāniyyenüñ sükünüyla ve rā-ı mühmele ile H

4 yığılup cem‘ ... şudur : yığılup cem‘ olan şudur E; biriküp cem‘ ü ḥabs olınan şulardur H

5 ol yirlere daḫı göl dirler : -E

6 dirler : gibi Z; ma‘ nāsına H

7 mühmelenüñ fethiyle : mühmele fethiyle E; mühmelenüñ fethasıyla Z

8 rā-ı mühmele sükünüyla : rā-ı ḡayr-i menḳūtanuñ sükünüyla Z; rā-ı ḡayr-i menḳūta ile H

9 yā-ı ḥuṭṭīnüñ fethiyle : yā’nuñ fethi E; yā-ı müşennāt-ı taḫtāniyyenüñ fethiyle H

10 elif ile : medle H

11 bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla : bā’nuñ fethiyle; fetha ile H

12 dirler : ma‘ nāsınadır Z, H

13 şeḡal : şuḡal E, H

14 gerçi : -E

15 daḫme ile tefsīr olınmış. Gerçi ammā gür-ḥāne Fārsī’dür : -H

16 daḫme daḫı Fārsī’dür : -H

17 sīn-i meksüre ile : -H

18 maḳbere ma‘ nāsı murād olınmış; ammā ḥaḳīḳat : -E, -Z

19 daḫı iki ... delālet ider : iki kelimedür E; iki kelime Fārsī’den mürekkebe bir isimdür ki H

20 kāf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle bu ma‘ nāya gelür : ḳabr ma‘ nāsınadır E, Z

21 ḥāne ma‘ rüfdür her biri birer ma‘ nāya delālet ider : ḥāne ise ma‘ rüfdür Z; ḥāne ev E

mīm-i meftūḥa ve hā-ı ğayr-i meftūza ile daḥme dinür.¹ ‘Arabî’de bu terkibe cümleten **ḳabr** dinür.² Giñiş Türkî’dür. Ya‘nî bol dimekdür ki ḥilâfî ṭardur.³ Fârsî’de fâ-ı meksûre⁴ ve rā-ı mühmelenüñ fethiyle ve elif ve ḥā-ı mu‘ceme ile firāḥ dinür.⁵ ‘Arabî’de **vāsi‘** ma‘nāsınadır.⁶ Çaçal Türkî’dür. Bir cān-verdür tağlarda olur.⁷ Fârsî’de fetha-i şin-i mu‘ceme⁸ ve ğayn-i menḳūṭa ile ve elif ile lām iskānlarıyla⁹ şegāl dirler. ‘Arabî’de medle ve fetha-i vāv’la **ibn āvā** dinür.¹⁰ Çaçıl Türkî’dür. Deryā kenārında ufaḳ¹¹ taşlu yire dirler.¹² Fârsî’de sîn-i mühmele ve nūn-ı sākine ve kāf’dan soñra lām elif ve ḥā-ı mu‘ceme ile senġlāḥ dirler. ‘Arabî’de fetḥ ve teşdidle **cerret** dirler.¹³

Taḳṭî‘-i Beyt

gūr-ḥāne fā‘ ilātün **daḥmedür gi** fā‘ ilātün **ñiş firāḥ** fā‘ ilāt **hem çaçal ça** fā‘ ilātün **ḳıl şegāl u** fā‘ ilātün **senġlāḥ** fā‘ ilāt

45 **Loḥusa zāc oldı mamı pişyār** [E. 221a; H. 175b]

Bu yıl imsāl oldı bildir oldı pār

Loḥusa Türkî’dür. Henüz¹⁴ toğurmuş ‘avrata dirler. Fârsî’de zā-ı mu‘cemenüñ fethasıyla¹⁵ ve elif ve cīm-i ‘Arabî’nüñ sükūnyıla¹⁶ zāc dirler. ‘Arabî’de **nufesā** ma‘nāsınadır.¹⁷ Mamı Türkî’dür. Ebe didükleri ‘avratdur ki oğlan toğurur. Fârsî’de kesre-i bā-ı ‘Acemî’le ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ ve şin-i mu‘cemenüñ¹⁸ iskānlarıyla ve āḫir-i ḥurūf-ı teheccī olan¹⁹ yā-ı meftūḥadan soñra elif’le¹ ve rā-ı

1 Türkî’de mezār dinür. Fârsî’de dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve ḥā-ı... daḥme dinür -E, -Z

2 bu terkibe cümleten ḳabr dinür : Türkî’de ḳabr dinür E; ḳabr ma‘nāsınadır H

3 ki ḥilâfî ṭardur : -E; ḥilâfî ṭardur H

4 fâ-ı meksûre : fâ’nuñ kesriyleE; fâ-ı meksûre ile Z

5 ve rā-ı mühmelenüñ fethiyle ve elif ve ḥā-ı mu‘ceme ile firāḥ dinür : firāḥ dirler E, Z

6 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

7 tağlarda olur : -E

8 fetha-i şin-i mu‘ceme : zämme-i şin E

9 lām iskānlarıyla: lām’uñ iskānlarıyla Z; lām’la H

10 medle ve fetha-i vāv’la ibn āvā dinür : ibn āvā dirler, elif-i memdüde ile Z; ibn āvā dirler E

11 deryā kenārında ufaḳ : -Z, -H

12 taşlu yire dirler : taşlu yirlerde E; taşlı yire dirler H

13 dirler : dinür Z; ma‘nāsına H

14 henüz : yeñi E

15 zā-ı mu‘cemenüñ fethasıyla : zā’nuñ fethi E; zā-ı menḳūṭanuñ fethiyle H

16 ‘Arabî’nüñ sükūnyıla: sükūnyıla E; ‘Arabî ile H

17 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

18 yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ ve şin-i mu‘cemenüñ : yā-ı taḥtiyye ve şin-i mu‘ceme E

19 āḫir-i ḥurūf-ı teheccī olan : -E

mühmele² ile pīşyār dinür. ‘Arabî’de **ķābile** ma‘nāsına.³ Bu yıl Türkî’dür. Fārsî’de elif-i meksüre ve mīm-i sākine ve sīn-i mühmele-i meftūħa⁴ ve elif ve lām ile imsāl dirler. Bu kelimenüñ⁵ tafşili ve ķā‘idesi⁶ on üçüncü kıt‘ada imrüz [Z. 113a] lafzında geçmiştir. ‘Arabî’de **hāza’l-‘ām** gibidür. Bildir Türkî’dür. Ya‘nī geçen sene dimekdür.⁷ Fārsî’de bā-ı ‘Acem fethasıyla⁸ ve elif ve rā-ı mühmele ile pār dirler. ‘Arabî’de ‘**āmü’l-evvel**⁹ gibidür.

Takṭī‘-i Beyt

loħusa zā fā‘ilātün **c** **oldı** **mamı** fā‘ilātün **pīşyār** fā‘ilāt **bu yıl** **imsā** fā‘ilātün **ı** **oldı** **bıldır** fā‘ilātün [E. 221b] **oldı** **pār** fā‘ilāt

46 **Hem çeriden otlamak otla bi-çer**

Otçı vu çerçi pizişk ü pılever [H. 176a]

Çeriden cīm-i ‘Acem’üñ fethasıyla¹⁰ ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle¹¹ ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fethiyle ve nūn-ı sākine ile¹² Fārsî’dür. Türkî’de otlamak ma‘nāsınadır.¹³ Ya‘nī ħayvānātuñ ot otlamasına dirler.¹⁴ ‘Arabî’de feth-i rā-ı mühmele¹⁵ ile **ret**‘ ma‘nāsınadır.¹⁶ Otla Türkî’dür. Ya‘nī otlamağa emr itmekdür.¹⁷ Fārsî’de bā-ı müfredenüñ kesresiyle¹⁸ ve cīm-i ‘Acem’üñ fethasıyla¹⁹ ve rā-ı mühmelenüñ²⁰ sükūniyla bi-çer dirler.²¹ ‘Arabî’de **irta**‘

1 yā-ı meftūħadan soñra elif’le : yā-ı meftūħa ve elif E, Z

2 mühmele : ğayr-i menķūħa Z, H

3 ma‘nāsına : dirler Z

4 sīn-i mühmele-i meftūħa : sīn-i mühmelenüñ fethiyle H

5 bu kelimenüñ : bunuñ E

6 ve ķā‘idesi : -E, -Z

7 ya‘nī geçen sene dimekdür : -E

8 ‘Acem fethasıyla : ‘Acemiyye’nüñ fethasıyla Z

9 ‘āmü’l-evvel : ‘ām-ı evvel Z, H

10 ‘Acem’üñ fethasıyla : ‘Acem fethiyle; ‘Acem’üñ fethiyle H

11 rā-ı mühmelenüñ kesresiyle : rā’nuñ kesriyle E; rā-ı mühmelenüñ kesriyle H

12 ve yā-ı müşennāt-ı tahtāniyyenüñ sükūniyla ve dāl-ı... ve nūn-ı sākine ile : -E, -Z

13 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E, H

14 ħayvānātuñ ot otlamasına dirler : ħayvānātuñ ot otlaması gibi Z; ħayvānāt otlaması gibi E

15 feth-i rā-ı mühmele : fetha ile E, Z

16 fetha ile ret‘ ma‘nāsınadır : ret‘ ma‘nāsına : E

17 otlamağa emr itmekdür : emrdür otlamağa H

18 kesresiyle : kesri E

19 fethasıyla : fethi E

20 mühmelenüñ : mühmele E

21 dirler : dinür Z, H

gibi.¹ Otçı Türkî'dür. Meşelâ' uşşâb didükleri kimsedür ki emrâza devâ olacak otlar şatar.² Fârsî'de bâ-ı 'Acem'ün ve zâ-ı 'Arab'ün kesreleriyle³ ve şin-i mu'cemenün⁴ ve kâf'ün iskânlarıyla⁵ pizişk dinür.⁶ 'Arabî'de 'uşşâb dinür.⁷ Çerçi Türkî'dür. Ya' nî boncuçcı ve hırdacı⁸ ve yaymacı⁹ dirler. Fârsî'de bâ-ı 'Acem'ün kesresiyle¹⁰ ve âhîr-i hurûf-ı teheccî olan¹¹ yâ-ı sâkine ve lām'ün ve vāv'ün fethalarıyla ve rā-ı mühmelenün sükûniyla¹² pîlever dirler. 'Arabî'de şād-ı mühmelenün¹³ fethiyle ve yâ-ı huţţînün sükûniyla¹⁴ şaydelān ma' nāsınadır.

Takţî' -i Beyt

hem çeriden fâ' ilâtün otlamak ot fâ' ilâtün [E. 222a] la bi-çer fâ' ilât otçı vu çer fâ' ilâtün çi pizişk u fâ' ilâtün pîlever fâ' ilât

47 Gevede âmās şişdür ābile

Ten kıabarcuğı şunuñdur gūbile [H. 176b]

Āmās elif-i memdüde ile¹⁵ ve mīm-i meftūha ve elif ve sîn-i mühmele ile¹⁶ Fârsî'dür. Türkî'de [Z. 113b] gevede şişdür ya' nî gevede olan şişe dirler.¹⁷ 'Arabî'de verem dirler.¹⁸ Ābile elif-i memdüde ve bâ-ı muvaḥḥadenün kesresiyle¹⁹ ve lām-ı meftūha ve hā-ı 'alāmetle²⁰ Fârsî'dür. Türkî'de ten kıabarcuğı dirler. Meşelâ insānuñ ba' zı 'uzvunda yā elinde yā ayağı ayağı tabanında²¹ veyā ğayri yirinde peydā olup²² çıkan

1 'Arabî'de irta' gibi : -E, -Z

2 'uşşâb didükleri... otlar şatar : ba' z-ı emrâza devâ olur. Otlar şatan ādeme dirler E, Z

3 'Arab'ün kesreleriyle : 'Arabî'nün kesreleriyle Z

4 şin-i mu'cemenün : şin'ün E; şin-i mu'ceme H

5 iskânlarıyla : sükûniyla H

6 dinür : dirler Z

7 dinür : ma' nāsınadır H

8 ve hırdacı : -E

9 ve yaymacı : ki yaymacı dağı H

10 'Acem'ün kesresiyle 'Acem kesriyle E

11 āhîr-i hurûf-ı teheccî olan : -E

12 ve lām'ün ve vāv'ün fethalarıyla ve rā-ı mühmelenün sükûniyla : -E

13 mühmelenün : -E

14 yâ-ı huţţînün sükûniyla : yâ-ı müşennāt-ı tahtāniyyenün sükûniyla H; yâ-ı huţţînün sükûniyla -E

15 ile : -H

16 sîn-i mühmele ile : sîn iskânlarıyla E

17 gevede şişdür; ya' nî gevede olan şişe dirler: gevede olan şişe dirler E;şişdür H

18 dirler : dinür Z

19 muvaḥḥadenün kesresiyle : muvaḥḥade kesri E

20 hā-ı 'alāmetle . hā-ı ğayr-i meftūza ile H

21 yā elinde yā ayağı ayağı tabanında : -E

22 veyā ğayri yirinde peydā olup : peydā olur E, Z

ķabarcuġa dirler.¹ ‘Arabî’de zamme ile **cüderî** ve feth-i nûn ve sükûn-ı bā-ı muvaḥḥade² ile **nebc** daġı dinür.³ Şunuñdur terkîbi Türkî’dür.⁴ Ya‘nî şu⁵ ķabarcuġı dimekdür. Meşelâ yağmur yağduķda şu üzerinde ḥāşıl olan ķabarcuķ dimekdür.⁶ Fārsî’de kāf-ı ‘Acem’uñ zammı⁷ ve vāv-ı sākine ve bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle⁸ ve lām-ı meftūḥa ve hā-ı ġayr-i melfūza ile ġübile dinür.⁹ ‘Arabî’de **ḥabāb** gibi.

Takṭî‘-i Beyt

gevede ā fā‘ ilātün mās şışdür fā‘ ilātün ābile [E. 222b] fā‘ ilāt ten ķabarcü fā‘ ilātün ġı şunuñdur fā‘ ilātün ġübile fā‘ ilāt

48 **Kih kiçidür mih uludur ayva bih**

Hem ġürüha yumaķ u düġüm girih

Kih kāf-ı ‘Arabî’nuñ kesresiyle¹⁰ ve hā-ı aşliyye ile Fārsî’dür. Türkî’de kiçi dirler.¹¹ Ekşer sinn u sālda isti‘māl olunur küçük dirler.¹² Ya‘nî küçük ķarındaş diyecek yirde¹³ kiçi ķarındaş dirler.¹⁴ [H. 177a] Ya‘nî yaşda küçükdür dimekdür kiçi ķardaş dirler. Küçük ķardaş murād eyleseler¹⁵ ‘Acem birāder-i kihter dir ammā¹⁶ mertebede daġı¹⁷ isti‘mālî keşirdür.¹⁸ Ya‘nî ednā ve a‘lā diyecek yirde ‘Acem kih ü mih dirler.¹⁹ Ḥāşılı kih lafzı Fārsî’de ġāh sinn ü sālda ve ġāh²⁰ mertebede müsta‘mel bir luġatdur.²¹ ‘Arabî’de **ednā** ve **şagîr**²² gibi. Mih mîm-i meksüre ve hā-ı aşliyye ile²³

1 çıkan ķabarcuġa dirler : çıkar E

2 muvaḥḥade : -E

3 daġı dinür : dirler E

4 şunuñdur terkîbi Türkî’dür : şunuñ Türkî’dür E

5 şu : şunuñ E; şuyuñ Z

6 olan ķabarcuķ dimekdür : olur ķabarcuķ dirler H

7 zammı : zammesiyle Z, H

8 bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle : bā’nuñ kesriyle E

9 dinür : dirler H

10 ‘Arabî’nuñ kesresiyle : ‘Arab’uñ kesri E

11 dirler : dinür H

12 küçük dirler : -H

13 küçük ķarındaş diyecek yirde : küçük ķarındaş demek murād eyleseler Z; küçük diyecek yirde H

14 kiçi ķarındaş dirler : filān filāndan kiçidir H

15 ya‘nî yaşda küçükdür dimekdür, kiçi ķardaş dirler. Küçük ķardaş murād eyleseler : -E, -Z

16 ammā : ve E

17 daġı : -E, -H

18 isti‘mālî keşirdür : isti‘māl iderler E

19 dirler : dir H

20 ġāh... ġāh : gerek...gerek H

21 ḥāşılı kih lafzı Fārsî’de ġāh sinn ü sālda ve ġāh... bir luġatdur : -E; ḥāşılı ... i‘tibār olunur H

22 ednā ve şagîr : şagîr ve ednā Z, H

23 ve hā-ı aşliyye ile : ve hā-ı melfūza ile H; ve hā-ı aşliyye ile -E

Fārsī'dür. Türkî'de ulu dirler ki kih lafzınıñ tamām-ı¹ muķābilidür. Bu dađı² kih gibigerek sinn ü sālda gerek mertebede isti' mālātda 'Acem'de meşhürdür.³ 'Arabî'de **kebîr** ve 'azîm ve seyyid ma'nalarına gelür.⁴ Ayva Türkî'dür. Meşhür mîvedür.⁵ Fārsī'de bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle⁶ ve hā-ı melfūza⁷ ile bih dirler. 'Arabî'de **sefercel** [Z. 114a] dirler.⁸ Ṭatlusınıñ ṭabî' atı şovukđur yaşıdır.⁹ Ekşisinüñ ṭabî' atı şovukđur kıridür.¹⁰ mi'deye kıvvat virür. Kıuşmağı men' ider ṭa'āmı hażm itdirür.¹¹ Eger ṭa'āmından muķaddem yeseler kıābızdır ṭa'āmdan şoñra yeseler müshildür.¹² Kıoķusından nefse sürür ḥāşıl [E. 223a] olur ve tāze çiçeği şudā'ı teskîn ider ve dimāğa ve kıalbe kıvvat virür. Ammā çoķ tenāvül eylemek kıulunc irāş ider.¹³ İşlāḥı şeker ve bal ile terbiye eylemekdür.¹⁴ Gurūha kâf-ı 'Acem zammı¹⁵ ve rā-ı mühmele ve vāv iskānlarıyla¹⁶ ve hā-ı hevvezüñ fetḥasıyla¹⁷ ve āḫirinde hā-ı 'alāmetle Fārsī'dür. Türkî'de yumaķ dirler. Ya'nî iplik ve panbuķ yumağı gibi.¹⁸ Ta'rîb idüp 'Arabî'de¹⁹ **cürühaķ** dirler. Dügüm Türkî'dür. Ya'nî bir nesneye dügüm [H. 177b] urup bađladıķları düğüme dirler.²⁰ Fārsī'de kâf-ı 'Acem'üñ ve rā-ı mühmelenüñ²¹ kesreleriyle ve hā-ı melfūza ile girih dirler. 'Arabî'de 'ayn-ı mühmelenüñ zammesiyle²² ve kıâf-ı sākine ile²³ 'uķde dinür.²⁴

1 tamām-ı : -E, -Z

2 bu dağı : -H

3 gerek sinn ü gerek mertebede... meşhürdür : sinn ü meretebe ve sālda isti' māl iderler E

4 kebîr ve 'azîm ve seyyid ma'nalarına gelür : kebîr ve 'azîm gibi E

5 meşhür mîvedür : meşhürdür, mîvedür H

6 bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle : bā'nuñ kesriyle E

7 hā-ı melfūza : hā-ı aşlı H

8 dirler : dinür H

9 yaşıdır : -E

10 ekşisinüñ ṭabî' atı şovukđur, kıridür : -E

11 hażm itdirür : ider E

12 eger ṭa'āmından muķaddem yeseler kıābızdır, ṭa'āmdan şoñra yeseler müshildür : -E

13 tenāvül eylemek kulunc irāş ider : yimek kıulunc peydā ider E

14 şeker ve bal ile terbiye eylemekdür. : şekerdür ve baldur E

15 'Acem zammı : 'Acem'üñ zammesiyle Z; 'Acem'üñ H

16 mühmele... iskānlarıyla : mühmele ve vāv'la Z; mühmelenüñ zammeleriyle ve vāv-ı sākine H

17 hā-ı hevvezüñ fetḥasıyla : hā'nuñ fetḥıyla E

18 panbuķ yumağı gibi : panbuķ yumağı Z; penbe yumağı E

19 ta'rîb idüp 'Arabî'de : 'Arabî'de E; ta'rîb idüp Z

20 dügüm urup bađladıķları düğüme dirler : bađladıķları düğümdür Z; düğülemek E

21 kâf-ı 'Acem'üñ ve rā-ı mühmelenüñ : kâf-ı 'Acem ve rā-ı mühmele E

22 zammesiyle : zammıyla H

23 'ayn-ı mühmelenüñ zammesiyle ve kıâf-ı sākine ile : -E; ve kıâf-ı sākine ile -H

24 dinür : ma'nāsınadır H

Takṭī^ʿ-i Beyt

**kih kiçidür fā^ʿ ilātün mih uludur fā^ʿ ilātün ayv abih fā^ʿ ilāt hem gürüha fā^ʿ ilātün yumağ
u dü fā^ʿ ilātün güm girih fā^ʿ ilāt**

49 **Encümen ābisten ü zāden dimek**

Dernek ü yüklü toğurmak renc emek

Encümen elif-i meftūḥa ve nūn-ı sākine ve cīm-i ʿArabī'nün zammesiyle¹ ve mīm-i meftūḥa ve āḥirinde nūn'uñ sükūniyla² Fārsī'dür. Türkī'de dernek dirler. Mıṣra^ʿ-ı şānīnün şadrında vāqī^ʿdür.³ ʿArabī'de **cem**^ʿ ve **maḥfil** [E. 223b] dimek.⁴ Ābisten elif-i memdüde ve bā-ı muvaḥḥadenün kesriyle⁵ ve sīn-i mühmelenün sükūniyla ve tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyyenün fetḥasıyla⁶ ve nūn-ı sākine ile Fārsī'dür. Türkī'de yüklü dinür. Ya^ʿnī yüklü ʿavratdur ki ḳarnında veledini getürür.⁷ ʿArabī'de ḥāmile ma^ʿnāsınadır.⁸ Zāden zā-ı menḳūtanuñ fetḥasıyla⁹ ve elif ile ve dāl-ı mühmelenün fetḥasıyla¹⁰ ve nūn-ı sākine ile Fārsī'dür. Türkī'de toğurmak ma^ʿnāsınadır ki¹¹ mıṣra^ʿ-ı şānīde mezkürdür. [Z. 114b] Toğmak ma^ʿnāsına daḥı gelür.¹² ʿArabī'de **tevellüd** ve **vilādet** gibi. Renc rā-ı mühmelenün fetḥasıyla¹³ ve nūn ile cīm-i ʿArabī'nün¹⁴ [H. 178a] iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkī'de emek dirler. Ya^ʿnī zaḥmet ve meşakḳat gibi. ʿArabī'de fetḥ-i tā ve ʿayn ve sükūn-ı bā ile **ta^ʿab** ma^ʿnāsınadır.¹⁵

Takṭī^ʿ-i Beyt

**encümen ā fā^ʿ ilātün bisten ü zā fā^ʿ ilātün den dimek fā^ʿ ilāt dernek ü yük fā^ʿ ilātün lü
toğurmak fā^ʿ ilātün renc emek fā^ʿ ilāt**

1 ʿArabī'nün zammesiyle : ʿArab'uñ zammı E

2 āḥirinde nūn'uñ sükūniyla : nūn-ı sākine ile E, Z

3 şadrında vāqī^ʿdür : ki mıṣra^ʿ-ı şānīnün ibtidāsında zıkr olunmuşdur H; ... şadrında vāqī^ʿdür -E

4 dimek : ma^ʿnāsınadır Z, H

5 kesriyle : kesresiyle Z, H

6 sīn-i mühmelenün sükūniyla... fetḥasıyla: sīn'iñ sükūniyla ve tā-ı fevḳiyye fetḥi E

7 ʿavratdur ki ḳarnında veledini getürür : ʿavrat ki ḳarnında veled getüre Z, H

8 ma^ʿnāsınadır : ma^ʿnāsına E, H

9 menḳūtanuñ fetḥasıyla : ʿArab'uñ fetḥi E; ʿArabıyye'nün fetḥasıyla Z

10 elif ile ve dāl-ı... fetḥasıyla : elif ile ve dāl'uñ fetḥi E; medle ve dāl-ı mühmelenün fetḥiyle H

11 ma^ʿnāsınadır ki : ma^ʿnāsına bu daḥı Z; ma^ʿnāsına da gelür H

12 mıṣra^ʿ-ı şānīde mezkürdür. Toğmak ma^ʿnāsına daḥı gelür: mıṣra^ʿ-ı şānīde gelmişdür E; mıṣra^ʿ-ı şānīde mezkürdür. Toğmak ma^ʿnāsına daḥı gelür -H

13 rā-ı mühmelenün fetḥasıyla : rā-ı meftūḥa E; rā-ı mühmelenün fetḥiyle H

14 cīm-i ʿArabī'nün : cīm'uñ E, Z

15 fetḥ-i... ma^ʿnāsınadır : tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyyenün fetḥasıyla ta^ʿab dirler Z; ta^ʿab dinür H

50 Hem dıraht u şāh ağaç dahı budak

Mī-nihend qorlar nihādendür qomaq

Dıraht dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle¹ ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla² ve hā-ı mu‘cemenüñ ve tā-ı qaraşetün³ iskānlarıyla Fārsī’dir.[E. 224a] Türkī’de ağaç dirler. ‘Arabī’de **şecer** ma‘nāsınadır. Fārsī’de dıraht Türkī’de ağaç ta‘mīm üzeredir. Meselā ağaç ki⁴ kesilmemiş ola her ne şekl olursa olsun aña dıraht dirler. Yaş olsun kuru olsun yemiş virsün virmesün farkı yokdur ammā kesilen ağaca Fārsī’de dıraht dimezler⁵ çüb dirler.⁶ Şāh şīn-i mu‘cemenüñ fethasıyla ve medle ve hā-ı mu‘cemenüñ⁷ sükūnyıla Fārsī’dir. Türkī’de budak dirler. Meşelā⁸ ağaç budacı dimekdür.⁹ ‘Arabī’de ğayn-ı mu‘cemenüñ zammıyla **ğuşn** dirler.¹⁰ Mī-nihend nihāden’den fi‘l-i muzāri‘dür ve cem‘dür.¹¹ Müfredi mī-nihed’dir. Ammā ekşer nüşhada¹² mī-nihed vāki‘dür ve tefsiri cem‘iyle¹³ qorlar dinilmiş.¹⁴ Bu taqdirce mī-nihend olmak¹⁵ iktizā ider. Allāhu a‘lem vezne bir miqdār şaķil görünür.¹⁶ Eger¹⁷ mī-nihed qor hem nihādend qomaq olsa¹⁸ münāsib idi. Mī-nihend kelimesinde olan mī¹⁹ lafzı hāle delālet ider.²⁰ **Ma‘lūm ola ki** qā‘ide-i Fūrs üzere fi‘l-i muzāri‘üñ evveline mī veyāḥud²¹ hemī lafzı dāḥil olursa muzāri‘ hāle maḥşuş olur. [H. 178b] Bunda böyledür. Ya‘nī şimdi qor demek olur.²² Nihāden nūn-ı meksüre ve hā-ı hevvezün

1 mühmelenüñ kesresiyle : mühmele kesri E

2 mühmelenüñ fethasıyla : mühmele fethi E

3 hā-ı mu‘cemenüñ ve tā-ı qaraşetün : hā-ı mu‘ceme ve tā-ı qaraşet E

4 ağaç ki : -E

5 ola dimezler : kesilmemiş ağaçdur; ammā kesilen ağaca Fārsī’de dıraht dimezler E; yaş olsun, kuru olsun, yemiş virür olsun, virmez olsun farkı yokdur, cümlesine dıraht dinür H

6 çüb dirler : çüb dinür E; çüb dinür -H

7 mu‘cemenüñ fethasıyla ve medle ve hā-ı mu‘cemenüñ : mu‘ceme fethi ve elif ve hā-ı mu‘ceme E; mu‘cemenüñ ve elif ve hā-ı mu‘cemenüñ Z

8 meşelā : -E

9 dimekdür : demek E

10 ğayn-ı... dirler: ğayn-ı mu‘cemenüñ fethasıyla ğaşn dirler Z; ğayn’ın fethiyle ğaşn dinür E

11 muzāri‘dür ve cem‘dür : muzāri‘ cem‘ idür E; muzāri‘üñ cem‘ idür Z

12 nüşhada : nüşhalarda Z

13 cem‘iyle : -E

14 dinilmiş : dinilmişdür Z

15 ekşer.. olmak : tefsiri cem‘le qorlar, vāki‘ olmağla nihend olmak H

16 Allāhu a‘lem vezne bir miqdār şaķil görünür : -E

17 eger : -Z, -H

18 olsa : -Z, -H

19 mī-nihend kelimesinde olan mī : -E

20 lafzı hāle delālet ider : lafzı hāle delālet eyler Z; hāle delālet ider H

21 veyāḥud : yā E, Z

22 bunda böyledir. Ya‘nī şimdi qor demek olur : -E; ...qorlar demek olur H

fethasıyla ve elif ile¹ ve dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla² ve nün-ı sâkine ile [Z. 115a] Fârsî'dür. Türkî'de komaç ma^c nâsına maşdardur.³ 'Arabî'de vāv-ı meftūha ile važ^c gibi.⁴

Takṭī^c -i Beyt

[E. 224b] hem dıraḥt u fā^c ilātün şāḥ ağaç da fā^c ilātün ḥı budak fā^c ilāt mī-nihend qor
fā^c ilātün lar nihāden fā^c ilātün dūr komaç fā^c ilāt

51 Servle kendir kenefş ile kenev

Laç daḥı şālaç pelās u yeñi nev

Serv Türkî'dür. Bir meşhūr mevzūn ağaçdur ki⁵ maḥbūblaruñ⁶ qaddine teşbīh iderler. Fârsî'de kāf'uñ ve nün'uñ fethalarıyla⁷ ve fā-ı sâkine ve şīn-i mu^c cemenüñ⁸ sükūnyıla kenefş dirler. 'Arabî'de daḥı serv dirler.⁹ Luğat-ı müsterekedendür ve meşhūrdur.¹⁰ Kendir Türkî'dür. Bir aşl otuñ adıdır ki qışrını döküp terbiye idüp¹¹ andan¹² iplik egirürler ve urğan büklerler¹³ ve biz daḥı toqurlar.¹⁴ Fârsî'de kāf'la nün'uñ fethalarıyla¹⁵ ve vāv-ı sâkine ile kenev daḥı¹⁶ dirler. Vāv'dan bedel bā-ı muvaḥḥade ile keneb daḥı dirler.¹⁷ 'Arabî'de qāf-ı meksüre ve nün-ı meftūha¹⁸ ve teşdidle kinnab dirler. Laç lām-ı meftūha ve qāf-ı sâkine ile Fârsî'dür. Türkî'de pelās ma^c nâsınadır.¹⁹ Meşelā eski²⁰ çul gibi ve şāl ve emşāli köhnelere dinür.²¹ Şālaç daḥı

1 hā-ı hevvezüñ fethasıyla ve elif ile : hā'nuñ fethi E; hā-ı hevvezüñ fethiyle ve elif ile H

2 mühmelenüñ fethasıyla : mühmele fethi E; mühmelenüñ fethiyle H

3 ma^c nâsına maşdardur : ma^c nâsınadır H

4 vāv-ı meftūha ile važ^c gibi : važ^c ma^c nâsına H

5 serv Türkî'dür. Bir meşhūr mevzūn ağaçdur ki : serv ma^c lümdür E

6 maḥbūblaruñ : maḥbūblar E

7 kāf'uñ ve nün'uñ fethalarıyla : kāf ve nün fethalarıyla E

8 mu^c cemenüñ : mu^c ceme E

9 daḥı serv dirler : serv dinür E, Z

10 luğat-ı.. meşhūrdur : luğat-ı müsterekedür E; müsterekdür ki elsine-i müte^c addidede serv dinür H

11 ki qışrını döküp terbiye idüp : qışrını terbiye idüp Z; bir aşl... terbiye idüp -E

12 andan : -Z, -H

13 iplik ... büklerler : urğan büklerler ve iplik egirürler H; iplik egirürler ve urğan yaparlar E

14 ve biz daḥı toqurlar : -E

15 fethalarıyla : fethasıyla H

16 daḥı : -H

17 vāv'dan... dirler : vāv'dan bedel bā'yla keneb daḥı dinür H; vāv'dan bedel... keneb daḥı -E

18 ve nün-ı meftūha : -E

19 ma^c nâsınadır : ma^c nâsına E

20 eski : eskirek Z

21 şāl ve emşāli köhnelere dinür : şal gibi E

şin-i mu' cemenüñ fethasıyla¹ ve elif ile ve fetha-i lām ve sükün-ı kâf ile Fārsī'dür.² [H. 179a] Türkī'de³ bu dağı pelās ma' nāsınadır.⁴ Ammā pelās dağı aşında Fārsī'dür.⁵ 'Arabī'de hā-ı mühmele ve lām'uñ fethalarıyla⁶ **hales** ma' nāsına.⁷ Yeñi Türkī'dür ki muqābili eskidür. Fārsī'de nūn-ı [E. 225a] meftūha ve vāv-ı sākine⁸ ile nev dirler.⁹ 'Arabī'de **cedid** ma' nāsına.¹⁰

Takṭī'-i Beyt

servle ken fā' ilātün dir kenefş i fā' ilātün le kenev fā' ilāt lağ dağı şā fā' ilātün lağ pelās
u fā' ilātün yeñi nev fā' ilāt

52 Dīvçe oldı sülük dağı zelū

Yu bu-şū bü'gzār ço boğaz gelū

Dīvçe dāl-ı mühmelenüñ kesresiyle ve yā-ı müşennāt-ı taḥtiyyenüñ ve vāv'uñ¹¹ iskānlarıyla ve cīm-i [Z. 115b] 'Acem'üñ fethasıyla¹² ve hā-ı 'alāmetle Fārsī'dür. Türkī'de sülük dirler bir siyāh ḳurddur.¹³ Şularda olur ki ḳan şuvarur.¹⁴ Zelū dağı zā-ı menḳūtanuñ fethiyle¹⁵ ve lām-ı mazmūme ve vāv-ı sākine ile Fārsī'dür. Türkī'de¹⁶ bu dağı sülük ma' nāsınadır.¹⁷ 'Arabī'de taḥriikle 'alağ ma' nāsınadır.¹⁸ Yu Türkī'dür. Meşelā¹⁹ bir nesne'i şu ile²⁰ yumağa emr itmekdür.²¹ Fārsī'de bā-ı müfrede-i mazmūmeden şoñra²² şin-i mu' cemenüñ zammesiyle²³ ve işbā'-ı vāv'la

1 şin-i mu' cemenüñ fethasıyla : şin'üñ kesri E; şin-i mühmelenüñ fethiyle H

2 fetha-i lām ve sükün-ı... Fārsī'dür : lām-ı meftūha ve kâf-ı sākine ile bu ma' nāya Fārsī'dür H

3 Türkī'de : Türkī'si H; Türkī'de -E

4 bu dağı pelās ma' nāsınadır : pelāsdur H

5 ammā pelās dağı aşında Fārsī'dür : -E

6 mühmele-i meftūha ve lām'uñ fethasıyla : mühmele ve lām'uñ fethalarıyla Z; mühmele E

7 ma' nāsına : dinür Z, H

8 ve vāv-ı sākine : -E, -Z

9 dirler : dinür H

10 ma' nāsına : gibi Z, H

11 dāl-ı mühmelenüñ ... ve vāv'uñ : dāl-ı mühmele kesri ve yā-ı taḥtiyye ve vāv E

12 fethasıyla : fethiyle E

13 bir siyāh ḳurddur : ḳurddur H; bir siyāh ḳurddur -E

14 şuvarur : şurar H

15 menḳūtanuñ fethiyle : 'Arab'uñ fethi E; mu' cemenüñ fethasıyla Z

16 Türkī'de : -E

17 ma' nāsınadır : ma' nāsına E

18 taḥriikle 'alağ ma' nāsınadır : taḥriikle 'alağ ma' nāsına E; 'alağ dirler H

19 meşelā : -E

20 şu ile : -E

21 emr itmekdür : emr idüp yu dimekdür H

22 bā-ı müfrede-i mazmūmeden şoñra : bā'nuñ zammıyla E

23 şin-i mu' cemenüñ zammesiyle : şin'üñ zammı E; şin-i mu' cemenüñ zammıyla H

bu-şū dirler. Āhirinde¹ yā ile bu-şūy daḥı dinür.² Aşlı yā iledür.³ Şūyiden'den emrdür.⁴ 'Arabî'de **ıǵsil** ma' nāsınadır.⁵ Bü'gzār bā-ı müfredenüñ zammesiyle ve kâf-ı maẓmūme-i 'Acemî⁶ iledür. Ammā bunda vezn için [E. 225b] kâf sākin oqınmalıdır⁷ ve zāl-ı mu'cemenüñ fetḥasıyla⁸ ve elif ve rā-ı mühmelenüñ⁹ iskānlarıyla [H. 179b] Fārsî'dür güzeştenden emrdür.¹⁰ Türki'de **ko** dimekdür. Ya' nī bir nesne'î vaz gel¹¹ ve terk eyle ve geç dimege emr itmekdür.¹² 'Arabî'de zamme ile¹³ **ütrük** ve **ihmel** ma' nāsınadır.¹⁴ Boğaz Türki'dür. Fārsî'de kâf-ı 'Acem fetḥiyle¹⁵ ba' zılar qavlince¹⁶ zamme ile daḥı luğatdur dimişler¹⁷ ve lām'uñ zammıyla¹⁸ ve vāv'uñ sükūniyla gelū dirler.¹⁹ 'Arabî'de fetḥ-i ḥā ile²⁰ **ḥalkūm** ma' nāsına.

Takṭī' -i Beyt

dīvçe ol fā' ilātün dı sülük da fā' ilātün ḥı zelū fā' ilāt yu bu-şū bü'g fā' ilātün zār ko bo fā' ilātün ğaz gelū fā' ilāt

53 **Pā-bürehne yalın ayak bendegī**

Ḳulluk oldı kay hem bārendegī

Pā-bürehne pā ile bürehne'den mürekkebdür. Pā bā-ı 'Acem'üñ fetḥiyle²¹ ve elif ile²² ayak ma' nāsınadır²³ pāy'dan muḥaffefdür.²⁴ Aşlı pāy-bürehnedür. İzāfet ile yā ḥazf

1 āhirinde : ve āḥirine E

2 daḥı dinür : dirler E; daḥı dirler H

3 aşlı yā iledür : -E, -H

4 şūyiden'den emrdür : -H

5 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; dinür H

6 bā-ı müfredenüñ ... 'Acemî : bā-ı müfrede zammıyla ve kâf-ı maẓmūme E

7 oqınmalıdır : oqınur E

8 zāl-ı mu'cemenüñ fetḥasıyla : zāl-ı mu'ceme fetḥi E

9 mühmelenüñ : mühmele E

10 güzeştenden emrdür : -E

11 bir nesne'î vazgel : vazgeç E; vazgel Z

12 terk eyle... itmekdür : ve terk it ve geç ferāğat eyle ma' nālarına Z; ve terk it ma' nālarına E

13 zamme ile : -Z, -H

14 ma' nāsınadır : ma' nāsına E; ma' nālarına H

15 kâf-ı 'Acem fetḥiyle : kâf-ı 'Acem'üñ fetḥasıyla Z; kâf-ı 'Acem'üñ fetḥiyle H

16 qavlince : -H

17 daḥı luğatdur dimişler : -E

18 lām'uñ zammıyla : lām'uñ zammesiyle Z; lām-ı maẓmūme H

19 vāv'uñ sükūniyla gelū dirler : vāv-ı sākine ile gelū dinür H

20 fetḥ-i ḥā : ḥā-ı mühmele Z; fetḥ-i ḥā ile -H

21 fetḥiyle : fetḥasıyla Z

22 elif ile : medle H

23 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

24 ayak ma' nāsına, pāy'dan muḥaffefdür : pāy'dan muḥaffefdür, ayak ma' nāsınadır H

olunup pā-bürehne olmuşdur.¹ Bürehne bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla ve zammesiyle² luğatdur ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla³ ve hā-ı hevvezüñ sükünüyla⁴ ve nün-ı meftūḥa ve hā-ı ‘alāmetle Fārsi’dür. Türkî’de çıplak dimekdür. Bunda pā ile terkib olınuḡda⁵ yalın [E. 226a] ayak dinür. ‘Arabî’de fetha-i ḥā-ı mühmele ve fā-ı meftūḥa ve med⁶ ile ḥafā [Z. 116a] dinür. Zamme-i ḥā ile ḥufve daḡı dinür.⁷ Bendegī bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla⁸ ve nün-ı sākine ve dāl-ı mühmele-i meftūḥa⁹ ve hā-ı resmī ile¹⁰ ve āḡirinde kāf-ı meksüre ile ve yā-ı sākine ile Fārsi’dür. Türkî’de kulluḡ dimekdür. ‘Arabî’de ‘ubūdiyyet ma’ nāsınadır.¹¹ Kay kāf-ı meftūḥa ve medle ve āḡirinde ḡurūf-ı teheccī olan yā-ı sākine ile¹² Türkî’dür. [H. 180a] Meşelā¹³ yağarlık ve yağış¹⁴ ve yağmur ma’ nāsınadır. Fārsi’de bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle¹⁵ ve elif’le rā-ı mühmelenüñ fethiyle¹⁶ ve nün-ı sākine ve dāl-ı mühmele fethi¹⁷ ve hā-ı ḡayr-i mefūza ve kāf-ı meksüre ve yā-ı sākine ile bārendegī dinür. Bendegī ve bārendegī kelimelerinüñ¹⁸ āḡirlerinde¹⁹ olan yā-ı nisbet ve kāf-ı meksürenüñ tafşili bu kıt‘anuñ otuz dördünci beytinde olan²⁰ “Ḥastegīdür şayruluk derd aḡrıdur” mışra‘ında geçmiştir.²¹

Takḡı‘-i Beyt

pā-bürehne fā‘ ilātün **yalın ayak** fā‘ ilātün **bendegī** fā‘ ilāt **kulluḡ oldı** fā‘ ilātün **kay hem**
bā fā‘ ilātün **rendegī** fā‘ ilāt

1 aşlı pāy-bürehnedir. İzāfet ile yā ḡazf olunup pā-bürehne olmuşdur : -E, -H

2 bā-ı... zammesiyle : bā’nuñ fethi ve zammıyla E; bā-ı muvaḥḥadenüñ zammıyla H

3 rā-ı mühmelenüñ fethasıyla : rā’nuñ fethi E

4 hā-ı hevvezüñ sükünüyla : hā-ı sākine H

5 pā ile terkib olınuḡda : pā ile terkib olunup Z; pā ile terkib olınuḡda -H

6 ve fā-ı meftūḥa ve med : -E, -Z

7 dinür : dirlar Z, H

8 muvaḥḥadenüñ fethasıyla : muvaḥḥade fethiyle E; muvaḥḥadenüñ fethiyle H

9 dāl-ı mühmele-i meftūḥa : dāl’uñ fethi E; dāl-ı mühmelenüñ fethiyle H

10 hā-ı resmī ile : hā-ı ‘alāmetle H

11 ma’ nāsınadır : ma’ nāsına E, H

12 medle ve āḡirinde ḡurūf-ı teheccī olan yā-ı sākine ile : elif ve yā’nuñ iskānlarıyla E, Z

13 meşelā : -E

14 yağış : -E

15 muvaḥḥadenüñ fethiyle : muvaḥḥade fethiyle E; muvaḥḥadenüñ fethasıyla H

16 elif’le rā-ı mühmelenüñ fethiyle : rā-ı mühmele fethi E; rā-ı mühmele-i meftūḥa ile Z

17 dāl-ı mühmele fethi : dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla Z; dāl-ı meftūḥa H

18 kelimelerinüñ : -E

19 āḡirlerinde : āḡirinde H

20 bu kıt‘anuñ otuz dördünci beytinde olan : -H

21 yā-ı nisbet-i meksürenüñ... geçmiştir; yā nisbet içündür. Tafşili ḡastegī beytinde geçmiştir E

54 Bes yeter haylî pes öyle¹ olsa pes

Yetişen kalmışlara feryād-res

Bes bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla ve sîn-i mühmelenüñ sükünüyla² [E. 226b] Fârsî'dür. Türkî'de yiter dimekdür. 'Arabî'de **kāfi** ma' nāsına. Ḥaylî Türkî'dür. Ya' nî vāfir ve çok dimekdür.³ Fârsî'de bu daḥı⁴ bā-ı muvaḥḥade fethi⁵ ve sîn-i mühmelenüñ sükünüyla⁶ pes dinür.⁷ 'Arabî'de **keşir** ma' nāsına.⁸ Öyle olsa Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı mu' cemenüñ fethasıyla ve sîn-i mühmelenüñ sükünüyla⁹ pes dinür. Bu pes lafzı¹⁰ bir ma' nāda isti' māl olunur ki Türkî dilde de andan bu 'ibāretle ta' bir iderler.¹¹ Meşelā 'Acem "Pes çirā gofti" der Türk "Pes n' için didüñ?" dir. Fā-ı ta' kîb ma' nāsınadır.¹²

Beyt

Baḥr-i gamda görmedi hecrüñden aḳan yöz yaşın

Pes neden dirmiş 'atāyî oldı [H. 180b] dir perver güneş

Meşelā¹³ çünkü böyledür¹⁴ ya n' için böyle oldı¹⁵ dimekdür. Maḳām-ı ta' lilde isti' māl olunur. 'Arabî'de "Fe **izā kāne kezālike lime ḳulte hāzā**" gibi.¹⁶ Yetiş kalmışlara Türkî'dür. Ya' nî [Z. 116b] bir durumunda buñ deminde¹⁷ meded irişici kimesneye¹⁸ dirler. Fârsî'de fā-ı meftūḥa ve rā-ı mühmelenüñ sükünüyla ve yā-ı müşennāt-ı

1 öyle : eyle Z

2 bā-ı muvaḥḥadenüñ sükünüyla : bā-ı muvaḥḥade fethiyle ve sîn'üñ sükünüyla E

3 dimekdür : demek E

4 bu daḥı : -E

5 fethi : fethiyle H

6 sîn-i mühmelenüñ sükünüyla : sîn'üñ sükünüyla E

7 dinür : dirler H

8 ma' nāsına : gibi Z, H

9 bā-ı mu' cemenüñ fethasıyla sükünüyla : bā-ı mu' ceme fethiyle ve sîn-i mühmele sükünüyla E

10 bu pes lafzı : bu lafz E

11 Türkî dilde de andan bu 'ibāret dinür : Türkî bu 'ibāret dinür E

12 fā-ı ta' kîb ma' nāsınadır : -E

13 meşelā : -E

14 böyledür : böyle imiş H

15 oldı : didi Z; didüñ H

16 gibi : dirler Z; gibi -H

17 bir durumda buñ deminde : bir durumda E; bir durumunda H

18 kimesneye : kimseye E, Z

taḥtiyyenüñ¹ fethiyle ve elif² ve dāl-ı mühmelenüñ³ sükūniyla feryād-res dinür. İki kelimeden mürekkebdür. ‘Arabî’de **mu‘în** ve **nāşır** ma‘nāsına gelür.⁴

[E. 227a] **Takṭī‘-i Beyt**

bes yeter ḥay fā‘ilātün **lī pes öyle** fā‘ilātün **olsa pes** fā‘ilāt **yetişen ḳal** fā‘ilātün
mışlara fer fā‘ilātün **yād-res** fā‘ilātün

55 **Hem ṭaru gāvers peygüle bucaḳ**

Hem daḥı encüḡ âteşdān ocaḳ

Ṭaru Türkî’dür. Envā‘-ı ḥubūbātından bir nev‘dür ki⁵ şüret ṭarusı dirler. Fārsî’de kāf-ı ‘Acem’üñ fethiyle⁶ ve elif ile ve vāv-ı meftūḥa ve rā-ı ḡayr-i menḳūṭa ve sīn-i mühmelenüñ⁷ iskānlarıyla gāvers dinür. Ta‘rīb idüp⁸ ‘Arabî’de cīm ile **cāvers** dirler. Peygüle bā-ı ‘Acem’ün fethi⁹ ve yā-ı ḥuṭṭī sükūniyla¹⁰ ve ḡayn-ı mu‘cemenüñ zammıyla¹¹ ve vāv-ı sākine ve lām-ı meftūḥa ve hā-ı ‘alāmetle Fārsî’dür. Türkî’de bucaḳ dirler. Meşelā ev köşesi gibi. ‘Arabî’de **zāviye** ma‘nāsına. Encüḡ elif-i meftūḥa ve nūn-ı sākine ve cīm-i ‘Arabî’nüñ zammesiyle¹² ve vāv’uñ ve ḡayn-ı [H. 181a] mu‘cemenüñ¹³ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de ocaḳ dinür âteşdān daḥı¹⁴ elif-i memdüde ve tā-ı ḳaraşetüñ fethiyle¹⁵ ve şīn-i mu‘ceme-i sākine¹⁶ ve dāl-ı mühmele-i meftūḥa¹⁷ [E. 227b] ve elif ve nūn’uñ iskānlarıyla Fārsî’dür bu ma‘nāyadır.¹⁸ Meşelā Türkî’de ocaḳ dimekdür ki¹⁹ içinde âteş yaḳarlar. ‘Arabî’de **kānūn** dirler.²⁰ Encüḡ

1 rā-ı mühmelenüñ ... taḥtiyyenüñ : rā-ı mühmele sükūni ve yā-ı taḥtiyye E

2 elif . medle H

3 mühmelenüñ : mühmele E

4 ma‘nāsına gelür : ma‘nalarına dinür Z; ma‘nalarınadır H

5 envā‘-ı ḥubūbātından bir nev‘dir ki : ḥubūbātındadır E

6 ‘Acem’üñ fethiyle : ‘Acem fethiyle E; ‘Acem’üñ fethasıyla Z

7 mühmelenüñ : mühmele E

8 ta‘rīb idüp : -E

9 ‘Acem’ün fethi : ‘Acem fethiyle E; ‘Acem’üñ fethasıyla Z

10 ḥuṭṭī sükūniyla : sükūni E; müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ sükūniyla H

11 zammıyla :zammı E; zammesiyle Z

12 cīm-i ‘Arabî’nüñ zammesiyle : feth-i cīm E; cīm-i mażmūme H

13 vāv’uñ ve ḡayn-ı mu‘cemenüñ : vāv ve ḡayn-ı mu‘ceme E; vāv ve ḡayn-ı mu‘cemenüñ Z

14 daḥı : -E

15 tā-ı ḳaraşetüñ fethiyle : tā-ı ḳaraşetüñ fethasıyla Z; tā-ı müşennāt-ı taḥtāniyyenüñ fethiyle H

16 şīn-i mu‘ceme-i sākine :şīn’üñ sükūni E; şīn-i mu‘cemenüñ sükūniyla H

17 dāl-ı mühmele-i meftūḥa : dāl-ı ḡayr-i menḳūṭanuñ fethiyle H

18 bu ma‘nāyadır : -E

19 ki : -E, -Z

20 meşelā Türkî’de ocaḳ ... ‘Arabî’de kānūn dirler : Bu daḥı ocaḳ dimekdür E; dinür H

lafzı ve âteşdân lafzı ikisi bile¹ ocağ ma‘nalarına dinmiş² ammâ luğatlarda encüğ ocağ ma‘nāsına bulunmayup belki uçuk ma‘nāsına lügât-ı keşîre müttefikdür.³ Nefsü'l-emr'de mışra‘ böyle vâki‘⁴ olduğu semâ‘a muhtâcdur. Eger mışra‘ -ı şânî beyit⁵

“Hem uçuk encüğ u âteşdân ocağ”

olaydı luğatlara taṭbîki kâbil idi.⁶

Takṭî‘ -i Beyt

hem taru gâ fâ‘ ilâtün vers peygü fâ‘ ilâtün le bucağ fâ‘ ilât [Z. 117a] hem daḥı en fâ‘ ilâtün cüğ âteş fâ‘ ilâtün dâñ ocağ fâ‘ ilât

56 Pirebolıdur ṭaber-ḥün naḥgulün

Ḳoz çetügi şimdi eknün u kunün

Pirebolı Türki‘dür. Fârsî‘de ṭaber-ḥün dirler. Ṭâ-ı mühmelenüñ ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ⁷ fetḥalarıyla ve râ-ı mühmelenüñ⁸ sükûniyla ve ḥâ-ı mu‘cemenüñ zammesiyle⁹ ve vâv‘la nün‘uñ iskânlarıyla Fârsî‘dür.¹⁰ Bir kıızıl renklü bir ağaçdur.¹¹ *Mi‘yâr-ı Cemâlî‘den Ni‘metu‘llâh*¹² kıızıl söğüt ki bîd-i ṭaberi [H. 181b] dirler diyü naḳl eylemiş ve *Şems-i Fahrî‘*nüñ bu beytini irâd eylemiş.

Beyt

Der-zemîn-i ‘aduvv zi-ḥançer-i ü

*Her ki rüyed şecer [E. 228a] ṭaber-ḥüñest**

1 ikisi bile . ikisinde H

2 encüğ lafzı ve âteşdân lafzı ikisi bile ocağ ma‘nalarına dinmiş : -E

3 müttefikdir : mestürdur E

4 vâki‘ : -E, -Z

5 mışra‘ -ı şânî beyit : mışra‘ -ı şânî E, Z

6 taṭbîki kâbil idi : muṭâbık olurdu E

7 ṭâ-ı mühmelenüñ ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ : ṭâ-ı mühmele ve bâ-ı muvaḥḥade E

8 râ-ı mühmelenüñ : râ-ı gayr-i menḳûṭanuñ H

9 râ-ı mühmelenüñ sükûniyla zammesiyle : râ‘nuñ sükûniyla ve ḥâ-ı mu‘ceme zammı E

10 nün‘uñ iskânlarıyla Fârsî‘dür : nün iskânlarıyla E; nün‘uñ iskânlarıyla H

11 renklü bir ağaçdur : renkli ağaçdur H

12 bir kıızıl renklü bir ağaçdur. *Mi‘yâr-ı Cemâlîden Ni‘metu‘llâh* : -E

* Düşmanın topraklarında yeşeren her ağaç onun hançerinden dolayı taber-hün (kıızıl söğüt)‘dür.

Naḡgulūn bu luġat üç vech üzerine zabt olunmuş. Evvelā bā-1 muvaḡḡadenūñ fethasıyla¹ şāliş-i ḡurūf-1 teheccī olan² tā-1 ḡaraşet fethiyle³ şālişen nūn-1 meftūḡa ile ve ḡā-1 mu‘cemenūñ süḡūniyla⁴ ve kāf-la lām-1 maźmūmeden şoñra vāv’uñ ve nūn’un iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de ḡoz çetügi dirler. Ya‘nī çetin ḡoz dimekdür ki içi şarp ve çikması çetin ola. *Ḥalimī* “nūn” ile rivāyet eylemiş.⁵ *Laḡifī* nūñ bu beytini irād eylemiş.

Beyt

Maġz-1 ma‘nā rāst n’āyed zū birūn

*Ver ser-i ū biş’kenī çün naḡgulūn***

Lām’dan şoñra hā-1 ‘alāmetle naḡgule daḡı dimişdür. *Ni‘metu’llāh* bā-1 muvaḡḡade ile baḡgulūn ve şāliş-i ḡurūf-1 teheccī olan⁶ tā ile taḡgulūn ve nūn yirine lām ile taḡgulūl ve lām’dan şonra bir yā-1 ḡuḡḡī⁷ ile taḡgulyūn daḡı dimişdür. ‘Arabī’de lām-1 meksūre ve fetha-i şād-1 mühmele⁸ ile *lişab* dinür. Şimdi Türkī’dür. Fārsī’de elif-i meftūḡa ve süḡūn-1 kāf-1 ‘Arabī ile⁹ ve nūn-1 maźmūme ve vāv ile ikinci nūn’uñ iskānlarıyla¹⁰ eknūn dirler ve elifsüz kāf-1 ‘Arabī’nūñ zammesiyle kunūn¹¹ daḡı dirler.¹² Eknūn’dan muḡaffefdür.¹³ ‘Arabī’de *el-ān* ma‘nāsınadır.¹⁴

Takḡī‘-i Beyt

pirebolı fā‘ ilātün dur ḡaber-ḡūn fā‘ ilātün naḡgulūn fā‘ ilāt ḡoz çetügi fā‘ ilātün şimdi eknū fā‘ ilātün [E. 228b; H. 182a] n u kunūn fā‘ ilāt

1 bā-1 muvaḡḡadenūñ fethasıyla : bā’nuñ fethiyle E; bā-1 muvaḡḡadenūñ fethiyle H

2 şāliş-i ḡurūf-1 teheccī olan : -E

3 tā-1 ḡaraşet fethiyle : tā’nuñ fethasıyla Z; tā’nuñ fethiyle H

4 mu‘cemenūñ süḡūniyla : mu‘ceme süḡūni E

5 eylemiş : idüp Z, H

**Başını da kırsan çetin cevizin içi gibi tam bir anlam çıkamaz.

6 lāmdan *Ni‘metu’llāh* bā-1 muvaḡḡade ile baḡgulūn ve şāliş-i ḡurūf-1 teheccī olan : -E

7 yā-1 ḡuḡḡī : yā E; yā-1 müşennāt-1 taḡtāniyye H

8 mühmele : -E

9 ‘Arabī ile : ‘Arab’la E

10 ikinci nūn’uñ iskānlarıyla : nūn iskānlarıyla E

11 kāf-1 ‘Arabī’nūñ zammesiyle kunūn : -E

12 dirler : ma‘nāyadır Z; bu ma‘nāyadır H

13 eknūn’dan muḡaffefdür : eknūn muḡaffefdür Z; eknūn’dan muḡaffefdür -E

14 ma‘nāsınadır : ma‘nāsına E

57 Reşk günü püşk kığ bergüstüvân [Z. 117b]

At tönıdur hüd ışık yel pehlivân

Reşk rā-ı mühmelenüñ fethasıyla¹ ve şın-i mu‘cemenüñ kâf-ı ‘Arabî’nün² iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de günü dirler. Meşelâ gayret gibi. ‘Arabî’de **hased** dirler. Püşk bā-ı ‘Acem zammıyla³ ve şın-i mu‘cemenüñ ve kâf’un⁴ iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de kığ dirler. Meşelâ deve ve koyun⁵ tezegi ki yuvarlak olur. ‘Arabî’de **ba‘ra** dirler.⁶ Bergüstüvân ba-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükûnıyla⁷ ve kâf’un zammesiyle⁸ sîn-i mühmelenüñ sükûnıyla⁹ ve tā-ı karşıtüñ zammesiyle ve vāv’un fethasıyla ve elif ile nün’un¹⁰ iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de at tönı dirler. Meşelâ at üzerine urılan bisât ve¹¹ raht ve sâz ve seleb ve âlât gibi. Hüd hā-ı mu‘cemenüñ zammesiyle¹² ve imâle ile ya‘nî¹³ vāv’un şübütıyla ve dāl-ı mühmele sükûnıyla¹⁴ Fârsî’dür. Türkî’de ışık dirler. Ya‘nî tulğa ki cenk gününde başa giyerler. ‘Arabî’de kesre ile **miğfer** dirler.¹⁵ Yel yā-ı fetha-i huṭṭî¹⁶ ile ve lām-ı sâkine ile Fârsî’dür. Türkî’de pehlivân dirler. Meşelâ dilâver ve bahâdır kişiye dinür.¹⁷ ‘Arabî’de **şücâ‘** ve **şeci‘** gibi.¹⁸

Taḫṭî‘-i Beyt

reşk günü fâ‘ilâtün püşk kığ ber fâ‘ilâtün güstüvân fâ‘ilât [E. 229a; H. 182b] at tönıdur fâ‘ilâtün hüd ışık yel fâ‘ilâtün pehlivân fâ‘ilât

1 mühmelenüñ fethasıyla : mühmele fethiyle E

2 mu‘cemenüñ kâf-ı ‘Arabî’nün : mu‘ceme ve kâf-ı ‘Arab E; mu‘cemenüñ ve kâf-ı ‘Arab’un Z

3 bā-ı ‘Acem zammıyla: bā-ı mu‘cemenüñ zammesiyle Z

4 mu‘cemenüñ ve kâf’un : mu‘ceme ve kâf E

5 deve ve koyun : koyun ve deve H

6 dirler : dinür H

7 ve rā-ı mühmelenüñ sükûnıyla : -E, -Z

8 kâf’un zammesiyle : kâf ile E, Z

9 ba-ı mühmelenüñ sükûnıyla : ba-ı muvaḥḥade fethiyle ve kâf ve sîn iskânlarıyla E

10 tā-ı karşıtüñve elif ile nün’un : tā-ı karşıtüñ zammıyla ve feth-i vāv ve elif ile nün E

11 bisât ve : -E

12 mu‘cemenüñ zammesiyle : mu‘ceme zammı E; mühmelenüñ zammesiyle H

13 imâle ile ya‘nî : -E

14 dāl-ı mühmelenüñ sükûnıyla : dāl-ı mühmele sükûnıyla E

15 miğfer dirler : miğfere dinür H

16 yā-ı fetha-i huṭṭî : yā-ı müşennât-ı taḫṭiyyenüñ fethasıyla Z, H

17 kişiye dirler : dimekdür E

18 şücâ‘ ve şeci‘ gibi : şeci‘ ma‘nâsına E; şeci‘ ma‘nâsınadır Z

58 Reste vü ħasr u ħasūyîne nedür

Er şırası kaynata kaynanadur

Reste rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve sîn-i mühmelenüñ sükûnyıla¹ ve şâliş-i ħurûf-ı teheccî olan² tâ-ı ħaraşet fethi³ ve hâ-ı ħayr-i melfûza ile Fârsî'dür. Türkî'de er şırası dimekdür ki⁴ ikinci mışrâ' uñ evveline kayd olunmuşdur.⁵ Bu beyit leff ü neşr-i mürettteb tarîki üzere ikinci mışrâ'⁶ evvelki mışrâ' uñ tefsîridür.⁷ Tertîb üzere vâki' olmuş⁸ er şırası demek ya' nî şıra şıra olan nesneye dirler. Meşelâ⁹ birbiri yanında durmağ¹⁰ bundandur ki bāzār dükkânlarına reste dirler. Belki bāzār ma' nāsına isti' māl [Z. 118a] olunur.¹¹ Kezā fi-*Luğat-ı Ĥalimî*.¹² 'Arabî'de şaf ma' nāsınadur.¹³ Ĥasr ħā-ı mu' ceme zammıyla ve fethiyle¹⁴ luğatdur¹⁵ ve sîn-i mühmelenüñ sükûnyıla¹⁶ ve rā-ı mühmelenüñ sükûni ile¹⁷ Fârsî'dür. Türkî'de kaynata dirler ki peder-i zendür. 'Arabî'de şıhr dirler ki kesre ile.¹⁸ Ĥasūyîne ħā-ı mu' cemenüñ zammesiyle¹⁹ ve fethasıyla da cā' izdür²⁰ ve sîn-i mühmelenüñ zammesiyle²¹ ve vāv-ı sâkine ve iki yā-ı ħuṭṭî ile evvelki meksūr ve²² ikincisi sâkin ve nūn-ı meftūḥa²³ ve hâ-ı 'alâmetle Fârsî'dür. Türkî'de kayınana dirler ki māder-i zendür. 'Arabî'de kesre-i şād-ı mühmelenüñ kesresiyle²⁴ şıhret dinür.

1 rā-ı mühmelenüñ..... mühmelenüñ sükûnyıla : rā-ı mühmele fethiyle ve sîn-i mühmele sükûni E

2 şâliş-i ħurûf-ı teheccî olan : -E

3 tâ-ı ħaraşet fethi : tâ' nuñ fethasıyla Z, H

4 dimekdür ki : dirler E

5 ikinci mışrâ' uñ evveline kayd olunmuşdur -E

6 tarîki üzere ikinci mışrâ' : tarîkiyle ikinci mışrâ' ı H

7 bu beyit... tefsîridür : bu beyitte ikinci mışrâ' evvelki mışrâ' uñ tefsîridür E; ... Fârsisi'dür H

8 tertîb üzere vâki' olmuş : -E

9 şıra şıra olan nesneye dirler meşelâ : -E

10 durmağ : -Z, -H

11 ma' nāsına isti' māl olunur : ma' nāsınadur E

12 kezā fi-luğat-ı Ĥalimî : dimiş Ĥalimî H

13 'Arabî'de şaf ma' nāsınadur : 'Arabî'de şıraf demek E; şaf ma' nāsınadur Z

14 mu' ceme... fethiyle : mu' cemenüñ zammesiyle dağ ı Z; mu' cemenüñ fethiyle H

15 luğatdur : cā' izdür H

16 sîn-i mühmelenüñ sükûnyıla : sîn-i mühmele sükûnyıla E

17 rā-ı mühmelenüñ sükûnyıla : rā ile E; rā-ı mühmele ile H

18 ki kesre ile : -E

19 mu' cemenüñ zammesiyle : mu' ceme zammı E

20 fethasıyla da cā' izdür : fethiyle cā' iz E; fethasıyla cā' izdür Z

21 sîn-i mühmelenüñ zammesiyle : sîn' üñ zammı E

22 iki yā-ı ħuṭṭî ile evvelki... ve : yāeyn-i tahtāniyeyn-i müşennāteynüñ evvelkisinüñ kesresiyle H

23 ikincisi sâkin ve nūn-ı meftūḥa : ve ikincisinüñ sükûnyıla H

24 şād-ı mühmelenüñ kesresiyle : şād' la E; şād-ı mühmele ile H

Takṭī' -i Beyt

reste vü ḥas fā' ilātün r u ḥasūyī fā' ilātün ne nedür fā' ilāt er şırası fā' ilātün [E. 229b]

ḳaynata ḳay fā' ilātün nanadur fā' ilāt

59 Varlık hestī durur peyvestedür [H. 183a]

Ulaşık yap yap olan āhestedür

Varlık Türkī'dür. Fārsī'de hā-ı hevvezün fethiyle¹ ve sīn-i mühmelenün² sükūnıyla ve tā-ı ḳaraşetün kesresiyle³ ve yā-ı ḥuṭṭī⁴ ile hestī dirler.⁵ 'Arabī'de vüçüd ma' nāsınadır.⁶ Peyveste bā-ı 'Acem'ün fethasıyla⁷ ve yā-ı ḥuṭṭīnün sükūnıyla⁸ ve vāv-ı meftūḥa ve sükūn-ı sīn-i mühmele⁹ ve tā-ı ḳaraşet ile¹⁰ ve hā-ı 'alāmetle¹¹ Fārsī'dür. Türkī'de ulaşık dirler. Ya' nī¹² bir nesne bir nesneye ulaşık olsa aña peyveste dirler.¹³ 'Arabī'de muttasıl demek.¹⁴ Yap yap Türkī'dür. Fārsī'de elif-i memdüde ve fetha-i hā-ı hevvez ile¹⁵ ve sīn-i mühmelenün sükūnıyla¹⁶ ve tā-ı ḳaraşetün fethasıyla¹⁷ ve hā-ı 'alāmetle āheste dirler. 'Arabī'de mīm-i meftūḥa ile¹⁸ mehlen ma' nāsınadır.¹⁹

Takṭī' -i Beyt

varlık hes fā' ilātün tī durur pey fā' ilātün vestedür fā' ilāt ulaşık yap fā' ilātün yap olan ā fā' ilātün hestedür fā' ilāt

1 fethiyle : fethasıyla Z

2 mühmelenün : mühmele E

3 ḳaraşetün kesresiyle : ḳaraşet kesriyle E

4 yā-ı ḥuṭṭī : yā-ı āḫir-i ḥurūf-ı teheccī H

5 dirler : dinür Z, H

6 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

7 fethasıyla : fethiyle H

8 yā-ı ḥuṭṭīnün sükūnıyla : yā' nuñ sükūnıyla E; yā-ı sākine ile H

9 sükūn-ı sīn-i mühmele : sīn E; sīn-i mühmelenün sükūnıyla H

10 tā-ı ḳaraşet ile : tā E; tā-ı şālīş-i ḥurūf-ı teheccīnün fethasıyla

11 hā-ı 'alāmetle : hā-ı ğayr-i melfūza ile H

12 ya' nī : -E

13 dirler : dinür Z, H

14 demek : ma' nāsına Z, H

15 fetha-i hā-ı hevvez ile : hā' nuñ fethiyle E; hā-ı hevvezün fethasıyla H

16 sīn-i mühmelenün sükūnıyla : sīn' ün sükūnı E

17 tā-ı ḳaraşetün fethasıyla : fetha-i tā-ı ḳaraşet E

18 mīm-i meftūḥa ile : -E, -Z

19 ma' nāsınadır : dirler E, Z

60 Küpecük pestü sitî hatun sitem

Güç tüfenk zebţâne körük oldu dem

[Z. 118b] Küpecük Türkî'dür. Meşelâ küçük küp ve destîye dinür.¹ Fârsî'de [E. 230a] bâ-ı 'Acem'üñ fetħasıyla² ve sîn-i mühmelenüñ sükûnıyla³ ve şâliş-i ħurûf-ı teheccî olan⁴ tâ'nuñ zammesıyla⁵ ve şübüt-ı⁶ vāv-ı sâkine ile pestü dinür. 'Arabî'de **ħumîre** ma' nâsınadır.⁷ Sitî [H. 183b] sîn-i mühmelenüñ⁸ ve tâ-ı karşıetüñ kesreleriyle ve yâ-ı sâkine ile⁹ Fârsî'dür. Türkî'de ħatun dirler. 'Arabî'de dağı **sitî** dirler.¹⁰ Aşlı 'Arabî'dür. Fârsî'de¹¹ müsta' mel luğatlardandır. Sitem sîn-i mühmelenüñ kesresiyle ve tâ-ı karşıetüñ fetħasıyla¹² ve mîm-i sâkine ile Fârsî'dür. Türkî'de güç dirler. Mışra' -ı şânîye muċayyeddür.¹³ Meşelâ zâlim mazlûma itdüğü güç ve sitemdür.¹⁴ 'Arabî'de **zûlm** ma' nâsınadır.¹⁵ Tüfenk Türkî'dür. Fârsî'de zâ-ı 'Arabî'nüñ fetħasıyla ve bâ-ı sâkine¹⁶ ve tâ-ı mühmelenüñ fetħasıyla¹⁷ ve elif'le ve nûn-ı meftûħa¹⁸ ve ħâ-ı 'alâmetle zebţâne dirler.¹⁹ Âlât-ı ħarbdendür ki anuñla cenk iderler.²⁰ 'Arabî'de sîn-i mühmele ile²¹ **sebtâne** dirler.²² Körük Türkî'dür ki anuñla timürciler ocaċ üfürürler.²³ Fârsî'de dâl-ı mühmelenüñ fetħasıyla²⁴ ve mîm-i sâkine ile dem dirler. 'Arabî'de **minfaċ** ma' nâsınadır.²⁵

1 destîye dinür : destîdür E

2 fetħasıyla : fetħiyle E

3 mühmelenüñ sükûnıyla : mühmele sükûnı E

4 şâliş-i ħurûf-ı teheccî olan : -E

5 tâ'nuñ zammesıyla: zamme-i tâ : E

6 şübüt-ı : -E

7 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

8 sîn-i mühmelenüñ : sîn-i mühmele E; kesre-i sîn-i mühmele H

9 tâ-ı... sâkine ile : tâ-ı müşennât-ı fevċâniyye ile ve yâ-ı müşennât-ı taċtâniyyenüñ sükûnıyla H

10 dirler : dinür H

11 aşlı 'Arabî'dür. Fârsî'de : aşlında dağı 'Arabî'dür. Fârsî'de H; aşlı 'Arabî'dür. Fârsî'de -E

12 sîn-i mühmelenüñ kesresiyle ve tâ-ı karşıetüñ fetħasıyla : sîn-i mühmele kesri ve tâ'nuñ fetħi E

13 şânîye muċayyeddür : şânî ċayd olunmuş H

14 zâlim mazlûma itdüğü güç ve sitemdür : bir zâlim mazmûme eyledi eyledi, sitem ve gücdür H

15 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

16 bâ-ı sâkine : bâ-ı muvaċċadenüñ sükûnıyla H

17 'Arabî'nüñ mühmelenüñ fetħasıyla : 'Arab fetħi ve bâ-ı sâkine ve tâ-ı mühmele fetħi E

18 elif'le ve nûn-ı meftûħa : ve nûn'la E, Z

19 dirler : dinür Z

20 âlât-ı ħarbdendür ki anuñla cenk iderler : âlât-ı ħarbdür E

21 sîn-i mühmele ile : sîn ile E

22 dirler : dinür Z, H

23 timürciler ocaċ üfürürler : âteş üfürürler E

24 dâl-ı mühmelenüñ fetħasıyla : fetħa-i dâl E; dâl-ı mühmelenüñ fetħiyle H

25 ma' nâsınadır : ma' nâsına Z, H

Takṭī^ʿ -i Beyt

küpecük pes fā^ʿ ilātün tū sitī ḥa fā^ʿ ilātün tun sitem fā^ʿ ilāt güç tü fenk zeb fā^ʿ ilātün
tāne körük fā^ʿ ilātün oldı dem fā^ʿ ilāt

61 **Bıkr kız düşize kâlem er gören**

‘Avrat ü belḥam felāḥandur şapan

Bıkr kız Türkî’dür kız ki henüz ere varmamış ola.¹ Fârsî’de [E. 230b] dâl-ı mühmelenüñ zammesiyle² ve vāv-ı sâkine ile³ ve şîn-i mu‘cemenüñ kesresiyle⁴ ve yâ-ı ḥuṭṭînüñ sükünü⁵ [H. 184a] ve zâ-ı‘ Arabî’nüñ fethasıyla⁶ ve hâ-ı ‘ alâmetle düşize dirler. ‘ Arabî’de **bıkr** dirler.⁷ Kâlem kâf’uñ fethasıyla ve medle ve lām-ı meftülḥa ve mîm-i sâkine⁸ ile Fârsî’dür. Türkî’de er gören ‘avrat dimekdür. *Mi‘yâr-ı Cemâli’den Ni‘metu’llâh* eri ölüp bir ere daḥı varan ‘avrata dirler⁹ diyüp *Şems-i Fahrî* nüñ bu beytini irâd eylemiş.¹⁰

Beyt

Düşmen-i dergeh-i tu-râ bâşed

*Beççe dâ’im yetîm u zen kâlem**

‘ Arabî’de **şeyyibe** ma‘ nâsınadır.¹¹ [Z. 119a] *Ḥalîmî* belḥam bâ-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla ve lām-ı sâkine ile¹² ve ḥâ-ı mu‘cemenüñ fethasıyla¹³ ve mîm-i sâkine ile Fârsî’dür. Türkî’de şapan dirler ki ipden yaparlar ve anuñla taş atarlar.¹⁴ Felāḥan daḥı fâ’nuñ fethasıyla ve lām elif ile ve ḥâ-ı mu‘cemenüñ fethasıyla¹⁵ ve nûn-ı sâkine ile

1 kız ki henüz ere varmamış ola : ki ere varmamış kıza dirler E

2 dâl-ı mühmelenüñ zammesiyle : dâl-ı mühmele zammıyla E

3 ile : -E

4 şîn-i mu‘cemenüñ kesresiyle : şîn’üñ kesri E

5 ve yâ-ı... sükünü : ve yâ-ı müşennât-ı taḥtâniyyenüñ sükünüyla H; ve yâ-ı ḥuṭṭînüñ sükünü -Z

6 zâ-ı‘ Arabî’nüñ fethasıyla : zâ’nuñ fethi E

7 dirler : ma‘ nâsına Z

8 kâf’uñ fethasıyla ve mîm-i sâkine : kâf’uñ fethi medle ve fetha-i lām ve sükün-ı mîm E

9 dirler : -E

10 eylemiş : eyledi Z; itmiş H

* Senin evindeki düşman, çocukları yetim, kadınları da her zaman dul bırakır.

11 ma‘ nâsınadır : ma‘ nâsına dimişler Z; ma‘ nâsına da dimişler H

12 bâ-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla ve lām-ı sâkine ile : bâ-ı muvaḥḥade fethi ve lām-ı sâkine E

13 ḥâ-ı mu‘cemenüñ fethasıyla : ḥâ-ı mu‘ceme E

14 ipden yaparlar ve anuñla taş atarlar : ipden yapup ve taş atarlar E; anuñla taş atarlar H

15 fethasıyla ve ḥâ-ı mu‘cemenüñ fethasıyla : fethi ve lām elif ve ḥâ-ı mu‘ceme fethi E

Fārsī'dür.¹ Bu dağı Türkî'de şapan ma' nāsınadır.² 'Arabî'de feth ve teşdidle **ḳazzāfe** ve **mīḳlā'** dağı dirler.³

Taḳṭī'-i Beyt

bıkr kız dü fā' ilātün **şize kâlem** fā' ilātün **er gören** fā' ilāt ' **avrat ü bel** fā' ilātün **ham felāhan** fā' ilātün **dur şapan** fā' ilāt

62 **Yüce bālā yorucu dellâledür**

Hem oyuk tendise bise aladur

[E. 231a] Yüce Türkî'dür. Fārsī'de bā-ı muvaḥḥade fethiyle⁴ ve medle ve lāmelif'le⁵ bālā dirler. Ya' nī yüksek dimekdür.⁶ 'Arabî'de ' **ālā** ma' nāsınadır.⁷ Yorucu Türkî'dür.⁸ Fārsī'de dāl-ı mühmelenün⁹ fethiyle ve müşedded lāmelif ile ve lām-ı [H. 184b] meftūḥa¹⁰ ve hā-ı ' alāmetle dellāle dirler.¹¹ Ya' nī muḥtāle olan ' avrata dirler.¹² **Ḥalīmī** pevezevenk olan¹³ ' avrata dirler¹⁴ diyüp **Senāyi'**nün bu beytini irād eylemiş:

Beyt

Çün der-āmed-i'¹⁵ vişāl-rā ḥāle

*Serv şod goft u güy-ı dellāle**

'Arabî'de **muḥtāle** ma' nāsınadır.¹⁶ Oyuk Türkî'dür ki büstānlarda¹⁷ ve bāğlarda ḳuş kaçırmaḳ için iderler. Fārsī'de tā-ı ḳaraşetün fethasıyla¹⁸ ve nūn-ı sākine ile¹⁹ ve dāl-

1 Fārsī'dür : -Z

2 bu dağı Türkî'de şapan ma' nāsınadır : -E

3 dağı dirler : demek E; dağı dinür H

4 bā-ı muvaḥḥade fethiyle : bā-ı muvaḥḥadenün fethasıyla Z; H

5 ve medle ve lāmelif'le : -E, -Z

6 dimekdür : demek E

7 ma' nāsınadır : ma' nāsına E, H

8 Türkî'dür : -Z

9 mühmelenün : mühmele E

10 ve lām-ı meftūḥa : ve ikinci lām'uñ fethasıyla H; ve lām-ı meftūḥa -E

11 dirler : dinür Z, H

12 muḥtāle olan ' avrata dirler : muḥtāle olan ' avrata E; muḥtāle ' avrata dirler H

13 olan : -E

14 ' avrata dirler : ' avrat H

15 der-āmed-i : der-ümid-i E, Z

* Kavuşma ümidine dair bir durum ortaya çıktığında selvi ağacı, arabulucu kadın gibi konuşur.

16 ma' nāsınadır : dirler E

17 büstānlarda : -E

18 ḳaraşetün fethasıyla : ḳaraşet fethiyle E

19 ile : -E, -Z

ı mühmelenüñ kesresiyle¹ ve yā-ı Һıttınüñ sükünüyla² ve sīn-i mühmelenüñ fetҺasıyla³ ve hā-ı ‘alāmetle Fārsī’dür tendise dirler.⁴ Bise bā-ı muvaҺҺadenüñ kesresiyle⁵ ve yā-ı Һıttınüñ sükünüyla⁶ ve sīn-i mühmelenüñ fetҺası⁷ ve hā-ı ‘alāmetle⁸ Fārsī’dür. Türkī’de ala dirler bir marazdur ki insānuñ gövdesi alacalanur.⁹ ebraş ve ebraş dinür. ‘Arabī’de **baraş** dinür.¹⁰

Takṭī‘-i Beyt

yüce bālā fā‘ ilātün yorucu del fā‘ ilātün lāledür fā‘ ilāt hem oyuk ten fā‘ ilātün dīse bīse fā‘ ilātün aladur fā‘ ilāt

63 Hem neyistāndur Һamışlık perneyān

Oldı naҺışlu¹¹ hüveydādur ‘ayān

[E. 231b] Neyistān nūn-ı meftūҺa ve yā-ı Һıttınüñ kesresiyle¹² ve sīn-i mühmelenüñ sükünüyla¹³ ve tā-ı Һaraşetün [Z. 119b] fetҺasıyla¹⁴ ve elif ve nūn-ı sākinle¹⁵ Fārsī’dür. Türkī’de Һamışlık dirler. Ya‘ nī Һamış çok olan yire dirler. İki kelimededen mürekkebdür.¹⁶ Ney ile sitān lafzından ney fetҺayla¹⁷ Һamış ma‘ nāsınadır. Sitān sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve tā-ı Һaraşet ve elif ve nūn’la Fārsī’dür¹⁸ keşret ma‘ nāsına delālet ider. **Ma‘lūm ola ki [H. 185a]** sitān edāt-ı ism-i mekāndur. İsmüñ āҺirine lāҺık olur. Ol ismüñ keşretinde delālet¹⁹ ider. Bunda böyle olduğu gibi.²⁰ ‘Arabī’de **maşşabe** ma‘ nāsınadır. Perneyān bā-ı ‘Acem’üñ fetҺiyle ve rā-ı

1 kesresiyle : fetҺiyle H

2 mühmelenüñ kesresiyle ve yā-ı Һıttınüñ sükünüyla : mühmele kesri ve yā-ı Һıttı sükünü E

3 sīn-i mühmelenüñ fetҺasıyla : sīn’üñ fetҺi E; sīn-i mühmele H

4 Fārsī’dür, tendise dirler : tendise dinür H

5 bā-ı muvaҺҺadenüñ kesresiyle : bā-ı muvaҺҺade kesriyle E

6 yā-ı Һıttınüñ sükünüyla : sükün-ı yā E

7 fetҺası mühmelenüñ: mühmelenüñ fetҺiyle Z; mühmele H

8 hā-ı ‘alāmetle : hā-ı melfūza ile H

9 alacalanur : alaca olur H

10 dinür : ma‘ nāsınadır H

11 naҺışlu : naşışlı H

12 yā-ı Һıttınüñ kesresiyle : yā-ı Һıttı kesri E; yā-ı Һıttı ile H

13 sīn-i mühmelenüñ sükünüyla : sīn’nüñ sükünüyla E; sīn-i mühmelenüñ sükünüyla -H

14 tā-ı Һaraşetün fetҺasıyla : tā-ı Һaraşet fetҺi E; tā-ı Һaraşetün fetҺasıyla -H

15 ve elif ve nūn-ı sākinle : -H, -E

16 ya‘ nī Һamış çok olan yire dirler. İki kelimededen mürekkebdür : -E

17 fetҺayla : -H, -E

18 sīn-i mühmelenüñ kesresiyle ve tā-ı Һaraşet ve elif ve nūn’la Fārsī’dür : kesre ile Z

19 ol ismüñ keşretinde delālet : keşret ma‘ nāsın ifāde E

20 bunda böyle olduğu gibi : -E

mühmelenüñ sükūniyla¹ ve nūn-ı meftūha² ve yā-ı huṭṭi ve elif ve nūn iskānlarıyla³ Fārsi'dür. Türki'de naḥıṣlu⁴ dinür ve mūnaḳkaş ḳumaşa daḥı⁵ dirler⁶ gerekse bile ṭoḳınmış olsun gerek el ile⁷ işlenmiş olsun. Hüveydā hā-ı hevvezüñ zammesiyle⁸ ve vāv-ı meftūha ile ve yā-ı huṭṭinüñ sükūniyla ve fetḥa-i⁹ dāl-ı mühmele ve elif'le Fārsi'dür. Türki'de 'ayān dirler ya' nī āşikāre dimekdür.¹⁰ 'Arabī'de 'ayān ve zāhir dinür.¹¹ Aşlı 'Arabī'dür Türki'de müsta' mel olan lügātlardandır.¹²

Taḳṭi'-i Beyt

hem neyistān fā' ilātün dur ḳamıṣlıḳ fā' ilātün perneyān fā' ilāt oldı naḥıṣ fā' ilātün lu hüveydā fā' ilātün dur 'ayān fā' ilāt

64 Teknedür zenber çekürgedür¹³ melaḥ

Şūḥ kirdür çirk tāzice vesah

Tekne Türki'dür ki ol nesnedür ki iki yanına iki ağaç bağlayup¹⁴ anuñla balçık ve kireç ve kemre¹⁵ taşurlar. Gezkere [E. 232a] daḥı dirler. Fārsi'de zā-ı 'Arabī'nüñ fetḥiyle¹⁶ ve nūn-ı sākine¹⁷ ile ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla¹⁸ ve rā-ı mühmelenüñ¹⁹ sükūniyla zenber dirler. Peyker ḳāfiyesinde 'Arabī'de iki bile vāv'uñ fetḥalarıyla²⁰ vezvez dirler.²¹ Çekirge Türki'dür. Fārsi'de mīm'uñ ve lām'uñ fetḥalarıyla²² ve ḥā-ı mu'cemenüñ²³ sükūniyla melaḥ dirler.¹ 'Arabī'de cerād

1 'Acem'uñ fetḥiyle ve rā-ı mühmelenüñsükūniyla : 'Acem fetḥi ve rā'nuñ sükūni E

2 nūn-ı meftūha : fetḥa-i nūn E

3 nūn iskānlarıyla : nūn'la Z, H

4 naḥıṣlu : naḥıṣlı H

5 daḥı : -E, -Z

6 dirler : dimekdür E

7 ṭoḳınmış olsun, gerek el ile : doḳınsun, gerek E

8 hā-ı hevvezüñ zammesiyle : hā'nuñ zammıyla E

9 fetḥa-i : -Z, -H

10 ya' nī āşikāre dimekdür : -E

11 'ayān ve zāhir dinür : daḥı 'ayān dirler Z; de 'ayān dirler E

12 aşlı 'Arabī'dür, Türki'de müsta' mel olan lügātlardandır : -H; aşlı 'Arabī'dür -E

13 çekürgedür : çekürge hem H

14 ol nesnedür ki iki yanına iki ağaç bağlayup : -E

15 kireç ve kemre : kireci E

16 zā-ı 'Arabī'nüñ fetḥiyle : zā-ı 'Arab fetḥi E

17 nūn-ı sākine : nūn Z

18 bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla : bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla H; bā'nuñ fetḥi E

19 rā-ı mühmelenüñ : rā'nuñ E

20 iki bile vāv'uñ fetḥalarıyla : fetḥa-i vāveyn ile E

21 dirler : dinür H

22 mīm'uñ ve... fetḥalarıyla : mīm-i meftūha ve lām'uñ fetḥasıyla H; mīm ve lām fetḥalarıyla E

23 mu'cemenüñ : mu'ceme E

ma' nāsınadır.² Şūh şīn-i mu' cemenūñ zammesiyle³ ve vāv'uñ ve hā-ı mu' cemenūñ iskānlarıyla⁴ Fārsī'dür. Türkī'de [H. 185b] kir dirler ki insānuñ bedeninde⁵ hāşıl olur kirlendi dirler.⁶ [Z. 120a] Çirk dağı cīm-i 'Acem'üñ kesriyle ve rā-ı mühmele⁷ ve kāf'uñ iskānlarıyla Fārsī'dür.⁸ Kir ma' nāsınadır. Tāzice ya'nī 'Arabca vesah dirler vesah Fārsī'de ve 'Arabī'de müşterekdür.⁹

Takṭī'-i Beyt

teknedür zen fā' ilātün ber çekürge fā' ilātün dūr¹⁰ melah fā' ilāt şūh kirdür fā' ilātün çirk Tāzī fā' ilātün ce vesah fā' ilāt

65 Dünbe kıyruğ sıtma teb raḥne gedik

Baḥye ma'nī'de nigendedür didik

Dünbe dāl-ı mühmelenūñ zammıyla¹¹ ve nūn-ı sākine ve bā-ı muvaḥḥadenūñ fetḥasıyla¹² ve hā-ı 'alāmetle Fārsī'dür. Türkī'de kıyruğ dirler. 'Arabī'de fetḥateyn ile zeneb ma' nāsınadır.¹³ Sıtma Türkī'dür. Bir marazdur ki¹⁴ insānı ditredür. Fārsī'de tā-ı karşıetūñ fetḥasıyla¹⁵ ve bā-ı muvaḥḥadenūñ sükūnyıla¹⁶ teb dirler. 'Arabī'de ḥummā ma' nāsınadır.¹⁷ Raḥne rā-ı mühmelenūñ fetḥasıyla¹⁸ ve hā-ı mu' cemenūñ sükūnyıla¹⁹ [E. 232b] ve nūn-ı meftūḥa²⁰ ve hā-ı 'alāmetle²¹ Fārsī'dür. Türkī'de gedik dirler. Meşelā şımmış şey' ve gedik olmuş nesne.²² Ya'nī kılıcda ve

1 dirler : dinür H

2 ma' nāsınadır : dirler E

3 şīn-i mu' cemenūñ zammesiyle : şīn-i mażmūme H; şīn-i mu' ceme zammıyla E

4 vāv'uñ ve hā-ı mu' cemenūñ iskānlarıyla : vāv'uñ sükūnı ve hā-ı mu' ceme sükūnyıla E

5 bedeninde : vücūdında E

6 kirlendi dirler : -H

7 dağı cīm-i 'Acem'üñ kesriyle ve rā-ı mühmele : cīm-i 'Acem kesri ve rā E

8 kāf'uñ iskānlarıyla Fārsī'dür : kāf iskānlarıyla E

9 vesah... müşterekdür : Fārsī'de ve 'Arabī'de müşterekdür kir ma' nāsına H; müşterek luğatdur E

10 dūr : hem H

11 dāl-ı mühmelenūñ zammıyla : dāl'uñ fetḥi E

12 muvaḥḥadenūñ fetḥasıyla : muvaḥḥadenūñ fetḥalarıyla H; muvaḥḥade fetḥi E

13 fetḥateyn ile zeneb ma' nāsınadır. : zeneb dirler E

14 bir marazdur ki : -E

15 tā-ı karşıetūñ fetḥasıyla : tā-ı karşıetūñ fetḥıyla H; fetḥa-i tā-ı karşıet E

16 bā-ı muvaḥḥadenūñ sükūnyıla : sükūn-ı bā ile E

17 ma' nāsınadır : dinür E

18 rā-ı mühmelenūñ fetḥasıyla : rā-ı mühmelenūñ fetḥıyla H; rā-ı mühmele fetḥi E

19 hā-ı mu' cemenūñ sükūnyıla : elif-i mu' ceme sükūnı E

20 nūn-ı meftūḥa : fetḥa-i nūn E

21 hā-ı 'alāmetle : hā-ı ğayr-i melfūza ile H

22 gedik olmuş nesne : gedilmiş ve gedik olmuş Z, H

bıçaqda olan gedik gibi.¹ ‘Arabî’de şâ-ı müşelleşenüñ zammesiyle ve fethiyle² dağı luğatdur ve sükün-ı lām ile **sülme** dinür. Bağye bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla³ ve ḥā-ı mu‘cemenüñ sükünüyla⁴ ve yā-ı ḥuṭṭinüñ fethasıyla⁵ ve hā-ı ‘alāmetle Fārsî’dür. Türkî’de nigende dirler. Ya‘ni tegele gibi olan dikişe ve derziler kaftanlara yol dikedükleri dikişi gibi ki⁶ ‘Arabî’de ğayn-ı mu‘cemenüñ zammesiyle **ğurze**⁷ ve ḥā-ı mu‘cemenüñ zammesiyle⁸ [H. 186a] **ḥurze** dirler.⁹

Takṭî‘-i Beyt

dünbe kıyruq fā‘ ilātün sıtma **teb raḥ** fā‘ ilātün **ne gedik** fā‘ ilāt **bağye ma‘nî** fā‘ ilātün **de nigende** fā‘ ilātün **dür didik** fā‘ ilāt

66 **Gıcık ü ḥāriş dağı oldu zerîr**

Şarılık hem yazıcı oldu debîr

Gıcık Türkî’dür. Emrâz-ı sâriyeden bir marâzdur ki¹⁰ insânda ve ḥayvânda olur.¹¹ Fārsî’de ḥā-ı mu‘cemenüñ fethasıyla¹² ve elif ile ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle¹³ ve sükün-ı [Z. 120b] şîn¹⁴ ile ḥāriş dirler. ‘Arabî’de ḥā-ı mühmelenüñ kesresiyle¹⁵ **ḥikke** dinür.¹⁶ Zerîr zā-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla¹⁷ ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle¹⁸ ve yā-ı ḥuṭṭî ve rā-ı ğayr-i menḳūṭanuñ¹⁹ iskânlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de şarılık dirler. Bir marâzdur insâna ‘arîz olur.²⁰ ‘Arabî’de fetehât-ı şelâşe²¹ ile **yerekân** ma‘nâsınadır.²²

1 ya‘nî kılıcda ve bıçaqda olan gedik gibi : -E

2 zammesiyle... dağı luğatdur : fethasıyla ve zammesiyle dağı luğatdur H; şâ’nuñ zammıyla E

3 bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla : bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle H; bā’nuñ fethiyle

4 ḥā-ı mu‘cemenüñ sükünüyla : ḥā’nuñ sükünü E

5 yā-ı ḥuṭṭinüñ fethasıyla : yā-ı ḥuṭṭinüñ fethiyle H; fetha-i yā-ı ḥuṭṭî E

6 tegele gibi olan dikişe ve derziler kaftanlara yol dikedükleri dikişi gibi ki : dikişdür E

7 ğayn-ı... zammesiyle ğurze : ğayn-ı mu‘cemenüñ zammıyla ğurze dirler H; ğayn’la E

8 ḥā-ı... zammesiyle : ḥā-ı mu‘cemenüñ zammıyla H; ḥā-ı mu‘cemenüñ zammesiyle -E

9 dirler : dinür E

10 sâriyeden bir marâzdur ki : sâriyeden bir marâzdur Z; sâriyedendür E

11 insânda ve ḥayvânda olur : -E

12 fethasıyla : fethiyle H; fethi E

13 rā mühmelenüñ kesresiyle : rā kesri E

14 sükün-ı şîn : şîn-i mu‘ceme Z, H

15 ḥā-ı mühmelenüñ kesresiyle : -E

16 dinür : ma‘nâsınadır H

17 zā-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla : zā-ı ‘Arab fethiyle E

18 rā-ı mühmelenüñ kesresiyle : rā’nuñ kesri E

19 rā-ı ğayr-i menḳūṭanuñ : rā-ı ğayr-i menḳūṭa Z; rā’nuñ E

20 insâna ‘arîz olur : -E

21 fetehât-ı şelâşe : fetha E

22 ma‘nâsınadır : dirler E

Yazıcı Türkî'dür. Fârsî'de dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla¹ ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle² veyâ-ı ḥuṭṭî ve râ-ı mühmelenüñ iskânlarıyla³ debîr dinür.⁴ 'Arabî'de [E. 233a] **kâtib** ma' nâsınadır.⁵

Takṭî'-i Beyt

gicik ü ḥâ fâ' ilâtün **riş daḥı** ol fâ' ilâtün **dı zerîr** fâ' ilât **şarulık hem** fâ' ilâtün **yazıcı ol**
fâ' ilâtün **dı debîr** fâ' ilât

67 **Gergedan** erc oldı **kıcık ğalmelic**

Hem sipâridür ańız ejdif alıc

[H. 186b] Gergedan Türkî'dür. Yırtıcılardan bir mehîb cân-ver imiş. Alnında öküz boynuzı gibi⁶ bir boynuzı var imiş fili şancar imiş.⁷ Fârsî'de elif-i meftûḥa ve râ-ı mühmele ve cîm-i 'Arabî'nüñ iskânları⁸ ile erc dirler imiş.⁹ Erc gergedan ma' nâsına olduĝın **Vesîletü'l-Makâşid** şâhibi dimişdür gergedân daḥı¹⁰ Fârsî'dür 'Arabî'de ḥâ-ı mühmelenüñ fethasıyla ve zämme-i bâ-ı muvaḥḥade¹¹ ile **ḥarbuş** dinür.¹² Kıcık Türkî'dür. Meşelâ gövdenüñ kıcıklanmasına dirler.¹³ Fârsî'de ğayn-ı mu' cemenüñ fethiyle ve lâm-ı sâkine ve mîm-i meftûḥa ve lâm-ı meksûre¹⁴ ve yâ-ı ḥuṭṭî¹⁵ ve cîm-i 'Arabî'nüñ iskânlarıyla¹⁶ ğalmelic dinür.¹⁷ 'Arabî'de **daĝdaĝa** dirler.¹⁸ **Ni' metu'llâh** ve **Halîmî** ve **Vesîletü'l-Makâşid** şâhibi mîm yirine fâ-ı meftûḥa ile ğalfelic daḥı¹⁹ dimişler ve yâ yirinde²⁰ nün'la ğalmelinc daḥı rivâyet olunmuşdur.²¹ **Vesîletü'l-**

1 dâl-ı mühmelenüñ fethasıyla : dâl-ı mühmelenüñ fethiyle H; dâl-ı mühmele fethiyle E

2 muvaḥḥadenüñ kesresiyle : muvaḥḥade kesriyle E

3 mühmelenüñ iskânlarıyla : mühmele sükûnlarıyla E

4 dinür : dirler H

5 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

6 öküz boynuzı gibi : -E

7 yırtıcılardan bir mehîb cân-ver imiş. Alnında öküz boynuzı gibi bir boynuzı... imiş : -H

8 ve râ-ı mühmele ve cîm-i 'Arabî'nüñ iskânları : -E, -Z

9 dirler imiş : dirler H

10 erc gergedan ma' nâsına... daḥı : Vesîletü'l-makâşid şâhibi ammâ gergedân aşlında E, Z

11 ḥâ-ı mühmelenüñ fethasıyla ve zämme-i bâ-ı muvaḥḥade : ḥâ'nuñ fethi ve bâ'nuñ zammıyla E

12 ḥâ-ı mühmelenüñ fethasıyla ve zämme-i... ḥarbuş dinür : ḥarbuş dirler, ḥâ-ı mühmele ile H

13 kıcıklanmasına dirler : kıcıklanmasıdır H

14 lâm-ı meksûre : -H

15 yâ-ı ḥuṭṭî : -E

16 cîm-i 'Arabî'nüñ iskânlarıyla : cîm'üñ iskânlarıyla H; cîm-i sâkine E

17 dinür : dirler E

18 dirler : ma' nâsınadır H

19 ğalfelic daḥı : ğalfelic E; ğalfelic daḥı -H

20 yâ yirinde : yâ'suz H; mîm'den şoñrâ E

21 rivâyet olunmuşdur : -E, -Z

Maķāşid şāhibi dimişdür.¹ Bu luġat ba‘zı nüşhalarda² kılçık ma‘nāsına daġı mervīdür.³ ‘Arabī’de **şūk** gibi. Sipārī kesre-i sīn-i mūhmele ile ve bā-ı mu‘cemenūñ fetġiyle ve elif’le ve rā-ı mūhmelenūñ kesresiyle ve yā-ı ġuţţinūñ sūķunı⁴ ile Fārsī’dür. [E. 233b] Türkī’de ańız dirler. Elif-i memdüde ile.⁵ Ya‘nī tereke⁶ biġdükden şońra yirine ańız dirler. ‘Arabī’de fetġa-ı mīm’le⁷ **maġşad** ma‘nāsına. Ejdif elif-i meftūġa ve zā-ı ‘Acemī’nūñ⁸ sūķunıyla ve dāl-ı mūhmele kesri⁹ ve fā-ı sākine ile Fārsī’dür. Türkī’de alıġ dirler. Taġ mīveleridür. ‘Arabī’de **zu‘rūr** [Z. 121a] dinür.¹⁰ Şafranūñ ġalebesini ve ķanuñ ġiddetini def‘ eyley ve mi‘deye ķuvvet virür ve mizācı ıssı olanlara taķviyet virür.

Takţī‘-i Beyt

gergedan er fā‘ilātün c oldı kıcık fā‘ilātün ġālmelīc fā‘ilāt hem sipārī fā‘ilātün dūr ańız ej fā‘ilātün dif alıc fā‘ilāt

68 **Bīddür sōġüt gez ıġundur nihāl [H. 187a]**

Tāze dal oldı vü boyun oldı yāl

Bīd kesre-i bā-ı ‘Arabī¹¹ ile ve yā-ı ġuţţinūñ ve dāl-ı mūhmelenūñ¹² iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de sōġüt dirler bir aġaçdur. ‘Arabī’de ġā-ı mu‘cemenūñ kesresiyle¹³ **ġulāf** dirler. Gez fetġ-i kāf-ı ‘Acemī ve sūķun-ı zā-ı ‘Arabī ile Fārsī’dür. Türkī’de ıġun dinür ya‘nī¹⁴ ıġun aġacına dirler.¹⁵ ‘Arabī’de **tarfā** ma‘nāsına. Nihāl nūn-ı meksüre ve fetġ-i hevvez ile ve elif’le lām’uñ iskānlarıyla¹⁶ Fārsī’dür. Türkī’de tāze dala dirler.¹⁷ Ya‘nī aġacuñ tāze fīdanına dirler.¹ ‘Arabī’de **ġuşn** ma‘nāsına² aġaç

1 Vesīletü’l-maķāşid şāhibi dimişdür : kezā fi Vesīletü’l-maķāşid H

2 ba‘zı nüşhalarda : -H

3 daġı mervīdür : bulunmuşdur E

4 kesre-i sīn-i mūhmele ile ve bā-ı mu‘cemenūñ... sūķunı : sīn-i mūhmele ve bā-ı ‘Acemī E; Z

5 elif-i memdüde ile : -E

6 ya‘nī tereke : terekene Z

7 fetġa-ı mīm’le : -E, -Z

8 ‘Acemī’nūñ : mu‘cemenūñ H; ‘Acem E

9 kesri : -Z, -H

10 dinür : dirler E

11 kesre-i bā-ı ‘Arabī : kesr-i bā-ı muvaġġade H; kesre-i bā-ı ‘Arab E

12 yā-ı ġuţţinūñ ve dāl-ı mūhmelenūñ : yā ve dāl E

13 ġā-ı mu‘cemenūñ kesresiyle : ġā-ı mu‘ceme kesriyle E

14 ıġun dinür, ya‘nī : -E

15 dirler : dinmişdür H

16 ve elif’le lām’uñ iskānlarıyla : -E, -Z

17 dala dirler : dal dinür H

fidanına ve budağına dağı dirler.³ Boyun Türkî'dür. Fârsî'de yâ-ı Һıttî'nün fethasıyla ve elif ve lâm'ün iskânlarıyla⁴ [E. 234a] yâl dirler. 'Arabî'de 'ayn-ı mühmelenün ve nün'ün zammeleriyle⁵ 'unuk ma' nâsınadır.⁶

Takṭî'-i Beyt

**biddür sö fâ' ilätün güt gez ilğün fâ' ilätün dur nihâl fâ' ilät taze dal ol fâ' ilätün dı vü
boyun fâ' ilätün oldı yâl fâ' ilät**

69 Ota dârü dî susam güncid durur

Piste fistiğ igde hem sincid durur

Ot Türkî'dür. Ya' nî otlar ve köklerdür⁷ ki eṭibbâ anuñla ba' zı emrâza devâ⁸ iderler. Keḫḫällaruñ isti' mâl itdükləri⁹ otlara dağı ıtlâğ olunur.¹⁰ Fârsî'de [H. 187b] dâl-ı mühmelenün fethiyle ve elif ile¹¹ ve râ-ı mühmelenün zammesiyle¹² ve işbâ'-ı vāv'la dârü dinür.¹³ 'Arabî'de **devâ** ma' nâsınadır.¹⁴ Susam Türkî'dür ḫubübâtdan şırluğan yağın çıkardıkları dânedür.¹⁵ Fârsî'de kâf-ı 'Acem'ün zammesiyle¹⁶ ve nün-ı sâkine ve cîm-i 'Arabî'nün kesresiyle¹⁷ ve dâl-ı mühmele ile¹⁸ güncid dirler. 'Arabî'de **simsim** ma' nâsınadır.¹⁹ Ṭabî' atı ıssıdur yaşdur hazmı giç olur. [Z. 121b] Ağız Һoğusu peydâ eyler. Od²⁰ yağduğı yire sürseler²¹ nâfi'dür. Eger²² Һavurup yiseler sevdâya

1 ya' nî ağacuñ taze fidanına dirler : -H

2 ma' nâsına : dinür E

3 ağaç fidanına ve ... dirler : ağaç fidanına ve budağına şâmildür H; budağı dağı dirler E

4 yâ-ı Һıttî'nün fethasıyla ve elif ve lâm'ün iskânlarıyla : yâ-ı Һıttî ile E, Z

5 'ayn-ı mühmelenün ve nün'ün zammeleriyle : 'ayn'ün ve nün'ün fethalarıyla E

6 ma' nâsınadır : dirler E

7 otlar ve köklerdür : ota ve kökledür H

8 ba' zı emrâza devâ : mu' alece E

9 itdükləri : eyledükləri H

10 otlara dağı ıtlâğ olunur : ota da dirler E

11 mühmelenün fethiyle ve elif ile : mühmele fethi ve elif E

12 zammesiyle : zammı E

13 işbâ'-ı vāv'la dârü dinür : vāv-ı sâkine ile dârü dirler E

14 ma' nâsınadır : ma' nâsına E, H

15 ḫubübâtdan şırluğan yağın... dânedür : bir cins dânedür ki andan şırluğan yağı çıkarurlar H; şîr-i rüğan çıkardıkları dâne E

16 'Acem'ün zammesiyle : 'Acem'ün zammıyla H; 'Acem zammıyla E

17 'Arabî'nün kesresiyle : 'Arab kesriyle E

18 ve dâl-ı mühmele ile : ve dâl'ün sükûniyle E; ve dâl-ı mühmele ile -H

19 ma' nâsınadır : dirler E

20 od : âteş H

21 yağduğı yire sürseler : yanığına E

22 eger : -E

nāfi' dūr. Mi' desi za' if olanlara marazdur.¹ Piste bā-ı 'Acem'ün kesresiyle faşihdür zammesiyle² dağı mervīdūr ve sīn-i mühmelenün sükūnıyla³ ve tā-ı qarāşetün fethasıyla⁴ ve hā-ı 'alāmetle Fārsī'dür. Türkī'de fıstık dirler. 'Arabī'de **habbu şanevber** dinür meşhūrdur.⁵ İkinci [E. 234b] derecede hārdur ve ruṭubette ve mīvesinde mu' tedildür. Fıstık yimek şovuk zehirleri ve şovuk zehirlü cān-verlerün şoşduğına⁶ nāfi' dūr. Qalbe kuvvet virür ve göbek burusın izāle ider ve cimā' a kuvvet virür ve⁷ öksürige nāfi' dūr. Üst qabuğın eger⁸ ağızda çeyneyeler⁹ ağız koşusın güzel eyler¹⁰ ve mi' deye kuvvet virür. Eger üst qabuğından¹¹ şeker ile şerbet yapup¹² içseler yaz günlerinde havānuñ fesādını işlāh eyler.¹³ İgde Türkī'dür. Bu dağı envā' -ı mīvedendür.¹⁴ Fārsī'de kesre-i sīn-i mühmele ile¹⁵ ve nūn-ı sākine ve cīm-i meksūre ve dāl-ı mühmele ile sincid dirler. 'Arabī'de **gubeyrā** ma' nāsınadır.¹⁶ Ṭabī' atı şovukdur [H. 188a] qurıdur. Selsü'l-bevl ve öksürüğe nāfi' dūr. İshāli ve kuşmağı def' eyler. Çiçegini koşlamak ve yimek cimā' a kuvvet virür ammā hazma za' f virür. Muşlihi şekerdür.

Takṭī' -i Beyt

ota dārū fā' ilātün di susam gün fā' ilātün cid durur fā' ilāt piste fıstık fā' ilātün igde
hem sin fā' ilātün cid durur fā' ilāt

70 Oldı gehvāre beşik lümtür büyük

And sevgend ü gürüh oldı bölük

1 olanlara marazdur : olanlara yaramazdur Z; olana yaramazdur E

2 kesresiyle faşihdür, zammesiyle : kesriyle E

3 sīn-i mühmelenün sükūnıyla : sükūn-ı sīn E

4 fethasıyla : fethiyle H; fethi E

5 dinür, meşhūrdur : dirler E

6 şoşduğına : zehrine E

7 ve göbek burısın izāle ider ve cimā' a kuvvet virür ve : -E

8 eger : -E

9 çeyneyeler : çigneseler H

10 eyler : ider H

11 eger üst qabuğundan : üst qabuğın E

12 yapup : idüp E, H

13 eyler : ider E

14 envā' -ı mīvedendür : mīve envā' indandur H

15 mühmele ile : -E

16 gubeyrā ma' nāsınadır : gubeyrā'dur E

Gehvāre kāf'ıñ fethasıyla ve hā-ı hevvezüñ sükünyıla¹ ve vāv-ı meftūha [E. 235a] ve elif ile ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla² ve hā-ı 'alāmetle Fārsi'dür. Türki'de beşik dirler ki içinde veled yatururlar.³ Aşlı gāhvāredür taḥfif olunup gehvāre dinilmişdür.⁴ 'Arabī'de **mehd** dirler.⁵ Lümtür lām-ı maẓmūme ve meftūha ile⁶ daḡı dinilmişdür⁷ ve mīm-i sākine ve tā-ı [Z. 122a] ḡaraşetüñ zammesiyle⁸ ve rā-ı mühmele ile⁹ Fārsi'dür. Türki'de büyük dirler.¹⁰ 'Arabī'de¹¹ ' **azīm** ve **kebir** ma' nālarına.¹² And Türki'dür. Ya' nī yemin içmege dirler.¹³ Fārsi'de sīn-i mühmelenüñ fethasıyla ve vāv-ı sākine¹⁴ ve kāf-ı meftūha ve nūn'un ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla¹⁵ sevgend dirler. 'Arabī'de¹⁶ **yemīn** ve **kašem** ma' nālarınadır.¹⁷ Gürūh kāf-ı 'Acem'ün¹⁸ ve rā-ı mühmelenüñ zammeleriyle¹⁹ ve vāv'ıñ ve hā-ı aşıyyenüñ iskānlarıyla²⁰ Fārsi'dür. Türki'de bölük dirler ki²¹ 'Arabī'de cīm-i meftūha ile²² **cemā'at** ma' nāsına.²³

Taḡtī' -i Beyt

oldı gehvā fā' ilātün re beşik lüm fā' ilātün tür büyük fā' ilāt and sevgen fā' ilātün d ü
gürūh ol [H. 188b] fā' ilātün dı bölük fā' ilāt

71 Sāv egindüdür seped sāvīn diger

Dük ig pervā ḡolay purḡū kiler

1 kāf'ıñ fethasıyla ve hā-ı... sükünyıla : kāf'la ve sükün-ı hā'yla H; fetha-i kāf ve sükün-ı hā E

2 ile ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla : fetha-i rā-ı mühmele E

3 ki içinde veled yatururlar : -H

4 aşlı gāhvāredür, taḥfif olunup gehvāre dinilmişdür : gāhvāre'den taḥfif olınmişdür E, H

5 dirler : ma' nāsınadır H

6 lām-ı maẓmūme ve... ile : lām'ıñ zammesiyle ve fethasıyla H; lām-ı maẓmūme ve fetha ile E

7 daḡı dinilmişdür : de cā'izdür E

8 ḡaraşetüñ zammesiyle : ḡaraşet Z; ḡaraşet ile E

9 ve rā-ı mühmele ile : ve sükün-ı rā ile E; ve rā-ı mühmele ile -H

10 dirler : dimekdür H

11 'Arabī'de : 'Arab E

12 ma' nālarına : gibi H; dirler E

13 içmege dirler : -E

14 sīn-i mühmelenüñ fethasıyla ve vāv-ı sākine : sīn'ıñ fethi ve vāv'ıñ sükünyıla E

15 ve ... iskānlarıyla : ve nūn ve dāl iskānlarıyla E; ve nūn'un ve dāl-ı mühmelenüñ iskānlarıyla -H

16 'Arabī'de : 'Arab E

17 ma' nālarınadır : ma' nāsınadır H; dirler E

18 kāf-ı 'Acem'ün : kāf-ı 'Acem E

19 rā-ı mühmelenüñ zammeleriyle : rā-ı mühmelenüñ zammesiyle H; rā zammeleriyle E

20 ve vāv'ıñ ve hā-ı aşıyyenüñ iskānlarıyla : -H

21 ki : -E, -H

22 'Arabī'de cīm-i meftūha ile : 'Arabī'de Z; 'Arab E

23 ma' nāsına : dir E

Sāv sîn-i mühmelenüñ fetḥasıyla ve medle¹ vāv-ı sākine ile Fārsî'dür. Türkî'de egindü dirler. Ya' nî² altun ve gümüş ve bakır vesā'ir³ ege ile egelenecek nesnelere⁴ egeleyüp dökilen ufağına dirler.⁵ 'Arabî'de **bürāde** dinür.⁶ Seped bunda Türkî vāki' olmuşdur.⁷ Fārsî'de [E. 235b] sîn-i mühmelenüñ fetḥasıyla ve elif ile⁸ ve vāv-ı meksüre ve yā-ı ḥuṭṭinüñ⁹ ve nün'un iskānlarıyla sāv'in dinür.¹⁰ Ammā¹¹ seped daḥı Fārsî'dür. Her birinüñ müstaḳil ma' nāları ta' yin olunmuşdur.¹² Seped muṭlaḳa ḳamışdan ördükleri¹³ sepede dirler ki içine mā-yeḥtācu bihi ḳorlar.¹⁴ 'Arabî'de **ḳavşarra** ma' nāsınadır.¹⁵ Ammā¹⁶ sāv'in panbuḳ sepedine taḥşiş olunmuşdur. 'Arabî'de **ḳuffe** dirler¹⁷ velākin Türkî'de seped lafzı¹⁸ meşhūr ve ta' mīm üzere müsta' meldür.¹⁹ Gerek bāğ ve mīve sepedi²⁰ gerek ḳovan sepedi gerek panbuḳ sepedi olsun cümlesine seped dinür. İllā hum²¹ diğeri bu ma' nāya delālet ider ki sāv'in seped lafzına ' atf olına.²² Dūk dāl-ı mühmelenüñ zammesiyile²³ ve vāv-ı aşliyye ve kāf' uñ iskānlarıyla²⁴ Fārsî'dür. Türkî'de ig dirler ki anuñla iplik egirürler. 'Arabî'de mīm-i meksüre ile²⁵ **mirden** ve **miğzel** daḥı dirler.²⁶ Pervā [Z. 122b] bā-ı 'Acem'üñ fetḥasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla²⁷ ve vāv' uñ fetḥi ve elif ile²⁸ Fārsî'dür.

1 sîn-i mühmelenüñ fetḥasıyla ve medle : sîn-i mühmelenüñ fetḥasıyla H; sîn-i mühmele fetḥi E

2 ya' nî : -E

3 bakır vesā'ir : emsāli H; bakırlar uñ E

4 egelenecek nesnelere : -E, -H

5 egeleyüp dökülen ufağında dirler : egindüsü demek E

6 dinür : ma' nāsına H; dirler E

7 bunda Türkî vāki' olmuşdur : Türkî'dür E

8 sîn-i mühmelenüñ... elif ile : sîn-i mühmelenüñ fetḥiyle ve medle H; sîn'üñ fetḥi ve elif E

9 yā-ı ḥuṭṭinüñ : yā E

10 nün'un iskānlarıyla sāv'in dinür : nün iskānlarıyla sāv'in dirler E; sāv'in dirler H

11 ammā : ancak E

12 her birinüñ müstaḳil ma' nāları ta' yin olunmuşdur : -E, -Z

13 ḳamışdan ördükleri : çubuḳdan örülen H

14 ki içine mā-yeḥtācu bihi ḳorlar : -E

15 ma' nāsınadır : ma' nāsına H; dinür E

16 ammā : -E

17 dirler : dinür H

18 velākin Türkî'de seped lafzı : velākin Türkî'de seped Z; Türkî'de seped E

19 meşhūr ve ta' mīm üzere müsta' meldür : meşhūr ve müsta' mel, ta' mīm üzere H; meşhürdür E

20 bāğ ve mīve sepedi : bāğ sepedi H

21 cümlesine seped dinür. İllā hum : -E

22 lafzına ' atf olına : lafzınuñ ' atf tefsiri ola H; lafzınuñ ' atf ola E

23 dāl-ı mühmelenüñ zammesiyile : dāl-ı mühmelenüñ zammıyla H; dāl-ı mühmele zammı E

24 ve vāv-ı aşliyye ve kāf' uñ iskānlarıyla : -H

25 mīm-i meksüre ile : -E

26 ve miğzel daḥı dirler : dinür H; ve miğzel dirler E

27 bā-ı 'Acem'üñ fetḥasıyla ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla : bā-ı 'Acem fetḥi ve rā'nuñ sükūni E

28 vāv' uñ fetḥi ve elif ile : ve vāv ile Z; vāv' uñ fetḥi ve elif ile -H

Türkî'de kolay dirler. 'Arabî'de **āsān** ma' nāsına.¹ Purhū bā-ı 'Acem'ün zammesiyle² ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla³ ve hā-ı menķūtanuñ [H. 189a] zammıyla⁴ ve vāv ile Fārsî'dür. Türkî'de kiler dirler ki içine zaḥîre vesā'ir şey'i koyup hıfz iderler. 'Arabî'de elif-i meftūḥa ile⁵ **enbār** dirler⁶ ve mīm-i meftūḥa ile **maḥba** ve **maḥzen** daḥı⁷ dinür.⁸

Takṭî'-i Beyt

sāv egindü fā' ilātün dūr seped sâ fā' ilātün vîn dıger fā' ilât dūk ig per fā' ilātün vâ
kolay pur fā' ilātün hū kiler fā' ilât

72 Sürb kırşun şüredür çoraḳ serāb [E. 236a]

Şüre yer kim görünür ırāḳdan āb

Sürb sîn-i mühmelenüñ zammesiyle⁹ ve rā-ı mühmelenüñ¹⁰ ve bā-ı muvaḥḥadenün iskānlarıyla¹¹ Fārsî'dür.¹² Aşlı üsrübdür zarüret-i vezn için elifi ḥazf olup evveli maẓmüm olmuştur.¹³ Türkî'de kırşun dirler. 'Arabî'de¹⁴ elif-i memdüde ve zamme-i nün'la¹⁵ **ānuk** dinür.¹⁶ Şüre şîn-i mu' cemenüñ zammesiyle¹⁷ ve vāv'üñ sükūnıyla ve rā-ı mühmele fethiyle¹⁸ ve āḫirinde hā-ı 'alāmetle¹⁹ Fārsî'dür. Türkî'de çoraḳ dirler. Şol şahrâ ki anda ot ve şu olmaya ve ekin ḥāşıl itmeye.²⁰ 'Arabî'de ḳāf-ı meksüre ile **ḳıfr** dirler.²¹ Serāb sîn-i mühmelenün²² ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ²³ fethâlarıyla ve

1 ma' nāsına : gibi H

2 'Acem'ün zammesiyle : 'Acem'ün zammıyla H; 'Acem zammıyla E

3 rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla : rā-ı mühmele-i sâkine H; rā'nuñ sükūnı E

4 hā-ı menķūtanuñ zammıyla : hā-ı mu' ceme E; Z

5 'Arabî'de elif-i meftūḥa ile : 'Arab E

6 dirler : -H

7 ve maḥzen daḥı : -E -H

8 dinür : dirler E

9 sîn-i mühmelenüñ zammesiyle : sîn-i mühmelenüñ zammıyla H; sîn'üñ zammıyla E

10 mühmelenüñ : mühmele E

11 muvaḥḥadenün iskānlarıyla : muvaḥḥade sükūnıyla E

12 ve rā-ı mühmelenüñ ve bā-ı muvaḥḥadenün iskānlarıyla Fārsî'dür : -H

13 zarüret-i... olmuştur : elif ḥazf olunmuş, vezn için H; zarüret-i vezn için elifi ḥazf olunmuş E

14 'Arabî'de : 'Arab E

15 zamme-i nün'la : nün-ı maẓmüme H

16 dinür : dirler E

17 şîn-i mu' cemenüñ zammesiyle : şîn-i mu' cemenüñ zammıyla H; şîn'üñ fethi E

18 vāv'üñ ... fethiyle : vāv-ı sâkine ve rā-ı mühmele-i meftūḥa H; sükūn-ı vāv ve fethâ-i rā E

19 āḫirinde hā-ı 'alāmetle : hā-ı ğayr-i melfūza ile H; hā-ı 'alāmetle E

20 şahrâ ki anda ot ve şu olmaya ve ekin ḥāşıl itmeye : yerdür kim anda ekin ve ot bitmez E, Z

21 'Arabî'de ḳāf-ı meksüre ile ḳıfr dirler : -E, -Z

22 mühmelenün : mühmele E, H

23 rā-ı ğayr-i menķūtanuñ : rā-ı mühmele E

elif ile bā-ı muvaḥḥadenüñ iskānlarıyla¹ Fārsi'dür. Türkî'de “Şüre yir kim görünür iraqdan āb.”² anuñ tefsīridür. Meşelā serāb diyü şol yire³ dirler kim⁴ ya' nī⁵ güneş pertevinden şahrālarda⁶ iraqdan şu gibi görünür. Türkî'de⁷ ılgım şalgım didükleri ḥayāldür.⁸ ‘Arabî’de daḥı⁹ serāb dirler.

Takṭī‘-i Beyt

sürb kırşun fā‘ ilātün şüredür ço fā‘ ilātün rak serāb [H. 189b] fā‘ ilāt şüre yer kim fā‘ ilātün görünür ı fā‘ ilātün raqdan āb fā‘ ilāt

73 Hem çuvalduz toz ola pundüz gerd

Issı germ oldı vu sovuq oldı serd

[E. 236b] Çuvalduz Türkî'dür. Fārsi'de bā-ı ‘Acem’üñ zammesiyle ve nūn-ı sākine ile ve dāl-ı mühmele-i maẓmūme¹⁰ ve vāv-ı aşliyye¹¹ ve zā-ı ‘Arabî’nün¹² [Z. 123a] iskānlarıyla pundüz dirler. ‘Arabî’de kesreteyn ve teşdīd-i lām’la misille ma‘ nāsınadır.¹³ Toz Türkî'dür. Yaz günlerinde qurı topraqdan¹⁴ ḥāşıl olup havāya kalkān toz dimek olur.¹⁵ Fārsi'de kāf-ı ‘Acem’üñ fethasıyla¹⁶ ve rā-ı mühmelenüñ¹⁷ ve dāl-ı ğayr-i menķūtanuñ¹⁸ iskānlarıyla gerd dinür. ‘Arabî’de ğubār ma‘ nāsınadır.¹⁹ Issı Türkî'dür. Fārsi'de kāf-ı ‘Acem’üñ fethasıyla²⁰ ve rā-ı mühmelenüñ²¹ ve mīm’üñ iskānlarıyla germ dirler.²² ‘Arabî’de²³ ḥā-ı mühmele ile¹

1 ve elif ile bā-ı muvaḥḥadenüñ iskānlarıyla : -H

2 Şüre yir kim görünür iraqdan āb : Şüre yir kim iraqdan āb gibi görünür E

3 yire : yirlere H

4 meşelā serāb diyü şol yire dirler kim : -E

5 ya' nī : -H

6 şahrālarda :-E, -Z

7 Türkî'de : -H

8 ḥayāldür : ki H

9 daḥı : de E; daḥı -Z

10 mühmele-i maẓmūme : mühmelenüñ H

11 vāv-ı aşliyye : vāv’uñ E, Z

12 ‘Arabî’nün : ‘Arab’uñ E

13 ma‘ nāsınadır : dinür H

14 qurı topraqdan : yirden H; topraqdan E

15 toz dimek olur : toz dimekdür H; tozdur E

16 kāf-ı ‘Acem’üñ fethasıyla : kāf-ı ‘Acem’üñ fethiyle H; fetha-i kāf-ı ‘Acem’le E

17 mühmelenüñ : mühmele E

18 menķūtanuñ : menķūta E

19 ma‘ nāsınadır : gibi H; dir E

20 kāf-ı ‘Acem’üñ fethasıyla : fetha-i kāf-ı ‘Acem’le E; kāf-ı ‘Acem’üñ H

21 mühmelenüñ : mühmele E

22 dirler : dinür H

23 ‘Arabî’de : ‘Arab E

ḥār ma' nāsınadır.² Şovuk Türkî'dür. Fârsî'de sîn-i mühemelenüñ fetḥasıyla³ ve rā-ı ğayr-i menkūṭa ile⁴ ve dāl-ı mühmelenün⁵ iskânlarıyla serd dirler. 'Arabî'de **berd** ma' nāsınadır.⁶

Takṭî'-i Beyt

hem çuvalduz fâ' ilâtün toz ola pun fâ' ilâtün düz gerd fâ' ilât ıssı germ ol fâ' ilâtün dı
vu şovuk fâ' ilâtün oldu serd fâ' ilât

74 **Kāc sîlî oldı girc oldı dilim**

Hem bürîn oldı sirîşimdür yelim

Kāc kāf-ı meftūḥa ve medd-i elif⁷ ile ve cīm-i 'Arabî'nüñ sükūnyıla⁸ Fârsî'dür. Türkî'de [H. 190a] sîlî dirler ammā⁹ sîlî daḡı Fârsî'dür. Lürs daḡı Fârsî'dür bu ma' nāya gelür nitekim¹⁰ yirmi üçüncü kıṭ'anuñ [E. 237a] üçüncü beytinde bu ma' nāya¹¹ şerh olunmuşdur. Şol nesnedür ki el ayasıyla insānuñ çehresine veyā eñsesine ururlar. 'Arabî'de¹² keff ma' nāsınadır¹³ sille dirler. Girc kāf-ı 'Acem'üñ kesresiyle ve rā-ı mühmelenüñ¹⁴ ve cīm'üñ iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de dilim dirler. Ya' nî bir paredür¹⁵ ki bir nesneden keserler. Qavun qarpuz ve etmek dilimine daḡı dirler.¹⁶ Arabî'de zamm ve taḡfifle¹⁷ kuvāre dirler.¹⁸ Bürîn bā-ı muvaḡḡadenüñ zammesiyle¹⁹ ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle²⁰ ve yā-ı ḡuṭṭinüñ ve nün'üñ²¹

1 ḥā-ı mühmele ile :-E, -H

2 ma' nāsınadır : dir E

3 sîn-i mühemelenüñ fetḥasıyla : sîn-i mühemelenüñ fetḥiyle H; fetḥa-i sîn E

4 rā-ı ğayr-i menkūṭa ile : rā-ı ğayr-i menkūṭa Z; rā-ı mühmele E

5 mühmelenüñ : mühmele E

6 'Arabî'de berd ma' nāsınadır : 'Arab bā ile berd dir E; 'Arabî'de berd ma' nāsına Z

7 kāf-ı meftūḥa ve medd-i elif : kāf-ı meftūḥa ve elif ile Z; fetḥa-i kāf ve elif E

8 'Arabî'nüñ sükūnyıla: 'Acem'üñ sükūnyıla H; 'Arab'üñ iskânlarıyla E

9 ammā : -E, -Z

10 Fârsî'dür, bu ma' nāya gelür, nitekim : bu ma' nāyadır ki Z; Fârsî'dür, bu ma' nāyadır E

11 bu ma' nāya : -E, -Z

12 'Arabî'de : 'Arab E

13 ma' nāsınadır : ma' nāsına H; dir E

14 kāf-ı 'Acem'üñ kesresiyle ve rā-ı mühmelenüñ : kāf-ı 'Acem kesriyle ve rā-ı mühmele E

15 paredür : pare H

16 dilimine daḡı dirler : dilimi gibi H; gibi E

17 'Arabî'de zamm ve taḡfifle : 'Arab taḡfifle E

18 dirler : dinür H; dir E

19 bā-ı muvaḡḡadenüñ zammesiyle : bā-ı muvaḡḡadenüñ zammıyla H; bā-ı muvaḡḡade zammıyla E

20 rā-ı mühmelenüñ kesresiyle : rā-ı mühmele kesriyle E

21 yā-ı ḡuṭṭinüñ ve nün'üñ : yā-ı ḡuṭṭi ve nün E

iskānlarıyla Fārsī'dür. Türkī'de bu daḡı dilim ma' nāsınadır¹ girc gibi. Sirīşim sīn ile rā-ı mühmeleteynüñ² kesreleriyle ve yā-ı ḡıttiniñ sükūnyıla ve şīn-i mu' cemenüñ kesresiyle ve mīm-i sākine³ ile Fārsī'dür. Türkī'de yelim dirler ki [Z. 123b] tūtḡal demek olur.⁴ 'Arabī'de kesre-i ḡayn-ı mu' ceme ile teşdidle⁵ ḡırrā dinür.

Takṡī'-i Beyt

kāc sīli fā' ilātün **oldı girc ol** fā' ilātün **dı dilim** fā' ilāt **hem bürin ol** fā' ilātün **dı sirīşim**
fā' ilātün **dür yelim** fā' ilāt

75 **Mihnet ü işkence** oldı pīç pīç

Yola 'azm itmek yaraḡ oldı pesiç

Mihnet ve işkence kelimeleri⁶ Türkī'dür. Fārsī'de bā-ı 'Acem'üñ kesresiyle ve yā-ı ḡıttiniñ⁷ ve cīm-i Pārsī'nüñ iskānlarıyla pīç pīç [E. 237b] dirler. 'Arabī'de **mihnet** [H. 190b] dinür.⁸ Yola 'azm itmek yaraḡ oldı terkibi⁹ Türkī'dür. Ya'nī yol 'azm eylemenüñ yaraḡı dimekdür ki yol¹⁰ ve sefer için tedārük olınan mühimmātdür.¹¹ Fārsī'de bā-ı 'Acem'üñ fetḡasıyla¹² ve sīn-i mühmelenüñ kesresiyle¹³ ve yā-ı ḡıttiniñ ve cīm-i Pārsī'nüñ iskānlarıyla pesiç dinür.¹⁴ Ba' zılar cīm-i 'Arabī ile naḡl eylemişlerdür.¹⁵ 'Arabī'de **tehiyye** ma' nāsına.¹⁶

Takṡī'-i Beyt

mihnet ü iş fā' ilātün **kence** oldı fā' ilātün **pīç pīç** fā' ilāt **yola 'azm it** fā' ilātün **mek**
yaraḡ ol fā' ilātün **dı pesiç** fā' ilāt

1 bu daḡı dilim ma' nāsınadır : daḡı dilim ma' nāsına E

2 sīn ile rā-ı mühmeleteynüñ : sīn-i mühmele ve rā-ı ḡayr-i menḡūtanuñ H; sīn ile rā'nuñ E

3 mu' cemenüñ kesresiyle ve mīm-i sākine : mu' ceme ile ve mīm H; mu' ceme ve mīm E

4 demek olur : dimekdür H

5 kesre-i ḡayn-ı mu' ceme ile teşdidle : ḡayn ile E

6 kelimeleri : -E

7 kesresiyle ve yā-ı ḡıttiniñ : kesri ve yā-ı ḡıttī E

8 'Arabī'de mihnet dinür : 'Arab mihnet dir E

9 terkibi : -E

10 eylemenüñ yaraḡı... yol : eylemenüñ yaraḡı dimekdür ki yol için H; yol yaraḡı ve yol E

11 mühimmātdür : mühimmāta E

12 bā-ı 'Acem'üñ fetḡasıyla : bā-ı 'Acem'üñ fetḡıyle H; bā-ı 'Acem fetḡasıyla E

13 sīn-i mühmelenüñkesresiyle : sīn'üñ kesri E; sīn-i mühmelenüñ H

14 dinür : dirler E

15 cīm-i 'Arabī ile naḡl eylemişlerdür : cīm-i 'Arab'la naḡl eylemişler E

16 'Arabī'de tehiyye ma' nāsına : -E, -Z

76 Hem nevā nağme naşīb oldu nevā

Hem kişi kākā durur iş güç kiyā

Nevā nūn-ı maẓmūme ve meftūḥa ile cā'izdür ve vāv-ı meftūḥa ve medd-i elif ile¹ Fārsī'dür. Türkī'de nağme dirler. 'Arabī'de daḥı **nağme** dinür.² Cümle³ lisānda meşhūrdur 'ilm-i mūsikīden bir maḳāmuñ adıdır.⁴ Naşīb Türkī'dür. Fārsī'de nūn-ı meftuḥa ve maẓmūme⁵ ile buña daḥı nevā dirler.⁶ 'Arabī'de **ḥazz** ma'nāsına.⁷ Kişi Türkī'dür ya'nī ādem dimekdür. Fārsī'de⁸ kāf-ı 'Arabī'lerle kākā dirler. 'Arabī'de **recül** gibi.⁹ İş güç Türkī'dür. Fārsī'de kāf-ı 'Arabī'nün fethiyle¹⁰ ve yā-ı ḥuṭṭī ile ve medd-i elif'le¹¹ kiyā dinür.¹² 'Arabī'de 'amel ve **şuğl** ma'nāsına.¹³

Takṭī'-i Beyt

hem nevā nağ fā' ilātün me naşīb ol fā' ilātün dı nevā fā' ilāt [E. 238a; H. 191a] hem kişi kākā fā' ilātün kākā durur iş güç kiyā fā' ilāt

77 Ḥab kon epsem ol dimek balçık ḥalāb [Z. 124a]

Zib geñez oldu vü şāfi oldu nāb

Ḥab kon ḥā-ı mu'cemenüñ fethiyle¹⁴ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla¹⁵ ve kāf-ı 'Arabī'nün zammesiyile¹⁶ ve nūn-ı sākine ile Fārsī'dür. İki kelimededen mürekkebdür. Ḥab epsem ma'nāsınadır. Kon kerden'den emirdür ol dimekdür.¹⁷ Bi-ḥasebi't-terkīb ma'nāsı epsem ol dimekdür.¹⁸ 'Arabī'de **üsküt** gibi.¹⁹ Balçık Türkī'dür. Fārsī'de ḥā-ı

1 medd-i elif ile : elif ile E, Z

2 'Arabī'de daḥı nağme dinür : 'Arab da nağme dir E

3 cümle : hem Z; cümle -E

4 lisānda meşhūrdur, 'ilm-i mūsikīden bir maḳāmuñ adıdır : mūsikīde bir maḳām'ın ismidür E

5 nūn-ı meftuḥa ve maẓmūme : nūn-ı maẓmūme ve meftūḥa H; nūn'un fethi ve zammıyla

6 ile buña daḥı nevā dirler : ile buña daḥı nevā dinür H; buña da nevā dirler E

7 'Arabī'de ḥazz ma'nāsına : 'Arab ḥazz dir E

8 Fārsī'de : -H

9 'Arabī'de recül gibi : 'Arab recül dir E

10 kāf-ı 'Arabī'nün fethiyle : fetha-i kāf-ı 'Arab'la E

11 ve medd-i elif'le : ve elif ile E; ve medd-i elif'le -Z

12 dinür : dirler E

13 'Arabī'de 'amel ve şuğl ma'nāsına : 'Arabī'de 'amel ve şuğl gibi Z; 'Arab 'amel dir E

14 ḥā-ı mu'cemenüñ fethiyle : fetha-i ḥā-ı mu'ceme E

15 bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla : sükūn-ı bā E

16 kāf-ı 'Arabī'nün zammesiyile : kāf-ı 'Arabī'nün zammıyla H; kāf-ı 'Arab zammıyla E

17 kerden'den emirdür, ol dimekdür : ol dimekdür, kerden'den emrdür H

18 bi-ḥasebi't-terkīb ma'nāsı epsem ol dimekdür : -E

19 'Arabī'de üsküt gibi : 'Arabüsküt dir E

mu‘cemenüñ fethasıyla¹ ve lām elif ile ve bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla² ḥalāb dinür.³ ‘Arabî’de **ṭīn** ve **vaḥal**⁴ gibi. Zib zā-ı ‘Arabî’nüñ kesresiyle ve fethasıyla⁵ daḥı⁶ luğatdur ve sükūn-ı bā-ı muvaḥḥade ile Fārsî’dür. Türkî’de geñez dirler. Ya‘ nī kolay dimekdür. ‘Arabî’de **āsān** ma‘nāsına.⁷ Şafî Türkî’dür şuyuñ ve baluñ⁸ buña beñzer eşyānuñ bī-ğışş olanına dirler.⁹ Fārsî’de nūn-ı meftūḥa ve medd-i elif’le¹⁰ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla¹¹ nāb ma‘nāsınadır.¹² ‘Arabî’de ḥā-ı mu‘cemenüñ fethiyle **ḥāliš** ma‘nāsına.¹³

Takṭī‘-i Beyt

ḥab kon epsem fā‘ ilātün ol dimek bal fā‘ ilātün çık ḥalāb fā‘ ilāt zib geñez ol fā‘ ilātün dı vü şāfi fā‘ ilātün oldı nāb fā‘ ilāt

78 **Ez-ber it kim dört durur ma‘nī-yi tāb**

Biri tāb-ı āfitāb u māhitāb

[E. 238b; H. 191b] Tāb lafzınuñ ma‘nāsı dördür ez-ber it¹⁴ dimekdür. Tāb tā-ı karşıtüñ fethiyle ve medd-i elif ile¹⁵ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla Fārsî’dür. Türkî’de dört ma‘nāya gelür. Biri tāb-ı āfitāb ve māhitābdur. Tāb āfitāba ve māhitāba ma‘nā cihetinden maşrūfdur.¹⁶ Tāb i‘cām ve ḥarekāt-ı sābık ile Fārsî’dür.¹⁷ Türkî’de şu‘ le ma‘nāsına. ‘Arabî’de **ziyā** dinür.¹⁸ Āfitāb elif-i memdüde ve fā-ı meksüre ve tā-ı karşıtüñ fethasıyla ve medle¹⁹ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnı²⁰ ile Fārsî’dür.

1 ḥā-ı mu‘cemenüñ fethasıyla : ḥā-ı mu‘cemenüñ fethiyle H; fetḥa-i ḥā-ı mu‘ceme E

2 bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla : sükūn-ı bā-ı muvaḥḥade E

3 dinür : dirler E, H

4 ve vaḥal : -E

5 zā-ı ‘Arabî’nüñ kesresiyle ve fethasıyla : kesre-i zā-ı ‘Arab’la ve fethiyle E

6 daḥı : da Z; de E

7 ‘Arabî’de āsān ma‘nāsına : ‘Arab āsān dir E

8 baluñ : altunuñ H

9 şuyuñ ve baluñ buña beñzer eşyānuñ... dirler : her şey’üñ şu gibi bāl gibi bī-ğışş olamı E

10 nūn-ı meftūḥa ve medd-i elif’le : nūn-ı meftūḥa ve elif Z; fetḥa-i nūn ve elif E

11 bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla : sükūn-ı bā ile E

12 ma‘nāsınadır : dirler E, H

13 ḥā-ı mu‘cemenüñ... ma‘nāsına : ḥā-ı mu‘cemenüñ fethasıyla ḥāliš dir Z; ḥāliš dir E

14 it : eyle H

15 tā-ı karşıtüñ... medd-i elif ile : tā-ı karşıtüñ fethasıyla ve elif ile Z; fetḥa-i tā ile ve elif E

16 ma‘nā cihetinden maşrūfdur : muşrūfdur H

17 i‘cām ve ḥarekāt-ı sābık ile Fārsî’dür : -E

18 ‘Arabî’de ziyā dinür : ‘Arab ziyā dir E

19 tā-ı karşıtüñ fethasıyla ve medle : tā-ı karşıtüñ fethasıyla ve elif H; fetḥa-i tā ve elif E

20 bā-ı muvaḥḥadenüñ sükūnıyla : bā-ı muvaḥḥade Z; bā iskānlarıyla E

Türki'de güneş [Z. 124b] dirler. 'Arabî'de şems ma'nâsınadır.¹ Mâhitâb mîm-i meftûha ve medd-i² elif ile ve hâ-ı hevvezüñ kesresiyle ve tâ-ı karaşetüñ fethasıyla³ ve elif'le ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ sükûnı⁴ ile Fârsî'dür. Türki'de ay dirler. 'Arabî'de **kamer** ma'nâsına.⁵ Hâşıl-ı kelâm tâb lafzınıñ ma'nâlarınuñ biri budur ki Fârsî'de⁶ tâb-ı âfitâb ve mâhitâb dirler. Türki'de güneşüñ ve ayuñ⁷ şu'lesine ve şevkine dirler. 'Arabî'de⁸ **ziyâ'ü's-şems ve'l-kamer** gibi.⁹ Üşte¹⁰ tâb ma'nâlarınuñ biri bu oldu¹¹ ammâ bu ma'nâ izâfet ile olduğı zamân¹² olur. Zîrâ tâb güneşüñ ve ayuñ şu'lesine mute'ayyin ve maḥşûş olmamışdır.¹³ Nitekim tâb derunda dirler tâb¹⁴ âteşde dirler. Eger-çi¹⁵ nâzım tâb lafzını bu¹⁶ dört ma'nâyâ ḥaşr itmişdür¹⁷ ammâ tâbuñ ma'nâları çoğdur. Lâkin bunlardan¹⁸ müteferri'dür. Aşlını zıkr itmişdür¹⁹ geri kalan üç ma'nâ beyt-i âtîde gelecekdür.²⁰

Takṭî'-i Beyt

ez-ber it kim fâ' ilâtün [H. 192a] **dört durur ma'** fâ' ilâtün **nî-yi tâb** [E. 239a] fâ' ilât **biri tâb-ı** fâ' ilâtün **âfitâb u** fâ' ilâtün **mâhitâb** fâ' ilât

79 **Biri kızmağ biri taḳât birisi**

Zülfüñ ipüñ egilüp bükülmesi

Bu beyitte²¹ tâb ma'nâlarınuñ üçünü beyân idüp dirler ki¹ biri kızmağ ya'nî tâb ma'nâlarınuñ biri dağı kızmağdur. Meşelâ² tâb kızmağ ma'nâlarına³ gelür dimekdür.

1 'Arabî'de şems ma'nâsınadır : 'Arab şems dir E

2 medd-i : -E, -Z

3 tâ-ı karaşetüñ fethasıyla : fetḥa-i tâ E

4 elif'le ve bâ-ı muvaḥḥadenüñ sükûnı : elif ve bâ-ı muvaḥḥade Z; bâ iskânlarıyla E

5 'Arabî'de kamer ma'nâsına : 'Aran kamer dir E

6 hâşıl-ı kelâm tâb lafzınıñ ma'nâlarınuñ biri budur ki Fârsî'de : tâb lafzınıñ ma'nâlarınuñ biri E

7 güneşüñ ve ayuñ : ayuñ güneşüñ E

8 'Arabî'de : -E, -Z

9 ziyâ'ü's-şems ve'l-kamer gibi : ziyâ'ü's-şems ve'l-kamer H; ziyâ'ü's-şems ve'l-kamer gibi -E

10 üşte : -E, -Z

11 tâb ma'nâlarınuñ biri bu oldu : -E

12 zamân : ḥâlde Z, H

13 zîrâ tâb güneşüñ ve ayuñ şu'lesine mute'ayyin ve maḥşûş olmamışdır : -E

14 derunda dirler, tâb : derün ve tâb E

15 egerçi : eger H; gerçi E

16 tâb lafzını bu : buni E, Z

17 ma'nâyâ ḥaşr itmişdür : ma'nâyâ beyân itmiş E

18 bunlardan : bunlara Z, H

19 itmişdür : eylemişdür H; itmiş E

20 âtîde gelecekdür : âtiyede gelür E

21 bu beyitte : bu beyitle H; bu beyitte -E

‘ Arabî’de **ḥarāret** gibi.⁴ İkinci ma‘nāsıdır ve biri **tākat** ya‘nī **tāb** ma‘nālarınıñ biri daḥı⁵ **tākat** ma‘nāsınadır⁶ ki‘ Arabî’de **ḳuvvet** ve **ḳudret** dirler üçüncü ma‘nāsıdır.⁷ Biri ya‘nī⁸ **tāb** ma‘nālarınıñ birisi daḥı⁹ **zūlfūñ** ipūñ **egilüp** **bükülmesidür** dimekdür.¹⁰ Meşelā **tābuñ** ma‘nālarınıñ birisi de¹¹ **zūlfūñ** **bükülmesine** ve ipūñ **bükülmesine**¹² dirler. Ya‘nī **büklüm** ve **ḳıvrım** ma‘nālarınadır.¹³ ‘ Arabî’de **cu‘üdet** gibi ki dördüncü ma‘nāsıdır.¹⁴

Takṭī‘-i Beyt

biri **ḳızmaḳ** fā‘ ilātün **biri** **tākat** fā‘ ilātün **birisi** fā‘ ilāt **zūlfūñ ipūñ** fā‘ ilātün **egilüp** **bü** fā‘ ilātün **külmesi** fā‘ ilāt

80 Hem kitābuñ evveli fihrist u hem [Z. 125a]

Bir ḥakīmūñ adı Zerdüşt iy dedem

[H. 192b] Hem kitābuñ evveli terkibi Türkî’dür. Fārsî’de *Vesiletü’l-Makāsıd* şāḥibi fā-ı meksüre ile dimişdür. Ba‘zılar fā-ı meftūḥa ile dimişler ve hā-ı hevvezūñ¹⁵ sükūnyıla ve rā-ı mühmelenūñ fetḫasıyla ve kesriyle fā’nuñ gibi ihtiyār itmişlerdür¹⁶ ve sīn-i mühmelenūñ¹⁷ [E. 239b] ve tā-ı ḳaraşetūñ iskānlarıyla fihrist dirler.¹⁸ ‘ Arabî’de tā’suz¹⁹ **fihris** dinür.²⁰ Şol zābıḫa-i icmālidür ki kitābuñ evvelinde²¹ yazarlar. Tā kim bāblardan aramaḳ āsān ola.²² Bir ḥakīmūñ adı Türkî ‘ibāretdür.¹

1 idüp dirler ki : ider, dir ki E

2 ma‘nālarınıñ biri daḥı **ḳızmaḳ**dur. Meşelā : -E

3 ma‘nālarına : ma‘nāsına E, H

4 ‘ Arabî’de **ḥarāret** gibi : -E

5 ikinci ma‘nāsıdır ve biri **tākat** ya‘nī **tāb** ma‘nālarınıñ biri daḥı : -E

6 **tākat** ma‘nāsınadır : **tākat**dur E

7 ‘ Arabî’de **ḳuvvet** ve **ḳudret** dirler, üçüncü ma‘nāsıdır : ‘ Arab **ḳuvvet** dir üçüncü E

8 biri ya‘nī : birisi Z

9 biri ya‘nī, **tāb** ma‘nālarınıñ birisi daḥı : -E

10 **zūlfūñ** ipūñ **egilüp** **bükülmesidür** dimekdür : **zūlf** ipinūñ **egilüp** **bükülmesi** E

11 meşelā **tābuñ** ma‘nālarınıñ birisi de : **tābuñ** ma‘nāsınunñ birine E

12 ve ipūñ **bükülmesine** : -Z

13 ya‘nī **büklüm** ve **ḳıvrım** ma‘nālarınadır : **büklüm** ve **ḳıvrım** ma‘nālarına E

14 ‘ Arabî’de **cu‘üdet** gibi ki, dördüncü ma‘nāsıdır : ‘ Arab **cu‘üdet** dir E

15 **hevvezūñ** : **hevvez** E

16 fā’nuñ gibi ihtiyār itmişlerdür : **dimişler** E

17 rā-ı mühmelenūñ fetḫasıyla ve kesriyle fā’nuñ gibi ihtiyār itmişlerdür ve sīn-i mühmelenūñ : -H

18 tā-ı ḳaraşetūñ iskānlarıyla fihrist dirler : tā-ı ḳaraşet iskānlarıyla.....fihrist dirler E

19 tā’suz : -Z

20 ‘ Arabî’de tā’suz **fihris** dinür : ‘ Arab **fihris** dir E

21 kitābuñ evvelinde : kitābuñ evveline H; kitāb evveline E

22 tā kim bāblardan aramaḳ āsān ola : -E

Ya' nī ḥükemādan bir ḥakīmūn adına Fārsī'de² Zerdüşt dirler. Zā-ı 'Arabî'nün fethasıyla³ ve rā-ı mühmelenūn sükūnyıla⁴ ve dāl-ı ğayr-i menķūtanūn fethiyle⁵ ve ūn-i mu'cemenūn⁶ ve tā-ı karşıetūn iskānlarıyla *Ni'metu'llāh* ve *Halīmī* dāl-ı mühmelenūn zammesiyile pūşt kâfiyesinde naql idüp⁷ *Laṭīfī* nün bu beytini irād eylemiş:⁸

Beyt

Be-hil āyīn berzīn u zerrādūšt

*Be-şer'-i Aḥmed-i Muḥtār dih pūšt**

dāl'dan evvel bir elif ile de geldüğü bu beyitten ma'lūm⁹ oldu ammā nāzımuñ elif süz getürdüğü *Şems-i Fahrī* nün bu beytinden ma'lūmdur.

Beyt

Be-bīn tā çün tevān der mülk-i'¹⁰ ū kerd

*Hadīs-i mezheb-i berzīn u Zerdüšt**

Egerçi *Şems-i Fahrī* nün beytinden¹¹ elif süz geldüğü ma'lūm oldu ammā dāl'ın zammesine yā¹² fethasına delālet yoķdur. Dāl'dan ūnra hā-ı hevvez¹³ ile Zerdeşt daḡı bu ma'nāya gelür ki Gebr dininde¹⁴ āteşperestler [H. 193a] mezhebinde peyġamberlik da'vāsın idüp *Zend-āvestā* nām bir kitāb te'lif eylemişdür ammā mecūsīdür.¹⁵

1 Türkī' 'ibāretdür : Türkī'dür E, H

2 ya' nī ḥükemādan bir ḥakīmūn adına Fārsī'de : ḥükemādan birinūn adına E

3 zā-ı 'Arabî'nün fethasıyla : zā-ı 'Arab fethiyle E

4 rā-ı mühmelenūn sükūnyıla : sükūn-ı rā E

5 dāl-ı ğayr-i menķūtanūn fethiyle : dāl-ı mühmelenūn fethasıyla H; fetḡa-i dāl E

6 mu'cemenūn : mu'ceme E, H

7 dāl-ı mühmelenūn zammesiyile pūşt kâfiyesinde naql idüp : dāl'ın zammıyla diyüp E

8 irād eylemiş : istiḡhād eylemişdür H

* Āteşperestin ve Zerdüşt'ün yolunu bırak, seçilmiş Hz. Muhammed'in ūriyatına dayan.

9 ma'lūm : bellü E

10 mülk-i mālīk-i E, Z

* Bak, onun ülkesinde āteşperest ve Zerdüştlerin dini hakkında nasıl konuşmaktadır.

11 egerçi *Şems-i Fahrī* nün beytinden : gerçi bundan E

12 yā : ve E

13 hā-ı hevvez : hā E

14 ma'nāya gelür ki Gebr dininde : ma'nāyadır ki E

15 eylemişdür; ammā mecūsīdür : itmişdür E

Takṭī^ʿ -i Beyt

hem kitābuñ fā^ʿ ilātün evveli fih fā^ʿ ilātün rist u hem fā^ʿ ilāt bir ḥakīmūñ fā^ʿ ilātün [E. 240a] adı Zerdüş fā^ʿ ilātün t iy dedem fā^ʿ ilāt

81 Yarılıp açılmış olsa kefte di

Egilüp tolaşmış olsa ceftē di

[Z. 125b] Yarılıp açılmış olsa terkibi¹ Türkī'dür. Meşelā bir nesne ki yarılıp açılmış² çiçek tomrugu gibi ve emşālī nesnelere gibi.³ Aña Fārsī'de kāf-ı 'Arabī'nün⁴ fethasıyla ve fā-ı sākine ve tā-ı karşıetün fethiyle⁵ ve hā-ı 'alāmetle kefte dirler. 'Arabī'de meşcūc ve meşrūh gibi.⁶ Egilüp tolaşmış⁷ olsa 'ibāreti⁸ Türkī'dür. Fārsī'de feth-i cīm-i 'Arabī ile ve fā-ı sākine ve tā-ı karşıetün fethasıyla⁹ ve hā-ı 'alāmetle ceftē dirler. Cefte'n'den ism-i mef'uldür. 'Arabī'de münḥanī dinür.¹⁰

Takṭī^ʿ -i Beyt

yarılıp a fā^ʿ ilātün çılmış olsa fā^ʿ ilātün kefte di fā^ʿ ilāt egilüp do fā^ʿ ilātün laşmış olsa fā^ʿ ilātün ceftē di fā^ʿ ilāt

82 Oldı ispirgam 'Arabca zaymurān

Fesligendür didiler Türkī hemān

İspirgam elif-i meksūre ve sīn-i mühmelenün sükūnıyla¹¹ ve bā-ı 'Acem'ün kesresiyle¹² [H. 193b] ve rā-ı mühmelenün sükūnıyla¹³ ve ğayn-i menḳūtanun fethasıyla¹⁴ ve mīm-i sākine ile¹⁵ Fārsī'dür. 'Arabca zād-ı mu'cemenün fethasıyla¹⁶

1 terkibi : -E

2 bir nesne ki yarılıp açılmış : -E

3 nesnelere gibi : -E

4 'Arabī'nün : 'Arab'ün E

5 tā-ı karşıetün fethiyle : tā-ı karşıetün fethasıyla H; feth-i tā-ı karşıet E

6 ve meşrūh gibi : ve meşrūh ma'nāsına H; dinür E

7 tolaşmış : dolaşmış Z

8 'ibāreti : -E

9 tā-ı karşıetün fethasıyla : tā-ı karşıetün fethiyle H; feth-i tā E

10 dinür : gibi Z, H

11 sīn-i mühmelenün sükūnıyla : sükūn-ı sīn E

12 bā-ı 'Acem'ün kesresiyle : kesre-i bā-ı 'Acem E

13 rā-ı mühmelenün sükūnıyla : sükūn-ı rā E

14 ğayn-i menḳūtanun fethasıyla : ğayn-i mu'cemenün fethiyle H; feth-i ğayn-i menḳūta E

15 mīm-i sākine ile : teskīn-i mīm'le E

16 mu'cemenün fethasıyla : mu'cemenün fethiyle H; mu'ceme fethi E

ve yā-1 ıııııııı sükūnıyla¹ ve mīm-i maẓmūme² ile [E. 240b] ve rā-1 mühmelenüñ fethiyle ve medd-i elif³le ve nūn-1 sākine³ ile ẓaymurān dirler. Türkī’de fesligen dinür ki⁴ reyāhın envā⁵ından bir çiçekdür. Ba⁶zı nüshada mıṣra⁶-1 ṣānī⁶ “**Fesligendür yekbünī dirler hemān**” vāқи⁶ olmuşdur. Bu taqđırce⁷ yekbünī lafzı dağı yā-1 ıııııııı fethiyle⁸ ve kāf-1 sākine ile bā-1 muvaḥḥadenüñ zammesiyle⁹ ve nūn-1 meksüre ve yā-1 ıııııııı sükūnı¹⁰ ile Fārsī’dür. Türkī’de¹¹ bu dağı fesligen envā¹²ındandır¹² ve beg börki dirler ki ol dağı fesligen envā¹³ındandır.¹³

Taqđırce⁶-i Beyt

oldı ispir fā⁶ ilātün ğam ‘Arabca fā⁶ ilātün ẓaymurān fā⁶ ilāt fesligendür fā⁶ ilātün didiler Tür fā⁶ ilātün kī hemān fā⁶ ilāt

83 Gök gibi ya⁶nī sipihr-āsā siperin

Oldı hem reyḥān utanmağ oldı şerm

Mıṣra¹⁴-1 evvel iki vech üzere tefsir olınmağ kābildür. Vech-i evvel¹⁵ müfredātdan ‘add olunursa [Z. 126a] gök Türkī’dür ya⁶nī gökyüzi dimekdür ki yiryüzünüñ muqābilidür.¹⁶ Fārsī’de sīn-i mühmelenüñ ve bā-1 ‘Acem’üñ kesreleriyle ve hā-1 hevvezüñ ve rā-1 mühmelenüñ¹⁷ iskānlarıyla sipihr dirler.¹⁸ Bā-1 ‘Acem’üñ fethasıyla sipehr¹⁹ dağı luğatdur. ‘Arabī’de **felek** ve **semā** ma²⁰ nālarına.²⁰ Gibi lafzı Türkī’dür

1 yā-1 ıııııııı sükūnıyla : sükūn-1 yā E

2 maẓmūme : meftūḥa Z

3 medd-i elif³le ve nūn-1 sākine : elif ve nūn E, Z

4 Türkī’de fesligen dinür ki : -E

5 envā⁵ından : envā⁵ındandır H

6 mıṣra⁶-1 ṣānī : -E

7 bu taqđırce : -E

8 yā-1 ıııııııı fethiyle : yā’nuñ fethi E

9 bā-1 muvaḥḥadenüñ zammesiyle : bā-1 muvaḥḥadenüñ zammıyla H; zamme-i bā ile E

10 yā-1 ıııııııı sükūnı : sükūn-1 yā Z; yā-1 sākine ile E

11 Türkī’de : -E

12 fesligen envā¹²ındandır : fesligendür H

13 ki ol dağı fesligen envā¹³ındandır : bu dağı bir nev¹³i fesligendür Z; ve beg börki ol dağı fesligen envā¹³ındandır -E

14 evvel iki vech üzere tefsir olınmağ : evvelki beyt iki vechle tefsir olmağ E

15 vech-i evvel : -E

16 dimekdür ki yiryüzünüñ muqābilidür : demek E

17 hevvezüñ ve rā-1 mühmelenüñ : hevvez ve rā-1 mühmele E

18 bā-1 ‘Acem’üñ kesreleriyle ve hā-1 hevvezüñ ve rā-1 mühmelenüñ iskānlarıyla sipihr dirler : -H

19 fethasıyla sipehr : fethiyle sipehr H; fethiyle E

20 ma²⁰ nālarına : ma²⁰ nāsına H; dirler E

edât-ı teşbihdür beñdeş ve mânend ma' nâlarınadır.¹ Fârsî'de [H. 194a] elif-i memdüde ile ve sîn-i mühmelenün² fetḥiyle ve medd-i elif ile âsâ dinür.³ 'Arabî'de **şibh** ve⁴ **mişl** ma' nâsınadır. Vech-i şânî mürekkebâtıdan 'add olunduğı taqđırcedür⁵ [E. 241a] gök gibi terkibi⁶ Türkî'dür. Fârsî'de sipih-r-âsâ dinür.⁷ 'Arabî'de **mişlü's-semâ** dirler.⁸ Siper m sîn-i mühmelenün kesresiyle⁹ ve bâ-ı 'Acem'ün fetḥasıyla ve râ-ı mühmelenün¹⁰ ve mîm'ün iskânlarıyla Fârsî'dür. Türkî'de reyḥân dirler. Bu dağı fesli gen envâ'ındandır. 'Arabî'de dağı¹¹ **reyḥân** dirler. Utanmağ Türkî'dür. Fârsî'de şîn-i mu'cemenün fetḥasıyla¹² ve râ-ı mühmelenün ve mîm'ün¹³ iskânlarıyla şerm dirler. 'Arabî'de **ḥayâ** ma' nâsınadır.¹⁴

Takṭî' -i Beyt

gök gibi ya' fâ' ilâtün nî sipih-r-â fâ' ilâtün sâ siper m fâ' ilât oldı hem rey fâ' ilâtün ḥân utanmağ fâ' ilâtün oldı şerm fâ' ilât

84 **Fâm güne gibi ya' nî zerd fâm**

Şaruşın gülgüne gül gibi iy hümâm

Fâm fâ-ı meftûḥa ve medd-i elif'le ve sükün-ı mîm'le¹⁵ Fârsî'dür. Güne dağı kâf-ı 'Acem'ün zammıyla¹⁶ ve vâv-ı sâkine-i aşıyye¹⁷ ve nün-ı meftûḥa ve hâ-ı 'alâmetle ve gâhice¹⁸ hâ-ı 'alâmetini ḥazf idüp gün dirler. Siyâhgün gibi. Gâh işbât iderler gülgüne gibi Fârsî'dür. Türkî'de [H. 194b] gibi ma' nâsınadır. [E. 241b] Renklere delâlet ider bir luğatdur kelimenün âḫirinde getürürler. 'Arabî'de **levn** ma' nâsınadır.

1 ma' nâlarınadır : ma' nâsına H; ma' nâlarına E

2 mühmelenün : mühmele E

3 fetḥiyle ve medd-i elif... dinür : fetḥasıyla ve elif'le âsâ dirler Z; fetḥiyle ve elif'le âsâ dirler E

4 şibh ve :-E, -Z

5 add olunduğı taqđırcedür : olduğı taqđırce E

6 terkibi : -E

7 dinür : dirler E, H

8 dirler : dinür E

9 mühmelenün kesresiyle : mühmelenün kesriyle H; mühmele kesresiyle E

10 bâ-ı 'Acem'ün fetḥasıyla ve râ-ı mühmelenün; bâ-ı 'Acem fetḥiyle ve râ'nuñ E

11 dağı : de E; dağı -H

12 mu'cemenün fetḥasıyla : mu'cemenün fetḥiyle H; mu'ceme fetḥasıyla E

13 râ-ı mühmelenün ve mîm'ün : râ-ı mühmele ve mîm E

14 ma' nâsınadır : dinür H

15 medd-i elif'le ve sükün-ı mîm'le : elif ve mîm'ün iskânlarıyla E, Z

16 'Acem'ün zammıyla : 'Acem'ün zammesıyla H; 'Acem zammıyla E

17 vâv-ı sâkine-i aşıyye :vâv-ı sâkine E, Z

18 gâhice : gâhî E

Güne lafzı Türkî’de de isti‘ māl olunur. Meşelâ siyâh gibi ve siyâh güne¹ diyecek yirde ‘Acem siyâhfâm ve siyâhgün dirler. Zerd fâm zâ-ı ‘Arabî’nün fetḫasıyla² ve rā ve dāl-ı mühmeleteynün³ iskânlarıyla Fârsî’dür. Zerd ile fâm’dan mürekkebdür.⁴ Türkî’de şaruşın [Z. 126b] dirler. Meşelâ bi’l-küllîye şaru olmayup ancak şaruya⁵ beñzer şarı gibi⁶ olsa zerd fâm dirler ve siyâhfâm daḫı bütün⁷ bütün siyâh olmayup siyâha beñzer olsa dinür.⁸ Gülgüne Fârsî’dür. Gül ile güne’den mürekkebdür. Türkî’de gül gibi dimekdür. Ya‘nî renkde güle beñzer nesneye ‘Acem gülgüne dirler. Kırmızı olduğu i‘tibâriyle.

Takṭî‘-i Beyt

fâm güne fâ‘ ilâtün **gibi ya‘nî** fâ‘ ilâtün **zerd fâm** fâ‘ ilât **şaruşın gül** fâ‘ ilâtün **güne gül**
gi fâ‘ ilâtün **bi iy hümâm** fâ‘ ilât

85 **Tün külḫan Şâm ağacı merḫdür**

Köşk kerḫ oldı biraz hem berḫdür

Tün tā-ı fevḫiyye-i müşennātuñ zammıyla⁹ ve vāv’la nün’uñ¹⁰ iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de külḫan dirler.[E. 242a] Ḥamâm külḫanı gibi. ‘Arabî’de elif-i meftūhadan şoñra¹¹ ve müşedded tā-ı karşıetün zammesiyle **ettun** ma‘nâsınadır.¹² Şâm ağacı Türkî’dür. Bir cins ağaçdur Şâm’a taḫşiş iderler. Ammâ ‘Arabistân’da Şâm’dan ḡayri [H. 195a] yirlerde daḫı¹³ olurmış dirler.¹⁴ İkisini biri birine sürseler od¹⁵ ḫaşıl olur dirler. Fârsî’de mîm-i meftūḫa¹⁶ ile merḫ dirler. Köşk Türkî’dür yaz günlerinde ıssı havâlaruñ ‘ufünetin def‘ idüp kesb-i havâ¹⁷ içün üzerinde otururlar. Fârsî’de kâf-

1 siyâh gibi ve siyâh güne : siyâh gibi ve siyâh H; siyâh güne E

2 ‘Arabî’nün fetḫasıyla : ‘Arabî’nün fetḫiyle H; ‘Arab fetḫiyle E

3 rā ve dāl-ı mühmeleteynün : rā-ı mühmelenün ve dāl-ı mühmelenün H; dāl ve rā E

4 zerd ile fâm’dan : -H

5 şaru olmayup ancak şaruya : şarı olmayup ancak şarıya H, Z

6 şarı gibi : -E

7 daḫı bütün : dinür H

8 olsa dinür : olursa H

9 fevḫiyye-i... zammıyla : fevḫāniyyenün müşennātuñ zammesiyle Z; fevḫāniyyenün zammıyla E

10 vāv’la nün’uñ : vāv ve nün E

11 meftūhadan şoñra : meftūḫa E, Z

12 zammesiyle ettun ma‘nâsınadır : zammıyla ettun dinür E, H

13 Şâm’dan ḡayri yirlerde daḫı : -E

14 olurmış dirler : olur H

15 od : âteş H

16 mîm-i meftūḫa : fetḫa-i mîm E

17 ıssı havâlaruñ ‘ufünetin def‘ idüp kesb-i havâ : kesb-i havâ ve def‘-i küdüret E

1 ‘Arabî’nüñ fethasıyla¹ ve rā-ı mühmelenüñ² ve hā-ı mu‘cemenüñ iskānlarıyla³ kerh dirlir. ‘Arabî’de **kaşr** ma‘nāsinadır.⁴ Berh bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle⁵ ve rā-ı mühmelenüñ⁶ ve hā-ı mu‘cemenüñ⁷ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de biraz dimekdür. Ya‘nî bir miqdār şey’e dinür. ‘Arabî’de bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle **ba‘z** ma‘nāsına.⁸

Taḳṭī‘-i Beyt

tūn külhān fā‘ ilātūn Şām ağacı fā‘ ilātūn merḥdūr fā‘ ilāt köşk kerh ol fā‘ ilātūn dı biraz hem fā‘ ilātūn berḥdūr fā‘ ilāt

86 Ma‘nīde nā-dān u ğafildür levend

Hem daḥı ta‘yīni yok şağış idend

Nā-dān bunda Türkî maḳāmında⁹ ta‘bīr olınmış¹⁰ ammā aşlı Fārsî’dür. Nā-dān¹¹ nā ile [E. 242b] dān’dan mürekkebdür. Nā [Z. 127a] edāt-ı selbdür. Dān ism-i fā‘ ildür. Dānisten’den me’ḥūzḏur. Ma‘nāsı bilicidür.¹² Dānende’den terḥīm olınmışdur. Nā ile terkīb olıcaḳ ma‘nāsı¹³ bilici degüldür demek olur. Ma‘lūm ola ki nā lafzı¹⁴ edāt-ı selbdür¹⁵ ol kelimeye ki daḥil ola medḥūlunuñ medlūlına olan [H. 195b] vaşfi selb ider. Bu ḳā‘ide *Deḳāyīḳu’l-Ḥaḳāyīḳ*’da mestürdür. Ğāfil daḥı¹⁶ bu ma‘nāyadır. Fārsî’de ve ‘Arabî’de Türkî’de müsta‘meldür. Meşelā bön ve aḥmaḳ ve cāhil gibi. Fārsî’de lām’uñ ve vāv’uñ fethalarıyla ve nūn’uñ ve dāl-ı mühmelenüñ¹⁷ iskānlarıyla levend dirlir. Ta‘yīni yok şağış Türkî ‘ibāretdür. Meşelā¹⁸ ‘adedi mu‘ayyen ve

1 kâf-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla : kâf-ı ‘Arabî’nüñ fethiyle H; fetha-i kâf-ı ‘Arab’la E

2 mühmelenüñ : mühmele E, H

3 mu‘cemenüñ iskānlarıyla : mu‘cemenüñ sükūnıyla H; mu‘ceme iskānlarıyla E

4 ma‘nāsinadır : gibi H; dirlir E

5 bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle : bā-ı muvaḥḥadenüñ fethasıyla Z; fetha-i bā-ı muvaḥḥade E

6 rā-ı mühmelenüñ : rā-ı mühmele E, Z

7 mu‘cemenüñ : mu‘ceme E

8 muvaḥḥadenüñ fethiyle ba‘z ma‘nāsına : muvaḥḥade ile ba‘z dinür Z; fetha ile ba‘z dinür E

9 bunda Türkî maḳāmında : bunda Türkî ile Z; Türkî yirinde E

10 ta‘bīr olınmış : dınmış E

11 nā-dān : -E -Z

12 ma‘nāsı bilicidür : bilici ma‘nāsına E

13 olıcaḳ ma‘nāsı : olınca E

14 lafzı : -H

15 edāt-ı selbdür : -E

16 daḥı : de E

17 nūn’uñ ve dāl-ı mühmelenüñ : nūn’la ve dāl’uñ E, Z

18 Türkî ‘ibāretdür. Meşelā : Türkî’dür E

ma^ç lüm olmayan¹ mübhem ve mechül olan ^ç adede dirler.² Fârsî’de elif-i meksûre ile dâl-ı mühmelenüñ fetḥası ile³ ve nün’la ikinci dâl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla⁴ idend dirler.⁵

Takṭî^ç -i Beyt

ma^ç nîde nâ- fâ^ç ilâtün dān u ğāfil fâ^ç ilâtün dūr levend fâ^ç ilāt hem daḥı ta^ç fâ^ç ilâtün
yîni yok şâ fâ^ç ilâtün ğış idend fâ^ç ilāt

87 Lāf urup söz çeyneme⁶ ya^ç nî me-lünd

Hem yavuz olan ḥarūn oldı vü tünd

Lāf urup söz çeyneme ^ç ibāreti⁷ Türkî’dür. Fârsî’de mîm-i meftûḥa ve lām zammıyla⁸ ve nün’uñ ve dâl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla⁹ me-lünd [E. 243a] dirler. Evvelinde olan mîm-i meftûḥa edât-ı nefydür.¹⁰ Lünd lündiden’den müştak nehy-i ḥazır şığasıdır. Ya^ç nî lāf urma ve söz çigneme dimekdür.¹¹ ^ç Arabî’de lā-taşallef gibi. Yavuz Türkî’dür. Meşelâ ḥūyı yaramaz olana dirler.¹² Fârsî’de ḥā-ı mühmelenüñ fetḥasıyla¹³ ve rā-ı mühmelenüñ zammesiyle¹⁴ ve vāv’uñ ve nün’uñ¹⁵ iskânlarıyla ḥarūn dirler. Bu kelime Türkî’de ve ^ç Arabî’de ve Fârsî’de¹⁶ müştarekdür ve tā-ı karşıtüñ [H. 196a] zammesiyle ve nün’la¹⁷ dâl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla tünd daḥı Fârsî’dür.¹⁸ Muḳaddem vāki^ç olan¹⁹ vāv ^ç atf içündür. Meşelâ ḥarūn ve tünd ikisi bile Fârsî’dür. Türkî’de²⁰ yavuz dimekdür. ^ç Arabî’de daḥı ḥarūn ma^ç nāsınadır.²¹

1 ma^ç lüm olmayan : ma^ç lüm olmayup H; ma^ç lüm olmayan -E

2 mübhem ve mechül olan ^ç adede dirler : mechül ^ç aded E

3 dâl-ı mühmelenüñ fetḥası ile : dâl-ı mühmelenüñ fetḥi ile H; fetḥa-i dāl E

4 dâl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla : dāl sükûniyle E

5 dirler : dinür H

6 çeyneme : çigneme H

7 ^ç ibāreti : -E

8 ve lām zammıyla : ile ve lām’uñ zammesiyle Z, H

9 nün’uñ ve dâl-ı... iskânlarıyla : nün-ı sâkine ve dâl-ı mühmele ile H; nün ve dāl iskânlarıyla E

10 mîm-i meftûḥa edât-ı nefydür : mîm-i nâfidür H; mîm edât-ı nefydür E

11 ya^ç nî lāf urma ve söz çigneme dimekdür : -E, -Z

12 meşelâ ḥūyı yaramaz olana dirler : -E

13 mühmelenüñ fetḥasıyla : mühmelenüñ fetḥiyle H; mühmele fetḥi E

14 mühmelenüñ zammesiyle : mühmelenüñ zammıyla H; mühmele zammı E

15 vāv’uñ ve nün’uñ : vāv’la ve nün’uñ Z; vāv ve nün E

16 ^ç Arabî’de ve Fârsî’de : Fârsî’de ve ^ç Arabî’de H

17 karşıtüñ zammesiyle ve nün’la : karşıtüñ zammesiyle ve nün ve H; karşıtet zammı ve nün E

18 tünd daḥı Fârsî’dür : tünd daḥı dirler E

19 muḳaddem vāki^ç olan : ḳablehu Z

20 muḳaddem vāki^ç olan vāv ^ç atf içündür. Meşelâ ḥarūn ve tünd ikisi bile Fârsî’dür. Türkî’de : -E

21 ^ç Arabî’de daḥı ḥarūn ma^ç nāsınadır : ^ç Arabî’de de ḥarūn dirler E

Haķikati bu kim ĥarūn lafzı¹ yavuz ata ŧıfat olur ammā² bu ĥarīne ile tünd ve yavuz kelimeleri dađı yavuz at irādesiyle irād olunduđı pūŧide degüldür. Velākin³ tünd ile yavuz kelimelerinde bu delālet yoķdur. Zirā⁴ tünd ve yavuz [Z. 127b] kelimeleriniñ sā'ir ĥayvāna ve insāna bile ŧümülü vardır.⁵ Ĥarūn ise ancak ŧıfat-ı feresdür.⁶ Ğayre ŧümülü yoķdur.⁷

Taķtī'-i Beyt

lāf urup söz fā' ilātün çeyneme ya' fā' ilātün nī me-lünd fā' ilāt hem yavuz o fā' ilātün lan ĥarūn ol fā' ilātün dı vü tünd fā' ilāt

88 Di vedā' itdi diseñ bedrūd kerd

Ĥamle vü cenk itmege dirler neberd

Vedā' Türkī'de ve Fārsī'de ve 'Arabī'de müsta'mel müŧterek luğatlardandır.⁸ Bunda Türkī murād olınmışdır ammā Türkī'si esenleşmekdür. Ya'nī⁹ sefere gitdükde Tañrıya ıŧmarlamak gibi. Fārsī'de bā-ı muvaĥĥadenüñ fetĥasıyla¹⁰ ve dāl-ı mühmelenüñ sükūnıyla¹¹ ve rā-ı ĝayr-i menķūṭanuñ zammesiyle ve vāv'uñ¹² ve dāl-ı mühmele-i ŧāniyenüñ iskānlarıyla¹³ bedrūd dirler.¹⁴ Kerd lafzı¹⁵ [E. 243b] fetĥ-i kāf-ı 'Arabī ile¹⁶ ŧiĝa-i māzīdür eyledi dimekdür. Terķib olıncaķ¹⁷ vedā' itdi demek olur. 'Arabī'de dağı vedā' dinür.¹⁸ [H. 196b] Ĥamle bu dağı Fārsī'dür cenk dağı böyle¹⁹ ammā bunlar Türkī'de meŧhūr olmađla²⁰ ikisi de bunda Türkī murād olınmışdır.²¹

1 ĥaķikati bu kim ĥarūn lafzı : meŧelā ĥarūn Z

2 ŧıfat olur; ammā : ŧıfatdır H

3 velākin : ammā H

4 ĥaķikati bu kim ĥarūn lafzı yavuz ata ŧıfat olur; ammā bu ĥarīne ile tünd ... Zirā : -E

5 kelimeleriniñ sā'ir ĥayvāna ve insāna... vardır : kelimeleri insāna ve ĥayvāna ŧāmindür E, Z

6 ĥarūn ise ancak ŧıfat-ı feresdür -H

7 ĝayre ŧümülü yoķdur : -Z, -H

8 müsta'mel... luğatlardandır : müsta'mel müŧterek luğatdır H; müsta'mel luğatlardandır E

9 ya'nī : -E

10 bā-ı muvaĥĥadenüñ fetĥasıyla : bā-ı muvaĥĥadenüñ fetĥiyle H; fetĥa-i bā E

11 dāl-ı mühmelenüñ sükūnıyla : sükūn-ı dāl E

12 rā-ı ĝayr-i menķūṭanuñ zammesiyle ve vāv'uñ : zamme-i rā ve vāv E

13 dāl-ı mühmele-i ŧāniyenüñ iskānlarıyla : dāl-ı mühmelenüñ sükūnıyla H; dāl iskānlarıyla E

14 dirler : dinür H

15 lafzı :-E, -Z

16 fetĥ-i kāf-ı 'Arabī ile : kāf-ı 'Arab fetĥiyle E

17 olıncaķ : olınca E

18 'Arabī'de dağı vedā' dinür : 'Arab da vedā' dir E

19 bu... cenk dağı böyle : bu dağı Fārsī'de cenk ma'nāsınadır H; de Fārsīdür, cenk de böyledür E

20 ammā bunlar Türkī'de meŧhūr olmađla : bunlar Türkī'de meŧhūr E

21 bunlar Türkī'de meŧhūr olmağla ikisi... olınmışdır : bunda ikisi dağı Türkī irād olınmış H

Meşelâ cenge girüp hücum ve hamle idüp¹ cenk eylemege dirler.² Fârsî'de nün'ün³ ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla⁴ ve rā ve dāl-ı mühmeleteynüñ iskânlarıyla⁵ neberd dirler.⁶ 'Arabî'de cīm-i meksüre ile **cidāl** ma' nāsına.⁷

Takṭī'-i Beyt

di vedā' it fā' ilātün **di diseñ bed** fā' ilātün **rūd kerd** fā' ilāt **hamle vü cen** fā' ilātün **k**
itmege dir fā' ilātün **ler neberd** fā' ilāt

89 **Uyanık bīdār u 'āşık germdār**

Hem ḥaşıl āhār u muḥkem üstüvār

Uyanık Türkî'dür. Fârsî'de bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle⁸ ve yā-ı ḥuṭṭinüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla⁹ ve medd-i elif'le ve sükün-ı rā-ı mühmele ile¹⁰ bīdār dirler. 'Arabî'de yā-ı ḥuṭṭinüñ fetḥasıyla¹¹ **yaḳaza** dinür.¹² 'Āşık Türkî'de ve Fârsî'de ve 'Arabî'de meşhürdür. Bunda Türkî murād [Z. 128a] olınmışdır. Fârsî'de kāf-ı 'Acem'ün fetḥiyle¹³ ve rā-ı mühmelenüñ ve mīm'ün iskânlarıyla¹⁴ ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥiyle ve medle¹⁵ ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla¹⁶ germdār dirler.¹⁷ 'Arabî'de 'āşık dinür.¹⁸ Ḥaşıl Türkî'dür. Şol çeşiddür ki boyacılar [E. 244a] ve cullāhlar bize¹⁹ ve iplige şaçarlar. Fârsî'de elif-i memdüde ve hā-ı [H. 197a] meftūḥa ve medle²⁰ ve rā-ı mühmele²¹ sükūniyla āhār dirler. 'Arabî'de daḥı **ḥaşıl**

1 ve hamle idüp : eylemege H

2 dirler : dinür H

3 nün'ün : nün'la Z; fetḥa-i nün E

4 bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla : bā ile E

5 rā ve... iskânlarıyla: rā-ı mühmele ve dāl-ı mühmelenüñ iskânlarıyla H; sükün-ı rā ve dāl ile E

6 dirler : dinür H

7 cīm-i meksüre ile cidāl ma' nāsına : cidāl ma' nāsınadır Z; 'Arab cidāl dir E

8 bā-ı muvaḥḥadenüñ kesresiyle : bā-ı muvaḥḥadenüñ kesriyle H; kesre-i bā ile E

9 yā-ı ḥuṭṭinüñ sükūniyla ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥasıyla : yā-ı ḥuṭṭi ve fetḥa-i dāl-ı mühmele E

10 medd-i elif'le... mühmele ile : elif ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla Z; elif ve rā iskânlarıyla E

11 yā-ı ḥuṭṭinüñ fetḥasıyla : yā ile E

12 dinür : ma' nāsına H

13 kāf-ı 'Acem'ün fetḥiyle : kāf-ı 'Acem fetḥi E

14 mühmelenüñ ve mīm'ün iskânlarıyla : mühmele ve mīm'ün sükūniyla H; rā iskânlarıyla E

15 medle : elif Z

16 ve dāl-ı mühmelenüñ fetḥiyle ve medle ve rā-ı mühmelenüñ sükūniyla : -E

17 dirler : -H

18 dinür : dirler E

19 bize : bizlere E

20 medle : elif E

21 rā-ı mühmele : rā E

ma' nāsınadır.¹ Muḥkem Türki'dür ya' nī ḳavī ve metīn dimekdür.² Fārsī'de elif-i maẓmūme ve sīn-i mūhmele-i sākine³ tā-ı ḳaraşetūñ zammesiyle⁴ ve vāv'uñ fetḫiyle ve medle⁵ ve rā-ı mūhmelenūñ sūkūnı⁶ ile üstüvār dirler.⁷ 'Arabī'de daḫı **muḥkem**⁸ ve **metīn** ve **şābit** ve **mekīn** ve **ḳavī** ma' nālarına gelir.⁹

Taḳṭī'-i Beyt

uyanıḳ bī fā' ilātün dār u 'āşıḳ fā' ilātün germdār fā' ilāt hem ḫaşıl ā fā' ilātün hār u muḥkem fā' ilātün üstüvār fā' ilāt

90 İnce yol bennā ipi hencārdur

Ulu vu leşker başı sālārdur

İnce yol Türki'dür. Meşelā yaya yolu vesā'iri şāh-rāhı olmayan ince yollara dinür.¹⁰ Bennā ipi daḫı¹¹ Türki'dür. Ya' nī bennālaruñ ipi ki yapu¹² yapduḳlarında gererler bir sicimdür.¹³ Bunlara ikisine¹⁴ Fārsī'de hā-ı hevvezūñ fetḫiyle¹⁵ ve nūn-ı sākine ve cīm-i meftūḫa¹⁶ ve elif'le ve rā-ı mūhmelenūñ sūkūnı¹⁷ ile hencār dirler. 'Arabī'de mīm-i meksūre¹⁸ ile **mıṭmer** ma' nāsınadır. Ulu Türki'dür. Ya' nī bir büyük ve ulu kimesne ki a' yāndan ola dimekdür.¹⁹ Leşker başı daḫı²⁰ Türki'dür. Meşelā ser-' asker ve bölükbaşılar gibi.²¹ Bunlara Fārsī'de sīn-i mūhmelenūñ fetḫasıyla²² ve elif-i

1 'Arabī'de daḫı ḫaşıl ma' nāsınadır : 'Arab da ḫaşıl dir E

2 ya' nī ḳavī ve metīn dimekdür : ḳavī ve metīn dimek E

3 sīn-i mūhmele-i sākine : sīn-i mūhmelenūñ sūkūnıyla H; sīn-i sākine E

4 tā-ı ḳaraşetūñ zammesiyle : zamme-i tā E

5 vāv'uñ fetḫiyle ve medle : vāv-ı meftūḫa ve elif E, Z

6 rā-ı mūhmelenūñ sūkūnı : rā-ı mūhmele Z; rā ile E

7 dirler : dinür H

8 'Arabī'de daḫı muḥkem : 'Arab E

9 ḳavī ma' nālarına gelir : ma' nāsına H; dir E

10 meşelā yaya yolu vesā'iri şāh-rāhı olmayan ince yollara dinür : yaya yoludur E

11 daḫı : de E

12 yapu : yapı H

13 ya' nī bennālaruñ ipi... bir sicimdür : dülgerleruñ yapuya başladuḳlarında ölçdüḳleri ip E

14 bunlara ikisine : buna da H; ikisine E

15 hā-ı hevvezūñ fetḫiyle : fetḫa-i hā E

16 ve cīm-i meftūḫa : ve cīm-i 'Arabī'nüñ fetḫiyle H; cīm E

17 rā-ı mūhmelenūñ sūkūnı : rā-ı mūhmele E, Z

18 mīm-i meksūre : kesre-i mīm E

19 ulu kimesne ki a' yāndan ola dimekdür: ulu devletlü dimekdür H; kimse ki a' yān ola E

20 daḫı : -E

21 meşelā ser-' asker ve bölükbaşılar gibi : ser-' askerlere, bölükbaşılara dirler E

22 sīn-i mūhmelenūñ fetḫasıyla : sīn-i mūhmelenūñ fetḫiyle; sīn-i mūhmele fetḫi E

memdüde ile ve lām¹ [E. 244b] ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla² sālār dirler. ‘Arabî’de nūn-ı meftūha ile³ nā’ib ve nākīb ve şaḥne dirler.⁴

Takṭī‘ -i Beyt

[H. 197b] **ince yol ben fā‘ ilātün nā ipi hen fā‘ ilātün cārdur fā‘ ilāt ulu vu leş fā‘ ilātün ker başı sā fā‘ ilātün lārdur fā‘ ilāt**

91 **Yaslu çaylak sügvār u müş-ḥ’ār [Z. 128b]**

Hem yavaş kişiye dirler bürbār

Yaslu⁵ Türkî’dür. Ya‘ nī bir muşibetden yas tutan kimesneye⁶ dirler. Fārsî’de sīn-i mühmelenüñ zammesiyle⁷ ve vāv-ı sākine ve kāf-ı maẓmūme ve⁸ vāv-ı şāniyenüñ fethiyle ve medle⁹ ve rā-ı mühmelenüñ sükūnı¹⁰ ile sügvār dinür.¹¹ Çaylak Türkî’dür. Sibā‘-ı tıyūrdandan bir nev‘i kuşdur ki şıçan avlayup yir.¹² Fārsî’de mīm-i maẓmūme ve vāv’uñ ve şīn-i mu‘cemenüñ¹³ iskānlarıyla ve ḥā-ı mu‘cemenüñ fethasıyla¹⁴ ve vāv-ı ğayr-i melfūza ile ve medd-i elif’le ve sükūn-ı rā-ı mühmele¹⁵ ile müş-ḥ’ār dirler. Yavaş Türkî’dür. Meşelā yavaş olan kişiye dirler¹⁶ ya‘ nī ol kişiye dirler ki ğazūb olmaya.¹⁷ Fārsî’de bā-ı muvaḥḥadenüñ zammesiyle¹⁸ ve rā-ı mühmele ve dāl-ı ğayr-i menkūṭanuñ¹⁹ iskānlarıyla ve bā-ı muvaḥḥade-i şāniyyenüñ fethasıyla²⁰ ve medle ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla¹ bürbār dirler.² ‘Arabî’de **ḥalīm** ma‘ nāsınadır.³

1 elif-i memdüde ile ve lām: elif ile ve lām Z; elif ve lām’la E

2 rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla : sükūn-ı rā E

3 nūn-ı meftūha ile : -E, -H

4 nā’ib ve nākīb ve şaḥne dirler : nākīb ve nā’ib ve şaḥne gibi Z, H

5 yaslu : yaslı H

6 ya‘ nī bir muşibetden yas tutana kimesneye : yas tutana E

7 sīn-i mühmelenüñ zammesiyle : sīn-i mühmelenüñ zammıyla H; zämme-i sīn E

8 kāf-ı maẓmūme ve : kāf ile Z, H

9 vāv-ı şāniyenüñ fethiyle ve medle : fetha-i vāv-ı şāni ile ve elif Z; fetha-i vāv ve elif E

10 rā-ı mühmelenüñ sükūnı : rā-ı mühmele Z; rā sükūnıyla E

11 dinür : dirler E, H

12 bir nev‘i kuşdur ki şıçan avlayup yir : bir kuşdur E

13 vāv’uñ ve şīn-i mu‘cemenüñ : vāv ve şīn E

14 ḥā-ı mu‘cemenüñ fethasıyla : ḥā-ı mu‘cemenüñ fethiyle H; fetha-i ḥā E

15 medd-i elif’le ve sükūn-ı rā-ı mühmele : elif ve rā-ı mühmele Z; elif ve rā sükūnı E

16 meşelā yavaş olan kişiye dirler : -E, -H

17 ya‘ nī ol kişiye dirler ki ğazūb olmaya : -E, -Z

18 bā-ı muvaḥḥadenüñ zammesiyle : bā-ı muvaḥḥadenüñ zammı H; zämme-i bā E

19 rā-ı mühmele ve dāl-ı... menkūṭanuñ : rā-ı mühmele ve dāl-ı mühmelenüñ H; rā ve dāl ile E

20 bā-ı muvaḥḥade-i... fethasıyla : ikinci bā-ı muvaḥḥadenüñ fethiyle H; bā-ı muvaḥḥade fethi E

Takṭī' -i Beyt

yaslu çaylak fā' ilātün sūgvār u fā' ilātün müş-h'ār fā' ilāt hem yavaş ki fā' ilātün şiyedirler fā' ilātün bürdbār fā' ilāt

92 Ağlamak müyiden efsâne semer [E. 245a]

Hem pirinç boncuğ şebhdür kaḥbe ğar

[H. 198a] Ağlamak Türkî'dür.⁴ Ya' nî ağlayup şaġu⁵ şaġmaġa dirler.⁶ Zîrâ şaġu şaġmayup ağlamaġa girye dirler.⁷ Bunda Fârsî'si⁸ mîm-i maẓmûme⁹ ve vāv-ı sâkine ve yâ'eynüñ evveli meksûre ikinci sâkine¹⁰ ve dâl-ı mühmelenüñ fethiyle ve nûn-ı sâkine¹¹ ile müyiden dinmişdür ki ma' nâsı şaġu şaġmaġdur.¹² 'Arabî'de **nevḥa** ma' nâsına.¹³ Efsâne Türkî'dür.¹⁴ Aşlında Fârsî'dür amma¹⁵ Türkî'de meşhûr olmaġla bunda Türkî irâd olunmuşdur.¹⁶ Meşelâ geçmiş¹⁷ kışşaları ve kaẓiyyeleri¹⁸ naql u ḥikâyet idüp temşilât¹⁹ söylemege dirler. Fârsî'de sîn-i mühmelenüñ ve mîm'üñ fethalarıyla²⁰ ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla semer dirler.²¹ 'Arabî'de **kışşa** ve **ḥikâyet**²² gibi. Pirinç Türkî'dür. Şol nesnedür ki baġırla tütüyâdan düzerler altun gibi şaru²³ olur. Ma' denisi daġı²⁴ olur şarı nūḥas dirler. Boncuğ [Z. 129a] daġı²⁵

1 ve medle... sükûniyla : ve elif ve râ sükûniyla E; ve medle ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla -Z

2 dirler : dinür H

3 ma' nâsınadır : dirler E

4 Türkî'dür : Türkî E

5 şaġu : şaġı H

6 ya' nî ağlayup şaġu şaġmaġa dirler : şaġu şaġmaġ ağlamaġ E

7 zîrâ şaġu şaġmayup ağlamaġa girye dirler : -E

8 Fârsî'si : ise Fârsî'de H; Fârsî'de E

9 mîm-i maẓmûme : zamme-i mîm E

10 yâ'eynüñ evveli meksûre ikinci sâkine : ḥuṭṭinüñ evvelkinüñ kesresi Z; kesre-i yâ-ı ḥuṭṭî E

11 ve dâl-ı mühmelenüñ fethiyle ve nûn-ı sâkine : -E, -Z

12 ki ma' nâsı şaġu şaġmaġdur: bu delâletle şaġı şaġmaġdur H; ki ma' nâsı şaġu şaġmaġdur -E

13 ma' nâsına : gibi E, Z

14 Türkî'dür : Türkî E

15 amma : -E

16 Türkî'de meşhûr ... olunmuşdur : bunda maġâm-ı Türkî'de irâd olunmuş ve böyle şayi'dür H

17 meşelâ geçmiş : meşelâ geçen H; geçmiş E

18 ve kaẓiyyeleri : -E

19 ḥikâyet idüp temşilât : ḥikâye ve temşilât idüp E, H

20 sîn-i mühmelenüñ ve mîm'üñ fethalarıyla : sîn-i mühmele ve mîm fethalarıyla E

21 râ-ı mühmelenüñ... semer dinür : semer dirler Z; râ-ı mühmelenüñ sükûniyla semer dinür -E

22 ḥikâyet : ḥikâye H

23 şaru : şarı H

24 daġı : de E

25 daġı : de E

Türki'dür. Fârsî'de ikisine bile şin-i mu'cemenüñ¹ bâ-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla² ve hâ-ı aşıyye ile şebeh dirler. 'Arabî'de daḥı **şebeh** dinür.³ Luğat-ı müştarekedendür.⁴ Nühâs-ı aşfar daḥı⁵ dirler. Qahpe Türki'dür. Fâhişe 'avrata dirler. Fârsî'de ğayn-ı mu'cemenüñ fetḥasıyla⁶ ve râ-ı mühmelenüñ sükûniyla⁷ ğar dirler. 'Arabî'de daḥı **qahbe** dirler **fâhişe** daḥı 'Arabî'dür.⁸ İkisi de Türki'de meşhûr ve müştarekdür.⁹ Arab diyârında bir kimesne¹⁰ zâniye 'avrat yanında mürûr eylese ol¹¹ 'avrat öksürüp aña iş'âr u tayy¹² idermiş anıñçün zâniye 'avratlara¹³ qahbe dirler.¹⁴

Taqî'-i Beyt

[E. 245b] ağlamak mû fâ' ilâtün yîden efsâ fâ' ilâtün ne semer fâ' ilât hem piriñ bon fâ' ilâtün cuq şebehdür fâ' ilâtün qahbe ğar fâ' ilât

93 Hem daḥı ḥaşḥaş oldı küknâr [H. 198b]

Hem piyü güve kelerdür süsmâr

Ḥaşḥaş Türki'dür.¹⁵ Bir ma' rûf dânedür¹⁶ tabî' atı üçüncü derecede şovuqdur yaşıdur. Yapağıyla başlarını¹⁷ qaynadup gice ile uyqusı gelmiyen âdemüñ¹⁸ başına dökseler uyḥusını getürüp uyudur¹⁹ ve içerlerse daḥı münevvidür.²⁰ Eger başlarını şu ile muḥkem qaynadup²¹ ba' dehu sürseler bal ile tekrâr²² qaynatsalar qoyulınca bu baldan²³ yiseler öksürüğü ve eski ishâli def' ider nâfi'dür.¹ Eger² toḥmından on

1 şin-imu'cemenüñ : şin-i mu'ceme H; şin'üñ E

2 bâ-ı muvaḥḥadenüñ fetḥalarıyla : -H

3 'Arabî'de daḥı şebeh dinür : 'Arabî'de de lebeh dirler E

4 luğat-ı müştarekedendür : -E

5 daḥı : da E

6 ğayn-ı mu'cemenüñ fetḥasıyla : ğayn-ı mu'cemenüñ fetḥıyla H; ğayn-ı mu'ceme fetḥi E

7 râ-ı mühmelenüñ sükûniyla : sükûn-ı râ-ı mühmele ile H; sükûn-ı râ ile E

8 qahbe dirler fâhişe daḥı 'Arabî'dür : qahbe dinür ki zâniye 'avratdur E, Z

9 ikisi de Türki'de meşhûr ve müştarekdür : -Z

10 'Arab diyârında bir kimesne : diyâr-ı 'Arab'da bir kimse E

11 mürûr eylese ol : mürûr itse E

12 aña iş'âr u tayy : işâret E

13 zâniye 'avratlara : -E

14 'Arab diyârında bir kimesne zâniye 'avrat yanında mürûr eylese ol... qahbe dirler : -H

15 Türki'dür : Türki E

16 dânedür : -E

17 başlarını : başını E

18 gice ile uyqusı gelmiyen âdemüñ : uyqusı gelmiyen kimse E

19 uyḥusını getürüp uyudur : uyqusını getürüp uyudur Z; uyḥusın getürür E

20 ve içerlerse daḥı münevvidür : içürseler de iyüdür E

21 şu ile muḥkem qaynadup : qaynadup kuvveti şuya çıkınca Z, H

22 sürseler bal ile tekrâr : süzüp tekrâr bâl ile E

23 qoyulınca bu baldan : -E

dirhem kadarı döküp ve³ eleyüp şeker ile yiseler münevvidür ve öksürüğü izâle ider.⁴ Eger kabuğundan çıkarup sâde kabuğunu döküp şabâh ve aḥşâm nışf-ı dirhem miḳdârını şovuk şu ile isti⁵ māl eyleseler ḥarâreti olan ishâli def⁶ ider⁵ ve yüreginde kan gidene daḥı⁶ nâfi⁶ dūr. Fârsî'de kâf-ı 'Arabî'nün zammıyla⁷ ve vāv-ı sâkine ve⁸ ikinci kâf-ı 'Arabî ile ve nün-ı meftūḥa⁹ ve elif ve rā-ı mühmele¹⁰ ile kūknār dinür.¹¹ 'Arabî'de daḥı **ḥaṣḥāṣ** dinür.¹² Piyū bā-ı 'Acem'ün kesresiyle¹³ ve fetḥasıyla¹⁴ [Z. 129b] ba⁵ zılar ḥarekât-ı şelaṣe ile daḥı luğatdur dimiş. *Ni⁵metu'llāh* dan daḥı üç vech üzere rivāyet olunmuşdur¹⁵ ve yā-ı ḥuṭṭinün zammesiyle¹⁶ ve vāv-ı sâkine ile Fârsî'dür. Türkî'de güve dirler. Şol ḳurdcuğazdur ki esbābı keser¹⁷ helāk ider. 'Arabî'de 'ayn-ı mühmelenün zammesiyle ve şā-ı müşelleṣe-i meftūḥanuñ teşdidiyle ve hā-ı ğayr-i melfūza ile¹⁸ 'üsse dinür.¹⁹ Keler Türkî'dür bir küçük cān-verdür [E. 246a] ki²⁰ şu içmez ḳaṭ'a dirler.²¹ Fârsî'de zamme ile sūsmār dirler. [H. 199a] 'Arabî'de fetḥa ile ve teşdîd ile **zabb** ma⁵ nāsınadır.²²

Taḳṭî⁵-i Beyt

hem daḥı ḥaṣḥāṣ fā⁵ ilātün ḥaṣḥāṣ oldı fā⁵ ilātün kūknār fā⁵ ilāt hem piyū gü fā⁵ ilātün ve kelerdür fā⁵ ilātün sūsmār fā⁵ ilāt

94 Hem ḥazîne oldı gencūr iy püser

İsteyüci kimse oldı ḥūzeger

1 eski ishâli def⁶ ider nâfi⁶ dūr : ishâle nâfi⁶ dūr H; eski ishâli def⁶ ider nâfi⁶ dūr -E

2 eger : -H

3 kadarı döküp ve : kadar E

4 münevvidür ve öksürüğü izâle ider : öksürüğü keser E

5 eger kabuğundan çıkarup sâde kabuğunu döküp şabâh ve aḥşâm nışf... ishâli def⁶ ider : -E

6 daḥı : de E

7 'Arabî'nün zammıyla : 'Arab'ün zammesiyle Z; 'Arab zammıyla E

8 vāv-ı sâkine ve : -H

9 ikinci...meftūḥa : ikinci kâf-ı sükunı ve fetḥa-i nün E; ikinci kâf-ı 'Arabî ile ve nün-ı meftūḥa -H

10 rā-ı mühmele : rā ile E; rā-ı mühmele -E

11 dinür : dirler E

12 daḥı ḥaṣḥāṣ dinür : ḥaṣḥāṣ ma⁵ nāsınadır Z; ḥaṣḥāṣ dirler E

13 bā-ı 'Acem'ün kesresiyle : kesre-i bā-ı 'Acem'le E

14 fetḥasıyla : -E, -H

15 ba⁵ zılar ḥarekât-ı şelaṣe ile daḥı luğatdur dimiş. *Ni⁵metu'llāh* dan... rivāyet olunmuşdur : -E, -H

16 yā-ı ḥuṭṭinün zammesiyle : zamme-i yā-ı ḥuṭṭi E

17 şol ḳurdcuğazdur ki esbābı keser : bir muzırr ḳurddur eşvābı E

18 'ayn-ı mühmelenün zammesiyle ve şā-ı müşelleṣe-i meftūḥanu... hā-ı ğayr-i melfūza ile : -E, -Z

19 dinür : ma⁵ nāsınadır H; dirler E

20 bir küçük cān-verdür ki : bir cān-verdür aṣla E

21 ḳaṭ'a dirler : -E, -Z

22 ma⁵ nāsınadır : dinür H; dirler E

Hazîne Türkî'dür. Fârsî'de kâf-ı 'Acem'ün fethiyle¹ ve nûn-ı sâkine ve cîm-i 'Arabî'nün zammıyla² ve vāv'uñ ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla³ gencür dirler. 'Arabî'de **kenz** ma'nâsınadır.⁴ İsteyüci Türkî'dür. Ya'nî bir nesne isteyüp taleb idene dirler.⁵ Fârsî'de zamm-ı⁶ hâ-ı mu'ceme ile ve vāv-ı sâkine-i aşliyye ve zâ-ı 'Arabî'nün fethasıyla⁷ ve hâ-ı 'alâmetle hüzeger dirler. Āhirinde⁸ ger kâf-ı 'Acem'ün fethasıyla⁹ ve rā-ı mühmelenüñ sükûniyla¹⁰ edât-ı fâ'ıldür. 'Arabî'de **sâ'il** ve **ṭalib** dirler.¹¹

Takṭī'-i Beyt

hem hazîne fâ' ilâtün oldı gencü fâ' ilâtün r iy püser fâ' ilât isteyüci fâ' ilâtün kimse oldı fâ' ilâtün hüzeger fâ' ilât

95 İki köydür Râz u Mürvez'dür biri

Ol vilâyetdeki şehridür Hirî

[E. 246b] Dimek olur ki¹² iki köy vardur ki birinüñ adı Râz ve birinüñ adı Mürvez'dür. Râz rā-ı mühmelenüñ fethasıyla¹³ ve elif ve zâ-ı 'Arabîyye iledür.¹⁴ Mürvez mîm-i maẓmûme ve rā-ı mühmele-i¹⁵ sâkine ve vāv-ı meftûha ve zâ-ı 'Arabîyye-i¹⁶ sâkine ile köy adlarıdır.¹⁷ Ol vilâyetdeki anuñ şehri [Z. 130a] Hirî'dür. Hirî kesre-i hâ-ı hevvez ile¹⁸ ve rā-ı mühmele-i [H. 199b] meksûre¹⁹ ve yâ-ı huṭṭinüñ

1 kâf-ı 'Acem'ün fethiyle : kâf-ı 'Acem fethi E

2 cîm-i 'Arabî'nün zammıyla : cîm-i 'Arabî'nün zammesiyle H; cîm-i 'Arab zammıyla E

3 ve.. iskânlarıyla : ve vāv ve rā iskânlarıyla E; ve vāv'uñ ve rā-ı mühmelenüñ iskânlarıyla -H

4 ma'nâsınadır : dinür H; dirler E

5 ya'nî... dirler : ya'nî bir nesne'i taleb itmek E; ya'nî bir nesne isteyüp taleb idene dirler -H

6 zamm-ı : zamme-i E; zamm-ı -H

7 vāv-ı sâkine-i aşliyye ve zâ-ı 'Arabî'nün fethasıyla : vāv-ı sâkine ve zâ-ı meftûha E, Z

8 āhirinde : -E

9 'Acem'ün fethasıyla : 'Acemî H; 'Acem'le E

10 rā-ı mühmelenüñ sükûniyla : rā-ı mühmele ile H; rā-ı mühmelenüñ sükûniyla -E

11 sâ'il ve ṭalib dirler : ṭalib ve sâ'il gibi H

12 dimek olur ki : ya'nî H

13 rā-ı mühmelenüñ fethasıyla : rā-ı mühmele E

14 rāz rā-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve zâ-ı 'Arabîyye iledür : -H

15 mühmele-i : -E

16 'Arabîyye-i : 'Arab-ı E

17 köy adlarıdır : -Z, -H

18 kesre-i hâ-ı hevvez ile : hâ'nuñ H; kesre-i hâ-ı hevvez ile -E

19 rā-ı mühmele-i meksûre : rā-ı mühmelenüñ kesreleriyle H; rā-ı mühmele-i meksûre -E

sükûniyla¹ Ḥorāsān memleketinde bir mu‘teber şehriñ adıdır qadîmdür² ol memleketüñ taḥtğâhıdır. Bu iki köy ol vilâyetde imişdür. Qavî Râfîzî’dür.³

Takṭî‘-i Beyt

iki köydür fâ‘ ilâtün Râz u Mürvez fâ‘ ilâtün dür biri fâ‘ ilât ol vilâyet fâ‘ ilâtün deki şehri fâ‘ ilâtün dür Hirî fâ‘ ilât

96 **Hem ‘Alem bir şehr adıdır hem tırâz**

Hem yarağa âlete çalguya sâz⁴

‘Alem ‘ayn-ı mühmelenüñ ve lām’uñ fethalarıyla ve mîm-i sâkine ile bir şehr adıdır ve Türkî’de ‘alâmet ma‘nâsınadır ki qaftan omuzına ve yeñ ağzına iderler. Fârsî’de t̄â-ı mühmelenüñ kesresiyle⁵ ve râ-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve zâ-ı ‘Arabiyye⁶ ile tırâz dirler. ‘Arabî’de daḥı⁷ tırâz dinür. Luğat-ı müştarekedendür.⁸ Yarağ ve âlet ve çalgı Türkî’dür. Fârsî’de sîn-i mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve zâ-ı ‘Arabiyye ile⁹ sâz [E. 247a] dirler. ‘Arabî’de âlât-ı¹⁰ lehv dinür.

Takṭî‘-i Beyt

hem ‘Alem bir fâ‘ ilâtün şehr adıdır fâ‘ ilâtün hem tırâz fâ‘ ilât hem yarağa fâ‘ ilâtün âlete çal fâ‘ ilâtün guya sâz fâ‘ ilât

97 **Lîz ḥor enderzdür ıṣmarlamak**

Hem büyük kebz oldu gürz oldu çomak

Lîz lām’uñ kesresiyle¹¹ ve yâ-ı ḥuṭṭînüñve zâ-ı ‘Arabî’nüñ¹² iskânlarıyla Fârsî’dür. Türkî’de ḥor dimekdür.¹³ Ya‘nî ḥaḳîr ma‘nâsına. ‘Arabî’de daḥı ḥaḳîr dinür.¹⁴

1 ve yâ-ı ḥuṭṭînüñ sükûniyla :-E, -H

2 qadîmdür : -E

3 qavî Râfîzî’dür : -H

4 Bu beyit ve bu beytin şerhi H nüshasında yoktur.

5 t̄â-ı mühmelenüñ kesresiyle : kesre-i t̄â ile E

6 râ-ı mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve zâ-ı ‘Arabiyye : feth-i râ ve sükün-ı zâ E

7 daḥı : -E

8 luğat-ı müştarekedendür : -E

9 sîn-i mühmelenüñ fethasıyla ve elif ve zâ-ı ‘Arabiyye ile : fetha-i sîn ile E

10 âlât-ı : -E

11 kesresiyle : kesri E

12 yâ-ı ḥuṭṭînüñ ve zâ-ı ‘Arabî’nüñ : yâ-ı ḥuṭṭî ve zâ-ı ‘Arab E

13 dimekdür : dirler E

14 ‘Arabî’de daḥı ḥaḳîr dinür : ‘Arab ḥaḳîr dirler E

Enderz elif-i meftūḥa¹ ve nūn-ı sākine ve dāl-ı mühmelenūñ fetḥasıyla² ve rā-ı mühmele ve zā-ı ‘Arabî’nün³ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de ısmarlamak dirler⁴ ya‘nî bir nesne’i bir kimseye⁵ ısmarlamağa dinür.⁶ ‘Arabî’de **vaşiyet** ma‘nāsınadır. Büyük Türkî’dür. Fārsî’de kāf-ı ‘Arabîyye’nün fetḥasıyla⁷ ve bā-ı muvaḥḥadenūñ ve zā-ı ‘Arabîyye’nün⁸ iskānlarıyla kebz dirler. ‘Arabî’de ‘**azīm** ma‘nāsına.⁹ Gürz kāf-ı ‘Acem’ün zammesıyla¹⁰ ve rā-ı mühmelenūñ ve zā-ı ‘Arabîyye’nün¹¹ iskānlarıyla Fārsî’dür. Türkî’de çomak dinür.¹² ‘Arabî’de [Z. 130b; H. 200a] **mıḳma**‘ dirler ve ta‘rīb idüp¹³ **cürz** dirler.

Takṭī‘-i Beyt

liz ḥor end fā‘ ilātün erzdür ıṣ fā‘ ilātün marlamak fā‘ ilāt hem büyük keb fā‘ ilātün [E. 247b] z oldı gürz ol fā‘ ilātün dı çomak fā‘ ilāt

98 Esnemekdür ḥāmyāz u şaşı kāj

Ger ola teynūs ḥırmen oldı jāj

Esnemek Türkî’dür. Fārsî’de ḥā-ı mu‘cemenūñ fetḥıyla ve elif ile ve mīm-i sākine ve yā-ı ḥuṭṭinūñ fetḥasıyla ve medle ve zā-ı ‘Arabî’nün sükūnı¹⁴ ile ḥāmyāz dirler. Āḥirinde hā-ı ‘alāmetle ḥāmyāze daḥı dinür. ‘Arabî’de **teşāvüb** ma‘nāsına. Şaşı Türkî’dür. Ya‘nî gözi egri olup her nesne’i iki görür. Fārsî’de kāf-ı meftūḥa ile ve med ile¹⁵ ve zā-ı ‘Acemî’nün¹⁶ sükūnıyla kāj dirler.¹⁷ ‘Arabî’de **aḥvel** ma‘nāsına. Kāf-ı meftūḥa ile¹⁸ ger ola teynūs ḥırmen Türkî ‘ibāretdür.¹⁹ Ya‘nî eger ḥırmen

1 meftūḥa : mażmūme H

2 mühmelenūñ fetḥasıyla : mühmelenūñ fetḥıyla H; mühmele fetḥıyla E

3 rā-ı mühmele ve zā-ı ‘Arabî’nün : rā ve zā-ı ‘Arab E

4 dirler : -E

5 ya‘nî bir nesne’i bir kimseye : bir şey’i bir kimesneye E

6 ısmarlamağa dinür : ısmarlamak H; ısmarlamağa dirler E

7 kāf-ı ‘Arabîyye’nün fetḥasıyla : kāf-ı meftūḥa-i ‘Arabîyye ile H; fetḥa-i kāf-ı ‘Arab’la E

8 bā-ı muvaḥḥadenūñ ve zā-ı ‘Arabîyye’nün : bā-ı muvaḥḥade ve zā-ı ‘Arab E

9 ma‘nāsına : dinür E

10 kāf-ı ‘Acem’ün zammesıyla : kāf-ı ‘Acem’ün zammıyla H; kāf-ı ‘Acem zammıyla E

11 rā-ı mühmelenūñ ve zā-ı ‘Arabîyye’nün : rā-ı mühmele ve zā-ı ‘Arab E

12 dinür : dirler H

13 dirler ve ta‘rīb idüp : ve E

14 fetḥasıyla ve medle ve zā-ı ‘Arabî’nün sükūnı : fetḥıyla ve elif ve zā-ı ‘Arabî E, Z

15 med ile : elif ile E, Z

16 ‘Acemî’nün : ‘Acem’ün E

17 dirler : dinür H

18 kāf-ı meftūḥa ile : -Z, -H

19 Türkî ‘ibāretdür : Türkî’dür E, H

teynūs olursa dimekdür. Teynūs hırmen yığınınına dirler. Meşelā¹ hırmen bağlamış tınas olursa dimekdür.² Fārsī’de zā-ı ‘Acemī’nün fethasıyla ve med ile³ ve ikinci zā-ı ‘Acemī’nün⁴ sükūnyıla jāj dinür.⁵ Ba‘zı nüshada bu mışra⁶ “**Bāb-ı hırmenile süpüründüsi jāj**” vāqı‘ olmuşdur.⁷

Takṭī‘-i Beyt

esnemekdür fā‘ ilātün hāmyāz u fā‘ ilātün şaşı kaj fā‘ ilāt ger ola tey fā‘ ilātün nūs hırmen fā‘ ilātün oldı jāj fā‘ ilāt

99 İssilik tef orta yay adı temüz [E. 248a; H. 200b]

Hem daḥı fi’l-cümle dimekdür henüz

İssilik Türkī’dür. Fārsī’de tā-ı karşıetün fethasıyla⁸ ve fā’nuñ sükūnyıla⁹ tef dinür¹⁰ ve āhirinde sīn-i mühmele ile tefs daḥı dirler.¹¹ ‘Arabī’de harāret gibi. Orta yay adı Türkī ‘ibāretdür.¹² Ya‘nī yaz aylarınun ki üç aydur orta ayı dimekdür.¹³ Fārsī’de tā-ı karşıetün fethasıyla¹⁴ ve mīm-i maẓmūme ve vāv’uñ¹⁵ ve zā-ı ‘Arabī’nün¹⁶ iskānlarıyla temüz dirler. Şuhūr-ı şayfiyye-i Rūmiyedendür ki¹⁷ evveli¹⁸ hāziran ikincisi¹⁹ temüz ve üçüncüsü [Z. 131a] ābdur aḡustūs daḥı dirler.²⁰ Elsine-i müte‘addidede böyle dinür.²¹ Hem hā-ı hevvezün fethasıyla²² ve mīm-i sākine²³ ile

1 meşelā : -E

2 dimekdür : demek olur H

3 med ile : elif ile Z; elif E

4 ‘Acemī’nün : ‘Acem’uñ E

5 dinür : dirler E, H

6 bu mışra‘ : -E, -H

7 vāqı‘ olmuşdur : vāqı‘dür E

8 tā-ı karşıetün fethasıyla : tā-ı karşıetün fethiyle H; tā-ı karşıet fethiyle E

9 fā’nuñ sükūnyıla : fā-ı sākine H

10 dinür : dirler E

11 dirler : bu ma‘nāyadur H

12 Türkī ‘ibāretdür : Türkī’dür E, Z

13 ya‘nī yaz aylarınun ki üç aydur orta ayı dimekdür : -E

14 fethasıyla : fethiyle E, H

15 ve vāv’uñ : ve vāv E; ve vāv’uñ -H

16 ‘Arabī’nün : ‘Arab E

17 şuhūr-ı ... Rūmiyedendür ki : Rūmī aylarından orta yaz ayıdır H; şuhūr-ı Rūmiyedendür E

18 evveli : evvelkisi E, H

19 ikincisi : ba‘dehu H; ikinci E

20 üçüncüsü ābdur, aḡustūs daḥı dirler : üçüncüsüne aḡustūs dinür H; ba‘dehu aḡustos dirler E

21 elsine-i müte‘addidede böyle dinür : -E, -Z

22 fethasıyla : fethiyle E, H

23 mīm-i sākine : sükūn-ı mīm E

Fārsī'dür. Türkî'de daḥı dinür¹ 'atf içündür. 'Arabî'de vāv-ı 'atıfadan 'ibāretdür.² Fi'l-cümle Türkî'dür. Fārsī'de daḥı şāyi'cür bu daḥı bu ḳabildendür.³ Fārsī'de hā-ı hevvezüñ fetḫasıyla⁴ ve zämme-i nūn ve sükün-ı zā⁵ ile henüz dirler.⁶

Taḳṭī' -i Beyt

isilik teff fā' ilātün orta yay a fā' ilātün dı temüz fā' ilāt hem daḥı fi'l fā' ilātün cümle dimek fā' ilātün dūr henüz fā' ilāt

100 **Hem füsüs oldı daḥı ḫayf eylemek**

Daḥı hezl ü bī-hüde söz söylemek

[H. 201a] Füsüs fā'nuñ ve sīn-i mühmelenüñ zammeleriyle⁷ ve vāv'uñ ikinci sīn-i mühmelenüñ⁸ iskānlarıyla [E. 248b] Fārsī'dür. Türkî'de ḫayf eylemek dinür⁹ ve tenz ve teşnī'c ve¹⁰ maşḫaralığa almağa dirler. 'Arabî'de **temeşḫur** gibi.¹¹ Hezl ve bī-hüde söz söylemek daḥı bu ma' nāyadur. Bu üç luğat füsüs lafzınuñ tefsīridür.¹² Ammā üçi bile Fārsī'dür ve cümlesibir ma' nāyadur.¹³ 'Arabî'de **temāzuḫ** ve **temeşḫur** ve **lāğ** ve **hezeyān**¹⁴ ma' nālarınadur. Türkî'de daḥı bu lafızlar böyle meşḫurdur.¹⁵

Taḳṭī' -i Beyt

hem füsüs ol fā' ilātün dı daḥı ḫayf fā' ilātün eylemek fā' ilāt daḥı hezl ü fā' ilātün bī-hüde söz fā' ilātün söylemek fā' ilāt

101 **Çağz içi çirklü çıbandur hem denes**

Çirkdür bir şeh̄r adıdur hem Ṭabes

1 dinür : dirler E

2 vāv-ı 'atıfadan 'ibāretdür : vāv-ı 'atıfa gibi E

3 Fārsī'de daḥı şāyi'cür bu daḥı bu ḳabildendür : Fārsī'de de şāyi'cür bu da böyledür E

4 hā-ı hevvezüñ fetḫasıyla : hā-ı meftūḫa H; fetḫa-i hā E

5 zämme-i nūn ve sükün-ı zā : nūn-ı maẓmūme Z, H

6 dirler : dinür Z, H

7 fā'nuñ ve sīn-i mühmelenüñ zammeleriyle : fā ve sīn zammeleri E

8 vāv'uñ ikinci sīn-i mühmelenüñ : vāv ve sīn E

9 eylemek dinür: eylemek dirler E; dinür H

10 teşnī'c ve : temeşḫur ya' nī E

11 gibi : dirler E

12 lafzınuñ tefsīridür : lafzına tefsīr vāḳi'c olmuşdur H

13 ve cümlesi bir ma' nāyadur : bir ma' nāyadur Z; ve cümlesi bir ma' nāyadur -E

14 'Arabî'de temāzuḫ ve temeşḫur ve lāğ ve hezeyān : hezeyān ve lāğ ve temāzuḫ E

15 daḥı bu... meşḫurdur : böyle şāyi'cür Z; Türkî'de daḥı bu lafızlar böyle meşḫurdur -E

Çağz cīm-i meftūḥa-i ‘Acemī ile ve ğayn-i mu‘ceme¹ ve zā-ı ‘Arabī’nün iskānlarıyla² Fārsī’dür. Türkī’de içi çirklü çıban dimekdür.³ Ya‘nī içinde çirk ve iriñ olan çıbana dinür.⁴ Denes dāl-ı mühmelenün fethiyle⁵ nūn ve sīn-i mühmele ile Fārsī’dür. Türkī’de çirk dirler ki mısra‘-ı şānīye kayd olunmuşdur.⁶ Ya‘nī kir ve pas dimekdür.⁷ ‘Arabī’de daḡı⁸ **denes** ma‘nāsınadır.⁹ Tahrikle **vesaḡ** daḡı dirler.¹⁰ Bir şehir adı Türkī’dür¹¹ ya‘nī [H. 201b] bir şehriñ adıdır dimekdür Ṭabes. Meşelā¹² Ṭabes fethateyn ile şehir adıdır.¹³

Takṭī‘-i Beyt

çağz içi çirk fā‘ilātün lü çıbandur fā‘ilātün hem denes [E. 249a; Z. 131b] fā‘ilāt çirkdür bir fā‘ilātün şehir adı fā‘ilātün dur Ṭabes fā‘ilāt

102 **Hem meniş ṭab‘ u segāliš ḫīle mekr**

Bevş keşret ya‘nī cem‘-i Zeyd ü Bekr

Meniş mīm-i meftūḥa¹⁴ ve nūn-ı meksüre ve şīn-i mu‘cemenün sükūnyıla¹⁵ Fārsī’dür. Türkī’de ṭab‘ dinür. Ya‘nī mizāc dimekdür.¹⁶ ‘Arabī’de daḡı **ṭab‘** dinür.¹⁷ Aşlı ‘Arabī’dür.¹⁸ Segāliš sīn-i mühmelenün fethasıyla ve kesresiyle¹⁹ daḡı luğatdur ve kāf-ı ‘Acemī’nün fethiyle ve medle ve lām-ı meksüre ve şīn-i mühmelenün sükūnyıla²⁰ Fārsī’dür. Türkī’de ḫīle ve mekr dinür²¹ ve yavuz şānu²² şanmaḡ

1 cīm-i meftūḥa-i ‘Acemī ile ve ğayn-i mu‘ceme : cīm-i ‘Acemiyye-i meftūḥa ve ğayn E

2 zā-ı ‘Arabī’nün iskānlarıyla : zā sükūnlarıyla E

3 çıban dimekdür : çıbana dirler E

4 çirk ve iriñ olan çıbana dinür : iriñ olan çıbana E

5 dāl-ı mühmelenün fethiyle : dāl fethasıyla E

6 mısra‘-ı şānīye kayd olunmuşdur : mısra‘-ı şānīnün evvelinde zıkr olunmuşdur H

7 ya‘nī kir ve pas dimekdür : kir ve pas dimek E

8 daḡı : -E

9 ma‘nāsınadır : dirler H; ma‘nāsına E

10 tahrikle vesaḡ daḡı dirler : vesaḡ daḡı dinür H; vesaḡ daḡı dirler E

11 adı Türkī’dür : adıdır Z, H

12 şehriñ adıdır dimekdür Ṭabes. Meşelā : şehriñ adı ismine E

13 fethateyn ile şehir adıdır : bir şehriñ adı imişdür H; fethateyn ile Ṭabes dirler E

14 mīm-i meftūḥa : mīm’ün fethiyle H

15 şīn-i mu‘cemenün sükūnyıla : şīn ile E

16 dimekdür : -E

17 ‘Arabī’de daḡı ṭab‘ dinür : ‘Arabī’de daḡı ṭab‘ ma‘nāsınadır H; ‘Arab daḡı ṭab‘ dir E

18 aşlı ‘Arabī’dür : -E

19 sīn-i mühmelenün fethasıyla ve kesresiyle : fetha-i sīn ve kesre ile E

20 daḡı luğatdur ve kāf-ı ‘Acemī’nün fethiyle ve medle... şīn-i mühmelenün sükūnyıla : -E, -Z

21 dinür : dirler E

22 şānu : şanı H

ve hā-ı mu‘ ceme ile şin-i menkūṭanuñ¹ iskānlarıyla dırahş dinür.² ‘ Arabî’de leme‘ān ve berk³ ma‘ nālarınadır.⁴

Takṭī‘ -i Beyt

Pehlevīce fā‘ ilātün oldı güneş fā‘ ilātün raḥş u Vaḥş fā‘ ilāt [Z. 132a] Belḥ’de şeh fā‘ ilātün r ıldıramak fā‘ ilātün dur dırahş fā‘ ilāt

104 Muğ gavur şu‘ le fūrūğ u hezl lāğ

Ḳarañu mağ gıce Ḳarañusı māğ

Muğ mīm-i mazmūme ve ğayn-i mu‘ cemenüñ sükūniyla⁵ Fārsî’dür. Türkî’de [H. 202b] gavur dimekdür.⁶ ‘ Arabî’de **kāfir** ma‘ nāsınadır.⁷ Şu‘ le Türkî’dür. Ya‘ nī güneş ve ay şu‘ lesine ve aydınlığına dirler.⁸ Fārsî’de fā’nuñ ve rā-ı mühmelenüñ zammeleriyle fūrūğ dinür.⁹ ‘ Arabî’de daḥı **şu‘ le** ma‘ nāsınadır. Aşlı ‘ Arabî’dür.¹⁰ Hezl Türkî maḳāmında irād olunmuşdur.¹¹ Letā’ife müte‘ allık kelimāta dirler. Aşlı ‘ Arabî’dür. Bunda¹² lāğ lafzı Fārsî diyü irād olunmuş ammā **lāğ** daḥı ‘ Arabî’dür.¹³ ve Fārsî’si hezldür.¹⁴ İki de Fārsî’de ve ‘ Arabî’de meşhürdür.¹⁵ Ḳarañu Türkî’dür ya‘ nī [E. 250a] Ḳarañlık dimekdür.¹⁶ Fārsî’de mīm-i meftūḥa ile ve ğayn-ı mu‘ cemenüñ sükūniyla¹⁷ mağ dirler. ‘ Arabî’de **zulmet** gibi.¹⁸ Gıce Ḳarañusı Türkî’dür. Ya‘ nī gıce ile olan Ḳarañuluk dimekdür.¹⁹ Fārsî’de mīm-i meftūḥa ile ve

1 hā-ı mu‘ ceme ile şin-i menkūṭanuñ : hā ve şin-i mu‘ cemenüñ H; hā ve şin E

2 dinür : dirler E

3 ve berk : -H

4 ma‘ nālarınadır : dirler E

5 mīm-i mazmūme ve ğayn-i mu‘ cemenüñ sükūniyla : zämme-i mīm ile sükūn ile E

6 dimekdür : dirler E

7 ma‘ nāsınadır : dirler E

8 şu‘ lesine ve aydınlığına dirler : şu‘ lesidür E

9 rā-ı mühmelenüñ zammeleriyle fūrūğ dinür : rā’nuñ zammeleriyle fūrūğ dirler E

10 daḥı şu‘ le ma‘ nāsınadır. Aşlı ‘ Arabî’dür : şu‘ le dirler E

11 Türkî maḳāmında irād olunmuşdur : Türkî’dür E, H

12 bunda : -H

13 lāğ daḥı ‘ Arabî’dür : ‘ Arabisi lāğdur H; ‘ Arabî’dür E

14 ve Fārsîsi hezldür : -E, -Z

15 ikisi de Fārsî’de ve ‘ Arabî’de meşhürdür : Fārsî’de ve ‘ Arabî’de meşhürdür E; ikisi de Fārsî’de ve ‘ Arabî’de meşhürdür -H

16 ya‘ nī Ḳarañlık dimekdür : -H

17 ğayn-ı mu‘ cemenüñ sükūniyla : ğayn-ı mu‘ ceme ile E

18 gibi : dirler E

19 ya‘ nī gıce ile olan Ḳarañuluk dimekdür : -E

elif ve ğayn-ı mu‘cemenüñ iskânlarıyla¹ mäg dirler.² ‘Arabî’de dâl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve cîm-i meftûha ile **dücâ** ma‘ nâsınadır.³

Takṭî‘-i Beyt

muğ gavur şu‘ fâ‘ ilâtün le fūrüg u fâ‘ ilâtün hezl lâğ fâ‘ ilât kârañu mağ fâ‘ ilâtün gice kara fâ‘ ilâtün fūsı mäg fâ‘ ilât

105 **Hem nüğül oldu deriñ dahı güzâf**

Beyhude sözdür ‘aқılsızdur nişâf

Nüğül nün’uñ ve ğayn-ı mu‘cemenüñ⁴ zammeleriyle Fârsî’dür. Türkî’de deriñ dinür.⁵ ‘Arabî’de ‘**amîk** ma‘ nâsınadır. Güzâf kâf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle⁶ ve zâ-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla⁷ ve elif ve fâ ile⁸ Fârsî’dür. Türkî’de beyhude söz söylemekdür.⁹ Ya‘nî mälâya‘nî ve¹⁰ bî-hüde ve bâṭıl¹¹ kelimâta dirler. ‘Aқılsuz Türkî’dür. Fârsî’de [H. 203a] nün-ı meksüre ve şîn-i mu‘cemenüñ fethiyle¹² ve medle ve fâ-ı sâkine¹³ ile nişâf dirler.¹⁴ Nişâf aşlında dimağüñ postına dirler. Andan ‘aқla zarar gelür. Ol sebebden ‘aқılsuza nişâf dinmiş olur.¹⁵

Takṭî‘-i Beyt

hem nüğül ol fâ‘ ilâtün dı deriñ da fâ‘ ilâtün hı güzâf fâ‘ ilât [E. 250b] beyhude söz fâ‘ ilâtün [Z. 132b] dür ‘aқılsuz fâ‘ ilâtün dur nişâf fâ‘ ilât

106 **Zişt ḥafrîk u nişânedür hedef**

Қıf durur bir nev‘e қаб қав oldu ḥaf

1 ğayn-ı mu‘cemenüñ iskânlarıyla : ğayn sükünüyla E

2 mîm-i... dirler : mäg dinür mîm-i meftûha ile ve medle ve ğayn-ı mu‘cemenüñ sükünüyla H

3 zammesiyle ve cîm-i meftûha ile dücâ ma‘ nâsınadır : fethiyle decâ dirler H; dücâ dirler E

4 nün’uñ ve ğayn-ı mu‘cemenüñ : nün ve ğayn-ı mu‘ceme E

5 dinür : dirler E

6 kâf-ı ‘Acem’üñ zammesiyle : kâf-ı mażmüme H; kâf-ı ‘Acem zammıyla E

7 zâ-ı ‘Arabî’nüñ fethasıyla : fetha-i zâ-ı ‘Arab’la E

8 ve elif ve fâ ile : -H

9 söz söylemekdür : sözdür Z; söz dirler E

10 mälâya‘nî ve : aşlı faşlı yoқ H

11 bî-hüde ve bâṭıl : -E

12 şîn-i mu‘cemenüñ fethiyle : şîn-i mu‘cemenüñ fethasıyla; şîn-i mu‘ceme fethasıyla E

13 medle ve fâ-ı sâkine : elif ve fâ E, Z

14 dirler : dinür H

15 dinmiş olur : dinür H

Zişt zā-ı ‘Arabî’nün kesresiyle¹ ve şīn-i mu‘ceme ve tā-ı karşıtūn² iskānlarıyla çirkin ve kabîh ve yigrenci ma‘nāsınadır³ ve ha-ı mühmele-i meftūha⁴ ve fā-ı sākine⁵ ve rā-ı ğayr-i menkūtanun kesresiyle⁶ ve yā-ı huṭṭi ve kâf’uñ⁷ iskānlarıyla hafriḳ daḡı bu ma‘nāyadır. İki bile Fārsî’dür ammā zişt lafzını⁸ Türkî maḳāmında irād eylemiş. Türkî’de⁹ meşhūr olmaġla nitekim bu luġatda bu mişilli çok vāki‘dür.¹⁰ ‘Arabî’de **ḳabîh** ma‘nāsınadır.¹¹ Nişāne nūn-ı meksūre ve şīn-i mu‘cemenün fethiyle ve medle ve ikinci nūn’uñ fethasıyla ve hā-ı ‘alāmet¹² ile Türkî’dür. Ya‘nī oḳ nişānesine¹³ dirler. Fārsî’de hā-ı hevvezūñ ve dāl-ı mühmelenün¹⁴ fethalarıyla ve sūkūn-ı fā¹⁵ ile hedef dirler. ‘Arabî’de taḡrikle **ġaraż** dirler.¹⁶ Hedef daḡı ‘Arabî’dür.¹⁷ Luġat-ı müştarekedür.¹⁸ Kıf kâf-ı meksūre ve fā-ı sākine¹⁹ ile Fārsî’dür. Türkî’de bir nev‘i ḳabdur ki desti gibi. Ḳav Türkî’dür ki āteş çāḳup içine dutdururlar.²⁰ Fārsî’de [H. 203b] hā-ı mu‘cemenün fethasıyla²¹ ve fā-ı sākine ile ḡaf dinür.²²

Taḳṭi‘-i Beyt

zişt hafri fā‘ ilātün ḳ u nişāne fā‘ ilātün dūr hedef fā‘ ilāt ḳıf durur bir fā‘ ilātün nev‘e
ḳab ḳav fā‘ ilātün oldı ḡaf fā‘ ilāt

107 Ḳaşda vü alında çin ājengdür [E. 251a]

Şıḳlıġ u āvāz ḡunbuk ṡangdur

1 zā-ı ‘Arabî’nün kesresiyle : kesre-i zā-ı ‘Arab’la E

2 şīn-i mu‘ceme ve tā-ı karşıtūñ : şīn ve tā E

3 kabîh ve yigrenci ma‘nāsınadır : yigrenci ve kabîh ma‘nalarına E

4 ve ha-ı mühmele-i meftūha : feth-i hā-ı mühmele ile Z, H

5 fā-ı sākine : fā’nuñ sūkūniyla H

6 rā-ı ğayr-i menkūtanun kesreleriyle : rā-ı mühmelenün kesreleriyle H; rā-ı mühmele kesriyle E

7 yā-ı huṭṭi ve kâf’uñ:yā-ı huṭṭinün ve kâf’uñ H; yā ve kâf E

8 ikisi bile Fārsî’dür; ammā zişt lafzını : ikisi de Fārsî’dür, zişt lafzı E

9 Türkî’de : -E

10 meşhūr olmaġla... çok vāki‘dür : ziyāde meşhūr olduğındandır Z; meşhūr olduğı için E

11 ma‘nāsınadır : dirler E

12 ve şīn-i mu‘cemenün fethiyle ve medle ve ikinci nūn’uñ fethasıyla ve hā-ı ‘alāmet :-E, -Z

13 ya‘nī oḳ nişānesine : nişāngāh da Z; nişāngāh E

14 hā-ı hevvezūñ ve dāl-ı mühmelenün : hā ve dāl’uñ H; hā-ı hevvezūñ ve dāl’uñ E

15 sūkūn-ı fā : fā-ı sākine H; sūkūn-ı fā -E

16 taḡrikle ġaraż dirler : -H

17 hedef daḡı ‘Arabî’dür : daḡı hedef dinür H

18 müştarekedür : müştarekendür H

19 fā-ı sākine : -E, -H

20 ki āteş çāḳup içine dutdururlar : ki āteş çāḳup tutdururlar H; ki āteş çāḳup içine dutdururlar -E

21 mu‘cemenün fethasıyla : mu‘cemenün fethiyle H; mu‘ceme fethasıyla E

22 fā-ı sākine ile ḡaf dinür : ḡaf dirler E

Kaşda alında çin Türki 'ibâretdür.¹ Meşelâ kaşda ve alında ve yüzde² buruşuk ve büküm geh çok yaşamağdan olsun ğazab vaqtinde olsun³ ğuşşadan olsun. Fârsî'de elif-i memdüde ve zâ-ı 'Acemî'nün fethasıyla⁴ ve nün-ı sâkine ve kâf'la⁵ âjeng dirler. 'Arabî'de ğayn-ı mu'cemenün zammesiyle⁶ ve zâd-ı menķūtanuñ sükünıyla ve fethiyle cā'izdür⁷ ve nün-ı sâkine ile **ġuzn/ġuzen** dinür.⁸ Mukâser cild ma' nâsına.⁹ Şıklıġ Türki'dür. Fârsî'de ħâ-ı mu'cemenün zammesiyle¹⁰ ve nün-ı sâkine ve bā-ı muvaħħadenün zammesiyle¹¹ ve kâf-ı sâkine ile ħunbuk dirler.¹² 'Arabî'de **şafir** ma' nâsına.¹³ Āvâz Türki'dür. Bir nesne çağırduġı zamânda işidilen şavta dirler. Fârsî'de řâ-ı mühmelenün fethiyle ve nün-ı sâkine ve [Z. 133a] kâf-ı sâkine ile¹⁴ řang dirler.¹⁵ 'Arabî'de řâd-ı mühmelenün fethasıyla¹⁶ **şavt** ma' nâsınadır.

Takṭî'-i Beyt

kaşda vü a fâ' ilâtün lında çin ā fâ' ilâtün jengdür fâ' ilât şıklıġ u ā fâ' ilâtün vâz ħunbuk
fâ' ilâtün **şangdur** fâ' ilât

108 **Hem tekeledür baġaltāk oldı heng [H. 204a]**

Ķuvvete di řivelü¹⁷ maħbūba řeng

Tekele Türki'dür. Meşelâ koltuk altında ipliklenen 'Acem kisvelerinden bir nev' i kaftandır. Bu diyârlarda [E. 251b] ma' şümlara yaparlar¹⁸ göġüslük dirler.¹⁹ Fârsî'de bā-ı muvaħħadenün ve ğayn-ı mu'cemenün²⁰ fethalarıyla ve lām-ı sâkine ve tā-ı

1 Türki 'ibâretdür : Türki'dür E, H

2 ve yüzde : -E, -Z

3 geh çok... olsun : gerekse yaşamağdan olsun gerekse Z; gerek yaşamağdan ve gerek H

4 zâ-ı 'Acemî'nün fethasıyla : zâ-ı 'Acem'ün fethiyle H; fetha-i zâ-ı 'Acem'le E

5 nün-ı sâkine ve kâf'la : nün'la ve kâf'la H; nün ve kâf-ı sâkine E

6 ğayn-ı mu'cemenün zammesiyle : zamme-i ğayn-ı mu'ceme E

7 zâd-ı menķūtanuñ sükünıyla ve fethiyle cā'izdür : zâd-ı menķūta E

8 dinür : dirler E

9 mukâser cild ma' nâsına : -E

10 ħâ-ı mu'cemenün zammesiyle : ħâ-ı mu'cemenün zammıyla H; ħâ-ı mu'ceme ile E

11 bā-ı muvaħħadenün zammesiyle : bā-ı muvaħħade zammıyla E

12 dirler : dinür H

13 'Arabî'de şafir ma' nâsına : -E

14 nün-ı sâkine ve kâf-ı sâkine ile : nün ve kâf'la iskânlarıyla Z

15 Āvâz Türki'dür. Bir nesne çağırduġı zamânda işidilen şavta dirler. Fârsî'de... şang dirler : -E

16 şâd-ı mühmelenün fethasıyla : şâd-ı mühmelenün fethiyle H; fetha-i şâd-ı mühmele E

17 şivelü : şiveli H

18 yaparlar : iderler E

19 bu diyârlarda ma' şümlara yaparlar, göġüslük dirler : -H

20 bā-ı muvaħħadenün ve ğayn-ı mu'cemenün : fetha-i bā ve ğayn-ı mu'ceme E

ķarařetũn¹ fethasıyla ve elif ve ķāf ile² baġaltāķ dinũr.³ Elifsũz daġı baġaltāķ dirler.⁴ Heng hā-ı hevvezũn fethasıyla⁵ ve nũn ile ķāf'ũn⁶ iskānlarıyla Fārsĩ'dũr. Tũrkĩ'de ķuvvet ma' nāsinadur.⁷ 'Arabĩ'de daġı **ķuvvet** dinũr ki ġilāfi⁸ za' fdur. Őivelũ maġbũb Tũrkĩ 'ibāretdũr.⁹ Ya' nĩ nāzlı ve Şiveli ve maġbũ' ve Őirĩn ġarekāt olan maġbũb dimekdũr.¹⁰ Fārsĩ'de Őĩn-i mu'cemenũn fethiyle¹¹ ve sũķun-ı nũn ve ķāf'la Şeng dirler.¹²

Taķtĩ'-i Beyt

hem tekele fā' ilātũn dũr baġaltāķ fā' ilātũn oldı heng fā' ilāt ķuvvete di fā' ilātũn Şiveli maġ fā' ilātũn bũba Şeng fā' ilāt

109 Daġı ķũrpũk hezl oldı ķenglũk

El ayaġı egri olan tasa ġadũk

Ķũrpũk cĩm-i 'Acem'ũn zammesiyle¹³ ve rā-ı mũhmelenũn sũkũniyla ve bā-ı muvaġġadenũn zammesiyle¹⁴ ve fethiyle cā'izdũr ve ķāf-ı sākine ile Fārsĩ'dũr. Tũrkĩ'de hezl dirler. Ya' nĩ¹⁵ nũkte ve kināye ile sũz sũylemege dirler. 'Arabĩ'de **temāzuġ**¹⁶ ve **lāġ** ve **latife** ve **temeŐur** gibi. Ammā **Ni' metu'llāh** bu luġat cĩm-i 'Acem'ũn fethasıyla¹⁷ “ **Suġen-i bed-endiş-i ser-pũŐide**” ya' nĩ gizlũce dũŐmānlıķ sũzi dimiŐdũr.¹⁸ Ķenglũk [E. 252a] cĩm-i 'Acem'ũn fethiyle¹⁹ ve nũn-ı sākine ile [H. 204b] Fārsĩ'dũr. Tũrkĩ'de eli ayaġı egri olana dirler. Tasa [Z. 133b] Tũrkĩ'dũr. Ya' nĩ

1 ķarařetũn : ķarařet E

2 ve elif ve ķāf ile : -H

3 dinũr : dirler E, H

4 elifsũz daġı baġaltāķ dirler : -H

5 fethasıyla : fethiyle H

6 ķāf'ũn : ķāf E

7 ma' nāsinadur : dimekdũr E

8 daġı ķuvvet dinũr ki ġilāfi : ķuvvet dirler, Őıddı E

9 Tũrkĩ 'ibāretdũr : Tũrkĩ'dũr E

10 ya' nĩ nāzlı ve Şiveli ve maġbũ' ve Őirĩn ġarekāt olan maġbũb dimekdũr : -E

11 Őĩn-i mu'cemenũn fethiyle : fetha-i Őĩn E

12 sũķun-ı nũn ve ķāf'la Şeng dirler : nũn'ũn ve ķāf'ũn fethalarıyla Őeneg dinũr H

13 cĩm-i 'Acem'ũn zammesiyle : cĩm-i 'Acem zammı E

14 bā-ı muvaġġadenũn zammesiyle : bā-ı muvaġġadenũn zammıyla H; bā'nuñ zammı E

15 ya' nĩ : ki E

16 temāzuġ : -E

17 bu luġat cĩm-i 'Acem'ũn fethasıyla : bunı cĩm-i 'Acem'ũn fethi E

18 ammā... “ **Suġen-i bed-endiş-i ser-pũŐide**” ya' nĩ gizlũce dũŐmānlıķ sũzi dimiŐdũr : -H

19 cĩm-i 'Acem'ũn fethiyle : cĩm-i 'Acem'ũn fethasıyla H; fetha-i cĩm-i 'Acem'ũn E

bir nesne için¹ asāvet çeküp uşşalanmaa dirler.² Fārsī'de ā-ı mu'cemenūñ fethiyle ve dāl-ı mühmelenūñ zammıyla adūk dinür.³ 'Arabī'de **hemm** ve **am** gibi.

Tatı' -i Beyt

daı ürpük fā' ilātün **hezl** oldı fā' ilātün **englük** el fā' ilāt **ayaı eg** fā' ilātün **ri olan ta**
fā' ilātün **sa adūk** fā' ilāt

110 **Hem tebūrāk iki tatadur ki ūş**

Balayup atladuban ürküde uş

Tebūrāk tā-ı arāsetūñ fethiyle ve bā-ı muvaadenūñ⁴ zammıyla ve vāv-ı sākine ve rā-ı mühmelenūñ fethasıyla⁵ ve elif ve kāf iskānlarıyla⁶ Fārsī'dür. Türkī'de Őol iki tatadur ki birbirine balayup atladup uşları ürküdürler. Meşelā⁷ iki tata'ı birbirine balayup balarda ve büstānlarda büstāncılar ve bā bekileri⁸ uş ürkütmek⁹ için atladurlar.

Tatı' -i Beyt

hem tebūrā fā' ilātün **k iki tata** fā' ilātün **dur ki ūş** fā' ilāt **balayup at** fā' ilātün
laduban ür fā' ilātün [E. 252b] **küde uş** fā' ilāt

111 **Gökek ü amlu unuk amnākdur**

Nāvek okdur müş otı¹⁰ hem nākdur

Gökek Türkī'dür. Ya' nī iyü¹¹ batlu ve uvvetlü dimekdür. [H. 205a] Fārsī'de ā-ı mu'cemenūñ ve nūn'uñ zammeleriyle¹² ve sükün-ı kāf ile¹³ unuk dirler. 'Arabī'de **übā** ma' nāsına.¹⁴ amlu Türkī'dür. Meşelā¹ amı ve asāveti olan kimseye amlu²

1 bir nesne için : -E, -Z

2 asāvet çeküp uşşalanmaa dirler : asāvet ve uşşā dimekdür E, Z

3 dinür : dirler E

4 bā-ı muvaadenūñ : bā'nuñ E

5 rā-ı mühmelenūñ fethasıyla : rā-ı mühmelenūñ fethiyle; rā'nuñ fethi E

6 ve elif ve kāf iskānlarıyla : ve elif ve kāf'la Z; elif ve kāf iskānlarıyla -H

7 meşelā : ya' nī H

8 büstāncılar ve bā bekileri : -E, -H

9 ürkütmek : açırmaq E

10 otı : odı H

11 iyü : -H

12 ā-ı mu'cemenūñ ve nūn'uñ zammeleriyle : ā-ı mu'ceme ve nūn zammı E

13 ve sükün-ı kāf ile : -Z, -H

14 'Arabī'de übā ma' nāsına : -E, -Z

dirler. Fârsî’de ğayn-ı mu^ç cemenüñ fethasıyla³ ve mîm-i sâkine ve nûn-ı meftûha⁴ ile ğamnâk dirler. Ğam ile nâk’dan mürekkebdür. **Ma’lûm ola ki** nâk kelimesi edât-ı nisbetdür. Kelimenüñ âhirine lâhık olur. İttişâl luğat ve ittişâf ma^ç nâlarını ifâde ider. Meşelâ zehrâk ve hışmnâk ve ğazabnâk ve feraĥnâk ve ğamnâk dirler. Bunlaruñ ma^ç nâ-yı Türkî’si⁵ lâm-ı maźmûme ve vâv-ı sâkine ile edâ iderler. Ya^ç nî “lu” dimekdür.⁶ Meşelâ ğamlu ve ğazablu ve hışmlu gibi.⁷ ‘Arabî’de **maġmûm** ve **mehmûm** gibi.⁸ Nâvek nûn’uñ fethasıyla ve vâv-ı meftûha⁹ ile ve elif ve kâf ile¹⁰ [Z. 134a] Fârsî’dür. Türkî’de oĥ ma^ç nâsınadır.¹¹ Müşk otı Türkî’dür. Meşelâ¹² misk-i maġşûş dimekdür ki¹³ cigerle maĥlûṭ¹⁴ idüp düzerler. Ğarışık düzme miskdür. Fârsî’de nûn-ı meftûha ve medle¹⁵ ve kâf’uñ sükûnyıla nâk dirler.¹⁶ ‘Arabî’de **misk-i maġşûş** ma^ç nâsınadır.¹⁷

Takṭî‘-i Beyt

gökçek ü ğam [E. 253a] fâ^ç ilâtün lu ĥunuk ğam fâ^ç ilâtün nâkdur fâ^ç ilât nâvek okdur
fâ^ç ilâtün müşk otı hem fâ^ç ilâtün nâkdur fâ^ç ilât

112 **Daĥı nâ-fercâm u daĥı nâ-sezâ**

Ol kişi ola ki lâyıĥ olmaya

Nâ-fercâm nûn-ı meftûha ve medle ve fâ-ı meftûha¹⁸ ve râ-ı mühmelenüñ sükûnyıla¹⁹ ve cîm-i meftûha ve medle²⁰ ve mîm-i sâkine²¹ ile Fârsî’dür. Nâ-sezâ daĥı nûn-ı [H.

1 meşelâ : ya^ç nî H, meşelâ -E

2 olan kimseye ğamlu : olan kimseye Z; olana E

3 ğayn-ı mu^ç cemenüñ fethasıyla : fethâ-i ğayn E

4 mîm-i sâkine ve nûn-ı meftûha : sükûn-ı mîm ve fethâ-i nûn E

5 bunlaruñ ma^ç nâ-yı Türkîsi : bunuñ ma^ç nâ-yı Türkîsini Z, bunlaruñ ma^ç nâ-yı Türkîsi -H

6 lâm-ı maźmûme ve vâv-ı sâkine ile edâ iderler. Ya^ç nî “lu” dimekdür : -E, -H

7 meşelâ... hışmlu gibi : ya^ç nî hışlı didükleri gibi E; meşelâ ğamlu ve ğazablu ve hışmlu gibi -H

8 ‘Arabî’de maġmûm ve mehmûm gibi : -E

9 nûn’uñ ... vâv-ı meftûha : fethâ-i nûn ve vâv-ı meftûha E; nûn’uñ ve vâv’uñ fethalarıyla H

10 ve elif ve kâf ile : sükûn-ı kâf ile E; ve elif ve kâf ile -H

11 ma^ç nâsınadır : dirler E

12 meşelâ : -E

13 dimekdür ki : ki Z, H

14 maĥlûṭ : sirişte Z, H

15 nûn-ı meftûha ve medle : nûn-ı meftûha ile ve elif Z; fethâ-i nûn ve elif E

16 ve kâf’uñ sükûnyıla nâk dirler : nâk dinür H; ve kâf iskânlarıyla nâk dirler E

17 ‘Arabî’de misk-i maġşûş ma^ç nâsınadır : misk-i maġşûş demek E

18 medle ve fâ-ı meftûha : elif ile ve fâ’nuñ fethasıyla Z; elif ve fethâ-i fâ E

19 râ-ı mühmelenüñ sükûnyıla : sükûn-ı râ-ı mühmele ile H; sükûn-ı râ E

20 cîm-i meftûha ve medle : cîm-i ‘Arabî’nüñ fethiyle ve elif; cîm-i ‘Arab ve elif E

21 mîm-i sâkine : mîm E, Z

205b] meftūḥa ve medle¹ ve sīn-i mühmelenūn² ve zā-ı menkūṭanuñ fetḥalarıyla³ ve medle⁴ ikisi bile Fārsī'dür. Türkī'de⁵ ol kişiye dirler ki lāyık olmaya.⁶ Meşelā 'ākıbeti yaramaz olan kişi dimekdür.⁷ Ma' lūm ola ki iki bile kelimenūñ evvellerinde⁸ olan nā lafzı⁹ edāt-ı selbdür. Ol kelimeye ki dāḥil ola. Medḥūlunuñ medlūlında olan vaşfi selb ider. Nitekim bu kâ' ide bu kıṭ' anuñ "Ma' nīde nā-dān u ğafildür levend" mışrā' ında¹⁰ şerḥ ve tafşil olunmuşdur.¹¹ Meşelā nā-fercām demek yaramaz ve āḥiri¹² ḥayr olmayan 'ayblu iş ve fā'idesiz demek olur.¹³ Nā-sezā daḥı böyledür. Ya' nī¹⁴ sezā lāyık ma' nāsınadur. Liyākatı selb olunca¹⁵ lāyıksuz olur ki yaramaz demek olur.

Takṭī'-i Beyt

daḥı nā-fer fā' ilātün [E. 253b] cām u daḥı fā' ilātün nā-sezā fā' ilāt ol kişi o fā' ilātün la ki lāyık fā' ilātün olmaya fā' ilāt

113 Ma' nīde tūzīm ya' nī küsterīm

Ma' nīsi döşeyelüm bırağalum

Tūzīm tā-ı karşıetūñ zammesiyle¹⁶ ve vāv-ı sākine ve zā-ı 'Arabiyye'nūñ kesresiyle¹⁷ ve yā-ı ḥuṭṭinūñ ve mīm'ūñ iskānlarıyla¹⁸ Fārsī'dür. Tūzīden'den fī'l-i muzāri' -i nefis-i mütekellim-i ma' a'l-ğayr [Z. 134b] şīğasıdır.¹⁹ Aşlında irdürelim ve cem' idelüm dimekdür ammā bunda döşeyelüm dimişdür. Bu ma' nāya aşla bulunmamışdur.²⁰ [H. 206a] Eger düşürelüm olmuş²¹ olaydı tevfiḳ āsān idi. Küsterim

1 nūn-ı meftūḥa ve medle : nūn-ı meftūḥa ve elif ile Z; fetḥa-i nūn ve elif E

2 sīn-i mühmelenūñ : sīn E

3 zā-ı menkūṭanuñ fetḥalarıyla : fetḥasıyla ve zā-ı 'Arabiyye Z; zā-ı 'Arabī'le E

4 medle : elif ile E, Z

5 Fārsī'dür, Türkī'de : -E

6 kişiye dirler ki lāyık olmaya : kişi ola ki lāyık olmaya dinmişdür H

7 meşelā 'ākıbeti yaramaz olan kişi dimekdür : -H

8 bile kelimenūñ evvellerinde : kelimenūñ evvelinde E

9 lafzı : lafızları H

10 bu kıṭ' anuñ "Ma' nīde nā-dān u ğafildür levend" mışrā' ında : -E

11 mışrā' ında şerḥ ve tafşil olunmuşdur : beytinūñ şerḥinde tafşil olındı H; beyān olunmuşdur E

12 ve āḥiri : daḥı E

13 demek olur : dimekdür H

14 ya' nī : -E

15 olunca : idince E

16 karşıetūñ zammesiyle : karşıetūñ zammıyla H; karşıet zammesiyle E

17 zā-ı 'Arabiyye'nūñ kesresiyle : zā-ı 'Arab kesriyle E

18 ḥuṭṭinūñ ve mīm'ūñ iskānlarıyla : ḥuṭṭinūñ sükūniyla ve mīm-i mütekellim ile H

19 ma' a'l-ğayr şīğasıdır : ma' a'l-ğayrdur E

20 aşla bulunmamışdur : bulunmadı E

21 olmuş : -E

kāf-ı ‘Arabî’nün zammesiyle¹ ve sîn-i mühmelenün sükûnıyla ve tā-ı karşıtün fetḥasıyla² ve zammesiyle luğatdur³ ve rā-ı mühmelenün kesresiyle⁴ ve ‘alāmet-i mütekellim-i ma‘a’l-ğayr olan yā-ı ḥuṭṭi⁵ ve mīm-i sākine ile Fārsî’dür.⁶ Türkî’de döşeyelüm birağalum dimekdür.⁷ Bu daḥı⁸ fi‘l-i muzāri‘den nefsi mütekellim-i ma‘a’l-ğayr şīğasıdır.⁹ Döşeyelüm ve birağalum kelimelerün ikisi bile¹⁰ buña tefsir olmağa kâbildür.

Takṭi‘-i Beyt

ma‘nide tū fā‘ ilātün zīm ya‘nī fā‘ ilātün küsterim fā‘ ilāt ma‘nisi dö fā‘ ilātün şeyelüm
bı fā‘ ilātün [E. 254a] rağalum fā‘ ilāt

114 Hem şühüliden durur urmağ şafir

Hem nikühiden yirüp yiçmege dir

Şühüliden şin-i menkūṭanuñ¹¹ ve ḥā-ı mu‘cemenün zammeleriyle¹² ve vāv-ı sākine ve lām-ı meksüre ile Fārsî’dür. Türkî’de şafir urmağa¹³ dirler. Ya‘nī şıklık çalmağa dinür.¹⁴ ‘Arabî’de daḥı şafir dinür. Aşlı ‘Arabî’dür.¹⁵ Nikühiden nün’uñ kesresiyle ve zammesiyle luğatdur¹⁶ ve kāf-ı ‘Arabî’nün zammesiyle¹⁷ ve vāv-ı sākine¹⁸ ve hā-ı hevvezün kesresiyle¹⁹ Fārsî’dür. Türkî’de yirüp biçmege dirler. Meşelā bir kimesne’i yirüp yiçüp zemm itmek ve ḥorlamağ gibi.²⁰ Filānı yirüp yiçüp¹ ḥorlıyor dirler.² ‘Arabî’de daḥı zāl-ı mu‘ceme ile zemm idüp³ taḥkīr itmek dimekdür.⁴

1 kāf-ı ‘Arabî’nün zammesiyle : kāf-ı zammesi E

2 sîn-i mühmelenün sükûnıyla ve tā-ı karşıtün fetḥasıyla : sükûn-ı şin ve fetḥa-i tā E

3 ve zammesiyle luğatdur : -H

4 rā-ı mühmelenün kesresiyle : rā’nuñ kesriyle E

5 yā-ı ḥuṭṭi : yā E

6 ve ‘alāmet-i mütekellim-i ma‘a’l-ğayr olan yā-ı ḥuṭṭi ve mīm-i sākine ile Fārsî’dür : -H

7 Türkî’de döşeyelüm birağalum dimekdür : -Z, -H

8 bu daḥı : bu da E

9 ma‘a’l-ğayr şīğasıdır : ma‘a’l-ğayrdur E

10 kelimelerün ikisi bile : -E

11 şin-i menkūṭanuñ : şin-i mu‘cemenün H; zamme-i şin E

12 ḥā-ı mu‘cemenün zammeleriyle : ḥā-ı menkūṭanuñ zammeleriyle H; ḥā-ı mu‘ceme ile E

13 urmağa : -H

14 çalmağa dinür : çalmağa dirler H; çalmağ E

15 daḥı şafir dinür. Aşlı ‘Arabî’dür : şafir ma‘nānadur H; şafir dirler. Aşlı ‘Arabî’dür E

16 nün’uñ kesresiyle ve zammesiyle luğatdur : nün-ı meksüre Z; kesre-i nün E

17 kāf-ı ‘Arabî’nün zammesiyle : zamme-i kāf-ı ‘Arab’la E

18 ve vāv-ı sākine : -H

19 hā-ı hevvezün kesresiyle : hā-ı hevvez ile H; hā’nuñ kesriyle E

20 zemm itmek ve ḥorlamağ gibi : ḥorlamağ ve zemm itmek dimekdür H

Takṭī' -i Beyt

hem şuhūlī fā' ilātün den durur ur fā' ilātün maḵ şafir fā' ilāt hem nikūhī fā' ilātün den yirüp yiç [H. 206b] fā' ilātün mege dir fā' ilāt

115 Hem daḡı tūziden ü tūlidenūñ

Ma' nīsi ḡazanmaḡ añranmaḡ bilūñ

Tūziden tā-ı ḡaraşetūñ zammesiyle⁵ ve vāv-ı sākine ve zā-ı 'Arabī'nūñ kesresiyle⁶ Fārsī'dür. Türkī'de ḡazanmaḡ dirler. [E. 254b] 'Arabī'de kesb gibi.⁷ Ve cem' idüp⁸ irkmek ma' nālarına⁹ gelür. Yukarıda [Z. 135a] beyān olınan¹⁰ tūzīm kelimesi daḡı bu ma' nāyadur. Tūliden tā-ı ḡaraşetūñ zammesiyle¹¹ ve vāv-ı sākine ve lām-ı meksüre ile Fārsī'dür. Türkī'de añranmaḡ dirler.¹² Ya' nī şomurdamak ve gümürdenmek dimekdür.¹³

Takṭī' -i Beyt

hem daḡı tū fā' ilātün ziden u tū fā' ilātün lidenūñ fā' ilāt ma' nīsi ḡa fā' ilātün zanmaḡ añran fā' ilātün maḡ bilūñ fā' ilāt

116 Hem Buḡārā cānibinde Āmūn digil

Bir ovaya ocaḡa kānūn digil

Āmūn elif-i memdüde ve mīm-i maẓmūme ve vāv-ı sākine ve nūn ile Fārsī'dür.¹⁴ Buḡārā cānibinde bir ovaya dirler. Ya' nī Buḡārā semtinde bir şaḡrānuñ ismi Āmūn imişdür.¹⁵ Ocaḡ Türkī'dür ki içinde¹⁶ āteş yaḡarlar. Fārsī'de [H. 207a] kāf-ı

1 yiçüp : -E

2 filānı yirüp yiçüp ḡorlıyor dirler : -H

3 daḡı zāl-ı mu' ceme ile zemm idüp : zemm ma' nāsınadur H; zemm dirler E

4 itmek dimekdür : itmek gibi H; dirler E

5 tā-ı ḡaraşetūñ zammesiyle : zamme-i tā ile E

6 zā-ı 'Arabī'nūñ kesresiyle : kesre-i zā-ı 'Arabī'la E

7 'Arabī'de kesb gibi : 'Arab kesb dir E

8 idüp : -H

9 ma' nālarına : ma' nāsına da E

10 beyān olınan : giçen E

11 tā-ı ḡaraşetūñ zammesiyle : zamme-i tā ile E

12 dirler : ma' nāsınadur H; dirler -E

13 dimekdür : gibi E, Z

14 vāv-ı sākine ve nūn ile Fārsī'dür : vāv ve nūn-ı sākine ile H

15 şaḡrānuñ ismi Āmūn imişdür : şaḡrānuñ ismidür Z; şaḡrā ismidür E

16 Türkī'dür ki içinde : Türkī'dür ki anda Z; Türkī anda E

‘ Arabî’nüñ¹ fethiyle ve medle² ve nün-ı maẓmümeden ōñra vāv ve nün’uñ iskānları³ ile kânün dirler. ‘ Arabî’de dağı **kânün** dirler.⁴

Takṭī‘ -i Beyt

hem Buḥārā fā‘ ilātün **cānibinde** Ā fā‘ ilātün **mün digil** fā‘ ilāt **bir ovaya** fā‘ ilātün **ocağa**
kā fā‘ ilātün **nün digil** fā‘ ilāt

117 **Ḥiz me’būndur tekī ḥatun dağı** [E. 255a]

Pādişehler oldı keyhān iy aḥī

Ḥiz ḥā-ı mühmelenüñ kesresiyle⁵ ve yā-ı ḥuṭṭī⁶ ve zā-ı ‘ Arabî’nüñ⁷ iskānlarıyla Fārsī’dür. Türkī’de me’būn dirler. Şol kimesnedür ki ibne marāzına mübtelā olup kendüñi taşarruf itdürür.⁸ Meşelā belin başdurur.⁹ ‘ Arabî’de dağı¹⁰ **me’būn** dirler. Aşlı ‘ Arabî’dür. Tekī tā-ı ḫaraşetüñ fethiyle¹¹ ve kāf-ı meksüre ve yā-ı sākine-i taḥtāniyye¹² ile Fārsī’dür. Türkī’de ḥātun dirler.¹³ ‘ Arabî’de **sitti** ma‘ nāsınadır.¹⁴ Pādişehler lafzı¹⁵ Türkī’dür. Cem‘-i pādişāhdur.¹⁶ Fārsī’de kāf-ı ‘ Arabî’nüñ fethiyle¹⁷ ve yā-ı ḥuṭṭinüñ sükūniyla¹⁸ ve hā ve elif ve nün’la keyhān dinür.¹⁹ ‘ Arabî’de **mülük** dirler.²⁰

Takṭī‘ -i Beyt

ḥiz me’būn fā‘ ilātün **dur tekī ḥā** fā‘ ilātün **tun dağı** fā‘ ilāt **pādişehler** fā‘ ilātün **oldı key**
hā fā‘ ilātün **n iy aḥī** fā‘ ilāt

1 ‘ Arabî’nüñ : ‘ Arab E

2 medle : elif ile Z; elif E

3 nün-ı maẓmümeden ōñra vāv ve nün’uñ iskānları : nün-ı maẓmüme E, Z

4 dağı kânün dirler : dağı kânün dinür H; de kânün dinür E

5 ḥā-ı mühmelenüñ kesresiyle : ḥā-ı mühmele kesriyle E

6 yā-ı ḥuṭṭī : yā-ı ḥuṭṭinüñ H; yā E

7 ‘ Arabî’nüñ : ‘ Arab E

8 itdürür : itdirüp H

9 meşelā belin başdurur: belin başdurur H; meşelā belin başdurur -E

10 dağı : -E

11 tā-ı ḫaraşetüñ fethiyle : tā-ı ḫaraşet fethi E

12 ve yā-ı sākine-i taḥtāniyye : -E, -Z

13 dirler : dinür H

14 ‘ Arabî’de sitti ma‘ nāsınadır : ‘ Arab sitti dir E

15 lafzı : -E, -H

16 cem‘-i pādişāhdur : -E

17 kāf-ı ‘ Arabî’nüñ fethiyle : kāf-ı ‘ Arabî’nüñ fethasıyla H; fetha-i kāf-ı ‘ Arab’la E

18 yā-ı ḥuṭṭinüñ sükūniyla : yā-ı sākine-i müşennāt-ı taḥtāniyye ile H; sükün-ı yā E

19 dinür : dirler E, H

20 dirler : gibi H; dir E

118 Sürtüni sürtüni ya' nî ğajğajān

Hem 'aşire vü kabîle düdmān [Z. 135b; H. 207b]

Sürtüni sürtüni Türkî'dür. Ya' nî mekleyü mekleyü yürümege dirler. Fārsî'de ğayn-ı mu' cemenüñ¹ fethiyle ve zā-ı 'Acemî'nüñ² sükünıyla ve ikinci ğayn-ı mu' ceme ve zā-ı 'Acemî'nüñ fethalarıyla ve elif ve nün-ı sākine ile³ ğajğajān dirler. 'Aşire ve kabîle Türkî'de müsta' meldur.⁴ Ya' nî hışm ve kavm ve kişinüñ⁵ soy ve etbā' u ensāb dimekdür.⁶ Fārsî'de evvelki dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle ve vāv'uñ sükünıyla⁷ ve dāl-ı şānīnüñ fethasıyla⁸ ve mīm fethi ve elif ve nün'la⁹ düdmān dirler.¹⁰ [E. 255b] 'Arabî'de 'aşire ve kabîle ma' nāsınadır.¹¹

Takṭī'-i Beyt

sürtüni sür fā' ilātün tūni ya' nî fā' ilātün ğajğajān fā' ilāt hem 'aşire fā' ilātün vü kabîle fā' ilātün düdmān fā' ilāt

119 Hem ıarılğanmağ terenciden durur

Dağı orta kış ayı behmen durur

ıarılğanmağ Türkî'dür. Fārsî'de tā-ı karaşetüñ ve rā-ı mühmelenüñ¹² fethalarıyla ve nün-ı sākine ve cīm-i 'Arabî'nüñ kesresiyle¹³ terenciden dinür. Bu luğat aşlında kuşağı ve kolanı muĥkem çekmek ve kışaltmağ¹⁴ ma' nāsına gelmişdür. Cümle luğatlarda¹⁵ bu ma' nāya müttefiğdür.¹⁶ Allāhu a' lem ıarılğanmağ didüği kuşağı ve kolanı pek çekmekden hāşıl olan ıarlık ve ıarılğanmağlık olmağ gerekdür.¹⁷ ıarılğanmağ ma' nāsına bā-ı muvaĥĥade ile berenciden bulunmuşdur ya' nî incinmek

1 mu' cemenüñ : mu' ceme E

2 'Acemî'nüñ : 'Acem E

3 ve ikinci ğayn-ı mu' ceme ve zā-ı ... sākine ile : ikisi bile bir veznedür Z; ikisi bile E

4 Türkî'de müsta' meldur : Türkî'dür Z; Türkî E

5 kişinüñ : -E, -Z

6 soy ve etbā' u ensāb dimekdür : -E

7 vāv'uñ sükünıyla : sükün-ı vāv E; vāv'uñ sükünıyla -H

8 dāl-ı şānīnüñ fethasıyla : dāl-ı şānī fethi E; dāl-ı şānīnüñ fethasıyla -H

9 ve mīm fethi ve elif ve nün'la : -Z, -H

10 dirler : dinür H

11 'Arabî'de 'aşire ve kabîle ma' nāsınadır : 'Arab 'aşire ve kabîle dir E

12 tā-ı karaşetüñ ve rā-ı mühmelenüñ : tā-ı karaşet ve rā E

13 cīm-i 'Arabî'nüñ kesresiyle : cīm-i 'Arab kesriyle E

14 ve kışaltmağ : -Z

15 cümle luğatlarda : cemī' luğatlar H; luğatlarda E

16 bu ma' nāya müttefiğdür : böyledür E

17 Allāhu a' lem ıarılğanmağ didüği kuşağı ve kolanı pek çekmekden... olmağ gerekdür : -H

gibi.¹ Ba‘zı nüshada mışra‘ -1 evvel² [H. 208a] “Pek kemer çekmek terenciden dürür” vāki‘ olmuşdur. *El-‘ilmü ‘inde’llāh*.³ Orta kış ayı Türkî’dür fuşül-1 erba‘anuñ biridür ki kış faşlıdur.⁴ Üç aydur. Birine āzer-dey ve ikincisine behmen ve üçüncisine isfendār dirler. Bunda murād olan bu ikinci idür ki⁵ Fārsî’de [E. 256a] bā-1 muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla ve hā-1 hevvezüñ sükūnyıla ve mīm-i meftūḥa ve⁶ nūn-1 sākine⁷ ile behmen dirler. Tārīḥ-i Celālî’de olunca orta kış ayı olur ammā tārīḥ-i Fūrsî-i qadīmde kebīsā olmaduğundan ötüri ileri ve geri devr ider dā’im bir qarāra gelmez.⁸

Takṭī‘-i Beyt

hem ʔarılgan fā‘ ilātün maḵ terenci fā‘ ilātün den durur fā‘ ilāt daḥı orta fā‘ ilātün kış ayı
beh fā‘ ilātün men durur fā‘ ilāt

120 Oldı fersüden bozulup eskimek

Daḥı şādurvān durur büyük döşek

Fersüden fā-1 meftūḥa ve rā-1 mühmele-i sākine⁹ ve sīn-i ğayr-i menḵūṭanuñ zammesi¹⁰ ile Fārsî’dür. Türkî’de bozulup eskimek ma‘nāsınadır. ‘Arabî’de tağyīr ve ‘itḵ gibi. Şādurvān [Z. 136a] şīn-i mu‘cemenüñ fetḥıyle¹¹ ve elif ile ve dāl-1 mühmelenüñ zammesiyle¹² ve rā-1 mühmelenüñ sükūnyıla¹³ ve vāv-1 meftūḥa ile¹⁴ Fārsî’dür. Türkî’de büyük döşek dimekdür ya‘nī döşeme¹⁵ ki ev içinde ve büyük¹⁶ sarāylarda döşenürler. [H. 208b] Büyük ve mūnaḵḵaş ḳālīçe¹⁷ gibi.

Takṭī‘-i Beyt

1 ʔarılganmaḵ ma‘nāsına bā-1 ... berenciden bulunmuşdur; ya‘nī incinmek gibi :-E, -Z

2 nüshada mışra‘ -1 evvel : nüshada mışra‘ 1 Z; nüshadalarda E

3 “İlim Allāh’ın katındadır.” Ahkaf 46/23, Mulk 67/26 , el-‘ilmü ‘inde’llāh :-E, -Z

4 fuşül-1 erba‘anuñ biridür ki kış faşlıdur : ki fuşül-1 erba‘adandır E, Z

5 bunda murād olan bu ikinci idür : murād olan bu ikincisidür ki Z; murād olan bu ikincisidür E

6 bā-1 muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla ve hā-1 hevvezüñ sükūnyıla ve mīm-i meftūḥa : fetḥa-i bā ile E

7 ve nūn-1 sākine : -E; -Z

8 tārīḥ-i Celālî’de olunca orta kış ayı olur; ammā tārīḥ-i ... dā’im bir qarāra gelmez : -E, -Z

9 rā-1 mühmele-i sākine : sükūn-1 rā-1 mühmele H; sükūn-1 rā E

10 sīn-i ğayr-i menḵūṭanuñ zammesi : sīn-i mühmelenüñ zammı H; zamme-i sīn-i mühmele E

11 şīn-i mu‘cemenüñ fetḥıyle : şīn-i mu‘ceme H; şīn-i mu‘ceme fetḥıyle E

12 elif ile ... zammesiyle : elif ve dāl-1 mühmele zammı E; dāl-1 mühmelenüñ zammesiyle H

13 rā-1 mühmelenüñ sükūnyıla : rā-1 mühmele-tenyle H; rā-1 mühmele sükūnyıla E

14 ve vāv-1 meftūḥa ile : -H

15 ya‘nī döşeme : -H

16 büyük : -E, -Z

17 ḳālīçe : ḥalı E; ḳālīçe -Z

oldı fersū fā' ilātün den bozulup fā' ilātün eskimek fā' ilāt dahı şadur fā' ilātün vān durur bü fā' ilātün yük döşek fā' ilāt

121 Ödemek ıulluğı tüziden dürür

Şuğlayup tağmağ süpüziden dürür

Ödemek ıulluğı Türkī 'ibāretdür. Fārsī'de [E. 256b] tā-ı ıaraşetün zammesiyle¹ tüziden dirler. Bu luğat bu ma' nāya luğatlarda bulunmadı. Bundan mā' adā yuđaruda² iki yirde ma' nā-yı muhtelifle ile zıkr olunmuşdur. *El-'ilmü 'inde'llāh.** Şuğlayup tağmağ Türkī'dür. Şaımağ ve dürtmek ve ıazık ıağmağ gibi. Fārsī'de sīn-i mühmelenün ve bā-ı 'Acem'ün zammeleriyle süpüziden dinür.³ 'Arabī'de ğayn-ı mu' ceme ile ğarz dirler.⁴

Tağı' -i Beyt

ödemek ıul fā' ilātün luğı tüzī fā' ilātün den dürür fā' ilāt şuğlayup tağ fā' ilātün mağ süpüzī fā' ilātün den dürür fā' ilāt

122 Ta' ne peyğäre bezek oldı firih

Oldı hem bir işde artuğlık firih

Ta' ne Türkī'dür.⁵ Ya' nī ta' n idüp başa ıağmağ ve melāmet eylemek dimekdür.⁶ Fārsī'de fetħa-i bā-ı 'Acemī'le ve sükün-ı yā-ı huđı⁷ ve fetħa-i ğayn-ı [H. 209a] mu' ceme⁸ ile ve medle ve rā-ı mühmele ve hā-ı 'alāmetle⁹ peyğäre dirler. 'Arabī'de ta' n ve levm ma' nālarıyla.¹⁰ Bezek Türkī'dür. Fārsī'de fā-ı meftüħa ve meksüre ile¹¹ cā' izdür ve rā-ı mühmelenün kesresiyle¹² ve sükün-ı hā-ı melfüza¹³ ile ferih/firih

1 zammesiyle : zammıyla H

2 yuğaruda : -H

*"İlim Allāh'ın katındadır." Ahkaf 43/23, Mulk 67/26

3 dinür : dirler H

4 ğayn-ı mu' ceme ile ğarz dirler : ğarz ma' nāsına H

5 Türkī'dür : Türkī E

6 eylemek dimekdür : eylemek gibi Z; itmek E

7 sükün-ı yā-ı huğı : yā-ı huğınün sükünyıla H

8 fetħa-i ğayn-ı mu' ceme : ğayn-ı mu' cemenün fetħası H

9 ve medle ve rā-ı mühmele ve hā-ı 'alāmetle : -E, -Z

10 ma' nālarıyla : gibi E, Z

11 fā-ı meftüħa ve meksüre ile : fetħa-i fā ile kesre ile E

12 rā-ı mühmelenün kesresiyle : rā-ı mühmele kesriyle E

13 sükün-ı hā-ı melfüza : hā-ı aşılye E, Z

dirler. ‘Arabî’de **hilye** dinür kesre-i hâ-ı mühmele ile.¹ Oldı hem bir işde [E. 257a] artuqlıq ‘ibâreti Türkî’dür.² Ya‘nî bir işde ziyâdelik dimekdür.³ Fârsî’de buña dağı⁴ ferih/firih dirler. A‘câm-ı sâbık lisânıdır.⁵ ‘Arabî’de **fażl** u **fażilet** ma‘nâsına.⁶

Takṭî‘-i Beyt

ṭa‘ne peygā fâ‘ilâtün re bezek ol fâ‘ilâtün dı firih fâ‘ilât oldı hem bir fâ‘ilâtün işde artuq fâ‘ilâtün lıq firih fâ‘ilât

123 Dağı bitmek oldı rüyiden dağı [Z. 136b]

Oldı rüjiden zebûna suğbe di

Bitmek Türkî’dür. Ya‘nî yirden ot ve sâ’ir şey’i⁷ bitmek gibi. Fârsî’de rā-ı mühmelenüñ zammesiyle⁸ ve vāv-ı sâkine ve evvelki yā-ı ḥuṭṭinüñ⁹ kesresiyle ve ikincisinüñ sükûnıyla rüyiden dinür¹⁰ ve rā-ı mühmelenüñ¹¹ zammesiyle ve sükûn-ı vāv’la¹² ve zā-ı ‘Acem’üñ kesresiyle¹³ rüjiden dağı Fârsî’de bitmek ma‘nâlarınadır.¹⁴ ‘Arabî’de **nebt** gibi. Zebûn Türkî’dür. Ya‘nî zebûn ve ‘âciz ve bî-çâre ve mağlûb ve fûrû-mânde olan kimseye¹⁵ dirler. Fârsî’de [H. 209b] zamm-ı sîn-i mühmele ve sükûn-ı ğayn-ı mu‘ceme ile ve bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla¹⁶ ve hâ-ı ‘alâmetle suğbe dirler.¹⁷ ‘Arabî’de ‘âciz ve mağlûb ma‘nâlarınadır.¹⁸

Takṭî‘-i Beyt

dağı bitmek fâ‘ilâtün oldı rüyî fâ‘ilâtün den dağı [E. 257b] fâ‘ilât oldı rüjî fâ‘ilâtün den zebûna fâ‘ilâtün suğbe di fâ‘ilât

1 dinür kesre-i hâ-ı mühmele ile : dirler E, Z

2 ‘ibâreti Türkî’dür : Türkî ‘ibâredür H; Türkî’dür E

3 ya‘nî bir işde ziyâdelik dimekdür : -E, -Z

4 buña dağı : buña da E

5 ferih/firih dirler. A‘câm-ı sâbık lisânıdır : A‘câm-ı sâbıkla ferih/firih dirler H

6 ma‘nâsına : gibi Z; demek E

7 ve sâ’ir şey’i : -E

8 rā-ı mühmelenüñ zammesiyle : zamme-i rā-ı mühmele E

9 ḥuṭṭinüñ : ḥuṭṭî E

10 ikincisinüñ sükûnıyla ruyiden dinür : ruyiden dirler E, Z

11 mühmelenüñ : mühmele E

12 sükûn-ı vāv’la : vāv-ı sâkine H; sükûn-ı vāv E

13 zā-ı ‘Acem’üñ kesresiyle : zā-ı ‘Acem kesriyle E

14 bitmek ma‘nâlarınadır : bu ma‘nâyadır H; ma‘nâsına E

15 olan kimseye : olana E, Z

16 bā-ı muvaḥḥadenüñ fetḥasıyla : fetḥa-i bā-ı muvaḥḥade ile H; bā-ı muvaḥḥade fetḥi E

17 dirler : dinür H

18 mağlûb ma‘nâlarınadır : mağlûb gibi H; zebûn demek E

124 Hem gürāziden şalınmağ bertāla

Börk Nūh'ıñ 'avratıdur Vāhile

Gürāziden kāf-1 maẓmūme ve rā-1 mühmelenüñ fetḫiyle ve medle¹ ve zā-1 'Arabī'nüñ kesresiyle² Fārsī'dür. Türkī'de şalınmağ dirler. Ya' nī şalını şalını nāzla³ yürümek gibi. Bertāla *Ni'metu'llāh* bā-1 meftūhada getürmüş. Ba' zılar bā'nuñ ve tā'nuñ zammeleriyle taşḫīḥ eylemişler Fārsī'dür. Türkī'de börk dirler. 'Arabī'de daḫı bā'nuñ ve tā'nuñ zammeleriyle **burṭula** dirler. Qalabağ didükleri keçe taqyedür. Aşlı 'Arabī'dür. Fārsī'de daḫı müsta' meldür. Nūh'ıñ 'avratıdur Vāhile. Ya' nī Ḥāzret-i Nūh 'aleyhi's-selām'ıñ ḫatununuñ adı Vāhile'dür. Vāv-1 meftūha ve elif ve hā-1 hevvez kesriyle⁴ ve lām-1 meftūha⁵ ile ve hā-1 'alāmetledür.

Taḫṭī'-i Beyt

hem gürāzī fā' ilātün den şalınmağ fā' ilātün bertāla fā' ilāt [H. 210a] börk Nūh'ıñ fā' ilātün 'avratıdur fā' ilātün Vāhile fā' ilāt

125 Nesterin nesrin gülidür tire mäh[E. 258a]

Güz ayıdur ulu yoldur şāh-rāh

[Z. 137a] Nesterin nūn-1 meftūha ve sīn-i mühmelenüñ sükūnyıla⁶ ve tā-1 qaraşet ve rā-1 mühmele ile Fārsī'dür. Türkī'de nesrin güli dirler. Ya' nī gül-i nāşır didükleri bir cins şaruca bir qat⁷ güldür. Tire mäh tā-1 qaraşetüñ kesresiyle ve yā-1 ḫuṭṭinüñ⁸ ve rā-1 mühmelenüñ iskānlarıyla⁹ ve mīm-i meftūha ve elif ve hā-1 aşliyye ile¹⁰ Fārsī'dür. Türkī'de güz ayına dirler ki üç aydur.¹¹ [*Ma'lūm ola ki tır şühür-i işnā 'aşereden bir ayuñ adıdur ki ol on iki ayuñ adları bunlardur ki Ebū Naşr Ferāhī "Nişāb-ı Şıbyān" da esāmisin bu kıt'ada nazm itmışdür:*

1 mühmelenüñ fetḫiyle ve medle : mühmelenüñ fetḫasıyla ve elif Z; mühmele fetḫi ve elif E

2 zā-1 'Arabī'nüñ kesresiyle : zā-1 'Arab kesriyle E

3 şalını şalını nāzla : nāzla şalını şalını H

4 elif ve hā-1 hevvez kesriyle : medle ve hā-1 hevvez H; elif ile ve hā Z

5 lām-1 meftūha : lām Z, H

6 mühmelenüñ sükūnyıla : mühmele sükūnyıla E, mühmele H

7 şaruca bir qat : şarica bir qat Z; şaruca bir qan H

8 qaraşetüñ kesresiyle ve yā-1 ḫuṭṭinüñ : qaraşet kesresiyle ve yā-1 ḫuṭṭi E, Z

9 iskānlarıyla : sükūnyıla H

10 ve mīm-i meftūha ve elif ve hā-1 aşliyye ile : -H

11 ayına dirler ki üç aydur : ayıdur dimiş H

Kit'a

Zi-ferverdîn çü bug'zeşti meh-i ürdîbehişt âyed

Be-mân hordâd u tîr ân-geh ki murdâdet hemî bâyed

Pes ez şehriver u ez mihr u âbân âzer u dey dân

*Çü ber-behmen cüz isfend ârend mâhî ne-y-efzâyed**

*Bu hesâb-ı Fûrs'de iki iştilâhladur: Biri iştilâh-ı Fûrs-i câhiliyetdür ki târih-i kadîmî dimekle meşhûrdur. İbtidâsı Cemşîd-i pelîd zamânındadır ve bu târihde kebîsâ i'tibâr olunmayup bu aylar gâh yaza gâh güze gelür. Bir qarârda turmadığından Tîr güz ayına mahşûş olmuş olur. Biri iştilâh-ı Fûrs-i İslâmiyyedür ki [H. 210b] Sultân-ı Celâlî'd-devle Melikşâh-ı Selçukî 'aşrında muqavvimîn bu zîkr olunan ayları kebîse i'tibârıyla ferverdîn ayınıñ evvelini nev-rûz gününden tutup dört faşluñ her birisine üçer ay ta'yîn eylediler. Rabî' faşlında ferverdîn ve ürdîbehişt ve hordâd ve şayf faşlına tîr ve mordâd ve şehriver ve harîf faşlına mihr ve âbân ve âzer ve şitâ faşlına dey ve behmen ve isfendâr-meh diyü iştilâha târih-i Celâlî ve târih-i Melikî dinür. Bu hisâb üzere tîr şayf faşlınuñ evveline düşdi. Yine mahşûş olmuşdur. Belki yaz ayıdur. Bu itnâbdan gârağ ancağ tîr-mâh bunda güz ayına mahşûş olmayup fuşül-ı erba'anuñ şayfîsinüñ evvelki ayı olduğu ma'lûm olmağ'çundur ve illâ bu muhtaşaruñ bu mertebe itnâba tahammüli yoğdur.]¹ Şâh-râh Fârsî'dür. Ulu yol Türkî'dür.² Ya'nî sultân yolu³ didükleri ulu yoldur.⁴ Arabî'de **tarîk câdde** gibi.*

Takî-i Beyt

nesterîn nes fâ' ilâtün rîn gülidür fâ' ilâtün tîre mâh fâ' ilât güz ayıdur fâ' ilâtün ulu yoldur fâ' ilâtün şâh-râh fâ' ilât

126 **Hem şu sızmağdur zehîden tañtana**

Di çağılduya⁵ vü çay âvâzına

* İnan'da resmî olarak hicri-şemsî takvim kullanılır. Yıl, 21 Mart Nevruz bayramı ile başlar. İlk ay, ferverdîn, son ay da isfend'dir.

1 italik kısım : -E, -Z

2 ulu yol Türkî'dür : Türkî'de ulu yola dirler E

3 ya'nî sultân yolu : -H

4 didükleri ulu yoldur : dirler E; didükleri ulu yoldur -H

5 çağılduya : çağıldıya H

[H. 211a] Şu sızmağ Türki'dür ya'nî kabdan şu sızmağ gibi.¹ Fârsî'de zâ-ı 'Arabî'nün fethasıyla² ve hâ-ı hevvezün kesresiyle zehiden dinür.³ 'Arabî'de **tereşşuḥ** ma'nāsına. Tañtana ḫāeyn-i mühmeleteynün [E. 258b] fethalarıyla ve nün'laruñ evvelkisi sākin⁴ ve ikincisi meftūḥ⁵ ve hâ-ı 'alāmetle Fârsî'dür. Türki'de çağıldıya ve çay āvāzına⁶ dirler. 'Arabî'de daḫı **tañtana** dinür.

Takṭī'-i Beyt

hem şu sızmağ fā' ilātün dur zehiden fā' ilātün tañtana fā' ilāt di çağıldı fā' ilātün ya vü çay ā fā' ilātün vāzına fā' ilāt

127 Hem levīşedür yavaşa hem daḫı

Duşağa⁷ dirler düşāḫa iy aḫī

Levişe lām-ı meftūḫa ve vāv-ı meksüre ve sükün-ı yā-ı ḫuṭṭī⁸ ve fetḫa-i şin-i mu'ceme⁹ ve hâ-ı 'alāmetle Fârsî'dür. Türki'de yavaşı dirler. Na'1-bendler ālātındandır¹⁰ Şol nesnedür ki¹¹ iki ağacı birbirine bağlayup bed-ḫūy atlaruñ burnına geçürürler. 'Arabî'de kesre ile **ziyer** ve **ziyār** daḫı dirler.¹² Elif ile ve elifsüz daḫı luğatdur.¹³ Duşak Türki'dür. Ol nesnedür ki atlaruñ¹⁴ ön ayaklarına bend iderler kaçmasun diyü¹⁵ gövdesine daḫı dirler. Fârsî'de dāl-ı mühmelenün zammesiyle¹⁶ ve vāv-ı sākine ile ve şin-i mu'cemenün fethiyle ve medle¹⁷ [Z. 137b] ve ḫā-ı mu'cemenün fethasıyla¹⁸ ve hâ-ı [H. 211b] ğayr-i melfūza ile düşāḫa dinür.¹⁹

1 ya'nî kabdan şu sızmağ gibi : -E, -Z

2 'Arabî'nün fethasıyla : 'Arabî'nün fethiyle H; 'Arab'ün fethasıyla E

3 hâ-ı hevvezün kesresiyle zehiden dinür : hâ-ı meksüreyle zehiden dirler E, Z

4 nün'laruñ evvelkisi sākin : evvelki sākin H; evvelki nün sākin E

5 meftūḥ : meftūh-ı nūneyn H

6 çağıldıya ve çay āvāzına : çağıldı H

7 duşağa : tuşağa Z, H

8 sükün-ı yā-ı ḫuṭṭī : yā-ı ḫuṭṭinün sükünıyla H

9 fetḫa-i şin-i mu'ceme : şin-i mu'cemenün fethiyle H

10 ālātındandır : ālātından Z

11 şol nesnedür ki : -E, -Z

12 kesre ile ziyer ve ziyār daḫı dirler : ziyār dinür H

13 elif ile ve elifsüz daḫı luğatdur : -H

14 atlaruñ : atuñ H

15 kaçmasun diyü : -E, -Z

16 mühmelenün zammesiyle : mühmelenün zammıyla H; mühmele zammı E

17 şin-i mu'cemenün fethiyle ve medle : şin-i mu'ceme ve elif E, Z

18 ḫā-ı mu'cemenün fethasıyla : ḫā-ı menḫūta ile E, Z

19 ğayr-i melfūza ile düşāḫa dinür : duşağa dirler E, Z

Takṭī' -i Beyt

hem levīše fā' ilātün dūr yavaşa fā' ilātün hem daḥı fā' ilāt duşağa dir fā' ilātün ler
düşāḥa fā' ilātün iy aḥı fā' ilāt

128 **Derd-i zih oğlan toğurmak zaḥmeti [E. 259a]**

Kāğa nā-dān yāre bilgil rüşveti

Derd-i zih dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla¹ ve rā-ı ğayr-i menķūtanuñ sükünüyla² ve ikinci dāl-ı mühmeleden sonra³ ve zā-ı 'Arabī'nüñ kesreleriyle⁴ ve hā-ı aşıyyenüñ sükünüyla⁵ Fārsī'dür. Türkī'de oğlan toğurmak zaḥmeti dinür⁶ ya' nī ḥātunlar toğururken çekdikleri zaḥmete⁷ dirler ki oğlan burusı dimekle meşhürdür.⁸ 'Arabī'de feth ve sükünüyla **talk** ma' nāsınadır. Kāğa kāf-ı meftūḥa ve medle ve ğayn-ı mu' cemenüñ fethasıyla ve hā-ı 'alāmet⁹ ile Fārsī'dür. Türkī'de nā-dān dinür bu daḥı Fārsī'dür.¹⁰ Aḥmak ve bilmez kişiye dirler¹¹ şıfat olur.¹² 'Arabī'de **cāhil** dirler.¹³ Yāre yā-ı ḥuṭṭinüñ fethiyle¹⁴ ve medle ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla¹⁵ ve hā-ı 'alāmetle Fārsī'dür. Türkī'de rüşvet dirler.¹⁶ Każılar ve begler ḥalkdan aldıkları māludur.

Takṭī' -i Beyt

derd-i zih oğ fā' ilātün lan toğurmak fā' ilātün zaḥmeti fā' ilāt kāğa nā-dān fā' ilātün
yāre bilgil fā' ilātün rüşveti fā' ilāt

1 dāl-ı mühmelenüñ fethasıyla : dāl-ı mühmelenüñ fethiyle H; fetha-i dāl-ı mühmele E

2 rā-ı ğayr-i menķūtanuñ sükünüyla : rā-ı mühmelenüñ sükünüyla H; sükün-ı dāl-ı mühmele E

3 dāl-ı mühmeleden sonra : dāl-ı mühmele E, Z

4 zā-ı 'Arabī'nüñ kesreleriyle : zā-ı 'Arab kesriyle E

5 hā-ı aşıyyenüñ sükünüyla : hā-ı aşıyye ile H; hā-ı aşıyye sükünüyla E

6 zaḥmeti dinür : zaḥmetine dirler E; zaḥmeti H

7 ya' nī ḥātunlar toğururken çekdikleri zaḥmete : -E; -Z

8 oğlan burusı dimekle meşhürdür : buru daḥı dinür Z; burd daḥı dinür E

9 medle ve ğayn-ı mu' cemenüñ fethasıyla ve hā-ı 'alāmet : -E, -Z

10 dinür, bu daḥı Fārsī'dür : dirler ki Z; dirler E

11 dirler : -Z

12 aḥmak ve bilmez kişiye dirler, şıfat olur : bir nesne bilmez ile ve bön ādem dirler H

13 dirler : ma' nāsına H

14 yā-ı ḥuṭṭinüñ fethiyle : yā-ı ḥuṭṭinüñ fethasıyla Z; yā-ı ḥuṭṭi fethi E

15 medle ve rā-ı mühmelenüñ fethasıyla : elif ve rā-ı mühmele fethi E, Z

16 dirler : dinür H

129 **Oldı baḥsiden zebūn olmaḡ iñen [H. 212a]****Demdeme āvāze şülle ferc-i zen**

Baḥsiden bā-ı muvaḥḥadenūñ fetḥasıyla¹ ve ḥā-ı mu‘cemenūñ sūkūnıyla ve sīn-i [E. 259b] mühmelenūñ kesresi² ile Fārsī’dür. Türkī’de zebūn olmaḡ dinür.³ Ya‘nī tarılğanmaḡ ve yürek yanup yaḡılmaḡ⁴ ve erimek gibi. Bunlaruñ lüzümından⁵ olan zebūnluḡ ile zebūn olmaḡ.⁶ Demdeme iki bile dāl-ı mühmelenūñ⁷ fetḥalarıyla ve evvelki mīm-i sākine ve şānī-i meftūḥa ve hā-ı ‘alāmetle⁸ Fārsī’dür. Türkī’de āvāze ma‘nāsınadır.⁹ Meşelā şīt u şadā gibi. ‘Arabī’de **şavt** dirler.¹⁰ Demdeme daḡı ‘Arabī’dür. Fārsī’de müsta‘mel luḡatdur.¹¹ Şülle şīn-i mu‘cemenūñ zammesiyle¹² ve müşedded lām-ı meftūḥa¹³ ve hā-ı ‘alāmetle Fārsī’dür. Türkī’de ferc dinür.¹⁴ ‘Arabī’de daḡı **ferc** dirler.¹⁵ Zen ile ḡayd olunmuş isti‘māl-i Fūrs üzere¹⁶ luḡat-ı müştarekedür. ‘Arabī’de ve Fārsī’de ve Türkī’de¹⁷ müsta‘meldür.

Taḡḡī‘-i Beyt

oldı baḥsī fā‘ ilātün den zebūn ol fā‘ ilātün maḡ iñen fā‘ ilāt demdeme ā fā‘ ilātün vāze şülle fā‘ ilātün ferc-i zen fā‘ ilāt

130 **Ḥamze bulḡur şūrbāsıdur küpecük [Z. 138a]****Ḥumre oldı ḥev ağaç kıрмаḡ didük**

Ḥamze ḥā-ı mühmelenūñ fetḥıyle¹⁸ ve mīm-i sākine ve zā-ı ‘Arabī’nüñ fetḥasıyla¹ ve hā-ı ‘alāmetle² [H. 212b] Fārsī’dür. Türkī’de bulḡur şorbası dirler. Ammā bulḡur

1 muvaḥḥadenūñ fetḥasıyla : muvaḥḥadenūñ fetḥıyle H; muvaḥḥade fetḥi E

2 sīn-i mühmelenūñ kesresi : sīn-i mühmele Z; sīn-i mühmele kesri E

3 dinür : ma‘nāsına H

4 yaḡılmaḡ : oynamaḡ Z

5 lüzümından : lāzımından E,Z

6 zebūnluḡ ile zebūn olmaḡ : zebūnluḡ ile tefsir olunmuşdur H

7 iki bile dāl-ı mühmelenūñ : dāleyn-i mühmeleteynūñ H; iki dāl’uñ fetḥalarıyla E

8 ve evvelki mīm-i sākine ve şānī-i meftūḥa ve hā-ı ‘alāmetle : -E, -Z

9 ma‘nāsınadır : dinür H; ma‘nāsına E

10 dirler : ma‘nāsına H

11 Fārsī’de müsta‘mel luḡatdur : -E, -Z

12 mu‘cemenūñ zammesiyle : mu‘cemenūñ zammıyla mu‘ceme zammı E

13 müşedded lām-ı meftūḥa : lām-ı müşeddedenūñ fetḥasıyla H

14 dinür : dirler E

15 dirler : ma‘nāsınadır H

16 üzere : üzredür Z, H

17 ve Türkī’de : -E

18 ḥā-ı mühmelenūñ fetḥıyle : fetḥa-i ḥā-ı mühmele E

dağı Fārsī'dür āhirinde lām'la burgül dağı dirler.³ 'Arabī'de ceşiş ma' nāsına. Hamze dağı⁴ 'Arabī'dür Fārsī'de müsta' meldür.⁵ Küpecük Türkī'dür. Ya' nī⁶ küçük küp ve kavanoz ve destī gibi nesnelere [E. 260a] dinür. Fārsī'de hā-ı mu' cemenüñ fethasıyla⁷ ve zammıyla dağı⁸ rivāyet olunmuşdur ve mīm-i sākine ile ve rā-ı mühmele-i meftūha ve hā-ı 'alāmetle humre dinür. Hev hā-ı mu' cemenüñ fethiyle⁹ ve vāv-ı aşliyye ile Fārsī'dür. Türkī'de ağaç kırmak dinür.¹⁰ Ya' nī ağaç budamak gibi¹¹ ve bāğ budamak ve emşāline dirler.¹²

Takṭī' -i Beyt

hamze bulğur fā' ilātün şūrbāsıdur fā' ilātün küpecük fā' ilāt humre oldı fā' ilātün hev ağaç kır fā' ilātün mağ didük fā' ilāt

131 Māhgāne aylık oldı pīşgāh

Şadr u ferzāne uludur vaqt gāh

Māhgāne mīm-i meftūha ve medle ve hā-ı sākine¹³ ve kāf-ı meftūha ve ba' de'l-elif nūn-ı meftūha ve hā-ı 'alāmet¹⁴ ile māh ile gāne'den mürekkebdür¹⁵ Fārsī'dür. Türkī'de aylık dirler. Ya' nī ayda virilen¹⁶ icārāt ve vazīfe ve 'ulūfe aylığı gibi.¹⁷ 'Arabī'de şehriyye dinür.¹⁸ Pīşgāh pīş ile gāh'dan mürekkebdür.¹⁹ Pīş bā-ı 'Acem'ün kesresi²⁰ ile ve yā-ı huṭṭīnūñ ve şīn-i mu' cemenüñ iskānlarıyla ve kāf-ı 'Acem'ün fethiyle ve medle ve hā-ı melfūza ile Fārsī'dür.²¹ Bunda şadr murād olunmuş ki öñ ile

1 'Arabī'nūñ fethasıyla : 'Arabī'nūñ fethiyle H; 'Arab fethiyle E

2 ve hā-ı 'alāmetle : -Z

3 dağı dirler : dinür H; ammā bulğur dağı Fārsī'dür, āhirinde lām'la burgül dağı dirler -E

4 dağı : -E

5 Fārsī'de müsta' meldür : -E, -Z

6 ya' nī : -E

7 hā-ı mu' cemenüñ fethasıyla : feth-i hā-ı mu' ceme ile H; hā-ı mu' ceme fethi E

8 zammıyla dağı : zammesiyle Z; zammıyla da E

9 mu' cemenüñ fethiyle : mu' ceme H; mu' ceme ile E

10 dinür : -E

11 gibi : -E

12 ve emşāline dirler : gibi nesnelere dirler H; ve emşāli gibi E

13 medle ve hā-ı sākine : elif ve hā Z; medle ve hā-ı sākine

14 ve kāf-ı meftūha ve ba' de'l-elif nūn-ı meftūha ve hā-ı 'alāmet : -E, -Z

15 māh ile gāne'den mürekkebdür : -H

16 ya' nī ayda virilen : -E

17 vazīfe ve 'ulūfe aylığı gibi : vezā'if gibi nesnelere Z

18 'Arabī'de şehriyye dinür : -E, -Z

19 pīşgāh pīş ile gāh'dan mürekkebdür : -H

20 bā-ı 'Acem'ün kesresi : bā-ı 'Acemiyye Z; bā-ı 'Acemī'le E

21 ve yā-ı huṭṭīnūñ ve şīn-i mu' cemenüñ iskānlarıyla ve kāf-ı... melfūza ile Fārsī'dür : -E, -Z

tefsir olunmuş.¹ Mekānuñ öñi şadrdur.² Ya' nî meclisüñ yuğarusı dimekdür.³ 'Arabî'de dağı şadr ma' nāsınadır.⁴ [H. 213a] Aşlı 'Arabî'dür Türkî'de ve Fārsî'de böyle şāyi' müsta'meldur.⁵ Ma'lüm ola ki⁶ pīşgāh kelimesi pīş ile gāh'dan mürekkebdür. Pīş ön ma' nāsına. Gāh kâf-ı 'Acemî'le bir nice ma' nāya gelür.⁷ Bunda ism-i mekân ma' nāsınadır. Gürizgāh ve tahtgāh ve destgāh gibi. Bunda dağı böyledür.⁸ Ferzāne fā-ı meftūha ve rā-ı mühmele-i sākine⁹ ile ve zā-ı 'Arabiyye'nüñ fethiyle ve medle¹⁰ ve nün-ı meftūha ve hā-ı resmî¹¹ ile Fārsî'dür. Türkî'de ulu dimekdür.¹² Ya' nî ulu kişi ve şāhib-i [E. 260b] hikmet ve ehl-i dāniş ve mu'teber kişiyeye dinür.¹³ 'Arabî'de 'azīm ve kerīm ve seyyid ve şindid gibi.¹⁴ Vaqt Türkî'dür. Ya' nî zamān ma' nāsına¹⁵ Fārsî'de kâf-ı 'Acemî'üñ fethiyle¹⁶ ve medle ve hā-ı melfūza ile¹⁷ gāh dirler. Gāh dört¹⁸ ma' nāya gelür. Evvelā vaqt için gelür.¹⁹ Bunda pīşgāhda mekân ve vaqt ma' nāsına olan gāh bundandır²⁰ ve sâ'ir ma' nālarınuñ mağalli olmağla tafşil olunmadı. 'Arabî'de vaqt ve zamān ma' nāsınadır. Vaqt ve zamān müştarekdür. 'Arabî'de ve Fārsî'de ve Türkî'de bile²¹ olan gāh bundandır.²²

Takṭī'-i Beyt

māhgāne fā' ilātün [Z. 138b] aylık oldu fā' ilātün pīşgāh fā' ilāt şadr u ferzā fā' ilātün
ne uludur fā' ilātün vaqt gāh fā' ilāt

1 bunda şadr murād olunmuş ki öñ ile tefsir olunmuş : Türkî'de şadr dirler H

2 mekānuñ öñi şadrdur : -H

3 yuğarusı dimekdür : yuğarusına dinür H

4 'Arabî'de dağı şadr ma' nāsınadır : -E, -Z

5 aşlı 'Arabî'dür, Türkî'de ve Fārsî'de böyle şāyi' müsta'meldur : -Z

6 ma'lüm ola ki : -E, -Z

7 gāh, kâf-ı 'Acemî'le bir nice ma' nāya gelür : -Z

8 gürizgāh ve tahtgāh ve destgāh gibi. Bunda dağı böyledür : -Z

9 rā-ı mühmele-i sākine : sükün-ı rā-ı mühmele H; rā-ı sākine E

10 zā-ı 'Arabiyye'nüñ fethiyle ve medle : zā-ı 'Arabiyye ve elif Z; zā-ı 'Arab ve elif

11 nün-ı meftūha ve hā-ı resmî : nün E, Z

12 dimekdür : dirler H

13 kişiyeye dinür : gibiye dirler H; kimseye dirler E

14 'Arabî'de 'azīm ve kerīm ve seyyid ve şindid gibi : -E, -Z

15 zamān ma' nāsına : zamāndan 'ibāretdür H

16 kâf-ı 'Acemî'üñ fethiyle : kâf-ı 'Acemî'le Z; kâf-ı 'Acemî'le E

17 ve medle ve hā-ı melfūza ile : -E, -Z

18 dört : birkaç E, Z

19 evvelā vaqt için gelür : -E, -Z

20 pīşgāh da... bundandır : olduğı gibi ve ism-i mekân ma' nāsına gelür. Pīşgāh'da olduğı gibi H

21 ve sâ'ir ma' nālarınuñ mağalli olmağla tafşil... 'Arabî'de ve Fārsî'de ve Türkî'de bile : -E, -Z

22 olan gāh bundandır : -Z, -H

132 Yāfe hedyān söz ki ola herzelü

Herze söz söyleyicidir yāve-gū

[H. 213b] Yāfe yā-ı Һuttinün fethiyle ve medd-i¹ elif ile ve fā-ı meftūha ve hā-ı ‘alāmetle² Fārsi’dür. Türki’de hedyān söz ki herzelü ola dimekdür ya‘nī³ bī-ma‘nā ve ‘ayblu ve herzelü⁴ ve ‘abeş ve bātl söz dirler. ‘Arabī’de lağv ma‘nāsinadur ve⁵ kelām-ı kabih ve kelām-ı bātl gibi. Herze söz söyleyici Türki ‘ibāretdür.⁶ Fārsi’de yā-ı Һuttinün fethasıyla ve medle ve vāv-ı meftūha ve hā-ı ‘alāmetle ve kāf-ı ‘Acem’ün zammıyla ve vāv-ı meftūza ile⁷ yāve-gū dirler.⁸ Meşelā herzelü ve ‘ayblu ve ‘abeş ve bātl kelāma ve kabih söz söyleyene Fārsi’de yāve-gū dirler.⁹

Takṭī‘-i Beyt

yāfe hedyān fā‘ilātün söz ki ola fā‘ilātün herzelü fā‘ilāt herze söz söy fā‘ilātün
leyicidir fā‘ilātün yāve-gū fā‘ilāt

133 Didiler pāçile ol bir çenbere

Ayağ altına ala batmaya kara [E. 261a]

Pāçile bā-ı ‘Acem’ün fethasıyla¹⁰ ve medle¹¹ ve cīm-i ‘Acem’ün kesresiyle ve sükün-ı yā-ı Һuttī¹² ile ve lām-ı meftūha ve hā-ı resmī ile¹³ Fārsi’dür. Türki’de ol çenbere dirler ki ayağ altına alup kara batmaya. Ya‘nī ol çenber didügi bir āletdür ki ağacdan düzüp¹⁴ kara batmaya ya‘nī ağacdan bir çenberdür ki karda yürümek için

1 yā-ı Һuttinün fethiyle ve medd-i : yā-ı Һuttinün fethiyle ve Z; yā-ı Һuttī fethi E

2 hā-ı ‘alāmetle : hā-ı ğayr-i meftūza ile H

3 dimekdür; ya‘nī : -E, -Z

4 ‘ayblu ve herzelü : -E, -Z

5 ma‘nāsinadur ve : dinür H

6 ‘ibāretdür : -E

7 yā-ı Һuttinün fethasıyla ve medle ve vāv-ı meftūha ve hā-ı... vāv-ı meftūza ile : -E, -Z

8 dirler : dinür H

9 herzelü ve ... yāve-gū dirler : ‘abeş ve hedyān ve bī-ma‘nā lağv bātl söz söylemek gibi E, Z

10 bā-ı ‘Acem’ün fethasıyla : bā-ı ‘Acem fethiyle E

11 medle : elif ile Z; elif E

12 sükün-ı yā-ı Һuttī : yā-ı Һuttinün sükümü H

13 lām-ı meftūha ve hā-ı resmī ile : lām ve hā-ı ‘alāmetle E, Z

14 çenber didügi bir āletdür ki ağacdan düzüp : çenbere dirler ki ayağ altına alup H

düzerler ve ayağa muhkem bağlarlar¹ çok qar yağduğı vakitlerde anuñla yürüyüp batmazlar² ve av avlarlar.³

Takṭī‘-i Beyt

didiler pā fā‘ ilātün çile ol bir fā‘ ilātün çenbere fā‘ ilāt ayak altı fā‘ ilātün na ala batma
[H. 214a] fā‘ ilātün ya kara fā‘ ilāt

134 Oldı ḥah ḥah ma‘ nīde zihī zihī

Di içi pāšāya tī ya‘ nī tehi

Ḥah ḥah iki bile ḥā-ı mu‘ cemelerin⁴ fetḥalarıyla ve hā-ı aşıyyeler⁵ ile Fārsī’dür. Türkī’de daḥı böyle müsta‘ meldür.⁶ Zihī zihī daḥı zā-ı ‘ Arabiyyelerün⁷ kesreleriyle ve fetḥalarıyla daḥı⁸ cā’izdür ve hā-ı meksürelere şoñra işbā‘-ı yā ile ve⁹ yāsuz daḥı luğatdur ve Türkī’de daḥı [Z. 139a] böyle şāyi‘dür.¹⁰ Ma‘ lūm ola ki¹¹ nāzım-ı raḥmetu’llāhi ‘aleyh¹² ḥah ḥah kelimelerine zihī zihī kelimelerini ‘atf-ı tefsir maḳāmında¹³ irād eylemiş¹⁴ ammā ikisi bile¹⁵ Fārsī’dür. Velākin¹⁶ Türkī’de meşhūr ve müsta‘ meldür¹⁷ [*ammā müterādifden olmayup müteḥālifdendür mā-beynlerinde fark vardır. Zirā ḥah ḥah evet evet ya‘ nī öyledür öyledür demek olur. ‘Arabī’de ne‘am ne‘am gibi. Zihī zihī kelimeleri maḳām-ı taḥsīnde irād olunur. Gerek Türkī’de ve gerek Fārsī’de ne hoş ya‘ nī ne gökçek ne gökçek ve ne güzel ne güzel dırler. ‘Arabī’de nūn-ı meksüre ile ve sūkūn-ı ‘ayn-ı mühmele ve mīm-i meftūha ile ni‘me ve ḥabbezā ve merḥabā gibi.*]¹⁸ İçi elif’ün ve cīm-i ‘Acem’ün¹ kesreleriyle ve işbā‘-ı

1 kara batmaya... muhkem bağlarlar : qarda yürüyüp batmamak için ayaklarına bağlarlar imiş Z; qar üzerinde yürüyüp batmamak için ayaklarına giyerlermiş E

2 çok qar yağduğı vakitlerde anuñla yürüyüp batmazlar : -E, -Z

3 avlarlar : avlarmış anuñla Z; avlarlar imiş. Fe’fhem E

4 iki bile ḥā-ı mu‘ cemelerin : iki ḥā-ı mu‘ ceme E

5 aşıyyeler : aşıyye E

6 daḥı böyle müsta‘ meldür : -E

7 daḥı zā-ı ‘ Arabiyyelerün : zā E

8 daḥı : -E

9 hā-ı meksürelere şoñra işbā‘-ı yā ile ve : -E

10 şāyi‘dür : müsta‘ meldür H

11 ma‘ lūm ola ki : -E, -Z

12 nāzım-ı raḥmetullāhi ‘aleyh : nāzım H

13 kelimelerini ‘atf-ı tefsir maḳāmında : kelimelerini tefsir olmak üzere Z; kelimeleri ile E

14 irād eylemiş : tefsir eylemiş E

15 ammā ikisi bile: egerçi ikisi bile H; ammā zihī de E

16 velākin : -E

17 meşhūr ve müsta‘ meldür : daḥı meşhürdur H; müsta‘ meldür E

18 italik yazılan kısım : -E, -Z

yā ile Fārsī'dür. [E. 261b] Türkî'de pāšā dimekdür.² *Ni'metu'llāh* vezîr [H. 214b] dimişdür. Zāhiren vezîrden murād dağı pāšā³ olmağdur. Ba'zılar elif-i memdüde ile āçî dimişler. Ve'l-uhdetü' ale'r-rāvi⁴ büyük kardeşe dağı dirler.⁵ Tî tā-ı karşıetüñ kesresiyle⁶ ve yā-ı huṭṭinüñ sükunıyla Fārsī'dür.⁷ tehî'den taḥfif olunmuşdur.⁸ Ya'nî hā'yı ḥazf idüp⁹ Türkî'de tehî dirler dimiş.¹⁰ Türkî'de tehî lafzı müsta' meldür anuñ'çün tehî ile tefsîr olunmuşdur. Yoğsa Türkî'de boş dinür.¹¹ 'Arabî'de ḥālî dirler.¹² [*Ma'lūm ola ki bu beyitte olan ḥah ḥah ve zihî zihî ve içî ve pāšā ve tî ve tehî cümle lügāt-ı müşterekdür Türkî'de ve Fārsî'de meşhûrdur ve aşlında cümlesi Fārsî'dür.*]¹³

Takṭî-i Beyt

oldı ḥah ḥah fā' ilātün ma'nide zi fā' ilātün hî zihî fā' ilāt di içî pā fā' ilātün şāya tî ya' fā' ilātün nî tehî fā' ilāt

135 Hem ḥayū tükruk tükürmekdür tūfū

Hem Ḳatū bir yer gözemekdür refū

Ḥayū ḥā-ı mu'cemenüñ fethiyle¹⁴ ve yā-ı huṭṭinüñ¹⁵ zammıyla ve vāv-ı aşliye ile¹⁶ Fārsī'dür. Türkî'de tükruk ma'nāsınadır. 'Arabî'de **büzāk** dinür¹⁷ ve lu'āb dağı dirler.¹⁸ Tükürmek Türkî'dür. Fārsî'de tā-ı karşıetüñ ve fā'nuñ¹⁹ zammeleriyle ve işbā'-ı vāv'la tūfū dinür.²⁰ Ḳatū ḳāf-ı meftūḥa ve tā-ı karşıetüñ zammesiyle²¹

1 elif'ün ve cîm-i 'Acem'ün : elif ve cîm-i 'Acem E

2 dimekdür : demek olur E

3 zāhiren vezîrden murād dağı pāšā : vezîrden dağı pāšā murād E, Z

4 ve'l-uhdetü' ale'r-rāvi : ve'l-uhdetü' aleyh E

5 büyük kardeşe dağı dirler : -H

6 tā-ı karşıetüñ kesresiyle : tā-ı karşıet kesriyle E

7 ve yā-ı huṭṭinüñ sükunıyla Fārsî'dür : -E, -Z

8 tehî'den taḥfif olunmuşdur : tehî'den muḥaffedür Fārsî'dür Z

9 ya'nî hā'yı ḥazf idüp : -E, -Z

10 Türkî'de tehî dirler dimiş : -H

11 müsta' meldür, anuñ'çün tehî ile tefsîr ... Türkî'de boş dinür : müsta' mel olduğıçün E, Z

12 dirler : ma'nāsına H; dinür E

13 italik kısım : -E, -Z

14 ḥā-ı mu'cemenüñ fethiyle : ḥā-ı mu'ceme zammıyla E

15 huṭṭinüñ : huṭṭî E

16 zammıyla ve vāv-ı aşliye ile : zammesiyle Z; zammıyla E

17 dinür : -E

18 dağı dirler : dinür H; dirler E

19 tā-ı karşıetüñ ve fā'nuñ : tā-ı karşıet ve fā E

20 işbā'-ı vāv'la tūfū dinür : tūfū dirler E, Z

21 tā-ı karşıetüñ zammesiyle : tā-ı karşıet zammıyla E

Fārsī'dür. Bir yirdür ya' nî bir yirüñ meşelâ bir¹ vilâyetüñ ismidür. Gözemek Türkî'dür ya' nî kaftanuñ yırtığın yamamağ² bir dürlü dikişdür ki göze [E. 262a] dirler. Yırtık yiri [H. 215a] yamandığda belürsüz olur. Fārsī'de feth-i rā-ı mühmele ve zamm-ı fā ile refü dirler.³ 'Arabî'de refā ma' nāsına.⁴

Takṭī'-i Beyt

hem ḥayū tük fā' ilātün rük tükürmek fā' ilātün dür tüfü fā' ilāt hem Ḳatū bir fā' ilātün yer gözemek fā' ilātün dür refü fā' ilāt

136 Kendirikle yıylağıç ma' nîleri

Biri kendürî vü destenbū biri

Kendirik Türkî'dür. Ya' nî⁵ deriden ve kilimden bir büyük şofradur ki içine etmek koyup yirler ve izārdür ki şofra üzerine qorlar. Şofra peşkiri dirler. Fārsī'de kāf-ı meftūḥa [Z. 139b] ve nūn-ı sākine ve zamm-ı dāl-ı mühmele ve sükūn-ı vāv'la ve rā-ı mühmelenüñ kesresiyle ve işbā'-ı yā ile kendürî dinür.⁶ Mışra'-ı şānīye kayd olunmuş.⁷ Yıylağıç Türkî'dür. Bir küçük qavundur ki yeşil ve kızıl ve sarı ḥaṭları olur ve güzel rāyihası olur. Fārsī'de dāl-ı mühmelenüñ⁸ fethiyle ve sükūn-ı sīn-i ğayr-i menkūṭa⁹ ile ve tā-ı qaraşetüñ fethiyle¹⁰ ve nūn-ı sākine ve zamme-i bā-ı muvaḥḥade ile ve vāv'la destenbū dirler.¹¹ 'Arabî'de şemāme dirler. [E. 262b] Türkî'de daḥı şemāme dimekle ma' rüfdür.¹²

Takṭī'-i Beyt

kendirikle fā' ilātün yıylağıç ma' fā' ilātün nîleri fā' ilāt biri kendü fā' ilātün rî vü desten fā' ilātün bū biri fā' ilāt

1 yirüñ meşelâ bir : -E, -Z

2 kaftanuñ yırtığın yamamağ : kaftan yırtığı yamamağ E,Z

3 dirler : dinür H

4 'Arabî'de refā ma' nāsına : -E, -Z

5 ya' nî : -E, -Z

6 işbā'-ı yā ile kendürî dinür : yā ile kendürî dirler E, Z

7 mışra'-ı şānīye kayd olunmuş : -E, -Z

8 mühmelenüñ : mühmele E

9 ğayr-i menkūṭa : mühmele H

10 tā-ı qaraşetüñ fethiyle : feth-i tā-ı qaraşetle H

11 vāv'la destenbū dirler : destenbū dinür Z, H

12 dimekle ma' rüfdür : dinür Z; dirler E

137 **Diñlegil ebced hisâbın iy püser****Kim elif'den yâ'ya dek bir bir şayar [H. 215b]**

Ya' nî ebced hisâbını diñle oğul dimekdür. Nâzım-ı merhûm Tuḥfe-i Şâhidî itmâm bulduḡda¹ târiḡ yazmaḡ murâd idüp bî-naẓîr bir mıṣra' -ı dil-peẓîr ile târiḡ idüp² kitâbınıñâhîrinde getürmişdür ki ḡurûfı mıṣrâ' dan ebced hisâbı üzere³ hisâb olınduḡda te'lifinüñ târiḡi bilinse gerekdür. Pes evvelâ ebced hisâbını bilmek târiḡi istiḡrâc eylemenüñ⁴ cümle-i muḡaddemâtından olduḡı ecden mıṣra' -ı târiḡi zıkr olunmazdan evvel⁵ ebced hisâbınıñ ḡâ' idesini zıkr idüp dir kim elif'den yâ'ya dek bir bir şayar. Meşelâ ebced hevvez ḡuṡṡi kelimelerinüñ ḡurûfınıñ tertibi üzere elif'den başlayup “yâ” ya gelince bir bir şayılır. Ya' nî **elif** bir **be** iki [E. 263a] **cim** üç **dâl** dört **he** beş **vâv** altı **ze** yedi **ḡa** sekiz **ṡa** toḡuz **ye** on. Buraya gelince birer birer artırılıp tâ ki⁶ yâ on⁷ oldu.

Taḡṡî' -i Beyt

diñlegil eb fâ' ilâtün **ced hisâbın** fâ' ilâtün **iy püser** fâ' ilât **kim elif'den** fâ' ilâtün **yâ'ya dek** fâ' ilâtün **bir bir şay** fâ' ilât

138 **Şay yâ'dan ḡâf'a dek on añla pek****ḡâf'dan yüz yüz şayılır ḡayn'a dek**

Ba' dehu şay yâ'dan ḡâf'a dek ol añla pek. Meşelâ kelemen sa' feş kelimelerinüñ ḡurûfınıñ [Z. 140a] tertibi üzere yâ'dan ḡâf'a gelince onar artırılıyor.⁸ Beyt-i sâbıḡda [H. 216a] ḡarf-i⁹ yâ on olmuş idi. Andan ḡâf'a geldük¹⁰ **ḡâf** yigirmi **lâm** otuz **mim** kırḡ **nün** elli **sin** altmış 'ayn yetmiş **fe** seksen **şad** doḡsan. Buraya gelince onar onar artırılıp ḡâf'a geldi. ḡâf'dan ḡayn'a dek yüz yüz artırılıp meşelâ ḡaraşet şeḡaz ḡaẓıḡlen kelimelerinüñ ḡurûfınıñ tertibi üzere ḡâf'dan [E. 263b] başlayup ḡayna gelince yüzer'aded artırılıyor. Ya' nî **ḡâf** yüz **ra** iki yüz **şin** üç yüz **te** dört yüz **se** beş

1 bulduḡda : itdükde E

2 idüp : diyüp E

3 üzere : ile E

4 eylemenüñ : eylemek Z

5 zıkr olunmazdan evvel : zıkr eylemezden muḡaddem Z; zıkrden evvel E

6 birer birer artırılıp tâ ki : bir bir artırılıp Z; bir bir artar H

7 on : evvel Z

8 artırılıyor : artırılıp E, H

9 ḡarf-i : ḡurûf-ı E

10 geldük : gelür E, Z

yüz **hı** altı yüz **zal** yedi yüz **ḍād** sekiz yüz **zı** toköz yüz **ğayn** biñ. Buraya gelince yüzer yüzer artırılup biñ tamām oldı.¹

Takṭī' -i Beyt

şay yā'dan fā' ilātün **ḳaf'a dek on** fā' ilātün **añla pek** fā' ilāt **ḳāf'dan yüz** fā' ilātün **yüz şayılır** fā' ilātün **ğayn'a dek** fā' ilāt

139 **Çün hisāb-ı ebcedi bildüñ tamām**

Tuḥfemüñ tārīhini bil iy hümām

“Çün hisāb-ı ebcedi bildüñ tamām” ya' nī beyt-i sâbıḳda zıkr olınan ḳā' ide üzerine.² Çünki ebced hisābını bildüñ “Tuḥfemüñ tārīhini bil ey hümām” ya' nī bu *Tuḥfe-i Şāhidī* ismiyle müsemmə olan kitābımuñ tārīhini bil ey ulu³ ya' nī⁴ hicretüñ kaçınıcı yılında te'rif olınmışdur dimekdür.⁵

Takṭī' -i Beyt

çün hisāb-ı fā' ilātün **ebcedi bil** fā' ilātün **düñ tamām** fā' ilāt **tuḥfemüñ tā** fā' ilātün **rīhini bil** fā' ilātün **iy hümām** fā' ilāt

140 **Bu hisāba ḳıl⁶ bu mıṣrā' dan şümār [H. 216b]**

Ḳaldı senden Şāhidī nev-yādgār⁷

[E. 264a] “Bu hisāba ḳıl bu mıṣrā' dan şümār” ya' nī bu zıkr olınan ebced hisābına bu mıṣrā' dan şümār eyle. Meşelā şay dimekdür. Bu mıṣrā' ı didügi āḫirinde olan⁸ “Ḳaldı senden Şāhidī nev-yādigār” mıṣrā' ıdur ki bu mıṣrā' uñ ḫurūfından ebced hisābı üzere [Z. 140b] tārīḫ çıksa gerekdir. Hisābımuñ tarīḳi budur. Evvelā **ḳaf** yüz **elif** bir **lam** otuz **dal** dört **ye** on **sin** altmış **nun** elli **dal** dört **nun** elli **şin** üç yüz **elif** bir **he** beş **dal** dört **ye** on **nun** elli **vav** altı **ye** on **elif** bir **dal** dört **ḳaf** yigirmi **elif** bir **ra** iki yüz.

1 oldı : olur E

2 üzerine : üzere E

3 ey hümām” ya' nī bu *Tuḥfe-i Şāhidī* ismiyle müsemmə olan kitābımuñ tārīhini bil ey ulu : -E

4 ya' nī : ki E; yā' nī -Z

5 dimekdür : -H

6 hisāba ḳıl : hisāb üzere E

7 Tarih mısrası. (Hicrî 921)

8 āḫirinde olan : -E

Mısrā' ḥurūfinuñ¹ cümlesinüñ a' dādi² başka başka³ bilindükden soñra bir yire cem' olunup⁴ tokuz yüz yigirmi bir 'aded olur.⁵ [*Pes bu ḥisāb üzere⁶ bu mısrā' dan tārīḥi istiḥrāc itdükden soñra*] ma' lüm oldu ki⁷ bu Tuḥfe-i Şāhidī hicrūñ⁸ **tokuz yüz yigirmi bir** senesinde te'lif olunup⁹ itmām olmuştur.¹⁰

Takṭī' -i Beyt

bu ḥisāba fā' ilātün **kıl bu mısrā'** fā' ilātün **dan şümār** fā' ilāt **kaldı senden** fā' ilātün **Şāhidī nev-** fā' ilātün **yād-gār** fā' ilāt

Ḳıṭ' a-ı berā-yı şerḥ şoden-i Tuḥfe-i Şāhidī [E. 264b]

Nesīc-i tāze-kālā Şerḥ-i Tuḥfe

Be-yümn-i feyz-i vehhābu'l-'aṭiyye

İrüp pāyāna luṭf-ı ḥaḳla tārīḥ

Didüm bir şerḥ-i zībā Şāhidīye¹¹

1 ḥurūfinuñ : ḥurūflarinuñ E

2 a' dādi : 'adedi H

3 başka başka : başkaca başkaca E

4 olunup : olındukda E

5 'aded olur : oldu H; olur E

6 ḥisāb üzere : ḥisābla H

7 bu mısrā' dan tārīḥi istiḥrāc itdükden soñra ma' lüm oldu ki : -E

8 hicrūñ : hicretüñ E

9 bir senesinde te'lif olunup : birinde te'lif ve taşnif olup E

10 olmuştur : bulmuştur Z; bulmuş E

11 Bu kıṭ'a [H. 226b]'de yer almaktadır.

Tetimme-i Şerh-i Tuḥfe-i Şāhidī¹

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/Fe‘ülün

- 1 Be-nām-ı Qādir² u Qayyūm u Yezdān
Ki oldur cümle eşyāya viren cān
- 2 ‘Aqıl irmez anuñ ḥikmetlerine
Nihāyet yoq anuñ ni‘metlerine³
- 3 ‘Ademden var iden eflākı oldur
İden insān tīre ḥākı oldur
- 4 Yaratdı Ādem’i Tañrum kıldı
Qamu ‘ilmi aña ta‘līm kıldı
- 5 Anun şulbından itdi enbiyāyı
Anuñ neslinden itdi aşfiyāyı”⁴
- 6 Qamudan Aḥmed’i mümtāz kıldı
Ḥabībümdür didi i‘zāz kıldı
- 7 Şalātıyla selām olsun dem-ā-dem
O şāhuñ ravza-i pākine her dem

1 “Tetimme-i Şerh-i Tuḥfe-i Şāhidī” bölümü H nüshasında 2b, 3a ve 3b’de bulunmaktadır.

2 Qadir : Qadr E

3 bu beyit : -E, -Z

4 Bu beyit E ve Z nüshalarında şöyle yazılmış:

Anuñ şulbından indi aşfiyā hep

Anuñ neslinden oldı enbiyā hep

- 8 Dağı anuñ kamu aşhābına hem
Ve āline selām olsun dem-ā-dem
- 9 Pes andan soñra iy pākīze-gevher [Z. 141a]
Oқıdurum lügāt etfāle ez-ber
- 10 Luğāt-ı Fārsi 'i çok tetebbu'
İdüp kıldum nice dürlü¹ temettu'
- 11 Niçe zibā kütüb gördüm muқannen
Ki nazm u neşr ile a' lā müdevven
- 12 Ҷamudan hūb līkin Şāhididür
Melāḥat kişverinüñ şāhididür
- 13 Getürmiş anda² çok dürr-i zevāhir
Ki dizmiş rişte-i nazma cevāhir
- 14 Aña derc eylemiş ra' nā lügātı
Şan icrā eylemiş āb-ı ḥayātı
- 15 Velī taḥrīf-i nüссāḥān elinden [E. 265a]
Bozulmuşdur ki bilmezler dilinden

1 dürlü : -E, -Z

2 anda : ide H

- 16 Pes andan mübtedî kim bilmeye dil
Oқыup eyleyemez nef' i hāşıl
- 17 Diledüm ki¹ anı teşrih ideydüm
Ġarīb elfāzımı tavzih ideydüm
- 18 Aña bir şerh yazdum hūb u ra' nā
Olalar müstefid a' lā vü ednā
- 19 Mufaşşal neşr ile itdüm ifāde
Ki ideler halk andan istifāde
- 20 Talup baħr-i ' arūza dūrler aldum
Daħı kānı² delüp gevherler³ aldum
- 21 Yazup zabt eyledüm niçe kavā' id
K' olur ' uşşāka andan çok fevā' id
- 22 Getürdüm çok cevāhir *Cevheri*² den
Niçe dürr-i mülemma' *Aħteri*² den
- 23 Mürādif eyledüm Tāzi luġatlar
Ki olmaya ma' ānide ğalaṭlar

1 diledüm ki : dilediğim Z, H

2 kānı : kānlar H

3 gevherler : cevherler E

- 24 Bu resm üzre anı îzâh kıldum
Kilid-i maqsada miftâh kıldum
- 25 Çü buldı hayr ile bu nüsha itmâm
Didüm ben *Şerh-i Tuḥfe* dür buña nâm
- 26 Hudâ rahmetle irgürsün murâda
Anı kim '*Atfi*' aña du' âda

FİHRİST¹

Rabbi yessir ve lā-tu‘ assir ‘ aleynā yā mübeşşir Rabbi tammim bi'l-ḥayr²

El-ḳıṭ‘ atu’l-ūlā der-baḥr-i münserihü’l-mekşūf

Müfte‘ ilün fā‘ ilün müfte‘ ilün fā‘ ilün

El-ḳıṭ‘ atu’ş-şāniyetü der-baḥr-i serī‘ -i maṭvī vü mekşūf

Müfte‘ ilün müfte‘ ilün fā‘ ilün

El-ḳıṭ‘ atu’ş-şālīsetü der-baḥr-i müctess-i maḥbūn

Mefā‘ ilün fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilāt

El-ḳıṭ‘ atu’r-rābi‘ atü der-baḥr-i mütekārib-i maḳşūr

Fe‘ ülün fe‘ ülün fe‘ ülün fe‘ ülün

El-ḳıṭ‘ atu’l-ḥāmisetü der-baḥr-i müzāri‘ -i aḥreb-i mekfūf-ı maḳşūr

Mef‘ ülü fā‘ ilätü mefā‘ ilü fā‘ ilätü

El-ḳıṭ‘ atu’s-sādisetü der-baḥr-i recezi’s-sālimi’l-eczā

Müstef‘ ilün müstef‘ ilün müstef‘ ilün müstef‘ ilün

El-ḳıṭ‘ atu’s-sābi‘ atü der-baḥr-i hezec-i aḥreb-i maḳbūz u maḥzūf

Mef‘ ülü mefā‘ ilün fe‘ ülün

El-ḳıṭ‘ atu’ş-şāminetü der-baḥri remel-i müsemmen-i maḳşūr

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilāt

El-ḳıṭ‘ atu’t-tāsi‘ atu der-baḥr-i hezeci’l-müsemmeni’s-sālim

Mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

El-ḳıṭ‘ atu’l-‘ āşiretü der-baḥr-i kāmīl-i müzāl

1 Fihrist kısmı E ve Z nüshalarında bulunmaktadır. Buraya E nüshasında bulunan fihrist alınmıştır.

2 Ey Rabbim kolaylaştır ve zorlaştırma. Ey müjdeleyici Rabbim hayırla tamamla.

Mütefā' ilün mütefā' ilün mütefā' ilün mütefā' ilün

El-kıṭ' atu'l-ḥādīyete ' aşera der-baḥr-i vāfir ü müşemmen-i sālīm

Müfā' aletün müfā' aletün müfā' aletün müfā' aletün

El-kıṭ' atu's-şānīyete ' aşera der-baḥr-i hezec-i aḥreb-i mekfūf-i maḥzūf

Mef' ülü mefā' ilün mefā' ilü fe' ülün

El-kıṭ' atu's-şālīsete ' aşera der-baḥr-i hezec-i müşemmen u aḥreb

Mef' ülü mefā' ilün mef' ülü mefā' ilün

El-kıṭ' atu'r-rābi' ate ' aşera der-baḥr-i recez-i müreffel

Müstef' ilātün müstef' ilātün

El-kıṭ' atu'l-ḥāmisete ' aşera der-baḥri'l-kāmili'l-muzmer-i maḥbūn-i maḥṭū'

Mütefā' ilün mütefā' ilün mütefā' ilün fe' ülün

El-kıṭ' atu's-sādisete ' aşera der-baḥri'l-ḥafif-i meczū maḥbūn-i maḥşūr

Fā' ilātün mefā' ilün fā' ilāt

El-kıṭ' atu's-sābi' ate ' aşera der-baḥri'l-muzāri' i'l-aḥreb

Mef' ülü fā' ilātün mef' ülü fā' ilātün

El-kıṭ' atu's-şāminete ' aşera der-baḥr-i recez-i matvī

Müfte' ilün müfte' ilün müfte' ilün müfte' ilün

El-kıṭ' atu't-tāsī' ate ' aşera der-baḥr-i münseriḥ-i maṭvī-yi mecdū'

Müfte' ilün fā' ilātü müfte' ilün fā'

El-kıṭ' atu'l-' işrüne der-baḥr-i mekfūf-ı maḥzūf

Mefā' ilü fe' ülün mefā' ilü fe' ülün

El-kıṭʿ atu'l-ḥādī ve'l-ʿ işrüne der-baḥr-i recez-i maṭvī-yi maḥbūn

Müfte' ilün mefā' ilün müfte' ilün mefā' ilün

El-kıṭʿ atu's-şānī ve'l-ʿ işrüne der-baḥr-i remel-i maḥbūn-ı maḥşūr

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilāt

El-kıṭʿ atu's-şālisü ve'l-ʿ işrüne der-baḥr-i hezec-i aḥreb-i maḥbūz

Mef' ülü mefā' ilün mefā' ilün fā'

El-kıṭʿ atu'r-rābī ü ve'l-ʿ işrüne der-baḥr-i ṭavīl-i müşemmeni's-sālim

Fe' ülün mefā' ilün fe' ülün mefā' ilün

El-kıṭʿ atu'l-ḥāmisü ve'l-ʿ işrüne

Fe' ülün fe' ülün fe' ülün fe' ülün

El-kıṭʿ atu's-sādisü ve'l-ʿ işrüne der-baḥr-i muḳteḍab-ı maṭvī-yi müşemmen

Fā' ilātü müfte' ilün fā' ilātü müfte' ilün

El-kıṭʿ atu's-sābī ü ve'l-ʿ işrüne der-baḥr-i remel-i meczū maḥzūf

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt

Tetimme-i şerḥ-i Şāhidī evrāḳ

Miftāh-ı Kavā'id-i Tuḥfe¹ [Z. 141b ; H. 217a]

Ḥamd-i vāfir ol cenāb-ı Kādire ki ḥareket-i serī^c-i devā'ir-i eflāke sebep-i izdivāc-ı uşul ve imtizāc itdürdi ve erkān-ı şalāvāt-ı vāfir² ol vücūd-ı kāmile ki te'yīd-i fetḥ-i ḳarīb ile basit-i ḥākdan ḳalāl u ḥizlān bisātinı ḥayy eyledi [E. 265b] şalla'llāhu 'aleyhi ve 'alā ehli beytihi³ ecme'in. Ammā ba'd çünki bu kitāb-ı müsteṭāb ki dürc-i le'ālī-i 'avārif ü ma'ārif u gencīne-i dürer-i ğurer-i leṭā'ifiyle memlūdur.⁴ Kilīd-i nazmıyla⁵ muḳaffel ü müşedded olup fe-lā cerem her ṭālib u rāġīb olan mübtedilere⁶ bu gencīne-i nihānuñ derūn-ı ebyātında münderic ve ta'bīye⁷ olınan buḥūr-ı nazm ve eş'ārınuñ fevā'id-i celīlesine ve tefkīk ü taḳṭī'āt-ı ebyātınuñ kavā'id-i⁸ laṭīfesine bilā-miftāh dest-res müte'assir belki müte'azzir⁹ olup bu dürc-i muḳaffelüñ kilīdi kavā'id-i¹⁰ 'arūz 'ilmine maḥşūr olmaġın fe-lā büdd ṭarīḳ-i nazmda tefkīk ve¹¹ buḥūr ve taḳṭī'āt-ı iş'āra vesīle olur. Kavā'id-i 'arūzdan bilmek ehemm ü elzem olmaġla binā'en'aleyh bu fenn erbābınuñ vaż' eyledükleri kavā'nin-i şī'r ve kavā'id-i 'arūzdan ṭarz-ı vāziḥ üzere bir muḳaddime ve birkaç faşl ve bir ḥātım ile tavziḥ-ı uşul u furūc [H. 217b] olunmaġ evlā görüldi ve *Miftāh-ı Kavā'id-i Tuḥfe* nāmıyla ihvāna hediye kılındı ve *bi'llāhi't-tevfīk ve 'aleyhi i'timādī*.¹²

Muḳaddime

Ma'lūm ola ki erbāb-ı 'arūz [E. 266a] binā-yı uşul-ı evzān-ı eş'ārı üç rükn üzerine vaż' eylemişlerdür. Rükni evvel **sebeb** rükni şānī **veted** rükni şālīs **fāşıla**'dur. Ve bu sebep daḡı iki nev'dür. Bir nev'i sebep-i ḥafīfdür ve sebep-i ḥafīf iki ḥarf müştemil bir lafzdur ki¹³ evveli muteḥarrik şānī sākındür¹⁴ “**lem**” ve “**fā**” gibi. Bir nev'i sebep-i şaḳīldir. Ve sebep-i şaḳīl daḡı¹⁵ iki ḥarf müştemil¹ bir lafzdur ki ikisi

1 Miftāh-ı Kavā'id-i Tuḥfe : -E

2 vāfir : mütevāfir Z; mütevāfire H

3 ehli beytihi : ālihi H

4 leṭā'ifiyle memlūdur : leṭā'ifdür E, Z

5 nazmıyla : nazmla E, Z

6 mübtedilere : mübtediler E, Z

7 ta'bīye : ta'bīr E, Z

8 kavā'id-i : -H

9 müte'assir belki müte'azzir: müte'azzir belki müte'assir H

10 kavā'id-i : -E

11 ve : -Z, -H

12 'aleyh i'timādī . -E; İtalik kısmın anlamı: Başarı Allāh'tandır ve güvenim Allāh'adır.

13 ki : -E

14 sākındür : sākīn E, Z

15 daḡı : -E

bile müteḥarrıkdür. “Era” ve “ale” gibi. Veted daḥı iki nev‘dür. Bir nev‘i veted-i mecmū‘dur ve² veted-i mecmū‘ üç ḥarfı müṣtemil bir lafızdur ki iki evvelkisi müteḥarrık ve āḥiri sākindür. “aley” ve “ilün” gibi. Ve bir nev‘i veted-i mefrūḳdur. [Z. 142a] Veted-i mefrūḳ daḥı üç ḥarfı müṣtemil bir lafızdur ki evveli ve āḥiri müteḥarrık ve ortası sākindür. “Re’si” ve “le’tü” gibi. Ve faşıla daḥı iki nev‘dür. Bir nev‘i fāşıla-i şuḡrādur. Faşıla-i şuḡrā dört ḥarfı müṣtemil bir lafızdur³ ki evvelinde üç ḥarfı müteḥarrık ve āḥirinde bir ḥarfı sākindür.⁴ “Cebelin” ve “mütefā” gibi. Ve bir nev‘i daḥı faşıla-i kübrādur ve⁵ faşıla-i kübrā [E. 266b] beş ḥarfı müṣtemil bir kelimedür ki evvelinden dört ḥarfı müteḥarrık ve āḥirinde bir ḥarfı sākindür. “Semeketün” ve “fa’aletün” gibi. Ve⁶ bu erkānuñ cümlesi bu kelimātda mūndericdür ki bir ‘Arabī mıṣra‘da “lem era ‘alā-re’si cebelin semeketen.” Ve cümle-i uşūl-ı binā-ı eṣ‘ār-ı ‘Arab u ‘Acem anuñ üzerinedür. Ve bu erkānuñ [H. 218a] birbiriyle te’lif ve ictimā‘ından ḥāşıl olur. Bu fennüñ ahālileri ol uşūla efā‘il u tefā‘il daḥı⁷ dirler. Ve bu uşūl sekiz cüz’e münḥaşırdur.⁸ Bir cüz’i fe‘ülün’dür. Bir veted-i mecmū‘dan ki “fe‘ū”dur ve bir sebab-i ḥafifden ki “lün”dür terkib olunmuşdur. Bu iki cüz’ ḥumāsīdür.⁹ İkinci cüz’i fā‘ilün’dür. Bu anuñ ‘aksīdür. Ya‘nī bir sebab-i ḥafifden ki “fā”dur ve bir veted-i mecmū‘dan ki “ilün”dür. Terkib olunmuşdur.¹⁰ Bunlar ḥumāsīdür¹¹ ya‘nī beşer ḥarfludur. Üçüncü cüz’ müstef ilün’dür. İki sebab-i ḥafif mā-beynindeki “müs” ile “lün”dür. Bir veted-i mefrūḳdan ki “tef’i”dür terkib olunmuşdur. Dördüncü cüz’ mütefā ilün’dür. Bir fāşıla-i şuḡrādan ki “mütefā”dur ve [E. 267a] bir veted-i mecmū‘adan ki “ilün”dür mürekkebdür.¹² Beşinci cüz’ müfā aletün’dür. Bir veted-i mecmū‘dan ki “müfā”dur ve bir fāşıla-i şuḡrādan ki “aletün”dür. Altıncı cüz’i mefā ilün’dür. Bir veted-i mecmū‘dan ki “mefā”¹³ ve iki sebab-i ḥafifden ki “ī” ile “lün”dür¹⁴ terkib olunmuşdur. Yedinci cüz’i fā ilātün’dür.

1 müṣtemil : müṣtemildür H

2 ve : -E, -Z

3 lafızdur : kelimedür Z, H

4 evvelinde üç ḥarfı... sākindür : evvelinden dört ḥarfüñ üçü müteḥarrık ve āḥiri sākindür E

5 ve : -E, -Z

6 ve : -E

7 daḥı : -E, -Z

8 cüz’e münḥaşırdur : cüz’dür E

9 bu iki cüz’ ḥumāsīdür : -Z, -H

10 olunmuşdur : olunmuş Z, H

11 bunlar ḥumāsīdür : bu iki cüz’ ḥumāsīdır Z, H

12 mürekkebdür : -H

13 mefā : mefā’dur Z, H

14 lün’dür : lün E

İki sebab-i hafifün¹ mā-beynindeki “fā” ile “lün”dür. Bir veted-i mecmū‘ dan ki “‘ilā”² terkib olunmuşdur.³ Sekizinci cüz’i **mef’ ulātü**’dür. İki sebab-i hafifden ki “mef”ile⁴ “‘ū”dur ve bir veted-i mefrūḡdan⁵ ki **lātü**’dur terkib olunmuşdur⁶ ve bu altı cüz’ sübā‘idür. Ya‘nī yedi harfludur. Bu uşulün [Z. 142b] yedi cüz’i bu tuhfede mevcūd ve bir cüz’i nā-mevcūddur. Ol mevcūd olan uşul bunlardır: **Fe‘ ulün müstef’ ilün** [H. 218b] **mütefā’ ilün müfā’ aletün mefā’ ilün fā’ ilātün mef’ ulātü**’dür ve mevcūd olmayan **fā’ ilün** cüz’idür ki aşlı üzere gelmemişdür.⁷ Pes imdi bu kitābda mevcūd olan yedi uşulün nice fūrū‘ ātı vardır ki dāḡil olan zihāfāt ve [E. 267b] ‘ ilel sebebiyle uşul taḡyir olup bir ḡalden bir ḡale dönmüşdür. Ol uşule dāḡil olan ‘ illet kaçdur ve kaçınıcı kıṡ‘ adadur⁸ ve kaçınıcı baḡrde⁹ ve kaçınıcı cüz’indedür bu¹⁰ faşılada anı daḡı beyān idelüm. Tā kim ‘ ilm-i ‘ arūza ḡuci yitmiyen mübtedilere muṡāla‘ asıyla¹¹ bu ‘ ilme liyāḡat ḡāşıl olmasına¹² vesile ola.

Faşıl

Eczā-ı uşulden **fe‘ ulün** cüz’ine duḡul iden¹³ zihāfāt ve ‘ ilel ba‘ zılar ḡatında altı ve¹⁴ ba‘ zılar ḡatında sekizdür dimişler. Ammā bizüm maḡşūdumuz bu kitābda şerḡ olunan kıṡ‘alarda vāḡi‘ olan eczā’ı zikr eylemekdür. Ziyādeye ṡālib olan kutub-ı ‘ arūza mūrāca‘at idüp tettebbu‘ eylesün.¹⁵ **Fe‘ ulün** cüz’inün baḡr-i müteḡāribden dördüncü kıṡ‘ada ve dördüncü cüz’i maḡşürdür. Pes bu tuhfede fe‘ ulün cüz’ine ancak bir ‘ illet dāḡil olmuşdur. **Müstef’ ilün** cüz’inün baḡr-i recezden on dördüncü kıṡ‘adaşütür¹⁶ olduğdan şoḡra iki bile cüz’-i müreffeldür ve on sekizinci kıṡ‘ada cümle eczāsı ve yigirmi birinci kıṡ‘ada evvelki ve üçüncü cüz’leri ve baḡr-i serī‘den ikinci [E. 268a]

1 hafifün : hafif E

2 ‘ ilā : ‘ ilā’ dur Z

3 olunmuşdur : olunmuş Z

4 hafifden ki “mef” ile : hafifün ki biri “mef” ve biri H

5 mefrūḡdan . mefrūḡ E

6 olunmuşdur : olunmuş Z

7 gelmemişdür : ḡalmamışdur E

8 kıṡ‘ adadur : kıṡ‘ada E; kıṡ‘adur Z

9 baḡrde : baḡrdedür H

10 bu : bir H

11 muṡāla‘ asıyla : muṡāla‘ ası Z

12 ḡāşıl olmasına : taḡşiline E, Z

13 duḡul iden : dāḡil olan H

14 ba‘ zılar ḡatında altı ve : -Z

15 eylesün : eyleye H

16 kıṡ‘ada şütür : meştür Z

kıt'ada [H. 219a] evvelki ve ikinci¹ cüz'leri ve baħr-i münserihden evvelki kıt'ada evvelki ve üçüncü cüz'leri ve on toktuzuncı kıt'ada evvelki ve üçüncü cüz'leri ve baħr-i muħtedabdan yigirmi altıncı kıt'ada ikinci ve dördüncü cüz'leri maṭv'idür ve baħr-i recezden yigirmi birinci kıt'ada ikinci ve dördüncü cüz'leri ve baħr-i ħafifden on altıncı kıt'ada ikinci cüz' ve baħr-i müctesşden üçüncü kıt'ada evvelki ve üçüncü cüz'leri maħbündür² ve baħr-i ħafifden on altıncı kıt'ada ve dördüncü cüz'³ meczüdur. Pes bu tuħfede müstef'ilün cüz'ine [Z. 143a] beş 'illet duħül itmişdür.⁴ **Mütefā' ilün** cüz'inüñ baħr-i kāmilden on beşinci kıt'ada ikinci ve⁵ dördüncü cüz'leri mużmer ve maħbün ve maḳtū'dur. Ve onuncı kıt'ada dördüncü cüz'-i mużāldur. Pes bu tuħfede mütefā' ilün cüz'ine dört 'illet dāħil olmuşdur. **Mefā' ilün** cüz'inüñ baħr-i hezceden yedinci kıt'ada evvelki mefā' ilün cüz'idür⁶ ve on ikinci kıt'ada evvelki cüz' ve on üçüncü⁷ kıt'ada evvelki cüz'⁸ ve üçüncü cüz'leri ve yigirmi [E. 268b] üçüncü kıt'ada evvelki cüz' ve baħr-i mużāri'den beşinci kıt'ada evvelki cüz' ve on yedinci kıt'ada evvelki ve üçüncü cüz'leri aħrebdür ve baħr-i mużāri'den beşinci kıt'ada üçüncü cüz' ve baħr-i hezceden on ikinci kıt'ada ikinci ve üçüncü cüz'leri ve yigirminci kıt'ada evvelki ve üçüncü cüz'leri mekfüfdur ve baħr-i hezceden yedinci kıt'ada [H. 219b] ikinci cüz' ve yigirmi üçüncü kıt'ada iki cüz' maḳbüzdur ve yedinci kıt'ada üçüncü cüz' ve on sekizinci⁹ kıt'ada dördüncü cüz' ve yigirminci kıt'ada ikinci ve dördüncü cüz'leri maħzūfdur. Ve yedinci kıt'ada ve dördüncü cüz' meczüdur ve yigirmi üçüncü kıt'ada dördüncü cüz' ezel'dür. Pes bu tuħfede mefā' ilün cüz'ine altı 'illet dāħil olmuşdur. **Fā' ilātün** cüz'inüñ baħr-i remelden sekizinci kıt'ada dördüncü cüz' ve yigirmi ikinci kıt'ada ve¹⁰ dördüncü cüz' ve baħr-i müctesşden üçüncü kıt'ada dördüncü cüz' ve baħr-i mużāri'den beşinci kıt'ada ve dördüncü cüz' maḳşürdur ve baħr-i remelden yigirmi ikinci kıt'ada [E. 269a] cümle eczāsı ve baħr-i müctesşden üçüncü kıt'ada ikinci ve dördüncü cüz'leri ve baħr-i ħafifden on altıncı kıt'ada üçüncü cüz' maħbündür ve baħr-i remelden yigirmi

1 ikinci : üçüncü E

2 maħbündür : maħbün E, Z

3 ve dördüncü cüz' : -E

4 duħül itmişdür : duħül eylemişdür Z; dāħil olmuşdur H

5 ve : -E

6 mefā' ilün cüz'idür : cüz' : Z; mefā' ilün cüz'idür -H

7 evvelki cüz' ve on üçüncü : evvelki ve on ikinci H

8 cüz' : -Z , -H

9 on sekizinci : on ikinci H

10 kıt'ada ve : kıt'adadır H

yedinci kıt'ada üçüncü cüz' mahzûfdur ve baħr-i muzâri' den beşinci kıt'ada ikinci cüz' mekfûfdur ve baħr-i hafîfden on altıncı kıt'ada¹ ve dördüncü cüz' ve baħr-i remelden yigirmi yedinci kıt'ada dördüncü cüz' meczûdur. Pes bu tuhfede fâ' ilâtün cüz'ine beş ' illet dâhil olmuşdur. [Z. 143b] Mef' ulâtü cüz'inüñ baħr-i münserihden evvelki kıt'ada ikinci ve dördüncü cüz'leri ve baħr-i serî' den ikinci kıt'ada üçüncü cüz'i mekşûfdur² ve baħr-i münserihden evvelki kıt'ada ikinci ve dördüncü cüz'leri ve [H. 220a] on tokuzuncı kıt'ada ikinci cüz'³ ve baħr-i serî' den ikinci kıt'ada üçüncü cüz' ve baħr-i muqtedabdan yigirmi altıncı kıt'ada evvelki ve⁴ üçüncü cüz'leri maṭvidür ve baħr-i münserihden on tokuzuncı kıt'ada dördüncü cüz' mecdû' dur.⁵ Pes bu tuhfede [E. 269b] mef' ulâtü cüz'ine üç ' illet dâhil olmuşdur.⁶ Müfâ' aletün cüz'ine bu kitâbda ' ilel ve ezâhîfden aşlâ⁷ bir ' illet dâhil olmamışdur. Aşlı üzere sâlimdür. On yedinci kıt'ada vâkı' olmuş baħr-i vâfirdür ve⁸ bu zıkr olınan yedi eczâya uşûl dirler. Bunların birbiriyle ictimâ'ından kelâm-ı mevzün hâşıl olur. Meşelâ dört⁹ kerre fe' ülün'den bir mışra' -ı mevzün hâşıl olur ki¹⁰ baħr-i müteķarib dirler. Dört kerre müstef' ilün'den bir mışra' -ı mevzün hâşıl olur ki baħr-i recez dirler. Ve dört kerre mütefâ' ilün'dan bir mışra' -ı mevzün hâşıl olur ki baħr-i kâmil dirler ve¹¹ dört kerre müfâ' aletün'den bir mışra' -ı mevzün hâşıl olur ki baħr-i vâfir dirler ve¹² dört kerre mefâ' ilün'dan bir mışrâ' -ı mevzûndan¹³ hâşıl olur ki baħr-i hezec dirler. Dört kerre fâ' ilâtün'den bir mışra' mevzün hâşıl olur ki baħr-i remel dirler. Ve mef' ulâtü cüz'i eczâ'-i âhîr ile terkîb olup meşelâ iki kerre mef' ulâtü müstef' ilün'den bir mışra' -ı [E. 270 a] mevzûndan olur ki¹⁴ baħr-i muqtedab dirler. Ve bunun ' aksiñden ya' nî iki kere müstef' ilün [H. 220b] mef' ulâtü'den bir mışra' -ı mevzün hâşıl olur ki baħr-i münserih dirler ve iki müstef' ilün ile bir mef' ulâtü'dan bir mışra' -ı mevzün

1 kıt'ada : kıt'adadır H

2 mekşûfdur : meksûfdur E

3 cüz' : -E

4 ve : -E

5 mecdû' dur : meczû' dur Z

6 dâhil olmuşdur : duĥûl eylemişdür Z

7 ' ilel ve ezâhîfden aşlâ : aşlâ ' ilel ve ezâhîfden H

8 ve : -E

9 dört : dörder E

10 ki : -E, -Z

11 ve : -E

12 ve : -E

13 mevzûndan : mevzün Z

14 mevzûndan olur ki : mevzün hâşıl olup Z, H

hāşıl¹ olur ki baħr-i serī^ç dirler ve iki kerre müstef^ç ilün fā^ç ilātün'den bir mışra^ç -ı mevzün hāşıl olur ki baħr-i müctess^ç dirler. Ve iki kerre mefā^ç ilün fā^ç ilātün'den bir mışra^ç -ı mevzün hāşıl olur ki baħr-i müzāri^ç² dirler ve iki fā^ç ilātün müstef^ç ilün'den [Z. 144a] bir mışra^ç -ı mevzün hāşıl olur ki baħr-i ħafif dirler.³ Ve iki kerre fe^ç ülün mefā^ç ilün'den bir mışra^ç -ı mevzün hāşıl olur ki baħr-i ṭavīl dirler. Ve bu on üç baħruñ⁴ eczā-ı uşulūñ birbiriyile ictimā^ç ından⁵ ve te'lifinden hāşıl olur. Bunlara baħr-i sālime⁶ dirler ki bunlara 'ilel ve zihāfātđan aşlā bir 'illet dāħil olmayup aşlı üzere sālimdür. Ve bu uşulūñ erkānını ki sebep-i veted ve fāşıludur. [E. 270b] Taqđim ve te'ħir itmekle her birinden⁷ nice uşul hāşıl olur. Meşelā eczā-ı sālime ki bir sebep-i ħafif ile bir veted-i mecmū^ç dan terkib olunur. İki cüz' hāşıl olur. Eger veted sebep üzerine taqđim olunur ise fe^ç ülün cüz'i hāşıl olur. **Dilem gū** gibi. Ve⁸ eger sebep-i veted üzerine taqđim olunursa fā^ç ilün cüz'i hāşıl olur **gū dilem** gibi. Ve bu iki cüz'e⁹ ħumāsī dirler. Ve iki sebep-i ħafif ile bir veted-i mecmū^ç terkibinden üç cüz' hāşıl olur. Eger veted iki sebep üzerine taqđim olunursa mefā^ç ilün hāşıl olur. **Me-rā dil gū** gibi. Ve¹⁰ eger [H. 221a] iki sebebi veted üzerine taqđim olunursa müstef^ç ilün cüz'i hāşıl olur. **Gū dil me-rā** gibi. Ve¹¹ eger veted iki sebep arasına gelürse¹² fā^ç ilātün cüz'i hāşıl olur. **Gū me-rā dil** gibi. Ve bir fāşıla-i şuğrā ile bir veted-i mecmū^ç terkibinden iki cüz' hāşıl olur. Eger veted üzerine [E. 271a] fāşıla taqđim olunursa müfā^ç aletün cüz'i hāşıl olur. **Biyā ber-i men** gibi. Ve eger veted üzerine fāşıla taqđim olunursa mütefā^ç ilün cüz'i hāşıl olur. **Ber-i men biyā** gibi.¹³ Ve iki sebep-i ħafif ile bir veted-i mefrūĸ terkibinden üç cüz' hāşıl olur. Eger veted üzerine iki sebep taqđim olunursa mef^ç ülātü hāşıl olur. **Der diħ bāde** vezinde ve eger¹⁴ iki sebep arasına bir¹⁵

1 hāşıl : -E

2 müzāri^ç : ħafif

3 fā^ç ilātün müstef^ç ilün'den bir mışra^ç -ı mevzün hāşıl olur ki baħr-i ħafif dirler : -Z

4 on üç baħruñ : üç baħruñ Z; on üç baħr ki H

5 ictimā^ç ından : ictimā^ç H

6 baħr-i sālime : buħūr-ı sālime Z

7 her birinden : birbirinden E

8 ve : -E

9 cüz'e : cüz'dür E

10 ve : -E

11 ve : -E

12 gelürse : dāħil olursa E

13 gibi : -H

14 eger : -H

15 bir : -Z, -H

veted gelürse müstef' ilün cüz'i¹ hâşıl olur. Vezni yukarıda beyân olındı ve eger veted iki sebep üzerine taqđim olunursa fâ' ilātün hâşıl² olur. Vezninüñ beyanı geçmişdür ve gâh olur ki bu eczâ-ı sâlimenüñ her mısrâ'ında birer cüz' hâzıf olup meczü dirler. Ve³ gâh [Z. 144b] olur ki mısrâ' uñ nısfı ya' nî iki cüz'i hâzıf olup⁴ meşür dirler. Gâh olur ki zihâfdan bir ' illet dâhil olup eczâ-ı sâlimeyi tağyir ve uşul-ı furū' a tebdil idüp ğayr-i sâlim dirler. Ve⁵ bunların haddi nâ-mağşürdür. Ancak bu tuhfede şerh olunan kıt'alarda vâki'⁶ olan buğür uşul ve⁷ furū' atını ve aşlıdan fer'e naql olup tağyire sebep olan ' ilel ve zihâfâtını bir faşlıdan beyân idelüm.

Faşlı

Ma'lüm ola ki bu tuhfede şerh olunan kıt'alar [E. 271b] cümle yigirmi yedidür ki buğür-ı ' arūzdan on üç baħrı [H. 221b] şâmildür ve ekseri ğayr-i sâlim olındı⁸ ancak beşdür. Biri⁹ altıncı kıt'adaki¹⁰ baħr-i recezdür ezâhif ve ' ilelden aşlı bir ' illet dâhil olmayup aşlı üzere sâlimdür. İkinci, toközuncı kıt' adur ki baħr-i hezecedür. Bu daħı¹¹ aşlı üzere sâlimdür. Üçüncü, on birinci kıt' adur ki baħr-i vâfirdendür. Aşlı üzere sâlimdür. Dördüncü, yigirmi dördüncü kıt' adur ki baħr-i tavildendür. Aşlı üzere sâlimdür. Beşinci, yigirmi beşinci kıt' adur ki baħr-i müteķâribdendür aşlı üzere sâlimdür. Sâ'ir buğür-ı furū' atdandur ki duğul-ı zihâfât ile aşâletden ħuruc itmişlerdür. Ğayr-i sâlimlerdür.¹² Pes imdi¹³ ğayr-i sâlim olup baħr-i recez¹⁴ furū' atından olan kıt' a üçdür. Biri on dördüncü kıt' adur ki müreffeldür ve on sekizinci kıt' adur ki maṭvîdür ve yigirmi birinci kıt' adur ki maṭvî ve maħbündür. Bu üç kıt' anıñ efâ' iline dâhil olan ' illet üçdür terfil ve ṭayy ve ḥabn'dur¹⁵ ve ğayr-i sâlim olup baħr-i hezec furū' atından olan kıt' a beşdür: Biri yedinci kıt' adur ki aħreb

1 cüz'i : -Z, -H

2 hâşıl : cüz' E

3 ve : -Z

4 meczü dirler ve gâh olur ki mısrâ' uñ nısfı ya' nî iki cüz'i hâzıf olup : -H

5 ve : -E

6 vâki' : -H

7 ve : -E

8 olındı : olanları H

9 biri : -E

10 kıt' ada ki : kıt' ada E; kıt' adur Z

11 bu daħı : -E, -Z

12 ğayr-i sâlimlerdür : ğayr-i sâlimdür E

13 imdi : -E, -Z

14 recez : recezden E, Z

15 ḥabn'dur : maħbündür H

ve mekfûf ve meczû¹ ve maqbûz ve maḥzûfdur. [E. 272a] Ve on ikinci kıt'adur ki aḥreb ve mekfûf ve maḥzûfdur² ve on üçüncü kıt'adur ki aḥrebdür ve yigirminci kıt'adur ki mekfûf ve maḥzûfdur ve yigirmi üçüncü kıt'adur ki³ aḥreb ve maqbûz ve ezeldür ve bu beş kıt'anuñ efâ'iline dâhil olan 'illet altıdur: cüz' ve ḳabz ve ḥazf ve ḥarb ve izâlet ve keff'dür⁴ ve ğayr-i sâlim olup [H. 222a] baḥr-i müteḳârib fûrû'âtından olan kıt'a birdür ve⁵ dördüncü kıt'adur ki maḳşûrdur ve bu kıt'anuñ efâ'iline dâhil olan 'illet birdür ḳaşrdur ki maḳşûrdur ve bu kıt'anuñ efâ'iline dâhil [Z. 145a] olan 'illet birdür ḳaşrdur ve ğayr-i sâlim olup baḥr-i münserih fûrû'âtından olan kıt'a ikidür biri evvelki kıt'adur ki meksûf⁶ ve maṭvîdür ve biri on toḳuzuncu kıt'adur ki maṭvî ve mecdû'dur ve bu iki kıt'anuñ efâ'iline⁷ dâhil olan 'illet üçdür: Keff ṭayy ced'dür⁸ ve ğayr-i sâlim olup baḥr-i serî' fûrû'âtından olan kıt'a birdür. İkinci kıt'adur ki maṭvî ve meḳşûfdur ve⁹ bu kıt'anuñ efâ'iline dâhil olan 'illet ikidür. Ṭayy ve keşf'dür¹⁰ ve ğayr-i sâlim olup baḥr-i müctess fûrû'âtından olan kıt'a birdür. Üçüncü kıt'adur ki maḥbûn ve maḳşûrdur ve bu kıt'anuñ efâ'iline dâhil olan 'illet ikidür: ḥabn ve ḳaşrdur ve ğayr-i sâlim olup baḥr-i müzâri' fûrû'âtından olan kıt'a daḥi ikidür biri beşinci kıt'adur ki aḥrebdür ve mekfûfdür¹¹ ve maḳşûrdur ve biri on yedinci kıt'adur ki aḥrebdür ve bu iki kıt'anuñ efâ'iline dâhil olan 'illet üçdür:¹² ḥarb, keff, ḳaşrdur¹³ [E. 272b] ve ğayr-i sâlim olup baḥr-i remel fûrû'âtından olan kıt'a¹⁴ üçdür: Biri sekizinci kıt'adur ki maḳşûrdur ve biri yigirmi yedinci kıt'adur ki meczû ve maḥzûfdur ve biri yigirmi ikinci kıt'adur ki maḥbûn ve maḳşûrdur ve¹⁵ bu üç kıt'anuñ efâ'iline dâhil olan 'illet dörtdür:¹⁶ ḳaşr ve ḥabn ve cüz' ve ḥazfdur ve ğayr-i sâlim olup baḥr-i kâmil fûrû'âtından olan kıt'a ikidür: Biri onuncu kıt'adur ki müzâldur ve [H. 222b] biri on beşinci kıt'adur ki muzmer,

1 aḥreb ve mekfûf ve meczû : meczû ve aḥreb H

2 ve on ikinci kıt'adur ki aḥreb ve mekfûf ve maḥzûfdur : -Z

3 ki : -H

4 izâlet ve keff'dür : keff ve izâlet Z, H

5 ve : -E

6 meksûf : meḳşûf Z

7 efâ'iline : efâ'ilinde E

8 keff, ṭayy, ced'dür : keşf ve ṭayy ve ced'dür Z, H

9 meḳşûfdur ve : meksûfdur E

10 keşf'dür : keff'dür Z

11 aḥrebdür ve mekfûfdür : aḥreb ve mekfûf H

12 dâhil olan 'illet üçdür : üç 'illet dâhil olmuştur H

13 keff, ḳaşrdur : keff ve ḳaşrdur Z; keff ve ḳaşr H

14 kıt'a : kıt'ada E

15 ve : -E

16 dörtdür : üçdür E

maḥbūn, maḫtū' dur¹ ve bu iki kıt' anuñ efā' iline dāḥil olan ' illet dördür izālet ve izmār ve ḥabn ve ḫaṭ' dur² ve ğayr-i sālīm olup baḥr-i ḫafif fūrū' ātından olan kıt' a birdür. On altıncı kıt' adur ki meczū ve maḥbūn ve maḫşūrdu. Ve bu kıt' anuñ efā' iline dāḥil olan ' illet üçdür cüz' ve ḥabn ve ḫaşrdur³ ve ğayr-i sālīm olup muḫteḍab fūrū' ātından olan kıt' a birdür ki yigirmi altıncı kıt' adur ki⁴ maṭvīdür ve bu kıt' anuñ efā' iline dāḥil olan ' illet birdür ki ṭayydu. Bu zıkr olınan on üç baḥruñ eczāsına [Z. 145b] dāḥil ve yigirmi yedi kıt' aya müteferri' eyleyüp⁵ uşul-ı tağyire sebep olan zihāf ve ' ilel on beşdür ki esāmileri⁶ bunlardur: Keşf⁷ ṭayy ḥabn ḫaşr ḫarb keff⁸ [E. 273a] ḫabz ḫazf cüz'-i izālet terfīl izmār ḫaṭ' ced' zelel. Bu zihāfāt sebebiyle uşülüñ her biri bu tuḥfede ḫaç fūrū' āta müteferri' olduğı bu cedvelde ma' lümdur ki ol cedvel budur.⁹ Fe'nzur ilā ḫavli¹⁰

1 müzmer, maḥbūn, maḫtū' dur : müzmer ve maḥbūn ve maḫtū' dur Z

2 izālet ve izmār ve ḥabn ve ḫaṭ' dur : izālet, izmār, ḥabn, ḫaṭ' dur E

3 cüz' ve ḥabn ve ḫaşrdur : cüz', ḥabn, ḫaşrdur E

4 ki : -Z, -H

5 eyleyüp : -E

6 esāmileri : -E

7 keşf : kesf E

8 keff : -Z

9 ma' lümdur ki ol cedvel budur : ma' lüm olur E; ma' lümdur Z

10 fe'nzur ilā ḫavli : -Z, -H

Müfâ' aletün ¹	Mef' ulatü	Fâ' ilätün	Mefâ' ilün	Mütefâ' ilün	Müstef' ilün	Fe' ülün	
						Mağşür	Fe' ülü
					Müreffel		Müstef' ilätün
					Maṭvî		Müfte' ilün
			Mağbüž		Mağbün		Mefâ' ilün
			Mağzûf	Muzmer Mağtû' Mağbün			[H.223a] Fe' ülün
				Müzâl			Mütefâ' ilätü
			Ağreb				Mef' ülü
			Mekfûf				Mefâ' ilü
	Mecdû'		Ezel				Fâ'
		Mağşür					Fâ' ilätü
		Mağbün					Fe' ilätün
		Mağzûf					Fâ' ilün
	Maṭvî	Mekfûf					Fâ' ilätü
	Meksûf ²						Mef' ülün

1 müfâ' aletün cüzü : -H

2 meksûf : meğşûf Z

[E. 273b; Z. 146a] Cedvelüñ yukarısında şebt olınan yedi¹ cüz' eczâ-ı uşıldur ki bu tuhfede mevcüddur ve cedvelüñ sağ tarafında tülen vâkı' olan on dört cüz' eczâ-ı fürü'âtdur ve cedvelüñ içinde olan ziḥāfâtdur ve bu ziḥāfātuñşerḥ ve² tafşilleri maḥallinde her birinüñ kıt'alarınıñ [H. 223b] evvellerinde³ zıkr olınmışdur. Murād iden maḥalline mürāca' at idüp şerḥ olınuğı yirde göreler.⁴ Bundan şoñra bir ḥātıme ile taḳṭı'ât-ı eş'āra müte'allıḳ olan ḳavā'idden bir miḳdār beyān idelüm ki mübtedilere elfāz-ı eş'ārda vâkı' olan müzā'af ve tenvīn ve ḥurūf-ı ḳelimātuñ ḥarekāt u sekenātında zaḥmet çekmeyüp sühulet ile tefkīk-i buḥūr ve taḳṭı'-i ebyāta ḳādir olalar.

Ḥātıme

Bu fenn erbābınıñ fāzılları bu bābda nice ḳavā'id-i celīle cem' idüp beyān itmişlerdür ki bu muḥtaşarda egerçi cümlesin zıkr eylemek⁵ mümkün degül ise de⁶ bir miḳdārın bārī biz daḫı⁷ zıkr [E. 274a] idelüm. Ez-ān cümle biri budur kim⁸

Ḳā'ide

Ḳaçan taḳṭı' murād olınsa beyitden her sebab-i efā'ilden her sebab muḳābelesinde ve beyitden her veted-i efā'ilden her veted muḳābelesinde ve beyitden her fāşıla efā'ilden her fāşıla muḳābelesinde vaz' olunur. Nitekim *Şeyḥ Ebū'l-Ceyş Endülüsi* te'lif eyledüği 'arüz muḥtaşarında baḥr-ı medīdden olan "Müddebāğan fi't-tecennī ve leccen" mışra'ında müdebbā'da olduğı gibi. Ya'nī med muḳābelesinde "fā" ve bā muḳābelesinde "alā" 'an muḳābelesinde "tün" vaz' olınmışdur ki vezni fā' ilātün'dür. Ve yine muḥtaşarında mezkürdür ki⁹ baḥr-ı kāmilden olan ve "Ve kemülte lā-aḥede yefūḳuke fentehic" mışra'ında ve kemülte "lā"da olduğı gibi.

1 H nüshasında altı yazılmış ve şöyle açıklama yapılmıştır : "Ancaḳ müfā' aletün cüz'inüñ fürü' atı yokdur. Ol eelden cedvele dāḫil degüldür."

2 şerḥ ve : -E

3 evvellerinde : ibtidālarında H

4 göreler : gözedeler H

5 eylemek : itmek Z

6 egerçi cümlesin zıkr eylemek mümkün degül ise de : -H

7 bir miḳdārın bārī biz daḫı : biz daḫı bir miḳdārın H

8 ez-ān cümle biri budur kim : cümleden biri budur ki H

9 muḥtaşarında mezkürdür ki : muḥtaşar-ı mezkürda Z, H

Ya‘nī kemüle muḳābelesinde “mütefā” ve “telā” muḳābelesinde “ilün” vaz‘ olınmışdır ki¹ vezni mütefā‘ ilün’dür.

Ḳā‘ide

Taḳṭī‘de ḥarf-i müşedded evveli sākin şānī müteḥarrık iki ḥarf‘ add olunur. [H. 224a] Medde beyān olınuğı gibi.

Ḳā‘ide²

Taḳṭī‘de [Z. 146b] tenvīn ḥarf-i sākin menzilesine tenzīl olunur. Bā‘en‘de ‘en tün menziline tenzīl olınuğı gibi.

Ḳā‘ide

Taḳṭī‘de i‘ tibār-ı muṭlaḳ³ ḥareketedür. Meşelā efā‘ ilde bir ḥarf [E. 274b] mażmüm olsa elbette sebep-i veted ve fāşılada anuñ muḳābelesinde olan ḥarf mażmüm olmaḳ⁴ lāzım degüldür. Gāh olur ki mażmüm ve meftūḥ meksūr makāmına ve meksūr ve meftūḥ mażmüm maḳāmına iḳāmet olunur.

Ḳā‘ide

Taḳṭī‘de mu‘teber olan ḥarf melfūzdur ḥarf⁵ mektüb degüldür. Meşelā beyt-i medīde‘de fi‘t-tecennī‘ ibāretinüñ taḳṭī‘inde fi‘tecenn dirlir.⁶ “Fā” ve “tā” ve “cīm” ve “nün” i‘ tibār olunur. Ammā elif lām ve āḥirinde yā‘ya i‘ tibār olunmaz.

Ḳā‘ide

Taḳṭī‘de efā‘ ilde vāḳi‘ olan sebep-i veted ve fāşılanuñ ḥurūfına beyitte vāḳi‘ olan⁷ sebep-i veted ve fāşılanuñ ḥurūfı müsāvī ve muṭābıḳ olmaḳ lāzımdur ki mevzūnuñ vezne muṭābaḳatı ḥāşıl ola ve eger beyitte olan sebep-i veted ve fāşılada ḥurūf çok olırsa mezbūrlarda sākin çok olmaḳ gerek ve eger az olırsa mezbūrlarda müteḥarrık

1 ki : -Z, -H

2 Bu ḳā‘ide E nüshasında yoktur.

3 i‘ tibār-ı muṭlaḳ : muṭlaḳ i‘ tibār E

4 olmaḳ -E

5 ḥarf : -H

6 dirlir : -E

7 olan : -H

çok olmak gerek.¹ Yāhūd müşedded harf gerek ki vezni hāşıl ola. Zīrā hareke ve şedde harf maķāmında [E. 275a] olur anlar olmazsa işbā^ç olunmak gerek.

Ḳā^çide

Ḥaṭṭ-ı taḳṭī^ç sā^çir ḥuṭūṭa muḥālifdür. ^çUlemā buyurmuşlardır ki ḥaṭṭān lā yūḳāsāni ḥaṭṭu^ç’l-muşḥafı ve ḥaṭṭu^ç’l-^çarūzi fe^ç’l-yaḥfeṣ hazıhi^ç’l-ḳā^çidetü^ç’l-celiletü^ç’l-mühimmetü^ç’l-mergūbetü. El-ḥamduli’llāhi ^çale^ç’l-itmām. Ve’ş-şalātü ^çalā ḥayri^ç’l-enām. **Temmetü^ç’l-kitāb.**²

Bi-^çavni’llāhi^ç’l-meliki^ç’l-vehhāb ^çan yedi az^ç’afi^ç’l-^çibād ve aḥḳari^ç’ṭ-tullāb Ḥüseyn bin ^çAlī ḡafera’llāhu lehü ve li-vālideyhi ve aḥsene ileyhimā ve ileyhi ve li-üstādeyhi ve li-cem^ç’i^ç’l-mu^ç’minān ve’l-mu^ç’mināt³ ve’l-muslimān ve’l-muslimāt el-eḫyā^ç’i minhum ve’l-emvāt. Ve temme hāzihi^ç’n-nüşatü^ç’l-laṭīfetü fi-şehri Rebī^ç’ü’l-evvel fi-leyleti^ç’s-sebt ba^ç’de’l-^çişā^ç’i. Sene 1157

Ve’l-ḥamdu li’llāhi Rabbi^ç’l-^çālemān evvelen ve āḫiren ve zāhiren ve bāṭinen ve şallā’lāhu ^çalā ḥayri ḥaḳḳihi Muḥammed ve ^çalā ālihi ve şaḫbihi ve sellim teslīmen keşīren keşīren ilā yevmi^ç’l-ḥaşri ve’n-neşri ve’l-cezā^ç’i

İn tecid ^çayben bihā kün sātiren. İne ḥayre^ç’n-nās men sedde’l-ḥalele. Allāhümme ḥarrim laḥme kātibihi ^çale^ç’n-nār. Bi-ḥürmeti^ç’l-aḫyār ve’l-ebrār. Āmīn

1 gerek : -E

2 el-ḥamduli’llāh ^çale^ç’l-itmām. Ve’ş-şalātü ^çalā ḥayri^ç’l-enām Temmetü^ç’l-kitāb : -H

3 Metinde “ve’l-mu^ç’mināt” yerine “ve’l-mu^ç’minān” yazılmış.

3.6. Metin Sözlüğü

Bu bölümde *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'deki sözcük, ibâre, mısra ve cümlelerin sözlüğü bulunmaktadır. Metinde sadece sözcükler ve karşılıkları bulunmamakta, Farsçada kullanılan sözcük grupları, mısralar, özel isimler ve birtakım yerel dil tercihleri de yer almaktadır. Bu nedenle hazırlanan sözlük metin merkezli işlevsel bir sözlük mâhiyeti taşımaktadır. Amaç *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'deki söz varlığını ortaya çıkarmak olduğu için şerh edilen sözcüklerin asıllarına sadık kalınmış, günümüzde kullanılan anlamlarına yer verilmemiştir.

Metin sözlüğü hazırlanırken Farsça sözcük/kavram/mısralar madde başı olarak düşünülmüş ve koyu punto ile dizilmiştir. Sözcük anlamları metindeki şekliyle verilerek hangi kıt'anın kaçınıcı beytinde geçtiği [] içinde gösterilmiştir. [] içindeki sayı gruplarından ilki kıt'a numarasını, ikincisi ise o kıt'adaki beyit numarasını ihtivâ etmektedir. "a b" şeklindeki harfler ise birinci ve ikinci mısraları simgelemektedir.

Örnek:

Se-pāye: Şac ayağı. Şol nesnedür ki âteş üzerine koyup üstine tencere ve bakır ve tava koyup kaynadurlar. [21/9b]

(21 numaralı kıt'a, 9. beyit, ikinci mısra)

Ā/A/Ā/Ā

Āb: Şu [3/3a]

Ābdān: Kavuk. Her bir hayvānda olur. Şu duracak bir yirdür. Şuluğ dağı dirler.
[10/3b]

Āb-gīne: Şırça. Şol berrāk şīşedür ki andan şīşe ve kandil ve cām yaparlar. [5/2a]

Āb-gīr: Türkī'de göl dirler. Meşelā çukurlarda yığılup cem' ü habs olan şudur. Ol yirlere dağı göl dirler. [27/44b]

Āb-ı revan: Türkī'de aşarşu dimekdür. [19/12b]

Ābile: Türkī'de ten kabarcığı dirler. Meşelā insānuñ ba'zı 'uzvunda yā elinde yā ayağı ayağı tabanında veyā gayri yirinde peydā olup çıkan kabarcuğa dirler.
[27/47a]

Ābisten: Türkī'de yüklü dinür. Ya'nī yüklü 'avratdur ki karnında veledini getirür.
[27/49a]

Āferīnende: Türkī'de yaratıcı dimekdür. [14/3a]

Āğiştēn: Türkī'de ıslamak ma'nāsınadır. Ya'nī bir nesne'i şu ile ıslamağa dirler.
[24/7a]

Āgūş: Kucağ. Meşelā kişinüñ iki kolların çevirüp ihāta eyledüğü miqdāra bir kucağ dirler. [25/3b]

Āhār: Haşıl. Şol çeşiddür ki boyacılar ve cullāhlar bize ve iplige şaçarlar. [27/89b]

Āhek: Türkī'de alçı dirler ki kireç envā'ındandır. [17/1a]

Āhen: Türkī'de timür dirler ki ma'ādinden bir ma'dendür. [6/2b]

Āhençe: Çember. Çulhalar ālātından bir uzun timurdur ki biz toğurken bizi anuñla destgāh üzerinde gererler. Biz üzerinde yay gibi turur. Ba'zılar bir elif dağı ziyāde idüp çembar dirler. [22/4a]

Āhenger: Demürçi. Meşelā demür işleyici ādeme dirler. [12/1b]

Āheste: Yap yap (yavaş yavaş) [27/59b]

Āhker: Türkî'de köz dirler. Ya' nî odun ve kömür yandıktan sonra hâsıl olan kırmızı kırdur. Zelek dağı dinür. [18/3b]

Āhū: Türkî'de geyik dinür. [25/5b]

Ājeḥ: Türkî'de sigil dirler bir ' illetdür gövdede ve elde ve ayakda çıkar. [12/13b]

Ājeng: Kaşda alında çin. Meşelâ kaşda ve alında ve yüzde buruşuk ve büklüm geh çok yaşamağdan olsun gâzab vaktinde olsun guşşadan olsun. [27/107a]

'Alefzâr: Otlı yir ya' nî otı olan yir çayır ve kaşıl gibi. [15/5a]

Āleh: Türkî'de tavşancıl didükleri yırtıcı kuşdur ki yırtıcılarıñ seyyididür dirler. [17/7a]

'Alem: 1. Bir şehr adıdır. 2. Türkî'de ' alâmet ma' nâsınadır ki kaftan omuzına ve yeñ ağızına iderler. [27/96a]

Alp u nîv: Bahadır. Luğat-i Türkmanî'de pehlivân ve şeci' ma' nâsınadır. [12/11b]

Ālū: Erik Türkî'dür. Bu dağı bir mîvedür. [17/6a]

Āmâde: Türkî'de yaraqlamış dirler. Meşelâ hâzır ve müheyyâ olmuş dimekdür. [13/4a]

Āmâs: Türkî'de gevdede şişdür ya' nî gevdede olan şişe dirler. [27/47a]

Āmîḥten: Türkî'de karışmağ dinür. [3/6a]

Āmūn: Buḥārâ cānibinde bir ovaya dirler. Ya' nî Buḥārâ semtinde bir şahrānuñ ismi Āmūn imişdür. [27/116a]

Ān ki şod nîk ü rāst u-rā çî bāk: Ol ki oldı eyü vü toğrı aña ne korğu [23/6]

Ān cā bü-ber: Anda ilet. Türkî'de ilet dimekdür. Borden'den emirdür. [6/6b]

Ān sū: Türkî'de öte dinür. Ya' nî ol tarafta ve ol cānibe demek olur. [6/5a]

Ārām: Türkî'de dölenmek dimekdir. Ya' nî rāḥat olup diñlenmek ve sākin olup hareket itmeme ma' nāsınadır. [12/2b]

Ārāste: Bezenmiş ve düzölmüş ve ḥāzırlanmış dimekdir. [8/1b]

Ārāyiş ü zīver: Bezek. 'Avratlar bezendügi cevāhir ve sā'ir zīnet için ve altun gümüş gibi nesneye dirler ki bir şey'i naşş idüp bezedükleri şey'dür şan' atun ismidür. [12/2b]

Ārd: Türkî'de un dirler ki andan etmek yaparlar. [1/5a]

Ārî: Türkî'de evet ve belî dinür. Edāt-ı icābdur. [27/24b]

Ārîş: Türkî'de bilek dirler. Elde dirsege varınca olan yirdür. [12/4a]

Ārüg: Türkî'de gegirmek dirler. Ya' nî ta'āmı çok yimekten ḥāşıl olan gegirmege dirler. [27/40a]

Āsā: Esnemek [27/19a]

Āsān: Türkî'de geñez dirler ki güç anuñ ḥilāfidur. Ya' nî kolay didükleridür. [6/3a]

Āsīb: Tokušmaq. Meşelā iki kişi biri birine mülākāt itdükleri vākıt gögüs gögüse tokušmağa dirler. [25/8a]

Āsitān: Eşik Türkî'dür ḳapuların eşiklerine dirler. [10/5b]

Āsiyā: Degirmen. Üç nev'dür. Biri şü degirmenidür şuyuñ ceryanıyla döner. Bir nev'i daḥı at degirmenidür ki at ve eşek ḳoşup dönderürler. Bir nev'i yil degirmenidür ki rüzgāruñ esmesiyle döner. [2/10b]

Āstīn: Türkî'de yeñ dirler. Ya' nî gönlek ve ḳaftan yeñlerine dinür. [2/2a]

Āsumān: Gök Türkî'dür ki yirüñ muḳabilidür. [1/6a]

Āşinā: Biliş dirler ki bî-gānenüñ muḳabilidür. [2/5b]

Āşiyān: Yuva. Meşelā ḳuşlar üzerinde yapup içinde yavru ḥāşıl iderler. [10/4b]

Āştî: Barışmaq Türkî'dür ya' nî iki ḥasım biribiriyle barışmaq gibi. [3/6a]

Āşüb: Türki'de ürki dirler. Meşelâ fitne ve ğavğa ve il ve memleket birbirine qarışup girişmek gibi. [25/8a]

Āteş: Türki'de od dirler. [3/3a]

Āteş-zene: Çakmak. Şol timürdür ki anuñla taşu urup āteş çıkarurlar. [27/21b]

Āverden: Türki'de getürmek ma' nāsınadır. [27/17a]

Āvīhte: Aşılan ya' nī aşılmış nesneye dirler. [27/34b]

Āyīn: Töre. 'Ādet ma' nāsınadır. Meşelâ filān vilāyetüñ 'ādeti şöyledür böyledür diyecek yirde filān vilāyetüñ 'ādeti töresi şöyledür ve böyledür dirler. [20/2b]

Āz: Hırş. İnsāna şıfat olur. Meşelâ bir nesneye diş bilemek ve anı cānla istemek ve harış olup tama' itmek gibi. [16/10b]

Āzer: Türki'de od dirler ve āteş dağı dirler. [18/3b]

B

Bād: Yil [3/3a]

Bādbān: Yelken. Gemi yelkenine dirler. [27/5a]

Bād-bizen/ bād-zen: Türki'de yelpeze bā'dan soñra bir elif getürüp yelpāze dağı dirler. Yaz günlerinde irād-ı bād-ı hevāya bir āletdür. [27/37a]

Bāde: Süci Türki'dür. Sekerātdan şarāb didükleri harām şey'dür. [5/1a]

Bād-kend: Taşığı dabbe. Meşelâ hāyası dabbe olan ādeme dirler. [21/5a]

Bāften: Türki'de örmek dinür. Meşelâ ip örmek ve tokımak ma' nāsına dağı gelür. [9/3b]

Bağal: Türki'de kıltuğ dirler. [15/4a]

Bağaltāk: Tekele. Meşelâ kıltuğ altında ipliklenen 'Acem kisvelerinden bir nev' i kaftandır. Bu diyārlarda ma' şümlara yaparlar göğüslük dirler. [27/108a]

Bahār: İlk yaz didükleri faşıldur. Evvel-i bahār dağı dirler. [13/2a]

Bā-heme Perverdigār hest nigebān: Kamuyı besleyici vü şaklayıcıdır [19/19]

Bahsiden: Türkî’de zebûn olmak dinür. Ya’ nî ıarılğanmak ve yürek yanup yakılmak ve erimek gibi. Bunlaruñ lüzümından olan zebûnluğ ile zebûn olmak. [27/129a]

Bahter: Gün batduğı yir. Meşelâ gün ıolanup batduğı yir dimekdür. [12/10b]

Bahye: Türkî’de nigende dirler. Ya’ ni tegele gibi olan dikişe ve derziler kaftanlara yol dikdükleri dikişi gibi. [27/65b]

Bālâ: 1. Türkî’de boy dirler. Ya’ nî her nesnenüñ ıadd u ıâmetine bālâ dinür. [12/5a]
2. Yüce ya’ nî yüksek dimekdür. [27/62a]

Bālâter: Yuğarlığa ya’ nî yuğarurağ dimekdür. Meşelâ ziyâde yuğaru ma’ nâsınadır. [12/5a]

Bām: 1. ıağ dirler ki şabâh vahtidür. Meşelâ fecr-i şadığ ile ıulû’ -ı şemsün mâ-beyninde mürur iden zamândan ‘ibâretdür. [2/7b] 2. ıam Türkî’dür. Aşılta ev üstidür eve ıtlâğ olınur. [5/6a]

Bā-meze: Türkî’de tatlu dirler. [27/37b]

Bār: 1. Ağaç mağşülü. Ya’ nî ağaç üzerinde hâşıl olan mîveye dirler. [23/2a] 2. Yüç. Meşelâ deveye ve ıatıra yüklenen yüç gibi. 3. Yol [23/5a]

Bārān: Yağmur. Gökden yağan ıatarâta dirler. [1/6b]

Bārdān: Türkî’de ıap ıacağ dimekdür. Meşelâ şahan ıencere ıava tepsi bağır çömlek balta bıçağ ve buña beñzer ne var ise dimekdür. [27/32a]

Bārendegī: ıay. Meşelâ yağarlığ ve yağış ve yağmur ma’ nâsınadır. [27/53b]

Bāşe: Atmaca Türkî’dür. Sibâ’ -ı ıuyür envâ’ indan bir nev’ i ıuşdur. ıolda gezdürüp ta’ lîm ile avladurlar. [17/7a]

Baı: Türkî’de ıaz dirler meşhür ıuşdur. [10/4a]

Batar: İvmek sevinmekle Türkî ‘ibâretdür. Ya’ nî ıatı ziyâde sevinüp şād olmağa dirler. [17/8a]

Bāz: 1. Kulaç ya' nī iki kollarını şağına ve şoluna açup uzatsalar arasına bir kulaç dirler. [16/2b], 2. Toğan. Envā'-ı sibā' dandur qolda gezdürüp ta' līm ile av avladurlar. [17/7a]

Bāzgüne: Türkī'de ' aksine dirler. Ya' nī tersine didükleri muğallaşadur. [8/2a]

Bāzī: Türkī'de oyun dirler. Meşelā oyun oyanadukları oyunun ismidür. [16/7a]

Bāzū: Kōl ya' nī elün dirsekden omuza varınca olan yire dirler. [16/2b]

Be-bāliş nihāden ser: Yaşduğa baş qomaşdur ki yaşduğı yaşdanmaq [24/3b]

Beçe: Türkī'de yavri dirler. [10/4b]

Bed-endiş: Hāsūd ya' nī ḥased idici ādeme dirler ki bir kimesnenün mālınıñ zevālin isteyüp aña yavız şanıya. [20/1b]

Bed-füz: Türkī'de ağız çevresine dirler. [27/8a]

Bedrūd kerd: Vedā' itdi. Ya' nī sefere gitedükde Tañrıya işmarlamaş gibi. [27/88a]

Be-geriden: Türkī'de inranmak dirler. Meşelā gadab ile qaşıyup gümrēnüp gürüldemege dirler. [24/5b]

Be-heme tu nīguyī kon be-tu pend inek ez-men: Qamuya sen eylik eyle saña ögüt işte benden [15/7]

Behmen: Orta qış ayı Türkī'dür fuşül-ı erba' anuñ biridür ki qış faşlıdur. Üç aydur. Birine āzer-dey ve ikincisine behmen ve üçüncisine isfendār dirler. [27/119b]

Behnū: İldırım. Gökyüzünde vāqī' olan şedīd ve mehīb şüretdür ki āteş gibi yire iner ve rāst geldüğü şey'i yaşar ve yışar ve helāk ider. [19/4a]

Behrām: Mirrīh. Felek-i ḥāmisde bir kevkebün ismidür. [12/10a]

Behre: Ülü. Pay u naşīb ma' nāsınadur. [10/3a]

Belḥam/felāḥan: Türkī'de şapan dirler ki ipden yaparlar ve anuñla taş atarlar. [27/61b]

Belmeriş: Şakalı qaba. Meşelā şakalında qılı çok olup şakalı şıq olana dirler. [21/5b]

Bend: Türkî’de bağ dirler ki meşelâ bir nesnenüñ ucını bağladuıkları bağdur. [22/6b]

Bende: Kıl ma’ nâsınadır. Muṭlaḳa esîre dirler erkek olsun dişi olsun. [5/1b]

Bendegî: Türkî’de kulluḳ dimekdür. [27/53a]

Beng: Maşlıḳ. Şol şey’dür ki anı ba’ zı eşḫâş ekl idüp bengi ve sersem olur. Bir otuñ yaprağıdur. [27/14b]

Ber: 1. Türkî’de gögüs ma’ nâsınadır. [6/1b] 2. Türkî’de yemiş dirler. Meşelâ ağaçlarda ḫâşıl olan mîvedür. [12/6a]

Be-râh-ı edeb bi-rev: Edeb yolına yüri. [11/4b]

Ber-baṭ: Ber gögüs ma’ nâsına ve baṭ ḳaz ḳuşına dirler. Bi-ḫasebi’t-terkîb ḳaz gögsi dimekdür. Aña müşabih olmaḳla tesmîye olındı. Aşlı kesr-i râ-ı mühmele ile ya’ nî izâfet ile taḫfif ḳaşd itmekle teskîn-i râ olındı. Türkî’de ḳopuz dirler. [1/9b]

Ber-bend: Türkî’de kāf’la mîm’üñ zammeleriyle gömüldürük dirler. Sîne-bend daḫı dirler. [5/3a]

Berce: Ḳalḳı Türkî’dür. Ya’ nî ḳalḳıyup şıçramaḳa emr eylemekdür. [16/7b]

Ber-dâşten: Türkî’de götürmek ma’ nâsınadır. Meşelâ yuḳaru götürmek ve ḳaldurmaḳa ya’ nî ḳaldurmaḳa dinür. [9/7b]

Berde: Türkî’de ḳaravaş dinür. [12/8b]

Bere: Ḳuzu [11/1b]

Berf: Türkî’de ḳar dirler ḳış eyyâmında gökden yaḳar beyâz nesnedür. [11/1a]

Berg: Yaprak. Ağaç yaprağı ve sâ’ir otlaruñ yapraḳına dirler. [23/2a]

Bergüstüvân: Türkî’de at ṭonı dirler. Meşelâ at üzerine urılan bisâṭ ve raḫt ve sâz ve seleb ve âlât gibi. [27/57a]

Berḫ: Türkî’de biraz dimekdür. Ya’ nî bir miḳdâr şey’e dinür. [27/85b]

Berṭala: Türkî’de bürk dirler. [27/124a]

Berzger: İkinci ya' nî çiftçi dimekdür. [3/5a]

Bes: Türkî'de yiter dimekdür. [27/54a]

Beste: Türkî'de baġlu dimekdür. [8/4a]

Be-tu bihterān ki rehî şevî be-büzürk-i dîn bi-hil in ü ān: Saña yigrek ol ki ġul olasın
din ulusına ġo bunu anı [10/6]

Be-tu pend inek ez-men: Saña öġüt iŖte benden [15/7a]

BevŖ: Türkî'de keŖret dirler. Ya' nî cem' -i Zeyd u Bekr u BiŖr. MeŖelā çoġluġ ādeme
dirler ki bir yire cem' olmiŖ ola. Ol cem' iyyete dirler. [27/102b]

Bezġ: Türkî'de Ŗu bendi dirler. MeŖelā Ŗulara ve degirmenler ićün yapduġları
bendlere dirler. [27/16a]

Bi'grih̄ten: Kaćmak [27/17b]

Bi'hrāŖ: KuŖmak ma' nāsınadır. Türkî'de kuŖ dimekdür. [8/5b]

Bi'rh̄id ān-kes ki Ŗüd hirāsān: Ėurtuldu o kimse k'oldu ġorkaġ. [7/9]

Bi'Ŗmār: Ŗay lafzı ya' nî aġćeyi yāhūd sā'ir sayılacaġ nesne' i Ŗaymaġa emrdür. [8/8b]

Bi'trās: Türkî'de yon dirler. MeŖelā bir Ŗey' i yonmaġ ve ġazımaġ gibi. Ve baŖ tıraŖ
eylemek gibi. [8/5b]

Bi-bāz: Oyun oynamaya emr eylemekdür. [16/7b]

Bi-ćer: Otlaya' nî otlamaya emr itmekdür. [27/46a]

Bi-ćiden: Dirmek. MeŖelā mive ve ćićek ve emŖālını dirüp devŖürmege dirler. [9/3b]

Bid: Türkî'de sögüt dirler bir aġaçdur. [27/68a]

Bidār: Uyanıġ [27/89a]

Bi-dest: Elsüz [12/12a]

Bi-direv: Türkî'de bić dimekdür. MeŖelā ekini biçmege emr eylemekdür. [3/5b]

Bidist: Türkî'de qarış dirler ki serçe parmağla baş parmağın arasıdır. Qaçan ol iki parmağı açup bir nesne üzerine uzadup ölçseler bir qarış olur. [16/2a]

Bigâne: Yad. Yabancı didüklerinden ' ibâretdür [2/5b]

Bi-gerdiden: Türkî'de dönmek ma' nāsınadır. [9/5]

Bi-gū: Söyle. [2/1a]

Bi-güyem be-tu goftenihā tu bi'nyūş: Diyeyin saña diyecekler sen işit [25/11]

Bih ez-cān'est in goftār eger mī-konī bāver: Bu söz yeg durur cāndan ger iderseñ inanmak [24/8]

Bih: Ayva meşhūr mīvedür. [27/48a]

Bih: Kök. Ya' nī ağaçlarıñ ve otlarıñ ve sâ'ir her şey 'ün köküne dirler. [23/2b]

Bi-h'ān bi-kūş şeb u rüz hem-çü gāv me-bāş: Oqı dürüş gice gündüz şığırlayın olma [3/7]

Bi-hur: Türkî'de al dimekdür. Ya' nī bir nesne'i şatun almağa emr eylemekdür. [3/4a]

Bihışt: Uçmaq cennet dimekdür āhıretde mu'minlere cāy-ı āsāyiş olacaq yirdür. [26/1a]

Bī-hūde: Fā'idesüz bir ' abeş nesneye dinür. [1/8a]

Bī-hūş: Ögi gitmiş Türkî'dür ki ' aqluñ eşerinden bir hāletdür. [25/7b]

Bi-kār: Türkî'de ek dimekdür. Ya' nī ekin ekmege emr eylemekdür. [3/5b]

Bi-ken: Qopar [8/5b]

Bi-keş: Türkî'de çek dimekdür. Ya' nī bir nesne'i çekmege emr itmekdür. [11/3a]

Bi-kişt: Ekdi. Meşelā tohm ekmege dirler. [26/1b]

Bi-kūb: Türkî'de dök dimekdür ve ayak ile çiynege ve qaşımaya meşelā qapu qaşımak ve bunuñ emşālī ' Arabī'de dağ ma' nasınadır. [3/5b]

Bi-küş: Dürüş lafzı Türkî'dür. Ya' nî çalış ve sa'y eyle dimekdür. [3/7b]

Bi-lağzed: Sürçe kelimesi Türkî'dür. Ya' nî ayagın sürçmesine dirler. Tayına lafzı dağı Türkî'dür sürçmek ma' nâsınadır. [5/2b]

Bim: Türkî'de korku dirler. [16/9a]

Bimâr: Şayru ya' nî hasta olan âdeme dirler. [16/9a]

Bî-meze: Türkî'de tatsuz dirler. [27/37b]

Binâ-güş: Kulağ dibi Türkî'dür. Meşelâ kulağın yumuşak yerine dirler ve kulağın altına dinür. [25/4b]

Bi-nâliden: Türkî'de inildemek dirler. Ya' nî inlemege dirler. [27/29a]

Binî: Türkî'de burun dinür. [25/4a]

Bi-niger: Bağ Türkî'dür. Bağmağa emr itmekdür. [16/5a]

Bi-nüş u bi-y-âşâm: Yi ve iç. Meşelâ yimege ve içmege emr eylemekdür. [19/8a]

Bi-püş: Gey. Meşelâ kaftan ve sâ'ir eşvâb giymege emr eylemekdür. [19/18a]

Bi-puşân: Geydür. [19/18a]

Bi-rev: Git. [2/1a]

Bi-rî: Şıç şād-ı mühmelenün kesresiyle Türkî'dür. [8/5a]

Bi-sây: Ez Türkî'dür ya' nî bir nesne'i ezmege emr eylemekdür. [16/5b]

Bi-sâz: Eyle Türkî'dür. Ya' nî filânı şöyle eyle ve böyle eyle diyü emr eyledükleri kelimedür ki nakîzi eyleme dimekdür. [16/5b]

Bise: Türkî'de ala dirler bir marâzdur ki insânın gövdesi alacalanur. ebraş ve ebraş dinür. [27/62b]

Bist: Türkî'de yigirmi dirler. [8/7a]

Bi-süz: Yağ Türkî'dür. Yağmağa emr itmekdür. [16/5b]

Bisyār: Çok [8/1b], [16/9b]

Biş: Artık yā' nī bir nesnenün artup ziyādesine dirler. [21/3b]

Bi-şāş: İşe. Meşelā bevl itmege emrdür. [8/5a]

Bişe: Türkī'de meşeyistān dirler. Ya' nī ormanlık yire dirler. [22/5a]

Bi-şermīden: Türkī'de utanmaḵ ma' nāsınadır. [24/4b]

Bi-şitāb: Türkī'de iv dimekdür. Meşelā tiz ol ve ' acele eyle demek olur. [12/8a]

Bi-tāz: Segirt Türkī'dür. Ya' nī segirtmege emr itmekdür. [16/6b]

Bīve: Türkī'de ṭul dirler. Meşelā eri vefāt idüp yāḥūd ṭalāk vāḳi' olup erinden ayrılan ' avrata dirler. [19/9a]

Bi-yā: Gel. [2/1a]

Bi-y-efşān: Şaç lafzı Türkī'dür. Meşelā bir nesne 'i şaçmaḡa emrdür. [8/5a]

Bi-zen: Ur Türkī'dür. Urmaḡa emr itmekdür. [8/5b]

Būd: Türkī'de "idi" dimekdür ki muḳābili yoḡdur ancak māzīsi ne idi ile ta' bīr olunur ve bāḳī müşteḳātına olmaḡ maddesinden ta' bīr olunur. [1/4b]

Bu-ḡusbīden: Türkī'de uyumaḡ ma' nāsına maşdardur. [24/3a]

Bu-ḡust: Uyḡuda ḡoruldamaḡ ya' nī uyurken ḡorḡor idüp ḡoruldamaḡa dirler. [27/20a]

Būm: Türkī'de bayḡuş dirler yırtıcılardan bir ḡuşdur ekşer vīrānelerde olur. Gice uḡar gündüz gizlenür. [25/1b]

Burāder: Ḳardaş [3/1b]

Būs: Türkī'de öpüş dirler ya' nī öpmek dirler. Öpmenün ismidür. [6/4a]

Bu-şū: Yu Türkī'dür. Meşelā bir nesne 'i şū ile yumaḡa emr itmekdür. [27/52b]

Bū'gsüst: Türkī'de üzölmiş ve ḡopmış dimekdür. [14/1b]

Bü'gzār: Türkî'de ço dimekdür. Ya' nî bir nesne'î vaz gel ve terk eyle ve geç dimege emr itmekdür. [27/52b]

Bü-bîn: 'Umûm üzere gör Türkî'dür görmege emr itmekdür. [16/5a]

Bü-bür: Kes. Ya' nî bir nesne'î kesmege emr eylemekdür. [19/1b]

Bü-güzer: Türkî'de geç dirler. Ya' nî geçmeğe emr eylemekdür. [19/8a]

Bülbüle: Kilindür. Bir zarfdur ki içine şarâb kırlar. [27/38b]

Bülend: Yüksek [7/8b]

Bü-münkiden: Türkî'de kaçkıyup tıduldandımağ ma'nâsınadır. Ya' nî bir âdem bir nesneye kaçkıyup ve tırlıup gümründenmek ve şokranmağ gibi. [24/2b]

Bü-piç: Şar. Meşelâ ipüñ ve iplik veyâ panbuğ gibi nesneleri yumağ idüp şarmağa emrdür ve ip bükmege dağı dirler. [19/7a]

Bürdbār: Yavaş. Meşelâ yavaş olan kişiyeye dirler ya' nî ol kişiyeye dirler ki gâzûb olmaya. [27/91b]

Bürîn: Türkî'de bu dağı dilim ma'nâsınadır. [27/74b]

Bürüt: Bıyık. Erlerüñ üst tıdağınüñ üstünde biten kıldur. [21/1a]

Bü-süden: Türkî'de sürmek ma'nâsınadır. Meşelâ bir nesne'î bir nesneye sürüp sıvamağ gibi. [9/2b]

Bü-verziden: Türkî'de özenmek dirler. Ya' nî bir şey'e özenüp çalışmağ dimek olur. [9/1a]

Büzürk: Ulu. Meşelâ rütbede ulu ve celîl ve 'azîm ma'nâsınadır ve cüşşede büyük ve kebîr ma'nâsına da gelür. [1/1b]

C

Cablūs: Türkî'de yaldandımağ dirler. Ya' nî dilkülenüp yaltağlandımağ dimekdür. [24/1b]

Cāh: Türkî'de manşıb dinür. [27/1a]

Cāme: Türki'de ton dirler. Ya' nī insānuñ giydügi kaftān ve eşvāba ıtlāk olunur. Ton kelimesi ta' mīm üzeredir. Gerek kapama gerek dolama ve entāri ve sādeye şāmildir. [8/4b]

Cāme-h'āb: Döşek. Meşelā gice üzerinde yatup uyudukları yatağ esbābidur. [25/3a]

Cān-ı peder: Ata cānı Türki'dür. Ya' nī babanuñ cānı demek olur. [11/4b]

Cārüb: Süpürge. Anuñla ev süpürürler. [27/42b]

Cāy-ı giriz: Kaçacak yir [27/12a]

Cāy-ı penāh: Şığınacak yir [27/11b]

Cefte: Egilüp tolaşmış olsa. [27/81b]

Cehiden: Kalkımağ Türki'dür. Ya' nī şıçrayup kalkımağa dirler. [16/7a]

Celd: Türki'de çapük dirler. Meşelā işe cest u ölçümlenen ādeme dirler. Çālāk dağı bu ma' nāyadur. [23/3b]

Cenk: Şavaş [3/6b]

Cev: Arpa [2/9b]

Cezdere: Kağırdak. Meşelā iç yağını tavada eridüp kavurduğdan soñra kuruyup kalanına kağırdak dirler. [27/41a]

Cüje: Türki'de piliç dirler ki yumurtdan yeñi çıkmış tavuğ yavrusı dimekdir. [22/1a]

Cüşid: Türki'de kaynadı dimekdir. 'Arabī'de galā ma' nāsınadur ki gālayāndan kaynamağ ma' nāsınadur. [5/4b]

Cüy: Türki'de ırmağ ma' nāsınadur ya' nī şuyı olan ırmağa ve dereye. [7/1b]

Cüvān: Türki'de yigit dirler. [4/6b]

Ç

Çağz: 1. Kırbağa [2/3b] 2. Türkî’de içi çirklü çiban dimekdür. Ya’ nî içinde çirk ve iriñ olan çibana dinür. [27/101a]

Çāh: Türkî’de kuyı dirler. Gerek şuyı olsun gerek olmasun. [27/1a]

Çāk: Yırtık. Meşelā bir nesnenüñ yırtığına dirler. [23/1b]

Çaker: Kul ya’ nî cāriye ma’ nāsına gelür. [12/8b]

Çār: Dörd [8/6a]

Çāş: Çeç Türkî’dür iki bile cimler ‘Acemî’dür. Hırmen yığınlarına dirler. Meşelā hırmende terekeyi döküp yığıdukları yığınlara dirler. [3/5b]

Çehre vü peyker: Şurat [12/6b]

Çekre: Türkî’de tamlā dirler şudan tamlayan tamlā gibi. [27/7a]

Çemīn: Sidük ve poḥ [22/2b]

Çend şitābī be-güneh īn revīšet tā be-kücā: Niçe iversin yazuğa bu gidişüñ kandağa dek [18/6]

Çeng: Türkî’si ālāt-ı sāzdan kanun didükleri āletdür. [1/9a]

Çenglük: Türkî’de eli ayağı egri olana dirler. [27/109a]

Çep: Şol. Ya’ nî şol taraf dimekdür ki sağ taraf anuñ muqābilidür. [22/1b]

Çerağ: Türkî’de çağır dirler. Sibā’ -ı tıyūrdan toğan envā’ indandur. [6/2a]

Çerāgāh: Otlak ya’ nî tavar otlayacak yire dirler. [15/5a]

Çerīden: Türkî’de otlamak ma’ nāsınadır. Ya’ nî ḥayvānātuñ ot otlamasına dirler. [24/7a], [27/46a]

Çerm: Türkî’de gön dirler ki ḥām şıgır gönidür. Pā-puşlar altına dikerler. Ta’ rīb idüp cīm yirinde şād-ı mühmele ile şerm dirler. [18/4b]

Çerz: Çeygik Türkî’dür bir kuşcuğazdur çeygik kuşu dirler. [27/10b]

Çeşiden: Türkî’de tatmak dirlir. Meşelâ ta‘âmdan bir nesnenüñ tadın tuzın deñemek için tatmağa dirlir. Çeşni dimekle ma‘rûfdur. [24/5a]

Çeşm: Türkî’de göz dirlir ki hadeğa ve қаpağ ve kirpükden ‘ibâretdür. [1/3a]

Çeşme: Türkî’de bînar dirlir. [7/1a]

Çeşn: Türkî’de bayram dinür. [27/14a]

Çi bâşed serdter ez-yağ zi-merdüm h’ışten dīden: N’ola şovuğraq buzdan kişiden kendüzin görmek [9/9]

Çi: Türkî’de ne dimekdür. [9/9a], [20/1a]

Çil: Türkî’de kırık dirlir. [8/7a]

Çin: 1. Büklüm. Meşelâ saç büklümi ve iplik büklümi gibi nesnelere dirlir. 2. Ve hâlet-i gâdabda kişinüñ alnında peydâ olan buruşuğa dağı Fârsî’de çin dirlir. [19/7a]

Çine: Kuş yemi. Ya‘nî kuşlaruñ düşürüp yedügi daneye dirlir. [20/1a]

Çi-râ: N’içün [2/1b]

Çire: Türkî’de yegin dirlir. Ya‘nî yürekli ve cür’etlü ve gâlib ve çerî vücüd âdeme dirlir. [21/2a]

Çirk: 1. Şumra. Kemre’den taqlīb olınmış koğuşmış murdâr nesnelere dirlir ve koyun ve deve tersine dağı dirlir. Türkî’de gübre didükleri bunuñ gâlağıdır. [22/2a] 2. Kir ma‘nâsınadır. Tâzice ya‘nî ‘Arabca vesah dirlir. [27/64b]

Çiz: Nesne. Şey‘ ma‘nâsına ya‘nî filân nesne ve filân şey’ dirlir. [22/1a]

Çizü: Kirpi. Bir cân-verdür ki yirde gezer. Haşerât kısmındandır derisi başdan başa dikenlüdür. [25/5a]

Çün: Türkî’de nite dimekdür. [2/1b]

Çüp-sây: Dörpi bir âletdür ki anuñla ağaç ve sâ’ir nesneleri dörpülerler. [19/2b]

Çürpük: Türkî'de hezl dirler. Ya' nî nükte ve kināye ile söz söylemege dirler. [27/109a]

D/D

Dabbe: Türkî'de gön bardak dirler. Meşelā gönden düzüp ve diküp içine şu koyup içerler ve ābdest alurlar. Ğālibā maṭara didükleri şu ḳabıdur. [27/38b]

Dād: 'Adl kelimesi Türkî olmak üzere tefsîr olınmışdır. Ammā aşı 'Arabî'dür. Ma' nā-yı Türkî'si her nesne'yi yirlü yirince itmek ve berāber itmek ve cevrüñ zıddına 'adl dirler ki mürā'āt-ı ḫaḳḳ eylemekdür. Dirgü ve iḫsān ma' nāsına daḫı gelür. [12/7a]

Dādār: Türkî'de 'ādil dirler. Ya' nî 'adl idici dimekdür. [12/7b]

Dāder: Ḳardaş [12/7b]

Dāl: Ḳartal [4/1a]

Dām: 1. Tuzak. Bu daḫı şayd āletlerindendir. [2/7a] 2. Ağ. İplikden göz göz örerler ve anuñla balıḳ ve ḳuş avlayup dutarlar. [22/6a]

Dāmād: Güyegü. Meşelā yeñi evlenen ādeme dirler. [27/3b]

Dāmğül: Türkî'de ur dirler. Zamme-i vāḫide ile. Meşelā insānuñ ve ḫayvānuñ etiyle derisi arasında yumrı şiş peydā olur iri olur ufaḳ olur ammā elem virmez ve ağrısı olmaz. [27/13a]

Dāmiden: Şavurmak. Ya' nî ḫarman şavurmak gibi. [9/4b]

Dārā: Türkî'de ulu sultāna dirler. [12/9b]

Dārū: Ot. Ya' nî otlar ve köklerdür ki eṭṭibbā anuñla ba' zı emrāza devā iderler. Keḫḫāllaruñ isti' māl itdükleri otlara daḫı iṭlāḳ olunur. [27/69a]

Dās: Oraḳ Türkî'dür ki anuñla ot ve ekin biçerler. [15/5b]

Dāse: Ḳılçık Türkî'dür ki ekin başında olur. [17/1a]

Dāver: Hüküm idici. Meşelā erbāb-ı hūkūkuñ mā-beyninde hüküm eyleyene gerek pādīşāh gerek vūzerā gerek sâ'ir hükkām olsun. [12/9b]

Debîr: Yazıcı. [27/66b]

Ded: Yırtıcı. Meşelā arslan ve kaplan ve pārs ve emşālî olan yırtıcı hayvānāt dimekdür. [27/23b]

Deff: Dumrı [1/9b]

Deh: Türkî'de on dirler 'aşerātuñ mebde'idür. [8/6b]

Dehān: Ağız. Meşelā zî-rūh olanuñ cümlesinde olan ağızdur ki buruñ altında olan 'üzüvdür. [10/1a]

Dele: Türkî'de sañsar dirler ki kedi gibi bir hayvāndur tağlarda olur. Postından kürk yaparlar. [10/1b]

Dellāle: Yorucu. Ya'nî muhtāle olan 'avrata dirler. Hālimî pevezevenk olan 'avrata dirler. [27/62b]

Dem: 1. Türkî'de nefes dirler ki insānuñ ve ba'zî hayvānuñ teneffüs eyledükçe ağzından ve burnından alup virdügi şolmağa dirler. [19/11b] 2. Körük. Anuñla timürciler ocak üfürürler. [27/60b]

Demdeme: Türkî'de āvāze ma'nāsınadır. Meşelā şīt u şadā gibi. [27/129b]

Deme: Dipi. Şol nesnedür ki kış eyyāmında rüzgār qarı gāyet şiddetle şavurup duman gibi 'ālemi bürür. [11/1a]

Demīden: Türkî'de üfürmek ma'nāsınadır. Meşelā ağız ile bir nesne'i üfürmege dirler. [9/4b] Türkî'de sebze ürpermek dirler. Ya'nî sebze yirden çıkup bitmege başladuğda sebze ürperdi dirler. [9/8a]

Dendān: Türkî'de diş dirler. [12/4a]

Denes: Kir ve pas dimekdür. [27/101a]

Der: Türkî'de kapu dinür. [2/4a]

Derā: Çañ ol nesnedür ki develerüñ ve qatırlaruñ boyunlarına aşarlar ve çalar sâ atlerde dağı olur. Aña tas dirler. [2/7b]

Der-āgūş: Kocmağ ma' nāsınadır. [25/3b]

Derd: Türki'de ağıri dirler. [27/34a]

Derd-i zih: Türki'de oğlan toğurmak zaħmeti dinür ya' nī hātunlar toğururken çekdikleri zaħmete dirler ki oğlan burusu dimekle meşhurdur. [27/128a]

Derhūr: Türki'de lāyık dinür. [12/2a]

Deriçe: Terece dirler. Ya' nī pencere ve büyük qapular içinde oyup itdikleri küçük qapudur. Terece deriçe lafzınıñ muħarrefidür. [2/4a]

Deriz: Yiv dirler. Meşelā gönlekde ve dağı qaftānda olan yive dirler ki dikiş yiridür. [9/6a]

Der-şev be-reh: Gir yola. [12/15b]

Derun: İç. Meşelā bir nesnenüñ içerüsüne dirler. [27/42a]

Deryā: Türki'de deñiz dirler. [27/44b]

Der-yāb: Añlamak ile tedārik beyninde Türki'de hoş añlama dimekdür ve tedārik eyle dirler. Ya' nī fehm eyle ve iyü bil dimekdür. [19/6a]

Dest: Türki'de el dirler ki 'uzv-ı ma' rüfdür. Haqıqatı omuzdan parmaqlar ucına dekdür. [1/3b]

Deste: Türki'de şap ma' nāsınadır. Balta ve külünk ve her şey'üñ şapına dirler muñlağ el qutacağ yire Fārsi'de deste dirler. [8/4a]

Destenbū: Yıyłağıç Türki'dür. Bir küçük qavundur ki yeşil ve kızıl ve şarı qatları olur ve güzel rāyihası olur. [27/136b]

Dest-i ebrenen: Bilezik. 'Umüm üzeredür el ve ayak bilezicine dirler. [27/27a]

Deşne: Türki'de hancer dinür. Ālāt-ı harbden iki yüzlü bir āletdür. [5/5a]

Deşt: Türki'de ova dirler ki yazı ve qır didükleri ma' nādur. [17/5b]

Devende: Segirdici [14/4b]

Dey: Kış. Füşül-ı erba' anuñ biridür. [10/2a]

Dıraḥş: Ildıramak. Güneşüñ ve ayuñ ıldıraduğı gibi. [27/103b]

Dıraḥt: Türkî'de ağaç dirler. [27/50a]

Dırāz: Uzun Türkî'dür ki kışanuñ zıddıdır. [16/4b]

Dî: Türkî'de dün dimekdür. Ya' nî dünki güne dirler. [25/2a]

Dibāc: İbrişim ma' nāsına gelür. [20/6a]

Dîde: Türkî'de göz dirler. [16/5a]

Dîdebān: Türkî'de gözci ma' nāsınadır. Meşelā bir yiri gözeden ādeme dirler.
[27/11a]

Dîden: Türkî'de görmek ma' nāsınadır. [9/9a]

Dîg: Çölmek Türkî'dür. Toprakdan düzüp içinde aş pişürürler. [5/4a]

Diger: Dağı. 'Atf olan edāvātdandır. [21/7a]

Dilā çend firîbed tu-rā ferbih ü şîrîn: Göñül niçe bir aldar seni semiz ü tatlu [20/9]

Dil-i mā reft ü mî-ne-y-āmed bāz: Göñlümüz gitdi gelmedi yine [16/12]

Dilîr ü dil-āver: Türkî'de bahadır ve yarar olan kimseye dinür. [12/11b]

Dîr: Türkî'de giç dirler. Meşelā giç geldüñ diyecek yirde 'Acem dîr āmedî dirler.
[20/5a]

Dîrefş: Türkî'de biz dirler ki dikiciler ālātındandır. [22/5b]

Direngîden: Türkî'de eğlenmek ma' nāsınadır. [24/6a]

Divāl: Şırım [21/4a]

Dîvāne/ medhūş: Delü. 'Aklı olmayan ādeme dirler. [25/9b]

Dīvçe/zelū: Türkî'de sülük dirler bir siyâh qurddur. Şularda olur ki qan şuvarur.
[27/52a]

Dīv-fersāy: Uçuq tıtmış. Şar' a didükleri marazdur ki ekşer şıbyānda vāqı' olur.
Taşradan oldı dirler. [25/7a]

Dū: İki Türkî'dür. ' Aded-i şānīdür. [8/6a]

Dūd: Türkî'de tütün dirler. [1/4b]

Dūde: Türkî'de oba dirler. [27/41b]

Dūdmān: ' Aşīre ve qābīle Türkî'de müsta' meldur. Ya' nī hışm ve qavm ve kişinūñ soy ve etbā' u ensāb dimekdür. [27/118b]

Duhten: Türkî'de dikmek ma' nāsınadır. Ya' nī dikiş dikmek dirler. [9/6a]

Duhter: Türkî'de kız dirler. [19/14b]

Dūje: Türkî'de butraq dirler. Qaftāna ve dūlbende ve qoyun ve şıgır yūñine yapışur bir cins dikenlüce otdur. [22/1a]

Dūjīne: Türkî'de bez dirler. İnsānda ve hayvānda galīz-i hıltdan yumuşaq yirlerde et ile deri mā-beyninde şiş gibi peydā olup yumrulanup mün' aqid olur. [12/13a]

Dūk: Türkî'de ig dirler ki anuñla iplik egirürler. [27/71b]

Dūle: Türkî'de qaşırğa dirler. Şol rüzgārdır ki çevrile çevrile gökyüzine qalkar gider.
[27/5a]

Dūr: Türkî'de ırāq dirler. [20/5a]

Dūş: 1. Türkî'de omuz dirler. Ya' nī arqa kemügiyle qol kemügi cem' olduğı yirdür.
[1/4a] 2. Dün gice [25/2b]

Dūşāb: Türkî'de bekmez dirler. Üzüm şuyından ve hurma şuyından pişürürler.
[27/6b]

Dūşāha: Duşaq Türkî'dür. Ol nesnedür ki atlaruñ öñ ayaklarına bend iderler qaçmasun diyü gövdesine dağı dirler. [27/127b]

Düşize: Bıkr kız ki henüz ere varmamış ola. [27/61a]

Düzaḥ: Türki'de tamu dirler ki āḥirinde müşriklere ne'ūzu bi'llāh cāy-ı 'ıḳāb olacaḳdur. [26/1b]

Düm: Kıyruḳ Türki'dür ḥayvānātuñ kıyruḳları gibi. [21/4a]

Dü-müy: Kırgıl. Meşelā şaḳalına beyāz kılları nışfı aḳ ve nışfı kara ya'nı kırişik şaḳallı olan ādeme dinür. [4/7a]

Dünbe: Türki'de kıyruḳ dirler. [27/65a]

Dünbel: Türki'de çıban dirler. İnsānuñ vücūdında ḥāşıl olup şişüp çıkar bir marāzdur. [12/13b]

Dürüg: Yalan [27/40b]

Dürüst: Bütün ya'nı kırık ve meksür olmayan nesne'e dirler ki sağ ve bütün ola. [27/20b]

Dürüş: İri ve taşlaḳ olan nesneye itlāḳ olunur. [7/5b]

Düşnām: Türki'de sögmek ma'nāsınadır. [17/5a]

Düşvār: Türki'de güç ma'nāsınadır ki kolay anuñ naḳizidür. [6/3a]

Düzd: Türki'de uğrı dirler. Meşelā ḥırsuz didükleri ādeme dinür. [27/34b]

E

Ebr: Türki'de bulut dirler. [1/6b]

Ebrü: Kaş dirler ki alnuñ alt yanında olan 'uzüvdür [3/1a]

Edim: Türki'de şaḫtiyān dirler. Meşelā ol reng-āmiz deridür ki andan mest ve pā-puş ve çizme yaparlar. [18/4a]

Efrāšten: Türki'de ḳaldurmaḳ ma'nāsınadır. [9/7a]

Efsār: Türki'de yular dirler ki atıñ ve ḳatıruñ başına taḳarlar. [5/3a]

Efser: Tāc. Pādişāhlar başlarına giyerler. [23/5b]

Ejdif: Türkî’de alıç dirler. Tağ mîveleridir. [27/67b]

Ekiden: Tıkmağ ya‘ nî bir nesneyi bir nesnenüñ içine koyup tıkmağa dirler. [15/3b]

Eknün u kunün: Şimdi [27/56b]

Enār: Nar meşhūr mîvedür. Bunuñ dağı envā‘ ı olur. İyüsi lifan narıdur ve emlisidür. [17/6b]

Enbān: Tağarcık Türkî’dür. Meşinden düzdükleri zarfdur. [19/16b]

Enbāz: Ortak [16/11b]

Enbüh: Ğalebe Türkî’dür. Ya‘ nî çokluk ve kalabalık dimekdür. [27/23a]

Enbür: Türkî’de kışac didükleri âletdür ki timürciler ıssı timüri anuñla âteşden çıkarurlar. [19/1b]

Encām: Türkî’de soñ dirler. Meşelā bir nesnenüñ soñuna ve āhırine dirler. [17/5a]

Encūğ/ âteşdān: Türkî’de ocak dimekdür ki içinde âteş yakarlar. [27/55b]

Encümen: Türkî’de dernek dirler. [27/49a]

Endāhten: Türkî’de atmağ ma‘ nāsınadur. Meşelā oğ atmağ ve emşāli nesneleri atmağ gibi maşdardur. [7/2a]

Endek: Türkî’de az dirler ki naķīzi çokdur. [16/9b]

Enderün ā ger şināsî verne mî-mān der-birün: İçerü gel añlar iseñ yoğsa kalğıl taşrada [8/9]

Enderz: Türkî’de işmarlamağ dirler ya‘ nî bir nesne’i bir kimseye işmarlamağa dinür. [27/97a]

Engāšten: Türkî’de sezmek ma‘ nāsınadur. [9/7a]

Engiliyün: İncil Türkî’dür. Tersālar içinde bir mu‘ teber kitābuñ adıdur ki Hāzret-i ‘ İsa ‘ aleyhi’s-selāma nāzil olmışdur. [26/2a]

Engişt: Türkî’de kömür dirler ki kış eyyâmında manğalda yaqarlar. Odundan hâşıl olur. [18/3b]

Engübîn: Türkî’de bal dirler. [4/4b]

Engüjed: Kaşnı Türkî’dür. Bir ağacuñ pusıdur. Ağır rāyihası olur. [27/23a]

Engüşt: Türkî’de parmağ dinür. Ta’ mîmen cümle parmaqlara ıtlâk olunur. [7/6b]

Engüşterî: Yüzük. Meşelâ parmağda olan yüzüğe dirler. [27/25b]

Enkür: Türkî’de üzüm dirler. [17/6a]

Erc: Gergedan. Yırtıcılardan bir mehîb cān-ver imiş. Alnında öküz boynuzı gibi bir boynuzı var imiş fili şancar imiş. [27/67a]

Erjeng: Mānî kitābı Türkî’dür. Mānî bir meşhür naqqāşuñ ismidür. Diyār-ı Çîn’de peygamberlik da’ vāsın eyledi dirler. Anuñ naqşı yazıldığı kitāba Türkî’de Mānî kitābı dirler. [17/2b]

Erre: Türkî’de bıçqu dirler. Neccār ālâtındandır anuñla tahta biçerler ve ağaç keserler. [27/7b]

Erzān: Ucuz [19/14b]

Erzen: Taru dirler ki andan boza yaparlar. [2/9a]

Erzîz: Türkî’de qalay dirler ki anuñla qab kalaylarlar. [6/3a]

Esb: Türkî’de at ma’ nāsınadır. İsm-i cinsdür [1/7b]

Ester: Türkî’de katır dirler ki anası kışraqdur. Eşege çeküp andan hâşıl olur. [1/7a]

Eşk: Türkî’de göz yaşı dinür. [3/3b]

Eyvān: Çardağ ma’ nāsınadır. [19/10b]

Ez-çi: Türkî’de neden dimekdür. [2/1b]

Ez-dür bih: Eyü incüden [4/8a]

Ez-men sitān: Benden al. [4/8a]

Ez-yah: Türkî'de buzdandimektür. [9/9a]

F

Fahfere: Küflü etmek. Meşelâ küflenmiş etmege dirler. [27/7a]

Fâhte: Türkî'de ügeyik dirler bir kuşdur. İnsāna mūnisdür evlerde gügercin gibi yavri hāşıl ider ve dişisi veya erkegi ölse bir dağı olunca ğayrisi ile çiftlenmez imiş. Bākī 'ömrini figān ile geçürür imiş. [10/4a]

Fām/güne: Türkî'de gibi ma' nāsınadır. Renklere delālet ider bir luğatdur kelimenüñ āhirinde getürürler. [27/84a]

Fer: Revnağ Türkî'dür. Meşelâ bir nesnenüñ tamām-ı mertebe gözlenüp țarāvet-yāb olmasına dirler. [21/7a]

Ferahç: Türkî'de çepel (kirli) dirler. [26/3a]

Ferhāl: Şarkuğ, örülü ve kıvrıcık olmayup şarkan saç dimektür. [4/5b]

Ferhānde/ ferruğ: Türkî'de ikisi bile kutlu ma' nāsınadır. Ya' nī mübārek dimektür. [14/2a]

Ferhār: Türkistān'da bir şehriñ adıdır ve hem dağı bir büt-hānenüñ adıdır. Dirler ki anda güzel cāriyeler țurup ol bütlere hıdmet iderler yitmişden eksük olmaz. Her biri hüsn ü cemāle bī-nazīrdür. Şöyle ki birisine bir miqdār tağayyur vāki' olsa anı giderüp yirine bir a' lāsın getürürler. Bir kimesne büt-hāneye gelüp şanemlere secde eylese zıkr olınan cāriyelerden her şangısına iltifāt eylese fi'l-hāl ol cāriye anuñ hālvetine varup murādın hāşıl idüp ecr ü şevābın zu' mlarınca ol bütlere işār u nişār iderler. [4/5b]

Ferheng: Edeb [25/9a]

Ferih/firih: Bezek [27/122a]

Fermān ber u der-şev be-reh ü rāst-rev ider: Buyruğ țut u gir yola vü țoğrı yüri dā'im [12/15]

Fersüden: Türkî'de bozulup eskimek ma' nāsınadır. [27/127a]

Fertüt: Bunamış Türkî'dür ya' nî çok yaşamış kocaya dirler. [4/7a]

Feryād-res: Yetiş kalmışlara. Ya' nî bir durumunda buñ deminde meded irişici kimesneye dirler. [27/54b]

Ferzāne: Türkî'de ulu dimekdür. Ya' nî ulu kişi ve şāhib-i hikmet ve ehl-i dāniş ve mu' teber kişiye dinür. [27/131b]

Ferzend: Türkî'de oğul dirler. [27/3a]

Fesāne: Türkî'de meşel didükleri muğallağa ve avurd şavurur olan kışşaya dirler. [15/1b]

Fihrist: Kitābuñ evveli. Şol zābıta-i icmālidür ki kitābuñ evvelinde yazarlar. Tā kim bāblardan aramak āsān ola. [27/80a]

Fikenden: Türkî'de bırakmak ma' nāsınadır. [7/2a]

Fiker: Şol kızılığa dirler ki ' avratlar yüzlerine sürerler. Kızılca dinür muḥassenātdur. [8/2a]

Filive: Seme ya' nî ' aklı eksik ve sersem olana dinür. [11/3b]

Fincā: Türkî'de gerinmek dirler. [24/6b]

Firāḥ: Giñiş. Ya' nî bol dimekdür ki ḥilāfı ṭardur. [27/44a]

Firāvān: Türkî'de bol dirler. Ya' nî çok ve vāfir didükleri edādur. [16/10a]

Firāz: Türkî'de yoğuş dirler ki naḳīzi enişdür . [7/8a]

Firīb: Türkî'de aldamak dinür dinmiş. [24/1a]

Firībiden: Türkî'de aldanmak ma' nāsınadır. [24/1a]

Firih: Oldı hem bir işde artuḳlık. Ya' nî bir işde ziyādelik dimekdür. [27/122b]

Fisān: Bilegü. Ya' nî ustura ve bıçaḳ bilecek bilegü taşına dirler. [15/1b]

Fişānden: Şaçmak ya' nî toḥm saçmak gibi ve bunuñ emsāli gibi. [15/2a]

Fitrāk: Türkî'de terki dirler egerüñ iki etrâfindan bağladuıkları kayışlar ve taşmalardur. [5/3b]

Füle: Türkî'de ağız dirler. Meşelâ sūd ağızı didükleri nesnedür ki her bir dişi toğıracağ eñ evvel çıkan süddür. [10/1a]

Fürü: Türkî'de aşağı dirler alçağ ma' nāsına dağı gelür. [7/2a]

Fürüg: Şu' le Türkî'dür. Ya' nî güneş ve ay şu' lesine ve aydınlığına dirler. [27/104a]

Fürühten: Şatmağ Türkî'dür ki hilâfı şatun almağdur. [3/4a]

Fürü-māye: Ol kim ola aşı alçağ meşelâ ol kişi kim aşı alçağ ola. Ya' nî haseb ü nesebine nā-cins qarışmış ola. [13/3b]

Füsüs: Türkî'de hayf eylemek dinür ve tenz ve teşnî' ve masharalığa almağ dirler. Hezl ve bî-hüde söz söylemek dağı bu ma' nāyadur. [27/100a]

Füsürden: Toñmağ ya' nî şovuçdan toñmağa dirler. [15/2b]

Füşürden: Şıkmağ. Meşelâ bir nesneyi mengenede veyâhud buñı âlâtle şıkmağa. [15/2b]

G/Ġ

Gāf/şigāf: Türkî'de yarığ dinür. Ya' nî ağaç ve tahta yarığına ve sâ'ir yarığlara dirler. [23/4a]

Gāh: Vağt ya' nî zamān ma' nāsına. [27/131b]

Ġajğajān: Sürtüni sürtüni Türkî'dür. Ya' nî mekleyü mekleyü yürümege dirler. [27/118a]

Ġalle: Türkî'de tağıl dirler. Ġarmanda hāşıl olan terekedür ki gerek buğday gerek arpa olsun. [11/2a]

Ġalmelîc: Kıcığ. Meşelâ gövdenüñ kıcığlanmasına dirler. [27/67a]

Ġaltiden: Türkî'de yuvalanmağ dirler. [24/6b]

Gām: Türkî'de adım dirler. Kişinüñ yürüdüğü vaqıtde iki ayağınüñ arası olan yire dirler. 'Arabî'de ħaṭve dirler ki mā beyne'l-ḳademeyn gibi. [5/6b]

Ġam-gūsār: Mūnis [19/11a]

Ġamnāk: Ġamlu Türkî'dür. Meşelā ğamı ve ḳasāveti olan kimseye ğamlu dirler. [27/111a]

Gān: Türkî'de cimā' ma' nāsınadır. [6/4a]

Ġar: Ḳahpe. Fāḫiše 'avrata dirler. [27/92b]

Gāv: Öküz. Türkî'de şıĝır bu ma' nāyadır. [1/7a]

Gāvers: Ṭaru. Envā' -ı ħubūbātđan bir nev' dür ki şüret ṭarusı dirler. [27/55a]

Gāv-şeng: Ögendire. Bir uzunca ağacuñ başına bir sivrice ekşer miḫlarlar biz gibi. Ve anuñla öküzleri sürerler. Çiftçilerde ve 'arabacılarda olur. Ya' nī anlar ḳullanurlar. [11/2b]

Gebbî: Türkî'de meymūn dirler bir cān-verdür. [27/26b]

Gec: Kireç. Şol nesnedür ki ṭaşđan yaḳup anuñ ile yapuları yaparlar ve dīvārları sıvarlar. [3/2a]

Gedāy: Yoḫsula dirler. Bay'uñ zıddıdır. [1/2b]

Gehvāre: Türkî'de beşik dirler ki içinde veled yatururlar. [27/70a]

Gej: İpek [20/6a]

Gele: Süri. Ḳoyun ve deve sürisi ve emşāli gibi. [10/1b]

Gelū: Boğaz [27/52b]

Gencūr: Ḥazāne [27/94a]

Gendīde/gende: Ḳoḳmış. Murdār ḳokulu nesnelerde müsta' meldür. [14/1a]

Gendüm: Buğday Türkî'dür envā' -ı ħubūbātđandır. [2/9a]

Ger: Uyuz emrāz-ı sāriyyedendür. [12/13b]

Gerd: Toz. Yaz günlerinde kuru topraktan hâşıl olup havāya kalkan toz demek olur. [27/73a]

Gerī: Dönüm. Tarla ve çayır ve bāğ dönümü gibi ki kırk arşun eni ve kırk arşun uzunluğuna. Ba^ʿ zılar tūlī ve ^ʿ arzı altmış arşun uzunluğunda dimişler. [21/6a]

Germ: Issı [27/73b]

Germā: Issı [13/2b]

Germdār: ^ʿ Āşık [27/89a]

Gerzen: Kılabağ. Başa giydükleri kılpağ didükleri takyedir. Aşında bir nev^ʿ-i muraşşā^ʿ tādur. Altundan doşınmış. [15/6b]

Geş: Güzel [11/3a]

Geşt: Türkī’de oldu demekdür. [26/1b]

Gev/meğāk: Türkī’de çukur dinür. [23/4b]

Gevezn: Türkī’de şığın dirler. Hayvānāt-ı vahşidendir. [27/16a]

Gevl: Ebleh, bön ve aħmak ma^ʿ nāsına. [11/3b]

Gevz: Koz Türkī’dür bir mīvedür. Türkī’de daħı ceviz demekle meşhurdur. [20/3b]

Geyfer: Bir kişi bir kişiden intikām almağa ve kinin ödeşmege dirler. [12/14b]

Gez: 1. Türkī’de arşun dirler ki anuñla bez ve çuğa ölçerler. [16/3a] 2. Türkī’de ilgun dinür ya^ʿ nī ilgun ağacına dirler. [27/68a]

Geziden: Türkī’de ışırmak ma^ʿ nāsınadır. Ya^ʿ nī diş ile ışırmaga dirler. [9/5b]

Ġijiden: Türkī’de sürtünmek dirler. Ya^ʿ nī göti üzerinde sürtünmege dirler. Henüz ayağa kalkup gezmeye kādır olmayan etfāl gibi ki mağ^ʿ adı üstine sürtüne sürtüne giderler. [9/5a]

Ġılāf: Kın Türkī’dür. Bıçak kını ve kılıç kını gibi. [5/5b]

Ġic: Türkī’de uya dirler ve bön ve aħmak ma^ʿ nāsına gelir. [11/3b]

Gij: Çam ağacı [25/1a]

Gil: Balçık Türkî'dür çamur dağı dirler. [17/1a]

Gil-i surh: Toprak gibi bir kırmızı boyadur. [18/1b]

Girān: 1. Türkî'de ağır dirler. [19/14a] 2. қаһтлік ма' nāsınadur. Meşelā maḥşūl ḥāşıl olmayup memleketde ğalle az olsa kızlık oldu dirler. Ya' nī қаһтлік oldu dimekdür. [19/14b]

Girc: Türkî'de dilim dirler. Ya' nī bir paredür ki bir nesneden keserler. Kavun karpuz ve etmek dilimine dağı dirler. [27/74a]

Gird: Türkî'de degirmi dirler. Ya' nī top gibi yuvarlak ve degirmi olan şey'e dirler. [16/4b]

Giribān: Yağa. Kaftan ve sā'ir giyecek eşvabuñ yaçasına dirler. [19/18b]

Girih: Dügüm ya' nī bir nesneye dügüm urup bağladuıkları düğüme dirler. [27/48b]

Girihten: Kaçmak [15/3a]

Girive: Türkî'de beleñ dimekdür ve şırt ve yoğuş dağı dirler. [19/3a]

Girizmān: 'Arş [19/4b]

Girye: Ağlamak [14/2b]

Gisū: Bölük saç terkibi Türkî'dür ki zülf ü kākül dağı dirler. Maḥbūblaruñ ḥāşāyişindendür. [4/5b]

Gişt: Türkî'de yan dirler. Meşelā insānuñ yanına dirler ki boş bögridür. [8/3b]

Giyāh: Ot. Meşelā yirden biten ot dimekdür. [15/5b]

Goften: Dimek lafzı ya' nī söylemek. [27/35a]

Gübile: Şunuñdur terkibi Türkî'dür. Ya' nī şu kabarcuğı dimekdür. Meşelā yağmur yağduğda şu üzerinde ḥāşıl olan kabarcuğ dimekdür. [27/47b]

Güd-āb: Biryān bir aşı dirler ki altında pirinç pişürürler. [17/4b]

Güh: Türkî'de necis dirler. [19/3b]

Gühân: Örgüç ya' nî devenüñ arķasında zâ'id olan şey'e dirler. [19/3b]

Ġük: Ķurbaġa [2/3b]

Ġulām: Ķul ma' nāsınadır. ' Arabî'de ġulām erkek oġlana dirler. [5/1b]

Gün-a-gün: Dürlü dürlü. Ya' nî birkaç dürlü elvāndan ve envā' dan kināyedür [8/2b]

Ġunde: Türkî'de örümcek dirler. [22/3a]

Ġunüden: Türkî'de ımızġanmaġ dirler ki uyķunuñ evvelidür. [24/3a]

Gür: 1. Taġ eşegi. Ya' nî yābān eşegi dimekdür. 2. Türkî'de sin dirler. Meşelā mezār ki ādem vefāt itdükden sonra defn itdükleri ķuyudur. [20/5b]

Ġüre: Türkî'de ķoruk dirler. Ya' nî üzüm ve ġurmā ve sā'ir mīveler kemāle gelmeyüp olmamışına dirler. [37/31b]

Gür-ġāne: Daġme. ' Arabî'de bu terkībe cümleten ķabr dinür. [27/44a]

Gurūha: Türkî'de yumaġ dirler. Ya' nî iplik ve panbuķ yumaġı gibi. [27/48b]

Gurūha: Türkî'de yumaġ dirler. Ya' nî iplik ve panbuķ yumaġı gibi. [27/48b]

Ġüş: Ķayın aġacı. Bir muġkem aġaçdur ki andan oķ düzerler. [25/1a]

Güş: Türkî'de ķulaķ dirler. [1/4a]

Güşe: Türkî'de bucaķ dirler. Meşelā evüñ ġüşesi dirler. [2/4b]

Güşt: Et [2/8a]

Güşvār: Türkî'de küpe dirler ki ķulaġa aşarlar. Ĥaşāyiş-i nisevātdandır. [27/27a]

Güyek-i ġaltān: Yuvalanan topcıġaz ya' nî yire yuvalanan degirmi topcıġaz. [19/15b]

Gülgüne: Gül renkli dimekdür kırmızı şey'e ıtlāķ olunur. [8/2a], [27/84b]

Gülnār: Türkî'de kiras didükleri mīvedür. [17/6b]

Güm: Yavu. Yavu kılnan nesneye hikāye tarīkiyle filānı yavı kıldum ve ğayb itdüm dirler ki anuñ ismidür [9/3a]

Gümiz: Sidük ve poğ [22/2b]

Günah: Şuç [8/5a]

Güncid: Susam. Ğubübâtdan şırluğan yağın çıkardukları dānedür. [27/69a]

Güncişik: Türkī'de serçe dirler ki meşhūr kuşcuğazdur. 'Arabī'de 'uşfür ma' nāsınadır. [5/2a]

Gürāziden: Türkī'de şalınmağ dirler. Ya'nī şalını şalını nāzla yürümeğ gibi. [27/124a]

Gürbe: Kedi dirler, bir cān-vercükdür ki şıçanları urup helāk eyler. [2/6a]

Gürde: Böğrek [8/3a]

Gürsine: Türkī'de aç dirler. Ya'nī ta'am yimeyüp karnı aç olana dirler ki toğun nağizidür. [23/5b]

Gürüh: Türkī'de bölük dirler ki 'Arabī'de cīm-i meftūħa ile cemā'at ma' nāsına. [27/70b]

Gürz: Türkī'de çomağ dinür. [27/97b]

Güvāh: Tanığ ya'nī şāhid olan ādeme dirler. [27/11a]

Güvāriden: Siñüp kınmağ Türkī'dür. Meşelā kişinüñ yidügi ve içdügini me'kulāt ve meşrübāt siñüp kınmağ ve hazm olmağ gibi. [27/30b]

Güzāf: Türkī'de beyhude söz söylemekdür. Ya'nī mālāya'nī ve bī-hüde ve bāıl kelimāta dirler. [27/105a]

Güziden: Türkī'de üğürtlemeğ dinür. [24/4a]

H/Ğ/Ħ

Ħ'āb: Türkī'de düş dirler. Ya'nī vāqı'a ki insān beyne'n-nevmi ve'l-yağaza 'ālem-i Ğayālde müşāhede ider. [27/6a]

Ḥāhed āmeden be-seret v'ey nuḥust her çi nübišt: Geliser durur başına ol ezel ne yazdı ise [26/4]

Ḥāher: Türkî'de kız kardeş dimekdür. [18/2a]

Ḥān: Şofra dimekdür ki üzerinde ta'am yinür. Türkî'de simāt ta' bir itmişdür ammā Türkî'si şofradur simāt ' Arabî'dür. [8/1b]

Ḥāst: Türkî'de dilek dirler. Ya'nī bir kimesne bir şey'i isteyüp dilemege dinür. [18/4b]

Ḥāsten: Kalkmak. Meşelā otururken ayağa kalkmak gibi. [27/9b]

Ḥāış: Hıışm dirler. akrabā ve ta'liqāt gibi. [2/5a]

Ḥāışten: Türkî'de kendüzin dimek olur ve kendüni ve kendü özünü dimek olur. [9/9a]

Ḥab kon: Ephem ol. [27/77a]

Ḥabbe: Türkî'de dāne dirler. Meşelā buğday dānesi ve arpa dānesi ve sār hubübātndan ne ki var ise cümlesine dinür. [27/38a]

Ḥadük: Tasa. Ya'nī bir nesne için qasāvet çeküp guşşalanmağa dirler. [27/109b]

Ḥaf: Kav. Āteş çakup içine dutdururlar. [27/106b]

Ḥafe kerden: Boğmak. Ya'nī bir kimesne'i boğazından boğmağa dirler. [23/3a]

Ḥah ḥah: Zihī zihī [27/134a]

Ḥāk: Türkî'de toprak dirler. [3/3a]

Ḥāk-i tūde: Toprakdan olan yığına ve tepeye dirler. [27/16b]

Ḥākister: Türkî'de kül dirler ki odun yandıktan sonra yirinde kalur. [18/3a]

Ḥāl: Beñ, yüzde olan biber danesi şeklinde siyāh noktalara dirler ki ḥūblaruñ muḥassenātındandur. [4/5b]

Ḥalāb: Balçık [27/77a]

Ḥalālūs: Kātı ğavġā. Meşelā ḥalk mā-beyninde āvāz u ğulgüle ile olan didiġodı ve hāy u hūyı ile olan şamāta gibi. [25/8b]

Ḥam şod: Türkī'si egildi dimekdür. Ya' nī bir yanına meyl idüp egildi dirler. [19/7a]

Ḥām: Çig Türkī'dür. Pişmemiş olana dirler. [5/4b]

Ḥāme: Türkī'de kalem dinür. [8/4b]

Ḥamīden: Türkī'de egilmek ma' nāsınadır. Ya' nī bir cānibe egilüp meyl eylemege dirler. [9/6b]

Ḥāmūn: Türkī'de yazı dirler. Meşelā ova ve şahrā gibi. [27/42a]

Ḥāmyāz: Esnemek [27/98a]

Ḥamze: Türkī'de bulġur şorbası dirler. [27/130a]

Ḥande: Gülmek [14/2b]

Ḥāne: Ev [10/5b]

Ḥanūr: Ev kumāşı. Meşelā ev eşvābı döşek yorgan minder yaşdıġ ve sâ'iri bisāt maġūlesi gibi. [27/32a]

Ḥār: Diken [27/42b]

Ḥar: Türkī'de eşek dirler. [1/7a]

Ḥarbūze: Türkī'de kavun dirler ki yazın büstānlarda ḥāşıl olur mīve kısmından envā' ı olur iyüsi Vodina kavunudur. [19/9a]

Ḥargeh: Kara ev Türkī'dür ki Ekrād ve Türkmen tā'ifesi isti' māl iderler. Derim evi dirler ve oba daġı dirler. Bir nev' i çadırdur kıldan yaparlar. [15/6b]

Ḥargez: Türkī'de üyez dirler. Elif-i mażmūme ile üvez daġı diler. Siñek envā' ından bir yaramaz siñekdür ki ıssı ğünlerde ādeme ve tavara üşüp helāk iderler. [16/1b]

Ḥargūş: Tavşan [25/5b]

Ḥārḥār: Türkî’de tasa ma‘nâsınadır ki kişinüñ derûnına müstevlî olur bir ‘illetdür.
[17/8b]

Ḥāriş: Gıcık. Emrâz-ı sâriyeden bir marâzdur ki insânda ve ḥayvânda olur. [27/66a]

Ḥarûn/ tünd: Yavuz. Meşelâ ḥüyı yaramaz olana dirler. [27/87b]

Ḥasr: Türkî’de ḳaynata dirler ki peder-i zendür. [27/58a]

Ḥast: Tırmaladı. Meşelâ tırnaḳ ile tırmalamaḡa dirler. [27/24a]

Ḥastegî: Türkî’de şayruluk dirler. Ya‘nî ḥasta olan âdeme dirler. [27/34a]

Ḥasûk: Çirkin [26/3b]

Ḥasûyîne: Türkî’de ḳayınana dirler ki mâder-i zendür. [27/58a]

Ḥatne: Türkî’de sünnet dirler ki uşacuḳları iderler. [17/3b]

Ḥāver: Gün toḡduḡı yir dimekdür. [12/10b]

Ḥāyisk: Çekiç timürcilere maḥşuş bir büyük çekiçdür ki anuñ ile timüri dögerler.
[19/2a]

Ḥayme/çere: Çadır. Ehl-i sefer seferde ḳurup içinde otururlar. [27/41b]

Ḥayû: Türkî’de tükrük ma‘nâsınadır. [27/135a]

Hedef: Nişâne ya‘nî oḳ nişanesine dirler. [27/106a]

Hef-dâne: ‘Aşürâ aşı. Allāhu a‘lam heft ile dāneden terkîb olunur taḥfifen tâ’sı ḥazf olunmuşdur ‘āşüre günündeki mâh-ı muḥarremü’l-ḥarâmuñ onuncı gündür. Pişürdükleri ta‘âma dinür. Yidi dürlü dāneden pişdüḡi için hef-dâne dirler.
[17/4a]

Heft: Türkî’de yedi dirler. [8/6b]

Heftād: Türkî’de yetmiş dirler. [8/7b]

Hem-çü gāv me-bāş: Şıḡırlayın olma [3/7b]

Hem-çü tu kes mî-ne-nümāyed me-râ: Sencileyin kimse görünmez baña [2/11]

Hem-dem: Türkî'de eş dirler ki ya' nî bir âdem bir âdemle muşâhib olup dâ'im sözleri birbirine uygun olup kelâmda ve hareketde ve sükûnda muvâfaqatları olsa hem-dem ve hem-nefes dirler. [19/11b]

Hem-derd: Derddeş Türkî'dür. Ya' nî iki âdemüñ derdleri olsa ya' nî iki kişi bir derde giriftâr olsalar dimekdür. Meşelâ anlara derddeş dirler. [19/11a]

Hem-râh: Yoldaş [3/1b]

Hem-sâye: Koñşu [13/1b]

Hem-tâ: Beñdeş. Meşelâ iki nesne biri birine beñzer olsa birbirinüñ beñdeşidür dirler. [27/44a]

Hem-vâre/yeksân: Düpdüz ya' nî ziyâde düz olan yir dimekdür. [19/1a]

Hem-zâd: Türkî'de ikiz dirler. Meşelâ bile toğmış iki uşağa dirler ki bir qarından toğa. [27/44a]

Hencâr: İnce yol. Meşelâ yaya yolu vesâ'iri şâh-râhı olmayan ince yollara dinür. Bennâ ipi dağı Türkî'dür. Ya' nî bennâlaruñ ipi ki yapu yapduklarında gererler bir sicimdür. [27/90a]

Heng: Türkî'de kuvvet ma' nâsınadır. [27/108a]

Henüz: Fi'l-cümle [27/99b]

Her çi bi-h'âhi rev h'âh der-tu: Her ne dilersen var iste sen de [14/7]

Hest: Var. Yok lafzınıñ muķâbilidür. [27/24b]

Hestî: Varlık [27/59a]

Heşt: Türkî'de sekiz dirler. [8/6b]

Heştâd: Türkî'de seksen dirler. [8/8a]

Hev: Türkî'de ağaç kıрмаğ dinür. Ya' nî ağaç budamağ gibi ve bāğ budamağ ve emşâline dirler. [27/130b]

Hevîd: Kaşıla Türki'dür hâşıldan galağ yaş ve taze arpaya dirler ki henüz baş bağlamış ola. [16/11a]

Hezâr: Biñ Türki'dür. Meşelâ biñ 'adede dirler. [8/8b]

Hılm: Sümük. Burundan aqar balgamdur. [25/4a]

Hmk: Boz at [18/5a]

Hırâşîden: Türki'de tırmalamak dimekdür. Meşelâ tırnağ ile ve pençe ile tırmalamaga dirler. [9/4a]

Hıred: Türki'de 'aql dirler. [25/7b]

Hırîden: Türki'de almak dimekdür. Ya' nî bir nesne'î şatun almağa dirler [3/4a]

Hırs: Ayu. Envâ'-ı sibâ'dan bir cân-verdür küçücük iken ele götürüp oynadurlar. [16/1a]

Hışt: Kerpiç dirler, balçıktan düzüp qurudup dîvâr yaparlar. [3/2b]

Hîd: Yaba, bir nev'î parmaqlı kürekdür ki hârmanda isti' mâl olunur. Anuñla tereke yığının şavurup şamanı yile virirler. [11/2a]

Hilâl / meh-i nev: Yeñi ay [4/2b]

Hime vü hîzüm: İki bile Türki'de odun ma' nâsınadır. [18/3a]

Hinduvâne: Türki'de qarpuz dirler ki büstânlarda hâşıl olur. İyüsi içi kırmızı olandur Labseki'dür. [27/26a]

Hîr: Türki'de tuman dirler ki yiryüzüne inüp ihâta ider ve ekşer tağlar başında zâhir olur. [19/4b]

Hîrâmîden: Türki'de şalınmak dirler. [9/4a]

Hîre: Kağa. Eñseye dirler ki başuñ arıdır. [25/4b]

Hîre: Türki'de yoş dirler. Ya' nî gevşek ve süst ve zebûn ve qamaşmış göze dağı ve bunuñ emşâli yirlerde isti' mâl olunur. [21/2a]

Hirî: Hırāsān memleketinde bir mu‘teber şehriñ adıdur kadımdır ol memleketiñ tahtgāhıdur. Bu iki köy ol vilāyetde imiştir. Kavî Rāfizi’dür. [27/95b]

Hiş: Şaban oğı [11/2b]

Hiz: Türki’de me’bün dirler. Şol kimesnedür ki ibne marazına mübtelā olup kendüni taşarruf itdürür. Meşelā belin başdurur. [27/117a]

Hod-bîn: Özin görücü ya‘nî mütekebbir olup kendü nefsi görücüye dirler. [20/1b]

Hod-gümāriden: Şırtmak. Meşelā gülümsemek ki şavtsuz gülmekdür. [27/30a]

Hod-rā sütüden: Türki’de kendüni ögmek dimekdür. Ya‘nî kişi kendüsini ile medh idüp ögmege dirler. [14/6a]

Horden: Yimek ya‘nî ta‘ām yimege dirler. [24/5a]

Hordenî: Yimek. Meşelā yinecek ve yinmege lāyık olan şey’ e dirler. [25/6a]

Horsend: Türki’de kâni‘ dirler. Ya‘nî elinde olana kâ’il olup kanā‘at eyleyüp gayrilerüñ şey’ine ve ziyādeye tama‘ itmeyene dirler. [16/10b]

Hoy kerde: Türki’de derlemiş dimekdür ya‘nî insanıñ gövdesinde hamāmda yā ısıcağ günde kızduğda katre katre zāhir olan şudur. [6/4b]

Hoy: Türki’de der dirler. Ya‘nî ısıcağdan gövdeden zūhūr idüp tereşşuğ iden kaçarāta dirler. [12/5a]

Hüb: Güzel [20/6b]

Hüd: Türki’de ışık dirler. Ya‘nî tulğa ki cenk gününde başa giyerler. [27/57b]

Hudāvend ü hıdīv: Mülk issi. Ya‘nî mülk şāhibi dimekdür. [12/8a]

Hudāy: Tañrınuñ adı. Vācibü’l-vücūd ma‘nāsına hażf-ı yā ile Hudā demek dağı cā’izdür. Bir kısmı mürekkebdür ve bir kısmı basıtdür. Kısm-ı evvel hod ile “āy”dan mürekkebdür ki vāv-ı resmî ile “hod” zāt ve nefsi ma‘nāsınadır. Türki’de kendi lafzından ‘ibāretdür. Bunda olan hod bu ma‘nāyadır. Cüz’-i āhîri ki “āy”dür gelmek mecî ma‘nāsına āyiden’den yā āmeden’den me’hūzdür. Mecî’den murād kevn u vücūddur hod ile mürekkeb olıcağ vāv-ı

resmiye h ttan hazf olındı ve bu nev -i terkibe vaşf-ı terkibi dirler. Pes “ od- y” ma  n sı kendi gelici ve kendi olıcı ya n  bi-nefsihi l -bi- ayrihi vuc da gelici ve bi-z tihi h ricde mevc d olıcı dimekdür. ‘Arab ’de vacibü’l-vuc d ma  n sınadır ki galebe-i isti m l ile z t-ı b riye ‘alem olmuşdur. Andan  ayriye ıtl k  m mteni  d r. [1/1a]

H l: Ağaç delegen. Bir kuşcu azdur ki burnı ile ağaçları delik delik idüp deler. A a ka an dağı dirler. [25/1b]

H m: T rk ’de k p ma  n sınadır ki içine bal ve ya  ve bekmez  orlar. [6/5a]

H mre: Küpecük ya n  k  k küp ve  avanoz ve dest  gibi nesnelere dinür. [27/130b]

H n:  an [8/1a]

H nbuk: Őıklı  [27/107b]

H nuk: Gökçek. Ya n  iy  ba tlu ve  uvvetl  dimekdür. [27/111a]

H r: T rk ’de güneş dirler. Seb a-i seyy ren n d rd ncisid r. Biri felek-i r bi  d r. Sa d-ı a gardur. Cümle kev kib n ekberi ve a zamıdur ki neyyir-i a zam dirler. [1/6a]

H r n: Hegbe. İki  arafı iki çorba gibidür ve ortası biri birine muttaşıl iki gözlü bir zarfdur. Her bir gözi içinde eşv b ve s ’ir eşy  t ldurup at eşek üzerine y kledirler. [20/8b]

H ş: Uş. Ma  l m ola ki h ş lafzı    ma n ya gelür. Evvel  ‘a l s niyen c n ş lişen hel k ma  n sınadır. [1/4a]

H şe: 1. Şalkım ya n  üzüm ve h rma şalkımı ve buğday ve arpa ba a ı gibi nesnelere dirler. [20/8a] 2. T rk ’de sünbüle dirler. [27/38a]

H şk: T rk ’de  uru dirler mu  bili yaşdur. [3/3b]

H zeger: İsteyüci ya n  bir nesne isteyüp t leb idene dirler. [27/94b]

Ĥük ü gürāz: Toñuz bir cins cān-verdür vaĥşisi ve ehlisi olur. Vaĥşisine gürāz dirler ve ehlisine ĥük dirler. [16/1a]

Ĥürrem: Türki'de şād dinür. [14/2a]

Hüveydā: Türki'de 'ayān dirler ya' nī āşikāre dimekdür. [27/63b]

I/İ/i

İçī: Türki'de pāşā dimekdür. [27/134b]

İdend: Ta'yini yok şağış. Meselā 'adedi mu' ayyen ve ma'lüm olmayan mübhem ve mechül olan 'adede dirler. [27/86b]

İmrüz ki endüzī ferdā be-miyān āyed: Bugün ki kazanursın yarın gelür ortaya [13/6]

İmsāl: Bu yıl [27/45b]

İn sühanem yād kon jeng-i dilet mī-zedāy: Bu sözümi ez-ber it gönünün aç pasını [1/10]

İncā bi-yār: Bunda getir. [6/6b]

İnest āb-ı hoş-güvār āyed ān ki teşne est: Budur eyü siñici şu gele ki o şuşamışdur [21/10]

İn-sū: Türki'de berü dirler ya' nī bu tarafa dimek olur. [6/5a]

İspirgam: 'Arabca zaymurān. Türki'de fesligen dinür ki reyāḥin envā'ından bir çiçekdür. [27/82a]

İstāden: Tırmağ. Meşelā ayak üzere tırmağa ve giderken daḥı tırmağa dirler. [27/9a]

İstīze: Önegülik [22/3b]

İy dest-gir dāmenet ez-dest key hilem: İy el tıtcı etegün elden kaçan koyam [5/7]

İy şeh-i ĥüb-rū bi-ḥandid u bi-nāz: İy güzel yüzlü beg gül u nazlan [16/13]

İzid: Tañrınıñ adı [1/1a]

J

Jāj: Ger ola teynūs hırmen Türkī ‘ibāretdür. Ya‘nī eger hırmen teynūs olursa dimekdür. Teynūs hırmen yığınına dirler. Meşelā hırmen bağlamış tınas olursa dimekdür. [27/98b]

Jaj-hāy: Bī-hūde söz söyleyici [1/8b]

Jāle: 1. Çi. Şol rüṭubetdür ki gökden yağar ve yağduğı vākit görünmez ammā ağaç ve nebātāt yaprakları üzerinde zāhirdür. [1/6a] 2. Türkī’de şuda binilen tuluğğa dirler. Ya‘nī tulumı üfürüp ve şişürüp şu üzerinde anuñla yüzerler ve şuyı geçerler. Ol tulumu Fārsī’de jāle dirler. [19/16a]

Jem: Avurda ya‘nī avurda ‘avrat ki ebe dağı dirler. Oğlan toğurdurur. [27/8a]

Jende: Türkī’de yamalu tın dimekdür. Meşelā eski ve yamalı şevbe dirler. [18/4a]

Jeng-i dilet mī-zedāy: Göñlünüñ aç pasını [1/10b]

Jerf: Türkī’de deriñ dirler. [23/4a]

K/Қ

Қabā: Қaftan [2/2b]

Kāc: Türkī’de sīlī dirler ammā sīlī dağı Fārsī’dür. Şol nesnedür ki el ayasıyla insānuñ çehresine veyā eñsesine ururlar. [27/74a]

Kāğa: Türkī’de nā-dān dinür bu dağı Fārsī’dür. Añmak ve bilmez kişiye dirler şıfat olur. [27/128b]

Kāh/keh: Türkī’de şaman dirler. Arpa ve buğday dögüp hırmında şaplarından hāşıl olan şey’e dirler. [27/1b]

Kāh: Türkī’de köşk dirler. [19/10a]

Kāhū: Türkī’de marul dirler. Sebze envā‘ indandır. [27/1b]

Kāj: Şaşı ya‘nī gözi egri olup her nesne’i iki görür. [27/98a]

Kāje: Küçücek ev k'ola yay için didügi meşelā yay evciğezi dimekdür ki gömelte dirler. Yazın sākin olmağ için būstanlarda ve bağlarda ve bağçelerde çürden çöpden ve çalıdan çırpıdan gölgelik için yaparlar. Güneş harāretinden emīn olmağ için olan sāyebānlardur ve būstāncılar gömelteleridür. [10/5a]

Kāk: Beksümeğ. Şol kuru etmekdür ki yol için ve sefer için yapup götürürler ve şu ile işladup yirler. [23/2b]

Kākā: Kişi ya' nī ādem dimekdür. [27/76b]

Kālā: Metā' u kumaş. Türkī'de kumaş dinür. Metā' dağı mīm-i meftūha ile Fārsī'dür. [3/4b]

Kālem: Türkī'de er gören ' avrat dimekdür. [27/61a]

Kālīve: Türkī'de bön dirler. Ya' nī ebleh u ahmağ dimekdür ' Arabī'de dağı ahmağ dirler ve sāde-dil ma' nāsına dağı gelür ki bir şey' bilmezdir. [8/7b]

Kālūc: Kişisi ' ibāreti Türkī'dür. Meşelā büyük parmağ kişisi dimek olur ki şerçe parmağ dirler. Hāşıl-ı ma' nā kiçi parmağ dimek olur. [7/7a]

Kām: 1. Murād Türkī'dür. Göñül dileğine dirler. [5/6a] 2. Damağ [5/6b]

Kānūn: Ocağ. İçinde āteş yakarlar. [27/116b]

Ka'r: Bir nesnenūñ dibine dirler. Ya' nī kuyunuñ dibi ve deniziñ dibi gibi. [23/1a]

Kārd: Türkī'de bıçağ dirler. [1/5a]

Kārgāh: Türkī'de iş yiri dimekdür. Dükkān andan ' ibāretdür. [22/4a]

Kār-ı nühüfte: Türkī'de gizlü iş dimekdür. [6/4a]

Kār-ı sehmnāk: Korğulı iş. Meşelā bir emr-i haṭarnāk ki şoñunda nedāmetden havf olunur iş dimekdür. [27/15a]

Kārīz: Arg, ırmağdan şu çıkarup ekin ve būstānlar içine ağıtdukları şu yollarına dirler. [2/10a]

Kāse: Çanağ [17/4b]

Kāse-i zerrīn: Çanağ altun olsa. Ya‘nī altundan düzilmiş çanağa ki altun taşdan ‘ibāretdür. [20/7b]

Kāsnī: Türki’de güneyik dirler. Envā‘-ı nebātātdan bir otdur ki iki sınıf olur. Birisi bŭstānīdür. Bŭstānlarda ekerler yaşşı yapraklı marula beñzer aq çiçegi olur. Bu sınıfa kāsnī dirler ve bir sınıfı biridür şahrālarda ve tarlalarda biter. Uzun yapraklı olur āsmānī çiçegi olur güneyik dirler. Dā’im güneşe qarşu döner. [27/22a]

Kāsten: Türki’de eksilmek ma‘nāsınadır ki artmağ anuñ ħilāfidur. [27/9a]

Kāşāne: Kış evi. Meşelā kış günlerinde oturmağ için maħşŭş yapdukları ısıcağ eve dirler. [19/10a]

Ķatŭ: Bir yirdür ya‘nī bir yirŭñ meşelā bir vilāyetŭñ ismidür. [27/135b]

Kāz: Şındı Türki’dür. Derziler ālātından mağaş didükleri aletdür. [16/3b]

Kebbī: Maymun. Bir cān-vercuğdur gezdürüp oynadurlar. [25/5a]

Kebş: Türki’de çoç dirler. [6/3b]

Kebŭd: Türki’de gök dinür. Bu dağ elvāndandır ya‘nī gök renge dirler. [7/3a]

Kebŭter: Türki’de gögercin dirler. [4/1b]

Kebz: Büyük [27/97b]

Keb-zenende: Lāf urucu ya‘nī esŭp şavurup furta itmege dirler avurd şavurur kelimāt ile ħaddinden ziyāde taşalluf idŭp ögünmege dinür. [14/6b]

Kedŭ: Türki’de kabağ dirler ki bŭstānlarda ħāşıl olur. [21/3a]

Kef: Türki’de aya dirler ya‘nī el ayası ki elŭñ iç tarafıdır. Avuç didükleri ma‘nādur. [7/6a]

Keffe: Türki’de kesmik dirler ekin baldırına ve ekin yoğunlarına dirler ki ekin biçilŭp dŭğŭldŭkden şoñra çalır şaman olmaz dağ yumuşamaz. [16/11b]

Kef-gîr: Türkî'de kepçe dirler. Şol nesnedür ki anuñla aş köpügin alurlar. Büyük qaşık gibi ağaçdan ve bakırdan ve timürden düzerler. Delik delik olur. Türkî'de ğalaṭ idüp kāf'dan soñra vāv ile kevgîr dirler. Kef ile gîrden mürekkebdür. Kef köpük ma' nāsınadır. Gîr tutmak ve almak ma' nāsınadır. Ya' nî köpük tutıcı ve alıcı dimekdür. [5/4a]

Kefş: Türkî'de başmak dirler ki ayakkağıdır. [22/5b]

Keftâr: Türkî'de sırtlan dirler. Bir cins yırtıcı cān-verdür. [20/4b]

Kefte: Yarılıp açılmış olsa. Meşelâ bir nesne ki yarılıp açılmış çiçek tomruğı gibi ve emşâlî nesnelere gibi. [27/81a]

Keh-gil: Şamanlu balçık [3/2a]

Keh-keşân: Şaman uğrısı terkîbi Türkî'dür. Gökyüzünde hâcılar yolu didükleri ' alâmetdür ki ak bulut pâresi gibi görünür. [4/3b]

Kej: Egri Türkî'dür ki muqâbili toğrıdır. [19/7b]

Kejdüm: ' Akrab, bir zehirlü cān-verdür. [13/5b]

Kej-püş: Arkağı egri. Ya' nî arkağı egri ve beli bükülmüş kanbur dimekdür. [21/5a]

Kelâje: Türkî'de şakşağan didükleri kuşdur. [10/4a]

Kelâş/kere: Küf. Meşelâ etmekde olan ve timürde olan ve sâ'ir eşyâda olan küf ve kir pas gibi. [27/7b]

Kelle-i gāv-miş: Şu şığırı başı [21/4b]

Kem: Türkî'de eksik dirler. [16/10a]

Kemân: Türkî'de yay dirler ki andan oğ atarlar. [1/5b]

Kemer: Kuşak [6/1a]

Kemîn: Pusu. Meşelâ bir şey'i gözetmek için bir yerde gizlenüp gözlerler. Aña pusu dirler. [27/25a]

Kenām: Türki'de in dirler. Meselā hayvānāt yatağı ki anda yaturlar. Tağlar oltuğlarında ve ayalar yarığlarında olan delikler gibi. [20/4b]

Kenār: Kırañ. U dimekdür ki bir nesnenüñ ucu ve āyeti ve nihāyetidür. Ekşer memālikde isti' māl olunur ki filān yerüñ kırañı dirler. [27/42a]

Kende: Türki'de opmış dirler. oparmağ ma' nāsına dağı gelür. [14/1b]

Kendü: Türki'de ovan dirler. Bir nev' i sepeddür ki arılar içinde bal yaparlar. [4/4a]

Kendürī: Kendirik Türki'dür. Ya' nī deriden ve kilimden bir büyük şofradur ki içine etmek oyup yirler ve izārdür ki şofra üzerine orlar. Şofra peşkiri dirler. [27/136a]

Kenefş: Serv. Bir meşhūr mevzūn ağaçdur ki maħbūblaruñ addine teşbih iderler. [27/51a]

Kenev: Kendir Türki'dür. Bir aş otuñ adıdur ki ışrını döküp terbiye idüp andan iplik egirürler ve urğan bükler ve biz dağı okurlar. [27/51a]

Kenīzek: Kırnağ Türki'dür. Cāriye didükleri maħlūğdur ki esirüñ diřisine dirler. [5/1b]

Kepk: Türki'de keklik dirler bir uşdur. Taḃi' atı ħār u raḃbdur. [27/6b]

Ker: Şağır. ulağı işitmez ādeme dirler. [12/12b]

Kerḡ: Köřk. Yaz günlerinde ıssı havālaruñ 'ufūnetin def' idüp kesb-i havā için üzerinde otururlar. [27/85b]

Kes: Kimse [2/11a]

Keş: Türki'de oltuğ içi dirler. [11/2a]

Keşende: Çekici Türki'dür. Meşelā bir nesneye yapışup çeken ādeme dirler. [14/5b]

Keşiden: Türki'de çekmek dirler. Meşelā bir nesne'i çekmege dinür maşdardur. [24/2a]

Keşti: Türki'de gemi dirler ki şu üzerinde yürür. 'Arabca zevrağ dinür. [7/7b]

Kevsec: Köse. Şakalında kıllı az olup şakalı seyrek olana dirler. [21/5b]

Key: 1. Ulu hân. Ya' nî büyük beg ve pâdişâh dimekdür. [10/2a] 2. Türkî'de kaçan dimekdür. Zamândan istifhâmdur. [10/2a]

Keyhân: Pâdişehler [27/117b]

Keyk: Pire Türkî'dür haşerât kısmından bir muzır cân-verdür. Yaz günlerinde peydâ olup âdemüñ kanın içer. [27/6b]

Keymuht: Türkî'de sağrı dirler. Bir nev' i gönderat derisinden perdâht iderler. Hâm olur. Kılıçlaruñ ve bıçaqlaruñ kınlara kaplarlar. [5/5b]

Keyvân: Zühâl. Seb' a-i seyyâreden felek-i sâbi' de bir kevkebüñ ismidür. 12/10a]

Ķıf: Türkî'de bir nev' i Ķabdur ki desti gibi. [27/106b]

Kih: Türkî'de kiçi dirler. Ekşer sinn u sâlda isti' mâl olunur küçük dirler. Ya' nî küçük Ķarındaş diyecek yirde kiçi Ķarındaş dirler. Ya' nî yaşda küçükdür dimekdür kiçi Ķardaş dirler. Küçük Ķardaş murâd eyleseler 'Acem birâder-i kihter dir ammâ mertebede dağı isti' mâli keşirdür. Ya' nî ednâ ve a' lâ diyecek yirde 'Acem kih ü mih dirler. Hâşılı kih lafzı Fârsî'de gâh sinn ü sâlda ve gâh mertebede müsta' mel bir luğatdur. [27/48a]

Kilk: Ķalem Türkî'dür. Yazı yazacak şey'e Ķalem dinür. [20/3a]

King: Gerz ya' nî Ķuvvetlü ve gövdelü oğlandır ki genç irisi dirler ve muhannes oğlana dağı dirler. [4/6a]

Ķir: Zift. Bir cins Ķara şakızdur ki anuñla gemileri ziftlerler. [20/2b]

Kirbâs: Türkî'de biz dirler ki andan ton ve gönlek yaparlar. [22/4b]

Kirdeküh: Kürdistân'da bir büyük tağıñ adıdır ki Ķavminüñ ekşeri melâhîde imiş dirler. [27/36b]

Kise-i pür-zer: Kese olsa tolu aĶçe [20/7a]

Kiş: 1. OĶ ve yay Ķoyacak zarf demek olur. [21/7b] 2. Mezheb ve dîn [21/8b]

Kişt: Türkî'de ekin ma' nâsınadır. [3/5a]

Kişver: İklîm kelimesi Türkî olmak üzere kişvere tefsîr vâkı' olmuşdur. Ammâ iklîm ' Arabî'dür. Fârsî'de ve Türkî'de memleket ma' nâsına müsta' meldür. [12/1a]

Kiyâ: İş güç [27/76b]

Kös: Türkî'de elif-i memdüde ve mîm-i sâkine ile am dirler. Meşhûr olan ' uzuvdur. [5/6a]

Küdek: Oğlancık [4/6a]

Küf: Ügi. Sibâ' -ı tıyûrdan bir büyük kuşdur. Tağlarda ve tenhâ yerlerde olur. [10/4a]

Küh: Türkî'de tağ dirler. [19/3b]

Küknâr: Haşhaş. Bir ma' rûf dânedür. [27/93a]

Kuşende: Depeleyici [14/5b]

Küte: Kışa Türkî'dür ki uzun anuñ naķizidür. [16/4b]

Küze: Türkî'de bardak dirler. Topraqdan bir zarfdur. İçinden şu içerler. [7/1a]

Küjine: Türkî'de tokmak ma' nâsınadır. [7/4b]

Küleng: Turna meşhûr bir kuş adıdır. [17/3a]

Künc: Bucağ. Meşelâ evüñ köşesi gibi ve sâ'iri gibi. [15/4b]

Künişt: Kilise [26/2b]

Kürre: Türkî'de tay dirler. Meşelâ atuñ ve eşegüñ ve sâ'ir merküb olan hayvân yavrusı erkeğine ve dişisine ıtlâğ olunur. [1/7b]

Küsterim: Türkî'de döşeyelüm bırağalum dimekdür. [27/113a]

Küşâde: Açık [3/1a]

Küşâden: Türkî'de açmak dirler. [24/2a]

Küşüden: Açmak ya' nî kapu gibi ve emşâlî nesneleri açmağa dirler. [15/3a]

L

Lābe: Türkî'de yalvarmak dinür. [27/33b]

Lāğ: Aşlı 'Arabî'dür. Hezl Türkî maķāmında irād olınmışdur. Leṭā'ife müte'allıķ kelimāta dirler. [27/104a]

Lāgar: Türkî'de arıķ dirler. Meşelā eti ve yağı az olan insāna ve sā'ir zevî'l-ervāha dağı şāmildür. Semiz anuñ muķābilidür. [27/31a]

Lağt: Türkî'de çomaķ dirler. Başı yumru bir ağaçdur. [7/5a]

Lağ/şālağ: Türkî'de pelās ma'nāsınadır. Meşelā eski çul gibi ve şāl ve emşāli köhnelere dinür. [27/51b]

Lāk: Balçıķ iltecekleri şandux. Şol şanduga dirler ki rencberler ve dülgerler anuñla balçıķ taşirlar. Tahtadan düzilmiş bir teknedür. [27/15b]

Lāl: Dilsüz [12/12b]

Lālenk: Etrāk mā-beyninde bir meşhūr şey'dür tavada yağ içinde pişirüp bayram giceleri ve namāz giceleri ölüler cānı için üleşdürürler. [27/14a]

Lāne: Yuva. Meşelā kuşlar üzerinde yapup içinde yavru hāşıl iderler. [10/4b]

Lāyiden: Ürümek ve ulumaķ ve sızlamaķ ma'nāsınadır. [9/5b]

Leb: Dudaķ dirler. 'Arabî'de fetḫateyn ile şefe ma'nāsınadır. [1/3a]

Leng: Türkî'de aķsaķ dirler. [12/12b]

Levend: Nā-dān u ğafil. Meşelā bön ve aħmaķ ve cāhil gibi. [27/86a]

Levişe: Türkî'de yavaş dirler. Na'l-bendler ālātındandır Şol nesnedür ki iki ağacı birbirine bağlayup bed-ḫūy atlaruñ burnına geçürürler. [27/127a]

Ligām: Türkî'de uyan ma'nāsınadır ki atuñ başına ururlar ve atı anuñla zabt iderler. [5/3b]

Liz: Türkî'de ḫor dimekdür. Ya'nī ḫaķīr ma'nāsına. [27/97a]

Lūbiyā: Bögrölce [2/9b]

Lūce: Şaşı. Göze ‘arız olur bir ‘illetdür. Her neye nazar eylese iki görünür. [12/12a]

Lūk: Eli ve ayağı kesik ma‘nāsına. [12/12a]

Lümtür: Türkî’de büyük dirler. [27/70a]

Lünc: Ağız bucağına ya‘nī ağız köşesi ve avurdun taşra yanına dirler. [15/4a]

Lürs: Sīlī. Meşelā el ayasıyla kişinüñ yüzine ve eñsesine urdukları silleye dirler. [23/3a]

M

Māde: Dişi lafzı Türkî’dür ki naķīzī erkekdür. [6/3b]

Māder: Türkî’de ana dinür ki babanuñ muķābilidür. [18/2a]

Mādiyān: Türkî’de kışraq dirler. [1/7b]

Māğ: Gice karamusı. Ya‘nī gice ile olan karamuluk dimekdür. [27/104b]

Mağ: Karamu ya‘nī karamlık dimekdür. [27/104b]

Mağz: Baş çanağınıñ içinde olan beyindür. [2/3a]

Māh: Ay. Ma‘lūm ola ki māh lafzı Fārsī’de ve ay lafzı Türkî’de birkaç ma‘nāya müteħammildür. Biri budur ki Fārsī’de māh zıkr olınsa muṭlaķ ay murād olınur ki semā’ ve dünyānuñ kevkeb-i meşhūrıdur. Bu ma‘nāya olınca ‘Arabī’de kamer dirler. İkinci ma‘nāsı budur ki Fārsī’de māh zıkr olınsa mezkūr yıldız murād olınmayup belki seyr ile on iki burcı tamām eyledügi eyyāmı murād olınur ki Meşelā bir yılıñ on iki hişşesinden bir hişşedür her birisi otuzar gündür. Zīrā on iki burcuñ her birinde iki gün şülüşān-yevm eglenür. Pes on iki burcı otuz günde seyr ider. Bu miķdār güne daķı Fārsī’de māh ve Türkî’de ay dirler. Bu ma‘nāya olınca ‘Arabī’de kamer dimezler şehr dirler. Māh lafzınuñ taḥfifen elifi ḥazf olunup meh daķı dirler. [1/6b], [4/7b]

Māhçī: Türkî’de pālān atı dirler. Ya‘nī semer urdukları bār-gire dinür ki seyis-ḥāne dimekdür. [27/18a]

Māhgāne: Türkî'de aylık dirler. Ya' nî ayda virilen icārāt ve vazīfe ve ' ulūfe aylığı gibi. [27/131a]

Māhī: Balık [13/5a]

Mākiyān: Tavuk [10/3b]

Māned: Türkî'de qala dinür. Ya' nî qalur demek olur. [12/3b]

Mār: Türkî'de yılan didükleri ağulu cān-verdür. [13/5a]

Māse: Kürege dirler. Türkî'de kösegi dağı dinür. [17/1b]

Māst: Yoğurd dirler ki südden hāşıl olur [2/8b]

Māstabā: Bozça aş, yoğurdluca çorbaya dirler ve tutmac aşına dirler [2/8b]

Māş: Mürdüme, hūbūbāt envā' indandır. [16/8a]

Māşū: Türkî'de elek dimekdür. Bir āletdür ki anuñla un elerler. [18/1a]

Me'nşin be-nā-dānān giriz hūd-rā rehā kon iy püser: Oturma bilmezlerle kaç kendüñi kırtar iy oğul [6/7]

Me-cūy: İsteme Türkî'dür. Ya' nî taleb itme dimekdür. [7/1b]

Meges: Türkî'de siñek dirler. [16/1b]

Mehār: Burunduruq lafzıdır ki devenüñ burnına giçürdükleri yulara burunduruq dirler. [19/17a]

Me-keş: Çekme kelimesi Türkî'dür nehy-i hāzırdur. [11/3a]

Melaḥ: Çekirge [27/64b]

Me-lünd: Lāf urup söz çeyneme. [27/87a]

Men: 1. Türkî'de ben dimekdür. [19/13a] 2. Baḫman. İki raḫl miqdārıdır. Meşelā iki yüz altmış dirheme dirler. [19/13a]

Mencū: Mercimek [16/8a]

Meniş: Türkî'de tab' dinür. Ya'nî mizâc dimekdür. [27/102a]

Me-râ: Baña [2/11a]

Merd: Er, erkek âdeme dirler. [12/13b]

Merdüm: Âdem 'Arabî 'ibâretdür. Ammâ Türkî'de meşhûrdur kişi ma'nâsınadır. [18/2b]

Merdüm-i çeşm: Türkî'de bebek dirler ki gözlerün çarası içinde görinen timşâle dinür. [18/2b]

Merğül: Örülü kelimesi Türkî'dür. Ya'nî örülmüş saçadır. [4/5b]

Merh: Şâm ağacı. Bir cins ağaçdur Şâm'a taşşîş iderler. Ammâ 'Arabistân'da Şâm'dan gayri yirlerde dağı olurmış dirler. İkisini biri birine sürseler od hâşıl olur dirler. [27/85a]

Meske: Tereyağı [10/3a]

Mevîz: Kuru üzüm [20/3b]

Mey: Süci, müskirâtdan şarâb didükleri harâm nesnedür. [10/2a]

Meziden/mekiden: Emmek. Ya'nî ağızla bir nesne'i emmege dirler. Uşak anasının memesinden süd emdüğü gibi. [24/5b]

Mî-bâş hāmūş: Türkî'de epsem ol demek olur. [25/10b]

Mî-çeked: Türkî'de tamar dirler. Ya'nî tamlar dimekdür. Şu gibi ve emşâli tamlayan nesnelere dirler. [8/1a]

Mî-dād be-men: Türkî'de virdi baña dimekdür. [12/7a]

Mih: Türkî'de ulu dirler ki kih lafzınıñ tamâm-ı muķābilidür. [27/48a]

Mihman: Konuķ. Yoldan gelen yabancı misāfire dirler ki bir kimsenün hānesine gelür konar. [19/8b]

Mihr: 1. Türkî'de güneş dirler. [19/17a] 2. Türkî'de sevi dirler. Meşelâ sevgi ki muħabbetdür. [19/17a]

Mi-kon āzmūn: Şına. Ya' nī tecrübe idüp şınamağa emr itmekdür. [8/8b]

Mi-māned: Türkî'de beñzer dirler. [12/3b]

Mi-ne-nümāyed: Görünmez. [2/11a]

Mi-nihend: Kõrlar. [27/50b]

Mis: Türkî'de bakır dirler. Bu dağı ma' ādindendür. [6/2b]

Mi-sezed: Yarar [12/3a]

Miş: Türkî'de koyun ma' nāsınadır. [11/1b]

Mitīn: Türkî'de külünk dirler. Bir āletdür ki anuñla taş qazarlar. Ve ālet-i ħarbden dağı bir āletüñ ismidür ki balta gibi uzun şapı olur. Başınuñ bir yanı sivri olur [17/1b]

Mīve: Türkî'de yemiş dirler. Meşelā elma amrud ve tut ve meşmele gibi ve sâ'ir ağaçlarda ħāşıl olan mīvelere dinür. [19/9a]

Miyān: 1. Orta. Meşelā her nesnenüñ ortasına dinür. [2/4b] 2. Bel. İnsānuñ qaddinüñ meşelā boyunüñ ortasıdır. [6/1a] 3. Bil ya' nī insānuñ qoltuqlarından uyuluqları arası olan orta yirine bil dirler. [19/12a]

Mi-zībed: Yaraşur [12/3b]

Mizubān: Kõnuq alan ya' nī evine kõnuq ve misāfir alup kõnduran kişiyedirler. [19/8b]

Muğ: Türkî'de gavur dimekdür. [27/104a]

Muğ: İlik. Meşelā kemik içinde ħāşıl olan ilige dirler. [10/2b]

Mūl: Oynaş Türkî'dür. Meşelā ecnebi 'avrat seven ecnebīye dirler ki 'avratuñ oynaşdur dinür. [27/3b]

Munc u sūtūh: Şaru aru. Türkî'de bal arusına dirler. [22/3a]

Mūr: Kõrınca [13/5a]

Mūred: Türkī'de mersin dirler bir ağaçdur yimişi olur. [20/3b]

Mürġ-āb: Mürġ kuşdur āb şudur. Bi-ḥasebi'l-luġati ū kuşu dimekdür. Ammā ekşer ördege isti' māli ġālib olmaġla ördege taḥşiş olınmışdur. Türkī'de ördek dirler bir kuşdur. Dā'im şuda olduġı'çün mürġ-āb dinür. [6/2a]

Murūd: Türkī'de amrud dirler. [17/6a]

Mūş: Türkī'de şıçan didükleri muzırr cān-verdür. [1/4a]

Mūş-ḥ'ār: Çaylaç. Sibā'-ı tıyūrdandan bir nev' i kuşdur ki şıçan avlayup yir. [27/91a]

Muşt: Türkī'de yumruç dirler. [7/7a]

Mūy: Türkī'de kıl dirler. [8/4b]

Mūyiden: Ağlamak ya' nī ağlayup şaġu şaġmaġa dirler. Zīrā şaġu şaġmayup ağlamaġa girye dirler. [27/92a]

Mūze: Edik. Ayaġa giydükleri edige dirler. [25/6b]

Mūhre: Türkī'de boncuç dirler. Meşelā kaṭır boncuġı ve sā'ir gibi. [27/21a]

Mūjde: Muştuluk [21/6a]

Mūjġān/mūje: Kirpük Türkī'dür göz kaṭaġlarında biten kıllardur. [1/3b]

Mūl: Şarāb. Sekerātdan şarāb didükleri ḥarām şey'dür. [5/1a]

Mürġ: Cümle kuşlara itlāk olunur. [10/4b]

Müstemend: Türkī'de iñlü dirler. Ya' nī ġamlu ve şikāyetlü dimekdür. [27/31a]

Mūzd: Türkī'de kiri dirler. bir iş muḳābelesinde iş işleyen ādeme virdükleri ḥaḳ ve kiri dimekdür. ' Arabī'de ücret dinür. [21/6a]

N

Nāb: Şafi. Şuyuñ ve baluñ buña beñzer eşyānuñ bī-ġışş olanına dirler. [27/77b]

Nāfe: Türkī'de göbek ma' nāsınadur. [6/1a]

Nā-fercām/nā-sezā: Ol kişi ola ki lāyık olmaya [27/112a]

Nağz: Gökçek dimekdür. Ya' nī iyü ve güzel olan nesneye dirler. [2/3a]

Naḥcīr: Av. Gerek tıyūrdan olsun gerek vahşī ḥayvāndan olsun kuş ile ve kelb-i mu' allem ile avladuḡları av dimekdür. [27/23b]

Naḥgulūn: Türkī'de koz çetügi dirler. Ya' nī çetin koz dimekdür ki içi şarp ve çıkması çetin ola. [27/56a]

Nāḥun: Türkī'de tırnaḡ dinür. Gerek elde olsun gerek ayakda olsun 'umūm üzeredür. Temyiz kâsd olinsa el ve ayak kaydıyla zıkr olunur. Ya' nī el tırnaḡı ve ayak tırnaḡı dirler. [7/6a]

Nāk: Müşk otı. Meşelā misk-i maḡşūş dimekdür ki cigerle maḡluḡ idüp düzerler. Karışık düzme miskdür. [27/111b]

Nākır: Nāzım Türkī tefsīr idüp çeng āletine mürādif itmışdür. [1/9a]

Nām: Türkī'de ad dirler. [2/7a]

Nāme: Türkī'de kesre-i bā-ı muvaḥḥade ile biti dirler. Meşelā bir yirden bir yire yazup gönderdükleri kāḡıda dirler. [8/4b]

Nān: Etmek [2/8a]

Nān-ḥūriş: Katık ya' nī etmek katıḡı gibi. Etmek ile yidükleri ta' āma dirler. [20/8b]

Nāve: Senit, tekne ve yaşşı ağaçdur ki üzerinde ḥamīr yoḡururlar. [2/6a]

Nāvek: Türkī'de oḡ ma' nāsınadır. [27/111b]

Nāvidān: Oluḡ, içi oyulmuş ağaca ve taşā dirler. [2/10a]

Nāy: Düdük [1/9b]

Nāyije: Türkī'de lüle dirler. Ya' nī çeşmelerde ve muşluḡ ve ḥammām ḡurnalarına aḡan şularuñ lülelerine dinür. [22/1b]

Nāziden: Nazlanmaḡ [13/4b]

Neberd: Hamle vü cenk itmege dirler. [27/88b]

Nebîre: Oğul oğlı. Meşelâ kişînuñ evlâdınıñ evlâdına dirler. [27/4b]

Nehre: Yayığ Türkî'dür. Bir çapdur ki içinde süd ve yoğurd yapup döküp yağın çıkarurlar. [10/3a]

Nemek: Tuz, aş ve etmege koyup tuzlarlar [2/8a]

Neng: 'Ār [17/3b]

Ner: Erkek lafzı Türkî'dür ki hilâfı dişidür. [6/3b]

Nerm: Türkî'de yumşak dinür. [7/5b]

Nerm-rev: Türkî'de dölek dirler. Ya' nî yap yap yürürken ve kâhil olan tavara dirler. [18/5b]

Nesterîn: Türkî'de nesrîn güli dirler. Ya' nî gül-i nâşır didükleri bir cins şaruca bir kat güldür. [27/125a]

Nev: Yeñi. Muğâbili eskidür. [27/51b]

Nevâ: 1. Türkî'de nağme dirler. Cümle lisânda meşhûrdur 'ilm-i mûsikîden bir mağâmuñ adıdır. [27/76a] 2. Naşîb [27/76a]

Neved: Türkî'de toğsan dirler. [8/8a]

Neverdiden: Türkî'de dürmek dirler. Meşelâ bir şey 'i dürüp devşürüp dirmege dirler. [9/1a]

Ney: Kamış Türkî'dür. Bataklarda ve şulu yirlerde biter. Çargı dağı dirler. [10/2b]

Neyfe: Türkî'de iç ton yaqası dinür. Meşelâ tumanuñ uçqurluğuna dirler. [19/18b]

Neyîn: Kamış olsa ol didüğü gömelte ki yaz için yapdukları evdür. [10/5b]

Neyistân: Türkî'de kamışlık dirler. Ya' nî kamışı çok olan yire dirler. [27/63a]

Nigîn: Kaşî lafzı Türkî'dür. Ya' nî yüzük kaşî ki yüzük taşî dirler. Meşelâ yüzüğe vaz' idüp oturdukları taş dimekdür ki yüzüktaşî dinür. [27/25b]

Nihāden: Türki'de komağ ma' nāsına maşdardur. [27/50b]

Nihāl: Türki'de tāze dala dirler. Ya' nī ağacuñ tāze fidanına dirler. [27/68b]

Nihāz: Erkeç lafzı. Koyun sürisinüñ önünce giden kulağuzına dirler kim kösem dağı dinür. [6/3b]

Nijend/dijem: Guşsa ve kayğu Türki'dür. Melālet ve hüzn gibi ki kaşāvet dağı dirler. [27/8b]

Nikūhiden: Türki'de yirüp biçmege dirler. Meşelā bir kimesne' i yirüp yiçüp zemmitmek ve horlamak gibi. Filānı yirüp yiçüp horlıyor dirler. [27/114b]

Nil: Türki'de çivid dirler. Bir göktaşu gibi nesnedür ki anuñla laciverd ve kök boya yaparlar. [7/4b]

Nilk: Tağ eriği. Meşelā bir cins ufacuk erikdür. [20/3a]

Nim: Türki'de yarım dirler. Ya' nī bir nesnenüñ yarımına dirler. [21/4a]

Nist: Türki'de yok dinür. [27/24b]

Niş: Arınuñ ignesidür ki anuñla insānı ve hayvānı şoğar. [21/2b]

Nişāf: Ağılsuz. Nişāf aşlında dimağucıñ postına dirler. Andan ' ağıla zarar gelür. Ol sebebden ' ağılsuza nişāf dinmiş olur. [27/105b]

Nişānden: Dikmek ya' nī ağaç ve sā' ir emşālī nesneleri yire dikmege dirler. [15/2a]

Niş-hür: Geviş. Şol nesnedür ki tavar yem yidükden şoñra ba' zı hayvānāt ' alef yidükden şoñra tekrār boğazından çıkarup ağızıyla çiyner ve gevişür durur. [27/39b]

Nişimen: Oturağ. Aşlında kuş oturağıdır. [15/4b]

Niyā: Dede, büyükbabaya dirler. Babanuñ babasıdır ve ananuñ babasına dirler. [2/6b]

Niyām: Bıçak kını ve kılıç kını gibi. [5/5b]

Niz: Dağı [27/12b]

Nizār: Arık [27/33b]

Nize: Türkî'de süñü dirler. Ya' nî mızrağ didükleri âlât-ı harbdendir. [1/5b]

Nuğûl: Türkî'de deriñ dinür. [27/105a]

Nûl: Türkî'de kaz burnı dinür. Meşelâ kaz kuşınıñ burnı dimekdür ve muṭlağa kuş burnına dirler. [27/3a]

Nüş: Arınıñ hâşıl eyledüğü bal dimekdür. [21/2b]

Nüh: Türkî'de toköz dirler. [8/6b]

Nümüden: Türkî'de göstermek dinür. [9/2a]

Nüvâr: Türkî'de urğan dinür ve urқан ve urgan dağı dirler ipdür. [15/5b]

P

Pā-bürehne: Yalın ayak. Türkî'de çıplağ dimekdür. [27/53a]

Pāçile: Türkî'de ol çenbere dirler ki ayak altına alup kara batmaya. Ya' nî ol çenber didüğü bir âletdür ki ağacdan düzüp kara batmaya ya' nî ağaçdan bir çenberdür ki qarda yürümek için düzerler ve ayağa muḥkem bağlarlar çok qar yağduğı vakitlerde anuñla yürüyüp batmazlar ve av avlarlar. [27/133a]

Pādās: Türkî'de kinin ödeşmege dirler. [12/14b]

Pāk-nejād: Ol kim ola aşlı arı meşelâ ol kişi kim anuñ aşlı pāk ve arı ola ya' nî ḥaseb ü nesebine nā-cins qarışmış olmaya. [13/3a]

Pāliz: Bāğ u büstān [22/6b]

Pā-püş: Pabuç Türkî'dür ki ayağa giyerler. Edik üzerine ki edige necāset işābet itmeye diyü ayağqabıdır. [25/6b]

Pār: Bıldır. Ya' nî geçen sene dimekdür. [27/45b]

Pārsā: Zāhid Türkî'dür. Dünyadan kendüni ḥıfz idüp ehl-i taqvā olan şālih ādeme dirler. [21/8b]

Pārū: Kürek Türki'dür ki anuñla od qarışdırurlar bir äletdür. [17/1b]

Pätile: Türki'de tava didükleri çapdur ki içinde yumurta pişürürler ve et çavırurlar ve helvā çazğanına dağı pätile dinür. [19/9b]

Pāy: Ayaç. Haqıqatı uyluğ dibinden çademe dekdür. Mecāzen çademe dağı ıtlāğ olunur. [1/3b]

Pāyān: Şoñ Türki'dür. Meşelā bir şey'ün āhirine ve nihāyetine dirler. [19/11b]

Pāy-bāf: Çulha ma' nāsınadır. Türki'de biz toğuyan ādeme dirler. [22/4b]

Pāye: Mertebe. Meşelā bir hālden bir hāle varmaç veyā bir manşıbdan bir manşıba nağl olunmaç gibi. Eger evvelkiden ziyāde olursa 'ālī mertebeye nā'il oldı dirler. Eger evvelkiden aşığa olursa mertebeden düşdi dirler. [21/9a]

Pāyız: Türki'de güz dirler ki tamām-ı evvel-i bahāruñ muğābilidür. [13/2a]

Peder: Ata ya' nī baba dimekdür ki ananuñ muğābilidür. [18/2a]

Pehlū: Eyegü Türki'dür. Çaburğa didükleri kemüklerdür. [8/3b]

Pehn: Türki'de yaşıı dirler ki eñsüz anuñ hilāfidur. [16/4a]

Pejm: Tuman [19/4a]

Peleng: Çaplan Türki'dür. Envā' -ı sibā' dan bir cān-verdür. [17/2a]

Penāğ: Türki'de iplik ucu dirler. Ya' nī iplik ile ibrişimüñ ucına dirler. [22/6a]

Penbe: Türki'de panbuğ dirler. [27/26a]

Penc: Beş [8/6a]

Pencāh: Türki'de elli dirler. [8/7a]

Perdāhte: Türki'de düzilmiş dirler meşelā düzilmiş ve çosılmış ve tamām olmuş dimekdür. [13/4a]

Perend: Türki'de ibrişim dinür ki anuñla çuça ve çumaş dikerler. [20/6a]

Perendū: Işrağı gice. Ya' nī dün giceden evvel giçen giceye dirler ki öte gice dirler. [25/2b]

Perestār: K̄ul ve qaravaş dimekdür. [2/6b]

Perestiş: Tapmaq [21/8a]

Perestū: Türki'de kırlağıc didükleri kuşcuğazdur. [27/10a]

Perhās: Şavaş [3/6b]

Periden: Türki'de uçmaq dirler. Ya' nī kuşuñ uçması gibi. [26/1a]

Perir: Türki'de öteki gün dirler. Ya' nī dünki gündən evvel giçen güne dirler. [25/2a]

Perneyān: Türki'de nağışlı dinür ve munaqqaş kumaşa dağı dirler gerekse bile toqınmış olsun gerek el ile işlenmiş olsun. [27/63a]

Perr ü bāl: Qanat Türki'dür. Kuş kanadına dirler. [4/1b]

Pervā: Türki'de kolay dirler. [27/71b]

Perveriş: Beslemek [21/8a]

Pervin: Türki'de Ülker dirler. Gökyüzünde birbirine qarib ve müctemi' yedi yıldızdur. Şevr burcı ile tülū' eylerler. [4/2a]

Pes: 1. Emām gibi ard Türki'dür ki öñ lafzınuñ hilāfıdur. [6/5b] 2. Haylī Türki'dür. Ya' nī vāfir ve çok dimekdür. [27/54a] 3. Öyle olsa [27/54a]

Pesendiden: Begenmek [24/4a]

Pesiç: Yola 'azm itmek yarağ oldı. Ya' nī yol 'azm eylemenüñ yarağı dimekdür ki yol ve sefer için tedārük olınan mühimmātdür. [27/75b]

Pest: Türki'de alçaq dirler ki yüksek anuñ hilāfıdur. [7/8b]

Pester: Girülik. Meşelā girirek dimekdür. Ya' nī ziyāde giri dimek olur. [12/5b]

Pestü: Küpecük. Meşelā küçük küp ve destīye dinür. [27/60a]

Peşiz: Pul. Gerek manşır pulı olsun gerek balıq pulı olsun. [22/1b]

Peşm: Türki'de yün dirler ki koyundan kırklar evvel kırkduklarına yapığı ikinci kırkduklarına yün dirler. [12/4b]

Pey: Siñir. Meşelâ insānuñ ve hayvānuñ vücūdında olan siñir dimekdir. [10/2b]

Peyām: Haber. Ma'lūm ola ki haber lafzı aşlında 'Arabī'dür. Ammā Türki'de ve Fārsī'de dağı müsta' mel luğat-ı müştarekedür [5/2b]

Peygām-ber: Ol kim vire Haq'dan haber. Aşlı peygām-berdür iki kelimededen mürekkebdür. Biri "peygām" ve biri "ber" kelimesidür. Borden'den me'hūzdu. Eylemek ma'nāsına. Egerçi zamm-ı bā iledür. Lākin ism-i fā'il ve emrine teşbih u mültebis olmamağ'çündür. Li-hāzā ism-i fā'il aşl üzerine geldi ve peygām vāsıta ile olan haberdür. Ğaynı hazf idüp peyām dağı dirler. [1/2a]

Peygāre: Ta'ne ya'nī ta'n idüp başa kaçmak ve melāmet eylemek dimekdir. [27/122a]

Peygüle: Türki'de bucağ dirler. Meşelâ ev köşesi gibi. [27/55a]

Peykân: Demren. Oğ ve mızrağ yalmanına dirler. [1/5a]

Peykār: Türki'de savaş dirler. Ya'nī cenk itmege dinür. [12/6b]

Peymān: 'Ahd. Kavlı u karar ve bir söz üzerine ittifağ itmege dirler. [19/13b]

Peymāne: Ölçek. Ekşer şerbet ve şarāb ölçdükleri kaba dirler. [19/13b]

Peyrev: Uyıcı ya'nī bir kimesnenüñ ardına uyup gitmege dinür. [12/6a]

Peyveste: Türki'de ulaşığ dirler. Ya'nī bir nesne bir nesneye ulaşığ olsa aña peyveste dirler. [27/59a]

Piç piç: Mihnēt ve işkence [27/75a]

Pih: İç yağı ki koyunuñ ve şığıruñ içinden hāşıl olan yağdur. [27/41a]

Pihten: Türki'de elemek ma'nāsına. Meşelâ un elemek gibi. [18/1a]

Pile: Göz kapağı [21/3a]

Pilever: Çerçi ya' nî boncuçcı ve hırdacı ve yaymacı dirler. [27/46b]

Pindāšten: Türkî'de şanmak ma' nāsınadır. [9/7b]

Pingān: Türkî'de taş dirler. Bir zarfdur içinde hoşāb yirler. [17/5b]

Pirāhen: Gönlek [2/2b]

Pirāmen: Çevre. Meşelā bir nesnenüñ çevresine ve etrāfına dirler. [12/1a]

Pirāye: Düzenmek Türkî'dür. Ya' nî kendüzini veyāhud bir āher kimesneyi düzüp zīnet virmege dirler. [13/4b]

Pire-zen: Karı ya' nî çok yaşamış koca ' avrat dimekdür. [4/7b]

Pirüz: Türkî'de zafer ile tefsir olunmuş ammā zafer lafzınuñ aşlı ' Arabî'dür. Ya' nî kişi murādın ele getirüp haşmına yigin olmağdur. [12/14a]

Pistān: Emcek memeye dirler. Gerek insānuñ olsun gerek hayvānuñ olsun ' umüm üzeredür. [27/5b]

Piste: Türkî'de fıstık dirler. İkinci derecede hārdur ve ruṭubetde ve mīvesinde mu' tedildür. [27/69b]

Pister: Kālî Türkî'dür. Halı ve kilim ma' nāsınadır döşeme dirler. [12/4b]

Piş: Öñ Türkî'dür ki arduñ naḳīzīdür. [6/5b]

Pişānī: Alın. A' zādan kaşlaruñ üst yanı olan mevzi' dür. [3/1a]

Pişe: Türkî'de şan' at dirler. [22/5a]

Pişgāh: Bunda şadr murād olunmuş ki öñ ile tefsir olunmuş. Mekānuñ öñi şadrur. Ya' nî meclisüñ yuḳarusı dimekdür. [27/131a]

Piş-hord: Türkî'de ütme dirler ki arpa ve buğday taze ekin yirinden kopardur ocaga koyup üterler ve danesini yirler. [16/11a]

Pişter: İlerlige. Meşelā ilerirek dimekdür. [12/5b]

Pişyār: Mamı. Ebe didükleri ' avratdur ki oğlan toğurur. [27/45a]

Piyāde: Türkî'de yaya dirler. Ya' nî yayan yürüyen âdeme dirler. [21/9a]

Piyāle: Türkî'de cām dirler içinden şarāb içdükleri zarfdur. Bunuñ Türkî'si ayagdur.
[5/1a]

Piyaz: Şoğan [16/8b]

Piyū: 1. Yinge. Şol 'avrata dirler ki gelini bezeyüp düzer ve geline dağı dirler.
[27/2b] 2. Türkî'de güve dirler. Şol ħurduġazdur ki esbābı keser helāk ider.
[27/93b]

Pizişk: Otçı. Meşelā 'uşşāb didükleri kimsedür ki emrāza devā olacaġ otlar şatar.
[27/46b]

Pol: Köpri. Şu üzerinde yapup ħalk üzerinden mürūr ve 'ubūr ider. [27/4b]

Pūd: Türkî'de arġıç dinür ki anuñla biz toġurlar arışuñ muġābilidür. [12/4b]

Puġt: Türkî'de pişdi dirler. [5/4b]

Pujül: Topuġ Türkî'dür. Bu dağı a' zādandur. Ya' nî ayaġda olan topuġdur. [27/13b]

Pundüz: Çuvalduz [27/73a]

Pūr: Türkî'de oġul dirler. [4/6b]

Purġū: Türkî'de kiler dirler ki içine zahıre vesā'ir şey'i ħoyup ħıfz iderler. [27/71b]

Pūsıde: Türkî'de çürük ya' nî çürümiş şey'e dirler. [27/19b]

Püst: Türkî'de deri dirler ki ħoyundan ve keçiden yüzerler. [18/4b]

Puş: Yal Türkî'dür. At yelesine dirler. [27/6a]

Püşıde: Gizlü Türkî'dür. Meselā gizlü şaġlu ve örtülü nesneye dirler. [27/19b]

Put-perest: Türkî'de puta tapıcıya dirler. Meşelā müşriklerdür ki ağaġlar ve taşlardan
yonup anı ma' būd ittiġāz idüp taparlar. [26/2a]

Püyende: Yilici ya' nî yilüp yopurup çok gezen âdeme dirler. [14/4a]

Püz: Türkî'de aġız çevresi ve aġız dimekdür. [27/8a]

Pūzīne: Türkī’de yarpuz dinür. Bir otdur ‘inde’l-eṭibbā ma‘lūmdur ve meymun didükleri cān-vere daḥı pūzīne dirler. Meşelā Fārsī’de pūzīne hem meymuna dirler kırd gibi. Hem yarpuza dirler. [27/26b]

Pür: Türkī’de tolu dirler. Ya‘ nī ḳabuñ şu ile veyā ḡayri nesne ile tolu olmasına dinür. [21/3a]

Püşk: Türkī’de kığ dirler. Meşelā deve ve ḳoyun tezegi ki yuvarlaḳ olur. [27/57a]

Püşt: Arḳa Türkī’dür ki ḳarın anuñ muḳābilidür. [19/12a]

Püştem bu-ḥār: Arḳam ḳaşı Türkī’dür. [6/6a]

R

Rāḡ: Türkī’de taḡ dirler. [22/6b]

Rāh: Türkī’de yol dirler. [27/1a]

Raḥc: Çirkin [26/3a]

Raḥne: Türkī’de gedik dirler. Meşelā şınmış şey’ ve gedik olmuş nesne. Ya‘ nī kılıcda ve bıçaḳda olan gedik gibi. [27/65a]

Raḥş: Güneş. Felek-i rābi‘ üñ meşhūr yıldızıdır. [27/103a]

Raḥşende: Türkī’de ıldırayıcı dimekdür. Meşelā ayuñ ve güneşüñ şu‘lesine ve sā’ir muşayḳal olan eşyāya ve mücellā şeylere güneşe ḳarşu yüzi toḳınsa ıldırayıcı dirler. Tābān daḥı dıraḥşān daḥı Fārsī’de üçü bir ma‘nāya gelür. [19/5a]

Rām: Yavaş [3/6b]

Rānīn: Eşem. Şalvara dirler ve ḳaçşır ve güreşçiler tumanı ki güreş tıtduḳları vaḳitde giyerler. [15/6a]

Rāst-rev ıder: Toḡrı yüri dā’im. [12/15b]

Rāz u Mürvez: Dimek olur ki iki köy vardur ki birinüñ adı Rāz ve birinüñ adı Mürvez’dür. [27/95a]

Rebāb: İkliğ [1/9a]

Refü: Gözemek Türkî'dür ya' nî kaftanuñ yırtığın yamamak bir dürlü dikişdür ki göze dirler. Yırtık yiri yamandukda belürsüz olur. [27/135b]

Reg: Türkî'de tamar ma' nāsınadır. Ya' nî insānuñ ve hayvānuñ vücūdında olan tamarā dirler siñir dağı dirler. İkinci tamar lafzı cemādāta bile şāmildür. Meşelā ağacuñ ve nebātātuñ yer içinde olan tamarlarına ıtlāk olunur. [8/1a]

Rehā kon: Şalıvir. Meşelā bir nesne'i veyā bir giriftār kimse'i şalıvirmege emr itmekdür. [25/10a]

Rehber: Türkî'de kılağuz dirler. Ya' nî toğrı yola götürici dimekdür. [12/6a]

Reh-nümāy: Yol gösterici [1/1b]

Remāniden: Türkî'de ürkütmek ma' nasınadır. [9/8b]

Reme: Sürü. Meşelā koyun sürüsü gibi. [10/1b]

Reng: Türkî'de tağ keçisi dirler. Ya' nî yābān keçisi didükleri hayvāndur. [17/3a]

Resāniden: Türkî'de irgürmek dinür. Ya' nî irişdürmek ve ulaştırmaq dimekdür. [9/8b]

Resen: Türkî'de ip dirler urğan dağı dinür. [9/3a]

Residen: Türkî'de irmek dirler. Meşelā bir nesneye irişüp yitişmege dirler. [9/3b]

Reste: 1. Türkî'de kırtulmuş dimekdür. [8/4a] 2. Türkî'de er şırası dimekdür. er şırası demek ya' nî şıra şıra olan nesneye dirler. Meşelā birbiri yanında durmaq bundandır ki bāzār dükkānlarına reste dirler. Belki bāzār ma' nāsına isti' māl olunur. [27/58a]

Reşk: Türkî'de günü dirler. Meşelā ğayret gibi. [27/57a]

Revan: Türkî'de cān dimekdür. [19/12b]

Revişī rev ki tu-rā bāyed der-rüstāhiz: Bir yürüyüş yürü kim saña kıyāmetde gerek [22/7]

Rez: Türkî'de üzüm çubuğı dirler. [23/1b]

Rezm: Uruş. Meşelâ dögüşmek ve şavaş itmek. [25/8b]

Rîg: Kum [3/2a]

Rîhten: Türkî'de dökmek ma' nâsinadur. Ya' nî şu dökmek gibi. [27/17a]

Rîm: Türkî'de iriñ dirler ki çıbandan ve cerâhatdan açar. [21/4a]

Rîş: 1. Şaçal [21/1a] 2. Bert baş. Şıbyānuñ başlarında olan yaraya dirler ki uyuz ve çıban gibi olur. [20/1b]

Rîşe: Türkî'de şaçak dirler ki mendiller ve dest-mâller ve kuşaklar çevresine iderler. [21/1b]

Rîze: Türkî'de ufağ dirler. Ya' nî hürde-mürde ve ufağ tefek şey'e dirler. [21/6b]

Rûbeh: Türkî'de dilkü dirler bir cins vahşî cân-verdür ki postundan iyü kürkler yaparlar. [20/4a]

Rûd: Türkî'de çay dirler ki ırmağ ma' nâsinadur. [1/4b]

Rûde: Türkî'de bağırsağ dirler. [8/3a]

Rûften: Türkî'de süpürmek demek ma' nâsinadur. Meşelâ süpürge ile süpürmek gibi. [9/6b]

Rûğan: Yağ Türkî'dür sâde yağdur ki pilava ve sâ'ir ta'âma koyarlar. 'İnde'l-'avâm sağ yağı dimekle ma' rûfdur. [17/4a]

Ruğ: Türkî'de yañağ dirler ki insānuñ çehresinüñ bir tarafıdur. Gözden zenağdana varınca ki her yüzde iki yañağ olur. [1/3a]

Rukū: Hırka Türkî olmak üzere tefsîr olunmuşdur. Ammā aşlı 'Arabî'dür. Bez pâresi ve yama dimekdür. Meşelâ eski bez pâresine ve yamaya dirler. [19/12a]

Rüy bi-girdān: Yüz çevir. [19/7b]

Rüy: 1. Yüze dirler ki insānuñ çehresinüñ öñidür. [1/3a] 2. Türkî'de tã-ı huṭṭinüñ zammesiyle tuc dirler. [6/3a]

Rüyiden/rüjiden: Bitmek ya' nî yirden ot ve sâ'ir şey'i bitmek gibi. [27/123a]

Rūze: Türki' de oruç dirler. [25/6a]

Rūzī-dehende: Rızq virici [14/3]

Rübūden: Türki' de kapmak ma' nāsınadır. Meşelā bir nesne'i alup kapmağa dirler. Çevgān ile top kapar gibi. [9/2a]

S/Ş/Ş

Şad: Türki' de yüz dirler. Ya' nī yüz ' adede dinür. [8/8a]

Şad-pāye: Çıyan Türki'dür. Haşerāt-ı arzdan bir böcekdür. Ayaqları çok olduğundan kırk ayaklu dağı dirler. [13/5b]

Şaht: Katı Türki' ibāretdür. Meşelā pek olan şey'e dirler ki naķīzi yumşakdur. [7/5a]

Sāl: Yıl. İki nev' dür: Birine sene-i kameriyye dirler ve birine sene-i şemsiyye dirler. [4/7b]

Sālār: Ulu. Ya' nī bir büyük ve ulu kimesne ki a' yāndan ola dimekdür. Leşker başı dağı Türki'dür. Meşelā ser-' asker ve bölükbaşılar gibi. [27/90b]

Sāmān: Yön yöş. Meşelā bir kimesnenüñ tabi' atında fütür olmayup hāli iyülik üzere ola ve istiķāmet üzere ola. Aña yön yöş dirler. [19/6b]

Şā': Kile Türki'dür. Tereke ölçdükleri zarfa dirler. [19/13a]

Sār: Şıgırcık kuşu Türki'dür meşhurdur. [27/27b]

Sāv: Türki' de egindü dirler. Ya' nī altun ve gümüş ve bakır vesā'ir ege ile egelenecek nesneleri egeleyüp dökilen ufağına dirler . [27/71a]

Sāvīn: Seped [27/71a]

Şavlecān: Türki' de çevgan dirler. Ucu egri bir ağaçdur. Anuñla top çalarlar ve top kaparlar. Pādişāhlar anuñ ile oynamağa mu' tādırlardur. Ve cündiler dağı isti' māl itdükleri ucu egri ağaçdan āletdür. [19/15a]

Sāye: Gölge [13/1a]

Sāz: Yarağ ve ālet ve çalgu [27/96b]

Se: Üç [8/6a]

Se-bār: Üç kerre [23/5a]

Sebū: Desti Türkî'dür ki içine şu qorlar. [6/5a]

Sebük: Türkî'de yeyni dirler ki ağır anuñ naķizıdır. [19/14a]

Sebz: Yeşil [7/4a]

Seg: İt ma^c nāsınadır. Ya^c nī köpek didükleri hayvāndur. [9/5b], [16/1b]

Segāliş: Türkî'de hîle ve mekr dinür ve yavuz şanu şanmaķ ma^c nāsına. [27/102a]

Seg-lāyiden: İt ürmek [9/5b]

Seme: Zevle. Boyunduruķ bağına dirler ki öküzüñ boynına boyunduruğı anuñla berkidüp bağlarlar. [11/2b]

Semend: Türkî'de qula at dimekdür. [18/5a]

Semer: Efsāne Türkî'dür. Aşlında Fārsî'dür ammā Türkî'de meşhūr olmağla bunda Türkî irād olunmuşdur. Meşelā geçmiş kışşaları ve qaziyyeleri naql u hikāyet idüp temşilāt söylemege dirler. [27/92a]

Seng: Türkî'de taş dirler. [3/2b]

Senglāh: Çakıl. Deryā kenārında ufaķ taşlu yire dirler. [27/44b]

Se-pāye: Şac ayağı. Şol nesnedür ki āteş üzerine koyup üstine tencere ve bakır ve tava koyup kaynadurlar. [21/9b]

Sepid: Türkî'de aķ dirler. Beyāz dağı dirler. [7/3b]

Sepūs: Türkî'de kepek dirler ki un elendükden şoñra elek içünden geçmeyüp qalan iri qabuķlarına dirler. [18/1b]

Ser: Baş. Gerek insān başı gerek hayvān başı olsun ^c umūm üzeredir. [21/3b]

Serā: Ev. Aşlı āhbirinde yā ile serāydur. [2/4b]

Serāb: Şüre yer kim görünür ırağdan āb [27/72a]

Serd: Şovuk [27/73b]

Serdter: Türkî'de şovuğraq ma' nâsınadır. [9/9a]

Sergîn: Tavar tersi ve koyun ve şığır tezegine dirler. [22/2a]

Ser-keş: Çemş. Yavuz ata dirler ve başı pek olan ata dağı dirler. [18/5b]

Serm: Kıcı Türkî'dür bir acı otdur yaprağınıñ adıdır. Dögüp yoğurda kıatarlar. Et ile ve taze balık ile yirler. Hâzım-ı ta' âmdur. Hırdal yirin tutar. [16/8b]

Sermâ: Şovuk [13/2b]

Ser-nigün: Başı aşğa dönüp de tersine olmuş nesneye dirler. [8/2b]

Sevgend: And ya' nî yemin içmege dirler. [27/70b]

Sezāvār: Lāyık ma' nâsınadır ve müsteħak ma' nâsına dağı gelür. [12/2a]

Sî: Türkî'de otuz dirler. [8/7a]

Sîb: Türkî'de elma dirler envā' ı olur. İyüsi sinap ve misket elmasıdır. [17/6b]

Sifâl: Şaksı ma' nâsına ki toprağdan yaparlar evânîdür. [3/2b]

Sigālîş: Önegülik. ' İnād eylemege ve yaramaz şanmağa dirler. [12/14a]

Sîgî: Süci Türkî'dür. Müskirâtdan bir meşhür olan ummu'l-hebâ'is didükleri şarâbdur. [27/14b]

Sigîzîden: Büklemek Türkî'dür ya' ni at ve kıtır ön ayaklarını yukarı kıaldurup önüne şıçramağ gibi. [27/39a]

Sîh: Türkî'de şış dirler. Ucı sivri āş-pez ālâtdan bir âletdür ki üzerinde et şancup pişürüp kebâb iderler. [21/9b]

Sîm: Gümüş [6/2b]

Sîm-âb: Türkî'de jîve (civa) dirler ki meşhurdur. [27/10a]

Sincid: İgde. [27/69b]

Sindān: Örs timürciler ālātından şol yaşşı ve büyük āletdür ki üzerinde kızmış timüri dögerler. [19/1b]

Sīne: Türkī’de gögüs dirler. [6/1b]

Sipārī: Türkī’de añız dirler. [27/67b]

Sipās: Minnet. Türkī’de müsta‘ mel luğatdur aşlı‘ Arabī’dür. Kişi eyledügi nesneyi başa kaçımağa dirler. Ta‘ dād-ı ni‘ met ma‘ nāsına. Ammā bunda minnetden murād şükrdür. [17/3b]

Sipehdār u sipehbed: Türkī’de çeribaşı dinür. Ya‘ nī bir ‘ askerüñ üzerine baş ve serdār olana dirler. [12/9a]

Sipend: Yüzerlik. Yaramaz gözden ötüri tütsi iderler. [27/22a]

Siper: Türkī’de kalkan dirler ki cenk günlerinde erbābı kendüyi oğdan ve kılıçdan ve mızrāğdan hıfz itmek için getirürler bir āletdür. [21/7a]

Siperm: Türkī’de reyhān dirler. Bu dağı fesli gen envā‘ indandır. [27/83a]

Sipīd: Türkī’de aq dirler. Beyāz dağı dirler. [7/3b]

Sipīhr-āsā: Gök gibi [27/83a]

Sīr: Türkī’de toq dirler. Ya‘ nī yimekten müstağnī olup qarnı toq olana dirler. [25/6a]

Sirāyīden: Türkī’de ırlamaq ma‘ nāsınadır. Ya‘ nī Türkī ve beste ve sā’ir nağamāt ve ezgi ile ırlanan ezgiye dirler. [24/4b]

Sirīşim: Türkī’de yelim dirler ki tutqal dimek olur. [27/74b]

Sitān: Çalqoyun. Meşelā arqası üstine yatmağa dirler. [27/5b]

Sitāre vü aqter: Türkī’de yıldız dirler. [4/2a]

Sitāyiş: Türkī’de ögmek ve ögüş ma‘ nāsınadır. [17/5a]

Sitebr: Yoğun ya‘ nī qalın ve taşlaq nesneye dirler. [16/4a]

Sitem: Türkī’de güç dirler. Meşelā zālīm mazlūma itdügi güç ve sitemdür. [27/60a]

Siterven: Kışır. Toğurmayan dişiyedirler. İnsāna ve hayvāna belki cümle zī-rūha şāmıldür. [15/1b]

Sitī: Türkī'de hatun dirler. [27/60a]

Sitih: Önegülik [22/3b]

Sitiz: Önegülik [22/3b]

Siyeh: Kara [7/3b]

Sū: Yañ. Meşelā taraf ve cānib dimekdür ki yañ dirler. [8/3b]

Sū-be-sū: Türkī'de her yaña dirler. Meşelā her tarafa ve her cānibe dimek. [27/25a]

Sūd: Aşşı dirler ya' nī metā' şatup re's-i māldan ziyāde hāşıl olan şey'e dirler ki muķābili ziyān ve zararlıdır [3/4b]

Sufār: Türkī'de oķ gezi dirler. Ya' nī oķuñ kirişine gezlenecek ķulađına dirler. [16/3a]

Suđbe: Zebūn ya' nī zebūn ve 'āciz ve bī-çāre ve mađlūb ve fūrū-mānde olan kimseye dirler. [27/123b]

Sūgvār: Yaslu. Ya' nī bir muşibetden yas tutan kimesneye dirler. [27/91a]

Sūhān: Ege bir āletdür ki anuñla timür ve piriñ ve mā eşbehe zālik egelerler. [19/2b]

Suħan-çin: Kovıcı. Bir ādemüñ sözün bir ğayr ādeme naķl eyliyen kimesneye dirler. [20/1a]

Sūhte: Kav. Şol şey'dür ki çaķmaķ ile taşdan āteş çaķduķları zamān aña işābet idüp dutuşup yanar ve andan kibrit yaķup mum ve āteş yakarlar. [27/21b]

Sūhten: Türkī'de yanmaķ ma' nāsınadır. Meşelā āteş yanmasına dirler. [9/6a]

Sumc: Türkī'de yir altı dirler. Meşelā yir altında kazduķları zīr-i zemīn u lağm ve bodrum ve mağara ma' nālarına. [26/3a]

Surfa: Türkī'de öksürük ma' nāsınadır. [27/19a]

Surh: Türkî’de kızıl dirler ve kırmızı dağı dirler. [7/4a]

Surh-âb: Agit. Añğıt didükleri kuşdur. Ördek envā’ indandur kırmızı olur. [27/10b]

Surûn: Uca dirler ki insānuñ butı ve oturağ yiridür. [8/3b]

Süsmâr: Keler. Bir küçük cān-verdür ki şu içmez kaç’a dirler [27/93b]

Süzen: Türkî’de igne dirler ki derziler ālātındandur anuñla dikiş dikerler. [16/3a]

Süften: Delik delmek Türkî’dür. Meşelâ burğı ile ağaç delmek ve matkâbla ve sâ’ir delecek ālâtıyla delinecek nesnelere delmek gibi. [27/35b]

Sühan dârem ez-dür bih ez-men sitân: Sözümlerim var eyü incüden benden al [4/8]

Süksük: Türkî’de yilegen tavara dirler. Ya’ nî ziyâde yürigen ola. [18/5b]

Sünb ü süm: Tıynağ. Tavar tıynağına dirler. Ya’ nî tavar tırnağı dimekdir. [27/18b]

Süpüziden: Şuğlayup taşmak. Şançmak ve dürtmek ve kazık kaçırmak gibi. [27/121b]

Süpüş: Bit. İnsānda hâşıl olup insānı yir ve kanın içer. Kehle dağı dirler. [27/6b]

Sürb: Türkî’de kurşun dirler. [27/72a]

Sürhije: Kızamug Türkî’dür gövdede çıkar. Çiçek gibi bir ‘illetdür. [12/13a]

Sürüş: Ferište Türkî’dür. Semāvāt halkına dirler. [25/9a]

Sütün: Direk [10/5b]

Sütür: İsm-i ‘āmdur dörd ayaklıya ıtlak olunur. Türkî’de ilk dirler. Çağatay lisānidur. Meşelâ tavar dimekdir. [27/39a]

Sütürden: Kazımak Türkî’dür. Ya’ nî baş kazımağına dirler. Tıraş itmekdir. [15/1a]

Sütürk: Türkî’de ulu dirler. Ya’ nî büyük dimekdir. Cüşsedede büyük olana maşşüşdur. [7/6b]

Sütürre: Ustura Türkî’dür. Baş tıraş idecek aletdür. [15/1a]

Süvâr: Atlu. At üzerinde olan ādeme dirler. [21/9a]

Ş

Şādī me-kon tu bā-sūr endüh me-yār bā-sūk: Sevinme sen düğüne guşsa getürme yasa
[17/9]

Şādurvān: Türki'de büyük döşek dimekdür ya' nī döşeme ki ev içinde ve büyük saraylarda döşenürler. Büyük ve munağkaş kālīçe gibi. [27/120b]

Şāh: Türki'de budağ dirler. Meşelā ağaç budağı dimekdür. [27/50a]

Şaḥ: Tağ depesi ya' nī bir tağuß eñ yüksek yirine dirler. [19/3a]

Şāh-rāh: Ulu yol Türki'dür. Ya' nī sulṭān yolu didükleri ulu yoldur. [27/125b]

Şāl: Aba Türki'dür 'abā didükleri metā' dur ki yünden tokiyup yağmurluğ ve kepenek yaparlar. [4/3b]

Şalvār: İç tona Türki'dür. Tuman dağı dirler. [2/2a]

Şām: Aḥşam dimekdür ki ğurūb-ı şemsle şafağ zā'il olunca geçen vaqtden 'ibāretdür. [2/7b]

Şāne: Türki'de tarak dirler. [21/1a]

Şaşt: Türki'de altmış dirler. [8/7b]

Şeb u rüz: Gice gündüz [3/7b]

Şebēh: Pirinç. Şol nesnedür ki bağırla tütüyādan düzerler altun gibi şaru olur. Ma' denisi dağı olur şarı nūḥas dirler. Boncuğ dağı Türki'dür. [27/92b]

Şeb-nem: Çi. Gice ile gökden inen ruṭūbetdür ki yağduğı görünmez. Ammā ağaçlarda zāhir olur. [19/4b]

Şeb-pere: Türki'de yarasa didükleri kuşcuğazdur ki gice ile uçar. Gündüz güneşe baqamaz. Ol eclen gündüz çıkup uçamaz dirler. [17/7b]

Şegāl: Çakal. Bir cān-verdür tağlarda olur. [27/44b]

Şemem: Türki'de çarığ dirler ki ḥām deriden düzüp ayağa giyerler. [15/6a]

Şemşîr ü tîğ: Türkî'de kılıc dirler âlât-ı harbden meşhûr âletdür. [5/5a]

Şend: Kuşburnı. Meşelâ kuşlaruñ burnı ya' nî minķārî dimekdür. [27/22b]

Şeng: Şivelü maħbûb. Ya' nî nāzlı ve şiveli ve maḫbû' ve şîrîn harekât olan maħbûb dimekdür. [27/108b]

Şerm: Utanmaķ [27/83b]

Şest: Balıķ ağı ya' nî balıķ avladuķları ağa dirler. [27/24a]

Şeş: Altı [8/6a]

Şeştâ: Tanbur. Altı telli dimekdür. [1/9a]

Şevher: Türkî'de er dirler. Ta' mîm murâd olınsa merd dinür. [6/4b]

Şevî sere zi-heme: Olasın yarar kamudan. [11/4b]

Şeyde: Türkî'de delü dirler ve dîvâne dağı dinür. [11/3b]

Şîb: Türkî'de eniş dirler ki yoķuş anuñ muķâbilidür. [7/8a]

Şigerf: Türkî'de ulu dinür. Meşelâ büyük kavîyy ve muḫteşem ve iyü ḫallü olan kimesneye dirler. [23/4a]

Şikem: Karın Türkî'dür ki arķanuñ ḫilâfidur. [6/1a]

Şikeste: Türkî'de şınıķ ma' nâsinadur. Ya' nî kırılmış ve kırık olan nesneye dirler. [27/20b]

Şinâvîden: Şuda yüzmek [27/28a]

Şîr: 1. ḫayvānuñ ve insānuñ cümle sūdlerine itlāķ olınur. [10/1a] 2. Türkî'de arslan dirler. Sibā' -ı behāyim cinsinden bir mehîb cān-verdür. [20/4a]

Şitâbîden: Türkî'de ivmek ma' nâsinadur. Bir iş işlemekte yāḫud yürümekte ivüp sur'at ve 'acele eylemege dirler. [24/6a]

Şiyâr: Türkî'de naḫas dirler. Şol sürülmüş yirdür ki bir kerre sürülüp yumuşadup ba' dehu tekrâr bir kerre dağı sürerler. Evvelki sürmege naḫas dirlir. [3/5a]

Şoden ter zi-bārān: Türki'de yağmurdan ıslanmak dimekdir. [24/7b]

Şubān: Çoban Türki'dür. Koyun ve kiçi güdiciye dirler. [11/1b]

Şūh: Türki'de kir dirler ki insānuñ bedeninde hāşıl olur kirlendi dirler. [27/64b]

Şüre: Türki'de çoraç dirler. Şol şahrā ki anda ot ve şu olmaya ve ekin hāşıl itmeye.
[27/72a]

Şüy: Türki'de er dinür. Ya' nī ' avratuñ eri ve kocası didükleridür. [27/2a]

Şüh: Tü lafzı. Meşelā bir ādem bir ādeme kaçayıp tevbih ve melāmet maḥallinde tü yüziñe diyü nefrīn tarīkiyle itdügi edādur. [27/36a]

Şühüliden: Türki'de şafir urmağa dirler. Ya' nī şıklık çalmağa dinür. [27/114a]

Şüküfe: Türki'de çiçek dirler. [4/4b]

Şüküh: Heybet [27/36a]

Şülle: Türki'de ferc dinür. Ferc-i zen. [27/129b]

Şüş: Öyken Türki'dür. Açıgigere muttaşıl bir pāre cigerdür. [8/3a]

Şütürbān: Deveci [19/17b]

T/Ṭ

Tā: Türki'de dek dinür. Meşelā filān yirden filān yire dek terkibinde olan dek gibi.
İntihā-ı gāyet içündür. [27/12b]

Tāb: Türki'de şu' le ma' nāsına. Dört anlamı var: tāb-ı āfitāb, tāb-ı māhitāb [27/78a], biri kızmaç, biri tākāt. tāb ma' nālarınıñ birisi dağı zülfüñ ipüñ egilüp bükülmesidür dimekdir. Meşelā tābuñ ma' nālarınıñ birisi de zülfüñ bükülmesine ve ipüñ bükülmesine dirler. Ya' nī büküm ve kıvrım ma' nālarınadır. [27/79a-b]

Tābe: Türki'de tığan dinür. Tava didükleri evānī nev' indendür. [5/4a]

Tābistān: Yay. Meşelā yaz dimekdir ki tamam-ı kışuñ muḳābilidür. [13/1a]

Tāften: Türkî'de bükme ma' nāsınadır. Meşelâ ip bükme gibi vesâ'ir bükülecek nesnelere bükme gibi. [9/3a]

Tāk: Üzüm tegeki. Aşma ve bāğ çubuğı dımeğdür. [23/1a]

Tār: Türkî'de arış dırler. Çulhalaruñ beze doğıduğları erışdür ya' nı iplik. [12/4a]

Tārek: Depe. Her ne depesi olursa olsun gerek tağ depesi olsun gerek toprağdan yapılmış depe olsun gerekse baş depesi olsun. Meşelâ ādemüñ ve tađuñ ve her nesnenüñ depesine dınür. [27/12b]

Tāř: Türkî'de yüzde olan çığıt ma' nāsınadır. Meşelâ insānuñ yüzüne beñ beñ noğta noğta alaca olur. [27/13a]

Tāvān: Verim ya' nı ödek ve cürm ve cināyet ve borc gibi nesnelere ıtlāğ olınur. [19/9b]

Tāziyāne: Kamçı Türkî'dür ki anuñla ata ururlar. [16/6a]

Teb: Sıtma. Bir marazdur ki insānı dıtreğdür. [27/65a]

Tebār: Kavm ü kabıle [2/5a]

Teber: Balta. Bir āletdür ki anuñla odun keserler. [21/7a]

Tebıre: Türkî'de tavul dırler ki mehterler çalarlar. [27/4a]

Tebūrāk: Türkî'de řol iki tağtadır ki birbirine bağlayup çatladup kuşları ürküğürler. Meşelâ iki tağta'ı birbirine bağlayup bağlarda ve büstānlarda büstāncılar ve bāğ bekçileri kuř ürkütmek için çatladurlar. [27/110a]

Tef: 1. Āteřüñ yalınına ve 'alevine dırler. [9/6a] 2. İssilik [27/99a]

Tegerg: Türkî'de tolu dırler ki gökyüzünden dane dane buz gibi yağan nesnedür. [11/1a]

Tehı: Boş. Meşelâ içi boş olan nesneye dırler. [21/3b]

Tek: Türkî'de şamle dırler. Ya' nı bir nesneye ikdām eylemek meşelâ yilmek ve yüğürmek ve şıçramağ ve hüçüm itmek gibi. [23/1a]

Tekî: Türkî'de hâtun dirler. [27/117a]

Tele: Tor. Bir cins örme kisedür ki ağ gibi örüp içine mîve ve sâ'ir şey' qorlar ve ibrişimden örüp aqçe kîsesi dağı iderler. [10/1b]

Telğ: Türkî'de acı dirler ki tatlunuñ mukabili. [27/31b]

Telîse: Türkî'de hegbe dirler ki iki gözli bir zarfdur ki at üzerine aşup içine şey' koyup götürürler. [26/2b]

Telle: Fağ dirler, bir âletdür ki anuñla serçe ve sâ'ir kuş tutarlar. [2/7a]

Temüz: Orta yay adı. Ya'nî yaz aylarınıñ ki üç aydur orta ayı dimekdür. [27/99a]

Ten: Gövde [8/3a]

Tendîse: Oyuğ. Büstānlarda ve bāğlarda kuş qaçırmaq için iderler. [27/62b]

Teng: Qolañ Türkî'dür. Egere ve semere qonulan qolañına dağı dirler. Ve tapqur qolañına dağı dirler. [17/2a]

Tenk: Tar Türkî'dür ki muqābili boldur. [17/2a]

Tenzen: Türkî'de epsem ol dimekdür. [25/10a]

Ter: Türkî'de yaş dirler ki qurınıñ hilāfidur. [3/3b]

Terencîden: Tarılğanmaq. Bu luğat aşında quşağı ve qolanı muhkem çekmek ve kışaltmaq ma'nāsına gelmişdür. [27/119a]

Tî: Türkî'de tehî lafzı müsta'meldür anuñ'çün tehî ile tefsîr olınmışdır. Yoğsa Türkî'de boş dinür. [27/134b]

Tihû: Türkî'de çil dirler bir kuşdur ki erbāb toğan ve şahin ile tutarlar. [27/27b]

Tîr: Türkî'de oğ dirler ki ālāt-ı harbden bir âletdür. [1/5b]

Tirāvîden: Sızmaq. Qabdan şu sızmaq gibi. [27/28/b]

Tîre māh: Türkî'de güz ayına dirler ki üç aydur. [27/125a]

Tire: 1. Türkî'de bulanık dirler. [20/2b] 2. Hışmgîn ya'nî hışmlu ve gâzablu ve darılmış ve kaçımış âdeme dirler. [27/4a]

Tiše: Türkî'de keser dirler ki neccâr âlâtından bir âletdür. Anuñla tahta ve ağaç yonarlar. [19/2a]

Tizî koned: Türkî'de kaçır dimekdür. Ya'nî gâdaba gelür kaçımağa ve tizlik eylemege dirler. Ma'nâ-yı luğavîsi tizlik ider dimekdür. Ammâ bunda kaçımanuñ ma'nâ-yı lâzimesi olan kaçımağ ile tefsîr olunmuşdur. [6/2a]

Tu cān-ı peder be-rāh-ı edeb bi-rev ki şevî sere zi-heme: Sen ata canı edeb yolına yürü k'olasın yarar kamudan [11/4]

Tu: Sen [11/4b]

Tü: Türkî'de kaymak ma'nâsınadır ki süd üzerinde hâşıl olur. [10/1a]

Tüliden: Türkî'de añranmak dirler. Ya'nî şomurdamak ve gümrüdenmek dimekdür. [27/115a]

Tün: Türkî'de külhan dirler. Hamâm külhanı gibi. [27/85a]

Turş: Ekşi [27/31b]

Tüşe: Azuğ. Sefere gitdükde yol için tedârük idüp götördükleri ta'âma dirler. [20/8a]

Tüziden: 1. Türkî'de kazanmak dirler. [27/115a] 2. Ödemek kulluğı. [27/121a]

Tüzim: Aşlında irdürelim ve cem' idelüm dimekdür ammâ bunda döşeyelüm dimişdür. Bu ma'nâyâ aşla bulunmamışdur. Eger düşürelüm olmuş olaydı tevfiğ âsân idi. [27/113a]

Tüfü: Tükürmek [27/135a]

Türktâz: Yort itmek Türkî'dür. Ya'nî segirdüm şalmağa dirler. [16/6b]

Tüvanâ: Güçlü [12/11a]

Tüvānger: Bay. İki kelimededen mürekkebdür. Biri tüvāndur tüvāniden'den fi'l-i emr ve ism-i maşdardur. Tüvānī'den kudret ma'nāsınadır. Türkī'de güç yitmek ile ta'bir olunur. Pes tüvānger güci yiter dimekdür. [1/2b]

Ṭaber-ḥūn: Pirebolı. Bir kıızıl renklü bir ağaçdur. [27/56a]

Ṭabes: Bir şehruñ adıdır dimekdür Ṭabes. [27/101b]

Ṭabiden: Türkī'de talabımağ dirler. Meşelā debelenmek demek olur ki tavuğ boğazlanduğda debelendügi gibi. [9/8a]

Ṭang: Āvāz. Bir nesne çağırduğı zamānda işidilen şavta dirler. [27/107b]

Ṭantana: Türkī'de çağılduya ve çay āvāzına dirler. [27/126a]

Ṭaşt: Legen. Bakırdan bir zarfdur ki ta'am vaqtinde üzerine el yurlar ve abdest alurlar ve içinde eşvāb dağı yurlar. [17/5b]

U/Ū/Ü

Uryān: Türkī'de yalnızcağ dirler ki ya'nī üzerinde giyecegi olmayup çıplağ olana dirler. Aşlı 'Arabī'dür. [25/3a]

Üstühān: Süñük Türkī'dür ya'nī kemük dimekdür. [10/2b]

Üstivār: Muḥkem ya'nī kavī ve metin dimekdür. [27/89b]

Üştülüm: 'Arbede dirler. Şavaş ve cenk ve gāvğa ma'nāsınadır. [27/18a]

Üştür: Türkī'de deve dinür. [1/7a]

V

Vāhile: Ḥazret-i Nūḥ 'aleyhi's-selām'uñ ḥatununuñ adı. [27/124b]

Vaḥş: Belḥ'de bir şehrdür. Ya'nī Vaḥş Belḥ vilāyetinde bir şehruñ adıdır. [27/103a]

Vālā-zene: Mühre. Anuñla kāğıd mührelerler. [27/21a]

Vām: Borç [5/6a]

Vāmet güzār: Borcuñ öde. [6/6a]

Vārdān: Oğlağı. Şol ağaca dirler anuñla baqlava ve börek yapduqları vaqıtde yufqa açarlar. [27/32b]

Vārin: Dirsek [16/2a]

Venīje: Türkī’de günlük dirler ki yaqup buhur iderler. [27/22b]

Verne mī-mān der-birūn: Yoħsa qalğıl taşrada. [8/9b]

Vervāre: Çartaş. Meşelā direk üstinde yāhūd ev üstinde binā olınan fevķānī eve dirler. [19/10b]

Vezağ: Qurbağa [2/3b]

Vīje: Türkī’de arı dirler. Meşelā hāliš ve şāfi demek olur nāb gibi. [21/6b]

Y

Yād kon: Ez-ber it. [1/10b]

Yāfe: Türkī’de hedyān söz ki herzelü ola dimekdür ya‘nī bī-ma‘nā ve ‘ayblu ve herzelü ve ‘abeş ve bātıll söze dirler. [27/132a]

Yāften: Türkī’de bulmaq ma‘nāsınadır. Meşelā elden gidüp yavı kılnan nesneyi bulmaq gibi ve ele getürmek ma‘nāsınadır. [9/3a], [27/35a]

Yaħc: Zelaq. Ya‘nī buz urmaq ve tayrınmaq ve buz üzerinde şıyrınmağa dirler. [26/3a]

Yaħçe: Türkī’de bu dağı teğerk gibi dane dane yağan tolu ma‘nāsınadır. [11/1a]

Yāl: Boyun [27/68b]

Yāre: Türkī’de rüşvet dirler. Qazılar ve begler halkdan alduqları māldur. [27/128b]

Yāve-gū: Herze söz söyleyici. Meşelā herzelü ve ‘ayblu ve ‘abeş ve bātıll kelāma ve kabīh söz söyleyene dirler. [27/132b]

Yehīden: Yıkmaq ya‘nī bir nesne’i bozup yıqmağa dirler. [15/3b]

Yek vije: Türkī’de bir qarış dirler. [21/6b]

Yek: Bir Türkî'dür ki mebdē'-i a' dāddur. [8/6a]

Yel: Türkî'de pehlivān dirler. Meşelā dilāver ve bahādır kişiyē dinür. [27/57b]

Yezdān: Tañrının adı. Bārī 'azze ismühünüñ vaşfidur yaradıcı ma' nasına. [1/1a]

Yüg: Boyunduruq. Ağaçdan düzüp 'araba çeken hayvānuñ boynına taqarlar. Anuñla 'arabayı çeker. [11/2a]

Yühe: Türkî'de delüce toğan didükleri kuşdur ki kerkes kuşu dañı dirler. [17/7b]

Yüz: Pars Türkî'dür. Bu dañı sibā'-ı behāyim envā' indandur. [20/4b]

Z/Ẓ/Z/Ẓ

Zāc: Loğusa Türkî'dür. Henüz toğurmış 'avrata dirler. [27/45a]

Zāden: Türkî'de toğurmaq ma' nāsınadur. [27/49a]

Zāg: Karga [22/6a]

Zağank: Inçırık [27/40a]

Zāk: Zāc. Bir kara boyanuñ adıdır ki mürekkebe qorlar. [23/5b]

Zāl: Pīr Türkî'dür. Ya' nī çok yaşamış qoca ādem dimekdür. Pīr lafzı dañı aşında Fārsī'dür ve Türkî'de müsta' mel luğat-ı müşterekedür. [4/6b]

Zānū: Türkî'de diz dirler 'uzv-ı meşhürdur. [27/13b]

Zār zār: Ağlayan derd ile 'ibāreti Türkî'dür. Meşelā derd ile ağlamağa dirler. [27/33a]

Zebān: Dil. Ya' nī ağız içinde olan dildür ki anuñla tekellüm iderler. [10/1b]

Zeber: Yuqaru Türkî'dür ki aşağanuñ hilāfidur. [6/5b]

Zebāne: Tüfenk. Ālāt-ı harbdendür ki anuñla cenk iderler. [27/60b]

Zeft: Yoğun. Meşelā cüşşede iri ve göbüt ve taşlaq ve qaba ve yumrı olana dirler. [20/2a]

Zegān: Türkī'de çaylak dirler. Ya' nī devlengeç didükleri murdār kuşdur. [4/1a]

Zehiden: Şu sızmağ ya' nī kabdan şu sızmağ gibi. [27/126a]

Zehre: Öd lafzı Türkī'dür ki insānda ve hayvānda olur. Cigere muttaşıl bir acı nesnedür mecāl ma' nāsına dağı gelür. [10/3b]

Zemīn: Yir Türkī'dür ki muķābili gökdür. [1/6a]

Zemīn-rā hūk berkenden: Türkī'de yiri toñuz dürmek dimekdür. Meşelā toñuz yiri kıparup dürmeye dirler. [9/1b]

Zemistān: Türkī'de kış dirler ki tamam-ı yazuñ muķābilidür ki bu dağı fuşül-ı erba' anuñ dördünci faşlıdur. [13/1b]

Zen: 'Avrat Türkī'dür ki erüñ muķābilidür. [6/4b]

Zenber: Tekne. Ol nesnedür ki iki yanına iki ağaç bağlayup anuñla balçık ve kireç ve kemre taşurlar. Gezkere dağı dirler. [27/64a]

Zenbūr: Arı Türkī'dür ism-i cinsdür. Cümle arılara itlāk olunur. [4/4a]

Zenehdān: Türkī'de eñek dirler ki tamām iki çeñe birikdügi yirdir. [6/1b]

Zeng: Türkī'de is dirler ve pas ma' nāsınadır ki tütünden ve tozdan ve nemden ve toprağdan hāşıl olur. [17/2b]

Zen-māder: Kıynana. Kışinüñ 'avratınuñ anası dimekdür. [27/2a]

Zen-peder: Kıynata. Kışinüñ 'avratınuñ babası dimekdür. [27/2b]

Zer: Altun [6/2b]

Zerd: Türkī'de şaru dinür elvāndandır. [7/3a]

Zerdfām: Türkī'de şaruşın dirler. Meşelā bi'l-küllıye şaru olmayup ancak şaruya beñzer şarı gibi olsa zerdfām dirler [27/84a]

Zerdüşt: Bir hākīmüñ adı ya' nī hükemādan bir hākīmüñ adı. [27/80b]

Zerger: Kıyuncı [12/1b]

Zerir: Türkî'de şarılık dirler. Bir marazdur insāna 'arız olur. [27/66a]

Zevrak: 'Arabî'de ve Fārsî'de müsta'meldür. Velākin iki bile luğatda zevrak küçük kayığa ıtlāk olunur. [7/7b]

Zib: Türkî'de geñez dirler. Ya'nî kolay dimekdür. [27/77b]

Zibā: Türkî'de güzel dimekdür. [20/6b]

Zih ü zād: Türkî'de döl dös dirler ki evlād u ensāb ma'nāsınadır. [19/6b]

Zih: Türkî'de kiriş dirler. Yay kirişi gibi ve sâ'ir kirişe dağı ıtlāk olunur [1/5b]

Zi-merdüm: Türkî'de kişiden dinür. [9/9a]

Zin: Türkî'de eger dirler ki ata urup üzerinde otururlar. [5/3b]

Zinde: Türkî'de diri dirler ki ölinüñ muķābilidür. [18/4a]

Zinüyiden: Türkî'de siñildemek dirler. Meşelā ķurd ve kelb uluması siñildemesi gibi. [27/29b]

Zir: Aşağı Türkî'dür ki yukarunuñ hilāfidur. [6/5b]

Zire: Kimnune Türkî'dür. Edviyye-i hükemādan bir otudur. [21/2a]

Zişt: Türkî'de çirkin dirler. [20/6b], [26/3b] 2. Hāfrīķ. Ķabīh ve yigrenci ma'nāsınadır. [27/106a]

Züd: Türkî'de tiz dimekdür. [1/4b]

Zür: Ķuvvet. Meşelā insānda ve hayvānda kesble hāşıl olan kuvvetdür ki muķābili za'afdur. [20/5a]

Züdüden: Türkî'de pāsdan açmaķ ma'nāsınadır. [9/2b]

Züft: Bağıl Türkî'dür. Meşelā mālını yimez ve yidirmez ve kimsenüñ öñdügini istemez kişiye dirler. [20/2a]

Sonuç

18. yüzyılda yaşamış olan Atfî Ahmed Efendi, Bosnalıdır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir, hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'den edindiğimiz bilgilere göre sıbyân okullarında ders okutmuş olan Atfî'nin iyi bir eğitim almış olduğu anlaşılmaktadır.

Mecmualarda şiirleri de bulunan Atfî, daha çok *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eseriyle ön plana çıkmaktadır. Bu eseri dışında; *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserde geçen bahir ve vezinlerin izahı için yazdığı *Miftah-ı Kavâ'id-i Tuhfe* adlı eseri ve astronomi bilimiyle ilgili yazdığı *Hulâsa-i İ'mâli'l-Mu'addil*, *Mukantarât Risâlesi* ve *Ceyb-i Âfâk Risâlesi* adlı eserleri bulunmaktadır.

Bosnalı Atfî Ahmed Efendi, şiirlerinde Atfî mahlasını kullanmıştır. Millet Kütüphanesi, AEME 663 numaralı mecmuada Atfî'ye ait birçok gazel tespit edildi. Ayrıca bu mecmuanın sonunda Dimetoka'da Hâşimî İsmail Ağa'ya yazıp gönderdiği bir mektubun sûreti yer almaktadır. Şiirlerinde kullandığı dil anlaşılır ve sâdedir. Mektubu ise ağdalı bir dille yazılmıştır. Atfî bu mektubunda Arapça-Farsça kelime ve tamlamaları çok kullanmıştır. Şiirlerinde kullandığı sade dil ve mektubundaki süslü ifadeler ve uzun tamlamalar onun üslubu hakkında ip uçları vermektedir.

Çalışma konusu olan *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* adlı eser, bir manzum sözlük şerhidir. Bu çalışma ile *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* isimli eserin tenkitli metnini ortaya koymaya ve bu metinden hareketle eserin muhtevâsı, kelime kadrosu, şerh metodu verilmeye çalışıldı. Bu eser hem klasik şerh edebiyatı hem de manzum sözlük şerhi örneklerinden biri olması nedeniyle önemlidir. Gerek manzum sözlükler, gerekse manzum sözlük şerhleri ile ilgili çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Bu tür eserlerin klasik Türk edebiyatı ve sözlük bilimine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Osmanlı coğrafyasında yabancı bir dilin daha kolay öğrenilmesi amacıyla şiirin imkanlarından ve gücünden faydalanılmıştır. Bu nedenle edebiyatımızda manzum sözlükler, hem şiirsel özellikleriyle hem de kelime kadrosuyla dikkate değer alanlardan birini teşkil etmiştir. Bu manzum sözlüklerden biri de Muğlalı İbrahim Şâhidî Dede'ye ait olan *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserdir. Bu sözlükte temel Farsça kelimeler, aruz bilgisi, edebî sanatlar öğretilmek istenir. *Tuhfe-i Şâhidî*, esas

itibarıyla *Mesnevî*'de geçen anlaşılması zor olan kelimelerin anlamını öğretmek amacıyla yazılmıştır.

Klasik Türk edebiyatında manzum sözlüklerin daha iyi anlaşılması için bu sözlüklere şerhler yazılmıştır. Manzum sözlük şerhleri kelimelerin doğru harekelenişi, aruz bahirleri ve vezinleri hakkında ayrıntılı bilgiler ihtivâ etmesi bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Bu eserlerden biri de 18. yüzyıl şârih ve şairlerinden olan Bosnalı Atfî'ye ait *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'dir. Atfî'nin bugüne kadar yeterince tanınmamış olan *Şerh-i Tuhfe* adlı eseri H 1123/ M 1710 tarihinde te'lif edilmiştir. Bu eser, hem manzum hem de mensur özellikleriyle dikkat çekmektedir. İki dilli yazılan *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserin şerhinde Türkçe ve Farsça kelimelerin bir de Arapça karşılığı verilerek kelime kadrosu zenginleştirilmiştir. Atfî Ahmed Efendi, *Şerh-i Tuhfe* adlı eserinin mukaddime bölümünde zamanla tahrif olan tuhfe metnini tashih etmek, aruz bahirleri ve vezinleri hakkında doğru bilgi vermek, Fars dilini yeni öğrenenlere kolaylık sağlamak ve onlara faydalı olmak amacıyla eserini yazdığını belirtir. Bu eserde kelimelerin doğru telaffuzu, hareke kaydı, aruz vezni ve taktî gibi bilgiler ayrıntılı ele alınmıştır. Şârih yeri geldikçe Farsça ve Arapça gramer bilgilerine de değinmiştir.

Bu çalışmada eserin muhtevâsı, kelime kadrosu ve şerh metodu gibi hususlar ortaya konulmaya çalışıldı ve manzum sözlük şerhleri çalışmalarına bir nebze de olsa katkıda bulunmak gaye edinildi. Ayrıca *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, tahlil yoluyla incelenmiş, şerh metninin ihtivâ ettiği malzeme ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu malzeme; I. Din ve Tasavvuf, II. Cemiyet, III. İnsan ve IV. Tabiat olmak üzere konularına göre tasnif edilip değerlendirilmiştir. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*; edebî, tarihî, coğrafi ve kültürel malzeme yönünden pek çok bilgi ihtivâ etmektedir. Tüm bu unsurlar incelendiğinde manzum sözlük şerhlerinin muhtevâsı ve yazıldığı dönemin söz varlığı hakkında fikir sahibi olunacaktır.

Şerh-i Tuhfe'de kullanılan dil, açık ve anlaşılırdır. Şârih, genellikle kısa cümleler kullanmıştır. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* içerisinde konuşulan ve yazılan dilde kullanımdan düşmüş olan Türkçe kelime ve grupları dikkat çekmektedir. Bu tür kelimeler, bağlam sözlükleri ve Türkçenin tarihî gelişimi açısından önem arz etmektedir.

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'deki söz varlığını ortaya çıkarılmak amacıyla metin bağlamli indeks sözlük hazırlanmaya çalışılmıştır. Hazırlanan tezin en önemli kısmı tenkitli metin olsa da sözlük bilimi açısından düşünüldüğünde tezin metin sözlüğü de önem arz etmektedir.

Metin içerisinde yapılan göndermeler, şârihin şerhinde kullandığı kaynakların zenginliğini göstermektedir. Şârih, bu kaynaklardan kısmî iktibaslar yapmıştır. Bu iktibasların şerhi zenginleştirip anlamayı kolaylaştırdığı görülmektedir. Atfî şerhini meydana getirirken, el-Cevherî, *es-Sıhahu'l-Lüğa*, Muslihuddin Mustafa b. Şemseddin el-Karahisarî, *Ahterî*, Lutfullâh Halîmî b. Ebî Yûsuf, *Bahrü'l- Garâyib*, Nî'metullâh b. Ahmed b. Mübârek er-Rûmî, *Lügat-ı Nî'metullâh*, Lutfullâh Halîmî b. Ebî Yûsuf, *Lügat-ı Halîmî*, Abdurrahîm b. Ebî Bekr b. İmâdüddîn b. Ebî Bekr Ali b. Abdülcelîl el-Merginânî el-Fergânî es-Semerkindî, *Fusûl-ı İmâdiyye*, Kemâl Paşa-zâde Şemsüddîn Ahmed b. Süleymân, *Dekâyıku'l-Hakâyık*, Riyâzî Mehmed, *Düstûru'l- 'Amel*, Sürûrî, *Bahrü'l-Ma'ârif*, Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtar-ı Sıhâh*, Sûdî, *Şerh-i Gülistân*, Hatîb Rüstem el-Mevlevî, *Vesiletü'l-Makâsıd ilâ-Ahseni'l-Merâsıd*, Ebû Nasr Ferâhî, *Nisâb-ı Sıbyân*, Abdulkadir El-Bağdâdî, *Risâlet (Risâle fi-mane't-tilmîz)*, Şems-i Fahrî, Şemsüddîn b. Mevlânâ Fahrüddîn İsfahânî, *Mi'yâr-i Cemâlî*, Muhammed İbn Hinduşâh-ı Nahcivânî, *Sıhâh-ı Fûrsî*, Firdevsî, *Şehnâme*. Şârih, adı geçen bu eserlerden alıntılar yaparak ve örnekler vererek şerh metnindeki bilgileri sağlam temellere oturtmaya çalışmıştır. Metinde bu eserlerin dışında 16. yüzyıl tezkirecilerinden ve Divan şairi Latîfî'den iki beyit, İran edebiyatı şairi Senâyî'den bir beyit iktibas edilmiştir.

E nüshasındaki der-kenârlarda şârihin faydalandığı kaynaklar arasında Abdurrahmân b. Abdullâh-ı Kuddûsî, *Tuhfetü'l-Mülûk*, İmâm-ı Râzî, *Metâlib*, Zemâşerî, *el-Keşşâf 'an-Hakâiki't-Tenzil*, Fûrûzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît ve'l-Kâbûsu'l-Vesît* ve Es'ad b. el-Yanyevî'den kısmî iktibaslar yer almaktadır.

Şerh metnindeki teknik özelliklere bakılarak diğer manzum sözlük şerhlerinin yapısı hakkında da bilgi sahibi olmak mümkündür. Şârihin metin içerisinde kullandığı her türlü ıstılâh, birer şerh terimi olarak değerlendirilebilir. *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'de kullanılan gramer ve aruz terimleri, dilbilgisi ile ilgili açıklamalar diğer

manzum sözlük şerhlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Atfi'nin şerh metodunun ana özelliklerinden biri de reddiyelerdir. Şârih, kendisinden önce yazılmış şerhlerde eksik ve yanlış gördüğü hususları eleştirmiştir. Bu durum, şerh metinlerindeki hataların bir başka şârih tarafından düzeltildiğini, kontrol edildiğini göstermektedir.

Manzum sözlük şerhleri sadece sözcüklerin Farsça ve Arapça karşılığını veren ya da sadece dilbilgisi ile ilgili bilgiler ihtiva eden eserler değildir. Bu tür eserler, barındırdıkları tarihî, coğrafi, edebî, mûsikî, astronomi, kültürel ve filolojik malzemeyle dikkat çeken eserlerdir. Bu tür eserler, devirlerinin söz varlıklarını ihtiva etmeleri açısından önemli kaynaklardır. Bu çalışmanın hem sözlük bilimi hem de Türk şerh edebiyatı çalışmalarına yeni yorumlar, bakış açıları sağlayacağı düşünülmektedir. Kanaatimizce manzum sözlük ve şerhleri üzerine yapılacak çalışmaların sayısı arttıkça bu eserlerin muhtevâ yönünden ne kadar zengin eserler olduğu görülecektir.

KAYNAKÇA

- Ahterî, M. E. (2009). *Ahterî-i Kebîr*. (Haz. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak). Ankara: TDK Yayınları.
- Akdemir, H. (1999). *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir: Nil Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1960). *Dürrü'n-Nizâm ve Nazmu'l-Cevâhir*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1959). *Hasan Aynî ve Nazmu'l-Cevâhir*. Gaziantep: Cihan Matbaası.
- Aksoy, Ö. A. (1988). "Şeyh Ahmed ve Nazmü'l-Le'âl." *TDAY Belleten* 1959, 205-248.
- Alkan, M. (2008). *Mecmu'a- Millî Ktp. 2727 [Subha-i Sıbyân, Tuhfe-i Şâhidî, Tuhfe-i Vehbî, Aruz Risâlesi vs.] (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Alparslan, A. (1946-1947). *Manzum Lugatlar ve Tuhfe-i Vehbî'nin Alfabetik Tertibi* (Mezuniyet Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Altun, K. (2002). *Tuhfe-i Kusûrî, Tazmin-i Şâhidî (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Arslan, M. (2011). *Mustafa Hâkî el-Üsküdârî, Menâzîmü'l-Cevâhir, Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük (İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Genesis Yayınları.
- Ateş, A. (1942). "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osman Münasebeti ile)". *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII (I) , 255.
- Atfî Ahmed Efendi, Adana İl Halk Kütüphanesi, 362/5.
- Atfî Ahmed Efendi, Ankara Millî Kütüphane, 3147.
- Atfî Ahmed Efendi, Ankara Millî Kütüphane, 469.
- Atfî Ahmed Efendi, Ankara Millî Kütüphane, 5448.
- Atfî Ahmed Efendi, İstanbul Millet Ktp. Alî Emirî Lgt. 258.

- Atfî Ahmed Efendi, İzmir Millî Kütüphane, 105.
- Atfî Ahmed Efendi, Konya İl Halk Ktp., F.N. Uzluk 6886.
- Atfî Ahmed Efendi, Kütahya, Zeytinoğlu İlçe HK. 379/1.
- Atfî Ahmed Efendi, Millî Ktp. (Adnan Ötüken), 1714.
- Atfî Ahmed Efendi, Millî Kütüphane Yz. A 469-3147 Adnan Ötüken 1714.
- Atfî Ahmed Efendi, Süleymaniye Ktp. (Halet Efendi), 572 .
- Atfî Ahmed Efendi, Süleymaniye Ktp. (Bağdatlı Vehbî), 1736.
- Attar, F. (2013). *Pendnâme* (Çev. Yusuf Çetindağ). İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Ay, Ü. (2012). "Osman Bosnevî'nin Manzum Farsça Türkçe Sözlüğü, Lugat-i Manzume.", *I. Uluslararası Türk-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu*. (s. 683-732). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları.
- Ayçiçeği, B. (2014). "Klasik Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği ve La'lî-Zâde Abdülbâkî'nin Meslekü'l-Uşşâk Kasidesinin Şerhi." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (32), 26-37.
- Aynur, H., Çakır, M. (2010). *Nesrin İnşâsı Düzyazıda Dil, Üslûp ve Türler*. İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Aynur, H., Çakır, M. vd. (2014). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Halleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Bahaüddin-i Magalkaravî, *U'cûbetü'l-Garâyib, Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük (İnceleme-Metin-Dizin)*. (Haz. Mustafa Aslan). (2013). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bolelli, N. (2011). *Farsça Dilbilgisi (Nahiv ve Sarf)*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bozoki, O. Ş. (2014). *Nazm-ı Dil-ârâ Farsça-Türkçe Manzum Lügat*. (Haz. Necip Fazıl Duru, Abdullah Eren). Ankara: Altınpost Yayınevi.

- Celâli, M. C. (2010). *Türkçe- Farsça Sözlük*. Ankara: Palme Yayınları.
- Ceylan, Ö. (2007). *Kuşlar Divanı Osmanlı Kuşlar Divanı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ceylan, Ö. (2010). *Şerh Maddesi Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansklopedisi*. 38, 565-568
- Ceylan, Ö. (2007). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Cürcânî, S. Ş. (1997). *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü "Kitâbu't-Ta'rîfât". (Tercüme ve Şerh eden Arif Erkan)*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- Çaldak, S. (2006). "Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)". *Eğitim Dergisi*, 77-78, 74-90.
- Çelik, E. (2008). *Mezîd-zâde Ayıntabî, Nazmü'l-Ferâid (Metin-Sözlük-İndeks-Tıpkıbasım)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, B. (2007). *Miftâh-ı Lisân, Manzum Türkçe-Fransızca Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dağlar, A. (2007). "Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrahim Efendi'nin Şerh-i Belâgatına Dair". *Turkish Studies*, 2 (2), 293-307.
- Değirmençay, V. (2010). *Farsça Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Demirci, İ. (2012). *Tuhfe-i Vehbî Manzum Sözlük (Transkripsiyonlu Metin, İnceleme, Sözlük)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirci, M. (2011). *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Demirci, T. (2013). *Türk Edebiyatında Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri ve Özellikleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Devellioğlu, F. (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü*. (2006). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Doğan, H. (2016). "Budinli Cihâdî ve Teşrîh-i Tıbâ' İsimli Türkçe-Arapça Manzum Sözlüğü". *Journal of Turkish Language and Literature*, 2 (4), 16-32.
- Doğan, M. N. (2002). *Eski Şiirin Bahçesinde*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Düzenli, M. B. (2015). "Farsça-Türkçe Manzum Bir Sözlük, Tuhfetü'l-Hâfız". *Turkish Studies*, 329-370.
- Eken, R. (2015). *Hasan Rızâyî'nin Kân-ı Ma'ânî Adlı Manzum Farsça-Türkçe Sözlüğü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- el-Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l Hafâ ve Müzîli'l-İlbâs Fî-ma's-Tehere Mine'l-Ehâdisî alâ Elsineti'n-Nâs*. C. II, Beyrut. (1351).
- Erdoğan, M. (1997). "Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1, 286-293.
- Gıynaş, K. A. (2016). *Mustafa İlmî b. İbrahim, Tuhfetü'l-İhvân ve Hediyyetü's-Sıbyân*. (Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Sözlük). İstanbul: Asur Yayınları.
- Görmez, D. (2008). *Yayaköylü Ahmed Reşid Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbî Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gözütok M. A. (2016), *Çelebizâde Ali İlmî Nazm-ı Bedî'*. (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük), Erzurum: Mim Yayınları.
- Güleç, İ. (2010). "Klasik Türk Edebiyatı Metinleri Nasıl Şerh Edilmeli?". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 42, 83-111.
- Güler, K. (2016). "Dil Öğretiminde Manzum Sözlüklerin Rolü ve Tuhfe-i Nushâ". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 49, 157-174.

- Gülhan, A. (2005). "Manzum Sözlük Nazmü'l-Le'âl'in Dil ve Üslup Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Celal Bayar Üniversitesi II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi*, 11-12-13 Kasım.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gümüş, Z. (2007). "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Şerhleri". *Turkish Studies*, 2 (4), 423-431.
- Gümüş, Z. (2006). *Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-i Mîr (Tuhfe-i Şâhidî Şerhi)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hayret Mehmed Efendi, *Tuhfe-i Se-Zebân (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkı Basım-Sözlük), Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Lügat*. (Haz. Mesut Bayram Düzenli). (2015). İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- İki Kur'an Sözlüğü, Lügat-ı Ferišteoğlu ve Lügat-ı Kânûn-ı İlâhî* (Haz. Cemal Muhtar). (1993). İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- İlhan, S. (1997). *Şemsî Cevâhirü'l-Kelimât (Mukayeseli İnceleme)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmamoğlu, A. H. (1993). *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)*, (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmamoğlu, A. H. (2006). *Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede Tuhfe-i Şâhidî Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- İpekten, H. (1999). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- İriç, O. (2015). *Sübha-i Sıbyân ve Kelimelerin Kaynakları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- İsmail, B. (1985). *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*. (Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- İsmail, Ü. (1993). "Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Türkoloji Dergisi* XI (1), 51-89.
- İşler, E., Özay, İ. (2012). *Türkçe- Arapça Kapsamlı Sözlük*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Kam, Ö. F. (2008). *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtı*. (Haz. Halil Çeltik). Ankara: Birleşik Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, M. (2015). *Farsça Dilbilgisi. Konuşma, Çeviri Tekniği, Anahtar Kelimeler*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, M. (2010). *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınlar.
- Kaplan, M. (1996). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3, Tip Tahlilleri*. İstanbul : Dergah Yayınları.
- Kara, İ. (2011). *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kara, Ö. (2016). *Dîvân Edebiyatının Dinî Kaynakları Fuzûlî'nin "Tevhid'i ve Neşâtî'nin Hilye-i Enbiyâ'sı"*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Karabey, T., Külekçi, N. (1990), *Sünbül-zâde Vehbî, Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*. Erzurum.
- Karaismailoğlu, A. (1990). "Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Remzî". *Millî Kültür*, S. 74, 60-61.
- Kartal, A. (2007). "Manzum Bosnaca-Türkçe Sözlük Üzerine". *Türk Dili Dergisi*, S. 66, 348-353.
- Kartal, A. (2003). *Tuhfe-i Remzî*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, M. (2016). *Akovalı-zâde Hâtem Ahmed b. Osmân, Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Kayseri: Gece Kitaplığı.
- Kesik, B.; Şenödeyici, Ö. (2015). *Aruz Teori ve Uygulama*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Keskin, Mustafa. b. Osman (2009). *Manzume-i Keskin (Türkçe-Arapça-Farsça Manzum Sözlük*. (Haz. Atabey Kılıç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kestelli, R. N. (2011). *Resimli Türkçe Kâmûs*. (Haz. Recep Toparlı, Belgin Tezcan Aksu vd.) Ankara: TDK Yayınları.
- Kılıç, A. (2007). *Bosnavî Mehmed Necîb, Sübha-i Sıbyân Şerhi Hediye-tü'l-İhvân (İnceleme-Metin)*. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Kılıç, A. (2007). "Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Şâhidî (Metin)". *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, 2 (4), 516-548.
- Kılıç, A. (2006). "Altıparmak Mehmed Efendi'nin Şerh-i Telhîs-i Miftâhı'nda Şerh Metodu". *II. Kayseri Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*. Kayseri.
- Kılıç, A. (2006). "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerden Sübha-i Sıbyân-1- (İnceleme)" *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, 1(2), 85-104.
- Kılıç, A. (2007). "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi". *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu*, (s. 1-18). İstanbul.
- Kılıç, A. (2009). "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler". *Turkish Studies*, 326-334.
- Kılıç, A. (2007). "Türk Klasik Şiirinde Manzum Sözlükler ve Bazılarındaki Bedene Ait Unsurlar". *Türk Kültüründe Beden Sempozyumu*, (s. 277-300).
- Kırbyık, M. (2007). *Miftâh-ı Lisân-Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Beşir Kitabevi.

- Kortantamer, T. (1994). "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi". *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII, 1-10.
- Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mengi, M. (2010). *Divan Şiirinin Arka Bahçesi*. Ankara : Akçağ Yayınları.
- Mermer A., N. K. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muallim Naci, *Lügat-i Nâcî*. (Haz. Ahmet Kartal). (2009). Ankara: TDK Yayınları.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı* (Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs). (2009). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ni'metu'llâh Ahmed, *Lügat-i Ni'metu'llâh*. (Haz. Adnan İnce). (2015). Ankara: TDK Yayınları.
- Oğraş, R. (Fall 2007). "Türk Edebiyatında Kitap Yazımına ve Basımına Tarih Düşürme Geleneği". *Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature*, 2 (4) , 647-669.
- Okatan, H. İ. (2013). "Sûdî'nin Bostân Şerhi'nde Geçen Edebi Sanatlar, Gramer Terimleri ve Temel Kavramlar". *EKEV Akademi Dergisi*, 217-273.
- Okatan, H. İ. (2013). "Sûdî'nin Bostân Şerhinde Uygulanan Şerh Yöntemi ve Eleştiri". *Turkish Studies*, 1933-1968.
- Okumuş, S. (2009). "Muhammed Hevâî Üsküfî ve Türkçe-Boşnakça Manzum Sözlüğü Makbûl-i Ârif (Potur Şâhidî)". *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, 4 (4), 823-844.
- Olgun, İ., Draşan, C. (1984). *Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça Sözlük*. Ankara: Elhan Kitabevi.
- Onay, A. T. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Ölker, G. (2009). "Rumca-Türkçe Manzum Sözlük Tuhfetü'l-Uşşâk". *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, 4/4, 856-872.
- Ölker G., Duyar, H. (2013). *Şeyh Ahmed-i Antakî, Se-Zebân, Üç Dilli "Arapça-Farsça-Türkçe" Manzum Sözlük*. Konya: Palet Yayınları.
- Ölker, P. (2009). "Klasik Türk Edebiyatımızda Manzum Lügat Örneği ve Mahmûdiyye." *Turkish Studies*, 4/4, 874-885.
- Ölker, P. (2015). *Manzum Sözlük Geleneği ve Mahmûdiyye "Arapça-Farsça-Türkçe" Manzum Sözlük*. Konya: Palet Yayınları.
- Öz, Y. (2010). *Tarih Boyunca Farsça- Türkçe Sözlükler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öz, Y. (1999). *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Öz, Y. (1997). "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri". *İlmî Araştırmalar*, 5, 219-232.
- Öztahtalı, İ. İ. (2004). *Lâmi'î Çelebi ve Lügat-ı Manzûmu (Tuhfe-i Lâmi'î)*. Bursa: Gaye Kitabevi.
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pekolcay, N. (1992). "Metin Şerhi". *I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu*, Ankara.
- Redhouse, S. W. (1978). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sami, Ş. (1996). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Saraç, M. A. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Sarı, M. (1982). *El- Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*. İstanbul: İpek Yayınları.
- Sarıca, B. (2014). *Çağatayca-Farsça Manzum Bir Lügat Nisâb-ı Türkî*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Sefercioğlu, N. (2001). *Nev'î Divânı'nın Tahlili*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Soyçekiç, S. (2009). "Nâdîde Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî'si." *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, 4 (4), 906-921.

- Steingass, F. (2005). *A Comprehensive Persian - English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sudi-i Bosnevi Gülistân Şerhi*. (Haz. Ozan Yılmaz). (2012). İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Şahidi İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet (Yüz İle İlgili Tasavvufî Remzler)*. (Haz. Numan Külekçi). (1996). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şişman B., K. M. (2007). *Şehnâme'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Şükun, Z. (1996). *Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya 1-3*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tağman, S. E. (2007). *Mustafa İbn Ali el-Muvakkit'in Usturlâb Risâlesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanyıldız, A. (2013). *Mes'ûd Lutfî Efendi Tuhfe-yi Lutfî (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Tarlan, A. N. (1981). *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tiryakiol, S. (2013). *Manzum Sözlükler (Tuhfe-i Âsım Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tunç, S. (2015). *Nâbî Divanında Sosyal Hayata Hikmetli Bakış*. Konya: Palet Yayınları.
- Tural, H. (2011). *Arap Edebiyatında Aruz*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Tural, S. (2001). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. Cilt: 2, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Turan, M. (2012). "Hasan Rızâyî ve Kân-ı Ma'ânî İsimli Manzum Sözlüğü". *Turkish Studies*, 7 (4), 2939-2992.

- Turan, M. (2015). *Tâhirü'l-Mevlevî Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Uysal, R. S. (2010). *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Uzun, A. (2013). *Lütfullâh b. Ebu Yusuf el-Halîmî, Lügat-ı Halîmî*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uzun, T. (2012). *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları.
- Yakar, H. İ. (2007). "Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Fedâî". *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, 2 (4), 1015-1025.
- Yakar, H. İ. (2009). "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Nazm-ı Ferâîd". *Turkish Studies*, 4(4), 995-1024.
- Yakıt, İ. (2010). *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Târih Düşürme*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Yalap, H. (2014). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavaş, S. (2013). *Nâdîde Ahmed Efendi, Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeni Tarama Sözlüğü (Düzenleyen Cem Dilçin)*. (1983). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yenikale, A. (2012). *Sünbül-zâde Vehbî, Tuhfe-i Vehbî, Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı, Maraş Kültürü Edebiyat Serisi: 34.

- Yeniterzi, E. (1992). "Metin Şerhiyle İlgili Görüşler". *İLESAM, 1. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu*, (ss. 59-68).
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*. İstanbul: Enderun.
- Yılmaz, M. (2014). "Bazı Hadislerin Sıhhat Durumuna Dair Ünlü Sûfî Necmüddîn el-Kübrâ'ya Yöneltilen Sorular ve Cevapları". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 1-32.
- Yılmaz, O. (2007). "Klasik Şerh Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (9), 271-304.
- Yurtseven, N. (2003). *Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Manzum Lugatlar ve Sünbül-zâde Vehbî'nin Nuhbe'si*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zararsız, Ş. N. (2015). *Tuhfetü'l-Mülûk (Tuhfe-i Şâhidî Şerhi), İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- www.yazmalar.gov.tr, (01.12.2013).
- www.tdk.gov.tr, (01.02.2014).
- <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com>, (30.08.2014).
- <http://www.osmanlicaturkce.com>, (03.01.2015).
- <http://www.osmanlicaturkce.net>, (04.01.2015).
- <http://www.tdvia.org>, (04.09.2015).
- <http://kubbealtilugati.com>, (21.02.2016).
- <http://www.kurantefsiri.com>, (21.12.2016).
- <http://www.luggat.com>, (01.01.2017).

DİZİN

A

‘Abdu’l-kādir El-Bağdādī · 135

‘Abdu’r-rezzāk · 131

‘Acem · 75, 110, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 126, 131, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 152, 153, 154, 157, 158, 159, 161, 163, 167, 169, 173, 175, 176, 178, 179, 181, 182, 185, 188, 191, 192, 194, 197, 199, 200, 203, 206, 209, 211, 213, 214, 220, 222, 224, 226, 230, 231, 234, 238, 239, 241, 242, 244, 247, 248, 249, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 262, 263, 264, 267, 268, 269, 271, 275, 277, 278, 279, 281, 282, 284, 286, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 305, 306, 308, 309, 311, 316, 317, 318, 320, 321, 323, 326, 328, 329, 330, 332, 333, 334, 336, 338, 339, 342, 345, 348, 349, 351, 352, 355, 356, 359, 360, 363, 365, 366, 367, 372, 373, 375, 376, 377, 378, 379, 381, 383, 387, 388, 389, 390, 393, 396, 398, 399, 400, 401, 402, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 412, 415, 417, 418, 419, 420, 421, 424, 427, 429, 433, 435, 436, 438, 440, 441, 442, 443, 447, 448, 450, 451, 454, 456, 457, 460, 461, 462, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 479, 480, 481, 482, 486, 491, 492, 494, 495, 500, 502, 503, 510, 512, 513, 519, 520, 521, 522, 523, 536, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662

‘Acemī · 117, 119, 123, 128, 134, 140, 142, 158, 164, 169, 175, 178, 195, 199, 200, 202, 213, 224, 234, 239, 245, 251, 254, 257, 263, 265, 275, 277, 291, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 305, 309, 310, 312, 329, 330, 333, 334, 336, 339, 344, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 365, 366, 372, 376, 377, 383, 387, 390, 393, 394, 400, 405, 406, 408, 410, 412, 414, 429, 433, 439, 448, 465, 492, 494, 495, 497, 502, 510, 512, 519, 520, 656, 657, 659, 660, 662

‘Acemiyye · 117, 118, 119, 123, 126, 131, 134, 138, 145, 159, 176, 179, 192, 213, 222, 249, 295, 296, 301, 305, 317, 320, 321, 323, 330, 332, 333, 349, 350, 351, 352, 355, 360, 365, 381, 383, 393, 415, 430, 440, 497, 519

Aḥmed · 528

Aḥmed-i Muḥtār · 478

Aḥterī · 530

‘Aḳreb · 262

Allāh · 114, 115, 117, 189, 250, 297, 313, 317, 445, 510, 656

‘Alem · 493

‘Āmūn · 508

‘Arab · 110, 134, 154, 155, 157, 158, 160, 166, 168, 176, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 196, 198, 199, 203, 204, 212, 214, 215, 219, 224, 229, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 241, 243, 245, 246, 249, 251, 252, 253, 254, 257, 267, 268, 269, 270, 275, 276, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 303, 307, 308, 309, 310, 312, 314, 315, 317, 319, 320, 321, 322, 324, 326, 329, 334, 335, 336, 338, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 357, 358, 359, 361, 362, 363, 364, 367, 370, 373, 374, 383, 386, 389, 391, 392, 394, 395, 397, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 414, 418, 420, 423, 427, 430, 431, 437, 441, 442, 444, 447, 453, 454, 457, 461, 463, 465, 466, 468, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 482, 483, 485, 486, 487, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 497, 498, 500, 501, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 514, 516, 517, 519, 520, 536, 654, 655, 656, 658, 659, 660, 662

‘Arabca · 203, 432, 433, 462, 479, 480, 660, 661

‘Arabī · 37, 76, 78, 103, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396,

397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405,
406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414,
415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423,
424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432,
433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441,
442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450,
451, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460,
461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469,
470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478,
479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487,
488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496,
497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505,
506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514,
515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523,
524, 536, 654, 656, 657, 659, 660, 661, 662,
663, 666

‘Arabistān · 482

‘Arabiyye · 110, 114, 115, 123, 125, 134, 139, 142,
145, 146, 154, 155, 156, 159, 160, 163, 164,
166, 167, 170, 171, 173, 175, 176, 177, 178,
180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191,
194, 196, 199, 201, 202, 203, 212, 213, 215,
217, 218, 219, 222, 224, 225, 227, 229, 231,
233, 235, 236, 237, 240, 243, 245, 246, 249,
265, 268, 278, 281, 282, 284, 285, 286, 287,
288, 289, 291, 298, 307, 312, 314, 315, 317,
319, 321, 322, 323, 329, 331, 335, 338, 344,
345, 349, 350, 355, 357, 358, 359, 361, 362,
365, 367, 373, 374, 383, 384, 389, 391, 402,
430, 437, 444, 492, 493, 494, 506, 520, 522

‘Atfī · 531

B

Baḥrū’l-Ġarāyib · 119

Bārī · 114

Behrām · 252, 253

Bekr · 497, 498

Belḡ · 498, 499

Bişr · 498

Buḡārā · 508

Büzüremihr · 653

C

Cāmi‘ şāḥibi · 121

Cebrā’il · 37, 657

Cedy · 260

Celālī · 511, 515

Cemşid · 515

Cevherī · 530

Cevzā · 261

Ç

Çağatay · 434

Çin · 294

D

Dārā · 252

Dārāb Şāh · 252

Deḡāyık · 654, 658

Deḡāyıku’l-Ḥaḡāyık · 147, 483

Devlet-i ‘Aliyye-i ‘Osmāniyye · 110

Düstür şāḥibi · 257

E

Ebū Naşr Ferāhī · 514

Ehremen · 656

Ekrād · 278

Endülisī · 665

Engiliyün · 390, 391

Erjeng · 293, 295

Esed · 259

Es‘ ad · 655

Es‘ ad El-Yanyevī · 662

Es‘ ad Yanyevī · 662

Es‘ ad Yanyevī. · 662, 663

Etrāk · 408

F

Fārisī · 165

Fārs · 317, 345

Fārsī · 29, 76, 78, 84, 103, 111, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137,
138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146,
147, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 157,
158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166,
167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176,
177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185,
186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194,
195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204,
205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213,
214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222,
223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231,
232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240,
241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249,
250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258,
259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267,
268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277,
278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286,
287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295,
296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304,

305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314,
 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323,
 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332,
 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341,
 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350,
 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359,
 360, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369,
 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378,
 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387,
 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396,
 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405,
 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414,
 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423,
 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432,
 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441,
 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450,
 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459,
 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468,
 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477,
 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486,
 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495,
 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504,
 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513,
 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522,
 523, 524, 529, 654, 656, 657, 659, 662, 664
 Fārsiyye · 110
 Ferhār · 168
 Fikrī · 664
 Fuşul-ı ‘İmādiyye · 115
 Fürs · 20, 110, 111, 194, 199, 259, 260, 261, 262,
 274, 445, 515, 518, 651, 659, 660, 661
 Fürsī · 511
 Fürüzābādī · 654, 655

G

Gebr · 478
 Gülistān · 292, 659, 660

H

H’āce Büzürcmīhr · 654
 Hādī · 116
 Hāḡḡ · 116, 118, 653, 656
 Hāḡḡ Te’ālā · 37, 657
 Hālḡ · 662
 Hālīḡ · 114, 656
 Hālīmī · 122, 199, 213, 234, 339, 453, 455, 458,
 459, 464, 478, 654, 659
 Hāmel · 125, 261
 Hāzret-i Nūḡ · 514
 Hāzret-i ‘İsā · 390
 Hicāzī · 328
 Hind · 662
 Hirī · 492, 493

Hōrāsān · 493, 662
 Hūdā · 115, 217, 531, 656, 662
 Hūdāy · 114, 656
 Hūdā-yı Bāḡī · 217
 Hūt · 260
 Hürmüz · 295
 Hürmüz ibnŞāpūr ibn Erdeşīr · 295
 Hüseyn bin ‘Alī · 547

I

‘İrāḡī · 328

İ

İlāh · 217
 İmām Rāzī · 656
 İncil · 390, 391
 İrān · 124, 651
 İskender-i Zü’l-ḡameyn · 252
 İslāmiyye · 515
 İsrāfīl · 37, 131, 662
 İzid · 114, 653, 656
 İzidī · 656

K

Ḳadīr · 528
 Ḳāmūs · 654, 655
 Ḳatū · 523, 524
 Ḳavs · 262
 Ḳayyum · 103, 528
 Keh-keşān · 165, 166
 Kemāl · 658
 Kemāl Pāşā-zāde · 147, 663
 Kemāl-zāde · 654
 Keşşāf · 654, 655
 Keyvān · 252, 253
 Ḳıbtī · 259, 260, 261, 262
 Kirdekūh · 430
 Kürdistān · 430

L

Labseki · 419
 Laḡīfī · 453, 478
 Luḡat-i Türkmanī · 254

M

Mānī · 293, 294, 295
 Mecūs · 656
 Melikī · 515

Meṭālib · 656
 Mıṣır · 252, 259
 Miftāḥ-ı Kavā'id-i Tuḥfe · 535
 Mın-Tuḥfeti'l-Mülük · 651, 652, 654
 Mi' yār-ı Cemālī · 452, 458
 Mirriḥ · 253
 Mirriḥe · 252
 Mīzān · 262
 Muḥammed · 547
 Muḥtār-ı Şiḥāḥ · 274
 Mürvez · 492, 493

N

Nīl · 259
 Ni' metu'llāh · 121, 122, 137, 199, 213, 251, 275,
 348, 356, 357, 384, 392, 452, 453, 458, 464,
 478, 491, 503, 514, 523, 659
 Nişāb-ı Şıbyān · 514
 Nūḥ · 514

Ö

Ömer · 350

P

Pārisī · 165
 Pārs · 326, 332, 350, 354, 355, 356, 373, 377, 390,
 398, 399, 407
 Pārsī · 110, 157, 159, 165, 167, 169, 170, 171, 175,
 252, 278, 286, 321, 329, 332, 339, 344, 345,
 366, 414, 473
 Pārsiyye · 199, 287, 317, 320, 329, 341, 344, 348,
 350, 352, 354, 355, 356, 358, 360, 363, 372,
 373, 377, 390, 399, 407, 415
 Pehlevī · 498, 660
 Pehlevīce · 498, 499
 Perverdigār · 333
 Pervīn · 164

R

Rab · 174, 333
 Rāfiẓī · 493
 Raḥīm · 656
 Raḥmān · 656
 Rāz · 492, 493
 Risālet · 135
 Rūm · 260, 261, 662
 Rūmī · 259, 260, 261, 262
 Rūmiyye · 125

S

Sāsāniler · 295
 Senāyī · 459
 Sereṭān · 259
 Sevr · 165, 261
 Şiḥāḥ · 267
 Şiḥāḥ-ı Fūrsī · 199
 Sūdī · 123, 178, 292, 316, 369, 659, 660, 663
 Sulṭān-ı Celālū'd-devle Melikşāh-ı Selçukī · 515
 Sūnbüle · 259
 Sürürī · 121, 257

Ş

Şahidī · 110, 111, 526, 527, 528, 534
 Şām · 144, 482, 483
 Şeh-nāme · 119
 Şems-i Faḥrī · 121, 452, 458, 478
 Şerḥ-i Gülistān · 292
 Şerḥ-i Tuḥfe · 28, 29, 110, 112, 527, 528, 531
 Şerḥ-i Tuḥfe-i Şahidī · 113
 Şeyḫ Ebū'l-ceyş Endülüsī · 545

T

Taḥrī · 36, 114, 115, 656
 Tatar · 238, 350
 Tāzī · 24, 462, 530
 Tāzīce · 462
 Tuḥfe-i Şahidī · 29, 111, 525, 526, 527
 Tuḥfeti'l-Mülük · 653
 Türk · 450
 Türkçe · 662
 Türkī · 29, 78, 103, 111, 114, 115, 116, 117, 118,
 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 138,
 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147,
 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157,
 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166,
 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176,
 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185,
 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194,
 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204,
 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213,
 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222,
 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231,
 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240,
 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249,
 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258,
 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267,
 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277,
 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286,
 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295,
 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304,

305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313,
 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322,
 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331,
 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340,
 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349,
 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358,
 359, 360, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 368,
 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377,
 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386,
 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395,
 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404,
 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413,
 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422,
 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431,
 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440,
 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449,
 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458,
 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467,
 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476,
 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485,
 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494,
 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503,
 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512,
 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521,
 522, 523, 524, 653, 656, 658, 659, 661, 662
 Türkice · 387
 Türkistân · 168
 Türkmen · 278
 Ṭabes · 496, 497

 Ü

 Ülker · 164, 165

V

Vâhile · 514

Vaḥş · 498, 499

Vesîletü'l-maḳâşid · 464, 465, 477

Vilâyet-i Rûm · 124

 Vodina · 323

Y

 Yezdân · 114, 528, 656

Z

Zamaḥşerî · 655

zebân-ı Derî · 137

Zemâḥşerî · 654

Zend-âvestâ · 478

Zeng · 662

Zerdeşt · 478

Zerdüşt · 477, 478

Zeyd · 350, 497, 498, 658

Zuḥal · 252, 253

EKLER

EK 1: İstanbul Millet Ktp. (Ali Emîrî) nüshasındaki der-kenârlar

(1a) Ma' lûm şode ki zîbâ ve dîbâ aşında zîbây ve dibây maşşûr maşzûf. Şekîbâ ve çelîpâ nekre. Aşilları şekîbây ve çelîpâydur dinildi. Ka' ide-i luğat-ı Fürs'de elifden sonra vâki' hâ'nuñ hazfî câizdür olduğı gibi ki meşelâ pâdişâh ve giyâh iken pâdişâ ve giyâ dirler. Kezâlik ba' de'l-elif yâ'nuñ dağı hazfî şâyi' dür. Mezbûr ezhar yâ maşâm-ı izâfetde ve tavşîfde izhar olunur. Pâdişâh-ı İrân ve çelîpâ-yı lîs dirler ve tavşîfde pâdişâh nistemek ve çelîpâ-yı semîn dirler.

Ma' lûm ola ism-i câmid üç kısımdur. Bir zât-ı maşz için mevzû' dur medlûlından zevâyid nesnesi yokdur. Ez gibi vaşfa zarf için vaz' olunup medlûlında anda zâ'id nesne yokdur şekîb gibi. Ve biri dağı yine zât için mevzû' la vaşfına delâleti vardur merd gibi ki zâtla bir haddiyete delâlet ider. Yâ-ı vaşfiyye bu aksamuñ bir kısmına dâhil olur. Meşelâ merdîst ve serdîst dirler. Ammâ iki kısmına dâhil olmaz. Meşelâ zedî ve şekîbî dimezsın. Pes zîb dimeyüp zîbây didüklerinüñ sırrı bu taşkığden zâhir olur. Fe'l-yahfez. Meşelâ *min-Tuğfeti'l-Mülûk*.

Ve bu baır-i hezecüñ müseddes. Baır-i hezecüñ aşlı iki mışrâ' altı kerre mefâ' ilündür. İkişî ' illetden sâlim şâlişîyle sâdisinden keşf ' illeti dâhil olup nû'nı kaçır ve yâ hazf olunca mefâ' il kaldı. Kelâm-ı ' Arab'la olmaduğından yirine fe' ülün getirüle. Ka' ide-i ' arûzdanmış getürdük mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün müseddesdendi. Altı mefâ' ilün yâ iki mefâ' ilünler altışar harfli olduğı için maşşûr-ı maşzûf dindi. ' İletli kesf dâhil olup nûn kaçır maşzûf olduğından baır-i hezec-i müseddes-i maşşûr o maşzûf isim şod.

(1b) Ka' ide taşkı' murâd olınsa beyitden her sebab-i efâ' ilden bunlar a' lâ her veted-i efâ' ilden ve beyitden ve her fâşıla-i efâ' ilden her fâşıla muşâbilesinde vaz' olunur. Meşelâ beyt-i medîdde "Müddebâğan fi't-tecennî ve leccen" mışrâ' ında vâki' müddebâğan olduğı gibi. Med muşâbilesinde fâ ve bâ muşâbile ' alâ ' ân muşâbilesinde tün vaz' olinmişdur vezni fâ' ilâtün'dür. Ve beyt-i kâmilde lâ-aşede yefûkuke fentehic" mışra' ında vâki' kemülte "lâ" da kemüle muşâbelesinde "mütefâ" fâ' ilâtün şod "telâ" muşâbelesinde "' ilün" mevzû' dur vezn mütefâ' ilündür. Ka' ide taşkı' de harf-i müşdedded olan sâkin şânîşî müteşarrîk iki harf ' add olunur. Meşelâ

medde gibi. **Ḳā'ide** 'arūzda tenvīn ḥarf-i sākin menziline tenzīl olunur. Nitekim bā'en'de 'en tūn menzilesine tenzīldür. **Ḳā'ide** taḳṭī' de i'tibār-ı muṭlāḳ-ı ḥarekiyyedür. Meşelā efā'ilde her ḥarf ki maẓmūm olsa elbette sebeb-i veted ve fāşılada anuñ muḳābelesinde olan ḥarf maẓmūm olmaḳ lāzım degüldür. Zīrā gāh olur ki maẓmūm ve meftūh makāmında olur. Meşelā meftūh maẓmūm, meftūh maẓmūm ve meksūr makāmına ve meksūrda ve meftūh maḳāmına iḳāmet olunur. **Ḳā'ide** taḳṭī' de mu'teber ve i'tibār ḥarf melfūzudur. Ḥarf mektūba degüldür. Tārīḥde i'tibār mektūbadur. Meşelā medīd fi't-tecennī 'ibāretinüñ taḳṭī' inde fi'tecenn dinür. Fā ve tā ve cīm ve nūn i'tibār olunur. Ammā elif lām ve āḥirinde yā'ya i'tibār olunmaz. **Ḳā'ide** taḳṭī' de efā'ilde vāḳi' sebeb-i veted ve fāşılanuñ ḥurūfına beyitte vāḳi' veted fāşılanuñ ḥurūfi 'adedde müsāvī ve fā taḥṭında muṭābıḳ olmaḳ lāzımdur ki mevzūnuñ vezne muṭābaḳatı ḥāşıl şode ve eger beyitte vāḳi' veted ve fāşılanuñ ḥurūfi çok mezbūrlarda beyitlerde sākin çok olmaḳ gerek ve eger az olırsa mezbūrlarda müteḥarrik çok olmaḳ gerek. Yāḥud müşedded ḥarfı gerek ki vezn ḥāşıl şode. Zīrā ḥareket ve şedde ḥarf maḳāmında olur anlar olmazsa işbā' olunmaḳ gerek. Beyitlerde ya'nī efā'illerde bahırlarda. **Ḳā'ide** ḥaṭṭ-ı taḳṭī' sā'ir ḥuṭūṭa muḥālifdür. Ḳālū 'ulemā' ḥaṭṭān lā yūḳāsāni ḥaṭṭu'l-muşḥafı ve ḥaṭṭu'l-'arūzi fe'l-yekün. Hāzihi'l-ḳā'idetü'l-mühmeletün fi ḳalbıke ḥaṭṭā teyessere leke et-taḳṭī'u mehmā lüzumu 'aleyke. *Min-Tuḥfeti'l-Mülūk*

Kemāl işılāḥda ehl-i ḥikmetde nev'inde yā zātında yā şıfātında kāmıl ola. Zātında kāmıl olana kemal-ı evvel dirler. Heyyūlā ve şüret-i nev'iyye gibi şıfātında kāmıle kemāl-ı şānī dirler. 'Ulūm ve sā'ir feẓā'il-i 'ārife gibi. Heyyūlā lafzı bu ḳılınupdur. Aşl ve mādde ma'nāsınadır. İşılāḥda ehl-i ḥikmetde cisimde bir cevherdür şüret-i cismiyye ve nev'iyyeye maḥaldur.

(2a) **Ḳā'ide-i taḳṭī'**. Sebeb işılāḥ-ı 'arūzda iki nev'dür. Biri sebeb-i ḥafıfdür ki evveli müteḥarrik şānī sākin ola. İki ḥarfdür. Mīm ve fā gibi. Ve birine sebeb-i şaḳīline ḥarfeyn-i müteḥarrekeye dirler. Leke ve 'ala gibi. Veted iki nev'dür. Biri veted-i mecmū'ı şumūl üç ḥarfe dirler. Mā-ba' disinde ḥarf sākin şode. Lāsımu ve 'alūn. Ve birisine veted-i mefrūḳ dirler. Şol üç müteḥarrik ḥarfe ki beynlerinde (ortasında) sākin ola. İki nev'dür. Birisine fāşıla-i şuḡrā ki şol üç müteḥarrik ḥarf ki mā-ba' dlarında sākin şode. Belegā mütefā gibi. Ve birine fāşıla-i ekber veyā kübrā

dirler. Şol dört müteharrik harf ki mā-ba' dlerinde sākin şode. Belegakum ve fa' aletün gibi. Şerh.

(2b) Hāmiş hāşiyeye ma' nāsına Türkī kenār. Kāle şāhibü'l-kāmūs. Ve'l-hāmişu hāşiyetü'l-kitābi müvelledün intehā minhu.

Münāsebet-i terceme

*Eli yoğ olsun ol kâtib-i bed-tahrîrûñ
Ki raqqamı sözümüzü şür eyler
Gehî bir harf sukkûtıyla ider nâşır nâr
Gehî bir noқта kuşûrıyla gözi kör eyler**

(3a) İzid kesredür fethle faşihdür. Üçiyile hālîk ma' nāsına. *Tuḥfetü'l-Mülūk* kelām ki hüdā müfred olur mürekkebe de olur. Eger müfred olursa ma' nāsı şāhib Türkī'si issi. Meşelā şāhibine kethüdāy dinür. Ve eger mürekkebe olursa ḥod-āy ma' nā-yı Türkī'si kendi gelici ma' nāsına. Beyt

*Āmed ber-men ki men resūlem
Goftem tu borov ki men Ḥodāyem***

Āmeden'dendür ism-i fā' il ma' nā-yı aşlisi gelici yā' nī bi-zātîhi mevcūd olıcı dime olur. İmām-ı Rāzî *Meṭālib'de* müfred olduğda şāhib-i 'azîz demek. Mecāzen oldısa ism-i müfred mezbūr ve vācibü'l-vücūd ḥuşuşî beyān itmişdür olup keşret-i isti'malle 'alem-i ḥāşş şod. Ḥaqq'dan ğayre itlākı küfrdür. Meger ki ma' nā-yı terkîbiyesi murād olına. Büzürk ulu 'azîm Büzürçmihr'den cüz' olan büzürk bu ma' nāyadur. Büzürkvār uluraq vaḳti ulu ve kendi zātında ulu olıcı ve 'ilm ehline maḥşuş ve ḥayāt ma' nāsına da gelir. *Kemāl-zāde Deḳāyîk*'da tafsil-i büzürgvār büzürg ile vārdan mürekkebdür. Fārsî'de liyāḳat ma' nāsın ifāde ider ve dürr-i şehvār dirler. Şehvāre incü ma' nāsınadur ve esb-i rehvār dirler yarar at ma' nāsına. Ma' nā-yı terkîbesi uluya lāyîk ululığa da lāyîkda müste'meldür. Bu taḳdirde aşlı büzürkvār olup andan iḥtişārdur. Sütürk daḳı büyük aralarında fark büzürk 'āmedür cüşse ve mertebede yaşda ve sinde. Ammā sütürk 'āmedür ancak cüşse büyük olana

* Vezin bozuktur. Fuzûlî'ye ait olan bu dörtlüğün aslı şu şekildedir:

*Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrûñ
Ki fesād-ı raqqamı sūrumuzı şür eyler
Gāh bir harf sukkûtıyla kılar nādîri nâr
Gāh bir noқта kuşûrıyla gözi kūr eyler*

** Geldi ve bana ben resûlüm dedi. Ona dedim ki sen git, ben Tanrı'yım.

dirler. Reh-nümāy reh-nümūn ve yā'suz vaşf-ı terkibi bu da sütürk kulavuz ve rehber gibi reh-nümāy dirler. Hāce Büzürcmihr'ün aşlı büzürkmihrdür mu'arredür ve Kāf'ı cīm'e tebdil kā'ide-i ta'ribdür. Nitekim nercisde ve cülnür sirkencebінде olduğu gibidür. Aşılıarı nergis ve gül-nār ve sirkengübīn. Gāh olur ki büzürk hıred ma'nāsına muķābilesine müsta'meldür hıred da küçük 'ādī ezā etmesiyle mücevvez olur. Fe'l-yaḥfez hāzīhi'l-laḫife.

Maḫlab-ı keşf fi'l-'arüz. Keşf 'arüziler ışılāhında müteḫarriki ba'zı eczādan ḫarf-i sābi' ḫazfa dirler. Keşf üş-şey dirler. Kaçan şey'ün ba'zısın şeyden itseler Ehl-i 'arüzün muḫtārı budur ki *Zemāḫşerī Keşşāf* la ve *Fürüzābādī Kāmūs*'da kālēn keşf sīn-i mühmele iledür taşḫīfdür didiler. Ṭayy ba'zı eczādan ḫarf-i rābi'-i sākini ḫazfa dirler. Ṭaviyyet-i şevb dirler. Şevbün dürmesidür. Taḫḫīḳ-i maḫām budur ki baḫr-i münserihūñ aşlı müstef'ilün fe'ülātdür. Ba'de ṭayy 'illeti 'arızda olup müste'ilün fā'sı ki ḫarf-i rābi'-i sākindür ḫazf olup kelām-ı 'Arab'da olmağla müfte'ilün veznine naḫldür. Ba'de kesf 'illeti 'arız olup mef'ülāt tā'sı ki ḫarf-i sābi'-i müteḫarrikdür. Ḥazf-ı mef'ülā ḫalduğda ve yine mef'ülaya tekrār ṭayy 'illeti 'arızada vāv'ı da ḫazf mef'ülā vezni 'Arabī'de olmağla fā'ilün veznine 'add olunmuşdur. *Min-Tuḫfeti'l-Mülūk*.

Hāliş 'anberdür ve ḫoḫulu. *Halīmī* lügatda dir ki zāhiren sārā 'Ummān sāhilinde bir yirūñ adıdır. 'Anberūñ iyüsi anda bulunur.

'Anber ṭīb-i ma'rūf. Ḳāle Kāmūs. *El-'anberü fi't-ṭībi revşü dābbetin bahriyyetin ev neb'u 'aynin fihi ve yu 'neşü intehā*.¹

Şehlā feth-i şīn'le elā ve büyük göz şaşı ve elaca nesne ma'nālarına gelen bunda murād oldur nergisūñ şehlaya izāfeti ḫabīlindendür.

Ter edat-ı tafđilesidür bundadır Güher-i ter incüdür. Ter bu şode yaşıdur ki şī'rde olduğu gibi. *Es'ad*.

Hüb ve şīrīn şī'r ma'nāsına. Pes lu'lu-i ter laḫīf ve pāk ma'nāsına incü dimekdür. *Es'ad*.

¹ Anber, deniz canlısının dışkısı olan güzel bir kokudur ya da pınarın kaynağı anlamına gelir. Bu kelime gramer yönünden müennes kabul edilmektedir.

Vech- i āher ter bi-ma' nā laṭif ve hūb ve yeñi ter şode. Nitekim şî' r-i ter dirler.

(3b) İki kerre aşlı her mısrā' da müstef' ilün mef' ulātün'da fā'dur. Harf-i sābi'-i sākini düşüp ṭayy müstef' ilüne dāhil olur. Fā lafzına müste' ilün ḳalınca kelām-ı 'Arab'da veyā fenn-i 'arūzda bulunmaduğından yirine müfte' ilün getürmek ḳā' ide imiş. Buña maṭvī dinür.

Kesf mef' ulātüne dāhil olup harf-i sābi'-i müteharrikini ki āhirinde tā'dur düşüp mef' ulā ḳalduđda yirine mef' ulün ḳonmađ da cā' izmiş. Ammā bu baḫr āherdedür. Gelelüm ki bu baḫr-i münseriḫi maṭvī meksūfda mef' ulā ḳalduđda kelām-ı 'Arab'da veyā 'arūzda olmaduđından yine tā'ı zamm idince kesf ' illeti 'avded-i cüz'-i tā ile vāv borden. Zīrā iki kerre 'illet dāhil idince şānī ile cüz'-i rābi'ine yine mef' ulātardur. Düşüp mef' ulā ḳalduđda elbetde fā' ilün getürmege elzem şod. İki kerre dāhil-i ḫazf harf olup tā ile vāv'ı işḳāt olunup mef' ulā ḳalduđda gerek kelām-ı 'Arab'da gerek baḫr-i 'arūzda mef' ulā vezn olmađla yirine fā' ilün getür ḳā' ide-i 'arūzdan imiş. Bizde getürdük. Müfte' ilün fā' ilün müfte' ilün fā' ilün

(4a) Keşf 'arūzda ba'z eczādan harf-i sābi' i müteharriki ḫazfe dirler. Keşfü'ş-şey' dirler. Ḳaçan şey'ün ba'zısın şeyden ilkā itmişler. Erbāb-ı 'arūzūñ muḫtārı budur. Ammā *Zamaḫşerī Keşşāf*'da ve *Fürüzābādī Ḳāmūs*'da dirler. Keşf sīn-i mühmele iledür taşḫīfdür. Ṭayy ba'zı eczādan harf-i sākini ḫazfa dirler. Ṭaviyyet-i şevb şevbün dürmesidür. Taḫḳīḳ-i maḳām budur. Münseriḫün aşlı iki kerre müstef' ilün mef' ulātü. Ba' dehu ṭayy ' illeti 'arız olup fā'sı ki harf-i rābi'-i sākini ḫazf müste' ilün ḳalınca 'Arab'da olmağla müfte' il veznine naḳli kesf 'arız olup mef' ulā tā'sı ḫazf mef' ulā ḳalup mef' ulā'ya da ṭayy ' illeti 'arız olup vāv da ḫazf olunup mef' ulā ḳalduđda bu vezn kelām-ı 'Arab'da olmağla fā' ilün veznine naḳl olınmışdur.

(4b) Ḥaḳḳūñ her lügatda maḫşūş isim vardur. Fārsī'de İzid ve Yezdān ve Ḥudā iledür. Hemzenün ve zā-ı mu'cemenün kesriyle şāyi'dür. Ammā faşih feth-i zā iledür. Allāh'ün 'ilmidür. Lisān-ı 'Arabī'de Allāh gibi. Türkī'de Tañrı gibi. Üçiyile 'Arabī'de Ḥālīḳ ma'nāsına iştīlāḫ-ı Mecūs'da Yezdān Ḥālīḳ-i ḫayra dirler. Ḥālīḳ-ı şerre Ehremen dirler. El-'iyāzū bi'llāh ve Allāh için olan nesneye ve virülen şeye İzidī dirler. Ḥudāy lafzı gāh mürekkebdür ve ketḫudā. Eger müfred olduğda ma' nā şāḫib-i derkde el-ma' a ma' dirler. Meşelā 'Arab şāḫib-i fiẓze dür. 'Acem ḫudā-yı

sīm dir. Türkī gümüş issi. Anuñçün ev şāhibine ketḥudāy dirler. İsm-i fā'ıldür. Gelelüm mürekkeb olanuñ aşlı ḥod-āy'dür. Ma' nā-yı Türkī'si kendü gelici dimekdür. Beyt

*Āmed ber-men ki men resūlem
Goftem tu borov ki men Ḥodāyem**

Āy āmeden'den ism-i fā'ıldür. Ma' nā-yı aşlısı muṭlaḳ gelicidür. Ammā Ḥaḳḳ'ıñ 'ilmī olan Ḥudāy'da murād vücūd-ı maẓharına gelici ya' nī bi-zātihi mevcūd olucı dimekdür. *İmām Rāzī Meṭālib'* de dir taḥḳīḳ buyurmuşdur.

Ma' lūm şode ki müfrede şāhib gibi mālik ve 'aziz ma' nāsına da olur. Ḥaḳīḳatde şāhib-i muṭlaḳ ve mālik-i muṭlaḳ ve 'aziz-i muṭlaḳ cenāb-ı Ḥaḳḳ olup ğayre dinmez. Ammā mecāzen dinürse Ḥudā vācibü'l-vücūda taḥşış olup kesret-i isti' māliyle 'alem-i ḥāşş oldı sāyire dınse küfrdür. Meger ma' nā-yı Türkī'si murād olına ki kendi gelici ma' nāsına ki beyt-i sābıḳda oldıĝı gibi. Ammā olan budur ki şıfat ḳaşd olınuḳda vāv-ı resmī ile yazıla. Min-Tuḥfe.

Ḥurūf-ı teheccī olan tā tā-ı müşennāt-ı fevḳāniyye meftūḥ ve kāf-ı 'Acemī-i sākinle ve rā'nuñ kesri yā-ı aşliyyenüñ sükūniyla.

Şerḥ-i āḫerde Ḥudā ve Ḥudāy ismü'z-zāt ve müctemī cemī' u'ş-şıfātudur ki āḫere itlāḳı küfrdür ve İzid güya besmele-i şerīfede olan 'Arabī Raḥmān menzilesinde dünyada mu'minīn ve kāfirīne in'ām ve iḥsān idici ma' nāsına. Yezdān yine besmelede vāḳi' Raḥīm menzilineki āḫiretde yalnız mu'minīn için in'ām ve iḥsān idici ma' nāsına. Ḥāşılı münāsib olan bu ma' nāya göre ğayre itlāḳı lā-yecūz. Meger 'abd ile isti' māl şode.

(5a) Ey müfrede bi-ma' nā vahdet. Vezn için edāt-ı nisbet maḥzūf şode.

Peyĝam-ber ve peyĝām-ber ve peyām-ber ve peyem-ber cümlesi luĝatda birdür. Vaşf-ı terkībdür. Ma' nāları ḥaber ileğici dimekdür. Peyām pā-ı 'Acem'le şol ḥaberdür bir kimseden āḫere naḳl olına ve iki şahş ortasında vāsıta olup ḥaber ileten kimesneye dirler. Enbiyāya peyām-ber didükleri Ḥaḳḳ Te'ālādan yā bi-z-zāt yā Cebrā'il vāsıtasıyla ümmetlerine ḥaber iletdükleri i'tibārıyladır. Pes peyām-ber

* Geldi ve bana ben resūlüm dedi. Ona dedim ki sen git, ben Tanrı'yım.

elfāz-ı mürekkebeden olup bir cüz'î haber ma' nāsına olan peyāmdur ve bir cüz'î bor'dur ki iletici ma' nāsına ism-i fā'ıldür. Maşdarı borden'dür. Bā maẓmūm idi muktezā-ı kıyās üzere bunda maẓmūm olmayup fetḥaya tebdilūñ aşlı öte yanındadır.

(5b) Peygām-ber elfāz-ı mürekkebedendür. Bir cüz'î bor'dur ki iletici ism-i fā'ıldür. Borden'dür. Bā-ı zamm iledür. Fetḥaya tebdilūñ aşlı iştibāhdur ki boriden'den olan müştak olan bor ki gelici ma' nāsına anda bā maẓmūmdur. Borden'de olan maẓmūm olma iştibāh muktezā-yı kıyās üzere oldur peyāmuñ da aşlı peygāmdur. Ğaynı ḥazf idüp peyām dirler. Ve gāhî elifi ḥazf olunup peyem dirler. Maṭlab-ı fark bor ve ber. Tevānger'de vaşf-ı terkibi tūvān ile edāt-ı fā' il olup nisbet kaşd olunan ger'den mürekkebdür. Devletlü kişiye kuvvetlü olduğüçün tūvānger didiler. Ma' lūm ola ki kāf-ı Fārsi'yle ger uyuz cereb ma' nāsına gelür ve edāt-ı şart olup egerdir. Şart ma' nāsına ve edāt-ı fā' il olur. Olan hemze ile kuzeger ve keşşger gibi. Aşlında ger lafzından taḥfif olunmuşdur. 'Arabî'de ism-i fā' ile nisbet kaşd olduğu gibi Fārsi'de de olur. Tūvānger de böyledür. Fa'ḥfaz lūgāt. Kellā-yı lūgātudur. Allāh ve resül ismiyle bed' eylemesi luṭf-ı ḥafî degüldür.

Tūvān güçlü kuvvetlü ve kudretlü ma' nāsına. Ger kāf-ı 'Acemî ile edātudur. Bezrger āhenger zerger gibi vaşf-ı terkibi zengîn filbān derbān şütrbān gibi.

(6a) Zamm-ı mīm'le ve zā ve kāf-ı 'Acem'le müjgān şīgā-i cem'dür. Gāhî vaḥdede müsta' meldür. Müjenüñ taşğirinde müjek dirler. Pāy ayak ve iz ve akindı ve girü ve bahāne ve yukaru ve gānîlik ma' nālarına gelür.

Leb kenār ma' nāsına gelür. Deryā dirler ve kapu kenārlarına dirler. Pā-ı 'Acem'le çam ağacı.

Ruḥ ḥad gül-ruḥ dirler ve gül yañağı kızıl kişiye ve fetḥ-i rā ile nāle-i sāz ve zaḥmet ma' nāsınadır. Çeşm nāzım ḥāşiyede kapağı ve kirpigi ve ağ ve siyahı dāḥıldür. Anuñla gözlüğü isti' māl tarîkiyle çeşmüñ tarîkiyle dirler. Kāf-ı taşğiriyle ta' vîz ve ḥamāyile daḥı çeşm dirler.

Rūy vāv'uñ işbā'ıyla yüz imāle ile tuc ve tuçdan nesneye ruyîn dirler. Vech-i şāfa pākîn-rūy dirler. Gāh taḥfifen yā'sı maḥzūfdur. Rū yüz yüz-be-yüz yirine rū-be-rū dirler. Rūyuñ medlülü arka muḳābili olan yüzdür velî püşte muḳābilesinde

müsta' meldür ve cânib-i zâhire mecâzen rûy dirler. Meşelâ arzuñ saḥ-ı zâhirine rûy-ı zemîn dirler. Ve her vech ile diyecek yirde 'Acem ez-heme rûy dir. Nitekim bu beyitde vâkı' dür.

Beyit

*Civân dîvâne bâşed ez-heme rûy
Zî dîvâne be-ter pîr-i civân ḥûy**

'Arab vechi mücevvez aldığı gibi. 'Acem'de rûyda ider ve Türkî'de yüzde ider her yüzden şöyledür dirler.

(6b) Kıllarda da cem' iyyet olduğundan müjgân kirpikler dime olur. Kâle Seyyid taḥrîr-i ḥâşiyesinde vücûdî bûden ta' bîr itmiş. Ammâ 'allâme *Kemâl Deḳâyîk*' da dir vücûd ma' nâlarına olan bûd'dur. Seyyid işâbet itmişdür. Ve belki 'Arabî'de gözün tammesin ve nâkısasın kâne tämme maḥallinde isti' mâl ider ruḥsâr ma' nâsına irâdet iletse şod. İrâd ider. Meşelâ 'Arab Zeydün kâne faḳîren dir. 'Acem dîdî dir faḳîr bud ganî şod dir. Fe'l-yaḥfez kenârdur.

Bûde vardur. Meşelâ 'Acem zindegâne bûde dir 'ibâret bunda.

(7a) olmaḳda keynûnet müstaḳbelesinde vâv meftûḥ olur. Bûd dinilir. Emr-i gâ'ibde bād dirler olsun ma' nâsına bûdenî olıcaḳ ma' nâsına. Âḫirinde yâ isti' dâd ma' nâsın ifade ider. Kenârdur.

Bâ'nuñ imalesiyle ḳumâş bezüñ argacına dirler. Pâ-ı 'Acem'le ḳav ma' nâsınadır ki oda çıkarurlar. İmâlesüz zamme-i şarîḥa ile kenârdur.

Kâle *Ni' metu'llâh* vücûd ma' nâsına şîḡa-i müfreddür ḥikâye şode. Râbîḩa ile de müsta' meldür eyledi ma' nâsına. Pâdişâh bûd pâdişeh idi durur. Kâne ma' nâsına.

Zûd serî' muḳâbelesi dir. Ve gâḥ taḥfifen âḫirinde dâln ḥazf.

Bûd bi-ma' nâ vücûd ism-i mef' ıldür. Mevcûd ma' nâsına olur. Zirâ dîd dîden goft goften olduğu gibi.

* Genç her bakımdan deli olur. Delilikten daha kötüsü genç huylu gibi davranan yaşlı kimsedir.

Rūd çay ırmağa cūy ikisinüñ farkı cūy ırmağa dirler. Ammā rūd ağan şuyına dirler çaydur. Fārsī'dür rūdveş. *Halīmī* çayı ırmağ ma' nāsına almışdur. Türkī'de şüyü' ı sebebiyle nāzım Türkī yirine zıkr ve sāz kirişine ve ırmağa dağı rūd dirler.

Kārd *kāf-1 'Acemī* ile *Sūdī Gülistān* şerhinde

Şenīdem gūsfendī-rā büzürgī
Rehānīd ez-dehān u dest-i gürgī
Şebāngeh gārd der-ḥalkēş bi-mālīd
*Revān-ı gūsfend ez-vey bi-nālīd**

Taşrīḥ itmişdür kārd kāf-1 'Arabī ve elif'üñ meddiyle ve sükün-ı rā ve dāl ile bıçak. 'Arabī sikkīn.

Kāf-1 'Arab'la kūş şīğa-i emrdür vaşf-ı terkībisi çalış maşdarı kūşiden'dür. Fūrs aylarınıñ on dördünci günine de ta'rib idermiş cūş dirler. Düş dün gice alduk. Zamme dāl ile omuz açılan. 'Arabī menkeb. Lehim bakır yapışdururlar ve aḥmağ ma' nāsına.

Müş 'Acem fāreye teşbihen müş-ı deştī dirler tavşana. Hūş Türkī'de ög ta'bir iderler. 'Aklı gitmiş kişiye bī-hūş dirler. 'Akıllıya hūşmend dirler. Ög 'akluñ verāsında bir ḥaletdür. 'Aklı ḥalkīdür. Ol ḥalkī ile mütezāyid şod. Bu sebebden mend aña edāt-ı tavşif olmuşdur. Hūşuñ münāfisi şol ḥaletdür ki 'Arabī'de iğmā ve reks. Nāzım ög'le uş ki maḳāle cünündür fark itmeyüp hūşı uş ma' nāsına kıldı bu ma' nālarca hūşuñ ma' nāsı dīvāne olur. Kelām-ı şahīḥ olmaduğundan aşağıda yirmi beşinci baḥrde ögi gitmişe bī-hūş dimesine münāfidür. Hūşyāruñ ma' nāsı ayıkdur. Mürekkebdür hūşla yārdan. Ma' nā-yı Türkī'si kendüye yār ve mu' ayyen dimek ve luğāt-ı müşterekeden olup geh cān geh helāk ma' nāsına gelür. Hūşuñ zevāliyle hūşdan kināye olinup ve kināyetüñ aşlın bilmeyen cānı hūşuñ ma' nāsından şanur buyurmışlar. Min-Tuḥfe.

Bu hūşdan murādlar ög ma' nāsına olına. Hūşdur şode.

(8a) Kārd kāf-1 'Arab'la ve elifle bıçak ve sikkīn. Kāf-1 'Acem'le dimiş *Sūdī* şelāşe-i sevākin cā'izdür. Kārd ile ördegi kes.

Zih kiriş ve yağa ve zincef ve taḥsīn ve zihī ve oğlan burusı ma' nālarına gelir.

* Büyüklerden birinin, bir koyunu bir kurdun ağzından ve elinden kurtardığını işittim. Akşamleyin bıçağı koyunun boynuna sürttü. Bu yüzden koyunun canı inlemeye, acı çekmeye başladı.

Demren oğ ve gāh hālet ma' nāsına timür oğdur ve kumar evinüñ tīrleri ondur.

Nīze süñü kışa süñüye ' Arabī ile kāf-1 taşğiriyle nīzek dirler. Her biri için naşib-i mu' ayyen vardur ammā seçene yoğdur. Ve naşib ve helālin yazalar. Ve Fūrs aylarınıñ on üçüncü günü ve rūyi'l-kavm ve bulanık ve zūlmet ve gölmek etegi gemi diregi ve sağf-1 hāneye konulan şecer veyāhud degirmenüñ diregi ve ' atğar ve yıldızı ve şā' ika ve yalan ve kulavuz ve göz içi ve kaftān iliginüñ çevresi ve bir kuşdur ügeyik kadar ' ırakda çağ olur. ' Arabca şefeteyn dirler. Ve od közi (āteş közi, kāf-1 ' Arabī) ve oğ demreni ve oğlağı.

Būde vardur. ' Acem zened kāne būde diyü ' ibāret.

Kārd *kāf-1 'Acemī* ile *Sūdī Gülistān* şerhinde

Şenīdem gūsfendī-rā rā büzürgī
Rehānīd ez-dehān u dest-i gürgī
Şebāngeh gārd der-halkēş bi-mālīd
*Revān-ı gūsfend ez-vey bi-nālīd** de taşrīh eylemişdür.

(9a) Hūr ve hūre vāv ile ve vāvsuz güneş ma' nāsına hūrşīd ve hūrşīd ikisi de mürekkebdür. Bir cüzleri hūredür li luğat-ı Pehlevī'de güneş ma' nāsına. Ammā ' inde't-ter hā'ları sağıt olmuşdur. Cüzleri şīddür. Bi-ma' nā güneş. Min-Tuğfe.

(10a) Zemīn göge muğābil olan yirdir. Yir gök diyecek yirde zemīn ve āsmān dirler. Tağkīki dībācede beyān olındı. Te'kīddeki elbetteki yire mensūr ma' nāsına. Bilā-nūn te'kīd-i zemī yine bu ma' nāyadır.

Arzda tab' ve bārid olduğundan.

(10b) Jāle ve nem ikisi de gökden ya' nī çī beynlerinde fark kaçre kaçre olunca jāle dinmez. Jāle luğāt-ı müştarekedendür. Toluma pūr didükleri yirmi birinci baħrede gelen.

Bir cüz'i ās ve bir cüz'i mān'daki mürekkebdür. Ās'la mān'daki ism-i fā' ildir. Beñzeyici. Maşdarı mānisten devrde müşābih olduğün göge semā dindi ve aşlı mān-ı ās'dur. Şebīh-i vechi ma' nāsına ' alem olmuşdur. Kā'ide-i terkīb ta'yīn olup muzāfuñ ileyh tağdīm olmuşdur.

* Büyüklerden birinin, bir koyunu bir kurdun ağzından ve elinden kurtardığını işittim. Akşamleyin bıçağı koyunun boynuna sürttü. Bu yüzden koyunun canı inlemeye, acı çekmeye başladı.

Mānend ya' nī benzeme ma' nāsına.

(11a) Bārān bārīden'den me' hūzudur. Aşlında yağmağ ma' nāsına ism-i cinsdür. Her ne ki gökden yağar aña şādıkdur huşuşıyla şatırda şāyi' dur. Tuħfe.

Ebr elif-i maqşūrenüñ fethi ve bā ve rā-ı mühmelenüñ sükūnıyla bulut. Tuħfe.

Ay bir semāda olan yiluñ on iki hisşesinden bir hisşesine māh dirler. Meşelā sene-i kameriyye mine'l-muħarrem ilā zi'l-ħicce. Min-Tuħfe.

(11b) Gevezn kāf-ı 'Acem'le muqayyeddür. 'Arabī ile bahadır ma' nāsınadır. Kevzen kāf-ı 'Arabī'nüñ fethi ve vāv'üñ sükūnı ve zā-ı mu' cemenüñ fethiyledür. Ehlisine itlāk yabanisine gevezn dirler. Bā Türkī şıgın geyigi. Siyeh gözlü maħbūba teşbih iderler. Elifini ħazfıyla gevzen luğatdur ve şulu şıgırına gāv-miş dirler. Gāv-mişüñ aşlı miş-i gāvdur. Terkibi gāvüñ mişi dimedür. Ya' nī o cinsi beñzeyen muzāfuñ ileyhe taqdim olup ism olmuşdur. Bu kenārdur. Min-Tuħfe

(12a) Gāv-miş mürekkebdür. Gāv'la miş'den gibi. O hemcins-i şu şıgırı şode. Cinsden bir nev' i olmağla gāvüñ itlākı şahihdür ve bunuñ mişe ki koyuna müşābeheti vardır. Şu cihetle ki gāvüñde miş koyundur. Bir nev' i ehlidür ve bir nev' i deştidür. Beyānda güzer miş cinsinüñ de 'umümü vardır. Ehliyyesine ve deştisine anuñçün mezkür ħayvānuñ mişe nisbeti cāy-ı-güzer olmuşdur.

Gelelüm ester. 'Arabca bağl ve kaçırıcıya esterbān dirler.

Gelelüm ħar. Ehlidür, yabanisi gür. Bi't-Türkī kıolan.

Gelelüm esb feth-i hemze ile ism-i cinsdür. Furs cinsinüñ envā' ına şāmildür. Kışraq lafzınıñ kâfi mā-bā' desine muttaşıl olmağla ħayne ħalb olunur. Bunuñ emşāli Türkī'de çokdur. Min-Tuħfe.

(12b) Bī-ħūde ve bī-ħude 'abeş ve bātil nesneye itlāk şode. Jāj bātil söz ve ħirmen ħaluğan dikenini çör-çöp ve deve dikenini ma' nālarına gelür. ħāy ħāyiden'den çiyemek ma' nāsına. Jāj-ħāy burasından mürekkebdür. Vaşf-ı terkibi gerekmez söz söyleyici ve çiyeyici dimedür. Min-Tuħfe.

(13a) Fā'idesüz luğaviyyāt-ı kelām yā bir 'abeş lüzümsüz imiş şode.

(13b) Ve dāħı demr dāl-ı mühmelenüñ fethi ve mīm ve zā-ı mu' cemenüñ sükūnıyla lafz-ı Fārsī'dür. Def ma' nāsına ve zeng-i def ma' nāsına. Ya' nī def pullarına daħı dirler. *Es'ad Yanyevī*. Dumrı zammeyle defüñ Türkī'sidür. Türkçe dumrı def yanında çaldukları nesne ki kenārında büyük pulları vardır aña itlāk olunur. Dūdük nāyuñ Türkī'sidür. Min-Tuħfe.

Nāķır ‘Arabî’dür. Türkî çeng ki ķānūn didükleri sāz. Lākin ‘Arab’da meşhūr mevcūd olan İsrāfil’ūñ şūrına dirler. Çeng kuş kıynağı yırtıcı ve ādem pençelerine de dirler.

Rebāb ‘Acem ta‘accüm itmişdür ve buluť pāresi beyāz sīne ve ķopuz. Nāzımda rebāb mısrā‘-ı şānīnūñ ibtidāsında merhūndur. Demr dāluñ fetħi ve mīm ve rā’nuñ sūkūnyıla def ve zeng-i def pullarına daħı dirler. *Es‘ad Yanyevī.*

Zeng zā-ı mu‘cemenūñ fetħi ve nūn ve kāf-ı ‘Acemī’nuñ sūkūnyıla çıñķırakdur ve bir memleket ismi.

Beyt

*Hodāyigān-ı selātin ki hest ma‘delet’eş
Girift Rūm u Ğorāsān u Hind ü Ğalħ u Zeng* (Şems-i Faħri)*

Ve ħūrşid nūrı ve ‘alā ba‘ż māħ nūrı didiler. Ve deff ki dumrı dirler. Anuñ pulları ve ħāye ma‘nāsına bi’t-Türkī şeştā. *Es‘ad El-Yanyevī*

Zeng deff kenārlarında olan çıñķırakdur.

(14a) Çü der-demend zī-rūħda gerek insān gerek ħayvān üfürmegiyle

Çü ħayl-i naħl ya‘nī at gibi ya ağaç dalı gibi.

Şaşt altı telli dimekdür.

Rebāb bu da aşlı ‘Arabî’dür. Fārsī maķāmında müsta‘meldür.

Kemānçe ıķlıkda ķaz gögsi şekli olması.

(14b) ‘Ūd dirler kopuz didükleri sāz.

Meşhūr deff luġat-ı müştarekedür.

Dilet dil gönül ve göz ma‘nālarına gelir ve burada ma‘nā-yı emrdür. Murāddur. Tā’sı ħiťābdur. İsmde fi‘le de zāmīr-i mütekellim dāħil şode. Zāmīrlerūñ mā-ķablinde olan nūn meftūħadur. Zīrā bu fenn-i celilūñ ķavā‘idindendür ki zāmāyirūñ mā-ķabli meftūħ olur. Fe’l-yaħfez.

Kon lafzı kerd lafzından müştak emr-i ħāzırdur. Ma‘lūm ola ki kāf-ı ‘Arabî’le maşdardur aña tābi‘dur. Meşelā kerd lafzı fi‘l-i māzīdür. Āħirine nūn ziyāde itmek ile maşdar olur. Sāyir müşteķāt cümlesi andan toġar. Bu fennūñ fāzılı *Kemāl Pāşā-zāde*’nūñ ve ġayrisinūñ muħtārı budur ve ‘alā ba‘ż maşdar-ı vaşldur. Māzī ve muzāri‘ sāyir müşteķāt andan şudür mezħeb-i ekşerīn budur. Burada murād ma‘nā-yı oldur.

* Kudretli bir pādīşah ki onun adaleti Rūm, Ğorāsān, Hind, Halħ ve Zeng’i aldı.

(15a) Bu beyt-i hümayündür. Dībāce buña ve emşāline işāret-i şānisi olına mā-ḳabldür. Īn esmā-ı işāretdür ḳarībe işāret olunup ba‘idine geldüklügüñ aç pāsın ḳavline işāretdür. Benüm sözümi’ye muḳābildür. Mīm-i sākin ḳaber-i mütekellimdür. Zīrā mīm-i sākin āḫir-i kelimeye mülḫik şode. Zāmīr-i mütekellim olur. Muzāri‘-i evvelüñ olanda buña muḳābildür. Gerek isim gerek fi‘l olsun meşelā demem ve cānem ve dānistem ve meydānem gibi ve mā-ḳablinden olan nūn meftūḫadur. Zīrā bu fennüñ ḳavā‘idüdüdür ki zāmāyirüñ mā-ḳabli meftūḫ olur. Fe‘l-yaḫfez. Min-Tuḫfe.

Yād kon ez-ber ite muḳābildür. İki ma‘nāya gelür. Biri añmak biri ḫāṭırda tutmak bunda murād şānīdür ve kon lafzı kerd lafzından müştak emr-i ḫāzırdur. Eyle dimekdür.

Bu sözüdeki mi şanki esmā’-ı işāretten olan olan bu’ya işāretdür. Şanki hāzā ḳarşuda yañunda görülen gibi olan sözümi dimekdür.

Yād kon ma‘nā ya‘nī ḫāṭıra getür ve ḫıfz eyle tut unutma ma‘nāsınadur. (15a)

(15b) Zedāy zedūdenüñ emr-i müstakbelinde vāv yirine ki dāl mā-beyninde dāl ve elif ve yā getürürler dimekdür. Lākin bu ḡalaṭdur. Zīrā muḳaddimen iki maşdar beyān itdüğü biri zedāyiden ve biri zūdūdendür. Pes emr ve müstakbel evvelkiden aḫz olına tebdil olmazdı. Meşelā zedāyiden zāy ve zedāyid aḫz olunup vāv yirine elif ve yā getürmeden beri olur. Zāyidi bī-tekellüf adla terk idüp teklifāt-ı kesin ile olanı iḫtiyār eylemek ‘aḳıllı şānından degüldür. Faḫfez. *Es‘ad Yanyevī*.

Ve bu kendi ḳā‘idelerine göre daḫldür. Ve *Sūdī*’nün irād eyledüğü ḳā‘ideye mebnī olursa emriyle müstakbel zūden’den gelmez. Minhu.

Mī zedāy şimdiki ḫāle aç dimekdür.

(16a) Meşelā ne-mī zed ne-mī ne-zened dinmez. Ḳā‘ide degüldür.

Mī kesriyle muzāri‘ olına ḫāle taḫşiş ider ve māzī olana gelürse ḫikāye-i ḫāl-i māzī ma‘nāsını ifāde ider ve emir evveline gelür. Mā naḫnu fihimizde olduğı gibi.

Bi-ma‘nā ism-i cāmīddür.

Zidāy kesreyle emr-i ḫāzırdur maşdarı zidāy’dan ve zūdūden’den gelen bir şey’i pāsından açup şayḳallamak ma‘nāsına. Müstakbelinde ve emrinde vāv yirine elif ve yā getürüp zedāyed ve zedāy dirler. Mā-ḫaşalı jeng-i dilet mī-zedāy ḳavli gönlüñ aç pāsını ḳavline muḳābildür.

Zedāy fi‘l-i emrdür.

Ne söylerse buyursun söyle bu ma' nälara istifhâmdur.

(16b) Mî-ḥār püşed Ḳumâş yirine diken mi giyersin? Ḥârıyla ḳumâş biri birinden mufaşşaldur. Fiktî.

(17b) Me-kon bunda evvel ḥarfî meftûḥdur. Bi-rev bâ edât-ı tevessüldür ve şîḡa-i emrdür ve maşdarı reften'dür. Râ'nuñ fetḥiyle yürüme ve gitmek ma'nâsına müstaḳbeldür ve emrinde fâ vâv'a rev ve reved dirler. Min-Tuḥfe

Bi-gû bâ'nuñ kesriyle. Zîrâ fi'lüñ evvel ḥarfî mazmûmdur. Gû ve gûy şîḡa-i emrdür. Maşdarı goften'dendür. Müstaḳbelinde ve emrinde fâ'sı vâv'a ḳalb olup gûyed ve gû dirler. Min-Tuḥfe

Ruḥ aslı râḥ ve revâḥ'dur. Tahfifen ruḥ dirler.

Biyâ bâ-ı meksûre ile bûde edât-ı tevessüldür. Şîḡa-i emrdür gel Fârsî'de biyâ.

(26a) Mûte' ilün'dan tâ'da ḥazf tâ'dan bedel bir fâ mâ-ḳablindeki mîm'de fetḥa virdük mefâ' ilün şod.

(40b) **Mefâ' ilün** ḥarb dâḥil ḥarafını gidüp fâ' il ḳalınca yirine mef' ülü getürmişdür.

Fâ' ilâtün ve buña da keff dâḥıldür. Nûn düşüp mâ-ḳabline zammeyle ḥareke virmiş keff aña dirler.

Mefâ' ilün faḳaḥ buña keff dâḥil nûn gidüp mefâ' il ḳalmışdur.

Fâ' ilâtün buña ḳaşr 'illeti sebep-i ḥafifindeki nûndur ḥazf idüp mâ-ḳabli iskân olınmışdur.

Mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilât olmışdur.

(53b) İki mışrâ'da ikisi gidüp üçerden altı ḳalmışdur. Altı ḳalmadığıçün müsseddesü'l-eczâ' didiler.

Mefâ' ilün buña ḥarb uğrayup yirine mef' ülü getürüldi. Lām'uñ zammıyla aḥreb şod.

Mefâ' ilün buña ḳabz 'illeti uğrayup beşinci yâ-ı sâkin gidüp mefâ' ilün olup maḳbüz şod.

Mefâ' ilün buña ḥazf 'illeti uğrayup külliye sebep-i ḥafifden gidince mefâ' i ḳalup yirine fe' ülün getürilü maḥzûf şod.

Mef' ülü mefâ' ilün fe' ülün şod.

(59b) Fâ' iâtün biri fâ biri tün bunlar sebep-i ḥafiflerdür. 'Îlâ veted-i mecmû'dur 'ayn lām müteḥarrîk ve elif sâkin.

(85a) Fâ' il ḳalınca yirine fe' ülü dördüncü ḥarf-i sâkini ḥazflarla iki mefâ' ilü 'illete ḥazf sebep-i ḥafifi ıḣkâḥ mefâ' i yirine fe' ülün gelmişdür.

(107b) Ve ‘alā kavli üçer kerre mütefā‘ ilün’dür. İkişi aşlı üzere ibkâ olduğundan kâmil dindi. Ammā ikisine üç ‘illet dāhîl olmuşdur: 1. izmār 2. ḥabn 3. kaṭ‘

El-izmāru iskānu ḥarfi ṣānī’l-cüz’i ve hüve iskān in kâne müteḥarriken.

Anuñçün baḥr-i kâmil muḫmer maḥbūn ve muḫaṭṭa‘ didiler.

Endülisī de baḥr-i kâmilüñ aşlı altı kerre mütefā‘ ilün dir.

El-kaṭfu zehābu sebabü ḥafifin ma‘a iskāni ḥarfi’l-ḥāmis ve hüve muḫtaşşun bi-mefā‘ iletün eyyi’l-ḥazf me‘a’l-ğazab.

Ḥazfū’l-mīm min mefā‘ iletün li-yebkâ fā‘ iletün. Ve nuḫile ilā müfte‘ ilün ya‘nī ḥarm mefā‘ iletün sālimen yüsem māğzūb.

Ḥabn hüve ḥazf ḥarfū ṣānī es-sākin

Aşlı dört kerre mütefā‘ ilün’dür. Mütefā‘ ilün ‘illet bir izmār ikinci tā ḥarfini iskānla mütefā‘ ilün bulunmadığından yirine müstef‘ ilün getirildi muḫmer şod. Buña da ‘illeti ḥabn uğrar. Birisini sāḫiṭ mütef‘ ilün yirine mefā‘ ilün getirilüp maḥbūn şod. Ba‘dehu ‘illeti kaṭ‘ ‘illeti uğrayup mütef‘ il ḫalınca iki cüz’i yirine fe‘ülün getirilüp mütefā‘ ilün fe‘ülün mütefā‘ ilün fe‘ülün şod. El-kaṭ‘u ḥazfū sākini’l-veted. Fu‘ile zālîke fi’l-veted ve iskān mā-ḫablehu.

(113b) Ve’l-cüz’ü ḥazfu cüz’eyni mine’ş-şatreyn ve’ş-şatru ḥazfu nişfi’l-beyt.

Fā‘ ilātün bu fā‘sı uzundur. Müstef‘ ilün bu mefā‘ ilün şod. Fā‘ ilātün bud fe‘ ilāt şod. Müstef‘ ilün idi bu gitdi külliyyen. Fā‘ ilātün idi ḥabn ile elifi ḫaşrıyla nūnı sāḫiṭ fe‘ ilāt şod. Fā‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilāt şod.

(122a) Ve ikisi ki fā‘ ilātün’ler aşlı üzere şābit ki sālimdür. Ḥarb mefā‘ ilün’ler evvellerinden mīm ve āḫirlerinden nūn düşüp ḥarāb olduḫda zamm-ı lām’la fā‘ il ḫalup kelām-ı ‘arūzda olmadığından yirine iki mef‘ ülü getirülmüşdür.

(131b) Dördine ‘illet-i ṭayy duḫūlylalyyla ṭayy itmışdür.

(138a) Müfte‘ ilün fā‘ ilātü müfte‘ ilün fā‘ şod. Ve mef‘ ülātü cā’iz ki ‘illeti de mīm’ine ıḫāṭı sāḫiṭlardan bedel fā üzere bir elif ‘ine’de kesr ile ḫareke fā‘da olduḫda müstef‘ ilün’lara ṭayy dāhîl olup müste‘ ilün evvelki yirine müfte‘ ilün getirülmüşdür ve ikinci cüz’i ki yine ṭayy dāhîl vāv gidüp mef‘ ülāt yirine fā‘ ilāt gelmişdür. Dördüncü mef‘ ülātüne ‘illet-i ced‘ uğrayup iki sebab-i ḫafifler ki biri mef‘ biri ‘ü düşürüp lātün ve tā’da iskān idüp lāt ḫalduḫda yirine fā‘ getirülmüşdür.

(152b) İki mışra‘da aşlı dörd kerre mefā‘ ilün ikisine keff dāhîl mefā‘ ilün nūn ıḫāṭ lām’a zammeyle yedinci sākın ve ikinci ve dördüncüler yine mefā‘ ilün mefā‘ ilü

‘illet-i ḥazf ki āhirinden sebep-i ḥafifi sākit fe‘ülün mefā‘ilün mefā‘i yirine fe‘ülün getürmüş olmış. Temme.

(159b) Recezi aşlı dörd kerre müstef‘ilün birinci ve üçüncü tayy ile müste‘ilün yirine müfte‘ilün getürülmiş. İkinci ve dördüncü ḥabn müstef‘ilün sîn’i ıskāt mütefe‘ilün kalup yirine mefā‘ilün’la maḥbündür. Baḥrimiz recez-i maṭvī maḥbün şod. Müfte‘ilün Mefā‘ilün Müfte‘ilün Mefā‘ilün şod.

(168a) Üç cüz’e geline aşlı her mışra‘da dörder kerre fā‘ilātün ḥabn ‘illeti ile elifi düşüp fe‘ilātün şod. Dördüncisine ba‘de’l-ḥabn қаşr dāḥil nün düşüp mā-қabli sākin olmuşdur. Üç fe‘ilātün’la bir fe‘ilāt.

(168b) Hürşün bir cinsi dikenlüce otdur. ‘Arabī’de zamme-i ḥā-ı mu‘ceme ile **hürşün** dirler.

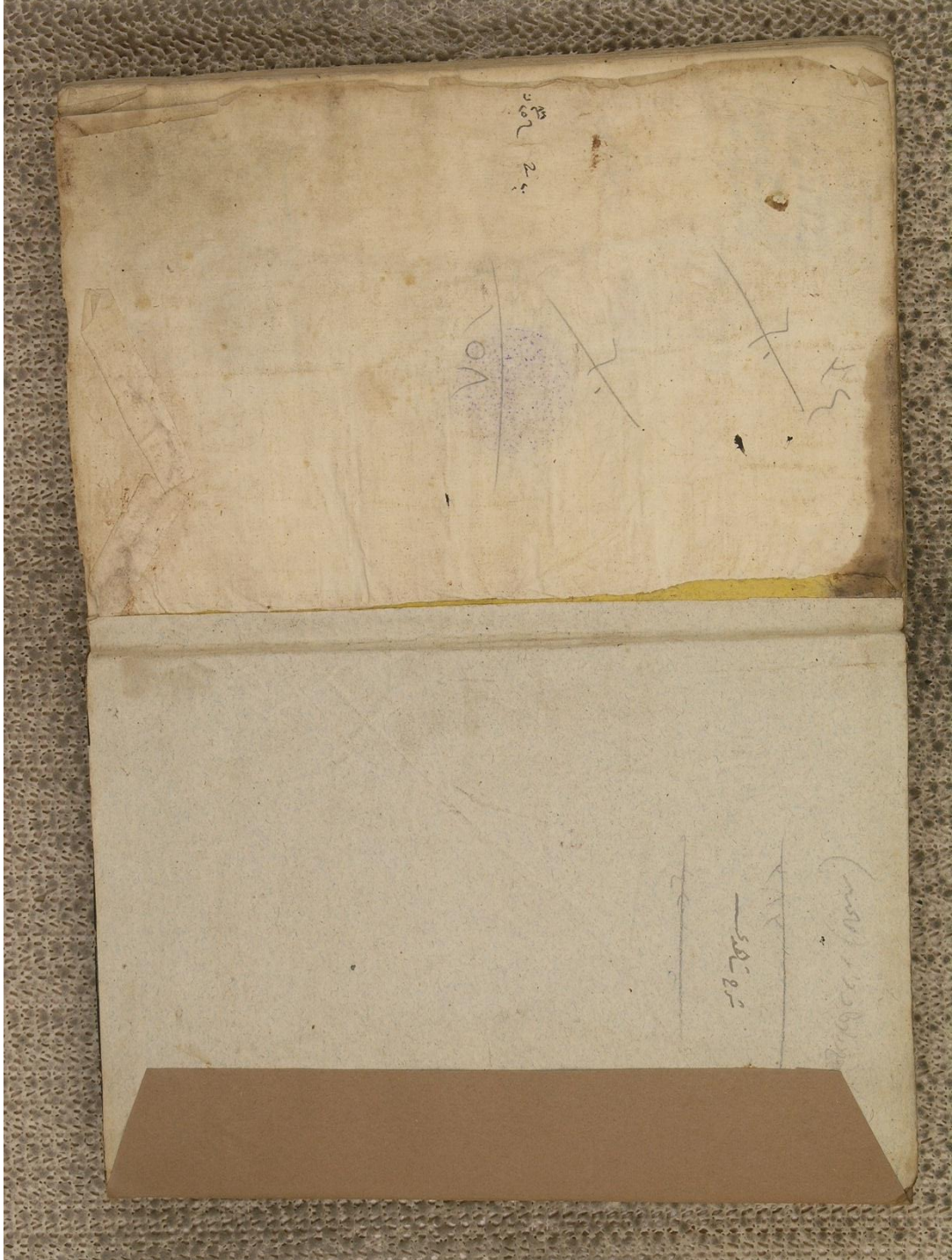
(173b) Her mışra‘da dörder mefā‘ilün’dür. Cüz’-i evveline ḥarb dāḥil fā‘ilü kalup yirine mef‘ülü ikinciye қabz mefā‘ilün yā’sı gidüp mefā‘ilün şod. Şālīşi aşlı üzere sālimdür ki mefā‘ilün’dür. Dördünciye ‘illet-i zeel ve ‘illet-i hemm ibtidā mefā‘ilün ‘illeti dāḥil şod. Sebeb-i ḥafifini ki lün ıskāt ba‘dehu yā-ı sākini düşüp mā-қabli ki ‘ayn’dür iskān қılınup mefā‘ қалduқda ba‘dehu zeel dāḥil olup mīm’de ıskāt idüp yalnız fā‘ қalmışdur veznimüz mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilün fā‘ şod.

(190b) Cümlesine tayy dāḥıldür. İki müstef‘ilüne tayy ile müste‘ilün yirine müfte‘ilün mef‘ülātlara da tayy ḥarf-i rābi‘ sākini ḥazfdur. Mef‘ülāt kelāmda bulunmaduğundan yirine fā‘ilātlar gelüp iki kerre fā‘ilātün müfte‘ilün şod.

(194a) Aşlı dörddür fā‘ilātündür. Birer cüzleri külliyyen sākit meczū şod ve āhir cüz’ine de üçüncü ḥazf ‘illeti uğrayup üçüsi fā’sı uzundur. Yalnız nün’ı ıskāt mā-қabli iskāndur. Egerçi maḥzūf külliyyen sebep-i ḥafif ki bunda tün’dür. Ammā cā’iz mefā‘ilün’e maḥşüş şode. Lün ni gider mefā‘i қалduқda yirine fe‘ülün getürdükde sebқāt mefā‘ilün’ı iskān қalmışdur. Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilāt şod.

(275a) *Ālāt ile ḥāşıl olur insāna kemālat
İrişmedi maқşūda şu kim oldı kem-ālāt*

EK 2: Tıpkıbasım

ربيعه والوقت هب يا ربي ربتم يا ربي

القطعت الاولى در بحر منصرف المقوف
متعلق فا على مفعولان فا كان

القطعت الثانية در بحر سري مطول و مقوف
متعلق متعلقان فا عطف

القطعت الثالثة در بحر مجتنب مجبور
معا على فاعلان معا على فاعلات

القطعت الرابعة در بحر منصرف مقصور
مفعولان مفعولان مفعولان

القطعت الخامسة در بحر منصرف مقصور
مفعول فا فاعلات معا على فا فاعلات

القطعت السادسة در بحر جازا لم الاله
متعلقان متعلقان متعلقان متعلقان

القطعت السابع

القطعت الاولى در بحر مقصور مقوف
مفعول معا على مفعولان

القطعت الثانية در بحر مل مقصور مقصور
فا فاعلان فا فاعلان فا فاعلان

القطعت الثالثة در بحر منصرف المقوف لم
معا مفعولان معا مفعولان معا مفعولان

القطعت الرابعة در بحر مل مقوف
معا على معا على معا على معا على

القطعت الخامسة در بحر مل مقوف مقصور
معا على معا على معا على معا على

القطعت السادسة در بحر منصرف مقوف مقوف
مفعولان معا مفعولان معا مفعولان

بجای در سر اینها تک معانی در سبب
 دین کل تمدن است و قدر عوینا در اجنبی
 دینون استنالف تمدن و در شق معنی تک
 کسره سمد و بنو نل فار سمد ترکیب به پیش
 در میر که بیگانه تک معانی در سبب اجنبی اولادین
 در سر در سر اینها نظمی در فی ترکیب به نوعی
 سمد و بیبه صد اوله صاص و سبب **توجه**
 خویش خصم معنیان قوم قبی منتهان ازین
 ناعلیان یا در هادی یا منتهان کانه پیش منتهان
 استنالف ناعلیان

کلمه کلامی ناوه سست فاره تری

اولی بر سست فاره در سبب
 کسره کاف حکم ضم سبب و راه مامل تک
 سکو نید و بیه بویش تک مخته سبب و ما و کنی
 ایله فار سمد ترکیب به کلامی در سبب هر ها نیز
 یقین کر صیغه کلامی در سبب بهلاک الی و سببه
 فاه یوز تک کس سبب و راه مامل و سببه و راه تک
 مخته سبب بهتره در سبب ناوه نون معنوی ایل
 فار سمد ترکیب به میان مامل تک مخته سبب

در قبی ناعلیان کون بویش منتهان او ترین
 منتهان ان او سبب ناعلیان **۵۵۵۵۵۵**
خویش خصم قوم و قبیله تری
 یاره دوی بیجا بویش استنالف

خویش ضاء معنی تک کسره سمد و داد
 سبب پیش و کنش فانی نین لایزه سمد کمال
 اولفور فار سمد ترکیب به هم در سبب اوله
 و تعلقات کینی بو بیبه قریب کور قریب
 در کس قریب تک معنی در قریب یقین
 و خصم معنی صفا سمد در معنی قریب و اقرب
 کله و قریب حج القارب و اقرب با کله کسره
 بهمز و لام مشق ده ایل آل در فی در سبب
 و قبیله کلامی ترکیب صفا سمد فار سمد
 فاه قریب و یاه و سببه تک مخته ایل و یاه
 و راه مامل تک اسکا کلامی سبب و سبب
 عریب به راه مامل تک مخته سمد و سبب
 در سبب و قبیله در فی در سبب حجی فانی کون
 یاره ترکیب فار سبب به یاه و سببه تک
 کسره سبب و یاه صفا تک و سببه کاف کلامی

بجای

20

20

کاف بک صفت و او اصل ای و شین مجمه
 و تا تو شیت ایل کوشت در کر بو سیه
 لام مقنوعه ایل کیم صفات زور ما سفت
 میم مقنوعه و الف کوسین صلا و تا اوشل
 اسکلای ایل ایله فارسیه ترکیه بو بوزرد
 دیم کر که حوروان ما اصل اولور و سیه ایله
 و ما اصل معنایه بوزجه سنی مرکبدر بوزرد
 چور با یه بوزرد و تو قاج آه شنه دیم کر فارسیه
 ما سفت اولور بارل ایل و او ایل در کی کوشا
 در کی بوزرد **تفصیح بیت** کوز تک مقنوعه
 ایلک و ات مقنوعه نای کوشفت نایکن
 ما سفت بو بوزرد مقنوعه بوزجه ایکن
 مقنوعه ما سفت فاعلن **ا ا ا ا ا ا**

شهادت اندم دی ارا از ان طبر

آریه و بکر کف جو و لو سب
 بندای تو کر سیه کاف بک نیک سیه اولن
 س کله و مال مایله تک صفتیه و سکون کیم
 ایل فارسیه اندم دیور و سیه خطه مه اولن
 کسره سیه و سکون نونله و قی و مامله ایل

20

اصول و چهار سفت زور و فی اولور اکل طاس
 دیم کر فارسیه رال مهله و تا تو مقنوعه
 تک فنی لر یه و قله و تا دیم لر مقنوعه
 سوزنی یا یی ایل و تا کی در قائله ایل بوزرد
 صدف اولور سیه و سیه و ما مهله
 تک فنی لر یه و سیه غیر مقنوعه کوشیه
 چوس دیم کر **تفصیح بیت** مقل فنی و مقنوعه
 رام طبرقی مقنوعه نام زان فنی شط
 مقنوعه م اشم و تک مقنوعه فنی در ا فاعلن
توز تک و تک و ات نای اوشت
 ما سفت بو بوزرد بوزجه ایکن ما سفت
 کوز تو کر سیه در ک آتک قور لر فارسیه
 فون و مهله تک لر یه و کوشفت ایل تک
 دیم کر سیه سیم کوشیه ایل و لام و صلا
 مامله تک اسکلای لر یه بو دیم کر تک بکر یه
 فارسیه فون آتک فنی سیه و اتف ایل
 و فون نای تک اسکلای لر یه تا ن دیم کر سیه
 خطه سیم تک صفتیه و تا بو سبت و تا مقنوعه
 تک اسکلای لر یه سیه بوزرد ات بو بوزرد فارسیه

کاف

۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

کین پیج تو ترکیه انش بجز در دیه یک برده
 کشش بی دیار فارسه که مجموعه کتاب بر یک
 عربیه ها که مجموعه در میر مثل اشرف دق
 دیور قوچه قوشک ضمیمه و او سر ملی
 فارسه ترکیه سن از یکدتر ضمیمه صطیب
 عربیه است معنای صحیح بود که واو
 اولی که او را که ضرورت آن چون تلفظ او نیز
 کسی حرف بر یک نیست و سینه مهمل
 تل لکه و تل فارسه ترکیه که یکدیگر
 بحسب عام آنچیز و صفت اولان احد معنای
 در که بولک مذکور می و مؤلفی بر اینده زیر او
 لمیات مهمم احد همذات است از رخ و هر تقریر
 بر معنی و این در این اصل کله یا در یک اولان
 صراطه و واقع اولان آنچیز ترکیه کوره
 مشک احد معنای در می شما بی ترکیه می فای
 ترکیه که در غیر یکدیگر و بسینه لایون معنای
 شما بی کله شک ایضا است اولان اولان اول
 نایف در بسینه لایون ترکیه صراطه ترکیه
 اولان کله و تقریر و المیز و بر صراطه اولان

تا در واقع فارسه و در آن که در معنی صحت
 مستحق است مجموعه فارسه فارسه
مجموعه ترکیه می نامید مصر
 بجهت مصر می آید مصری فارسه فارسه
 مرتب طریق او زده تلفظ واقع اولان
 مثل اینچنین مصری است هر یک کله اولان
 هر یک کله معنی مصری ترکیه و او
مجموعه بر لفظی فارسه ترکیه مصری
 تا سینه و اولان مجموعه کله سینه
 مشک معنای در چه لفظی چون تلفظ
 مختلف در اوقات تشبیه در ترکیه کین
 و همین دخی در بنوعی معنای اولان
 او بوی لایون دق و بنوعی مجموعه ترکیه
 و سینه و سینه کین و بنوعی و سینه و
 و اینچنین و این کین دیت کله کله یوانان
 کین اولان معنای مجموعه ترکیه کین
 در یک فارسه مجموعه دیت کله کله
مجموعه دیت کله کله یوانان و اینچنین

او زره لغت و کلمات مستند در و بوی که
 تحت دید و کلامی یکی جزء است و غیر
 اول و غنم در جمع اخر است در علی
 داخل اول و قد تصدیه جزء آخر به قصه علی
 در و دخل ایوب نجوان و مقبول اول
تجرب جهت لغت و کلمات و در صف و بر
 و اصطلاح در ایلی حرف کبی حذف ایلی
 در یله مشتق است معنی جز و نیز سب
 س ایلی اصطلاح اول و لغت مستعملان قاله قد صاره
 بر به معنی کتب و بیوت مخصوص در سوره
 نا علامت جزء نیز الف اصطلاح اول و لغت
 قاله اصطلاح اول و لغت تصدیه کلمه در بر
 اما اصطلاح اول و لغت سب ضعیف اولان
 جمله که حرف آخری سب صنف ایوب
 در یله نا علامت جزء نیز کن ایلی است
 اول و لغت و فسی اولان تا و اصطلاح ایلی
 قلند قد تصدیه و اقلیدات قاله و مقبول
 جزء اول و لغت سب اصطلاح اول و لغت باقر

نقلی در ۱۴۰۰ هجری قمری در ۱۰۰۰
 باقی ماند و در ۱۰۰۰ هجری قمری در ۱۰۰۰

آخر لغت و کلمات مستند در و بوی که
 این صریح و آه مهملک نشی لیل و اللیل
 فاصیله ترکیب کجا در کلمه بویده ایلی
 صاصل معنی صریح نا رسیده ایلی که
 می تنها دید صریح است که
 کرد و نیز کجا بویده نا بری ایلی اصطلاح
 رنگ اول و نا فوهم **تجرب** به تجزیه
 مستعملان می تا مستعملان نیز ان مستعملان
 مستعملان که کورده مستعملان صریح نا کلمه
قطعه ثالث در تجزیه مستعملان و لغت
 خیال خطه صریح قاله در ۱۰۰۰
 قطع صریح کبی معنی خطه
 معانی خطه معنی خطه
 بنویسند تجزیه مستعملان ایلی
 بقطع تجزیه مستعملان اصلی به مستعملان
 بر کلمه مستعملان فی علامت مستعملان
 فی علامت در تجزیه مستعملان و مستعملان
 در خطه آه در تجزیه مستعملان و مستعملان
 خطه فی آه در تجزیه مستعملان و مستعملان

او زره

ضمه سدر و شین مجید تک و کاف تک اسکا بلیه
 فارسیه ترکیه کوز و معنی سدر بریده یاس
 درین بره در این نقطه نوقاح تا به مقتدر بکویان
 آه و مایل ایلد فارسیه تورکیه پیش بریکر
 ضفاف قیوم در و بسط آه، مایل تک فتحی
 سید و طایه مطک و یه، بولک سکونید رطب
 زینور **تقطیع بیت** صواب و فاعلین برین
 طبع ضلالت رفق آتش او د فاعلین طبع
 با در ضلالت هم بکنه نوبه فاعلین پیش بر ضلالت
 ضلالت کنه و ترکه فاعلین ایلد پیش ضلالت
توحید الحق و ضلالتی روز ضلالتی بجز اول
 دیکه و اولی ای کاف لایزده مایل بجز اول
توحید حق و مجید تک کسره سطر و ختی سطر
 جازیده فارسیه تورکیه آهنگ در کبیر
 بی جزیه ضلالت کاف و کسره سطر و سطر
 و قصه کسره، مغلطه پشت ارفی و بیور
 مایل کسره کسره ضلالت صقون انا قسره
 فارسیه فاک و کسره، مایل تک ضلالت ایلد
 در ضلالت دیکه کسره سطر و کسره، بویته ایلد

فم رلیک ضلالت سفا حق فاعلین بره در ضلالت
 ضلالت تک تک کسره فاعلین تک و کسره ضلالت
ضمه تک فاک کسره طایه کسره اول ایلد باد
 هم بکنه کوز پیشه رطب کوز و یه پیش
 صغیر کبیر فارسیه الف کسره و سکون
 یه بویته ایلد آه در براب بویته کاف و سطر
 خاک ضلالت مجید تک فتحی سطر و کاف تک اسکا بلیه
 فارسیه تورکیه طایه کسره اول ایلد کسره ضمه
 کاف کسره ایلد طایه ضلالت کسره الف کسره
 و کاف، کسره فتحی سطر و سکون ضلالت کسره
 ایلد فارسیه تورکیه الف کسره سطر و کسره
 و سکون کاف مایل ایلد او اول ایلد کسره کسره
 معنی سطر ایلد تورکیه کسره فارسیه کسره کسره
 فتحی سطر و کاف و کاف مایل سکون کسره کسره کسره
 بویته کاف مایل تک کسره سطر و کسره کسره کسره
 تک و کاف مایل تک اسکا کسره کسره کسره کسره
 تک الف کسره و کسره مجید تک و کاف اسکا بلیه
 فارسیه تورکیه کسره کسره کسره کسره کسره کسره
 فتحی کسره معنی سطر در ضلالت کسره مجید تک

بیتیک و در ضمنی قریباً

والف ورفین محی لک اسکا ند لید چاش در بند
عرب هدا در جمله لک صفتید صبر صفا سبزه
تعلیق است ایچی بز صفا علی رکر و کوش افغان
ت این شفا صفا علی زلفین صفا ت
بکار اک صفا علی بد و ای صفا ت
بجوت دوک صفا علی: بج و قی صفا ت

پرتوی استی آتیمت ان فرستند

بوش نه رام و موک جملده کی برکت
باز شقی قوز کله در لغز ایضا ضم بر جمله بکوش
بیبی فار رسیده الف محمد ووه و شفت
مجموع لک کونه و کس تا آ فرشت و تا
کند الیه آتیشی در سر کار بر سبزه صبح
معنا نه در اینین الف محدود و مس
مکسوره ایله فار رسیدن تکرارده فرستند
مویبده احتیاط معنایه پویش لک
تور کیده فار رسیده آ فرشتک فنی سبزه
و تدار و عجمت کند ایله رام در سر کوه سبزه
مطیع و مطا و معنایه نه در صوا مش
تور کسیدر فار رسیده صم پویشک فنی سبزه

بیرت ارب صده کاره بر کون رفی سورد ارب
سور مک **تعلیق** ایله بر سبزه کاف سبزه
کولت در بند ایله آ صفا صفت لک سبزه
وکاف بولک فنی سبزه و تار ام لک
سکو بند کابیندن اورد و تکرارده اک دیک
بیت ایله اکله اورد ایله بر صفا کاش آ
اورد و بند بر و آ تا کله ک و دال
صفا لک کله و لید و آ اورد ایله صفا
و دال و لغز لک سکون بند فار رسیده تکرارده
بج و سر مشا ایله اورد ایله بر سبزه
اصحد معنایه اورد و بند بر صفا
دالک صفت سبزه اورد و بند اورد و بند کوب
آ تا کله بر صفا کاف پویش صفت سبزه
کولت ای اورد و تکرارده دوک و کله و آ
ایله چشکده و تا تغت صفا فنی نا کوش
و افغان بر بند دق معنایه بج و کوش
ایله سبزه صفا کاش بر صفا صفا
در سر صفا صفا صفا صفا صفا صفا صفا
صفا صفا صفا صفا صفا صفا صفا صفا

تورک لاج کلمه فارسی واقع اول ندر
 تورکیدی فارسی یک طوا مرتب ترک
 لریدر شکل کلمه تورکیده فارسی
 با تو دیر بر بسته مکه معنای با تو کلمه
 سده با معنی معنای افاده اول تورک و ترکی
 مکتوبه و او غیر حفظ ایدرس و کلمه
 با اید ترتیب اول پیچ شکل دیک اول
 بر بسته مکه دینو اول لیم کلمه تورکیده
 فارسیه بودم دیوید آ بوده اولان مکه
 صخره مکتوبه و صده در بودن سستی شکل
 مکتوبه و صده شرطی منتهی بر بسته کلمه
 معنای کلمه تورکیده اولان مکتوبه
 تو سیدی دگمده فارسیه کاف بر بسته
 سیده کاف در بر بر بسته مکتوبه
تطبیق بیت سطر او معنای اول
 ای کلمه معنای کرم با تو جو معنای
 دم کلمه معنای **قطعه** در بحر متقارن
 دلا اول اول با به محمول

33a

زیر آنه کار او کوزا به تخصص او سنی
 و بو نده صیغه نظمی ما وضع اول سطر
 نثر واقع اول ندر لاج تطبیق
قطعه و ثانیه ده سطر کلمه کوزه
 یک معنای معنی تخصص و اول مکتوبه
 اولان سطر در سطر معنای فارسیه
 بحر کلمه بر بسته مکتوبه معنای
 ترکیبی بحر کلمه معنای اولان اول
 تورکیده فارسیه معنای در بر بسته
 لاج کلمه اول تورکیده مکتوبه معنای
 مکتوبه معنای معنای اولان اول
 صخره مکتوبه معنای اولان اول
 کلمه معنای معنای اولان اول
 کلمه معنای معنای اولان اول
تطبیق بیت معنای معنای اولان اول
 کلمه معنای معنای اولان اول
 کلمه معنای معنای اولان اول
 کلمه معنای معنای اولان اول

32b

تفکیر کسر بیست بر طعن چو کله دی رنگ
 جویند و بخت قندی ویند بی نام
 کبک لار رسیدن تو کیده کجی در کز اول
 زیند در کز آنکله آشی تو پوختن الورد بو کبر
 قاشق کبی ایکنه و با تو دیز و بچورد دیز دوریز
 رنگ دلف اولد تو کیده غلط اییو ب کله
 صکره و اولد کو کیر دیر کف ایلم کیر دیز
 مرتب کف کو پوک معنائن د کیر کهر تیغ
 و ایل معنائن یعنی کهر پوک طوخی و ایلی
 دیکره قاتب فارسیب تو کیده طغی دینور
 تاره دین و کله ای او ایله تاره دوق قاتب
 قشک ب کیده قار سینه نایک و اوه ایله
 مشه در د کج کف تو کیدب طرا قله از دوزخ
 ایچده آشی یعنی در کله قار سینه کسه کهر پوک
 و دال مهم ایلم و یا حقی و کاف کجک کله
 دیک دیر ک کاف کهر سینه دینله غلط سولنیز
 ایلم کهر دینیز نقل اولد کله بو سینه قاف
 کسوه ایله کدر معنائن کهر سینه کجک
 مخته سینه دوزخ اصیبه و شین کجک کله سینه

فارسیب اهلده کیر تو کیده سفول اولدیز
 بو قید تخمینت ایله کت دینور کف ر
 فارسیب تو کیده اولد کهر کز آنک باشنه
 دوق کله کهر پوه ز کله دینور کف کله کله
 و قاف تو کشف کله کله فارسیب تو کیده
 تو کیده دین کله ای اطرافنده اهل کز قاشق
 و با صحر لرد کهر بیغ کسوه کله دینور کله
 منتقل کله کسه سینه و یا کف کله و کله
 ایسکا کله کله فارسیب تو کیده کله کله
 آت او کله کله اولد کله کله کله کله
 صحر کله کله کله کله کله کله کله
 کسه سینه فارسیب تو کیده اولد کله کله
 دیک کله کله کله کله کله کله کله
 ایلم کله کله کله کله کله کله کله
 ایلم کله کله کله کله کله کله کله
 معنی کله کله کله کله کله کله کله
 در کله کله کله کله کله کله کله
 کله کله کله کله کله کله کله کله
 معنی کله کله کله کله کله کله کله

فارسیه ریج دی آقا قریشک که سید به
 فارسیه تورکیده قیج در لر بو سیه نقی
 سیه ام ایلد ایست معنی از دشت
 زال ام ایلد نقی سید رشان معنی سید
 و زون معنوه و آقا عیج هلف نظر ایلد فارسیه
 تورکیده صحیح و بیورد شاه عیج نقی سید
 و قونک کنگ ایلد و هم بو سید نقی سید
 و به ام ایلد سگوندیه یا سیه و فارسیه دنی
 صحیح ایلد رسل ان معتدده مشهور و قلد
 صحیح کتاف و ایلد نقی سید و یا صلیب
 سگوندیه و هم معنوه ایلد و صاف صحیح
 و آقا طو یلک ایلد نقریلد فارسیه تورکیده
 صورتی در لر که بر بوی کوندورت ایلد
 چه داخت ایورد خام اولور قیلد ک
 بو جا فکرک قیج لرینه قلمارل قیج تورکیده
 بجا ق قی و قیج قی ایست فارسیه ک
 عیج صحیح ایلد عیج ریلد و قونک ک
 ایلد سیه م دیج در لر عیج بو سیه قیج
 دیج سعه تورکیده دنی قلف دیج کوی

و آقا صلیب اولد ام ایلد اسل نقریلد فارسیه
 جو سید نقریلد صلیب ماضی در لر تورکیده قایم
 ایلد بو سیه عیج معنی در لر عیج نقریلد
 قیج نقی معنی در لر قیج عیج نقریلد
 و قونک صحیح و آقا قریشک ایچک نقریلد
 تورکیده رشان در لر کتاف دان صلیب
 ماضیه بو سیه عیج معنی عیج نقریلد
 بشعرش اولد در لر فارسیه شاه صحیح
 قیج سیه قلم و سیم کنگ ایلد خام و سیه
 بو سیه نقریلد ماضیه و آقا مشدده ایلد نقریلد
 معنی در لر عیج کنگر معنی
 کچیک قیج قاعلات طمعی کچیک معنی
 که دیج ایلد قاعلات جو سید معنی
 بخت قیج قاعلات دیج کچیک معنی
 صلیب خام قاعلات
 شکر عیج دیج قیج رکن صحیح
 کچیک سوزی قیج عیج ایلد معنی
 شکر عیج صحیح کچیک سیه و قیج سیه
 دنی ایلد کسه ایلد کله الموم شکر عیج
 فارسیه

و ساء مهملتك كمنه زردم را بر سبب زهد
 معناست **تقطع بيت** مرغاب چو استغفار
 عا و در كه پتو است غمگن تيزي نيز است غمگن
 يعني تقي است غمگن آهني قنوت و غمگن
 در سبب كور است غمگن كوشش چو است غمگن
 الهوان نيز است غمگن

ارز تر فلان بدير و دي چو است گل از ترنج كوه
 ابرخ ما از كوشش و چو است واو كمانه زرد

ارز تر انب معتوض ابره و ساء مهملتك كمنه
 و اقلق ز آه بو ابل كس سبب و يا صلق
 و ساء بهوزك اسكنا ندر فلان سمدره
 قور كسبه فلان دي در كز آنظلم قاب فلان تبار
 كويده لاهي و مهملتك بيلك فخر كرم طره
 دج كروي ضمة چو بهو را ايليه فار سقيدي كويده
 قوچ ابره بو سببه صفت اضا د مهملك ايل صبر
 ديم را اسب ان الف عهد و ده ايل فلان سمدره
 قور كسبه فلان سمدره كز كوه آنگ صفا و نيز
 يعني قواني ادي گل ابره بو سببه ساهل
 سفند بسج كسي در سقا و رستم والا مهملك ايل

كسوره ايل و او استوت و ز صله و شذ و زاده
 كويده او تر صفاست چو است غمگن فخر
 و ساء مهملتك و يعني صحنه كسب كمانه ابره
 فار سمدره بقره كسبه چو در در طغفان
 امل و غن نيز تيزي كند قار سمدره بقره كسبه قاره
 ديگر است يعني دار بويوب قانف و تيزي ك انبلك
 در مرار بونك صفاي لغوي است تيزي ك انبلك
 و كسبه ابا بو نزه تيزي ك انبلك لا از صفت
 اوان قانف ك انبلك اول ش بر بو سمدره و غن
 كسي ابره الف عهد و ده ايل و ساء بهوزك
 فخر سمد فلان سمدره بقره كسبه و سمدره
 معاد نيز بقره كسبه بو سببه عهد و ده صفاست
 ساء بيلك كسبه سمد و ساء مهملتك
 سكر بيلك فلان سمدره بقره كسبه با و در مرار بونف
 معاد نيز بو سببه چو نوله كسبه در مرار
 كوشش بقره كسبه فلان سمدره سبي مهملتك
 كسبه سمدره بقره كسبه فلان سمدره سبي
 و ساء فلان سمدره كسبه سمدره و سمدره
 اللوات بقره كسبه فلان سمدره لا و بيلك فخر سمد

کسید بکسب الکرکب اول برده کلید
 کریده تعهد بگو اول بر ختم و بیجا معنی
 در پیر به اول تا کبیرا بجز در معلوم او که
 حرف به ضمه مستقیمه غیره است او یعنی
 تا کبیرا بگو اول و اگر با یک ماضی و وقت
 شغور او بود اول وقت ماضی حال جمع
 اول و ماضی اوله می گویی و به تا به
 کلید و ماضی معنوی است و اگر بگو اول
 تو کبیره الیت و کبیرا بود ماضی در
تعمیر بیت بود صلوات استغفار
 و امت کرکب استغفار از حرفه استغفار
 پیشتر بخیر استغفار بوزنه توبه استغفار
 اینجای استغفار آنجا استغفار استغفار
 اینجای استغفار استغفار استغفار
اول توبه بپولاد کج کند و کج توبه ترا داخل
 منبته با نادان کمره خود را که این
 بو بیگ مصراع اول که مصراع ثانیه
 هم التزیین ترجمه و اقتدا معنی اول و
 لفظی تو کبیرا فارسیه منبته در بر ایم

52a

اوده یک معنای است بس هر اوه اولان و است
 نوله بوندن مشتق از زال سجد علی بر اول
 غلط یا زشت دارد که بهیه او معنی است
 آرمه و کج توبه کرد فارسیه پیشتر کج در بر
 پیشتر کج توبه کج ضمه سید و پیشتر کج
 و تابه طویل تلف اسکا تلف از او معنی است
 بو بهیه مخم طایفه سجد علی طهر معنی است
 بنفست لظلمت آرمه بند متصل با زبان معنی
 س کند ضمیر متکلم و صده در کج ترجمه تابه کج
 و خانه معنی تلف مخم سید امرد در کج
 و کبیره مکتب معنی است در توبه کج توبه کج
 فارسیه اینجا بیجا بر اول این لفظی است
 نقطه معنی کوره ده بیت فاس کج
 جا لفظی ترجمه است در اینجای کج
 مکان مقام کج معنی است بیجا فارسیه
 توبه کبیره کج کج بو بهیه کج معنی است
 آنرا الیت ترجمه توبه کج فارسیه اینجا
 بهر بر اول آن لظلمت دهی بیت مکتوبه
 و کج بسفت الیف - جا لفظی بونده کج

51b

نوں مفتوح اولیٰ و آء ماملہ و ماملہ سکا نیا
 فارسید توری کیده یوسف و سوز بر سیده تا
 معناه **تطبیع بیت** لخت اولیٰ نمونہ
 چون قتی مفا علیہ در سختی فو لیا
 ہم آری مفعول در سفت ترا مفا علیہ
 م بر سفت مفعول
لخت آیه زانم اولیٰ طریق
 المثلت سرت اولیٰ طریق
 لخت کاف بر سبت فخت سبت و سکون فا
 ایله فارسید توری کیده آیه دیر لر معنی ال
 ایست که الک ایچ طرفید آویج دیو کوی
 معنای بر سیده راه کبی لخت اهلذده سیده
 لغت و سفت که دیرد تا سخن نوان مفعول
 ایله و مفا مفعول فخت سبت فارسید
 توری کیده طریق دیو کوی کرب الیاه اولیٰ
 کویک آینه اولیٰ و لعلون محوم اوزره در غیر
 و قصد اولیٰ ال و آریق قیدید و کرا اولیٰ
 معنی ال طریق ایاق طریق دیر لر بر سیده نایه
 معنی ال صفتی فو معناه سفت الکتبت

سپیل اولیٰ مفعول **چو پیر کزنی**
 مفا علیہ **ندوة قوت** مفعول
لخت اولیٰ چون قتی در سخت
 هم آری در سفت و نرم یوسف
 لخت لاکه فخت سبت و مفا مفعول و مفا
 قر سفت اسکا لیلید فارسید توری کیده
 چو مفا دیر لر باشه یوسف بر افا صد
 مفعول مفعول سبت سبت مفعول و مفعول
 و معنی اخی دیو کوی قتی توری کیده مفعول
 اولیٰ سفت دیر لر فو یعنی یوسف فارسیه
 سده مامله لخت سبت و مفا مفعول و مفا
 قر سفت اسکا لیلید سخت دیر لر بر سیده
 صد مامله لخت فخت سبت و لاکه و مفا
 معنای لک اسکا لیلید مفعول دیر لر لاکه
 مفعول دیر لر معنای مفعول آری توری کیده
 سبت دیر لر مفعول مفعول مفعول مفعول
 فارسیه و لاکه و آء مامله سبت مفعول
 و سبت مفعول و مفا قر سفت اسکا لیلید
 در سفت دیر لر کرا آری و مفعول اولیٰ
 سبت اطلاق اولیٰ بر سیده مفعول مفعول
 مفعول

و تہ، سطح ایلدنی بیرون در لری تو کعبه طشره
 و کعبه جو سید خارج کی تختی
 اچیز و کل، فاعلاتن، اکثر تک، فاعلاتن
 برخ قائل، فاعلاتن، طشره، فاعلاتن
 اندون، فاعلاتن، فاعلاتن، کرفتار، فاعلاتن
 و در سہام، فاعلاتن، در جود، فاعلاتن
المقطعہ انانہ در کعبہ بہر ج المخرج الی کم
 الہی فلک باقی و راسخ فرشتہ اولیایم
 سکا جی انہ و درہ صلائی باقی لایم
 معانی معانی معانی معانی معانی
 بہر ج جوی معنی از کہ اجزای قوسم
 بو قطعہ کہ بہر جہ نہ، اصلی بہر جہ نہ
 و در در، کزہ معانی کلہ، بہر جہ صفای
 لغوی و سبب تسمیہ قطعہ سببہ
 کہ بہر ملک الخرب و بقعہ معنی و کزہ و زلف
 اولان قطعہ سمنہ تفصیل اولیایم، و بو
 قطعہ اہ اصل اولیایم سبب الم واقع اولیایم
 اجزای سمنہ ال ضیف و صلائی، اصل بر معنی
 داخل اولیایم جمیع اجزای اصل اولیایم

تو کعبہ اکرا ایک جو سیدہ ان اہمیت ایلد
توضیح کعبہ سے تو کعبہ استثنیٰ اچیز
 فارسیہ او و معنی سید اولیایم کعبہ
 سکو تیلد و رفتہ توان ایلی و تہ جیز معنی
 ایلی و تہ در لری کعبہ، الہی بہر ج اچیز و کل
 اکرا ایک توضیح اگر کعبہ سبب قائل و کزہ
 و یک اولیایم قائل طشرہ و کعبہ کعبہ سے تو کعبہ
 فارسیہ معنی در لری کعبہ از امر در صہام
 کعبہ سمنہ داخل اولیایم جمیع کعبہ و تہ صف
 ایلی کعبہ اچیز تہ کہ تفصیل قطعہ اولیایم
 ج جوی معنی از کہ کعبہ سمنہ طشرہ
 لغوی تو کعبہ فارسیہ در لری و در لری
 طشرہ اچیز تہ تہ کعبہ کعبہ و کعبہ
 کعبہ سبب ج جوی اولیایم لفظی تو معنی
 دلالت ایلی معنی طشرہ معنی ایلی
 ایلی ج جوی تہ کعبہ کعبہ کعبہ کعبہ
 معنی ج جوی معنی اولیایم ایلی کعبہ کعبہ
 اولیایم کعبہ کعبہ کعبہ کعبہ کعبہ
 اولیایم کعبہ کعبہ کعبہ کعبہ کعبہ
 اولیایم کعبہ کعبہ کعبہ کعبہ کعبہ

فارسیه تور کیده سور تک دیملر معنی کونیه
 اوردیسه سور تکله دیملر که بهوز ایا فی
 فالقوبه نزل کله قار او طیان اطلال کبری
 صفعی او سوزیه سور ته سور ته کیدیلر
 بلردین قه، موقده تک کسه سد کاف
 چیلد فارسین- تور کیده دو تک معنایه
 و بیله دور معنایه نوزیدن کاف بکاف
 و آه اولف کسه سیه فالر سید تور کیده
 اهریق معنایه یعنی دیش ایلد اهر صحنه
 ابرار کیده عقی معنایه سکلر سندن
 فارسیه تک ایلد لاییدن هر کتدر تک
 سین مهله تک فقیه سیم و کاف بکاف
 سونیده ایت یعنی کولت دین کلری جهیز
 و بیله فقیه و اهدده ایلد کلب دین لدر
 لاییدن اور تک او یوق سز تق معنایه
 و بیله اولف و آخر بیله و اولف
 صاه مهله ایلد بیله دخی دیملر و صحنه
 نوبله و بایردن بدل ایلد ایلد بیله بیله
 دخی دیملر بولمفت دوش و صوازه راه ایت

71a

نوز کیده هاتیق اولف بر بیله بخر معنایه
 جو ایتدی خاه بیله تک کسه سیه فارسیه
 تور کیده طر قار معنی دیملر بر بیله خاه و بیله
 ایلد هتیش معنایه صدور تق تور کیده
 یعنی خوخه هاور معنی کبی فالر سده و ایتدی
 دیملر بر بیله قه، فرشتک فقیه سیه و اول
 بیله تک سکونیلد و اولف مهله تک کسه سیم
 و فقیه قه، صحنه ایلد تیز بر معنایه و بیله
 وال مهله تک فقیه سیه فالر سید تور کیده
 او فور تک معنایه معنایه ایلد بر شقه
 او فور کله دیملر بر بیله نون معنایه ایلدیج
 کبی **تقطیع بیت** خرا معنایه معنایه
 خرا اشدن معنایه کله طر معنایه
 ملا معنایه معنایه، صلا و رقی اولف معنایه
 دخی معنایه معنایه، و سید بیله معنایه
 بیله اولف تک معنایه
 خرا معنایه اولف تور تک کور کور و اولف
 کور کور اهریق دخی سکلر ایلد ایلد ایلد
 خرا معنایه معنایه و اولف بکاف کسه سیه

70b

هیزه دال مهامل ایله فارسید تور بیده دکلم
 معنانه یعنی دیش ویکله در بر بیده
 فاره بجه اید ضا طقت معنانه حقیقت
 صحیح فتنه فارسید تور بیده دکلم
 معنانه یعنی بر حاضه اکیوب میں ایلکله
 دریل بر بیده ایتق معنانه دونن ضم
 ره مهامل ایله واسطاج واول فار سیرده
 نزار بیده سوجو رک معنانه ضا سوجو رک
 اید سوجو رک کبی بر بیده فتنه کاف اید
 وکون کاید اید کیکس معنانه در سه
تفسیر بیت **یالکف سو** معنانه
 ضا ی یق معنانه اوزر یو و معنانه
 ضا دکلم معنانه حقیقت و معنانه
 لات معنی معنانه اقیله معنانه
 می سوجو رک معنانه عیلم
اولاد ایشیتن اورتقن ستر اوق قالمق
 دنی بیده سترقن بر بیده ضا کوفوق
 ایشیتن الف مقنوصه و نول کاند و کلف
 کجی ایله فارسید تور بیده ستر اوق کجی

72a

اولرک معنانه در **تفسیر بیت** **خویش ایا**
 معنانه اوی سو تریلم معنانه کز در
 معنانه اوزر دکلم معنانه کز بیز
 معنانه اصروق راه معنانه
 معنانه اولد ایشا اویک معنانه
یالکف کسوق ضا ی یق در بیز و وقت دکلم
 حقیقت دونن معنی ایلکله دافی سوجو رک
 یالکف تور بیده معنانه آتشک یا لکله و عاونه
 در بر فاه رسیده تاه قرش علف فتنه
 و فاه رسیده تاه فاه رسیده تور بیده
 معنانه سو ضا ی یق اید فاه رسیده تور بیده
 یا یق معنانه حقیقت ایش یا لکله در بر
 لازم و معقودنی ایش ایل او بوزر علف
 کونک و کونک رک معنانه هوق و اوق
 معنانه در در زلال مهامل کف حقیقت
 اصغر در بیز فاه رسیده تور بیده دافی سوجو رک
 یو در بر معنانه کوه کله و دافی حقیقت زور اولد
 یوه در بر کز کس بر سر اها بین العوام
 دال مهامل کیشک کس کوه بیز اید ستر اوق
 دوقن

71b

علا مقرر مثل فارسیه سرد تر از سرد تر کوه
 مو و ق معنا سده در کو بیله ابرو در سوزن از یک
 فارسیه تو کرمه جوز در کلمه کو بیله
 من کجه معنا سده یا جوز الف و لا هل ان بیل
 من کجه بیله در بیور من کجه کسی از الف مقوم
 ایل فارسیه تو کرمه دن ایل کجه اولیور
 ایشا آخ ثابت ایشو شده کو بیله من کجه
 معنا سده کاه اولیور از کلمه سکه الف مقوم
 اولیور زاء جوز بیله ایل استحال اولیور
 پوه صرع اولیور واقع اولیور از سرد هم
 لفظیه اولان زاء موره اولان کجه اولیور
 مرد هم منقی ص و آه مراد کلمه سوره
 و اول کجه مقوم ط ک صفت سیده فارسیه تو کرمه
 کته در کلمه آرم کلمه کو بیله موره در رجل
 در بیور کجه الیتر کجه فایر سیده ت م در م
 تو کرمه کجه سیدان در بیور کو بیله من کجه
 در بار خرج رجل در بیور خورشق خاه مع ک
 کسه سیده و او کجه مقوم ط ایل و آه اصح
 ط ک سیده و ریش مع ک کجه اولیور کجه اولیور

رو بیرون معنا کلمین در اول و کلمه ط ک
 رب سینه ه معنا علمان در اول کرمه کلمه من کلمین
 کجه کجه سوزن از یک از سرد خورشق
 خورشق کجه سوزن از یک از سرد خورشق
 بو سینه صراحی کاه کسه مصراع اول سینه
 مع الیتر سید تلفظ اولیور هذا اولیور
 صم کجه کسه سیده و کاه کله کجه
 لفظی فارسیه تو کرمه کله کجه مصراع
 کاه کجه اولیور اولیور اولیور کجه سینه
 کو بیله کاه کجه کله کجه سینه کجه
 مصراع کله کجه کجه سینه کجه سینه
 در یک تو کرمه کاه اولیور کو بیله کله کجه
 معنا سده سرد تر تو کرمه کله کجه کله کجه
 سیدان مراه کجه کجه سینه کله کجه کله کجه
 صوفی معنا سده کو بیله کله کجه کله کجه
 کله کجه کله کجه اولیور کله کجه کله کجه
 کجه سینه و آه مراد کلمه کجه سینه کله کجه
 اولیور کجه سینه کله کجه کله کجه کله کجه
 کو بیله کله کجه اولیور الف مقوم کله کجه
 کله کجه

منا من متنا عرقت من متنا من
 بگو کار کار و قور کار بر قطع در کار اصغ
 بر هر عده دور در کار متنا من کار
 سبب سبب بکار کار کار و کار و کار
 جهت کار کار کار کار کار کار
 قطع کار کار کار کار کار کار
 از است را کار اول کار **تجرب** از است
 گفته ای کار کار کار کار کار
 اول کار کار کار کار کار کار
 اول کار کار کار کار کار کار
 من کار کار کار کار کار کار
 من کار کار کار کار کار کار
 و فاعل کار کار کار کار کار
 بکار کار کار کار کار کار
س در کار کار کار کار کار
 کار کار کار کار کار کار
 کار کار کار کار کار کار
 کار کار کار کار کار کار
 کار کار کار کار کار کار

75a

تور کینه **تند و زن** دیک اولور و کشف و
 و کند و اور و زن دیک اولور **دین** وال
م اولیک کسه سینه فار کسیر تو کسینه
 کو رنگ معنای سینه بر تیره است، مراد رنگ
 کسه سینه دکل فتی سینه و همزه الیه را
 معنای حاصل معنای مصری دیک اولور
 کشید حاصل را اولان اطلاق از معنی
 بوز دین صومالی یعنی احمس و مراد رنگ
 کند و زن کور کله یعنی کند و معنی کور
 ایو بلبل کسه هر علامت خود باین کله و کله
 صفتی که کار کار کار کار کار
 معنی که کار کار کار کار کار
 در کار کار کار کار کار کار
 شقی و یک معنای کار کار کار کار
 خارق نوزید معنای کار کار کار کار
 در زمین کور و معنی عقرب
التعصب **التعصب** در کار کار کار
 نظارتی و کله کار کار کار کار کار
 به کار کار کار کار کار کار

74b

ولب فخر سید و آقا، به تزیین سکه بنده ز سهره
 در راه و سینه سبک و در راه مهر اولی سخته لریله
 مراد مناسبت قافیه تو کر کبیر بهر بر صیوانه او یه
 بهر دور این سر بند صورتی در فی لریله ناز سینه
 خانه آیدان در راه جو بهیج صحیح و نام هفت ایک
 فخر لریله مقفان در بنوبه با وقت آید کر کبیر ناز سینه
 هم مقفوسه ایله و مقفان و کسره کاف جو بهیج
 ایله کافیه ایله در لریله و بیجه فخر ایله اصیبر
 در خاصه بنوبه **تقطیع بیت** فتح یا فی نفس
 مقفان علی لریله و یا بلیک مقفان علی
 ایله ایله در راه مقفان علی اولو بهر ره بر
 مقفان علی اولو زهره بری مقفان علی
 نازوق و طاق مقفان علی سرری آیدان
 مقفان علی بری کافیه مقفان علی
 او کو کوفه طاق نازوق مقفان علی کافیه
 نوشته بر ایله کچه کبیر بهر به لانه در راه فی نفس
 او کو کوفه کبیر بسیار طبع در راه سر بویک
 نوشته ظاهره و اعتبار لریله او کوفه ناز سینه
 کافیه لریله سخته سیده کوفه در لریله و سینه

و طاق مقفان علی و بلیک ایله ناز سینه و طاق مقفان
تقطیع بیت اولو طاق لریله مقفان علی
 در فی کافیه مقفان علی فخر در فی کافیه
 مقفان علی سخته در فی مقفان علی
 فخر در فی مقفان علی سخته در فی
 مقفان علی ایله در فی مقفان علی
 سخته در فی مقفان علی
تره یا فی نفس و یا فی نفس اولو سر اولو
 او ره زهره و ایله نازوق طاق بر ایله کافیه
 فتح یا فی نفس ناز سینه هم مقفوسه و بلیک
 سخته در فی کافیه و بلیک در فی کافیه
 برقی بوبه ایله کافیه و بلیک در فی کافیه
 چو کافیه ناز سینه نازوق مقفوسه ایله و کافیه
 و کافیه کافیه ایله نازوق در لریله اولو لریله
 نوز کبیر ناز سینه کافیه نوشته سخته سخته
 و کافیه کافیه و کافیه کافیه نوشته سخته سخته
 در لریله کافیه و کافیه کافیه نوشته سخته سخته
 مقفان سخته اولو لریله ناز سینه ایله نازوق کافیه
 اولو کافیه مقفان کافیه ناز سینه نازوق کافیه نازوق
 و لب

و غنغف و رش و بیلر و فی ما تریز و مشا یا قزوه
 و عنی یا وری هر قوقی جا نوزده اولکده اولسون
 صلی الی نه بیلدک طلدرد کوشنجه آرم
 بچ صرح بچ شیرجه کرک دیو نقل
 ایلدک بچ یا اوزک کوب مشا قوشلر اعا چلر
 اوزده یا یوب اکیده یا وری حاصل ایزر
 لارسیه لانه زکر مقلد الی ایلدک الی و فی
 دیرک و بیع عیبت مه ایلدک صحت سید و شین
 مع ایلک تشدیرید و کوش ایزر **تصحیح**
 اولک کوف لبط متفا عن قاز و فاحشه
 متفا علیت اولکک کلا متفا عن
 نه جو صوفیای متفا عن قوش مرچ
 متفا علیت بچ یوز برب متفا عن
 یوه لانه در متفا عن درنی ایلدک
 متفا عن

79a

فامه معانی لبط یا موقده تک فحش سید و مایا
 مه ایلک لک سکونید فار سید تور کیده قاز در اول
 مشا یوب قوش برب و بیع دنی تشدیر ایلدک
 دیو ب ایض و سید فاضله فار سید تور کیده
 اولکک دیرک مر قوشلر ان نوزده اولدور
 کور کوشین بی یا وری حاصل ایزر دیکه دیا اولک
 اولد بزدنی اولدنی غیر سی ایلدک جفتلر ایلن
 با ق کوشن حقان ایلدک بچ را ایش و بیع دنی
 فاضله دیرک و صد ابعضی حکم دیرک دیو نقل
 اولدک کلا قزه کاف و اولد فحش سید فاضله
 تور کیده کشف حان دیرک مر قوش برب و بیع
 عقی دینور نصر صرح جو لفظ و زلن ایچون کیش
 معناه مدخلی ایزر قوش لفظی تور کیده حکم
 جنب جمله قوشلر اطلاق اولدور فاضله
 حکم صوفیه و آله مه ایلک و غین بچ حکم
 اسکا لوزیک صرح دیو برب و بیع فحش طایله مه ایلدک
 ایلدک معانی بچ آله برب و بیع حکم
 نیت لوزیک و آله معانی فار سید تور کیده
 یا وری دیرک معانی حکم بچ بیلدک بچ دیرک
 و غنغف

78b

سحق اول بود و بهینه افتیم و مملکت منزه
 در دور هم تو ز کبرید مشتاق دور است
 آدم در کبر فارسیه الف ممدون الیه
 آهنگر دینور به سید صد و معانی آهنگ
 ایله کردن تا بهین او نشد آهنگ الف کوه
 رفاه بهر کبر تخت سید و نون س لیل ایل بود
 معانی کمر لفظی کاف جسد ادا نشد
 فطرت او یعنی قطره به بزرگ کلمه سینه
 بچیت فوجی تو کبرید فارسیه ز کبر
 در لر به بهینه صیغه معانی بو کردنی
 فطرت صوره ایون کمر لفظی قیاسند
تفصیح بیت در بجزره مضمون
 به سیرا همی معانی الف الف معانی
 این کشتی ۴ موق لیل ادا مورجی معانی
 به فطرت کج ۶ معانی معانی آهنگ معانی
 روز در کبر ۵ فوجی لیل ۵ ۵ ۵ ۵ ۵ ۵
 در دور نشد در لایق لیل ادا سیرا
 ارام دور کبر کبر ارامش و ز کبر
 در دور دال ماملک مختصه اوقاف کج

معانی بجزره به صنف معنی داخل اولوب
 موق لیل الف کبر معانی عد اولان بخشی
 علقه لیل کبر صنف معانی کبر به صنف
 زلف ده و صنف معانی کبر به صنف
 اولان به بجزره صنف و تفصیح
 سرور امانت ۵ ۵ ۵ ۵ ۵ ۵ ۵ ۵ ۵ ۵
در بجزره به سیرا معانی و الف کبر
 لایق صنف کج به ایست کبر کبر
 جوده تو کبرید مشتاق بر لیل کج
 و اطرافند در لیل فارسیه به کج کج
 و آه صنف کج کج کج و آه کج کج
 کج فوجی سید و الف کج و نون الیه
 دینور به بهینه هوای معانی آهنگ کج
 تو کج اولی اوزره کج کج کج کج
 اولان لیل اما آهنگ کج کج کج کج
 مملکت معانی کج کج کج کج کج
 کج کج کج کج کج کج کج کج کج
 و او معنی کج کج کج کج کج کج
 دینور تو کج کج کج کج کج کج

طویلی یونی ترکیب لری تو را کیدر فاکیدیه
 در شعره بر است رو در سر معلوم اول که
 در شعره فیج دال ایل نظر فزرا بیکر و کیر کیمنه
 اسر یا فل او سف افاکای هی فصله وه دافل
 اولور کیم لفظ و تکمیل وزن ایچو لک
 بونه قصدر اخل اولف زکر شعره در سر
 شوید مذن مشتق فعل ضرر اول و کت
 دلیر در دجوله والست ایور بیچ در شعره کیدر
 تو کیده کیر دیکدر بو سیدج اولن صفت لسه
 داخ تو ترکیب در فارسیده الف کسوه
 ایل ایور در سر صحت صفت لسه در شعره
 بو برق طویله صفت است کو کیر یولر صفت لیل
 و طویلی بو صفت لیل ری داخ صفت لیل
 فوان ب صفت رودر شو ب صفت لیل
 راه و رسم صفت لیل رو ایور صفت لیل
الاصح الثانیة فی شرح در بیکر بیچ و ارب
 کلار صفت لیل صفت لیل صفت لیل
 شیرو صفت لیل و شکر صفت لیل
 صفت لیل صفت لیل صفت لیل

کیر دوقی کاف جکلف نتی سید کسه
 سید دوقی بو معنا بر در صفت لیل
 کیر صفت لیل اتقام الف و کیم لیل اولر
 در سر بو سید صفت لیل و صفت لیل
 بعض کیم کیم صفت لیل صفت لیل
 اولور تقطیع بیت صفت لیل صفت لیل
 ظن اون صفت لیل تو کیم لیل صفت لیل
 کیم لیل صفت لیل کیم لیل صفت لیل
 کیم لیل صفت لیل کیم لیل صفت لیل
 کیم لیل صفت لیل کیم لیل صفت لیل
توضیح طویله و کیر یولر و کیر یولر
 فوان بر دور شعره صفت لیل رو ایور
 بو سید صفت لیل اولی صفت لیل فانی صفت
 لیل و لیل صفت لیل صفت لیل او زره صفت
 و صفت لیل و لیل صفت لیل صفت لیل
 تو کیده فارسیه فوان لیل بو سید
 امر صفت لیل طویله تو کیده فارسیه
 صفت لیل و لیل صفت لیل کیم لیل صفت لیل
 در سر بر دینان امر صفت لیل کیر یولر
 صفت لیل

س پر کج سید کہ کوفہ طاعت سے تعظیم
 ایوب اور بقا کر و خاجہ بن صوتی اہل
 اندر لہ اول ان ایچی کوئی شفا تک شفا
 وقت سے زفا مندہ بکری سدا ارجیان نام
 اولی بکری تریخ حیف کیر بکری
 دور دنیا و خوش و خوب حاج است بوب
 چفتیہ یورو مکہ بشر او جینی آتے
 بنہا طر دور و مند فلما رس در شہ
 فرشتہ کاترہ ماہ و قسطہ ان است
 در کراو اع میل مقص بکری کز حوت
 اولاد و بیچ یوم اولور دور و بجی بک
 کسب غنبد بکری طوق زا اولور بدی
 کوئے ہجر ف اولے ہو ایہ رو شہ طوق
 کوئے کوشحوت بوجہ و ابر قن القس
 فی حوت و ابرد حوت و مذکور کوزن
 اجماع صوبو مکہ یا شہر اون دور دنیا
 جگہ تائے صوبو یہ دو شہ اون بدی
 کوئے صوفی شہ است اولوت مہار شفا
 طوبی اید اون سکری کوئے لقا کور

مرتب دکلہ بلکہ مطرف ابو ندر یعنی ایچ
 س پر دیکار دکلہ کو شہ طلال دینار
 زس نام فار سید تو زیدہ پیش در
 قام یازک مطا بل در بود فی نصو لا بعد
 نکل بر نصی در او ایچ آید لہ اولی کالو
 اولور رو مید ز کورس در لہ شہ
 فرس در ادہ بہ شفت قسطہ کہ کس
 در لہ اولوز کوزند اون ایچی کوئے
 کوشحوت کور صند و ارا اون دور
 کج حایت اوزون اولور شہ ملایم
 او ایچ کج ارتخ دور اول فصل شفا در
 و غایت زهر نصاب و طول لہ در سودا
 معقول اولور و باجم حوت بولوب وارون
 الحق سندن کوزن کوزہ حد ان تغف بہ
 و کج برد صند کس مہنگار ارجیان کیر
 قس فصل اولے اول کوزن صہا لہ
 ایچی کج کالون تا سندن رو صند ناریں
 در لہ شہ ہور فرسہ خداد قسطہ
 طوبی در لہ اولوز کوزند ایچی کج

کره در بر لر و بیدر تا مامله اید و رش بیدر
 جوت و بیدر صوق لفظی تو ز کسید فانی
 نوزد سبب مامله اید و سکون آ آخیر
 منو ط اید سرتا در لر و بیدر مرز
 مناسرت کره تیه و سرتا تیه کلمه لر بیک آخ
 لرزه اولان یه لفظی نفس کلمه دن و کلدر
 غلنت او نتمه تو رنج عبار تدر تخفیف
 مناسرت افاده اید کره تیه دیکل بوجی نه
 کره لفظی است در لر و سرتا تیه دیکل
 یخ سرتا لفظی تو ز کسید صوق در لر تریک
 اولور صلواته ط بقیمه ایراد او نتمه سرتا
تطیح بیت هم با ت مملو یه بهار اولان
 ملا عدلن با سیمه منوع کوزه در لرزه
 ملا عدلن استه در ی منوع و صوق تیه
 ملا عدلن کره تیه منوع و سرتا تیه
 ملا عدلن

100a

تو ز کسید کوز لر لیک تمام اول بهار لیک
 معانی در و صوق لر لیک جمعی دلی
 بو رس او آخیه اول لیک ای ایلو لیک
 ر و صوق لر لیک در لر لیک شور لیک
 بهار لیک و قسطه دن توت در لر و تو ز کسید
 اول دور دن لیک کنش صیران بو ز صید وارد
 کیجه کو نتمه بهار او لیک اول هر لیک در صوما
 مغلوب اولوب سو را غلبه اید ایچی ای
 شریه اول لیک رو صدر صوق لر لیک
 شریه لیک استند لر و قسطه با
 در لر و تو ز کسید اول در دن کنش لیک
 بو ز صید وارد او چیچی ای کنش لیک
 بو ز صید و ریس در لر لیک شور لیک
 فرور زین و قسطه دن ما تو ز در لر و
 کوزر اولان و صوق کنش قوس لر لیک
 کانون اول لیک اولان است کوز لیک
 بو سده ایف در لر لیک قسطه قسطه
 بو سده تمام اول لیک است کوز لیک قسطه
 کاف لیک قسطه و راک مامله لیک سکون
 کوز لیک

99b

اول لیک اول اصغر آخیه اول لیک
 اول لیک اول اصغر آخیه اول لیک
 اول لیک اول اصغر آخیه اول لیک

ااوه الف مخلوده ایل فار سیدر تو کریمه
 ما قانش دیر لر صفها صخر وهریتا
 اولش دیکدر بو بیه صخره صخره
 برادصت بی بجاک تخت سیدر الوت قای
 معجزک اسکله طوطی و تاز مشقات فرقیته
 یک تخت سیدر و قای طوطی ایل فار
 در تو رسیده دور کوش و تو شو لاش
 وقام اولش دیکدر حودا صخره درختی
 صیقل صغیر لاش تاز سخی تو کریمه فارسیه
 فار بویا دیر لر بو بیه تخت و معجز
 معجزه دور کوش تو کریمه ییل کند و زار
 ویل تو زار کوشه دور کوش دور کوش
 در یکدیر لر فار سیده بی بجاک کریمه
 پیرا بی لر بو بیه صخره درخت و کوش
 پیری **تخت** ااوه صغیر
 برافش اصفهان سرداضه صغیر
 دور کوش اصفهان تاز کوش صغیر
 کوش و کوش اصفهان تاز کوش صغیر
 ااوه پیرا اصفهان

101a

اصیر پاک اولر یعنی صعب و لایق
 تا بر کوش قریش اولی ااوه فارسیه
 پاک تاز اولر بو بیه صخره صخره
 و طاهر القسب در لر اصل بو کوش و پیرا
 بر معنا بی در فار سیده طویل مفتوحه
 و تاز بجی ایل طوطی در بویا اوی تو کریمه
 فار سیده طوطی پاک در لر بو بیه
 طاهر صغیر ااوه کوش اولر اصل یعنی مشا
 اول کوش کیم اصیر یعنی اولر یعنی صعب
 و لایق کیم قریش اولر ااوه
 فار سیده طوطی در لر بو بیه صخره
 اصیل دور کوش بو بیه و صعب دور کوش
 درخت ااوه اصل **تخت** ااوه کوش
 صغیر لاصل کوش صغیر اولر کوش
 صغیر تاز اولر کوش صغیر ااوه کوش
 صغیر لاصل کوش صغیر ااوه کوش
 صغیر کوش و کوش صغیر ااوه کوش
 ااوه برافش سرداضه دور کوش
 تاز کوش دور کوش تاز کوش پیرا

100b

ااوه

ستفعلات **وا** و **ا** فی کثرت

ستفعلات **وا**

خورد استوردان **کنز** و **بیا** و **اولک**

لا ف او و **صید** **بیم** **کب** **زنبق**

خورد **استوردان** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

صفحه نا علمد **بو** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

مشی **ایله** **عدد** **فا** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کنز **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

بیم **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق** **کنز** **بیم** **کب** **زنبق**

کهنه بخت و نه من علی سوز فار فعلت
اوق کز سیر تا صلاک ز فزین کین من علی
دوبه کا ز فعلت

پهانی یعنی بوخون سبب نصفا

نوست و کورد کرمی اوزون تو دلاز
تا ز فارسل خت سبب و ما ز بو تریک
و بو تک لک کله فار سبب ز تور کیده
یعنی دیر لرا کت آتک ضا فید رو بیله
بو یعنی دیر و بوخون تور کیده یعنی قان
و ما و تا صلیق نشه یه دیر لرا فار سبب
سمن مهلم تک کسه سبب و تا
فرقیق خت سبب و باه بو یه و لا مهلم
کله سکا کله یه سبب و بر و طا و خیر
منقوع طایله سبب و فی روا نیدر بو بیله
علاطا صفا نشه قصه تور کیده کرا و زون
اکل تقیصه در فار سبب کله کله بو تک صفت
سبب و تا فرقیق خت سبب و ما هلم غط
ایله کت دیر لرا اصی الف ایله کت ه دره قان
بوخون صلاک و سوز فار بو بیله نصیر صلاک دیر

و تا مهلم تک خت سبب و تا و علی جمله
اره دیر لرا کله ف بکل خت سبب و تا
بو تک سکون یله فار سبب تور کیده آتکون
دیر لرا کله جز جوت اوچ لرا بو بیله لال
مچه تک کسه سبب کت و تا بو سوز فار
سمن مهلم تک صفت سبب فار سبب سوز کیده
اوق کت دیر لرا بو اوق کت کز نشه کز لاله
قولا غنه دیر لرا صفتی تور کیده دره لیر
الاشنون مقاصد و کرمی اشتهر معر امله
مخر فخر فار سبب کله بو یه ایله کت
دیر لرا بو بیله سوز قن معنا نشه بعضی خت
ده مصراع اولع و اوج اولان سوز لال
ایکینه قولا غنه سوز فار مثلا ایکینه به سوز لال
و ایکینه قولا غنه فار سبب سوز فار دکلره

بو بیله خت ایله حوت دیر لرا و سبب
مهلم تک خت سبب و تا سوز قن سبب
دنی دیر لرا مثلا فار سبب سوز قن سبب
ایکینه قولا غنه و سوز اوق کز نشه دره لاله
اولع و صفت سبب سوز لال
کریه

اوله که تو که بیه که تو زلفی به بیع صحتی که بیست
 فارسیه و به لغوی مضمون او زره در
 ایچ قیاق المثنیه اولان سو او بیاض
 بقا مله اما چشم ایله دبع یک فزتی
 بود که چشم سو او بیاض و قیاق
 و کر یک بله را طدر محو ام او زره خود
 تو زلفی که نور مکه امر انگله فارسیه
 بیاض دیر لری، بی کسور در دبع لیل امر
 ایچ بی، بی کسور در دبع لیل امر
 صطوریه باق تو را کید با قیاق امر انگله
 فارسیه بیگر درج که خون کسور ایله
 نکر دبع نعل امر حاضر دبع مکر نکر قیاق
 دیر بیگر بیع نظر معنا نه باق تو را کید
 با قیاق امر انگله فارسیه بیوز دیر
 کرستی امر انگله ختمه سو صفتی
 دن لغوی امر در به بیع اولوق معنا نه
 اولوق کسور یعنی بیضه ایله امر در
 فارسیه بی بی دیر که به بیع صحتی
 دبع اوله تو را کید یعنی فانی بیع ایله

کرد اول ف بچک کس لیه قیاق اوله
 صاعده تیلک اسکا نوریله فارسیه تو را
 ده و کسور دیر که بیخ طوب کبی تو را قیاق
 و کسور اولان سفینه دیر که بیخ طوب
 کبی او اولوق تو را کید مضا اولک صفتی بی
 فارسیه دال صاعده کس لیه اوله اوله
 خیر مضمون کس لیه اولوق اوله اوله
 اسکا نوریله دیر که بیخ طوب کبی
 مضمون کس لیه اولوق اوله اوله
دبع بیع بیاض دیر که بیخ طوب کبی
 بو بیخ کس لیه اولوق اوله اوله
 کسور و کسور اولوق اوله اوله اوله
 مضا کسور دیر که بیخ طوب کبی
دبع کسور کسور بیخ و بیخ بیخ
 بیخ کسور اولوق اوله اوله اوله
 دبع دال صاعده کس لیه اولوق اوله
 کسور و کسور اولوق اوله اوله اوله
 و کسور کسور اولوق اوله اوله اوله
 کسور دیر که بیخ طوب کبی اولوق اوله

تک در سوره نوره که می گویند که کاف در بیت
 تک در عاید اول بیت شو تک در بی
 ضنه یون احو اندک صفه مورثی
 بر بیع ضیق معناه مانده کاف تک تو را کند
 کاف کفر مشهوره نفا تک اسید و یا ت
 صفت به غیر حق کوهی است الهی در امر کر
 اهل نطقه کاف لری کما به تو تیده کاف
 کاف در سوره قاف سیده همزه معقوده
 کاف ساء مهمل تک و کوفیله و آه تک
 نخی سید و فونک و کاف تک کفای
 لم یله اذ تک در امر نقل او نور که معش
 یاز و بی قائم اید هر زراجه مقدار بی حدیسه
 بر خطه کاف کوشه و اول اید کوه در لریش
 اصلا قبل قدرت اگر تک اولش ایش کوب
 دن مور و اولوب اول دعوای شسته
 از کاف ایست و زندقه مذکور مشهور
 در کاف بوجوه اید و بیفته ادب ایش
 از تک روحی بدان زندان منع کفره
 و کاف کرای او ز کفره کاف پس روصه

بهم کاف انصوح قاف اولی در سوره قاف
 میان ک صمغ تک نورک لافان
 باروی صمغ دافی ماس فافان
 قفان بکف و قوف تک اولی تا کف
 مانده کاف اول تک و کاف کاف و کاف
 قفان نور کف افرای کف عدل
 کاف نور در قاف سید کف کف و کاف
 کف لریله و فونک و کاف کف کف کف
 لریله بکف در سوره سید فونک معقوده
 اید کف معناه کف فونک تو را کند
 اکبره و سوره قوف لاف فونک در ل
 و طبعه قوف لافه دنی در سوره سیده
 کاف مشتک فوفیه تک سخت و فونک
 و کاف کف کف کف لاف تک در ل
 کف کف کف کف کف کف کف کف
 صمغ اید کاف در کف مهمل و کاف معقوده
 اید کاف دنی کف معناه در طاق کف
 کف کف کف کف کف کف کف کف
 کف و فونک و کاف کف کف کف کف

مثلها و مثلها معنی نیکو بند و نیک
 منقوص و الف و م مثل اسکا ندر فی فارسیه
 نور کرده سوگند معنای در بو سیه
 شیخ جوهرت است سینا شیخ سین
 مامله نیک که به سله و تاء فرشتت
 نخت سله بعد الالف یا هفتت
 نختت نخت که هم سیه و شایع
 نل سکو نله اسم مصدر در فارسی
 در توت کرده او کل را و کوس معنای بند
 بو بین هج کی دستت دال مامله نخت
 در شین معنی نخت و تاء فرشتت اسکان
 لریله فارسیه ر نور کیه او و در
 که تازی و قره دیه کلری معنای در بریده
 صخر معنای نخت لایف و کاف
 نخت کریمه و نون س کند ایله توت کیه
 باوردن جرطه ندر که طحاح و قشقه
 او زرنه ال بو کله و آتیه است اگر لر
 و کینه الفایب دخی بو کله فارسیه
 طاه مامله نخت نخت سیه و شایع

127a

اسکا ندر سیه دینو و دیوان نخت
 بر آتد دیر کر اللغه دیر نخت
 فارسیه کو داب دیر نخت بو سیه
 جو داب دیر صفاق توت کرده فارسیه
 ده کاب دیر بو سیه نخت
 سله قصع معنای تطبیع نخت
 بهق ایله مضموع در صق الیه
 فا علاقی نخت مضموع یا نخت روغ
 فا علاقی بریان مضموع نخت
 کو داب فا علاقی دیر مضموع
 ناخت کاب فا علاقی دیر مضموع
ایلام هوک و شمال سوک نخت ایلام
دینت اوه دیر سطلت یکجا دینت
ایم الف مضموع و نوع کند
و صم بو کب فجسله والف و میک
اسکا نخت دیر نخت توت کر نخت نخت
دیر نخت نخت نخت نخت نخت نخت
دیر نخت نخت نخت نخت نخت نخت
معنای کر نخت نخت نخت نخت نخت

126b

ابو کاسح علیها اولی بطر اولیا
 هم خار خار ریر ل اور ک کو کوان آ
 تو ک سو علیک تیر که عبدر سید یعنی
 فنی زیاده سو توب ش او لطف
 در ل فار سینه یا موقه تک و طاق
 مامل تک تخت لریه و آ مامل تک
 سکو نید بطر در لریه سید دنی بطر
 معانی شفت وزج کین لفت و شکر
 بر خار خار ایچ بند خا موعه لریک
 تخت لریه فار سید تیر کین آت
 معانی کین ش تک در رو نید سق ل
 اولو علیک رو سید خفته معنی نوزان
 موعه تک خفته سله و هلا مامل تک
 سینه و شفت تیر تیر کیده دنی عقیقه
 وقت و تیر لریه **تفصیح**
 ایو ک سب معنی و تک سب
 فا علایق او لدی سب **تفصیح**
 طر و لریک فا علایق سب هم خار
 معنی خار در لریه فا علایق اولو ک

130a

تا اینف اورن در شفت شفی معنی
 خسته و آ موقه تک سکو بند ک
 معنی زبیره آ موقه تک سکو بند ک
 مامل تک مختل و آ مامل تک سکو بند ک
 مشتق صفت فا علایق اصل بریده
 رب او جو ک و کلدر نون ایچ و الی
 او لریه **تفصیح** او لریه کسب الی
 یک او جو ک دیک اولو و معانی
 الی ای تقدیم او لریه شفت موه الی
 تیر کیده سید و لریه کون شفت
 دار که یک ایچ او چار کونوز کونک
 بقه عز اول اجلان کونوز او چه
 در لریه سید موعه تک خسته و صفت
 صحیح و شفت سید ایچ **تفصیح**
تفصیح ایچ مفعول
 بانه الی فا علایق **تفصیح**
 ل و طیفان باز فا علایق مفعول
 معنی لوصه طیفان فا علایق مفعول
 معنی ره براسه فا علایق مفعول

129b

ایو ک

او سوان و غرض شنگده او سوان لکن
 استحالے سزویج طحا منده اظهاره
 ز مرابین العرب طحا بر و سز او لیک
 در تکر و سبت طحا منده اعزاز و ولایت
 دیو تبه محققه در سز و وقت و موم و سز
 ایچون ایتد و کارکن از عو تبه بقیه در سز
 و اصالت بنا ایچون اولان در عو تبه و سز
 در سز و سز اول طحا ملک بجهت سب اول
 فایده در سز ها صبح بو بیج اسج از خصمه
 ایل در اقا بو تکر کیده مطلق شنگله دو کون
 و فایده سز سوز در سز اینه بمره سوز
 اولون سز کتد ایل و دال مه ایل سز
 سسله و فایده اصالت بو تکر ایل فایده
 اندوه انظمنان محققه بو تکر کیده محققه
 در سز بو بیج بو و سز و سز کون کی سز
 معنی محققه ایل فایده سز بو تکر کیده
 بو تکر کیده و سز بو سبب التکریب فایده
 اینه معیار بو تکر کیده محققه کوزده بیج
 الم وقت اولت چله دیکد بو بیج ناسم

131a

معنی کلده ناسف فایده سز
 ش ایل کون بو سز اینه سز سز
 سوز سز دوزکون غصه کوزده سز
 بو سبب مصروف فایده سز سز ایل
 سبب و سز مصروف طریق اوز در سز سز
 و افغ اول کتد سز سز سز ایل سز
 لرزه سز اول کون سبب ایل سز سز
 کون سز سز فایده سز سز کیده سوز
 دیکد بو بیج لا افغ معنانه کوزده
 سز و سز سز ایل فایده سز سز کیده
 سز و سز بو بیج ایل معنانه سز
 فایده سز سز کیده دوزکون سز سز
 سز و سز و سز و سز ایل و سز
 سز سز سز دوزکون فایده سز
 سز مه ایل سز و سز و سز و سز
 مه ایل سز سز فایده سز سز سز
 و سز معنانه سز سز و سز و سز
 و سز سز ایل و سز سز سز کوزده
 سز و سز دوزکون سز و سز سز دوزکون

اوله

130b

من شرح مطوی در ذکر او نشد
بخت اولی الملک تم رفی ما نحو و را
 همی نمی آید سخن صفا اولی کی چون اولی کی
 بخت آ، بخت کس بد و نی و خطه و
 بخت یک است نبرد و نی و خشت یک
 بخت است اولی معنی مندر اول الملک
 کی بر بخت تو تک بخت سید و خا، بخت
 و لاک است که اولی بخت ما نحو میم
 منقوص و الف ایله و شای معنی تک
 سید و فاق کد ایله فاق سید
 تو کیده الی دکلدر مرالیز که آ خطه اول
 اولی بر بخت معنی معنی در هر سخن اول
 علامه ایله و شای معنی تک خطه سید
 و فاق کد ایله تو کیده و خطه اول
 بر تو سزی بویا در فاق سید کد فاق بخت
 کس بد کل سر فاق سید و خطه سید
 م اولی بخت سید و بخت بخت سید
 و لاک و فاق سید سید م اولی تک ه

132a

ولا تحزن معنی مندر
 بو و نی سو و زیند اولی معنی اولی
 تو کیده پاس دکلدر بخت ما نحو معنی
 تو کیده رفی ما تم و پاس و معنی اولی
 بو کد تطمع بخت بخت بخت
 معنی کن بو با سو بخت فاق علامه
 رانده سم معنی بار با سو ک
 فاق علامه سو فو معنی سون لاکو
 فاق علامه عصه ک معنی
 تو کیده بخت فاق علامه القطعه
 الف من کف در بخت رفی معنی
 عاشق اولی ای کلز دکلدر اولی
 بر صحتی تو کیده سید بخت اولی
 معنی معنی معنی معنی
 بو و خطه کد رفی اولی اولی
 بو و خطه کد رفی اولی اولی
 طعی علامه داخل اولی معنی اولی
 طعی علامه تو بختی اولی و خطه کد کد
 معنی

131b

عاشق اولی ای کلز دکلدر اولی

انظروا كيف اهل اولاد كافي بخت بر
 كرت كن ه لظن ان محققه فار شير
 بوز كيه مصراع ثا نيه اولاد مزوح
 رك ياز و خ كنه ه معنا سده و اوله
 الف كسوره ايل انم معنا سده و اوله
 ايل و ز و دني دنيو كنه ه لظن تعريب
 ايدوب جيم مصراع ايل جنا ه رقي بوعنا
 در آين اولك م كسوره ايل فار سده
 استا است رقت جو و كنه رو بيهه بيهه
 معنا سده رو سست آت م اهل نك فخر سله
 و اوله كسوره و شراي سنج نك فخر سله
 و آخر نيه ثا ه خطاب ايل اهل رو بيهه
 ر شراي صدر در شراي نك كو نيه
 رو شراي نك معنا سده و تا ايل تر كيه
 اوله نك كنه نك ايل او لور تو نيه
 ده مصراع ثا نيه ده نك آفر نيه
 اولاد كافي دني نور كيه ه خطاب
 ايل نك نك بويه و سده ز و تا نك
 صدر در سويه سويه بر كافي خطاب

137a

سلك ايل كن عفتن مرم رولا اول
 كاوله دو كنه معناني
 چند شتاب كنه امين رو سست تا ايل
 عيب ابو سيب م و عه بو كنه نك نيه و نك
 بجز سلك مصراع ثا نيه سلك مهر بوليه
 مصراع اوله مهر بوليه سلف و سله
 مرتب طر بوي اوزره نك و اراج اوله
 مثل چند جيم بجم فخر سله و نون
 ايل و وال م اهل نك سلك نك نيه
 نور كيه مصراع ثا نيه ات اوله
 بجم لظن سده استغيا م از حده ايل
 و ضلع اولاد ادا نوره بو بيهه الة و عني
 معنا سده در بيهه نك ايل و نك
 سده و نك نك نك نك نك نك نك
 او لور شتاب شتاب سيب نك كنه
 و تا فخر سله و اهل ايل
 و تا موقه نك كسوله و اهل ايل
 فخر سله اولاد ه خطاب ايل فار سله
 نور كيه مصراع ثا نيه اولاد اوله

136b

و عني

امر الجمل لاجل بینه مع مضمون اید هر دو را
 بی و ایچه تور ز بندر تملک و ایچک
 امر الجمل در فارسیه بنویس و بیانشام
 دینو بنویس نو بنویسند و بیانشام
 است معنی ندن امر لرترا اصلند ایچک
 بیله ایچک صفتند در اقا استحقاق
 بی و ایچه در حال حرره بنویس و بیانشام
 بی و ایچه تو بنویس اولان تور کیده یعنی او بیست
 فونوق و سق اولان و فونوق اولان کیش
 در کار فارسیه میله کسه سلیه و آوا
 و وف آوا بی اولان یا تک سکونند
 و آوا بی کله صفتله و آوا عوقه بنویس
 اولان و فونوق اید معنیان در سر لرترا
 طبعه معنی اید و صفا و بیچک کله کله
 و آوا معنیان تحت بیست سکونند و آوا
 فونوق کله اید معنیان دینو فونوق
 فونوق و فونوق صفتله اید فونوق کله
 فونوق معنیان کله و آوا معنیان کله
 سکونند و بیچک فونوق فونوق فونوق

144a

و ز او با بر سق اید لرترا در لرترا بیچک
 در سر لرترا بیچک تور کیده امر در لرترا
 معنی لرترا در سر لرترا اید لرترا کله
 او بنویس روی یوز معنیان لرترا کله
 بیچک کله و آوا معنیان کله
 و ز او معنیان کله و الف و فونوق
 سکونند کله در سینه ندن لرترا کله
 اولان اولان آوا یوزده مکونه تا کله
 ایچک در لرترا حوال او صفتله بیچک
 بو حکم حوال معنیان لرترا بیچک و آوا
 معنیان آوا معنیان لرترا کله
 ایچک لرترا معنیان یوز صفتله و آوا
 روی بیچک معنیان لرترا کله
 (ایچک کله بیچک و بیچک)
 فونوق اولان معنیان و فونوق معنیان
 لرترا کله، یا کله معنیان او فونوق لرترا
 بیچک معنیان و ز او معنیان کله بیچک
 معنیان کله فونوق لرترا معنیان
 کله معنیان لرترا کله بیچک لرترا

143b

لکه سبب ویا، مشتقات تحت لک و غیره
 و داد منقوصه و یا علامه قاری و غیره
 تور کیده طویل در سر لفظ اری و فاش
 ایروب یا خود طلق واقع اوله ه
 ارتدن اسم طلق مورثه در سر بویع اراط
 معارفه خوزه ضا و بجی لک ختمه و را
 مهمل لک سکو نکر و یا، موضع لک حتمه
 سببه و ز ا بویک تخت سببه و یا، رسمی لک
 فارسیه تور کیده قاونت در سر لک یازن
 نرس تا ندرده حاصل اولور معیوه کمنند
 انواجی اولوب ایوبک و در دینت ق و غیره
 بویع بطیح در سر بو لک قارسکے
 و بجی لک کدر قاونت قاری بویع دخی
 اطلاق اولور مثلاً فارسیه خوزه ه
 ناونده اطلاق اولور کولک بویع بطیح
 دخی قاونت قاری بویع دخی اطلاق اولور
 با لک آ، کجک تخت سببه و لکن صکره
 بیه مشتقات فوقت لک کسه سببه
 و لام منقوصه و یا، رسمی الیم فارسیه

و نون الید م ا ت ان در سر بی بی لک اول
 در کلوب جز لک طایر لک نزول
 ایروب قونان لک فرج در سر بویع
 اصلا و بجی لک تخت سببه لک خروف
 مایحی اوان یا لک و فاکت اسکا کولید
 صیف در سر ق طیح بیت کلد کج
 مشتقن یی و بجی ق علامت لک لک
 مشتقن سیم و ف قونوق اولان
 مشتقن صیر بان ق علامت قونوق اولان
 مشتقن حان فاج
 معیوه پیش معیوه اولور خوزه قاونت
 با لک تا اولور کیم هم اولور تا اولان
 معیوه کیم کسوره و یا، مشتقات تحت
 لک سکر نکر و و او و منقوصه الیم و یا،
 رسمی الیم فارسیه تور کیده پیش
 دیکر کمثلاً اطلاق اولور و کت و کلمه
 و کرا کجک زده حاصل اولان معیوه لک
 دینور معیوه دخی تور کیده صفا کجیه
 قانکره و کیم دینور معیوه یا، معیوه لک
 کسه

الکریم الخلدان اللیز یوه طوان طوان کجها لکوی کید
 فارسی کوه کوه کوه طوطان دربر اصفی فاف
 ججیل صفر سید کوهی در بر آینه اولان
 کاف تصفیر معنی آینه آینه آینه آینه آینه
 یوز کیده رفی اصفی صوب در بر آینه آینه
 تصفیر آینه آینه آینه آینه آینه آینه
 کاف صفر سید و راه مهر لک لک لک لک
 کوه در بر طوطان طوطان طوطان طوطان
 الکریم فارسی طوطان طوطان طوطان طوطان
تقطیع بیت صورت اشک مستحقان
 صو حیان فاعلات انه آواز جو مستحقان
 کان ، فاف یوه لکان مستحقان
 طوطان فاعلات کوه یک عمل مستحقان
 طوان ، فاف
ژال صوره بیسین تو لقصه دربر
 هم دمی طوطان صفر دیم یلان
 ژال ، فاف ججیل صفر سید و الف ایلم
 و لاس مستحق و فاف ، راسته ایلم فاف
 در تو کوه کوه صوره بیسین تو لقصه دربر

در بر او جود تو کوه کوه فارسی مستحقان
 و راه مهر لک لک لک لک لک لک لک
 و الف و فاف آینه آینه آینه آینه آینه
 در بر **تقطیع** بیت اولدی کوه مستحقان
 ن سلف فاعلات آینه آینه آینه آینه
 سلف ، فاف و صفر سید مستحقان
 قز کوه ، فاعلات هم او جود مستحقان
 ژال ، فاف
صورت لک صو حیان آواز جو کوه
 یوه لکان طوطان کوه کوه کوه کوه
 صو حیان نورد در صورت اشک مستحقان
 فارسی در بر کوه کوه کوه کوه کوه کوه
 ججیل و و الف لک لک لک لک لک لک
 ایلم و الف و فاف لک لک لک لک لک
 رفی صو حیان نورد کوه کوه کوه کوه
 لغت لک لک لک لک لک لک لک لک لک
 جوی در بر کوه کوه کوه کوه کوه کوه
 خط لک و صوب فاف لک لک لک لک لک لک
 او بیسین و جود در بر مستحقان ایلم و لک لک لک

و قاء بهتر زک و آء مهله تک اسکا نر پله
 فارسیست نور کیده نیش در لبر کیده
 شمس معنانه و یوح دخی در لبر ایلی
 مهله نئی هم کسوده ایله فارسید تو کیده
 س و ی در می لکه مصرطه ج نای نکل و لده
 قید او یخست در غفلت سولگی که مختدر
 یا بیخ صفت مهله ای صفت دجهای دیو
 مهله صیف و قاء بهتر زک فخر لبر طه و الف
 و آء مهله تک اسکا نر طه فارسید تو کیده
 ده مصرطه ج نای ده اولان بوردن در لفظ کیده
 دوه تک بوز نیه کجهولا د و طریک اولان ده
 بوردن در لبر لبر نیه خایه جی نای کسیده
 ریش منقوط تک فخر لبر طه و الف
 دیو دوه جی نور کیده فارسید ریش
 منقوط تک صفتله و آء قرینت ایله شریه
 در لبر لبر نیه فخر لبر طه ایله حال
 در لبر لبر کسوده ایله حال دیو نر
تفصیح نیش صهر کیش منقطه
 راجی بین قاء علات صهر و مهله منتهمان

151a

بیخ طه لوی او فور و س و ریش شریه
 او ز نده آنکه بوز لبر و صوبت یخ لبر
 طه صه فارسید نای در لبر لبر لبر
 مر معنانه دخی شوال قطره در لبر لبر لبر
 ظاهر او لبر ایله لبر لبر لبر لبر
 نور کیده نو معنانه صه در لبر لبر لبر
 سندا قاء قطره قطره او لبر لبر لبر
 طه جی نور کیده و شریه روز دوه
 طه قدر که فارسید همزه منقوطه
 و نون کس ایله ایله و آء موقه تک فخر
 و الف و نون لبر لبر لبر لبر لبر لبر
 منقوطه و آء مهله ایله جی نای
 نای صه و ده منتهمان ایستاره قاء علات
 بقا لفظ در مره منتهمان لبر لبر لبر
 هم دخی طه منتهمان بوز جی علات
 دیبا لبر لبر منتهمان نای قاء ع
صهر کیش راجی بین مهله و مهله
 و ی بوز بوز لبر لبر لبر لبر لبر
 مصرطه ج نای اولان صهر لفظ هم کسوده
 و آء

150b

و کسک اوله و عقی استرکرت بی دیر لیر
 فارسیه زاده کولک حقیقته و فالتک سکون
 زلفت دیر لیر بیوه دقنی بولفت بوهفت
 موصوف اولان بختیل دیر لیر و فالتک
 دقنی بولفت مشرک در زلفت ز آد بولت
 کسک لیر و آت قریشک اسکا ندر لیر تو کید
 بهنسی فرج صا فر ز کدر آنگله کیدری زفت لیر
 فارسیه فالتک کسه سید قدیر لیر سید
 دقنی فر ز بیره و مقله فالتک دیر لیر بولفت
 اصلا کور بیدر تیره آت قریشک کت لیر
 و آت و خطیب سکون بنده و لای مامل کت
 بخت سید و آت راسعی ایل فالتک دیر لیر
 بولاق دیر لیر بیوه هفتد معنا کت لیر
 آت قریشک حقیقته و لای مامل کت
 بخت سید و آت بخت مظلوم ایل تو کید
 فارسیه الوب محمد ده و آت و حقیقت کت
 سید آدین دیر لیر بیوه عادت معنا کت
 منظره آت بخت عادت و آدینی و تیح کت
 دیر لیر **تفصیح بیت** بو عین زلفت مها بیل

154a

ایا یا زلفت فارسیه ندر آت کت لیر
 کربیه دقنی صود دیر لیر بولفت تو کید
 و فارسیه و کسه کت بولفت اما اصلا
 کسک لیر آرزین کور کجی تو کید بولفت
 اولوب کید و بولفت کور و صید دیر لیر
 فالتک کت لیر و آت و آت و فالتک
 ایل کور بیل دیر لیر بیوه هفتد معنا کت
تفصیح بیت چه نه قوش فی مها بیل
 می چینه موه کس دقنی قوشی مقله عمل
 سخی عین موه کس صود اولان مقله عمل
 مقله عمل موه کس آرزین کور و فالتک
 می کور بیل موه کس مقله عمل
بو عین زلفت و کجیه دیر لیر زلفت
 مقله عمل دیر لیر بولاق کت لیر آدینی
 بو عین تو کید کت حقیقته ده آدینی
 و کور بولت و تصلاق و قیه و بوموری اولان
 دیر لیر فارسیه ز آت مظلوم کت لیر
 و فالتک سکون بنده زلفت دیر لیر بیوه
 خطیب دیر لیر بخت تو کید مقله عمل بیوه

153b

و کسه

دینانه چنانچه تو که بیدار بودی سباج بهایم
 ایزد بخندد در آن رسیده خضر یا در مفتحات
 نسبت ایلد یوز دیغور کلام کاف بو کف
 فخریله قار سید تور کیده این در میرفتلار
 صوانات مینا چی که آرزو یا تو در حال نظر
 فو تنو کار نده و قباله یا قار نده اولان
 دایره کی بو بینه نخ و قصه له یکه است
 در تفصیح بیت دی شیر ارسل من امین
 دروب و فغوی لیس دیغور دایره منامین
 نه کنت و فغوی لیس دیغور صر صر تله منامین
 نه هم یار فغوی لیس نه بند یوز منامین
 کلام لیس فغوی لیس ۱۵۱

دقی قوتی دی زود دنی در می کج و دور
 اولان طایع اشکل کور دنی کور در سیمین
 قوتی تو کر کید مثلاً ان بنه و صحو آینه
 سبله حاصل اولان قوتی کر که در حال
 منعقد و قار رسیده ناز و بو کف حضرت سبله
 زود دیر لیر بو بینه دنی قوتی دینوب تو کج
 سه بو بینه ایله بیشتر کور در دال ام ایله

156a

روا زرم فغوی لیس مهنو تله اولدی کجا مهنو
 تو زور کور فغوی لیس دنی سر در مهنو
 نه صر سبله فغوی لیس

دو بیتیه در صلا نه زود دنی دایره کور
 دیغور صر تله نه هم یا کج نه کج نه کج نه کج
 شیخ سر شین مهنو و کسره کجه اولدی کجا
 مد تو کر کیده ارسلان در لیر سباج بهایم
 بنفندیر هم مهنو جا تو در نه زود دنی
 مامله کف خسته سبله و سکون اولدی
 و یاز موقده کف فخریله و سکون یاز
 طغوی لیس ایله فار سبت تور کیده دایره
 در لیر مهنو و خسته جا تو در در کور کجه
 ایله کور کله سبله لیر بو بینه کجه نه یوز
 مهنو کاف بو کف فخریله و فاهه
 دو و فخریله کف او صحنی کور اولان
 تا کف فخریله فار سبت تور کیده
 صر تله نه سر مهنو مهنو کجه کجه کجه
 بو سبله صلا مهنو کف مهنو سبله و یاز
 موقده و صحنی مهنو کف ایله کجه کجه
 دنی

155b

روی مهر و تکیه ایگان در بزم قریحی از شیخ
 پیش به موعده یک ضحی سید و او کرب
 و شین معنی یک ایگان کرمی تو در سید به مشا
 ای بی پیش اولان زنده به در ل فارسیه
 قه مشقات قریحی یک فتح سید و ما
 به ز کس سید و آه کس ایلم ایلم
 دیور کو بیده حال صفا سید پیش تو سید
 کرب آن با بے کرب صیوان با شکر
 اولون کجوم اوزره در فارسیه سید
 مامل یک فتح سید و آه غیر بنق ط کب
 سکو سید در پیور کوی سید را کس معلوم
 از بی تو سید کرب کس کرب اربوت ز با ده
 سید در ل فارسیه به موعده نکل کس
 سید ربه مشقات تحت نیت کف و شان
 معنی یک ایگان کرمی سید در ل کوی سید
 تفکر کرمی **تطبیع است** کوز معنی
 معنی نه سید از بیگان کرمی کرمی
 معنی کرمی و قریحی معنی علی کرمی
 معنی و پیش سید معنی علی کرمی

162a

کسره و اصدی ایلم پیش لرم و سید
 چیزه بیان مستحق ای کرمی سید معنی عام
 ریزه و بی مستحق راه بوش را معنی عام
 بال اربیک مستحق کرمی بوش را معنی عام
 دیکلی و مستحق کرمی پیش را معنی عام
 کرمی **تطبیع سید** ایلم کرمی و معنی
 کرمی معنی و با شکر سید اربیک ایلم
 کوز معنی تو کرمی فارسیه تا کرمی
 کس سید و با مستحق تحت نیت کرمی
 اول کرمی سید و با دعای سید کرمی
 کرمی سید معنی کرمی کرمی کرمی
 ضحی سید و آه مامل یک کرمی سید کرمی
 در تو کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی
 و با غیر کرمی ایلم کرمی کرمی کرمی
 کرمی سید معنی سید معنی کرمی کرمی
 کرمی کرمی و با کرمی و با مامل یک
 ضحی سید و کرمی و او اصحیه ایلم کرمی
 تو کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی
 حاصل اولور کرمی کرمی کرمی کرمی
 و با

161b

او در آنجا که اولاد و خندان او تواریک است با بی
 در بر او بیع الف مطهره اولد اقلیه و بیع
 سنج سبب سما نیک کرید و یاد منقش
 فخرتک سگوتنه و ضا معی اید فاسد
 فو کیده شیش بر سر او بی صورتی است
 بی آکا نند بی آکا نند که او زیست است
 صد بخوبت شعوب کباب ایبر لوبیده
 بی سما نیک نیک سبد و فایک اتی تیل
 و نش پیر سر دنی سعو دو خورده و بود
تسطیح بیت اتمو سوا مفتعلان رومنه
 منا علی پایه بیت مفتعلان ده در بیع
 من علی نمت ج م بیعی مفتعلان
 س پایه و د من علی هم بیعی مفتعلان
 ج شفتد من علی

167a

مثلا مصلحتی حاصل یا بر منصفیه هم می بینیم
 نقل او یعنی کسی که با او کلید بر زبان داده
 اولاد او را که مرته در سر او که او کلید
 استند اولاد او مرته ریز دو بند کب
 در سر او را در سده باء کجک فخر سبد
 و با رسته اید **بیت** در سر او بیع هم
 بیع فاسد سبب تو کبریک اید و شکر
 اقا کو بیع فاسد سبب و تو کسده ه
 مشهور در و س جلد سبب ده
 کجک کسده سبب و یاد منقش است
 نیک نیک سبد و یاد سبب تو کسده فاسد
 تو کسده سبب ده در سر بیع میان بود
 اگر در سر او بیع را حل منقش ده
 بیعی تو کسده سبب در سر سبب
 او ندر بیع قیوم ابست طنج و تاوه
 قیوم قیوم او ندر اقا فاسد سبب
 نیک نیک بیع سبب و یاد سبب
 و باء کجک نیک سبب پایه در سر ل
 اوچ

166b

167a

ساخته گویار در معانی آید آن معنی
 داشته است معنی علقه بود از معنی
 یکی صیغه من علی خالک و صفت
 صفت **من علی** **المطمئن**

الثانی و الضم و ان در بحر معنی
 کوز و ان فتنه بهر کیم اندر نظر
 صفا تو بدی صانز فتنه دهان
 معانی فعلی فضاقت فضاقت

بود در بحر معنی اول معنی ان
 بود در بحر معنی اول معنی ان
 مصرعیه اول و کوز فتنه فتنه
 کوز و ان فتنه بهر کیم اندر نظر
 صفا تو بدی صانز فتنه دهان
 معانی فعلی فضاقت فضاقت

صفت بود در بحر معنی اول معنی ان
 مصرعیه اول و کوز فتنه فتنه
 کوز و ان فتنه بهر کیم اندر نظر
 صفا تو بدی صانز فتنه دهان
 معانی فعلی فضاقت فضاقت

ایست کلید فایده در کلمات
 مصرع فایده ای که اول و اول
 بهر معنی است آب خوش و اول
 تا لیس اول و اول معنی آب
 لفظ و کوز لفظ بهر کیم
 لفظ در کوز لفظ بهر کیم
 در کوز لفظ بهر کیم
 آب معنی است و خوش اول
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است

کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است

کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است

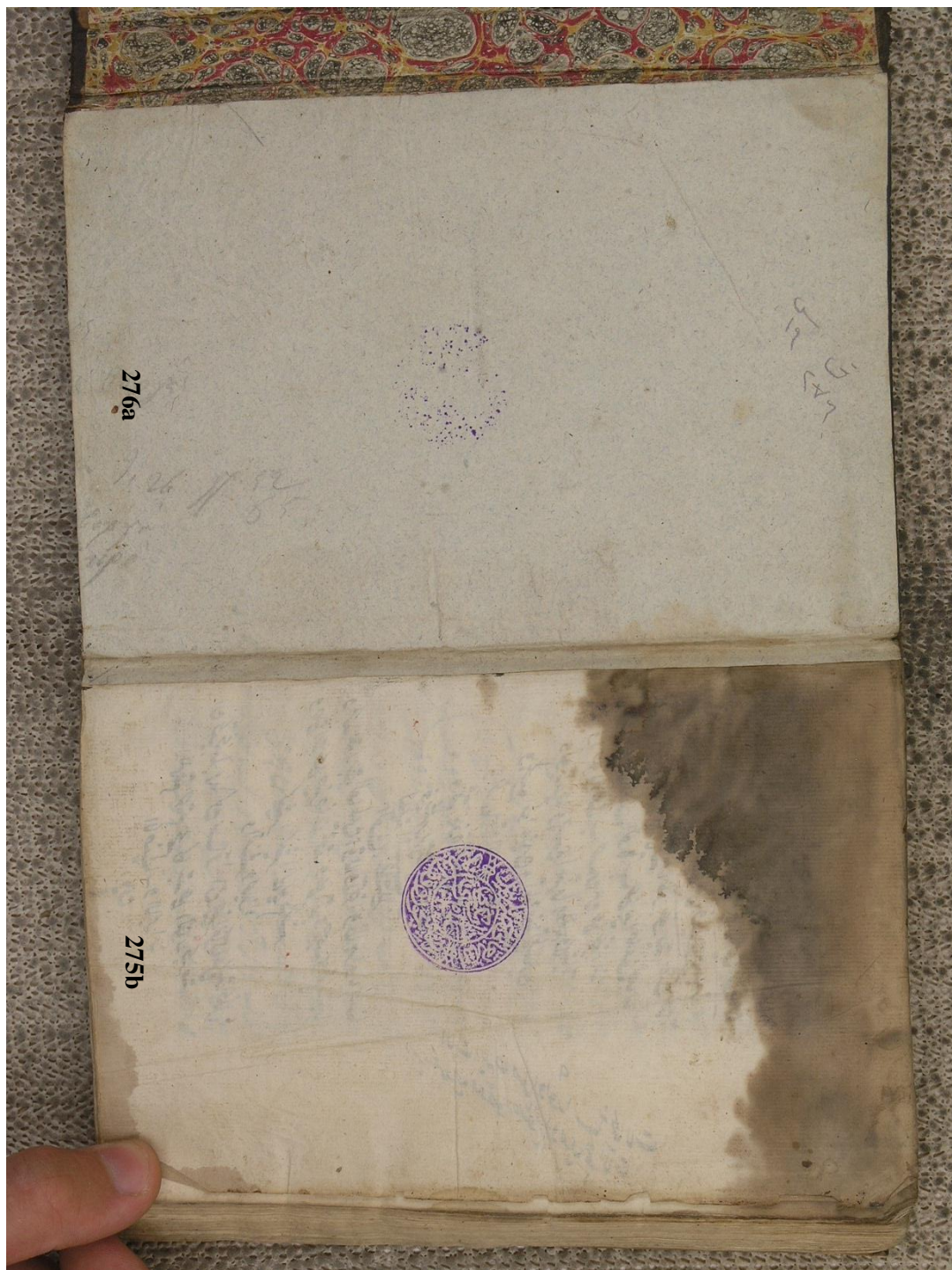
کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است
 کاف صفت معنی است

اولی روز بیرون روید ز دخی
 و سکون و اول و کجی که علم روز بدین گفای
 فای رسید به یک صفت است که بیرون است بی
 زبون کرد که در بیرون و عا جز و بیرون
 و معلوم و فرود آمده و لا شرت را فرسیده
 چشمه سینه ساهله و سکون خیر می و تابه
 معرجه نخ و تابه عا جمله سینه در بیرون
 عا جز و زبون دیک **تفصیح بیت** لاقی بخت
 فای عا تن اولی و بی فای عا تن در دخی

257a

اولی هم بر استه از تو کن فرجه
 طعمه پیچیده ز ک اولی ز بوه
 طعمه تو که بی طعمی ایروب باشد فاقی
 و علامت ایک فای رسیده فخر و تابه بچکله
 و سکون آه صق و فخری خای میجی ایله
 پیخانه دیر که بیرون طعمی او کم می بکرت
 تو که کیمید فای رسیده فخری فای ایلم که رسیده
 جانزده و اول ساهله سسر سیه و تابه اصحیه آیه
 فوره دیر که بی بیع صلیه دیر که اولی هم بر شده

256b

276a

275b

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hasan EKİCİ

Doğum Yeri ve Tarihi : Adıyaman-1975

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Afyon Kocatepe Üniversitesi, 1998

Y. Lisans Öğrenimi : İnönü Üniversitesi, 2010

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Farsça

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Millî Eğitim Bakanlığı Tüpraş İ.Ö. O. (Kocaeli), Emniyet İ.Ö.O., Fevzi Çakmak Anadolu Lisesi, Esentepe Anadolu Lisesi, Bilgi Anadolu Lisesi, Ertuğrul Gazi Anadolu Lisesi (Adıyaman)

İletişim

E-Posta Adresi : hasanekici0202@gmail.com

Tarih : 10/03/2017